

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
**Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών**
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Άννα-Μαρία Πισκοπάνη
Α.Μ.: 1393

“Δικαίωμα στην προσωπική ιστορία και ελευθερία της τέχνης”

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΘΗΝΑ, 2019

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΝΙΚΟΣ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: ΝΙΚΟΣ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, ΓΛΥΚΕΡΙΑ ΣΙΟΥΤΗ, ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ.

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΝΙΚΟΣ ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ

ΓΛΥΚΕΡΙΑ ΣΙΟΥΤΗ

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΥΛΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΗΤΡΟΥ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΣΕΒΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Copyright © [Αννα-Μαρία Πισκοπάνη, 2019]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν την συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

*Στον πατέρα μου,
για την ελεύθερη σκέψη και
την γενναιόδωρη καρδιά του
που πάντα θα μου λείπει.*

*Στην μνήμη της μητέρας μου,
με την απέραντη ευγνωμοσύνη και
αγάπη μου.*

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	20
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΟΡΙΟΘΕΤΟΝΤΑΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	
Κεφάλαιο Πρώτο: Θεμελιώνοντας ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία ως αυτοτελές	36
Κεφάλαιο Δεύτερο: Προσδιορίζοντας σε σχέση με άλλα δικαιώματα.....	72
Κεφάλαιο Τρίτο: Διερευνώντας την περιουσιακή διάσταση του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία	134
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΘΕΜΙΤΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ	
Κεφάλαιο Πρώτο : Περιορίζοντας το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία χάριν της καλλιτεχνικής ελευθερίας	185
Κεφάλαιο Δεύτερο : Δικαιολογημένες επεμβάσεις στο δικαίωμα στην προσωπική ιστορία χάριν της πληροφόρησης του κοινού.....	297
Κεφάλαιο Τρίτο : Σε αναζήτηση δίκαιης επίλυσης της διαφοράς	416
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	500
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	510
ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	538

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ελληνικών

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΔιΔικ	Διοικητική Δίκη (περιοδικό)
ΔίΜΕΕ	Δίκαιο Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (περιοδικό)
ΔτΑ	Δικαιώματα του Ανθρώπου (περιοδικό)
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΔΔΔΔ	Επιθεώρηση Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕπισκΕμπΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου
ΝοΒ	Νομικό Βήμα (περιοδικό)
Ποιν Χρ.	Ποινικά Χρονικά (περιοδικό)
ΤοΣ	Το Σύνταγμα (περιοδικό)
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (περιοδικό)

Ξενόγλωσσων

Bd.	Band
BverfG	Bundesverfassungsgericht
C/	contre
C.A	Cour d'appel
Cal. L. Rev.	California Law Review(περιοδικό)
Cardozo Arts & Ent. L.J.	Cardoso Arts and Entertainment Law Review (περιοδικό)
C.Cass.	Cour de cassation.
C.Pén.	Code pénal.
D.	Recueil Dalloz (περιοδικό).
Ed.	Editor
F.	Federal Reporter
F.2d	Federal Reporter, Second Series
F.3d	Federal Reporter, Third Series
Gaz.Pal	Gazette du Palais (περιοδικό)

Gaz. Trib	Gazette des tribunaux : journal de jurisprudence et des débats judiciaires (περιοδικό).
GG	Grundgesetz
Harv. L. Rev.	Harvard Law Review(περιοδικό)
ISJLP	Journal of law and policy for the information society
JCP	La Semaine Juridique (περιοδικό)
JW	Juristische Wochenschrift (περιοδικό).
Légipresse	Légipresse (περιοδικό).
Loy. L.A. Ent. L.J.	Loyola of Los Angeles International and Comparative Law (περιοδικό).
N.Y.U. L. Rev.	New York University Law Review (περιοδικό)
NJW	Neue Juristische Wochenschrift (περιοδικό)
R.I.D.A.	Revue Internationale du Droit d'Auteur (περιοδικό).
S.	Recueil Sirey (περιοδικό).
Stan. L. Rev.	Stanford Law Review (περιοδικό).
Tex. Rev. Ent. &	
Sports L.	Texas Review of Entertainment & Sports Law (περιοδικό)
T.G.I.	Tribunal de grande instance.
UFITA	Archiv für Urheber-, Film-, Funk- und Theaterrecht. [Institut für Urheber- und Medienrecht (Munich, Germany) (περιοδικό).
U.S.	United States Supreme Court decisions, official reports.
Wash. U. L. Rev.	Washington University Law Review (περιοδικό).
Yale L.J.	Yale Law Review (περιοδικό).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.

A. Αμερικανική έννομη τάξη.

Aguilar v. Universal City Studios, Inc. (1985) 174 Cal.App.3d 384, 388 [219 Cal. Rptr. 891].

Allen v. Gordon, 56 N.Y.2d 780; 437 N.E.2d 284; 452 N.Y.S.2d 25; 1982 N.Y. LEXIS 3418.

Batra Ravi v. Dick Wolf et all, 2008 WL 827906 (N.Y.Sup.) (Trial Order), 2008 N.Y. Slip Op. 30821. Batra v Wolf 2012 NY Slip Op 52486(U) Decided on December 7, 2012 Supreme Court, New York County Billings, J. Published by New York State Law Reporting Bureau.

Barrett v. Wojtowicz, 66 AD 2d 604 414 NY S 2d 350 (2d Dep;t 1979).

Bindrim v. Mitchell, 92 Cal. App. 3d 61, 155 Cal. Rptr, 29, cert. denied, 444 U.S. 984 (1979).

Binns v. Viagraph Co, 210 N.Y. 51, 103 N.E. 1108 (1913).

Bonome v. Kaysen, 32 media l. rep. 1520 (mass super. 2004).

Briscoe v. Reader's Digest Ass'n, 483 P.2d 34, 43-44 (Cal. 1971).

Brown M. v. Paramount Cor., Sup. Court N. York, 3d, 241 A.D. 897; 271 N.Y.S. 1094; (1934) N.Y. App. Div. LEXIS 10369.

Bryson v. News Am. Publ'n, 174 Ill. 2d 77, 97 (1996).

Campell v. Seabury Press, 614 F 2d 395, 397, 5 Media L. Rep. (BNA) 2612 (5TH Cir 1980).

Carter-Clark v. Random House Inc., 768 N.Y.S.2d 290, 291-292 (Sup. Ct. 2003).

Cason v. Baskin, 155 Fla. 198, 20 So. 2d 243 (1944).

Clare v. Farrell et all, 70 F. Supp. 276; 1947 U.S. Dist. LEXIS 2803.

Corrigan v. Bobbs-Merrill, Co, 228 N.Y. 58, 126 N.E. 260 (1920).

Creig Matthews, et al., v. Kim Wozencraft, Random House, Inc., 15 F.3d 432; 1994 U.S. App. LEXIS 3855; 30 U.S.P.Q.2D (BNA) 1025; 22 Media L. Rep. 1385.

Davis v. Costa-Gavras, 654 F. Supp. 653, 658 (S.D.N.Y. 1987).

DeSalvo v. Twentieth Century- Fox Film Corporation, 300 F. Supp. 742 (D. Mass. 1969).

Doe Jane v. John Roe, as father and next friend of A, B, and C, minor children 638 So. 2d 826; (1994). Ala. LEXIS 96; 22 Media L. Rep. 1427.

Dyer v. Childress, No. B187804 (Cal.Ct. App. Oct. 20, 2006).

Estate of Hemingway v. Random House Inc., 49 Misc.2d 726, 268 N.Y.S.2d 531, 536 (N.Y. Co.), aff'd without opinion, 25 A.D.2d 719, 269 N.Y.S.2d 366 (1st Dep't 1966).

Fasching v. Kallinger, 211 N.J. Supr., 26, 510 A 2d 694 (1986).

Fetler v. Houghton Mifflin Co, 364 F.2d 650 (2d Cir. 1966).

Guglielmi v. Spelling Goldberg Productions, 25 Cal 3d 860, 160 Cal Rptr 352, 603 p 2d 454 (Cal 1979).

Hampton v. Guare, 82 N.Y.2d 659; 625 N.E.2d 590; 605 N.Y.S.2d 5; 1993 N.Y. LEXIS 3914.

Harper & Row Publishers Inc. v. Nation Enterprises, 471 U.S.539 (1982).

Harrison v. Smith, 20 L.T.R. 713 (1869).

Hicks v. Casablanca Records, 464 F. Supp. 426 (S.D.N.Y. 1978).

Joplin Enterprise v. Allen, 795 F.Supp. 349 (W.D. Wash. 1992).

Kelly v. Lowes Inc., 76 F. Supp. 473 (D. Mass. 1948).

Koussevitzky v. Allen, Towne & Health 188 Misc. 479, 68 NYS 2d , 779 (Sup 1947) order aff'd 272 A.D. 759, 69 NYS 2d 432 (1th Dep't 1947).

Leopold v. Levin, 45 Ill. 2d 434, 259 N.E.2d 250, (1970).

Levey v. Warner Bros. Pictures, 57 F.Supp. 40 (S.D.N.Y.1944).

Loft v. Fuller, 419 So. 2d 1198; 1982 Fla. LEXIS 3039. Loft v. Fuller, 408 So. 2d 619, 623 (Fla. Dist. Ct. App. 4th Dist. 1981).

Maheu R. v. CBS Inc. et al., 201 Cal. App. 3d 662; 247 Cal. Rptr. 304; 1988 Cal. App. LEXIS 477; 15 Media L. Rep. 1548; 7 U.S.P.Q.2D (BNA) 1238.

Marcinkus Paul v. NAL Publishing Inc., 138 Misc. 2d 256; 522 N.Y.S.2d 1009; 1987 N.Y. Misc. LEXIS 2794; 14 Media L. Rep. 2094.

Meeropol v. Nizer, 505 F.2d 232; 1974 U.S. App. LEXIS 6458; 183 U.S.P.Q. (BNA) 513; 19 Fed. R. Serv. 2d (Callaghan) 573; 42 A.L.R. Fed. 582. Meeropol v. Nizer, 417, F. Supp. 1201; 1976 U.S. Dist. LEXIS 14032; 191 U.S.P.Q. (BNA) 346.

Melvin v. Reid, 112 Cal.App. 285, 290 [297 P. 91]. (1931).

Middlebrooks v. Curtis, 413 F.2d 141, U.S. App. LEXIS 11506 (1969).

O'Grady Scott v. Twentieth Century Fox Film Corp. and Discovery Communications Inc., U.S. Dist. LEXIS 24936 (2003).

People ex rel. Maggio v. Charles Scribner's Sons, 205 Misc. 818, 130 N.Y.S.2d 514, (1954).

Polsby v. Spruill, Not Reported in F.3d, 1998 WL 202285 C.A.D.C. Polsby v. St Martin's Press INC., The Hearst Corporation, Steven Spruill, 1999 U.S. Dist. LEXIS 5416; Copy. L. Rep. (CCH) P27,898; 27 Media L. Rep. 1828.

Polydoros v. Twentieth Century Fox Film et al., 67 Cal. Rptr. 2d 305;308, 25 Media L. Report BNA 2363, review granted and opinion superseded 69 Cal. Rptr. 2d 897; 1997 and review dismissed, cause remanded 79 Cal. Rptr. 2d 206; 1998 and publication ordered.

Ray E. Davis v. Costa-Gavras, Universal City Studios, Inc., and MCA Inc. 654 F. Supp. 653; 1987 U.S. Dist. LEXIS 4334; 13 Media L. Rep. 211.

Romaine & others v. Scriber Simon and Schuster Publishing Inc & others, 109 N.J. 282; 537 A.2d 284; 1988 N.J. LEXIS 15; 15 Media L. Rep. 1209.

Rosemont Enterprises, Inc. v. McGraw-Hill Book Company et al., Supreme Court of New York, Special Term, New York County 85 Misc. 2d 583; 380 N.Y.S.2d 839; 1975 N.Y. Misc. LEXIS 3321.

Rosemont Enterprises, Inc., v. Random House, Inc. et al., 58 Misc. 2d 1; 294 N.Y.S.2d 122; 1968 N.Y. Misc. LEXIS 1617.

Salinger J.D. v. Random House Inc and I.Hamilton, 650 F. Supp. 413; 1986 U.S. Dist. LEXIS 18074; Copy. L. Rep. (CCH) P26,029; 13 Media L. Rep. 1689. J.D. Salinger v. Random House Inc and I.Hamilton 811 F.2d 90; 1987 U.S. App. LEXIS 1554; 1 U.S.P.Q.2D (BNA) 1673; 1 U.S.P.Q.2D (BNA) 1673; Copy. L. Rep. (CCH) P26,060; 87 A.L.R. Fed. 853; 13 Media L. Rep. 1954.

Salt Lake County and Michael George v. Sheets, J. Gary, 516 U.S. 817; 116 S. Ct. 74; 133 L. Ed. 2d 34; 1995 U.S. LEXIS 5448; 64 U.S.L.W. 3240.

Schumann v. Loew's Incorporated, 144 N.Y.S.2d 27; 1955 N.Y. Misc. LEXIS 2936.

Seale B. v. Gramercy Pictures, Polygram Filmed Entertainment Distribution Inc. Working Title Group, Inc. Tribeca Productions Inc. 964 F. Supp. 918; 1997 U.S. Dist. LEXIS 7341; 1997-1 Trade Cas. (CCH) P71, 825.

Simon & Schuster Inc. v. Members of The New York State Crime Victims Board, et al., 502 U.S. 105; 112 S. Ct. 501; 116 L. Ed. 2d 476; 1991 U.S. LEXIS 7172; 60 U.S.L.W. 4029; 19 Media L. Rep. 1609; 91 Daily Journal DAR 15069.

Smith v. Stewart, 291 Ga. App. 86 (2008).

Spahn v. Julian Messner Inc., 21 N.Y.2d 124, 131, 233 N.E.2d 840, 845, 286 N.Y.S.2d 832, 838 (1967).

Springer v. Viking Press, 60 N.Y.2d 916, 458 N.E.2d 1256, 470 N.Y.S.2d 579 (1983).

Street v. National Broadcasting Co, 645 F.2d 1227, (6th Cir.), cer. dismissed, 102 S. Ct. 667 (1981).

Tamkin v. CBS Broadcasting, 193 Cal. App. 4th 133; 122 Cal. Rptr. 3d 264, March 1, 2011, Filed (2011).

The People of the State of New York on Complaint of Sylvester Savery v. Gotham Book Mart, Inc., 158 Misc. 240; 285 N.Y.S. 563; 1936 N.Y. Misc. LEXIS 941, January 24, 1936.

Toscani v. Hersey, 271 A.D. 445; 65 N.Y.S.2d 814; 1946 N.Y. App. Div. LEXIS 2773; 71 U.S.P.Q. (BNA) 281.

Tyne v. Time Warner Entertainment Co., 336 F. 3d.1286 (11th Cir. 2003).

Hunt v. National Broadcasting Co., 872 F.2d 289, 292 (9th Cir. 1989).

University of Notre Dame Du Lac v. Twentieth Century-Fox Film Corp., 22 AD2d 452, aff'd on opn at App Div 15 NY2d 940 (1965).

Waters v. Moore, 70 Misc.2d 372 (1972).

Welch v. Penguin Books USA, Inc, No 21756/90 NY Misc LEXIS 225 [Kings Cty 1991].

Wheeler v. Dell Publishing Co and Columbia Pictures Corporation, 300 F.2d 372 (7th Cir. 1962).

Wojtowicz v. Delacorte Press, 43 N.Y.2d 858, 3 Media L. Rep. (BNA) 1992 (1978).

Yousouppoff v. CBS, 244 N.Y.S. 2d, 201, 19 AD, 2D 856, (1963).

B. Γαλλική έννομη τάξη.

Cour de cassation Cri., 29 avril 1897, *Annales de la Propriete Industrielle* 1898.

Cour de cassation, 18 mai 1972, *J.C.P.* 1972. 17208.

Cour de cassation, 1ère chambre civile, Judgment 3 decembre 1980, 1981 *D.S. Jur.*, 221, note Eliette Arbitbol.

Cour de cassation, 2ème chambre civile, 12 mai 1986, *Bulletin civil*, II, n. 80.

Cour de cassation, 1ère chambre civile, 25 février 1997, *Bulletin civil*, n. 73.

Cour de cassation 1ère chambre civile, 20 novembre 1990, *Mme Monanges c. Kern et a.* *J.C.P.* 1990 II. 21908 p. 293 note Ravanias.

Cour de cassation, 1ère chambre civile, 9 juill. 2003.

Cour de cassation, 1ère chambre civile, 7 février 2006, Bulletin civil, n. 59

Cour d' Alger, 20 février 1897, Weiss c. Foulque et Delcourt, Annales de la propriété industrielle 1899, 45 art. 4033, σελ.18 επ.

G.P. Seine 7 février Sacha M. Saint – Ange c. Guitry 1934 S. 1934, 241.

Cour d' Appel de Paris, 4e Ch., 2 décembre 1897. Annales de la propriété industrielle 1899, 45 art. 4033.

Cour d' Appel de Paris, 1ère chambre, Maison d' Editions Calman-Levy et Psichari c. X., 24 avr. 1936, Recueil Hebdomadaire 1936, σελ 319, S.1936.2.214.

Court de Appeal de Paris, 16 Mars 1955, Marlene Dietrich c. Soc. France Dimanche, Recueil Dalloz et Recueil Sirey, 1955, σελ.295-296.

Cour d' Appel de Paris, 1re Ch. 6 juillet 1965, Picasso c/ Calmann-Lévy, Gaz Pal 1966, 1, 39.

Cour d' Appel de Paris, 15 mars 1967, D 1967. Somm. 78; J.C.P. 1967. II.15107.

Cour d' Appel de Paris, 1re Ch. 9 nov. 1979, D. 1981 109 note Etienne Abitrol.

Cour d' Appel de Paris, 4e ch. A, 13 sept. 2000, D. 2000. no 1. p. Jur. Comm. Le Dalloz No1, 2001, σελ 24.

Cour d' Appel de Paris 14e ch.A. 13 sep. 2000. Note Michele Laure Rassat et Christophe Caron. La Dalloz, 2001, no1, pp. 24-27

Cour d' Appeal de Paris, 11 ch secr, 18 décembre 2008, Legipresse No 261 Mai 2009. p. 63.

Tribunal de grande instance de Paris, Seine 4 okt 1965 J.C.P. 1966. II 14482 note G. Lyon Caen et Erratum 14496.

Tribunal de grande instance de Paris, 15 juin 1970, Amicale des Cadets de Saumur et autres c. O.R.T.F., J.C.P.16550.

Tribunal de grande instance de Paris, ref., 27 fevr.1970 J.C.P.16293 note R. Lindon. Affaire Le pull-over rouge.

Tribunal de grande instance de Paris, 30 juin 1971, Epoux Mpatargis c. Editions Gallimard et Vassilis Vasilikos D. 1971.6878, note Edelman J.C.P. 1971. II.16857 note R.L. Affaire Lambrakis relative au film «Z».

Tribunal de grande instance de Paris, 19 mai 1972.

Tribunal de grande instance de Paris, 12 nov. 1976, D. 1977.233 note J.P.Ancel, J.C.P.1977 II. 18695 note Lindon.

Tribunal de grande instance de Paris, 7 juin 1977 Mlle J. c M et Editions G., D.1978. note R.L., p. 18.

Tribunal de grande instance de Paris, 6 dec. 1979, ref., Dame S c. Editions Alain Stanke, D. 1979. p. 150 note R.Lindon.

Tribunal de grande instance de Paris, Ord réf. 12 décembre 1987.

Tribunal de grande instance de Paris du 13 décembre 1989.

Tribunal de grande instance de Paris, 17e Chambre, 9 décembre 2002, Dalloz 2003, jur 1715 note Christophe Caron.

Tribunal de grande instance de Paris, référé, ordonnance du 4 avril 2003, inédit.

Tribunal de grande instance de Paris, 17e chambre Civile, 17 septembre 2007, Légipresse no 247, decembre 2007, III, p. 243, note Ch.-E. Renault.

Tribunal de grande instance de Paris, du 17 aout 2012.

Tribunal de grande instance de Paris, du 22 mai 2013.

Tribunal de grande instance de Paris, du 27 mai 2013.

Tribunal de grande instance de Paris, du 2 juillet 2014.

Tribunal Corr. Seine, 9 e ch., 6 mars 1895, Gaz. Trib., 7 mars.

Tribunal Corr. Seine 1e ch., 4 dec. 1895. Vve Courmollet c. Francois de Nion, Ann. 97.83.

Tribunal Civile de la Seine, 28 janvier 1896. Gazette Trb. 30 mars.

Tribunal Corr. Seine, 9 decembre 1896, Le Loi, 10 decembre.

Tribunal Civil de la Seine, 7 fevr. 1934 D.H. 1936.319; S.1936.2.214.

Tribunal Civil de la Seine, 15 mars 1951. Lepercq c. Taittinger D. 1951. p. 485, Recueil Dalloz 1951 27 Cahier, Juriprudence p. 485.

Tribunal de la Seine du 10 decembre 1958.

Tribunal de Grande Instance de Seine, 8 juillet 1965. Rotschild c. Peyrefitt Editions Flammarion. J.C.P. 1965 II. 14443 note Lindon.

Tribunal Civil de la Seine, 22 Okt. 1963 R.I.D.A. sept. 1964 p. 242.

Tribunal de grande instance de Grasse ref., 22 mai 1974 D.1974, p. 571.

Cour d' Amiens, 6 July 1932, S. 1932. 2.233

Cour d' Rennes, 31 May 1951. D.1951. 484.

Tribunal de grande instance de Caen, ord. ref. 12 juil 2000, inedit.

Γ. Γερμανική έννομη τάξη.

Landgericht Frankfurt Urteil vom 22 Dezember 1954. Πρωτοδικείο Φρανκφούρτης τελεσίδικη απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 1954. Δημοσιευμένη σε UFITA Bd. 20 (1955), σελ. 237 επ.

Landgericht Frankfurt Urteil vom 20 Juni 1955. (Πρωτοδικείο Φρανκφούρτης τελεσίδικη απόφαση της 20ης Ιουνίου 1955). Δημοσιευμένη σε UFITA Bd. 20 (1955), σελ 230.

Landgericht Munchen Urteil vom 27 Juni 1955. (Πρωτοδικείο Μονάχου απόφαση της 27ης Ιουνίου 1955). Δημοσιευμένη σε UFITA Bd. 20 (1955), σελ 230 επ.

Landgericht Munchen Urteil vom 21 Januar 1958. (Πρωτοδικείο Μονάχου απόφαση της 21ης Ιανουαρίου 1958). Δημοσιευμένη σε UFITA 26 (1958), σελ.366-374.

Landgericht Mannheim Beschlub vom 30 August 1958. (Πρωτοδικείο Μάνχαϊμ απόφαση της 30ης Αυγούστου 1958). Δημοσιευμένη σε UFITA 26 (1958), σελ.363-365.

Landgericht Berlin, Urteil vom 3 März 1960. (Πρωτοδικείο Βερολίνου απόφαση της 3ης Μαρτίου 1960). Δημοσιευμένη σε Ufita 32 (1961), σελ. 233-239.

Hanseatisches Oberlandesgericht Hamburg Urteil vom 17 April 1958. (Εφετείο Αμβούργου απόφαση της 17ης Απριλίου 1958). Δημοσιευμένη σε UFITA Bd. 26 (1958), σελ. 109.

Kammergericht West Berlin Beschlub vom 7 April 1959. (Εφετείο Δυτικού Βερολίνου τελεσίδικη απόφαση της 7ης Απριλίου 1959). Δημοσιευμένη σε Ufita 30 (1959) σελ.105-109.

BVerfGE 30, 173, (Ομοσπονδιακό Ακυρωτικό Δικαστήριο απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 1971). Υπόθεση *Mefisto*.

BverfGE 119, 1, (Ομοσπονδιακό Ακυρωτικό Δικαστήριο απόφαση της 13ης Ιουνίου 2007), NJW 2008, 39. Υπόθεση *Esra*.

Δ. Ελληνική έννομη τάξη.

Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης (υπ' αριθ. 25358/2002). Διαδ. Ασφαλιστικών Μέτρων. Προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας. (Αδημοσίευτη).

Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης (υπ' αριθ. 36129/2006). Ειδική Διαδικασία (Αδημοσίευτη).

Εφετείο Θεσσαλονίκης (υπ' αριθ. 1941/2010), Τμήμα Η' (Αδημοσίευτη).

Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών (υπ' αριθ. 4367/2010), ΔίΜΜΕ 2/2011, έτος 8ο, σελ.190 επ.

Εφετείο Αθηνών (υπ' αριθ. 1121/2011). Δημοσιευμένη σε ΕπισκεμπΔ Γ/2011, εισαγωγικό σημείωμα Κ. Παμπούκης σελ.825 επ.

Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης (υπ' αριθ. 5506/2015), Διαδ. Ασφ. Μέτρων. Πηγή Nomos.

Ε. Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας (αριθ. προσφ. 21279/02 και 36448/02) της 22 Οκτωβρίου 2007.

Ojala και Etukeno Oy κατά Φιλανδίας (αριθ. προσφ. 69939/10) της 14 Ιανουαρίου 2014.

Jelševar και άλλοι κατά Σλοβενίας (αριθ. προσφ. 47318/07) της 11 Μαρτίου 2014.

Almeida Leitão Bento Fernandes κατά Πορτογαλίας (αριθ. προσφ. 25790/11) της 12 Μαρτίου 2015.

ΣΤ. Λοιπές έννομες τάξεις.

Αγγλική: Youssouppoff v. Metro-Goldwyn Mayer Pictures, 50 Times L.R. 581 (Eng. Ct. of App. 1934), reprinted in 99 A.L.R. 864, 866-67.

Ιαπωνική: Tribunal del distrito de Tokio, Arita v. Hiroaka. 24 de Septiembre de 1964 Hanrei Jiro numero 385.

Εβραϊκή: The Supreme Court Sitting as the High Court of Justice, HCJ 6143/94.

Ευχαριστίες

Όταν θεωρήσει κανείς οριστικά ημιτελές ένα κείμενο αντιλαμβάνεται πόσους έχει κανείς να ευχαριστήσει¹. Αρχικά οφείλω να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου Ν. Αλιβιζάτο που με εμπιστεύθηκε για ένα φιλόδοξο και ενδιαφέρον θέμα και που πίστεψε σε μένα αν και πολλές φορές άθελά μου δοκίμασα την πίστη του. Χωρίς αυτή την αδιάλειπτη πίστη, την ανοιχτή σκέψη και κριτική ματιά, αυτή η μελέτη δεν θα είχε ποτέ ολοκληρωθεί. Ευχαριστώ επίσης την καθηγήτρια Γ. Σιούτη και τον καθηγητή Σ. Βλαχόπουλο για όσα μου έμαθαν πλουτίζοντας τη νομική μου σκέψη και την τιμή να είναι μέλη της τριμελούς επιτροπής μου. Όπως ιδιαίτερη μνεία θα ήθελα να κάνω στον εκλιπόντα καθηγητή Σ. Τσακουράκη, πολλά σημεία του κειμένου αποτελούν νοερή συνομιλία μαζί του και τις σκέψεις του για την ελευθερία του λόγου και της τέχνης.

Όπως επίσης ιδιαίτερη μνεία θα ήθελα να κάνω στον εκλιπόντα καθηγητή Θ. Παπαχρήστου καθώς επίσης στην επιστημονική συνεργάτιδα Μ. Μαροπούλου για όσα με αγάπη, σπάνια ευαισθησία και ευφύια με δίδαξαν στο μάθημα «Δίκαιο και λογοτεχνία» για αυτό το συναρπαστικό αντικείμενο και για την ευκαιρία να παρουσιάσω μέρη αυτής της μελέτης στην αρχική της μορφή.

Ευχαριστώ από καρδιάς την καθηγήτρια Α. Μήτρου για την αγάπη, την πίστη και για όσα πολύτιμα μου έμαθε για το δίκαιο προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Αν δεν είχα επιλέξει το μάθημά της στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα Δημοσίου Δικαίου του ΕΚΠΑ δεν θα είχα ασχοληθεί ποτέ με αυτή την προβληματική. Ευχαριστώ από καρδιάς τους καθηγητές Κ. Παπαγεωργίου και Α. Τσεβά για τις εξαιρετικά ουσιαστικές συζητήσεις για το θέμα και την ενθάρρυνση.

Ευχαριστώ τον ομότιμο καθηγητή Α. Μπαλά για τη φιλοξενία στο μάθημα «Φιλοσοφία και Επιστήμες στον 20ό αιώνα», που χάραξε στη σκέψη μου ένα «χάρτη» της φιλοσοφίας του περασμένου αιώνα και τον καθηγητή Σ. Βιρβιδάκη για τη φιλοξενία στο μάθημα «Φιλοσοφία και λογοτεχνία» που μου προσέφερε πολύτιμες γνώσεις για το αντικείμενο. Για τις συζητήσεις για την έννοια της ιδιωτικότητας και τις δημιουργικές διαφωνίες ευχαριστίες οφείλω στον επίκουρο καθηγητή Β. Βουτσάκη.

Επίσης ευχαριστώ από καρδιάς για όσα έμαθα για την τέχνη της μυθοπλασίας στο σεμινάριο του σύγχρονου μυθιστορήματος του ΕΚΕΒΙ τον ποιητή και πεζογράφο Στρατή Χαβιαρά. Πολλά οφείλω στην αγαπημένη φίλη πεζογράφο Μάρτυ Λάμπρου για τις πολύτιμες συζητήσεις για τη σύγχρονη λογοτεχνία, την διαδικασία της μυθιστορηματικής γραφής αλλά και κυρίως για την «τέχνη των στροφών του τιμονιού της ζωής».

Ευχαριστώ επίσης την συγγραφέα Ρέα Γαλανάκη για τη εμπειρία που μου μετέφερε από τη συγγραφή του μυθιστορηματός της «Αμίλητα Βαθιά Νερά». Ακόμα θα ήθελα να ευχαριστήσω την κριτικό λογοτεχνίας Ελισάβετ Κοτζιά για την καθοδήγηση της στον εντοπισμό ελληνικών μυθιστορημάτων με κλειδί, την εκδότρια Ε. Καραϊτίδη για εντοπισμό λογοτεχνικών κειμένων βασισμένων σε πραγματικές ιστορίες συγγραφέων της δεκαετίας του 1930 και τον φιλόλογο Κωστή Δανόπουλο για τα παραδείγματα χρήσης προσωπικών βιωμάτων στο έργο του Θανάση Βαλτινού.

Ευχαριστώ θερμά τους καθηγητές του τομέα της Κοινωνιολογίας και Ιστορίας του Δικαίου του Πανεπιστημίου Αθηνών και ιδιαίτερα τον επίκουρο καθηγητή Α. Χέλμη και την επίκουρη καθηγήτρια Ε. Ρεθυμιωτάκη για την ιστορική και

¹ Η φράση “οριστικά ημιτελές” είναι δάνειο υλικό από τις ευχαριστίες του Ζάουμπε Καμπρέ στο μυθιστόρημά του Confiteor, μτφ. Ε. Σοφός, Αθήνα, Πόλις, 11η Έκδοση, 2017, σελ.709.

κοινωνιολογική οπτική στο θέμα και την ευκαιρία να παρουσιάσω τη μελέτη στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών μαθημάτων του τομέα όπως επίσης την διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνες της ελληνικής κοινωνίας της Ακαδημίας Αθηνών Α. Στυλιανούδη για τις συνομιλίες για την έννοια του προσώπου και της οικογένειας από τη σκοπιά της ανθρωπολογίας του δικαίου. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Μυρσίνη Πίχου (Μουσείο Ιστορίας ΕΚΠΑ) και τον Λεωνίδα Χαλεπά (Προπαρασκευαστικό Σχολείο Μαρμαρογλυπτικής Τήνου) για την στήριξή τους και ιδιαίτερα για την πρόσκληση σε διαλέξεις σχετικές με το θέμα της μελέτης στα ιδρύματα που διευθύνουν.

Πολλά οφείλω στους αγαπημένους φίλους και αξιόλογους νομικούς επιστήμονες Παντελή Ραβδά, Σπύρο Κουλοχέρη, Μέλια Πουρή, Μαρία Βαϊούλη, Στέργιο Μήτα, Θέμη Τσολάκου, Θανάση Σκούρτη, Ελένη Καλαμπάκου, Έλενα Δριμιώτου και Ευΐνα Γλαντζή για τη φιλία τους, τις πολύτιμες συζητήσεις, τη βοήθεια στην έρευνα και την ανεκτίμητη ενθάρρυνσή τους κατά την συγγραφή αυτής της μελέτης. Για τη θεατρολογική ματιά, τη στήριξη και την αγάπη τους ευχαριστώ θερμά τους Χρήστο Καρανάτση, Στέλλα Κεραμίδα, Άννα Ζεβελάκη, Μαρία Καρανάνου, Ιωάννα Παπάζογλου, Ηλέκτρα Γιαννακοπούλου και Κυριακούλα Παπαφωτίου. Για τη βοήθεια με την μετάφραση μέρους γερμανικής αρθρογραφίας ευχαριστώ τον μεταφραστή Σπύρο Σκούρτη. Για το σχεδιασμό του εξωφύλλου ευχαριστώ τον Βασίλη Κουτσογιάννη. Τέλος για την φιλία και την ιδιαίτερη πίστη σε μένα πολλά οφείλω στη Μαρία Πρελορέντζου, την Έλενα Καρανάτση και την Καλλιόπη Ανδρικοπούλου.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στους βιβλιοθηκονόμους της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Harvard, του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης, της Εθνικής Βιβλιοθήκης του Παρισιού, της Νομικής Σχολής Αθηνών ιδίως την υπεύθυνη λειτουργία Βασιλική Στρακαντούνα, του Ινστιτούτου Γκαίτε ιδιαιτέρως την Frauke Weimar, και του Ευγενίδιου Ιδρύματος ιδίως την Ελένη Τσαλάγκα τόσο για τη βοήθεια κατά τη διάρκεια έρευνας αλλά και τη φιλοξενία κατά την πολυετή συγγραφή αυτής της μελέτης. Για τα εγκάρδια καθημερινά χαμόγελα που έδιναν πολλή δύναμη.

Κυρίως ευχαριστώ την οικογένειά μου τις αδελφές μου Παναγιώτα και Δήμητρα που δοκιμάστηκαν πολλές στιγμές μαζί μου και τους οφείλω περισσότερα από όσα μπορώ να διατυπώσω με λέξεις.

Αθήνα 2019.

Εισαγωγή.

«Και κατάλαβα ότι όλα εκείνα
τα υλικά του λογοτεχνικού έργου,
αυτά ήταν η περασμένη ζωή μου».
Μαρσέλ Προυστ²

Το «νέο» καλλιτεχνικό φαινόμενο.

Όλοι οι συγγραφείς λογοτεχνίας εμπνέονται από προσωπικές ιστορίες υπαρκτών προσώπων. Άλλοτε βασίζονται σε ιστορίες ζωής συγχρόνων τους. Για παράδειγμα ο Γκυστάβ Φλωμπέρ έγραψε την «Μαντάμ Μποβαρύ» (1856) βασισμένος στην ιστορία της συζύγου ενός νορμανδού γιατρού, η οποία αυτοκτόνησε με δηλητήριο³. Ο Λέων Τολστόι βασίστηκε στη ζωή του στρατηγού Κουτουζον για να γράψει το μυθιστόρημα «Πόλεμος και Ειρήνη» (1867). Άλλοτε οι μυθιστοριογράφοι αντλούν από τα προσωπικά τους βιώματα⁴. Κλασικά έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας όπως το εξάτομο «Αναζητώντας το Χαμένο Χρόνο» του Μαρσέλ Προυστ, «Μοντέστ Μινιόν» του Ονορέ ντε Μπαλζάκ, «Μέχρι το Φάρο» της Βιρτζίνια Γούλφ, «Μεταμόρφωση» του Φραντς Κάφκα, «Το πορτραίτο ενός νεαρού καλλιτέχνη» του Τζέιμς Τζόις, οι «Γιοί και εραστές» του Ντ. Χ. Λώρενς και ο «Μεγάλος Γκάτσμπυ» του Φράνσις Σκοτ Φιτζέραλντ, θεωρούνται ότι έχουν βασιστεί σε προσωπικές εμπειρίες των συγγραφέων τους⁵. Στην πιο πρόσφατη αγγλόφωνη λογοτεχνία αυτοβιογραφικά θεωρούνται πολλά μυθιστορήματα του Φίλιπ Ροθ. Σε καθένα από αυτά αντλεί από διαφορετικές περιόδους της ζωής του⁶.

² «Και κατάλαβα πως όλα εκείνα τα υλικά του λογοτεχνικού έργου, αυτά ήταν η περασμένη μου ζωή, κατάλαβα πως όλα τούτα τα είχα ζήσει μέσα στις ανέμελες χαρές, μέσα στη ραθυμία, μέσα στην τρυφερότητα μέσα στον πόνο, αποθηκευμένα από μένα χωρίς να μπορώ να μαντέψω τον προορισμό τους, την ίδια τους την επιβίωση, περισσότερο από ο,τι θα το έκανε ο σπόρος που βάζει κατά μέρος τα θρεπτικά στοιχεία που θα ζωογονήσουν το φυτό». Προυστ Μ., *Ο ξανακερδισμένος χρόνος*, μτφ. Π. Ανδρικόπουλος, Δ. Δημουλάς, Αθήνα, Διώνη, 1997, σελ 283.

³ Για τα παραδείγματα αυτά βλέπε Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres litteraires. Aspects juridiques et litteraires*, Thesis, Göteborgs universitet, 2014, σελ.7.

⁴ Όπως έχει χαρακτηριστικά σημειωθεί, είναι σχεδόν κατευθυντήρια αρχή ότι τα πρώτα μυθιστορήματα αφορούν την οικογένεια του συγγραφέα. Pilpel T. & Zavin H., *Rights and Writers: A Handbook of Literary and Entertainment Law*, New York, ed. Dutton, 1960, σελ. 23.

⁵ Το μυθιστόρημα του Ντ. Λώρενς «Γιοί και εραστές» είναι βασισμένο στην ιστορία της οικογένειάς του. Βλέπε Kakutani M., *Authors and parents, Be more like Graham Green dear*, New York Times, 16.08.1981. Επίσης «Το πορτραίτο ενός νεαρού καλλιτέχνη» του Τ. Τζόις είναι αυτοβιογραφικό, Βλέπε Nisly, *A portrait of the artist as a young southerner. Flannery O Connors The enduring chill*, 24 CLA Journal 43, 1980. Βλέπε αναλυτικά, Rosen D. and Babcock C.L., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, 7 CommEnt L.J. 221-263 (1984-1985), σελ. 195 και 227. Για μια αυτοβιογραφική ανάγνωση μυθιστορημάτων του Προυστ και του Τζόις βλέπε Petruso T.F., *Life made real, characterization in the novel since Proust and Joyce*, Ann Arbor, Michigan, University of Michigan Press, 1991. Σε ένα μακρύ κατάλογο κλασικών βιβλίων εμπνευσμένων από προσωπικά βιώματα των συγγραφέων θα πρέπει να συμπεριληφθούν ο «Μεγάλος Γκάτσμπυ» του Φράνσις Σκοτ Φιτζέραλντ, «Οι περιπέτειες του Τομ Σόγιερ» και ο «Χάκκμπερν Φιν» του Μαρκ Τουέιν. Βλέπε Prechtel M., *Comment, Classical malice: A new fault standard for defamation in fiction*, 55 Ohio St. L.J. 187-212 (1994), σελ. 195.

⁶ Σε τέσσερα μυθιστορήματα που συνενώθηκαν σε μια τριλογία και έναν επίλογο με ενιαίο τίτλο «Zuckerman Bound: A Trilogy and Epilogue», Farrar, Straus & Giroux, 1985 (ελλ.«Ζούκερμαν Δεσμώτης», μτφ. Σ. Βρετός, Αθήνα, Πόλις, 2004), ο αναγνώστης παρακολουθεί τον κεντρικό ήρωα Ζούκερμαν που θεωρείται το μυθοπλαστικό alter ego του συγγραφέα σε τέσσερις περιόδους της ζωής του από τα είκοσι του χρόνια ως τα σαράντα και τις διαφορετικές κοινωνικές και πολιτικές περιόδους της Αμερικής από το 1950 ως τα τέλη του 1970. Για τη σχέση του Φίλιπ Ροθ με το μυθοπλαστικό alter

Στη νεοελληνική πεζογραφία, πολλά διηγήματα του Γ. Βιζυνοῦ, του Α. Παπαδιαμάντη και του Μ. Μητσάκη θεωρούνται αυτοβιογραφικά⁷. Ὁπως επίσης, ἔργα των λογοτεχνῶν τῆς γενιάς του 1930 ὅπως του Μ. Καραγάτση, του Γ. Θεοτοκά, του Σ. Μυριβήλη και του Η. Βενέζη ἔχουν αυτοβιογραφικά στοιχεία⁸. Στὴν μεταπολεμική πεζογραφία βασισμένη σε πραγματικά πρόσωπα, γεγονότα και εμπειρίες του συγγραφέα ἀπὸ τὴ ζωὴ του στὴν Αἴγυπτο εἶναι ἡ τριλογία «Ακυβέρνητες Πολιτείες» (1961-1965) του Σ. Τσίρκα⁹. Πολλὰ αυτοβιογραφικά στοιχεία περιέχει τὸ μυθιστόρημα «Τὸ Τρίτο στεφάνι» (1970) του Κ. Ταχτσῆ¹⁰.

Απὸ τὴ δεκαετία του 1970 παρατηρεῖται μια διαρκῶς αυξανόμενη τάση στὴν σύγχρονη λογοτεχνία. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀνοδο του εἶδους τῆς αυτομυθοπλασίας. Ὁ συγγραφέας Serge Doubrovsky, χρησιμοποίησε πρῶτος τὸν ὄρο «autofiction», γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὴ πεζογραφία του με πρῶτο δείγμα τὸ «Fils» (1977)¹¹. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοῦ του εἶδους δὲν βασίζονται ἀπλᾶ σε πραγματικά βιώματα ἀλλὰ δημιουργοῦν ἓνα μυθοπλαστικό εαυτό που μιλά με ἀπόλυτα ἐλεύθερη και ἐπώδυνα θαρραλέα ειλκρίνεια γιὰ ὅλα¹². Ἀνάμεσα στα μυθιστορήματα του εἶδους εἶναι «L' amour» (2003) τῆς Camille Laurens και πιο πρόσφατα «Les petits» (2011) τῆς Christine Angot¹³. Στὴ γερμανική λογοτεχνία ἡ «Esra» (2005) του γερμανοῦ συγγραφέα Μ. Biller ἀνήκει ἐπίσης σε αὐτὸ τὸ εἶδος. Πιο πρόσφατα στο ἐξάτομο «Ὁ ἀγώνας μου» (2009-2011) ὁ συγγραφέας Καρλ Ούβε Κνάουσκοντ περιγράφει διαφορετικές

ego του και πὼς παίζει με τὸν ἀναγνώστη και τὰ ὅρια πραγματικότητας και φαντασίας κατὰ τὴν κατασκευὴ του μυθοπλαστικού “εγώ” και σε ἄλλα μυθιστορήματά του, ὅπως τὸ Portnoy's Complaint, που πρωτοεκδόθηκε τὸ 1968, (Τὸ Σύνδρομο Πόρτνοι, μτφ Α. Κυριακίδης, Αθήνα, Πόλις 2008) και Facts. A Novelist's Autobiography που πρωτοεκδόθηκε τὸ 1988, (Τὰ γεγονότα, μτφ. Κ. Σχινά, Αθήνα, Πόλις 2017), και Deception που πρωτοεκδόθηκε τὸ 1990, (στα ἐλληνικά Ἀπάτη, μτφ. Μ. Ἀγγελίδου, Αθήνα. Πόλις 1993) δημιουργώντας τὸ εἶδος τῆς μεταμυθοπλαστικῆς αυτοβιογραφίας βλέπε Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, Ph.D. Thesis, Department of English, University of Toronto, 2006, σελ. 155 ἐπ. Ἐπίσης στο πιο πρόσφατο ἔργο του *Πατρική Κληρονομιά. Μια ἀληθινὴ ἱστορία*. μτφ. Τ. Κίρκης, Αθήνα, Πόλις 2012, ὁ συγγραφέας παρακολουθεῖ τὸν ογδονταεξάχρονο πατέρα του νὰ δίνει μάχη με τὸν ὄγκο στὸν ἐγκέφαλο που τελικά θὰ τὸν σκοτώσει.

⁷ Χρυσανθόπουλος Μ., *Τὸ διήγημα ὡς αυτοβιογραφία: Γ. Μ. Βιζυνοῦ, Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Μιχ. Μητσάκης*, στο Ἀφιέρωμα στο Ἀυτοβιογραφικὸ Λόγο, περ. Ἐντευκτήριο, τχ. 28-29, Φθινόπωρο-Χειμῶνας 1994, σ.100-105 ἐπ. Γιὰ παράδειγμα τὸ διήγημα «Σημαδιακός» του Α. Παπαδιαμάντη εἶναι βασισμένο σε παιδικὲς ἀναμνήσεις του. Πρωτοδημοσιεύτηκε με τὸν ὑπότιτλο «Ἀνάμνησις τῆς εορτῆς τῶν Φώτων» στὴν ἐφημερίδα Ἐφημερίς τῆς 6ης Ἰανουαρίου 1889.

⁸ Ἀναλυτικά βλέπε παρακάτω σελ.184.

⁹ Σχετικά βλέπε Πεχλιβάνος Μ., *Ἀπὸ τὴ Λέσχη στις Ἀκυβέρνητες Πολιτείες*, Αθήνα, Πόλις 2008.

¹⁰ Ὁπως ἐπίσης και «Φοβερό βῆμα» και τὰ «Ρέστα» του ἴδιου συγγραφέα. Ἀναλυτικά βλέπε Μητσάκα Σ., *Ἀυτοβιογραφία ὡς μυθοπλασία/Μυθοπλασία ὡς αυτοβιογραφία: Κώστας Ταχτσῆς, Τὸ φοβερό βῆμα, Τὸ τρίτο στεφάνι, Τὰ ρέστα*, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Τμήμα Ἑλληνικῆς Φιλολογίας. Τομέας Μ.Ν.Ε.Σ. Διατμηματικὸ μεταπτυχιακὸ πρόγραμμα. «Νεοελληνικὲς Σπουδὲς και Πολιτισμὸς (ευρωπαϊκός, βαλκανικός, ἀνατολικός)». 2010.

¹¹ Ἐκδ. Galilée, 1977. Ἀναλυτικά γιὰ ὀρισμὸ του εἶδους και τὸ ἔργο τῶν πρῶτων ἐκπροσώπων του βλέπε παρακάτω δεῦτερο κεφάλαιο δεῦτερου μέρους.

¹² Clark A., *Drawn from life: Why have novelists stopped making things up?* Guardian, 23, 06. 2018. Προσβάσιμο σε: <https://www.theguardian.com/books/2018/jun/23/drawn-from-life-why-have-novelists-stopped-making-things-up>.

¹³ Μερικοὶ ἀπὸ τὸς συγγραφεῖς εἶναι οἱ Régis Jauffret, Marcela Iacub, Christine Angot, Lionel Duroy, Camille Laurens, Christophe Donner και Nicolas Fargues. Βλέπε Pierrat E., *L'autofiction en deuil et en procès*, Cabinet Pierrat E. et De Seze, 01.04.2017. Προσβάσιμο σε: <https://www.pierratdeseze.com/lautofiction-en-deuil-et-en-proces/>. Ἀνάμεσα στα ἔργα που θεωροῦνται ὅτι βασίζονται σε προσωπικὲς ἐρωτικὲς ἱστορίες τῶν συγγραφέων τὸς εἶναι τὰ ἐξῆς: Patrick Besson, «Come Baby», ed. Mille et Une Nuits 2011, Emma Becker, «Monsieur», ed. Denoël 2011. Ἀναλυτικά βλέπε Delphine Repas, *Ils sont reconnus dans un roman*, L'express, 02.06.2011, Προσβάσιμο σε: https://www.lexpress.fr/culture/livre/ils-se-sont-reconnus-dans-un-roman_998186.html.

περιόδους της ζωής του και στην τριλογία «Faye» η Ρέιτσελ Κασκ (2009-2018) βασίζεται στα ταξίδια της στην Ευρώπη και όσους γνώρισε η Faye, το λογοτεχνικό alter ego της. Τα έργα αυτά θεωρούνται ότι δημιουργούν μια νέα εκδοχή του είδους, ένα είδος μετά αυτοβιογραφικής λογοτεχνίας¹⁴.

Παραδείγματα αυτοβιογραφικών μυθιστορημάτων στην πρόσφατη ελληνική λογοτεχνία θεωρούνται η «Καλοσύνη των ξένων» (2006) του Πέτρου Τατσόπουλου όπου αφηγείται την ιστορία της υιοθεσίας του, η «Πόλη των παιδιών» (2012) του Πέτρου Κουτσαμπασιάκου και το «Χάδι» (2013) του Αλέξανδρου Στεφανίδη. Στα κείμενα αυτά οι συγγραφείς διηγούνται την εμπειρία τους σε ιδρύματα για παιδιά. Ο συγγραφέας Αυγούστου Κορτώ πραγματεύεται την ιστορία της αυτοκτονίας της μητέρας του «Το βιβλίο της Κατερίνας» (2013)¹⁵. Τα μυθιστορήματα «Για να δει τη θάλασσα» (2008) της Ευγενίας Φακίνου και ο «Θησαυρός του χρόνου» (2014) του Μένη Κουμανταρέα αποτελούν παραδείγματα όπου συγγραφείς μεταπλάθουν λογοτεχνικά προσωπικές τους εμπειρίες¹⁶. Εκπροσωπώντας το είδος της μετά αυτοβιογραφικής μυθοπλασίας η Α. Μιχαλοπούλου γράφει το «Μπαρόκ» (2018) που χαρακτηρίζεται από την κριτική ως μυθιστόρημα επινόησης του εαυτού¹⁷.

Με άλλα λόγια ολοένα και πιο συχνά τα τελευταία χρόνια οι συγγραφείς αποκαλύπτουν ότι βασίζονται είτε σε προσωπικές τους εμπειρίες είτε σε πραγματικές ιστορίες ζωής άλλων. Συχνά αυτά τα δυο διαπλέκονται. Γράφοντας κανείς την προσωπική του ιστορία ταυτόχρονα αναφέρεται και σε φίλους, συγγενείς ή ερωτικούς συντρόφους με τους οποίους μοιράστηκε περιόδους της ζωής του. Συγγραφείς επίσης αντλούν από πραγματικές ιστορίες άλλων, οι οποίες όμως συνδέονται με δικές τους προσωπικές εμπειρίες. Μια εξήγηση αυτού του φαινομένου επιχειρείται από τη θεωρητικό Elizabeth Bruss, η οποία απορρίπτει την αυτοβιογραφία ως ιδιαίτερο είδος. Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζει, η αυτοβιογραφία αποτελεί τον πειρατή των λογοτεχνικών ειδών επειδή εισβάλλει στα άλλα είδη σε μια προσπάθεια αυτοπραγμάτωσής της¹⁸.

Μια διαφορετική εξήγηση είναι τα έργα αυτά εντάσσονται σε γενικότερη τάση της σύγχρονης τέχνης να αμφισβητεί και να πειραματίζεται με τα όρια τέχνης, πραγματικότητας και ζωής, η οποία δεν περιορίζεται μόνο στη λογοτεχνία¹⁹. Στη

¹⁴ Επίσης η канаδή συγγραφέας Sheila Heti έγραψε το μυθιστόρημα «Motherhood» (2018) βασισμένο στο προσωπικό της δίλημμα να κάνει ή όχι παιδιά. Βλέπε Clancy K., *Kudos by Rachel Cusk – a daringly truthful trilogy concludes*, The Guardian 04.05.2018. Προσβάσιμο σε: <https://www.theguardian.com/books/2018/may/04/kudos-rachel-cusk-review>.

¹⁵ Τατσόπουλος Π., *Καλοσύνη των ξένων*, Αθήνα, Μεταίχμιο 2006, Στεφανίδης Α., *Χάδι*, Αθήνα, Άγρα 2013. Κουτσαμπασιάκος Π., *Πόλη των παιδιών*, Αθήνα, Πατάκη 2012, Κορτώ Α., *Το βιβλίο της Κατερίνας*, Αθήνα, Πατάκη 2013.

¹⁶ Τα λογοτεχνικά παραδείγματα είναι ενδεικτικά. Στην πρόσφατη λογοτεχνική παραγωγή η «Πρωινή Γαλήνη» (Μεταίχμιο 2015) του Ηλία Μαγκλίνη βασίζεται στην ιστορία του πιλότου πατέρα του. Στο «Με μολύβι φάμπερ νούμερο δύο» (Μεταίχμιο 2013) η συγγραφέας Άλκη Ζέη διηγείται τα πρώτα είκοσι πέντε χρόνια της ζωής της που διαμόρφωσαν την πορεία της. Η Μαρίνα Καραγάτση γράφει το «Ευχαριστημένο ή οι δικοί μου άνθρωποι» (Άγρα 2008) εστιάζοντας στην παιδική της ηλικία και ιδιαίτερα στην σχέση της με τον πατέρα της, τον γνωστό λογοτέχνη Μ. Καραγάτση.

¹⁷ Μιχαλοπούλου Α., *Μπαρόκ*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη 2018. Σχετικά για το βιβλίο βλέπε Ν. Μπακουνάκης, *Μπαρόκ*, εφ. ΤοΒήμα. 24.05.2018.

¹⁸ Bruss E., *Autobiographical Acts. The Changing Situation of a Literary Genre*, Baltimore / London, Johns Hopkins University Press, 1976.

¹⁹ Ο συγγραφέας D. Shields στο βιβλίο του που το αποκαλεί ως μανιφέστο του με τίτλο «Reality Hunger» με μια σειρά από παραπομπές σε συγγραφείς και στη μέθοδο γραφής τους επιχειρεί να αποδείξει τα ρευστά όρια μεταξύ μυθοπλασίας και μη μυθοπλασίας. Θεωρεί ότι η τέχνη προσπαθεί να βρεθεί πιο κοντά στην πραγματικότητα. Προδικάζει ότι το μυθιστόρημα είναι νεκρό και κραυγάζει «Ζήτω στο νέο αντι-μυθιστόρημα» που θα δημιουργηθεί από την άρνηση ο,τιδήποτε ψεύτικου και πλαστού. Όπως σημειώνει «η τέχνη δεν κατασκευάζεται αλλά βρίσκεται. Υπάρχει γύρω μας. Κάθε

σύγχρονη κινηματογραφική παραγωγή γυρίζονται τα τελευταία χρόνια με αυξανόμενο ταινίες και τηλεοπτικές σειρές βασισμένες σε πραγματικά περιστατικά (based on a true story) και βιογραφικές ταινίες δημόσιων προσώπων και διασημοτήτων (biographical dramas)²⁰. Η τάση αυτή ακολουθείται και στις δημοφιλείς διαδικτυακές εταιρείες υπηρεσίας που προσφέρουν πρόσβαση σε δεκάδες ταινίες και τηλεταινίες βασισμένες σε ιστορίες ζωής διασήμων και μη²¹. Επίσης και οι εικαστικοί καλλιτέχνες και φωτογράφοι πειραματίζονται με τα όρια μεταξύ πραγματικότητας και τέχνης. Σύγχρονοι καλλιτέχνες φωτογραφίζουν και εκθέτουν στοιχεία της ζωής προσώπων χωρίς την συγκατάθεσή τους για να φωτίσουν πτυχές της πραγματικότητας και ιδίως κρυφές πτυχές της ιδιωτικής ζωής²².

Η έντονη αυτή σύγχρονη καλλιτεχνική τάση προκαλεί έντονες αντιπαραθέσεις. Από τη μια μεριά έχει θερμούς υποστηρικτές οι οποίοι τονίζουν ότι πρόκειται για μια- ειλικρινή και αδιαμεσολάβητη από τη μυθοπλαστική “σύμβαση”- αφήγηση μιας ανθρώπινης εμπειρίας σε μια εποχή που η προσπάθεια να αποκαλυφθεί η αλήθεια, να αρθούν προσπάθειες συγκάλυψής της ή σύγχυσής της με το ψέμα είναι σημαντική. Υποστηρίζουν επίσης ότι αποτελεί μια απελευθερωτική διαδικασία μοιράσματος με το κοινό συχνά ενός επώδυνου βιώματος. Μάλιστα εκτιμούν ότι ιδίως οι προσωπικές αφηγήσεις ζωής συγγραφέων που προέρχονται από διαφορετικά κοινωνικά, φυλετικά, οικονομικά στρώματα προσφέρουν νέες και διαφορετικές οπτικές της πραγματικότητας πλουτίζοντας σημαντικά την κοινή αντίληψη για αυτήν και καλύπτοντας ένα σημαντικό κενό που λείπει από το δημόσιο διάλογο²³.

Επίσης τονίζουν ότι στα κείμενα αυτά οι συγγραφείς αναμιγνύουν είδη γραφής, χρησιμοποιούν δηλ. τεκμήρια, προσωπικές εμπειρίες και μυθοπλασία σε ένα αδιάρρηκτο σύνολο. Αν και αυτό το “αμάλγαμα” - που δύσκολα μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε ένα είδος γραφής - ξενίζει τον λάτρη της κλασικής

ήχος μας είναι αυτοβιογραφικός. Shields D., *Reality Hunger. A Manifesto*, London, Hamish Hamilton, 2010. Για κριτική του βιβλίου βλέπε Ο’ Hagan S., *Reality Hunger by D. Shields*, Sunday, εφημ. Guardian 28 February 2010.

²⁰ Αναλυτικά η λίστα με πάνω από 400 βιογραφικές ταινίες (biographical/ biopics movies) από τη δεκαετία του 1900 έως το 2018. Βλέπε: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_biographical_films (ημερ. τελ. πρόσβασης 12/1/2019). Διατρέχοντας τη λίστα εύκολα διαπιστώνει κανείς μια προοδευτική αύξηση παραγωγής αυτών των ταινιών τα τελευταία χρόνια. Επίσης βλέπε Aquino, J, *Truth and lives on films*, North Carolina, McFarland & Company, Inc. Publishers, 2005.

²¹ Ενδεικτικά στο Netflix υπάρχουν διαθέσιμες πάνω από 155 ταινίες και τηλεοπτικές σειρές βασισμένες σε βιογραφίες. Όπως το δημοφιλές *Crown* (ελλ.Στέμμα) που είναι βασισμένο στη ζωή της βασίλισσας Ελισάβετ Β', της Αγγλίας. Αναλυτικά βλέπε στον ιστότοπο της διαδικτυακής υπηρεσίας: <https://www.onnetflix.nz/category/biographical-dramas>.

²² Αποκαλύπτουν τη μέθοδο που ακολουθούν για να έχουν αυτές τις φωτογραφικές λήψεις και καθιστούν συστατικό μέρος του έργου τους ερωτήματα: όπως ποιο είναι το όριο της έκθεσης της ζωής του άλλου χάριν της τέχνης και αν θα πρέπει να υπάρχουν ηθικοί περιορισμοί κατά την ελεύθερη δημιουργική καλλιτεχνική διαδικασία. Μεταξύ των καλλιτεχνών που έθεσαν το ζήτημα από τη δεκαετία του 1970 είναι η εικαστικός Sophie Calle. Μεταξύ των καλλιτεχνικών της έργων ήταν να παρακολουθήσει ένα ξένο που συνάντησε σε μια έκθεση στη Βενετία και να φωτογραφίσει όλες τις κινήσεις του, να πιάσει δουλειά ως καμαριέρα σε ένα ξενοδοχείο και να φωτογραφίσει τα υπάρχοντα των πελατών του ξενοδοχείου, να βρει μια τηλεφωνική ατζέντα στο δρόμο και να τηλεφωνήσει σε όλες τις τηλεφωνικές επαφές του για να μάθει πληροφορίες για τον ιδιοκτήτη καταγράφοντας τις συνομιλίες που είχε μαζί τους. Ο ιδιοκτήτης της ατζέντας ο οποίος ήταν γνωστός σκηνοθέτης απείλησε να τη μηνύσει και δημόσια κατήγγειλε το γεγονός. Στην εικαστικό βασίστηκε ο συγγραφέας Paul Auster για να δημιουργήσει μια ηρωίδα στο βιβλίο του «Leviathan» (1992). Εκτός από την Calle και άλλοι σύγχρονοι εικαστικοί καλλιτέχνες παίζουν με τα όρια πραγματικότητας-τέχνης ανάμεσά τους είναι η Arne Svenson οποία φωτογράφησε τους γείτονές της από το διαμερισμά της στο Μανχάταν. Βλέπε Bell N., *When can artists bend ethics for Art's sake?* Arty Sy. 20.07.2018. Προσβάσιμο σε: <https://www.artynet.cdn.ampproject.org>.

²³ Clark A., *Drawn from life: Why have novelists stopped making things up?* ο.π.

μυθοπλαστικής λογοτεχνίας, εκτιμάται ότι αποτελεί μια σύγχρονη αναγκαιότητα. Για να μπορέσουν οι σύγχρονοι λογοτέχνες να συλλάβουν την εμπειρία του να ζει κανείς τον 21ό αιώνα είναι αναγκασμένοι να περάσουν τα όρια των αφηγηματικών ειδών αναμιγνύοντας την μυθοπλασία με την αυτοβιογραφία, το δοκίμιο και την ιστορία²⁴.

Ταυτόχρονα η τάση έχει και αυστηρούς επικριτές. Κάποιοι θεωρούν ότι η λογοτεχνία αυτού του είδους αποτελεί μια αντικοινωνική, ναρκισσιστική, ομφαλοσκοπική οπτική της πραγματικότητας αντί να επιδιώκει ένα συγγραφικό ιδεώδες μιας εξωστρεφούς καθολικής σύλληψης της κοινωνίας και της ζωής²⁵. Για τους συγγραφείς της αυτοβιογραφικής λογοτεχνίας σημειώνεται ότι εκμεταλλεύονται το γεγονός ότι αποτελούν διασημότητες που η ζωή τους ενδιαφέρει το κοινό και εξαντλούνται στην αυτοέκθεση της ζωής τους και στην αυτοπροώθηση της συγγραφικής του διασημότητας αντί να επεξεργάζονται τις αναμνήσεις τους με ένα ενδιαφέροντα λογοτεχνικό τρόπο. Ιδιαίτερα όταν αποκαλύπτουν στιγμές ερωτικής οικειότητας με τους συντρόφους τους κατηγορούνται ότι έχουν κίνητρα παρόμοια με τους δημοσιογράφους του κίτρινου Τύπου. Εκθέτουν, δηλαδή ιδιωτικές στιγμές άλλων, με στόχο να «θρέψουν» την αδιάκριτη ως νοσηρή περιέργεια του κοινού και να διατηρήσουν στη δημοσιότητα τη συγγραφική τους περσόνα²⁶. Γενικότερα για τους συγγραφείς μυθιστορημάτων που βασίζονται σε πραγματικά γεγονότα υποστηρίζεται ότι φανερώνει την ανικανότητά τους να επινοήσουν αληθοφανείς χαρακτήρες και πλοκή για τα έργα τους²⁷.

Μια λεπτή και ασαφής γραμμή διαχωρίζει τα έργα αυτά από τα μυθιστορήματα με κλειδί (γαλ. roman à clef) που «μεταμφιέζουν» υπαρκτά πρόσωπα συχνά φίλους ή πρώην συντρόφους των συγγραφέων σε μυθιστορηματικούς χαρακτήρες. Το είδος δεν είναι νέο αλλά θεωρείται ότι προηγήθηκε και συνέβαλε στη διάκριση του μυθιστορήματος από είδη λόγου όπως η ιστοριογραφία και η βιογραφία²⁸. Ήδη από τον 16ο αιώνα ποιητές στις βασιλικές αυλές της Αγγλίας «μεταμφιέζαν» πρόσωπα και γεγονότα για να μπορέσουν χωρίς το φόβο διώξεων να αφηγηθούν σκανδαλώδεις ιστορίες και να σχολιάσουν συχνά με σατιρικό τρόπο το ήθος και τις ζωές μελών της αυλής²⁹. Από τον 17ό αιώνα η ιστοριογραφία και η

²⁴ Clark A., *Drawn from life: Why have novelists stopped making things up?*, ο.π. υποσ.

²⁵ Σε αυτή την επίκριση αναφέρεται ο συγγραφέας Barks T., *How to read autofiction*, The New York Review of Books, 25.05.2018. Προσβάσιμο σε: <https://www.nybooks.com/.../2018/.../25/how-best-to-read-auto-fiction/>

²⁶ Τέτοια κριτική ασκεί Lasch C., *Culture of Narcissism*, ο.π., σελ.17. Ως κύριο παράδειγμα χρησιμοποιεί τα έργα του Norman Mailer. Την απέχθειά του για τη λογοτεχνία που βασίζεται σε ιδιωτικές ζωές εκφράζει και ο θεατρικός συγγραφέας Ι. Καμπανέλλης σε συνέντευξή του βλέπε Παπασπύρου Σ., *Χωρίς Μαγνητόφωνο*, Αθήνα, Πόλις 2018, σελ.187.

²⁷ Clark A., *Drawn from life: Why have novelists stopped making things up?* ο.π.

²⁸ Για παράδειγμα από τα πρώτα μυθιστορήματα με κλειδί θεωρείται η «The Countess of Montgomery's Urania» (1621) της Λαΐδη Mary Wroth που θεωρήθηκε ότι περιείχε αναφορές στις απιστίες του Λόρδου Denny. Στο είδος θεωρείται ότι ανήκει και το μυθιστόρημα «The Wanderer» (1814) του Frances Burney. Περιελάμβανε μια σκηνή όπου η ηρωίδα Elinor Joddrel αυτομαχαιρώνεται σε ένα κονσέρτο. Θύμιζε ένα σκάνδαλο που συνέβη ένα χρόνο πριν. Η Lady Caroline Lamb, προσπάθησε να αυτομαχαιρωθεί σε ένα χορό αφού την είχε απορρίψει ερωτικά ο Λόρδος Βύρωνας. Λίγα χρόνια αργότερα το 1816, η ίδια η Lamb δημοσίευσε το «Glenarvon», ένα αυτοβιογραφικό γοτθικό μυθιστόρημα που θεωρήθηκε ότι βασιζόταν στην σχέση της με τον Λόρδο Βύρωνα. Βλέπε Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ. 63 επ.

²⁹ Στα 1613 ο ποιητής Overbury έγραψε το σατιρικό ποίημα «The wife» για μια αγνή και ενάρετη γυναίκα. Η δούκισσα του Essex θεώρησε ότι πρόκειται για εκείνη ως μια ειρωνεία για την παράνομη σχέση της με τον δούκα του Rochester και για αυτό οργάνωσε τη δολοφονία του. L. De Salvo, *Conceived with malice*, New York, Plume 1994, σελ.4. Ο Αριστοφάνης δημιουργεί το μυθιστορηματικό προσώπειο του Σωκράτη στις «Νεφέλες» προκειμένου να καυτηριάσει τους σοφιστές

βιογραφία καλείται να πραγματευτεί με αντικειμενικότητα και μετά από τεκμηρίωση το δημόσιο βίο των ιστορικών προσώπων δημιουργώντας τον απαραίτητο χώρο σε ένα άλλο είδος γραφής να αναπτυχθεί και ασχοληθεί με ζητήματα της ιδιωτικής ζωής.

Μέρος της ιδιωτικής σφαίρας ήταν και ο σχολιασμός των άλλων - συχνά αυστηρός και επώδυνος - αλλά και τα σκάνδαλα της εποχής. Αποτελούσε μέρος μιας διαδεδομένης συνήθειας της πνευματικής, οικονομικής και κοινωνικής ελίτ κατά τον 18ό και 19ό αιώνα³⁰. Κυρίως, όμως, διαμορφωνόταν από τις προσωπικές εμπειρίες και τις σχέσεις με άλλους που μέχρι τότε καταγράφονταν μόνο σε ημερολόγια και επιστολές. Το νέο είδος μπορούσε να κινείται στον ασαφή χώρο που είχε δημιουργηθεί από το μυθιστόρημα με κλειδί που ήταν αμφίβολο αν και κατά πόσο μια ιστορία ήταν αληθής ή όχι. Στις αρχές του 20ού αιώνα το κίνημα του μοντερνισμού επιχείρησε να δώσει τέλος σε αναγνώσεις μυθιστορημάτων με στόχο την αναζήτηση αναγνωρίσιμων υπαρκτών προσώπων και γεγονότων πίσω από λογοτεχνικούς χαρακτήρες. Αντ' αυτού προσπάθησε να αναδείξει την αυτονομία του είδους του μυθιστορήματος μέσω αισθητικών κριτηρίων ως μια πρόζα που είναι αληθοφανής αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί ένα διαφορετικό κόσμο από εκείνον της πραγματικότητας³¹.

Όμως το είδος αυτό δεν εξαφανίστηκε. Οι συγγραφείς συνέχιζαν να αντλούν από τις ιστορίες της κοινότητας στην οποία ανήκαν ως αφορμή για σχολιασμό κοινωνικών φαινομένων και ανθρώπινων συμπεριφορών. Για παράδειγμα η Σιμόν ντε Μποβουάρ έγραψε το μυθιστόρημα «Οι Μανδαρίνοι» (1954) μεταφέροντας το κλίμα και τις προσωπικές σχέσεις των προσώπων που αποτελούσαν την κοινότητα των αριστερών διανοούμενων στο Παρίσι από τα τέλη του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου ως τις αρχές του 1950. Μεταξύ των χαρακτήρων θεωρείται ότι αναγνωρίζονται οι συγγραφείς Αλμπέρ Καμύ, ο Ζαν Πωλ Σαρτρ και Άρθουρ Κέσλερ, ο οποίος υπήρξε και εραστής της³². Στο μυθιστόρημά του «Ξύλευση» ο Τόμας Μπέρνχαρντ περιγράφει μια συνάθροιση μιας παρέας καλλιτεχνών μετά το θάνατο μιας φίλης τους. Θεωρείται ότι δημιούργησε τα σατιρικά πορτραίτα σύγχρονων του ηθοποιών, γλυπτών, συνθετών για να φωτίζει μέσω αυτών την παρακαμιακή κοινωνία και καλλιτεχνική ζωή της Βιέννης³³. Το 1989 ο Χαβιέρ Μαρίας έγραψε το μυθιστόρημα «Όλες οι ψυχές» βασισμένος στην εμπειρία του ως επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Συνάδελφοί του τον κατηγορήσαν ότι

και την κοινωνική επιρροή τους και συνέβαλε στην καταδίκη του. Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ.48.

³⁰ Watt I., *The Rise of the Novel*, London, Hogarth, 1987. Βλέπε αναλυτικά τα κεφάλαια The Reading Public and the Rise of the Novel and Robinson Crusoe, Individualism and the Novel.

³¹ Αναλυτικά βλέπε Latham S., *The art of scandal. Modernism, Libel Law and the roman à clef*, Oxford, Oxford University Press, 2009, σελ.7.

³² Ντε Μποβουάρ Σ., *Μανδαρίνοι*, μτφ. Ζ. Σαρή, Αθήνα, Γλάρος 1982. Σε αυτό το έργο η Σιμόν ντε Μποβουάρ χρησιμοποιεί ψευδώνυμα. Αντίθετα ο Ερνεστ Χέμινγουεϊ στο αυτοβιογραφικό χρονικό του «Κινητή Γιορτή» (εκδ. Καστανιώτη 2004) πραγματεύεται την περίοδο παραμονής του στο Παρίσι τη δεκαετία του 1920 και τη γνωριμία του με μεγάλα λογοτεχνικά ονόματα της εποχής όπως του Τζέιμς Τζόις, του Έζρα Πάουντ, του Σκοτ Φιτζέραλντ, της Γερτρούδης Στάιν χρησιμοποιώντας τα πραγματικά τους ονόματα.

³³ Μπένχαρντ Τ., *Ξύλευση*, Αθήνα, εκδ. Εξάντας 1996. Το βιβλίο που εκδόθηκε το 1984 εξόργισε το ζευγάρι των Auersberger οι οποίοι υπήρχαν υποστηρικτές και χρηματοδότες του Μπένχαρντ. Στράφηκαν δικαστικά κατά του συγγραφέα υποστηρίζοντας ότι το βιβλίο περιείχε δυσφημιστικούς ισχυρισμούς και πέτυχαν για ένα διάστημα την απαγόρευση κυκλοφορίας του στην Αυστρία. Αναλυτικά βλέπε Anderson M., *My dinner with Auersberger*, The New York Times Archives. 14.02.1988. Προσβάσιμο σε: <https://www.nytimes.com/1988/02/14/.../my-dinner-with-auersberger.html>.

αποκάλυψε ιδιωτικές πληροφορίες που του είχαν εμπιστευτεί και μετέφερε κουτσομπολιά που ακούγονταν στην επιστημονική κοινότητα³⁴.

Στην ελληνική πεζογραφία το μυθιστόρημα «Σπάνιες Αλήθειες» (2008) της Σωτηρίας Σταυρακοπούλου θεωρείται ότι ανήκει στο είδος. Αναφέρεται στη λυκοφιλία δυο υπαρκτών προσώπων δυο καθηγητριών λογοτεχνίας σε ελληνικό πανεπιστήμιο³⁵. Η «Πινακοθήκη Τεράτων» (2009) του Μιχάλη Μιχαηλίδη θεωρήθηκε επίσης ως μυθιστόρημα με κλειδί με αναφορές σε αναγνωρίσιμα πρόσωπα από τον λογοτεχνικό χώρο³⁶. Όπως επίσης το μυθιστόρημα του Βασίλη Σαμπράκου με τίτλο «Σκίσε το Manual» (2009) έχει αναγνωρίσιμα πρόσωπα και γνωστά γεγονότα από τον χώρο του ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου³⁷.

Υπάρχουν διαφορετικές αναγνωστικές ερμηνείες για αυτά τα έργα και ιδίως για τις προθέσεις των συγγραφέων τους. Συχνά οι τελευταίοι κατηγορούνται ότι δημιουργούν χαρακτήρες με εμφανείς ομοιότητες με υπαρκτά πρόσωπα επιδιώκοντας να αναγνωρίζονται από ένα κλειστό ή ένα ευρύτερο κοινό αλλά ταυτόχρονα προσθέτουν προσβλητικά χαρακτηριστικά και αρνητικές συμπεριφορές ή τονίζουν με διάθεση υπερβολής υπάρχοντα αρνητικά στοιχεία. Στόχος τους κατά συνέπεια είναι να εκθέσουν, γελοιοποιήσουν, δυσφημήσουν, πληγώσουν ή εκδικηθούν τα πρόσωπα αυτά επιλύοντας με αυτό τον τρόπο προσωπικές διαφορές. Ο συγγραφέας Κλάους Μαν, γιος του Τόμας Μαν, κατηγορήθηκε ότι στο έργο του «Μεφίστο. Το μυθιστόρημα μιας καριέρας», επέλεξε ως κεντρικό χαρακτήρα ένα ηθοποιό, ο οποίος περιγράφεται να συνεργάζεται με το ναζιστικό καθεστώς με σκοπό να προωθήσει την καλλιτεχνική του καριέρα, προκειμένου να αφήσει υπόνοιες για τον ηθοποιό Gustav Grudgens και την πολιτική του στάση. Ο ηθοποιός ήταν διάσημος για το ρόλο του Μεφίστο στο έργο «Φάουστ» του Γκαίτε την εποχή που εκτυλισσόταν το έργο. Για αυτό και θεωρήθηκε ότι μέσω του ρόλου αυτού εύκολα αναγνωριζόταν πίσω από το μυθοπλαστικό του ήρωα του Μαν³⁸.

Σε τέτοιες ανάγνωσεις αντιτίθενται λογοτεχνικοί κριτικοί που εκτιμούν ότι ο πραγματικός στόχος των συγγραφέων μυθιστορημάτων με κλειδί δεν είναι να «φωτογραφίσουν» πρόσωπα αλλά να στηλιτεύσουν κακώς κείμενα των κοινωνιών, να στρέψουν το βλέμμα σε χώρους προστατευμένους από τη δημόσια θέα και να σχολιάσουν συμπεριφορές κοινωνικά προνομιούχων προσώπων που πίσω από τη δημόσια ζωή τους έχουν ανθρώπινα προβλήματα, ελαττώματα και αδυναμίες.

Εδώ εντοπίζεται και μια κύρια διαφορά με το παρελθόν. Μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα το κλειδί αναγνώρισης των προσώπων κατείχαν μόνο λίγοι όσοι γνώριζαν το υπαρκτό πρόσωπο πίσω από το μυθιστορηματικό χαρακτήρα και τη σχέση του με τον συγγραφέα. Στη σύγχρονη εποχή βιβλιοκριτικοί και δημοσιογράφοι είναι εκείνοι που αποκαλύπτουν την ταυτότητα των προσώπων αυτών στο ευρύτερο κοινό³⁹.

³⁴ Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ.21.

³⁵ Σταυρακοπούλου Σ., *Σπάνιες Αλήθειες*, Αθήνα, Εστία 2008. Βλέπε Παπασπύρου Σ., *Πανεπιστημιακά Μαχαίρώματα*, Ελευθεροτυπία 15.02.2008.

³⁶ Για υπεράσπιση του βιβλίου βλ. Μ. Χαρτουλάρη, *Αποκάλυψη Τώρα*, Τα Νέα 19.12.2009 ως αποδόμηση του ελληνικού μηχανισμού παραγωγής λογοτεχνίας καθώς και ο Δ. Κούρτοβικ, *Τα Καθημερινά μας Τέρατα*, εφ. Τα Νέα 06.02.2010 ο οποίος υποστηρίζει ότι ο συγγραφέας με το βιβλίο του πετυχαίνει να αναδείξει την πολιτιστική καχεξία και ηθική παράλυση της χώρας.

³⁷ Σαμπράκος Α., *Σκίσε το Manual*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα 2009. Για κριτική του βιβλίου βλ. Κούρτοβικ Δ., *Μπάλα βαριά από τη λάσπη*, εφ. Τα Νέα 06.03.2010.

³⁸ Αναλυτικά βλέπε Η. Stoll, *General right to personality in German Law*, σε συλλογικό τόμο Β. Markesinis (ed), *Protecting privacy*, The Clifford Chance Lectures, Vol. 4. Oxford, Oxford University Press 1999, σελ.38.

³⁹ Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ. 105.

Στενή σχέση τόσο με την αυτομυθοπλασία αλλά και με το μυθιστόρημα με κλειδί έχουν οι μυθιστορηματικές βιογραφίες διασημοτήτων. Ειδικά όσες είναι γραμμένες από οικεία τους πρόσωπα κινούνται στα όρια μεταξύ κοινωνικού σχολιασμού -ή ακόμα και κουτσομπολιού- και μυθοπλασίας δημιουργώντας ερωτηματικά αν μπορούν να χαρακτηριστούν ως λογοτεχνία ή αυτοβιογραφία. Σε μια εποχή που κυριαρχεί η μαζική κουλτούρα της εξομολόγησης και της διασημότητας, πρώην σύντροφοι και συγγενείς διασήμων προσώπων αποκαλύπτουν την εμπειρία της κοινής τους ζωής. Διάσημοι καλλιτέχνες όπως ο Πικάσο και πολιτικά πρόσωπα όπως ο Νικολά Σαρκοζί, ο Ντομινίκ Στρος Καν και ο Μάτι Βανχάνεν, ο πρώην Πρωθυπουργός της Φιλανδίας, διάβασαν σε αυτοβιογραφικά κείμενα των πρώην ερωτικών τους συντρόφων λεπτομέρειες της κοινής ερωτικής τους ζωής⁴⁰.

Για να αποφύγουν δικαστικές διαμάχες, οι συγγραφείς αυτών των έργων επιλέγουν να τα χαρακτηρίσουν ως μυθιστορήματα αντί για αυτοβιογραφίες αλλά εξαιτίας της -γνωστής στο κοινό -σχέσης τους με τα δημόσια αυτά πρόσωπα εύκολα αναγνωρίζονται πίσω από τα ψευδώνυμα. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι σύντροφοι των διάσημων προσώπων είναι μόνο συν-συγγραφείς των κειμένων. Εκδοτικοί οίκοι τους προτείνουν να εκδώσουν τις αναμνήσεις τους από την προσωπική τους σχέση με ένα δημόσιο πρόσωπο αναθέτοντας σε κάποιον συγγραφέα ή δημοσιογράφο να συμβάλει στη συγγραφή του κειμένου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το βιβλίο της Σούζαν Ρουσουόυνεν «Η νύφη του Πρωθυπουργού» που αποκάλυπτε λεπτομέρειες της σχέσης της με τον πρώην Πρωθυπουργό της Φιλανδίας Μάτι Βανχάνεν⁴¹.

Μυθοπλαστικές βιογραφίες δημοσίων προσώπων χωρίς την συγκατάθεσή τους δημοσιεύουν και συγγραφείς αλλά και δημοσιογράφοι βασισμένοι σε δημόσια προσβάσιμα στοιχεία για αυτούς, όπως σε συνεντεύξεις και ενίοτε σε ιδιωτικές επιστολές και αρχεία. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί το μυθιστόρημα «Oublier Modiano» (2011) της Marie Lebey που περιέχει εικασίες για την ιδιωτική ζωή του νομπελίστα συγγραφέα Πατρίκ Μοντιανό και τις περιγραφές της παιδικής του ηλικίας⁴².

Σε μια διαφορετική λογοτεχνική κατηγορία που κινείται, όμως, πάλι στα όρια μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας ανήκουν τα μυθιστορήματα που είναι βασισμένα σε πραγματικές ιστορίες, τις οποίες οι συγγραφείς τυχαία πληροφορήθηκαν όπως για παράδειγμα διαβάζοντας ένα άρθρο σε μια εφημερίδα. Συχνά πρόκειται για εγκλήματα που απασχόλησαν τη δημοσιότητα. Ο Σταντάλ διαβάσε στην Gazette des Tribunaux την περίληψη της δίκης ενός νεαρού δασκάλου του Antoine Berthet, ο οποίος επιχείρησε να δολοφονήσει την πρώην ερωμένη η οποία ήταν σύζυγος του πρώην εργοδότη του και έπειτα να αυτοκτονήσει. Ο λόγος ήταν ότι εκείνη είχε αποκαλύψει στο νέο εργοδότη του ότι είχε αποπλανήσει την νεαρή του κόρη. Τρία χρόνια μετά την ποινική καταδίκη και τον αποκεφαλισμό του, ο Σταντάλ δημοσίευσε το διάσημο μυθιστόρημά του «Το Κόκκινο και το Μαύρο» (1831) εμπνευσμένο από την ιστορία του Berthet⁴³.

Από τη δεκαετία του '60, γίνεται λόγος για το είδος της μη μυθοπλασιακής ή δημοσιογραφικής λογοτεχνίας με εμβληματικό έργο της περιόδου το διάσημο «En

⁴⁰ Αναλυτικά βλέπε δεύτερο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

⁴¹ Αναλυτικά για την υπόθεση βλέπε παρακάτω κεφάλαιο τρίτο δεύτερου μέρους.

⁴² Repas D., *Ils sont reconnus dans un roman*, L'express, 02.06.2011, Προσβάσιμο σε: https://www.lexpress.fr/culture/livre/ils-se-sont-reconnus-dans-un-roman_998186.html.

⁴³ Για άλλα λογοτεχνικά παραδείγματα βλέπε παρακάτω δεύτερο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

Ψυχρώ» (1966) του Τρούμαν Καπότε⁴⁴. Ο συγγραφέας δεν περιορίστηκε να εμπνευστεί από την στυγνή δολοφονία της οικογένειας Κλάττερ, που έλαβε χώρα στο Χόλκομπ του Κάνσας, αλλά παρακολούθησε στενά την αστυνομική έρευνα, σύλληψη και δίκη των δολοφόνων Ρίτσαρντ Γιουτζίν Χίκοκ και Πέρρυ Έντουαρντ Σμιθ. Μάλιστα ο συγγραφέας ανέπτυξε και προσωπική σχέση με τον τελευταίο⁴⁵. Από τη δεκαετία του 1980 το είδος γίνεται ολοένα και πιο δημοφιλές θέτοντας αντίστοιχα ηθικά διλήμματα όπως ποια μεθοδολογία και δεοντολογία θα πρέπει να ακολουθείται κατά την έρευνα και συγγραφή. Οι επικριτές αυτού του είδους υποστηρίζουν ότι ορισμένοι συγγραφείς οδηγούνται από κίνητρα που δεν συνάδουν με την καλλιτεχνική δημιουργία όπως τη φιλοδοξία να επιτύχουν την εύκολη εκδοτική επιτυχία και τη γρήγορη δημοσιότητα εκμεταλλευόμενοι το δημόσιο ενδιαφέρον για το έγκλημα αδιαφορώντας για τον πόνο που ενδεχομένως θα προκαλέσουν σε θύματα και συγγενείς θυτών και θυμάτων⁴⁶. Όμως συγγραφείς και λογοτεχνικοί κριτικοί αντιτάσσουν ότι τα μυθιστορήματα που βασίζονται ή εμπνέονται από πραγματικά εγκλήματα έχουν πρόσθετη αξία όπως ιστορική και κοινωνιολογική πέραν της λογοτεχνικής.

Στην ελληνική λογοτεχνία από τους πρώτους συγγραφείς που ασχολείται με ένα πραγματικό έγκλημα ακολουθώντας τους μεγάλους γάλλους μυθιστοριογράφους είναι ο Μ. Καραγάτσης. Το 1952 γράφει το μυθιστόρημα «Οι λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών» με θέμα την απαγωγή και δολοφονία ξένων περιηγητών στην Αθήνα του 1870 από συμμορία ληστών γνωστή ως η «Σφαγή στο Δήλεσι», το οποίο δημοσιεύεται σε συνέχειες στην εφημερίδα «Βραδυνή». Με αφηγηματικό οδηγό του το «Εν Ψυχρώ» του Καπότε, ο Β. Βασιλικός γράφει για την δολοφονία του Γ. Λαμπράκη στη Θεσσαλονίκη του 1963, το διάσημο του έργο «Ζ» (1966), το οποίο χαρακτήρισε ως λογοτεχνικό ρεπορτάζ ή φανταστικό ντοκιμαντέρ ενός εγκλήματος.

Στην πρόσφατη ελληνική λογοτεχνία οι συγγραφείς πραγματεύονται εγκλήματα που συνέβησαν πριν δεκαετίες με στόχο να αναπαραστήσουν το κοινωνικό, πολιτικό και ιστορικό πλαίσιο. Για παράδειγμα στη νουβέλα «Θα γίνω ντιζέζ» (2006), ο συγγραφέας Σάκης Σερέφας βασίστηκε σε μια δολοφονία που έγινε τον χειμώνα του 1950. Στο ξενοδοχείο «Σέρραι» ο Λ. Μ. δολοφόνησε την αρραβωνιαστικιά του, που τον είχε εγκαταλείψει για να δουλέψει ως τραγουδίστρια. Στο μυθιστόρημά του «Μυρίζει αίμα» (2008) ο Γιάννης Ράγκος βασίστηκε στην ιστορία δυο Γερμανών ληστών, οι οποίοι καταφθάνοντας στην Ελλάδα την εποχή της δικτατορίας και θα γίνουν κατά συρροή δολοφόνοι. Σε 40 ημέρες θα εκτελέσουν εν

⁴⁴ Ο πρώτος συγγραφέας που θεωρείται ότι επιχείρησε τη μίξη των δημοσιογραφίας και λογοτεχνίας είναι ο Αργεντινός δημοσιογράφος και συγγραφέας Rodolpho Walsh στο έργο του «Operacion Masacre» (1957). Θα ακολουθήσουν οι «Άγγελοι της Κολάσεως» του Χάντερ Τόμσον (1966), το «Electric Kool-Aid Acid Test» του Τομ Γουλφ και «Οι στρατιές της Νύχτας» του Νόρμαν Μέιλερ (1968). Βλέπε Δ. Κωστόπουλου, *Η έλευση του «non fiction novel» στην Ελλάδα*, εφ. Καθημερινή 05.07.2011. Προσβάσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/430992/article/politismos/arxeio-politismoy/h-eleysh-toy-non-fiction-novel-sthn-ellada>. Σημαντικό θεωρείται και ένα ακόμα μυθιστόρημα του Ν. Μέιλερ το «The Executioner's Song» (1979) με θέμα την εκτέλεση του δολοφόνου Gary Gilmore. Βλέπε αναλυτικά Η. Μαγκλίνη, *Ο Νόρμαν Μέιλερ έκανε το ρεπορτάζ μυθιστόρημα*, εφ. Καθημερινή 13.11.2007 Προσβάσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/304347/article/epikairothta/kosmos/norman-meiler-ekane-to-reportaz-my8istorhma>.

⁴⁵ Δαβέττας Ν., *Μυθιστόρημα χωρίς περιττή μυθοπλασία*, εφ. Καθημερινή, 06.01.2018. Προσβάσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/942008/article/politismos/vivlio/my8istorhma-xwris-peritth-my8orplasia>.

⁴⁶ Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός, Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα όρια προστασίας της ελευθερίας του λόγου*, Περιοδικόν Πλανόδιον, Δεκέμβριος 2006 και για τη γερμανική κριτική Β. von Becker, *Fiktion und Wirklichkeit im Roman. Der Schlusselfprozess um das buch "Esra"*, Würzburg, Ed. Konigshausen & Neumann 2006, σελ.13.

ψυχρώ έξι άτομα⁴⁷. Στο μυθιστόρημα του Λάκη Δολγέρα με τίτλο «Μια σκοτεινή υπόθεση» (2010), αναγνωρίζονται τα πραγματικά περιστατικά μιας ποινικής δίκης. Μια γυναίκα και μητέρα τριών παιδιών, η οποία εκδιδόταν μυστικά, βρέθηκε από τον σύζυγο της νεκρή στο μπάνιο. Ο σύζυγος κατηγορήθηκε ως δράστης και καταδικάστηκε σε ισόβια κάθειρξη⁴⁸.

Το μυθιστόρημα «Ο γύρος του θανάτου» (2010) του Θωμά Κοροβίνη είναι εμπνευσμένο από τη ζωή του Αριστείδη Παγκρατίδη (1940-1968), ο οποίος συνελήφθη και παρά τις αμφιβολίες για την ενοχή του και την δική του επιμονή ότι ήταν αθώος καταδικάστηκε και εκτελέστηκε ως ο Δράκος του Σείχ Σου⁴⁹. Στόχος του συγγραφέα, όπως ο ίδιος αναφέρει, είναι να αποδώσει «με νατουραλιστική ακρίβεια το ψυχολογικό κλίμα και τις ιστορικές συνιστώσες της εποχής»⁵⁰. Σύμφωνα με την άποψη της λογοτεχνικής κριτικής, ο συγγραφέας επιδιώκει να διασώσει τη ζώσα μνήμη και ένα κομμάτι από την κουλτούρα άλλων εποχών⁵¹. Θέμα του βιβλίου δεν είναι τόσο η ιστορία του Παγκρατίδη αλλά η εποχή του. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, «πάνω στον καμβά μιας αληθινής, τραγικής ιστορίας, ζωγραφίζει μια κριτική εικόνα της Ελλάδας των δεκαετιών του 1950 και 1960»⁵². Πρόσφατο έργο αυτού του είδους της λογοτεχνίας είναι το μυθιστόρημα «Πουλιά με μαύρο κολάρο» (2017) του Κώστα Λογαρά που είναι εμπνευσμένο από την μετά τριάντα χρόνια αποφυλάκιση ενός βαρυποινίτη που καταδικάστηκε για τη δολοφονία του δεκαεξάχρονου φίλου του⁵³.

Παράλληλα με τα παραπάνω είδη, τις τελευταίες δεκαετίες οι συγγραφείς λογοτεχνίας ολοένα και περισσότερο αναλαμβάνουν παράλληλους ρόλους με αυτό του μυθοπλάστη όπως του ιστορικού ερευνητή προκειμένου να αφηγηθούν ιστορίες του παρελθόντος. Οι ιστορίες, τα πρόσωπα και οι ιστορικές περίοδοι επιλέγονται με γνώμονα τα προσωπικά βιώματα. Το ατομικό και σχεδόν αυτοβιογραφικό στοιχείο συναντάται με το συλλογικό και ιστορικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην παγκόσμια λογοτεχνία αποτελεί το λογοτεχνικό έργο του γερμανού ακαδημαϊκού και συγγραφέα Β. Γκ. Ζέμπαλντ. Έχοντας περάσει τη νεότητά του σε μια γερμανική κοινωνία που αποσιωπούσε το ναζιστικό παρελθόν σε έργα του όπως οι «Δακτύλιοι του Κρόνου» (1995) πραγματεύτηκε θέματα μνήμης και σιωπής επί τραυματικών περιόδων της σύγχρονης ιστορίας μπλέκοντας ιστορία, ρεπορτάζ, αυτοβιογραφία, μυθοπλασία, ταξιδιωτική αφήγηση και δοκίμιο⁵⁴.

Στην πρόσφατη ελληνική λογοτεχνική παραγωγή, συγγραφείς όπως η Ρ. Γαλανάκη, η Μ. Δούκα και ο Χ. Χωμενίδης ασχολήθηκαν με πρόσωπα και ιστορικές περιόδους του πρόσφατου παρελθόντος που συνδέονται με προσωπικά τους βιώματα και ενδιαφέροντα. Χαρακτηριστικά η συγγραφέας Ρ. Γαλανάκη με κρητική καταγωγή

⁴⁷ Ράγκος Γ., Μυρίζει αίμα, Αθήνα, Ίνδικτος 2008. Βλέπε Κωστόπουλου Δ., *Η έλευση του «non fiction novel» στην Ελλάδα*, ο.π.

⁴⁸ Βλέπε Κωστόπουλου Δ., *Η έλευση του «non fiction novel» στην Ελλάδα*, ο.π. υποσ.44.

⁴⁹ Κοροβίνης Θ., *Ο γύρος του θανάτου*, εκδ. Άγρα 2010.

⁵⁰ Θωμάς Κοροβίνης, *Ο δράκος του Σείχ Σου*, περιοδικό Lifo, τχ. 224, 11.11.2010. Ο συγγραφέας περιγράφει πώς εμπνεύστηκε από την ιστορία του «δράκου» του Σείχ Σου για να χτίσει τους χαρακτήρες του βιβλίου του. Προσβάσιμο σε <https://www.lifo.gr/mag/features/2390>.

⁵¹ Μπασκόζος Γ., *Η ιστορία ενός λεηλατημένου αλήτη*, Το Βήμα/ Βιβλία, 31.12.2010.

⁵² Κούρτοβικ Δ., *Μανούλα μου, είμαι αθώος!*, Τα Νέα/ Βιβλιοδρόμιο, 22.04.2011. Προσβάσιμο σε: <https://www.tanea.gr/2011/04/22/lifearts/by-the-book/manoyla-moy-eimai-athwos/>

⁵³ Λογαρά Κ., *Πουλιά με μαύρο κολάρο*, Αθήνα, Καστανιώτη 2017.

⁵⁴ Sebald W.G., *Δακτύλιοι του Κρόνου*, μτφ. Γ. Καλλιφατίδης, Αθήνα, Άγρα 2009, Σχετικά βλέπε Σχινά Κ., *Ζέμπαλντ, Ο αρχαιολόγος της μνήμης*, Περιοδικό αναγνώστης 19.05.2014, Προσβάσιμο σε: <http://www.oanagnostis.gr/ζέμπαλντ-αρχαιολόγος-της-μνήμης/>, Επίσης Eric Homberger, *W.G. Sebald*, The Guardian, 17.12.2001. Προσβάσιμο σε: <https://www.theguardian.com/news/2001/dec/17/guardianobituaries.books1>.

και έχοντας την προσωπική εμπειρία μιας εκούσιας απαγωγής, αφού διεξήγαγε έρευνα σε ιστορικά αρχεία και συνεντεύξεις, έγραψε το μυθιστορηματικό χρονικό «Αμίλητα Βαθιά Νερά» (2006) για μια πραγματική ιστορία απαγωγής στην Κρήτη του 1950 που αφορούσε δυο αντίπαλες πολιτικά οικογένειες της εποχής. Η συγγραφέας Μ. Δούκα στο μυθιστόρημά της «Έλα να πούμε ψέματα» (2014) αναφέρεται σε υπαρκτά πρόσωπα που συμμετείχαν στον εμφύλιο πόλεμο στα Χανιά της Κρήτης (1946-1949) δένοντας το ιστορικό ντοκουμέντο με επινοημένα πρόσωπα και πλοκή έχοντας επίσης προσωπικό ενδιαφέρον για αυτήν την άγνωστη σε πολλούς ιστορική περίοδο, τα ιστορικά λάθη και το μέλλον της αριστερής πολιτικής παράταξης⁵⁵. Ο Χ. Χωμενίδης πραγματεύεται την Ιστορία της ελληνικής Αριστεράς κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα και λίγο μετά τον εμφύλιο στο μυθιστόρημά του «Νίκη» (2014). Βασίζεται στην οικογενειακή του ιστορία, όπως τη φαντάζεται να τη διηγείται μετά το θάνατό της η μητέρα του Νίκη Νεφελούδη, κόρη του ιστορικού στελέχους της Αριστεράς Βασίλη Νεφελούδη⁵⁶.

Το σύνθετο αυτό φαινόμενο μίξης πραγματικότητας και επινόησης από τη σύγχρονη αφηγηματική τέχνη, όπως περιγράφηκε παραπάνω με χαρακτηριστικά λογοτεχνικά παραδείγματα, δεν απασχολεί μόνο τους λογοτεχνικούς κριτικούς, οι οποίοι αναζητώντας την καλλιτεχνική αξία αυτών των έργων, διερευνούν κατά πόσο οι πειραματισμοί αυτοί των συγγραφέων επιστρέφουν το μυθιστόρημα σε μια προγενέστερη μορφή του, απαλλαγμένο από αυστηρούς διαχωρισμούς μεταξύ τεκμηρίωσης και μυθοπλασίας, και επιτυγχάνουν τελικά να το ανανεώσουν ανταποκρινόμενοι σε σύγχρονα αναγνωστικά ενδιαφέροντα και καλλιτεχνικές αναζητήσεις. Αλλά κυρίως θέτει μείζονα ηθικά και νομικά ζητήματα για τα όρια πραγμάτευσης της προσωπικής ιστορίας του «άλλου». Τα τελευταία αποτελούν το αντικείμενο αυτής της μελέτης.

Στόχευση, μεθοδολογία και διάρθρωση.

Παρά το γεγονός ότι, όπως προκύπτει και από τα παραπάνω, πολλοί έλληνες λογοτέχνες έχουν αντλήσει από υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα για να γράψουν τα μυθιστορήματά τους, σε ελάχιστες περιπτώσεις έχουν στραφεί εναντίον τους τα πρόσωπα αυτά διεκδικώντας δικαστικά την προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητάς τους. Για αυτό το λόγο η προβληματική αυτή δεν έχει απασχολήσει εκτενώς την ελληνική συνταγματική θεωρία. Αντίθετα έχουν αναλυθεί θεωρητικά ζητήματα συνταγματικής προστασίας λογοτεχνικών και κυρίως εικαστικών έργων των οποίων η απαγόρευση που επιδιώχθηκε δικαστικά επειδή θεωρήθηκαν ότι

⁵⁵ Χαρτουλάρη Μ., *Συνέντευξη με τη Μάρω Δούκα, Το στοίχημα είναι οι πολλές μικρές καθημερινές επαναστάσεις*, Εφημερίδα των Συντακτών 06.07.2014. Προσβάσιμο σε <http://archive.efsyn.gr/?p=214280>.

⁵⁶ Χωμενίδης Χ., *Νίκη*, Αθήνα, Πατάκη 2014. Ο συγγραφέας, όπως σημειώνει στον Πρόλογο του βιβλίου, ενδιαφέρεται περισσότερο για την μυθοπλαστική αντανάκλαση των υπαρκτών προσώπων παρά για την ιστορική ακρίβεια. Στο επόμενο του μυθιστόρημα προχωρεί παραπέρα σε αυτό το δρόμο. Στο βιβλίο του «Ο Φοίνικας» (Πατάκη 2018) εμπνέεται από την ερωτική σχέση της Ε. Πάλμερ και του Άγγελου Σικελιανού με αναφορές και σε άλλα ιστορικά πρόσωπα όπως τον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον Κωστή Παλαμά, την Κυβέλη έως τον Κώστα Καρυωτάκη, τον λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο, τον Μάρκο Βαμβακάρη. Όπως σημειώνεται, η αναφορά αυτών των προσωπικοτήτων γίνεται για να αναπαραστήσουν με αληθοφανή τρόπο το κλίμα και το πνεύμα μιας ολόκληρης ιστορικής εποχής προκειμένου εντέλει να μιλήσει για διαχρονικά ζητήματα που απασχολούν τη λογοτεχνία όπως την ταυτότητα, τον έρωτα, την προδοσία και την αγωνία για το θάνατο. *Παρουσίαση βιβλίου*, εφ. Καθημερινή 20.08.2018.

προσέβαλαν το θρησκευτικό συναίσθημα, τη νεότητα, ή τα χρηστά ήθη⁵⁷. Στο πλαίσιο αυτών των μελετών γίνεται περιορισμένη αναφορά και στην προβληματική της προσβολής του δικαιώματος της προσωπικότητας μέσω της αναγνώρισης ενός υπαρκτού προσώπου σε ένα λογοτεχνικό έργο. Οι σχετικές δικαστικές υποθέσεις χαρακτηρίζονται ως ακραίες, σκληρές ή δυσεπίλυτες εξαιτίας των δύσκολων θεωρητικών ζητημάτων που τίθενται στους δικαστές⁵⁸. Η απόφαση *Mefisto* και η απόφαση *Esra* του Ομοσπονδιακού Ακυρωτικού Δικαστηρίου της Γερμανίας αποτελούν τα μόνα νομολογιακά παραδείγματα που έχουν αναλυθεί από την ελληνική νομική θεωρία για να αναδείξουν τη συνθετότητα της προβληματικής⁵⁹.

Για αυτό κρίθηκε αναγκαίο να αναζητηθούν σχετικές υποθέσεις που έχουν απασχολήσει τόσο το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ) όσο και άλλες έννομες τάξεις. Όπως διαπιστώθηκε, το ΕΔΔΑ έχει εκδικάσει μόνο δυο αποφάσεις δυσφήμισης μέσω της μυθοπλασίας⁶⁰. Δικαστικές αποφάσεις στις οποίες οι ενάγοντες υποστηρίζουν ότι ένας συγγραφέας ή ένας σεναριογράφος παραβίασε την τιμή ή την ιδιωτική τους ζωή εξαιτίας του τρόπου που τους παρουσίασε σε ένα μυθιστόρημα ή μια κινηματογραφική ταινία μπορούν να εντοπιστούν στις έννομες τάξεις σχεδόν όλων των χωρών⁶¹. Όμως, σημαντικό αριθμό αποφάσεων που συνοδεύονται από έντονο θεωρητικό προβληματισμό μπορεί κανείς να εντοπίσει, εκτός από την προαναφερόμενη γερμανική έννομη τάξη, κυρίως στην αμερικανική και γαλλική.

⁵⁷ Θεοτόκης Γ., *Η ελευθερία της τέχνης*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτης 2000, σελ. 117, Παπανικολάου Π., *Ελευθερία της τέχνης και δικαίωμα της προσωπικότητας*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2008, Βλέπε Τσακυράκης Σ., *Θρησκεία κατά τέχνης*, Αθήνα, Πόλις 2006, σελ. 209. Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, Αθήνα, Σαββάλας 2008, σελ. 157, 162.

⁵⁸ Ως ακραίο παράδειγμα της σχέσης έντασης μεταξύ τέχνης και άλλων δικαιωμάτων χαρακτηρίζεται από Τσακυράκης Σ., *Θρησκεία κατά τέχνης*, ο.π., σελ. 210. Ως σκληρές ή δύσκολες υποθέσεις από Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 157, 162.

⁵⁹ Κόρσος Δημήτρης, Το Νομικόν Όριον της Ελευθερίας της Τέχνης. Απόφαση *Mefisto* του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, *Melanges à la Memoire de Michel Dendias*, 1978, σελ. 142. Κιούπης Δ., *Προσβολές της Τιμής. Η εξύβριση*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα. 2009, σελ.203. Παπανικολάου Π., *Ελευθερία της τέχνης και δικαίωμα προσωπικότητας*, ο.π., σελ 15, 65, Θεοτόκης Γ., *Η ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 26. Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ΕλλΔνη 2013, τομ.54, σελ.1278.

⁶⁰ Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας (αριθ. προσφ. 21279/02 και 36448/02) της 22 Οκτωβρίου 2007 *Almeida Leitão Bento Fernandes κατά Πορτογαλίας* (αριθ. προσφ. 25790/11). Βλέπε αναλυτικά πρώτο και τρίτο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

⁶¹ Στην ιαπωνική νομολογία βλέπε την υπόθεση Tribunal del distrito de Tokio, *Arita v. Hiroaka*. 24 de Septiembre de 1964. Hanrei Jiro numero 385. Το 1964 ο Kimitake Hiroaka δημοσίευσε το βιβλίο του με τίτλο «Μετά τη δεξίωση». Ο Hachiro Arita, ο οποίος ήταν διπλωμάτης και είχε διατελέσει Υπουργός Εξωτερικών της Ιαπωνίας πριν το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υποστήριξε ότι το μυθιστόρημα ήταν βασισμένο στην ιδιωτική του ζωή και τη σχέση του με την πρώτη γυναίκα του. Ο συγγραφέας δεν αρνήθηκε την σύνδεση του έργου του με την πραγματικότητα. Όπως υποστήριξε, το έργο του είχε πρωταρχικά καλλιτεχνικό σκοπό αλλά ταυτόχρονα ήθελε να αποκαλύψει την τεράστια επιρροή που είχε ο συγκεκριμένος πολιτικός και διπλωμάτης στη δημόσια ζωή και στα γεγονότα της εποχής. Το Δικαστήριο επιδίκασε αποζημίωση στον διπλωμάτη λαμβάνοντας υπόψη: α) ότι στο έργο αποκαλυπτόταν ένα σημαντικό γεγονός της ιδιωτικής ζωής του ενάγοντα, β) ότι η αποκάλυψη του είχε προκαλέσει ηθική και ψυχική βλάβη και γ) ότι το γεγονός που δημοσιοποιήθηκε ήταν άγνωστο στην πλειοψηφία. Βλέπε Jaime Gonzales Sepulveda, J.G., *El derecho a la intimidad privada*, Editorial Andres Bello 1972. p. 51. Επίσης πρωτοβάθμιο δικαστήριο του Βελγίου με απόφασή του στις 16 Ιουνίου 1952 αποφάνθηκε ότι ο γνωστός συγγραφέας Simenon υποχρεούται να καταβάλει 6.000 φράγκα και να αφαιρέσει αποσπάσματα από το μυθιστόρημά του «Pedigree», (ed. Presses de la Cité 1948). Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου ένα από τα πρόσωπα του μυθιστορήματος αποτελούσε πορτραίτο ενός υπαρκτού προσώπου το οποίο αναγνωριζόταν εύκολα από το όνομά του και το οποίο παρουσιαζόταν με μη κολακευτικό τρόπο που τελικά το γελοιοποιούσε στα μάτια των τρίτων. Pierrat E., *Le livre noir de la censure*, ο.π., σελ. 46.

Οι πρώτες αποφάσεις χρονολογούνται ήδη από τα τέλη του 19ού και τις αρχές του 20ού αιώνα. Στη Γαλλία από τους πρώτους γνωστούς μυθιστοριογράφους που κατηγορήθηκαν για δυσφήμιση από πρόσωπα που αναγνώρισαν τους εαυτούς τους στα έργα τους είναι ο Εμίλ Ζολά για το ταξιδιωτικό μυθιστόρημά του «Λούρδη» (1894), ο Ιούλιος Βερν για το έργο του «Μπροστά στη Σημαία» (1896) και ο Ανατόλ Φρανς για το μυθιστόρημα «Η Ανταρσία των Αγγέλων» (1914)⁶². Τα τελευταία χρόνια οι υποθέσεις αυτές απασχολούν όλο και πιο συχνά τα δικαστήρια εξαιτίας της προαναφερόμενης καλλιτεχνικής τάσης μίξης πραγματικότητας και μυθοπλασίας. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά η γαλλίδα δικαστής Catherine Bezio, Αντιπρόεδρος του 17ème Chambre Correctionnelle de Paris, η σημαντική αύξηση των αποφάσεων αυτών τα τελευταία χρόνια οφείλεται ακριβώς στην αύξηση της παραγωγής γαλλικών βιβλίων αυτομυθοπλασίας και μη μυθοπλασιακής λογοτεχνίας⁶³. Χαρακτηριστικά τα τελευταία τριάντα χρόνια πάνω από είκοσι πέντε υποθέσεις έχουν εκδικαστεί μόνο σε γαλλικά δικαστήρια αντιστοιχώντας σε πρόσφατα γαλλικά μυθιστορήματα⁶⁴. Πάνω από τριάντα υποθέσεις έχουν εκδικαστεί σε πρωτοβάθμια και δευτοβάθμια δικαστήρια των Η.Π.Α. από τη δεκαετία του 1980⁶⁵.

Θιγόμενα πρόσωπα που στρέφονται κατά των συγγραφέων αυτομυθοπλασίας είναι συνήθως συγγενείς, ερωτικοί σύντροφοι και φίλοι. Στις μυθιστορηματικές βιογραφίες τους αντιδρούν δημόσια πρόσωπα καθώς συχνά αυτές περιέχουν αποκαλύψεις για την ερωτική, οικογενειακή ζωή ή/και την υγεία τους. Θύτες και θύματα εγκληματικών πράξεων ή συγγενείς αυτών ενοχλούνται από την επινοημένη απεικόνιση της ζωής τους πριν ή και μετά το έγκλημα που χάραξε τη ζωή τους⁶⁶. Ειδικότερα στις Η.Π.Α. η προστασία των θιγόμενων προσώπων διεκδικείται μέσω του δικαίου προστασίας της ιδιωτικότητας. Η χρησιμοποίηση προσώπου ως ήρωα μυθιστορήματος θεατρικού, κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου θεωρείται ότι παραβιάζει την ιδιωτικότητα ιδίως την έκφραση της αποκάλυψης ιδιωτικών γεγονότων (*disclosure of private facts*) ή τον ψευδή φωτισμό της (*false light privacy*). Στην Γαλλία διεκδικείται στο πλαίσιο του δικαίου προστασίας της ιδιωτικής ζωής και στην Γερμανία μέσα από το δίκαιο προστασίας του δικαιώματος προσωπικότητας. Σε όλες τις προαναφερόμενες έννομες τάξεις, μπορεί να εκδικαστούν ως προσβολές του δικαιώματος της τιμής, όταν τα θιγόμενα πρόσωπα υποστηρίζουν ότι τα λογοτεχνικά έργα περιέχουν αναληθείς και δυσφημιστικούς

⁶² Αναλυτικά για τις υποθέσεις βλέπε πρώτο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

⁶³ Mbongo P., *Réflexions sur l'impunité de l'écrivain et de l'artiste*, Legipresse No213 Juillet/ Aout 2004, p. 87.

⁶⁴ Αναλυτικά για τις υποθέσεις αυτές βλέπε Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, Göteborgs universitet, 2014. Επίσης Treppoz E., *Pour une attention particulière du droit à la création : l'exemple des fictions littéraires*, Recueil Dalloz 2011, Page 2487.

⁶⁵ Βλέπε αναλυτικά κεφάλαιο πρώτο του δεύτερου μέρους.

⁶⁶ Κάποια πρόσωπα επιλέγουν να μην στραφούν δικαστικά εναντίον του συγγραφέα γιατί τους κολακεύει η λογοτεχνική «αθανασία» τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Michael Crowley. Ως δημοσιογράφος του περιοδικού New Republic επέκρινε σε άρθρο του τον συγγραφέα Michael Crichton. Μετά από λίγο καιρό διαπίστωσε ότι στο τελευταίο μυθιστόρημα ο συγγραφέας είχε επινοήσει ένα χαρακτήρα με το όνομα Mick Crowley. Οι ομοιότητες μεταξύ των δυο προσώπων ήταν πολλές. Το μυθοπλαστικό πρόσωπο παρουσιαζόταν να έχει αποφοιτήσει από το ίδιο πανεπιστήμιο με το δημοσιογράφο, να είναι επίσης πολιτικός συντάκτης και να εργάζεται στην ίδια πόλη με εκείνον. Ο συγγραφέας είχε επινοήσει και κάποια επιπλέον στοιχεία. Ο ήρωάς του έχει βιάσει ένα παιδί ηλικίας δυο ετών και είχε μικρό πέος. Ο δημοσιογράφος αποφάσισε να μην στραφεί δικαστικά εναντίον του συγγραφέα καθότι -όπως δήλωσε - παρότι αρχικά εκνευρίστηκε, αισθάνθηκε παράξενα κολακευμένος από αυτό το θραύσμα λογοτεχνικής αθανασίας. Κιούπης Δ., *Προσβολές της Τιμής. Η εξύβριση*, ο.π., σελ.207.

ισχυρισμούς για τη ζωή τους. Οι ισχυρισμοί αυτοί προβάλλονται είτε μεμονωμένα είτε σωρευτικά με παραβιάσεις των προαναφερόμενων δικαιωμάτων.

Αυτές οι νομικές αξιώσεις όσων επιδιώκουν δικαστικά να μην αφηγούνται άλλοι την ιστορία ζωής τους, να μην μετατρέπονται αθέλητα σε μυθοπλαστικούς χαρακτήρες και να έχουν άλλοι ένα προνομιακό ρόλο στην διήγηση της ιστορίας της ζωής τους, επαρκούν να αιτιολογήσουν μια συζήτηση για την ύπαρξη ενός αυτοτελούς και διακριτού δικαιώματος στην προσωπική ιστορία; Πρόσθετα ερωτήματα είναι τα εξής: Που θεμελιώνεται ένα τέτοιο δικαίωμα; Ποιες είναι οι επιμέρους αξιώσεις; Πως προσδιορίζεται εννοιολογικά η προσωπική ιστορία; Τα ερωτήματα αυτά θα επιχειρηθεί να απαντηθούν στο *πρώτο κεφάλαιο* αυτής της μελέτης.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* θα προσδιοριστεί το δικαίωμα σε σχέση με άλλα συναφή δικαιώματα. Αρχικά θα εξεταστεί η σχέση του με τα δικαιώματα στο πλαίσιο των οποίων, όπως προαναφέρθηκε, διεκδικείται νομολογικά όπως το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής, ιδιωτικότητας, προσωπικότητας και τιμής. Γίνεται αρχικά δεκτό ότι πρόκειται για συγγενή δικαιώματα και υπάρχουν πολλά σημεία επαφής τους με το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία. Ταυτόχρονα θα αναζητηθεί αν μπορούν να ανιχνευτούν λεπτές εννοιολογικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους. Στη συνέχεια θα αναλυθεί το εννοιολογικό περιεχόμενο των θεωρούμενων «νέων» δικαιωμάτων όπως της ταυτότητας, των προσωπικών δεδομένων και της λήθης. Στόχος είναι να διευκρινιστεί αν το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία δικαιολογείται να νοηθεί ως αυτοτελές δικαίωμα ή αποτελεί απλά μέρος της εξέλιξης και επέκτασης του εννοιολογικού περιεχομένου ήδη υπαρχόντων δικαιωμάτων. Επίσης καθώς η ελευθερία της έκφρασης και της ειδικότερης εκφοράς της ελευθερίας της τέχνης μπορεί να περιορίσει το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία θα ερευνηθεί αν η σχέση μεταξύ τους είναι σχέση αλληλοαποκλεισμού ή αλληλοπροσδιορισμού.

Στο *τρίτο κεφάλαιο* θα ερευνηθεί η αξίωση προστασίας της προσωπικής ιστορίας ως περιουσιακό δικαίωμα. Τα πρόσωπα που αναγνωρίζουν πίσω από την πλοκή ενός λογοτεχνικού έργου καιρία γεγονότα της ζωής τους ισχυρίζονται ότι έχει προσβληθεί ένα ιδιοκτησιακό δικαίωμα επί της προσωπικής τους ιστορίας. Όπως υποστηρίζουν, ο συγγραφέας τους «έκλεψε» την ιστορία της ζωής.

Αρχικά θα ερευνηθεί με τι εντέλει συνδέεται αυτή η διαισθητική ιδιοκτησιακή σχέση με την προσωπική ιστορία που ακολουθείται από την κτητική αντωνυμία «μου». Στη συνέχεια θα επιχειρηθεί να απαντηθούν μια σειρά από ερωτήματα όπως πως προστατεύεται η περιουσιακή διάσταση της προσωπικής ιστορίας μέσα από το δίκαιο της προσωπικότητας στο ηπειρωτικό δίκαιο και πως από το δίκαιο προστασίας του δικαιώματος της ιδιωτικότητας και του δικαιώματος στη δημοσιότητα (right of publicity) στο αμερικανικό δίκαιο. Σε ποιες περιπτώσεις γίνεται δεκτό ότι το υποκείμενο της προσωπικής ιστορίας θα πρέπει να ανεχτεί την χρήση της προσωπικής του ιστορίας από τρίτο χωρίς τη συγκατάθεσή του και σε ποιες όχι; Ποια προστασία χαιρεί η προσωπική ιστορία ενός ατόμου μετά θάνατον; Βάσει ποιου νομικού πλαισίου μπορούν να παραχωρηθούν δικαιώματα χρήσης της προσωπικής ιστορίας σε τρίτους;

Επίσης συναφή ερωτήματα που τίθενται είναι πότε τα βιώματα της ζωής συνιστούν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας που προστατεύεται από το δίκαιο; Ποιος είναι ο δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας ενός έργου που βασίζεται σε υλικό συνεντεύξεων, το πρόσωπο που θέτει τις ερωτήσεις ή εκείνο που τις απαντά; Ποια όρια τίθενται στην πρόσβαση και δημοσιοποίηση προσωπικών επιστολών, απομνημονευμάτων και ημερολογίων για καλλιτεχνικούς σκοπούς; Είναι συνταγματικά ανεκτή μια νομοθετική ρύθμιση που προβλέπει δέσμευση της αμοιβής

από την αυτοβιογραφική αφήγηση της προσωπικής ιστορίας ενός καταδικασμένου εγκληματία προκειμένου να αποδοθεί ως αποζημίωση στα θύματα ή στους συγγενείς τους σε περίπτωση που έχουν αποβιώσει αλλά και ως αντικίνητρο για την διάπραξη νέων εγκλημάτων;

Στο δεύτερο μέρος αυτής της μελέτης θα αναλυθούν οι θεμιτοί περιορισμοί του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία με χρήση νομολογιακών παραδειγμάτων από τις προαναφερόμενες τέσσερις έννομες τάξεις. Όπως θα αναλυθεί στο *πρώτο κεφάλαιο* το δικαίωμα άντλησης από προσωπικές εμπειρίες και πραγματικές ιστορίες άλλων έχει αναγνωριστεί νομολογιακά ότι εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο της ελευθερίας της τέχνης. Τα δικαστήρια στις έννομες τάξεις του ηπειρωτικού δικαίου εξετάζουν αν πρόκειται για μυθοπλασία με γνώμονα αν ο συγγραφέας έχει μεριμνήσει ώστε να μην αναγνωρίζεται το πραγματικό πρόσωπο πίσω από το μυθοπλαστικό χαρακτήρα. Κατά συνέπεια έμμεση προϋπόθεση αυτής της αυξημένης προστασίας τίθεται η μη αναφορικότητα. Για αυτό θα ερευνηθούν οι διαφορετικές αυτές δικαστικές δοκιμασίες αναγνώρισης προσώπων και αποξένωσης ενός έργου από την πραγματικότητα που ακολουθούν τα δικαστήρια σε αυτές τις έννομες τάξεις. Καθώς επίσης η κριτική που έχει ασκηθεί στην επιλογή αυτών των κριτηρίων από τη θεωρία.

Στην αμερικανική θεωρητική συζήτηση με αφορμή αποφάσεις προσβολής της τιμής και ιδιωτικότητας μέσω μυθοπλασίας τέθηκε το ζήτημα της μειωμένης συνταγματικής προστασίας του λογοτεχνικού λόγου που βασίζεται σε πραγματικά πρόσωπα και γεγονότα σε σχέση με τον πολιτικό ή/και δημοσιογραφικό λόγο. Το κύριο επιχείρημα είναι ότι οι συγγραφείς που εμπνέονται από πραγματικές ιστορίες συχνά τις αλλάζουν επινοώντας καταστάσεις και ανθρώπινες συμπεριφορές. Για αυτό έχει υποστηριχθεί από μέρος της θεωρίας ότι η λογοτεχνία αυτού του είδους είναι ψευδής ή επικίνδυνος λόγος καθώς ο συγγραφέας παραλλάσσει εν γνώσει της αναλήθειάς τους πραγματικά γεγονότα και χαρακτήρες ή παρασιτικός λόγος σε σχέση με τον καθημερινό και εξ αυτού του λόγου επειδή ταράσσει την κοινωνική συνύπαρξη που βασίζεται σε συγκεκριμένους κανόνες επικοινωνίας και χρήσης του λόγου αναμιγνύοντας είδη γραφής.

Ουσιαστικά πρόκειται για μια συζήτηση περί της σχέσης μεταξύ μυθοπλασίας-αλήθειας-πραγματικότητας, όπως έχουν τεθεί από τη σύγχρονη φιλοσοφία της γλώσσας και τη θεωρία της λογοτεχνίας. Ταυτόχρονα είναι μια συζήτηση για την αξία συνταγματικής προστασίας του μυθοπλαστικού και εν γένει λογοτεχνικού λόγου και ιδίως αυτού του λόγου που βρίσκεται στα όρια μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας. Θα εξεταστεί αν αυτή η συζήτηση με αφορμή τις υποθέσεις προσβολής από τη λογοτεχνία που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες μπορεί να συμβάλει στα ακανθώδη ζητήματα συνταγματικής προστασίας της ελευθερίας της τέχνης, όπως έχουν εντοπιστεί από την ελληνική θεωρία. Ανάμεσα στα ανοιχτά ερωτήματα είναι: η ματαιότητα ή όχι ενός εννοιολογικού προσδιορισμού της τέχνης, το νόημα και περιεχόμενο της ανεπιφύλακτης προστασίας της τέχνης, η δικαιολογητική βάση της υποχρέωσης του κράτους να εγγυάται την ελευθερία της τέχνης και κατά πόσο η ειδική συνταγματική προστασία της ελευθερίας της τέχνης είναι επικίνδυνη ή αναγκαία.

Στο *δεύτερο κεφάλαιο* θα αναλυθούν οι θεμιτοί περιορισμοί του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία χάριν του δικαιώματος πληροφρείν του συγγραφέα και πληροφρείσθαι του κοινού. Θα εξεταστεί αν στην αμερικανική, γαλλική, γερμανική και ελληνική έννομη τάξη αναγνωρίζεται η κοινωνιολογική, ιστορική, πληροφοριακή και ευρύτερα γνωσιακή αξία αυτών των ειδών λόγου που πραγματεύονται πραγματικές ιστορίες ζωής ή θεωρείται ότι δεν είναι άξια προστασίας επειδή υπάρχει

κίνδυνος παραπληροφόρησης του κοινού με τη μίξη επινοημένων και πραγματικών γεγονότων.

Ειδικότερα τα έργα αυτομυθοπλασίας αποκαλύπτουν προσωπικά τραύματα, οικογενειακά δράματα, στιγμές οικειότητας με ερωτικούς συντρόφους αλλά ακόμα και το ιατρικό ιστορικό οικείων προσώπων των συγγραφέων. Τα μη μυθοπλασιακά μυθιστορήματα που πραγματεύονται αποτρόπαια ή ανεξιχνίαστα εγκλήματα εικάζουν κίνητρα εγκληματιών και αποκαλύπτουν στοιχεία από την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή τους των ίδιων αλλά και των θυμάτων τους. Οι μυθιστορηματικές βιογραφίες αποκαλύπτουν προσωπικές στιγμές των πολιτικών προσώπων και διασημοτήτων. Τα μυθιστορήματα της πρόσφατης ιστορίας πραγματεύονται το ρόλο ιστορικών προσωπικοτήτων σε γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας.

Θα αναλυθούν νομολογιακά παραδείγματα από την αμερικανική, γαλλική, γερμανική και ελληνική έννομη τάξη ώστε να διαπιστωθούν οι παράγοντες και τα κριτήρια που συνεκτιμούν τα δικαστήρια όταν εξετάζουν κατά πόσο η αποκάλυψη ή υπενθύμιση στο κοινό ιδιωτικής φύσης πληροφοριών για τους πρωταγωνιστές και τους οικείους τους στα προαναφερόμενα είδη λόγου δικαιολογείται χάριν του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού για αυτές τις ιστορίες.

Τέλος στο *τρίτο κεφάλαιο* η μελέτη θα επικεντρωθεί στη σχέση έντασης μεταξύ των δικαιωμάτων στην προσωπική ιστορία και την ελευθερία της τέχνης. Θα αναφερθούν οι διαφορετικές δικαστικές τεχνικές που υιοθετούνται στην αμερικανική, γαλλική, γερμανική και ελληνική έννομη τάξη κατά την προσπάθεια επίλυσης αυτής της διαφοράς. Θα αναλυθούν οι διαφορές ανά έννομη τάξη και θα επιχειρηθεί να εξηγηθούν τα αίτια των διαφορετικών προσεγγίσεων. Στη συνέχεια θα αναλυθεί η κριτική που τους έχει ασκηθεί από τη θεωρία και από τα ίδια τα μέρη αυτής της διαμάχης, τους καλλιτέχνες και τα θιγόμενα πρόσωπα, που θεωρούν ότι τα δικαιώματά τους δεν προστατεύονται αποτελεσματικά. Κοινή συνισταμένη αποτελεί ότι οι υποθέσεις αυτές χρήζουν μια διαφορετική δικαστική μεταχείριση.

Η κρατούσα ελληνική δικαστική τεχνική επίλυσης ακολουθεί εν πολλοίς τη γερμανική. Υιοθετεί, δηλαδή, την τεχνική της στάθμισης με βάση τα εκάστοτε πραγματικά δεδομένα και με επιδίωξη την πρακτική εναρμόνιση των συγκρουόμενων δικαιωμάτων. Κατά την κρατούσα νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων, ως όριο του λόγου για τον άλλον τίθεται ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου καθώς θεωρείται συνταγματικά προστατευόμενο αγαθό υπέρτερο πάντων και συνεπώς ανεπίδεκτο σταθμίσεως. Η προστασία της αξίας του ανθρώπου παραγγέλλεται ακόμη και έναντι της ελευθερίας της τέχνης ως απόλυτη⁶⁷. Θα διερευνηθεί αν η κρίση επί της ορθοπραξίας ενός αφηγητή που προτείνεται από την πρόσφατη θεωρία ως εναλλακτική έναντι της στάθμισης συγκρουόμενων δικαιωμάτων είναι καταλληλότερη δικαστική τεχνική για αυτές τις υποθέσεις. Αν μπορεί να προταθεί κάποιο άλλο όριο αφήγησης της προσωπικής ιστορίας του άλλου λαμβανομένου υπόψιν του διακύβευματος προστασίας του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία και αν η ηθική στάση των συγγραφέων κατά τις επιλογές αφήγησης μιας πραγματικής ιστορίας μπορεί να αποτελέσει οδηγό σε αυτή την κατεύθυνση. Γενικότερα θα αναζητηθεί πως θα επιτευχθεί η δίκαιη επίλυση αυτής της διαφοράς.

⁶⁷ Παπανικολάου Π., *Η ελευθερία της τέχνης και το δικαίωμα προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 79.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κεφάλαιο Πρώτο: Θεμελιώνοντας το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία ως αυτοτελές.

Η προβληματική της αφήγησης περιστατικών της ζωής ενός άλλου από τη σκοπιά του δικαίου εμπλέκει μια σειρά από αξιώσεις: του ίδιου του συγγραφέα να αφηγηθεί μια πραγματική ιστορία χωρίς περιορισμούς, του κοινού να απολαύσει τη λογοτεχνική μετουσίωσή της και να πληροφορηθεί το κοινωνικό, πολιτικό ή ιστορικό πλαίσιο στο οποίο έλαβαν χώρα τα πραγματικά γεγονότα αλλά και του ίδιου προσώπου να έχει προνομιακό ρόλο κατά την αφήγησή της. Ο λόγος του τελευταίου είναι συχνά ο λιγότερο δημόσια προβεβλημένος.

Αναλυτικότερα οι συγγραφείς σε προλόγους βιβλίων ή συνεντεύξεις τους αναλύουν και επεξηγούν αυτή τους την επιλογή. Μιλούν για την πολυεπίπεδη εμπειρία της γραφής ως διαδικασία αυτοσυνείδησης, για την απελευθερωτική και θεραπευτική σημασία να πουν μια εμπειρία που τους στιγμάτισε. Επίσης σε άλλες περιπτώσεις αναφέρουν πως η ιστορία ενός άλλου τους συγκίνησε βαθιά αγγίζοντας μια πτυχή των δικών τους ψυχικών και πνευματικών αναζητήσεων την οποία θέλησαν να διερευνήσουν. Ταυτόχρονα τονίζουν πόσο κάθε λογοτεχνική αφήγηση μιας ιστορίας ακόμα και της πιο προσωπικής είναι εντέλει μια κατασκευή της μνήμης και της φαντασίας τους, ένας καθρέφτης των αναζητήσεων του εαυτού τους τη δεδομένη χρονική περίοδο. Σημειώνουν ότι πολλά μυθιστορήματα χαρακτηρίζονται εύκολα ως αυτοβιογραφικά. Όμως θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν ότι ακόμα και ένα αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα αποτελεί μια κατασκευή ενός «άλλου», του μυθοπλαστικού εαυτού. Πίσω από κάθε συζήτηση για το κατά πόσο ένα μυθιστόρημα είναι αυτοβιογραφικό βρίσκεται η περίπλοκη ερώτηση για το ποιος είναι ο εαυτός. Ταυτόχρονα στην καλλιτεχνική και πληροφοριακή αξία αυτών των έργων που βασίζονται σε πραγματικές ιστορίες αναφέρουν και αναδεικνύουν συχνά οι λογοτεχνικοί κριτικοί που αναλαμβάνουν το ρόλο να εκφράζουν την οπτική του αναγνωστικού κοινού.

Όμως όσοι έχουν βιώσει μια τέτοια εμπειρία αναγνώρισης σε ένα λογοτεχνικό έργο συχνά σιωπούν ή διαμαρτύρονται κυρίως ιδιωτικά, μόνο στον ίδιο τον συγγραφέα⁶⁸. Για παράδειγμα ο συγγραφέας Χανίφ Κιουρεϊσι κατηγορήθηκε δημόσια από την πρώην σύντροφό του ότι αποκάλυψε τις στιγμές από τη σχέση τους στο μυθιστόρημά του «Οικείες σχέσεις» (1998)⁶⁹. Λίγα χρόνια αργότερα σε ένα διήγημα της συλλογής του «Μεσάνυχτα όλη μέρα» αφηγείται μια ιδιωτική συνάντηση μεταξύ ενός συγγραφέα και της πρώην συντρόφου του στην οποία τον κατηγορεί ότι βασίστηκε στην ερωτική τους ζωή για να γράψει ένα μυθιστόρημα.

⁶⁸ Κατ'εξάιρση σε ορισμένες περιπτώσεις οι λογοτεχνικοί κριτικοί σημειώνουν και την πλευρά του θιγόμενου προσώπου και τα συναισθήματά του. Ενδεικτικά η κριτικός λογοτεχνίας Ελισάβετ Κοτζιά, θεωρεί ότι το μυθιστόρημα «Πινακοθήκη Τεράτων» του Μ. Μιχαηλίδη, δεν συνιστά μία διεισδυτική κριτική των κακώς κειμένων του πνευματικού κόσμου αλλά αποτελεί ανεύθυνο διασυρμό προσώπων. Όπως σημειώνει, η μοχθηρία, η διακρισία και ο διασυρμός δεν συνιστούν απαγορευμένη ύλη για τη λογοτεχνία αλλά στο συγκεκριμένο αφήγημα λειτουργούν ως ενοχλητικά βαρίδια. Κάτω από ψευδώνυμα αναγνωρίζονται υπαρκτά πρόσωπα, γεγονός που δεν προσφέρει περισσότερη αυθεντικότητα στο κείμενο. Στο κείμενο της η κριτικός λογοτεχνίας καταλήγει: «Στεναχώρησε τόσους ανθρώπους για να μας πει τι;», Κοτζιά Ε., *Διακρίνοντας, Τεκμήριο κυνισμού*, εφ. Καθημερινή, 07.03.2010.

⁶⁹ Κιουρεϊσι Χ., *Οικείες απιστίες*, μτφ. Μαρία και Ελένη Παξινού, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη 1999. Βλέπε ανάλυση και σε Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ.2.

Συγκεκριμένα του λέει: «Όταν σε είδα πρώτη φορά εντυπωσιάστηκα. Οι συγγραφείς υποτίθεται ότι αισθάνονται και ότι καταλαβαίνουν. Είναι σοφοί, με τιμιότητα, συνείδηση που φτάνει για όλους μας. Εγώ λοιπόν στεναχωρήθηκα που με είδες όπως με είδες. Στεναχωρήθηκα που το έγραψες. Θα έλεγες οτιδήποτε με την προϋπόθεση ότι θα εξυπηρετούσε το σκοπό σου; Και μόνο στο δικό σου πλεονέκτημα να πιστεύεις, θα αναγκαζόσουν να συμφωνήσεις ότι τελικά κατέληξες σε ένα άθλιο τόπο»⁷⁰. Εκείνος της απαντά μερικές σελίδες μετά. «Πήρα από σένα τα κομμάτια που χρειάζομουν για να γράψω το βιβλίο μου. Δεν ήταν μια σωστή ή τελική κρίση αλλά μια πρακτική μεταμόρφωση, για να πω κάτι. Κάποιος σ'ένα έργο επιστημονικής φαντασίας είναι μια ονειρική μορφή... Τον αρπάζεις από το ένα κείμενο και τον πετάς σε ένα άλλο, για να υπηρετήσει ένα σκοπό. Ένα ελάχιστο κομμάτι τους χρησιμοποιείται»⁷¹.

Στο διήγημα η ηρωίδα βιώνει την εμπειρία να βλέπει την εικόνα της μέσα από τα μάτια του συντρόφου της, το απότυπωμα της σχέσης τους στη μνήμη του. Νιώθει ότι όλο της το είναι έχει χρησιμοποιηθεί για ένα σκοπό. Δεν πληγώθηκαν μόνο συναισθήματα της, δεν βίωσε μόνο ένα αίσθημα προδοσίας ή απογοήτευσης από μια σχέση οικειότητας και εμπιστοσύνης αλλά πληγώθηκε στο βάθος της ύπαρξής της. Για ένα τέτοιο συναίσθημα κάνουν λόγο και όσα πρόσωπα αποφασίζουν να μιλήσουν δημόσια για αυτή την εμπειρία και να αντιδράσουν στην μυθοπλαστική απεικόνισή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντίδραση της Elisabeth Franck για το μυθιστόρημα «La séparation» του πρώην συζύγου της Dan Franck, το οποίο βασίστηκε στον χωρισμό τους. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι όταν το διάβασε έμεινε άφωνη, ένιωσε διαλυμένη από τη μεταφορά στο χαρτί της κοινής τους ζωής και το θεώρησε μια μορφή προδοσίας που οδήγησε τελικά στο διαζύγιό τους⁷².

Επίσης σημειώνουν ότι αναγκάζονται να απολογηθούν, να επεξηγήσουν, να αρνηθούν τα κίνητρά ακόμα και να αυτοπεριοριστούν στις κατοπινές επιλογές τους και την εν γένει συμπεριφορά τους προκειμένου να αποδείξουν ότι η ιστορία ζωής τους διαφέρει από εκείνη του μυθιστορηματικού πορτραίτου τους. Αναμεσαί τους συγκαταλέγεται η Alison Summers, πρώην συζύγος και εκδότης του αυστραλού συγγραφέα Peter Carey. Με επιστολή της στον τύπο αντέδρασε στον τρόπο που ο πρώην σύζυγός την παρουσίασε στο μυθιστόρημά του «Theft» (2006)⁷³. Συγκεκριμένα σημείωσε ότι για κείνη το γεγονός ότι ένιωσε ελεύθερος να δημιουργήσει μια ψευδή εικόνα της ήταν για κείνη μια μορφή μιας πράξης

⁷⁰ Βλέπε Κιουρεϊσι Χ., *Έτσι ήταν άλλοτε* στη συλλογή διηγημάτων *Μεσάνυχτα όλη μέρα*, μτφ. Άννα Παπασταύρου, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη, 2001, σελ. 76.

⁷¹ Κιουρεϊσι Χ., *Έτσι ήταν άλλοτε*, ο.π., σελ. 89.

⁷² Συγκεκριμένα αναφέρει: «Είχα εγκαταλείψει τον Dan περίπου έξι μήνες πριν γράψει το μυθιστόρημά του. Μου έφερε το χειρόγραφο στον εκδοτικό οίκο Seuil, όπου δουλεύω. Μου το έδωσε να το διαβάσω. Έμεινα άφωνη. Ήταν η ζωή μας. Ήταν αφόρητο. Ήμουν διαλυμένη. Αρχισα να κλαίω. Δεν αμφισβητώ ότι προκάλεσα πόνο στον Dan καθώς με είδε να φεύγω γιατί ερωτεύτηκα κάποιον άλλον. Αλλά αυτή η ατιμία να προδώσει την κοινή μας ζωή στο χαρτί με σόκαρε. Του ζήτησα να αφαιρέσει μια σκηνή από το τέλος, την ταφή ενός νεαρού αγοριού. Αμέσως δέχτηκε να το αφαιρέσει, κατάλαβε ότι είχε πάει πολύ μακριά. Αφιέρωσε το βιβλίο στα παιδιά μας παρά τη θέλησή μου. Η έκδοση του βιβλίου και τα κουτσομπολιά που προκάλεσε στο μικρό κόσμο των εκδόσεων με επηρέασε. Η μόνη μου εξήγηση. Η εκδίκηση είναι μια ναρκισσιστική λαβωματιά. Άμεσα, ζήτησα διαζύγιο». Βλέπε σχετικά σε Peras, Delphine, *Ils se sont reconnus dans un roman*, L'Express, 02.06.2011, Προσβάσιμο σε: http://www.lexpress.fr/culture/livre/ils-se-sont-reconnus-dans-un-roman_998186.html.

⁷³ Επεξηγώντας τους λόγους της δημόσιας αντίδρασής της σημειώνει ότι αυτό το βιβλίο θα έχει δική του ζωή. «Αυτό το βιβλίο θα το διαβάσουν τα εγγόνια μου και θα πρέπει να ξέρουν πως ένιωσα για αυτό και δεν μπορούσα να μη μιλήσω. Έπρεπε να υποστηρίξω τον εαυτό μου». Βλέπε Goldenberg S., *Two scribes go to war*, The guardian, 09.05.2006. Προσβάσιμο σε: <https://www.theguardian.com/world/2006/may/09/australia.books>.

εκφοβισμού. Όπως υποστήριξε, οι εξωτερικές ομοιότητες τόσο του συζύγου της με το συγγραφέα κεντρικό ήρωα του μυθιστορήματος και της μυθοπλαστικής γυναίκας του με εκείνη έπειθαν τον αναγνώστη ότι αναγνωριζόταν και ότι η ίδια ήταν φιλοχρήματη, σπάταλη και ότι διεκδικούσε από τον πρώην σύζυγό της μια εξωφρενική διατροφή. Όπως υποστήριξε, η αναληθής αυτή απεικόνισή της οδήγησε τόσο στο να χάσει το φιλικό της κύκλο αλλά και επαγγελματικές ευκαιρίες. Για αυτό χαρακτήρισε το μυθιστόρημα ως μια μορφή συναισθηματικής τρομοκρατίας.

Μια αντίστοιχη εμπειρία περιγράφει και ο γάλλος φιλόσοφος Raphaël Enthoven. Θεωρείται ότι αναγνωρίζεται στο μυθιστόρημα «Rien de grave» (2005) της πρώην συζύγου του Justine Lévy. Η συγγραφέας θεωρείται ότι αφηγείται στο βιβλίο τη μακρόχρονη σχέση μαζί του, την πίεση που της άσκησε να κάνει έκτρωση στο παιδί τους και ότι την εγκατέλειψε για την ερωμένη του πατέρα του, τη γνωστή τραγουδίστρια Carla Bruni για να αποκτήσει παιδί μαζί της λίγο καιρό αργότερα. Χαρακτηριστικά ο R. Enthoven σημειώνει για το βιβλίο τα εξής: «μετανιώνω που δεν απάντησα. Δέκα χρόνια αργότερα με ενοχλούν ακόμα με αυτή την ιστορία που δεν είναι δική μου. Αν ήξερα ότι ήταν ένα τέτοιο δηλητήριο... Αυτό το βιβλίο είναι ένα μαρτύριο, ένας βασανισμός από τον οποίο δεν θα απαλλαγώ ποτέ. Αν είχα κάνει εμπόρευμα την ιδιωτική μου ζωή, θα ήταν διαφορετικά αλλά δεν είναι αυτή η περίπτωση (μου). Ένα βιβλίο έχει μη αναστρέψιμα αποτελέσματα. Θα πρέπει να μάθω να ζω με αυτή την προσβολή. Είναι μια παραβίαση της ταυτότητας. Αυτό το είδος του βιβλίου σε εξαναγκάζει να είσαι αυτό που δεν είσαι»⁷⁴.

Στην πιο ακραία περίπτωση που έχει καταγραφεί, η δεύτερη σύζυγος του συγγραφέα αυτομυθοπλασίας S. Doubrovsky, πέθανε με 7,2 mg αλκόολ στο αίμα της αφού είχε πει ένα μπουκάλι βότκα. Φαίνεται ότι μέθυσε μετά από την ανάγνωση ενός κεφαλαίου με τίτλο «Beuveries» του βιβλίου του «Le livre brisé» (1989) που ο ίδιος ο S. Doubrovsky παραδεχόταν αργότερα ότι δεν θα έπρεπε να της το είχε στείλει⁷⁵. Στο κεφάλαιο αυτό ο συγγραφέας αποκάλυπτε τους συνεχείς καβγάδες τους, την επιθυμία της για ένα παιδί, τις πολλαπλές αμβλώσεις αλλά και το πρόβλημά της με τον αλκοολισμό. Ήταν ένα τραγικό ατύχημα αλλά κάποιοι υποστήριζαν ότι επρόκειτο για αυτοκτονία, μια τελευταία απάντηση στην βία των αποκαλύψεων για την κοινή τους ζωή⁷⁶.

Αντίστοιχα τραυματικά βιώνουν φίλοι και συγγενείς συγγραφέων -μακρινοί αλλά και κοντινοί- όπως τα αδέρφια, οι οι γονείς ή ακόμα και τα παιδιά τους από την δημόσια αποκάλυψη οικογενειακών μυστικών και τραγωδιών⁷⁷. Εξίσου έντονη και

⁷⁴ Caviglioni D. et Leménager G., *Christine Angot et Lionel Duroy entraînés en justice par leurs personnages*, Le Nouvel Observateur, 17.03.2013. Προσβάσιμο σε: <http://bibliobs.nouvelobs.com/actualites/20130315.OBS2106/christine-angot-et-lionel-duroy-entraines-en-justice-par-leurs-personnages.html>, consulté le 19.03.2013 Επίσης βλέπε Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, ο.π., σελ.117.

⁷⁵ Doubrovsky S., *Le livre brisé*, Paris, Ed. Grasset 1989.

⁷⁶ Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, ο.π., σελ 59, 82 και 118.

⁷⁷ Χαρακτηριστικά ο Emmanuel Carrère στο μυθιστόρημά του με τίτλο «Un roman russe» αποκάλυπτε ένα οικογενειακό μυστικό με αποτέλεσμα να πληγώσει τη μητέρα του. Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, ο.π., σελ.70. Οι γονείς του συγγραφέα Louis Ferdinand Celine αναγνωρίζονται στο έργο του «Mort à crédit». Ο I. Turgenev έγραψε στον F. Dostoyevsky «Με πληγώσες περισσότερο από τον καθένα» και τον παρακάλεσε να ξεχάσει την ύπαρξή του για να αποφύγει νέα απεικόνισή του. DeSalvo L., *Conceived with malice*, ο.π., p.16. Στο μυθιστόρημά της που συνδυάζει ποίηση και πρόζα «Grand Central Station I Sat Down and Wept» (1945) η συγγραφέας Elizabeth Smart αποκάλυψε την -μέχρι τότε άγνωστη στο ευρύ κοινό -παράνομη σχέση της με τον παντρεμένο άγγλο ποιητή Barker. Παραδόξως στην έκδοση του μυθιστορήματος αντέδρασαν κυρίως οι γονείς της συγγραφέως που θεώρησαν ότι τους ντρόπιασε

τραυματική περιγράφουν αυτή την εμπειρία όσοι δεν είχαν μια στενή προσωπική σχέση με τον συγγραφέα αλλά διάβασαν μία περίοδο της ζωής τους μέσα τη δική του οπτική γωνία. Η πιο γνωστή δημόσια αντίδραση προσώπου στην αφήγηση της ζωής του σε ελληνικό λογοτεχνικό έργο αφορούσε το μυθιστορηματικό χρονικό «Αμίλητα Βαθιά Νερά» της Ρ. Γαλανάκη. Η Τ. Πετρακογιώργη σημείωσε σε επιστολή της στον τύπο ότι ένιωσε ότι η συγγραφέας, η οποία βασίστηκε στην ιστορία απαγωγής της, ευτέλισε την προσωπική της ιστορία και δεν τίμησε την εμπιστοσύνη που της έδειξε συζητώντας μαζί της για το περιστατικό αυτό της νιότης της που σημάδεψε τη ζωή της⁷⁸.

Στους παραπάνω μπορούν να προστεθούν και τα πρόσωπα που έχουν διαπράξει κάποιο έγκλημα. Σε μυθιστορήματα και ταινίες που εξιστορούν το παρελθόν τους, τον τρόπο ζωής τους και τα κίνητρα των πράξεών τους, οι συγγραφείς προσθέτουν επινοημένους διαλόγους και συμπεριφορές δίνοντας τη δική τους εκδοχή για τα γεγονότα. Οι διαφορετικές αυτές αφηγήσεις παραποιούν την εικόνα του χαρακτήρα τους. Ειδικά στις περιπτώσεις που τα πρόσωπα αρχικά κατηγορήθηκαν για ένα έγκλημα και στη συνέχεια αθωώθηκαν, οι αφηγήσεις αυτές μπορούν να αφήνουν ή να επιτρέπουν υπόνοιες για την ενοχή τους στους αναγνώστες τους⁷⁹. Αλλά και όσοι εξέτισαν την ποινή τους αντιδρούν στην έκδοση μυθιστορημάτων που επαναφέρουν στη συλλογική μνήμη ένα έγκλημα που διέπραξαν πριν χρόνια. Θεωρούν ότι τους δεσμεύουν στο παρελθόν. Περιορίζουν δυνατότητες να χαράξουν ελεύθερα το παρόν και το μέλλον τους, να συγχωρηθούν και να διεκδικήσουν ξανά τη δική τους εκδοχή της ευτυχίας. Τα θύματα εγκλημάτων αντιδρούν στη λογοτεχνική και κινηματογραφική απεικόνισή τους γιατί εξαιτίας της ξαναζούν το συμβάν⁸⁰. Επίσης οι συγγενείς προσώπων που δολοφονήθηκαν θεωρούν ότι η λογοτεχνική ή κινηματογραφική αναπαράστασή του εγκλήματος επιτείνει το αίσθημα της απώλειας και αξιώνουν τη σιωπή ως βαθύ σεβασμό της μνήμης των νεκρών τους.

Τα παραπάνω μεταφράζονται δικαίως και νομολογιακά, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, μεμονωμένα ή σωρευτικά σε αξιώσεις προστασίας δικαιωμάτων όπως του δικαιώματος της τιμής από τη δυσφημιστική απεικόνιση ή παραποίηση γεγονότων, του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής ή της ιδιωτικότητας από αποκαλύψεις ιδιωτικών γεγονότων, του δικαιώματος της ταυτότητας από την παραποίηση του χαρακτήρα και του δικαιώματος λήθης από την επαναφορά στη δημόσια σφαίρα ξεχασμένων γεγονότων. Ταυτόχρονα, όμως, η προβληματική, όπως εγγράφεται από τους ίδιους τους θιγόμενους, περιέχει και ηθικές προεκτάσεις μιας αξίωσης σεβασμού επί της ξεχωριστής εμπειρίας βίωσης της ζωής τους και της διαμόρφωσης μιας ηθικής σχέσης με τον άλλον κατά την αφήγησή της.

κοινωνικά και ζήτησαν και πέτυχαν την απαγόρευση της κυκλοφορίας του στον Καναδά. Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ. 121. Εκτός από τους λογοτέχνες και αρκετοί σύγχρονοι ποιητές έχουν γράψει αυτοβιογραφικές συλλογές. Μεταξύ αυτών η Ann Sexton με αναφορές στη ψυχική της νόσο σε όλο το ποιητικό της έργο που ανήκει στο είδος της εξομολογητικής ποίησης και ο Robert Traill Spence Lowell που στη συλλογή ποιημάτων του «Life Studies» και «The Dolphin» θεωρήθηκε ότι αποκάλυπτε στοιχεία για την ιδιωτική ζωή μελών της οικογένειάς του. Βλέπε Βλέπε Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ. 98.

⁷⁸ Αναλυτικά βλέπε κεφάλαιο τρίτο δεύτερου μέρους.

⁷⁹ Βλέπε σχετικές υποθέσεις Tricoire A., *La liberté de création littéraire et l'exception de fiction. Quelques considérations générales et deux applications pratiques pour cerner juridiquement la notion de fiction*, Le MOTif – Observatoire de la liberté de création. 15 octobre 2009, σελ. 18-20.

⁸⁰ Για άφθονα νομολογιακά παραδείγματα βλέπε δεύτερο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

Όπως θα υποστηριχθεί στη συνέχεια ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία έχει διττό χαρακτήρα. Αφενός αξιώνεται να συλλαμβάνει κανείς ελεύθερα την ύπαρξή του μέσω της πραγμάτωσης της ζωής του μέσω των εμπειριών του μέσω της χρονικότητας της ύπαρξής του. Αφετέρου αξιώνεται ο σεβασμός κατά αυτή τη διαδικασία που γίνεται τόσο εσωτερικό επίπεδο της συγκρότησης της ταυτότητάς, όπως αναδεικνύεται σε μελέτες της υποκειμενικότητας από τη φιλοσοφία, κοινωνιολογία και ψυχανάλυση του, όσο και εξωτερικό επίπεδο μέσω της έκφρασης προσωπικών εμπειριών και γεγονότων της ζωής του. Κατά συνέπεια προστατεύεται βάσει των άρθρων 2 παρ.1 και 5 παρ.1 και 14 παρ.1 Σ. Η σχέση μεταξύ των άρθρων αυτών αποτελεί ένα πεδίο συνεχούς θεωρητικής αντιπαράθεσης και γόνιμου διαλόγου για τη νομική θεωρία⁸¹. Η εξειδίκευση του αφηρημένου εννοιολογικού τους περιεχόμενου αποτελεί πεδίο διαρκούς θεωρητικής αναζήτησης με οδηγό συχνά νέα νομολογιακά παραδείγματα αλλά και τη διεπιστημονική έρευνα για την κατανόηση της ανθρώπινης ύπαρξης και του τρόπου συγκρότησης της ταυτότητας⁸².

1. Προσεγγίζοντας θεωρητικά και προστατεύοντας συνταγματικά την ανθρώπινη ύπαρξη.

Η προστασία αυτού του πλέγματος δικαιωμάτων-αρχών της αξίας του ανθρώπου, της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της ελευθερίας έκφρασης προκύπτει από μια προκατανόηση του υποκειμένου των δικαιωμάτων: ως φορέας λογικής, συνείδησης, ηθικής ή επιτέλεσης της ζωής. Η έκταση και το εννοιολογικό περιεχόμενο της ελευθερίας και αξίας/αξιοπρέπειας του ανθρώπου που εγγυώνται και προστατεύουν τα κράτη μέσω διακηρυκτικών κειμένων, όπως τα συντάγματα και οι διεθνείς συνθήκες, είναι απόρροια προσεγγίσεων επί των δοθέντων ή έμφυτων χαρακτηριστικών του ανθρώπου. Διαφορετικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου προτάσσονται από τη θεωρία δικαιωμάτων σε συνάρτηση με κυρίαρχες αντιλήψεις για την ανθρώπινη ύπαρξη αλλά και τα ιστορικά και πολιτικά διακύβευματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε κάθε ιστορική εποχή. Με άλλα λόγια από το εννοιολογικό περιεχόμενο της ανθρώπινης ύπαρξης

⁸¹ Στη συνταγματική θεωρία δίστανται οι απόψεις για το χαρακτήρα της προστασίας της αξίας ανθρώπου ως αρχής και ως δικαιώματος αλλά επικρατεί ομοφωνία για την ερμηνευτική λειτουργία ως κατευθυντήρια ερμηνευτική αρχή. Κατά της άποψης ότι αποτελεί δικαίωμα τίθενται ο Μάνεσης Α., *Ατομικές Ελευθερίες. Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1978, σελ. 111, Μανιτάκης Α., *Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων. Κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 1981, σελ. 128, Ηλιοπούλου Στράγγα Τ., *Η θεωρία της τριτενέργειας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, Ελληνική Δικαιοσύνη 6/2001, σελ. 75. Υπέρ της άποψης ότι είναι δικαίωμα έχει τεθεί ο Δαγτόγλου Τ. Β., *Ατομικά δικαιώματα*, Αθήνα-Κομοτηνή, τόμος Β' εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα 2002, σελ. 1325. Για τη σχετική ανάλυση της θεωρητικής διχογνωμίας βλέπε Παπαπετροπούλου Ταλιαδούρου, Ε., *Ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού και αξία του ανθρώπου*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 2010, σελ. 110. Επίσης αναλυτικά για τη συζήτηση αν το άρθρο 2 παρ.1 Σ αποτελεί δικαίωμα ή και καταστατική αρχή του πολιτεύματος βλέπε και Σούρλας Π., *Δίκαιο και δικανική κρίση*, Αθήνα, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης 2017, σελ.772 επ. Στη γερμανική συζήτηση του θέματος ο Nipperdey υποστήριξε ότι το άρθρο 1 παρ.1 του ομοσπονδιακού γερμανικού συντάγματος συνιστά ένα ατομικό δικαίωμα με τριπλή φύση (status libertatis, positivus και socialis). Αλλά η κρατούσα άποψη υποστήριξε ότι συνιστά μια ανώτερη θεσμική αρχή. Βλέπε αναλυτικά τη συζήτηση σε Ζώρας Κ. *Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα*, Το Σ, Ιανουάριος-Μάρτιος 1978, σσ. 1-25, σελ.4.

⁸² Για τη σημασία αυτές οι έννοιες να τυγχάνουν διεπιστημονικής επεξεργασίας βλέπε Haberle P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ο.π., σελ.229.

αντλούνται επιχειρήματα για τη θεμελίωση της αξίωσης σεβασμού της. Συνοπτικά θα αναλυθεί αυτή την πορεία από την εποχή των Μεγάλων Επαναστάσεων του 18ού αιώνα ως τις μέρες μας.

1.1. Ο άνθρωπος ως φορέας λογικής, σκέψης και βούλησης.

Η κοινωνική εμπειρία πριν τις Μεγάλες Επαναστάσεις του 18ού αιώνα ήταν η υποτίμηση των ικανοτήτων και δυνατοτήτων των μη κοινωνικά προνομιούχων ατόμων που πραγματωνόταν μέσα από τις αυθαιρεσίες των εκπροσώπων της κοσμικής ή/και της εκκλησιαστικής εξουσίας. Για αυτό κυρίαρχο πολιτικό αίτημα για την Αμερικανική Επανάσταση ήταν η πολιτική χειραφέτηση από το αγγλικό κράτος και για την Γαλλική Επανάσταση η ανεξαρτησία από την Εκκλησιαστική και φεουδαρχική εξουσία⁸³. Η πίστη στις ανθρώπινες ιδιότητες κάθε ατόμου, της λογικής, της σκέψης και της βούλησης, που τον καθιστούν υποκείμενο δικαιωμάτων αλλά και ικανό να διεκδικήσει την ελευθερία και την ισότητα και να πετύχει πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές, είναι το μείζον κοινωνικό αίτημα της εποχής.

Το θεωρητικό θεμέλιο αυτής της πίστης που δημιουργεί αυτοπεποίθηση και ωθεί σε δυναμική δράση αντλείται από τις καρτεσιανές αρχές, τους διαφωτιστές και τη θεολογική σκέψη. Για το θεολογικό στοχασμό από τον 13ό αιώνα ο εαυτός γίνεται δεκτός ως μια ψυχή με ιδιότητες όπως της λογικής και της θέλησης. Για τους στοχαστές του διαφωτισμού και ιδίως τον Locke τα δυο αυτά στοιχεία η ανθρώπινη φύση ως έλλογο και με βούληση ον και με δυνατότητα αυτοκαθορισμού συνδέονται αναπόσπαστα με την ελευθερία. Ο Locke έγραφε στη Δεύτερη Πραγματεία της Κυβερνήσεως ότι οι άνθρωποι ήταν κύριοι των πράξεών τους. Απολαμβάνουν απεριόριστο φάσμα επιλογών, μια απόλυτη ελευθερία να ορίζουν τις πράξεις τους όπως θεωρούν εντός των ορίων ή με την αποδοχή του Φυσικού νόμου. Συνέδεσε την ιδιότητα του ανθρώπου να έχει την δύναμη της ελευθέρης επιλογής, την κατοχή επί των πράξεών του με μια ηθική ελευθερία να επιδιώκει το δικό του σχέδιο ζωής⁸⁴. Με συνέπεια η ελευθερία που μέχρι εκείνη τη στιγμή είχε θεωρηθεί ως μία ψυχική ιδιότητα ή ικανότητα του ανθρώπου να συλλαμβάνεται ως ένα φυσικό δικαίωμα. Ο άνθρωπος αντλεί την αξία/ αξιοπρέπειά του από την ιδιότητά του ως ελλόγου και συνειδητού όντος και συνδέεται με την πραγματική ή δυναμική ικανότητα αυτοκαθορισμού. Για το Locke ο εαυτός είναι ένα ον σκεπτόμενο και ευφύες ικανό για λογική και στοχασμό που μπορεί να συμβουλευτεί τον εαυτό του ως τον ίδιο, που σκέφτεται σε διαφορετικούς χρόνους και διαφορετικά μέρη⁸⁵.

Το καρτεσιανό «σκέφτομαι άρα υπάρχω» (*cogito ergo sum*) ερμηνεύεται ως συλλαμβάνω την ύπαρξή μου μέσω της σκέψης μου και ως σκεπτόμενο αυτόνομο ον με ελεύθερη βούληση δρώ. Ο άνθρωπος έχει αυτονομία έναντι της ετερονομίας του θεού βασισμένη στην αυτοπεποίθηση που του δίνει η σκέψη του μέσω της οποίας μπορεί να συλλάβει την ύπαρξή του. Για στοχαστές, όπως ο Hobbes, το φυσικό δικαίωμα ταυτίζεται με την ελευθερία, είναι η ελευθερία που έχει κάθε άνθρωπος να χρησιμοποιεί τη δύναμή του, όπως ο ίδιος θέλει, με σκοπό τη διατήρηση της ίδιας του

⁸³ Βλέπε Μανιτάκης Α. *Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 25 παρ. 1 Σ*, ο.π., σελ.93.

⁸⁴ Locke J., *Η Δεύτερη πραγματεία της Κυβερνήσεως*, εισ. μτφ. σχόλια Πασχάλης Κιτρομηλίδης, Αθήνα Πόλις, 2010, παρ.ΙΧ, §128, σελ.186.

⁸⁵ Gutmann D., *Le sentiment d'identité : étude de droit des personnes et de la famille*, thèse, préf. François Terré, Université Paris II, L.G.D.J., Paris, Bibliothèque de droit privé, 2000 σελ.8 παραπέμπει σε Flew A., *Locke and Personal identity*, Philosophy 1951, p. 53.

της φύσης, δηλαδή της ίδιας του της ζωής, και συνεπώς να κάνει οτιδήποτε, κατά τη δική του κρίση και λογική που θεωρεί καταλληλότερο μέσο για αυτό⁸⁶.

Η θεωρητική αυτή αποδοχή έδωσε αρχικά το δικαιολογητικό θεμέλιο για την επαναστατική απόφαση και δράση. Στη συνέχεια καθόρισε την κατοχύρωση της ατομικής ελευθερίας ως ελευθερία σκέψης, έκφρασης και δράσης-αντίδρασης στην Γαλλική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (1789) και στην Πρώτη Τροποποίηση του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (1791). Κατά την πρώτη αναθεώρηση του πρώτου ελληνικού συντάγματος λαμβάνοντας υπόψιν τα κείμενα αυτά, στον «Νόμο της Επιδάουρου» (1822) κατοχυρώνεται η ελευθερία της έκφρασης⁸⁷.

Τους επόμενους αιώνες ιδίως από τα τέλη του 19ού και στις αρχές του 20ού σε θεωρητικό επίπεδο τραντάζεται η πεποίθηση στον άνθρωπο ως ον που αυτοκαθορίζεται μόνο του κυρίως μέσω του αναστοχασμού επί της ύπαρξής του και έλλογα και αυτόβουλα καθορίζει τη δράση του και το πεπρωμένο του. Οι φιλόσοφοι της «καχυποψίας» ή της «αμφιβολίας» ο F. Nietzsche, ο K. Marx και ο S. Freud κλονίζουν το καρτεσιανό «σκέφτομαι άρα υπάρχω». Ο F. Nietzsche υποστηρίζει τη φαινομενικότητα του εσωτερικού κόσμου. Κάθετι που είναι συνειδητό έχει προηγουμένως διευθετηθεί, απλοποιηθεί, σχηματοποιηθεί, ερμηνευτεί μέσα από μια διαδικασία της εσωτερικής αντίληψης⁸⁸. Αποτέλεσμα ήταν να κλονιστεί η πίστη στην ανθρώπινη γνώση ως αυστηρή μέθοδος για την ακατάπαυστη πρόοδο. Η μαρξιστική θεωρία κλονίζει την πεποίθηση αυτή αναδεικνύοντας ότι οι κοινωνικές συνθήκες διαμόρφωσης του ανθρώπου διαμορφώνουν τις αντιλήψεις για τον εαυτό του και τα περιθώρια δράσης και επιλογών του. Η ανακάλυψη από την ψυχαναλυτική θεωρία του ασυνειδήτου από τον S. Freud και η επεξεργασία μετέπειτα από τον J. Lacan αμφισβητεί την ικανότητα του εαυτού να κατανοεί πλήρως τον εαυτό του και να λειτουργεί αποκλειστικά βάσει της λογικής του⁸⁹.

Σε ιστορικό επίπεδο η πίστη στις ανθρώπινες ικανότητες της αυτοσυνείδησης, της ορθολογικής σκέψης και της απόλυτα ελεύθερης βούλησης χωρίς ηθικούς περιορισμούς θεωρείται ότι εν μέρει οδήγησε στο στόχο της πολιτικής χειραφέτησης και διεκδίκησης δικαιωμάτων. Για τους ιστορικούς των δικαιωμάτων σε αυτό είχαν συμβάλει και οι καζουιστές στα καθολικά δικαστήρια συνείδησης του 16ού αιώνα. Εφηύραν την νομική έννοια της «καλής πίστης». Εν απουσία σαφώς προσδιορισμένων ηθικών περιορισμών, το άτομο είχε ένα ιδιοκτησιακό δικαίωμα επί των πράξεών του ή άλλως την ελευθερία σε ένα ηθικά απεριόριστο φάσμα επιλογών. Με αυτό τον τρόπο έδωσαν τη δυνατότητα στα άτομα να είναι ελεύθερα να δράσουν και να δημιουργήσουν μια ελεύθερη αγορά με ηθικά διλήμματα με δυσδιάκριτο τουλάχιστον το όριο μεταξύ καλού και κακού και έτσι να κατακτήσουν μια ήπειρο. Όπως έχει σημειωθεί, η αρνητική ηθική ελευθερία στέκεται εκεί όπου τα ανθρώπινα

⁸⁶ Βλέπε Τσακυράκης Σ., *Οι καταβολές του συνταγματικού φιλελευθερισμού στο έργο των Hobbes και Locke*, Αθήνα, εκδ. Αφοί Σάκκουλα, 1992, σελ.49 παραπέμπει σε Hobbes, *Leviathan*, Μέρος I, εισαγ. Αιμίλιου Μεταξόπουλου, μτφ.Γρηγόρη Πασχαλίδη. Γιάννη Δημητρακόπουλου, Αιμίλιου Μεταξόπουλου, Αθήνα Γνώση 1989 τόμοι Α και Β, κεφ. 14.

⁸⁷ Νόμος της Επιδάουρου, Τμήμα Β. Κεφάλαιον Β', Α περ.η. «Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να κοινοποιώσι και άλλως πως, και δια των τύπων τας κρίσεις των, αλλά με τους ακόλουθους τρεις όρους, α) να μη γίνεται λόγος κατά της χριστιανικής θρησκείας, β, να μην αντιβαίνωσιν τας αρχάς της ηθικής και να αποφεύγωσι κάθε προσωπικήν ύβριν». Προσβάσιμο σε: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/syn07.pdf>.

⁸⁸ Βλέπε σχετική ανάλυση σε Ricoeur P., *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, ο.π., σελ.29.

⁸⁹ Βλέπε Δουζίνας Κ., *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση 2006, σελ. 33, 315, 485. Επίσης κεφάλαιο 8, σελ.263 επ.

πλάσματα είναι ελεύθερα από ηθικούς περιορισμούς και μπορούν ελεύθερα να πράττουν όπως επιθυμούν⁹⁰.

Η παντελής απουσία εμποδίων στην ανθρώπινη δράση για την επίτευξη οικονομικών και πολιτικών στόχων, οδήγησε στην εποχή της βιομηχανικής επανάστασης σε ακραίο ατομικισμό και περιορισμένη αίσθηση της ανθρώπινης ευθύνης έναντι των συνεπειών στις ζωές των άλλων ανθρώπων, του μέλλοντος της ανθρωπότητας και του φυσικού περιβάλλοντος. Θεωρήθηκε ότι οδήγησε στην ακραία εκμετάλλευση λαών και πόρων κατά την εποχή της αποικιοκρατίας, βίαιων και καταστροφικών πολέμων με αποκορύφωμα τους δυο παγκόσμιους πολέμους και σε εκτεταμένες παραβιάσεις ανθρώπινων δικαιωμάτων, με τα εγκλήματα του ναζισμού να κυριαρχούν στην συλλογική μνήμη της ανθρωπότητας.

1.2. Ο άνθρωπος ως φορέας ηθικής.

Από τα μέσα του 20ού αιώνα μετά από τα αποτελέσματα δυο παγκόσμιων πολέμων, οι ακραίες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων φέρνουν στο προσκήνιο την ιδιότητα του υποκειμένου δικαιωμάτων ως φορέα ηθικής. Ως απάντηση στο γεγονός ότι δυο αιώνες μετά τις Μεγάλες Επαναστάσεις του 18ού αιώνα έχει κλονιστεί η πίστη στον άνθρωπο να διαχειριστεί με σύνεση την αυτοπεποίθηση στις δυνάμεις του και την ελευθερία των επιλογών του, είναι η προσπάθεια να ανανεωθεί η πίστη στον άνθρωπο ως φορέα μιας ηθικής ικανότητας που επιδιώκει ηθικούς σκοπούς για τον εαυτό του και τους άλλους και πράττει σύμφωνα με αυτούς. Επιχειρείται ο άνθρωπος να νοηθεί ως ον που όχι μόνο διεκδικεί για τον εαυτό του τον σεβασμό της ανθρώπινης ιδιότητάς του και την ανάπτυξη της ηθικής προσωπικότητάς του αλλά έχει αντίστοιχο νομικό καθήκον σεβασμού των δικαιωμάτων αυτών των άλλων⁹¹.

Για τη θεμελίωση αυτής της προκατανόησης του υποκειμένου δικαιωμάτων όχι μόνο ως φορέα λογικής, σκέψης και βούλησης αλλά και ηθικής επιστρατεύεται από τη νομική θεωρία η φυσικοδικαιική παράδοση που ανάγεται στην αριστοτελική φιλοσοφική σκέψη⁹². Επίσης στη θεολογική σκέψη η μετατόπιση από τις ιδιοότητες

⁹⁰ Coleman J., *Are There Any Individual Rights or Only Duties? On the Limits of Obedience in the Avoidance of Sin according to Late Medieval and Early Modern Scholars* σε συλλογικό τόμο Mäkinen V. and Korkman P.(eds), *Transformations in Medieval and Early Modern Rights Discourse*, Dordrecht, Springer 2005, σελ. 26 επ.

⁹¹ Το δίκαιο αντλεί σημαντικά από τη καντιανή ηθική φιλοσοφία. Για τη σχέση αυτή βλέπε μεταξύ άλλων και Στρατηλάτης Κ., *Ο πολιτικός Καντ σήμερα. Τα θεμέλια του δικαίου της ιδιοκτησίας και της συνταγματικής πολιτείας*, Θεσσαλονίκη, Νησίδες 2011 σσ. 85-87, 125-127, 161 επ.

⁹² Κατά Αριστοτέλη «*Το ζην ως βούληται τις τούτο ελευθερίας έργον εστιν, είπερ του φαύλου όνους το μη ζην μη ως βούληται*» (Αριστοτέλη, Πολιτικά, μτφ. Β. Μοσκοβής, 1989, Νομική Βιβλιοθήκη, ΣΤ' Α παρ. 7) . Στην αριστοτελική φιλοσοφική σκέψη είναι έργο των πολιτικών να είναι καταστήσουν τους πολίτες ενάρετους. Ο τόπος των αρετών είναι η ανθρώπινη ψυχή. Η ψυχή διαιρείται στο άλογον και στο λόγον έχον. Από την πρώτη ιδιότητα της ψυχής εκπηγάζουν οι διανοητικές αρετές που είναι αποτέλεσμα διδασκαλίας, από τη δεύτερη ιδιότητα εκπηγάζουν οι ηθικές αρετές που διαμορφώνονται από τη συνήθεια. Αριστοτέλης, *Μετά τα Φυσικά*, Βιβλίο Α, εισ.μτφ.σχ. Β. Κάλφας, Αθήνα, Πόλις 2009, στ.432a31 και στο 980b26, Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια*, εισ. Μτφ. Σχ. Δ. Λυπουρδής, Θεσσαλονίκη, Ζήτρος 2006, στ. 1098a1-5, Αριστοτέλης, *Ηθικά Ευδήμεια*, πρ. Λυπουρδής Δ., μτφ. Β. Μπετσάκος, Θεσσαλονίκη Ζήτρος 2017, στ. 1219b30-1220a10, 1219b20, Αριστοτέλης, *Ηθικά Μεγάλα*, εισ.μτφ.σχ. Β. Μπετσάκος, Θεσσαλονίκη Ζήτρος 2010, στ. 1185a13-35, 1196b13. Επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Αριστοτέλη είναι η αρετή. Εκδηλώνεται από συγκεκριμένες πράξεις που είναι αξιόπαινες. Αξιόπαινες πράξεις είναι μόνο οι εκούσιες. Το εκούσιο της πράξης θεωρείται αμέσως αναγκαία συνθήκη για να μπορεί γίνει η ηθική αξιολόγησή της. Στο τρίτο βιβλίο *Ηθικά Νικομάχεια*, Μτφρ. Δ. Λυπουρδής. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος 2002. (1109 b30 -35). Βλέπε αναλυτικά και Δέσποινα Ελένη Κωνσταντινίδη, *Ελευθερία της βούλησης στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη. Ελεύθερη επιλογή*

του ανθρώπου ως έλλογου και συνειδητού όντος στην ηθική του υπόσταση είχε γίνει αρχικά στις διαμάχες των Ελλήνων και Λατίνων Πατέρων της Εκκλησίας. Η αναλυση τους αφορούσε την υπόσταση και τις σχέσεις μεταξύ Θείων Προσώπων αλλά εξ αντιδιαστολής προκύπτουν συμπεράσματα για τα φυσικά πρόσωπα. Ο άνθρωπος είναι εικόνα του Θεού. Κατ' αναλογία με το Θεό ο άνθρωπος είναι πρόσωπο από απορρέει και η αξία του⁹³. Ειδικά για Πατέρες της Εκκλησίας του 4ου αιώνα, όπως ο Γρηγόριος Νύσσης, η δουλεία έρχεται σε αντίθεση με την ίση αξιοπρέπεια που δικαιούνται όλα τα ανθρώπινα όντα⁹⁴.

Επίσης ανάγεται στη θεολογική σκέψη του 13ου αιώνα⁹⁵. Η έννοια της θέλησης ή δύναμης αποτελεί μια ικανότητα που έχει ο άνθρωπος την οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει ως μέσο για να κατορθώσει να πράξει τις ηθικές επιλογές του. Αποτελεί ένα θεϊκό ευεργέτημα να έχει κανείς τη γνώση του εαυτού του και συνάμα μια υποχρέωση να αναζητήσει την αρετή και να αποφύγει την αμαρτία⁹⁶. Η ελευθερία βούλησης είναι συνδεδεμένη σε σχέση με τις πράξεις του που βασίζεται σε μια σχέση ανταπόδοσης με τους άλλους. Ο σεβασμός προς τους άλλους έγκειται σε μία αλληλοαναγνώριση της ανθρώπινης ιδιότητας.

Η ανθρώπινη αξία- αξιοπρέπεια και η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας κατοχυρώθηκε αρχικά στην Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών του 1948⁹⁷. Την προσθήκη αυτών των διατάξεων ακολούθησαν και πολλά ευρωπαϊκά Συντάγματα με πρώτο τον Θεμελιώδη Νόμο της Δυτικής Γερμανίας (1949). Πιο πρόσφατα η εγγενής αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων αναγνωρίστηκε στο Δέκατο Τρίτο Πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Θεμελιωδών Ελευθεριών (2002)⁹⁸ και στο άρθρο 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

και ηθική ευθύνη, Διδακτορική Διατριβή Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας. Θεσσαλονίκη 2013, σελ.157 και σελ.180.

⁹³ Θεοδωρακόπουλος Ι., *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Τόμος Β', Αθήνα 1974, σελ. 43.

⁹⁴ Ντανιέλου Ζ., *Η έννοια του προσώπου στους έλληνες πατέρες*, σε συλλογικό τόμο Σαμοθράκη Ντίνα (επιμ) *Πανόραμα του Προσώπου*, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000, σελ.71.

⁹⁵ Για τη σχέση του χριστιανισμού με την θεμελίωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας βλέπε Τσάτσος Κ., *Μελέται Φιλοσοφίας του Δικαίου II*, επιμ. Μ. Καρασή, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σελ. 54. Επίσης η Θ. Αντωνίου σημειώνει ως κεντρική τη σκέψη του ιταλού ουμανιστή Pico Della Mirandola. Εντοπίζει στον άνθρωπο ένα μικρόκοσμο στον οποίο συγκεντρώνονται όλες οι δυνατότητες με βάση το σκεπτικό του καθ'ομοίωση προς το Θεό. Η αξία σε αυτή την εικόνα για τον κόσμο θεωρείται ως η δυνατότητα του ανθρώπου να διαμορφώνει με πλήρη αυτονομία και υπευθυνότητα και χωρίς δέσμευση από ένα αρχέτυπο, την ταυτότητα και την προσωπικότητά του. Αντωνίου Θ., *Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ως αρχή και ως δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975. Συγχρόνως μία συμβολή στη δογματική των ατομικών δικαιωμάτων και την ερμηνεία του αρ. 2 παρ. 1 Σ.* Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010. Σημαντική είναι η συμβολή του Θωμά Ακινάτη ο οποίος καθιστά την έννοια του προσώπου κεντρική στο έργο του με το οποίο επιτυγχάνει να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ της σκέψης της Παπικής με την Ορθόδοξη θεολογία. Βλέπε αναλυτικά Προκοπίου Ε., *Το πρόσωπο ως υποκείμενο δικαίου στο έργο του Θωμά Ακινάτη*, εκδ. Ηρόδοτος 2013.

⁹⁶ Coleman J., *Are There Any Individual Rights or Only Duties? On the Limits of Obedience in the Avoidance of Sin according to Late Medieval and Early Modern Scholars*, ο.π., σελ. 26 επ.

⁹⁷ Στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών της 26ης Ιουνίου 1945 προβλέπεται: *Εμείς οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών, σταθερά αποφασισμένοι να επιβεβαιώσουμε ακόμη μια φορά την πίστη μας στα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, στην αξιοπρέπεια και την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας*. Επίσης αναφορά υπάρχει στο προοίμιο του διεθνούς συμφώνου για τα αστικά και πολιτικά δικαιώματα της 19.12.1966 και στο Καταστατικό της Unesco 16.11.1945. Βλέπε Haberle P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ΤοΣ 1982, 201-232 επ. μτφ. Α. Δημητρόπουλος και Ζ. Παπαϊωάννου, σελ.204-205.

⁹⁸ Σχετικά με την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιστάσεις. Βίντιους 3 Μαΐου 2002.

Το κείμενο προσβάσιμο σε: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf

(2012)⁹⁹. Η Η.Π.Α. και η Γαλλία έμειναν πιστές στα ιστορικά κείμενα των Διακηρύξεων και δεν προσέθεσαν σχετικές διατάξεις¹⁰⁰.

Στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα του 1975/2001/2008 η ανθρώπινη αξία και η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας κατοχυρώνεται στα άρθρα 2 παρ. 1 και άρ. 5 παρ. 1 Σ αντίστοιχα¹⁰¹. Η αξία του ανθρώπου ως μέλος της ανθρωπότητας συνδέεται με την ιδιαίτερη θέση του ανθρώπου στην φύση καθότι είναι το μόνο ον που είναι προικισμένο με το λόγο. Σημαντική επίδραση για το εννοιολογικό περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας έχουν οι αποφάσεις του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας που άσκησαν σημαντική επίδραση στην ερμηνεία του άρθρου 2 παρ.1 του ελληνικού Συντάγματος. Όπως σημειώνεται, σε αποφάσεις του δικαστηρίου η ανθρώπινη αξιοπρέπεια προβάλλεται ως καταστατική αρχή του πολιτεύματος. Ιδίως επέδρασε η ερμηνεία του άρθρου 1 παρ. 1 του γερμανικού συντάγματος από τον γερμανό θεωρητικό, Günter Dürig που αντλεί από την καντιανή φιλοσοφική σκέψη¹⁰².

Ο Kant ενσωματώνει στο έργο του σημαντικό μέρος του φιλοσοφικού και θεολογικού στοχασμού μέχρι την εποχή του. Για τον Kant η φύση του ανθρώπου δεν εξαντλείται σε ένα έμβιο φυσικό όν. Είναι ένα ον προικισμένο με Λόγο και αυτονομία συνείδησης. Είναι ένα ον ικανό να προσανατολίζει τη δράση του βάσει των κανόνων που θέτει το ίδιο στον εαυτό του¹⁰³. Για τον Kant η αυτονομία αποτελεί το εγγενές δικαίωμα που φέρει ο άνθρωπος ως ηθικό ον και όχι μόνο ως φυσική ύπαρξη. Από αυτήν απορρέει και η ελευθερία του¹⁰⁴. Οι νομικοί και ηθικοί κανόνες που οφείλουν να προσδιορίσουν τη δράση του ανθρώπου μελετώνται στο έργο του «Μεταφυσική των Ηθών»¹⁰⁵. Και οι δυο απορρέουν από την αρχή της αυτονομίας¹⁰⁶.

⁹⁹ Άρθρο 1. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι απαραβίαστη. Πρέπει να είναι σεβαστή και να προστατεύεται. Επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2012 C 326/02). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EL>

¹⁰⁰ Για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια σε αυτές τις έννομες τάξεις βλέπε αναλυτικά παρακάτω κεφάλαιο τρίτο δεύτερο μέρος.

¹⁰¹ Το άρθρο 2 παρ.1 του ελληνικού συντάγματος αναφέρεται στην αξία του ανθρώπου ενώ το άρθρο 1 παρ. 1 του γερμανικού συντάγματος αναφέρεται στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Ο ίδιος όρος απαντάται στο άρθρο 7 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος. Για την διαφορά μεταξύ του εννοιολογικού περιεχομένου της αξίας του ανθρώπου στο ελληνικό σύνταγμα και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου στο Γερμανικό Σύνταγμα βλέπε Α. Δημητρόπουλος, Κοινωνικός Ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα, ΝοΒ 1980, σελ.1834-1845, σελ. 1842, Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια αναφέρεται κυρίως στην κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης φύσεως και δεν αποδίδει το ευρύτερο περιεχόμενο της ανθρώπινης αξίας ως σύνολο των γενικών υλικών, πνευματικών και κοινωνικών γνωρισμάτων του ανθρώπου. Για ανάλυση του περιεχομένου της γερμανικής διάταξης βλέπε Haberle P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ο.π., σελ.201 επ.

¹⁰² Haberle P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ο.π., σελ.227.

¹⁰³ Αναλυτικότερα για τον Kant η ικανότητα του ανθρώπου να αποτελεί τον νομοθέτη του ηθικού νόμου είναι η αυτονομία. Οι ιδιότητες που χαρακτηρίζουν το άτομο είναι έλλογο ον με αυτόνομη συνείδηση και ικανότητα να προσανατολίζει τη σκέψη του πέραν των φυσικών ενορμήσεων βάσει των κανόνων που θέτει ο ίδιος στον εαυτό του Kant I., *Προς την αιώνια ειρήνη*, Αθήνα, Πόλις 2006, σελ. 47, 56. Σχετικά και Μήτας Σ., *Η αλληλεγγύη ως θεμελιώδης αρχή του δικαίου*, εκδ. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα 2016, ο.π., σελ.26.

¹⁰⁴ Η ελευθερία του επίσης στηρίζεται στην αυτονομία του στην ικανότητά του να θεσπίζει εκείνος και όχι άλλοι φορείς φορείς έξω από ή πάνω από αυτόν τους ηθικούς κανόνες ελεύθερα και υπεύθυνα όχι αυθαίρετα αλλά στηριζόμενος στον καθολικό ανθρώπινο Λόγο. Ανδρουλιδάκης Κ., *Επιλεγόμενα Kant I., Μεταφυσική των Ηθών*, εκδ. Σμίλη, 2013, σελ. 367.

¹⁰⁵ Kant I., *Μεταφυσική των Ηθών*, μτφ. Κ. Ανδρουλιδάκης, εκδ. Σμίλη 2013.

Οι ηθικοί κανόνες δεν αφορούν μόνο τη θέσπιση προσωπικών κανόνων που θα οδηγήσουν τον άνθρωπο στην αυτογνωσία και σε ένα αγαθό και ευτυχή βίο αλλά περιλαμβάνει και καθήκοντα έναντι των άλλων.

Κεντρικό καθήκον έναντι των άλλων είναι να μην απαξιώνει κανέναν άλλον άνθρωπο καθιστώντας τον μέσον για τους σκοπούς του¹⁰⁷. Όπως αναλύεται αυτό το καθήκον, ο άνθρωπος οφείλει να παραμένει στους περιορισμούς του, ώστε να μην αφαιρεί τίποτε από την αξία την οποία δικαιούται ως άλλος άνθρωπος να θέτει στον εαυτό του¹⁰⁸. Κεντρικό καθήκον έναντι του εαυτού του είναι η αυτοεκτίμηση. Δεν πρέπει να εκτιμά τον εαυτό του ως μέσον για τους σκοπούς των άλλων, και μάλιστα ακόμη και για τους δικούς του σκοπούς αλλά ως σκοπός καθ'εαυτόν, δηλαδή κατέχει αξιοπρέπεια με την οποία εξαναγκάζει όλα τα άλλα κοσμικά όντα να του δείχνουν σεβασμό και να εκτιμάται ως ίσος προς ίσους¹⁰⁹. Με την έννοια αυτή κατέχει απόλυτη αξία¹¹⁰. Ταυτόχρονα υποχρεούται να αναγνωρίζει πρακτικώς την αξιοπρέπεια αυτή σε κάθε άλλον άνθρωπο¹¹¹. Ακολουθώντας την καντιανή διδασκαλία, νοούνται δυο αξιοπρέπειες η μία αφορά την ανθρωπότητα και η άλλη αφορά την αξιοπρέπεια του κάθε ανθρώπου και η έννοια του προσώπου -υποκειμένου του ηθικού-πρακτικού λόγου- συνενώνει αυτές τις δυο¹¹².

Σύμφωνα με την γερμανική θεωρία και νομολογία που αντλεί από την καντιανή διδασκαλία κύριο προστατευτικό περιεχόμενο του άρθρου 1. παρ.1 του γερμανικού Συντάγματος είναι η απαγόρευση της αναγωγής του ανθρώπου σε απλό αντικείμενο του κράτους ή μεταχείρισή του κατά τρόπο που αμφισβητεί την υποκειμενική του υπόσταση¹¹³. Το άτομο πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αυτοσκοπός και δεν πρέπει να υποβαθμίζεται ή εργαλειοποιείται¹¹⁴. Επίσης όλα τα άτομα έχουν δικαίωμα σε ίσο ενδιαφέρον και σεβασμό σε μια ιδιωτική σφαίρα αυτοπραγμάτωσης. Η ερμηνεία αυτή επηρέασε και διαμόρφωσε σημαντικά και την ελληνική θεωρία. Όπως χαρακτηριστικά έχει σημειωθεί, ως περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ορίζεται να μην υποβιβάζονται αλλήλοι σε αντικείμενα, σε μέσα και αντικαταστατά είδη και η αναγνώριση μιας προσωπικής «περιοχής» ανάπτυξης της προσωπικότητας¹¹⁵.

¹⁰⁶ Για τη σχέση μεταξύ νομικών και ηθικών κανόνων βλέπε Μήτας Σ., *Η αλληλεγγύη ως θεμελιώδης αρχή του δικαίου*, ο.π., σελ.31.

¹⁰⁷ Καντ Ι., *Μεταφυσική των Ηθών*, ο.π., 462§38, σελ.291.

¹⁰⁸ Καντ Ι., *Μεταφυσική των Ηθών*, ο.π., 450, σελ.309.

¹⁰⁹ Καντ Ι., *Μεταφυσική των Ηθών*, ο.π., 435, σελ.291.

¹¹⁰ Ο Καντ έθεσε τον άνθρωπο (κάθε έλλογο ον) και την ανθρώπινη προσωπικότητα ή το πρόσωπο δηλαδή το ον που είναι από τη φύση του αυτοσκοπός και δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιείται ως μέσον αλλά πάντοτε συγχρόνως και ως σκοπός καθ'εαυτόν και με την έννοια αυτή κατέχει απόλυτη αξία. Καντ Ι., *Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών*, μτφ. Τζαβάρας, Αθήνα Δωδώνη 1984, 4.428 /80.

¹¹¹ Καντ Ι., *Μεταφυσική των Ηθών*, ο.π., 462§38, σελ.325.

¹¹² Σχετικά βλέπε και Βιού Χ., *Le concept de personne humaine en droit public*, ο.π., σελ.11.

¹¹³ Για το Dürig το περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι το εξής. «Έκαστος άνθρωπος είναι άνθρωπος με τη δύναμη του πνεύματός του, το οποίο διακρίνει αυτόν από την απρόσωπον φύσιν και τον καθιστά εξ'ιδίας αυτού αποφάσεως ικανόν να αποκτήσει αυτοσυνείδησιν, να διαθέσει εαυτόν και να διαμορφώσει τόσο εαυτό όσο και το περιβάλλον». Θεωρείται ότι εκκινεί από την καντιανή ηθική, συνέδεσε την αρχή της αξιοπρέπειας του ανθρώπου με την ηθική αυτονομία ως ικανότητα για ενσυνείδητη απόφαση. Αναλυτικά βλέπε Ζώρας Κ., *Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα*, ο.π., σελ.7. όπου και η μετάφραση του παραπάνω αποσπάσματος. Παραπέμπει σε Durig, *Archiv des öffentlichen Rechts*, 1956 σελ.117-118.

¹¹⁴ Haberle P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ο.π., σελ.211.

¹¹⁵ Ζώρας Κ., *Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα*, ο.π., σελ.15 επ.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, ως απόρροια αυτού του ιστορικού, πολιτικού και πολιτισμικού πλαισίου, η συνταγματικά κατοχυρωμένη ανθρώπινη αξιοπρέπεια και αξία του ανθρώπου δεν προστατεύει μόνο θεμελιώδη δικαιώματα αλλά και θεμελιώδεις υποχρεώσεις. Όπως σημειώνεται, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του κάθε συνανθρώπου είναι θεμελιώδες καθήκον που το κράτος μπορεί να απαιτήσει από τους άλλους ανθρώπους¹¹⁶. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν περιλαμβάνει μόνο τον εσωτερικό χώρο του ανθρώπου αλλά και το άνοιγμα στο κοινωνικό σύνολο και την ανάληψη της ευθύνης απέναντι στους συνανθρώπους¹¹⁷. Το άτομο δεν νοείται μόνο ως αυτόνομο και αυτοδύναμο μέλος της κοινωνίας και φορέας πολλών καθηκόντων έναντι των άλλων μελών αυτής¹¹⁸.

Η προστασία της ανθρώπινης αξίας/αξιοπρέπειας έχει δεχτεί πολλαπλή θεωρητική κριτική. Έχει υποστηριχθεί ότι εκφράζει μια φιλοσοφία έντονα ατομικιστική διότι το κράτος κυρίως ενδιαφέρεται μέσω αυτής να προάγει την ηθική, πνευματική και υλική ζωή του ατόμου¹¹⁹. Επίσης σημειώνεται ότι η αξία του ανθρώπου νοείται κατεξοχήν αντλώντας από την καντιανή διδασκαλία. Σύμφωνα με αυτή, ο άνθρωπος νοείται ως ηθικό ον που εξελίσσεται και τελειοποιεί τη φύση, τις ιδιότητες, τα γνωρίσματα και τις δυνατότητές του. Μια τέτοια σύλληψή του ανθρώπου είναι περισσότερο μια ιδέα ή ένα ιδανικό με αποτέλεσμα το περιεχόμενο της έννοιας να καθίσταται αφηρημένο, μακρινό και ακατόρθωτο για την ανθρωπότητα που επιπρόσθετα μέσω των πράξεών της δείχνει επιδεικτικά να αδιαφορεί για τέτοιους σκοπούς¹²⁰.

Γενικότερα στη σύγχρονη θεωρία δικαιωμάτων, αμφισβητείται κατά πόσο η μέχρι τώρα ιστορική πορεία της ανθρωπότητας δικαιολογεί τη θεμελίωση της αξίας του ανθρώπου στη φύση του ως φορέα ηθικής. Μεταξύ των επιχειρημάτων που προβάλλονται είναι ότι είναι ηθικά οξύμωρο τα ίδια ανθρώπινα όντα να κρίνουν τα ίδια την αξία ή την αξιοπρέπεια του ανθρώπινου είδους. Η ανθρωπότητα δεν είναι τόσο εξαιρετική ή σημαντική ώστε να δικαιολογεί την διακήρυξη της αξιοπρέπειας της. Απαιτείται να συγκριθεί με τα υπόλοιπα είδη και πράγματι να διαπιστωθεί ότι έχει ειδικές και εξαιρετικές ιδιότητες σε σχέση με αυτά¹²¹. Κυρίως αμφισβητείται αν το ανθρώπινο είδος που έχει στο ιστορικό του τέτοιας έντασης και έκτασης ηθικά λάθη, μπορεί να υποστηρίξει την αναμφισβήτητη αξία του θεμελιωμένη μάλιστα στην ηθική ικανότητά του. Αυτή η κριτική καταλήγει στο ερώτημα μήπως η συνταγματική

¹¹⁶ Haberle P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ο.π., σελ.221.

¹¹⁷ Haberle P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ο.π., σελ.225.

¹¹⁸ Ζώρας Κ., *Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα*, ο.π., σελ.23.

¹¹⁹ Η έξαρση της αξίας του ανθρώπου και ο σεβασμός και η προστασία της που τίθενται ως πρώτο καθήκον του κράτους εκδηλώνει μια φιλοσοφία έντονα ατομικιστική. Οι λέξεις αξία του ανθρώπου, με τον ηθικό ήχο και την παγκοσμιότητα που δίδει ο συνδυασμός τους μαρτυρούν ότι υπόβαθρο και στόχος του μεταπολεμικού αυτού ατομικισμού δεν είναι κατ'ανάγκη και κυρίως η ελεύθερη οικονομική δράση του ανθρώπου αλλά κάθε εκδήλωση της ηθικής, πνευματικής και υλικής ζωής του. Βεγλερής Φ., *Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Σύνταγμα*, ΤοΣ 1977, σελ.54. Η ατομοκεντρική προσέγγιση θεωρείται γνωσιολογικά περιορισμένη και ηθικά ενδεής.

¹²⁰ Κεφαλάς Χ., *Σκέψεις για την έννοια της προσωπικότητας και το προστατευτικό της δικαίωμα*, Ελληνική Δικαιοσύνη, 1983, σελ.358.

¹²¹ Όπως υποστηρίζεται, πρώτα οι Στωικοί και οι Νεοπλατωνικοί υποστήριξαν μια ιδιαίτερη θέση του ανθρώπινου γένους στη φύση επειδή είναι προικισμένο με το λόγο. Επίσης ως επιχείρημα προβάλλονται και τα ανθρώπινα επιτεύγματα της τέχνης και της επιστήμης. Σούρλας Π., *Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ως ανώτατη συνταγματική αρχή*, The Athens Review of books, Φεβρουάριος 2014, σελ. 49-50.

προστασία της ανθρώπινης αξίας αποτελεί εντέλει άλλοθι για τον καταστροφικό τρόπο που αντιμετωπίζει ο άνθρωπος τα άλλα όντα και τη φύση για να ικανοποιήσει τις εντέλει επίπλαστες ανάγκες του¹²².

Οι πολυμερείς διεθνείς συμβάσεις με διακηρύξεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν συνάψει τα κράτη και η ίδρυση διεθνών οργανισμών για τη δέσμευση των κρατών διατήρησης της ειρήνης και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως ο Ο.Η.Ε., υπόσχονταν ότι θα αποτελούσαν τρόπο αναχαίτισης των πολέμων και της απάνθρωπης μεταχείρισης. Η ελπίδα αυτή έχει διαψευστεί. Παρότι οι πρωτοβουλίες αυτές «εγκιβώτισαν» την μεταπολεμική παγκόσμια επαγρύπνηση και κινητοποίηση για την αποτελεσματική προστασία της ανθρώπινης αξίας και ζωής, τελικά δεν κατόρθωσαν να αναστείλουν την καταστροφική ανθρώπινη πορεία και να αναχαιτίσουν πολέμους και καταστροφές του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος. Παρά τη συνειδητοποίηση των τεράστιων σε ένταση και έκταση λαθών που οδήγησαν σε δυο παγκόσμιους πολέμους η ανθρωπότητα συνεχίζει την ίδια καταστροφική πορεία.

Παρόλα αυτά, η μετάβαση που σημειώθηκε στα μέσα του προηγούμενου αιώνα από την ατομικιστική συνταγματική έννομη τάξη με επίκεντρο τα δικαιώματα της ελευθερίας και της ιδιοκτησίας, στην κοινωνική ανθρωπιστική με επίκεντρο το δικαίωμα της ελευθερίας και την αρχή/δικαίωμα της αξιοπρέπειας είναι θεμελιώδους σημασίας¹²³. Η συνταγματική προστασία της ηθικής διάστασης της ανθρώπινης ύπαρξης αποτελεί αποτέλεσμα μιας διεθνούς προσπάθειας αποτροπής απάνθρωπων, σκληρών και ταπεινωτικών συμπεριφορών όπως των βασανιστηρίων, της δουλείας, της γενοκτονίας και άλλων μορφών μαζικής εξόντωσης πληθυσμών. Οι προκλήσεις της σύγχρονης εποχής με φαινόμενα όπως οι καταστροφικοί πόλεμοι, οι πολύνεκρες τρομοκρατικές επιθέσεις από εξτρεμιστές, οι σύγχρονες μορφές δουλείας όπως η εμπορία ανθρώπων αναδεικνύουν ότι συνεχίζει να αποτελεί ένα μείζον συλλογικό διακύβευμα η προστασία της κάθε ανθρώπινης ύπαρξης από τέτοιους κινδύνους. Ταυτόχρονα τα ίδια φαινόμενα αναδεικνύουν ότι παρότι η προστασία της ανθρώπινης αξίας θεμελιώθηκε στην ιδιότητα του ανθρώπου ως φορέα ηθικής με σκοπό να καταπραυνθεί ο φόβος νέων θηριωδιών, η υπάρχουσα πραγματικότητα έχει εγκαθιδρύσει σε συλλογικό επίπεδο την απογοήτευση και καχυποψία για αυτή την ηθική διάσταση του ανθρώπου και της ανθρωπότητας εν γένει. Η επίκληση της ανθρώπινης αξίας και αξιοπρέπειας δεν επαρκεί για να διατηρήσει την πίστη στα ιδεώδη του ανθρωπισμού και να κατευθύνει αποτελεσματικά την συλλογική δράση και ευαισθησία.

1.3. Ο άνθρωπος ως φορέας επιτέλεσης της ζωής.

Ήδη από τα μέσα του 20ού αιώνα η συνειδητοποίηση αυτής της καταστροφικής πορείας φέρνει στο φως την υπαρξιακή αγωνία για το ατομικό μέλλον του καθενός αλλά το συλλογικό μέλλον της ανθρωπότητας. Η υπαρξιακή φιλοσοφία και το καλλιτεχνικό κίνημα του παραλόγου εξέφρασαν αυτή την αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου για τον διττό παραλογισμό της ανθρώπινης φύσης, ένα θνητό ον που αυτοκαταστρέφεται¹²⁴. Από τα τέλη του 20ού αιώνα η άκρως

¹²² Kateb G., *Human dignity*, Cambridge, Harvard University Press 2014, σελ. xii.

¹²³ Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2011, σελ.37.

¹²⁴ Βασίζεται στη σκέψη φιλοσόφων όπως ο Kierkegaard Søren, *Φόβος και τρόμος* (1894) μτφ. Α. Σολωμού, εκδ. Νεφέλη 1980, ο Friedrich Nietzsche με κύριο το έργο «Πέραν του κακού και του Κακού» (μτφ. Καλκάνη Ελένη, εκδ. Δαμιανός 1961). Θεμελιακό είναι το έργο του Martin Heidegger με το «Είναι και ο χρόνος» (μτφ. Τζαβάρας, εκδ. Δωδώνη 1998). Σημαντικότερος εκπρόσωπος του

ατομικοκεντρική κοινωνία, ο σύγχρονος τρόπος ζωής και ο συμπυκνωμένος ιστορικός χρόνος με τις μεγάλες κοινωνικοπολιτικές αλλαγές εντείνουν την υπαρξιακή αγωνία και την οντολογική ανασφάλεια του ατόμου. Οι γρήγορες κοινωνικές, πολιτικές και τεχνολογικές εξελίξεις δημιουργούν σύγχυση και μια αίσθηση ανεπάρκειας προσαρμογής στην νέα πραγματικότητα.

Είναι έντονες οι κοινωνικές πιέσεις ώστε οι άνθρωποι για να αναλάβουν διαρκώς διαφορετικούς, μεταβαλλόμενους και κοινωνικά ρευστούς και απροσδιόριστους ρόλους και να αλλάξουν πεποιθήσεις στα πλαίσια ενός ταχέως μεταβαλλόμενου κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Είτε θεωρούν ότι πρέπει να κρύβουν τον αυθεντικό εαυτό τους για να υπηρετήσουν τον εκάστοτε νέο κοινωνικό ή επαγγελματικό ρόλο είτε πάσχουν από το σύνδρομο του απατεώνα. Θεωρούν δηλαδή ότι είναι ανίκανοι να βρουν ή να εκφράσουν τον αυθεντικό εαυτό τους. Αμφιβάλλουν κατά πόσο επιτυγχάνουν μέσω της βούλησης και της λογικής τους να ελέγχουν τη ζωή τους. Με άλλα λόγια βιώνουν διαρκή σύγχυση για το ποιοι είναι και ποια η κατάλληλη δράση. Φυσικό είναι σε μια εποχή έντονου κατακερματισμού του εαυτού το σύγχρονο αίτημα πριν την αξίωση προστασίας της ανθρώπινης ύπαρξης είναι η κατανόηση ποιος είναι εντέλει ο εαυτός, πως θα επιτευχθεί η ενότητά του παρά τις διαρκείς εσωτερικές και εξωτερικές αλλαγές και πως θα μπορέσει να έχει κάποιο σκοπό η ζωή του¹²⁵.

Από τη δεκαετία του 1990, η σύγχρονη φιλοσοφική, κοινωνιολογική και ψυχαναλυτική/ψυχολογική θεωρία επιχειρεί να απαντήσει σε αυτά τα ερωτήματα. Αντλεί από τη φιλοσοφική σκέψη που συνδέει τον ανθρώπινη ύπαρξη με την ετερότητα, την περατότητα και χρονικότητα της ύπαρξής του. Πρώτος ο Locke στο δευτέρο βιβλίου στο «Δοκίμιο της ανθρώπινης νόησης» (1689) νοεί το άτομο ως μια φυσική οντότητα που υπάρχει στο χώρο και στο χρόνο και προσδιορίζεται σε διαφορετικές στιγμές. Η ταυτότητα του υποκειμένου διαμορφώνεται ως μια θεμελιώδης σχέση χρόνου και αφήγησης¹²⁶. Από τους πιο πρόσφατους φιλοσόφους πρώτος ο Husserl και μετά ο Heidegger συνδέουν την ανθρώπινη ύπαρξη με την χρονικότητα και ιστορικότητά της. Σημαντική είναι η συμβολή του M. Heidegger «Είναι και ο Χρόνος» (1927). Οι όροι που χρησιμοποιούνται από τους προηγούμενους φιλοσόφους για την κατανόηση της ανθρώπινης ύπαρξης είναι άνθρωπος, άτομο, πρόσωπο, υποκείμενο. Ειδικά ο τελευταίος όρος εγκιβωτίζει ένα φιλοσοφικό παράδειγμα αναστοχασμού, ο άνθρωπος υπάρχει δυνάμει του ίδιου του εαυτού¹²⁷. Σε αυτούς προσθέτει/αντιπαραθέτει ο M. Heidegger στο έργο του το εδωνά

υπαρξισμού στη φιλοσοφία θεωρείται ο Jean Paul Sartre με εμβληματικά έργα του «Ο Υπαρξισμός είναι ένας ανθρωπισμός» (μτφ. Κ. Σταματίου, Αθήνα, Αρσενίδης 1961) και «Το Είναι και το Μηδέν» (μτφ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα, Παπαζήση 2007). Το καλλιτεχνικό κίνημα του παραλόγου εκφράζεται σε έργα όπως το μυθιστόρημα «Ο ξένος» του Α. Καμύ και στα θεατρικά έργα του Μπέκετ και του Ιονέσκο και του Jean-Paul Sartre. Αναλυτικά βλέπε Hinchliffe A., *Το παράλογο*, μτφ. Ε. Μοσχονά, Αθήνα, Ερμής 1972.

¹²⁵ Δεν είναι τυχαίο ότι η «βιομηχανία της αυτοβελτίωσης» θεωρείται η πιο ταχέως αναπτυσσόμενη προσφορά υπηρεσιών στον κόσμο καθώς όσοι ασχολούνται με αυτή αφουγκράζονται αυτή την ανάγκη. Υπολογίζεται ότι μέχρι το 2020 θα αξίζει \$13.2 δις. Βλέπε σχετική έρευνα σε Marketdata Enterprise (ed), *The U.S. Market For Self-Improvement Products & Services*, 10th Edition Marketdata Enterprises, Inc.2017.

¹²⁶ Το κεφάλαιο 27 του δεύτερου τόμου που αναφέρεται σε ζητήματα προσωπικής ταυτότητας σε δίγλωσση έκδοση στο πρωτότυπο και σε μετάφραση βλέπε Locke J., *Identité et différence. L' invention de la conscience*, tr.E. Balibar, ed. Seuil, Paris, 1998. Στα ελληνικά Locke John, *Δοκίμιο για την ανθρώπινη νόηση*, μτφ. Χ. Ξανθόπουλος, εκδ. Παπαζήση 2016. Βλέπε Καραβοκύρης Γ., *Το δικαίωμα γνώσης της καταγωγής*, ΔτΑ, 57/2013, σελ. 56.

¹²⁷ Ο όρος υποκείμενο υπονοεί ένα στείρο αναστοχασμό. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να υπάρχει δυνάμει του ίδιου του εαυτού όπως υπονοεί ο όρος υποκείμενο. Βλέπε Ξηροπαϊδής Γ., *Ο Heidegger και το*

είναι (dasein)¹²⁸. Εκείνο που προέχει για τον Heidegger είναι η στροφή προς τη γεγονότητά της ζωής, στον τρόπο με τον οποίο η ζωή πραγματώνεται γονικά στην εκάστοτε συγκεκριμένη και απολύτως μοναδική κατάσταση¹²⁹. Ο κεντρικός άξονας της ανθρώπινης ζωής δεν είναι το υπαρκτικό είναι του ανθρώπου. Δεν μπορεί να υπάρχει μόνο δυνάμει του ίδιου του εαυτού αλλά δυνάμει του δεσμού με την ολότητα των όντων¹³⁰. Μεταθέτει το φιλοσοφικό παράδειγμα από την οντολογία του αναστοχασμού σε μια υπερβατολογική σχέση του εαυτού με τον εαυτό του και δημιουργεί με αυτό το τρόπο ένα νέο φιλοσοφικό παράδειγμα¹³¹.

Συνομιλεί με την αριστοτελική και καντιανή σκέψη αλλά και τις διερευνήσεις των πατέρων της Εκκλησίας πάνω στην έννοια του προσώπου και της ανθρώπινης ύπαρξης. Συνεχίζει τη σκέψη του Χούσερλ, οποίος έχει προηγουμένως συνδέσει την συγκρότηση της ταυτότητας και την αυτοσυνείδηση της ύπαρξης με τη βιογραφική αφήγηση. Υποστήριξε ότι αναλύοντας το καρτεσιανό «σκέφτομαι άρα υπάρχω», υπονοείται ένα «εγώ» που κατανοεί τον ίδιο του τον εαυτό, αφού πρώτα έχει θέσει εκτός ισχύος τον κόσμο της εμπειρίας ως υποκείμενον σε μια δυνατή αμφισβήτηση¹³². Υπονοείται ένα «εγώ» το οποίο αντιλαμβάνεται την εαυτότητά του μέσα από το σύνολο βιωμάτων δυνατών στην αλληλεξάρτηση τους μόνο υπό την καθολική μορφή της ενότητας της ροής στην οποία εντάσσονται με τάξη όλα τα ατομικά βιώματα ως ρέοντα μέσα της¹³³. Για να καταλήξει στη σκέψη ότι το «εγώ» συγκροτεί τον εαυτό του στην ενότητα μιας ιστορίας¹³⁴. Με άλλα λόγια το «εγώ» μπορεί να αναλυθεί σε αυτό που ήταν, αυτό που είναι και αυτό που θα μπορούσε να είναι.

Η σκέψη του Heidegger περικλείει ουσιαστικά όλους τους προβληματισμούς για την ύπαρξη συνθέτοντας τους σε ένα όλον. Για αυτό το λόγο χαρακτηρίζεται από τον Χάμπερμας το σημαντικότερο φιλοσοφικό έργο από την εποχή της φαινομενολογίας του Χέγκελ¹³⁵. Ειδικότερα στη σκέψη του Heidegger μπορεί κανείς να βρει απαντήσεις για όλα τα υπαρξιακά ερωτήματα που ταλανίζουν τον σύγχρονο άνθρωπο και σχετίζονται με την οντολογική συνειδητότητά του. Ανάμεσα σε αυτά

πρόβλημα της οντολογίας. Από την υπερβατική φαινομενολογία του Edmund Husserl στην ερμηνευτική οντολογία του Martin Heidegger, Αθήνα, Κριτική, 1995, σελ. 73.

¹²⁸ Heidegger Martin, *Είναι και χρόνος*, μτφ. Γιάννη Τζαβάρια. Αθήνα, Δωδώνη, 1978, § 12 σελ 40 και §67 σελ 566 επ.

¹²⁹ Ξηροπαϊδης Γ., *Ο Heidegger και το πρόβλημα της οντολογίας*, ο.π., σελ.25.

¹³⁰ Ξηροπαϊδης Γ., *Ο Heidegger και το πρόβλημα της οντολογίας*, ο.π., σελ.71. Όπως σημειώνει, ο Heidegger λαμβάνει υπόψιν τη σχέση με τους άλλους αλλά διατηρείται στη σκέψη του ένας ιδιόμορφος εγωκεντρισμός και παρακάμπτεται η διατύπωση μιας θέσης για την διυποκειμενικότητα, για τη νέα μη μεταφυσική ηθική, Ξηροπαϊδης Γ., ο.π., σελ.71.

¹³¹ Αναλύοντας την ουσία του όντος ως Να-είναι σημειώνεται ότι η εκάστοτε επικείμενη ύπαρξή μου και όχι εκείνη που έχει παρέλθει είναι τέτοια ώστε να είμαι υποχρεωμένος να την πραγματώσω με τον άλφα ή βήτα τρόπο, ή να αποφασίσω να μην την πραγματώσω δίνοντας ένα τέλος στη ζωή μου. Σχετίζεται κανείς πρακτικά με τη ζωή του. Οφείλει κάθε στιγμή να την πραγματώνει αποφασίζοντας να είναι. Κανείς δεν μπορεί να τον αντικαταστήσει και να τον λυτρώσει από τον βάρος της ατομικής του απόφασης. Ξηροπαϊδης, Γ. *Ο Heidegger και το πρόβλημα της οντολογίας*, ο.π. σελ.79.

¹³² Husserl E., *Καρτεσιανοί στοχασμοί*, μτφ., εισαγωγή, σχόλια Π. Κοντός, Αθήνα, Ροές, σελ. 82. Πριν από εκείνον ο Hegel αλλά και ο Dilthey και ο Kierkegaard υπογραμμίζουν την σημασία της ιστορικότητας για την κατανόηση της υποκειμενικότητας. Για τον Δανό διανοητή Kierkegaard στο έργο του «», η ανθρώπινη ύπαρξη είναι μια επισφαλής σύνθεση του απείρου με το πεπερασμένο, του αιώνιου με το έγχρονο και της ελευθερίας με την αναγκαιότητα, Kierkegaard S., *Ασθένεια προς θάνατον*, Η ασθένεια της απελπισίας, μτφ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα, Καστανιώτης 2007, σελ.21.

¹³³ Husserl E., *Καρτεσιανοί στοχασμοί*, ο.π., σελ.102.

¹³⁴ Husserl E., *Καρτεσιανοί στοχασμοί*, ο.π., σελ 103.

¹³⁵ Ξηροπαϊδης Γ., *Ο Heidegger και το πρόβλημα της οντολογίας*, ο.π., σελ 69 παραπέμπει σε Habermas J., *Philosophisch-politische Profile*, Frankfurt, 1981, σελ.65.

είναι ζητήματα ταυτότητας πώς ο άνθρωπος διαχωρίζεται από τους άλλους και αντιλαμβάνεται τη μοναδικότητά του, πώς αντιμετωπίζει τη θνητότητά του, πώς επιδρούν οι άλλοι άνθρωποι, το ζήτημα της διυποκειμενικότητας και πώς διαμορφώνεται η σχέση του με τον εαυτό του μέσα από την ευαίσθητη φύση της βιογραφίας του¹³⁶.

Για την κατανόηση όλων αυτών το σχήμα που χρησιμοποιεί είναι εκείνο της σχέσης τροφού και βρέφους. Για τον Heidegger το πρώτο πράγμα που κάνει ένα βρέφος είναι να απαντά στο ζήτημα της ίδιας της ύπαρξής του την οποία ανακαλύπτει στο οντολογικό πλαίσιο μιας εξωτερικής πραγματικότητας. Το έμβρυο βιώνει την αίσθημα της ανυπαρξίας εξαιτίας του αποχωρισμού του από την τροφή. Συνείδηση της διαφορετικής του οντότητας αποκτά μέσα από την εμπιστοσύνη στους άλλους για την επιβίωσή του, με τη συναισθηματική αποδοχή της απουσίας της τροφού κατά την βρεφική ηλικία και στην εμπιστοσύνη επανεμφάνισής της. Με τον ίδιο τρόπο αποκτά συνείδηση του χώρου μέσα από τη συνείδηση της απόστασής του από την τροφή και του χρόνου από την επαναληπτικότητα, από τη ρουτίνα της λήψης τροφής¹³⁷. Η αυτοσυνειδησία του βρέφους δομείται δηλαδή σε αυτή την ικανότητα του να σκέφτεται και να περιμένει μελλοντικές πιθανότητες και να προετοιμάζει τις ενέργειές του αντίστοιχα. Δομείται με άλλα λόγια στην αφηγηματική του ικανότητα¹³⁸.

Αναφορικά με την ύπαρξη των άλλων σημειώνεται ότι δεν θα μπορούσε κάποιος να αποκτήσει γλώσσα ούτε συνείδηση της υποκειμενικότητάς του χωρίς τους άλλους στα πρώτα στάδια της ζωής του¹³⁹. Όπως σημειώνει και ο γάλλος ψυχαναλυτής Ζ. Λακάν στην καρδιά της συγκρότησης του εαυτού μας, κινητοποιούμαστε, ενεργοποιούμαστε από τον Άλλον, μια τάξη που πηγαίνει πέρα από μας και είναι η προϋπόθεση κάθε είδους συνειδητότητας¹⁴⁰. Στο σχήμα με το βρέφος και την τροφή που αναλύει ο Heidegger, η αποδοχή αυτής της απουσίας του άλλου έχει σημασία κατά τη διαδικασία της κατάκτησης της αυτονομίας. Η εμπιστοσύνη στην επιστροφή του άλλου, της τροφού, η πίστη για το σταθερό εξωτερικό κόσμο, τις διαπροσωπικές σχέσεις, δίδει και μια συμπαγή εαυτότητα. Ο άνθρωπος δηλαδή διανοίγεται στο κόσμο μέσα από τη μέριμνα που δέχεται από τους άλλους που οδηγεί στη συνειδητοποίηση της διακριτής του ύπαρξης και τη μέριμνα για αυτούς και την επικοινωνία με αυτούς¹⁴¹.

Αναφορικά με την περατότητα της ανθρώπινης ζωής, ο Heidegger σημειώνει ότι είμαστε όντα που όχι μόνο ζούμε και πεθαίνουμε αλλά έχουμε και συνείδηση του ορίζοντα της θνητότητάς μας. Η συνειδητότητα του αναπόφευκτου γεγονότος του τέλους οδηγεί στην αυθεντική ζωή. Θέτει τον άνθρωπο στην κατάσταση να ορμά στη ζωή και όσα έχει να προσφέρει προκειμένου να προλάβει τον εναπομείναντα χρόνο.

Το τελευταίο υπαρξιακό ζήτημα συνάγεται με την κατασκευή του εαυτού από τον εαυτό, με την εαυτότητά μας. Όπως σημειώνεται μεταξύ άλλων από ψυχολόγους

¹³⁶ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Cambridge, Polity Press 1991, σελ.33-51.

¹³⁷ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ 38. Αναλυτικά για τη συσχέτιση των υπαρξιακών ερωτημάτων του ανθρώπου με τη σκέψη του Heidegger βλέπε Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ.33-51.

¹³⁸ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ 47.

¹³⁹ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ 50.

¹⁴⁰ Lacan Jacques, *Écrits: A Selection*, transl. by Alan Sheridan, London and New York: Routledge., 2001, σελ.130.

¹⁴¹ Ξηροπαίδης Γ., *Ε. Λεβινάς, Αυτονομία και ευθύνη*, περιοδικό Αντί, τχ. 595, 5 Ιανουαρίου 1996, σ. 54-55.

όπως ο J. Bruner ακολουθώντας το παραπάνω φιλοσοφικό παράδειγμα, ο εαυτός είναι ένα προϊόν της αφήγησής μας και όχι κάποια ουσία την οποία αναζητούμε φθάνοντας στο βάθος της υποκειμενικότητας. Ο εαυτός κατασκευάζει στη διάρκεια του χρόνου την ταυτότητά του με το να αφηγείται ιστορίες¹⁴². Η κατασκευή και η ανακατασκευή του εαυτού γίνεται προκειμένου ο εαυτός να ικανοποιήσει τις διαφορετικές ανάγκες των καταστάσεων που συναντά και δρα με αυτό τον τρόπο υπό την καθοδήγηση των αναμνήσεων από το παρελθόν και των ελπίδων για το μέλλον. Η αφήγηση του εαυτού για τον εαυτό είναι σαν να δημιουργεί μια ιστορία για το ποιος και τι είναι, τι συνέβη και γιατί πράττει αυτό που πράττει¹⁴³.

Κεντρική θέση σε αυτό έχει η γλώσσα και η ιδίως ομιλία που αποτελεί την υπαρκτική ουσία της γλώσσας¹⁴⁴. Μέσω της γλώσσας αποκτούμε αυτοσυνείδηση αλλά και συνείδηση των άλλων. Όπως ο L. Wittgenstein σημειώνει, η αυτοσυνείδηση δεν έχει προτεραιότητα έναντι της συνειδητότητας των άλλων αφού η γλώσσα συνιστά μέσο πρόσβασης και στα δυο. Η διυποκειμενικότητα δεν προέρχεται από την υποκειμενικότητα αλλά το αντίστροφο¹⁴⁵. Η αυτοβιογραφική αφήγηση αποτελεί τον κύριο τρόπο για την εδραίωση της μοναδικότητάς του εαυτού, της ετερότητας του σε σχέση με τους άλλους καθώς μέσω της αφήγησης αποκτά αυτοσυνείδηση διακρίνει κανείς τον εαυτό του από τους άλλους συγκρίνοντας τη δική του αφήγηση ζωής με εκείνων αλλά αποκτά και συνείδηση των άλλων¹⁴⁶.

Μια από τις παραδοξότητες μιας τέτοιας αποδοχής της κεντρικής σημασίας για την ανθρώπινη ύπαρξη της αφήγησης για τον εαυτό είναι ότι η αφήγηση αυτή διαρκώς αλλάζει. Με την πάροδο του χρόνου και των εμπειριών που μεταβάλλουν την αυτοσυνείδηση δεν υπάρχει μια ιστορία για τον εαυτό αλλά πολλές¹⁴⁷. Επιχειρώντας να απαντήσει σε αυτό το κεντρικό ερώτημα ο γάλλος φιλόσοφος Πωλ Ρικέρ συνομιλώντας με τους παραπάνω και κυρίως αντλώντας από τον Μ. Heidegger, ανέπτυξε στα φιλοσοφικά του έργα και κυρίως στο «Χρόνος και η Αφήγηση» (*Temps et récit*) που πρωτοεκδόθηκε το 1983 και στο «Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος» (*Soi-même comme un autre*) που πρωτοεκδόθηκε το 1996 την έννοια της αφηγηματικής ταυτότητας. Η έννοια της ενότητας του εαυτού μέσα στο χρόνο είναι κεντρική για το έργο του. Όπως αναφέρει, ο χρόνος συνιστά τον κατεξοχήν παράγοντα ανομοιότητας, απόκλισης, διαφοράς για την ταυτότητα. Παραδέχεται ότι δημιουργείται έτσι μια παραδοξότητα: ο εαυτός αν και μεταβάλλεται συνεχίζει να είναι ο ίδιος. Υποστηρίζει ότι η απειλή που αντιπροσωπεύει ο χρόνος για την ταυτότητα δεν αποτρέπεται ολότελα παρά μόνον εάν μπορούμε να θέσουμε στη βάση της ομοιότητας και της αδιάλειπτης συνέχειας της μεταβολής, μιαν αρχή μονιμότητας μέσα στο χρόνο¹⁴⁸.

Κατά το Ρικέρ, όταν μιλούμε για τον εαυτό μας έχουμε δυο μορφές μονιμότητας στο χρόνο, τον εαυτό και τον τηρημένο λόγο. Υπάρχουν, κατά συνέπεια, δυο

¹⁴² Taylor C., *Sources of the Self. The making of modern identity*, ed. Cambridge University Press, 1984, σελ. 138.

¹⁴³ Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, μτφ. Γ. Κουγιουμουτζάκης, 3η έκδοση, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2009, σελ.111 επ.

¹⁴⁴ Ξηροπαίδης Γ., *Ε. Λεβινάς, Αυτονομία και ευθύνη*, περιοδικό Αντί, τχ. 595, 5 Ιανουαρίου 1996, σ. 54-55.

¹⁴⁵ Για τη μεταφορά αυτής της συζήτησης βλέπε Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ. 51.

¹⁴⁶ Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, ο.π. σελ. 114.

¹⁴⁷ Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, ο.π., σελ.113.

¹⁴⁸ Αντίστοιχα και άγγλος φιλόσοφος Derek Parfit καταλήγει ότι η ψυχολογική σύνδεση μεταξύ μνήμης και χαρακτήρα και η συνέχεια του εαυτού μέσα στο χρόνο είναι εκείνη που μετράει για την ταυτότητα. Parfit D., *Reasons and persons*, Oxford, Oxford University Press 1984, σελ. 222 επ.

μονιμότητες η εμμένουσα σταθερότητα του χαρακτήρα και η διατήρηση του εαυτού στην υπόσχεση. Η πρώτη απαντά σε ένα αίτημα επαναταυτοποίησης «τι είμαι» και αποτελεί μια ταυτοποιητική αναφορά (idem). Ο χαρακτήρας επιθυμεί να παραμένει εν μέρει ο ίδιος. Αποτελεί τον τρόπο του να υπάρχει, σύμφωνα με μια πεπερασμένη προοπτική που επηρεάζει το άνοιγμά του στον κόσμο των πραγμάτων, των ιδεών, των αξιών και των προσώπων. ο χαρακτήρας δηλώνει το σύνολο των προδιαθέσεων από τις οποίες αναγνωρίζουμε ένα πρόσωπο¹⁴⁹. Η έννοια της προδιάθεσης σχετίζεται με την έννοια της συνήθειας με το διπλό νόημα που έχει η συνήθεια, ως μια συμπεριφορά που αξιολογείται ως αρεστή και για αυτό υιοθετείται. Αυτό το αναλλοίωτο του χαρακτήρα έχει μια υπαρξιακή προβληματική. Αποτελεί, όπως αναφέρει ο Ρικέρ, «μια στιβάδα της ύπαρξής μας που δεν μπορούμε να αλλάξουμε, στην οποία πρέπει να συναινέσουμε»¹⁵⁰. Η δεύτερη μονιμότητα στο χρόνο είναι μια μορφή αυτοδήλωσης, απαντά στο ερώτημα «ποιος είμαι» (ipse). Όπως αναφέρει ο Ρικέρ «μονολότι αλλάζουμε και μονολότι ενίοτε επιθυμούμε νέα πράγματα παρόλα αυτά επιλέγουμε να τηρούμε τις υποσχέσεις που δώσαμε στους άλλους ως μορφή συνέπειας στην εαυτότητά μας».

Για τον Ρικέρ εκεί που δοκιμάζονται οι δυο πόλοι της προσωπικής ταυτότητας είναι ασφαλώς στις πράξεις. Αν ιδωθούν οι πράξεις αποσπασμένες από την προσωπική ταυτότητα, τότε η τελευταία δεν μπορεί να πείσει για τη μονιμότητά της στο χρόνο. Αν συνδεθούν ως αλυσιδωτή διαδοχή πράξεων, ως δηλαδή ιστορία ζωής, μέσα από την ερμηνεία των πράξεων αυτών, υπό το πρίσμα του χαρακτήρα στον οποίο εμμένει και στην υπόσχεση στο λόγο που διατηρεί, η προσωπική ταυτότητα πείθει για τη χρονική συνέχειά της. Για αυτό ο Ρικέρ επισημαίνει ότι μόνο στο πλαίσιο της αφηγηματικής θεωρίας η προσωπική ταυτότητα φτάνει στην πλήρη ανάπτυξή της¹⁵¹.

Συνοψίζοντας το εννοιολογικό εύρος της ανθρώπινης ύπαρξης περικλείει την αυτοσυνείδηση, τη συγκρότηση της ταυτότητας, την ετερότητα, την αυτονομία, την περατότητα, την αλληλοδιαμόρφωση με τους άλλους και την επιδίωξη του νόηματος της ζωής. Κεντρικός άξονας για την σύγχρονη κατανόησή της είναι η επιτέλεση της ζωής. Η προσωπική αφήγηση είναι δομικό στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης, απόρροια του τρόπου που ο άνθρωπος μέσω της εμπειρίας βίωσης της ζωής κατακτά την αυτονομία, αντιλαμβάνεται τη μοναδικότητα της ύπαρξής του έναντι των άλλων, και ταυτόχρονα τη στενή σύνδεσή του με αυτούς και επιδιώκει την αυτοπραγμάτωσή του.

Για άλλη μια φορά, η προσέγγιση αυτή της ανθρώπινης ύπαρξης που εδράζει στην επιτέλεση της ζωής επιδρά στις εξονομικές έννοιες της ελευθερίας και της αξίας του ανθρώπου. Στη νοηματοδότηση της ελευθερίας ως δοθέν χαρακτηριστικό ενός έλλογου και συνειδητού ανθρώπου προστίθεται μια έννοια ελευθερίας ως ανάληψη ευθύνης έναντι της ίδιας της ζωής και κατάκτηση- απάντηση στην υπαρξιακή αγωνία¹⁵². Αναλυτικότερα για υπαρξιακούς φιλοσόφους, όπως Σαίρεν Κίρκεγκωρ, η υπαρξιακή αγωνία συνοδεύει την ανθρώπινη ελευθερία. Η ελευθερία δεν είναι ένα δοθέν χαρακτηριστικό του ανθρώπου αλλά εκπηγάει από την οντολογική κατανόηση

¹⁴⁹ Ρικέρ Π., *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, ο.π., σελ.165.

¹⁵⁰ Ρικέρ Π., *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, ο.π., σελ.163.

¹⁵¹ Ρικέρ Π., *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, ο.π., 189 επ

¹⁵² Για την ελευθερία ως κατάκτηση βλέπε και στη σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη το έργο του Michaël Foessel, *L'avenir de la liberté. De Rousseau à Hegel*, Paris, Presses universitaires de France, 2017.

της εξωτερικής πραγματικότητας και της προσωπικής ταυτότητας¹⁵³. Η υπαρξιακή αγωνία κινητοποιεί τον άνθρωπο. Όπως σημειώνει ο Heidegger η συνειδητότητα του αναπόφευκτου γεγονότος του τέλους θέτει τον άνθρωπο στην κατάσταση να ορμά στη ζωή και όσα έχει να προσφέρει προκειμένου να προλάβει τον εναπομείναντα χρόνο. Αντίστοιχα ο Nietzsche απορρίπτει το «σκέφτομαι άρα υπάρχω» και αντ' αυτού προτάσσει το «ζω άρα υπάρχω». Για κείνον η ελευθερία συμπίπτει με την υποχρέωση σε μια καταβολή του ίδιου του δικαιώματος αυτοπροσδιορισμού. Για να γίνει δηλ. κανείς επιδίδεται σε μια διαρκώς συνεχιζόμενη και διευρυνόμενη διαδικασία ιδιοποίησης των εμπειριών και πράξεων του και διεύρυνσης της ικανότητας του να αναλάβει την ευθύνη του εαυτού του την οποία αποκαλεί ελευθερία¹⁵⁴. Για τον Nietzsche, όσο περισσότερο αυξάνει κανείς τη δύναμή του, την ενσυνείδηση δηλαδή της ανθρώπινης κατάστασής του, τόσο αυξάνει και την ελευθερία του. Συνεπάγεται γνώση των επιλογών, των ικανοτήτων, των δυνατοτήτων, των παραγόντων που θα καθορίσουν τη δράση του. Για αυτό ο Nietzsche συμπέρανε ότι ανεξάρτητα της γνώσης ή της μόρφωσης κάποιου αυτό που τελικά έχει ο άνθρωπος δεν είναι τίποτα άλλο εκτός από τη βιογραφία του¹⁵⁵.

Επίσης η σύγχρονη αντίληψη της αξίας του ανθρώπου δεν είναι μόνο ηθική αλλά και υπαρξιακή. Όπως υποστηρίζει ο φιλόσοφος του δικαίου G. Kateb, στην αφετηρία της αποδοχής ότι όλα τα όντα έχουν ίση αξία είναι η αποδοχή ότι ο καθένας έχει μία ζωή που θα πρέπει να αφιεθεί να ζήσει καθώς είναι η μόνη ζωή που έχει. Κανείς δεν μπορεί να πάρει τη θέση του. Ακόμα και αν δεν αποφάσισε τον ερχομό του στη ζωή, δεν οφείλει την ύπαρξή του στην μοίρα του ούτε σε κάποια υπερβατική οντότητα. Η διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητάς του δεν μπορεί να προσδιοριστεί εκ των προτέρων. Κανείς δεν μπορεί να διαμορφώσει ποιος τελικά θα γίνει. Παρότι η ύπαρξή του στηρίζεται σε μια σειρά από αιτιώδεις αλυσίδες ακόμα και αν δεν επιτύχει κάποιο επίτευγμα ακόμα και αν είναι απλά ένας ακόμα άνθρωπος δεν σημαίνει ότι είναι ένα τίποτα¹⁵⁶. Η αξία του δεν είναι συνάρτηση των ικανοτήτων ή επιτευγμάτων του. Οι άνθρωποι έχουν ίση αξία εξαιτίας της ίδιας προσπάθειας που κάνουν για να ζήσουν τη μόνη ζωή που έχουν. Η υπαρξιακή διάσταση της αξίας του ανθρώπου θεμελιώνεται στη βιωματική εμπειρία της ζωής.

Σε αυτή την υπαρξιακή διάσταση της ανθρώπινης αξίας και ελευθερίας αναφέρεται και ο ακαδημαϊκός Κ. Δεσποτόπουλος «Ο άνθρωπος έχει απόλυτη αξία αν αναγνωριστεί ως αυτοεδραίωτο, αυτενεργό, υποκείμενο αυτοβέβαιο αδήριτα για την ύπαρξή του μάλιστα μέσα και αντίκρυ στον κόσμο ώστε ως ον αυτοσυνείδητο και υπερβατικό δηλαδή με συνείδηση οντικής ταυτότητας συνεκτικής των υπαρξιακών στιγμών του με διάθεση έμφυτη για υπέρβαση της ιδιουπαρξίας του γνωσιακή και πραξιακή προς την απεραντοσύνη του κόσμου και την απειροδυναμία του πνεύματος

¹⁵³ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ.48. Για την υπαρξιακή ελευθερία ως κύριο ανθρώπινο χαρακτηριστικό βλέπε Δουζίνας Κ., *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, ο.π., σελ.282 επ.

¹⁵⁴ Βλέπε ανάλυση σε Νεχαμάς Α., *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*, 1η έκδοση, Αθήνα, Αλεξάνδρεια Αθήνα, 2002 σελ. 284 παραπέμπει σε Nietzsche F., *Το λυκόφως των ειδώλων*, IX38'H 35

¹⁵⁵ Nietzsche F., *Human, all too human*, (1878), ed. Gary Handwerk trans., Stanford 1997, σελ. 269. Όπως γράφει Nietzsche, «οφείλουμε να μην προβαίνουμε στην αυτοανάλυση, στην αυτογνωσία. Πρώτο σύμπτωμα του ενστίκτου της αυτοσυντήρησης. Δεν έχει μάτια ούτε ενδιαφέρον ούτε περιέργεια για τον εαυτό του». Nietzsche F., *Η θέληση της δύναμης*, μτφ. Ι. Μπαζίλη, Αθήνα, Ενωμένοι Εκδότες 1961, σελ.30. Σε άλλο σημείο γράφει: «Να γίνεσαι πάντα αυτό που είσαι είτε δάσκαλος είτε γλύπτης του εαυτού σου. Δεν είσαι παρά ένας συγγραφέας, δεν γράφεις παρά μόνο για σένα. Θα διατηρήσεις έτσι την ανάμνηση από τις καλύτερες στιγμές και θα βρεις το σύνδεσμο, τη χρυσή αλυσίδα του εγώ». Nietzsche F., *Η θέληση της δύναμης*, ο.π., σελ.31.

¹⁵⁶ Kateb G., *Human dignity* ο.π., σελ. 19.

αλλά σύνδρομα και με ικανότητα για προκαθορισμό του περιεχομένου των επόμενων στιγμών του βίου του και για επίτευξη μεταβολής στοιχείων των γύρω του κόσμου ή του ίδιου του εαυτού του και προπαντός για ηθική εγρήγορση και διαθεσιμότητα προς σύλληψη και τήρηση καθήκοντος»¹⁵⁷.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η πορεία συνταγματικής προστασίας της ανθρώπινης ύπαρξης και η διαρκής προσπάθεια θεωρητικής προσέγγισης της έννοιας, απαντά στις προκλήσεις που δημιουργεί το εκάστοτε ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο. Η έμπρακτη αμφισβήτηση των ιδιοτήτων κάθε ανθρώπου να έχει αυτόνομη σκέψη και βούληση από τα πολιτικά καθεστώτα πριν τις Μεγάλες Επαναστάσεις του 18ού αιώνα καθώς επέβαλαν σοβαρούς περιορισμούς του λόγου και κοινωνικές διακρίσεις οδήγησε στη θεωρητική θεμελίωση αυτών των ιδιοτήτων νοηματοδοτώντας την ελευθερία ως λόγος και δράση με στόχο τη σύγκρουση με κατεστημένες εξουσίες και την αξία του ανθρώπου ως επιδίωξη κατάκτησης της προσωπικής ευτυχίας και αξίωση ίσης μεταχείρισης.

Η αμφισβήτηση της αξίας της ανθρώπινης ζωής και ύπαρξης από τις μεγάλες ιδεολογίες πριν τους δυο Παγκόσμιους πολέμους που έθεταν τον άνθρωπο σε δεύτερη μοίρα έναντι μεγαλύτερων πολιτικών και οικονομικών στόχων οδήγησε έπειτα από αυτούς στην αναγνώριση της ηθικής υποχρέωσης του ανθρώπου να σέβεται τον άλλο και να απέχει από υποτιμητικές και απάνθρωπες συμπεριφορές. Επίσης η έννοια της ελευθερίας συνδέεται με την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του σε ατομικό, κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο για να μπορέσει να απολαύσει τις ευκαιρίες ενός κόσμου που ξαναχτίζεται.

Στις αρχές του 21ού αιώνα, με μια πρώτη ματιά η ατομικοκεντρική κοινωνία αρθρώνει περισσότερο ατομικά διακυβεύματα παρά συλλογικά. Η υπαρξιακή αγωνία και οντολογική ανασφάλεια κάθε ανθρώπου εντείνεται εξαιτίας του ασταθούς πολιτικού και κοινωνικού και πολιτιστικού πλαισίου. Οι σύγχρονοι άνθρωποι ζουν σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, με ασταθή οικονομία, με τρομοκρατικές επιθέσεις, με στοιχεία παραλογισμού στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας, σε μια απότομη μετάβαση σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, με το μεγαλύτερο στην σύγχρονη ιστορία μεταναστευτικό και προσφυγικό ρεύμα μετακίνησης πλυθυσμών και τέλος υπό το φόβο μιας καταστροφής του πλανήτη είτε από τις ραγδαίες συνέπειες της χρόνιας μόλυνσής του και της κλιματικής αλλαγής είτε από πολέμους με χρήση πυρηνικών όπλων, απόρροια και τα δυο, πολιτικών ισχυρών κρατών που είχαν και έχουν στόχο βραχυπρόθεσμα οικονομικά οφέλη προκλητικά αδιάφορων για τις συνέπειες για την ανθρώπινη ζωή και το περιβάλλον.

Ως απάντηση στα παραπάνω σε διεπιστημονικό θεωρητικό επίπεδο προτάσσεται μια κατανόηση της ανθρώπινης ύπαρξης και κατάστασης ως επιτέλεση της ζωής. Αναπόφευκτα επιδρά στην εννοιολόγηση και συνταγματική προστασία της ελευθερίας και αξίας του ανθρώπου. Το εννοιολογικό περιεχόμενο της ελευθερίας μετατοπίζεται από την σύλληψή της ως εγγενούς ανθρώπινης ιδιότητας που δίδει στο άτομο το προνόμιο της δράσης με αποκλειστικό γνώμονα το προσωπικό συμφέρον και την περιορισμένη ευθύνη έναντι των άλλων στην σύλληψη της ελευθερίας ως κατάκτηση της μέσω της αποδοχής των πραγματικοτήτων της ζωής και ανάληψης ευθύνης για κάθε ατομική και συλλογική πράξη με γνώμονα τη μέριμνα και για τους άλλους. Αντίστοιχα η αξία του ανθρώπου δεν εδράζεται μόνο στην ιδιότητά του ως φορέας ηθικής και στην αφηρημένη ηθική υποχρέωση έναντι των άλλων αλλά ως

¹⁵⁷ Δεσποτόπουλος Κ., *Τα δικαιώματα του ανθρώπου από τη σκοπιά της φιλοσοφίας*, ΔτΑ Ν 7/2000, σελ.531.

φορέα πραγμάτωσης της ζωής¹⁵⁸. Από τη συνειδητοποίηση της καίριας σημασίας των άλλων για τη διαμόρφωσή του, της μοναδικότητας και της περατότητας της ζωής πηγάζει βαθύς σεβασμός στον κάθε άνθρωπο και στην προσπάθειά του να βιώσει τη μόνη ζωή που έχει και αντίστοιχη μέριμνα για τη διαμόρφωση των καλύτερων συνθηκών. Με άλλα λόγια ο αφηρημένος ανθρωπισμός αντικαθίσταται από μια απτή μέριμνα με στόχο τη διατήρηση της ανθρωπότητας στη ζωή.

Αυτή η προσέγγιση της ανθρώπινης ύπαρξης, όπως αντίστοιχα και οι προηγούμενες, ωθεί την ανθρωπότητα σε δράση. Με οδηγό αυτή τη φορά τη συνειδητοποίηση των προηγούμενων λαθών και ιστορικών εμπειριών ωθεί τον άνθρωπο να συνεργάζεται, αποδέχεται και σέβεται τους άλλους, να συνειδητοποιεί την κρισιμότητα της χρονικής περιόδου και να αναλαμβάνει την ευθύνη για να ανατρέψει μια καταστροφική πορεία. Με άλλα λόγια τον καθιστά πιο τολμηρό, πιο αυθεντικό και πιο ζωντανό να αναλάβει δράση και ευθύνη όχι μόνο για την ατομική ζωή του αλλά και για τον κόσμο και το μέλλον της ανθρωπότητας πριν είναι δραματικά αργά¹⁵⁹.

2. Το περιεχόμενο του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία.

Το δίκαιο -εγγυητής της προστασίας της ελευθερίας και αξίας του ανθρώπου- πάντα επιχειρεί να συμβαδίσει με τον τρόπο που πραγματώνονται και βιώνονται αυτά τα δυο σε κάθε ιστορική περίοδο. Ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία συμβολοποιεί την απάντηση σε αυτή την έντονη σύγχρονη υπαρξιακή αγωνία και οντολογική ανασφάλεια. Όπως έχει σημειωθεί, το σύγχρονο άτομο σχετίζεται περισσότερο με ένα αίσθημα ντροπής που συνδέεται με μια οντολογική ανασφάλεια. Έχει μια αγωνία αν θα είναι επαρκές ώστε να διατηρήσει μια συνεπή βιογραφία (coherent), αν θα διατηρηθεί η ακεραιότητα του εαυτού του, σε αντίθεση με το άτομο σε παλιότερες κοινωνίες που βίωνε πιο συχνά ένα αίσθημα ενοχής έναντι των άλλων καθώς ήταν βεβαρημένο με κοινωνικά ταμπού και υποχρεώσεις¹⁶⁰. Η αφήγηση της ιστορίας του εαυτού και ανάγνωση των ιστοριών άλλων επαναφέρει την εμπιστοσύνη για την δυνατότητα αντίδρασης σε απροσδόκητες καταστάσεις σε ένα ρευστό μεταβαλλόμενο κόσμο.

Ταυτόχρονα εγκιβωτίζει την βιοματική εμπειρία αυτονομίας, αυτοπροσδιορισμού, αυτοπραγμάτωσης έναντι του εαυτού του και ετερότητας έναντι των άλλων και μέριμνας για αυτούς ως απάντηση σε αυτή την αγωνία. Η βιοματική συνειδητοποίηση της χρονικότητας της ύπαρξής του συμβάλει στην αποδοχή της μοναδικότητας και της ετερότητας, της διάκρισής του από τους άλλους. Η δημόσια έκφραση της συμβάλει στον αυτοπροσδιορισμό έναντι των άλλων. Όσο κανείς αντιλαμβάνεται τον εαυτό του όχι μέσω αφηρημένης διαδικασίας αυτοσυνείδησης και

¹⁵⁸ Για τη στενή σχέση αυτοκατανόησης του ανθρώπου στην τριάδα του χώρου, του χρόνου και της δημοσιότητας και του ιδιωτικού χώρου με έννοιες όπως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια βλέπε Habermas P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ο.π., σελ.203, 226. Εκφραστής μιας προσέγγισης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ως ικανότητας του φορέως της ως εκάστου συγκεκριμένου ανθρώπου προς δημιουργία πνευματικών και ψυχικών βιωμάτων είναι ο Mangoldt-Klein. Βλέπε σχετικά σε Ζώρας Κ., *Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα*, ο.π., σελ.8. Παραπέμπει σε Mangoldt-Klein, *Das Bonner Grundgesetz*, 1966, σελ. 150.

¹⁵⁹ Για την εγωιστική αναδίπλωση του σύγχρονου ατόμου αλλά και τη δυνατότητα αφύπνισής του μέσω ενός νέου πολιτικού προτάγματος προστασίας του περιβάλλοντος, μια στράτευση των πολιτών με επίκεντρο το οικολογικό ζήτημα βλέπε Glucksmann R., *Τα παιδιά του κενού: Από το αδιέξοδο του ατομικισμού στην αφύπνιση των πολιτών*, μτφ. Βάλια Καϊμάκη, Αθήνα, Πόλις 2019.

¹⁶⁰ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ. 65.

αυτοανάλυσης όχι με μια αφηρημένη πίστη στην ηθική του υπεροχή και ικανότητα αλλά μέσω των πράξεων του μέσω της επιτέλεσης της ζωής των εμπειριών της ζωής τόσο ενδυναμώνεται και μπορεί να αναλάβει ευθύνη για το παρελθόν και το μέλλον του. Για αυτό σύγχρονοι ψυχολόγοι υποστηρίζουν μια μεταφορά αυτής της διαδικασίας ως ο εαυτός να είναι χαρακτήρας σε ένα έργο τέχνης. Είναι ένα δρων υποκείμενο που αναλαμβάνει την επιτέλεση της ζωής του¹⁶¹.

Τέλος η αφήγηση της ζωής συνδέεται με μια αξιολόγησή της ως ηθική αποτίμησή της ενόψει του τέλους της και για τους σύγχρονους φιλοσόφους με μια στόχευση για την αυτοπραγμάτωση. Για τη φιλοσοφική σκέψη του A. MacIntyre «αντιλαμβανόμαστε τη ζωή μας ως ενότητα σε μια αφηγηματική ροή ενόψει του τέλους της και ως ηθικό σκοπό προς τον οποίο βαινούμε επιδιώκοντάς τον με βάση την αξία της ακεραιότητας και της συνέχειας»¹⁶². Για τον καναδό φιλόσοφο Charles Taylor για να αντιληφθεί κανείς τον εαυτό του θα πρέπει να τον φανταστεί σε ένα ορίζοντα που πηγαίνει σε ένα αγαθό στόχο ο οποίος θα του αποφέρει το νόημα της ζωής του. Βασική προϋπόθεση για να αντιληφθεί τους διακριτούς εαυτούς του είναι να τους συλλάβει ως μία αφήγηση¹⁶³. Για τον κοινωνιολόγο A. Touraine υποκείμενο είναι η επιθυμία να είναι κανείς άτομο, να δημιουργεί μια *προσωπική ιστορία* και με αυτό τον τρόπο να δίδει νόημα σε όλη τη σφαίρα των εμπειριών της ατομικής του ζωής¹⁶⁴.

2.1. Οι επιμέρους αξιώσεις.

2.1.1. Σεβασμός της διακριτής εμπειρίας ζωής του άλλου.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η ιστορία ζωής εγκιβωτίζει τη βιοματική εμπειρία αυτονομίας, αυτοπροσδιορισμού, αυτοπραγμάτωσης και υπευθυνότητας έναντι του εαυτού και των άλλων¹⁶⁵. Όπως σημειώνει ο Jerome Bruner, η αφήγηση για τον εαυτό είναι μια πράξη ισορροπίας μεταξύ μιας πεποιθήσης αυτονομίας, μιας συσχέτισης με τους άλλους και μιας δέσμευσης έναντι των άλλων ανθρώπων¹⁶⁶. Η

¹⁶¹ Για τη σχέση επιτέλεσης της ζωής και ευθύνης σημειώνεται ότι γίνεται με την πρόσληψη της προσωπικότητας ως έργο τέχνης. Η έννοια της ευθύνης είναι όταν κάποιος είναι ικανός να αντιδρά με το καλύτερο δυνατό τρόπο (actor) και να αναλαμβάνει την επιτέλεση της ζωής του (author). M. Perez Alvarez, Jose Manuel Garcia Montes, *Personality as a work of art*, New Ideas in Psychology (2004), σελ.171.

¹⁶² MacIntyre A., *After virtue*, ed. University Notre Dame Press, 1984, σελ. 203-204. Για ανάλυση της θεωρίας του βλέπε Λεοντσίνη Ε., *Βλέποντας την ζωή μέσα από μία ιστορία, Η αφηγηματική ενότητα της ανθρώπινης ζωής*, σε συλλογικό τόμο Χαράλαμπος Ν. Μπαμπούνης (επιμ), *Ιστορίας μέριμνα. Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Γεώργιο Ν. Λεοντσίνη*, τόμ. Α', Αθήνα, εκδ. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σελ. 677-686.

¹⁶³ Taylor C., *Sources of the Self. The making of modern identity*, ed. Cambridge University Press, σελ.47.

¹⁶⁴ Touraine A., *Critique of modernity*, trans. David Macey, Oxford, Blackwell 1995, σελ. 29-30.

¹⁶⁵ Ο κοινωνιολόγος A. Giddens ερευνώντας την σύγχρονη αντίληψη του εαυτού και αντλώντας από την προαναφερόμενη φαινομενολογική φιλοσοφία συνδέει αυτή τη σχέση μεταξύ των εμπειριών της ζωής που οργανώνονται μέσα από την προσωπική αφήγηση με τα υπαρξιακά ερωτήματα που ταλανίζουν τον σύγχρονο άνθρωπο. Το πρώτο υπαρξιακό ερώτημα του σύγχρονου ανθρώπου έχει να κάνει με την οντολογική συνειδητότητά του. Το δεύτερο υπαρξιακό ερώτημα έχει να κάνει με τη συνειδητότητα της θνητότητας. Το τρίτο υπαρξιακό ερώτημα, που αναφέρει ο Giddens, έχει να κάνει με την ύπαρξη των άλλων ανθρώπων, όπως έχει οριστεί από τους φιλοσόφους, τη διυποκειμενικότητα. Το τέταρτο υπαρξιακό ερώτημα έχει να κάνει με την ευαίσθητη φύση της βιογραφίας που ο καθένας παρέχει για τον εαυτό του. Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ.33-51.

¹⁶⁶ Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, ο.π., σελ. 129.

βίαη υποκατάσταση από κάποιον άλλον σε αυτή τη διαδικασία κλονίζει και τα τρία στοιχεία αυτής της εύθραυστης ισορροπίας.

Η έντονη αντίδραση όσων διαβάζουν την αφήγηση της ζωής γραμμένη από άλλους δείχνει πόσο στενά συνδεδεμένη με την ύπαρξή τους είναι η αφήγηση της ζωής. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνουν, μια τέτοια αφήγηση κλονίζει την ίδια την αίσθηση του εαυτού τους και παραποιεί την εικόνα τους σε τρίτους. Οι έντονες αντιδράσεις αποτελούν μια αξίωση σεβασμού της διακριτής εμπειρίας κάθε ανθρώπου και οριοθετούν το περιεχόμενο ενός δικαιώματος στην προσωπική ιστορία.

Όμως εύκολα μπορεί κανείς να αντιτάξει τη δυσκολία να σεβαστεί κάτι τόσο ρευστό και μεταβαλλόμενο όπως η ιστορία ζωής. Καθένας γνωρίζει ότι η προσωπική του ιστορία είναι εύθραυστη. Η ιστορία που λέει στον εαυτό του είναι μία από τις ιστορίες που μπορεί να πει. Είναι μια ιστορία που σμιλεύει η μνήμη, η επιλεκτική λήθη για επώδυνες και τραυματικές περιόδους και ενίοτε η φαντασία του που συμπληρώνει θελημένα ή αθέλητα κενά μνήμης. Η διαρκής μεταβλητότητα δεν μειώνει τη σημασία προστασίας της ιστορίας ζωής του. Αντίθετα είναι μέρος ενός δικαιώματός του να μεταμορφώνεται.

Επίσης η προσωπική ιστορία ως μια αίσθηση του εαυτού δεν είναι μόνο ευμετάβολη αλλά και εύρωστη γιατί όταν μεθοδικά επιλέγεται είναι συχνά ικανή να αντέχει μεγάλες εντάσεις ή μεταβάσεις στα διαφορετικούς κοινωνικούς ρόλους που το άτομο κινείται¹⁶⁷. Η αμφισβήτηση της ιστορίας ενός προσώπου μέσα από την υποκειμενική οπτική ενός άλλου και ο βίαιος εξαναγκασμός σε αναθεώρηση της κυρίαρχης ιστορίας που έχει επιλέξει ο εαυτός ανάμεσα σε πολλές με στόχο την ανάπτυξη του κλονίζει όχι μόνο τη διαδικασία προσωπικής ανάπτυξής του αλλά και την ίδια την αυτονομία του. Συστατικό στοιχείο της αυτονομίας του είναι ο ίδιος να διαμορφώνει την ιστορία του με οδηγό τόσο τις εμπειρίες του όσο και το απόθεμα ιστοριών ζωής των άλλων που διαθέτει και διατηρεί για να προβλέπει και να μπορεί να αντιμετωπίσει τα απρόβλεπτα γεγονότα της ζωής¹⁶⁸.

Κλονίζει, επίσης, βαθιά τη συσχέτιση με τους άλλους και τη δέσμευση που έχει έναντι αυτών. Μια διαφορετική αφήγηση ζωής κλονίζει τις πεποιθήσεις που έχει δημιουργήσει ο εαυτός για τον χαρακτήρα του στους άλλους. Ακριβώς επειδή η αφήγηση έχει ρόλο να προβλέπει τη συμπεριφορά των άλλων ώστε να προσαρμόζονται εκείνοι τη δική τους συμπεριφορά. Η αλλαγή της αφήγησης της ζωής του μπορεί να αλλάξει και τη συμπεριφορά των άλλων απέναντί του. Προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους σε μια διαφορετική αφήγηση για τη ζωή του. Κάθε αφήγηση περιέχει ηθικές αξιολογήσεις. Η αφήγηση είναι στενά συνυφασμένη με την αποτίμηση και την αξιολόγηση χαρακτήρων και πράξεων¹⁶⁹. Ο χαρακτήρας του επαναξιολογείται και αποτιμάται αλλάζοντας όχι μόνο τη συμπεριφορά των άλλων απέναντί του αλλά και κλονίζει τη δική του αντίληψη για το πως έχει ζήσει τη ζωή του. Μια σταθερή και αμετάβλητη ιστορία ζωής, όπως αποτυπώνεται σε ένα βιβλίο, τον παρεμποδίζει να την επαναδιαμορφώσει για τους σκοπούς αυτοπραγμάτωσής του.

¹⁶⁷ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ 55.

¹⁶⁸ Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, ο.π., σελ. 139.

¹⁶⁹ Η αφηγηματική ικανότητα εντοπίζεται ως ικανότητα των ανθρώπινων όντων να προβλέπουν την συμπεριφορά των άλλων αλλά και να προσαρμόζουν τη δική τους συμπεριφορά ως απάντηση στο απρόβλεπτο. Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, ο.π., σελ. 139. Ο Ρικέρ παραπέμποντας στον Benjamin λέει ότι η τέχνη της αφήγησης είναι η ανταλλαγή εμπειριών με την δημόδη άσκηση της πρακτικής σοφίας. Αυτή η σοφία δεν παύει να εμπειρεύει αποτιμήσεις και αξιολογήσεις. Η αφήγηση είναι στενά συνυφασμένη με την αποτίμηση και την αξιολόγηση χαρακτήρων και πράξεων. Ενώ επισημαίνει ότι η αφήγηση επαναφέρει τρόπους αξιολόγησης που ανήκουν στη βαθύτερη ανθρωπιά μας. Ρικέρ Π., *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, ο.π., σελ.219.

Όπως προαναφέρθηκε, για ορισμένα μυθιστορήματα έχει υποστηριχθεί τόσο από τα ίδια τα θιγόμενα πρόσωπα όσο και από λογοτεχνικούς κριτικούς ότι οι συγγραφείς χρησιμοποίησαν την ιστορία ενός προσώπου ως μέσο για να επιτύχουν προσωπικούς στόχους, όπως να καταστήσουν ευπώλητο το έργο τους και να επιτύχουν την εύκολη δημοσιότητα. Υποστηρίζουν με άλλα λόγια ότι οι συγκεκριμένοι συγγραφείς χρησιμοποίησαν την ιστορία της ζωής του άλλου υπαρκτό μόνο ως μέσο για να πετύχουν τους σκοπούς χωρίς σεβασμό της ανθρώπινης ιδιότητας τους¹⁷⁰.

Όμως, δεν πρόκειται για το κυρίαρχο παράδειγμα. Κατά κύριο λόγο η αφήγηση της ζωής ενός άλλου δεν έχει στόχο να τον χρησιμοποιήσει αλλά ένα αυτοσκοπό, να αποκαλύψει - ανακαλύψει ο συγγραφέας τον ίδιο του τον εαυτό του και παρεμπιπτόντως αφηγείται και τη ζωή ενός άλλου. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο καθηγητής συγκριτικής λογοτεχνίας P. Brooks «Όλες οι ιστορίες λοιπόν φαίνεται να οδηγούν όχι τόσο πίσω σε γεγονότα αλλά σε άλλες ιστορίες και τελικά στον άνθρωπο ως μια δομή των μυθοπλασιών που επινοεί για τον εαυτό του»¹⁷¹.

Αυτή η προσπάθεια να γίνει αντιληπτή ουσιαστικά η ύπαρξη του άλλου μέσα από την αφήγηση της ζωής του αναλύεται από την σύγχρονη φαινομενολογική φιλοσοφία. Χαρακτηριστικά εξηγώντας τη σχέση του εαυτού με τον άλλον, ο Ρικέρ αναρωτιέται πως είναι δυνατόν να αναγνωρίσει κανείς ένα άλλο ον ως συνείδηση. Με πιο τεχνικούς φιλοσοφικούς όρους πρόκειται για το πρόβλημα της διωποκειμενικότητας. Δυο σημεία θεωρεί σημαντικά για την επίλυση του ζητήματος. Πρώτον, ο εαυτός συγκροτείται χάριν στο βλέμμα του άλλου. Δεύτερον ακολουθώντας την χουσερλιανή θεωρία περί αναλογικής κατάληψης του άλλου, ο εαυτός ουσιαστικά αναγνωρίζει τον άλλον, μια άλλη δηλαδή συνείδηση, επιτελώντας μια νοηματική μεταφορά. Μεταφέρει στην περίπτωση της εμπειρίας του άλλου τον τρόπο με τον οποίο κατανοεί τον εαυτό του. Παράλληλα έχει επίγνωση ότι αυτή η αναλογική κατάληψη δεν μπορεί ποτέ να μετατραπεί σε άμεση πρόσβαση στα βιώματα του άλλου¹⁷².

Κατά συνέπεια το εννοιολογικό περιεχόμενο ενός δικαίωματος στην προσωπική ιστορία δεν θα πρέπει να περιορίζεται και εξαντλείται σε μια αξίωση να μη χρησιμοποιεί κάποιος τρίτος την προσωπική του ιστορία ως μέσο για να πετύχει ιδιοτελείς σκοπούς. Αλλά αξιώνεται η αφήγηση της ιστορίας της ζωής του να γίνεται με σεβασμό στην ετερότητα και η μοναδικότητα της εμπειρίας ζωής του. Με

¹⁷⁰ «Κάθε άνθρωπος έχει θεμιτή αξίωση για σεβασμό από τους συνανθρώπους του και υποχρεούται για αυτόν αμοιβαίως έναντι κάθε άλλου. Η ίδια η ανθρωπότητα είναι μια αξιοπρέπεια, πράγματι ο άνθρωπος δεν μπορεί να χρησιμοποιείται από κανέναν άλλον άνθρωπο (ούτε από άλλους ούτε από τον ίδιο του τον εαυτό) απλώς ως μέσον αλλά πρέπει να χρησιμοποιείται πάντοτε συγχρόνως ως σκοπός και σε τούτο ακριβώς συνίσταται η αξιοπρέπεια του (ή προσωπικότητά του) λόγω της οποίας υψώνεται υπεράνω όλων των άλλων κοσμικών όντων που δεν είναι άνθρωποι και ωστόσο μπορούν να χρησιμοποιηθούν άρα υπεράνω όλων των πραγματών. Όπως ακριβώς δεν μπορεί ο ίδιος να απαλλοτριώσει με καμιά τιμή τον εαυτό του (πράγμα που θα αντέβαινε το καθήκον της αυτοεκτίμησης) έτσι δεν μπορεί και να πράττει εναντίον της εξ ίσου αναγκαίας αυτοεκτίμησης των άλλων, ως ανθρώπων, δηλαδή υποχρεούται να αναγνωρίζει πρακτικώς την αξιοπρέπεια της ανθρωπότητας σε κάθε άλλον άνθρωπο επομένως τον δεσμεύει ένα καθήκον που αναφέρεται στον σεβασμό ο οποίος πρέπει κατ'ανάγκη να επιδεικνύεται σε κάθε άλλον άνθρωπο». Kant I, *Μεταφυσική των ηθών*, μτφ. Σημ. Επιμ. Κ. Ανδρουλιδάκης, εκδ. Ιδεόγραμμα Αθήνα 2012, παρ.462§38, σελ.325.

¹⁷¹ Brooks P., *Reading for the plot. Design and intention in narrative*, Harvard University Press, London, 1984, σελ.227.

¹⁷² Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ*, Νέα Εστία, Σεπτέμβριος 2011, τ. 1847, Αθήνα, σελ.308. Παραπέμπει σε P. Ricouer, *Husserl, An analysis of his phenomenology*, μτφ. D. Carr, Northwestern University Press, Έβαστον 1967, σελ.122-123.

επίγνωση με άλλα λόγια των ορίων της αναλογικής κατάληψης. Με καντιανούς όρους ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, νοείται μέσα από το σεβασμό των γνωρισμάτων του. Για τον Κάντ κύρια γνωρίσματα του ανθρώπου δεν είναι μόνο ότι είναι έλλογο και πνευματικό ον αλλά και η απόλυτη μοναδικότητα και ετερότητά του¹⁷³. Ο άνθρωπος οφείλει να παραμένει στους περιορισμούς του, ώστε να μην αφαιρεί τίποτε από την αξία την οποία δικαιούται ο άλλος άνθρωπος να θέτει στον εαυτό του¹⁷⁴.

Περιορισμός του κάθε ανθρώπου στη συνείδηση του άλλου και ταυτόχρονα θεμέλιο της ετερότητάς του είναι ότι δεν μπορεί να γνωρίζει κατ'ουσίαν σε βάθος τις εμπειρίες του άλλου αλλά μόνο να εικάζει βάσει των δικών του εμπειριών και του αποθέματος ιστοριών άλλων. Αν δεν έχει αυτή την επίγνωση, αν δεν επισημάνει κατά την αφήγηση της ζωής ενός άλλου ότι μεταφέρει ουσιαστικά τις δικές του εμπειρίες και τον τρόπο που επινοεί τους άλλους, τότε αφαιρεί από την αξία του άλλου. Προσοικειώνεται την εμπειρία του άλλου μέσω της αφήγησης της ιστορίας ζωής του και τον υποκαθιστά στον υπαρκτικό του ρόλο.

Το περιεχόμενο της υπευθυνότητας έναντι του άλλου δεν είναι στη βάση μιας ηθικής υποχρέωσης αφηρημένου ανθρωπισμού αλλά μιας βαθιάς μέριμνας για τον άλλον στη βάση ενός ειλικρινούς σεβασμού και αποδοχής της ετερότητάς του και στην εκτίμηση της ιστορίας ζωής ως δομικού στοιχείου της ύπαρξής του. Ο άλλος κάνει αντίστοιχα με αυτόν μια αγωνιώδη προσπάθεια να κατακτήσει την ελευθερία του κατανοώντας τις πραγματικότητες της ζωής και λαμβάνοντας ευθύνη για τις πράξεις του. Αφηγούμενος ο ίδιος την ιστορία του αντιλαμβάνεται τη μοναδικότητά του έναντι των άλλων. Αλλιώς αφαιρεί από την αξία του άλλου που συνίσταται στην αγωνιώδη προσπάθειά του να ζήσει τη μόνη ζωή που έχει.

2.1.2. Η ελευθερία έκφρασης της προσωπικής ιστορίας.

Το εννοιολογικό περιεχόμενο ενός δικαιώματος στην προσωπική ιστορία περιλαμβάνει και την ελευθερία έκφρασης της προσωπικής ιστορίας. Η αφήγηση της προσωπικής ιστορίας συνιστά μία μαρτυρία μιας συγκεκριμένης ανθρώπινης ύπαρξης με τριπλό αποδέκτη τον εαυτό, τους άλλους και την ανθρώπινη ιστορία¹⁷⁵. Την εσωτερική διαδικασία αντίληψης του εαυτού μέσω της βιογραφίας του συμπληρώνει η εξωτερική πράξη της έκφρασής της.

Το πρώτο αυτοβιογραφικό κείμενο στην ιστορία της ανθρωπότητας θεωρείται οι «Εξομολογήσεις» του Αγίου Αυγουστίνου. Σε αυτό σημειώνει ότι είναι σημαντικό να περνά κανείς χρόνο στην μεγάλη αίθουσα της μνήμης του γιατί εκεί είναι που συναντά τον εαυτό του, τι έκανε, που, πότε και πως επέδρασαν σε αυτόν οι πράξεις

¹⁷³ Ανδρουλιδάκης Κώστας, *Επιλεγόμενα Καντ Ι., Μεταφυσική των Ηθών*, Αθήνα, Σμίλη 2013, σελ. 68.

¹⁷⁴ «Ακριβώς το ίδιο πρέπει να ειπωθεί και για τον σεβασμό που οφείλουμε να επιδεικνύουμε προς τους άλλους ότι δηλαδή δεν νοείται απλώς και μόνο το συναίσθημα που προέρχεται από τη σύγκριση της δικής μας αξίας με εκείνη του άλλου .. αλλά ο γνώμονας του περιορισμού της αυτοκετίμησής μιας από την αξιοπρέπεια της ανθρωπότητας στο πρόσωπο ενός άλλου άρα ο σεβασμός με την πρακτική σημασία. Το καθήκον του ελεύθερου σεβασμού προς τους άλλους επειδή δεν είναι στην πραγματικότητα παρά μόνο αρνητικό (να μην εξυψώνεται κανείς πάνω από τους άλλους) και έτσι είναι ανάλογο προς το καθήκον του δικαίου να μην προσβάλλει κανείς ο,τι ανήκει στον άλλον μονολότι δεν είναι απλώς καθήκον αρετής θεωρείται ω στενό καθήκον σε σύγκριση με το καθήκον αγάπης που είναι θεωρείται ευρύ.... Με το ασκώ το καθήκον της αγάπης προς το πλησίον υποχρεώνω συγχρόνως έναν άλλον προσφέρω υπηρεσία σε αυτόν. Αλλά με την τήρηση του καθήκοντος του σεβασμού υποχρεώνω μόνο τον εαυτό μου, παραμένω στους περιορισμούς μου ώστε να μην αφαιρώ τίποτε από την αξία την οποία δικαιούται ως άνθρωπος να θέτει στον εαυτό του». Καντ Ι., *Μεταφυσική των Ηθών*, ο.π., 450 §25, σελ.309.

¹⁷⁵ West S., *The Story of Me: The Underprotection of Autobiographical Speech*, 84 Wash. U. L. Rev. 905 (2006), σελ.967. Διαθέσιμο σε: http://openscholarship.wustl.edu/law_lawreview/vol84/iss4/3.

του¹⁷⁶. Σημειώνει τα βάθη του ασυνειδήτου. «Πόσο σπουδαία είναι η δύναμη της μνήμης!» λέει ο Άγιος Αυγουστίνος «Είναι κάτι τρομακτικό, Θεέ μου, κάτι απροσμέτρητα βαθύ και πολυσύνθετο. Κι αυτό είναι ο νους μου, κι αυτό είμαι εγώ»¹⁷⁷. Όπως έχει σημειωθεί, από τον Άγιο Αυγουστίνο γίνεται η μετάβαση από το «σκέφτομαι άρα υπάρχω» στο τρίπτυχο «είμαι, με γνωρίζω, με αγαπώ»¹⁷⁸

Η αφήγηση της ζωής συμβάλει καθοριστικά όχι μόνο στην αυτοσυνείδηση, στην αποδοχή του εαυτού αλλά και στην αυτοπραγμάτωση. Πλέον έχει αποδειχτεί επιστημονικά ότι η ομιλία για τον εαυτό από τον ίδιο τον εαυτό κυριολεκτικά αλλάζει τον τρόπο που οι νευρώνες του εγκεφάλου συνδέονται μεταξύ τους¹⁷⁹. Η αυτοβιογραφική αφήγηση να οδηγήσει στην θεραπεία τραυμάτων και ψυχικών προβλημάτων. Για αυτό καθίσταται ως βασικό εργαλείο για τη ψυχοθεραπεία¹⁸⁰. Επίσης, η προσωπική αφήγηση είναι απαραίτητο στοιχείο για τη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων. Μέσω της προφορικής αφήγησης διαμορφώνεται η αίσθηση εμπιστοσύνης και οικειότητας με τον άλλον.

Η γραπτή αφήγηση της ιστορίας της ζωής όπως σε απομνημονεύματα στοχεύει επίσης στην αυτοπραγμάτωση. Γίνεται ενόψει του φόβου του βιολογικού θανάτου για λόγους υστεροφημίας και διατήρησης της ατομικής και οικογενειακής μνήμης¹⁸¹. Η μαρτυρία αυτή μιας συγκεκριμένης ανθρώπινης εμπειρίας δεν έχει μόνο μια αυταξία για τον εαυτό και άρα χρίζει εξ αυτού και μόνο του λόγου συνταγματικής προστασίας αλλά έχει ευρύτερα κοινωνικά οφέλη. Εκτός από δεοντοκρατικά επιχειρήματα θεμελίωσης της ιστορίας της ζωής ως θεμελιακή όψη της αυτογνωσίας και αυτονομίας μπορούν να αρθρωθούν και συνεπειοκρατικά επιχειρήματα. Η κοινωνική αξία αυτών των αφηγήσεων δεν εδράζεται στην αποκάλυψη αληθινών γεγονότων όπως στο δημοσιογραφικό λόγο¹⁸². Η κοινωνική ωφέλεια σχετίζεται με το γεγονός ότι οι ειλικρινείς αφηγήσεις ζωής αποκαλύπτουν μια διαφορετική κοινωνία και τα προβλήματά της στη δημόσια σφαίρα. Οι ειλικρινείς πρωτοπρόσωπες αφηγήσεις ανθρώπων εμπειριών αποτελούν μία από τις κυρίαρχες μεθόδους για την κοινωνία να μάθει για τα μέλη της. Ειδικότερα αποτελεί τρόπο να πληροφορηθεί το ευρύ κοινό τους στόχους, τις πεποιθήσεις, τους φόβους τους, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή τους. Ουσιαστικά αυξάνει την ποικιλία οπτικών για τη σύγχρονη πραγματικότητα σε μια κοινωνία.

Δεδομένου ότι δεν δίνονται πραγματικές ευκαιρίες να μετέχουν στο δημόσιο διάλογο σε πρόσωπα που ανήκουν σε κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες όπως οι μετανάστες, οι πρόσφυγες, οι μειονότητες, οι ομοφυλόφυλοι, οι ΑΜΕΑ, οι υπέργηροι οι ειλικρινείς αυτές αφηγήσεις ζωής αποτελούν τρόπο ενδυνάμωσής τους, διεκδίκησης δικαιωμάτων τους και ουσιαστικής συμμετοχής τους στα κοινά. Με άλλα

¹⁷⁶ Αυτό το είδος εγκαταλείπεται το 7ό αιώνα και επιστρέφει από τον 12ό αιώνα με Raoul Glaber και Guibert de Nogent. Βλέπε Rouche M., *Haut Moyen Age occidental*, Histoire de la vie privée, Vol 1., σελ. 525.

¹⁷⁷ Άγιος Αυγουστίνος, *Εξομολογήσεις*, μτφ, Αμπατζοπούλου, том. 2. Πατάκης Αθήνα 2003, 17.26, σελ. 107.

¹⁷⁸ Αντό Π., *Από τον Τερτυλιανό στον Βοήθιο, Η ανάπτυξη της έννοιας του προσώπου μέσα από τις θεολογικές διαμάχες* σε συλλογικό τόμο Ντίνα Σαμοθράκη (επιμ.) Πανόραμα του Προσώπου, σσ. 53-70, σελ.63.

¹⁷⁹ West S., *The story of me*, ο.π., σελ. 938 παραπέμπει σε S. C. Vaughan, *The talking cure 4*, Henry Holt & Co. 1998, 1997.

¹⁸⁰ Για την μέθοδο της αφηγηματικής ψυχοθεραπείας βλέπε Ρ. Μαρτινιά, *Ανυπόμονη ασθενής και άλλες ιστορίες ψυχοθεραπείας*, Opera, Αθήνα 2015.

¹⁸¹ West S., *The story of me*, ο.π., σελ. 919. Παραπέμπει σε Center for Autobiographic Studies, <http://www.storyhelp.com/index.htm> (last visited Aug.27, 2005).

¹⁸² Αναλυτικά για το ζήτημα αυτό βλέπε κεφάλαιο πρώτο δεύτερου μέρους.

λόγια ενδυναμώνει τα άτομα ανεξάρτητα από την κοινωνική τάξη, το φύλο, την φυλή, την θρησκεία ή την ηλικία να εκθέσουν τα βιώματά τους, να αναδείξουν μία άλλη πλευρά της πραγματικότητας και με αυτόν τον τρόπο να αποκτήσουν κοινωνική υπόσταση¹⁸³.

Η πρόσβαση σε προσωπικές ιστορίες είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος για να προωθηθεί μια ανεκτική κοινωνία, μια πιο αποτελεσματική διακυβέρνηση των κοινών υπηρετώντας τα ιδεώδη της δημοκρατίας¹⁸⁴. Οι πληροφορίες που προέρχονται από τις προσωπικές ιστορίες έχουν πολιτικό, κοινωνικό και ιστορικό ενδιαφέρον. Αποτελούν αξιόπιστες μαρτυρίες της καθημερινής διαβίωσης σε μια χώρα. Οδηγούν στην αποδοχή της πραγματικότητας της διακυβέρνησης των κοινών, του εκπαιδευτικού συστήματος, της οικονομικής δομής, της εγκληματικής δράσης, του συστήματος υγείας και άλλων δημόσιων ζητημάτων και των επιπτώσεών τους στους απλούς ανθρώπους. Δείχνουν το επιπέδο διαβίωσης και κατά πόσο διασφαλίζονται αποτελεσματικά τα ατομικά και συλλογικά δικαιώματα.

Η πρόσβαση στις προσωπικές ιστορίες των άλλων έχει πολλαπλή σημασία και οφέλη ταυτόχρονα σε ατομικό και σε συλλογικό επίπεδο. Ο λόγος για τις εμπειρίες της ζωής έμμεσα αλλά σε βάθος επιδρά στον τρόπο οι άνθρωποι βλέπουν τον κόσμο, συνδιαλέγονται με τους άλλους, εκτιμούν τις ηθικές κρίσεις τους και ακόμα και αποφασίζουν για κρίσιμα δημόσια ζητήματα αποτιμώντας τις δημόσιες πολιτικές. Για αυτό, όπως έχει σημειωθεί, επιδρούν περισσότερο στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης από ο,τι τα καλλιτεχνικά έργα¹⁸⁵.

Επίσης συμβάλουν στην ατομική αλλά και συλλογική ενσυναίσθηση και ευαισθητοποίηση για ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Για αυτό το λόγο χρησιμοποιούνται πραγματικές ιστορίες στη σύγχρονη δημοσιογραφία. Με αφηγήσεις προσωπικών ιστοριών επιχειρείται να δοθεί ένα ανθρώπινο πρόσωπο σε ένα κοινωνικό πρόβλημα¹⁸⁶. Στο σύγχρονο δημόσιο διάλογο προσωπικές αφηγήσεις προσφύγων χρησιμοποιούνται για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης στα πλαίσια πολιτικών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης που αναπτύσσουν οργανώσεις για τα δικαιώματα των προσφύγων¹⁸⁷. Στη σύγχρονη διαφήμιση η προσωπική ιστορία χρησιμοποιείται ως τρόπος ευαισθητοποίησης και ενεργοποίησης του κοινού, όπως για παράδειγμα για την αποτροπή της συνήθειας του καπνίσματος, μέσα από

¹⁸³ West S., *The story of me*, ο.π., σελ.954.

¹⁸⁴ West S., *The story of us. Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ.956.

¹⁸⁵ Volokh E., *Freedom of Speech and Information Privacy: The Troubling Implications of a Right to Stop People from Speaking About You*, 52 Stan. L.R., 1049, (2000), σελ. 1093.

¹⁸⁶ Για σχετική έρευνα πως η δημοσιογραφία που εστιάζει σε προσωπικές ιστορίες προσφύγων παρά στους πρόσφυγες αφηρημένα ως μια κατηγορία οδηγεί το κοινό να είναι πιο θετικό απέναντί τους βλέπε Aalberg T., Iyengar S., & Messing S., *Who is a “deserving” immigrant? An experimental study of Norwegian attitudes*. Scandinavian Political Studies, 35(2), 97–116 (2012). Επίσης αυτή του είδους η δημοσιογραφία αυξάνει την ενσυναίσθηση για τα συγκεκριμένα πρόσωπα βλέπε Cho, S. H., & Gower, K. K., Framing effect on the public’s response to crisis: Human interest frame and crisis type influencing responsibility and blame. *Public Relations Review*, 32(4), 420–422 (2006).

¹⁸⁷ Ένα αντίστοιχο παράδειγμα δίνεται από Οργανισμούς που επιθυμούν να ευαισθητοποιήσουν για το ζήτημα της μετανάστευσης όπως η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες. Ο ιστοχώρος περιέχει ένα κομμάτι με τις μαρτυρίες με στόχο ακριβώς τη διεκδίκηση αιτημάτων ασύλου μέσω των προσωπικών τους ιστοριών στο σύνολο της κοινωνίας και σχετική έκθεση έχει συνδιοργανωθεί από το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Βλέπε ιστότοπο: <http://www.faceforward.gr/face-forward-into-my-home/> (ημερ. τελ. πρόσβασης 30/12/2017).

πραγματικές ιστορίες για τους κινδύνους αυτής της συνήθειας¹⁸⁸.

Επίσης οι πληροφορίες από τις προσωπικές ιστορίες έχουν σημαντικό ιστορικό ενδιαφέρον. Στην ιστοριογραφία η μαρτυρία μιας ζωής χρησιμοποιείται ως σημαντικό ιστορικό τεκμήριο. Γενικότερα οι προσωπικές αφηγήσεις μπορούν να συμπληρώσουν ιστορικά κενά. Ο ιστορικός είναι κάποιος που επιχειρεί να αναδομήσει κάτι που έχει βιωθεί οπότε αναπόφευκτα υπάρχουν κενά έλλειψης γνώσης και εμπειρίας¹⁸⁹. Επίσης μπορούν να δώσουν νέες οπτικές για ιστορικά γεγονότα που είχαν αποσιωπηθεί ή αγνοηθεί. Ιδιαίτερη σημασία έχουν για πρόσωπα που δεν απασχολούν συνήθως την επίσημη ιστορία. Όπως έχει χαρακτηριστικά σημειωθεί, η αφήγηση της προσωπικής ιστορίας είναι το τελευταίο καταφύγιο του κατατρεγμένου και του ιστορικά αφανούς. Η ιστορία των ταπεινών, των φτωχών, των ηττημένων, των παιδιών, των γυναικών, των ψυχικά ασθενών που μέχρι πρόσφατα ήταν έγκλειστοι σε σπίτια ή ψυχιατρεία περικλείεται συχνά από σιωπή. Ο,τι δεν γίνεται κάποια στιγμή αντικείμενο αφήγησης και αντικείμενο ιστορίας δεν υπάρχει¹⁹⁰. Οι προσωπικές αφηγήσεις καταπιεσμένων ομάδων αποτελεί ένα τρόπο ώστε να μετέχουν στην επίσημη ιστορία που τους απέκλειε.

Ευρύτερα η προσωπική προφορική αφήγηση έχει συνδεθεί με τη διεκδίκηση δικαιωμάτων ανθρώπων που δεν έχουν γραπτά τεκμήρια, όπως για παράδειγμα αυτόχθονες φυλές οι οποίες χρησιμοποιούν ιστορίες των προγόνων τους για να διεκδικήσουν έννομα συμφέροντα όπως την ιδιοκτησία εδαφών¹⁹¹. Ιδιαίτερη σημασία έχει για το προσφυγικό δίκαιο η προσωπική αφήγηση μέσα από τη συνέντευξη του αιτούντος άσυλο η οποία αποτελεί το κύριο μέσο διεκδίκησης της ιδιότητας του πρόσφυγα και αναγνώριση της ιδιότητας του ανιθαγενούς. Ο προσφεύγων ασκώντας μία αίτηση χορήγησης ασύλου και σε περίπτωση απόρριψής της, μια ενδικοφανή διοικητική προσφυγή έχει υποχρέωση να αφηγηθεί την προσωπική του ιστορία καθώς συνήθως δεν έχει γραπτά τεκμήρια για να αποδείξει τους ισχυρισμούς του δηλαδή την ταυτότητα, τη χώρα καταγωγής και την δίωξη του. Με την προφορική του συνέντευξη, η ιστορία της ζωής του γίνεται γραπτό τεκμήριο με νομική ισχύ.

Ιδιαίτερη σημασία έχουν αυτές οι αφηγήσεις ζωής για τις μελλοντικές γενιές ως καταγραφή της σύγχρονης ιστορίας¹⁹². Για αυτό συλλέγονται πλέον αυτές οι προσωπικές αφηγήσεις που αφορούν είτε την καθημερινή διαβίωση σε μια ιστορική εποχή είτε τη βίωση ιστορικών συμβάντων. Για παράδειγμα στις Η.Π.Α, μία σειρά από μη κυβερνητικές οργανώσεις αλλά και η βιβλιοθήκη του Κογκρέσου διεξάγει συνεντεύξεις με σύγχρονα πρόσωπα αλλά και συλλέγει σύγχρονα γραπτά τεκμήρια, όπως επιστολές, σε ένα ιστορικό αρχείο¹⁹³.

Αντίστοιχα τα τελευταία χρόνια στην Αθήνα, ομάδες προφορικής ιστορίας δραστηριοποιήθηκαν ώστε να συλλέξουν αφηγήσεις κατοίκων της πόλης για το πως βίωσαν ιστορικές περιόδους. Θεωρείται ότι τέτοιες πρωτοβουλίες συμβάλουν στον

¹⁸⁸ Βλέπε Rigotti N.A., *Real People, Real Stories: A New Mass Media Campaign That Could Help Smokers Quit*, Annals, 18.12 2012. Προσβάσιμο σε: <http://annals.org/article.aspx?articleid=1361858>, (ημερ.τελ. πρόσβασης 20/5/2014).

¹⁸⁹ Tourkochoriti, I., *Challenging Historical Facts and National Truths: An Analysis of Cases from France and Greece* σε συλλογικό τόμο U. Belavusau & A. Gliszczynska-Grabias (Eds.), *Law and Memory: Towards Legal Governance of History* (pp. 151-174). Cambridge: Cambridge University Press. 2017, σελ.169.

¹⁹⁰ Perrot M., *Les femmes et les silences de l'histoire In academie universelle des cultures, Pourquoi se souvenir?*, Paris Grasset, 1999, σελ. 75.

¹⁹¹ Chamberlin E., *If this is your land, Where are your stories, Finding common ground*, Canada, Vintage 2004.

¹⁹² West S., *The story of me.*, ο.π., σελ.967.

¹⁹³ Αναλυτικά βλέπε West S., *The story of me*, ο.π, σελ. 951.

«εκδημοκρατισμό» της ιστοριογραφίας, στην πολύπλευρη προσέγγιση του παρελθόντος¹⁹⁴. Η καταγραφή της προφορικής ιστορίας αποτελεί ένα σύγχρονο διεπιστημονικό πεδίο, όπου συναντιούνται η ιστορία με τις κοινωνικές επιστήμες, την κοινωνική ψυχολογία και την πολιτική επιστήμη¹⁹⁵.

Επίσης οι προσωπικές αφηγήσεις που περιέχονται στο διαδίκτυο από τα προσωπικά ημερολόγια (blogs), τα κοινωνικά δίκτυα και συνεντεύξεις σε δημοσιογραφικά ιστολόγια θεωρούνται ότι θα συνιστούν ένα ιστορικό αρχείο για τις μελλοντικές γενιές ιστορικών. Σημειώνεται ότι πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία έχουν καταγραφεί τόσες ανθρώπινες ιστορίες απλών ανθρώπων και έχουν διαβαστεί από τόσους ανθρώπους σε ένα τόσο μικρό χρονικό διάστημα¹⁹⁶.

Στην πολύπλευρη σημασία της προσωπικής ιστορίας τόσο για τη δυνατότητα πρόσβασης σε πολλές οπτικές της σύγχρονης πραγματικότητας όσο και για την καταγραφή της σύγχρονης ιστορίας δίδεται σε ένα εγχείρημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στον ιστότοπο με τίτλο «Ευρωπαϊκή ιστορία» δίδεται η δυνατότητα σε κάθε Ευρωπαίο πολίτη να προσθέσει την μαρτυρία του με σκοπό να γραφεί η ιστορία από τους ίδιους τους πολίτες¹⁹⁷. Ένα τέτοιο εγχείρημα αναδεικνύει με πρόδηλο τρόπο ότι η ανθρώπινη ιστορία αποτελεί ένα ψηφιδωτό από τις ατομικές ιστορίες όλων των ανθρώπων.

Συνοψίζοντας ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία συνενώνει την υπαρξιακή διάσταση της αξίας και της ελευθερίας του ανθρώπου που οφείλει να εγγυάται και προστατεύει το δίκαιο. Η αξίωση σεβασμού της διακριτής εμπειρίας ζωής αναδεικνύει την υπαρξιακή διάσταση της αξίας του προσώπου ως το μόνο ικανό να συλλαβεί την ύπαρξή του μέσα από την εμπειρία βίωσης της ζωής του. Η αφήγηση της ζωής ενός άλλου αποτελεί δείγμα μιας οριακής σχέσης με τον άλλον στην οποία αναζητάται η λεπτή ισορροπία. Αποτελεί το απτό μέρος μιας αέναης και διαρκούς προσπάθειας να κατανοηθεί και να προβλεφθεί η συμπεριφορά του άλλου με απώτερο στόχο να συγκροτηθεί ο εαυτός. Από τη μια μεριά απαιτεί το σεβασμό της αυτονομίας του άλλου, στη βάση ότι δεν μπορεί να εξομοιώσει τα κίνητρα ή την συμπεριφορά του με του ιδίου. Από την άλλη μεριά απαιτεί από τον άλλον την αποδοχή ότι χωρίς να έχει πρόσβαση στην αφήγηση ζωής του άλλου, ο εαυτός δεν μπορεί να αυτοσυγκροτηθεί. Αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση της κοινωνικής συνύπαρξης. Η ενσυναίσθηση των προβλημάτων των άλλων και η μέριμνα για αυτούς προκύπτει από την γνώση της ιστορίας ζωής τους.

Η αξίωση ελεύθερης έκφρασης της προσωπικής ιστορίας αναδεικνύει την υπαρξιακή διάσταση της ελευθερίας. Η αφήγηση της προσωπικής ιστορίας από το ίδιο το άτομο το ενδυναμώνει και συμβάλει ώστε να αναπτυχθούν οι πνευματικές

¹⁹⁴ Διαλεκτή Α., *Προφορική Ιστορία: Όταν μιλούν οι «από κάτω»*, Εφημερίδα των Συντακτών 30.04.2017. Προσβάσιμο σε: <http://www.efsyn.gr/arthro/proforiki-istoria-otan-miloun-oi-apo-kato-0>.

¹⁹⁵ Όπως σημειώνεται η «από τα κάτω οπτική» ήταν το καινοτόμο στοιχείο που έδωσε φτερά στην ανάπτυξη της προφορικής ιστορίας τη δεκαετία του 1970. Δίνοντας φωνή στους «αφανείς της ιστορίας», σε γυναίκες, παιδιά, μετανάστες και άλλες «αόρατες ομάδες», η προφορική μαρτυρία άλλαξε συθέμελα το τοπίο της ιστοριογραφίας, παρά τις αντιδράσεις που υπήρχαν. Βλέπε σχετικά *Η μνήμη αφηγείται την πόλη*. Συνέντευξη των ιστορικών Ρίκης Βαν Μπούσχοτεν και Ποθητής Χαντζαρούλα. Μιλάνε για την «ιστορία από τα κάτω», την επιλεκτικότητα της μνήμης, το τραύμα, την κρίση, τη μνήμη και τον δημόσιο χώρο. Περιοδικό Ενθέματα 01.04.2014. Προσβάσιμο σε: <https://enthemata.wordpress.com/2014/03/01/riki-pothiti/1/4/2014>.

¹⁹⁶ West S., *The story of me*, ο.π, σελ. 911 παραπέμπει σε Nordholt, (2002) *Online Diaries and Websites on Egodocuments*, in *Egodocuments and history* 175, ed. Rudolf Dekker, σελ.176.

¹⁹⁷ Πρόκειται για ένα συνεργατικό ευρωπαϊκό πρόγραμμα όπου Ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να γράψουν την ατομική τους ιστορία ώστε να συμπεριληφθεί σε ένα τοίχο αναμνήσεων για την Ευρώπη και τους ανθρώπους της. Για πρόσβαση στον ιστότοπο βλέπε: <https://my-european-history.ep.eu/myhouse/allStories>.

δυνατότητες του ώστε να μπορέσει να ελέγξει καλύτερα τη ζωή του¹⁹⁸. Η επίγνωση των ικανοτήτων και δυνατοτήτων του ατόμου του δίδει δύναμη για να κατακτήσει το μέλλον του¹⁹⁹. Ταυτόχρονα καθιστά πιο ευαίσθητοποιημένη την κοινωνία σε προβλήματα των μελών της²⁰⁰. Σε συλλογικό επίπεδο το σύνολο των ατομικών προσωπικών ιστοριών διαμορφώνει την ιστορία της ανθρωπότητας. Η επίγνωση αυτή ενδυναμώνει και την αίσθηση ότι συνεργαζόμενοι οι άνθρωποι μπορούν επίσης να συμβάλουν σε κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές και κυρίως στην αναχαίτιση μιας πορείας καταστροφής του περιβάλλοντος και συνακόλουθα της ανθρωπότητας.

2.2. Ζητήματα ορολογίας. Προσωπική ιστορία ή ιστορία ζωής;

Η προσωπική ιστορία συντίθεται από τις έννοιες της ιστορίας και του προσώπου. Ο Αριστοτέλης στην «Ρητορική» αναφέρεται στην ιστορία αναλύοντάς την ως «περί τας πράξεις». Νοεί την πράξη ως μια σύστασιν, σύνθεσιν περιστατικών, γεγονότων τέτοιας φύσης ώστε να μπορούν να υποταχθούν στον αφηγηματικό συσχηματισμό²⁰¹. Στην σύγχρονη θεωρία λογοτεχνίας η έννοια της αφήγησης έχει μελετηθεί ιδιαίτερα από την αφηγηματολογία²⁰². Από τους κυριότερους εκπροσώπους της, ο Genette διέκρινε μεταξύ της «ιστορίας» ως μια σειρά ή ακολουθία γεγονότων σε ορισμένο χώρο και χρόνο, τα οποία πραγματώνονται από κάποιους φορείς, τους χαρακτήρες, της «αφήγησης» που συνιστά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα γεγονότα και το ίδιο το «αποτέλεσμα» της αφήγησης το κείμενο²⁰³.

Η έννοια του «προσώπου» έχει μεγάλο εννοιολογικό πλούτο και σημαντική σημασιολογική εξέλιξη. Μελετάται από τη φιλοσοφία, τη θεολογία, την νομική επιστήμη και πιο πρόσφατα από την ψυχολογία και την ανθρωπολογία. Η αρχαία ελληνική φιλοσοφική σκέψη θεωρείται α-προσωπική. Ο Πλάτωνας μιλά για αφηρημένες ιδέες αντί για συγκεκριμένα άτομα. Ο Αριστοτέλης μιλά για ατομικότητα και συγκεκριμένα άτομα χωρίς όμως να αναφέρεται στη μονιμότητα και στη συνέχεια μετά το θάνατο²⁰⁴. Η έννοια του προσώπου συνδέεται με το θεατρικό προσωπείο και το ρόλο στην αρχαία τραγωδία. Τόσο στον Αριστοτέλη όσο και στον Πλάτωνα γίνεται λόγος για το τραγικό πρόσωπο. Κατά μια ερμηνεία στην τραγωδία ο άνθρωπος έχει προσωπείο και όχι πρόσωπο γιατί η ελευθερία του είναι εντέλει περιορισμένη έναντι της μοίρας και των θεών²⁰⁵.

¹⁹⁸ West S., *The story of me*, ο.π., σελ. 939.

¹⁹⁹ Redish M.H., *Freedom of expression, A critical analysis*, Charlottesville, VA: The Michie Company / Law Publishers (1984), σελ. 9–40.

²⁰⁰ Ενδεικτικά πως το κίνημα #MeToo movement που ξεκίνησε με προσωπικές ιστορίες γυναικών από την κοινωνία του θεάματος για περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης στο Χόλυγουντ διευρύνθηκε με χιλιάδες γυναίκες σε όλο τον κόσμο να αποκαλύπτουν τα επώδυνα βιώματά τους, τις ενδυνάμωσε και ανέδειξε ένα σημαντικό εργασιακό και κοινωνικό πρόβλημα. Βλέπε για επιπλέον πληροφορίες τον ιστότοπο: <https://metoomvmt.org/>.

²⁰¹ Αριστοτέλης, *Ρητορική*, εκδ. Ζήτρος, Αθήνα 2006, σελ. 204.

²⁰² Αφήγηση είναι η χρονική ή αιτιολογική ακολουθία μυθοπλαστικών συμβάντων και γεγονότων. Κιοσσές Σ., *Εισαγωγή στη δημιουργική ανάγνωση και γραφή του πεζού λόγου. Η συμβολή της αφηγηματολογίας*, πρ. Ζωή Γαβριηλίδου, Αθήνα Κριτική 2018, σελ. 110.

²⁰³ Αναλυτικά βλέπε Genette G., *Figures III*, Paris: Seuil / poétique 1972, Genette, G. *Narrative Discourse: An Essay in Method*, Ithaca. N.Y.: Cornell UP 1980.

²⁰⁴ Ζηζιούλας Ι., *Από το προσωπείον στο πρόσωπο, Η συμβολή της Πατερικής Θεολογίας εις την έννοια του προσώπου*, Χαριστήρια εις μνήμην του γέροντος Χαλκηδόνας, Μελίτωνος, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών. Θεσσαλονίκη 1977, σελ.288.

²⁰⁵ Ζηζιούλας Ι., ο.π.,σελ.291.

Για τους λατίνους η ετυμολογία της λέξης «persona» προέρχεται από το personare (ηχώ, αντηχώ, από όπου βγαίνει ο ήχος). Συνδέεται με την έννοια του θεατρικού προσωπείου²⁰⁶. Αποκτά την έννοια του ρόλου στον θέατρο, στο κοινωνικό βίο και τη νομική προσωπικότητα. Η ρωμαϊκή σκέψη δεν ενδιαφέρεται για το «είναι» του προσώπου αλλά για τη σχέση με τους άλλους. Η ελευθερία του δεσμεύεται από το οργανωμένο σύνολο το κράτος αλλά και του εξασφαλίζει ένα μέσο για να βεβαιώσει την ταυτότητα και την ελευθερία του²⁰⁷. Στους κλασικούς της ηθικής, λατίνους και έλληνες, προσθέτουν στο πρόσωπο (persona) ένα νομικό περιεχόμενο. Το νοούν ως υποκείμενο πολιτικών δικαιωμάτων και ως ηθικό υποκείμενο, ως όν ευσυνείδητο, ανεξάρτητο, αυτόνομο, ελεύθερο και υπεύθυνο. Η ηθική συνείδηση εισάγει τη συνείδηση στη δικαστική αντίληψη του δικαίου²⁰⁸. Την ίδια εποχή ξεκινά και η σύνδεση με το νομικό υποκείμενο²⁰⁹.

Στα πρωτοχριστιανικά χρόνια, στις διαμάχες της χριστιανικής θεολογίας οι Πατέρες της Εκκλησίας επιχειρούν να απαντήσουν σε ερωτήματα για την διττή φύση ανθρώπινη και θεική του Χριστού και των προσώπων της Αγίας Τριάδας. Δεν υπάρχει πλήρης θεωρητική επεξεργασία περί ανθρώπινου προσώπου αλλά σαφέστατες διδασκαλίες περί θείων προσώπων ή υποστάσεων²¹⁰. Στη θεολογική γλώσσα τόσο στη ανατολή και στη δύση των πρώτων αιώνων το ανθρώπινο πρόσωπο συμπίπτει με το ανθρώπινο άτομο. Δεν είναι κάτι άλλο από το αριθμητικώς διαφέρον από κάθε άλλο άνθρωπο²¹¹. Δεν είναι κάτι άλλο από το μεμονωμένο άτομο.

Όμως εξ αντανάκλασεως για τα θεία πρόσωπα προκύπτουν συμπεράσματα για τα ανθρώπινα πρόσωπα. Η απόκτηση της ανθρώπινης φύσης από το Χριστό αντανάκλα τη δυνατότητα του ανθρώπου να είναι απολύτως ελεύθερος. Είναι δημιουργός του κόσμου και της ύπαρξής του. Μεταξύ άλλων μπορεί να επιλέξει την ανυπαρξία να αρνηθεί την ύπαρξή του. Μπορεί όμως να αναγνωρίσει ότι δεν είναι δεδομένο αλλά προϊόν της ελεύθερης συγκατάθεσης και αυτοεπιβεβαίωσής του. Η γνώση αυτή μπορεί να τον οδηγήσει στο μηδέν στην ανυπαρξία αλλά να επιλέξει αντίστοιχα με το Χριστό το δρόμο της αγάπης ως τρόπο να νικήσει το θάνατο. Η διατήρηση γίνεται μέσα από τη μνήμη όχι ως ψυχολογική ανάμνηση αλλά ως επιβεβαίωση ότι το πρόσωπο έχει τον τελευταίο λόγο επί της φύσεως²¹². Σε πατέρες του 4ου αιώνα όπως ο Γρηγόριος Νύσσης μπορεί κανείς να βρει μια διάκριση μεταξύ ατόμου και προσώπου το κατ'εικόνα θεου δημιουργήματος άρα τη δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού²¹³. Ο νεωτερικός ανθρωπισμός υποκαθιστά τη θεολογική

²⁰⁶ Βοηθίου, *Βίβλος κατά Ευτυχούς και Νεστόριου*, σε συλλογικό τόμο Ντίνα Σαμοθράκη (επιμ.), *Πανόραμα του Προσώπου*, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000 σσ.19-41. Βλέπε σελ.24.

²⁰⁷ Ζηζιούλας Ι., ο.π., σελ.293.

²⁰⁸ Μως Μ., *Μια κατηγορία του ανθρώπινου νου* σε συλλογικό τόμο Ντίνα Σαμοθράκη (επιμ.) *Πανόραμα του Προσώπου*, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000 σελ. 1-219, σελ.210.

²⁰⁹ Ντανιέλου Ζ., *Η έννοια του προσώπου στους έλληνες πατέρες*, σε συλλογικό τόμο Ντίνα Σαμοθράκη (επιμ.), *Πανόραμα του Προσώπου*, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000 σελ. 72-81, σελ.71.

²¹⁰ Λόσκυ Β., *Η θεολογική έννοια του ανθρώπινου προσώπου*, σε συλλογικό τόμο Ντίνα Σαμοθράκη (επιμ.), *Πανόραμα του Προσώπου*, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000 σελ. 19-41, σελ. 42.

²¹¹ Λόσκυ Β., *Η θεολογική έννοια του ανθρώπινου προσώπου*, ο.π., σελ.47.

²¹² Ζηζιούλας Ι., *Από το προσωπίον εις το πρόσωπο. Η συμβολή της πατερικής θεολογίας εις την έννοια του προσώπου*, Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1977, σελ.323.

²¹³ Λόσκυ Β., *Η θεολογική έννοια του ανθρώπινου προσώπου*, ο.π., σελ.47.

προσέγγιση με την αυτόνομη ηθική και την ανθρωπιστική υπαρξιακή φιλοσοφική σκέψη²¹⁴.

Στην επεξεργασία της έννοιας του προσώπου από τη θεολογική σκέψη, το πρόσωπο δεν θέλει να υπάρξει μόνο αιωνίως αλλά και να υπάρχει μοναδικώς, να έχει μια μοναδική και ανεπανάληπτη οντότητα. Το ζητούμενο στη θεολογική σκέψη είναι να δημιουργηθεί μια οντολογία προσώπου που συνθέτει τη μονιμότητα με την ατομικότητα²¹⁵. Στην ελληνική θεολογική σκέψη το πρόσωπο νοείται ως σχέση. Σε μια ετυμολογική προσέγγιση του προσώπου από τον Γιανναρά τίθεται το ζήτημα της προς-ωψ, ωπός, έχω την όψιν εστραμμένην προς τίνα ή προς τι είμαι έναντι²¹⁶.

Στη σύγχρονη ελληνική φιλοσοφική σκέψη ο Μουτσόπουλος διαφοροποιεί το «πρόσωπο» από το «άτομο». Το θεωρεί φορέα λογικής και βούλησης ενώ το πρόσωπο αποτελεί φορέα ηθικής μέσω της σχέσης που διαμορφώνει με τους άλλους και της συνολικής εμπειρίας της ζωής του²¹⁷. Η έννοια του «ατόμου» παραπέμπει περισσότερο στο βιολογικό γεγονός της ζωής ενώ το «πρόσωπο» ενέχει μια αξίωση υπαρξιακή. Ενώ το «άτομο» εμπεριέχει μια κλειστότητα, το «πρόσωπο» ενέχει τον κόσμο. Προσθέτει δυο ακόμα στοιχεία στο «πρόσωπο» την συνείδησιν εαυτού και την ευθύνη επί της συμπεριφοράς επί των πράξεών του καθώς και τη γνώση του αυτεξούσιου της αυτονομίας του. *«Η ανθρώπινη συνείδηση, συνείδησις προσωπική μόνο με πρόσωπα και όχι με πράγματα θα ηδύνατο να διατηρήσει σχέσεις υπευθύνους. Η ευθύνη είναι ακριβώς ο όρος ο διέπων πάσαν σχέσιν προσωπικήν αυτή δε καταξιώνει και την απαίτηση της ελευθερίας»*. Όπως σημειώνει ο Μουτσόπουλος, *«το πρόσωπον σημαίνει το ύψιστον εκείνο σημείο εις το οποίον είναι δυνατόν να φτάση η αυτοσυνειδησία συνεπώς και η ελευθερία ήτοι το σημείο πέραν του οποίου ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να νοήσει ότι είναι εις θέσιν να καταστή δημιουργός τόσον εαυτού όσον και της εν τω κόσμω παρουσίας του»*²¹⁸. Από την υπευθυνότητα έναντι του εαυτού και την ευθύνη έναντι των άλλων αντλείται η ελευθερία και η αξία του.

Αυτή η προσέγγιση της έννοιας του προσώπου από τη ελληνική φιλοσοφική σκέψη εγκιβωτίζει το πλούσιο και σε συνεχή διαμόρφωση εννοιολογικό περιεχόμενο του προσώπου. Αυτή η πολυδιάσταση και εν εξελίξει έννοια δεν μπορεί να περιοριστεί σε ένα νόημα αναδεικνύει αυτή τη διαρκή αναζήτηση της θεωρητικής προσέγγισης της ανθρώπινης ύπαρξης. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, η χρήση της έννοιας του προσώπου στο θετικό δίκαιο εμπεριέχει μια έννοια ανθρωπότητας που δεν μπορεί να περιοριστεί ούτε στο πεδίο ούτε στην ιδέα της προστασίας της αξιοπρέπειας²¹⁹.

Για αυτό επιλέχθηκε ως όρος δικαίωμα στην προσωπική ιστορία αντί στην ιστορία ζωής. Αντίστοιχα έχει επιλέξει και η κρατούσα άποψη στην θεωρία αστικού δικαίου που θεωρεί την προσωπική ιστορία ως έκφανση του δικαιώματος της προσωπικότητας (αρ. 57 ΑΚ). Για τον Σημαντήρα, προσβολή της προσωπικότητας

²¹⁴ Ζησιούλας Ι., *Από το προσωπίον στο πρόσωπο, Η συμβολή της Πατερικής Θεολογίας εις την έννοια του προσώπου*, ο.π., σελ.287.

²¹⁵ Ζησιούλας Ι., *Από το προσωπίον στο πρόσωπο, Η συμβολή της Πατερικής Θεολογίας εις την έννοια του προσώπου*, ο.π., σελ.305.

²¹⁶ Γιανναράς Χ., *Το Οντολογικόν περιεχόμενον τῆς θεολογικῆς ἔννοιᾶς τοῦ προσώπου*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, Θεολογική Σχολή, 1970, σελ. 14.

²¹⁷ Μουτσόπουλος Ε., *Προς την οντολογικὴν ολοκλήρωσιν, Από του ατόμου εις το πρόσωπον*, Τόμος αφιερωμένος εις τον ομότιμον καθηγητὴν της Σχολῆς Παν. Πέρδικαν Επιστημονική επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1972-1973, σελ. 177-192, σελ. 180.

²¹⁸ Μουτσόπουλος Ε., *Προς την οντολογικὴν ολοκλήρωσιν, Από του ατόμου εις το πρόσωπον*, ο.π., σελ.190.

²¹⁹ Bioy X., *Le concept de personne humaine en droit public*, Dalloz, Nouvelle Bibliothèque de Thèses, Paris, 2003, σελ. 9.

συνιστά μεταξύ άλλων και «η χρησιμοποίηση του προσβαλλόμενου προσώπου ως ήρωα μυθιστορήματος θεατρικού, κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου κατά τρόπον εμφανή έστω και μη μειωτικών ενσάρκωσις ζώντος τινός προσώπου ή υπό του εναγομένου χρησιμοποίησις προς τον αυτό σκοπόν του ονόματος του προσβαλλόμενου»²²⁰. Πιο πρόσφατα η Κ. Φουντεδάκη αναφέρεται στην προσωπική ιστορία ως έκφραση της προσωπικότητας χωρίς να την ορίζει και να την ομαδοποιεί με άλλες εκφάνσεις²²¹. Μόνο ο Σπυριδάκης διαφοροποιείται και αναφέρεται στην ιστορία της ζωής αντί στην προσωπική ιστορία²²².

3. Ως αυτοτελές δικαίωμα.

Για κάθε δικαίωμα που θεμελιώνεται στο πλέγμα προστασίας της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της αξίας του ανθρώπου προβάλλονται από τη νομική θεωρία μια σειρά από προβληματισμοί και αμφισβητήσεις. Από θεωρητικούς του αστικού δικαίου αποτρέπεται η διακριτή προστασία των εκφάνσεων της προσωπικότητας όπως προστατεύονται στο άρθρο 57 ΑΚ²²³. Όπως υποστηρίζεται δεν συνιστούν αυτοτελή δικαιώματα, δεν έχουν από νομική άποψη ξεχωριστή ύπαρξη αλλά προστατεύονται στο πλαίσιο του γενικού και ενιαίου δικαιώματος της προσωπικότητας. Εκτός από τα δικαιώματα ιδιωτικής ζωής, πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, ταυτότητας το ίδιο έχει υποστηριχθεί και για την προσωπική ιστορία. Θεωρείται μια έκφραση/εκδήλωση/συντελεστής του δικαιώματος της προσωπικότητας που δεν θα πρέπει να αυτονομηθεί²²⁴.

Αντίθετα από εκπροσώπους της συνταγματικής θεωρίας, όπως ο R. Alexy, μια σειρά από ειδικά δικαιώματα, προστατεύουν την κατάσταση, την ύπαρξη του ατόμου²²⁵. Τα ειδικά αυτά δικαιώματα αναγνωρίζονται από την νομολογία και ουσιαστικά αφορούν εκδηλώσεις της προσωπικότητας που προσβάλλονται με νέα ένταση ή συχνότητα στις παρούσες συνθήκες. Ο Alexy αναφέρει την ανάγκη νομολογιακής τεκμηρίωσης αυτών των εκδηλώσεων της προσωπικότητας προκειμένου να αποκτήσει περιεχόμενο η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας

²²⁰ Σημαντήρας Κ., *Γενικές αρχές αστικού δικαίου*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 294.

²²¹ Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2012, σελ.204 επ.

²²² Σπυριδάκης Ι.Σ., *Γενικές Αρχές*, Τεύχος Α', Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1985, σελ. 328.

²²³ Χαρακτηριστικά ο Καρακώστας σημειώνει ότι η σύγχρονη τάση αναγορεύσεως των άξιων προστασίας στοιχείων της προσωπικότητας σε δικαιώματα οδηγεί σε μια αμφίβολης λειτουργικότητας και σκοπιμότητας υπερπαραγωγή δικαιωμάτων. Καρακώστας Ι., *Το Δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ.61.

²²⁴ Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ο.π., σελ.1272. Παρότι η σύγχρονη θεωρία του αστικού δικαίου ομοφωνεί για το ζήτημα ότι η προσωπικότητα εκφράζεται σε όλες τις πλευρές της και δεν μπορεί να διασπαστεί σε μερικότερα ειδικά δικαιώματα πριν τη δεκαετία του 1980 υπήρξε διχογνωμία. Η γερμανική θεωρία υποστήριζε την κατάτμηση της έννοιας και τη δημιουργία ειδικών δικαιωμάτων. Θεωρητικοί όπως ο Μπαλός, ο Τούσης, ο Τριανταφυλλόπουλος υποστήριζαν τη δυνατότητα αυτοτελών δικαιωμάτων που υπάγονται στο γενικόν απόλυτο δικαίωμα της προσωπικότητας. Μάλιστα ο Τριανταφυλλόπουλος υποστήριζε ότι το άρθρο 57 ΑΚ θα ήταν χωρίς περιεχόμενο σε αντίθετη περίπτωση. Αντίθετα ο Σούρλας και ο Γαζής υποστήριζαν ότι οι επιμέρους εκδηλώσεις της προσωπικότητας δεν συνιστούν αυτοτελή δικαιώματα. Αναλυτικά για τη θεωρητική διαφωνία βλέπε Κεφαλάς Χ., *Σκέψεις για την έννοια της προσωπικότητας και το προστατευτικό της δικαίωμα*, ο.π., σελ. 365 επ.

²²⁵ Η κατάσταση του ατόμου, απορρέει από την ελευθερία της προσωπικότητας ή άλλως από τα συμφέροντα που προστατεύονται από το γενικό δικαίωμα προσωπικότητας αποτελούν το παθητικό στοιχείο που συμπληρώνει το ενεργητικό της δράσης Alexy R., *A theory of constitutional rights*, Oxford, Oxford University Press, 2001, ο.π., σελ. 241.

και να μην αποτελεί ένα αφηρημένο δικαίωμα. Ενώ αποδέχεται ότι μπορεί να υπάρξουν νέοι τρόποι παραβίασης αυτής της ελευθερίας εξαιτίας νέων διακινδυνεύσεων²²⁶.

Ανάμεσα στα δικαιώματα που αναφέρει ο Alexy ότι ουσιαστικά συγκεκριμενοποιούν την αφηρημένη ελευθερία της προσωπικότητας είναι τα εξής: το δικαίωμα ιδιωτικότητας, εμπιστευτικότητας, οικειότητας, προσωπικής φήμης, ελέγχου της αναπαράστασης του εαυτού, το δικαίωμα επί της εικόνας και του προφορικού λόγου, το δικαίωμα να μην αποδίδονται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις ορισμένες εκφράσεις στον εαυτό, να μην θίγεται ο κοινωνικός ρόλος που απέκτησε μέσα από τον αυτοκαθορισμό του και τέλος να μην παραβιάζεται το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού του²²⁷. Τις θεωρεί ως υπονοούμενες ελευθερίες που απορρέουν από το γενικό δικαίωμα ελευθερίας της προσωπικότητας. Θεωρούμενα νέα δικαιώματα όπως το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού αποτελούν αντιδράσεις σε νέες διακινδυνεύσεις ιδιαίτερα πιεστικές για την ελευθερία²²⁸.

Η δεύτερη αντίρρηση συνδέεται με τη ρευστότητα και ασάφεια όρων όπως η προσωπικότητα, η ιδιωτικότητα κ.ά. Όμοια μπορεί να υποστηριχθεί για την προσωπική ιστορία. Η προσωπική ιστορία είναι κατασκευή του εαυτού με στόχο την αυτοσυνειδησία του και τη διαμόρφωση σχέσεων με τους άλλους. Ο εαυτός αλλάζει συχνά αυτή την ιστορία. Την επανερμηνεύει, επιλέγει να τονίζει γεγονότα και επιλέγει να ξεχνά γεγονότα. Η μνήμη ξεγελά τον εαυτό και η φαντασία αλλάζει σημεία και συμπληρώνει κενά. Υπάρχει κάτι σταθερό ή είναι μια έννοια ασαφής, ρευστή και μεταβαλλόμενη;

Μια απάντηση δίδει ο Π. Ρικέρ στο φιλοσοφικό του έργο «Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος» (1990). Επιχειρώντας να απαντήσει στο ερώτημα πως ο εαυτός παρότι αλλάζει παραμένει ο ίδιος ενώνει σε μια διαλεκτική σχέση το ταύτον (idem) και το εαυτόν (ipse) στην αφηγηματική ταυτότητα. Η αφηγηματική ταυτότητα σημαίνει ότι η ταυτότητα της φιγούρας κατασκευάζεται σε σύνδεση με την ταυτότητα της πλοκής. Η αφήγηση κατασκευάζει την ταυτότητα της φιγούρας την οποία μπορούμε να αποκαλέσουμε αφηγηματική ταυτότητά της, κατασκευάζοντας την ταυτότητα της ιστορίας που αποτελεί αντικείμενο αφήγησης²²⁹. Η ταυτότητα της ιστορίας είναι αυτή που φτιάχνει την ταυτότητα της φιγούρας. Για τον Ρικέρ, το πρόσωπο επιχειρεί να συλλάβει την ύπαρξή του μέσω της αφήγησης της ζωής και να τη ζήσει αναλόγως επιχειρώντας να συγκροτηθεί σε μια ενότητα. Επιχειρεί να διατηρήσει τον χαρακτήρα του, να συμπεριφέρεται με ένα συνεκτικό τρόπο ώστε οι άλλοι να υπολογίζουν σε αυτό. Με αυτόν τον τρόπο το πρόσωπο καθίσταται ταυτοποιήσιμο και επαναταυτοποιήσιμο. Με άλλα λόγια μια συνεκτικότητα της προσωπικής ιστορίας τεκμηριώνεται από την ίδια την προσπάθεια του εαυτού να τη διατηρήσει.

Αντίστοιχα, όπως σημειώνει ο Giddens, ιστορία της ζωής είναι εύθραυστη αλλά και ταυτόχρονα εύρωστη ως μια αίσθηση του εαυτού γιατί είναι συχνά ικανή να αντέχει μεγάλες εντάσεις ή μεταβάσεις σε κοινωνικά περιβάλλοντα στα οποία το άτομο κινείται. Η ιστορία ζωής, όπως όλες οι επινοημένες ιστορίες, έχει και αυτή

²²⁶ Alexy R., *A theory of constitutional rights*, ο.π., σελ. 243. Για αυτό γίνεται λόγος για το δικαίωμα προσωπικότητας ως δικαίωμα πλαίσιο το οποίο πρέπει κάθε φορά να πληρωθεί και να συγκεκριμενοποιηθεί από κατηγορίες στις οποίες μπορούν να ενταχθούν τα επιμέρους έννομα αγαθά της προσωπικότητας και ο παράνομος χαρακτήρας της προσβολής θα κρίνεται από την εκάστοτε ad hoc στάθμιση συμφερόντων. Καράκωστας Ι. *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 243.

²²⁷ Alexy R., *A theory of constitutional rights*, ο.π., σελ. 242.

²²⁸ Alexy R., *A theory of constitutional rights*, ο.π., σελ. 243.

²²⁹ Ρικέρ Π., *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, ο.π., σελ. 155 επ.

φόρμα και στυλ και ο εαυτός παίρνει τη φόρμα και το στυλ που επιλέγει²³⁰.

Το παράδοξο αυτό διερευνούν και οι συγγραφείς μεταμυθοπλαστικής λογοτεχνίας, η οποία όπως εύστοχα έχει σημειωθεί κινείται μεταξύ φιλοσοφίας και λογοτεχνίας²³¹. Συγγραφείς, όπως ο Φίλιπ Ροθ, καθιστούν ως θεματική των μυθιστορημάτων τους ακριβώς αυτή την αέναη αναζήτηση της ταυτότητας μέσω της αφήγησης. Όπως σημειώνει ο Ροθ σε μια συνέντευξή του: «Είμαστε όλοι μυθοπλαστικές εκδοχές της ζωής μας όλο το χρόνο, μέσα από αντιφατικές αλλά αμοιβαία εμπλεκόμενες ιστορίες, κρυφά ή καταφανώς παραποιημένες, οι οποίες αποτελούν το στήριγμά μας για την πραγματικότητα, και είναι το κοντυνότερο πράγμα που έχουμε στην αλήθεια»²³².

Στα αυτοβιογραφικά μυθιστορήματα του Ροθ, ο εαυτός ορθώνεται ως απόρροια μιας αφήγησης αλλά όχι του τρόπου που αντιλαμβάνεται ή φαντάζεται κανείς τον εαυτό του αλλά κυρίως μέσω των πράξεων του σε δύσκολες δοκιμασίες και προκλήσεις της ζωής εκεί που αποκαλύπτονται πτυχές και κομμάτια του που τον εκπλήσσουν, ντροπιάζουν και φοβίζουν. Ο εαυτός υπάρχει εντέλει σε θραύσματα αλλά συγκροτείται μέσω της σύγκρουσης, της καταστολής και της επιτέλεσης. Όπως έχει χαρακτηριστικά σημειωθεί, σε αντίθεση με τον Ρικέρ, η μυθοπλασία του Ροθ γιορτάζει την ταυτότητα ως θραύσματα αντί για την ενότητα, την επιτέλεση έναντι της αυθεντικότητας, την απόλαυση έναντι της υπευθυνότητας, βασίζεται σε μια επιθυμία να υπερβεί όρια παρά να τα δημιουργήσει και να αποδομήσει τη διάκριση μεταξύ αλήθειας και φαντασίας²³³.

Ταυτόχρονα ο Ροθ πειραματίζεται με μυθοπλαστικές παραλλαγές αφήγησης των γεγονότων της ζωής του. Αλλά ανακαλύπτει ως συνέπεια ένα παραλυτικό χάσιμο του ελέγχου επί της ιστορίας της ζωής του. Διαπιστώνει τον κίνδυνο να χάσει κανείς τον εαυτό του μέσα στις πολλές αφηγήσεις. Στο μεταμυθοπλαστικό αυτοβιογραφικό μυθιστόρημά του «Γεγονότα» το μυθιστορηματικό alter ego του ο Νέιθαν Ζούκερμαν λέει: «Υποθέτω ότι έχεις γράψει μεταμορφώσεις του εαυτού σου τόσες φορές που πλέον δεν ξέρεις ποιος είσαι ή ποιος ποτέ ήσουν. Μέχρι τώρα αυτός που είσαι είναι ένα κείμενο που μπορεί και περπατά»²³⁴. Με άλλα λόγια καθιστώντας ο ίδιος τον εαυτό του ως ένα πειραματόζωο που γράφει και ξαναγράφει την ιστορία του διαπιστώνει ότι η διαδικασία αυτή εντέλει τον οδηγεί να χάσει την αίσθηση του εαυτού του. Η άρνηση να επιλέξει μια ιστορία από τις πολλές, μια άρνηση που, όπως έχει σημειωθεί αποτελεί το κατεξοχήν στοιχείο του μεταμοντέρνου, τον οδηγεί τελικά σε μια σύγχυση²³⁵. Η προσωπική ιστορία συνδέεται εντέλει με την επιλογή μιας ιστορίας από τις πολλές και η συγκρότηση του εαυτού εντέλει επέρχεται με την αμφισβήτηση παλιότερων εκδοχών της που επέρχεται μέσω της σύγκρουσης, της καταπίεσης και κυρίως της επιτέλεσης²³⁶.

Σε κάθε περίπτωση, παρά τις παραλλαγές στην ερμηνεία των περιστατικών και προθέσεων στη ζωή κάποιου, κάποια στοιχεία, κυρίως τα σημαντικότερα γεγονότα της ζωής μένουν σταθερά και είναι μοναδικά σε κάθε άνθρωπο²³⁷. Για αυτό

²³⁰ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ. 55.

²³¹ Mc Gill R., *The Unfaithful Muse*, ο.π. σελ. 33.

²³² Αναλυτικά βλέπε Mc Gill R., *The Unfaithful Muse*, ο.π. σελ. 157. Παραπέμπει σε Milabauer, Asher Z. and Donald G. Watson, *An Interview with Philip Roth*, Milabauer and Watson, Reading 1-12.

²³³ Mc Gill, *The Unfaithful Muse*, ο.π., σελ. 158.

²³⁴ Roth P., *Facts*, ο.π., σελ. 162.

²³⁵ Danziger, M. A., *Text-CounterText: Postmodern Paranoia in Samuel Beckett, Doris Lessing, and Philip Roth*, New York: Lang, 1996, σελ. 104.

²³⁶ Mc Gill, *The Unfaithful Muse*, ο.π., σελ. 37.

²³⁷ Η έννοια του γεγονότος στο ποινικό δίκαιο της τιμής, προσδιορίζεται ως εξής «ως συμβάν που αναφέρεται είτε στο παρελθόν είτε στο παρόν και υποπίπτει στις αισθήσεις δυνάμενο εξ αυτού του λόγου

και αστικολόγοι κατηγοριοποιούν την ιστορία της ζωής μαζί με την φωνή, την εξωτερική εμφάνιση και την εικόνα²³⁸. Ο συνδυασμός βιογραφικών στοιχείων ή ακόμα και ένα ιδιαίτερα αξιοσημείωτο γεγονός μπορεί να καταστήσει ένα άτομο αναγνωρίσιμο όπως ακριβώς η φωνή και η εξωτερική εμφάνιση. Όπως και αυτά τα στοιχεία, η ιστορία της ζωής δεν είναι αμετάβλητη από το χρόνο, τις ανατροπές και τα εξωτερικά γεγονότα. Αλλά τα σημαντικά γεγονότα της βιογραφίας κάθε ανθρώπου δεν αλλάζουν καθιστώντας το εννοιολογικό περιεχόμενο της προσωπικής ιστορίας εντέλει πιο συγκεκριμένο έναντι άλλων δικαιωμάτων όπως για παράδειγμα η ιδιωτικότητα ή η ιδιωτική ζωή που στηρίζεται σε μια ολοένα πιο ασαφή διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου.

Το σύννηθες επιχείρημα κατά της αναγνώρισης δικαιωμάτων που συνδέονται στενά με τον αυτοκαθορισμό είναι ότι μέσω αυτών επιδιώκεται να αποσιωπηθεί η κοινωνική κριτική²³⁹. Ενδεικτικά για το δικαίωμα ιδιωτικότητας έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για το δικαίωμα να παρουσιάσει κανείς ψευδώς τον εαυτό του στον υπόλοιπο κόσμο, να υποκρύψει πληροφορίες που θα επιτρέψουν την πιο σφαιρική κρίση για αυτόν²⁴⁰. Αντίστοιχα για την τιμή έχει υποστηριχθεί ότι οι κρίσεις ένα άτομο όσο δυσμενείς και αν είναι δεν είναι θεμιτό να απαγορεύονται²⁴¹. Αντίστοιχα για το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία μπορεί να υποστηριχθεί ότι εντέλει δεν αποτελεί τίποτα παραπάνω από μια διεκδίκηση ελέγχου της ιστορίας της ζωής ενός προσώπου που αφηγούνται όσοι τον γνωρίζουν. Αποτελεί μια μεθόδευση για να σταματήσουν οι αφηγήσεις αληθών γεγονότων που τον στεναχωρούν, πληγώνουν και δυσαρεστούν.

Όμως, προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία δεν αξιώνει την απαγόρευση οι άλλοι να αφηγούνται ιστορίες ζωής. Αντίθετα το δικαίωμα θεμελιώνεται στη στενή σχέση εαυτού και αφήγησης. Ο εαυτός συγκροτεί την ύπαρξή του μέσω της αφήγησης ακριβώς επειδή ακούει, μαθαίνει και λέει ιστορίες άλλων. Από αυτές τις συγκρίσεις, τις επιλεκτικές αφηγήσεις και αξιολογήσεις δημιουργεί, αναθεωρεί και αναδιατυπώνει τη δική του ιστορία. Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Νέιθαν Ζούκερμαν, το alter ego του συγγραφέα Φ. Ροθ στο μυθιστόρημά του με τίτλο «Η αντιζωή»: «*Η αναξιόπιστη φαντασία είναι η δημιουργός του καθενός μας, είμαστε όλοι εφευρέσεις ο ένας του άλλου, ο καθένας ένα επιπόνημα που επινοεί τους άλλους. Όλοι είμαστε συγγραφείς ο ένας του άλλου*»²⁴².

να αποδειχθεί» Χωραφά Ν., *Ποινικόν Δίκαιον*, 9^η Έκδοση, Αθήνα 1978, σελ.270. Ο εννοιολογικός αυτός προσδιορισμός του γεγονότος ακολουθείται από τη δικαστηριακή πρακτική σε εγκλήματα τιμής. Βλέπε Καϊφά Γκμάντι Μ., *Εμβάθυνση στην Ποινική Νομολογία*, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2006, σελ.465.

²³⁸ Σπυριδάκης Ι.Σ., *Γενικές Αρχές*, ο.π. σελ. 328.

²³⁹ Όπως έχει ορθά σημειωθεί από την αμερικανική θεωρία, δεν μπορούμε να σταματήσουμε τους άλλους από το να μας κρίνουν και έχουμε περιορισμένο έλεγχο επί των πληροφοριών που έχουν οι πρόσβαση οι άλλοι για μας. Μόλις φτάσουν οι πληροφορίες αυτές σε άλλους έχουμε περιορισμένη δυνατότητα να ελέγξουμε τι θα σκεφτούν για μας. Από την πρόσβαση σε αυτές τις πληροφορίες εξαρτάται η εμπιστοσύνη που εγκαθιδρύεται σε μια κοινωνία. Εδώ είναι το κέντρο της διαμάχης. Όπως χαρακτηριστικά έχει σημειωθεί, θέλουμε οι πληροφορίες να διαχέονται ανοιχτά γιατί είναι ουσιώδες για μια ελεύθερη κοινωνία αλλά θέλουμε και κάποιο έλεγχο επί των πληροφοριών που κυκλοφορούν για μας γιατί είναι ουσιώδες για την δική μας ελευθερία. Solove D., *The future of reputation, Gossip, rumor and privacy on the internet*, New Haven and London, Yale University Press, 2007, σελ.35.

²⁴⁰ Epstein R., *The legal regulation of genetic discrimination. Old responses to new technology*, 74 B.U.L. Rev.1, 1994, σελ.12.

²⁴¹ Τσακυράκης Σ., *Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας 1997, σελ. 229.

²⁴² Roth P., *The Counterlife*, εκδ. Penguin Random House, 1996, σελ 145. Στα ελληνικά. Ροθ Φ., *Η Αντιζωή*, εκδ. Πόλις 2008.

Όμως, όταν υπάρχουν πολλές και διαφορετικές αφηγήσεις της ζωής ενός προσώπου χωρίς κανένα έλεγχο από τον εαυτό, όταν αφήνει κανείς υπερβολικά την κατασκευή της ιστορίας του στα χέρια των άλλων και όταν τους παραχωρεί πλήρη αφηγηματική δύναμη επί της ιστορίας ζωής του, τότε ο εαυτός αποσταθεροποιείται και οδηγείται σε σύγχυση. Όπως ορθά υποστηρίζεται, οι περισσότεροι άνθρωποι εύλογα και θεμιτά, προτιμούν και επιδιώκουν να είναι οι ίδιοι οι συγγραφείς της ιστορίας της ζωής τους παρά χαρακτήρες στην ιστορία κάποιου άλλου²⁴³.

²⁴³ Όπως υποστηρίζει ο Mc Gill R., *The Unfaithfull Muse*, ο.π., σελ. 189.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Προσδιορισμός σε σχέση με άλλα δικαιώματα.

Προκειμένου να προσδιοριστεί σαφέστερα το δικαίωμα θα γίνει σύντομη αναφορά στη σχέση του με άλλα δικαιώματα. Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, θιγόμενα πρόσωπα προβάλλουν, συχνά σε συρροή, ότι έχουν προσβληθεί τα δικαιώματα της τιμής, ιδιωτικότητας, ιδιωτικής ζωής και προσωπικότητας από τη μυθοπλαστική απεικόνιση της ιστορίας της ζωής τους. Αρχικός στόχος είναι να αναδειχθεί ότι καθένα από αυτά τα δικαιώματα σχετίζονται με ένα ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο που τους «χαρίζει» το εννοιολογικό του περιεχόμενο. Παρότι πρόκειται για συγγενή δικαιώματα και υπάρχουν πολλά σημεία επαφής τους με το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία που καθιστούν δυσχερή τη διάκρισή του, ταυτόχρονα ανιχνεύονται λεπτές εννοιολογικές διαφοροποιήσεις.

Επιπρόσθετα τα δικαιώματα ιδιωτικότητας και προσωπικότητας και ιδιωτικής ζωής θεωρούνται ότι έχουν ένα ασαφές, ρευστό, διαισθητικό και διαρκώς προσαρμοσμένο σε νέα δεδομένα εννοιολογικό περιεχόμενο. Όσοι υποστηρίζουν την ανάγκη συνταγματικής προστασίας τους επιχειρούν τη συγκεκριμενοποίησή του περιεχομένου τους. Στο πλαίσιο αυτό, θα αναλυθεί πως η νομική θεωρία χρησιμοποιεί τα τελευταία χρόνια την προαναφερόμενη σύγχρονη θεωρητική προσέγγιση για την υποκειμενικότητα για να πετύχει αυτό το στόχο. Κατά συνέπεια ένα εύλογο ερώτημα είναι μήπως ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία που εγκιβωτίζει αυτή την θεωρητική προσέγγιση εντέλει αποτελεί απλά μέρος της εξέλιξης και επέκτασης του εννοιολογικού περιεχομένου ήδη υπαρχόντων δικαιωμάτων; Η αντίθετα δικαιολογείται η αναγωγή του σε διακριτόδικαίωμα;

Ενδιαφέρον για τον προσδιορισμό του δικαιώματος έχει και η σχέση του με δικαιώματα που θεωρούνται ότι απαντούν σε νέες απειλές και διακινδυνεύσεις που προκαλούν οι τρέχουσες κοινωνικές, τεχνολογικές και επιστημονικές εξελίξεις με κύρια μεταξύ αυτών του δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ή άλλως του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, της ταυτότητας και της ψηφιακής λήθης. Το δικαίωμα της ψηφιακής λήθης συνδέεται στενά με το δικαίωμα της δικαστικής λήθης που αναγνωρίστηκε αρχικά νομολογιακά στις αρχές του 20ού αιώνα σε υποθέσεις προσβολής της ιδιωτικής ζωής και ιδιωτικότητας σε λογοτεχνικά και κινηματογραφικά έργα.

Τέλος θα εξεταστεί η σχέση με την ελευθερία του λόγου. Όπως προαναφέρθηκε, το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία δεν προσδιορίζεται ως απαγόρευση στους άλλους να αφηγούνται την ιστορία ζωής ενός προσώπου. Αντίθετα η γνώση των ιστοριών άλλων είναι συστατικό στοιχείο διαμόρφωσης της ύπαρξης μέσω της προσωπικής ιστορίας. Αξιώνεται, όμως, η έκφραση της ιστορίας ζωής από τον ίδιο τον εαυτό στη βάση του σεβασμού της διακριτής εμπειρίας της ζωής του από τον άλλον. Όπως θα υποστηριχθεί, η σχέση μεταξύ της ελευθερίας του λόγου και του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία, αν και θεωρείται ότι η πρώτη περιορίζει σημαντικά το δεύτερο, δεν είναι σχέση ανταγωνιστική αλλά συμβιωτική και μάλιστα στη βάση των σύγχρονων αναγκών προσωπικής έκφρασης και πληροφόρησης των άλλων και των αξιών που αυτές φέρουν.

1. Η σχέση με τα «παλιά» συναφή δικαιώματα.

1.1. Η σχέση με το δικαίωμα τιμής.

Οι πρόσφατες θεωρητικές αντιρρήσεις για την νομική προστασία του δικαιώματος της τιμής είναι λιγοστές σε αντίθεση με εκείνες που -όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια- έχουν αρθρωθεί για τα δικαιώματα της προσωπικότητας και της ιδιωτικότητας. Πολλές επεξηγήσεις μπορούν να επιχειρηθούν, όπως ότι η τιμή και η υπόληψη θεωρούνται έννομα αγαθά που χρήζουν προστασίας, προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική ειρήνη.

Το δίκαιο προστασίας της τιμής τόσο στο ηπειρωτικό όσο και στο αγγλοσαξονικό δίκαιο θεωρείται ότι κατάγεται από την *actio iniuria* των ρωμαϊκών χρόνων²⁴⁴. Από την εποχή της Αναγέννησης, οι αγωγές αποζημίωσης για προσβολές της τιμής και η προσφυγή στα αγγλικά δικαστήρια του κοινοδικαίου θεωρούνται ως εναλλακτικός τρόπος να αποκαταστήσει κανείς την τιμή του. Μπορούσε με αυτό τον τρόπο να αποφύγει τις άλλες επιλογές που του προσφέρονταν, την αιματηρή μονομαχία και την προσφυγή στα συχνά διεφθαρμένα εκκλησιαστικά δικαστήρια, που τιμωρούσαν την δυσφήμιση ως αμαρτία²⁴⁵. Κατά συνέπεια, συνδέεται με κίνητρα ειρήνευσης των κοινωνικών παθών και εντάσεων και αντικατάστασης των άγραφων κανόνων αντεκδίκησης, που υιοθετούνταν ως κοινωνικές πρακτικές ευρέως σε όλες τις χώρες της Ευρώπης.

Ταυτόχρονα συνδέθηκε και με προσπάθειες περιορισμού της δημόσιας έκφρασης κριτικής και προσπάθειες ελέγχου των αυθαιρεσιών της εξουσίας. Ειδικότερα η εφεύρεση της τυπογραφίας τον 15ό αιώνα σηματοδότησε και τις πρώτες προσπάθειες να ασκηθεί κριτική και έλεγχος στη βασιλική εξουσία και στη φεουδαρχία. Από τις αρχές του 17ού αιώνα στην Αγγλία έγιναν οι πρώτες προσπάθειες λογοκρισίας επί των πρώτων δημοσιευμάτων που ασκούσαν κριτική σε άρχοντες. Χαρακτηριστικά στην υπόθεση «*De libelis famosus*» (1606), το Star Chamber της Αγγλίας έθεσε ως κανόνα ότι αν η δυσφήμιση αφορά ένα δημόσιο πρόσωπο είναι σοβαρότερη έναντι ενός ιδιωτικού προσώπου, ότι δεν υπάρχει χρονικό όριο στην προσβολή αλλά εκτείνεται για πάντα και είναι σοβαρότερη όταν αφορά μη

²⁴⁴ Αναλυτικά βλέπε Van Vechten Veeder, *History and theory of the law of defamation*, 3 Colum. L. Rev., (1903) pp. 546 -573. Η λέξη *injuria* είχε διττό νόημα αφενός μια πράξη ενάντια στο δίκαιο και ένα αδίκημα που ορίζεται από το νόμο όπως στο νομο *Aquilia*. Σε ορισμένες περιπτώσεις σήμαινε μια βλάβη που προκλήθηκε σε ένα πρόσωπο ή σε ένα πράγμα. Βλέπε MM. Ch Daremberg et Emd Saglio, *Dictionnaire, Des Antiquites Grecques et romaines*, Tome Troisieme, Premiere Partie (H.I.J.K) Academische Druck Verlagsanstalt, Austria, σελ. 519. Το πολυσήμαντο της έννοιας αναλύεται ως: α) αδίκημα, παρανόμημα αδικία, παρανομία, β) ύβρις, γ) βαρύτερης χαλεπότης, βλάβη, τα δεινά. Κουμανούδη, *Λεξικόν Λατινοελληνικόν*, Αθήνα, εκδ. Αντωνιάδου και Βλαστού, 1864, σελ.387. Οι προσβολές που έθιγαν το πρόσωπο περιλαμβάνονται στην περιεκτική έννοια της *injuria*. Πέρα από την προσβολή της καλής φήμης περιελάμβανε και τις προσβολές άλλων δικαιωμάτων. Γάφος Η., *Ποινικό Δίκαιον. Ειδικός Μέρος*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα 1965, σελ.128. Αναλυτικά για τη *Lex Aquilia* βλέπε R. Zimmermann, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*, εκδ. Juta & Co Ltd Cape Town, Wetton, Johannesburg 1990, chapter 29, σελ. 953 επ. Για την *action iniuriarum aestimatoria* και την προσπάθεια να συνδεθεί με την αναγνώριση προστασίας της προσωπικότητας βλέπε Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ.3.

²⁴⁵ Veeder V., *History and theory of the law of defamation*, ο.π., σελ.551. Κατά την αναγέννηση η δημόσια ανταλλαγή προσβολών πυροδοτούσε ένα κύκλο εκδίκησης και η υπεράσπιση της τιμής γινόταν μέσα από την μονομαχία. Στη Γαλλία τον 13ό αιώνα επί Ρισελιέ η μονομαχία απαγορεύτηκε με ποινή θανάτου. Βλέπε Ariès P., *Pour une histoire de la vie privée*, σε συλλογικό τόμο Chartier R. (dir), *De la Renaissance aux Lumieres*, Vol.3 μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Ed. Seuil 1985, 1999, σσ. 7-22, σελ.10.

ζώντα. Επίσης έκρινε ότι η αλήθεια δεν αποτελεί άμυνα και δεν αναγνωρίζεται η σάτιρα²⁴⁶.

Το δίκαιο της δυσφήμισης της εποχής ήταν εξαιρετικά αυστηρό. Για παράδειγμα στα 1629 η εκτύπωση χωρίς άδεια ενός εντύπου στην Γαλλία τιμωρείται με την ποινή του θανάτου. Σταδιακά η αναγνώριση μέσω των διακηρύξεων της ελευθεροτυπίας και ελευθερίας του λόγου μειώνει την άκρα αυστηρότητα. Πρόκειται για ένα μεταβαλλόμενο δίκαιο που δεν ακολουθεί τις αρχές του ρωμαϊκού δικαίου, δημιουργεί νομική ανασφάλεια και οδηγεί σε γκροτέσκα αποτελέσματα²⁴⁷. Το δίκαιο γίνεται ελευθεριότερο από τα τέλη του 19ού αιώνα και σταδιακά εξελίσσεται. Αποκτά τη σημερινή του κανονιστική μορφή από τις αρχές του 20ού αιώνα και ιδίως στο μεσοπόλεμο όπου τα εγκλήματα κατά της τιμής περιλαμβάνονται στους ποινικούς κώδικες σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη αλλά και θεσπίζονται ειδικά νομοθετήματα περί Τύπου για να μπορέσουν να περιοριστούν οι προσβολές της τιμής των ιδιωτικών και δημόσιων προσώπων μέσω δημοσιευμάτων στον Τύπο²⁴⁸.

Στις πρώτες αυτές διατάξεις, η έννοια της τιμής χαρακτηρίζεται ως πολυσήμαντη. Η έννοια της τιμής, χαρακτηρίζεται ως διαισθητικά νοούμενη και ρευστή. Ειδικότερα, όπως επισημαίνεται στην Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Ελληνικού Ποινικού Κώδικα, η παράλειψη του ορισμού της έννοιας του εννόμου αγαθού της τιμής οφείλεται στο ότι «η έννοια του όρου τούτου θεωρείται ως γνωστή και δεδομένη ως ζώσα εν τη συνείδηση του λαού, εις τρόπον που είναι προτιμότερα η παράλειψις παντός ορισμού παρά την εισαγωγήν τοιούτου, μέλλοντος- αντί να διασαφηνίση τα μη χρήζοντα σαφηνισμού- ίσως δημιουργήση ζητήματα και αμφιβολίες. Ορθότερον είναι συνεπώς να αφεθή και εν μέλλοντι εις την επιστήμη και τη νομολογία το έργον όπως εκτιμώσαι τα εκάστοτε κοινωνικά συνθήκας, καθορίζουσι ποιον είνε εν δεδομένη περιπτώσει το εν τω όρω τούτω περιλαμβανόμενον και ποία η έκτασις της εκ του νόμου προστασίας»²⁴⁹. Όπως έχει σημειωθεί, η παράλειψη του νομοθέτη απορρέει από την ιδέα ότι η τιμή είναι «ζώσα έννοια εν τη συνείδησει του λαού» και δεν θα πρέπει να δεσμευτεί από τα άκαμπτα και οριστικά πλαίσια ενός δογματικού καθορισμού. Οι εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες καθορίζουν ποιο είναι το περιεχόμενο της έννοιας και η έκταση της εννόμου προστασίας της²⁵⁰.

Οι απόπειρες ορισμού της τιμής από την ελληνική επιστήμη του ποινικού δικαίου είναι πολυπληθείς αλλά και οι περισσότερες κρίνονται ελλιπείς²⁵¹. Όπως σημειώθηκε, πρόκειται για μία ιδιαιτέρως πολυσήμαντη έννοια καθώς φέρει στη συνείδησή μας ποικίλες παραστάσεις²⁵². Επίσης υποστηρίχθηκε ότι η έννοια της τιμής έχει δυο πλευρές. Αφενός έχει την αντικειμενική πλευρά, την αξιολογική δηλαδή εκτίμηση που χαίρει ένα πρόσωπο στο πλαίσιο ενός ορισμένου κοινωνικού περιβάλλοντος. Διακρίνεται σε εσωτερική τιμή, την αξία που έχει ο άνθρωπος σύμφωνα με την ηθική και νομική του συμπεριφορά, και την εξωτερική τιμή στο κύρος και την εκτίμηση που χαίρει το πρόσωπον ως μέλος της κοινωνίας δυνάμει των

²⁴⁶ Barrington Daines, *Observations on the More Ancient Statutes; From the Magna Charta to the Twenty-First of James I Cap. XXVII*, 5th Ed, London, J. Nichols (1766), σελ.96 επ.

²⁴⁷ Veeder V., *History and theory of the law of defamation*, ο.π., σελ. 546.

²⁴⁸ Για συγκριτική επισκόπηση των πρώτων νομοθετημάτων περί τύπου στο ηπειρωτικό και αγγλοσαξωνικό δίκαιο βλέπε Βουγιούκας Κ., *Το ποινικό δίκαιο, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι περί Τύπου*, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα Θεσσαλονίκη, σελ 6.

²⁴⁹ Ηλιόπουλος, Γ. Πανόπουλος (εισ.), *Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Ελληνικού Ποινικού Κώδικα*, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1929, σελ 529

²⁵⁰ Παπαδάτου Π., *Τα εγκλήματα κατά της τιμής*, Ποιν. Χρον. Ε, 1955, σελ162-163.

²⁵¹ Γάφος Η., *Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος άρθρα 336-371*, ο.π., σελ.128.

²⁵² Γάφος Η., *Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος άρθρα 336-371*, ο.π. σελ 128 παραπέμπει σε Liepmann, *Die Beleidigung: Vergleich. Darstellung. Bes Teil* τομ. Δ' (1906) σελ. 217.

ιδιοτήτων και ικανοτήτων του προς εκπλήρωση των κοινωνικών του έργων²⁵³. Αφετέρου έχει την υποκειμενική πλευρά. Πρόκειται για την περί τιμής συνείδηση, η παράσταση δηλαδή του προσώπου περί της ίδιας αξίας του παρά της εκτίμησης των άλλων και το περί τιμής συναίσθημα, η βούληση δηλαδή του ατόμου προς διατήρηση της ίδιας αυτού αξίας ως και εκτίμησης από τους άλλους. Σύμφωνα με κάποιους θεωρητικούς, προστατεύονται και οι δυο. Όπως σημειώνεται, ο νομοθέτης απέβλεψε στην αντικειμενική πλευρά της τιμής αλλά δεν παραγνωρίζει και την υποκειμενική. Το εννοιολογικό περιεχόμενο της έννοιας περιλαμβάνει τόσο την αξιολογική εκτίμηση του προσώπου από τους άλλους όσο και την υποκειμενική συναίσθηση της τιμής που έχει το άτομο για τον εαυτό του²⁵⁴.

Το έννομο αγαθό της τιμής θεωρείται ότι περιλαμβάνει την ολοκληρωτική αξία του προσώπου από ηθικής, νομικής και κοινωνικής άποψης. Περιλαμβάνει τόσο την ηθική αξία που εξαρτάται από την τήρηση των ηθικών και νομικών υποχρεώσεων όσο και την κοινωνική που εξαρτάται από την εκπλήρωση των κοινωνικών του καθηκόντων και την ικανότητα εκπλήρωσης αυτών. Τα ηθικά καθήκοντα είναι εκείνα που απαιτούνται από τον κοινωνικό του κύκλο συνδέονται με την ικανότητα τη σχετική με τα ιδιαίτερα καθήκοντα που συνδέονται με το επάγγελμα και την κοινωνική θέση. Ο άνθρωπος που ανήκει σε ένα έθνος, σε μια θρησκεία, σε μια τάξη, σε ένα επάγγελμα είναι φορέας ορισμένων καθηκόντων και προβάλλονται σε αυτόν ορισμένες αξιώσεις που είναι απαραίτητες για την εκπλήρωση αυτών των καθηκόντων²⁵⁵.

Ένας ορισμός που δίνεται από τη θεωρία που αντανακλά αυτή τη διάκριση είναι ότι *«τιμή ονομάζεται εν στενή εννοία το αγαθό όνομα ή η εκτίμηση η οποία θεμελιώνεται επί της ηθικής αξίας του προσώπου, της αναγόμενης εις την χρηστότητα, την τιμιότητα και τον χαρακτήρα»* ενώ *«η υπόληψη θεμελιούται επί της κοινωνικής αξίας τινός, νοείται η εκτίμηση του κοινού, ήτις κτάται δια των προτερημάτων, των αγαθών ιδιοτήτων, του τρόπου ασκήσεως του επαγγέλματος και δια των εν τω βίω διαφόρων πράξεων και συμπεριφορών»*²⁵⁶.

Από άλλους θεωρητικούς απορρίπτεται η υποκειμενική και η αξιολογική έννοια της τιμής και η συσχέτιση της τιμής με την ηθική και κοινωνική αξία του ανθρώπου²⁵⁷. Υποστηρίζεται ότι το έννομο αγαθό που προστατεύεται από τις διατάξεις του δικαίου προστασίας της τιμής είναι το *«status τιμής που αντιστοιχεί*

²⁵³ Εξωτερική ονομάζεται η εκτίμηση που απολαμβάνει ένα πρόσωπο στον κύκλο των συναθρώπων του. Εσωτερική τιμή ή συνείδηση της τιμής που περιλαμβάνει: α) την εικόνα που έχει το πρόσωπο για την δική του αξία ή για την αξία που αποδίδουν για αυτόν οι συνάνθρωποί του και β) αφετέρου το καλούμενον αίσθημα της τιμής, δηλαδή τη θέληση σεβασμού της ίδιας αξίας ή φήμης. Το έννομο αγαθό της τιμής περιλαμβάνει τόσο το αντικειμενικό όσο και το υποκειμενικό της τιμής συναίσθημα. Όπως σημειώνεται η έννοια της τιμής δεν μπορεί να νοηθεί μόνο αντικειμενικά. Απαιτούνται και οι δυο για την ακριβή κατανόηση και ερμηνεία των διατάξεων. Γάφου Η., *Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος άρθρα 336-371*, ο.π., σελ 130.

²⁵⁴ Παπαδάτου Π., *Τα εγκλήματα κατά της τιμής*, ο.π., σελ. 161.

²⁵⁵ Γάφος Η., *Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος άρθρα 336-371*, ο.π., σσ.130-131.

²⁵⁶ Μπουρόπουλος Α., *Ερμηνεία Ποινικού Κώδικος*, Ειδικός Μέρος, Αθήνα, εκδ. Αφοί Π. Σάκκουλα, 1960, σελ 664.

²⁵⁷ Όπως σημειώνεται, η φήμη δεν μπορεί να είναι το έννομο αγαθό γιατί υπάρχει ανεξάρτητα από την πραγματική αξία του ανθρώπου και επομένως μπορεί να είναι αδικαιολόγητα καλή ή αδικαιολόγητα κακή. Ούτε οι υποκειμενικές έννοιες της τιμής μπορούν να είναι η «περί τιμής συνείδηση» και «περί τιμής συναίσθημα» γιατί επίσης ο ενδιαφερόμενος μπορεί να επιζητά αδικαιολόγητα την προστασία του. Η αξιολογική έννοια της τιμής βασίζεται στην εσωτερική τιμή, την αξία του ανεξάρτητα κατά πόσο την ξέρουν οι άλλοι άνθρωποι και την αντιλαμβάνεται και ο ίδιος ο ενδιαφερόμενος. Με αυτή την έννοια, η τιμή δεν μπορεί να υποστεί βλάβη και μειωθεί από πράξεις τρίτων. Σπινέλλη Δ., *Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος. Εγκλήματα κατά της τιμής*, (αρ.361-369 Π.Κ.), 2η Έκδοση, Αθήνα Κομοτηνή 1982, σελ.22 επ.

στην ανθρώπινη αξία του ανθρώπου και είναι ανάλογο με το βαθμό μη παραβάσεως από αυτό των κοινωνικοηθικών του καθηκόντων και ενεργοποιείται με την κοινωνική παρουσίαση είτε των προϋποθέσεων της αξίας αυτής είτε ρητών είτε συμβολικών τρόπων συμπεριφοράς που συνδέουν το άτομο με το status»²⁵⁸. Υποστηρίζεται ότι «εν μέρει η τιμή του ατόμου στηρίζεται στην προσωπικότητα και την αξία του για τις ανθρώπινες ιδιότητές του και εν μέρει στην ατομική του ικανότητα να εκπληρώνει τα κοινωνικοηθικά του καθήκοντα που αντιστοιχούν στον κοινωνικό του ρόλο και υπαγορεύονται από τη στοιχειώδη κοινωνική ηθική είτε τις επιταγές της που έχουν περιβληθεί από την ισχύ νομικού κανόνα είτε συνίσταται σε απλώς ηθικούς κανόνες»²⁵⁹.

Σημαντική καινοτομία των διατάξεων των εγκλημάτων περί τιμής που εισάγονται στον Ποινικό Κώδικα το 1929. Ένδειξη της φιλελευθεροποίησης του ποινικού κώδικα είναι ότι καθιερώνει την απόδειξη της αλήθειας του δυσφημιστικού γεγονότος και μόνο κατ' εξαίρεση απαγορεύεται η απόδειξη της αλήθειας²⁶⁰. Η απόδειξη της αλήθειας απαγορεύεται όταν δεν αφορά αποκλειστικά τις σχέσεις οικογενειακού ή ιδιωτικού βίου, όταν δεν θίγεται το δημόσιον συμφέρον και όταν ο ισχυρισμός γίνεται με κακοβουλία (αρ. 362 ΠΚ). Ο στόχος είναι διττός ο δημόσιος έλεγχος όσων ασχολούνται με τα κοινά και το ατιμώρητον του υπαιτίου όταν το δυσφημιστικό γεγονός είναι αληθές. Η διάταξη δεν έχει εφαρμογή στην συκοφαντική δυσφήμιση του άρθρου 363 Π.Κ. Επίσης αν πρόκειται για αξιόποινη πράξη χωρίς να έχει υπάρξει δικαστική δίωξη επιτρέπεται η απόδειξη της αλήθειας²⁶¹.

Επεξηγώντας την αλλαγή του νόμου σημειώνεται χαρακτηριστικά στη θεωρία: «δεν είναι σκόπιμο ούτε σύμφωνο με την ανθρώπινη φύση να υποχρεούται κανείς σε ψευδολογία όταν η αλήθεια είναι πικρά και προσβλητική για κάποιον ή να υποχρεωθεί σε σιωπή από το φόβο μήπως ομιλών και την αλήθεια λέγων προβή σε εκδήλωση δυσμενή. Αυτή η απαίτηση θα ήταν για τον άνθρωπο θα δημιουργούσε μια κοινωνία υποκριτών μια άποψη που θα ήταν επίζηλη ως αποτέλεσμα ποινικών διατάξεων που θα πρέπει να αποβλέπουν στη διάπλαση των ηθών. Αλλά και δεν θα πρέπει κανείς να επωφελείται με κακοβουλία για ορισμένα αληθή περιστατικά να δημιουργήσει την ηθική εξόντωση ετέρου ή να τον διασύρει στηριζόμενος σε αυτά στη δημοσιότητα τον ιδιωτικόν και οικογενειακόν βίον και εφόσον δεν υπάρχει κανένα κοινόν συμφέρον που να επιβάλει την πράξη. Όταν ο νόμος δεν θέτει το προσήκον φίμωτρο εις στο στόμα κάποιου, δημιουργείται κίνδυνος να ξεσπάσει αλλού όπως σε έριδες, τραυματισμούς, αναιρέσεις, μονομαχίες και χειροδικίες»²⁶².

Η μη επιβολή της ποινής στην περίπτωση που ο νομοθέτης κάνει αξιολόγηση της προσβολής λαμβάνει υπόψιν την ανάγκη προστασίας της προσωπικής ελευθερίας του ατόμου ειδική έκφραση της οποίας είναι να λέει την αλήθεια. Η αλήθεια του

²⁵⁸ Σπινέλλη Δ., *Εγκλήματα κατά της τιμής*, ο.π., σελ.27.

²⁵⁹ Σπινέλλη Δ., *Εγκλήματα κατά της τιμής*, ο.π., σελ.25.

²⁶⁰ Εξαιρέσεις περιέχουν για τη αλήθεια περιέχουν και νομοθεσίες όπως η γαλλική και ελβετική, Π. Παπαδάτου, *Τα εγκλήματα κατά της τιμής*, ο.π. σελ. 164. Αναλυτικά για την σχέση αλήθειας και δυσφήμισης στο αγγλοσαξονικό δίκαιο βλέπε κεφάλαιο πρώτο του δεύτερου μέρους. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, η απόδειξη της αλήθειας κατά το νόμο 5060/31 περί Τύπου επιτρέπεται μόνο επί απλής δυσφήμισης μόνο αν το γεγονός αποτελεί ποινικό αδίκημα είτε απευθύνεται η διάδοση κατά ιδιώτου είτε κατά υπαλλήλου. Αν παρήλθε ο χρόνος της παραγραφής δεν επιτρέπεται η απόδειξη της αλήθειας διότι η λήθη εκάλυψε το παρελθόν. Επίσης επιτρέπεται η απόδειξη της αλήθειας αν στρέφεται κατά δημοσίου υπαλλήλου και δια τα δημόσια καθήκοντά του. Αλλά δεν επιτρέπεται η απόδειξη της αλήθειας αν η διάδοση ανάγεται αποκλειστικώς εις τον οικογενειακό ή ιδιωτικό του βίον. Ταμπακόπουλος Α., *Νομικά Ζητήματα*, Θέμις Έτος ΜΔ, 37-40, σελ.38.

²⁶¹ Στάικος Α., *Επίτομος Ερμηνεία Ελληνικού Ποινικού Κώδικα*, 3ος τόμος, Ειδικό Μέρος, εκδ. Μ Φραγκούλη, Αθήνα 1961, σελ.810-811.

²⁶² Στάικος Α., *Επίτομος Ερμηνεία Ελληνικού Ποινικού Κώδικα*, ο.π., σελ.809.

γεγονότος αποτελεί λόγο που αίρει τον αρχικά άδικο χαρακτήρα της πράξης που δικαιολογεί την προσβολή²⁶³. Γεγονότα που αφορούν αποκλειστικά τις σχέσεις οικογενειακού και ιδιωτικού βίου αποτελούν όλες οι εκδηλώσεις, καταστάσεις ή συμβάντα που έχουν καθαρά προσωπικό χαρακτήρα και δεν επηρεάζουν τα δικαιώματα του συνόλου όπως η σεξουαλική ζωή, οι προσωπικές σχέσεις συζύγων, οι ασθένειες και οι προσωπικές συνήθειες²⁶⁴. Όπως σημειώνεται πρόκειται για μια διάταξη που προστατεύει δυο έννομα αγαθά. Όταν το διαδιδόμενο γεγονός αφορά αποκλειστικά σχέσεις του οικογενειακού ή ιδιωτικού βίου που δεν θίγουν το δημόσιο συμφέρον προσβαλλόμενο αγαθό εκτός από την τιμή είναι και η ιδιωτική σφαίρα του ατόμου. Επίσης πρόκειται για μια εκ του νόμου στάθμιση η τιμή σε συνδυασμό με την ιδιωτική ζωή του ατόμου θεωρούνται από το νομοθέτη αγαθά υπέρτερα της ελευθερίας²⁶⁵.

Συνοψίζοντας, από τους προαναφερόμενους ορισμούς της τιμής διαπιστώνεται η ρευστότητα της έννοιας. Κοινή συνισταμένη τους αποτελεί ότι η πιο σημαντική προϋπόθεση για να διαπιστωθεί η προσβολή της τιμής ενός προσώπου είναι κατά πόσο διαταράχθηκε η σχέση εκτίμησης και εμπιστοσύνης μεταξύ του ατόμου αυτού και της κοινωνίας-κοινότητας στην οποία ανήκει²⁶⁶. Ο ψυχικός πόνος και το πλήγμα στην αυτοεκτίμηση ενός ανθρώπου δεν συνιστά κρίσιμο στοιχείο αν και συχνά είναι φυσικό επακόλουθο²⁶⁷. Με βάση τα παραπάνω, ο δυσφημιστικός ισχυρισμός θα κριθεί με γνώμονα την κοινότητα στην οποία ανήκει το άτομο και κατά πόσο μια αρνητική δημόσια παρουσίαση ενός προσώπου πράγματι διατάραξε την εμπιστοσύνη και εκτίμηση των άλλων προς αυτόν.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι δυνατόν ένας συγγραφέας που βασίζεται στην ιστορία ζωής ενός υπαρκτού προσώπου να προσβάλει την τιμή του. Ειδικότερα σε περίπτωση που προσθέτει επινοημένα γεγονότα και χαρακτηριστικά ενός προσώπου, ακόμα και αν ο ίδιος θεωρεί ότι είναι κολακευτικά μπορεί να προσβάλουν την τιμή του στην περίπτωση που η κοινότητα στην οποία ανήκει τα θεωρεί αρνητικά χαρακτηριστικά και εξαιτίας αυτής της παρουσίασης διαταράχθηκε η εμπιστοσύνη της κοινότητας που ανήκει για αυτόν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση *Kelly's v. Lowes Inc.* (1948) όπου κρίθηκε ότι η απεικόνιση ενός αξιωματικού ως απείθαρχου και δυναμικού έβλαψε την επαγγελματική του φήμη στα μάτια των συναδέλφων του παρά το γεγονός ότι δεν αποτελούσε πρόθεση των δημιουργών να μειώσουν την επαγγελματική του φήμη²⁶⁸.

Οι συγγραφείς αυτομυθοπλασίας μπορεί να προσβάλουν την τιμή ερωτικών συντρόφων ή μελών της οικογένειάς τους επειδή αναφέρθηκαν σε αληθή γεγονότα του ιδιωτικού και οικογενειακού τους βίου με κακοβουλία και χωρίς να υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού²⁶⁹. Οι συγγραφείς μυθιστορημάτων που βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα, μπορεί να ερμηνεύσουν τη συμπεριφορά

²⁶³ Συμεωνίδου Καστανίδου Ε., *Ποινικό Δίκαιο. Ειδικό Μέρος*, δ'έκδοση, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ.Σάκκουλα, 1999, σελ. 221.

²⁶⁴ Συμεωνίδου Καστανίδου Ε., *Ποινικό Δίκαιο. Ειδικό Μέρος*, ο.π., σελ. 223.

²⁶⁵ Συμεωνίδου Καστανίδου Ε., *Ποινικό Δίκαιο. Ειδικό Μέρος*, ο.π., σελ. 224.

²⁶⁶ Αντίστοιχες θέσεις εκφράζει και το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. Στην απόφαση *Rosenblatt v. Baer*, (383 U.S., 1966) σημείωσε ότι η κοινωνία έχει ένα επίμονο και ισχυρό συμφέρον να αποτρέπει και να επανορθώνει προσβολές κατά της τιμής.

²⁶⁷ Για το παλαιό γερμανικό δίκαιο η τιμή αποτελούσε κατάπτωση του προσώπου δια του κλονισμού της αυτοπεποίθησης αυτού. Μια πράξη που προκαλούσε ψυχικό πόνο δημιουργούσε ψυχικόν τραύμα και διατάραξη της γαλήνης της ψυχής. Βλέπε Γάφος, ο.π., σελ.128.

²⁶⁸ Βλέπε σχετικό νομολογιακό παράδειγμα παρακάτω υπόθεση *Kelly's v. Lowes Inc* (1948).

²⁶⁹ Για το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού βλέπε αναλυτικά δεύτερο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

προσώπων που κατηγορήθηκαν για ένα έγκλημα και τελικά αθωώθηκαν με τρόπο που να αφήνει υπόνοιες για την ενοχή τους με αποτέλεσμα να προσβάλουν την τιμή τους²⁷⁰.

Σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ιδιαίτερα λεπτή η διάκριση μεταξύ του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία και του δικαιώματος προστασίας της τιμής. Στο προηγούμενο παράδειγμα οι συγγραφείς μη μυθοπλασίας δεν αναφέρουν ψευδή γεγονότα, δεν προχωρούν σε ψευδείς ισχυρισμούς γεγονότων αλλά προχωρούν σε μια παρουσίαση μιας ιστορίας ζωής που αφήνει χώρο για εικασίες για κακόβουλες προθέσεις. Ερμηνεύουν την εμπειρία ζωής ενός προσώπου με τρόπο που παραλλάσσει το ρόλο του σε πραγματικά γεγονότα. Οι συγγραφείς αυτοί έχουν στόχο συνήθως να σχολιάσουν ένα κοινωνικό φαινόμενο, να ερμηνεύσουν δηλαδή τα κίνητρα ή τη συμπεριφορά των προσώπων που συμμετείχαν σε αυτό με τρόπο που να υπηρετεί αυτό το στόχο. Υποκαθιστούν εντέλει την εμπειρία των προσώπων αυτών με μια άλλη που οι ίδιοι επινοούν για να υπηρετεί το σχόλιο τους για την κοινωνία ή την ανθρώπινη φύση.

Με βάση τέτοιες υποθέσεις που φώτιζαν τη ζωή κάποιου υπό ένα φως μη κολακευτικό και διαφέρον με την πραγματικότητα αλλά χωρίς άμεσο συσχετισμό με προϋπάρχοντα γεγονότα και δεδομένα, υποστηρίχθηκε στην αμερικανική θεωρία από τον W. Prosser ότι η παρουσίαση ενός προσώπου υπό ψευδή φωτισμό (false light privacy) αποτελεί μία από τις εκφάνσεις του δικαιώματος προστασίας της ιδιωτικότητας (privacy)²⁷¹. Θεωρείται ότι υπάρχουν πολλές ομοιότητες μεταξύ του δικαίου προστασίας της τιμής (defamation law) και αυτής της έκφανσης της ιδιωτικότητας (privacy law). Προϋποθέσεις για να κριθεί ότι ένα δημοσίευμα παραβίασε την ιδιωτικότητα ενός προσώπου με ψευδή φωτισμό είναι οι εξής: α) ο εναγόμενος θα πρέπει να έχει δημοσιοποιήσει ένα ζήτημα που αφορά τον ενάγοντα, β) θα πρέπει να τον έχει παρουσιάζει στο κοινό υπό ψευδή φωτισμό και γ) θα πρέπει να προχώρησε στη δημοσίευση εν γνώσει ή με απερίσκεπτη αδιαφορία για το ψεύδος και εν γένει για τις συνέπειές της. Με άλλα λόγια - με εξαίρεση την απαίτηση το δημοσίευμα να έχει ιδιαιτέρως προσβλητικό περιεχόμενο - ουσιαστικά η έκφανση αυτή της ιδιωτικότητας μοιράζεται τις ίδιες προϋποθέσεις απόδειξης της με την προσβολή της τιμής.

Σύμφωνα με τον Prosser, το έννομο αγαθό που προστατεύεται από αυτή την έκφανση του δικαιώματος της ιδιωτικότητας είναι η τιμή²⁷². Κι άλλοι θεωρητικοί, όπως ο Schwartz, συσχετίζουν τον ψευδή φωτισμό της ιδιωτικότητας με την τιμή/φήμη. Συγκεκριμένα ο τελευταίος αναλύοντας το έννομο αγαθό που προσβάλλεται από ένα δημοσίευμα που θέτει κάποιον υπό ψευδή φωτισμό σημείωσε ότι όταν ένα άτομο παρουσιάζεται με λανθασμένο τρόπο μπροστά στο κοινό, προκαλείται σύγχυση ή αμφισβήτηση για το άτομό του. Δημιουργείται ένα προσβλητικό ή ακόμα και αποπροσανατολιστικό προφίλ του, μια ανισορροπία μεταξύ στην πραγματική του ταυτότητα και την ταυτότητά του στα μάτια των άλλων²⁷³. Αναζητώντας τη διαφορά μεταξύ τους υποστηρίχθηκε ότι ένα δυσφημιστικό δημοσίευμα πλήττει το κέντρο της

²⁷⁰ Όπως υποστηρίζεται στη θεωρία όταν το γεγονός εκφέρεται σε σχέση με μια κρίση τότε και τα δυο λειτουργούν προσβλητικά για την τιμή ενός άλλου προσώπου. Όταν όμως η δυνατότητα της βλάβης της τιμής προκύπτει αποκλειστικά από τη διατυπωθείσα κρίση η οποία δεν επεξηγείται ή αλλιώς δεν στηρίζεται σε συγκεκριμένο γεγονός τότε δεν μπορεί να λειτουργήσει προσβλητικά για την τιμή. Θα πρέπει να στηρίζεται σε προϋπάρχοντα δεδομένα. Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., *Εμβάθυνση στην ποινική νομολογία*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2006, σελ. 471.

²⁷¹ Prosser W. L., *Privacy*, 48 Cal. L. Rev. 383, (1960), σελ. 398.

²⁷² Bruce A. McKenna, *Note, False Light: Invasion of Privacy?*, 15 Tulsa L.J. 113, 119 (1985).

²⁷³ Schwartz G.T., *Explaining and Justifying a Limited Tort of False Light Invasion of Privacy*, 41 Case W. Res. L. Rev. 885, 897 (1991).

ικανότητας του ατόμου να λειτουργεί στην κοινωνία ενώ ένα δημοσίευμα που θέτει ένα πρόσωπο υπό ψευδή φωτισμό προκαλεί λιγότερο σημαντικές συνέπειες σε κοινωνικό επίπεδο. Το θιγόμενο πρόσωπο βλέπεται και ενοχλείται λιγότερο²⁷⁴.

Η συσχέτιση των δυο προκάλεσε αντιδράσεις. Όπως υποστηρίχθηκε, η προσβολή της τιμής μπορεί να κριθεί αντικειμενικά κριτήρια ενώ η προσβολή της ιδιωτικότητας κρίνεται με υποκειμενικά. Κατά συνέπεια δεν μπορούν να συνυπάρχουν δικαιικά. Στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 δικαστήρια σε διάφορες Πολιτείες, όπως της Δυτικής Καρολίνας (1984) και του Τέξας (1994), αμφισβήτησαν τη μορφή αυτή αδικοπραξίας. Στο σκεπτικό των σχετικών αποφάσεων σημειώθηκε ότι η έκφραση αυτή της ιδιωτικότητας υπερκαλύπτεται από το δίκαιο προστασίας της τιμής. Η αναγνώρισή της έκφρασης αυτής εντείνει την σχέση έντασης μεταξύ της ιδιωτικότητας και της ελευθερίας της έκφρασης²⁷⁵. Συνταγματικά προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (1791)²⁷⁶. Σε άλλες αποφάσεις απορρίπτεται η παραβίαση μέσω του ψευδούς φωτισμού της ιδιωτικότητας. Τα επιχειρήματα που προβάλλονται είναι ότι αφενός αυτή η έκφραση του δικαιώματος ιδιωτικότητας έχει πολλά κοινά στοιχεία με την δυσφήμιση, γεγονός που την καθιστά σχεδόν περιττή και αφετέρου ότι δεν έχει τις ίδιες προϋποθέσεις και τις εγγυήσεις του δικαίου της τιμής όπως έχουν διαμορφωθεί από την νομολογία με αποτέλεσμα να απειλεί την ελευθερία της έκφρασης, όπως προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία²⁷⁷.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι κοινά στοιχεία του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία και του δικαιώματος της τιμής είναι ότι και τα δυο εδράζονται στη διαμόρφωση μιας σχέσης του εαυτού με τους άλλους. Στην περίπτωση του δικαιώματος της τιμής επιδιώκεται να διατηρηθεί η εκτίμηση που έχει κτίσει με τη συμπεριφορά του ένα πρόσωπο στους ανθρώπους που τον γνωρίζουν. Η διατήρηση αυτής της εκτίμησης διασφαλίζει και την προσωπική του αυτοεκτίμηση. Προφανώς η τιμή συνδέεται στενά και με την έννοια της αξίας και της αξιοπρέπειας του ανθρώπου²⁷⁸. Όπως χαρακτηριστικά λέει ο Κάσσιος στο θεατρικό έργο «Οθέλος» του

²⁷⁴ Brilliant B and Livia D., *Defamation in fiction. The limited viability of alternative causes of action*, 52 Brook. L. Rev. 52 Brook. L. Rev. pp.1-42 (1986-1987), σελ. 23.

²⁷⁵ Πρόκειται για την υπόθεση *Renwick*, 312 Σ.Ε.2d 405 (N.C. 1984). Στην απόφαση απορρίφθηκε το αίτημα Πρύτανη Πανεπιστημίου που θεώρησε ότι ο ανακριβής τρόπος που ο δημοσιογράφος μιας εφημερίδας παρουσίαζε τις δηλώσεις του δημιουργούσαν ψευδή εντύπωση στο κοινό ότι ήταν ένα φανατικός ψεύτης και ανεύθυνος επαγγελματίας. Στην υπόθεση *Cain v. Hearst Corp.*, 878 S.W.2d 577, 577 (Tex. 1994) απέρριψε την αξίωση προστασίας της ιδιωτικότητας μέσω του ψευδούς φωτισμού ενός καταδικασμένου εγκληματία επειδή υποστήριζε ότι είχε παρουσιαστεί με μη κολακευτικό τρόπο σε ένα άρθρο της *Houston Chronicle*. Αναλυτικά Baker Perkins R., *The truth behind false light. A recommendation for Texas re-adoption of false light privacy*, 34 Tex. Tech L. Rev. 1199. (2003).

²⁷⁶ Το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών του 1787 σε ελληνική μετάφραση βλέπε Κ. Μαυριά, Α. Παντελή, *Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και ξένα*, 3η Έκδοση, Αθήνα-Κομοτήνη, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1996, σελ.545 επ.

²⁷⁷ Βλέπε αναλυτικά Robin Baker Perkins, *The truth behind false light. A recommendation for Texas re-adoption of false light privacy*, ο.π., υποσημ. 346.

²⁷⁸ Για την αρχαία Ρώμη, η αξιοπρέπεια νοείται με την έννοια της εκτίμησης που χαίρει ένα δημόσιο πρόσωπο, ένας στρατιωτικός, ένας αξιωματικός, ένας κυβερνήτης. Όταν αποφασίζεται να εξοριστεί, χάνει αυτόματα και την τιμή του. P. Veyne, *Où la vie publique était privée*, σε συλλογικό τόμο Veyne P. (dir), *De L'Empire romain a l'an mil*, Vol.1. μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, σσ. 75-94, σελ.101. Οι δυο έννοιες διακρίνονται. Όπως σημειώνεται το ελληνικό Σύνταγμα ανάγει σε πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου που ορίζεται ως σπονδυλική στήλη του συστήματος αξιών της έννομης τάξης.

Σαίξπηρ, «έχασα την υπόληψή μου. Έχασα την αθάνατη πλευρά του εαυτού μου και αυτό που παραμένει είναι κτηνώδες»²⁷⁹.

Ένα ακόμα κοινό σημείο είναι ότι στο δίκαιο προστασίας της τιμής, η απόδειξη της αλήθειας του δυσφημιστικού γεγονότος συνεπάγεται το ατιμώρητο του υπαιτίου. Όμως γίνεται αποδεκτό ότι η δημοσίευση γεγονότων της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής καθιστά την απόδειξη της αλήθειας δυσχερή. Αντίστοιχα δυσχερές είναι η απόδειξη της αλήθειας σε προσωπικές αφηγήσεις ζωής. Είτε γράφει κανείς τη δική του προσωπική ιστορία είτε την ιστορία κάποιου άλλου δεν έχει στόχο να εκφράσει μια αντικειμενική αλήθεια αλλά να επανασυναρμολογήσει μια περίοδο της ζωής του ίδιου ή του υπαρκτού προσώπου από τον οποίο εμπνέεται. Επιδιώκει μια εντελώς προσωπική αλήθεια.

Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Gusdorf, ο αυτοβιογραφικός λόγος έχει στόχο την αναζήτηση του εαυτού και χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντικειμενικότητας και ανιδιοτέλειας. Πρόκειται για την προσπάθεια και το δράμα ενός ανθρώπου που αγωνίζεται να επανασυναρμολογήσει τον εαυτό του σε μια συγκεκριμένη στιγμή της ιστορίας του. Γι' αυτό και θεωρεί ότι η σημασία του αυτοβιογραφικού έργου πρέπει να αναζητηθεί πέρα από την αλήθεια και το ψεύδος. Η ουσία της αυτοβιογραφίας είναι η ανθρωπολογία της (humanness), μια συνείδηση που αναζητά την αλήθεια της²⁸⁰.

Ποιες είναι οι διαφορές μεταξύ των δυο δικαιωμάτων; Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, το δικαίωμα της τιμής συνδέεται με τις μικρές κοινωνίες και τις αξίες και αγωνίες που αυτές φέρουν. Σε αυτές καθένας αποκτούσε την τιμή του μέσω των παρελθόντων πράξεών του που ήταν ευρέως γνωστές στους ανθρώπους της μικρής κοινότητας που ανήκε. Όλοι γνώριζαν τη ζωή του άλλου μέσω της κοινωνικής πρακτικής του κουτσομπολιού. Επίσης γνώριζαν ότι για να χαίρουν την εκτίμηση των άλλων θα έπρεπε να συμμορφωθούν σε αξίες και κοινωνικούς κανόνες. Οι κανόνες αυτοί επιβάλλονταν μέσω της αίσθησης της ντροπής και της ανάγκης συμμετοχής και αποδοχής από την κοινότητα. Η στενή σχέση εμπιστοσύνης επί των πράξεων των άλλων και της τιμής επεξηγεί γιατί το δικαίωμα τιμής νοείται από κάποιους θεωρητικούς ως ιδιοκτησιακό δικαίωμα²⁸¹. Ειδικά σε παλιότερες κοινωνίες που οι γραπτές συμφωνίες σπάνιζαν, το καλό όνομα κάποιου ήταν εκείνο που τις αντικαθιστούσε στις συναλλαγές και συμφωνίες και για αυτό η τιμή αποτελούσε οικονομικό μέγεθος. Αλλά και η αυτοπραγμάτωσή και αυτοεκτίμησή και η αίσθηση υπευθυνότητας εξαρτιόταν από την εικόνα των άλλων για αυτόν. Η εικόνα των άλλων για τον εαυτό που λειτουργούσε ως καθρέφτης για τον τρόπο που ο ίδιος ο εαυτός αποκτούσε αυτοεκτίμηση. Όπως σημειώνεται η φήμη αποτελεί το σεβασμό στον

Η ανθρώπινη αξία και αξιοπρέπεια δεν ταυτίζονται. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια αναφέρεται στην κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης φύσης όπως προσδιορίζεται από την έννοια της τιμής. Είναι ο σεβασμός και η τιμή που οφείλεται σε κάθε άνθρωπο που είναι προικισμένο με λογική, συνείδηση και ικανότητα αυτοπροσδιορισμού. Είναι αυτοπροσδιοριζόμενο ως υποκείμενο και όχι ως αντικείμενο της ιστορίας και των κοινωνικών διαδικασιών. Η ανθρώπινη αξία αναφέρεται συνολικώς στην ανθρώπινη οντότητα στη πνευματική και σωματική διασταση της ανθρώπινης φύσης. Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 35-37.

²⁷⁹ Ο Ιάγος του απαντά: «Η υπόληψη είναι μια μάταιη και εντελώς ψευδής ετικέτα συχνά την αποκτά κανείς χωρίς να την αξίζει και τη χάνει χωρίς να έχει φταίξει, δεν έχεις χάσει καμιά απολύτως υπόληψη, εκτός κι αν έχεις χάσει την υπόληψη που έχεις εσύ για τον εαυτό σου», Σαίξπηρ Γ., *Οθέλος*, μτφ. Δ. Δημητριάδης, εκδ. Εστία, 1η Έκδοση, 1991. σελ.67.

²⁸⁰ Gusdorf G., *Conditions and Limits of Autobiography*, στο J. Olney (επιμ.), *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*, Princeton, Princeton University Press, 1980, σελ. 43.

²⁸¹ Post R. C., *The social foundations of Defamation Law. Reputation and the Constitution*, 74 Calif. L. Rev. 691, (1986), σελ. 694.

εαυτό που εκπηγάξει από την ευθύνη που αναλαμβάνει μέσω των πράξεων του στην κοινωνία²⁸².

Το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία εκφράζει τις αγωνίες της απρόσωπης κοινωνίας των μεγαλυπόλεων. Όπως έχει σημειωθεί, το σύγχρονο άτομο σχετίζεται περισσότερο με ένα αίσθημα ντροπής που συνδέεται με μια οντολογική ανασφάλεια. Έχει μια αγωνία αν θα είναι επαρκές ώστε να διατηρήσει μια συνεπή βιογραφία (coherent), αν θα διατηρηθεί η ακεραιότητα του εαυτού του, σε αντίθεση με το άτομο σε παλιότερες κοινωνίες που βίωνε πιο συχνά ένα αίσθημα ενοχής έναντι των άλλων καθώς ήταν βεβαρημένο με κοινωνικά ταμπού και υποχρεώσεις²⁸³. Όπως σημειώνεται, η αναζήτηση του εαυτού είναι ένα σύγχρονο πρόβλημα. Στους προμοντέρνους καιρούς η προσπάθεια κατανόησης του εαυτού μέσω της αυτοβιογραφικής του αφήγησης του ήταν απύσχα. Αλλά στην εποχή μας «δεν είμαστε» αυτό που «είμαστε» αλλά «είμαστε» αυτό που «κάνουμε» με τους εαυτούς μας. Βρισκόμαστε σε μια διαρκή πράξη αυτοπαρατήρησης²⁸⁴. Όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με τον Giddens, «για να είναι κανείς άνθρωπος σημαίνει ότι υποθετικά κάθε στιγμή ξέρει τι κάνει και γιατί το κάνει»²⁸⁵.

Η έννοια της τιμής είναι στενά συνδεδεμένη με την κοινότητα στην οποία ανήκει κάποιος. Ουσιαστικά υπονοεί ότι ο εαυτός είναι στενά εξαρτώμενος με την κοινότητα και δεν διεκδικεί ακόμα πλήρως την αυτονομία του. Η αυτοπραγμάτωσή του συναρτάται με την αξία που του προσδίδουν οι άλλοι, την οποία διαρκώς θα πρέπει να αποδεικνύει. Αντίθετα η έννοια της προσωπικής ιστορίας υπονοεί ότι μια διαφορετική σχέση του εαυτού με τους άλλους. Η αυτοαφήγηση είναι μια πράξη ισορροπίας μεταξύ μιας πεποίθησης αυτονομίας, μιας συσχέτισης με τους άλλους και μιας δέσμευσης έναντι των άλλων ανθρώπων²⁸⁶.

Μήπως εντέλει η στενά συνδεδεμένη με την κοινότητα έννοια της τιμής χάνει τη σημασία της στο νέο αχανή απρόσωπο κόσμο; Αν και οι κοινωνίες της νεωτερικότητας είναι αχανείς και απρόσωπες, χαρακτηρίζονται από κινητικότητα των προσώπων, αστυφιλία και αύξηση του πληθυσμού που καθιστά δύσκολο το σχηματισμό κοινοτήτων, τα άτομα συνεχίζουν να ανήκουν και δημιουργούν κοινότητες και επιδιώκουν την εκτίμηση των άλλων ανθρώπων. Η σημασία του δικαιώματος της τιμής διατηρείται αναλλοίωτη.

Νέες μορφές προσβολής της τιμής υπάρχουν στο διαδικτυακό περιβάλλον. Η διαφορά με το παρελθόν είναι ότι η προσβολή της τιμής του στο νέο περιβάλλον επικοινωνίας τον ακολουθεί όσο κι αν εκείνος επιλέξει να μετακινηθεί σε νέους τόπους καθώς είναι προσβάσιμη στον καθένα που θα γνωρίσει και θα επιλέξει να τον ελέγξει. Για αυτό υποστηρίζεται ότι έχει δημιουργηθεί μια εικονική παγκόσμια κοινότητα αποσπασμένη από την κοινότητα που ανήκει κοινωνικά, πολιτισμικά και επαγγελματικά. Δυσφημιστικοί ισχυρισμοί για κείνον μπορούν να εμφανιστούν και να εξαφανιστούν στο διαδίκτυο σε δευτερόλεπτα και να επανεμφανιστούν χωρίς ο προσβαλλόμενος να μπορεί να γνωρίζει ποιος δημιούργησε αυτή τη φήμη και ποιοι έλαβαν γνώση της²⁸⁷. Επίσης η διαφορά με την πραγματική κοινότητα σε σχέση με την εικονική είναι ότι τα θραύσματα πληροφοριών για τους ανθρώπους που υπάρχουν στο διαδίκτυο είναι εκτός πλαισίου, ανολοκλήρωτα και συχνά αποπροσανατολιστικά

²⁸² Post R.C., *The social foundations of Defamation Law. Reputation and the Constitution*, ο.π., σελ. 711.

²⁸³ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ. 65.

²⁸⁴ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ. 57.

²⁸⁵ Giddens A., *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, ο.π., σελ.35.

²⁸⁶ Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, ο.π., σελ. 129.

²⁸⁷ Solove D., *The future of reputation*, ο.π., σελ.32-33.

ή ψευδή. Δεν υπάρχει το πλαίσιο μιας υπαρκτής κοινότητας που γνωρίζει όλη την ιστορία ζωής ενός ανθρώπου και μπορεί να ελέγξει την ακρίβεια αυτών των πληροφοριών²⁸⁸.

Σε μια αχανή πια διαδικτυακή κοινότητα το δικαίωμα προστασίας της τιμής δεν επαρκεί να προστατέψει από τις συνέπειες μιας ανεύθυνης κυκλοφορίας ανακριβών και ανεπίκαιρων πληροφοριών. Για αυτό υπάρχει ανάγκη προστασίας από νέου τύπου δικαιώματα όπως της λήθης και του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Το πρώτο επιδιώκει τη λήθη ως προϋπόθεση για διεκδίκηση του μέλλοντος και το δεύτερο το κατ' ελάχιστον τη γνώση επί των πληροφοριών που κατέχουν αόρατα οι άλλοι για εκείνον. Το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία αναδεικνύει, ότι μέσα από το σύνολο των βιωμάτων κάποιου, των δοκιμασιών που του φέρει η ζωή, αποκτά την αξία και ελευθερία του και όχι από τα ψηφιακά θραύσματα εικόνων του εαυτού του.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, τα δυο δικαιώματα έχουν σημεία επαφής και διαχωρισμού. Είναι δυνατή η συρροή τους. Λογοτεχνικά κείμενα μπορεί να περιέχουν ψευδείς ισχυρισμούς γεγονότων ή ακόμα και αληθείς ισχυρισμούς ιδιωτικών γεγονότων χωρίς δημόσιο ενδιαφέρον που διαταράσσουν τη σχέση εμπιστοσύνης με την κοινότητα και την αυτοεκτίμηση κάποιου προσβάλλοντας την τιμή του. Παράλληλα στα κείμενα αυτά μπορεί να επιχειρείται η υποκατάσταση των βιωμάτων του υπαρκτού προσώπου με τα βιώματα του ίδιου συγγραφέα προσβάλλοντας το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία του πρώτου.

1.2. Η σχέση με το δικαίωμα ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.

Ο εννοιολογικός προσδιορισμός του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής και της οικογενειακής ζωής συναντά εμπόδια. Όπως σημειώνεται, η ιδιωτική ζωή δεν είναι μια φυσική πραγματικότητα αλλά δίδεται μέσα από το χρόνο. Είναι μια ιστορική πραγματικότητα δημιουργημένη με διαφορετικό τρόπο από την κάθε κοινωνία. Δεν υπάρχει μια ιδιωτική ζωή που τα όρια της προσδιορίζονται μια φορά και οριστικά. Αντίθετα αναδιαμορφώνονται από την ανθρώπινη δραστηριότητα στην ιδιωτική και δημόσια σφαίρα της κάθε ιστορικής εποχής²⁸⁹. Η ιδιωτική ζωή δεν υπάρχει παρά μόνο σε συνάρτηση με την δημόσια ζωή²⁹⁰. Για αυτό και το κανονιστικό περιεχόμενο ενός δικαιώματος ιδιωτικής ζωής είναι σε συνάρτηση με την ισορροπία που δημιουργείται σε κάθε ιστορική περίοδο μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ζωής.

Παρότι παραδοσιακά το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής συνδέεται με την προστασία του ασύλου της κατοικίας, η σύνδεση αυτή δεν είναι αυτονόητη. Κατά την αρχαιότητα ο οίκος ήταν κατά κύριο λόγο ο χώρος που εξυπηρετούνταν οι φυσικές συνθήκες διαβίωσης του ανθρώπου και όχι ο χώρος που απολάμβανε την σχέση με τον εαυτό του και τους οικείους του²⁹¹. Αυτή η σχέση ακολουθείται κατά τα ελληνιστικά χρόνια αλλά μεταβάλλεται κατά τον Μεσαίωνα. Σε Βυζαντινά κείμενα αποδίδεται μια διάκριση μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού βίου εγγύτερη της σύγχρονης εποχής. Από τη μια είναι τα «πράγματα», τα δημόσια ζητήματα με την ευρύτερη έννοια, έναντι της «σχόλης», της ησυχίας (πολιτικής ή πνευματικής), του

²⁸⁸ Solove D., *The future of reputation*, ο.π., σελ.37.

²⁸⁹ Για μια ιστορική ανασκόπηση της ιστορίας της ιδιωτικής ζωής από την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ως το τέλος του 20ού αιώνα στην Ευρώπη, βλέπε Ariès P. et Duby G. (dir.), *Histoire de la vie privée*, Paris, Seuil, 1985, 1999.

²⁹⁰ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, σε πέμπτο τόμο Prost A. et Vincent G., *De la Première Guerre mondiale à nos jours*, Vol.5, σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Ed. Seuil 1985, 1999, σελ. 115.

²⁹¹ Αρεντ Χ., *Η ανθρώπινη κατάσταση*, μτφ. Ροζάνη, Λυκιαρδόπουλου, Αθήνα, Γνώση, 1986, σελ.49 υποσ. 11.

ιδιωτεύειν και της οικειότητας ως αγαθού ή ιδιοτήτων του προσώπου που αποκαλύπτονται στην οικία²⁹².

Επίσης η σύνδεση της ιδιωτικής ζωής με το απόρρητο των επιστολών εκκινεί στη Δυτική Ευρώπη κατά τον Μεσαίωνα. Η παραβίαση του απόρρητου των επιστολών συνδέεται με την αποκάλυψη ενός μυστικού ιδιωτικής ή δημόσιας φύσης. Οι επιστολές που ανταλλάσσονται εκείνη την εποχή περιέχουν στρατιωτικά και κρατικά μυστικά, μυστικά δηλ. της δημόσιας σφαίρας. Μυστικά της ιδιωτικής ζωής περιέχουν οι προσωπικές επιστολές που ανταλλάσσονται με σκοπό το ερωτικό φλέρτ και την αποπλάνηση²⁹³.

Από τον Μεσαίωνα μέχρι την Αναγέννηση οι καταγραφές της ιδιωτικής ζωής των ανθρώπων είναι λιγότερες με αποτέλεσμα η ιστορική ανάλυση να είναι προβληματική και ισχνή²⁹⁴. Αυτό αλλάζει από το 16ό ως το 18ό αιώνα όπου σε ευρωπαϊκές χώρες αναπτύσσεται η αυτοβιογραφική λογοτεχνία μέσα από το ημερολόγιο, τα γράμματα, τις εξομολογήσεις και τα απομνημονεύματα. Τα τελευταία γράφονται για να διατηρηθούν οι μνήμες των ανθρώπων στους απογόνους τους. Τα κείμενα αυτά αποτελούν σημαντική μαρτυρία για την ανάπτυξη της ανάγνωσης, της γραφής αλλά και της αυτοσυνείδησης²⁹⁵. Τα κείμενα αυτά δεν έχουν συχνά σκοπό τη δημοσιότητα αλλά αποτελούν πολύτιμες ιστορικές μαρτυρίες για τον τρόπο βίωσης της ιδιωτικής ζωής εκείνη την εποχή.

Αυτό που μετέβαλε καθοριστικά τη διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου είναι το κίνημα του Διαφωτισμού και οι Μεγάλες Επαναστάσεις. Μετέβαλαν και εμπλούτισαν ουσιαστικά και τα δυο στοιχεία επαναπροσδιορίζοντας τη διάκριση μεταξύ τους. Το δημόσιο αποιδιωτικοποιήθηκε και έδωσε θέση στο κράτος ενώ το ιδιωτικό έγινε το αντίθετό του και επαναξιολογήθηκε σε σημείο, που να είναι το συνώνυμο της ευτυχίας. Η Γαλλική Επανάσταση επέφερε μια δραστική αλλαγή επιδιώκοντας ένα νέο τύπου ανθρώπου στον τρόπο που εκφράζεται τόσο δημόσια όσο και ιδιωτικά. Η καθημερινή ζωή των δημόσιων προσώπων θα πρέπει να είναι διαφανής. Η Επανάσταση έδωσε αξία στην οικογένεια, διαφοροποίησε τα φύλα, δημιούργησε ένα διαχωρισμό μεταξύ πολιτικών ανδρών και των γυναικών που ζουν στην οικία. Μείωσε την πατριαρχία και την απόλυτη εξουσία του πατέρα²⁹⁶. Μεταξύ του 1789 και 1794 το κίνημα του ρομαντισμού συνέβαλε στην επιστροφή στην οικογένεια²⁹⁷. Από τις αρχές του 19ού αιώνα είναι σημαντικές οι μεταβολές στην οικογένεια που θεωρείται πλέον ο χώρος ανάπτυξης της ιδιωτικής ζωής. Τραντάζεται η πεποίθηση που έχει δημιουργηθεί από τον 17ό αιώνα από τη φιλοσοφία, το δίκαιο και την πολιτική ότι αποτελεί ένα χώρο πατρικής εξουσίας. Δικαιικές μεταβολές

²⁹² Patlagean E., *Byzance X^e- XIe siècle*, σε συλλογικό τόμο, Veyne P. (dir.) *De l'Empire romain à l'an mil*, Vol.1. ο.π., pp.551-562 σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir.), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ.561.

²⁹³ Duby G., *Avertissement*, σε δεύτερο τόμο Duby G. (dir), *De l'Europe féodale à la Renaissance*, Vol. 2., σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ.11-12. Regnier Bohler D., *Exploration d'une littérature*, σε δεύτερο τόμο Duby G. (dir), *De l'Europe féodale à la Renaissance*, Vol.2, pp. 304-394 σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ. 324.

²⁹⁴ Duby G., *Préface à L'Histoire de la vie privée*, σε πρώτο τόμο Veyne P. (dir.) *De l'Empire romain à l'an mil*, Vol.1., σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ.7.

²⁹⁵ Ariès P., *Pour une histoire de la vie privée*, σε συλλογικό τόμο Chartier R. (dir) *De la Renaissance aux Lumières*, Vol 3, pp. 7-22, σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ. 13.

²⁹⁶ Perrot M., *Avant et ailleurs* σε πέμπτο τόμο Perrot, M. (dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, σε συλλογικό έργο Ariès P. et G. Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ.18.

²⁹⁷ Hunt L., *Revolution française et vie privée* σε τέταρτο τόμο Perrot, M. (dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, σε συλλογικό έργο P. Ariès et G. Duby (dir), *Histoire de la vie privée*, σελ.19.

όπως η δυνατότητα διαζυγίου αλλά και η αρχή του κινήματος του φεμινισμού στα 19^ο αιώνα μειώνουν την εξουσία του²⁹⁸. Η οικογένεια αναπαριστάται ως ηθικό ον. Αναδεικνύεται η ενότητα της όχι μόνο μέσα από τους δεσμούς αίματος αλλά και το χρήμα, τα συναισθήματα, τα μυστικά και τη μνήμη. Η αλληλογραφία μεταξύ των μελών μιας οικογένειας που ζούν μακριά το 19^ο αιώνα ήταν συχνή και εκεί αποκαλύπτονται τα οικογενειακά μυστικά και συναισθήματα. Από τον 19^ο αιώνα η οικογενειακή μνήμη διατηρείται πλέον μέσω της τέχνης της φωτογραφίας σε οικογενειακά άλμπουμ²⁹⁹.

Από τον 19^ο αιώνα η οικογένεια θεωρείται πλέον χώρος της πρώτης κοινωνικοποίησης, ως θεμέλιο του κράτους, ως εγγυήτρια της φυλής, ως φέρουσα την εθνική συνείδηση. Θεωρείται ταυτόχρονα ότι μεταφέρει τις αρχές και αξίες και τη γενεολογική μνήμη. Η απόκρυψη οικογενειακών μυστικών αποτελεί θεμέλιο της οικογένειας και μέρους των προσώπων που πρέπει να διατηρηθεί κρυφό ώστε να διατηρηθεί και η οικογενειακή τιμή. Ταυτόχρονα αποτελεί και οικονομικό παράγοντα. Σε χώρες της Μεσογείου, όπως η Ελλάδα, η οικογένεια αποτελεί σημαντικό οικονομικό παράγοντα καθώς μέσα από μικρές και αργότερα μεγαλύτερες επιχειρήσεις λειτουργεί το σημαντικότερο κομμάτι της οικονομίας. Μέσα από στρατηγικές γάμου και κληρονομιάς επιδιώκεται να συνεχιστεί η επιχείρηση μέσα στην ίδια οικογένεια³⁰⁰. Αλλά ταυτόχρονα η λειτουργία μικρών οικογενειακών επιχειρήσεων εντός της οικίας καθιστά δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ της κοινωνικής-δημόσιας και ιδιωτικής ζωής. Πρόκειται για ένα γενικότερο φαινόμενο.

Μέχρι τον 20^ο αιώνα τα μεγάλα στρώματα πληθυσμού που ζούσαν σε χωριά και ανήκαν στις εργατική τάξη των πόλεων χρησιμοποιούσαν την οικία κυρίως για τις βιωτικές τους ανάγκες και οι δυνατότητες απομόνωσης και περίσκεψης εντός αυτής ήταν περιορισμένες αντίστοιχες της μικρής της έκτασης. Ήταν πάντα εκτεθειμένοι στα μάτια των γειτόνων τους και ολόκληρη η ύπαρξή τους νοείται σε μια συλλογικότητα. Η ιδιωτική και η δημόσια σφαίρα δεν ήταν αυστηρά οριοθετημένες. Η δυνατότητα απόσυρσης σε έναν ιδιωτικό χώρο όπου μπορούσε να αναπτυχθεί τόσο η σχέση με τον εαυτό όσο και σχέσεις οικειότητας με τους άλλους ήταν περιορισμένη. Όπως αντίστοιχα περιορισμένη ήταν και η δυνατότητα δημιουργίας τεχνητού ή φυσικού φράκτη γύρω από τα σπίτια που να αποκλείει τα αδιάκριτα μάτια και αυτιά των γειτόνων. Τέτοιες δυνατότητες είχε μόνο η προνομιούχα αστική τάξη³⁰¹. Τα περισσότερα σπίτια εκείνη την εποχή είχαν μόνο ένα δωμάτιο και ήταν σε κοντινή γειτνίαση με τα υπόλοιπα. Η αναγκαία σχεδόν συμβίωση δεν οδηγούσε σε αποδοχή της όποιας διαφορετικότητας και ανεκτικότητα στα ήθη αλλά κατέληγε σε μια αμοιβαία επιτήρηση που περιόριζε την ελευθερία δράσης και επιλογών³⁰².

Από τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} η μετατόπιση στρωμάτων πληθυσμού στις πόλεις για να εργαστεί σε αστικά κέντρα επιφέρει σημαντικές μεταβολές. Γενικεύτηκε το φαινόμενο για το σύνολο του πληθυσμού να οργανώνεται ύπαρξή του σε δυο διαχωρισμένους τομείς του ιδιωτικού και του δημοσίου. Για αυτό, όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, η ιστορία της ιδιωτικής ζωής είναι μια ιστορία

²⁹⁸ Perrot M., *Figures et roles* σε τέταρο τόμο, Perrot, M. (dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, σε συλλογικό έργο P. Ariès et G. Duby (dir), *Histoire de la vie privée*, σελ.117.

²⁹⁹ Perrot M., *La vie de famille*, σε τέταρτο τόμο Perrot, M.(dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, σε συλλογικό έργο P. Ariès et G. Duby (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ.169.

³⁰⁰ Perrot M., *Fonctions de la famille*, σε τέταρτο τόμο Perrot, M.(dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, σε συλλογικό έργο P. Ariès et G. Duby (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ. 107.

³⁰¹ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ.17.

³⁰² Τα παιδιά δεν βγαίνουν από αυτό ούτε κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής συνεύρεσης των γονέων. Για αυτό η ανάγκη σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης ξεκινά από 1960 βλέπε αναλυτικά Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ. 61.

εκδημοκρατισμού της³⁰³. Για τους αγροτικούς πληθυσμούς που ζούσαν σε χωριά, οι συνθήκες αυτές διαχωρισμού αρχίζουν μετά τα μέσα του 20ού αιώνα ή και αργότερα³⁰⁴.

Ειδικότερα οι μεταβολές είναι οι εξής. Μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα η εργασία μέσα στο σπίτι, η οποία σε διάφορες μορφές της συνιστούσε ένα διαδεδομένο φαινόμενο άρχισε να περιορίζεται. Η εργασία σε μεγάλες επιχειρήσεις συνεπάγεται και τη διεκδίκηση εργασιακών δικαιωμάτων. Η μετάβαση σε μεγαλύτερες απρόσωπες επιχειρήσεις συνεπάγεται ένα διαχωρισμό των οικονομικών του νοικοκυριού από το μισθό και στο διαχωρισμό του χρόνου σε ιδιωτικό και δημόσιο. Ο διαχωρισμός μεταξύ οικογένειας και εργασίας μεταβάλλει την ιδιωτική ζωή. Τα νέα σπίτια στις πόλεις έχουν περισσότερα δωμάτια και το καθένα από αυτά έχει διαφορετικό ρόλο στην οικογενειακή ζωή. Η οικογένεια αποθεματοποιήθηκε και έγινε άτυπη. Ειδικά μετά τα μέσα του 20ού αιώνα τα ήθη αλλάζουν με τη δυνατότητα διαζυγίου, την υποχρεωτική εκπαίδευση των παιδιών και τη μεταβολή του ρόλου τους στην οικογένεια και τη δυνατότητα ελεύθερης συμβίωσης πριν το γάμο. Εντός των οικογενειών οι άνθρωποι έχουν μια αυτόνομη ζωή. Το εσωτερικό της ιδιωτικής ζωής σε μια οικογένεια συνιστά την ατομική ιδιωτική ζωή. Οι απειλές κατά του προσώπου ή της ιδιωτικής ζωής εντός της οικίας και της οικογένειας θεωρούνται παραβιάσεις της ιδιωτικής ζωής του ατόμου³⁰⁵.

Παράλληλα οι μικρές οικογενειακές βιοτεχνίες, ιδίως σε χώρες της Μεσογείου όπως η Ελλάδα, η Ιταλία και η Νότια Γαλλία, συνεχίζουν να κατέχουν μεγάλο μέρος της οικονομίας³⁰⁶. Η οικογένεια έχει πολλαπλή λειτουργία, οικονομική, εκπαιδευτική αλλά και παρέχει ασφάλεια ως προσδοκία μιας κληρονομιάς. Τα γνωρίσματά της αυτά καθιστούν τον διαχωρισμό μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου δυσδιάκριτο³⁰⁷. Καθώς η οικονομική σχέση μεταξύ εργοδότη και μελών της οικογένειάς του δεν είναι καθορισμένη³⁰⁸. Ακόμα και όταν δεν απαρτίζεται μόνο από μέλη της οικογένειας, η επιχείρηση λειτουργεί ως προέκταση της οικίας με αντίστοιχους κανόνες³⁰⁹.

Γενικότερα η ελληνική ιδιαιτερότητα συνίσταται στο ότι δεν υπάρχουν μόνο μεγάλες διαφορές μεταξύ πόλεων και χωριών αλλά και μεταξύ ηπειρωτικής Ελλάδας και νησιών³¹⁰. Κατά συνέπεια υπάρχουν πολλαπλά πλαίσια διαχωρισμού μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού και διαφορετικές πολιτισμικές πρακτικές. Τα ήθη επιχειρείται να καθοριστούν από την Ορθόδοξη Εκκλησία που στηρίζει την λειτουργία και

³⁰³ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ.17.

³⁰⁴ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ. 61.

³⁰⁵ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ.53.

³⁰⁶ Για τη θέση του βιοτέχνη στην οικονομία από την βυζαντινή αυτοκρατορία ως τις αρχές του 20ού αιώνα βλέπε διδακτορική διατριβή Xanthopoulos P., *L'artisanat de l'empire ottoman à l'État grec moderne*, Thèse de doctorat en Anthropologie, Paris VIII, 2008.

³⁰⁷ Και τώρα υπάρχει η ίδια δυσκολία διάκρισης. Το διαδίκτυο επαναφέρει την εργασία στο σπίτι και οι οικογενειακές επιχειρήσεις αποτελούν επίσης μέρος νέων μορφών επιχειρηματικότητας start ups.

³⁰⁸ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ. 25 επ.

³⁰⁹ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ.41.

³¹⁰ Μέχρι το τέλος του 19ού αιώνα, το ελληνικό κράτος περιοριζόταν στο γεωγραφικό χώρο που περιελάμβανε τη Στερεά Ελλάδα και την Πελοπόννησο. Τα νησιά που θα προσαρτιστούν αργότερα έχουν σε ιδιαιτερότητες που διατηρούν λόγω των επιδράσεων των δυτικών κυριαρχιών των τελευταίων αιώνων. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν τα Επτάνησα που έχουν πολύ διαφορετικές κοινωνικές και πολιτισμικές δομές σε σχέση με τον ελλαδικό χώρο. Βλέπε αναλυτικά Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα. 2015, κεφ.2. *Ο αυτοβιογραφικός λόγος και το έθνος*, σελ.30 επ.

πρακτική της στην οικογένεια³¹¹.

Μάρτυρας αυτών των μεταβολών αποτελεί η μυθοπλασία η οποία είναι συχνά βασισμένη σε προσωπικά βιώματα. Η ξενόγλωσση αυτοβιογραφική λογοτεχνία περιέχει ουσιαστικά αναντικατάστατες μαρτυρίες για την ιδιωτική ζωή ήδη από το Μεσαίωνα³¹². Από τα τέλη του 19ού αιώνα πληθαίνουν και στην ελληνική λογοτεχνία οι αναπαραστάσεις της ιδιωτικής ζωής της εποχής καθώς το ρεύμα του ρεαλισμού και της ηθογραφίας ωθεί τους καλλιτέχνες να μετακινούνται από ιστορικά και ρομαντικά θέματα σε μια θεματολογία εμπνευσμένη από την καθημερινή ζωή. Σε αυτό συμβάλει και η ανάπτυξη του είδους των αυτοβιογραφιών που έχει προηγηθεί³¹³. Η ελληνική λογοτεχνία αποτελεί πλέον μια μαρτυρία για την ιδιωτική ζωή και τις μεταβολές που επέρχονται³¹⁴. Αλλά και μια μαρτυρία για την προσπάθεια διαχωρισμού της από τη δημόσια ζωή. Η αυτοβιογραφία της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου που δημοσιεύεται στα 1880 θεωρείται λογοτεχνικό κείμενο αλλά είναι ταυτόχρονα μια μαρτυρία για την θέση της γυναίκας σε μια εποχή που επιδιώκει να απεμπλακεί από τον πατρικό ζυγό και να διεκδικήσει την αυτονομία της³¹⁵.

Πως η ελληνική κοινωνία και οικονομία συνεχίζει να είναι βασισμένη στην οικογένεια περιγράφεται στην μεταπολεμική λογοτεχνία στο μυθιστόρημα «Διπλό Βιβλίο» του Δ. Χατζή που πρωτοεκδόθηκε το 1976. Ο πατέρας του κεντρικού ήρωα στην κατοχή διατηρεί ένα ραφτάδικο δίπλα στο σπίτι. Η ιδιωτική από τη δημοσια ζωή του ελάχιστα διαχωρίζονται. Όταν ο ήρωας ενηλικιώνεται πιάνει δουλειά σε ένα ξυλουργείο όπου κοιμάται και τα βράδια. Ο μάστορας του φέρεται σαν παιδί του και στην επιχείρηση σαν μια επέκταση του σπιτιού του όπου μπορεί να βάζει τους κανόνες του. Μόνο όταν πάει στη Γερμανία μετανάστης βιώνει πραγματικά το διαχωρισμό μεταξύ ιδιωτικής ζωής και δημόσιας όταν δουλεύει σε εργοστάσιο με συγκεκριμένες ώρες εργασίας και έχει δικό του πια ιδιωτικό χώρο³¹⁶. Η ιδιωτική ζωή στα αστικά κέντρα είναι μια εμπειρία που βιώνεται για τα μεγάλα στρώματα πληθυσμού στην Ελλάδα προς το τέλος του 20ού αιώνα. Η «Αστραδενή» της Ε. Φακίνου (1982) περιγράφει ακριβώς αυτή τη μετάβαση από το μικρό νησί στην πόλη

³¹¹ Η Εκκλησία στηρίζει όλη την πρακτική της κοινωνική και λειτουργική στην οικογένεια που θεωρεί θεμέλιο λίθο της κοινωνίας βλέπε Λ. Στυλιανούδη, *Συμβολικές αναπαραστάσεις της οικογένειας σε σύγχρονα θρησκευτικού περιεχομένου κείμενα*. Ελληνική κοινωνία. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας, Τόμος 5, Αθήνα 2001, σσ. 99-122.

³¹² Όπως σημειώνεται τα μυθοπλαστικά έργα της περιόδου αποτελούν μια λογοτεχνική αρχαιολογία της ιδιωτικής ζωής, που το άτομο πλέον επινοεί τον εαυτό του ως ένα άτομο που έχει δικαίωμα στο λόγο και στη σιωπή, στην ταυτότητα και στην μάσκα. Αποτελούν καθρέφτες για τη θέση του ατόμου, της γυναίκας, τη θέση του ατόμου στην συλλογικότητα. Δείχνει πόσο υπάρχει από το Μεσαίωνα μια εκτίμηση του ιδιωτικού χώρου και της αυτοσυνειδησης. D. Regnier Bohler, *Exploration d'une litterature*, ο.π., σελ. 305. Για τα σημαντικά έργα της κρητικής λογοτεχνίας της εποχής της αναγέννησης βλέπε D. Holton (επιμ.), *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1997.

³¹³ Πρώτο είναι το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα του Δημήτριου Βικέλα με τίτλο «Λουκής Λάρας» (1879). Μια σειρά από συγγραφείς στη συνέχεια αντλούν συστηματικά την πρώτη ύλη των κειμένων τους από τα κοιτάσματα της ατομικής μνήμης με κύριους εκφραστές του ηθογραφικού διηγήματος τον Βιζυηνό, Παπαδιαμάντη και Κονδυλάκη. Βλέπε Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ. 82.

³¹⁴ Για παράδειγμα στο διήγημα του Α. Παπαδιαμάντη «Ο γάμος του Καραχμέτη», παρουσιάζεται ο θεσμός της σύγκριας που αποτελεί μια πολύτιμη μαρτυρία ενός θεσμού που υπήρχε στα διάφορα μέρη της Ελλάδας και εξαφανίστηκε υπό την επιβολή της Εκκλησίας. Βλέπε Παπαχρίστου Θ.Κ., Κουνουγέρη Μανωλεδάκη Ε., *Ιατρική υποβοήθηση και ανθρώπινη αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο*, 2002. Στυλιανούδη Λ., *Δίκαιον και κοινωνία. Παράδοση και καινοτομία στο ελληνικό δίκαιο*. Επετηρίδα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας, Τόμος 7, σσ. 221- 250, σελ.229.

³¹⁵ Ελισάβετ Μουτζάν – Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*, Αθήνα, Ωκεανίδα, 1997.

³¹⁶ Χατζής Δ., *Διπλό Βιβλίο*, Αθήνα, Ροδακίο, 1999.

μέσα από τα μάτια ενός μικρού παιδιού σε μια τραυματική εκδοχή της.

Το δεύτερο επιδραστικό φαινόμενο στην διάκριση δημοσίου και ιδιωτικού βίου που επέφερε ο 20ός αιώνας είναι η λειτουργία του Τύπου και των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Στα τέλη του 19ού και στις αρχές του 20ού αιώνα ο Τύπος αφορούσε κατά κύριο ρόλο την δημόσια ζωή³¹⁷. Σταδιακά άρχισε να ασχολείται και με την ιδιωτική ζωή. Οι σταρ του σινεμά χρησιμοποίησαν την ιδιωτική τους ζωή ως μέσο για να γίνουν γνωστοί δημιουργώντας- όπως σημειώνει ο E. Morin- ένα νέο είδος σφαίρας, εκείνης της ιδιωτικής-δημόσιας³¹⁸. Από τη δεκαετία του 1960 και 1970 υπό την επίδραση της διαφήμισης και του νέου μέσου της τηλεόρασης, η ιδιωτική ζωή χρησιμοποιείται και στις προεκλογικές εκστρατείες. Οι υπεύθυνοι πολιτικής επικοινωνίας χρησιμοποιούν ολοένα και περισσότερο την ιδιωτική ζωή ενός δημοσίου προσώπου για να γίνει αναγνωρίσιμος αλλά και ως απόδειξη της αξιοπιστίας του και των γενικότερων ικανοτήτων του. Πρόκειται για μια επανοργάνωση του κοινωνικού συστήματος, που δημιουργεί μια νέα ισορροπία μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου³¹⁹.

Ακολουθώντας την προαναφερόμενη ιστορική εξέλιξη της βίωσης της ιδιωτικής ζωής στα ελληνικά Συντάγματα πρώτα κατοχυρώνεται το άσυλο της κατοικίας και το απαραβίαστο των επιστολών. Ειδικότερα στα άρθρα 46 Σ/1832, 8 Σ/1844 και 12 Σ/1864 αναγνωρίζεται το άσυλο της κατοικίας, ως «ιερόν και απαραβίαστον». Στα άρθρα 14 Σ/1844 και 20 Σ/1864 αναγνωρίζεται ως το «απαρβίαστον» και «απολύτως απαρβίαστον» αντίστοιχα του απορρήτου των επιστολών αντίστοιχα³²⁰. Επιδρούν τόσο η αντίστοιχη προστασία σε Διακηρυκτικά κείμενα της εποχής όσο και η εμπειρία της παραβίασης της οικίας και των επιστολών κατά τη διάρκεια της ελληνικής Επανάστασης.

Στα άρθρα 93 του Συντάγματος του 1844 και 95 του Συντάγματος του 1864 ορίζεται «*Τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται υπό των ενόρκων· ωσαύτως και τα του Τύπου, οσάκις ταύτα δεν αφορώσι τον ιδιωτικόν βίον*». Όπως σημειώνεται πρόκειται για την πρώτη έμμεση αναγνώριση του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής³²¹. Η έμμεση αναγνώριση δεν είναι συμπτωματική συνδέεται με τη αναγνώριση της σημασίας της ιδιωτικής ζωής που αρχίζει να βιώνεται από την αστική κυρίως τάξη αλλά και να απειλείται στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος.

Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας αναγνωρίστηκε στο άρθρο 14 §9 Σ/1968-1973 η ανάγκη προστασίας όχι μόνο της ιδιωτικής αλλά και της οικογενειακής ζωής. Όπως ορίζεται, «*ο εκδότης εντύπου και ο συγγραφέας επιλήψιμου δημοσιεύματος, καθαπτόμενου του ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου...υπέχουν αστικώς και εις*

³¹⁷ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ.126. Οι ελληνικές εφημερίδες στον 19ο αιώνα αποτελούν τον τόπο συνάντησης της πολιτικής επικαιρότητας (εγχώριας ή ξένης), του κοινωνικού προβληματισμού, της χρήσιμης πληροφορίας, αλλά και της λογοτεχνίας, ιδίως με τη μορφή του πεζού λόγου, Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.35.

³¹⁸ Morin E., *L'esprit du temps*, Paris, Grasset, 1962, σελ. 159.

³¹⁹ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ.132.

³²⁰ Όπως σημειώνεται το άσυλο και το απόρρητο, καθίστανται οι πρώτοι κανονιστικοί «χώροι» εντός των οποίων αναπτύσσεται ο ιδιωτικός βίος της οικογένειας και του ατόμου, η ιδιωτικότητα, η εμπιστευτικότητα της επικοινωνίας τους. Βλέπε Ακριβοπούλου Χ., *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας. Αναπροσδιορίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή*, Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη 2009, σελ.13. Ακολουθούν διεθνείς εξελίξεις το άσυλο της κατοικίας προστατεύεται στη Γαλλία ήδη από το 1791 με το άρθρο 184 του Γαλλικού Ποινικού Κώδικα.

³²¹ Ακριβοπούλου Χ., *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας. Αναπροσδιορίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή*, ο.π., σελ.13.

ολόκληρον ευθύνην προς πλήρη ανόρθωσιν...»³²². Η αναγνώριση της προστασίας της οικογενειακής ζωής που προστίθεται έχει σχέση με την σύνδεση της οικογένειας με το τρίπτυχο πατρίς-θρησκεία-οικογένεια των αξιών δηλαδή που επιχειρεί να προάγει το καθεστώς. Αλλά συνδέεται και με το γεγονός ότι ο Τύπος τις δεκαετίες αυτές ασχολείται όλο και περισσότερο με την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή δημοσίων και όχι μόνο προσώπων. Το άρθρο 9 παρ. 1 Σ του Συντάγματος του 1975 καθιερώνει την προστασία του ασύλου της κατοικίας και του δικαιώματος επί της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Αποτελεί πλέον δεδομένο ότι η ιδιωτική ζωή βιώνεται και απολαμβάνεται εντός της οικίας και της οικογένειας και για αυτό κατοχυρώνονται στο ίδιο άρθρο.

Σε έννομες τάξεις, όπως η γαλλική, υπάρχουν τρεις μεγάλες κατηγορίες συμφερόντων που προστατεύονται από το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής. Η πρώτη κατηγορία αφορά το συμφέρον να έχει κανείς μια σφαίρα προστατευμένη από τον κράτος και περιλαμβάνει κυρίως το δικαίωμα στην οικία και την αλληλογραφία. Η δεύτερη κατηγορία αφορά το συμφέρον για μια σφαίρα στην οποία θα προστατεύονται οι σχέσεις οικειότητας, τα συναισθήματα και οι προσωπικές συμπεριφορές από τις κρίσεις της κοινωνικής ζωής και τις ηθικές συμβάσεις. Η τρίτη δέσμη συμφερόντων συνδέονται με μια σφαίρα ανάπτυξης εντός της οικίας και της οικογένειας σε αντίστοιξη με την ζωή του πολίτη³²³.

Ανιχνεύοντας τη σχέση αλλά και τη διάκριση ενός δικαιώματος στην προσωπική ιστορία με το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή μπορούν να σημειωθούν τα εξής. Όπως προαναφέρεται, αυτοβιογραφικά κείμενα και η κάθε μορφής αφήγηση πραγματικών ιστοριών αποτελούν μαρτυρίες για την ιδιωτική, οικογενειακή και ενίοτε δημόσια ζωή κάθε εποχής συμβάλλοντας στον προσδιορισμό του περιεχομένου του δικαιώματος της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Αντίστοιχα τα αυτοβιογραφικά κείμενα της σύγχρονης εποχής θα αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης και κατανόησης της ιδιωτικής ζωής σε κάθε εποχή.

Αλλά το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία κινείται εκτός του διαχωρισμού μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου που είναι ο κεντρικός εννοιολογικός άξονας του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής³²⁴. Παρότι αναφέρεται στην ιδιωτική, οικογενειακή και δημόσια ζωή αλληλεπιδρώντας με τη σημασία που δίδεται σε καθένα από αυτά για τη διαμόρφωση της ύπαρξης σε κάθε εποχή, κεντρικός εννοιολογικός άξονας του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία είναι μια βαθιά υπαρξιακή αναζήτηση.

Από τον 19ό αιώνα ουσιαστικά έχουμε σημαντικές μαρτυρίες αυτής της εμπειρίας. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, ο 19ός αιώνας διέπεται από ιδεολογίες οι οποίες δίνουν έμφαση στο άτομο και στο πώς το άτομο αυτό στέκεται και

³²² Ακριβοπούλου Χ., *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας. Αναπροσδιορίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή*, ο.π., σελ.14.

³²³ Tourkochoriti I, *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis: une étude de deux précompréhensions constitutionnelles différentes*, διδ.διατριβή, EHESS, διεύθ. O. Cayla, Paris, 2010, σελ. 36. Παραπέμπει σε Irène Thery, *Vie Privée et Monde Commun, Le Débat*, n°85, mai-août 1995, p. 137-154, p. 140.

³²⁴ Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται η διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου αποτελεί σταθερός άξονας, διατρέχει τις ανθρώπινες κοινωνίες πέρα από σύνορα. Τα ουσιαστικά της χαρακτηριστικά μεταβάλλονται, εξελίσσονται στο χρόνο. Πρακτικές, οι οποίες θεωρούνταν ιδιωτικές, εξακολουθούν να διατηρούν το χαρακτήρα τους αλλά έχουν ενδεχομένως απομακρυνθεί από την αρχική τους σημασία. Παράλληλα, πρακτικές που κάποτε θεωρούνταν δημόσιες μεταμορφώνονται σε ιδιωτικές ή και το αντίστροφο. Όπως είναι προφανές, οι μεταβολές στην έννοια και στη σημασία συγκεκριμένων πρακτικών επιφέρουν συνέπειες στην κανονιστική τους προστασία, συνέπειες οι οποίες παρακολουθούν συγκεκριμένες εννοιολογικές μετατοπίσεις. Χ.Ακριβοπούλου, *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας. Αναπροσδιορίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή*, ο.π., σελ.34.

εντάσσεται στην κοινωνία, πώς την παρατηρεί και πώς αφηγείται την εμπειρία του³²⁵. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, «ο δέκατος ένατος αιώνας απασχολήθηκε έντονα με τον “εαυτό”, σε βαθμό νευρώσης. Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών της πλέον συστηματικής εκστρατείας που έχει ποτέ αναληφθεί για τον έλεγχο του κόσμου, ο αστός (bourgeois) αφιέρωσε πολύ χρόνο, απολαυστικό, αλλά, ίσως, ακόμη περισσότερο χρόνο αγχώδη, στην ενδοσκόπηση»³²⁶.

Το είδος της αυτοβιογραφίας αρχίζει, όπως προαναφέρθηκε με τις «Εξομολογήσεις» του Αγίου Αυγουστίνου (συγγραφή 397-400 μ.Χ.), που χαρακτηρίστηκε ως η πρώτη πνευματική αυτοβιογραφία και ως το «μυημένο του εσωτερικού κόσμου»³²⁷. Χρειάστηκαν δεκατέσσερις αιώνες για να εμφανιστεί το επόμενο χαρακτηριστικό κείμενο του είδους, οι «Εξομολογήσεις» του Ζαν-Ζακ Ρουσσώ που συνέγραψε την περίοδο μεταξύ 1765 και 1778 και εκδόθηκαν μετά το θάνατό του³²⁸.

Αλλά ουσιαστικά ο 19ός αιώνας είναι η περίοδος κατά την οποία σημειώνεται μεγάλη άνθιση του αυτοβιογραφικού τρόπου γραφής σε ολόκληρη την Ευρώπη και Βόρεια Αμερική. Τα πρώτα αυτοβιογραφικά κείμενα αφορούν περισσότερα ζητήματα της οικογενειακής ζωής παρά είναι πραγματικά προσωπικά. Οι συγγραφείς τους αντλούν από τους προγόνους, την παιδική ηλικία και τις ρίζες τους. Είναι ακόμα αδύναμη η αυτονόμησή τους από την οικογένεια που ανήκουν. Για παράδειγμα η Γεωργία Σάνδη γράφει για το έργο της «Ιστορία της ζωής μου» (1855) (γαλ. Histoire de ma vie) ότι είναι μια ιστορία για την λαϊκή τάξη στην οποία ανήκει, για τους προγόνους της που δεν θέλει να ξεχαστούν με το θάνατό τους. Στόχος της είναι να αναδείξει ότι ο λαός έχει προγόνους, όπως ακριβώς και οι βασιλιάδες³²⁹.

Η γραπτή αφήγηση της εμπειρίας της ζωής, όπως αναπτύχθηκε στην Ελλάδα τον 19ό αιώνα, έχει δυο μορφές. Η πρώτη είναι εκείνη των απομνημονευμάτων με αντικείμενο ζητήματα της γενικότερης ιστορίας του έθνους, της «μεγαλο-» ή «μακρο-ιστορίας»³³⁰. Ο Αγώνας για την ανεξαρτησία, η προπαρασκευή, η εξέλιξη και η έκβασή του, δηλαδή η ίδρυση του ελληνικού κράτους, είναι το κεντρικό ιστορικό γεγονός που ζητά την καταγραφή και την τεκμηρίωσή του από αυτούς που το έζησαν³³¹. Τα απομνημονεύματα αφορούσαν κατά κύριο λόγο τη δημόσια ζωή ενός προσώπου και είχαν στόχο τη διατήρηση στη μνήμη ιστορικών γεγονότων που

³²⁵ Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.8.

³²⁶ Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.8. παραπέμπει σε Peter Gay, *The Naked Heart*, London: W.W. Norton, 1995, σελ. 3.

³²⁷ Αμπατζοπούλου Φ. Πρόλογος σε Αγίου Αυγουστίνου, *Εξομολογήσεις*, εισαγωγή -μετάφραση - σχόλια Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, εκδόσεις Πατάκη, Δωδέκατη έκδοση, Αθήνα 2017 σελ.11

³²⁸ Jacques Rousseau, *Les Confessions*, Paris: Garnier, 1952. Στα ελληνικά, Ζαν -Ζακ Ρουσσώ, *Οι εξομολογήσεις*, μτφ. Α. Παπαθανασοπούλου, Α και Β Τόμος εκδ. Ιδεόγραμμα, Αθήνα 1997. Προς ένα αναστοχασμό του βίου που ξεκινάει από το τέλος αυτού του βίου και προσπαθεί να τον αξιολογήσει και να αναστοχαστεί ποιες αξίες και ποιες απαξίες πραγματώθηκαν σε αυτόν και πως θεμελιώνονται τα κριτήρια για τις προσδιορίσουμε ως τέτοιες. Βλέπε και Ψυχοπαίδης Κοσμάς, *Επίλογος, Στοχασμοί πάνω στον αλλοτριωμένο βίο*, σε Ζαν Ζακ Ρουσσώ, *Οι εξομολογήσεις*, Β' Τόμος, ο.π., σελ.398.

³²⁹ Perrot M., *La vie de famille*, ο.π., σελ. 170.

³³⁰ Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.10.

³³¹ Διαχωρίζονται από τη θεωρία σε απομνημονεύματα γραμμένα από λογίους (όπως ο Νικόλαος Σαρίπολος και ο Νικόλαος Δραγούμης), προκρίτους (όπως ο Κανέλλος Δεληγιάννης), εγγράμματους αγωνιστές (όπως ο Μ. Οικονόμου, ο Φωτάκος και ο Νικόλαος Κασομούλης), ημι-εγγράμματους (όπως ο Μακρυγιάννης) ή αγράμματους που υπαγορεύουν σε τρίτους (όπως ο Κολοκοτρώνης και ο Νικηταράς). Βλέπε αναλυτικά Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.46.

συμμετείχε ή υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας³³². Στα κείμενα αυτά οι αυτοβιογραφούμενοι συγγραφείς είτε επιχειρούν να υπερασπιστούν τις πράξεις ή πεποιθήσεις τους είτε επιδιώκουν μια παρακαταθήκη στις επόμενες γενιές με στόχο τη δικαίωσή τους. Σε όλα τα κείμενα η διαπλοκή της προσωπικής με την εθνική ιστορία είναι αδιάλλειπτη δείχνοντας ακριβώς πως η προσωπική ιστορία καθορίζει την ιστορική. Για αυτό θεωρήθηκαν και σημαντικά τεκμήρια για την ιστοριογραφία³³³.

Αντίστοιχα το αίτημα της αυτοδικαίωσης και κυρίως της υστεροφημίας έχουν και τα αυτοβιογραφικά κείμενα δημόσιων προσώπων της αστικής τάξης ή επιστημόνων όπως ο Νικόλαος Σαρίπολος αλλά και μεγάλων επιχειρηματιών της αστικής τάξης, όπως ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, ο Δημήτριος Βικέλας και ο Ανδρέας Συγγρός, οι οποίοι με τις δραστηριότητές τους εκτείνονται στο εμπόριο, τη δημόσια διοίκηση, τη διπλωματία, τον τραπεζικό τομέα, τα ορυχεία, τους σιδηροδρόμους, αλλά επίσης τον πολιτισμό και τον αθλητισμό³³⁴.

Πιο προσωπικά κίνητρα να διαχειριστούν επώδυνα βιώματα της ζωής τους που συνδέονται με ζητήματα της δημόσιας σφαίρας έχουν οι γυναίκες που γράφουν την ιστορία της ζωής τους εκείνη την εποχή. Κύριο αντικείμενο σε αντίθεση με τα προηγούμενα είναι η ιστορία του ατόμου, η «μικρο-ιστορία». Ενδεικτικά παραδείγματα είναι η «Αυτοβιογραφία» της Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου που την συνέγραψε το 1831 και η οποία δημοσιεύτηκε μετά το θάνατό της το 1881 με αναφορές στην προσπάθεια να αποφύγει το γάμο και να γίνει συγγραφέας και τη σύγκρουση με τις αυστηρά κοινωνικά οριοθετημένες δυνατότητες των γυναικών της εποχής. Τα «Απομνημονεύματα» της Ρωξάνδρας Στούρτζα-Έντλινγκ που τις συνέγραψε το 1829 και δημοσιεύτηκαν το 1888 με αναφορές στη σχέση της με τον Ι. Καποδίστρια αλλά και στη αυτοκρατορική Αυλή της Ρωσίας στην οποία ήταν δεσποινίδα επί των τιμών της τσαρίνας Ελισάβετ. Οι «Αναμνήσεις» της Πηνελόπης Σ. Δέλτα που τα συνέγραψε το 1899 και δημοσιεύτηκαν το 1990 όπου εξομολογείται περιστατικά της προσωπικής ζωής.

Τα κείμενα αυτά περιέχουν μαρτυρίες για ιδιωτικά θέματα αλλά και για τη θέση της γυναίκας της εποχής και τις στρατηγικές υπέρβασης του αποκλεισμού από τη δημόσια σφαίρα λόγω του φύλου³³⁵. Όπως σημειώνεται σε όλα αυτά τα πρώτα ελληνικά αυτοβιογραφικά κείμενα του 19ού αιώνα διαπιστώνεται μια εκ παραλλήλου αφήγηση του ατομικού-ιδιωτικού και του συλλογικού-δημοσίου καθώς αναζητούνται οι μεταξύ τους συνάψεις. Αλλά ιδιαίτερα τα κείμενα των γυναικών που αυτοβιογραφούνται υποσκάπτουν τη διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου³³⁶.

Μέσα από τα κείμενα όμως αυτά υπάρχει και η αρχική συνειδητοποίηση ότι η ύπαρξή συγκροτείται έναντι του εαυτού και των άλλων μέσω της αφήγησης της ιστορίας ζωής. Χαρακτηριστικά η Ρωξάνη Στούρτζα αρχίζει τα απομνημονεύματά της ως εξής: «*Προτού αρχίσω την εξιστόρηση των γεγονότων που συνέβησαν επί της*

³³² Για τη διάκριση απομνημονεύματος και αυτοβιογραφίας Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.46 επ.

³³³ Για τη διάκριση απομνημονεύματος και αυτοβιογραφίας Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.28.

³³⁴ Αναλυτικά για τις αυτοβιογραφίες τους βλέπε Χρυσανθόπουλος, Β. Βασιλειάδης, Γ. Δεληβοριά, Κ. Τικτοπούλου, *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.90 επ.

³³⁵ Αναλυτικά για τα αυτοβιογραφικά αυτά κείμενα βλέπε Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., κεφ. 6. Περιθωριακές μορφές αυτοβιογραφίας μετά το 1821. Αυτοβιογραφικά κείμενα γυναικών, σελ.131 επ.

³³⁶ Βασιλειάδης Β., *Περιθωριακές μορφές αυτοβιογραφίας μετά το 1821. Αυτοβιογραφικά κείμενα γυναικών*, σε συλλογικό τόμο Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ. 161.

εποχής μου, οφείλω να δώσω στον αναγνώστη το στίγμα της προσωπικής μου ιστορίας. Γνωρίζοντάς την θα μπορέσει να κρίνει τον χαρακτήρα και τα αισθήματά μου και να εκτιμήσει πόση εμπιστοσύνη μπορεί να δώσει στα απομνημονεύματά αυτά. Τα όσα αναφέρονται στην οικογένειά μου παρουσιάζουν αναμφισβήτητα κάποιο ενδιαφέρον· αναφέρονται σε ένα πεπρωμένο σημαδεμένο από βαθεία οδύνη»³³⁷.

Γενικότερα η αυτοβιογραφία της εποχής θεωρείται ως το λίκνο του νεωτερικού υποκειμένου, το οποίο με τη γραφή βγαίνει από την ανωνυμία, συνειδητοποιεί την ύπαρξή του και τη θεματοποιεί³³⁸. Τον 20ό αιώνα και ιδιαίτερα μετά την δεκαετία του 1970 τα αυτοβιογραφικά κείμενα κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση της αφήγησης της ζωής ως ανασκόπηση της σε πρόζα για το γεγονός της ύπαρξης³³⁹. Στόχευση είναι μια απολύτως ειλικρινής πραγμάτευση των γεγονότων της ζωής με επίγνωση πλέον ότι η μνήμη επεμβαίνει και τα διαταράσσει και η γραφή δεν μπορεί να μεταφέρει πλήρως τα γεγονότα της πραγματικότητας³⁴⁰.

Πρώτος ο Ρουσσώ είχε θέσει αυτό το στόχο στις «Εξομολογήσεις» (γαλ. Confessions). Δεν επέλεξε να μιλήσει για τα βιογραφικά του στοιχεία αλλά για το σύνολο της ύπαρξής του με απόλυτη ειλικρίνεια εκθέτοντας μυστικά της ιδιωτικής του ζωής, όπως άγνωστες στιγμές της προσωπικής του ζωής και τις ποικίλες δοκιμασίες που πέρασε. Εξέθεσε το ιδιωτικό με στόχο να αποκαλύψει το σύνολο της ανθρώπινης ύπαρξής του. Απώτερος στόχος ήταν μια εμπειρική καταγραφή της διαμόρφωσης της ανθρώπινης φύσης. Κινήθηκε με άλλα λόγια εκτός του διαχωρισμού ιδιωτικού και δημοσίου³⁴¹.

Πέρα από αυτό το κεντρικό σημείο διαφοροποίησης του εννοιολογικού περιεχομένου των δυο δικαιωμάτων, σημείο σύγκλισης είναι η επίδραση που δέχονται και τα δυο από την σύγχρονη λειτουργία των ΜΜΕ και γενικότερα του διαδικτύου. Τα ΜΜΕ από τα τέλη του 20ού και τις αρχές του 21ού αιώνα διαμορφώνουν μια εξομολογητική κουλτούρα αυτοέκθεσης μέσω των talk shows και των reality shows αναδιαμορφώνοντας αυτό το νέο μικτό χώρο του ιδιωτικού-δημοσίου και ουσιαστικά διευρύνοντάς τον. Η λειτουργία του διαδικτύου και ιδιαίτερα η εκτεταμένη χρήση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης αποτελεί μέρος της εξομολογητικής και ναρκισσιστικής κουλτούρας. Αυτή την επίδραση της μαζικής κουλτούρας δέχεται και η σύγχρονη καταγραφή της προσωπικής ιστορίας. Η σύγχρονη αυτοβιογραφία κινείται από τον απομνημονευματικό και εξομολογητικό είδος του 19ού αιώνα στο νεωτερικό, δηλαδή σε ένα λογοτεχνικό αλλά και συχνά ναρκισσιστικό είδος που δίνει έμφαση στην ειλικρίνεια και όχι στην αλήθεια³⁴².

³³⁷ Βασιλειάδης Β., *Περιθωριακές μορφές αυτοβιογραφίας μετά το 1821. Αυτοβιογραφικά κείμενα γυναικών*, σε Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π, σελ 160. Παραπέμπει σε Στούρτζα, Ρωξάνδρα, *Απομνημονεύματα*, μτφ. Μαρία Τσάτσου, πρόλογος-σημειώσεις Κώστας Χατζηαντωνίου, γενική επιμέλεια Κ. Ι. Μπελέζος, Αθήνα, εκδ. Ιδεόγραμμα, 2006, σελ.17.

³³⁸ Χρυσανθόπουλος Μ., Βασιλειάδης Β., Δεληβοριά Γ., Τικτοπούλου Κ., *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, ο.π., σελ.13.

³³⁹ Vincent G., *Une histoire du secret?*, σε συλλογικό τόμο Vincent G. (dir), *De la Première Guerre mondiale à nos jours*, Vol.5, σσ. 133-269, σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Ed. Seuil 1985, 1999, σελ.207.

³⁴⁰ Αναλυτικά για τη νεωτερική αυτοβιογραφία που ουσιαστικά επανέρχεται τη δεκαετία του 1970 βλέπε Lejeune P., *Le pacte autobiographique*, Paris: Seuil, 1975. Βλέπε και αναλυτικά και τη σχέση της με την αυτομυθοπλασία κεφάλαιο δεύτερο δεύτερου μέρους.

³⁴¹ Goulemot J. M., *Les pratiques littéraires ou la publicité du privé*, σε τρίτο τόμο Chartier R. (dir), *De la Renaissance aux Lumières*, Vol.3 μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ.390.

³⁴² Για τα νέα και παλιά είδη της αυτοβιογραφίας βλέπε Πασχαλίδης Γ., *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*, Αθήνα, Σμίλη, 1993, κεφάλαιο 3, σσ. 51-74.

Ταυτόχρονα και η λογοτεχνία με το είδος της αυτομυθοπλασίας κινείται στα ίδια πλαίσια.

1.3. Η σχέση με το δικαίωμα ιδιωτικότητας.

Η θεωρητική συζήτηση για το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικότητας ξεκινά στις Η.Π.Α. στα τέλη του 19ού αιώνα εξαιτίας των κοινωνικών και οικονομικών μεταβολών που περιγράφηκαν παραπάνω σε μια εποχή γρήγορης εκβιομηχάνισης, μετασχηματισμού της κοινωνίας και εξαιτίας μιας νέας λειτουργίας του Τύπου που δημοσιοποιούσε στοιχεία από τη νέα εμπειρία της ιδιωτικής ζωής που απολάμβανε ακόμα κατά κύριο λόγο η αστική τάξη³⁴³.

Το διάσημο άρθρο των Warren/ Brandeis «The right to privacy» δημοσιεύεται στα 1890. Οι συγγραφείς το προσδιόρισαν ως το δικαίωμα να αφεθεί κανείς ελεύθερος/μόνος (to be let alone)³⁴⁴. Αλλά δεν όρισαν την ιδιωτικότητα. Από μέρος της θεωρίας συνδέθηκε με μια αξίωση μυστικότητας και απομόνωσης από την κοινότητα³⁴⁵. Ως συνέπεια εκφράστηκαν σοβαρές επιφυλάξεις για την νομική προστασία μιας επί της ουσίας αντικοινωνικής διάθεσης του ανθρώπου³⁴⁶. Η νοηματοδότηση της ιδιωτικότητας ως απόσυρση από την κοινότητα αμφισβητήθηκε σοβαρά από τη θεωρία αντλώντας από δικαστές και φιλοσόφους που αναφέρθηκαν στην έννοια της ιδιωτικότητας από τα μέσα του 19ού αιώνα. Συνέδεσαν το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικότητας με ανάγκη σεβασμού εσωτερικών πλευρών της ζωής των ανθρώπων, με τις πιο προστατευμένες πλευρές των ανθρώπινων σχέσεων, με το ενδιαφέρον που έχει το άτομο να γνωρίζει τι ξέρουν οι άλλοι για τον ίδιο και με την αναγνώριση ότι το ίδιο το άτομο θα πρέπει να αποφασίσει πότε προσωπικά αισθήματα και συμπεριφορές εκτίθενται σε τρίτους³⁴⁷. Κατά συνέπεια η ιδιωτικότητα δεν ήταν μια αξίωση απομόνωσης από τους άλλους αλλά αναγνώριση σεβασμού του

³⁴³ Αναλυτικά για τη γέννηση του δικαιώματος της ιδιωτικότητας στις Η.Π.Α. και την σχέση με το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού βλέπε παρακάτω δεύτερο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

³⁴⁴ Warren S. D and Brandeis L.D., *The Right to Privacy*, 4 Harv. L. Rev. 193 (1890), σελ.197.

³⁴⁵ Για αυτές τις θεωρητικές απόψεις βλέπε Solove D., *Understanding Privacy*, ο.π., 18 επ. Επίσης όπως αναφέρεται στην ελληνική θεωρία το δικαίωμα του να μην ενοχλείται κανείς από τους άλλους και να αφήνεται μόνος στην ηρεμία του (a right of complete immunity: to be let alone) ορίστηκε από τον αμερικανό δικαστή Thomas Cooley στο σύγγραμμα του περί αδικημάτων (1888). Μιχαηλίδης Νουάρος Γ., *Το απαραβίαστον του ιδιωτικού βίου και η ελευθερία του τύπου*, Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών Ανάτυπο (1983), σελ. 281.

³⁴⁶ Solove D., *Understanding Privacy*, ο.π., σελ.80 επ. Η επιθυμία και η επιδίωξη της απόσυρσης του ατόμου από την κοινότητα είναι έντονη ήδη από τους 11ο έως 13ό αιώνα αλλά εκφράζεται μέσα από τον αναχωρητισμό και όχι μέσα από μια προσδοκία ιδιωτικότητας. Για αυτή την τάση βλέπε Duby G., Braunstein P., *L'émergence de l'individu*, σε συλλογικό τόμο Duby G. (dir), *De l'Europe féodale à la Renaissance*, Vol. 2., pp.505-618, σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ 506- 511.

³⁴⁷ Ο πρώτος που αναφέρθηκε σε αυτό το δικαίωμα ήταν ο συγγραφέας ο Robert Kerr, στα 1850 ο οποίος περιέγραψε την αγγλική κοινωνία ως μια κοινωνία στην οποία υπήρχε το δικαίωμα να αφεθεί κάποιος ελεύθερος, ως «right to be let alone». Ανέλυσε την έννοια της ιδιωτικότητας ως αμοιβαίο σεβασμό και οικειότητα. Stefano Rodotà, *Privacy, Freedom, and Dignity*, Closing Remarks at the 26th International Conference on Privacy and Personal Data Protection, Wroclaw, 16 September 2004. Επίσης ο άγγλος δικαστής James Fitzjames Stephen έκανε κάποια πρώτα σχόλια για την ιδιωτικότητα στο έργο του «Liberty, Equality and Fraternity» στα 1873 όπου γράφει χαρακτηριστικά ότι δεν θα πρέπει να υποβάλλουμε τις οικείες και τις εύθραυστες σχέσεις στη ζωή σε μια αντιπαθή παρατήρηση γιατί είναι τέτοιας φύσης που θα προκαλέσει μεγάλο πόνο και προκαλέσει μεγάλης διάρκειας ηθική βλάβη. Βλέπε ανάλυση σε Schoeman F., *Privacy. Philosophical dimension of the literature*, σε συλλογικό τόμο Schoeman, F. D. (ed), *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*. New York, Cambridge University Press, 1984, σσ. 1-33, σελ. 11.

εσωτερικού κόσμου του ατόμου, της προσωπικής ανάπτυξης και των σχέσεων που αναπτύσσει με άλλους που το συνδιαμορφώνουν.

Στο ίδιο πνεύμα έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι η αξίωση να μην αποκαλύπτει κανείς πληροφορίες για τον εαυτό του εξισώνεται ηθικά με την εξαπάτηση και θα πρέπει να θεωρείται κατά τεκμήριο αθέμιτη. Αντίθετα σημειώνεται ότι μια κοινωνία που ενθαρρύνει τους ανθρώπους να νιώθουν πιο άνετα με τον τρόπο που λειτουργούν στην ιδιωτική ζωή και με τις αθέατες πλευρές τους συμβάλει στη δημιουργία προσωπικοτήτων με ακεραιότητα που θα ένιωθαν λιγότερη πίεση να ελέγχουν την εικόνα τους προς τους άλλους³⁴⁸.

Απέναντι σε αυτή την κριτική υποστηρίχθηκε ότι ο σεβασμός της ιδιωτικότητας εμπλουτίζει την κοινωνική και προσωπική διαδραση προσφέροντας διαφορετικά πλαίσια για την ανάπτυξη των σχέσεων και των διαφορετικών πτυχών της προσωπικότητας. Αν και κάποιος μπορεί να μοιραστεί προσωπικές του πληροφορίες με τους άλλους χωρίς κάποιο όριο, τι εντέλει θα αποφασίσει να μοιραστεί έχει ιδιαίτερη σημασία³⁴⁹. Οι επιλογές τι αποκαλύπτει και τι αποσιωπά διαδρώντας με τους άλλους και αλλάζοντας τους κοινωνικούς του ρόλους είναι μέρος της άσκησης της αυτονομίας του³⁵⁰. Επίσης από τη θεωρία απορρίπτεται ο ορισμός της ιδιωτικότητας ως έλεγχος επί των προσωπικών πληροφοριών. Όπως ορθά υποστηρίζεται, συνέπειά του θα ήταν κάθε φορά που σχολιάζεται κανείς από τους άλλους, η ιδιωτικότητά του να παραβιάζεται. Αυτή η παραδοχή αντιτίθεται στον κοινό νο³⁵¹.

Μια άλλη ερμηνεία της δυσκολίας αποδοχής του δικαιώματος συνδέθηκε με τη σχέση του με το δικαίωμα προσωπικότητας. Κατά μία ερμηνεία οι Warren/Brandeis επιχείρησαν να ορίσουν το νέο δικαίωμα της ιδιωτικότητας και το απέδωσαν με την έννοια της απαραβίαστης προσωπικότητας. Όπως υποστηρίζεται, ο Warren είχε γερμανική παιδεία καθώς είχε παρακολουθήσει μαθήματα στη Δρέσδη και είχε βαθύτατα επηρεαστεί από το γερμανικό δίκαιο. Μαζί με το Brandeis ήθελαν να εισαγάγουν ένα -ευρωπαϊκής αντίληψης- δικαίωμα για την προσωπικότητα. Επισήμαναν ομοιότητες με την προσβολή από την άδικη φυλάκιση, την κακόπιστη δίωξη και τη δυσφήμιση. Όπως σημείωναν στο περίφημο άρθρο τους «η αρχή που προστατεύει τα προσωπικά γραπτά και όλες τις υπόλοιπες προσωπικές δημιουργίες όχι από την κλοπή ή την φυσική προσοικείωση αλλά ενάντια στην έκδοση οποιαδήποτε μορφής δεν είναι η αρχή της ιδιωτικής ιδιοκτησίας αλλά της απαραβίαστης προσωπικότητας στο πλαίσιο ή μέρος ενός γενικότερου δικαιώματος ασυλίας του προσώπου, το δικαίωμα στην προσωπικότητα»³⁵².

Η νέα μορφή αδικοπραξίας που εισήγαγαν οι Warren/Brandeis θεωρήθηκε ότι δεν είναι μια καινοτομία του αμερικανικού δικαίου αλλά μια ατυχής, αποτυχημένη μεταφορά του ηπειρωτικού δικαίου προστασίας της προσωπικότητας που βασιζόταν στην αξία της αξιοπρέπειας³⁵³. Η ελευθερία και η αυτονομία αποτελούν τις ύψιστες αρχές σε αντίθεση με τη γερμανική παράδοση που προτάσσει την αξιοπρέπεια. Το άτομο διαθέτει αξία ή προσωπικότητα επειδή και μόνο είναι αυτόνομο και ελεύθερο. Η αποσύνδεση της ιδιωτικότητας από το δικαίωμα προσωπικότητας προβάλλεται ως

³⁴⁸ Wasserstrom R.A., *Privacy: some arguments and assumptions*, σε συλλογικό τόμο Schoeman, F. D. (ed), *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, ο.π., σελ. 317 -332.

³⁴⁹ Schoeman F., *Privacy and intimate information*, σε Schoeman, F. D. (ed), *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, ο.π., σελ.413.

³⁵⁰ Schoeman F., *Privacy and intimate information*, ο.π., σελ.413-414.

³⁵¹ Fried C., *An anatomy of values*, Cambridge, Harvard University Press, 1970, σελ.140.

³⁵² Warren S. D and Brandeis L.D., *The Right to Privacy*, ο.π. σελ 205.

³⁵³ Whitman J.Q., *The two cultures of privacy. Dignity versus liberty*, 113 Yale L.J. 1151 (2004) σελ.1204.

αναγκαιότητα στην αμερικανική θεωρία. Συγκεκριμένα, όπως υποστηρίζεται, όταν το κράτος προστατεύει την προσωπικότητα πρέπει να υιοθετήσει και να εφαρμόσει τη δική του αντίληψη για το τι είναι ατομική ταυτότητα αφαιρώντας από τα άτομα την ελευθερία να καθορίσουν εκείνα τι είναι κεντρικό για τις ταυτότητές τους. Υπάρχει δηλ. φόβος ότι θα επιχειρήσει να επιβάλει μια προκαθορισμένη ταυτότητα³⁵⁴. Θα επεμβαίνει δηλαδή στη διαμόρφωση της ταυτότητάς του ατόμου.

Όπως ορθά έχει τονιστεί, οι Warren/Brandeis ουσιαστικά σημείωσαν τι δεν συνιστά δικαίωμα ιδιωτικότητας διαφοροποιώντας το δικαίωμα από τα δικαιώματα της τιμής και της ιδιοκτησίας παρά διατύπωσαν το θετικό του περιεχόμενο³⁵⁵. Χαρακτηριστικά του δικαιώματος είναι ότι αποτελεί μια αυτοτελή αδικοπραξία, μια καθαυτή ζημιόγono συμπεριφορά που αντιδιαστέλλεται από την ψυχική οδύνη που αποτελεί απλή συνιστώσα βλάβης. Ως όρια του δικαιώματος θεωρούνται ότι δεν απαγορεύονται οι δημοσιεύσεις όταν το ζήτημα είναι δημοσίου ενδιαφέροντος και ότι δεν παρέχεται επανόρθωση ζημιάς σε περιπτώσεις προφορικής δημοσιότητας γεγονότων του ιδιωτικού βίου όταν απουσιάζει κάποιο συγκεκριμένο και ιδιαίτερα ζημιόγono αποτέλεσμα. Το δικαίωμα παύει να προστατεύεται όταν πρόκειται για δημοσιότητα στην οποία έχει προβεί με τη θέλησή του το ίδιο το άτομο ή για την οποία έχει δώσει τη συγκατάθεσή του. Σε αντίθεση με όσα προβλέπει το δικαίωμα προστασίας της τιμής, το αληθές του δημοσιεύματος και η απουσία δόλου δεν αποτελεί μέσο υπεράσπισης³⁵⁶.

Τις τελευταίες δεκαετίες η θεωρητική προσπάθεια ορισμού της ιδιωτικότητας ενόψει των κινδύνων που διαφαίνονται να την απειλούν ενόψει της εκτεταμένης χρήσης των νέων τεχνολογιών εντείνεται. Από κάποιους μελετητές αναζητάται ένας ορισμός της που να συλλαμβάνει ένα κεντρικό νόημα και να επιτρέπει να υπάρξουν διαυγείς, ακριβείς και σαφείς διακρίσεις με άλλες έννοιες όπως η προσωπική ελευθερία, η αυτονομία, η απομόνωση, η μυστικότητα³⁵⁷. Από άλλους αναζητάται η ακριβής σχέση με την αυτοπραγμάτωση, τον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό και την αυτοκυβέρνηση του ανθρώπου³⁵⁸. Από κάποιους άλλους η αναζήτηση ορισμού ιδιωτικότητας εγκαταλείπεται και όποια προσπάθεια χαρακτηρίζεται ως απέλπιδα και εντέλει μάταιη³⁵⁹. Άλλοι σημειώνουν ότι και ο πιο θερμός υποστηρικτής της ιδιωτικότητας θα πρέπει να παραδεχθεί ότι υπάρχουν σοβαρά προβλήματα στο να ορίσει κανείς την ουσία και την έκταση του δικαιώματος³⁶⁰. Άλλοι επισημαίνουν ότι η ανάγκη για ένα πειστικό ορισμό βασισμένο σε ακριβή κριτήρια οδήγησε τελικά σε μια ακόμα πιο αφηρημένη πρόσληψη³⁶¹. Είναι ένα εννοιολόγημα που δημιουργεί

³⁵⁴ Solove D., *Understanding Privacy*, ο.π., σελ. 32.

³⁵⁵ Βλέπε Μαυριάς Κ., *Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου*, Α. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή, 1982, σελ.137. Στο εν λόγω σύγγραμμα γίνεται και η εισαγωγή του όρου «αδιωτικότητα» κατά απόδοση του αγγλοσαξωνικού όρου «privacy».

³⁵⁶ Μαυριάς Κ., *Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου*, ο.π., σελ.132 επ.

³⁵⁷ Parent W. A., *Recent work on the concept of privacy*, *American Philosophy Quarterly*, Vol 20, number 4, October 1983, σελ.341.

³⁵⁸ Όπως υποστηρίζεται η ιδιωτικότητα έχει ανεξάρτητο θεμέλιο την ανεξαρτησία από πιέσεις που μπορούν να προκαλέσουν ψυχικό συναισθηματικό ή και φυσικό άλγος και να έχουν επιπτώσεις στην ικανότητά μας να απολαύσουμε ίσες ευκαιρίες. Για αυτό στηρίζεται σε αξίες που είναι διαφορετικές από την αυτονομία, την πληροφοριακή αυτοδιάθεση, την οικειότητα και την ιδιοκτησία. Βλέπε Στρατηλάτης Κ., *Η ειδική συνταγματική αποστολή της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, ΔτΑ, 22/2004, σελ. 563 παραπέμπει σε Decew/Wagner, *In pursuit of privacy*, Cornell University Press, Ithaca and London 1997, σσ. 35-45 και 55-56.

³⁵⁹ Wacks R., *The poverty of privacy*, 96 L.Q. Rev. 73, (1980), σελ.76-77.

³⁶⁰ Beane W.A., *The Right to Privacy and American Law*, 31 L. & Contemp. Probs. 253, (1966), σελ. 255.

³⁶¹ Simitis S., *Reviewing Privacy in an Information Society*, 135 U. Pa. L. Rev. 707, (1987), σελ. 708.

σύγχυση καθώς κανένας δεν μπορεί να ορίσει τι ακριβώς σημαίνει³⁶².

Παρόλα αυτά πολλοί μελετητές αποδέχονται ότι η ιδιωτικότητα είναι μια θεμελιώδης ανθρώπινη αξία στις κοινωνίες μας και έχει νόημα για τους ανθρώπους παρά τη δυσκολία ορισμού της ή της αποδοχής ενός πολυεπίπεδου ορισμού της³⁶³. Εκτιμούν ότι η ιδιωτικότητα αποτελεί ένα τρόπο να έχει χώρο κάποιος ώστε να είναι ελεύθερος από τις απαιτήσεις και της προσδοκίες της κοινότητας και να αναπτύξει εκεί τις πεποιθήσεις, τις συμπεριφορές και τους προσωπικούς κανόνες του πράττειν³⁶⁴. Σημειώνουν ότι η έλλειψη ιδιωτικότητας θα οδηγούσε στη συμμόρφωση στις ιδέες και τις απόψεις των άλλων καθώς το άτομο θα φοβόταν να εκθέσει τα πραγματικά του συναισθήματα και τις ιδέες για να μην είναι διαφορετικός και έτσι θα έχανε την ποιότητα της προσωπικής του αντίληψης ακολουθώντας τα συναισθήματα των άλλων³⁶⁵.

Αντίστοιχα και στην ελληνική θεωρία η ιδιωτικότητα έχει νοηθεί ως η ετυμολογία της έννοιας της ιδιωτικότητας φέρνει τα ίχνη δυο λέξεων: το «ίδιον» και το «ιδιώτης». Το «ίδιον» είναι εκείνο που διακρίνει ένα είδος. Η έννοια του ιδιωτικού μπορεί να θεωρηθεί ως αυτό στο οποίο ο καθένας βρίσκει τον εαυτόν του ή αυτό που τον/την καθορίζει³⁶⁶. Αναλύοντας τον παραπάνω συλλογισμό η ιδιωτικότητα επιτρέπει στο άτομο να διαμορφώνει τις διάφορες όψεις του εαυτού του και να τις συναρμόζει μεταξύ τους. Πολλές από αυτές, ακόμη κι αν αποκρυσταλλώνονται σε πράξεις, συμπεριφορές και στάσεις ή αν τροφοδοτούν σχέσεις, είναι υπό διαμόρφωσιν και άρα είναι εξαιρετικά ευαίσθητες- για μερικές το υποκείμενο νιώθει ενοχές, ενόχληση, αηδία ή ντροπή-, όλες όμως με τον τρόπο τους κάνουν το άτομο να είναι αυτό που είναι, πλάθουν την ιδιαίτερη υποκειμενική ταυτότητά του. Η ιδιωτικότητα είναι μια περιοχή εντός της οποίας το άτομο μπορεί να καλλιεργήσει αυτές τις όψεις του εαυτού του μακριά από τη διαβρωτική ενέργεια της επέμβασης των άλλων. Καθίσταται σημαντικός παράγοντας προστασίας της συλλογικής ταυτότητας του προσώπου, της ίσης συμμετοχής του στην πολιτική, κοινωνική ζωή και της προστασίας του έναντι απόψεων της πλειοψηφίας³⁶⁷.

Και το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. αναγνώρισε την σημασία προστασίας του δικαιώματος ιδιωτικότητας στην απόφαση *Griswold v. Connecticut*, (1965) που έκρινε αντισυνταγματικό ένα νόμο που απαγόρευε την αντισύλληψη³⁶⁸. Ο δικαστής William O. Douglas, που έγραψε την απόφαση που δέχτηκε η πλειοψηφία αρχικά αναγνώρισε ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας δεν έχει ρητή συνταγματική προστασία στο Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Αλλά έκρινε ότι θεμέλια προστασίας του βρίσκονται σε εκδηλώσεις άλλων συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων όπως για παράδειγμα στο δικαίωμα της μη αυτοενοχοποίησης και το δικαίωμα συνεταιρισμού που προστατεύεται επίσης στη Πρώτη Τροπολογία. Είναι αμυντικό δικαίωμα προστασίας από το κράτος. Άλλοι

³⁶² Solove D.J., *Understanding privacy*, Cambridge Massachusetts, Harvard University Press, (2008), p.1.

³⁶³ Parent W., *Recent work on the concept of privacy*, ο.π., σελ. 350.

³⁶⁴ Bezanson R. P., *The Right to Privacy Revisited: Privacy, News, and Social Change, 1890-1990*, 80 Cal. L. Rev. 1133, (1992), σελ.1134-1135.

³⁶⁵ Bloustein E. J., *Privacy as an Aspect of Human Dignity: An Answer to Dean Prosser*, 39 N.Y.U. L. Rev. 962, (1964) σελ. 1003.

³⁶⁶ Βουτσάκης Β., Ζήκα Φ., *Το ίδιον της ιδιωτικότητας*, Περιοδικόν Cogito 3, 2005, σελ. 28.

³⁶⁷ Ακριβοπούλου Χ., *Δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, Το Σύνταγμα 2/2011, σσ. 237-282, ο.π., σελ.279, 281.

³⁶⁸ 381 U.S. 479. Το δικαίωμα αντισύλληψης αναγνωρίστηκε και για μη παντρεμένα ζευγάρια *Eisenstadt v. Baird* (1972) όπως επίσης και κρίθηκε αντισυνταγματική η απαγόρευση της άμβλωσης *Roe v. Wade* 410 U.S. 113, 1973.

δικαστές, όπως ο Arthur Goldberg ανέφερε ως θεμέλιο την Ένατη Τροπολογία και οι δικαστές Byron White και John Marshall Harlan II ότι προστατεύεται από την Δέκατη Τέταρτη Τροπολογία. Ο δικαστής Hugo Black σημείωσε ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας δεν προστατεύεται στο Σύνταγμα και δεν συμφώνησε με τις ερμηνείες των άλλων δικαστών. Αντίστοιχα ο δικαστής Stewart ονόμασε το νομοθέτημα ως ασυνήθιστα ανόητο νόμο παρόλα αυτά το έκρινε ως συνταγματικό.

Παρά την έλλειψη συνταγματικής προστασίας του δικαιώματος σε ομοσπονδιακό επίπεδο, τα δικαστήρια των Πολιτειών το αναγνωρίζουν και προστατεύουν. Επίσης κατοχυρώνεται ρητά στα Συντάγματα των περισσότερων αμερικανικών Πολιτειών. Αποτελεί εντέλει ένα δικαίωμα πλαίσιο που προστατεύει μια σειρά από αξίες³⁶⁹. Η έννοια της ιδιωτικότητας έχει διαρκώς εξελικτικό χαρακτήρα που επηρεάζεται από τις νέες κοινωνικές συνθήκες και εξελίξεις και τον αντίκτυπο που έχει στον τρόπο ζωής και στα ήθη. Αναπροσαρμόζεται συνακόλουθα και η κοινωνική πρόσληψη της διαίσθησης και κατανόησης της έννοιας που επιχειρεί κάθε φορά να αποδώσει η θεωρία αλλά και να προσδιοριστεί η κανονιστική προστασία της μέσα από την οριοθέτησή της με άλλα δικαιώματα.

Τρεις σύγχρονες τάσεις μπορούν να διαπιστωθούν. Η πρώτη επιχειρεί να προσαρμόσει την ιδιωτικότητα στις νέες ανάγκες δημοσιότητας, όπως διαμορφώνονται στη φιλελεύθερη δημοκρατία που επιζητά τη διαφάνεια αλλά και τη νέα λειτουργία του Τύπου. Ακολουθώντας την σταδιακά διαμορφωμένη νομολογία για παραβιάσεις της ιδιωτικότητας από τον τύπο, η ιδιωτικότητα ορίζεται ως μια κατάσταση ενός προσώπου να μην επιτρέπει οι άλλοι να γνωρίζουν τις μη δημόσια προσβάσιμες και γνωστές πληροφορίες για τον εαυτό του τις οποίες απέκτησαν με παράνομο ή λανθασμένο τρόπο³⁷⁰. Ένας συναφής ορισμός από την ελληνική θεωρία αναφέρεται στην ιδιωτικότητα ως ικανότητα των προσώπων να διαμορφώνουν άποψη για τη ζωή τους και να ζουν σύμφωνα με αυτήν. Εμπεριέχει την εξουσία να απαγορεύει σε τρίτους να παραβιάζουν την ανωνυμία του που περιλαμβάνει και γεγονότα του παρελθόντος ή του παρόντος. Συνίσταται στη ελευθερία επιλογών από τον δημόσιο έλεγχο και την κοινωνική δυσμένεια³⁷¹. Είναι εγκύτερα στην έννοια της ιδιωτικότητας, όπως αρχικά νοήθηκε από τους Warren/Brandeis, ως ένα δικαίωμα να διασφαλιστεί ότι κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα να καθορίζει, σε ποια έκταση οι σκέψεις και τα αισθήματά του θα γίνονται γνωστά σε τρίτους³⁷².

Ο χώρος του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών καθιστά ασαφή τα όρια μεταξύ ιδιωτικότητας και δημοσιότητας που τα προηγούμενα χρόνια συνδέονταν και με το χωρικό στοιχείο. Φιλόσοφοι του δικαίου όπως η H. Nissenbaum αναφέρουν ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας παραβιάζεται όταν κοινοποιούνται πληροφορίες εκτός του πλαισίου που αποκαλύφθηκαν με αθέμιτους τρόπους σύμφωνα με τους κανόνες και της προσδοκίες που υπήρχαν εντός μιας συγκεκριμένης κατάστασης³⁷³. Μια αντίστοιχη θεωρία αναπτύσσει και ο Thomas Emerson, που αναφέρει ότι υπάρχουν ουσιαστικά ζώνες οικειότητας όπου οι άνθρωποι νιώθουν ελεύθεροι να εκφράζουν ιδέες και συναισθήματα που δεν τα μοιράζονται με τον καθένα αλλά μόνο με συγκεκριμένα πρόσωπα που επιλέγουν³⁷⁴. Αυτές οι θεωρητικές προσεγγίσεις

³⁶⁹ Αναλυτικά βλέπε παρακάτω κεφάλαιο δεύτερο του δεύτερου μέρους.

³⁷⁰ Parent W., *Recent work on the concept of privacy*, ο.π., σελ 345.

³⁷¹ Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π., σελ.41 επ.

³⁷² Warren/Brandeis, *The right of privacy*, ο.π., σελ.198.

³⁷³ Nissenbaum H., *Privacy in context: Technology, Policy and the integrity of social life*. (2010), σελ. 96-98.

³⁷⁴ Emerson T.I., *The Right of Privacy and Freedom of Press*, 14 Harv. C.R.-C.L. L. Rev. 329, 343 (1979).

αποσυνδέουν την ιδιωτικότητα από το χωρικό στοιχείο και από τη διάκριση και την αναζήτηση μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας και τη συσχετίζουν με ενδιάμεσες γκριζες και ρευστές σφαίρες³⁷⁵.

Η τρίτη τάση συσχετίζει την ιδιωτικότητα με τη σύγχρονη δυσκολία του ανθρώπου για την κατασκευή της ταυτότητάς του αποτελώντας ένα σημαντικό σημείο εννοιολογικής επαφής με το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία³⁷⁶. Για την αμερικανική πρόσληψη, η ιδιωτικότητα συνδέεται σημαντικά με την αναζήτηση της προσωπικής ταυτότητας και της αυτοεκπλήρωσης του ατόμου³⁷⁷. Ήδη από τη δεκαετία του 1970, αμερικανοί θεωρητικοί- όπως ο Garrett - προτείνει ένα ορισμό της ιδιωτικότητας ως περιορισμό της πρόσβασης των άλλων στις προσωπικές εμπειρίες³⁷⁸. Επίσης ο Brien νοεί τη ιδιωτικότητα ως μια υπαρξιακή κατάσταση της περιορισμένης πρόσβασης στις εμπειρίες ζωής και τις σχέσεις³⁷⁹.

Τα τελευταία χρόνια υπό την επίδραση της θεωρίας του Ρικέρ, οι Agre και Rotenberg υποστήριξαν ότι η ιδιωτικότητα ορίζεται ως η ελευθερία από παράλογους περιορισμούς κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης της ατομικής ταυτότητας³⁸⁰. Όπως σημειώνουν αφενός αποτελεί την αρνητική ελευθερία (να μην εμποδιστεί) και αφετέρου αποτελεί μια θετική ελευθερία (να κατασκευάσει την ταυτότητά του)³⁸¹. Η κατασκευή της ταυτότητας νοείται ως το αξιακό πρόταγμα του δικαιώματος ιδιωτικότητας.

Για την αμερικανίδα θεωρητικό Hildebrandt κρίσιμος είναι ο προσδιορισμός αυτών των παράλογων φραγμών που ουσιαστικά οριοθετούν το δικαίωμα³⁸². Βασισμένη, επίσης, στη σκέψη του Ρικέρ αναφέρει ότι η κατασκευή της ταυτότητας εμπεριέχει αυτό το χαρακτήρα της ανάπτυξης ότι η ταυτότητα δεν είναι κάτι στατικό αλλά κάτι που αναπτύσσεται μέσα από τους άλλους (σε αντίθεση με αυτούς και σε

³⁷⁵ Barbas S., *Saving privacy from history*, ο.π., σελ.1047.

³⁷⁶ Όπως σημειώνεται στη γαλλική θεωρία, το μεταμοντέρνο υποκείμενο έχει αποσυρθεί στην ιδιωτική του σφαίρα και έχει αποκοπεί από το πραγματικό κόσμο και επανερμηνεύει με το δικό του πλέον τρόπο την σχέση με τον κόσμο με γνώμονα τον εαυτό του. Η ιδιωτικότητα του δεν είναι πλέον σε μεταφορικό επίπεδο, ένα καταφύγιο για να αναπτυχθεί από τον εξωτερικό κόσμο αλλά ένα κάστρο όπου απόλυτα κυρίαρχος και απομονωμένος από τη δημόσια ζωή μέσω της επιστήμης και τεχνολογίας δημιουργεί τον κόσμο του και επιδιώκει απόλυτη κυριαρχία στη ζωή και στο σώμα του. Το δικαίωμα ιδιωτικότητας πια μεταφράζεται ως δικαίωμα να είναι ο εαυτός του και επιδιώκει να ορίσει ο ίδιος το σύνολο της ταυτότητάς του. Προηγουμένως η ιδιωτικότητα γινόταν κατανοητή ως ένα πέπλο που έριχνε κανείς πάνω από την οικειότητα. Αυτή η έννοια διατηρείται αλλά αποκτά και ένα αντιφατικό νόημα γίνεται μια σκηνή όπου διεκδικούνται μη αναμενόμενες ελευθερίες. Picard E, *The right to privacy in french law*, σε συλλογικό τόμο B. Markesinis (ed) *Protecting privacy*, The Clifford Chance Lectures, Vol. 4., Oxford, Oxford University Press 1999, σελ.67-68 επ.

³⁷⁷ Για τη συσχέτιση της ιδιωτικότητας με το δικαίωμα αυτοεκπλήρωσης βλέπε υπόθεση *Melvin v. Reid* (1931).

³⁷⁸ Garrett R., *The nature of privacy*, *Philosophy today*, vol. 18 1974, pp. 263-284.

³⁷⁹ O'Brien, *Privacy law and public policy*, Praeger, New York, 1979, σελ.16

³⁸⁰ Agre, P. E. and M. Rotenberg, *Technology and Privacy: The New Landscape*, Cambridge, Massachusetts, MIT, 2001, σελ.7.

³⁸¹ Hildebrandt, M, *Privacy and Identity* σε συλλογικό τόμο Claes E., Duff A. & Gutwirth S. (eds.), *Privacy and the criminal law*, Antwerp/Oxford, Intersentia, 2006, σελ. 68. Αντίστοιχα όπως σημειώνεται στην ελληνική θεωρία, η ιδιωτικότητα αποτελεί σύνθεση δυο όψεων της ελευθερίας της αρνητικής και θετικής. Η αρνητική είναι η ελευθερία αποχής, ελευθερία από κρατικές και διαπροσωπικές παρεμβάσεις στην ιδιωτικότητα του υποκειμένου. Έχει ρίζες στην φιλελεύθερη παράδοση και κύριοι εχθροί της είναι η καταπίεση, η καταστολή και ο έλεγχος. Η θετική ελευθερία προστατεύει το υποκείμενο στη διαμόρφωση των σκοπών του συνιστά τη βάση της αυτονομίας του. Κύριοι εχθροί της είναι ο ετεροκαθορισμός, ο πατερναλισμός και η χειραγώγηση στη διαμόρφωση των επιλογών του. Ακριβοπούλου Χ., *Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, ο.π., σελ.265.

³⁸² Hildebrandt M, *Privacy and Identity*, ο.π., σελ.68.

σχέση με αυτούς) και μέσα από το πέρασμα του χρόνου. Η συνέχεια αυτού του σχετικού εαυτού υπονοεί ότι η αυτοβιογραφία του εαυτού διαρκώς ξαναγράφεται ούσα σε διαπραγματεύση με τη ροή των νέων γεγονότων που διαμορφώνουν την αντίληψη του εαυτού για τον κόσμο και τους άλλους.

Η απάντηση της Hilderbrandt στην παραδοξότητα της αλλαγής- διατήρησης του εαυτού επηρεασμένη από το Ρικέρ είναι ότι η ιδιωτικότητα νοείται ως μια διαδικασία ελεγχόμενων διαπραγματεύσεων που επιτρέπουν στο άτομο να διατηρείται ενόσω αλλάζει. Προϋποθέσεις αυτής της διαδικασίας είναι κάποια αυτονομία, κάποια πραγματική ανθρώπινη επαφή όπως η οικειότητα και κάποιος χώρος (πραγματικός ή εικονικός) που επιτρέπει την ανακατασκευή του εαυτού σε συμφωνία με το παρελθόν καθώς σκέφτεται το μέλλον του³⁸³. Χαρακτηρίζει αυτή την παραδοξότητα της αίσθησης του εαυτού που επιδιώκει τη συνέχεια, τη διατήρησή του στο χρόνο εν συναίσθηση της διαρκούς αλλαγής ως πυρήνα της αίσθησης της ελευθερίας μας. Όπως σημειώνει, παρά τον κεντρικό χαρακτήρα της, αυτή η αίσθηση χρειάζεται δικαιική προστασία³⁸⁴.

Αυτή η θεωρητική προσέγγιση επιχειρεί να εντάξει στο δικαίωμα- πλαίσιο της ιδιωτικότητας –όπως προστατεύεται στην αμερικανική έννομη τάξη- την προστασία της κατασκευής της προσωπικής ταυτότητας και βασίζεται στις σύγχρονες θεωρίες περί ταυτότητας που αναλύθηκαν παραπάνω. Παρότι αυτή η προσέγγιση της ιδιωτικότητας έχει πολλά κοινά με το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία, δεν ταυτίζεται. Το δικαίωμα ιδιωτικότητας δεν έχει ως κεντρικό προστατευτικό πεδίο τον σεβασμό της ετερότητας και περατότητας του κάθε ανθρώπου όπως το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία. Ταυτόχρονα αυτή η θεωρητική προσέγγιση της ιδιωτικότητας αναδεικνύει πως έχει αναπροσδιοριστεί το περιεχόμενο της ελευθερίας, ως να μην εμποδίζεται ο άνθρωπος να ανακατασκευάζει την ταυτότητά του.

1.4. Η σχέση με το δικαίωμα προσωπικότητας.

Αντίστοιχη δυσκολία αποδοχής με το δικαίωμα ιδιωτικότητας στην αμερικανική έννομη τάξη, συνάντησε και το δικαίωμα της προσωπικότητας στη γερμανική και γαλλική σε αντίθεση με την ελβετική³⁸⁵. Μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα δεν γινόταν αποδεκτό το δικαίωμα στην προσωπικότητα (με εξαίρεση το ηθικό

³⁸³ Για τη σχετική προβληματική βλέπε Hilderbrandt που υποστηρίζει ότι η σύλληψη του χώρου είναι σημαντική για την ιδιωτικότητα και το συνδέει με τη σκέψη του Deleuze. Hildebrandt, M, *Privacy and Identity*, ο.π., 61-104. Αντίστοιχα η Χ. Ακριβοπούλου αναφέρει ότι το χωρικό στοιχείο αποτελεί μια χρήσιμη ουσιαστικά μεταφορά. «*Η ιδιωτικότητα γίνεται κατανοητή ως χωρική επικράτεια του ατόμου, σαν μια αόρατη «φούσκα» που τον περιβάλλει όπου κι αν βρίσκεται. Το στοιχείο του ασύλου αποτελεί μια χωρική μεταφορά στην οποία και πάλι εντάσσεται η οικειότητα ως ένα θερμοκήπιο μέσα από το οποίο το άτομο διαμορφώνεται ως διαφορετικό και αυθεντικό, διατηρώντας τις γέφυρες με την ανάπτυξη της προσωπικότητας του μέσα από την εξωτερίκευση του ατόμου. Η ιδιωτικότητα, όμως, δεν αποτελεί έναν χώρο ξεχωριστό προς το άτομο, αλλά μια από τις ιδιότητες της προσωπικής του σφαίρας και με την έννοια αυτή δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος χώρος στον οποίο να μπορεί να την απολαύσει, αφού το ίδιο το άτομο την μεταφέρει μαζί του*». Ακριβοπούλου Χ., *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας*, ο.π., σελ.64 επ.

³⁸⁴ Βλέπε αντίστοιχη ερμηνεία Gutmann D., *Le sentiment du identité*, ο.π., σελ. 12.

³⁸⁵ Το άρθρο 28 του Ελβετικού δικαίου αποτέλεσε το πρότυπο του άρθρο 57 ΑΚ. Αναθεωρήθηκε το 1983-85. Μια προσβολή είναι παράνομη εκτός αν δικαιολογείται από τη συναίνεση του θύματος, από ένα προέχον ιδιωτικό ή δημόσιο συμφέρον ή από το νόμο. Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π. σελ.16. Για συγκριτική επισκόπηση της προστασίας του δικαιώματος της προσωπικότητας στο αυστριακό, γερμανικό, γαλλικό, ελβετικό και αγγλικό και αμερικανικό δίκαιο. Βλέπε Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π. σελ.3 επ.

δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού)³⁸⁶. Αντίστοιχα με την προαναφερόμενη άποψη που κυριάρχησε στην αμερικανική θεωρία, επικράτησε από τους Πανδεκτιστές η άποψη ότι το γενικό δικαίωμα της προσωπικότητας θα περιόριζε υπέρμετρα την ελευθερία του ανθρώπου και δεν συμπεριέλαβε μια γενική διάταξη προστασίας του δικαιώματος της προσωπικότητας στον Αστικό Κώδικα του 1896.

Όπως προαναφέρθηκε, μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο κατοχυρώθηκε η συνταγματική προστασία της αξιοπρέπειας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας στα άρθρα 1 και 2 του Βασικού Νόμου. Όμως, αρχικά υποστηριζόταν ότι πρόκειται για δικαιώματα που ανέπτυξαν μόνο αμυντική λειτουργία έναντι του κράτους. Μετά το 1954 η γερμανική νομολογία με βάση τα άρθρα 1 παρ.1 και 2 παρ. 1 του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης σε συνδυασμό με το 823 BGB διέπλεσε ένα δικαίωμα προσωπικότητας και του απένειμε την προστασία των αντίστοιχων διατάξεων περί αδικοπραξιών³⁸⁷.

Από το 1977 στην νομολογία του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου υποστηρίχθηκαν τα εξής: το άτομο δεν μπορεί να είναι ένα απλό αντικείμενο του κράτους αντίθετα η εγγενής αξιοπρέπεια του ατόμου αποτελείται από την αναγνώρισή του ως μία ανεξάρτητη προσωπικότητα. Το δικαίωμα της προσωπικότητας θεωρείται ένα δικαίωμα (*Quellrecht*) από το οποίο εκπορρέουν συγγενή νομικά δικαιώματα³⁸⁸. Υποστηρίχθηκε, επίσης, ότι το δικαίωμα επί της προσωπικότητας οφείλει να προστατεύει και κάθε φυσικό πρόσωπο. Θεωρείται δικαίωμα πλαίσιο αντί για απόλυτο δικαίωμα³⁸⁹.

Στην ελληνική θεωρία επισημαίνεται ήδη από το 1966 η δυσκολία εννοιολογικού προσδιορισμού του δικαιώματος. Όπως σημειώνεται υπάρχει η εξής παραδοξότητα, η έννοια της προσωπικότητας θεωρείται ότι είναι γνωστή και δεδομένη. Όμως στην προσπάθεια μιας ειδικότερης περαιτέρω ανάλυσης και προσδιορισμού του νομικού περιεχομένου προβάλλει η ασάφεια. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται, «*συλλαμβάνουμε την πλήρη έκταση της προσωπικότητας μάλλον δια της διαισθήσεως ως ένα κεκαλλυμένο μυστικό που ο Alexis Carrell ονόμασε ο άνθρωπος αυτό το άγνωστο*». Το δικαίωμα, κρίνεται από τη θεωρία, ως εξαιρετικά ευρύ και ασαφές. Μήπως όλο το δίκαιο και τα δικαιώματα δεν αφορούν την προστασία της προσωπικότητας;³⁹⁰ Η μόνη απάντηση που δίδεται εκείνη την περίοδο από τη θεωρία είναι ότι το δίκαιο της προσωπικότητας ευρίσκεται πράγματι εν εξελίξει και δεν έχει εισέτι ολοκληρωθεί³⁹¹.

³⁸⁶ Schwartz P.M., Peifer K.N., *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, 98 Cal. L. Rev. 1925, (2010), σελ.1944 επ.

³⁸⁷ Βλέπε Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π. σελ.6 επ. Το άρθρο BGB 823 προέβλεπε ότι όποιος προσβάλλει την υγεία, τη ζωή, το σώμα, την ιδιοκτησία ή άλλο δικαίωμα οφείλει να αποζημιώσει για τη ζημία που προκλήθηκε. Το άρθρο 826 προέβλεπε ότι όποιος προκαλεί βλάβη οικειοθελώς με συμπεριφορά ενάντια στα χρηστά ήθη οφείλει να αποζημιώσει. Μέσω αυτών των διατάξεων επιχειρούσαν τα γερμανικά δικαστήρια την προστασία της ιδιωτικής ζωής μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα.

³⁸⁸ Schwartz P.M., Peifer K.N., *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ.1948 παραπέμπουν σε Federal Constitutional Court, BVerfGE 45, 187, 228.

³⁸⁹ Με βάση τη γερμανική διδασκαλία πρόκειται για ένα δικαίωμα πλαίσιο που πρέπει να συγκεκριμενοποιηθεί βάσει των επιμέρους αγαθών της προσωπικότητας. Ο εκάστοτε παράνομος χαρακτήρας κρίνεται από την ad hoc στάθμιση συμφεροντων. Όμως υποστηρίζεται και η άποψη ότι το δικαίωμα έχει ένα πυρήνα και για τα υπόλοιπα αγαθά προσωπικότητας κρίνεται ad hoc αν θα συνιστά η χρήση τους παράνομη ή νόμιμη συμπεριφορά. Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ.9.

³⁹⁰ Πλαγιαννάκος Γ., *Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας*, Ελληνική Δικαιοσύνη 1966, σελ.108.

³⁹¹ Σούρλας Π., *ΕρμΑΚ Εισαγ.* Αρθρ 57-60, αριθ. 42 και 93.

Ο γερμανός θεωρητικός Hubmann, από τον οποίο επηρεάστηκε η ελληνική θεωρία αστικού δικαίου, διακρίνει τρεις σφαίρες προστασίας της προσωπικότητας. Πρόκειται για την ατομική σφαίρα, την ιδιωτική σφαίρα και τη σφαίρα του απορρήτου. Η ατομική σφαίρα προστατεύει τον άνθρωπο στην μοναδικότητα και στην ιδιοτυπία του, προστατεύει την ανθρώπινη ύπαρξη και την ιδιαίτερη αξία του εντός της δημοσιότητας. Η ιδιωτική σφαίρα περιλαμβάνει περιστατικά της ζωής που το άτομο επιθυμεί να αποκλείσει από την γνώση ευρύτερων κύκλων και ιδιαίτερα από την ευρεία δημοσιότητα. Αντίθετα η σφαίρα του απορρήτου περιλαμβάνει περιστατικά που δεν πρέπει να γνωρίζει κανείς ή γνωρίζει μόνο ένας πολύ στενός κύκλος έμπιστων προσώπων που επίσης έχουν συμφέρον ή υποχρέωση διαφύλαξης του απορρήτου³⁹². Ο Hubmann, σχολιαστής πολλών σύγχρονων του αποφάσεων παραβίασης της προσωπικής ιστορίας από συγγραφείς λογοτεχνίας, εντάσσει τις παραβιάσεις της προσωπικής ιστορίας στην πρώτη σφαίρα, την ατομική, ως αξιώσεις δηλ. προστασίας της ανθρώπινης ύπαρξης³⁹³. Κατά συνέπεια εύκολα μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι υιοθετεί θεωρητικές απόψεις σύμφωνα με τις οποίες η μοναδικότητα του κάθε ανθρώπου βασίζεται στην μοναδικότητα των εμπειρικών του βιωμάτων.

Αντίστοιχη διάκριση σε σφαίρες επιχειρούνται και στην ελληνική θεωρία³⁹⁴. Οι κατηγοριοποιήσεις της προσωπικότητας σε εκφράσεις, εκδηλώσεις και στοιχεία που προτείνονται είναι πολλές. Κατά μία άποψη οι εκδηλώσεις της προσωπικότητας που εμπίπτουν στο άρθρο 57 ΑΚ, διακρίνονται σε: α) ζωή, σωματική ακεραιότητα, υγεία, β) ελεύθερη ανάπτυξη προσωπικότητας που περιλαμβάνει δικαίωμα εργασίας και συμμετοχής σε ενώσεις και σωματεία, γ) ψυχικό και συναισθηματικό κόσμος, δ) τιμή, ε) η σχέση με τους άλλους ανθρώπους και τα πράγματα όπως αξίωση για συμβίωση, στ) η ελεύθερη διαμόρφωση της βούλησης, ζ) η ατομική ζωή και η σφαίρα του απορρήτου³⁹⁵. Σύμφωνα με αυτή την κατηγοριοποίηση, η ατομική ζωή και η σφαίρα απορρήτου παραβιάζονται με τη φιλολογική αναπαράσταση σε λογοτεχνικό ή θεατρικό έργο ή σε κινηματογραφική ταινία του χαρακτήρα, των βιωμάτων και των περιπετειών του προσώπου³⁹⁶.

Κατά άλλη άποψη στοιχεία της προσωπικότητας είναι: α) φυσικά στοιχεία του ανθρώπου όπως η ζωή, η σωματική ακεραιότητα και η υγεία, β) στοιχεία που ανάγονται στην ηθική υπόσταση όπως η τιμή, γ) στοιχεία προσδιορισμού όπως η

³⁹² Hubmann H., *Das Persönlichkeitrecht*, 2 Köln 1967, σελ. 268-270.

³⁹³ Βλ. Hubmann, ο.π., σελ. 269-270. Για μια επισκόπηση της σχετικής γερμανικής νομολογίας μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960 βλέπε H.Hubmann, *Die Personendarstellung im Film und der Gesetzentwurf des BJM über den Persönlichkeitsschutz*, Ufita 1958, p.19-34.

³⁹⁴ Επιχειρείται η διάκριση σε σφαίρες προστασίας. Ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον, έχει έμφυτη διάθεση για την επικοινωνία και τις σχέσεις με τους άλλους αλλά και μεμονωμένο άτομο. Παρά τις επερχόμενες μεταβολές με την πάροδο του χρόνου στο σώμα έχει συνείδηση μιας διακεκριμένης οντότητας από τους άλλους ανθρώπους. Η ανθρώπινη ατομικότητα αποτελεί μια ενιαία, αυτοτελή, μοναδική και ανεπανάληπτη στο μέλλον έκφραση του ανθρώπινου πνεύματος. Για τη δημιουργική και ελεύθερη διάπλαση έχει τάση επικοινωνίας με τους άλλους αλλά και δημιουργία μιας προσωπικής ζωής, μιας σφαίρας απορρήτου που θα κινείται ανενόχλητος από τα μάτια των άλλων γιατί μόνο έτσι μπορεί να αναπτυχθεί στον κοινωνικό και πολιτικό βίο η ελεύθερη προσωπικότητά του. Η σφαίρα του απορρήτου έχει μια εν ευρεία και μια εν στενή εννοία. Η εν ευρεία εννοία η αλλιώς η σφαίρα της ιδιωτικής ζωής περιλαμβάνει οτιδήποτε εμπίπτει στη ζωή ενός προσώπου που μπορεί να υποπέσει στην αντίληψη τρίτων. Η εν στενή εννοία η μέρος εκείνο της ατομικής ζωής που μόνο στενά συνδεδεμένα με εκείνον άτομο γνωρίζουν. Για το εν ευρεία εννοία προστατεύεται έναντι μόνο της δημοσιότητας ενώ για την στενή εννοία προστατεύεται και έναντι της απλής γνώσης, Πλαγιαννάκος Γ., *Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 109-110.

³⁹⁵ Παπαντωνίου Ν., *Γενικές αρχές του αστικού δικαίου*, 3η Έκδοση αναθεωρημένη, Αθήνα, εκδ.Σάκκουλα, 1983, σελ.127 επ.

³⁹⁶ Παπαντωνίου Ν., *Γενικές αρχές του αστικού δικαίου*, ο.π., σελ.132.

φωνή, το όνομα, δ) στοιχεία του ψυχικού κόσμου όπως η ψυχική υγεία, ε) η ελευθερία κίνησης και έκφρασης γνώμης και ο ιδιωτικός βίος. Όπως υποστηρίζεται, η φιλολογική αναπαράσταση σε μυθιστόρημα είναι στοιχείο προσδιορισμού της ταυτότητας του προσώπου³⁹⁷.

Επίσης σύμφωνα με μια πιο πρόσφατη κατηγοριοποίηση, η προσωπικότητα χαρακτηρίζεται ως δικαίωμα πλαίσιο διότι σε αυτό περιλαμβάνονται τα διάφορα συνδεόμενα με το πρόσωπο αγαθά, όπως η τιμή, η ιδιωτική ζωή, η σφαίρα του απορρήτου, η σωματική ακεραιότητα και η υγεία αλλά και στοιχεία εξατομίκευσης του κάθε ατόμου όπως το όνομα, η φωνή, τα προσωπικά δεδομένα, η γενετική ταυτότητα, η εικόνα, η εθνικότητα ως προσδιοριστικό της ταυτότητας³⁹⁸. Ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ατόμου θεωρούνται και τα βιογραφικά μυστικά της ζωής του³⁹⁹.

Η προστασία της προσωπικής ιστορίας ως έκφανση του δικαιώματος περιορίζει την προστασία της χάριν του αυτοκαθορισμού, της αυτοπραγμάτωσης και της αυτονομίας. Όμως το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία προσθέτει στα παραπάνω και τον σεβασμό της ετερότητας. Όπως έχει νοηθεί το δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας, η σχέση του εαυτού με τον άλλον συμβάλει στην εξέλιξή του στην εκπλήρωση του ηθικοπνευματικού του στόχου. Στο δικαίωμα στην προσωπική ιστορία η σχέση με τον άλλον έχει βαθύτερο υπαρκτικό ρόλο τόσο για τη συνειδητοποίηση της μοναδικότητας του κάθε ανθρώπου όσο και για τον σεβασμό της μοναδικότητας του άλλου και τη μέριμνα για αυτόν. Για αυτό, υποστηρίχθηκε ότι η προσωπική ιστορία συνιστά ένα αυτοτελές δικαίωμα.

2. Η σχέση με τα «νέα» δικαιώματα.

2.1. Με το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή πληροφοριακής αυτοδιάθεσης.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, σε ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γαλλία και η Γερμανία, η πρόωμη αφύπνιση επί των κινδύνων της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας προσωπικών πληροφοριών οδηγεί σε ψήφιση νόμων και τη σύσταση αρμόδιων Επιτροπών⁴⁰⁰. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο θεσπίστηκε η Οδηγία 95/46⁴⁰¹. Η

³⁹⁷ Σημαντήρας Κ., *Γενικές αρχές αστικού δικαίου*, ο.π., σελ.378-379.

³⁹⁸ Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ.55.

³⁹⁹ Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ.316. Επισημαίνει ότι τα έννομα αγαθά που περιλαμβάνονται στο δικαίωμα προσωπικότητας δεν αποτελούν αυτοτελή ιδιαίτερα δικαιώματα αλλά επιμέρους εκδηλώσεις, εκφάνσεις ή πλευρές ώστε η προσβολή μιας έκφανσης σημαίνει και προσβολή του συνόλου. Εντούτοις σημειώνει ότι η ad hoc εξειδίκευση είναι απαραίτητη γιατί η έννομη προστασία χορηγείται σύμφωνα με τα ειδικότερα χαρακτηριστικά του προσβαλλόμενου αγαθού και του τρόπου προσβολής. Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ.55. Όπως επίσης επισημαίνει πως το εκάστοτε περιεχόμενο της έννοιας της προσωπικότητας αναδύεται μέσα στο εκάστοτε χρονότοπο και στο πλαίσιο της κοινωνικής συγκυρίας που δραστηριοποιείται. Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ.57.

⁴⁰⁰ Στη Γερμανία θεσπίζεται ο Ομοσπονδιακός νόμος περί προστασίας της επεξεργασίας των πληροφοριών το 1977. Στη Γαλλία ο φόβος του μεγάλου αδελφού το 1971 δημιουργεί την Επιτροπή Πληροφορικής και Ελευθερίας (CIL) και ψήφιση του νόμου της 6ης Ιανουαρίου του 1971. Vincent G., *Secrets de l'histoire et histoire du secret*, σε πέμπτο τόμο Prost A. et Vincent G. (dir), *De la Première Guerre mondiale à nos jours*, Vol.5, σε συλλογικό έργο Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ. 155.

⁴⁰¹ Επειδή θεωρήθηκε ότι άρθρο 8 της ΕΣΔΑ ότι δεν μπορούσε να προστατέψει επαρκώς τα πρόσωπα ιδιαίτερα από παραβιάσεις από τις νέες τεχνολογίες επεξεργασίας πληροφοριών, θεσπίστηκε αρχικά η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των ατόμων από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία

ενσωμάτωσή της στο ελληνικό δίκαιο έγινε μέσω του νόμου 2472/1997 με τίτλο «Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα» και ακολούθησε η προσθήκη του άρθρου 9 Α Σ με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Η προσθήκη υπήρξε η αφορμή για μια θεωρητική συζήτηση για την ανάγκη και σημασία μιας ιδιαίτερης προστασίας του δικαιώματος αλλά και σε διερωτήσεις κατά πόσο πρόκειται για ένα νέο δικαίωμα, αν θα πρέπει να αποτελέσει αυτοτελές δικαίωμα αλλά και πως θα πρέπει να οριστεί ως δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή πληροφοριακής αυτοδιάθεσης ή δικαίωμα προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η εν λόγω συζήτηση συνεχίζει να απασχολεί τη θεωρία ενόψει της άμεσης εφαρμογής του Νέου Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα από τον Μάιο του 2018.

Αναφορικά με την ανάγκη προστασίας αυτού του νέου δικαιώματος υποστηρίχθηκε ότι τεχνολογικές μεταβολές επέτρεψαν την διευρυμένη χρήση προσωπικών υπολογιστών, την ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και οδήγησαν σε διαδικτύωση των υπολογιστών και στη διάδοση της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας πληροφοριών. Αυτή η εκτεταμένη, πολυσήμαντη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων επιδρά σε όλους, καθιστά την επιτήρηση μια καθημερινή ρουτίνα και μπορεί να καταστήσει τον πολίτη διάφανο, προβλέψιμο και χειραγωγήσιμο⁴⁰².

Υπήρξαν πολλές θεωρητικές αμφισβητήσεις για το «νέο» δικαίωμα. Υποστηρίχθηκε ότι είναι εξαιρετικά ευρύ και ότι τείνει να υπερκαλύψει δικαιώματα όπως της προσωπικότητας με μακρά νομολογιακή ιστορία⁴⁰³. Θεωρήθηκε ότι η ειδική συνταγματική κατοχύρωσή στο άρθρο 9 Α Σ αποτελούσε μέρος της εξουσίας αυτοπροσδιορισμού και περιλαμβάνει το δικαίωμα προσωπικότητας, ως δυνατότητα του προσώπου να κρίνει ποιες πτυχές της προσωπικότητάς του θα γίνουν γνωστές σε τρίτους⁴⁰⁴.

Επιχείρημα υπέρ της αυτοτέλειας του δικαιώματος που αρθρώθηκαν από τη θεωρία είναι οι νέου τύπου διακινδυνεύσεις που επιφέρει το νέο τεχνολογικό πλαίσιο για το άτομο⁴⁰⁵. Μεταξύ αυτών είναι η διαρκής πιθανότητα επιτήρησης. Το πρόσωπο μπορεί να παρακολουθείται χωρίς να το γνωρίζει, χωρίς η παρακολούθηση να έχει περαιτέρω βλαπτικές επενέργειες στον αυτοσεβασμό, στην αξιοπρέπεια, στον αυτοκαθορισμό ή στην αυτονομία λήψης αποφάσεων του ατόμου⁴⁰⁶.

δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα Συμβούλιο της Ευρώπης αρ. 108/1981 (v.2068/1992) και έπειτα η Οδηγία 95/46. Hustinx P., *Privacy, data protection and informational self determination*, ο.π., σελ. 2.

⁴⁰² Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, Το Σύνταγμα. Επιστημονικά συνέδρια. Τα εικοσάχρονα το Σύνταγματος του 1975, Πρ. Αλιβιζάτος Ν., εκδ. Σάκκουλα, 1998, σελ. 42-43, Simitis S., *Reviewing Privacy in an information society*, University of Pennsylvania Law Review, pp. vol 135, 1987, σσ. 707-746, σελ.710.

⁴⁰³ Η ευρύτητα του ορισμού είναι εντυπωσιακή και ανταποκρίνεται στο σκοπό δια της εισαγωγής ενός ευρύτερου ορισμού να συμπεριληφθούν όλες οι πληροφορίες που μπορούν να συσχετιστούν με ένα φυσικό πρόσωπο ανεξάρτητα από το ποια πλευρά του ατόμου αφορά δηλ την αμιγώς ιδιωτική ή επαγγελματική διάσταση τις ιδιότητες τις γνώσεις τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά τις οικονομικές σχέσεις ή στοιχεία της προσωπικής του ιστορίας. Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π., σελ. 43.

⁴⁰⁴ Καράκωστας Ι., *Η προστασία της ιδιωτικότητας στην κοινωνία της πληροφορίας*, ΔίΜΕΕ, 2004, σελ.54. Για τη χρήση του όρου πληροφοριακή αυτοδιάθεση βλέπε Τσεβάς Α., *Προσωπικά Δεδομένα και Μέσα Ενημέρωσης*, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα Κομοτηνή 2010, σελ. 77 επ.

⁴⁰⁵ Επίσης οι ίδιες οι θεωρητικές αμφισβητήσεις οδήγησαν στην κατοχύρωση ενός νέου δικαιώματος Λ. Μήτρου Λ., *Προστασία προσωπικών δεδομένων: ένα νέο δικαίωμα σε Τσάτσο/Βενιζέλος/Κοντιάδης (επιμ)*. Το Νέο Σύνταγμα, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 2001, σελ.88.

⁴⁰⁶ Στρατηλάτης Κ., *Η ειδική συνταγματική αποστολή της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού χαρακτήρα*, ο.π., σελ.563.

Για ένα μέρος της θεωρίας πρόκειται για δυο διακριτά δικαιώματα. Ο πληροφοριακός αυτοκαθορισμός προστατεύεται βάσει του άρθρου 9 παρ. 1 ή κατά άλλους βάσει του άρθρου 5 παρ. 1 Σ⁴⁰⁷. Το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων κατοχυρώνεται βάσει του άρθρου 9 Α Σ. Για άλλους το δικαίωμα αυτό είναι ουσιαστικά το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού που βρίσκει συνταγματική κατοχύρωση στο άρθρο 9 Α Σ. Εντάσσεται στη σφαίρα των δικαιωμάτων της προσωπικότητας. Σε μια πρόσφατη θεωρητική προσέγγιση το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων επίσης θεωρείται αυτοτελές με πολλές δικαιολογητικές βάσεις και προσδιορίζεται μέσα από μια διαρκώς διαμορφούμενη νομολογία⁴⁰⁸.

Το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ορίζεται ως «το δικαίωμα του προσώπου να αποφασίζει το ίδιο σχετικά με τη διάθεση και τη χρήση πληροφοριών που το αφορούν, το οποίο συνιστά αυτοτελές δικαίωμα του προσώπου και εκδήλωση της προσωπικότητάς του»⁴⁰⁹. Ένας συναφής ορισμός του δικαιώματος προστασίας προσωπικών δεδομένων είναι το «δικαίωμα κάθε ανθρώπου να μην καθίσταται πληροφοριακό αντικείμενο και να (συν)προσδιορίζει ο ίδιος ποιες πληροφορίες που τον αφορούν θα καταστούν γνωστές στο περιβάλλον»⁴¹⁰. Όπως υποστηρίζεται, το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού αναπτύσσει αυτοτελή κανονιστική ισχύ σε σχέση με την προστασία του ιδιωτικού βίου⁴¹¹. Ο πληροφοριακός αυτοκαθορισμός θεωρείται ως «δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της αυτοδύναμης αυτόβουλης και ανεπηρέαστης από εισβολές ικανότητας για συμμετοχή στη σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας»⁴¹².

Τόσο το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού όσο και το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων συσχετίζονται με την προσωπική αφήγηση στην ελληνική θεωρία. Συγκεκριμένα ακολουθώντας μέρος της γερμανικής θεωρίας, έχει υποστηριχθεί ότι το δικαίωμα στην προστασία του βιοπορτραίτου, αποτελεί ένα νέο δικαίωμα-πτυχή του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, το οποίο προστατεύει το άτομο από την αποκάλυψη ή δημοσιοποίηση πληροφοριών ή λεπτομερειών της ζωής του, οι οποίες μπορεί να είναι προσβλητικές για την τιμή, την υπόληψη και την αξιοπρέπειά του. Αποτελεί το σύνολο εκείνο των λεπτομερειών και των χαρακτηριστικών της ζωής ενός ατόμου, που συνθέτουν την αυτοβιογραφία ή

⁴⁰⁷ Υποστηρίζεται ότι ο πληροφοριακός αυτοκαθορισμός εντάσσεται στη διάταξη του άρθρου 9 παρ. 1 Σ και το άρθρο 9Α κατοχυρώνει ένα ιδιαίτερο δικαίωμα στην προστασία προσωπικών δεδομένων με αμυντικό προσανατολισμό. Ιγγλεζάκης Ι., *Ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2003. Ενώ ο Χρυσόγονος θεωρεί ότι πληροφοριακός αυτοκαθορισμός προστατεύεται στο πλαίσιο της προστασίας της προσωπικότητας. Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ.199.

⁴⁰⁸ Για πρόσφατη προσπάθεια θεμελίωσης του δικαιώματος βάσει της διαμορφούμενης νομολογίας βλέπε Χρήστου Β., *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων. Θεμελίωση-Ερμηνεία-Προοπτικές*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2017. Η συγγραφέας θεωρεί τέσσερις δικαιολογητικές βάσεις του δικαιώματος ως ελευθερία από την παρακολούθηση και την καταγραφή, ως δικαίωμα παρουσίασης του εαυτού, την ανθρώπινη υπόσταση και απαγόρευση εργαλειοποίησης, ως το δικαίωμα συμμετοχής στη δημόσια σφαίρα, ως σώρευση δικαιολογητικών βάσεων στην περίπτωση των ευαίσθητων δεδομένων, Χρήστου Β., *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων. Θεμελίωση-Ερμηνεία-Προοπτικές*, ο.π., σελ. 100.

⁴⁰⁹ Αυγουστιανάκη Μ., *Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Προβλήματα και αντιμετώπιση από το δίκαιο*, Δ.τΑ. 11/2001, σελ. 680, 684 και 710.

⁴¹⁰ Μήτρου Λ., *Προστασία προσωπικών δεδομένων: ένα νέο δικαίωμα*, στο συλλογικό έργο Τσάτσος, Βενιζέλος, Κοντιάδης, *Το Νέο Σύνταγμα*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ Σάκκουλα 2001, ο.π., σελ. 84

⁴¹¹ Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π.,σελ. 43.

⁴¹² Στρατηλάτης Κ., *Η ειδική συνταγματική αποστολή της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, ο.π., σελ.563.

καλύτερα την προσωπική αφήγησή του⁴¹³. Θεωρείται ότι συμβάλει σε μια ανθρωποκεντρική θεώρηση των προσωπικών δεδομένων αντί για μια τεχνική θεώρηση του ατόμου σε ψηφιδωτό που αποτελείται από επιμέρους ψηφίδες-πληροφορίες. Θεωρείται ορθότερο αντί να γίνεται λόγος για απλές προσωπικές πληροφορίες να συσχετίζονται αυτές με πτυχές της βιογραφίας του. Επίσης μια τέτοια προσέγγιση συμβάλει στην επίγνωση των συνεπειών από τη δημοσιοποίηση πληροφοριών στην κοινωνική εικόνα ενός προσώπου.

Επίσης στην ελληνική θεωρία ορμώμενη πάλι από τη γερμανική, έχει υποστηριχθεί ότι το δικαίωμα προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα θεμελιώνεται σε ένα ευρύτερο δικαίωμα στην παρουσίαση του εαυτού με τους δικούς του όρους ιδίως ανάλογα με τις περιστάσεις και με το ακροατήριό του (*recht auf selbstdarstellung*)⁴¹⁴. Όπως σημειώνεται, το δικαίωμα παρουσίασης του εαυτού, μέσα από την επιλογή των στοιχείων της ιστορίας ζωής που συνταιριάζουν σε μια συνεκτική απόδοση του εαυτού του, μια παρουσίαση που τον αντιπροσωπεύει και που γίνεται με ειλικρινή διάθεση αποτελεί σημαντική έκφραση της αυτονομίας του ατόμου. Το δικαίωμα αυτό απειλείται από το δημιουργημένο με τεχνολογικούς τρόπους ψηφιακό προφίλ⁴¹⁵.

Μπορεί να ταυτιστεί το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία με κάποιο από τα παραπάνω δικαιώματα; Η έννοια του βιοπορτραίτου εμπεριέχει την έννοια της αναπαράστασης. Το βιοπορτραίτο, θεωρείται ότι δημιουργείται από το συνδυασμό προσωπικών πληροφοριών που μπορεί κανείς να συλλέξει από πολλαπλές πηγές. Ειδικά το ψηφιακό προφίλ (*profiling*) συντίθεται μέσα από διαδικτυακές πηγές μέσω μηχανών αναζήτησης όπως εκείνη της Google. Δεν ταυτίζονται με την αφήγηση. Η αφήγηση δεν αποτελεί απλή συγκέντρωση μόνο γεγονότων και προσωπικών πληροφοριών αλλά είναι συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης και δεν μπορεί μέχρι στιγμής τουλάχιστον να αντικατασταθεί με τους υπάρχοντες τεχνολογικούς τρόπους. Περιέχει ηθικές προεκτάσεις και ασύνειδες επιλογές και αξιολογήσεις.

Επίσης το δικαίωμα παρουσίασης του εαυτού ή γενικού αυτοπροσδιορισμού διαφοροποιείται από το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία. Έχει ως κύρια δικαιολογητική βάση την προσωπική αυτονομία και αυτοεξέλιξη και είναι αφηρημένο και ευρύ. Αντίθετα το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία αναδεικνύει ως δομικό στοιχείο της ύπαρξης τη σχέση του εαυτού με τον άλλον, το σεβασμό της μοναδικότητας του καθενός στον ορίζοντα της περατότητας της ζωής του. Με αυτόν τον τρόπο συγκεκριμενοποιείται και περιορίζεται.

Αναφορικά με τη σχέση μεταξύ δικαιώματος στην προσωπική ιστορία και του δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού αναμφισβήτητα υπάρχουν σημεία επαφής. Αποτελούν έκφραση της αυτονομίας του προσώπου. Σημαντικός στόχος προστασίας τους είναι να αντιμετωπίσουν μια παραποιημένη κοινωνική εικόνα που μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνική δυσμείνεια και συνακόλουθα περιορίσει σημαντικά τις επιλογές ζωής του κάθε προσώπου⁴¹⁶.

⁴¹³ Ακριβοπούλου Χ., *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας*, ο.π., σελ. 220. Παραπέμπει σε Eberle E., *Human dignity, privacy, and personality in German and American constitutional law*, Utah L. Rev., 953 (1997), ο οποίος σημειώνει ότι «...το δικαίωμα αυτό δίνει τη δυνατότητα στο άτομο να εξασφαλίσει επιζήμιες αλήθειες από το δημόσιο έλεγχο, ούτως ώστε να προστατεύσει τη φήμη του και τα υπόλοιπα αγαθά της προσωπικότητάς του» σελ. 1008-1009.

⁴¹⁴ Χρήστου Β., *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων. Θεμελίωση-Ερμηνεία-Προοπτικές*, ο.π., σελ.18.

⁴¹⁵ Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π., σελ.18 - 19.

⁴¹⁶ Αναφορικά με τον πληροφοριακό αυτοκαθορισμό ως απόκρουση παρεμβάσεων στη ζωή του ανθρώπου και σε τελευταία ανάλυση στην ελευθερία απόφασης. Συνίσταται στη ελευθερία επιλογών

Το σημείο διαφοροποίησης μεταξύ των δυο δικαιωμάτων έγκειται ακριβώς στο τεχνολογικό πλαίσιο που δημιούργησε την ανάγκη ενός αυτοτελούς δικαιώματος πληροφοριακού αυτοκαθορισμού. Όπως σημειώνεται, η αυτοματοποιημένη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων επιτρέπει και απολήγει στην παραγωγή μιας σύνθετης εικόνας της προσωπικότητας, ενός βιοπορτραίτου του ανθρώπου που συντίθεται από τις επιμέρους ιδιότητες του πολίτη, του συναλλασσόμενου, του ασθενούς, του εργαζόμενου, του καταναλωτή⁴¹⁷. Οι προσωπικές πληροφορίες συλλέγονται και τυγχάνουν επεξεργασίας για συγκεκριμένους σκοπούς όπως την οργάνωση της εργασίας, τη διαφήμιση προϊόντων και υπηρεσιών, την πρόληψη ασθενειών, την κοινωνική ασφάλιση και την διατήρηση της τάξης⁴¹⁸.

Ο κύριος φόβος είναι ότι οι προσωπικές πληροφορίες θα χρησιμοποιηθούν για άλλους στόχους κυρίως από το κράτος, τις ιδιαίτερα ισχυρές διαδικτυακές εταιρείες και από άλλους ιδιώτες. Για παράδειγμα προσωπικά δεδομένα των χρηστών της ιστοσελίδας κοινωνικής δικτύωσης, Facebook, διέρρευσαν και χρησιμοποιήθηκαν χωρίς τη επαρκή συγκατάθεσή τους από εταιρεία στοχευμένης πολιτικής διαφήμισης στις Η.Π.Α.⁴¹⁹. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό είναι ότι ο κίνδυνος αυτός δεν είναι ιδιαίτερα προβλέψιμος και ορατός. Η δημιουργία του ψηφιακού βιοπορτραίτου μπορεί να του προκαλέσει βλάβη, όπως να μην επιλεγεί σε μια θέση εργασίας ή σε κάποιο πανεπιστημιακό πρόγραμμα σπουδών, χωρίς το υποκείμενο καν να γνωρίζει την αιτία αυτού του λόγου αποκλεισμού⁴²⁰.

Η σύνθεση του βιοπορτραίτου κατά κύριο λόγο φοβίζει ακριβώς λόγω της επίγνωσης ότι μπορεί να καταστήσει τον σύγχρονο άνθρωπο πληροφοριακό αντικείμενο. Είναι εύλογο να διεκδικεί κανείς τη γνώση και τον έλεγχο αυτής της επεξεργασίας των πληροφοριών που τον αφορούν για να μην είναι διάφανος, προβλέψιμος και εντέλει χειραγωγήσιμος. Αυτός, όμως, δεν είναι ο κύριος φόβος όσων διαβάζουν την ιστορία ζωής τους γραμμένη από κάποιον άλλον αλλά ούτε και ο στόχος όσων επιχειρούν να την αφηγηθούν. Όπως προαναφέρθηκε στο παράδειγμα της λογοτεχνίας που διερευνάται, ένας συγγραφέας αφηγείται με κύριο στόχο την δική του προσωπική έκφραση και αυτοκατανόηση. Ο κύριος φόβος εκείνου που πρόκειται να διαβάσει ένα κείμενο βασισμένο στη ζωή του είναι ότι κάποιος τον έχει αντικαταστήσει στο βαθύ υπαρξιακό του ρόλο. Η βλάβη έγκειται σε ένα επίπεδο προσωπικής αμφισβήτησης της μέχρι τώρα αφήγησης της ζωής του αλλά και επειδή θα κληθεί να απολογηθεί επί μιας ιστορίας ζωής που δεν είναι η δική του.

από τον δημόσιο έλεγχο και κοινωνική δυσμένεια βλέπε Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π., σελ.41 επ.

⁴¹⁷ Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π., σελ.46.

⁴¹⁸ Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π., σελ.47.

⁴¹⁹ Το πρόστιμο που επιβλήθηκε στην εταιρεία από την αρμόδια αγγλική αρχή είναι ύψους 500.000 λιρών. Για το Facebook analytica scandal βλέπε *Facebook fined £500,000 for Cambridge Analytica scandal*, 25.10.2018. Προσβάσιμο σε: https://www.bbc.com/news/technology-45976300?intlink_from_url=&link_location=live-reporting-story.

⁴²⁰ Για παλιότερα σχετικά παραδείγματα βλέπε Πισκοπάνη Α.-Μ., *Η προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών του Facebook*, ΔίΜΕΕ, 3/2009 σσ.338-353, Για κινδύνους από την χρήση θεωρούμενων ανωνυμοποιημένων πληροφοριών βλέπε Μεταξάκης Ε., *Επαναγνώριση (reidentification): το τέλος της έννοιας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*, ΔίΜΕΕ, 3/2013, σελ. 341-349. Στο κείμενο ερευνάται και αν η έννοια των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα είναι παρωχημένη και θα πρέπει να εγκαταληφθεί και καταλήγει ότι η έννοια στη διασταλτική της ερμηνεία θα συνεχίσει να διατηρεί την κεντρική της θέση.

Ένα από παράδειγμα δίδεται μέσα από τις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης. Στα μέσα του 2011 οι υπεύθυνοι του Facebook ανακοίνωσαν τη δημιουργία ψηφιακού χρονολόγιου των χρηστών με αυτοματοποιημένο τρόπο. Δινόταν τεχνολογικά η δυνατότητα στο χρήστη ανά διαστήματα να κοινοποιεί μια συρραφή με χρονολογική σειρά των πληροφοριών που τον αφορούσαν, που είχε προσθέσει ο ίδιος ή άλλοι σε μορφή ενός μικρό video. Πρόκειται για ένα οπτικοακουστικό χρονοδιάγραμμα της ζωής του κάθε χρήστη. Για «την ιστορία της ζωής σας και ένα νέο τρόπο να εκφράσει ο καθένας σας ποιος είναι» χαρακτήρισε αυτή τη δυνατότητα ο ιδρυτής της Facebook, Μαρκ Ζάκερμπεργκ. Όμως οι αναρτήσεις αυτές ενός χρήστη με χρονολογική σειρά, τα ψηφιακά χρονολόγια, όπως χαρακτηρίζονται από το ίδιο το Facebook Inc., δεν έχουν μορφή αφήγησης αντίστοιχης του μυθιστορήματος ή μιας αυτοβιογραφίας αλλά τη μορφή της τέχνης του κολάζ με την τεχνική του μοντάζ⁴²¹. Αυτό επιδρά και στην αξιοπιστία που μπορεί να έχει σε τρίτους αυτό το ψηφιακό προφίλ έναντι της εξιστόρησης μιας πραγματικής ιστορίας ζωής από έναν συγγραφέα καθώς δεν παρεμβαίνει το στοιχείο της επιλογής και αξιολόγησης μέσα από την ανθρώπινη ματιά. Η προσωπική ιστορία αφηγουμένη από έναν συγγραφέα ως πραγματική μπορεί να πείσει και αλλάξει τη γνώμη του κοινού για ένα πρόσωπο με διαφορετικό τρόπο από ένα ψηφιακό προφίλ. Το ψηφιακό προφίλ κρύβει διαφορετικούς κινδύνους όπως τη ψυχογραφική ανάλυση ενός προσώπου και μπορεί να οδηγήσει στην χειραγώγησή του⁴²².

Ταυτόχρονα είναι δυνατή η συρροή των δυο δικαιωμάτων. Όταν ένας συγγραφέας συλλέγει πληροφορίες προσωπικού χαρακτήρα από επιστολές και δημόσια αρχεία για ένα πρόσωπο είναι βέβαια υπεύθυνος επεξεργασίας και έχει τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στο νέο Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Για αυτό, όπως σημειώνεται στο άρθρο 85, τα κράτη με νόμο θα πρέπει να θεσπίσουν εξαιρέσεις από διατάξεις του Κανονισμού μεταξύ των οποίων και των δικαιωμάτων των υποκειμένων και των υποχρεώσεων του υπεύθυνου επεξεργασίας για σκοπούς όπως ακαδημαϊκής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης εφόσον είναι αναγκαίες για να συμβιβαστεί το δικαίωμα στην προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης.

Εν κατακλείδι η συσχέτιση του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού με την προσωπική αφήγηση δεν είναι τυχαία. Αναδεικνύει ακριβώς ότι στη νέα τεχνολογική εποχή το σχήμα της αφήγησης της ζωής αποτελεί ένα βασικό τρόπο να αντιληφθεί κανείς τον εαυτό αλλά και τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας της ελευθερίας ως διαρκή ανακατασκευή της ταυτότητας.

2.2. Με το δικαίωμα ταυτότητας.

Κατά τον 19ό αιώνα διαμορφώνεται η αίσθηση της ταυτότητας. Καθοριστικά

⁴²¹ Η ψηφιακή καταγραφή της μνήμης έχει έντονο το στοιχείο της διαδραστικότητας της επικοινωνίας και παραπέμπει σε μια αισθητική του κολάζ και στην τεχνική του μοντάζ. Με αυτό τον τρόπο αντιτάσσεται σε παραδοσιακές μορφές αφήγησης με την κλασική δομή της αρχής, μέσης και τέλους βλ. Garde-Hansen J, Hoskins A., Reading, *Digital memory practices*, σε συλλογικό τόμο Joanne Garde Hansen Andrew Hoskins Anna Reading, «Save as...digital memories», Basingstoke and New York, Palgrave MacMillan 2009, σελ. 130.

⁴²² Για παράδειγμα προσωπικά δεδομένα από τα προφίλ 50 εκ. χρηστών της Facebook χρησιμοποιήθηκαν από βρετανική εταιρεία ανάλυσης δεδομένων κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του Ντόναλντ Τράμπ για τις Προεδρικές εκλογές του 2016 και κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος για το Brexit. Βλέπε. Carole Cadwallard and Emma Graham-Harrison, *Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach*, The guardian, 17.05. 2018. Προσβάσιμο σε: <https://www.theguardian.com/news/series/cambridge-analytica-files>.

στοιχεία είναι μια διαφορετική χρήση του ονόματος, μια νέα σχέση του ανθρώπου με το σώμα του και τη χρονικότητα της ύπαρξής του και, όπως αναλύθηκε παραπάνω, η αυτοβιογραφία ως τρόπος αντιμετώπισης της αγωνίας του θανάτου και ως μορφή διατήρησης του εαυτού στη μνήμη των άλλων μετά το θάνατο. Η ταυτοποίηση μέσω του ονόματος, η διαφοροποίηση από τους άλλους και η χρήση των επωνύμων διαχέεται στον δυτικό κόσμο κυρίως από τον 19^ο αιώνα. Μέχρι τον 19^ο αιώνα στα μικρά μέρη η χρήση του επωνύμου δεν συνηθιζόταν. Συχνά οι κάτοικοι μικρών χωριών ξεχνούσαν το επώνυμο των συγχωριανών τους γιατί το αντικαθιστούσαν με παρατσούκλια. Όμως, η αστικοποίηση κατέστησε αναγκαία τη χρήση του ώστε να αποφευχθεί το ρίσκο της συνωνυμίας, της σύγχυσης σε σχολεία με μεγαλύτερο αριθμό μαθητών και στην αλληλογραφία σε πόλεις με μεγάλο αριθμό κατοίκων ⁴²³. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα εμφανίζονται και οι πρώτες αστυνομικές ταυτότητες με υπογραφή, ημερομηνία γέννησης και φωτογραφία του προσώπου ⁴²⁴. Η απόκτηση της ίδιας εικόνας μέσα από την φωτογραφία συμβάλει στη δημιουργία αυτού του αισθήματος της ταυτότητας και την εκδημοκρατίση των κοινωνιών ίσων πολιτών.

Από τον 20^ο αιώνα το σώμα γίνεται ο κύριος χώρος της ατομικής ταυτότητας. Υπό την επίδραση της ψυχανάλυσης και των κοινωνικών επιστημών οι άνθρωποι νιώθουν λιγότερο υπεύθυνοι για τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, τα οποία θεωρούν ότι διαμορφώνονται και αλληλεπιδρούν με τους άλλους και το περιβάλλον αλλά ζουν κυριολεκτικά στο σώμα τους. Το σώμα τους είναι οι ίδιοι. Περισσότερο από την προσωπικότητά τους που τη θεωρούν κοινωνικά δημιουργημένη και μεταβλητή, το σώμα τους είναι μια πραγματικότητα. Εκτιμώνται περισσότερο οι εμπειρίες που βιώνονται σωματικά. Ταυτόχρονα οτιδήποτε απειλεί το σώμα αποκτά μια νέα σημασία και σε επίπεδο δημόσιας πολιτικής ⁴²⁵. Ιδίως από τα μέσα της δεκαετίας επιχειρείται να καταπολεμηθεί η φθορά του χρόνου και η αρρώστια. Η φθορά του σώματος αντιμετωπίζεται με νέες πρακτικές υγιεινής διατροφής, άσκησης και ευζωίας. Οι αρρώστιες αντιμετωπίζονται με χρήση όλων και πιο εξειδικευμένων φαρμάκων. Τα δημόσια νοσοκομεία αντικαθιστούν τη νοσηλεία στο σπίτι και αναπτύσσεται η δημόσια πολιτική για την υγεία ⁴²⁶. Ταυτόχρονα είναι ραγδαία η ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας όχι μόνο για την επίτευξη όλων αυτών των στόχων αλλά και ακόμα πιο φιλόδοξων όπως να χαρτογραφηθεί και να καθοριστεί η συνέχεια του ανθρώπινου γονιδιώματος, να παραταθεί η γονιμότητα και ακόμα και να επιμηκυνθεί η ανθρώπινη ζωή ⁴²⁷. Η γενετική έρευνα και βιοτεχνολογία και τα βιοηθικά ζητήματα που θέτουν επανέθεσαν ένα ερώτημα επί της ταυτότητας. Το σώμα ως σταθερά για την ανθρώπινη ταυτότητα κλονίζεται καθώς διάφορες επεμβάσεις σε αυτό μπορούν να μεταβάλλουν δομικά χαρακτηριστικά του όπως το βιολογικό φύλο ⁴²⁸.

Από τα τέλη του 20^{ου} και τις αρχές του 21^{ου} αιώνα συζητείται ένα δικαίωμα ταυτότητας. Για τη θεμελίωση αυτού του δικαιώματος αντλούν από τη φιλοσοφική,

⁴²³ Corbin A., *Coulisses* σε συλλογικό τόμο Perrot, M. (dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, pp. 389-562 σε συλλογικό έργο P. Ariès et G. Duby (dir), *Histoire de la vie privée* ο.π., σελ. 389.

⁴²⁴ Corbin A., *Coulisses*, ο.π., σελ.401.

⁴²⁵ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ.91.

⁴²⁶ Prost A., *Frontières et espaces du privé*, ο.π., σελ. 93 επ.

⁴²⁷ Κριάρη Κατράνη Ι., *Γενετική τεχνολογία και θεμελιώδη δικαιώματα*, εκδ. Σάκκουλα 1999, σελ. 15 επ.

⁴²⁸ Αναφορικά με τα ατομικά δικαιώματα και τη γενετική έρευνα βλέπε Ε. Μάλλιος, *Το ανθρώπινο γονιδίωμα, Γενετική έρευνα και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ.Σάκκουλα 2004.

κοινωνιολογική και ψυχαναλυτική και ψυχολογία που αναλύθηκε παραπάνω⁴²⁹. Όπως σημειώνεται, *«η αφήγηση δεν είναι απλά κάτι που λέμε, που ακούμε, που διαβάζουμε ή επινοούμε, αλλά ένα ουσιαστικό μέρος της αίσθησης που έχουμε για το ποιοι είμαστε»*.

Οι ιστορίες της ζωής μας δεν αφορούν απλά τον εαυτό μας, αλλά είναι ο εαυτός μας. Η διαδικασία της αυθιστόρησης συνδέεται με την συγκρότηση της ταυτότητας⁴³⁰.

Ειδικότερα στην γαλλική συνταγματική θεωρία ένα δικαίωμα ταυτότητας συνδέεται με μια ανάγκη συμπλήρωσης της ατομικής με την προσωπική ελευθερία. Όπως επίσης προαναφέρθηκε, στη γαλλική έννομη τάξη δεν υπάρχει συνταγματική κατοχύρωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Προστατεύεται κατά κύριο λόγο η ατομική ελευθερία που δομείται σε μια αντίληψη του ατόμου ως φορέα λογικής και συνείδησης και όχι φορέα ηθικής. Στη Γαλλική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 26ης Αυγούστου του 1789 δεν προβλέπεται προστασία του ιδιωτικού βίου. Δεν υπάρχει ρητή ρύθμιση προστασίας ούτε στο Γαλλικό Κώδικα του 1789. Καθότι το άτομο δεν διαθέτει δικαιώματα αλλά φυσικές ελευθερίες που λειτουργούν περισσότερο ως ηθικοπολιτικές δεσμεύσεις⁴³¹. Παρόλα αυτά κάποιες αναφορές για την προστασία του ιδιωτικού βίου εμπεριέχονται στο κείμενο. Τέτοιο δικαίωμα είναι στενά συνδεδεμένο με τις φιλελεύθερες αντιλήψεις όπου η δράση του ατόμου εντός του ιδιωτικού ή δημόσιου χώρου που θα επέλεγε. Για αυτό και προστατεύεται από τον 19ό αιώνα σε νομοθετικό επίπεδο⁴³².

Η έννοια του προσώπου και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αρχίζει να χρησιμοποιείται στη γαλλική νομολογία μετά το 1940 και κυρίως μετά τη δεκαετία του 1990 υπό την επίδραση της νομολογίας του ΕΔΔΑ⁴³³. Έχοντας επίγνωση των προβλημάτων που επιφέρει μια τέτοια έλλειψη ιδίως ενόψει των εξελίξεων στη γενετική έρευνα, από τη σύγχρονη γαλλική θεωρία σημειώνεται η ανάγκη προστασίας μιας προσωπικής ελευθερίας που δεν θα αντικαθιστά αλλά θα έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα σε σχέση με την ατομική ελευθερία⁴³⁴. Για αυτό προτείνεται εκτός από την ατομική ελευθερία να προστεθεί και μια έννοια προσωπικής ελευθερίας, η οποία να προστατεύει την ταυτότητα του προσώπου αντί για την αυτόνομη δράση του.

Καθότι το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής είναι στενά συνδεδεμένο με τη διάκριση ιδιωτικού και δημοσίου προτείνεται και ένα δικαίωμα ταυτότητας για το πρόσωπο που ζητά να είναι το ίδιο σε όλους τους χρόνους και όλους τους τόπους. Στην προσπάθεια διάκρισης μεταξύ δικαιώματος ιδιωτικής ζωής και του δικαιώματος ταυτότητας σημειώνονται τα εξής: *«Για το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής αξιόνομα η αδιαφορία των άλλων για ζητήματα οικειότητας ενώ το δικαίωμα ταυτότητας χαρακτηρίζεται από την αξίωση σεβασμού να είναι διαφορετικός. Επιδιώκεται η προστασία της ίδιας ταυτότητας δημιουργώντας ένα σύνορο στην επέμβαση στην προσωπική ζωή από τη κοινωνία. Ένα δικαίωμα ταυτότητας είναι περιορισμένης*

⁴²⁹ Αναλυτικά για αυτή την διεπιστημονική συζήτηση βλέπε και Gutmann D., *Le sentiment du identité*, préf., F. Terré, Paris, LGDJ, Bibliothèque de droit privé, Tome 327, 2000, ο.π., σελ.8 επ.

⁴³⁰ Eakin P. J., *Living Autobiographically. How We Create Identity in Narrative*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2008, σελ.79-80.

⁴³¹ Σχετικά βλ. Ακριβοπούλου Χ., *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας*, ο.π., σελ.237.

⁴³² Όπως θα αναλυθεί και στη συνέχεια στη Γαλλική νομοθεσία προστατεύεται η ιδιωτική ζωή από προσβολές βάσει του νόμου της 29 Ιουλίου 1881 περί Τύπου. Επίσης ο νόμος της 17ης Ιουλίου 1970 περί προστασίας του ιδιωτικού βίου τροποποίησε το άρθρο 9 παρ. 2 του αστικού κώδικα αναγνωρίζοντας δικαίωμα ανεξάρτητα από την πρόκληση ηθικής ή περιουσιακής ζημίας. E. Picard, *The right to privacy in French Law*, σε συλλογικό τόμο B. Markesinis (ed) *Protecting privacy*, The Clifford Chance Lectures, Vol. 4., Oxford, Oxford University Press 1999, σελ.49 επ.

⁴³³ Bioy X., *Le concept de personne humaine en droit public*, ο.π., σελ.3.

⁴³⁴ Bioy X., *Le concept de personne humaine en droit public*, ο.π., σελ.616.

εμβέλειας. Μπορεί να οριστεί ως ένα δικαίωμα να είναι διαφορετικός, διακριτός από τους άλλους, αυθεντικός και να μην χρειάζεται να εντάσσεται σε προκατασκευασμένες κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις»⁴³⁵. Συνοψίζοντας η προσωπική ελευθερία αποκαλύπτει μια ίδια λογική στην προστασία της ταυτότητας δημιουργώντας ένα όριο στις επεμβάσεις στις επιλογές ζωής από την κοινωνία ενώ η ατομική ελευθερία βασίζεται στην αρχή της αυτονομίας και της δράσης του ατόμου⁴³⁶.

Η φιλοσοφική σκέψη του Ρικέρ ασκεί σημαντική επιρροή στη γαλλική συνταγματική θεωρία που επιχειρεί να επεξηγήσει την παραδοξότητα της διατήρησης της ταυτότητας παρά τις αλλαγές της στο χώρο και χρόνο⁴³⁷. Όπως σημειώνεται, η νομική ταυτότητα του υποκειμένου δικαίου θεωρείται στενά ως ένα δικαίωμα να αποδεικνύει κανείς ότι είναι αυτός που είναι, όπως αναγνωρίζεται κοινωνικά και ως φυσική υπόσταση. Το αστικό και δημόσιο δίκαιο συνήθως ενδιαφέρεται για την έννοια της ταυτότητας υπό το πρίσμα της ταυτοποίησης (εξατομίκευσης) των προσώπων για να επιβληθούν μέσω αυτών κρατικά μέτρα όπως η φορολόγηση⁴³⁸. Ενώ το διεθνές δίκαιο ενδιαφέρεται κυρίως για την ταυτότητα του υποκειμένου με την έννοια της εθνικής ή φυλετικής καταγωγής.

Η συμβολή του Ρικέρ είναι να προσφέρει πέραν των εννοιών της ταυτότητας του υποκειμένου δικαίου και της νομικής ταυτότητας μια τρίτη διάσταση: την αίσθηση της ταυτότητας. Ο Ρικέρ ουσιαστικά δεν επιχειρεί τον ορισμό της ταυτότητας αλλά να διευρύνει την έννοια σε μια διπλή διάσταση. Προσθέτει την εαυτότητα και υποστηρίζει ότι η ικανότητα της αφήγησης μπορεί να καταστήσει δυνατή τη συμφιλίωση μεταξύ των δυο διαστάσεων του εαυτού. Η αίσθηση της ταυτότητας διασφαλίζει τη συνέχεια του εαυτού, τη διάρκειά του μέσα από την ατομική του ιστορία⁴³⁹.

Όπως σημειώνεται αυτή η αίσθηση της ταυτότητας βασίζεται στον εμπειρισμό του Χιουμ⁴⁴⁰. Ο Χιουμ αρνείται ότι υπάρχει η ταυτότητα αλλά υποστηρίζει ότι αποτελεί μια ψευδαίσθηση. Ο εαυτός δεν μπορεί να γνωρίσει τον εαυτό του. Αντ' αυτού αναφέρεται σε μια ειδική πρόσληψη του εαυτού βάση του οποίου συνδέεται με τις αισθήσεις. Έχει αίσθηση του εαυτού του όταν κρυνώνει, όταν ζεσταίνεται, όταν είναι στη σκιά, όταν είναι στο φως, όταν αγαπάει, όταν μισεί, όταν ευχαριστιέται και όταν πονάει. Για το Χιουμ η μνήμη δεν μας επιτρέπει να ανακαλύψουμε κάποια προσωπική ταυτότητα αλλά την πίστη στην ύπαρξή μας. Οπότε η εντύπωση της διάρκειας δεν είναι τίποτα άλλο από την ανικανότητά μας να αντιληφθούμε μια αλλαγή εφόσον είναι αναλογικά μικρή. Λαμβανομένου υπόψη των παραπάνω, η ταυτότητα «γίνεται» όχι μόνο μια κατάσταση ή μια διαδικασία αλλά μια ικανότητα να μείνει κανείς όμοιος στον εαυτό του (*identique à soi-même*) κατά τη διάρκεια αυτής της εξέλιξης και η αίσθηση της ταυτότητας η αντανάκλασή του.

Για να γίνει πιο κατανοητή αυτή η διάκριση ταυτότητας και αίσθησης της ταυτότητας σημειώνεται ότι η αίσθηση αυτή της ταυτότητας μπορεί να λείπει από ένα άτομο. Όπως, για παράδειγμα από τα άτομα τα οποία πάσχουν από ψυχικές διαταραχές. Η σχιζοφρένεια προκαλεί διαταραχή της ταυτότητας⁴⁴¹. Η αίσθηση της ταυτότητας ορίζεται ως αίσθηση του ατόμου να διατηρείται το ίδιο καθόλη την

⁴³⁵ Bioy X., *Le concept de personne humaine en droit public*, ο.π., σελ. 622.

⁴³⁶ Bioy X., *Le concept de personne humaine en droit public*, ο.π., σελ. 621.

⁴³⁷ Gutmann D., *Le sentiment du identité*, ο.π., σελ. 8 επ.

⁴³⁸ Bioy X., *L'identité de la personne devant le Conseil constitutionnel*, *Revue française de droit constitutionnel*, IN° 65, 2006, p. 73-96.

⁴³⁹ Gutmann D., *Le sentiment du identité*, ο.π., σελ. 12.

⁴⁴⁰ Gutmann D., *Le sentiment du identité*, ο.π., σελ. 16.

⁴⁴¹ Gutmann D., *Le sentiment du identité*, ο.π., σελ. 16.

διάρκεια του χρόνου και ως αίσθηση να διατηρείται το ίδιο διαμέσου των πολλαπλών καταστάσεων που αντιμετωπίζει με τους άλλους⁴⁴². Η αίσθηση της ταυτότητας υπάρχει στον διπλό άξονα όλης της ατομικής βιογραφίας τόσο στο χώρο όσο και στο χρόνο⁴⁴³. Η προσωπική ιστορία, η αλυσιδωτή δηλ. διαδοχή των πράξεων δεν αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της ταυτότητας αλλά μια διαδικασία μέσα από την οποία γίνεται αντιληπτή η ταυτότητα. Η διαδικασία της κανονικής διαμόρφωσης της ταυτότητας αντικατοπτρίζεται σε κάθε στάδιο μέσα στην αίσθηση ταυτότητας. Η αξία που προστατεύεται είναι αυτή η διαδικασία διαμόρφωσης της προσωπικότητας με ένα αίτημα μοναδικότητας και ατομικότητας.

Ένα δικαίωμα προσωπικής ταυτότητας- συνδεδεμένο επίσης με τη θεωρία του Ρικέρ για την αφηγηματική και με μια προσπάθεια διάκρισης αυτή τη φορά από την ιδιωτικότητα αρθρώνεται από την ιταλική συνταγματική θεωρία. Ειδικότερα υποστηρίζεται ένα δικαίωμα στην προσωπική ταυτότητα που πρέπει να διακριθεί το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα (*riservatezza*)⁴⁴⁴. Το δικαίωμα αυτό ορίζεται ως δικαίωμα καθενός να εμφανίζεται και να αναπαριστάται στην κοινωνική ζωή (ειδικά στα μέσα μαζικής επικοινωνίας) με τρόπο που του ταιριάζει και δεν παραποιεί την προσωπική του ιστορία⁴⁴⁵. Από τη θεωρία αμφισβητείται η αναγκαιότητα αυτοτελούς δικαιώματος με το επιχείρημα το ουσιαστικά προστατεύεται από το δίκαιο της τιμής και άρα δεν απαιτείται ειδική προστασία. Επίσης υποστηρίχθηκε ότι αποτελεί μορφή περιορισμού της ελευθερίας του Τύπου με σκοπό να επιτευχθεί σαφής και ακριβής πληροφόρηση του κοινού.

Τρία θεωρούνται τα απαιτούμενα στοιχεία του νέου δικαιώματος. Πρώτον η ψευδής αναπαράσταση της προσωπικότητας στο δημόσιο βίο. Εδώ έγκειται η διαφορά με την τιμή και την ιδιωτικότητα. Δεν απαιτείται τα ψευδή σχόλια να είναι κατ' ανάγκη δυσφημιστικά. Επίσης το δικαίωμα επί της προσωπικής ταυτότητας προσβάλλεται όταν αποδίδεται σε κάποιον αξία ψευδώς. Αντίθετα στην περίπτωση της ιδιωτικότητας είναι ευρύτερο προστατεύεται το ενδιαφέρον του υποκειμένου να μην εκτεθεί στη δημόσια σφαίρα εν γένει. Το δεύτερο στοιχείο είναι θα πρέπει τα προβαλλόμενα γεγονότα είναι πράγματι ψευδή. Η προϋπόθεση αυτή περιορίζεται σε γεγονότα και δεν αφορά ιδέες και γνώμες. Αντικείμενο του δικαιώματος είναι η κοινωνική πρόεκταση της προσωπικότητας. Το τρίτο χαρακτηριστικό του δικαιώματος είναι η σχεσιακή διάσταση, αφορά τις σχέσεις του ατόμου με άλλους. Ουσιαστικά προστατεύει το ενδιαφέρον να διατηρηθεί μια διαμορφωμένη κοινωνική εικόνα στους τρίτους. Στο δικαίωμα εντάσσονται μια σειρά από επιμέρους δικαιώματα, όπως το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων, της λήθης, της γενετικής ταυτότητας, των ηθικών αντιλήψεων και συμπεριφορών και της πολιτικής ταυτότητας.

Η υπόθεση *Pangrazi and Silvetti v. Comitato Referendum* (1974) αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα παραβίασης του δικαιώματος. Την περίοδο ιταλικού δημοψηφίσματος όπου τέθηκε ερώτημα αν θα πρέπει στην Καθολική Ιταλία να επιτρέπεται δυο σύζυγοι να πάρουν διαζύγιο, η Επιτροπή που ήταν κατά των διαζυγίων για τους σκοπούς της καμπάνιας της κυκλοφόρησε μια αφίσα με τη

⁴⁴² Gutmann D., *Le sentiment du identité*, ο.π., σελ.25.

⁴⁴³ Gutmann D., *Le sentiment du identité*, ο.π., σελ.25.

⁴⁴⁴ Alpa G., *The protection of privacy in Italian Law*, σσ. 105-130, σε συλλογικό τόμο B. Markesinis (ed) *Protecting privacy*, The Clifford Chance Lectures, Vol. 4., Oxford, Oxford University Press 1999, σελ.107.

⁴⁴⁵ Pino G., *The Right to Personal Identity in Italian Private Law: Constitutional Interpretation and Judge-Made Rights*, σε συλλογικό τόμο Van Hoecke M. and Ost F. (ed), *The Harmonization of Private Law in Europe*, Oxford, Hart Publishing, 2000, pp. 225-237.

φωτογραφία ενός ζευγαριού που δούλευε στην ύπαιθρο και έδινε την εντύπωση μιας παραδοσιακής οικογένειας. Το πρόβλημα ήταν ότι τα αναπαριστώμενα πρόσωπα δεν είχαν δώσει τη συγκατάθεσή τους, δεν ήταν παντρεμένα και επιπλέον ήταν υπέρ της δυνατότητας χορήγησης διαζυγίου. Για αυτό το δικαστήριο αποδέχτηκε την αγωγή των δυο εναγόμενων.

Κατά μια άλλη άποψη στην ιταλική θεωρία, το δικαίωμα της ταυτότητας ορίζεται ως ένα δικαίωμα να είναι κάποιος διαφορετικός από τον ίδιο του τον εαυτό, από τους προηγούμενους εαυτούς του⁴⁴⁶. Αντανακλά το καθοριστικό και αναμφισβήτητο συμφέρον του ατόμου στην μοναδικότητα της ύπαρξής του⁴⁴⁷. Σημειώνεται επίσης ότι η προσωπική ταυτότητα δεν θα πρέπει να χαρακτηρίζεται ως μια αμετάτρεπτη και ενδεχόμενη, ως δηλαδή μια οντότητα που υπάρχει φυσικά. Αντίθετα θα πρέπει να ιδωθεί ως μια πολιτιστική και κοινωνική κατασκευή, απόρροια των επιλογών, μια διαδικασία διαρκούς διαπραγμάτευσης με τον εαυτό μας και τους άλλους, ποτέ προκαθορισμένη αλλά διαρκώς αναθεωρούμενη και διαφορετική⁴⁴⁸. Επίσης σημειώνεται η χρησιμότητα της πρόσληψης της ταυτότητας, ως μιας ιστορίας ως μιας αφήγησης. Όπως μια ιστορία αλλάζει καθώς προχωρά και είναι πάντα ανοιχτή στην αναθεώρηση, έτσι λειτουργεί και η ταυτότητα⁴⁴⁹.

Επίσης τονίζεται η ανάγκη διάκρισης του δικαιώματος ταυτότητας από την ιδιωτικότητα. Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι η έννοια της ιδιωτικότητας έχει απορροφήσει την έννοια της ταυτότητας και θα πρέπει να επιδιωχθεί η διάκριση μεταξύ τους. Προτείνεται η ιδιωτικότητα να νοηθεί στενά ως το δικαίωμα απομόνωσης δηλ. αποκλεισμού της κοινωνίας από την επέμβαση στον ιδιωτικό βίο και το δικαίωμα ταυτότητας, ως δηλ. το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού μέσω του ονόματος, της ιστορίας της ζωής και της εικόνας⁴⁵⁰. Όπως σημειώνεται, ο εννοιολογικός προσδιορισμός της ιδιωτικότητας ως απομόνωση από τους άλλους θα πρέπει να νοηθεί ως αποκλειστικός και κύριος και να σταματήσει οποιαδήποτε θεωρητική προσπάθεια σύνδεσής της με την έννοια του αυτοκαθορισμού και της ταυτότητας γιατί προκαλεί τη σύγχυση μεταξύ αυτών των δυο όρων⁴⁵¹. Σε αυτή τη διάκριση το δικαίωμα της ιδιωτικότητας αφορά κυρίως την ικανότητα του ατόμου να ελέγχει τη χρήση των προσωπικών του πληροφοριών ενώ το δικαίωμα της ταυτότητας αφορά το ενδιαφέρον του προσώπου στη μοναδικότητα της ύπαρξής του, όπως επίσης την ικανότητά του να αναγνωρίζεται από τους άλλους και να συσχετίζεται με αυτούς⁴⁵².

⁴⁴⁶ Andrade, N., *Oblivion: The Right to Be Different ... from Oneself. Reproposing the Right to Be Forgotten*. IDP. Revista de Internet, Derecho y Política. No. 13 (2012), pp. 122-137.

⁴⁴⁷ Πρόκειται για «το δικαίωμα να εμφανίζεται και να παρουσιάζεται στην κοινωνική ζωή ειδικά στα ΜΜΕ με έναν τρόπο που ταιριάζει και δεν παρουσιάζει ψευδώς ή παραποιεί την προσωπική του ταυτότητα». Andrade N., *Oblivion: The Right to Be Different ... from Oneself. Reproposing the Right to Be Forgotten*, ο.π., σελ.123.

⁴⁴⁸ Pino, G., *The right to personal identity in Italian private law: Constitutional interpretation and judge-made rights*, σε συλλογικό τόμο M. Van Hoeck, F. Ost (eds.), *The harmonization of private law in Europe*, Oxford, Hart Publishing, 2000, pp. 225-237.

⁴⁴⁹ Andrade N., *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation*. σε συλλογικό τόμο Akrivopoulou C. and Psygkas A. (ed) *Personal Data Privacy and Protection in a Surveillance Era, in Technologies and Practices*, Hersey New York, Information Science Reference 2011, σελ.24.

⁴⁵⁰ Andrade N., *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation*, ο.π., σελ.20.

⁴⁵¹ Andrade N., *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation*., ο.π. σελ. 24.

⁴⁵² Andrade N., *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation*, ο.π., σελ. 20.

Η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ των δυο δικαιωμάτων είναι ότι το δικαίωμα ταυτότητας είναι η αναγνώριση της μοναδικότητας που περικλείει την ιστορία της ζωής, το χαρακτήρα, το όνομα, την αξία, η φωνή, το γραφικό χαρακτήρα, τη φυσική παρουσίαση στοιχεία που αναγνωρίζονται και γίνονται σεβαστά από τους άλλους⁴⁵³. Η ιδιωτικότητα νοείται ως το δικαίωμα απομόνωσης από τους άλλους⁴⁵⁴. Το δικαίωμα ταυτότητας αναδεικνύει πως ο άνθρωπος λειτουργεί σε διάδραση σε συνεργασία με τους άλλους. Το δικαίωμα στην ταυτότητα παραβιάζεται όταν ένα από τα στοιχεία της, χρησιμοποιείται χωρίς συγκατάθεση του υποκειμένου. Αφορά την μετάδοση πληροφοριών στη δημόσια σφαίρα δίνοντας έμφαση στη σωστή έκφραση και την αναπαράστασή τους στο κοινό. Αντίθετα το δικαίωμα της ιδιωτικότητας είναι ο αποκλεισμός των άλλων, η απομόνωση από τους άλλους. Η ιδιωτικότητα παραβιάζεται από τη χωρίς συγκατάθεση κοινοποίηση πραγματικών ιδιωτικών γεγονότων και υποθέσεων/ σχέσεων από ένα τρίτο μέρος. Η ιδιωτικότητα επιδιώκει την απόκρυψη ιδιωτικών πληροφοριών από τη δημόσια σφαίρα. Με άλλα λόγια η ταυτότητα απαιτεί την παρουσία τους, η ιδιωτικότητα απαιτεί την απουσία τους.

Άλλη σημαντική διαφορά τους είναι ότι η ταυτότητα είναι ουσιαστικά ανθρώπινο χαρακτηριστικό (trait) ενώ η ιδιωτικότητα είναι μια επιθυμητή προϋπόθεση. Κατά συνέπεια το πρώτο είναι θεμελιώδες δικαίωμα και δεν μπορεί να σταθμιστεί με άλλα δικαιώματα ενώ η ιδιωτικότητα μπορεί να σταθμιστεί με το δημόσιο συμφέρον. Το πρώτο δεν εξαντλείται με το θάνατο του προσώπου ενώ το δεύτερο εξαντλείται⁴⁵⁵. Για να διευκολυνθεί η διάκριση μεταξύ τους προτείνονται δυο κριτήρια: Αρχικά θα πρέπει να διαπιστώνεται αν τα γεγονότα που αποκαλύπτονται είναι αληθή και στη συνέχεια θα πρέπει να ερευνάται αν το θιγόμενο πρόσωπο επιθυμούσε να διατηρηθούν κρυφά⁴⁵⁶. Όπως υποστηρίζεται, το δικαίωμα της ιδιωτικότητας παραβιάζεται όταν αληθή γεγονότα αποκαλύπτονται στο κοινό ενώ το δικαίωμα ταυτότητας παραβιάζεται όταν κάποιος παραποιεί την ταυτότητα κάποιου άλλου⁴⁵⁷. Παρά το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το δικαίωμα προσωπικής ταυτότητας από την προαναφερόμενη ιταλική θεωρία, η διάκριση μεταξύ των δυο δικαιωμάτων δεν είναι επαρκώς σαφής. Η αλήθεια επί ιδιωτικών γεγονότων είναι δύσκολα διαγνώσιμη. Η απόλυτη προστασία του δικαιώματος προσωπικής ταυτότητας φαντάζει υπερβολικά αυστηρή.

Για την ελληνική θεωρία αστικού δικαίου, όπως προαναφέρθηκε η προστασία της ταυτότητας περιλαμβάνεται στο δικαίωμα-πλαίσιο της προσωπικότητας αντίστοιχα με τη γερμανική. Η ταυτότητα του προσώπου νοείται ως αυτοπροσδιορισμός της ανθρώπινης οντότητας ως μονάδας ενταγμένης στο κοινωνικό σύνολο και αναγνωρίσιμη από τους λοιπούς κοινωνούς του δικαίου. Προσβολή στοιχείων της ταυτότητας του προσώπου σημαίνει άρνηση του ατομικού και κοινωνικού στίγματος της προσωπικότητας άρα και προσβολή της τελευταίας⁴⁵⁸. Προσδιοριστικό στοιχείο της ταυτότητας είναι και το όνομα. Η χρησιμοποίηση του ονόματος σε ήρωα μυθιστορήματος εμπίπτει σε περιπτώσεις που δικαιούται κανείς να

⁴⁵³ Neethling J., *Personality rights a comparative overview*. The Comparative and international law journal of southern africa 38(2) 210 (2005) σελ. 234.

⁴⁵⁴ Andrade N., *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation*. ο.π., σελ 30.

⁴⁵⁵ Andrade N., *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation*, ο.π, σελ 30.

⁴⁵⁶ Andrade N., *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation*, ο.π, σελ 32

⁴⁵⁷ Andrade N., *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation*, ο.π.,σελ. 32

⁴⁵⁸ Καρακώστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ 95.

εγείρει αγωγή προσβολής προσωπικότητας⁴⁵⁹.

Στην πρόσφατη συνταγματική θεωρία η έννοια της ταυτότητας συνδέθηκε με το δικαίωμα γενετικής ταυτότητας που προστατεύεται στο άρθρο 5 παρ. 5 του Σ μετά την αναθεώρηση του 2001⁴⁶⁰. Επίσης νέου τύπου δικαιώματα, όπως της γνώσης της καταγωγής, βασίζονται στην έννοια της ταυτότητας που διαμορφώνεται μέσα από τη θεμελιώδη σχέση μεταξύ χρόνου και αφήγησης. Η προσωπική ταυτότητα θα πρέπει να αναγνωρίζεται ως κατεξοχήν αφηγηματική⁴⁶¹. Όπως υποστηρίζεται το δικαίωμα γνώσης της καταγωγής είναι μέρος του δικαιώματος του καθενός να γνωρίζει την προσωπική του ιστορία⁴⁶². Αλλά, όπως σημειώνεται, αν και το δικαίωμα γνώσης της καταγωγής συνδέεται με την ταυτότητα του προσώπου και την οικογενειακή του κατάσταση, δεν ταυτίζεται με αυτό⁴⁶³.

Όπως κατέστη εμφανές από τα παραπάνω, τα δυο δικαιώματα μοιράζονται την ίδια θεωρητική προσέγγιση για την ανθρώπινη ύπαρξη. Σημεία επαφής μεταξύ τους είναι προφανώς η μοναδικότητα, η χρονικότητα της ύπαρξης και η αίσθηση της συνεχιζόμενης ιστορίας. Αλλά το δικαίωμα της ταυτότητας προσεγγίζει την ιστορία της ζωής αφενός ως στοιχείο προσδιοριστικό του προσώπου όπως το όνομα και αφετέρου ως συνδετικό στοιχείο για να γεφυρωθούν απρόσμενες ή ασυνήθιστες μεταβολές στο σώμα που κλονίζουν την πεποίθηση της σταθερότητας που αρχικά προσέφερε. Η δυνατότητα επέμβασης στο σώμα που δίνει η επιστήμη και η τεχνολογία με την αλλαγή φύλου, την επέμβαση σε γονίδια, με τη δυνατότητα υποβοηθούμενης αναπαραγωγής κλώνισαν ιατρικά δεδομένα που σχετίζονταν με την ταυτότητα αλλά και τις έννομες σχέσεις που σχετίζονταν με αυτή, όπως της συγγένειας. Προκειμένου να δημιουργηθεί μια ενότητα αναγκαία για την νομική προστασία του παρέχεται η αίσθηση της ταυτότητας μέσα από την αφήγηση της ζωής⁴⁶⁴.

2.3. Με το δικαίωμα λήθης.

Η ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου την τελευταία εικοσαετία οδήγησε σε νέες πρακτικές. Πλέον μέσω μηχανών αναζήτησης, όπως η google, μπορεί κανείς να σχηματίσει άποψη για ένα πρόσωπο αναζητώντας τον με το ονοματεπώνυμό του (googling). Δημιουργήθηκαν και μηχανές αναζήτησης εξειδικευμένες για αυτό το σκοπό όπως το rip1.com. Πρόκειται για καταγραφή όλων των δημόσιων αναφορών στο όνομα ενός προσώπου που είτε ο ίδιος έχει εκθέσει μέσω για παράδειγμα μέσω ενός προσωπικού ιστολόγιου ή σε μια ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης είτε πληροφορίες που έχουν ψηφιοποιηθεί στα πλαίσια της διαφάνειας ενός δημοσίου φορέα είτε πληροφορίες που άλλοι έχουν επιλέξει να δημοσιοποιήσουν στα πλαίσια μιας δημοσιογραφικής έρευνας είτε πρόκειται για επαναδημοσιοποίηση προσωπικών πληροφοριών του χωρίς τη συγκατάθεσή του. Κατά συνέπεια δεν πρόκειται μόνο για μια επισκόπηση της επαγγελματικής ζωής ενός προσώπου αλλά ενδέχεται να περιέχει και πιο προσωπικές ακόμα και ευαίσθητου χαρακτήρα πληροφορίες.

Ο λόγος που υπάρχει αυτή η διαδεδομένη πρακτική είναι γιατί θεωρείται ότι προκειμένου κανείς να βγάλει ασφαλή συμπεράσματα για τον χαρακτήρα ενός

⁴⁵⁹ Σημαντήρας Κ., *Γενικές αρχές αστικού δικαίου*, ο.π., σελ 389.

⁴⁶⁰ Κριαρή Ι., *Η συνταγματική προστασία της γενετικής ταυτότητας*, ΔτΑ (3) 2001, σελ.350 επ.

⁴⁶¹ Καραβοκύρης Γ., *Το δικαίωμα γνώσης της καταγωγής*, ΔτΑ 57/2013, σσ. 55-80, σελ.58.

⁴⁶² Καραβοκύρης Γ., *Το δικαίωμα γνώσης της καταγωγής*, ο.π., σελ. 64. Παραπέμπει σε υπόθεση *Odièvre κατά Γαλλίας* (13.02.2003). ΕΔΔΑ.

⁴⁶³ Καραβοκύρης Γ., *Το δικαίωμα γνώσης της καταγωγής*, ο.π., σελ.69.

⁴⁶⁴ Gutmann D., *Le sentiment d'identité : étude de droit des personnes et de la famille*, ο.π., σελ.9 επ.

προσώπου απαιτείται να έχει κανείς στοιχεία και από το παρελθόν του, πως συμπεριφέρθηκε σε διάφορες καταστάσεις ή τι απόψεις εξέφρασε σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους. Αυτά τα σύνολα πληροφοριών που διαρκώς εγγράφονται σε ψηφιακά μέσα, καταχωρούνται και συνιστούν αρχεία προσωπικών πληροφοριών ουσιαστικά εξαντικειμενικοποιούν το πρόσωπο. Ενθυμίζουν συμβάντα της ζωής του στους άλλους χωρίς την οποιαδήποτε συμμετοχή του ατόμου μερικές φορές χωρίς καν να είναι εν γνώσει του.

Αυτό το ψηφιακό προφίλ, δεν διαμορφώνεται από το ίδιο το πρόσωπο, ούτε μπορεί ο ίδιος να προβλέψει ή να αποτρέψει τη δημιουργία του. Η εφαρμογή του εκάστοτε κώδικα λειτουργίας της ιστοσελίδας καθορίζει τους κανόνες δημοσίευσης. Μάλιστα καθώς μπορούν να μεταβληθούν οι κανόνες που εφαρμόζονται κάθε φορά μπορεί να αλλάζει και το προφίλ καθώς οι αναγνώστες συνήθως επικεντρώνονται στις πρώτες σελίδες, στα πρώτα ευρήματα που εμφανίζονται στη μηχανή αναζήτησης. Γνωρίζοντας καλά τη λειτουργία του αλγόριθμου μπορεί κάποιος να δημιουργήσει εμπόδια πρόσβασης στην έρευνα για κάποιον ή να μεθοδεύσει τα αποτελέσματα για ένα πρόσωπο⁴⁶⁵. Ο κίνδυνος είναι και ο ίδιος ο εαυτός να εγκλωβιστεί σε αυτή την περιορισμένη εικόνα του και να του περιορίσει τις επιλογές ζωής και τις αποφάσεις για το μέλλον του. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Ρικέρ, «η διατήρηση του εαυτού έτσι εξαντικειμενικά εύμενη στην εικόνα μιας αλυσιδωτής διαδοχής των ενεργειών μας εκτός ημών ενδύεται την επίφαση ενός πεπρωμένου που καθιστά τον εαυτό εχθρό του ίδιου του εαυτού»⁴⁶⁶.

Υπέρ της προστασίας από αυτή την «ψηφιακή φυλακή», το Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΔΕΕ) έκρινε στην απόφασή του Google. Inc κατά της Agencia Espanola de Protection de Datos & Mario Costeja González⁴⁶⁷. Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά αυτής της υπόθεσης, ο Mario Costeja González προσέφυγε κατά της εφημερίδας La Vanguardia Ediciones SL και της μηχανής αναζήτησης, Google Inc. που εδρεύει στην Καλιφόρνια, στη θυγατρική της Google.Spain και στην Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων της Ισπανίας αιτώντας να μην εμφανίζεται η πληροφορία ότι εκδόθηκε πρόγραμμα πλειστηριασμού σε βάρος της περιουσίας του λόγω οφειλών του προς κοινωνικοασφαλιστικά ταμεία, η οποία δημοσιεύθηκε σε ισπανική εφημερίδα La

⁴⁶⁵ Για παράδειγμα διαδικτυακές εταιρείες ειδικεύονται στην απόκρυψη ντροπιαστικών αποτελεσμάτων από μηχανές αναζήτησης Για Ix.Quick.com, Reputation.com, Defender.com βλέπε αναλυτικά Πισκοπάνη Α.Μ., *Το φαινόμενο Facebook: Αποδομώντας το δίκαιο προστασίας της ιδιωτικότητας* στο συλλογικό τόμο Σ. Κατσίκας, Κ. Λαμπρινουδάκης, Σ. Γκρίτζαλης, Λ. Μήτρου (επιμ.), *Προστασία της ιδιωτικότητας και τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών*, Αθήνα, εκδ. Παπασωτηρίου 2010, σελ.642.

⁴⁶⁶ Ρικέρ Π., *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, ο.π., σελ.385.

⁴⁶⁷ της 13 Μαΐου 2014. Για σχολιασμό επί των προτάσεων του Γενικού Εισαγγελέα στην υπόθεση βλέπε Ιγγλεζάκης Ι., *Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2014, σελ. 75 επ. Επίσης βλέπε Τάσσης Σ. ΔΕΕ- Δυο θεμελιώδεις αποφάσεις για τα προσωπικά μας δεδομένα και τα ηλεκτρονικά δίκτυα: Απόφαση C-131/12 (Google) και συνεκδικαζόμενες C-293/12 C-594/12 (νομιμότητα υποχρεωτικής διατήρησης τηλεπικοινωνιακών δεδομένων) ΔίΜΕΕ, 1/2014, σσ. 359-364, σελ. 363. Για την παρουσίαση της απόφασης του ΔΕΕ βλέπε Ιγγλεζάκης Ι., *Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι μηχανές αναζήτησης στο Διαδίκτυο, Παρουσίαση της απόφασης Google Spain του ΔΕΕ της 13ης Μαΐου 2014 (υπόθεση C-131/12)*. ΔτΑ 66/2015, σελ. 827-854, Κοσκινά-Σαρριδάκη Α. *Προστασία των προσωπικών δεδομένων και δικαίωμα στη λήθη. Όρια στην ψηφιακή επιτήρηση των πολιτών. Σχόλια με αφορμή την απόφαση Digital Rights Ireland/Karttner Landesregierung του ΔΕΕ της 8ης Απριλίου 2014 (Τμήμα μείζονος συνθέσεως-υποθέσεις C-293/12 και C-594/12)*, ΔτΑ 66/2015, σελ. 855- 878. Επίσης βλέπε Vlachopoulos S., *Freedom of Expression in the Internet. The example of the "Right to be forgotten"*, European Review of Public Law Vol. 30, No. 1, (107), 2018, σελ. 113 επ.

Vanguardia και μπορούσε κανείς εύκολα να την ανασύρει στο ευρετήριο της μηχανής αναζήτησης Google πληκτρολογώντας το ονοματεπώνυμό του. Το επιχείρημα ήταν ότι είχαν δημοσιευτεί προσωπικά του δεδομένα και δεν είχαν διαγραφεί ή κατάλληλα ενημερωθεί καθώς αν και το χρέος του είχε διευθετηθεί, η σχετική πληροφορία παρέμενε δημόσια προσβάσιμη επί 14 συναπτά έτη.

Η Ισπανική Αρχή Προστασίας Δεδομένων απέρριψε την εν λόγω καταγγελία κατά το μέρος που αφορούσε την *La Vanguardia*, εκτιμώντας ότι η εκ μέρους της δημοσίευση των επίμαχων πληροφοριών ήταν δικαιολογημένη, δεδομένου ότι πραγματοποιήθηκε κατ' εντολή του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων και είχε ως σκοπό να δώσει τη μεγαλύτερη δυνατή δημοσιότητα στη διαδικασία του πλειστηριασμού ώστε να προσελκύσει τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ενδιαφερομένων ενώ ζήτησε από την Google να διαγράψει την πληροφορία αυτή και να μην επιτρέψει την πρόσβαση σε αυτήν. Η τελευταία αρνήθηκε και προσέφυγε ενώπιον του Διοικητικού Τμήματος του ανώτερου Ισπανικού Δικαστηρίου (Audiencia Nacional), το οποίο στη συνέχεια απεύθυνε προδικαστικά ερωτήματα προς το ΔΕΕ.

Στην απόφαση του το ΔΕΕ αναφέρεται στο δικαίωμα διαγραφής και διόρθωσης ελλιπών και ανακριβών προσωπικών δεδομένων που αναγνωρίζει η Οδηγία 95/46/EK και στις εξαιρέσεις για ιστορικούς, στατιστικούς ή επιστημονικούς σκοπούς, επιπρόσθετα στον κίνδυνο δημιουργίας προφίλ. Όπως σημείωσε το ΔΕΕ, «*η οργάνωση και η συγκέντρωση των δημοσιευόμενων στο διαδίκτυο πληροφοριών που πραγματοποιούν οι μηχανές αναζήτησης με σκοπό τη διευκόλυνση της πρόσβασης των χρηστών σε αυτές μπορεί, όταν η αναζήτηση πραγματοποιείται με βάση το ονοματεπώνυμο φυσικού προσώπου, να έχει ως αποτέλεσμα να μπορούν οι χρήστες να αποκτήσουν, μέσω του καταλόγου αποτελεσμάτων, μια συστηματική επισκόπηση των διαθέσιμων στο διαδίκτυο πληροφοριών που αφορούν το εν λόγω πρόσωπο και που παρέχουν στους χρήστες τη δυνατότητα να σχηματίσουν ένα, κατά το μάλλον ή ήττον, λεπτομερές προφίλ του υποκειμένου των δεδομένων*»⁴⁶⁸.

Κατά το ΔΕΕ η Οδηγία 95/46/EK θα πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, το δικαίωμα που θίγεται είναι το θεμελιώδες δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής και της προστασίας προσωπικών δεδομένων όπως είναι προστατεύονται στα αρ. 7 και 8 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Στο βαθμό που η απάλειψη συνδέσμων από τον κατάλογο αποτελεσμάτων θα μπορούσε να έχει αντίκτυπο στο έννομο συμφέρον των δυνητικά ενδιαφερόμενων χρηστών του διαδικτύου για πρόσβαση στην πληροφορία με αναζήτηση βάσει του ονόματος του προσώπου, πρέπει να αναζητείται η δίκαιη εξισορρόπηση ιδίως μεταξύ του συμφέροντος αυτού και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του υποκειμένου των δεδομένων δυνάμει των άρθρων 7 και 8 του Χάρτη.

Το ΔΕΕ αναγνώρισε το δικαίωμα λήθης επί αληθών πληροφοριών εξαιτίας της βλάβης που μπορούν να προκαλέσουν στο υποκείμενο των δικαιωμάτων ή της επιθυμίας να λησμονηθούν όπως εκείνης του Mario Costeja González και η Ισπανική και Ιταλική Κυβέρνηση συμφώνησε⁴⁶⁹. Συγκεκριμένα το ΔΕΕ έκρινε ότι η αρχικά νόμιμη επεξεργασία μη ανακριβών δεδομένων μπορεί πράγματι, με την πάροδο του χρόνου, να καταστεί αντίθετη με την Οδηγία 95/46/EK. Καθώς τα δεδομένα αυτά μπορεί να πάνσουν να είναι απαραίτητα για τους σκοπούς για τους οποίους συνελέγησαν ή να μην είναι πλέον συναφή με το οικείο ζήτημα ή είναι υπερβολικά σε σχέση με το σκοπό συλλογής ή με τον χρόνο που έχει παρέλθει. Για αυτό μετά από

⁴⁶⁸ Βλέπε σκέψη 37.

⁴⁶⁹ Ας σημειωθεί ότι δεν αναγνώρισαν το δικαίωμα λήθης οι εταιρείες Google Spain, η Google Inc., και η Ελληνική, Αυστριακή και Πολωνική Κυβέρνηση.

αίτηση του υποκειμένου βάσει των προηγούμενων προϋποθέσεων μπορούν να διαγράφονται⁴⁷⁰.

Κατά εφαρμογή της απόφασης η εταιρεία *Google.Inc* υποχρεώθηκε να παρέχει στους Ευρωπαίους πολίτες τη δυνατότητα να ζητούν να μην εμφανίζονται στα αποτελέσματα με το όνομά τους ιστοσελίδες που περιέχουν στοιχεία της προσωπικής τους ζωής που πλέον έχουν καταστεί ανεπίκαιρα, αναληθή, ψευδή, λανθασμένα. Η *Google.Inc* προσφέρει πλέον στην ευρωπαϊκή έκδοση της μηχανής αναζήτησής της τη δυνατότητα σε κάθε χρήστη της να ζητά επιγραμματικά την αφαίρεση του συσχετισμού συγκεκριμένων αποτελεσμάτων με το όνομά του, χωρίς έξοδα, με απλές διαδικασίες, αναφέροντας τους υπερσυνδέσμους που οδηγούν σε αυτά τα αποτελέσματα και τους λόγους που ζητά τη διαγραφή.

Το ΔΕΕ θεώρησε δεδομένο ότι εκτός από τις περιπτώσεις των προσώπων που μετέχουν στο δημόσιο βίο, στις υπόλοιπες το δικαίωμα λήθης του προσώπου είναι υπέρτερο του ενδιαφέροντος πληροφόρησης του κοινού. Ο δικαίως προβληματισμός για τη σχέση μεταξύ δημοσιότητας-ιδιωτικότητας μετατίθεται και δεν έχει πια ως κεντρικό σημείο μία οριζόντια οπτική για το τι εξυπηρετεί κάθε φορά το δημόσιο ενδιαφέρον: τι δηλαδή ενδιαφέρει τους συγχρόνους, και κατά πόσο το θιγόμενο από την υπόθεση πρόσωπο μετέχει στη δημόσια ζωή και ποιο το όριο με την ιδιωτική του ζωή που θέλει να είναι προστατευμένη από τα μάτια ενός ολοένα και πιο διεκδικητικού επί'αυτού κοινού. Αλλά αφορά μία κάθετη οπτική του δημοσίου ενδιαφέροντος: τι ενδιαφέρει το κοινό μέσα στο χρόνο και πόσο θα βλάψει κάποιον το παρελθόν του κατά τη διάρκεια της ζωής του αλλά και μετέπειτα τη μνήμη του για πάντα καθώς οι δημοσιευμένες πληροφορίες στο διαδίκτυο παραμένουν στο διηνεκές προσβάσιμες καθώς η απόλυτη διαγραφή τους είναι τεχνολογικά σχεδόν αδύνατη.

Η απόφαση προκάλεσε θεωρητικές αμφισβητήσεις αλλά και ισχυρούς φόβους για λογοκριτικές πρακτικές μέσω αυτής της δυνατότητας. Κατά του «νέου» δικαιώματος ψηφιακής λήθης στράφηκε και μέρος της αμερικανικής συνταγματικής θεωρίας⁴⁷¹. Από τους πρώτους που εξέφρασαν τέτοιες αντιρρήσεις ήταν ο αμερικανός καθηγητής Jeffrey Rosen, ο οποίος χαρακτήρισε το «νέο» δικαίωμα ως ένα από τους μεγαλύτερους κινδύνους για την ελευθερία του λόγου στο διαδίκτυο και προέβλεψε ότι πρόκειται για ένα δικαίωμα, που δεν θα μπορεί τελικά να εφαρμοστεί στην πράξη⁴⁷². Προέβλεψε ότι συνεπεία της αναγνώρισης του δικαιώματος της λήθης και της επιβολής αντίστοιχων υποχρεώσεων θα είναι ο περιορισμός της ελευθερίας του λόγου στο διαδίκτυο. Το δυσβάστακτο οικονομικό βάρος για τις εταιρείες από την απάντηση σε όλα αυτά τα αιτήματα θα έχει συνέπεια να μην μπορεί να συνεχίζουν να επεκτείνονται, να προσαρμόζονται στις νέες τεχνολογικές εξελίξεις και να προσφέρουν δωρεάν υπηρεσίες. Οι δυσβάσταχτες αποζημιώσεις σε περίπτωση αγωγών θα είχε αποτρεπτική επίδραση στο λόγο⁴⁷³.

⁴⁷⁰ Βάσει του αρ. 6 που ορίζει τους όρους θεμιτής και νόμιμης επεξεργασίας των δεδομένων και του αρ. 12 για το δικαίωμα πρόσβασης, διόρθωσης και διαγραφής του χρήστη των δεδομένων της Οδηγίας, βλέπε σκέψη 94.

⁴⁷¹ Το δικαίωμα δικαστικής λήθης, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενη ενότητα, δεν είναι νέο αλλά είναι αποδεκτό από τη νομολογία ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα. Για την αναγνώριση του δικαιώματος σε πτυχές του ελληνικού δικαίου, όπως στο αρ. 4 και 13 του Ν.2472/1997, το αρ. 576 ΚΠΔ που αναφέρεται στο χρόνο που δεν καταγράφεται ένα αδίκημα στο γενικό ποινικό μητρώο και το αρ.11 παρ. 3 του Π.Δ.77/2003 που αναφέρει ότι δεν αναφέρεται η καταδίκη προσώπου μετά την έκτιση της ποινής του μόνο για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Βλέπε σχετικά σε Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., *Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης*; ο.π., σελ.265.

⁴⁷² Rosen J., *The right to be forgotten*, 64 Stan. L. Rev. (2012), σελ. 88-92.

⁴⁷³ Balkin J. *Digital speech and democratic culture: A theory of freedom of expression for the information society*, N.Y.U.L. Rev., Vol 79 April 2004, σελ.25. Σε μεγάλο μέρος της αμερικανικής

Οι φόβοι του διαψεύστηκαν καθώς η εταιρεία *Google.Inc* δεν πτώχευσε ούτε ζήτησε από τα εκατομμύρια χρήστες της να πληρώσουν για τις υπηρεσίες που προσφέρει παρά το γεγονός ότι πράγματι είναι μεγάλος ο όγκος των αιτημάτων που δέχεται καθημερινά. Το γεγονός αποδεικνύει ότι οι μεγάλες και ισχυρές πια διαδικτυακές εταιρείες δεν απειλούνται από την αναγνώριση δικαιωμάτων στους χρήστες τους. Στα αντίθεση με τα πρώτα χρόνια της ιδιαίτερα δημιουργικής επιχειρηματικής έκρηξης του διαδικτύου που θα μπορούσαν να θεωρηθούν βάσιμοι φόβοι ότι μαζικά αιτήματα διόρθωσης περιεχομένου και πολυδάπανες αστικές δίκες θα απειλήσουν τις μικρές και αδύναμες διαδικτυακές εταιρείες που προσπαθούσαν να ορθοποδήσουν⁴⁷⁴.

Η γενικότερη θεώρηση του διαδικτύου ως «αγορά ιδεών» έχει θεωρητικούς αντιπάλους όπως ο αμερικανός καθηγητής συνταγματικού δικαίου Jack Balkin⁴⁷⁵. Όπως υποστηρίζει, το διαδίκτυο δεν είναι μια αγορά ιδεών αλλά ένας διαδραστικός κύκλος κοινωνικής ανταλλαγής, κοινωνικής συμμετοχής και αυτο-δημιουργίας. Για τον Balkin η προστασία της ελευθερίας του λόγου στην ψηφιακή εποχή σημαίνει την προώθηση μια σειρά από αρχές στη νομοθεσία, τη διοίκηση, τον σχεδιασμό της τεχνολογίας. Αυτές είναι η διαδραστικότητα, η ευρεία κοινή συμμετοχή, η ίση πρόσβαση στην πληροφορία και στις τηλεπικοινωνίες και στην προώθηση του δημοκρατικού ελέγχου του τεχνολογικού σχεδιασμού και η πρακτική δυνατότητα των ανθρώπων να διαμορφώνουν το περιβάλλον επικοινωνίας. Η αξία της ελευθερίας του λόγου συνίσταται και στη προώθηση και ανάπτυξη της δημοκρατικής κουλτούρας⁴⁷⁶.

Η δυνατότητα να ζητούν οι χρήστες από διαδικτυακές εταιρείες να αφαιρούν ανεπίκαιρα και ανακριβή αποτελέσματα συμβάλει στην ενδυνάμωσή τους στο τεχνολογικό περιβάλλον που κρύβει για αυτούς αόρατους αλλά υπαρκτούς κινδύνους και βλάβες και πλέον μπορούν αποτελεσματικά να προστατευτούν⁴⁷⁷. Η απόφαση έδωσε ουσιαστικά μία -χωρίς δικαστικό ή άλλο κόστος- γρήγορη δυνατότητα σε όλους τους χρήστες του διαδικτύου διόρθωσης του ψηφιακού τους προφίλ ώστε να είναι επικαιροποιημένο και χωρίς ανακριβείς πληροφορίες. Μια τεχνική δυνατότητα που μέχρι πρότινος ήταν προνόμιο λίγων που είχαν με μεγάλη οικονομική δύναμη πλέον παρέχεται σε όλους ενώ παράλληλα υπάρχει κάποιος έλεγχος των υπαλλήλων που προβαίνουν σε αυτές τις κρίσεις καθώς σε περίπτωση που απορρίψουν την αίτηση για διαγραφή ελέγχονται από την αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων

θεωρίας η ελευθερία του λόγου στο διαδίκτυο παίρνει τη μορφή της ελευθερίας από οποιαδήποτε ρύθμιση του τρόπου λειτουργίας των εταιρειών σε βάρος των δικαιωμάτων όλων των άλλων.

⁴⁷⁴ Βλέπε σχετικά με τις John Doe υποθέσεις Πισκοπάνη Α.-Μ., *Παρατηρήσεις στην απόφαση Μ.Πρ. Θεσ. 16790/2009*, ΤοΣ 4/2009, σελ.1047.

⁴⁷⁵ Balkin J. *Digital speech and democratic culture: A theory of freedom of expression for the information society*, ο.π., σελ.1- 55.

⁴⁷⁶ Balkin J. *Digital speech and democratic culture: A theory of freedom of expression for the information society*, ο.π., σελ. 32.

⁴⁷⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση της Ιρανής Νέντα Σολτάνι είχε παρόμοιο όνομα με μία 26χρονη φοιτήτρια που δολοφονήθηκε σε μια πορεία φοιτητών στο Ιράν. Κάποιος μπέρδεψε τα ονόματα, ανέσυρε τη φωτογραφία της από το προφίλ της στο Facebook και η φωτογραφία της τυπώθηκε σε αφίσες και μπλουζάκια ως «ηρωίδα της ιρανικής αντίστασης». Οι προσπάθειες της να λύσει την παρεξήγηση ήταν άκαρπες. Μην αντέχοντας να βλέπει το πρόσωπο της σε αφίσες και φοβούμενη για τη ζωή της ζήτησε άσυλο στη Γερμανία αφήνοντας πίσω την καριέρα της ως λέκτορα σε πανεπιστήμιο του Ιράν. Μάλιστα όταν το CNN προέβαλε τη φωτογραφία της στις ειδήσεις του αντί της φωτογραφίας του θύματος, η Σολτάνι επικοινωνήσε με το κανάλι και ζήτησε να αποσύρουν την φωτογραφία από το αρχείο τους. «Σε απάντηση έλαβα ένα τυποποιημένο μείλ που έγραφε ευγενικά ότι δεν είναι μέσα στις δυνατότητες του καναλιού να απαντάει σε όλα τα email των θεατών. Υπογραφόταν από το CNN το πιο αξιόπιστο όνομα στην ενημέρωση», Δ. Αναστασόπουλος, *Παρεξήγηση με εξήγηση. Ζώντας το θάνατο μιας άλλης, Η Ιρανή θύμα του Facebook*, εφ. Ελευθεροτυπία, σελ. 34.

του εκάστοτε κράτους.

Ο δεύτερος φόβος που εκφράστηκε είναι ότι η δυνατότητα της εύκολης διαγραφής πληροφοριών θα αποτελέσει ένα εργαλείο *καλλωπισμού* για την απόλειψη των ανεπίκαιρων πληροφοριών που δεν είναι αρεστές στο ίδιο το υποκείμενο των δεδομένων. Θα αποτελέσει ένα «ξαναγράψιμο» της ιστορίας ενός προσώπου, σύμφωνα με την εικόνα που θέλει οι άλλοι να έχουν για αυτόν αφαιρώντας τα δυσάρεστα, τα επώδυνα και τα ντροπιαστικά σημεία της⁴⁷⁸. Η απόφαση όμως έθεσε τέτοιους όρους ώστε να διασφαλιστεί ότι θα διαγραφεί όχι απλά μία δυσάρεστη πτυχή ή στιγμή της ζωής τους αλλά κυρίως θα διαγραφεί μία ελλιπής ιστορία καθώς δεν συνοδεύεται από τη σημαντική συνέχεια της. Στο προηγούμενο παράδειγμα της απόφασης ΔΕΕ, ο Gonzalez είχε κατορθώσει να αποπληρώσει το χρέος και να είναι συνεπής στις υποχρεώσεις του.

Με άλλα λόγια ο αιτούμενος ζήτησε την αποσύνδεση κάποιων πληροφοριών με τη διαδικτυακή αναζήτηση του ονόματός του γιατί δεν μπορούσε να δημοσιοποιήσει με την ίδια δημόσια προβολή τη συνέχεια της συγκεκριμένης ιστορίας που τον αφορούσε. Εξαιτίας της εύλογα εκτιμούσε ότι οι άλλοι δεν θα μπορούσαν να βγάλουν ασφαλή συμπεράσματα για τον ίδιο, την οικονομική του κατάσταση και την εν γένει συναλλακτική και προσωπική συμπεριφορά του. Οι ανεπίκαιρες και ανακριβείς πληροφορίες για τα άλλα μέλη της ίδιας κοινωνίας δεν φαίνεται να προάγουν την ομαλή κοινωνική συμβίωση σε μια δημοκρατική κοινωνία. Αντίθετα πιο πιθανό είναι τέτοιες πληροφορίες να ενισχύουν δημόσιες πλάνες και τον κακόβουλο λόγο. Η διατήρηση ανεπίκαιρων και ανακριβών πληροφοριών οδηγεί στην ανελευθερία, όχι η φίμωση του λόγου. Η βλάβη, η βία που εύλογα αναζητάται, είναι ότι διακόπτεται η συνέχεια των προσώπων, αναγνωρίζονται από τους άλλους σε ρόλους και καταστάσεις που δεν αναγνωρίζουν πια τον εαυτό τους και εντελει τους οδηγεί σε μία τέτοια απελπισία με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται ή δεσμεύεται η βούλησή τους και να αλλάζουν όλο το σχέδιο ζωής τους εξαιτίας αυτής. Επίσης δεν διαγράφονται αποτελέσματα που αφορούν μία δημοσίου ενδιαφέροντος πληροφορία.

Ο τρίτος φόβος που αρθρώθηκε είναι ότι θα επιχειρηθεί μέσω αυτής της δυνατότητας να αποσιωπηθούν γεγονότα και πράξεις ανθρώπων ιστορικής σημασίας. Οι δημοσιογράφοι και ιστορικοί αξιούνουν ανεμπόδιστη πρόσβαση σε όλες τις πληροφορίες που έχουν αναρτηθεί στο διαδίκτυο χάριν της δημοσιογραφικής και ιστορικής έρευνας και της αποκάλυψης της αλήθειας. Κάθε πληροφορία μπορεί να συμβάλει στην αποκάλυψη μιας αλήθειας. Μεριμνούν ταυτόχρονα για τους ιστορικούς του μέλλοντος που θα αναζητήσουν ερμηνείες για ιστορικά γεγονότα και δεν θα πρέπει να χαθούν πολύτιμες πληροφορίες. Ο φόβος είναι ότι οποιοσδήποτε περιορισμός θα σημάνει μια απόπειρα χειραγώγησης και διαστρέβλωσης της αφήγησης του παρελθόντος και έναν κίνδυνο συλλογικής αμνησίας⁴⁷⁹.

Υποστηρίχθηκε ότι το δικαίωμα λήθης συνδέεται αποκλειστικά με μία λοκιανή ιδιοκτησιακή αντίληψη περί εαυτού. Όπως υποστηρίζεται, πρόσωπα με κοινωνική εξουσία εργαλειοποιώντας το δικαίωμα μπορεί να επικαλεστούν την ιδιοκτησία του εαυτού τους και την προσωπική τους αυτονομία απέναντι στην κοινωνία για να περιορίσουν τον σε βάρος του δημοκρατικού κοινωνικό έλεγχο και την κριτική, να λογοκρίνουν την ενημέρωση γύρω από τη δημόσια δράση τους και να

⁴⁷⁸ Τσιάλας Π./ Νικήτα Β., *Το δικαίωμα στην (ηλεκτρονική) λήθη II*, The book Journal τεύχος 46, Αύγουστος 2014, σελ. 11.

⁴⁷⁹ Για τις ανησυχίες αυτές βλέπε: Δημόσια συζήτηση, *Δικαίωμα στη μνήμη vs δικαίωμα στη λήθη*, Ελληνική Αρχαιακή Εταιρεία, 22.09.2014. Επίσης Χάρμης Α., *Μνήμη και λήθη στην ιστορία*, εφ. Καθημερινή, 24.09.2014. Επίσης Βόγλης Π., *Το δικαίωμα μνήμης και λήθης στην ψηφιακή εποχή*. Περιοδικό Ενθέματα, 26.10.2014.

ξαναγράψουν την ιστορία⁴⁸⁰. Στόχος τους θα είναι ο περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης και ειδικότερα της επιστημονικής έρευνας και της ιστορικής μνήμης⁴⁸¹.

Παρά την επαγρύπνηση που δίκαια προκαλεί όποιος περιορισμός στην πρόσβαση σε πληροφορίες, χρήσιμο είναι να ερευνηθεί περαιτέρω ο φόβος ότι ο περιορισμός πρόσβασης σε ατομικά προφίλ που δημιουργούνται από την αναζήτηση πληροφοριών στο Google, θα επηρεάσουν σοβαρά τη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης και της ιστορίας⁴⁸². Φανερώνει μία υπερβολική εμπιστοσύνη στο διαδίκτυο ως αξιόπιστη πηγή αλήθειας και την ίδια τη μηχανή αναζήτησης και στην εμφάνιση των αποτελεσμάτων της ως μία σοβαρή και αξιόπιστη ιστορική πηγή αλλά και μία αγωνία ότι στο μέλλον πιθανότητα θα εκλείψουν άλλες πηγές που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί. Η διάδοση «ψευδών» ειδήσεων και η «αόρατη» αλλά «υπαρκτή» δυνατότητα να «πειραχθούν» τα αποτελέσματα των μηχανών αναζήτησης από ιδιωτικές εταιρείες που προσφέρουν τέτοιες υπηρεσίες αναδεικνύει ότι αυτή η εμπιστοσύνη στις διαδικτυακές πηγές είναι αναγκαίο να αμφισβητηθεί και αναθεωρηθεί⁴⁸³.

Πιο δόκιμη στο σύγχρονο τεχνολογικό πλαίσιο φαντάζει μια εμπιστοσύνη στους ιστορικούς που θα κληθούν να αναπτύξουν μια μεθοδολογία να ελέγχει την αξιοπιστία των διαδικτυακών πηγών και να τις διασταυρώνει με άλλες ιστορικές πηγές και να γνωρίζει τα εμπόδια πρόσβασης σε αληθείς πληροφορίες που δημιουργεί το νέο ψηφιακό περιβάλλον. Το μεγαλύτερο εμπόδιο λόγω της πυρετώδους αρχειοποίησης, είναι το «τσουνάμι» πληροφοριών. Ο ιστορικοί θα κληθούν να διαχειριστούν αυτή την υπερπληθώρα πληροφοριών⁴⁸⁴. Αρωγός τους είναι ψηφιακά εργαλεία υποστήριξης της έρευνας και μια αναπτυσσόμενη μεθοδολογία επεξεργασίας των μεγάλων δεδομένων (big data) από τους ιστορικούς⁴⁸⁵.

Η δημόσια προσβάσιμη πληροφορία δεν διασφαλίζει ούτε τη δημοσιογραφική αλήθεια για το παρόν ούτε την ιστορική αλήθεια για το μέλλον. Η επεξεργασία αυτής

⁴⁸⁰ Μπρούμας Α., *Οργανώνοντας τη λήθη και τη μνήμη σε εποχή όξυνσης του κοινωνικού πολέμου, Το δικαίωμα λήθης και μνήμης στην ψηφιακή εποχή 2*. Περιοδικό Ενθέματα. 26.10.2014.

⁴⁸¹ Για λογοκρισία της ιστορίας βλέπε Π. Τσιάλας, Β. Νικήτα, *Το δικαίωμα στην (ηλεκτρονική) λήθη II*, the book's journal 46 Αύγουστος 2014, σελ. 11.

⁴⁸² Η έννοια της συλλογικής μνήμης προτάθηκε από τον κοινωνιολόγο M. Halbwachs τη δεκαετία του 1920. Την ίδια περίοδο παράλληλα αναφέρονται σε αυτή ο Janet (1928) επίσης στη Γαλλία και ο Bartlett (1932/1954) στην Αγγλία. Τη δεκαετία του 1970 απασχόλησε η σχετική προβληματική ιστορικούς και κοινωνιολόγους. Μαντόγλου Α., *Μνήμες. Ατομικές-Συλλογικές-Ιστορικές*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα 2005, σελ.21. Παραπέμπει σε Halbwachs M. (1925/1994). *Les cadres sociaux de la memoire*. Paris. Albin Michel, Bartlett F.C. (1932/1954) *Remembering: A study in experimental and social psychology*. Cambridge University Press. Janet M. (1928), *L'evolution de la memoire et la notion du temps*. Compte rendu integral des conferences faites en 1928 au College du France. Paris. A . Chaline.

⁴⁸³ Ενδεικτικά ένας νεαρός Κύπριος Χάκερ με συνεργό έναν αμερικανό εντόπιζε εταιρείες ή άτομα που θίγονταν από τις αναρτήσεις στην ιστοσελίδα της Ripoff Report και ζητούσε ως αμοιβή χιλιάδες δολάρια για να τις διαγράψει και κατάφερε να διαγράψει τουλάχιστον 100 αναρτήσεις από την ιστοσελίδα. Βλέπε Παπαδόπουλος Γ., *Ο "χάκερ" υποσχόταν ψηφιακή λήθη*, εφ. Καθημερινή 24.7.2018. Προσβάσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/976141/gallery/epikairothta/ellada/o-xaker-yposxotan-yhfiakh-lh8h>. Για το ζήτημα των ψευδών ειδήσεων βλέπε Πλειός Α., *Μινωτάκης, Fake news-Ψευδεπίγραφες ειδήσεις. Εξάιρεση ή ο κανόνας*; Ενθέματα Αυγής. 07.01. 2018.

⁴⁸⁴ Για τα προβλήματα ανάγνωσης των ψηφιακών αρχείων από τον ιστορικό του μέλλοντος βλέπε Κ. Gavroglou, *Will the historians in the future be able to read what we digitize today?* Εισήγηση σε συνέδριο *Society, history and memory. Explotations in old and new media*. December 21-22 Corinth 2012.

⁴⁸⁵ Van Eijnatten Joris, Pieters Toine, Verheul Jaap, *Big Data for Global History, The transforming promise of digital humanities*, bmgn - Low Countries Historical Review Volume 128-4 (2013) | pp. 55-77.

της πληροφορίας από υπεύθυνους επαγγελματίες τη διασφαλίζει. Περαιτέρω μείζον διακύβευμα για τον ιστορικό του μέλλοντος δεν θα είναι η μη καταγραφή των γεγονότων, των μαρτυριών, των σκέψεων και η καταστροφή σημαντικών στοιχείων. Πλέον η καταγραφή γίνεται πια σωρευτικά, αυτόματα, με ιλιγγιώδεις μη αναστρέψιμους ρυθμούς και με την εφεύρεση διαρκώς νέων τρόπων. Ο φόβος είναι ότι η απόλυτη εμπιστοσύνη σε αυτή την τεχνητή μνήμη θα επαναπαύσει την ατομική και συλλογική μνήμη και θα οδηγήσει σταδιακά στην υποκατάσταση της ανθρώπινης μνήμης.

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι κάποιες εγγυήσεις για την αποτροπή μιας τέτοιας πιθανότητας παραποίησης της ιστορικής έρευνας δίνονται από την ίδια την απόφαση *Gonzalez*. Σε αυτή το ΔΕΕ ρητά εξαιρεί τα πρόσωπα του δημοσίου βίου από αυτή τη δυνατότητα⁴⁸⁶. Επίσης για να αποτραπεί μια τέτοια πιθανότητα και να διασφαλιστεί αυτό το δικαίωμα των ερευνητών, τα αποτελέσματα που αποφασίζουν οι υπάλληλοι της εταιρείας *Google* ότι θα πρέπει αποκρυφθούν μετά από αίτημα του ενδιαφερομένου από το κοινό διατηρούνται σε ειδική βάση στην οποία θα μπορεί να γίνει προσβάσιμη από ερευνητές για σκοπούς όπως η ιστορική έρευνα⁴⁸⁷.

Την νομολογιακή αναγνώριση ακολούθησε η ρητή κατοχύρωσή του δικαιώματος στη διαγραφή (λήθη) στον Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα⁴⁸⁸. Σύμφωνα με το άρθρο 17, το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να απαιτήσει την πλήρη διαγραφή μη απαραίτητων για επεξεργασία πληροφοριών, για όποιες έχει αποσύρει τη συγκατάθεση ή έχει αντιταχθεί το πρόσωπο. Η επεξεργασία κρίνεται παράνομη. Το ίδιο ισχύει όταν πρόκειται για δεδομένα που πρέπει να διαγραφούν για να τηρηθεί νομική υποχρέωση και όσα έχουν συλλεχθεί για τις υπηρεσίες της κοινωνίας των πληροφοριών. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων εκτελεί τη διαγραφή χωρίς καθυστέρηση εκτός αν η διατήρηση των δεδομένων είναι απαραίτητη: α) για την άσκηση του δικαιώματος ελευθερίας της έκφρασης, β) για τήρηση νομικής υποχρέωσης, γ) για λόγους δημοσίου συμφέροντος στον τομέα της υγείας, δ) για επιστημονική ή ιστορική έρευνα ή και στατιστικούς σκοπούς, ε) για θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων⁴⁸⁹. Προβλέπεται, δηλαδή, μια επιπλέον εγγύηση για την

⁴⁸⁶ Η Οδηγία 95/46 προέβλεπε εξαιρέσεις για διατήρηση για καλλιτεχνικούς, δημοσιογραφικούς σκοπούς και για σκοπούς ιστορικής έρευνας. Αναλυτικά για τις εξαιρέσεις υπέρ της επιστημονικής ελευθερίας στην Οδηγία 95/46/ΕΚ (άρθρο 6 παρ. 1 στ.ε, άρθρο 11 παρ.2, άρθρο 13 παρ. 2), βλέπε Πισκοπάνη Άννα Μαρία, *Έρευνα για επιστημονικούς και στατιστικούς σκοπούς και προσωπικά δεδομένα*. Διπλωματική Εργασία ΕΚΠΑ, 2003, σελ. 21 επ.

⁴⁸⁷ Ιδιαίτερη ανησυχία για την προστασία της ιδιωτικότητας προκαλεί το γεγονός ότι η *Google* ως υπεύθυνη επεξεργασίας διατηρεί ένα αρχείο με αιτήματα για όλες τις ιστοσελίδες που κατά τη γνώμη των θιγόμενων περιέχουν ντροπιαστικές, αναληθείς και ανεπίκαιρες πληροφορίες αποτελεί ένα πρόσθετο ζήτημα για ζητήματα προστασίας της ιδιωτικότητας και ασφάλειας αυτής της βάσης. McQuinn A., *Another problem with the right to be forgotten*. Innovation files, 24.08.2014. Προσβάσιμο σε: <http://www.innovationfiles.org/another-problem-with-the-right-to-be-forgotten/>

⁴⁸⁸ Για το δικαίωμα βλέπε: Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., *Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης. Σκέψεις αναφορικά με την Πρόταση Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων*, ΕφημΔΔ 2012 σελ.264-278. Mitrou L./Karyda M., *EU's Data protection reform and the right to be forgotten- A legal response to a technological challenge?* Σε συλλογικό τόμο Botti M. (ed) *Privacy and surveillance*, Proceedings of 5th International Seminar on Information Law, Nomiki Vivliothiki 2013, σελ.125-150, Ιγγλεζάκης Ι., *Το δικαίωμα στη ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του*, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014, Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., *Η εξέλιξη του δικαιώματος στη λήθη*. Εφημ. ΔΔ 2016, σελ.714-728.

⁴⁸⁹ Για σχολιασμό του Κανονισμού βλέπε: Αφιέρωμα ΔίΜΕΕ, 2/2018. Επίσης οι εξής μελέτες: Λ. Μήτρου Λ., *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων. Νέο Δίκαιο- Νέες Υποχρεώσεις- Νέα Δικαιώματα*, Εκδ. Σάκκουλα Αθήνα Θεσσαλονίκη 2017, Βασιλοπούλου Ε., *Γενικός Κανονισμός για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή*, Αθήνα, Νομική

εξυπηρέτηση των σκοπών της ιστορικής έρευνας.

Το δικαίωμα στη λήθη καθιερώνεται ως διακριτό από δικαιώματα πρόσβασης, διόρθωσης, ακύρωσης και αντίθεσης. Τα υποκείμενα των δεδομένων έχουν δικαίωμα να ζητήσουν τη διαγραφή των δεδομένων τους από την εταιρεία, τον ιστότοπο, το κοινωνικό δίκτυο⁴⁹⁰. Θεωρείται βασικό κανονιστικό εργαλείο που θα επιτρέψει στα υποκείμενα να ανακτήσουν και να διατηρήσουν τον έλεγχο των ιδίων πληροφοριών στον ψηφιακό κόσμο.

Ενόψει της εφαρμογής του νέου Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, το δικαίωμα έτυχε σημαντικής θεωρητικής επεξεργασίας. Υπάρχει μια θεωρητική διαμάχη αν είναι δικαίωμα, αξία, συμφέρον, αγαθό ή ηθική αρχή⁴⁹¹. Όσοι υποστηρίζουν ότι πρόκειται για δικαίωμα σημειώνουν τις τρεις πτυχές του: ως δικαίωμα δικαστικής λήθης, ως μέρος ενός δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων και ως ένα νέο και αμφιλεγόμενο ψηφιακό δικαίωμα λήθης που εφαρμόζεται για προσωπικά δεδομένα με ημερομηνία λήξης ή εντός του συγκεκριμένου πλαισίου των κοινωνικών δικτύων⁴⁹².

Μια άλλη διάκριση που προτείνεται είναι αφενός στην αξίωση να ξεχαστείς (*to forget* να ζητήσεις από τρίτους να ξεχάσουν το παρελθόν σου) αφετέρου να ξεχάσεις (*to be forgotten* να αποφύγεις να έρθεις αντιμέτωπος με το παρελθόν σου). Ορίζεται συχνά ως ένα αρνητικό δικαίωμα να εμποδίσεις τους άλλους να θυμούνται και να ελέγχεις το παρόν και το παρελθόν σου⁴⁹³. Το δικαίωμα να ξεχάσεις αποτελεί ένα δικαίωμα να μην επαναπροβάλλεται ένα ιστορικό γεγονός, μια ήδη έντονα προβληθείσα κατάσταση, εξαιτίας του χρόνου που έχει περάσει από τότε που εκτυλίχθηκε, ενώ το δικαίωμα να ξεχαστείς είναι το δικαίωμα ενός ατόμου να ζητήσει τη διαγραφή των δεδομένων του ώστε τρίτα πρόσωπα να μην έχουν πρόσβαση σε αυτά. Μέσω του δικαιώματος επιχειρείται η προστασία της αυτονομίας του ατόμου από την επεξεργασία τους στη διάσταση του χρόνου⁴⁹⁴.

Με άλλα λόγια το δικαίωμα ψηφιακής λήθης διακρίνεται από το δικαίωμα δικαστικής λήθης⁴⁹⁵. Η μορφή της δικαστικής λήθης αναγνωρίζεται στη γαλλική

Βιβλιοθήκη, 2018. Γιαννόπουλος Γ., *Γενικός Κανονισμός Προστασίας δεδομένων: Οι νέες υποχρεώσεις και η ευθύνη του Υπεύθυνου Επεξεργασίας*, Εφημ. ΔΔ 2017/2, Τζώρτζη Β., *Προστασία Δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα: Οι σημαντικότερες αλλαγές από το Γενικό Κανονισμό*, Εφαρμογές ΔΔ II-III/2017 έτος 306, σελ 147-161. Σωτηρόπουλος Β., *Υπεύθυνος Προστασίας Δεδομένων, Εργαλειοθήκη για τον νέο θεσμό σε δημόσιο και ιδιωτικό βίο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2017, Μπότη-Κανελλοπούλου Μ. *Κοινωνικά Δίκτυα και Προσωπικότητα II*, ΔιΜΕΕ, τ.2./2012, σσ.196-200, Ι. Ιγγλεζάκης, *Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη σύμφωνα με την πρόταση Κανονισμού της ΕΕ για την προστασία δεδομένων*, Συνήγορος τεύχος 94/2012, σελ. 74 επ.

⁴⁹⁰ Τζώρτζη Β., *Προστασία Δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα: Οι σημαντικότερες αλλαγές από το Γενικό Κανονισμό*, ο.π., σελ.154-155.

⁴⁹¹ Ambrose, M.L. *You Are What Google Says You Are: The Right to be Forgotten and Information*, Stewardship International Review of Information Ethics Vol. 17 (07/2012)

⁴⁹² Andrade N., *Oblivion: The right to be different ... from oneself. Reproposing the right to be forgotten*, ο.π., p. 122.

⁴⁹³ Andrade N., *Oblivion: The right to be different ... from oneself. Reproposing the right to be forgotten*, ο.π., p. 122.

⁴⁹⁴ Weber R.H., *The Right to Be Forgotten: More Than a Pandora's Box?*, Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law vol. 2, (2011), p. 120-130, Προσβάσιμο <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-2-2-2011/3084/jipitec%202%20-%20a%20-%20weber.pdf>.

⁴⁹⁵ Το δικαίωμα δικαστικής λήθης, όπως αναλύθηκε δεν είναι νέο αλλά είναι αποδεκτό από τη νομολογία ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα. Για την αναγνώριση του δικαιώματος σε πτυχές του ελληνικού δικαίου, όπως στο αρ. 4 και 13 του Ν.2472/1997, το αρ. 576 ΚΠΔ που αναφέρεται στο χρόνο που δεν καταγράφεται ένα αδίκημα στο γενικό ποινικό μητρώο και το αρ.11 παρ. 3 του Π.Δ.77/2003 που αναφέρει ότι δεν αναφέρεται η καταδίκη προσώπου μετά την έκτιση της ποινής του μόνο για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Βλέπε σχετικά σε Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., *Το*

θεωρία και νομολογία από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Οριζόταν ως ένα δικαίωμα όσων απασχόλησαν τη δικαιοσύνη να ξεχάσουν και να μπορέσουν να κάνουν ένα νέο ξεκίνημα στη ζωή τους (γαλ. *droit à l'oubli*)⁴⁹⁶. Όπως έχει οριστεί, είναι ένα δικαίωμα που επιτρέπει σε ένα καταδικασμένο εγκληματία που έχει ήδη εκτίσει την ποινή του και πλέον επανακοινωνικοποιείται, να αντιδράσει στη δημοσίευση των γεγονότων της καταδίκης και της φυλάκισής του⁴⁹⁷. Θύματα ή οι καταδικασμένοι για ένα αποτρόπαιο έγκλημα ή οι συγγενείς τους στρέφονταν κατά του δημιουργού με το σκεπτικό ότι επειδή τα μυθιστορήματα και οι ταινίες αυτές κυκλοφορούσαν συνήθως αρκετά χρόνια μετά τη δίκη ή το έγκλημα θύμιζαν στο κοινό την υπόθεση και αποτελούσαν μια νέα προσβολή της ιδιωτικής τους ζωής καθώς στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα, το γεγονός αυτό είχε ξεχαστεί. Τα δικαστήρια δέχονταν ότι μετά το πέρας ενός χρονικού διαστήματος η προστασία του ιδιωτικού βίου υπερτερούσε έναντι του δημοσίου συμφέροντος πληροφόρησης του κοινού. Εφόσον δεν είχαν απασχολήσει εκ νέου με τη συμπεριφορά τους τη δημόσια ζωή, αναγνωριζόταν ένα δικαίωμα να μην υπενθυμίζεται στους άλλους η συγκεκριμένη ιστορία⁴⁹⁸.

Από άλλους σημειώνεται ότι το δικαίωμα έχει τρεις όψεις: α) το γενικό δικαίωμα διαγραφής, β) τη διαγραφή των ανεπίκαιρων δεδομένων τα οποία δεν πρέπει να χρησιμοποιούνται εις βάρος ατόμων, γ) τη διαγραφή με στόχο την προστασία της ανάγκης του ανθρώπου να εκφράζεται ελεύθερα⁴⁹⁹. Μεταξύ των προτεινόμενων ορισμών είναι το δικαίωμα να μην είναι κανείς υπόλογος για τη συμπεριφορά του μετά από ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και εκτός ενός συγκεκριμένου πλαισίου σχέσεων⁵⁰⁰. Ένας άλλος ορισμός που προτείνεται είναι το δικαίωμα να ζητά κανείς τη σιωπή για παρελθόντα γεγονότα που έχουν από καιρό παρέλθει⁵⁰¹. Σε ακόμα προτεινόμενο ορισμό πρόκειται για το δικαίωμα να εμποδίζει κανείς τους άλλους να θυμούνται το παρελθόν για να μπορεί να ελέγχει το παρελθόν και μέλλον του⁵⁰².

δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης; ο.π., σελ.265. Όπως έχει σημειωθεί, εφόσον η πράξη που προκάλεσε την κοινωνική περιφρόνηση έχει τιμωρηθεί και η κοινή γνώμη έχει ενημερωθεί για αυτό κατά κανόνα δεν συντρέχει κανείς νόμιμος λόγος που θα θεμελιώνει την επαναλαμβανόμενη και συνεχή προσβολή της προσωπικότητας και της προσωπικής του ιστορίας δια της επανειλημμένης έκθεσης στη δημοσιότητα. Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.159.

⁴⁹⁶ Αυτή η σχέση μνήμης και λήθης έχει επίσης απασχολήσει τον Π. Ρικέρ στο έργο του *Η μνήμη, η ιστορία, η λήθη*, μτφ. Ξενοφών Κομνηνός, Αθήνα, Ίνδικτος, 2013.

⁴⁹⁷ Rosen J., *The right to be forgotten*, ο.π, σελ. 88.

⁴⁹⁸ Όπως χαρακτηριστικά έχει σημειωθεί στη γαλλική νομολογία, κάθε πρόσωπο που έχει αναμνησθεί σε δημόσια γεγονότα μπορεί με το πέρας των χρόνων να διεκδικήσει το δικαίωμα στη λήθη. TGI Paris 20 avril 1983. JCP 1983 II 20434. Η υπενθύμιση των γεγονότων και του ρόλου που το πρόσωπο διαδραμάτισε σε αυτά είναι παράνομη αν δεν θεμελιώνεται σε ιστορικές ανάγκες ή αν μπορεί να πληγώσει την ευαισθησία του υποκειμένου. Το δικαίωμα αυτό μπορεί να αντιταχθεί έναντι όλων και των δημοσιογράφων. Πρέπει επίσης να το απολαμβάνουν όλοι συμπεριλαμβανομένων και των προσώπων που έχουν καταδικαστεί. Βλέπε αναλυτικά Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ. 250.

⁴⁹⁹ Βλέπε Koops B., *Forgetting footprints shunning shadows. A critical Analysis of the Right to be forgotten in Big Data Practice*, Scripted Vol. 8 Issue 3, (2011), σελ.252-254.

⁵⁰⁰ Pizzetti F., *Is There a "Fundamental Right to Forget?"*, Speech held on Data Protection Conference Brussels 2009. Προσβασιμο σε : ec.europa.eu/justice/news/events/...dp_2009/.../PIZZETTI_Francesco.ppt

⁵⁰¹ Pino, G., *The right to personal identity in Italian private law: Constitutional interpretation and judge-made rights* σε συλλογικό τόμο M. Van Hoecke, F. Ost (eds.). *The harmonization of private law in Europe*, Oxford: Hart Publishing, 2000, σελ. 239.

⁵⁰² Ambrose, M.L., *You Are What Google Says You Are: The Right to be Forgotten and Information*, ο.π., σελ.23.

Αυτό που επιχειρείται να προστατευτεί μέσω του δικαιώματος ψηφιακής λήθης δεν είναι η λήθη αλλά η επαναφορά ή εγχείρημα διατήρησης μιας -στα ανθρώπινα μέτρα- λειτουργίας της μνήμης τόσο σε συλλογικό όσο και σε ατομικό επίπεδο καθώς το νέο τεχνολογικό πλαίσιο την έχει διαταράξει. Όπως σημειώνεται από κοινωνικούς ψυχολόγους, η λήθη αποτελεί προϋπόθεση της ίδιας της μνήμης⁵⁰³. Χωρίς την απόλυτη αλλά και την προσωρινή λήθη ενός μεγάλου αριθμού γεγονότων και καταστάσεων δεν θα ήμασταν ικανοί να θυμηθούμε. Η λήθη- με εξαίρεση λίγες περιπτώσεις- δεν είναι μια ασθένεια της μνήμης αλλά προϋπόθεση της υγείας και της ζωής⁵⁰⁴. Η λήθη αποτελεί συνθετικό στοιχείο της μνήμης είναι μια άλλη μορφή μνήμης ή ενυπάρχει σε αυτή και φαίνεται να είναι απαραίτητη να της δίνει νόημα. Η επιβίωση οποιοδήποτε συλλογικότητας εξαρτάται από την ικανότητά της να ξεχνά με ενεργό τρόπο. Τα άτομα, οι ομάδες, οι κοινωνίες και τα έθνη είναι αδύνατον να ζήσουν χωρίς λήθη. Οι δυο όροι που σχηματίζουν αντίθεση είναι η διαγραφή και η διατήρηση⁵⁰⁵. Με άλλα λόγια τόσο σε ατομικό επίπεδο ο άνθρωπος ξεχνά για να μπορέσει να προχωρήσει να μην είναι δέσμιος προηγούμενων εμπειριών αλλά και σε συλλογικό επίπεδο μια κοινωνία επίσης επιδιώκει να ξεχνά για να μπορέσει να συνεχίσει και να επιτευχθεί η ομαλή κοινωνική συμβίωση μετά από μια περίοδο τραυμάτων και λαθών.

Το νέο τεχνολογικό περιβάλλον καθιστά τη δυνατή τη διαρκή αναπαραγωγή των προσωπικών δεδομένων, τη χωρίς κόστος τη μεταφορά τους και τη διατήρηση αυτών των δεδομένων για πάντα. Τα καθιστά με άλλα λόγια αθάνατα καθώς είναι δυνατό να ανασυρθούν ανά πάσα στιγμή⁵⁰⁶. Παρά τις εγγυήσεις που επιχειρούνται μέσω της νομολογίας του ΔΕΕ και του νέου Κανονισμού, οποιαδήποτε προσωπική πληροφορία μπορεί να ανασυρθεί και να κοινοποιηθεί οποιαδήποτε στιγμή. Η αβάσταχτη μνήμη αντιτίθεται στην ανθρώπινη ύπαρξη που χαρακτηρίζεται από την αέναη μεταβλητότητά της. Η λήθη είναι μια αναπότρεπτη οριοθέτηση της ενθύμησης, απόρροια του πεπερασμένου της ανθρώπινης ύπαρξης⁵⁰⁷. Η κατοχύρωση του δικαιώματος επιδιώκει να αναχαιτίσει ένα φαινόμενο και να επιστρέψει η λειτουργία της μνήμης στο ανθρώπινο μέτρο. Οι μη αναγκαίες πληροφορίες που αφορούν το παρελθόν ξεχνιούνται για να μπορέσει να προχωρήσει η ζωή και να δημιουργηθούν νέες αναμνήσεις. Συμβάλει στην ηθική αυτονομία και την προσωπική ελευθερία και αποτελεί προαπαιτούμενο ώστε οι άνθρωποι να αισθάνονται όσο το δυνατόν πιο ελεύθεροι να εκφραστούν, να καθορίζουν τη ζωή τους, μη όντας δέσμιοι του παρελθόντος και να αποδεχτούν μόνο το μέρος της ευθύνης που τους αναλογεί για τα πεπραγμένα τους.

Αναζητώντας κοινά σημεία μεταξύ του δικαιώματος λήθης και του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία μπορούν να σημειωθούν τα εξής. Το αέναο «ξαναγράψιμο» της ιστορίας της ζωής, η νέα αφήγηση της ζωής του μέσα από τη λειτουργία του δίπτυχου λήθης-μνήμης και διαρκώς επανοηματοδότησης και κρίσης επί των σημαντικών και ασήμαντων γεγονότων της ζωής του αποτελεί ένα

⁵⁰³ Μαντόγλου Α., *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη, Έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*, Αθήνα, Πεδίο 2010, σελ. 74.

⁵⁰⁴ Μαντόγλου Α., *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη*, ο.π., σελ. 74. Παραπέμπει σε Ribot T., *Les maladies de la memoire*, Paris Marseille, L Harmattan, 1881 αναδημοσίευση 2005, σελ.46.

⁵⁰⁵ Μαντόγλου Α., *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη*, ο.π., σελ. 74. Παραπέμπει σε Todorov, *Les abus de la memoire*. Paris Arlea 2004.

⁵⁰⁶ Robinson N., Graux H., Botterman M., Valeri L., *Review of the European Data Protection Directive*, Report requested by Information Commissioner's Office, Technical Report, Rand, Europe, May 2009.

⁵⁰⁷ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικαίρ*, Νέα Εστία, 2011, τ. 1847, Αθήνα, σελ. 375.

αναπόσπαστο στοιχείο και των δυο δικαιωμάτων. Το κεντρικό σημείο είναι η στενή σχέση και των δυο με την ανακατασκευή της ταυτότητας με στόχο την αυτοπραγμάτωση. Ο Locke σημειώνει ως ιδιότητες ή συστατικά του ατόμου τη συνείδηση και τη μνήμη. Η ταυτότητα αλλάζει στο χρόνο και διασφαλίζεται μέσω της μνήμης που είναι κατασκευασμένη από την αφήγηση⁵⁰⁸. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στην ελληνική θεωρία, το δικαίωμα λήθης συνδέεται και με το δικαίωμα στην ταυτότητα υπό την έννοια ότι επιτρέπει στο άτομο να διαγράφει τα ίχνη του παρελθόντος του που προσδιορίζουν την ταυτότητά του και με τον τρόπο αυτόν δύναται να ανασυγκροτήσει την ταυτότητά του να έχει ένα νέο ξεκίνημα το οποίο απορρέει από την αρχή της αξίας του ανθρώπου και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας⁵⁰⁹.

Χαρακτηριστικό νομολογιακό παράδειγμα προέρχεται από την αμερικανική έννομη τάξη. Συγκεκριμένα το 1925 προβλήθηκε στις αμερικάνικες αίθουσες μια ταινία με τίτλο «Red Kimono» βασισμένη στην ιστορία μιας εκδιδόμενης γυναίκας της Gabrielle Darley Melvin η οποία είχε κατηγορηθεί αρχικά για ένα φόνο και έπειτα από δίκη αθωώθηκε. Στην ταινία χρησιμοποιήθηκε το πραγματικό όνομά της κατηγορούμενης. Στα οκτώ χρόνια που είχαν μεσολαβήσει μεταξύ της δίκης και της προβολής της ταινίας η Melvin είχε παντρευτεί και ζούσε σε μια ήρεμη συζυγική ζωή. Η Melvin θεώρησε ότι η ταινία την προσέβαλε και στράφηκε νομικά κατά των δημιουργών της ζητώντας αποζημίωση. Η αγωγή της είχε τέσσερις νομικές βάσεις. Κύρια νομική βάση ήταν η προσβολή του δικαιώματος της ιδιωτικότητάς της από τη δημοσιοποίηση περιστατικών του παρελθόντος της. Ειδικότερα η Melvin υποστήριξε ότι η προβολή της ταινίας της προκάλεσε ανεπανόρθωτη ηθική και ψυχική βλάβη και ζήτησε αποζημίωση για τη βλάβη της ύψους 50.000 δολαρίων⁵¹⁰.

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Καλιφόρνιας αφού έκανε μια μικρή ιστορική αναδρομή στο δικαίωμα της ιδιωτικότητας (privacy), όπως διαμορφωνόταν νομολογιακά στις Πολιτείες της Αμερικής και κυρίως στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης, ανέφερε ότι δεν υπάρχει νομολογιακό προηγούμενο στην Πολιτεία της Καλιφόρνιας στην οποία διεξαγόταν η δίκη⁵¹¹. Δέχτηκε ότι τα στοιχεία που περιλαμβάνονταν στο φάκελο της δικογραφίας για την δίκη ήταν δημόσια προσιτά και κατά συνέπεια δεν μπορούσαν να προσβάλουν τα δικαιώματα της ενάγουσας. Αν οι εναγόμενοι δημιουργοί της ταινίας- συνέχισε το συλλογισμό του - είχαν περιοριστεί στην δημοσιοποίηση των περιστατικών της δίκης, η αγωγή της ενάγουσας θα απορριπτόταν.

⁵⁰⁸ Locke J., *Δοκίμιο για την ανθρώπινη νόηση*, μτφ. Χ. Ξανθόπουλος, εκδ. Παπαζήση Αθήνα, 2016., σελ.277 επ. Για τον Locke η αυτοσυνείδηση συνδέεται με τη μνήμη. Θεωρεί την ταυτότητα ως απομονωμένη και ιδιωτική υποκειμενικότητα. Κατά τη διάρκεια του χρόνου η ταυτότητα αλλάζει, η ταυτότητα κατά το χρόνο μπορεί να διασφαλιστεί μέσω της μνήμης, η οποία είναι προϊόν των εμπειριών του, μια μνήμη κατασκευασμένη από την αφήγηση που να μπορεί να μετατραπεί σε δημόσια επαληθεύσιμη. Ο εαυτός δεν εξαρτάται από τίποτα άλλο αλλά από την συνείδηση η οποία κατασκευάζεται από τη μνήμη μέσω του χρόνου. Το παρόν σκεπτόμενο on που είναι το άτομο, αποδίδει στον εαυτό του και έχει την ιδιοκτησία όλων των πράξεων ως δικές του. Coleman J., *Are There Any Individual Rights or Only Duties? On the Limits of Obedience in the Avoidance of Sin according to Late Medieval and Early Modern Scholars*, ο.π., σελ. 25-26.

⁵⁰⁹ Κατά τον Ιγγλεζάκη το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη προστατεύεται σωρευτικά από το άρ. 9 Α Σ ως δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού και το αρ. 2 παρ. 1 Σ στο βαθμό που γίνεται εργαλειακή χρήση της ιδιωτικότητας. Ιγγλεζάκης Ι., *Το δικαίωμα στη ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2014, σελ. 108.

⁵¹⁰ Η άλλη νομική βάση που προτάθηκε ήταν η ιδιοκτησία επί της ιστορίας της ζωής βλέπε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο.

⁵¹¹ Melvin v. Reid 112 Cal. App. 285; 297 P. 91; 1931 Cal. App. LEXIS 981.

Από την στιγμή, όμως, που οι εναγόμενοι αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν το αληθινό όνομα της ενάγουσας και μάλιστα να διαφημίσουν την ταινία αναφέροντας ότι πρόκειται για την αληθινή ιστορία της Gabrielle Darley Melvin προσέβαλαν το δικαίωμα της ενάγουσας να επιδιώκει και να κατακτά την ευτυχία. Κατά την άποψη του δικαστηρίου, το δικαίωμα αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο I παράρτημα 1 του Συντάγματος της Καλιφόρνιας το οποίο ορίζει ότι «Όλοι οι άνθρωποι είναι εκ φύσεως ελεύθεροι και ανεξάρτητοι και έχουν ορισμένα ανεπιφύλακτα δικαιώματα μεταξύ των οποίων είναι και το δικαίωμα να απολαμβάνουν και να υπερασπίζονται τη ζωή και την ελευθερία τους, το δικαίωμα να κατέχουν, διαθέτουν ιδιοκτησία και να την προστατεύουν καθώς και να επιδιώκουν και να αποκτούν ασφάλεια και ευτυχία»⁵¹².

Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, η ενάγουσα, αφού επανεντάχθηκε στην κοινωνία και παντρεύτηκε, είχε δικαίωμα να επιδιώξει ανενόχλητη την ευτυχία. Αν το δικαίωμα αυτό ονομάζεται ιδιωτικότητα ή όχι, αποτελεί ένα ζήτημα άνευ σημασίας για το δικαστήριο καθώς το δικαίωμα της ενάγουσας αποτελεί ένα συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα που δεν θα πρέπει να προσβάλλεται από τρίτους. Κατά την άποψη του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, καμιά ηθική αξία ή κανόνας δεν δικαιολογεί τη δημοσιοποίηση του πραγματικού ονόματος της ενάγουσας στην ταινία. Μόνος στόχος των εναγομένων, σύμφωνα με το ΔΕΕ, ήταν το κέρδος. Η δημοσιοποίηση αποτελεί ευθεία προσβολή του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της ενάγουσας και γι' αυτό το ΔΕΕ δέχτηκε την αγωγή αποζημίωσης⁵¹³. Παρότι εναγόμενοι άσκησαν έφεση, απορρίφθηκε.

Τα δυο δικαιώματα διαφοροποιούνται καθώς είναι ιδιαίτερη η σχέση του δικαιώματος λήθης με την ανάληψη ευθύνης επί των παρελθόντων πράξεων. Σύμφωνα με την Ισπανική Έπαγγελματική Ένωση για την ιδιωτικότητα (Asociación Profesional Española de Privacidad), το δικαίωμα λήθης (to be forgotten) σε αντίθεση με το δικαίωμα αντίκρουσης θέτει το ερώτημα αν τα άτομα θα είναι υπεύθυνα για τις παρελθούσες πράξεις τους ή απλά επιθυμούν να ξαναγράψουν το παρελθόν το δικό τους και των άλλων⁵¹⁴. Πράγματι η μνήμη είναι ένας τρόπος να διασφαλιστεί ότι οι άνθρωποι είναι υπόλογοι για τις συνέπειες των πράξεών τους και για αυτό «τρέφει» μία αίσθηση υπευθυνότητας αναγκαία για συμβίωση στη δημοκρατική κοινωνία⁵¹⁵. Σε μια κοινωνία χωρίς μνήμη οι άνθρωποι θα εκπαιδευόνταν ότι δεν χρειάζεται να μάθουν από τα λάθη του παρελθόντος, δεν χρειάζεται να αναζητήσουν τη συμπάθεια και κατανόηση των άλλων στα λάθη και τα πάθη τους ή να την παρέχουν στους άλλους όταν χρειαστεί. Δεν θα έρχονταν αντιμέτωποι με τις αντιφάσεις τους αλλά δεν θα μάθαιναν από τα λάθη των άλλων. Δεν θα αποδέχονταν τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης φύσης που είναι η ατέλεια, το λάθος, ο πόνος και η απώλεια⁵¹⁶. Μία

⁵¹² Section 1 of article I of the Constitution of California provides as follows: «All men are by nature free and independent, and have certain inalienable rights, among which are those of enjoying and defending life and liberty; acquiring, possessing and protecting property; and pursuing and obtaining safety and happiness».

⁵¹³ Βλ. αναλυτικά για αυτό στο επόμενο κεφάλαιο.

⁵¹⁴ De Terwagne, Cécile, *Internet Privacy and the Right to Be Forgotten/Right to Oblivion* σε IDP. Revista de Internet, Derecho y Política. No. 13, (2012) pp. 109-121. Προσβάσιμη σε http://idp.uoc.edu/ojs/index.php/idp/article/view/n13-terwangne_esp/n13-terwangne_eng>ISSN 1699-8154.

⁵¹⁵ Mitrou L./ Karyda M, *EU's Data Protection Reform and the right to be forgotten - A legal response to a technological challenge?*, 5th International Conference of Information Law, 2012, Corfu Greece June 29-30.2012.

⁵¹⁶ Holman W. Jenkins Jr., *Google and the Search for the Future*, Wall Street Journal, 14. 08. 2010, Προσβάσιμο <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704901104575423294099527212.html>.

τέτοια λήθη χωρίς όρους χωρίς προϋποθέσεις θα είχε ως συνέπεια τη διαμόρφωση μιας κοινωνίας υποκριτικά «τέλειων».

Ιδιαίτερα σε πολιτικό επίπεδο μια τέτοια λήθη θα ήταν αντιδημοκρατική και για αυτό άλλωστε έχει επιδιωχθεί σε αυταρχικά καθεστώτα. Η ψηφιακή μνήμη είναι ευεργετική για το δημόσιο βίο διότι επιτυγχάνει οι πολιτικοί να γίνουν πιο υπεύθυνοι, να κατανοούν το μέγεθος της δέσμευσης στις πράξεις τους από τον δημόσιο λόγο τους και τις προηγούμενες υποσχέσεις τους καθώς πια έχουν επίγνωση ότι ανά πάσα στιγμή προηγούμενες δηλώσεις και προσωπικές στάσεις τους απέναντι σε ιστορικά γεγονότα μπορούν να ανασυρθούν από τον καθένα και όχι μόνο από ένα δημοσιογράφο- ερευνητή τευχών εφημερίδων σε αρχεία όπως παλιότερα.

Επίσης η έκθεση της ιδιωτικής ζωής των δημοσίων προσώπων που σχετίζεται με ζητήματα δημοσίου συμφέροντος μπορεί να οδηγήσει εκτός από τον έλεγχο και τη λογοδοσία τους στην κοινή γνώμη και σε μία κοινωνία μεγαλύτερης ανοχής. Το γεγονός ότι όλοι κάνουν λάθη, όλοι είναι έκθετοι στα μάτια των άλλων οδηγεί σε μία αμοιβαία συνειδητοποίηση ότι η υπενθύμιση των προσωπικών λαθών, σκανδάλων και η συνεχής έκθεση της ιδιωτικής ζωής δεν οδηγεί τελικά πουθενά και μία κοινωνία που στρέφεται με μένος κατά όσων δεν πράττουν σε αρμονία με τα κοινώς αποδεκτά ήθη καθιστώντας τους ανά πάσα στιγμή εύκαιρους προς «ψηφιακό λιθοβολισμό» αναλώνεται και αλληλοσπαράζεται. Η έκθεση των λαθών του παρελθόντος των δημοσίων προσώπων μπορεί να οδηγήσει σε μία κοινωνία μεγαλύτερης ανοχής, αποδοχής και πραγματικής συγχώρεσης, με τη λήθη τελικά να επέρχεται αναπόφευκτα με την επίγνωση και τη συναίνεση της κοινωνίας.

Σημείο επαφής μεταξύ των δυο δικαιωμάτων είναι ότι διεκδικείται η υπευθυνότητα του λόγου για τον άλλον. Το δικαίωμα λήθης και ιδίως ψηφιακής λήθης επικαλούνται σε μεγαλύτερο βαθμό πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας που η όποια δημοσιότητα στο πρόσωπό τους συνδέθηκε με ένα συγκεκριμένο γεγονός. Αυτό που αξιώνουν είναι αφενός να μην επανέρχονται στη μνήμη παλιά και επώδυνα γεγονότα χωρίς κάποιο δημόσιο συμφέρον και αφετέρου να μην διαχέονται ανακριβείς και ανεπίκαιρες πληροφορίες. Απώτερος στόχος είναι οι άνθρωποι στο ψηφιακό περιβάλλον να μην ζουν με το φόβο ότι μια παλιά πληροφορία ένα παλιό σφάλμα θα τους ακολουθεί εφ'όρου ζωής και θα κοινοποιείται σε όποιον αναζητήσει πληροφορίες για αυτούς. Αξιώνουν να μη ζουν με ένα «ψηφιακό στίγμα». Θεωρούν ότι έχουν αναλάβει την ευθύνη για τις πράξεις και το όποιο τίμημα έχει πληρωθεί κατά το χρόνο εκείνο. Όπως ορθά έχει σημειωθεί, το ψηφιακό «στίγμα» δεν ενισχύει το αίσθημα ευθύνης αλλά της κοινωνικής αδικίας⁵¹⁷. Θεωρείται θεμέλιο της προσωπικής ελευθερίας μία διαρκής εναγώνια προσπάθεια κατάκτησής της ελευθερίας μέσω της αποδοχής των ανθρώπινων αδυναμιών, των λαθών και της έμπρακτης διόρθωσης αυτών.

Το αίσθημα απελπισίας και αδυναμίας να αντιδράσουν ήταν έντονο για όσους είδαν τη ζωή τους να καταστρέφεται από μια πληροφορία που πλέον δεν ίσχυε και αναπαραγόταν ψηφιακά χωρίς να έχουν κανένα μέσο αποτελεσματικής νομικής προστασίας. Ένα σύνολο αποσπασματικών πληροφοριών και εκτός συγκεκριμένων πλαισίων και χωρίς την ακολουθία των επόμενων πράξεών τους δεν οδηγούσε σε

Για ανάλυση της πιθανότητας να μπορεί κανείς στα 18 του να αλλάξει το ονομά του ώστε να προστατευτεί από το παρελθόν του όταν ήταν ανήλικος βλέπε Piskorani A.M. *Ethical considerations on refreshing digitized reputation by changing one's name* IRIE, July 2013, pp. 32-38.

⁵¹⁷ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2012 σελ.15, 228. Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., *Η δημοσιοποίηση φωτογραφιών οροθετικών εκδιδομένων ως μέτρο για την προστασία της δημόσιας υγείας σε μία εθελοντφλούσα κοινωνία*, ΕφημΔΔ 4/2012, σελ. 459-469.

ασφαλή συμπεράσματα για το χαρακτήρα τους, για την ιστορία της ζωής τους. Δεν συνέβαλε να αναλάβουν ευθύνη ούτε για το παρελθόν ούτε και το μέλλον τους. Το σύνολο αυτό πληροφοριών αντί να πληροφορείται κανείς την ιστορία της ζωής από το ίδιο τον άνθρωπο που τη βίωσε οδήγησε σε εικασία κινδύνων από τη συμπεριφορά ενός προσώπου στο παρελθόν και στο μέλλον που δεν στηρίζεται στην πραγματικότητα.

Αντίστοιχα όπως προαναφέρθηκε, πρόσωπα που αναγνώρισαν τους εαυτούς τους σε μυθιστορήματα βασισμένα σε αληθινές ιστορίες αναφέρουν ότι βίωσαν μια βία και σκληρότητα καθότι είχε διακοπεί η συνέχεια τους στο χρόνο και τους είχαν αποδοθεί ρόλοι που δεν αναγνώριζαν πια τον εαυτό τους⁵¹⁸. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο γάλλος φιλόσοφος Levinas, η βία δεν είναι μόνο να πλήττεις και να εκμηδενίζεις αλλά και να διακόπτεις τη συνέχεια των προσώπων, να τους αποδίδεις ρόλους όπου δεν αναγνωρίζουν πια τον εαυτό τους να τα κάνουν να προδίδουν όχι μόνο τις στρατεύσεις αλλά την ίδια την υπόστασή τους να τα εξωθούν σε πράξεις που θα εξαλείψουν κάθε δυνατότητα πράξης. Με άλλα λόγια και με τα δυο δικαιώματα διεκδικείται η προστασία έναντι αυτής της μορφής βίας.

Τα δυο συγγενή δικαιώματα της λήθης και της προσωπικής ιστορίας μοιράζονται και θεωρητικές αντιρρήσεις για την ανάγκη προστασία τους. Μήπως εντέλει προάγουν το ψέμα; Μήπως αξιώνουν να σεβαστούν οι άλλοι μια ωραιοποιημένη ή ακόμα και ψευδή εικόνα τους⁵¹⁹; Αρχικά θα πρέπει να γίνει κατανοητή η λειτουργία της ατομικής μνήμης. Από έρευνες των κοινωνικών ψυχολόγων διαπιστώνεται ότι τα άτομα παρουσιάζουν το παρελθόν τους- όπως θα επιθυμούσαν να είχε συμβεί- αλλάζοντας συχνά το περιεχόμενο. Η διαδικασία της μνήμης είναι ανακατασκευαστική. Η αφήγηση της ιστορίας από ένα άτομο είναι απλοποιημένη και συμπυκνωμένη. Κάποιες λεπτομέρειες ξεχνιούνται και παραλείπονται ενώ κάποιες άλλες πληροφορίες διατηρούνται και γίνονται αντικείμενο μνήμης. Παρατηρούνται επομένως διαδικασίες οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να μεταμορφώσουν το περιεχόμενο των αναμνήσεων. Διαδικασίες που μπορεί να είναι ασυνειδητές ή συνειδητές, ρητές ή άρρητες⁵²⁰. Αυτή τη διαδικασία που ονομάζεται κοινωνική συμβατικότητα και χαρακτηρίζεται από μια δυναμική της αφήγησης που επιδρά στη μνήμη προσθέτοντας ή αφαιρώντας πτυχές του γεγονότος, υπερβάλλοντας ή ελαχιστοποιώντας τη σημασία του, προσαρμόζοντας το περιεχόμενο της μνήμης στις συμβάσεις της ομάδας που την κατασκευάζει⁵²¹.

Κατά συνέπεια η ασυμφωνία μνήμης και γεγονότος, δεν αφορά μια λανθασμένη ανάμνηση γεγονότος αλλά την στρατηγική νοηματοδότησης των εμπειριών με στόχο τη συγκρότηση της ταυτότητας και την διατήρηση της θέσης που έχει ένα άτομο σε ένα κοινωνικό σύνολο⁵²². Με άλλα λόγια πέρα από την δυνατότητα κάποιος να έχει ηθελημένα και στοχευμένα επιδιώξει μια ωραιοποιημένη ή ψευδή εικόνα του που επιθυμεί να διατηρηθεί, υπάρχει η πιθανότητα επίσης κάποιος να έχει

⁵¹⁸ Levinas E., *Ολότητα και άπειρο, Δοκίμιο για την εξωτερικότητα*, μτφ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα, εκδ. Έξαντας 1989, σελ. 10.

⁵¹⁹ Για την άποψη ότι το δικαίωμα στη λήθη αποτελεί εργαλείο καλλωπισμού για την απόληψη των ανεπίκαιρων πληροφοριών οι οποίες δεν είναι αρεστές στο πρόσωπο που το αφορούν βλέπε. Τσιάλιας Π., Νικήτα Β., *Το δικαίωμα στην (ηλεκτρονική) λήθη II*, ο.π., σελ.10.

⁵²⁰ Μαντόγλου Α., *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη, Έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*, Αθήνα, Πεδίο 2010, σελ. 75. Παραπέμπει σε Barlett (1932/1954), *Remembering A study in experimental and social psychology*. Cambridge University Press.

⁵²¹ Η διαδικασία της κοινωνικής συμβατικότητας συντελείται μέσα από την κοινωνική αφομοίωση, την απλοποίηση, τη κοινωνική συγκράτηση και κοινωνική κατασκευή. Μαντόγλου Α., *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη*, ο.π., σελ. 75-76 επ.

⁵²² Μαντόγλου Α., *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη*, ο.π., σελ 74 επ.

ασυνείδητα ανασκευάσει τις αναμνήσεις του, μεταμορφώσει τα πραγματικά γεγονότα με τη φαντασία του για να συγκροτήσει την ταυτότητα του και να ακολουθήσει τις μνημονικές επιταγές της κοινωνίας που μετέχει. Η μνήμη, όπως σημειώνεται από τη κοινωνική ψυχολογία, είναι μια κοινωνική κατασκευή. Η διάκριση μεταξύ της μνήμης και της φαντασίας είναι δύσκολη και δεν υπάρχει κριτήριο να διαχωρίσουμε τη μία από την άλλη. Δεν υπάρχει κριτήριο για να διαχωρίσουμε την ανάμνηση από την κατασκευή⁵²³. Η ενθύμηση των ιδιωτικών γεγονότων και η αντίκρουση του τρόπου που το ίδιο το πρόσωπο υποστηρίζει ότι τα έχει βιώσει έχει νόημα μόνο αν υπηρετεί κάποιον αναγκαίο δημόσιο σκοπό. Αλλιώς απλά διαταρράσει αναίτια αυτή τη εύθραυστη σχέση με την ταυτότητα, με τον ίδιο τον εαυτό του ατόμου αλλά και την κοινωνική ομάδα που ανήκει.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι είναι διαφορετική η περίπτωση όταν κάποιος προχωρεί σε μια καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος λήθης. Όταν δηλαδή κάποιος πράγματι επιδιώκει και πετυχαίνει μια διαγραφή ανεπίκαιρων πληροφοριών ώστε στη συνέχεια να επαναλάβει παράνομες πράξεις προνοώντας ώστε όποιος ενδέχεται να τον εμπιστευτεί, να δυσκολευτεί να έχει πρόσβαση σε αυτές τις πληροφορίες. Αυτό το μελανό σημείο- που θυμίζει το τεκμήριο αθωότητας- αποτελεί ένα συνειδητό αλλά υπαρκτό ρίσκο που παίρνει το δίκαιο υπό το φόβο να μην αδικήσει, να μην στερήσει σε έναν άνθρωπο μια ευκαιρία επανόρθωσης και μεταβολής. Είναι βέβαια ένα ρίσκο που περιλαμβάνει και τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρει μια τέτοια προστασία σε όποιον θα βιώσει τη βλάβη από αυτές τις παράνομες πράξεις.

3. Η σχέση με την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης.

Η ελευθερία της έκφρασης και πληροφόρησης θεμελιώνονται επίσης στο πλέγμα της προστασίας της αξίας και ελευθερίας του ανθρώπου⁵²⁴. Όπως προαναφέρθηκε, η αυτοβιογραφική αφήγηση είναι θεμελιώδης για την αυτοσυνείδηση. Οι συγχρόνοι συγγραφείς γράφουν αυτοβιογραφικά έργα και για καλλιτεχνικούς σκοπούς αλλά και για να κατανοήσουν καλύτερα τον εαυτό τους και τις μεταβολές τους στη ροή του χρόνου. Επιπλέον γράφουν τις ιστορίες των άλλων καθώς μέσα από αυτές κατανοούν καλύτερα τους ανθρώπους γύρω τους και τον κόσμο. Για τον ίδιο λόγο ενδιαφέρεται να διαβάσει αυτές τις ιστορίες το κοινό. Ο αφηγηματικός λόγος αποτελεί χαρακτηριστικό του ανθρώπου⁵²⁵. Μέσα από τις ιστορίες ο εαυτός αντιλαμβάνεται τους άλλους, τον κόσμο και συνειδητοποιεί τη διακριτή του ύπαρξη⁵²⁶.

⁵²³ Μαντόγλου Α., *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη*, ο.π., σελ.36. Παραπέμπει σε Janet P., *L' evolution de la memoire et la notion du temps*. Compte rendu integral des conferences faites en 1928 au College de France. Paris, A. Chaline. 1928.

⁵²⁴ Όπως σημειώνεται, το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού και η ελευθερία της έκφρασης αποτελούν εκδήλωση του δικαιώματος της προσωπικότητας. Η σχέση μεταξύ τους είναι σχέση αλληλοπροσδιορισμού όχι αλληλοαποκλεισμού. Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π., σελ.42.

⁵²⁵ Οι ψυχολόγοι μιλούν για τον αφηγηματικό λόγο ως χαρακτηριστικό του ανθρώπου, τον οποίο διακρίνει η ικανότητα να εκφράζεται με τη μορφή του μύθου. Campbell J., *The Power of Myth*, New York, ed. Doubleday, 1988.

⁵²⁶ Αποτελεί αίνιγμα αν αυτό το ενδιαφέρον καλλιεργήθηκε και οδήγησε τον άνθρωπο να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως μια αφήγηση ή η δομική σχέση μεταξύ τροφού και βρέφους τον οδήγησε στην καλλιέργεια αυτού του ενδιαφέροντος προκειμένου να προβλεφθεί το απροσδόκητο. Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, ο.π., σελ. 122. Μέσα από το σχήμα της πρωταρχικής σχέσης του βρέφους με την τροφή του, ο άνθρωπος διανοίγεται στο κόσμο μέσα από τη μέριμνα των άλλων για αυτόν και τη μέριμνα για αυτούς προκειμένου να κατανοήσει τις πράξεις τους

Πολλαπλά μπορούν να είναι τα κοινωνικά οφέλη της έκφρασης και πρόσβασης σε αυτό τον λόγο. Η αυτοβιογραφική αφήγηση αποτελεί μέσο αυτοσυγχώρεσης, κοινωνικής ενδυνάμωσης, διεκδίκησης δικαιωμάτων, διαμόρφωσης οικείων σχέσεων και ουσιαστικής συμμετοχής στα κοινά. Ο αυτοβιογραφικός λόγος μπορεί να επαναδιαμορφώσει τον κοινωνικό διάλογο συμβάλλοντας στην ενσυναίσθηση των πολιτών για τα προβλήματα των άλλων και στην κοινωνική αποδοχή της διαφορετικότητας⁵²⁷. Η πρόσβαση του κοινού σε αληθινές αφηγήσεις ζωής του αποκαλύπτουν μια διαφορετική κοινωνία και τα προβλήματά της στη δημόσια σφαίρα. Όπως προκύπτει, η σχέση του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία με τα δικαιώματα αυτά δεν είναι κατεξοχήν και πρωταρχικά ανταγωνιστική αλλά συμβιωτική.

Ταυτόχρονα όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Π. Ρικέρ «ολόκληρα κομμάτια της ζωής μου αποτελούν μέρος της ιστορίας της ζωής των άλλων, των γονέων, των φίλων, των συντρόφων μου στην εργασία ή στη σχολή»⁵²⁸. Συνυφαίνεται δηλαδή η ιστορία του καθενός με την ιστορία πολυάριθμων άλλων. Κατά συνέπεια όταν ένας αφηγητής εξιστορεί την ιστορία ενός άλλου με τρόπο που εκείνος θεωρεί ότι τον προσβάλλει η σχέση των δυο δικαιωμάτων μπορεί να γίνει ανταγωνιστική. Επειδή όμως και τα δυο προωθούν την αξία της προσωπικής αυτονομίας, δεν μπορεί κανένα από τα δυο να υπερέχει του άλλου⁵²⁹.

4. Συμπεράσματα κεφαλαίου.

Συνοψίζοντας όσα αναλύθηκαν παραπάνω, κρίσιμο διακύβευμα του δικαιώματος της τιμής είναι η διατήρηση της εικόνας για την προσωπικότητα και τον χαρακτήρα που έχει κατακτήσει κάποιος σε μια κοινότητα και της εκτίμησης που απολαμβάνει εξαιτίας αυτής. Το κρίσιμο διακύβευμα του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής είναι να προστατεύεται κανείς από παρεμβάσεις σε ο,τι ορίζεται ως ιδιωτική ζωή σε κάθε ιστορική πραγματικότητα σε συνάρτηση πάντα με τη δημόσια. Το κρίσιμο διακύβευμα του δικαιώματος ιδιωτικότητας είναι να μπορέσει κανείς αφενός να διαπλάσει τη μύχια εσωτερικότητά του χωρίς επεμβάσεις ως όρο για την αυτονομία και τη διαμόρφωση σχέσεων οικειότητας και αφετέρου για να μπορέσει να οριοθετήσει τη δημοσιότητα της εικόνας του βάσει των δεδομένων πλαισίων με στόχο να μπορεί να προβλέπει και να ανακόπτει τις επιζήμιες συνέπειες αυτής σε όλους τους τομείς της ζωής του⁵³⁰. Το κρίσιμο διακύβευμα του δικαιώματος

αντιλαμβάνεται αφηγηματικά τον εαυτό, τους άλλους και τον κόσμο αλλά και συνειδητοποιεί τη διακριτή του ύπαρξη. Ξηροπαίδης Γ., *E. Levinas, Αυτονομία και ευθύνη*, περιοδικό Αντί, τχ. 595, 5 Ιανουαρίου 1996, σ. 54-55.

⁵²⁷ Αντίστοιχα για τον ταυτόχρονο ατομικό και πολιτικό χαρακτήρα του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής βλέπε Ακριβοπούλου Χ., *Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, ο.π., σελ. 239. Όπως σημειώνεται η ιδιωτικότητα καθίσταται δικαίωμα με χαρακτήρα πολιτικό ακριβώς γιατί εξ αιτίας του στατικού, δυναμικού και εξελικτικού της χαρακτήρα καθίσταται αντικείμενο διαρκούς διαπραγμάτευσης και πεδίο ενός εν εξελίξει κοινωνικοπολιτικού διαλόγου. βλέπε Ακριβοπούλου Χ., *Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, ο.π., σελ. 260. Αντίστοιχα ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας ενθαρρύνει τη συμμετοχή στο δημόσιο διάλογο Scott S. M., *The Hidden First Amendment Values of Privacy*, ο.π., σελ. 717.

⁵²⁸ Ρικέρ Π., *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, ο.π., σελ. 215.

⁵²⁹ Scott S. M., *The Hidden First Amendment Values of Privacy*, 71 Wash. L. Rev. 683, (1996), σελ. 723.

⁵³⁰ Συναφής ορισμός η ιδιωτικότητα συμβάλλει με δυο τρόπους στην διαμόρφωση της ηθικής προσωπικότητας του ατόμου: επιτρέπει στο τελευταίο, πρώτον, να διαπλάσει, να εναρμονίσει και να δικαιολογήσει τις ποικίλες όψεις και εκδοχές της μύχιας εσωτερικότητας και των σχέσεων με οικεία σε αυτό πρόσωπα, και, δεύτερον να διαπλάσει τη δημόσια εικόνα Β. Βουτσάκης, *Ιδιωτικότητα και*

προσωπικότητας είναι να μπορέσει κανείς ελεύθερα να αναπτύξει την προσωπικότητα του και να αποτρέψει όποιον αναίτια τον εμποδίζει⁵³¹.

Το κρίσιμο διακύβευμα για το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού είναι μην καθίσταται πληροφοριακό αντικείμενο και να (συν)προσδιορίζει ο ίδιος ποιες πληροφορίες που τον αφορούν θα καταστούν ευρύτερα γνωστές σε αυτό το νέο πληροφοριακό περιβάλλον⁵³². Το δικαίωμα ταυτότητας έχει διττή επίσης διάσταση αφενός το πρόσωπο που ζητά να γίνεται σεβαστό ως το ίδιο παρά τις μεταβολές του στο χρόνο και στο τόπο και αφετέρου να αποτρέπει τις παρεμβάσεις σε συστατικά του στοιχεία με κύριο το σώμα. Με το δικαίωμα λήθης επιδιώκεται αφενός να μην επαναπροβάλλεται ένα προσωπικό γεγονός, μια ήδη έντονα προβληθείσα κατάσταση, εξαιτίας του χρόνου που έχει περάσει από τότε που εκτυλίχθηκε και αφετέρου το δικαίωμα ενός ατόμου να ζητήσει τη διαγραφή των δεδομένων του ώστε τρίτα πρόσωπα να μην έχουν πρόσβαση σε αυτά. Κοινή συνισταμένη όλων αυτών των δικαιωμάτων είναι η προστασία του αυτοκαθορισμού, της αυτονομίας και της αυτοπραγμάτωσης. Στόχος είναι η προστασία δηλαδή της εξέλιξης ενός ηθικού όντος σε όλες τις εκφάνσεις της πνευματικής, κοινωνικής και υλικής ζωής.

Το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία δεν επιδιώκει να αντικαταστήσει ή να περιορίσει τα άλλα συναφή δικαιώματα. Αλλά στοχεύει να αναδείξει ότι η εν λόγω αξίωση είχε διεκδικηθεί δικαστικά ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα. Η χωρίς άδεια απεικόνιση σε ένα μυθοπλαστικό έργο οδήγησε τους θεωρητικούς να την προστατέψουν ως έκφανση της προσωπικότητας. Όμως η προστασία της αυτή ως μόνο μέρος του αυτοκαθορισμού, της αυτονομίας και της αυτοπραγμάτωσης περιορίζει τον πλούτο του εννοιολογικού της περιεχομένου.

Αυτή την έλλειψη αναδεικνύουν οι σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις περί υποκειμενικότητας. Σε αυτές η προσωπική ιστορία έχει ένα κεντρικό χαρακτήρα αναδεικνύοντας τη σύνθετη διαδικασία αυτοσυνειδησίας. το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία δεν προστατεύεται μόνο ως αυτοκαθορισμός χάριν της αυτονομίας και αυτοπραγμάτωσης του ατόμου. Αυτές είναι οι κυριότερες αξίες που προστατεύονται μέσω των προαναφερόμενων δικαιωμάτων. Αλλά αυτές οι θεωρίες αναδεικνύουν την προσωπική ιστορία ως δομικό στοιχείο για την αυτοσυνείδηση που αποκτάται μέσω της σχέσης του εαυτού με τους άλλους στην οποία συμβάλει σημαντικά το γνώρισμα της αφηγηματικότητάς του.

Ο άνθρωπος έχει μια θεμελιακή προσδιάθεση για την αφήγηση⁵³³. Αποτελεί αίνιγμα αν αυτό το ενδιαφέρον καλλιεργήθηκε και οδήγησε τον άνθρωπο να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως μια αφήγηση ή η δομική σχέση μεταξύ τροφού και βρέφους τον οδήγησε στην καλλιέργεια αυτού του ενδιαφέροντος προκειμένου να προβλεφθεί το απροσδόκητο⁵³⁴. Μέσα από το σχήμα της πρωταρχικής σχέσης του

αυτονομία, Καϋμοί και έργοι ενός μαθητεύομενου πιανίστα, Cogito 2005, τεύχος 3, σελ. 36 επ. Επίσης για τη διυποκειμενική διάσταση της ιδιωτικότητας βλέπε Ακριβοπούλου Χ., *Δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, ο.π., σελ.279. Όπως σημειώνει, νοείται ως μέσο σύναψης προσωπικών σχέσεων, ως εγκατάσταση σχέσεων εμπιστοσύνης σε μια σφαίρα οικειότητας και ως μέσο επικοινωνίας του υποκειμένου με το περιβάλλον του σε μια ισόρροπη και αρμονική σχέση.

⁵³¹ Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π., σελ.88.

⁵³² Απώτερος στόχος δεν είναι η προστασία των προσωπικών δεδομένων αλλά συνολική εγγύηση και εξισορρόπηση των εξουσιών δημόσιων, ιδιωτικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών που εδραιώνουν την ισχύ τους στην πληροφορία και επικοινωνία. Στόχος είναι η συνολική εγγύηση και οργάνωση των πληροφοριακών σχέσεων σε μια δημοκρατική κοινωνία. Μήτρου Λ., *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, ο.π., 42.

⁵³³ Οι ψυχολόγοι μιλούν για τον αφηγηματικό λόγο ως χαρακτηριστικό του ανθρώπου, τον οποίο διακρίνει η ικανότητα να εκφράζεται με τη μορφή του μύθου Campbell J., *The Power of Myth*, New York, ed. Doubleday, 1988.

⁵³⁴ Bruner J., *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, ο.π., σελ. 122.

βρέφους με την τροφή του, ο άνθρωπος διανοίγεται στο κόσμο μέσα από τη μέριμνα των άλλων για αυτόν και τη μέριμνα για αυτούς προκειμένου να κατανοήσει τις πράξεις τους αντιλαμβάνεται αφηγηματικά τον εαυτό, τους άλλους και τον κόσμο αλλά και συνειδητοποιεί τη διακριτή του ύπαρξη⁵³⁵.

Κατά συνέπεια μέσω αυτού του δικαιώματος διεκδικείται ο σεβασμός της μοναδικότητας του εαυτού στον ορίζοντα της περατότητας του. Ταυτόχρονα μαζί με τα υπόλοιπα θεωρούμενα ως νέα δικαιώματα όπως της λήθης και του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού αναδεικνύει ότι η σύγχρονη υποκειμενικότητα δεν είναι γνωστή αναγνωρισμένη και σταθερή για πάντα αλλά είναι ρευστή και υπόκειται σε διαρκείς αλλαγές μέσα από τις εμπειρίες της ζωής⁵³⁶.

⁵³⁵ Ξηροπαίδης Γ., *E. Levinas, Αυτονομία και ευθύνη*, περιοδικό Αντί, τχ. 595, 5 Ιανουαρίου 1996, σ. 54-55.

⁵³⁶ Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Deleuze, ο αγώνας για μια σύγχρονη υποκειμενικότητα περνά μέσα από την αντίσταση σε δυο μορφές υποταγής. Η μια συστήνεται στην εξατομίκευση του εαυτού μας στη βάση του καταναγκασμού της εξουσίας και η άλλη στην προσήλωση κάθε ατόμου σε μια γνωστή και αναγνωρισμένη υποκειμενικότητα σταθερή για πάντα. Ως εκ τούτου ο αγώνας για υποκειμενικότητα παρουσιάζεται στον καθένα ως δικαίωμα στην διαφορά, την ποικιλομορφία και την μεταμόρφωση Deleuze G., Michel Foucault, trans. Sean Hand, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1988, σελ 105-106.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Διερευνώντας την περιουσιακή διάσταση του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία.

Όπως αναλύθηκε στην εισαγωγή στην σύγχρονη τέχνη, η εξιστόρηση πραγματικών ιστοριών γίνεται ολοένα και πιο δημοφιλής και αναπόφευκτα τίθεται το ερώτημα ποιος θα πρέπει να αποκομίζει το οικονομικό όφελος από την χρησιμοποίησή τους για καλλιτεχνικούς λόγους. Θα είναι αποκλειστικά μόνο ο δημιουργός του έργου- της ταινίας ή του μυθιστορήματος που βασίζεται σε αυτή- ή και όποιος βίωσε μια ενδιαφέρουσα προσωπική ιστορία; Το τελευταίο αυτό πρόσωπο συχνά υποστηρίζει ότι ζημιώθηκε καθότι δεν θα μπορούσε ο ίδιος να παραχωρήσει την άδεια χρήσης της ιστορίας του σε δημιουργούς που ίσως είχαν σχετικό ενδιαφέρον και συχνά κατηγορεί δημόσια τον καλλιτέχνη ότι του «έκλεψε» εξ αυτού του λόγου την ιστορία ζωής.

Αποδεχόμενοι τη στενή σχέση της αφήγησης της ζωής με το πρόσωπο που αναλύθηκε παραπάνω, θα διερευνηθεί πως επιχειρεί το ηπειρωτικό και αμερικανικό δίκαιο να θεραπεύσει αυτή τη -θεωρούμενη από το θιγόμενο πρόσωπο- αδικία αλλά ταυτόχρονα να διασφαλίσει ότι οι δημιουργοί καλλιτεχνικών έργων θα μπορούν να αντλούν από πραγματικές ιστορίες. Επίσης θα διερευνηθεί πως επιχειρεί η νομολογία να απαντήσει στο ερώτημα τι συμβαίνει με την περιουσιακή διάσταση μιας ενδιαφέρουσας ιστορίας ζωής που μοιράζονται περισσότερα από ένα πρόσωπα, όπως για παράδειγμα οι συγγραφείς αυτοβιογραφικών έργων, οι οποίοι αντλούν από τις μοιρασμένες με συγγενείς και συντρόφους εμπειρίες ζωής. Ταυτόχρονα συγγραφείς μυθοπλαστικών βιογραφιών και μη μυθοπλαστικών μυθιστορημάτων αντλούν από αρχαικό υλικό (απομνημονεύματα, επιστολές, ημερολόγια) ζώντων ή μη προσώπων προκειμένου να γράψουν τα κείμενα αυτά θέτοντας ουσιαστικά το ερώτημα για τα θεμιτά όρια αυτής της πρόσβασης και δημοσιοποίησης.

Για αυτό στο κεφάλαιο αυτό θα επιχειρηθεί να απαντηθούν μια σειρά από ερωτήματα όπως: πως προστατεύεται η περιουσιακή διάσταση της προσωπικής ιστορίας μέσα από το δίκαιο της προσωπικότητας στο ηπειρωτικό δίκαιο και πως από το δίκαιο της ιδιωτικότητας και δημοσιότητας (right of publicity) στο αμερικανικό δίκαιο. Σε ποιες περιπτώσεις γίνεται δεκτό ότι το υποκείμενο της προσωπικής ιστορίας θα πρέπει να ανεχτεί την χρήση της προσωπικής του ιστορίας από τρίτο χωρίς τη συγκατάθεσή του και σε ποιες όχι; Ποια προστασία χαίρει η προσωπική ιστορία ενός ατόμου μετά θάνατον; Βάσει ποιου νομικού πλαισίου μπορούν να παραχωρηθούν δικαιώματα χρήσης της προσωπικής ιστορίας σε τρίτους;

Επίσης άλλα ερωτήματα που τίθενται είναι τότε τα βιώματα της ζωής συνιστούν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας που προστατεύεται από το δίκαιο; Ποιος είναι ο δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας ενός έργου που βασίζεται σε συνεντεύξεις; Ποια όρια τίθενται στην πρόσβαση και δημοσιοποίηση προσωπικών επιστολών, απομνημονευμάτων και ημερολογίων για καλλιτεχνικούς σκοπούς; Είναι συνταγματικά ανεκτή η νομοθετική ρύθμιση που προβλέπει δέσμευση της αμοιβής από την αυτοβιογραφική αφήγηση της προσωπικής ιστορίας ενός καταδικασμένου εγκληματία για να αποδοθεί ως αποζημίωση στα θύματα ή στους συγγενείς τους σε περίπτωση που έχουν αποβιώσει αλλά και ως αντικίνητρο για την διάπραξη νέων εγκλημάτων;

1. Ως προστασία του υποκειμένου της προσωπικής ιστορίας.

1. Το αίσθημα ιδιοκτησίας επί της προσωπικής ιστορίας.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, από το Μεσαίωνα μέχρι την Αναγέννηση οι καταγραφές της ιδιωτικής ζωής των ανθρώπων είναι λιγοστές⁵³⁷. Αυτό αλλάζει από το 16ό ως το 18ό αιώνα όπου σε ευρωπαϊκές χώρες αναπτύσσεται η αυτοβιογραφική λογοτεχνία μέσα από το ημερολόγιο, τα γράμματα, τις εξομολογήσεις και τα απομνημονεύματα. Την ίδια εποχή οι άνθρωποι αλληλογραφούν συχνά αφήνοντας τεκμήρια της επικοινωνίας μεταξύ τους. Καθότι πλέον παρέχεται μεγαλύτερη δυνατότητα να ταξιδέψει κανείς ανά τον κόσμο τόσο για επαγγελματικούς όσο για ψυχαγωγικούς λόγους. Μέλη της ίδιας οικογένειας που ταξιδεύουν ή ζουν πια σε απόσταση αλληλογραφούν μεταξύ άλλων για να επιλύσουν οικογενειακά θέματα αφήνοντας τεκμήρια και της οικογενειακής ζωής και των μυστικών που με προσοχή αποκρύπτονται από τον κοινωνικό τους περίγυρο⁵³⁸. Όλα αυτά τα κείμενα αποτελούν πολύτιμη μαρτυρία για την αυτοσυνείδηση και τον τρόπο βίωσης της ιδιωτικής ζωής εκείνης της εποχής⁵³⁹.

Οι κοινωνιολόγοι που επιχειρούν να επεξηγήσουν αυτή την αυτοβιογραφική τάση σημειώνουν ότι τον 19ό αιώνα η κοινωνική κινητικότητα αυξάνει το αίσθημα ανασφάλειας. Οποιοσ διατηρεί ημερολόγιο ουσιαστικά διερωτάται για την νέα του κοινωνική θέση. Σε αυτοβιογραφικά κείμενα ο εαυτός πραγματεύεται τις διαπροσωπικές σχέσεις, τη σεξουαλικότητα, την εύθυνη-ενοχή για παρελθούσες πράξεις, τις κρυφές από το δημόσιο βλέμμα στιγμές και τις απογοητεύσεις της ζωής του. Όλα αυτά τα στοιχεία έχουν διαφοροποιηθεί στο νέο αστικό περιβάλλον και αυτό το γεγονός που τον ωθεί να αναζητήσει ένα καταφύγιο γραφής για να τα επεξεργαστεί. Τα πρόσωπα της εποχής νιώθουν εκτεθειμένοι και έχουν την ανάγκη να επιστρέψουν στους εαυτούς τους και αναζητήσουν την ανάπαυση, ένα τόπο ησυχίας και παρηγοριάς που εκτιμούν ότι βρίσκεται μόνο στην οικειότητα της συνείδησής τους⁵⁴⁰. Όσα από αυτά τα αυτοβιογραφικά κείμενα δημοσιεύονταν, με τη μορφή συχνά απομνημονευμάτων, αποτελούσαν μέσο ώστε οι συγγραφείς να εκφράσουν την αγωνία έναντι του αναπόφευκτου γεγονότος του θανάτου αλλά και να αφήσουν μια ηθική κληρονομιά της πορείας της ζωής τους και να θέσουν αυτή υπό δημόσια κρίση. Ως αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, τα αυτοβιογραφικά αυτά κείμενα δημιούργησαν ένα αίσθημα ιδιοκτησίας επί του εαυτού⁵⁴¹.

Στις φιλοσοφικές καταβολές αυτής της συζήτησης για την ιδιοκτησία επί των εμπειριών και κατά επέκταση του εαυτού μπορεί κανείς να ανατρέξει στη διαμάχη μεταξύ Locke και Hegel. Σύμφωνα με τον Locke στη θεωρία του περί ιδιοκτησίας, η έννοια της ιδιωτικής περιουσίας συνδέεται με την ιδέα ότι ο καθένας είναι κύριος του εαυτού του άρα και του κόπου του⁵⁴². «Κάθε άνθρωπος είναι ιδιοκτήτης του

⁵³⁷ Duby G., *Préface à L'Histoire de la vie privée*, ο.π., σελ.7.

⁵³⁸ Corbin A., *Coulisses*, ο.π., σελ.476-477.

⁵³⁹ Ariès P., *Pour une histoire de la vie privée*, ο.π., σελ. 13.

⁵⁴⁰ Corbin A., *Coulisses*, ο.π., σελ.424.

⁵⁴¹ Corbin A., *Coulisses*, ο.π., σελ.424.

⁵⁴² Locke J., *Δεύτερη Πραγματεία περί της Κυβερνήσεως* (εισαγ.-μετ.-σχόλια Π. Μ. Κιτρομιλίδης), Αθήνα Πόλις 2010, Κεφάλαιο V. Περί ιδιοκτησίας, §27, σελ.108. Για ανάλυση του Ryan A., *Self-ownership, autonomy and property rights* σε συλλογικό τόμο E. Frankel- Paul/ F. D. Miller JR/ J. Paul (επιμ.), *Property Rights*, New York, Cambridge University Press, 1994, σελ. 241-258. Επίσης, στην ελληνική θεωρία βλέπε Μανιτάκης Α., *Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων, κατά το άρθρο 25 §1 Σ* (προλ. Α. Μάνεση), Αθήνα –Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλας, 1981, σελ. 136- 141.

προσώπου του· εδώ κανείς δεν διαθέτει οποιοδήποτε δικαίωμα παρά μόνο αυτός ο ίδιος. Ο μόχθος του σώματός του και η εργασία των χεριών του, μπορούμε να πούμε, του ανήκουν αυτοδίκαια. Οτιδήποτε αποσπά ο άνθρωπος από την φυσική του κατάσταση αναμειγνύοντας με αυτό τον μόχθο του και συνδέοντάς το έτσι με κάτι δικό του, το καθιστά με την ενέργεια αυτή ιδιοκτησία του».

Ο Locke αναπτύσσει ένα ασυνήθιστο επιχείρημα περί ιδιοκτησίας επί του εαυτού. Θεωρεί την προσωπική ταυτότητα ως μια απομονωμένη και ιδιωτική υποκειμενικότητα. Θεωρεί ότι η ταυτότητα παρά το πέρασμα του χρόνου μπορεί να διασφαλιστεί μέσω της μνήμης. Ο άνθρωπος είναι προϊόν των εμπειριών του, μια μνήμη κατασκευασμένη από τη αφήγηση που να είναι δημόσια επαληθεύσιμη. Με άλλα λόγια, ο εαυτός δεν εξαρτάται από τίποτα άλλο από την συνείδηση που κατασκευάζεται από τη μνήμη μέσω του χρόνου. Κατά τη διάρκεια του χρόνου η ταυτότητα αλλάζει. Για αυτό το παρόν σκεπτόμενο ον που είναι το άτομο, αποδίδει στον εαυτό του και έχει την ιδιοκτησία όλων των πράξεων ως δικές του⁵⁴³. Στον αντίποδα αυτής της προσέγγισης ο Hegel πρόβαλε επιχειρήματα για την ιδιωτική περιουσία ως συστατικό ανάπτυξης της προσωπικότητας⁵⁴⁴. Ο δρών είναι κάτοχος των πράξεων του οι οποίες είναι δικές του. Ανήκει σε κάποιον να κάνει τούτο αντί για κάτι άλλο. Το «δικό» μου, σύμφωνα με το δίκαιο, είναι εκείνο με το οποίο είμαι τόσο δεμένος ώστε η χρήση του την οποία θα έκανε κάποιος άλλος δίχως τη συγκατάθεσή μου θα με έβλαπτε. Η κατοχή είναι η υποκειμενική συνθήκη της δυνατότητας χρήσης εν γένει.

Το ζήτημα έχει απασχολήσει και τη σύγχρονη φιλοσοφία. Ο Π.Ρικέρ στο φιλοσοφικό του έργο «Εαυτός ως άλλος» σημειώνει ότι η κτητική αντωνυμία «μου» όταν αναφέρεται κανείς στην ιστορία της ζωής του, αποκαλύπτει ότι ο εαυτός θεωρεί ότι υπάρχει μια σχέση κατοχής με την προσωπική του ιστορία. Θεωρεί ότι το ζήτημα σχετίζεται με τη διάκριση του Hegel ανάμεσα σε «δικό μου» και στο «δικό σου» η οποία συνιστά μια θεμελιώδη διάκριση για το δίκαιο. Ο Ρικέρ σημειώνει ότι ουσιαστικά ουδετεροποιείται ο εαυτός όταν η ιστορία του αποσπάται από αυτόν, μεταβάλλεται για να υπηρετήσει ένα αφηγηματικό σκοπό αλλά ταυτόχρονα υπάρχει μια σημασιολογική συνέχεια μεταξύ στον ιδιοκτήτη και την ιστορία. Αλλά θεωρεί ότι

⁵⁴³ Coleman J., *Are There Any Individual Rights or Only Duties? On the Limits of Obedience in the Avoidance of Sin according to Late Medieval and Early Modern Scholars*, ο.π., 25-26.

⁵⁴⁴ Hegel G., *Φιλοσοφία Δικαίου*, εισ. μτφ. επίμετρο Σταμάτης Γιακουμής, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 83 επ. Ο Χέγκελ συνδέει την ιδιοκτησία με την βούληση της ελεύθερης προσωπικότητας. Όπως σημειώνει, το πρόσωπο έχει δικαίωμα να θέτει τη βούλησή του σε κάθε πράγμα που καθίσταται έτσι δικό μου, αποκτά τη βούλησή μου ως υποστασιακό του δικό του, ως καθορισμό και ψυχή. Χέγκελ Γ. *Βασικές κατευθύνσεις της φιλοσοφίας του δικαίου, Η φυσικό δίκαιο και πολιτειακή επιστήμη*, εισ. Μτφ. Σταμάτης Γιακουμής, Αθήνα- Γιάννινα, Δωδώνη, 2004, σελ. 76. Όπως σημειώνεται στην εισαγωγή, η ανθρώπινη συνείδηση δεν έχει ακόμα την ωριμότητα να καταλάβει ότι αυτό που βούλεται είναι ο ίδιος της ο εαυτός, απαλλαγμένος από υλικές μέριμνες και πάθη και εξέρχεται από τον εαυτό της εξερευνώντας επεκτατικές και κατακτητικές τάσεις της εξωτερικεύεται στην πραγματικότητα προσλαμβάνοντας ζωτικό χώρο αποκτώντας ιδιοκτησία, Γιακουμής Σ., Πρόλογος Μεταφραστή, *Ηθική, δίκαιο, ελευθερία κατά τον Hegel*, σε Χέγκελ Γ. *Βασικές κατευθύνσεις της φιλοσοφίας του δικαίου, Η φυσικό δίκαιο και πολιτειακή επιστήμη*, ο.π., σελ.9. Επίσης ο Καντ στη Μεταφυσική των ηθών σημειώνει «Το εξωτερικό αντικείμενο που ανήκει ως προς την ουσία του σε κάποιον είναι κυριότητά του, στην οποία ενυπάρχουν όλα τα δικαιώματα επί του πράγματος αυτού και τα οποία ο κύριος μπορεί να διαθέτει κατά βούλησιν. Από τούτο συνάγεται αφ' αυτού ότι ένα τέτοιο αντικείμενο μπορεί να είναι μόνο ένα υλικό πράγμα και για τούτο ένας άνθρωπος μπορεί να είναι αυτεξούσιος όχι όμως κύριος του εαυτού του ώστε να μπορεί να διαθέτει τον εαυτό του κατά βούλησιν και πολύ λιγότερο κύριος άλλων ανθρώπων διότι είναι υπεύθυνος έναντι της ανθρωπότητας στο δικό του πρόσωπο». Kant I, *Μεταφυσική των ηθών*, μτφ. Σημ. Επιμ. Κ. Ανδρουλιδάκης, Αθήνα, εκδ. Ιδεόγραμμα 2012, παρ 270§17, σελ.96-97.

η σχέση κατοχής δεν είναι αυτή που προέχει, σημαντική είναι η σχέση του εαυτού επί του εαυτού⁵⁴⁵.

Επίσης ο Ρικέρ διερωτάται σε ποιον ανήκει η αφήγηση μιας ιστορίας που έχουν βιώσει ταυτόχρονα δυο ή περισσότερα πρόσωπα π.χ. ένα ζευγάρι, μια οικογένεια, μια παρέα φίλων. Παραδέχεται πως αν αποδεχτούμε ότι η αφήγηση της ζωής νοείται στενά συνυφασμένη με τη συγκρότηση της ταυτότητας ενός προσώπου, είναι ένα πραγματικό παράδοξο να μοιράζεται κανείς την ιστορία της ζωής του με περισσότερους. Συνυφαίνεται η ιστορία του καθενός με την ιστορία πολυάριθμων άλλων⁵⁴⁶.

Όπως σημειώνεται από θεωρητικούς της σύγχρονης αυτομυθοπλασίας παρά την αίσθηση ότι μας ανήκουν τα γεγονότα και οι εμπειρίες της ζωής στην πραγματικότητα δεν μας ανήκουν⁵⁴⁷. Αυτή η ιδιοκτησία χάνεται από τα χέρια μας όταν γεννιόμαστε τη στιγμή ακριβώς που πρώτη φορά μας παρατηρούν. Οι περισσότερες εμπειρίες υπάρχουν σε ένα διωποκειμενικό επίπεδο⁵⁴⁸. Σύμφωνα με τον υπαρξιακό φιλόσοφο Ζαν Πωλ Σαρτρ στο έργο του «Είναι και Τίποτα» υπάρχουν αργιστά προβολές που μπορεί η ύπαρξη να καθορίσει την ουσία της. Μια ξεκάθαρη ιδέα μας δίδει η ιστορία του εκάστου. Καθένας δηλαδή αποκτά την ιστορία της ζωής του μέσω της οικειοποίησης των εμπειριών, της γεγονόττητας της ζωής και του παρελθόντός του και των συνιστωσών της ζωής του⁵⁴⁹. Με άλλα λόγια, όπως αναλύθηκε παραπάνω, το αίσθημα ιδιοκτησίας επί της προσωπικής ιστορίας σχετίζεται με αυτή την θεμελιακή- για την ύπαρξή του- σχέση του εαυτού με την αφήγηση της ζωής του.

1.2. Οι πρώτες προσπάθειες νομικής προστασίας αυτής της διάστασης.

Οι πρώτες απόπειρες προστασίας της ιστορίας της ζωής από επεμβάσεις από τρίτους ήταν μέσω της προστασίας της προσωπικής ιστορίας ως κτήμα του εαυτού. Συγκεκριμένα στην γαλλική θεωρία υποστηριζόταν ότι η εικόνα του προσώπου και η προσωπική του ιστορία αποτελούν συνιστώσες του ιδιωτικού βίου και μπορούν να συνιστούν εμπορεύσιμο αγαθό⁵⁵⁰. Για παράδειγμα ο γάλλος νομικός B. Edelman θεμελιώνει τη συλλογιστική του στο ισχύον καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα που καθιστά το άτομο από υποκείμενο δικαιωμάτων σε αντικείμενο δικαιωμάτων κατά συνέπεια ο άνθρωπος είναι ιδιοκτήτης του εαυτού του γεγονός που επιτρέπει να συναλλάσσεται με τους τρίτους με αντικείμενο τον εαυτό του. Για αυτό και στη γαλλική νομολογία είχε γίνει δεκτό ότι ο άνθρωπος αποτελεί δημιουργός του εαυτού του κατά συνέπεια μπορεί να μεταβιβάσει την ιστορία της ζωής του⁵⁵¹. Νεότερη νομολογία, όμως, μετέβαλε μια τέτοια δικαιοκή αντίληψη⁵⁵².

Αντίστοιχα στην αμερικανική θεωρία ακολουθώντας μια λοκιανή προσέγγιση υποστηρίχθηκε ότι ο κοινωνικός χώρος που περιβάλλει το άτομο, η ανάμνηση του παρελθόντος του, το σώμα και η εικόνα του, του ανήκουν. Δικαιούται να τα κατέχει

⁵⁴⁵ Ρικέρ Π., Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος, ο.π., σελ. 224.

⁵⁴⁶ Ρικέρ Π., Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος, ο.π., σελ.215

⁵⁴⁷ McGill R. J., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ.177 παραπέμπει σε Malcolm, Janet. *The Silent Woman: Sylvia Plath and Ted Hughes*. London: Picador, 1994, σελ.8.

⁵⁴⁸ McGill R. J., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ.177.

⁵⁴⁹ Σαρτρ Ζ.Π., *Είναι και Μηδέν. Δοκίμιο φαινομενολογικής οντολογίας*, μτφ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση 2007, σελ.746.

⁵⁵⁰ Edelman B., *Le droit saisi par la photographie*, Paris, François Maspero, 1973, σελ. 163.

⁵⁵¹ J.C.P. 1968 I.2136.

⁵⁵² Tribunal de Grande Instance de Paris, 30 juin 1971. J.C.P. 1971.II. 16857 note R.L.

βάσει του χαρίσματος αυτού που είναι σύμφυτο με την ύπαρξή του ως ατομικής ψυχής και της ατομικότητάς του⁵⁵³. Η προσωπική ιστορία μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ακριβώς το προϊόν του ψυχικού, πνευματικού και σωματικού κόπου από τα βιώματα μέρους ή μιας ολόκληρης ζωής ώστε κάποιος να δημιουργήσει μια ενδιαφέρουσα ιστορία ζωής.

Οι θεωρίες αυτές δεν κυριάρχησαν αλλά υποστηρίχθηκε η σύνδεση με το πρόσωπο και ταυτόχρονα στην θεωρία υποστηρίχθηκε η αποδοχή της περιουσιακής διάστασης της προστασίας της ιδιωτικότητας και της προσωπικότητας καθότι η πραγματικότητα αναδεικνύει ότι στοιχεία τους, όπως η φωνή και η εικόνα, χρησιμοποιούνται για λόγους προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών. Αρχικά οι Warren and Brandeis επιχείρησαν μια αναλογία μεταξύ του δικαιώματος ιδιωτικότητας και του δικαιώματος ιδιοκτησίας στην ευρύτερη του έννοια αλλά εντέλει εγκατέλειψαν μια τέτοια προσπάθεια υποστηρίζοντας ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας αποτελεί αυτοτελές δικαίωμα⁵⁵⁴.

Επίσης ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα η αμερικανική νομολογία έχει απορρίψει μια τέτοια προσέγγιση. Για παράδειγμα στην προαναφερόμενη υπόθεση *Melvin v. Reid* (1931), το Ανώτατο Δικαστήριο της Καλιφόρνια απέρριψε ένα δικαίωμα ιδιοκτησίας επί της προσωπικής ιστορίας της ενάγουσας. Όπως σημείωσε καμιά πολιτειακή αρχή δεν θα αναγνώριζε τέτοιο δικαίωμα ιδιοκτησίας στην ιστορία της ζωής. Το δικαίωμα ιδιωτικότητας σχετίζεται με το πρόσωπο και όχι με την ιδιοκτησία⁵⁵⁵. Όμως μέρος της αμερικανικής θεωρίας συνέχιζε να υποστηρίζει ότι ένα δικαίωμα ιδιοκτησίας επί των προσωπικών πληροφοριών παρέχει μεγαλύτερη προστασία στους φορείς από ο,τι ένα δικαίωμα ιδιωτικότητας καθότι το πρώτο παρέχει πιο σαφείς περιορισμούς πρόσβασης τόσο στο κράτος όσο και σε τρίτους καθώς και συγκεκριμένες διαδικαστικές εγγυήσεις⁵⁵⁶.

Η αποδοχή ότι κάποια στοιχεία του δικαιώματος της ιδιωτικότητας εμπορευματοποιούνται και τα υποκείμενα αυτών θα πρέπει να λαμβάνουν περιουσιακό όφελος οδήγησε στην θεωρητική αναγνώριση του έκφανσης του δικαιώματος της ιδιωτικότητας με εμπορική οικειοποίηση/εκμετάλλευση αυτών (αγγλ. *misappropriation privacy*). Επειδή η προστασία και αυτής της έκφανσης της ιδιωτικότητας δεν αναγνωρίζεται σε όλες τις Πολιτείες και θεωρήθηκε επαρκής για την προστασία του προσώπου κρίθηκε αναγκαία η προσθήκη του αυτοτελούς σε σχέση με αυτό δικαιώματος δημοσιότητας (αγγλ. *right of publicity*)⁵⁵⁷.

Στο πλαίσιο της προστασίας της προσωπικότητας στο ηπειρωτικό δίκαιο υπήρξε αντίστοιχα προβληματισμός⁵⁵⁸. Στη γαλλική θεωρία σημειώνεται ότι οι

⁵⁵³ Shils E., *Privacy: Its Constitution and Vicissitudes*, 31 *Law and Contemporary Problems* 281-306, (1966), σελ.290.

⁵⁵⁴ Warren S. and Brandeis L., *The Right to Privacy*, ο.π., σελ.211.

⁵⁵⁵ *Melvin v. Reid*, 94 (Cal. Ct. App. 1931).

⁵⁵⁶ West S., *The story of us, Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, 67 *Wash. & Lee L. Rev.* 589 (2010), σελ. 615 παραπέμπει σε Westin A. F., *Privacy and freedom*, ed. (1967), σελ. 324-25, Lessig L., *The Architecture of Privacy*, 1 *Vand. J. Ent. L. & PR-Ac.* 56, 63-64 (1999).

⁵⁵⁷ Καράκωστας Ι., *Δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων προσωπικότητας και αρχειακό υλικό*, ΧρΙΔ ΣΤ/2006, 193-196, σελ.193.

⁵⁵⁸ Αντίστοιχη συζήτηση έχει αναπτυχθεί και για το περιουσιακό δικαίωμα επί των προσωπικών δεδομένων. Από τη μια μεριά υποστηρίζεται ότι η πληροφορία αποκτά αξία και ποιότητα ακριβώς μέσα από τη διαδικασία της επικοινωνίας και μέσα από την επιχειρηματική δραστηριότητα όσων την καθιστούν δυνατή. Από την άλλη μεριά υποστηρίζεται ότι η αναγνώριση ιδιοκτησιακών ή περιουσιακών δικαιωμάτων επί των προσωπικών δεδομένων θα είχε συνέπεια την ιδιοποίηση, κατακερματισμό, μονοπώληση των επικοινωνιακών διαδικασιών και αποκλεισμό των ατόμων από τις διαδικασίες αυτές. Μήτρου Λ., *Τεχνολογία και Προστασία Προσωπικών Δεδομένων*, στο συλλογικό

δικαστές σε σχετικές υποθέσεις διχάζονται ανάμεσα στο γεγονός ότι δεν μπορούν να αποδεχτούν ένα δικαίωμα ιδιοκτησίας επί της προσωπικότητας γιατί θα ερχόταν σε αντίθεση με την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, θα εξομοίωνε το πρόσωπο με το πράγμα. Από την άλλη εκτιμούν ότι ένα δικαίωμα ιδιοκτησίας επί πραγμάτων παρέχει μεγαλύτερη προστασία από την προστασία επί της προσωπικότητας⁵⁵⁹.

1.3. Νομολογιακά παραδείγματα.

1.3.1. Αφήγηση της προσωπικής ιστορίας και προστασία της προσωπικότητας. Ηπειρωτικό Δίκαιο.

Διχογνωμία στην ελληνική θεωρία του αστικού δικαίου επικρατεί αναφορικά με το περιεχόμενο του δικαιώματος επί της προσωπικότητας. Σύμφωνα με μία θεωρητική άποψη, το δικαίωμα είναι καθαρά ηθικό⁵⁶⁰. Όμως υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη της μικτής φύσης του δικαιώματος με ηθικό και περιουσιακό χαρακτήρα. Ο λόγος είναι ότι στη νέα οικονομική πραγματικότητα διαπιστώνεται το φαινόμενο εμπορευματοποίησης στοιχείων της προσωπικότητας όπως της φωνής, της εικόνας και ονόματος διασήμων προσώπων για την προώθηση προϊόντων και υπηρεσιών και εν γένει για διαφημιστικούς σκοπούς⁵⁶¹.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, κατά την γερμανική και την ελληνική θεωρία αστικού δικαίου που έχει βασιστεί σε αυτή, η ιστορία της ζωής συγκαταλέγεται μαζί με τη φωνή και την εικόνα και ανήκει στις περιουσιακά εμπορεύσιμες πλευρές της προσωπικότητας. Στην πρόσφατη ελληνική θεωρία αστικού δικαίου σημειώνεται ότι παρά το γεγονός ότι το δικαίωμα στην προσωπικότητα συνδέθηκε με την ανάγκη προστασίας μη περιουσιακών συμφερόντων του προσώπου, έγινε δεκτό ότι κάποιες εκφάνσεις της προσωπικότητας έχουν και περιουσιακή διάσταση με την έννοια ότι

έργο: Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικών Λόγων – 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο, *Η εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας στο εμπορικό δίκαιο*, Αθήνα 1998, σελ. 193-208, σελ.201. Στο ίδιο πνεύμα σημειώνεται ότι η πληροφοριακή αυτοδιάθεση δεν παρέχει ένα δικαίωμα εξουσίας επί των προσωπικών του δεδομένων η οποία εμπνέεται από το δικαίωμα κυριότητας του αστικού δικαίου, καθότι δεν ανταποκρίνεται ούτε στις ιδιότητες της προσωπικότητας με τις συνθήκες ένταξης στην κοινωνία, ούτε στις συνθήκες της κοινωνίας της πληροφορίας και τις ιδιαιτερότητες της πληροφορίας ως κεντρικού σημείου αναφοράς του δικαιώματος. Τσεββάς Α., *Προσωπικά Δεδομένα και Μέσα Ενημέρωσης*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 2010, σελ. 77-78.

⁵⁵⁹ Ο Bernard Edelman σημειώνει ότι φύση του δικαιώματος κάποιου σε σχέση με την ιδιωτική του ζωή πάντα συνιστούσε ένα πρόβλημα. Είναι δικαίωμα ιδιοκτησιακό ή είναι δικαίωμα προστασίας της προσωπικότητας άρα ηθικό και μη περιουσιακό. Κανείς δεν έχει προβάλει μια πειστική θεωρία. Οι δικαστές δεν θέλουν να υποβιβάσουν τον άνθρωπο σε αντικείμενο αλλά αναγνωρίζουν ότι η πιο επαρκής προστασία είναι ενός ιδιοκτησιακού δικαιώματος επί της ιδιωτικής ζωής. Το ιδανικό για αυτούς θα ήταν να προστατεύοταν η ιδιωτικότητα όπως η ιδιοκτησία αλλά χωρίς να έχει το ανάλογο καθεστώς. Judgment 3 décembre 1980 Cass civil, Ire, 1981 D.S. Jur., 221, note Edelman.

⁵⁶⁰ Γεωργιάδης Α., *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 3η έκδοση, Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας, 2002, σελ.146 επ.

⁵⁶¹ Όπως προαναφέρθηκε για τον Σπυριδάκη η προσωπική ιστορία αποτελεί ένα αγαθό της προσωπικότητας και κατηγοριοποιείται μαζί με την εικόνα, την εξωτερική εμφάνιση και τη φωνή. Πρόκειται για αγαθά που αναφέρονται στον προσδιορισμό του προσώπου αλλά και μπορούν να έχουν περιουσιακή απόδοση. Σπυριδάκης Ι.Σ., *Γενικές Αρχές*, ο.π. σελ. 328. Αντίστοιχα βλέπε Σημαντήρας Κ., *Γενικά Αρχαία Αστικού Δικαίου*, ο.π., σελ. 338 επ. Ρόκας Ν.Κ., *Εκμετάλλευση και προστασία της διαφημιστικής αξίας*, ΕΕμπΔ 1999, τ.10, σελ.12., Μαρίνος Θ., *Εμπορευματοποίηση προσωπικότητας και δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Αναλογική εφαρμογή διατάξεων ν. 2121/1992 στην εκμετάλλευση του δικαιώματος προσωπικότητας*, ΧρΙΔ, Ζ/2007, σελ.579 όπου και αναλυτικά παραπομπή σε γερμανική θεωρία.

μπορούν να γίνουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από το ίδιο πρόσωπο ή από τους άλλους αποφέροντας οικονομικά οφέλη⁵⁶².

Το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας ορίζεται ως το δικαίωμα να ελέγχει κανείς και να προστατεύει την οικονομική χρήση και εκμετάλλευση ορισμένων κερδοφόρων στοιχείων της προσωπικότητάς του. Εμπεριέχει την εξουσία να επιτρέπει σε τρίτα πρόσωπα την χρησιμοποίηση στοιχείων προσωπικότητας για να προσκομίσει οικονομικό όφελος και να εμποδίσει άλλους από την παράνομη χωρίς τη συναίνεσή του χρησιμοποίηση αυτών των στοιχείων⁵⁶³.

Όσοι υποστηρίζουν την περιουσιακή διάσταση της προσωπικότητας σημειώνουν ότι φορείς του δικαιώματος εμπορευματοποίησης αυτών των στοιχείων δεν είναι μόνο οι διασημότητες αλλά κάθε άτομο, αρκεί κάποιο στοιχείο της προσωπικότητάς του να χρησιμοποιείται για εμπορικό σκοπό⁵⁶⁴. Αν και γίνεται δεκτό ότι το δικαίωμα συνήθως αποσκοπεί στην προστασία διασημοτήτων από την εκμετάλλευση στοιχείων της προσωπικότητάς τους. Είναι δυνατό υπό ειδικές περιστάσεις στοιχεία της προσωπικότητας ενός προσώπου της σχετικής επικαιρότητας να έχουν εμπορική αξία. Όπως για παράδειγμα η προσωπική ιστορία προσώπων που τους συνέβη ένα αξιοπερίεργο συμβάν. Η εμπορική αυτή αξία λαμβάνεται υπόψιν κατά τον υπολογισμό του ύψους της αποζημίωσης⁵⁶⁵.

Ταυτόχρονα στην ελληνική νομολογία και θεωρία γίνεται δεκτό ότι σε αντίθεση με το αγγλοσαξωνικό δίκαιο δεν αναγνωρίζεται ένα αυτοτελές δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης της προσωπικότητας αλλά η δυνατότητα μιας περιορισμένης εκμετάλλευσης ορισμένων στοιχείων υπό τη μορφή περιορισμών στο γενικό δικαίωμα⁵⁶⁶. Αναφορικά με τη δυνατότητα να μεταβιβαστούν οι εμπορεύσιμες αυτές πλευρές, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι αμεταβίβαστο καθότι πρόκειται δικαίωμα αυτοτελές για κάθε πρόσωπο, απaráγραπτο, απολύτως προσωποπαγές και απόλυτο σύμφωνα με το άρθρο 57 παρ. 1 εδ. 2 ΑΚ⁵⁶⁷. Η θεωρητική άποψη, που υποστηρίζεται το αμεταβίβαστο, υποστηρίζει επίσης ότι δεν κληρονομείται το δικαίωμα αυτό σε αντίθεση με την άποψη που υποστηρίζει ότι η προσωπικότητα είναι περιουσιακό δικαίωμα αλλοτριώσιμο και δεκτικό περισσότερων φορέων ή υποκειμένων.

Στη θεωρία υποστηρίζεται και η αντίθετη άποψη ότι επιτρέπεται το κληρονομητό του δικαιώματος με ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 932 εδαφ. 3 ΑΚ. Σύμφωνα με την παραπάνω άποψη η οικογένεια του θανόντος διατηρεί το «δικαίωμα εμπορικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας» του αποβιώσαντος στο βαθμό που η συγκεκριμένη προβολή, παρουσίαση ή εκπομπή των προσωπικών δεδομένων δεν προκαλεί το ενδιαφέρον του κοινού για πληροφόρηση και δεν έχει καταστεί κοινόχρηστο αγαθό⁵⁶⁸. Αντίστοιχα έχει υποστηριχθεί και στη γερμανική νομολογία ότι υπάρχουν μεταβιβάσιμα εμπορεύσιμα στοιχεία της προσωπικότητας

⁵⁶² Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π., σελ. 276.

⁵⁶³ Καράκωστας Ι., *Δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων προσωπικότητας και αρχειακό υλικό*, ο.π., σελ. 194.

⁵⁶⁴ Σούρλας Π., *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα. Άρθρ 57-60*, Αθήνα 1952, σελ. 24.

⁵⁶⁵ Καράκωστας Ι., *Δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων προσωπικότητας και αρχειακό υλικό*, ο.π., σελ. 194.

⁵⁶⁶ Κοριατοπούλου, Αγγέλη Π., *Right of publicity. Άδεια χρήσης δικαιωμάτων προσωπικότητας, Πτυχές εμπορευματοποίησης*, ΔίΜΕΕ, 1/2007, σελ. 22.

⁵⁶⁷ Καράκωστας Ι., *Το δικαίωμα προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 54. Φουντεδάκη, *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π., σελ. 279.

⁵⁶⁸ Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, 3η έκδ., Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2005, σελ. 435.

του αποθανόντος⁵⁶⁹. Μέχρι στιγμής η παραβίαση της προσωπικής ιστορίας ως οικονομικό στοιχείο της προσωπικότητας δεν έχει απασχολήσει την ελληνική νομολογία σε αντίθεση με την αμερικανική όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια. Την ελληνική νομολογία έχει απασχολήσει μόνο η χρήση εικόνας ενός προσώπου για διαφημιστικούς και εμπορικούς σκοπούς⁵⁷⁰.

1.3.2. Αφήγηση μιας πραγματικής ιστορίας και προστασία του δικαιώματος ιδιωτικότητας μέσω εμπορικής οικειοποίησης. Αμερικανικό Δίκαιο.

Μια από τους πρώτες προσπάθειες να προστατευτεί ένα πρόσωπο από τη μυθοπλαστική μεταφορά της ιστορίας της ζωής του ήταν μέσω του αδικοπρακτικού δικαίου προστασίας του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής και ιδίως της εμπορικής εκμετάλλευσης/οικειοποίησης του ονόματος ή της ομοιότητας ή του πορτραίτου ενός προσώπου (appropriation). Οι εκφάνσεις της ιδιωτικότητας έχουν κατηγοριοποιηθεί από το αμερικανικό θεωρητικό W. Prosser⁵⁷¹. Για να γίνει αποδεκτή η παραβίαση αυτής της έκφανσης της ιδιωτικότητας (appropriation) θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά τα εξής στοιχεία: α) η εμπορική χρήση του ονόματος, της εικόνας ή του πορτραίτου ενός προσώπου. Δεν θα πρέπει η χρήση να έχει γίνει με τυχαίο τρόπο ούτε να έχει στόχο την παρουσίαση ενός θέματος δημοσίου ενδιαφέροντος, β) το θιγόμενο πρόσωπο θα πρέπει να αναγνωρίζεται από το κοινό, γ) αναγκαία είναι και η διαπίστωση αποκόμισης κέρδους από την χρήση του ονόματος ή της ταυτότητας του θιγόμενου προσώπου⁵⁷².

Μια από τις πρώτες υποθέσεις αφορούσε το βιβλίο «From here to eternity» (1951) του συγγραφέα James Jones που μεταφέρθηκε στη συνέχεια στον κινηματογράφο⁵⁷³. Ένας από τους κεντρικούς ήρωες της ταινίας ήταν ο Angelo Maggio και η ταινία εξιστορούσε τις περιπέτειές του στον αμερικανικό στρατό στις αρχές του 1940. Ο Joseph Maggio ο οποίος υπηρέτησε την ίδια περίοδο στον αμερικανικό στρατό και ανήκε στην ίδια στρατιωτική μονάδα με την συγγραφέα υποστήριξε ότι χρησιμοποίησε το όνομα για το χαρακτήρα του βιβλίου. Επικαλέστηκε την παραβίαση της ιδιωτικότητάς του λόγω εμπορικής οικειοποίησης αλλά δεν ισχυρίστηκε ότι αναγνωριζόταν ούτε ότι υπήρχαν άλλες λεπτομέρειες ή άλλα γεγονότα της ζωής που να τον συνδέουν με τον ήρωα του βιβλίου. Το δικαστήριο απέρριψε την αγωγή του με το εξής σκεπτικό. «Είναι γενικά αποδεκτό ότι τα μυθιστορήματα βασίζονται στο παρελθόν και στις εμπειρίες του συγγραφέα. Οι χαρακτήρες που απεικονίζονται είναι μυθοπλαστικοί αλλά συχνά βασίζονται σε πραγματικά πρόσωπα που ο συγγραφέας γνώρισε ή παρατήρησε. Αυτό ισχύει και για τα μέρη που αποτελούν το σκηνικό του μυθιστορήματος. Το τελικό αποτέλεσμα μπορεί να είναι τόσο μυθοπλαστικό που να εκλαμβάνεται εντελώς ως αποκόρημα φαντασίας».

⁵⁶⁹ Marlene Dietrich no I ZR 49197, Entscheidungen des BGH in Zivilsachen 143, 214, Neue Juristische Wochenschrift 2000, 2195, υποσημ.29.

⁵⁷⁰ Αναλυτικά Καράκωστας Ι., Το Δίκαιο των ΜΜΕ, ο.π., σελ.375. Επίσης Καράκωστας Κ., Βρεττού Χ., Προσβολή προσωπικότητας και right of publicity. Σκέψεις με αφορμή την ΠΠρΑθ 4661/2004, ΔίΜΕΕ, 2/2006, σσ. 154-159.

⁵⁷¹ Ο Prosser κατηγοριοποιεί το δικαίωμα σε τέσσερις βασικές εκφάνσεις: α) επέμβαση στον ενάγοντα (intrusion), β) η δημόσια αποκάλυψη ντροπιαστικών ιδιωτικών γεγονότων (public disclosure of private facts), γ) παραβίαση επειδή θέτει υπό ψευδή φωτισμό το υποκείμενο του δικαιώματος (false light), δ) επέμβαση στην ιδιωτικότητα μέσω εμπορικής εκμετάλλευσης/οικειοποίησης (appropriation), Prosser W.L., Privacy, ο.π., σελ.383.

⁵⁷² Σχετικά Brown v. Ames, 201 F.3d 654, 657 (5th Cir. 2000).

⁵⁷³ People ex rel. Maggio v. Charles Scribner's Sons (1954) 205 Misc. 818, 130 N.Y.S.2d 514.

Κατέληξε ότι καθώς το έργο δεν ήταν βιογραφία, οι ομοιότητες στη ζωή και στις πράξεις μεταξύ του υπαρκτού προσώπου και του χαρακτήρα ήταν λιγοστές και δεν συνέντευχε το στοιχείο αναγνώρισης από το κοινό.

Μια αντίστοιχη υπόθεση είναι *Toscani v. Hersey* (1946). Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, κατά των δημιουργών της ταινίας «A bell for Adano» (1945) στράφηκε ένας πρώην αξιωματικός των Η.Π.Α. ο οποίος θεώρησε ότι ο χαρακτήρας ενός αξιωματικού που υπηρετούσε στην συμμαχική στρατιωτική κυβέρνηση στη Σικελία μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο αποτελούσε ουσιαστικά πορτραίτο του. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Νέας Υόρκης έκρινε αρχικά ότι υπήρξε παραβίαση αυτής της έκφρασης του δικαιώματος ιδιωτικότητας, που προστατεύεται από τα άρθρα 50 και 51 του Civil Rights Law της Πολιτείας της Νέας Υόρκης. Κατά την άποψη του δικαστηρίου, ο συγγραφέας δεν είχε μόνο εμπνευστεί από τα γεγονότα της ζωής του ενάγοντα αλλά χρησιμοποίησε την ιστορία του για εμπορικούς σκοπούς. Όμως το δευτεροβάθμιο δικαστήριο διαφώνησε. Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, το νομοθέτημα δεν στοχεύει να αναγνωρίσει περιουσιακή ζημία με μόνο το γεγονός της απεικόνισης παρόμοιων γεγονότων και πράξεων σε ένα μυθοπλαστικό έργο με αυτών που έχει πραγματικά ζήσει κάποιος. Μια τέτοια ερμηνεία της έννοιας του πορτραίτου θα διεύρυνε υπερβολικά το προστατευτικό πεδίο του δικαιώματος⁵⁷⁴. Στην συγκεκριμένη περίπτωση το δικαστήριο έκρινε δεν υπήρχε κάποια ομοιότητα ούτε στο όνομα, ούτε στην εμφάνιση μεταξύ των δυο προσώπων.

Το 1993 προβλήθηκε στους κινηματογράφους μια κωμωδία με τίτλο «The Sandlot» που αναφερόταν στις περιπέτειες μιας σχολικής ομάδας μπειζμπολ την δεκαετία του 1960. Ένα από τα αγόρια της ομάδας ήταν Michael Palledorous, τον οποίο οι φίλοι του φώναζαν με το παρατσούκλι Squints. Ο Michael Polydoros, παιδικός φίλος και συμμαθητής του σεναριογράφου και σκηνοθέτη της ταινίας, στράφηκε κατά της κινηματογραφικής εταιρείας και του δημιουργού της ταινίας. Σε αυτή συρρέαν οι νομικές βάσεις της παραβίασης της εμπορικής εκμετάλλευσης του ονόματός του, του δικαιώματος ιδιωτικότητας και της τιμής του. Κύρια βλάβη που υποστήριζε ότι είχε υποστεί ήταν ότι μετά την προβολή της ταινίας οι γνωστοί του τον κορόιδευαν για την εμφάνιση και το παρατσούκλι που είχε ως μικρό παιδί. Από μια φωτογραφία που προσκόμισε προέκυψε ότι ο σεναριογράφος πράγματι είχε εμπνευστεί από την εμφάνιση του παιδικού του φίλου. Στην ταινία ο ηθοποιός που υποδύοταν τον κεντρικό ήρωα φορούσε παρόμοια γυαλιά και ρούχα με τον ενάγοντα στην ίδια ηλικία. Ένα ακόμα κοινό στοιχείο ήταν ότι ο ήρωας όπως και ο ενάγων αγαπούσε το μπέιζμπολ. Όμως, όπως όπως σημείωσε το δικαστήριο, παρά τις ομοιότητες υπήρχε μια σημαντική διαφορά. Η ηλικία του σαραντάχρονου ενάγοντα και του δεκάχρονου χαρακτήρα της ταινίας. Για αυτό έκρινε ότι δύσκολα κάποιος θα τους μπερδευε. Οι ομοιότητες στην εμφάνιση και στις προτιμήσεις κατά την παιδική ηλικία του ενάγοντα δεν καθιστούσαν την ταινία βιογραφική. Οι λιγοστές ομοιότητες δεν μετέβαλαν ένα έργο μυθοπλασίας σε ένα έργο τεκμηρίωσης. Δεν υπήρξε μια εμπορευματοποίηση κατά συνέπεια του ονόματός του και της εμφάνισης του ενάγοντα. Η ταινία ήταν ένα καλλιτεχνικό έργο που προστατευόταν συνταγματικά⁵⁷⁵.

⁵⁷⁴ *Toscani v. Hersey*, 271 A.D. 445; 65 N.Y.S.2d 814; 1946 N.Y. App. Div. LEXIS 2773; 71 U.S.P.Q. (BNA) 281.

⁵⁷⁵ *Polydoros v. Twentieth Century Fox Film et al.*, 67 Cal. Rptr. 2d 305;308, 25 Media L. Report BNA 2363, review granted and opinion superseded 69 Cal. Rptr. 2d 897; 1997 and review dismissed, cause remanded 79 Cal. Rptr. 2d 206; 1998 and publication ordered.

Στην τηλεταινία με τίτλο «If I should die», που προέβαλε τον Ιανουάριο του 1962, το τηλεοπτικό κανάλι CBS (Columbia Broadcasting Systems) ο πρίγκιπας Youssoufoff παρουσιαζόταν με το πραγματικό του όνομα ως ήρωας που επιχειρήσε να σώσει τη χώρα του. Οι σεναριογράφοι της ταινίας είχαν διεξάγει έρευνα και επεδίωξαν η ταινία να είναι όσο το δυνατόν πιο ιστορικά ακριβής. Παρόλα αυτά ο πρίγκιπας στράφηκε κατά του τηλεοπτικού καναλιού για παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητάς του. Η δίκη διεξήχθη στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης όπου αναγνωρίζεται η παραβίαση ιδιωτικότητας μέσω εμπορικής εκμετάλλευσης της ταυτότητας ενός προσώπου (appropriation privacy). Ο πρίγκιπας υποστήριξε ότι η ταινία ήταν μυθοπλαστική αφού χρησιμοποιούσε φανταστικούς διάλογους και περιείχε φανταστικά περιστατικά όπως ότι τον παρουσίαζε να έχει χρησιμοποιήσει τη γυναίκα του Irina ως δόλωμα για να παρασύρει τον Ρασπούτιν στο σπίτι του. Στη συγκεκριμένη υπόθεση το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δέχτηκε ότι εφόσον οι δημιουργοί της τηλεταινίας είχαν διεξάγει ιστορική έρευνα και ο πρίγκιπας αποτελούσε ιστορική προσωπικότητα, είχε μάλιστα συμβάλει στη δημοσιοποίηση της συμμετοχής του στη δολοφονία του Ρασπούτιν γράφοντας ένα βιβλίο, δεν υπήρχε παραβίαση του δικαιώματός του. Επειδή η ταινία είχε δημοσιογραφικό ενδιαφέρον η αναγνώριση του προσώπου δεν συνιστά προσβολή του δικαιώματος ιδιωτικότητάς του. Η υπόθεση έφτασε ως το Ανώτατο Δικαστήριο της Νέας Υόρκης το οποίο δέχτηκε την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου⁵⁷⁶.

Μια συναφής υπόθεση είναι η *O'Grady v. Twentieth Century Fox* (E.D. Tex. 2003)⁵⁷⁷. Από το 1991 έως το 1998 ο O'Grady υπηρετούσε ως κυβερνήτης πιλότος σε ένα μαχητικό αεροπλάνο της Αμερικανικής Πολεμικής Αεροπορίας. Το 1994 βρέθηκε στην αμερικανική βάση της Ιταλίας και πήρε μέρος σε πλήθος αποστολών κατά την διάρκεια του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Το 1995 το αεροπλάνο του καταρρίφθηκε στη Βοσνία αλλά κατόρθωσε να επιβιώσει και να μην πιαστεί αιχμάλωτος. Έξι μέρες μετά διασώθηκε από ένα ελικόπτερο του ΝΑΤΟ που πετούσε στην περιοχή. Για τις υπηρεσίες του παρασημοφορήθηκε. Η ιστορία του απέκτησε δημοσιότητα. Ο ίδιος έγραψε δυο βιβλία. Από το 1996 άρχισε να δίνει διαλέξεις, ασχολία που μετά την αποστράτευσή του έγινε η κύρια πηγή εσόδων του. Το 1996 έδωσε μια σειρά συνεντεύξεων στο BBC, όπου περιέγραφε την περιπέτειά του. Έχοντας βασιστεί στις μαρτυρίες του το BBC, γύρισε ένα δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ με τίτλο «Missing in action». Το 2001 Fox Film προέβαλε στις κινηματογραφικές αίθουσες την ταινία «Behind Enemy Lines». Η υπόθεση της ταινίας ήταν απλά εμπνευσμένη από την πραγματική ιστορία του O'Grady, όπως είχε μεταδοθεί από τα ΜΜΕ και δεν απεικόνιζε με ακρίβεια τα πραγματικά γεγονότα. Λίγες μέρες πριν προβληθεί η ταινία στις αίθουσες, επαναπροβλήθηκε σε κανάλι της αμερικανικής τηλεόρασης, το δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ του BBC με αλλαγμένο τίτλο «Behind Enemy Lines: The Scott O'Grady Story». Επίσης σε κάποιο σημείο ο αφηγητής του ντοκιμαντέρ πρόσθεσε τη φράση «σαν τον Scott O'Grady, ο χαρακτήρας της ταινίας Chris Burnett αντιμετώπισε κάποιες προκλήσεις όταν το αεροπλάνο του καταρρίφθηκε». Κατά τη διάρκεια της τηλεοπτικής μετάδοσης προβάλλονταν διαφημιστικά σποτάκια της ταινίας.

Ο O'Grady υποστήριξε ότι η κινηματογραφική εταιρεία και το τηλεοπτικό κανάλι που προέβαλε το ντοκιμαντέρ παραβίασαν το δικαίωμα ιδιωτικότητας καθώς

⁵⁷⁶ Youssoufoff v. CBS 244 N.Y.S. 2d, 201, 19 AD, 2D 856, (1963)

⁵⁷⁷ Scott O'Grady, Plaintiff v. Twentieth Century Fox Film Corp. and Discovery Communications Inc. Defendants, 2003 U.S. Dist. LEXIS 24936.

χρησιμοποίησαν για εμπορικό σκοπό το όνομα του, Οι εναγόμενοι υποστήριξαν ότι η ταινία δεν παραβίαζε το δικαίωμα ιδιωτικότητας καθώς το δίκαιο της πολιτείας του Texas δεν αναγνωρίζει δικαίωμα επί της ιστορίας της ζωής ενός προσώπου. Η ιστορία του O'Grady είχε αναμφισβήτητα δημόσιο ενδιαφέρον. Δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί παραβίαση ιδιωτικότητας με εμπορική εκμετάλλευση (appropriation) όταν πρόκειται για πληροφορίες δημοσίου ενδιαφέροντος ή που ανήκουν στον δημόσιο τομέα. Επίσης η ταινία δεν γυρίστηκε για εμπορικούς λόγους αλλά καλλιτεχνικούς και προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία. Το District Court of Texas έκρινε ότι η ταινία δεν παραβίασε το δικαίωμα ιδιωτικότητας με εμπορική εκμετάλλευση του ενάγοντα. Η προστασία αυτής της έκφανσης του δικαιώματος της ιδιωτικότητας περιλαμβάνει την προστασία από την εμπορική χρήση του ονόματος ή με εμπορική εκμετάλλευση της ομοιότητας. Δεν περιλαμβάνει το στοιχείο της ιστορίας της ζωής ενός προσώπου.

Η δεύτερη δικαιολογητική βάση της αγωγής του O'Grady βασιζόταν στον τρόπο προώθησης της ταινίας σε σχέση με το δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ. Το ντοκιμαντέρ επαναπροβλήθηκε λίγες μέρες πριν την προβολή της ταινίας στους κινηματογράφους με τρόπο που να δίνει την λανθασμένη εντύπωση στους θεατές ότι η ταινία εξιστορούσε την πραγματική ιστορία του O'Grady. O'Grady δεν έδωσε ποτέ την άδεια του για να διαφημιστεί η ταινία με σχέση με τη δική του ιστορία αλλά έδωσε μόνο την συγκατάθεσή του για την επαναπροβολή του ντοκιμαντέρ. Όπως υποστήριξε, η χρήση της προσωπικής του ιστορίας για προώθηση της ταινίας παραβίαζε την Lanham Act⁵⁷⁸. Αποτελούσε αθέμιτο ανταγωνισμό και παραπλανητική διαφήμιση. Οι εναγόμενοι υποστήριξαν ότι η Lanham Act δεν εφαρμόζεται για ιδέες. Η ταινία δεν είναι εμπορικός λόγος, οπότε η Lanham Act δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί με τρόπο σύμφωνο με την προστασία της Πρώτης Τροπολογίας. Επίσης πουθενά δεν αποδεικνυόταν ψευδής περιγραφή γεγονότων ή παραπλανητική παρουσίαση γεγονότων που αποτελούσε τη βασική προϋπόθεση εφαρμογής της Lanham Act.

Το District Court of Texas έκρινε ότι ο ενάγοντας αναγνωριζόταν στο ντοκιμαντέρ. Το αμφιλεγόμενο ζήτημα ήταν αν η επιλογή του τίτλου και του τρόπου προβολής του ντοκιμαντέρ έγινε για να προωθηθεί εμπορικά την ταινία. Υπενθύμισε τις τρεις προϋποθέσεις που έθεσε το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. για να διαπιστωθεί αν πρόκειται για εμπορικός λόγος: α) αν είναι διαφήμιση, β) αν συνδέεται με ένα προϊόν ή μια υπηρεσία, γ) αν ο ομιλητής έχει ένα οικονομικό κίνητρο που επιλέγει το συγκεκριμένο τρόπο έκφρασης⁵⁷⁹. Σημείωσε ότι η επιλογή του τίτλου μιας ταινίας γίνεται τόσο με καλλιτεχνικά όσο και με εμπορικά κίνητρα. Με άλλα λόγια αποτελεί καλλιτεχνική έκφραση του δημιουργού του φιλμ αλλά και μέσο προώθησης της ταινίας. Σε περίπτωση που ο τίτλος μιας ταινίας χρησιμοποιεί το όνομα ενός δημοσίου προσώπου θεωρείται ότι γίνεται κατά κύριο λόγο για καλλιτεχνικούς λόγους εκτός αν δεν υπάρχει εμφανής καλλιτεχνική σχέση μεταξύ του

⁵⁷⁸ Section 43(a) of the Lanham Act, 15 U.S.C. 1125, imposes liability on: Any person who, in connection with any goods ... uses in commerce any word, term, name ... or any false designation of origin, false or misleading description of fact, or false or misleading representation of fact, which ... is likely to cause confusion, or to cause mistake, or to deceive as to the affiliation, connection, or association of such person with another person, or as to the origin, sponsorship, or approval of his or her goods, services, or commercial activities by another person.

⁵⁷⁹ Σχετικά Bolger v. Youngs Drug Products Corp., 463 U.S. 60, 66-67, 77 L. Ed. 2d 469, 103 S. Ct. 2875 (1983).

τίτλου και του περιεχομένου της ταινίας και αν ο τίτλος εσκεμμένα παραπλανεί για το περιεχόμενο ή την προέλευση της ταινίας.

Στην προκειμένη υπόθεση, δεν έχει πειστεί ότι ο καλλιτεχνικός και εμπορικός σκοπός επιλογής του τίτλου είναι εξίσου σημαντικοί και αλληλένδετα συνδεδεμένοι. Η επιλογή του νέου τίτλου για το δραματοποιημένο ντοκιμαντέρ «Behind Enemy Lines: The Scott O'Grady Story» χρησιμοποιήθηκε μετά από συνεννόηση των εταιριών για να προωθηθεί η ταινία «Behind Enemy Lines». Για αυτό το District Court of Texas έκρινε ότι ο τίτλος ήταν παραπλανητικός. Έδινε την εντύπωση ότι η ταινία εξιστορεί την πραγματική ιστορία του ενάγοντα ή ότι ο ενάγοντας έχει συμμετάσχει στη δημιουργία της. Ως εμπορικός και παραπλανητικός λόγος δεν προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος. Δεν εμπίπτει σε κάποια από τις εξαιρέσεις που προβλέπει η Lanham Act. Συγκεκριμένα η εν λόγω χρήση δεν κρίνεται ούτε ως θεμιτή χρήση λόγω ιστορικού ενδιαφέροντος, ούτε ως παρεμπόδιση χρήση, ούτε ότι εξυπηρετεί ένα νόμιμο δημοσίου ενδιαφέροντος σκοπό. Για αυτό επιδίκασε αποζημίωση στον ενάγοντα⁵⁸⁰.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η υπόθεση *Matthews, et al., v. Kim Wozencraft, Random House, Inc.* στην οποία διερευνάται το ζήτημα της μοιρασμένης ιστορίας ζωής. Το 1979, ο Creig Matthews και η Kim Wozencraft ήταν μυστικοί αστυνομικοί στη Δίωξη Ναρκωτικών. Κατά τη διάρκεια της συνεργασίας τους, συνδέθηκαν ερωτικά. Σταδιακά άρχισαν να κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών. Παρά το γεγονός ότι αντιμετώπιζαν προβλήματα εθισμού, συνέχισαν να δουλεύουν ως μυστικοί αστυνομικοί και μάλιστα κατέθεσαν ως μάρτυρες σε πολλές υποθέσεις κατά εμπόρων ναρκωτικών. Σε ορισμένες από αυτές τις δίκες ψευδομαρτύρησαν. Οι ψευδείς μαρτυρίες τους αποκαλύφθηκαν και καταδικάστηκαν σε φυλάκιση. Στη φυλακή παντρεύτηκαν και υπέγραψαν μια σύμβαση για την συγγραφή από κοινού ενός βιβλίου που θα περιέγραφε τις περιπέτειές τους, υπό τον όρο ότι θα το τελείωναν σε ένα χρόνο. Όμως, δεν κατόρθωσαν να ολοκληρώσουν το βιβλίο σε αυτό το διάστημα.

Όταν η Wozencraft αποφυλακίστηκε, πήρε διαζύγιο από το σύζυγό της και άρχισε να γράφει ένα μυθιστόρημα βασισμένο στην ιστορία τους. Το βιβλίο της με τίτλο «Rush» χαρακτηριζόταν ως μυθιστόρημα και είχε δήλωση αποποίησης ευθύνης. Σημειωνόταν δηλαδή στο εσώφυλλο ότι το βιβλίο δεν αναφερόταν σε πραγματικά πρόσωπα και καταστάσεις (αγγλ. disclaimer). Ο κεντρικός χαρακτήρας του βιβλίου, ο Jim Raynor, είχε κοινά χαρακτηριστικά με τον πρώην σύζυγό της και η ιστορία είχε αρκετά κοινά σημεία με την πραγματική ιστορία του ζευγαριού. Αμέσως μετά η Wozencraft παραχώρησε το δικαίωμα κινηματογραφικής μεταφοράς του βιβλίου της σε μια κινηματογραφική εταιρεία έναντι του ποσού του ενός εκατομμυρίου δολαρίων.

Ο Matthews στράφηκε κατά της Wozencraft για αθέτηση συμβολαίου και παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητάς μέσω εμπορικής εκμετάλλευσης. Υποστήριζε ότι ο ίδιος και η Wozencraft ήταν συνιδιοκτήτες της ιστορίας για όλη τους τη ζωή. Το βιβλίο της Wozencraft, αν και δεν χρησιμοποίησε το όνομα του, βασίστηκε στα πραγματικά περιστατικά της ζωής του και κατ' ουσίαν εκμεταλλεύτηκε την προσωπική του ιστορία για να έχει οικονομικό όφελος. Το District Court του Texas απέρριψε την αγωγή του γιατί έκρινε ότι στην Πολιτεία του Texas δεν αναγνωρίζεται το δικαίωμα εκμετάλλευσης της προσωπικής ιστορίας. Πρόσθεσε ότι ακόμα και αν το δικαίωμα αναγνώριζε τέτοιο δικαίωμα, θα είχε προβλεφθεί ρητή εξαίρεση για τις βιογραφίες και τις μυθιστορηματικές βιογραφίες.

Ο Matthews άσκησε έφεση κατά της απόφασης. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι απαιτούνται τρία στοιχεία για να κριθεί βάσιμη αγωγή

⁵⁸⁰ Σχετικές υποθέσεις είναι *Waters v. Moore* (1972), *Wojtowicz v. Delacorte Press* (1978).

παραβίασης της ιδιωτικότητας με εμπορική εκμετάλλευση: α) ο εναγόμενος θα πρέπει να έχει εκμεταλλευτεί εμπορικά την εικόνα ή ομοιότητα του ενάγοντα για την αξία που εμπεριέχει. Δεν αρκεί να έχει γίνει με παρεμπόδιον τρόπο αυτή η εμπορική χρήση επειδή η εικόνα, το όνομα ή το πορτραίτο του ενάγοντα έχει προκαλέσει το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού, β) ο ενάγοντας θα πρέπει να αναγνωρίζεται, γ) ο εναγόμενος θα πρέπει να έχει αποκομίσει όφελος από τη χρήση του ονόματος, της εικόνας ή του πορτραίτου του ενάγοντα⁵⁸¹.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση κρίθηκε ότι ο Matthews δεν κατόρθωσε να αποδείξει κανένα από τα παραπάνω στοιχεία. Όπως σημειώθηκε, ακόμα και αν ο Matthews κατόρθωνε να αποδείξει ότι η πρώην σύζυγός του εκμεταλλεύτηκε εμπορικά το όνομα του, το βιβλίο της Wozencraft προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία διότι περιγράφει την ιστορία της ζωής ενός δημοσίου προσώπου. Ένα δημόσιο πρόσωπο δεν είχε αποκλειστικά δικαιώματα επί της προσωπικής του ιστορίας. Ειδικά εφόσον το βιβλίο αναφέρεται στη ζωή ενός προσώπου που κατηγορήθηκε για ένα έγκλημα, τα ιδιωτικά γεγονότα που αναφέρει μπορούν να δια φωτίσουν το κοινό για το χαρακτήρα του, να καταδείξουν την αθωότητα ή την ενοχή του και να αποκαλύψουν τους λόγους που τον οδήγησαν στο έγκλημα. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, το βιβλίο απολαμβάνει την πλήρη προστασία της ελευθερίας του λόγου γιατί πραγματεύεται με νόμιμο τρόπο ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Με αυτές τις σκέψεις απέρριψε την έφεση του Matthews. Όπως σημειώθηκε στο σκεπτικό της απόφασης, τα γεγονότα της ζωής δεν έχουν αξία, η οποία μειώνεται με την επαναλαμβανόμενη χρήση.

Μια σχετικά πρόσφατη υπόθεση αφορούσε το μυθιστόρημα «The Help» (2009) της Kathryn Stockett⁵⁸². Σε αυτό η συγγραφέας αφηγείται τη φιλία τριών γυναικών στη δεκαετία του 1960. Μια από αυτές είναι η νεαρή λευκή γυναίκα η Skeeter, η οποία έχει όνειρο να γίνει συγγραφέας, και δυο φίλες της είναι οι αφροαμερικανές οικιακές βοηθοί της Aibileen και Minny. Η Ablene Cooper, η οποία υπήρξε γκουβερνάντα των παιδιών της συγγραφέως αλλά και οικιακή βοηθός και γκουβερνάντα των παιδιών του αδελφού της υποστήριξε ότι το μυθιστόρημα προσέβαλε το δικαίωμα της ιδιωτικότητάς της λόγω της ομοιότητας με το χαρακτήρα της Aibileen και ζήτησε αποζημίωση ύψους \$75,000. Ειδικότερα υποστήριξε ότι εκτός από την ομοιότητα στο όνομα υπήρχαν και άλλα κοινά σημεία. Είχε εμφανισιακές ομοιότητες με την ηρωίδα όπως ότι και οι δυο είχαν χρυσά δόντια. Επίσης υπήρχαν ομοιότητες στην προσωπική τους ιστορία. Η μυθιστορηματική Aibileen, όπως και η υπαρκτή Alibilee, είχε χάσει το γιο της λίγους μήνες πριν τη γέννηση του παιδιού της συγγραφέως και οι δυο εργάζονταν ως οικιακοί βοηθοί σε οικογένειες λευκών στην πόλη Jackson του Μισσισίπη. Η αγωγή απορρίφθηκε για οικονομικούς λόγους. Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν ασκήθηκε μέσα σε ένα χρόνο από την έκδοση του βιβλίου, όπως προβλεπόταν από το σχετικό νομοθέτημα⁵⁸³.

⁵⁸¹ Creig Matthews, et al., v. Kim Wozencraft, Random House, Inc., 15 F.3d 432; 1994 U.S. App. LEXIS 3855; 30 U.S.P.Q.2D (BNA) 1025; 22 Media L. Rep. 1385

⁵⁸² Kathryn Stockett, *The Help*, ed. Penguin Books 2009.

⁵⁸³ Child B., *The Help* maid loses court case over character's identity. *The guardian* 17.08.2011.

Προσβάσιμο σε: <https://www.theguardian.com/film/2011/aug/17/the-help-maid-loses-case>. Susan Donaldson James, *Black Maid Sues, Says 'The Help' Is Humiliating*, ABC News Network 22.02.2011.

Προσβάσιμο σε: <https://abcnews.go.com/Health/lawsuit-black-maid-ablene-cooper-sues-author-kathryn/story?id=12968562>.

1.4. Αφήγηση της προσωπικής ιστορίας και δικαίωμα δημοσιότητας.

1.4.1. Νομολογιακά παραδείγματα.

Το φαινόμενο της χρήσης στοιχείων της προσωπικότητας, όπως όνομα, βιογραφικά στοιχεία, αρχειακό υλικό, όχι μόνο για δημοσιογραφικούς σκοπούς αλλά για προώθηση προϊόντων ή υπηρεσιών οδήγησε στην αναγνώριση του δικαιώματος στη δημοσιότητα (publicity right) ή οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας όπως έχει αποδοθεί στα ελληνικά⁵⁸⁴. Η πρώτη απόφαση που αναγνωρίστηκε είναι η υπόθεση *Zacchini* (1977)⁵⁸⁵.

Το δικαίωμα είναι αυτοτελές σε σχέση με το δικαίωμα της ιδιωτικότητας. Αυτονομήθηκε καθότι τα διάσημα πρόσωπα που το επικαλούνταν στόχευαν στην αναγνώριση ενός δικαιώματος επί της εμπορευματικής αξίας της διασημότητάς τους και όχι από την προστασία τους από αγαθά που σχετίζονταν με την ιδιωτικότητα όπως την αποκάλυψη μύχων στιγμών. Το δίκαιο της ιδιωτικότητας δεν προσέφερε κατάλληλη προστασία σε διασημότητες που επιδίωκαν την προστασία των εμπορεύσιμων πλευρών της προσωπικότητάς τους. Η προαναφερόμενη έκφανση της παραβίασης της ιδιωτικότητας μέσω εμπορικής οικειοποίησης που θα μπορούσε να τους προσφέρει προστασία δεν αναγνωρίζεται σε όλες τις Πολιτείες⁵⁸⁶.

Αντίστοιχα και το δικαίωμα στη δημοσιότητα δεν αναγνωρίζεται σε ομοσπονδιακό επίπεδο αλλά σε νομοθετήματα ορισμένων Πολιτειών⁵⁸⁷. Θεωρητικές διαφωνίες έχει προκαλέσει η προσπάθεια θεμελίωσής του. Αρχικά θεωρήθηκε ότι θεμελιώνεται στην λοκιανή θεωρία με στόχο να προστατευτεί «ο καρπός της προσωπικής εργασίας» της διασημότητας, η προσπάθεια δηλαδή που κατέβαλε για την απόκτηση της φήμης της και της συνακολουθητής εμπορικής αξίας της ταυτότητάς της⁵⁸⁸. Έχουν υπάρξει αντιδράσεις σε αυτή τη θεμελίωση καθώς η υποστηρίζεται ότι φήμη μιας διασημότητας δεν είναι πάντα αποτέλεσμα εργασίας ή προσπάθειας καθώς διαμορφώνεται παράλληλα και από άλλους εξωγενείς παράγοντες. Άλλες νομικές βάσεις που προβλήθηκαν είναι ο αδικαιολόγητος πλουτισμός ο οποίος επίσης απορρίφθηκε. Όπως υποστηρίχθηκε, το γεγονός ότι κάποιος κομίζει κέρδος από την αυθαίρετη εκμετάλλευση στοιχείων της προσωπικότητας δεν επαρκεί αλλά απαιτείται ο ειδικός λόγος θεμελίωσης του δικαιώματος. Κατά άλλους η μόνη πειστική

⁵⁸⁴ Αναλυτικά για τη διαφορετική ορολογία βλέπε Αθανασόπουλος Ε., *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2014, σελ. 229 επ.

⁵⁸⁵ Καράκωστας Ι., *Δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων προσωπικότητας και αρχειακό υλικό*, ΧρΙΔ ΣΤ/2006. 193-196. Σελ.193.

⁵⁸⁶ Καράκωστας Ι., *Το Δίκαιο των ΜΜΕ*, ο.π., σελ.372.

⁵⁸⁷ Αναλυτικά για την εξέλιξη του δικαιώματος στη δημοσιότητα στην αμερικάνικη θεωρία και commonlaw βλέπε Καράκωστας Ι., *Το Δίκαιο των ΜΜΕ*, ο.π., σελ. 370 επ.

⁵⁸⁸ Για το Locke, « Μονολότι η γη και όλα τα κατώτερα πλάσματα ανήκουν σε όλους τους ανθρώπους εντούτοις κάθε άνθρωπος είναι ιδιοκτήτης του προσώπου του εδώ κανείς δεν διαθέτει οποιοδήποτε δικαίωμα παρά μόνον αυτός ο ίδιος. Ο μόχθος του σώματος του και η εργασία των χεριών του μπορούμε να πούμε του ανήκουν αυτοδίκαια. Οτιδήποτε αποσπά ο άνθρωπος από τη φυσική του κατάσταση αναμειγνύοντας με αυτό τον μόχθο του και συνδέοντας το έτσι με κάτι δικό του το καθιστά με την ενέργει αυτή ιδιοκτησία του». Locke J., Δεύτερη Πραγματεία της Κυβερνήσεως, ο.π., κεφάλαιο V. Περί ιδιοκτησίας, § 27, σελ.108. Σχετική ανάλυση και σε Αθανασόπουλος Ε., *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, ο.π., σελ.240. Εκτός αυτής έχει προβληθεί η άποψη ότι με την αναγνώριση του δικαιώματος στη δημοσιότητα παρέχεται οικονομικό κίνητρο προκειμένου τα άτομα να επιδίδονται σε επωφελείς συμπεριφορές για το κοινωνικό σύνολο. Επίσης υποστηρίζεται ότι η αναγνώρισή του αποτελεί ένα αποτελεσματικό μέτρο προκειμένου να αποκομίσει οφέλη ο φορέας του δικαιώματος από τη χρήση στοιχείων της προσωπικότητάς του από τρίτους για κερδοσκοπικούς σκοπούς. Ακόμα θεωρήθηκε ως μέτρο για να προληφθεί η παραποίηση της ταυτότητας. Αναλυτικά Καράκωστας Ι. *Δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ 29.

δογματική θεμελίωση του δικαιώματος είναι ότι προσομοιάζει με την προστασία της ηθικής και περιουσιακής προστασίας που παρέχει το δικαίωμα του copyright. Για αυτό θα πρέπει να εφαρμόζονται αναλογικά αυτές οι διατάξεις και να θεωρείται ως ένα *sui generis* δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας. Σε μια άλλη θεωρητική άποψη, το δικαίωμα έχει παρόμοιο θεμέλιο με το νομοθέτημα Lanham Act Section 43 (a) το οποίο ρυθμίζει την απαγόρευση χρήσεως των εμπορικών σημάτων με τρόπο ώστε να δημιουργούν σύγχυση και παραπλάνηση στον καταναλωτή. Αντίστοιχα επιδιώκεται στην εμπορική χρήση στοιχείων της προσωπικότητας διασημοτήτων. Όμως μια τέτοια προσέγγιση δεν γίνεται αποδεκτή από τα δικαστήρια⁵⁸⁹.

Στην αμερικανική νομολογία ανιχνεύονται υποθέσεις που διεκδικείται η προστασία της προσωπικής ιστορίας μέσω του δικαιώματος αυτού. Χαρακτηριστικά στο μυθιστόρημα «In the Name of the Father» του συγγραφέα A. J. Quinnel κεντρικοί χαρακτήρες είναι τρεις Επίσκοποι του Βατικανού, ανάμεσα τους ο Paul Marcinkus, οι οποίοι σχεδίασαν τη δολοφονία του Ρώσου Προέδρου για να αποτρέψουν φημολογούμενες απόπειρες κατά της ζωής του Πάπα. Ο Paul Marcinkus, Αρχιεπίσκοπος στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία του Βατικανού, το όνομα του οποίου είχε συνδεθεί με τη χρεοκοπία μιας ιταλικής τράπεζας, θεώρησε ότι το βιβλίο παραβίασε το δικαίωμα στη δημοσιότητα (right of publicity) και στράφηκε δικαστικά κατά του συγγραφέα και του εκδότη. Το Δικαστήριο της Νέας Υόρκης τόνισε ότι στον πρόλογο του βιβλίου αναφέρεται ότι πρόκειται για μυθοπλαστικό έργο. Το γεγονός αυτο δεν συνεπάγεται ότι οι αναγνώστες θα πιστέψουν ότι είναι ένα αμιγώς μυθοπλαστικό έργο και ότι δεν υπάρχει κάποια σύνδεση μεταξύ του χαρακτήρα του βιβλίου και του ενάγοντα⁵⁹⁰. Η αγωγή απορρίφθηκε με το σκεπτικό ότι ο ενάγων δεν κατόρθωσε να αποδείξει ότι η χρήση του ονόματος του προσέθεσε οποιαδήποτε οικονομική αξία στο βιβλίο.

Μια σχετική υπόθεση αφορούσε ένα ηθοποιό που καταδικάστηκε για ληστεία και είχε επανειλημμένως συλληφθεί για πλαστοπροσωπία, κλοπή και σχετικά παραπτώματα ζήτησε με αγωγή του αποζημίωση \$ 60,000,000 από το συγγραφέα, τον εκδότη, τον παραγωγό ενός θεατρικού έργου με τίτλο «Six Degrees of Separation» (1990) που μετέπειτα μεταφέρθηκε και στον κινηματογράφο. Το έργο ήταν βασισμένα σε μια από τις πολλές απάτες του ηθοποιού. Εμφανίζόταν σε επιφανείς Νεοϋορκέζους, τους έπειθε ότι ήταν φίλος των παιδιών τους από το κολέγιο και γιος του ηθοποιού Σίντνεϊ Πουατιέ και εκείνοι του δάνειζαν χρήματα και του χάριζαν ακριβά δώρα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι εφόσον στο έργο δεν αναφερόταν το όνομά του ή η φωτογραφία του δεν στοιχειοθετείται προσβολή του δικαιώματος δημοσιότητας (right of publicity)⁵⁹¹. Επίσης έκρινε ότι τα έργα μυθοπλασίας ή

⁵⁸⁹ Όπως αναφέρθηκε παραπάνω και στην υπόθεση *O'Grady v. Twentieth Century Fox* (E.D. Tex. 2003). Αναλυτικά για τη θεωρητική συζήτηση βλέπε Αθανασόπουλος Ε., *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, ο.π., σελ. 240 επ. Για την αναγνώριση των πολλαπλών ερμηνευτικών, δογματικών και πρακτικών δυσκολιών της αναγνώριση του δικαιώματος δημοσιότητας στο ελληνικό δίκαιο και για την υποστήριξη της άποψης ότι δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ερείσματα για τη θεμελίωση του το εμπορικό σήμα όπως προστατεύεται στο δίκαιο της Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας και στο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Βλέπε Αθανασόπουλος Ε., *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, ο.π., σελ. 458 επ.

⁵⁹⁰ Η ανακοίνωση του εκδότη, που συνόδευε το βιβλίο, ήταν η εξής: «το βιβλίο είναι ένα έργο μυθοπλασίας. Ονόματα, χαρακτήρες και περιστατικά είναι μυθοπλαστικά και οποιαδήποτε ομοιότητα με πραγματικά πρόσωπα εν ζωή ή μη, και πραγματικά γεγονότα είναι συμπτωματική. Ορισμένα πραγματικά πρόσωπα, όπως ο Paul Marcinkus, εμφανίζονται ως χαρακτήρες στο βιβλίο για να δώσουν μια αίσθηση ιστορικής ακρίβειας. Οι πράξεις και τα κίνητρά τους είναι εξ ολοκλήρου μυθοπλαστικά και δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως πραγματικά ή τεκμηριωμένα γεγονότα». *Paul Marcinkus v. NAL Publishing Inc.* 138 Misc. 2d 256; 522 N.Y.S.2d 1009; 1987 N.Y. Misc. LEXIS 2794; 14 Media L. Rep. 2094.

⁵⁹¹ *Hampton v. Guare*, 82 N.Y.2d 659; 625 N.E.2d 590; 605 N.Y.S.2d 5; 1993 N.Y. LEXIS 3914.

σάτιρας δεν αποτελούν έργα διαφήμισης ή εμπορίου, γεγονός που αποτελεί όρο για την αναγνώριση του δικαιώματος αυτού. Αντίστοιχα στην υπόθεση *Joplin Enterprise v. Allen*, το Περιφερειακό Δικαστήριο της Washington έκρινε ότι η βιογραφία της γνωστής τραγουδίστριας J. Joplin δεν παραβιάζει το δικαίωμα δημοσιότητάς της. Σύμφωνα με το σκεπτικό, τα βιβλία και γενικά τα έργα τέχνης δεν έχουν μόνο εμπορικό σκοπό και για αυτό εξαιρούνται από την προστασία του δικαιώματος⁵⁹².

1.4.2. Η ειδική προβληματική της μεταθανάτιας προστασίας.

Διχογνωμία στη θεωρία έχει προκαλέσει και το ζήτημα της μεταθανάτιας προστασίας του δικαιώματος δημοσιότητας καθώς ενίοτε ο θάνατος ενός διάσημου προσώπου οδηγεί στην διατήρηση ή σε ορισμένες περιπτώσεις και στην επαύξηση της οικονομικής αξίας της εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητάς του⁵⁹³. Αρχικά στην αμερικανική νομολογία το δικαίωμα είχε θεωρηθεί προσωποπαγές και μη κληρονομητό. Για αυτό απορρίφθηκε η αγωγή του ανιψιού και μοναδικού κληρονόμου του διάσημου ηθοποιού του βωβού κινηματογράφου Rudolph Valentino για την ταινία που ήταν εμπνευσμένη από τη ζωή του με τίτλο «Legend of Valentino. A romantic fiction» (1975)⁵⁹⁴.

Σε Πολιτείες όπου κατοικούν πολλές διασημότητες, όπως της Καλιφόρνιας, αναγνωρίζεται η μεταθανάτια προστασία του δικαιώματος. Η δικαϊκή αυτή αναγνώριση επήλθε μετά από σειρά δικαστικών αντιδικιών προκειμένου να ικανοποιηθούν ένα κοινωνικό και οικονομικό αίτημα. Πλέον είκοσι Πολιτείες αναγνωρίζουν το δικαίωμα στη δημοσιότητα αιτία θανάτου. Μάλιστα δεκατρείς από αυτές προβλέπουν σαφή πρόβλεψη χρονικής διάρκειας μεταξύ δέκα έως εκατό έτη ενώ οι υπόλοιπες έχουν αβέβαιο χρονικό ορίζοντα⁵⁹⁵.

Η αναγνώριση της μεταθανάτιας προστασίας του δικαιώματος θεωρείται ότι το διαχωρίζει από το δικαίωμα ιδιωτικότητας. Συγκεκριμένα στην απόφαση *Price v. Hal Roach Studios* το Ομοσπονδιακό δικαστήριο των Η.Π.Α. έκρινε ότι μια από τις βασικές διαφορές μεταξύ του δικαιώματος της ιδιωτικότητας και της εμπορικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας είναι ότι το πρώτο είναι αμεταβίβαστο και ακληρονόμητο ενώ το δεύτερο είναι κληρονομητό και μεταβίβαστο⁵⁹⁶. Προσπάθειες κληρονόμων διάσημων προσώπων, όπως των δισέγγονων του γερμανού συνθέτη Ρόμπερτ Σούμαν, να αποζημιωθούν για τη χρήση του ονόματος σε βιογραφική ταινία ως παραβίαση του δικαιώματος της ιδιωτικότητας μέσω εμπορευματοποίησης απορρίφθηκαν από τα δικαστήρια. Το σκεπτικό ήταν ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας του συνθέτη ο οποίος είχε αποβιώσει το 1856 ήταν προσωποπαγές και δεν ήταν κληρονομητό⁵⁹⁷.

Υπάρχει όμως η δυνατότητα αναγνώρισης της συγγενειακής ιδιωτικότητας που αντιστοιχεί στο ηπειρωτικό δίκαιο με τις διατάξεις προστασίας της μνήμης τεθνεώτος. Το 2000 η πρώτη σύζυγος και οι δυο κόρες του Tyne, καπετάνιου ενός αλιευτικού και οι συγγενείς του υπόλοιπου πληρώματος του πλοίου, άσκησαν αγωγή κατά της Warner Bros. Η κινηματογραφική εταιρεία είχε γυρίσει την ταινία «Perfect

⁵⁹² *Joplin Enterprise v. Allen*, 795 F.Supp. 349 W.D. Wash. 1992.

⁵⁹³ Αθανασόπουλος Ε., *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, ο.π. σελ. 318.

⁵⁹⁴ *Guglielmi v. Spelling Goldberg productions*. 25 cAL 3D 860, 160 Cal Rptr 352, 603 p 2d 454 (Cal 1979).

⁵⁹⁵ Αθανασόπουλος Ε., *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, ο.π. σελ. 319.

⁵⁹⁶ Μπαντή Β., Προστασία προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο: η πρόκληση της τεχνολογίας της πληροφορίας και της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο. Διδακτορική Διατριβή ΕΚΠΑ, 2010.

⁵⁹⁷ *Schumann v. Loew's Incorporated*, 144 N.Y.S.2d 27; 1955 N.Y. Misc. LEXIS 2936.

Storm», η οποία προβλήθηκε στις κινηματογραφικές αίθουσες το 2001, και ήταν βασισμένη στο ομότιτλο βιβλίο του Sebastian Junger. Το βιβλίο εξιστορούσε πως το αλιευτικό του Tyne βυθίστηκε κατά τη διάρκεια μιας καταιγίδας που οφειλόταν σε ιδιαίτερα σπάνιες καιρικές συνθήκες.

Οι συγγενείς υποστήριζαν ότι το πορτραίτο του καπετάνιου του αλιευτικού ήταν ψευδές γιατί παρουσιαζόταν μεν ηρωικός αλλά απρόσεκτος και υπεύθυνος για το τραγικό συμβάν. Σύμφωνα με την αγωγή, η ταινία παραβίασε το δικαίωμα ιδιωτικότητας της πρώην συζύγου του γιατί περιείχε σκηνές που αναπαριστούσαν τη σχέση μεταξύ των δυο πρώην συζύγων. Οι ιδιωτικές αυτές στιγμές του ζευγαριού δεν σχετίζονταν με το δημοσίου ενδιαφέροντος περιστατικό. Επίσης οι συγγενείς υποστήριζαν ότι στην ταινία αναφέρονταν, χωρίς την άδειά τους, τα πραγματικά ονόματα τόσο των μελών του πληρώματος όσο και των μελών της οικογένειάς τους. Το πρωτοβάθμιο Δικαστήριο έκρινε ότι η ταινία έχαιρε της πλήρους προστασίας της Πρώτης Τροπολογίας και δεν αποτελούσε τρόπο εμπορικής εκμετάλλευσης της ιστορίας της οικογένειας.

Στην απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, σχετικά με το αίτημα αναγνώρισης της συγγενειακής ιδιωτικότητας, σημειώθηκαν τα εξής: «*Η μόνη εξαίρεση στον κανόνα ότι δεν αναγνωρίζεται συγγενειακή ιδιωτικότητα υφίσταται όταν οι ενάγοντες αποδείξουν ότι υπάρχει μια ανεξάρτητη παραβίαση του δικού τους δικαιώματος ιδιωτικότητάς τους, εκτός από την παραβίαση του δικαιώματος του νεκρού συγγενή τους*». Η λογική σε αυτή την εξαίρεση είναι το δικαίωμα ιδιωτικότητας των συγγενών περιλαμβάνει και το δικαίωμά τους να προστατεύσουν την εικόνα του νεκρού συγγενή τους και τη μνήμη του καθώς και το δικαίωμα να αποζημιωθούν για τον εξευτελισμό ή τον πόνο που μπορεί τους έχει προκαλέσει η δημοσίευση. Στην συγκεκριμένη περίπτωση κρίθηκε ότι δεν ήταν σε τέτοιο βαθμό προσβλητική η παρουσίαση του καπετάνιου που να δικαιολογεί την εξαιρετικά σπάνια περίπτωση αναγνώρισης αυτού του δικαιώματος. Η υπόθεση έφτασε στο Ανώτατο Δικαστήριο της Φλόριντα, το οποίο απέρριψε όλους τους ισχυρισμούς της οικογένειας του καπετάνιου.

2. Προστασία του αυτοβιογραφικού έργου.

2.1 Αυτοβιογραφική αφήγηση και προστασία από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Σύμφωνα με τη θεωρία, η αυτοβιογραφική αφήγηση εμπίπτει τόσο στο προστατευτικό πεδίο των διατάξεων της προστασίας της προσωπικότητας και της ελευθερίας της έκφρασης όσο και της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η αυτοβιογραφία, όπως και η καταγραφή σε σκέψων σε ημερολόγιο, είναι στενά συνδεδεμένη με τον ίδιο τον συγγραφέα και θεωρείται στοιχείο της προσωπικότητάς του⁵⁹⁸. Ταυτόχρονα το κείμενο αποτελεί πνευματικό δημιούργημα και ο συγγραφέας έχει τόσο ηθικές όσο και περιουσιακές εξουσίες που του παρέχονται από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Πρόκειται για μια περίπτωση που υπάρχει ταύτιση των δυο δικαιωμάτων⁵⁹⁹.

Όμως τότε κάποιος αποκτά πνευματική ιδιοκτησία επί της προσωπικής του ιστορίας; Αρχικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν επαρκεί να έχει κάποιος την ιδέα να γράψει την ιστορία της ζωής του. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 του Ν 2121/93

⁵⁹⁸ Καράκωστας Ι. *Δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 284.

⁵⁹⁹ Περτσελάκη Μ., *Η προσωπικότητα ως περιουσία. The right of publicity*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 342.

(όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει) προστατευόμενα από την πνευματική ιδιοκτησία είναι τα γραπτά ή προφορικά κείμενα. Η προστασία της μορφής και όχι της ιδέας είναι βασικός κανόνας διάκρισης μεταξύ των στοιχείων που προστατεύονται από την πνευματική ιδιοκτησία και εκείνων των στοιχείων που μένουν έξω από το πεδίο εφαρμογής της. Η ιδέα είναι ελεύθερη και προσιτή στον καθένα αποτελεί κοινό κτήμα και δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας παρά μόνο όταν πάρει κάποια μορφή. Η ιδέα ανήκει σε όλον τον κόσμο ο τρόπος με τον οποίο διατυπώνεται η έμπνευση και το συναίσθημα του καλλιτέχνη ανήκουν αποκλειστικά στην ατομικότητά του και αυτά τα στοιχεία προστατεύονται⁶⁰⁰. Όπως σημειώνεται από τη θεωρία, δεν επαρκεί η ιδέα απαιτείται να πάρει μορφή είτε στιγμιαία είτε μόνιμη που να το καταστήσει προσιτό στον υπόλοιπο κόσμο. Μόλις ξεφύγει από την εσωτερική προσωπική σφαίρα του δημιουργού, όταν ενταχθεί στο εξωτερικό χώρο τότε αρχίζει το έργο να προστατεύεται⁶⁰¹.

Κατά συνέπεια η ιδέα συγγραφής ενός έργου βασισμένο σε μια πραγματική προσωπική ιστορία είναι ελεύθερη. Αποτελεί κοινό κτήμα όλων και δεν εντάσσεται στο πεδίο της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας. Όπως σημειώνεται από τη θεωρία, μόνο η μορφή που παίρνει η ιδέα, το αποτέλεσμα δηλαδή της προσωπικής εργασίας και επιλογής του δημιουργού προστατεύεται από την πνευματική ιδιοκτησία. Η μορφή αποτελεί τρόπο έκφρασης και εκδήλωσης του εσωτερικού κόσμου του δημιουργού ενώ η ιδέα είναι το ερέθισμα, η έμπνευση. Αν δεν πάρει συγκεκριμένη μορφή είναι αδιάφορη για το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Σε αντίθεση με τη μορφή, η ιδέα είναι ελεύθερη για να μπορεί κανείς να την αξιοποιήσει⁶⁰².

Μήπως κανείς είναι πνευματικός δημιουργός των σημαντικών γεγονότων της ζωής του ή τουλάχιστον εκείνων που έχουν λογοτεχνικό ενδιαφέρον; Όπως σημειώνεται, το δίκαιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο της ιδιοκτησίας επί της προσωπικής έκφρασης και όχι σε εξωτερικά γεγονότα και έχει σχεδιαστεί ώστε να αποζημιώνεται ο ενάγων από κέρδη που έχασε εξαιτίας της μη εξουσιοδοτημένης δημοσίευσης της προσωπικής του έκφρασης⁶⁰³.

Αρκεί η καταγραφή των σκέψεων, των γεγονότων της ζωής ή απαιτείται το έργο να έχει κάποιο δημιουργικό ύψος για να προστατευτεί; Ως έργο που προστατεύεται από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι το προϊόν της ανθρώπινης πνευματικής δημιουργίας το οποίο απευθύνεται στη λογική ή στις αισθήσεις του θεατή, εκφράζεται με κάθε μορφή, αποτελεί αποτέλεσμα μιας πνευματικής διεργασίας που διαφέρει από τα προϋπάρχοντα έργα. Ένας πιο ολοκληρωμένος ορισμός είναι ο εξής: *έργο είναι το πνευματικό δημιούργημα λόγου, τέχνης, επιστήμης το οποίο προκύπτει ως το αποτέλεσμα της δημιουργικής προσπάθειας ενός ανθρώπου παίρνοντας μια μορφή που του προσδίδει μοναδικότητα και το διαφοροποιεί από οτιδήποτε προϋπάρχει*. Κατά συνέπεια απαιτούνται αυτά τα στοιχεία να έχει το έργο πρωτοτυπία και να προστατεύεται μέσω του δικαίου

⁶⁰⁰ Καλλινίκου Δ. *Δίκαιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας*, Π.Ν Σάκκουλας, Αθήνα 2005. σελ. 25 επ. Αμφισβητήσεις για διάκριση μορφής και ιδέας βλέπε Κουμάντος Γ., *Πνευματική ιδιοκτησία*, 6^η Έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 1995, σελ. 105-106, 141.

⁶⁰¹ Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*. Π.Ν Σάκκουλας Αθήνα 2001, σελ.20.

⁶⁰² Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π., σελ.26-27.

⁶⁰³ West S., *The story of us, Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ. 619.

πνευματικής ιδιοκτησίας⁶⁰⁴. Ο δημιουργός αποκτά πρωτογενώς δικαιώματα με τη δημιουργία του έργου, δηλαδή δεν χρειάζονται κάποιου τύπου διατυπώσεις⁶⁰⁵.

Προστατεύονται από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας δυο έργα που βασίζονται στην ίδια πραγματική ιστορία που γράφτηκαν είτε από τα δυο πρόσωπα που μοιράστηκαν αυτές τις αναμνήσεις είτε από άλλους συγγραφείς που τους ενέπνευσε; Σύμφωνα με το θεωρία, το πρώτο έργο που θα δημοσιευτεί προστατεύεται ως νέο και πρωτότυπο. Θεωρείται νέο με την έννοια ότι παρουσιάζει μέσω της γραφής κάτι νέο όχι ότι δημιουργεί κάτι νέο αφού βασίζεται σε μια πραγματική ιστορία. Όπως σημειώνεται χαρακτηριστικά στη θεωρία, «ο δημιουργός δεν δημιουργεί τίποτα με την έννοια ότι δεν παράγει κάτι νέο, ούτε εφεύρει τίποτα, δεν μετατρέπει δηλαδή την υλική πραγματικότητα. Η δουλειά του δημιουργού συνίσταται σε μια φανταστική επέμβαση μέσω της γραφής σε ένα κόσμο που κι αυτός είναι φανταστικός, στον κόσμο της παρουσίας»⁶⁰⁶.

Το δεύτερο έργο για να προστατευτεί δεν θα πρέπει να είναι αντιγραφή του πρώτου. Δεν θα πρέπει να διαπιστωθεί ομοιότητα αποσπασμάτων μεταξύ των δυο έργων. Επίσης θα πρέπει να είναι επίσης πρωτότυπο, δηλαδή θα πρέπει να περιέχει στοιχεία που το διαφοροποιούν από τα προϋπάρχοντα έργα, την κοινή πολιτιστική κληρονομιά και να τονίζεται η προσωπικότητα του δημιουργού μέσα από τις επιλογές αφήγησης⁶⁰⁷. Σε αυτή την περίπτωση και τα δυο προστατεύονται από την πνευματική ιδιοκτησία καθώς πληρείται η προϋπόθεση της πρωτοτυπίας⁶⁰⁸.

Αντίστοιχα στο αμερικανικό δίκαιο, το νομοθέτημα του copyright απαγορεύει την αντιγραφή ενός έργου και έχει σκοπό να ανταμείψει την ικανότητα, την εργασία, την διανοητική προσπάθεια του δημιουργού. Η απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. *Feist v. Rural Telephone* άλλαξε μια θεωρητική τάση που υποστήριζε ότι ο «ιδρώτας» του προσώπου, η εργασία δηλ. που επιτελεί ο δημιουργός είναι το βασικό στοιχείο της προστασίας. Δέχθηκε ότι επίκεντρο της προστασίας δεν είναι ο «ιδρώτας» του προσώπου αλλά η πρωτοτυπία που συνίσταται στο κριτήριο της δημιουργικότητας⁶⁰⁹. Για το νομοθέτημα του copyright η προστασία ενός συγγραφέα αρχίζει από τη στιγμή που δημιούργησε την ιστορία του σε μια μορφή έκφρασης (tangible medium of expression)⁶¹⁰. Συγγραφέας είναι και αυτός που προσλαμβάνει κάποιον να γράψει το έργο σε αυτή μορφή.

Μια ιδιαίτερη περίπτωση ανακύπτει όταν ένα πρόσωπο- συνήθως μια διασημότητα- προσλαμβάνει ένα συγγραφέα με στόχο να τον βοηθήσει να καταγράψει τις αναμνήσεις του σε ένα αυτοβιογραφικό έργο. Η εκτέλεση ενός έργου από ένα τρίτο που μεσολαβεί ως μόνο ως βοηθητικός παράγοντας δεν του προσδίδει αυτόματα και την ιδιότητα του δημιουργού ή συνδημιουργού. Σύμφωνα με σχετική γαλλική απόφαση, ο δημιουργός ενός λογοτεχνικού έργου που αναφερόταν στις αναμνήσεις του πιλότου ήταν ο ίδιος ο πιλότος που είχε συγκεντρώσει όλο το υλικό από τα ταξίδια του φωτογραφίες, σημειώσεις άρθρα και είχε συνθέσει το έργο σε μια

⁶⁰⁴ Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π., σελ.20. Για την πρόσφατη νομολογία της ΕΔΔΑ για την έννοια της πρωτοτυπίας, βλέπε Σταματούδη Ε., *Η πρωτοτυπία στο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ΔίΜΕΕ, 1/2016, σσ. 49-64.

⁶⁰⁵ Συνοδινού Τ. *Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των προσώπων που απασχολούνται στο πανεπιστήμιο*, Αρμενόπουλος, 2007, σελ.362.

⁶⁰⁶ Edelman B., *Création et banalité*, Dalloz 1983, Chronique, σελ.76.

⁶⁰⁷ Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π., σελ.33.

⁶⁰⁸ Καλλινίκου Δ., *Σχόλιο σε Αρειος Πάγος (Α-Τμήμα) Αριθ. 20/2005*, ΧρΙΔ., σελ.456.

⁶⁰⁹ Καλλινίκου Δ., *Σχόλιο σε Αρειος Πάγος (Α-Τμήμα) Αριθ. 20/2005*, ο.π., σελ. 29.

⁶¹⁰ Broderick J., *In the forest of copyright law are son of Sam laws barking up the wrong tree?*, 22 J. Marshall L. Rev. 111, (1988-1989), p.114.

πρώτη μορφή και όχι ο τρίτος που έκανε μόνο ορισμένες διορθώσεις και προσθήκες για να έχει το έργο περισσότερη απήχηση στο κοινό⁶¹¹.

Διαφορετική είναι η περίπτωση των συγγραφέων-φαντασμάτων (ghost writers). Πρόκειται για συγγραφείς που προσλαμβάνονται από εκδοτικούς οίκους για να γράψουν ένα βιογραφικό κείμενο μιας διασημότητας που παρουσιάζεται στο κοινό ως αυτοβιογραφικό. Την «αυτοβιογραφία» ενός διάσημου προσώπου μπορεί να την παραγγείλει ο εκδοτικός οίκος ή το ίδιο το διάσημο πρόσωπο. Η σύμβαση μεταξύ παραγγελέα και δημιουργού για τη δημιουργία συγκεκριμένου έργου έχουν σκοπό την εκμετάλλευση του έργου αυτού από τον παραγγελέα με την μεταβίβαση ή παραχώρηση της άσκησης εξουσιών του περιουσιακού δικαιώματος επί του έργου. Η παραγγελία αποτελεί κίνητρο για πνευματική δημιουργία και εξασφάλιση του δημιουργού για τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους⁶¹². Είναι άκυρες οι συμβάσεις που περιέχουν όρους που δεν σέβονται την καλλιτεχνική προσωπικότητα του δημιουργού, τη δημιουργική του ελευθερία και το ηθικό του δικαίωμα⁶¹³. Η σύμβαση παραγγελίας μπορεί να έχει μορφή σύμβασης έργου, εργασίας ή εντολής⁶¹⁴. Η σύμβαση έργου αποβλέπει στην επίτευξη αποτελέσματος- με την πραγματοποίηση του οποίου και ανεξαρτήτως του χρόνου που θα απαιτηθεί- επέρχεται λύση της σύμβασης⁶¹⁵.

Δημιουργός του έργου και δικαιούχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας είναι το φυσικό πρόσωπο που δέχτηκε την παραγγελία του έργου και όχι ο παραγγελέας. Όμως, όταν ο παραγγελέας είναι συνδημιουργός του έργου αναγνωρίζεται και σε αυτόν δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ανάλογα με τη συμμετοχή του στη δημιουργία του έργου αν πρόκειται για έργο συνεργασίας, συλλογικό ή σύνθετο έργο (αρ. 7 Ν. 2121/1993)⁶¹⁶. Ειδική είναι η περίπτωση που η ρητή και η ειδική συμφωνία μεταξύ δημιουργού και παραγγελέα που ο παραγγελέας θα εμφανίζεται ως δημιουργός του έργου οπότε αυτός θα ασκεί νομίμως όλες τις

⁶¹¹ Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π. σελ 36 παραπέμπει σε CA de Paris, 9.11.1959, RIDA no27, avril 1960, σελ.112-114.

⁶¹² Γαρουφαλιά Ο., *Η κατά παραγγελία δημιουργία έργων προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία*, ΧρΙΔ Δ/2004 302-314, σελ.303.

⁶¹³ Γαρουφαλιά Ο., *Η κατά παραγγελία δημιουργία έργων προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία*, ο.π., σελ.303. Παραπέμπει σε Aix CC dAix, 23.2.1965, Dalloz 1966, Jurisprudence, 166-168.

⁶¹⁴ Για τις διαφορές μεταξύ τους βλέπε Συνοδινού Τ. *Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των προσώπων που απασχολούνται στο πανεπιστήμιο*, Αρμενόπουλος, 2007, σελ.365.

⁶¹⁵ Γαρουφαλιά Ο., *Η κατά παραγγελία δημιουργία έργων προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία*, ο.π., σελ.303.

⁶¹⁶ Ένα έργο είναι δυνατό να δημιουργείται από τη σύμπραξη περισσότερων προσώπων καθένα από τα οποία να έχει διαφορετικό βαθμό και είδος ανάμιξης ή συμμετοχής στη δημιουργική διαδικασία. Διακρίνεται σε έργα συνεργασίας και συλλογικά έργα. Έργα συνεργασίας είναι όταν οι δημιουργοί συμπράττουν ισότιμα και υπό όρους συναπόδρασης, ουσιαστικής αλληλεπίδρασης και ανταλλαγής απόψεων στη δημιουργία έργου και απολαμβάνουν από κοινού τις ηθικές και περιουσιακές εξουσίες επί του έργου. Στα συλλογικά έργα οι δημιουργοί δεν συνεργάζονται ισότιμα αλλά το έργο δημιουργείται από αυτοτελείς συμβολές, που συντονίζονται από πνευματική διεύθυνση ενός φυσικού προσώπου. Το φυσικό πρόσωπο θεωρείται δημιουργός του έργου. Οι δημιουργοί των επιμέρους συμβολών είναι αρχικοί δικαιούχοι του περιουσιακού και ηθικού δικαιώματος επί των συμβολών και εφόσον είναι δεκτικές χωριστής εκμετάλλευσης. Βλέπε Συνοδινού Τ., *Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των προσώπων που απασχολούνται στο πανεπιστήμιο*, ο.π., σελ.363.

εξουσίας επί του έργου⁶¹⁷. Η σύμβαση παραγγελίας ρυθμίζεται από τα άρθρα 681 ΑΚ⁶¹⁸.

Εν κατακλείδι, το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί αυτοβιογραφικών κειμένων αποτελείται από δυο επιμέρους δικαιώματα το ηθικό και το περιουσιακό (ν.2121/93)⁶¹⁹. Το ηθικό αποσκοπεί στην προστασία του προσωπικού δεσμού του δημιουργού με το έργο του ενώ το περιουσιακό έχει οικονομική αξία και είναι δεκτικό εκμετάλλευσης. Το ηθικό δικαίωμα αναφέρεται στην προστασία της σχέσης του δημιουργού με κάθε συγκεκριμένο έργο του και αναγνωρίζεται ξεχωριστό ηθικό δικαίωμα σε κάθε διαφορετικό έργο. Προστατεύει το αποτέλεσμα της δημιουργικής του εργασίας που προήλθε από την προσωπικότητά του. Το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο μεταξύ ζώντων. Μετά το θάνατον του δημιουργού περιέρχεται στους κληρονόμους⁶²⁰. Οι κληρονόμοι οφείλουν να το ασκούν σύμφωνα με την θέληση του δημιουργού όταν αυτή έχει ρητά εκφραστεί (αρ. 12 παρ.1 του Ν. 2121/1993)⁶²¹. Μάλιστα οι εξουσίες που απορρέουν από το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού και αποβλέπουν στην προστασία της πατρότητας και της ακεραιότητας του πνευματικού έργου υφίστανται εσαεί, ασκούμενες, μετά τη λήξη της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, από το δημόσιο, εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού.

2.1.1. Δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας σε ανέκδοτο αυτοβιογραφικό κείμενο. Νομολογιακά παραδείγματα.

Για δυο χρόνια από 1983 έως το 1985 η Maureen Palsby εργαζόταν ως ερευνήτρια γιατρός στο νευρολογικό τμήμα του Εθνικού Ινστιτούτου Υγείας των Ηνωμένων Πολιτειών. Κατά το διάστημα αυτό είχε πάρει μέρος σε ένα πιλοτικό πρόγραμμα για ιατρικά εμφυτεύματα. Όταν ο επιβλέπων γιατρός του προγράμματος την παρενόχλησε σεξουαλικά και εκείνη τον απέρριψε, απολύθηκε και δεν της αναγνωρίστηκε η συμμετοχή της στην έρευνα. Κατήγγειλε τη σεξουαλική παρενόχληση. Επίσης όταν τα αποτελέσματα της έρευνας στην οποία είχε συμμετάσχει δημοσιεύτηκαν, κατήγγειλε ότι είχαν παραποιηθεί. Οι αρχές που απευθύνθηκε, απέρριψαν ως αβάσιμους τους ισχυρισμούς της. Η Palsby, κατά τη διάρκεια αυτής της έντονης περιόδου της ζωής, συνέλεγε υλικό και κατέγραφε την

⁶¹⁷ Γαρουφαλιά Ο., *Η κατά παραγγελία δημιουργία έργων προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία*, ο.π., σελ. 307. Παραπέμπει σε Λυκιαρδόπουλος Ιωάννου, *Η πνευματική ιδιοκτησία*, 1962 σελ.118.

⁶¹⁸ Γαρουφαλιά Ο., *Η κατά παραγγελία δημιουργία έργων προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία*, ο.π., σελ.313.

⁶¹⁹ Διαφορές του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας με το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας είναι οι εξής: ο σκοπός της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι αφενός ο δημιουργός να μπορέσει να αποσβέσει οικονομικά τους κόπους και τις δαπάνες που έκανε για τη δημιουργία του έργου μέσω των ηθικών ωφελημάτων και συμμετοχής στην οικονομική εκμετάλλευσή του αφετέρου να παρέχονται κίνητρα για την ανάπτυξη της δημιουργικής δραστηριότητας Αντίθετα σκοπός του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης της προσωπικότητας είναι η αποκλειστική οικονομική προστασία του κατόχου του δικαιώματος από τρίτους που προσπαθούν να το εκμεταλλευτούν εμπορικά. Με άλλα λόγια ενώ σκοπός του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας είναι η προστασία ενός έργου που δημιούργησε μια προσωπικότητα, σκοπός αναγνώρισης του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης είναι η προστασία του ίδιου του προσώπου και μάλιστα οι πτυχές της προσωπικότητας που έχουν οικονομική αξία ενώ δεν υπάρχει ένα ξεχωριστό πνευματικό δημιούργημα. Περτσελάκη Μ., *Η προσωπικότητα ως περιουσία. The right of publicity*, ο.π., σελ.332.

⁶²⁰ Γαρουφαλιά Ο., *Η κατά παραγγελία δημιουργία έργων προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία*, ο.π., σελ. 307.

⁶²¹ Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π., σελ.88

εμπειρία της με σκοπό κάποια στιγμή να δημοσιεύσει το έργο της. Κατά καιρούς έδινε αποσπάσματα του αυτοβιογραφικού της έργου σε γνωστούς της.

Το 1994 ένα περιοδικό δημοσίευσε ένα διήγημα με τίτλο «My Soul to Take». Το διήγημα ήταν διασκευή ενός μυθιστορήματος με τον ίδιο τίτλο του ίδιου συγγραφέα, του Steven Spruill⁶²². Η κεντρική ηρωίδα του μυθιστορήματος ήταν η Dr. Suzannah Lord, η οποία έμοιαζε εξωτερικά με την Palsby. Επίσης είχε τον ίδιο δυναμικό χαρακτήρα και το ίδιο χόμπι, τη ζωγραφική. Σύμφωνα με την υπόθεση του μυθιστορήματος, Suzannah Lord αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη δουλειά της ως ερευνήτρια επειδή δεν δέχεται τις ερωτικές προτάσεις ενός σημαντικού ερευνητή του Dr. Lancaster. Ο ιδιοφυής ερευνητής θέλει να δημιουργήσει ένα εμφύτευμα που να αποκαθιστά την όραση των τυφλών. Η ηρωίδα ανακαλύπτει ότι οι παρενέργειες του εμφυτεύματος στον ανθρώπινο εγκέφαλο είναι τρομακτικές. Αν και το μυθιστόρημα ήταν επιστημονικής φαντασίας, η Palsby θεώρησε ότι η υπόθεσή του ήταν εμφανώς εμπνευσμένη από τη δική της ιστορία και στράφηκε κατά του συγγραφέα, του εκδοτικού οίκου και του περιοδικού για παραβίαση του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας (right of publicity), της δικαιώματος ιδιωτικότητας και τιμής αλλά δεν αναγνωρίστηκε η παραβίασή τους⁶²³.

Στη συνέχεια ισχυρίστηκε ότι το μυθιστόρημα και το διήγημα ήταν βασισμένα στην εμφάνιση, στο χαρακτήρα και γενικότερα στην προσωπικότητά της και αποτελούσαν μια χωρίς άδεια της λεπτομερή αναφορά των εμπειριών της κατά τη διάρκεια και μετά την ερευνητική εργασία της στο Εθνικό Ινστιτούτο Υγείας. Όπως ισχυρίστηκε, είχε το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των εμπειριών αυτών καθώς τις είχε ήδη καταγράψει. Ο εναγόμενος συγγραφέας αρνήθηκε ότι ποτέ είχε ακούσει την ιστορία της ή είχε διαβάσει τα κείμενά της.

Για την παραβίαση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας επί του έργου της πρέπει η ενάγουσα να αποδείξει δυο στοιχεία: α) ότι είναι δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας και β) την αντιγραφή ουσιωδών στοιχείων του πρωτότυπου πνευματικού έργου της⁶²⁴. Οι εναγόμενοι δεν αμφισβήτησαν ότι η ενάγουσα έχει δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των συγκεκριμένων γραπτών κειμένων της στα οποία καταγράφει την εμπειρία της ως ερευνήτρια στο Εθνικό Ινστιτούτο Υγείας. Το ζήτημα είναι αν ο εναγόμενος συγγραφέας αντέγραψε πρωτότυπα στοιχεία από το έργο της. Ελλείψει άμεσων αποδείξεων αντιγραφής η ενάγουσα όφειλε να αποδείξει ότι: α) ο εναγόμενος συγγραφέας είχε πρόσβαση στο έργο της και β) την σημαντική και ουσιώδη ομοιότητα μεταξύ των δυο έργων.

Η Palsby υποστήριξε ότι ο ενάγων απέκτησε πρόσβαση στη δική της εκδοχή στην ιστορία καθώς: α) η ίδια είχε δώσει αντίγραφα του έργου τους σε διάφορα πρόσωπα, β) επίσης είχε διηγηθεί την ιστορία της σε διάφορα πρόσωπα, γ) είχε προσκομίσει ένα τμήμα του έργου της στη δίκη για το αδίκημα της σεξουαλικής παρενόχλησης, δ) ο Spruill ήταν γιατρός που έμενε στην Ουάσιγκτον, όπως και η ίδια, και άρα είχε πρόσβαση στις πληροφορίες αυτές. Η μεγαλύτερη απόδειξη, κατά τη γνώμη της Palsby, ότι ο Spruill είτε είχε ακούσει από την ίδια την ιστορία είτε την είχε διαβάσει ήταν ότι στο μυθιστόρημα του χρησιμοποίησε τις εκφράσεις που η ίδια μεταχειριζόταν για να περιγράψει όσα έζησε.

Κατά τη γνώμη του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου το γεγονός ότι η ενάγουσα είχε διηγηθεί σε πολλούς ανθρώπους την ιστορία της δεν αποδεικνύει ότι ο εναγόμενος είχε πρόσβαση στο έργο της. Δεν υποστηρίζει πουθενά ότι έδωσε κάποια

⁶²² Steven Spruill, *My Soul to Take*, St Martins Pr, New York, 1994.

⁶²³ Palsby v. Spruill, Not Reported in F.3d, 1998 WL 202285 C.A.D.C.

⁶²⁴ Maureen Palsby v. St Martin's Press INC., The Hearst Corporation, Steven Spruill, 1999 U.S. Dist. LEXIS 5416; Copy. L. Rep. (CCH) P27, 898; 27 Media L. Rep. 1828.

στιγμή τα γραπτά της στο συγγραφέα ή στον εκδοτικό οίκο. Το επιχείρημα ότι υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ των δυο κειμένων δεν αρκεί για να πειστεί το δικαστήριο ότι οι εναγόμενοι γνώριζαν το έργο της. Για διαπιστώσουν την πρόσβαση οι δικαστές θα έπρεπε να προχωρήσει σε μια σειρά υποθέσεων και εικασιών. Η ενάγουσα δεν υποστηρίζει ούτε ότι ο συγγραφέας χρησιμοποίησε τον ιδιαίτερο τρόπο που έχει για να διηγηθεί τις εμπειρίες της. Δεν αναφέρει ούτε μια φράση ή ένα τμήμα του μυθιστορήματος που να μπορεί να θεωρηθεί αντιγραφή του αυτοβιογραφικού κειμένου της. Υποστηρίζει μόνο ότι ο εναγόμενος εκμεταλλεύτηκε εμπορικά την προσωπικότητα και την εικόνα της και χωρίς την άδειά της έγραψε για μια περιπετειώδη περίοδο της ζωής της

Όπως σημειώθηκε στο σκεπτικό της απόφασης, η ιστορία της με όλες τις λεπτομέρειες της αφορούσε δημοσίως γνωστά γεγονότα για τη ζωή και τις εμπειρίες της. Η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας αφορά μόνο στον ιδιαίτερο τρόπο έκφρασης ιδεών και γεγονότων και όχι στα ίδια τα γεγονότα και τις ιδέες. Ακόμα και αν ο συγγραφέας χρησιμοποίησε συγκεκριμένα γεγονότα της ζωής της ενάγουσας για να δημιουργήσει την υπόθεση του μυθιστορημάτος του, παρόλο που το αρνείται κατηγορηματικά, δεν έχει παραβιάσει το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας της. Για αυτό η αγωγή της απορρίφθηκε. Η Palsby ζήτησε να επανεξεταστεί η υπόθεση λαμβάνοντας υπόψιν νέα στοιχεία. Υποστήριξε ότι ο Spruill έχει αντιγράψει τον τρόπο που έλεγε την ιστορία της. Όμως όπως σημειώθηκε στην απόφαση, η ενάγουσα θεωρεί ότι ο συγγραφέας έχει αντιγράψει τις εκφράσεις της, δηλαδή τις ιδέες της⁶²⁵. Όμως αυτού του είδους η αντιγραφή δεν αναγνωρίζεται ως παραβίαση δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Για αυτό απορρίφθηκε το αίτημα επανεξέτασης. Η απόφαση απορρίθηκε και σε δεύτερο βαθμό επειδή κρίθηκε ότι δεν απέδειξε ότι ο εναγόμενος συγγραφέας γνώριζε το έργο της ή ότι αντέγραψε μέρος αυτού⁶²⁶.

2.1.2. Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί υλικού συνεντεύξεων. Ελληνική νομολογία.

Όπως υποστηρίζεται στη θεωρία, η συνέντευξη θα πρέπει να κριθεί κατά περίπτωση αν αποτελεί πνευματικό έργο. Αν έχει πρωτότυπη μορφή σε διαδοχή φύση ερωτήσεων και απαντήσεων τότε αποτελεί πνευματικό έργο ενώ αν αποτελείται από ειδήσεις, απλά γεγονότα και στοιχεία δεν αποτελεί έργο προστατευόμενο από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας⁶²⁷. Αναφορικά με το ποιος είναι ο δημιουργός του έργου οι απόψεις της θεωρίας δίστανται. Για άλλους είναι ο ερωτών και για άλλους ο απαντών⁶²⁸. Το κρίσιμο είναι αν οι ερωτήσεις είναι μόνο πρωτότυπες τότε είναι ο ερωτών ο δημιουργός ενώ αν μόνο οι απαντήσεις είναι πρωτότυπες τότε είναι μόνο ο απαντών ο δημιουργός⁶²⁹. Κατά μια τρίτη άποψη, μπορεί να αποτελεί και έργο συνεργασίας αφού αποτελεί από ένα - ενιαία μορφοποιημένο - σύνολο

⁶²⁵ M. Maureen Palsby v. St Martin's Press INC., The Hearst Corporation, Steven Spruill 2000 U.S. Dist. LEXIS 596; 28 Media L. Rep. 1313, 2001 U.S. Dist. LEXIS 1675; 59 U.S.P.Q.2D (BNA) 1319; Copy. L. Rep. (CCH) P28,229; 29 Media L. Rep. 1733.

⁶²⁶ M. Maureen Palsby v. St Martin's Press INC., The Hearst Corporation, Steven Spruill United States Court of Appeals for the Second Circuit, 8 Fed. Appx. 90; 2001 U.S. App. LEXIS 8852.

⁶²⁷ Κυπρούλη Κ., *Το συγγενικό δικαίωμα των ερμηνευτών εκτελεστών καλλιτεχνών*, Ι. Δίκαιο & Πρακτική, ΙΙ. Επισκόπηση γαλλικού- ισπανικού- βρετανικού δικαίου, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη 2000, σελ.91.

⁶²⁸ Για τη σχετική συζήτηση βλέπε Κυπρούλη Κ., *Το συγγενικό δικαίωμα των ερμηνευτών εκτελεστών καλλιτεχνών*, ο.π., σελ.91.

⁶²⁹ Κουμάντος Γ., *Πνευματική Ιδιοκτησία*, ο.π., σελ.160.

ερωταποκρίσεων και υπάρχει πιθανότητα να υπάρχει αλληλοεπηρεασμός μεταξύ των ερωτήσεων και των απαντήσεων⁶³⁰.

Την ελληνική νομολογία έχει απασχολήσει το ζήτημα ποιος είναι ο πνευματικός δημιουργός ενός λογοτεχνικού έργου που βασίζεται σε μια προφορική συνέντευξη. Συγκεκριμένα ένας ποιητής υποστήριξε ότι συμφώνησε προφορικά με μια συγγραφέα να γράψει και να εκδώσει σε βιβλίο τη ζωή και το λογοτεχνικό του έργο. Όπως ισχυρίστηκε, είχε συμφωνήσει με τη συγγραφέα να εκδώσει σε βιβλίο τη ζωή και το λογοτεχνικό του έργο υπό τους εξής όρους: α) να υπάρξει αρχικά πιστή καταγραφή των προσωπικών αφηγήσεών του σε κασέτες ήχου και αφού γίνει απομαγνητοφώνησή τους να αντιγραφούν με ακρίβεια σε χειρόγραφα, β) να περιληφθούν δυο φωτογραφίες του, το όνομά του και αποσπάσματα του ποιητικού του έργου και γ) αφού ελέγξει τα απομαγνητοφωνημένα χειρόγραφα να συναινέσει στην οριστική μορφή και μετέπειτα έκδοση. Μετά από την τυχαία ανάγνωση χειρογράφων που βρήκε στο γραφείο της συγγραφέως και καθηγήτριας ανακάλυψε ότι τον παρουσίαζε με τρόπο προσβλητικό και με παραποιημένη την αφήγησή του. Μετά από λογομαχία ανακάλυψε ότι πρόθεσή της ήταν να παραβεί τους όρους της μεταξύ τους συμφωνίας. Για αυτό κατέθεσε αρχικά μηνυτήρια αναφορά με την οποία απαγόρευσε την έκδοση, δημοσίευση και κυκλοφορία του βιβλίου. Όταν το βιβλίο εκδόθηκε, διαπίστωσε ότι είναι το πρωτότυπό του έργο του με σημαντικές αλλοιώσεις, αλλαγμένα ονοματεπώνυμα και παραποιημένους χαρακτήρες. Με αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ζήτησε να απαγορευτεί προσωρινά η κυκλοφορία του βιβλίου ή να διαταχθεί η παράδοση ή καταστροφή των αντιτύπων και να υποχρεωθεί η εναγόμενη συγγραφέας στην επίδειξη των 28 ηχογραφημένων κασετών και αντιγράφων αυτών στο δικαστήριο με απειλή χρηματικής ποινής και προσωπικής κράτησης για άρνηση επιδείξεως και παράδοσης αυτών.

Η αίτηση απορρίφθηκε από το δικαστήριο ως απαράδεκτη λόγω αοριστίας γιατί δεν περιγράφηκε το ακριβές περιεχόμενο των κασετών ήχου που αποτελούν το εικαζόμενο πνευματικό έργο του ενάγοντα. Συγκεκριμένα σύμφωνα με το σκεπτικό του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης *«δεν επιχειρείται καμία περιγραφή του επικαλούμενου έργου του, δεν προκύπτει ποιο είναι το ακριβές περιεχόμενο των κασετών, αν δηλαδή η αφήγηση γινόταν εκ μέρους του κατά τέτοιο τρόπο μέθοδο και με ροή λόγου ώστε να παράγεται ένα σαφές, ενιαίο και με λογική ακολουθία, ώριμο προς δημοσιοποίηση κείμενο, εις τρόπον ώστε να αρκεί η απομαγνητοφώνησή του χωρίς να απαιτείται εξαιτίας της ωριμότητάς του οποιαδήποτε περαιτέρω λογοτεχνική επεξεργασία, ή αν γινόταν απλή καταγραφή διαφόρων γεγονότων και σκέψεων με βάση τα οποία η συγγραφέας θα δημιουργούσε μελλοντικά το συμφωνηθέν λογοτεχνικό έργο. Ούτε μνημονεύονται οι ιδιαιτερότητες και η μορφή του μαγνητοφωνηθέντος κειμένου που το διαφοροποιεί από άλλα προϋπάρχοντα έργα προσδίδοντας σε αυτό πρωτοτυπία ήτοι την απρόβλεπτη μοναδικότητα και το ελάχιστο δημιουργικού ύψους που να επιτρέψουν στο δικαστήριο να κρίνει αν υφίσταται πνευματικό έργο»*⁶³¹.

Στη συνέχεια κατέθεσε αγωγή με την οποία ισχυρίστηκε ότι το βιβλίο αποτελεί δικό του πρωτότυπο πνευματικό έργο, το οποίο ιδιοποιήθηκε η συγγραφέας. Προσκόμισε αντίγραφο του βιβλίου καθώς συνιστά την απομαγνητοφώνηση των 28 κασετών ηχογράφησης. Όπως ισχυρίστηκε, με την ιδιοποίηση του πνευματικού του έργου προσέβαλε τόσο το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά το δικαίωμα της προσωπικότητάς του. Με την αγωγή του ζήτησε να αναγνωριστεί ως δημιουργός του έργου, να απαγορευτεί η κυκλοφορία του και να του κατατεθεί χρηματική

⁶³⁰ Κυπρούλη Κ., *Το συγγενικό δικαίωμα των ερμηνευτών εκτελεστών καλλιτεχνών*, ο.π., σελ.92.

⁶³¹ Μον. Πρωτ. Θεσσαλονίκης (υπ' αριθ.25358/2002) Διαδ. Ασφαλιστικών Μέτρων. (Αδημοσίευτη).

ικανοποίηση ύψους 50.000 ευρώ λόγω ηθικής βλάβης που υπέστη. Τόσο η συγγραφέας όσο και ο εκδοτικός οίκος που εξέδωσε το βιβλίο αρνήθηκαν την ιστορική βάση της αγωγής.

Σύμφωνα με το Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης, τα πραγματικά περιστατικά είναι τα εξής: η συγγραφέας έχοντας σκοπό να συγγράψει μυθιστόρημα για τη Θεσσαλονίκη κατά την περίοδο της ανακήρυξή της σε Πολιτιστική Πρωτεύουσα, συμφώνησε με το θιγόμενο πρόσωπο με τον οποίο τη συνέδεε μακρά φιλία και γνώριζε ότι παρακολουθούσε τα καλλιτεχνικά δρώμενα της πόλης εκείνη την περίοδο και εκτιμώντας ότι ο χαρακτήρας, ο τρόπος διαβίωσης, η συμπεριφορά του, και η γενικότερη ζωή του θα συνέβαλαν στην αποτύπωση της περιόδου να της διηγηθεί διάφορα περιστατικά της προσωπικής του ζωής και ιδίως όσα σχετίζονταν με τις εκδηλώσεις που παρακολουθούσε εκείνη την περίοδο⁶³². Εκείνος θεωρώντας ότι θα μπορούσε να ζητήσει την τοποθέτηση της φωτογραφίας και αναφορά του ονόματός του και του ποιητικού του έργου δέχτηκε. Οι αφηγήσεις αυτές καταγράφονταν σε μαγνητόφωνο ή σε πρόχειρες σημειώσεις. Όταν ο ενάγων έτυχε να διαβάσει κάποιες από τις αφηγήσεις μετά από σταχυολόγηση και επεξεργασία που είχαν προηγηθεί θεώρησε ότι τον προσέβαλε και τότε διαρρήχθηκαν οι μεταξύ τους σχέσεις.

Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης έκρινε ότι αν και διενεργήθηκαν αφηγήσεις από τον ενάγοντα στη συγγραφέα έγιναν στο πλαίσιο της φιλικής τους σχέσης και εν γνώσει ότι επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν για τη συγγραφή ενός βιβλίου. Κατά την κρίση του, δεν αποδείχθηκε ότι καταρτίστηκε συμφωνία μεταξύ των διαδίκων για έκδοση βιβλίου με θέμα τη ζωή του ενάγοντος με τους προαναφερόμενους όρους. Στοιχείο που επιβεβαιώνει την ανυπαρξία μιας τέτοιας συμφωνίας είναι ότι ο ενάγων είχε παραλείψει να λάβει αντίγραφα των καταγεγραμμένων αφηγήσεων ώστε να διαπιστώσει την πιστή καταγραφή των λεγομένων του επί δυο έτη. Επίσης ο τελευταίος δεν μερίμνησε για μια έγγραφη σύμβαση εκμεταλλεύσεως του έργου του.

Επιπρόσθετα δεν αποδείχθηκε ότι οι απλές αφηγήσεις του προσωπικών βιωμάτων του ενάγοντος έγιναν με μέθοδο, ροή λόγου ώστε να παράγεται ένα σαφές, ενιαίο και με λογική ακολουθία ώριμο προς δημοσιοποίηση κείμενο με τρόπο, που να αρκεί η απομαγνητοφώνηση χωρίς περαιτέρω λογοτεχνική επεξεργασία ούτε ότι συντρέχει το στοιχείο της πρωτοτυπίας. Βασικό κριτήριο της πρωτοτυπίας, η έννοια της οποίας δεν προσδιορίζεται γενικά από το νόμο αλλά έχει διαμορφωθεί από τη θεωρία και τη νομολογία, είναι η κρίση ότι υπό παρόμοιες συνθήκες και με τους ίδιους στόχους κανένας άλλος δημιουργός κατά λογική πιθανολόγηση δεν θα ήταν σε θέση να δημιουργήσει έργο όμοιο ή το οποίο παρουσιάζει μια ατομική ιδιομορφία ή ένα ελάχιστο όριο δημιουργικού ύψους έτσι ώστε να ξεχωρίζει και να διαφοροποιείται από έργα της καθημερινότητας ή από άλλα παρεμφερή γνωστά έργα.

Κατά την κρίση του δικαστηρίου *«οι απλές αφηγήσεις γεγονότων της καθημερινής ζωής και μάλιστα μεταξύ προσώπων που διάκινται φιλικά το ένα προς το άλλο, δεν αποτελούν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας, αντιθέτως αποτελούν υλικό και άξια προσοχής για κάθε συγγραφέα, ο οποίος, αφού προβεί σε επεξεργασία τους με βάση το προσωπικό του αισθητικό κριτήριο, τα ενσωματώνει στο λογοτεχνικό του έργο»*. Σε σχέση με την προσβολή της προσωπικότητάς του μέσω της προσβολής της τιμής και αξιοπρέπειάς του, το δικαστήριο έκρινε ότι στο βιβλίο *«δεν κατονομάζεται ούτε ο ίδιος ούτε άλλα πρόσωπα του στενού οικογενειακού και φιλικού του περιβάλλοντος ούτε παρατίθενται σε αυτό στοιχεία εκ των οποίων να καθίσταται*

⁶³² Πολ. Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης (υπ. Αριθ. 36129/2006), Ειδική Διαδικασία (Αδημοσίευτη).

αναγνωρίσιμος από τον κάθε μέσο αναγνώστη». Το δικαστήριο απέρριψε όλους τους ισχυρισμούς του ενάγοντος ως αβάσιμους. Στην απόφαση ασκήθηκε έφεση η οποία επίσης απορρίφθηκε⁶³³.

Μια συναφής περίπτωση βιβλίου που βασιζόταν σε συνεντεύξεις ήταν το βιβλίο «Memoirs of a Geisha» (1997) του Αμερικανού συγγραφέα A. Golden. Θέμα του ήταν πως η σύγχρονη ιαπωνική κοινωνία δέχεται την παράδοση της γκέισας. Ο συγγραφέας είχε βοηθό και μύστη του σε αυτή την παράδοση μια από τις διασημότερες γκέισες εκείνης της εποχής τη Mineko Iwasaki. Για τη συγγραφή του βιβλίου βασίστηκε σε πολύωρη συνέντευξη μαζί της στην οποία αποκάλυπτε μυστικά για την κλειστή κοινωνία των γκεϊσών. Αλλάζοντας κάποια στοιχεία και κυρίως την εποχή που διαδραματίζεται η ιστορία από την δεκαετία του 1970 λίγες δεκαετίες πριν στη δεκαετία του 1930 ο συγγραφέας δημιούργησε το χαρακτήρα και την ιστορία της Nitta Sayuri εμπνευσμένος σημαντικά από την Iwasaki. Το μυθιστόρημα είχε μεγάλη επιτυχία. Με την κυκλοφορία του βιβλίου σε ιαπωνική μετάφραση, η Iwasaki στράφηκε κατά του συγγραφέα για παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, της εμπιστευτικότητας, της πνευματικής ιδιοκτησίας και της τιμής της. Συγκεκριμένα υποστήριξε ότι το βιβλίο περιείχε ανακρίβειες που την προσέβαλαν. Εκτιμούσε ότι η ίδια ήταν συνδημιουργός και είχε δικαίωμα να απαιτήσει ποσοστό επί των πωλήσεων του βιβλίου. Επίσης υποστήριξε ότι ο συγγραφέας τη δυσφήμησε γιατί αναφερόταν σε αυτή ονομαστικά τόσο στο ίδιο το βιβλίο όσο και κατά την προώθηση της κυκλοφορίας του. Τελικά απέσυρε τις δικαστικές της αξιώσεις⁶³⁴.

2.1.3. Άδειες εκμετάλλευσης της προσωπικής ιστορίας.

Όπως προαναφέρθηκε κατά την κρατούσα άποψη στη θεωρία, το δικαίωμα προσωπικότητας είναι απόλυτο και αποκλειστικό. Κατά συνέπεια ο φορέας του δικαιώματος δεν μπορεί να παραιτηθεί από το ανεκχώρητο και αναπαλλοτρίωτο του δικαιώματος της προσωπικότητας. Μπορεί, όμως, να παραιτηθεί από την ενάσκησή του υπέρ ενός τρίτου προσώπου. Δεν επέρχεται μεταβίβαση οιασδήποτε θετικής εξουσίας χρήσης ή εκμετάλλευσης αλλά η εκμετάλλευση του επιτυγχάνεται μέσα από τη συναίνεση⁶³⁵.

Επιτρέπεται δηλαδή μόνο η παραχώρηση του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας αρκεί να μην είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη και να μην συνεπάγεται υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του ατόμου (ΑΚ 179). Κρίνεται *ad hoc* βάσει της διάρκειας της σύμβασης των ωφελημάτων που κομίζει ο δικαιοπάροχος της διαπραγματευτικής του ικανότητας. Όριο στην υπέρμετρη δέσμευση του ατόμου είναι η δυνατότητα ελεύθερης ανάκλησης της συναίνεσης. Αν όμως το πρόσωπο παραβιάζει τη συμβατική του δέσμευση ενδέχεται να οφείλει αποζημίωση⁶³⁶. Η συναίνεση λειτουργεί ως λόγος άρσης του αδίκου που σε αντίθετη περίπτωση θα προέκυπτε από αυτή την εκμετάλλευση⁶³⁷.

Η συναίνεση έχει αποτέλεσμα την κατάρτιση μιας ενοχικής σύμβασης με την οποία ο δηλών έχει δικαίωμα να μην ασκήσει τα ένδικα μέσα που του παρέχονται. Πρόκειται για μια αρνητική άδεια. Συμφωνία του φορέα να μην ασκήσει τις

⁶³³ Εφετείο Θεσσαλονίκης (υπ. Αριθμ 1941/2010). Τμήμα Η' (Αδημοσίευτη).

⁶³⁴ Αναλυτικά για την απόφαση βλέπε Tiefenbrun S., *Copyright infringement, sex trafficking and defamation in the fictional life of a geisha*, 10 Mich. J. Gender & L. (2004), pp. 327-399.

⁶³⁵ Μαρίνος Θ., *Εμπορευματοποίηση προσωπικότητας και δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Αναλογική εφαρμογή διατάξεων ν. 2121/1992 στην εκμετάλλευση του δικαιώματος προσωπικότητας*, ο.π., σελ.580.

⁶³⁶ Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π, σελ. 279.

⁶³⁷ Σούρλας Π., Ερμ ΑΚ εισαγωγή στα άρθρα 55-60, ο.π., σελ. 24.

αρνητικές εξουσίες του έναντι του τρίτου που εκμεταλλεύεται τις περιουσιακές εκφάνσεις του δικαιώματος. Η συναίνεση πρέπει είναι ειδική για κάθε νέο τρόπο ή είδος εκμετάλλευσης απαιτείται νέα συναίνεση. Εν αμφιβολία εγκαθιδρύει απλή όχι αποκλειστική άδεια εκμετάλλευσης⁶³⁸.

Ουσιαστικά το πρόσωπο συναινεί σε μια συγκεκριμένη χρήση της ιστορίας της ζωής του, όπως παρουσιάζεται συγκεκριμένα σε ένα έργο μυθοπλασίας. Αντικείμενο διαπραγμάτευσης δεν είναι μόνο ο τρόπος παρουσίασης και το ύψος της αμοιβής αλλά και η χρονική διάρκεια. Παραχωρεί ουσιαστικά εγγυήσεις στον εκδότη, στον συγγραφέα, στον παραγωγό σε όποιον δηλαδή θα μεταφέρει την ιστορία της ζωής του στο χαρτί ή στο πανί ότι δεν θα διωχθεί δικαστικά για τη συμφωνημένη χρήση της ιστορίας του⁶³⁹.

Επειδή ο αστικός κώδικας δεν περιέχει ειδικές διατάξεις για την άδεια εκμετάλλευσης και χρήσης εκφάνσεων της προσωπικότητας προτείνεται από τη θεωρία για την κάλυψη αυτού του ακούσιου κενού η αναλογική εφαρμογή των σχετικών διατάξεων για την πνευματική ιδιοκτησία (άρθρα 13 επ. του ν.2121/1993). Ο στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα νομικό πλαίσιο με επαρκή ασφάλεια για την εμπορευματοποίηση εκφάνσεων της προσωπικότητας⁶⁴⁰.

Σε έννομες τάξεις, όπως η αμερικανική, οι εκδοτικοί οίκοι και οι κινηματογραφικές εταιρείες συχνά επιλέγουν να λάβουν τέτοιες άδειες εκμετάλλευσης μιας προσωπικής ιστορίας ώστε να αποφεύγονται δίκες. Στο δικαστικό σύστημα των Η.Π.Α. και μόνο η υπεράσπιση έναντι μιας αδικοπραξίας αποτελεί σημαντικό έξοδο για έναν εκδότη ή έναν παραγωγό. Οι εν λόγω αγωγές είναι ιδιαίτερα επιζήμιες για τις εταιρείες διότι ακόμα και αν εντέλει δικαιωθούν θα πρέπει να πληρώσουν σε κάθε περίπτωση τα δικαστικά έξοδα. Επίσης, υπάρχει η περίπτωση να δοθεί αρνητική δημοσιότητα στο λογοτεχνικό ή κινηματογραφικό έργο και να καθυστερήσει η προβολή του σε περιπτώσεις άσκησης ασφαλιστικών μέτρων⁶⁴¹. Για αυτό εκδότες και κινηματογραφικοί παραγωγοί συχνά προτιμούν αυτή την επιλογή που θυμίζει περισσότερο ουσιαστικά μια μορφή προδικαστικής επίλυσης της διαφοράς⁶⁴². Για τους ίδιους λόγους συχνά προτιμούν να προβούν σε εξωδικαστικό συμβιβασμό για την επίλυση της διαφοράς⁶⁴³.

Για τα ζητήματα που μπορούν να ανακύψουν από τέτοιες άδειες μια ενδιαφέρουσα υπόθεση που τα αναδεικνύει είναι η *Sliwa v. Highgate Pictures* (1981)⁶⁴⁴. Ο Curtis Sliwa, ο οποίος δημιούργησε μια ομάδα νέων που αυτοοργανώθηκαν για να αποτρέπουν εγκλήματα στους υπόγειους σταθμούς της

⁶³⁸ Μαρίνος Θ., *Εμπορευματοποίηση προσωπικότητας και δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Αναλογική εφαρμογή διατάξεων ν. 2121/1992 στην εκμετάλλευση του δικαιώματος προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 582

⁶³⁹ Αντίστοιχα στις συμβάσεις εκμετάλλευσης της εικόνας προσώπων βλέπε Τ. Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π. σελ. 307.

⁶⁴⁰ Μαρίνος Θ., *Εμπορευματοποίηση προσωπικότητας και δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Αναλογική εφαρμογή διατάξεων ν. 2121/1992 στην εκμετάλλευση του δικαιώματος προσωπικότητας*, ο.π., σελ.577

⁶⁴¹ Όπως σημειώνει ο Καρακώστας τα ποσά που επιδικάζονται στα αμερικανικά δικαστήρια είναι αστρονομικά εν συγκρίσει με αντίστοιχα δικαστήρια στην Ευρώπη επειδή για το αμερικανικό δίκαιο δεν είναι μόνο μέσο αποκατάστασης της ζημιάς αλλά είδος ποινής Καρακώστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π, σελ. 334.

⁶⁴² Σχετικά με τη συναίνεση ως λόγος άρσης του παρανόμου της επεμβάσεως επί στοιχείων της προσωπικότητας, στην κατάρτιση ενοχικής σύμβασης και την προβληματική κατά πόσο είναι ελευθέρως ανακλητή υποστηρίζονται διαφορετικές απόψεις. Κατά την ελληνική θεωρία και νομολογία είναι ελευθέρως ανακλητή ακόμα και αν συνιστά αθέτηση συμβατικής δεσμεύσεως ενώ για την γερμανική θεωρία και νομολογία είναι κατ'εξαιρεση ελευθέρως μετακλητή για σπουδαίο λόγο βλέπε Αθανασόπουλος Ε., *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, ο.π. σελ. 33.

⁶⁴³ Αναλυτικά τρίτο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

⁶⁴⁴ *Sliwa v. Highgate Pictures, Inc.*, Index No. 24070/80, (N.Y. Sup. Ct., March 31, 1981) [ELR 3:2:3]

Νέας Υόρκης παραχώρησε στην εταιρεία παραγωγής Highgate Pictures την άδεια να γυρίσει μια ταινία με τίτλο «Guardian Angels» βασισμένη στην ζωή του και στη δράση της ομάδας. Σύμφωνα με όσα είχαν συμφωνηθεί και αναγράφονταν στην άδεια, επιτρεπόταν στην εταιρεία να γυρίσει την ιστορία είτε ως ταινία μυθοπλασίας είτε ως ταινία βασισμένη σε πραγματικά περιστατικά. Η εταιρεία επέλεξε το τελευταίο και ο Sliwa τη μήνυσε διότι άλλαξε κάποια γεγονότα. Σύμφωνα με το δικαστήριο, η ταινία δεν απείχε σημαντικά από την απεικόνιση της πραγματικότητας και άρα η εταιρεία δεν παραβίασε τους συμφωνηθέντους όρους της άδειας.

Κατά την άποψη του δικαστηρίου, υπάρχει μια διαφορά μεταξύ της μυθοπλασίας (fiction) και της δραματοποίησης (fictionalization). Στην πρώτη το έργο αποτελεί αποκύημα της φαντασίας του συγγραφέα. Στην περίπτωση της δραματοποίησης μιας πραγματικής ιστορίας ο συγγραφέας εκκινεί από ένα κορμό γεγονότων που έχουν συμβεί στην πραγματικότητα και συνεχίζει δημιουργώντας ένα έργο που βρίσκεται ανάμεσα στην πραγματικότητα και στη μυθοπλασία. Η προέλευση και η έμπνευση του έργου είναι σαφής αλλά οι χαρακτήρες, οι διάλογοι και τα γεγονότα δεν απεικονίζουν με ακρίβεια την πραγματικότητα. Σύμφωνα με το δικαστήριο, στην συγκεκριμένη περίπτωση ο ενάγων ουσιαστικά παραπλανήθηκε και συμφώνησε σε μια απεικόνιση της ζωής του, που δεν τον κολάκευε.

Σύμφωνα με το δικαστήριο, τα πραγματικά γεγονότα ήταν το βασικό υλικό, το οποίο οι δραματουργοί μπορούσαν να επεξεργαστούν όπως θεωρούσαν καλύτερα. Αυτή η άδεια, όμως, είχε κάποια όρια. Δεν μπορούσαν να πάρουν «τον σκελετό ενός δεινοσαύρου και να το παρουσιάσουν ως ποντίκι». Δεν είχαν τη δυνατότητα να αλλάξουν με τέτοιο τρόπο το πρόσωπο ώστε να το δυσφημίσουν. Για την επίλυση της υπόθεσης ο δικαστής πρότεινε το εξής κείμενο ως δημόσια δήλωση των δημιουργών πριν την ταινία: «*Η ιστορία είναι εμπνευσμένη από την ζωή και τη δράση του Curtis Sliwa, κατοίκου του Bronx της Νέας Υόρκης, και μέλος της ομάδας την οποία ο ίδιος οργάνωσε και η οποία αρχικά ονομαζόταν Magnificent Thirteen και έπειτα μετονομάστηκε στους Guardian Angels. Για τους σκοπούς της δραματοποίησης της ιστορίας, έχουν αλλάξει ονόματα, έχουν δημιουργηθεί χαρακτήρες και έχουν αλλαχθεί γεγονότα. Η παραγωγή αρνείται ότι πρόκειται για ακριβή απεικόνιση πραγματικών γεγονότων και προσώπων*»⁶⁴⁵.

Άλλη χαρακτηριστική υπόθεση αφορούσε τον Χάουαρντ Χιούζ (1905-1976) ο οποίος ήταν ο κληρονόμος μιας μυθικής περιουσίας. Έμεινε γνωστός τόσο ως διάσημος αεροπόρος και εφευρέτης όσο ως σκηνοθέτης και παραγωγός κινηματογραφικών ταινιών. Η ζωή του υπήρξε μυθιστορηματική. Συναναστρεφόταν κινηματογραφικούς αστέρες και πολιτικές προσωπικότητες. Βρέθηκε αναμειγμένος σε πολλά κινηματογραφικά και πολιτικά σκάνδαλα. Το όνομα του συνδέθηκε και με το περίφημο σκάνδαλο Watergate. Τα τελευταία χρόνια της ζωής του ζούσε απομονωμένος λόγω σοβαρών προβλημάτων υγείας. Κυκλοφορούσαν φήμες για την εκκεντρικότητα του, που οφειλόταν κυρίως στο γεγονός ότι ήταν υποχονδριακός.

Το 1965 ο συγγραφέας John Keats έγραψε μια βιογραφία με τίτλο «Χάουαρντ Χιούζ», για λογαριασμό του εκδοτικού οίκου Random House. Ο Χιούζ ο οποίος είχε αποκτήσει εμμονή με την προστασία της ιδιωτικής του ζωής, προσπάθησε να εμποδίσει τη δημοσίευσή της δηλώνοντας ότι αντιτίθεται σε οποιαδήποτε δημοσίευση της βιογραφίας του χωρίς την άδεια του. Για να αποτρέψει την έκδοση του βιβλίου, ο Χιούζ ίδρυσε μια εταιρεία, την Rosemont Enterprises, η οποία τυπικά ανήκε σε στενούς του συνεργάτες. Ως υπεύθυνοι της εταιρείας υποστήριξαν ότι είχαν

⁶⁴⁵ Αναλυτικά για τη υπόθεση βλέπε Rosen D. and Babcock C., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., σελ. 255.

συμβόλαιο με τον Χιούζ, το οποίο τους παραχωρούσε αποκλειστικά δικαιώματα της αυτοβιογραφίας του. Στράφηκαν ενάντια στη εκδοτική εταιρεία Random House ισχυριζόμενοι ότι ο σκοπός έκδοσης του βιογραφίας ήταν αποκλειστικά η εμπορική εκμετάλλευση του ονόματος και της προσωπικότητας του Χιούζ και όχι η ενημέρωση του κοινού. Απόδειξη αυτού του γεγονότος ήταν ότι ο συγγραφέας δεν έχει κάνει επαρκή έρευνα και δεν είχε διασταυρώσει τα στοιχεία που αναφέρει στο βιβλίο. Υποστήριξαν ακόμα ότι η έκδοση του βιβλίου είχε ως συνέπεια να μειωθεί το ενδιαφέρον του κοινού για την πραγματική αυτοβιογραφία του Χιούζ, τα δικαιώματα για τη συγγραφή της οποίας είχαν παραχωρηθεί στην Rosemont Enterprises. Κατά συνέπεια η έκδοση της βιογραφίας έβλαπτε τα οικονομικά συμφέροντα της επιχείρησης και παραβιάζε το δικαίωμα ιδιωτικότητας του Χιούζ και ειδικότερα την πτυχή της εμπορικής εκμετάλλευσης.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, σύμφωνα με την ιστορική απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. *Time v. Hill*, η δημοσίευση ιστορικών γεγονότων ή περιστατικών της ζωής ενός διασήμου προσώπου που έχουν προκαλέσει το δημόσιο ενδιαφέρον χαίρει της προστασίας της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας της έκφρασης και του γραπτού Τύπου ακόμα και αν ορισμένα στοιχεία που δημοσιεύονται δεν ανταποκρίνονται στην αλήθεια, εκτός αν αποδειχτεί ότι ο συγγραφέας και ο εκδότης γνώριζαν το ψεύδος ή έδειξαν απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια⁶⁴⁶. Ο Χιούζ αποτελεί αναμφίβολα ένα δημόσιο πρόσωπο, η βιογραφία του δεν θεωρείται τρόπος εμπορικής εκμετάλλευσης του ονόματός του αλλά έκφραση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού. Ένα δημόσιο πρόσωπο δεν μπορεί να έχει αποκλειστικά δικαιώματα στην ιστορία της ζωής του και οι τρίτοι δεν χρειάζεται να αποκτήσουν συγκατάθεση ή άδεια για να γράψουν την βιογραφία μιας διασημότητας.

Μερικά χρόνια αργότερα ο δισεκατομμυριούχος επιχείρησε να αποτρέψει κι άλλη μία προσπάθεια συγγραφής της βιογραφίας του. Πιο συγκεκριμένα το 1972, ο συγγραφέας Clifford Irving διέδωσε στα ΜΜΕ ότι είχε συνεργαστεί στενά με τον Χιούζ στη συγγραφή της αυτοβιογραφίας του. Ο Χιούζ αρχικά δεν διέψευσε τη φήμη αφήνοντας το ευρύ κοινό να θεωρεί ότι είναι αληθινή. Κάποια στιγμή, όμως, ξεσκέπασε την απάτη του Irving με αποτέλεσμα ο τελευταίος να καταδικαστεί σε 17 μήνες φυλάκιση και να απαγορευτεί η δημοσίευση της βιογραφίας⁶⁴⁷. Τρία χρόνια αργότερα ο Irving έγραψε μια μυθοπλαστική βιογραφία του Χιούζ. Η εταιρεία Rosemont Enterprises στράφηκε κατά του συγγραφέα και του εκδοτικού οίκου. Ισχυρίστηκαν και πάλι ότι η εκμετάλλευση της ιστορίας και της προσωπικότητας έβλαπτε τα οικονομικά συμφέροντα της επιχείρησης στην οποία ο Χιούζ είχε εκχωρήσει το αποκλειστικό δικαίωμα να δημοσιεύει τη βιογραφία του.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός ότι ο Irving είχε ισχυριστεί ψευδώς ότι έχει στα χέρια του την αυθεντική αυτοβιογραφία του Χιούζ δεν ήταν επαρκής λόγος για να του απαγορευτεί να γράψει μια μυθοπλαστική ιστορία για τη ζωή του διάσημου δισεκατομμυριούχου⁶⁴⁸. Η εταιρεία απέτυχε να αποδείξει ότι η δημοσίευση αυτής της μυθοπλαστικής βιογραφίας έρχεται σε αντίθεση με την προηγούμενη απόφαση του Δικαστηρίου. Επίσης η ενάγουσα εταιρεία Rosemont Enterprises ισχυρίστηκε ότι είχε τόσο αποκλειστικό δικαίωμα να δημοσιεύει την αναγνωρισμένη

⁶⁴⁶ *Rosemont Enterprises, Inc., v. Random House, Inc., et al.*, 58 Misc. 2d 1; 294 N.Y.S.2d 122; 1968 N.Y. Misc. LEXIS 1617.

⁶⁴⁷ Η ταινία «The Hoax» (2007) με πρωταγωνιστή τον Richard Gere είναι βασισμένη σε αυτό το γεγονός.

⁶⁴⁸ *Rosemont Enterprises, Inc. v. McGraw-Hill Book Company et al.*, Supreme Court of New York, Special Term, New York County 85 Misc. 2d 583; 380 N.Y.S.2d 839; 1975 N.Y. Misc. LEXIS 3321.

βιογραφία ή αυτοβιογραφία του Χιούζ αλλά και ότι το δικαίωμα αυτό επεκτείνεται σε κάθε έργο που τον αφορά, δημοσιογραφικό ή μυθοπλαστικό. Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, ο Χιούζ δεν μπορεί να έχει εκχωρήσει αυτό το δικαίωμα καθώς δεν διαφέρει από οποιοδήποτε άλλο δημόσιο πρόσωπο, δεν μπορεί να θεωρεί ότι έχει μονοπώλιο στα έργα που γράφονται για αυτόν. Κανένα πρόσωπο δεν είναι υποχρεωμένο να λαμβάνει άδεια για να γράψει ένα μυθοπλαστικό κείμενο για μια διασημότητα εφόσον καθιστά σαφές ότι πρόκειται για μυθοπλασία. Αν γινόταν αποδεκτή η αίτηση απαγόρευσης της έκδοσης του βιβλίου της ενάγουσας εταιρείας θα παραβιαζόταν η συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία του λόγου⁶⁴⁹.

3. Τα όρια χρήσης αυτοβιογραφικών κειμένων από τρίτους.

Συγγραφείς μυθιστορημάτων που βασίζονται σε πραγματικά πρόσωπα και ιστορίες χρησιμοποιούν αρχειακό υλικό όπως από απομνημονεύματα και επιστολές για να αντλήσουν στοιχεία για ζώντα ή μη πρόσωπα⁶⁵⁰. Σύμφωνα με το άρθρο 9 του ν. 2121/1993 προβλέπονται θεμιτοί περιορισμοί των πνευματικών δικαιωμάτων των δημιουργών χάριν της καλλιτεχνικής έκφρασης και πληροφόρησης του κοινού. Πιο συγκεκριμένα αν το αρχειακό υλικό έχει δημοσιευτεί επιτρέπεται η παράθεση σύντομων αποσπασμάτων χωρίς άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή εφόσον η χρήση είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και η έκταση των αποσπασμάτων δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό. Όμως υπάρχουν και περιπτώσεις που το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας ενός προσώπου συγκρούεται με την ελευθερία της έκφρασης των δημιουργών ενός έργου που βασίζεται σε μια προσωπική ιστορία και του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού. Σε αυτές τις περιπτώσεις τα δικαστήρια καλούνται να αποφασίσουν ποια είναι τα θεμιτά όρια χρήσης αυτών των πνευματικών δημιουργημάτων για σκοπούς της πληροφόρησης του κοινού και καλλιτεχνικής έκφρασης.

Για να αποφευχθεί μια δικαστική διαμάχη, είναι δυνατόν να υπάρξει ειδική συμφωνία μεταξύ του δημιουργού αυτών των κειμένων και όποιου επιθυμεί να τα χρησιμοποιήσει με προσδιορισμό της έκτασης και των τρόπων χρήσης τους. Όπως προβλέπεται στα άρθρα 14 και 16 του ν. 2121 /1993 (όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει) απαιτείται έγγραφος τύπος για παραίτηση του δημιουργού από τυχόν αξιώσεις κατά των προσώπων που διασκευάζουν ένα έργο του, όπως για παράδειγμα κατά του σεναριογράφου που έχει άδεια να μετατρέψει τις αναμνήσεις του σε κινηματογραφικό σενάριο. Παρέχεται δηλαδή δυνατότητα περιορισμού του ηθικού δικαιώματος για τη διευκόλυνση της άσκησης του περιουσιακού δικαιώματος χωρίς να οδηγεί σε αποδυνάμωση ή και κατάργηση του ηθικού δικαιώματος. Σε περίπτωση παραβίασης του πυρήνα του ηθικού δικαιώματος θα υπάρχει ακυρότητα λόγω αντίθεσης στο νόμο (αρ. 174 ΑΚ) ή στα χρηστά ήθη (178 ΑΚ) ή λόγω υπέμετρης δέσμευσης της ελευθερίας του προσώπου του δημιουργού (άρθρο 179 ΑΚ) και θα μπορέσει ο δημιουργός να ασκήσει το ηθικό του δικαίωμα και να προστατεύσει το έργο του⁶⁵¹.

⁶⁴⁹ Διαφορετική είναι η περίπτωση βιογράφων οι οποίοι συνεργάστηκαν με τον συγγραφέα. Για παράδειγμα η βιογράφος της συγγραφέως Ναντίν Γκόνριμπερ δεν εξέδωσε τη βιογραφία της γιατί κατηγορήθηκε ότι πρόδωσε την εμπιστοσύνη της. Βλέπε σχετικά σε Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στο Νάσο Βαγενά*, Περιοδικόν Πολίτης τ. 153, Μάρτιος 2007, σελ.47.

⁶⁵⁰ Για το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας βλέπε Καρακώστας Ι., *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2012, σελ. 369 επ.

⁶⁵¹ Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π., σελ.92.

Σε απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, έχει κριθεί ότι ο κύριος του υλικού φορέα ενός ημερολογίου το οποίο απέκτησε με δωρεά από τον πραγματικό δημιουργό του έργου, δεν απέκτησε και το περιουσιακό δικαίωμα παρουσίασης του έργου στο κοινό εφόσον δεν υπήρχε έγγραφη συμφωνία. Η παρουσίαση αποσπάσματος ενός ημερολογίου στην τηλεόραση αποτελεί παράνομη προσβολή του περιουσιακού και ηθικού δικαιώματος του δημιουργού επί του έργου⁶⁵². Για την άσκηση κάποιας εξουσίας του περιουσιακού δικαιώματος που θα συμπεριλάμβανε και τυχόν άσκηση της εξουσίας δημοσίευσης απαιτείται η έγγραφη συμφωνία μεταξύ δημιουργού και αγοραστή. Σε σχετική υπόθεση, το γαλλικό Ακυρωτικό δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχε προσβολή της εξουσίας δημοσίευσης του δημιουργού ενός αδημοσίευτου χειρόγραφου λογοτεχνικού έργου, τμήμα του οποίου αναγνώστηκε κατά τη διάρκεια μιας δίκης στην αίθουσα του δικαστηρίου, γιατί το έργο έγινε προσιτό στο κοινό χωρίς την άδεια του δημιουργού ο οποίος είχε το αποκλειστικό δικαίωμα να αποφασίσει για τη δημοσίευσή του⁶⁵³.

3.1. Τα θεμιτά όρια χρήσης αποσπασμάτων απομνημονευμάτων.

Ο βιογράφος του Gerard Ford, Προέδρου των Η.Π.Α. από το 1974 έως το 1977, βασίστηκε στα χειρόγραφα απομνημονεύματά του. Ο δικαιούχος πνευματικής ιδιοκτησίας επί του χειρογράφου στράφηκε εναντίον του. Η υπόθεση έφτασε στο Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α.⁶⁵⁴. Το δικαστήριο αναγνώρισε αποκλειστικό δικαίωμα του δικαιούχου επί του αδημοσίευτου έργου να ελέγχει τη δημοσίευσή του. Στην συνέχεια προκειμένου να διαπιστώσει αν συντρέχει στην προκειμένη περίπτωση ένα προνόμιο υπέρ του βιογράφου της θεμιτής χρήσης αυτού του υλικού εξέτασε μια σειρά από στοιχεία: α) το σκοπό και το χαρακτήρα της χρήσης, β) τη φύση του προστατευόμενου έργου, γ) το μέγεθος και η σημασία του αποσπάσματος σε σχέση με το έργο, δ) πως επέδρασε αυτή η χρήση στη πιθανή εμπορευματοποίηση ή αξία του έργου.

Το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. εξέτασε ειδικά το ποσοστό και τη σημασία των αποσπασμάτων των απομνημονευμάτων που χρησιμοποιήθηκαν σε σχέση με το σύνολο του κειμένου της βιογραφίας για να διαπιστώσει πως επέδρασαν στην αξία του έργου. Παρά το γεγονός ότι τα αυτούσια κομμάτια των απομνημονευμάτων που χρησιμοποιήθηκαν αποτελούσαν ένα μικρό ποσοστό μόνο 300 λέξεις σε ένα έργο 200,000 λέξεων, παρόλα αυτά τα αποσπάσματα αυτά ήταν τα πιο ενδιαφέροντα κομμάτια των απομνημονευμάτων του Προέδρου Ford. Σημείωσε ότι τα αποσπάσματα που χρησιμοποιήθηκαν από απομνημονεύματα ήταν ουσιαστικά η καρδιά του βιβλίου. Για αυτό έκρινε ότι η χρήση τους δεν επιτρεπόταν.

3.2. Τα θεμιτά όρια χρήσης επιστολών.

Στο μυθιστορηματικό χρονικό της με τίτλο «Αμίλητα Βαθιά Νερά» η συγγραφέας Ρ. Γαλανάκη άντλησε από την πραγματική ιστορία απαγωγής με σκοπό το γάμο της Τ. Πετρακογιώργη από τον Κ. Κεφαλογιάννη στην Κρήτη της δεκαετίας του 1950. Σημαντική βοήθεια στη συγγραφή είχε το αρχείο του απαγωγέα, όπου περιελάμβανε τα απομνημονεύματά του καθώς και ένα ραβασάκι προς την απαχθείσα

⁶⁵² Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π., σελ.106 παραπέμπει σε Απόφαση ΜΠΑθ 32992/1997 ΕΕμπΔ Ν/1999, σελ. 409-411.

⁶⁵³ Γαρουφαλιά Ο., *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, ο.π., σελ.108 παραπέμπει σε CC 25.2.1997, JCP 1997, II, 22873, σημ. Ravanas, σελ.319-322.

⁶⁵⁴ Harper & Row Publishers, Inc. v. Nation Enterprises, 471 U.S.539 (1982).

στο οποίο εκείνη του το είχε επιστρέψει απαντώντας του με μια φράση. Το στοιχείο αυτό ερμηνεύτηκε από τη συγγραφέα ως απόδειξη επικοινωνίας μεταξύ των δυο τους πριν την απαγωγή. Μετά από την απαγωγή και οι δυο αρνιόντουσαν ότι είχαν επικοινωνία από πριν. Η δημοσίευση του μυθιστορηματικού χρονικού, όπως προαναφέρθηκε, προκάλεσε την αντίδραση της Τ. Πετρακογιώργη με επιστολή της στον γραπτό Τύπο, η οποία προκάλεσε ενδιαφέρουσα δημόσια συζήτηση. Ένα από τα ζητήματα που τέθηκαν σε αυτή ήταν αν η συγγραφέας είχε δικαίωμα να δημοσιεύσει αυτό το απόσπασμα από το αρχαικό υλικό που της είχε παραχωρηθεί.

Η συζήτηση μεταξύ των κριτικών λογοτεχνίας με αφορμή το βιβλίο θυμίζει το σκεπτικό δικαστηρίων σε υποθέσεις με παρόμοια πραγματικά περιστατικά⁶⁵⁵. Όσοι υποστήριζαν την συγγραφέα, τόνισαν ότι τα περισσότερα στοιχεία που αναφέρει αποτελούν αποσπάσματα που χρησιμοποιεί από δημόσια προσβάσιμα αρχεία, από τα αρχεία των καταθέσεων στη δίκη. Κατά συνέπεια δεν αποκαλύπτει ιδιωτικά γεγονότα. Το ραβασάκι αποτελεί μέρος ενός ιδιωτικού αρχείου που νόμιμα της παραχωρήθηκε. Η Τ. Πετρακογιώργη αποτελεί ένα πρόσωπο σχετικής επικαιρότητας καθώς συμμετείχε σε ένα ιστορικό συμβάν που απασχόλησε την κοινή γνώμη. Η ίδια έχει συμβάλει στην επαναφορά της υπόθεσης στη δημοσιότητα καθώς τα τελευταία χρόνια παραχωρεί στοιχεία στη δημοσιογραφική έρευνα⁶⁵⁶. Από την άλλη μεριά όσοι υποστήριζαν την πλευρά της Τ. Πετρακογιώργη αντέταζαν ότι οι επιστολές ως κινητό πράγμα ανήκουν στον παραλήπτη ενώ το περιεχόμενο στον συντάκτη. Σημείωσαν ότι θα έπρεπε να έχει λάβει πρώτα την συγκατάθεση της Τ. Πετρακογιώργη προκειμένου να προβεί στη δημοσίευση του περιεχομένου αυτής της ενσωματωμένης στο ίδιο υλικό φορέα απαντητικής επιστολής⁶⁵⁷.

Το ζήτημα δημοσίευσης προσωπικών επιστολών χωρίς τη συγκατάθεση του γράφοντα απασχόλησε τα δικαστήρια με αφορμή μια έκδοση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης της Λέσβου το 2006 που περιείχε δώδεκα επιστολές του Οδυσσέα Ελύτη προς τον Στρατή Ελευθεριάδη Τεριάντ. Οι επιστολές δημοσιεύτηκαν χωρίς την άδεια της Ιουλίας Ηλιοπούλου, κληρονόμου των πνευματικών δικαιωμάτων του νομπελίστα ποιητή, η οποία κατέθεσε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ζητώντας την απόσυρση του βιβλίου από την κυκλοφορία. Η αίτησή της απορρίφθηκε γιατί δεν ενέπιπτε σε κάποια από τις τέσσερις περιπτώσεις κατάσχεσης εντύπου του αρ. 14 παρ. 3 του Συντάγματος, δηλ. προσβολή θρησκευματος, προσβολή του Προέδρου της Δημοκρατίας, προστασία στρατιωτικών απορρητών, του πολιτεύματος και της ακεραιότητας της χώρας, και τέλος την προστασία του κοινού από άσεμνα δημοσιεύματα⁶⁵⁸. Ο ίδιος ο ποιητής είχε ζητήσει να μην δημοσιευτούν οι επιστολές αυτές. Για αυτό η δημοσίευση τους προκάλεσε την αντίδραση εκδοτών, δικηγόρων και καλλιτεχνών⁶⁵⁹. Αντίστοιχα ο Γ. Σεφέρης θέλοντας να στιγματίσει τη δημοσίευση μιας ιδιωτικής επιστολής του προς τον Τ. Μαλάνο χωρίς την άδεια του αναρωτήθηκε *ούτε καν ρωτήθηκε τι λογής άνθρωπων κοινωνία θα ήταν εκείνη όπου θα το βρίσκαμε φυσικό να διαβάζουμε στις εφημερίδες τα ιδιωτικά μας γράμματα*⁶⁶⁰.

⁶⁵⁵ Βλέπε ενδεικτικά για τη συζήτηση Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός*, Περιοδικό Πλανόδιον τ. 41, Αθήνα Δεκέμβριος 2006, σελ. 157 επ., Ν. Βαγενάς *Λογοτεχνία και βιογραφισμός. Η απαγωγή της Τασούλας*, Περιοδικόν Πολίτης Φεβρουάριος 2007 τ. 152 σελ 43 επ., Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στον Νάσο Βαγενά*. Περιοδικόν Πολίτης τ. 153, Μάρτιος 2007, σελ. 42, Βαγενάς Ν., *Για την «απαγωγή της Τασούλας»*, Περιοδικόν Πολίτης τ. 157, Ιούλιος -Αύγουστος 2007, σελ. 22 επ.

⁶⁵⁶ Βαγενάς Ν., *Η απαγωγή της Τασούλας*, ο.π., σελ. 45.

⁶⁵⁷ Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στον Νάσο Βαγενά*, ο.π., σελ.43.

⁶⁵⁸ Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός Απάντηση στον Νάσο Βαγενά*, ο.π., σελ.45.

⁶⁵⁹ Μανδραβέλης Π., *Τα γράμματα του ποιητή*, εφ. Καθημερινή 25.11.2006.

⁶⁶⁰ Σεφέρης Γ., *Δοκιμές*, 5η έκδοση, Ίκαρος, Αθήνα 1984 τ. Β', σελ 354.

Την αμερικανική έννομη τάξη απασχόλησε το ζήτημα των δημοσίευσης των επιστολών χωρίς τη συγκατάθεση του επιστολογράφου ήδη από το 1741 (Pope v. Curl) όπου ένας εκδότης καταδικάστηκε γιατί δημοσίευσε προσωπικές επιστολές χωρίς την άδεια του συντάκτη τους⁶⁶¹. Αναγνωρίστηκε δηλ. ένα ειδικό δικαίωμα του συντάκτη επιστολών πάνω στις σκέψεις και τους λόγους του ανεξάρτητα από τη φιλολογική σημασία του έργου και μάλιστα η αναγνώριση αυτή θεωρήθηκε ως μια πρόωγη αναγνώριση του δικαιώματος της ιδιωτικότητας. Γρήγορα ανατράπηκε από νεότερες αποφάσεις όπου έγινε δεκτό ότι θα πρέπει να απαγορεύεται η δημοσίευση μόνο εκείνων των επιστολών που έχουν φιλολογική αξία και κατά συνέπεια αξία αποτιμητή σε οικονομικό μέγεθος⁶⁶².

Χαρακτηριστική υπόθεση αφορούσε τον συγγραφέα Τζ. Ντ. Σάλιντζερ. Το 1951 ο Σάλιντζερ δημοσίευσε το πρώτο και μοναδικό του μυθιστόρημα «Φύλακας στη Σίκαλη». Το βιβλίο σημείωσε αξιοσημείωτη επιτυχία. Επαινήθηκε από τους κριτικούς για το πρωτότυπο στυλ γραφής του. Διαβάστηκε από χιλιάδες εφήβους που ταυτίστηκαν με την αθωότητα και το ελεύθερο πνεύμα του έφηβου ήρωα. Πλέον αποτελεί ένα κλασικό βιβλίο της νεότερης αμερικανικής λογοτεχνίας. Το 1953, ο Σάλιντζερ μετακόμισε σε μια μικρή πόλη στο Νιού Χάμσαϊρ για να αποφύγει τη δημοσιότητα. Από το 1965 δεν δημοσίευσε κανένα νέο έργο του και από το 1980 μέχρι το θάνατό του αρνήθηκε να δώσει οποιαδήποτε συνέντευξη. Αυτή η αυτοεξορία του, είχε εξάψει τη φαντασία του κοινού και έχει δώσει αφορμή να κυκλοφορούν διάφορες φήμες. Το 1985, ο Ίαν Χάμιλτον, ένας γνωστός δημοσιογράφος και συγγραφέας βιογραφιών, θέλησε να γράψει τη βιογραφία του Σάλιντζερ και ζήτησε τη βοήθειά του. Ο Σάλιντζερ όχι μόνο αρνήθηκε οποιαδήποτε συμμετοχή στο εγχείρημα αλλά και του δήλωσε ότι θα θεωρήσει οποιαδήποτε έκδοση της βιογραφίας του, όσο είναι εν ζωή, ως μια παραβίαση της ιδιωτικότητάς του.

Παρά τις αντιρρήσεις του Σάλιντζερ, ο Ίαν Χάμιλτον ξεκίνησε να ερευνά τη ζωή του μυστηριώδους συγγραφέα. Αποτέλεσμα της έρευνας του ήταν μια σειρά από αδημοσίευτα γράμματα που χρονολογούνταν από το 1931 έως το 1961, τα οποία ο Σάλιντζερ είχε στείλει σε γείτονες, φίλους και συνεργάτες. Ορισμένα από τα γράμματα είχαν διάσημους παραλήπτες, μεταξύ άλλων ήταν και ο διάσημος συγγραφέας Έρνεστ Χέμινγουεϊ. Τα γράμματα είχαν δωρήσει οι παραλήπτες τους ή οι συγγενείς τους σε διάφορες βιβλιοθήκες όπως του Πρίνστον, του Χάρβαρντ και του Τέξας. Για να του επιτραπεί η πρόσβαση στα γράμματα ο Χάμιλτον υπέγραψε συμφωνίες με τις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες, στις οποίες δεσμευόταν ότι δεν θα δημοσίευε αποσπάσματα από τα γράμματα χωρίς την άδεια των πανεπιστημιακών αρχών και όσων είχαν πνευματικά δικαιώματα σε αυτά. Ο Χάμιλτον έγραψε τη βιογραφία βασισμένος σε μεγάλο βαθμό στις επιστολές που είχε ανακαλύψει. Μια πρώτη εκδοχή του κειμένου του με τίτλο «J. D. Salinger: A Writing Life» περιείχε σημαντικές περικοπές από 70 επιστολές. Ο Χάμιλτον έστειλε το κείμενο στον Σάλιντζερ ζητώντας την άδειά του να δημοσιεύσει τα συγκεκριμένα αποσπάσματα. Ως απάντηση ο Σάλιντζερ, ζήτησε να μην περιληφθεί στο βιβλίο κανένα απόσπασμα από τα γράμματά του καθότι ήταν αδημοσίευτα έργα του. Ο Χάμιλτον αναγκάστηκε να παραφράσει τα περισσότερα αποσπάσματα από τα γράμματα που είχε αρχικά

⁶⁶¹ Rose M., *The Author in Court: Pope v. Curl (1741)*, Cultural Critique No. 21 (Spring, 1992), pp. 197-217.

⁶⁶² Αναλυτικά για τις επιστολές βλέπε Koumantos G., *Rechte an Briefen: Eine rechtsvergleichende Skizze*, Festschr für Hubmann 1985.

συμπεριλάβει στο βιβλίο. Διατήρησε στο δημοσιευμένο βιβλίο μόνο λίγες περικοπές, συνολικά μόνο 200 λέξεις.

Ο Σάλιντζερ ισχυρίστηκε ότι ο συγγραφέας εκμεταλλεύτηκε εμπορικά τις προσωπικές του επιστολές και παραβίασε το δικαίωμα copyright. Ο εκδοτικός οίκος υποστήριξε ότι η χρήση των αυτούσιων αποσπασμάτων και των παραφράσεων τους ήταν θεμιτή, σύμφωνα με το ομοσπονδιακό δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας (copyright law). Εμπίπτει στην εξαίρεση της χρήσης αποσπασμάτων από κριτικούς και μελετητές. Όμως ο Σάλιντζερ αντέκρουσε ότι το προνόμιο της θεμιτής χρήσης δεν εφαρμόζεται σε αδημοσίευτα έργα. Το District Court της Νέας Υόρκης έκρινε ότι οι προσωπικές επιστολές συνιστούν μια σημαντική πηγή για ένα βιογράφο για να καταλάβει τις απόψεις, τις σκέψεις και τα συναισθήματα του προσώπου στην νεανική του ηλικία. Το δικαστήριο συμφώνησε με την θέση του Σάλιντζερ ότι το δικαίωμα copyright μπορεί να παραβιαστεί και από κείμενο που αναπαράγει παραφράζοντας την πρωτότυπη έκφραση του συγγραφέα. Δέχτηκε επίσης ότι, ένα σημαντικό μέρος του βιβλίου αναφέρεται σε πληροφορίες που περιέχονταν στα γράμματα⁶⁶³.

Σημείωσε, όμως, ότι δεν προστατεύονται από την πνευματική ιδιοκτησία όλα τα στοιχεία που υπάρχουν σε ένα πρωτότυπο έργο. Αποτελεί αξίωμα του δικαίου copyright ότι δεν προστατεύονται οι ιδέες και τα γεγονότα. Διαφορετικά δεν θα ήταν δυνατή η ελεύθερη διάδοση των ιδεών. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, τα γράμματα του Σάλιντζερ περιείχαν πολλές πληροφορίες για τη ζωή του. Αυτές οι πληροφορίες δεν προστατεύονται από το δίκαιο copyright. Δεν συνιστούν πρωτότυπη έκφραση αλλά σημαντικά ιστορικά στοιχεία για τη ζωή ενός διάσημου μυθιστοριογράφου.

Σχετικά με το επιχείρημα του Σάλιντζερ ότι το προνόμιο της θεμιτής χρήσης δεν εφαρμόζεται σε αδημοσίευτα έργα, το δικαστήριο επανέλαβε την άποψη του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. ότι *«υπό φυσιολογικές συνθήκες το δικαίωμα του συγγραφέα να καθορίζει εκείνος την πρώτη δημοσίευση του έργου του θα πρέπει να υπερβαίνει το αίτημα για θεμιτή χρήση»*. Πράγματι το πεδίο της επιτρεπόμενης χρήσης είναι περιορισμένο για τα αδημοσίευτα έργα. Όμως, ένας συγγραφέας δεν μπορεί να εμποδίζει την δημοσίευση των ιδεών και των πληροφοριών που περιέχονται σε ένα έργο του. Σε αυτή την περίπτωση θα πρέπει να περιοριστεί το δικαίωμα του συγγραφέα χάριν του δημοσίου συμφέροντος. Με αυτές τις σκέψεις το δικαστήριο έκρινε ότι η χρήση των γραμμάτων στο έργο του Χάμιλτον πληροί τις προϋποθέσεις του νόμου και συνιστά θεμιτή χρήση.

Στην απόφαση σε δεύτερο βαθμό σημειώθηκε ότι ο συγγραφέας των επιστολών έχει δικαίωμα copyright επ' αυτών. Ο συντάκτης ενός γράμματος διατηρεί όλα τα δικαιώματα copyright, ενώ ο παραλήπτης του αποκτά τη φυσική κυριότητά του. Κατά συνέπεια ο παραλήπτης έχει δικαίωμα μεταβίβασης του εγγράφου σε κάποιον τρίτο. Ο αποστολέας διατηρεί όλα τα δικαιώματα μόνο επί του περιεχομένου του όχι των ιδεών ή των γεγονότων που αναφέρει στην επιστολή του αλλά του τρόπου έκφρασής τους. Μέχρι το 1978 είχε κριθεί νομολογιακά ότι δεν επιτρεπόταν η χρήση αδημοσίευτων έργων. Μετά την θέση σε ισχύ του νομοθετήματος Copyright Act το 1976 και τα αδημοσίευτα έργα υπόκεινται σε περιορισμούς. Επιτρέπεται υπό προϋποθέσεις η χρήση αποσπασμάτων από αυτά σε ένα έργο.

Όπως σημειώνεται στο σκεπτικό της απόφασης, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη δεύτερη προϋπόθεση της θεμιτής χρήσης δηλαδή στη φύση του έργου.

⁶⁶³ J.D. Salinger v. Random House Inc and I.Hamilton, 650 F. Supp. 413; 1986 U.S. Dist. LEXIS 18074; Copy. L. Rep. (CCH) P26,029; 13 Media L. Rep. 1689.

Το γεγονός ότι ένα έργο είναι αδημοσίευτο είναι κρίσιμο στοιχείο της φύσης του. Η δυνατότητα πρόσβασης στο έργο επειδή βρίσκεται σε μια βιβλιοθήκη δεν επιδρά στη φύση του. Κατά τη γνώμη του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, στον πρώτο βαθμό δεν λήφθηκε σοβαρά υπόψη αυτό το στοιχείο. Επιπλέον έκρινε λανθασμένα ότι τα αποσπάσματα των γραμμάτων περιείχαν μόνο πληροφορίες ενώ αποτελούσαν ταυτόχρονα και πρωτότυπη έκφραση συναισθημάτων και σκέψεων του συγγραφέα Σάλιντζερ. Ακόμα δεν έλαβε υπόψη ότι μεγάλο τμήμα του βιβλίου (πάνω από σαράντα τοις εκατό) περιείχε παραφρασμένα αποσπάσματα από τις επιστολές. Για αυτό ο συγγραφέας της βιογραφίας είχε υπερβεί τα όρια της θεμιτής χρήσης στην επιλογή των αποσπασμάτων που αντέγραψε. Έκανε δεκτή την έφεση και απαγόρευσε στον εκδοτικό οίκο να δημοσιεύσει την βιογραφία του Σάλιντζερ. Έκρινε ότι ο εκδοτικός οίκος θα μπορούσε να τη δημοσιεύσει μόνο αν ο Χάμιλτον άλλαζε τα σημεία του βιβλίου που περιείχαν αποσπάσματα -παραφρασμένα ή αυτούσια - από τα γράμματα του Σάλιντζερ⁶⁶⁴.

Η απόφαση προκάλεσε αντιδράσεις. Οι συγγραφείς θεώρησαν ότι η απόφαση απαγόρευε τη δημοσίευση αποσπασμάτων από μη δημοσιευμένα έργα. Δεδομένου ότι το δικαίωμα σύμφωνα με το δίκαιο copyright, όπως κατοχυρώνεται στις Η.Π.Α., είναι εξαιρετικά ευρύ και περιλαμβάνει σχεδόν κάθε πηγή. Η απόφαση θεωρήθηκε ότι περιόριζε σημαντικά την ελευθερία του λόγου των συγγραφέων. Κατακρίθηκε ως μια μορφή λογοκρισίας, που παρεμπόδιζε τους συγγραφείς να παραθέσουν αποσπάσματα, αυτούσια ή παραφρασμένα από αδημοσίευτες πηγές. Ταυτόχρονα παρεμπόδιζε το κοινό να πληροφορηθεί σημαντικά γεγονότα και ιδέες που περιέχονταν σε αυτές τις πηγές.

Μια παρόμοια υπόθεση αφορούσε τη βιογραφία του συγγραφέα Έρνεστ Χέμινγουэй που περιείχε αναφορές σε γράμματά του. Όταν δημοσιεύτηκε, η σύζυγος του και το ίδρυμα που είχε συστήσει θεώρησαν ότι η βιογραφία παραβίαζε το δικαίωμα copyright που τους είχε μεταβιβαστεί επί των αδημοσίευτων επιστολών του συγγραφέα. Το Δικαστήριο αρχικά απέρριψε τους ισχυρισμούς τους, επειδή το βιβλίο δεν περιείχε αυτούσια αποσπάσματα. Στη συνέχεια, έκρινε για το ζήτημα της θεμιτής χρήσης. Συγκεκριμένα θεώρησε ότι είναι επιτρεπτή η χρήση των επιστολών στη βιογραφία γιατί πληροί τους όρους του νόμου. Ο σκοπός της χρήσης των γραμμάτων στο βιβλίο ήταν να αναδείξουν πτυχές της ζωής μιας μεγάλης λογοτεχνικής προσωπικότητας, κατά συνέπεια ήταν κατεξοχήν ερευνητικός και εκπαιδευτικός. Επίσης έκρινε ότι η αναφορά στα γράμματα αυτά στη βιογραφία ήταν εξαιρετικά περιορισμένη. Με βάση τα παραπάνω, το δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπήρξε οποιαδήποτε βλάβη στην αγοραστική αξία των γραμμάτων⁶⁶⁵.

Στα τελευταία χρόνια της ζωής του, ο πολυεκατομμυριούχος Χάουαρντ Χιούζ είχε απομονωθεί. Από το 1956 έως το 1970 ο πιο στενός συνεργάτης και βοηθός του ήταν ο Maheu. Οι δυο τους δεν είχαν ποτέ συναντηθεί. Επικοινωνούσαν δια αλληλογραφίας. Ο Maheu δεν ήταν μόνο βοηθός του Χιούζ αλλά τον εκπροσωπούσε σε όλες του τις δημόσιες επαφές του. Ο Maheu, μετά το θάνατο του εργοδότη του, φύλασσε τα γράμματα που του είχε στείλει τα χρόνια της συνεργασίας τους, σε μια αποθήκη. Κάποια στιγμή τα γράμματα κλάπηκαν. Το 1984 κυκλοφόρησε το βιβλίο «Citizen Hughes» του Michael Drosnin, βασισμένο στη ζωή του Χιούζ, το οποίο αναφερόταν μεταξύ άλλων και στη σχέση του Χιούζ με το βοηθό του.

⁶⁶⁴ J.D. Salinger v. Random House Inc and I.Hamilton 811 F.2d 90; 1987 U.S. App. LEXIS 1554; 1 U.S.P.Q.2D (BNA) 1673; 1 U.S.P.Q.2D (BNA) 1673; Copy. L. Rep. (CCH) P26,060; 87 A.L.R. Fed. 853; 13 Media L. Rep. 1954.

⁶⁶⁵ Estate of Hemingway v. Random House, Inc., 49 Misc.2d 726, 268 N.Y.S.2d 531, 536 (N.Y. Co.), aff'd without opinion, 25 A.D.2d 719, 269 N.Y.S.2d 366 (1st Dep't 1966).

Ο Maheu ισχυρίστηκε ότι ο βιογράφος είχε διαβάσει τα κλεμμένα γράμματα. Απόδειξη αυτού του γεγονότος ήταν ότι αναφερόταν περιφραστικά σε αυτά. Για αυτό στράφηκε κατά του συγγραφέα και των εκδοτών του βιβλίου. Η αγωγή του είχε επτά νομικές βάσεις. Μεταξύ αυτών η παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητας (*αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων, ψευδής φωτισμός, φυσική παρέμβαση, εμπορική εκμετάλλευση ονόματος και προσωπικότητας*), παραβίαση του δικαιώματος οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας (*right of publicity*). Η παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητάς βασιζόταν στο γεγονός ότι ο συγγραφέας χαρακτήριζε τη σχέση του Χιούζ με τον βοηθό του σαν έναν ιδιότυπο γάμο. Στο βιβλίο υπήρχαν περιγραφές συνομιλιών των δυο ανδρών στις οποίες αντάλασσαν όρκους πίστης. Το Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο απέρριψε όλες τις νομικές βάσεις της αγωγής. Ο Maheu άσκησε έφεση κατά της απόφασης.

Το Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο είχε απορρίψει τον ισχυρισμό του Maheu ότι το βιβλίο παραβίαζε την ιδιωτικότητά του με ψευδή φωτισμό επειδή έκρινε ότι ο ενάγοντας είχε αποτύχει να αποδείξει ότι οποιοδήποτε από τα στοιχεία που αναφέρονταν στο βιβλίο ήταν ψευδές ή να αποδείξει δόλο ή απερίσκεπτη αδιαφορία για το ψευδή ισχυρισμό. Στα κλεμμένα γράμματα πράγματι ο Hugues απευθυνόταν ιδιαιτέρως τρυφερά προς το βοηθό του και συχνά του ζητούσε να ορκιστεί ότι δεν θα τον εγκαταλείψει ποτέ. Στην έφεση του ο Maheu ισχυρίστηκε ότι η περιγραφή στο βιβλίο της σχέσης του με τον Χιούζ παραβίασε διαφορετική έκφανση του δικαιώματος ιδιωτικότητάς του από εκείνη της δημόσιας αποκάλυψης ιδιωτικών γεγονότων.

Σύμφωνα με τη γνώμη του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου της Πολιτείας της Καλιφόρνια⁶⁶⁶, το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. έχει ορίσει ένα πλαίσιο συνταγματικής προστασίας μέσα στην οποία μπορεί κανείς να δημοσιεύει θέματα που αφορούν σε ένα δημόσιο πρόσωπο. Για να συνιστά μια δημοσίευση παραβίαση ιδιωτικότητας με αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων θα πρέπει να συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις: α) η αποκάλυψη να είναι δημόσια, β) να αφορά ιδιωτικά γεγονότα, γ) να τον προσβάλει και είναι αποδοκιμαστέα από ένα λογικό άνθρωπο με συνηθισμένες ευαισθησίες. Με τον όρο δημόσια αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων νοείται η χωρίς άδεια δημοσίευση λεπτομερειών για την ιδιωτική ζωή ενός προσώπου όταν δεν υπάρχει νόμιμο δημόσιο ενδιαφέρον για τα στοιχεία αυτά. Ειδικά για τις δημοσιεύσεις στον γραπτό Τύπο δεν στοιχειοθετείται ευθύνη για παραβίαση ιδιωτικότητας όταν η δημοσίευση των ιδιωτικών γεγονότων είναι αληθής και υπάρχει δημοσιογραφικό ενδιαφέρον (*newsworthy*). Στην Πολιτεία της Καλιφόρνια τρία στοιχεία απαιτούνται για να θεωρηθεί ότι ένα γεγονός έχει το δημοσιογραφικό ενδιαφέρον: α) η κοινωνική αξία των γεγονότων που δημοσιεύονται, β) η ένταση της επέμβασης σε φαινομενικά ιδιωτικές υποθέσεις, και γ) η έκταση που το ίδιο το πρόσωπο οικειοθελώς είχε επιδίωξει τη δημόσια έκθεση.

Σύμφωνα με τη γνώμη του Δικαστηρίου, ο Χάουαρντ Χιούζ ήταν αναμφίβολα ένα δημόσιο πρόσωπο. Συχνά τα πρόσωπα που σχετίζονται στενά με δημόσια πρόσωπα δεν χαίρουν της πλήρους προστασίας της ιδιωτικότητάς τους, ειδικά στις περιπτώσεις όπου υπάρχει δημόσιο ενδιαφέρον για την αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων⁶⁶⁷. Σχετικά με το Maheu, το Δικαστήριο έκρινε ότι για το χρονικό διάστημα που εργαζόταν για το Χιούζ και είχε αναλάβει τις δημόσιες σχέσεις και την επικοινωνία του πολυεκατομμυριούχου με τους εκπροσώπους των ΜΜΕ, δεν

⁶⁶⁶ R.Maheu, v. CBS, INC., et al. 201 Cal. App. 3d 662; 247 Cal. Rptr. 304; 1988 Cal. App. LEXIS 477; 15 Media L. Rep. 1548; 7 U.S.P.Q.2D (BNA) 1238.

⁶⁶⁷ Παραπέμπει σε Kapellas v. Kofman, 1 Cal. 3d 20, 33, 459 P.2d 912, 919-20, 81 Cal. Rptr. 360, 367-68 (1969).

μπορούσε να θεωρηθεί ιδιωτικό πρόσωπο αλλά δημόσιο. Κατά συνέπεια η σχέση του με τον εργοδότη του προσέλκυε το δημόσιο ενδιαφέρον. Το γεγονός ότι στο χρόνο που μεσολάβησε μεταξύ του θανάτου του Χιούζ και της δημοσίευσης του βιβλίου ο Maheu δεν ήταν στη δημοσιότητα δεν σήμαινε ότι έγινε ιδιωτικό πρόσωπο. Η νομολογιακή αρχή είναι ότι εφόσον κάποιος γίνεται δημόσιο πρόσωπο διατηρεί αυτή την ιδιότητα μέχρι το τέλος της ζωής του. Μπορεί να προκαλέσει ξανά το δημόσιο ενδιαφέρον⁶⁶⁸. Ειδικά, καθώς στην συγκεκριμένη περίπτωση το βιβλίο έχει ιδιαίτερη κοινωνική αξία καθώς αποκαλύπτει στοιχεία για την ανάμιξη του Χιούζ σε πολιτικά σκάνδαλα και τη σχέση του με άλλα δημόσια πρόσωπα. Μάλιστα ο Maheu οικειοθελώς είχε αναλάβει αυτό το δημόσιο ρόλο καθώς εργαζόταν ως εκπρόσωπος τύπου του Χιούζ. Οι τρεις προϋποθέσεις που αποδεικνύουν το δημόσιο ενδιαφέρον συντρέχουν στη συγκεκριμένη περίπτωση οπότε δεν έχει παραβιαστεί το δικαίωμα της ιδιωτικότητάς του. Αναφορικά με την παραβίαση του δικαιώματος δημοσιότητάς του, το δικαστήριο έκρινε ότι η χρήση του ονόματος του Maheu στο βιβλίο κατ' εξαίρεση επιτρέπεται γιατί συνδέεται με ειδηση και με μια δημόσια υπόθεση⁶⁶⁹. Για τον ίδιο λόγο απέρριψε και τον ισχυρισμό για την εμπορική εκμετάλλευση του ονόματός του.

Μια σχετική απόφαση αφορούσε ένα βιβλίο για τους Έθελ και Τζούλιους Ρόζενμπεργκ. Ήταν ένα ζευγάρι μεσοαστών Αμερικανοεβραίων με αριστερές πεποιθήσεις που κατηγορήθηκαν για κατασκοπεία υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Η βασική κατηγορία εναντίον τους ήταν ότι είχαν αποκαλύψει στην ΕΣΣΔ κρατικά μυστικά των Η.Π.Α., που αφορούσαν στην κατασκευή της πυρηνικής βόμβας. Μετά από μια δίκη με μεγάλη δημοσιότητα κρίθηκαν ένοχοι και εκτελέστηκαν το 1953⁶⁷⁰. Η ενοχή τους αποτέλεσε ένα αμφιλεγόμενο θέμα για πολλές δεκαετίες. Μάλιστα ο ίδιος Αϊνστάιν είχε στείλει επιστολή που διαβάστηκε στη δίκη, στην οποία ανέφερε ότι τα επιστημονικά στοιχεία που αναφέρονταν στο κατηγορητήριο ως κρατικά μυστικά δεν αποκάλυπταν οποιοδήποτε ζωτικό μυστικό. Πολλοί υποστήριζαν ότι εξαιτίας του Μακαρθισμού και του Ψυχρού Πολέμου δεν έτυχαν μιας δίκαιης δίκης.

Το 1976 ο Louis Nizer, ένας διάσημος συνήγορος υπεράσπισης, έγραψε ένα βιβλίο για τη δίκη των Ρόζενμπεργκ με τίτλο «The Implosion Conspiracy», που ανέλυε τη στρατηγική της δίκης και τις ενέργειες των δικηγόρων υπεράσπισης μετά την καταδικαστική απόφαση⁶⁷¹. Στο βιβλίο υπήρχαν αρκετά αποσπάσματα από τα γράμματα που αντάλασσαν στη φυλακή. Σε αυτά προσπαθούσαν να δώσουν κουράγιο ο ένας στον άλλον και να εκφράσουν την αγάπη τους. Μεταξύ άλλων αναφέρονταν και στα δυο μικρής ηλικίας παιδιά τους. Στο βιβλίο παρουσιαζόταν ο

⁶⁶⁸ Παραπέμπει σε Forsher v. Bugliosi (1980) 26 Cal.3d 792, 811 163 Cal.Rptr. 628, 608 P.2d 716 και Melvin v. Reid (1931) 112 Cal.App. 285, 290 [297 P. 91].

⁶⁶⁹ Civil Code section 3344, subdivision (a), provides in part that: "Any person who knowingly uses another's name, voice, signature, photograph, or likeness, in any manner, on or in products, merchandise, or goods, or for purposes of advertising or selling, or soliciting purchases of, products, merchandise, goods or services, without such person's prior consent . . ." shall be liable to the injured party. Subdivision (d) exempts "a use of a name, voice, signature, photograph, or likeness in connection with any news, public affairs, or sports broadcast or account" from the consent requirement of subdivision (a).

⁶⁷⁰ United States v. Rosenberg, 195 F. 2d 583 (CA2), cert. denied, 344 U.S. 838 (1952); Rosenberg v. United States, 346 U.S. 273 (1953).

⁶⁷¹ Και άλλα βιβλία έχουν ασχοληθεί με την υπόθεση όπως το «Βιβλίο του Ντάνιελ» του E.Doctorow, μτφ. Π.Κοντογιάννης, Αθήνα, Πόλις 2006. Σε αυτό ο συγγραφέας δίνει μια μυθοπλαστική προέκταση στην πολύκροτη δίκη των Ρόζενμπεργκ.

τρόπος που τα παιδιά αντιμετώπισαν τη φυλάκιση των γονιών τους και στην συνέχεια την καταδίκη τους σε θάνατο.

Οι γιοι των Ρόζενμπεργκ, Michael και Robert, μετά την εκτέλεση των γονιών τους, είχαν υιοθετηθεί από έναν γνωστό μουσικοσυνθέτη, τον Abel Meeropol, και είχαν πάρει το επίθετό του. Άσκησαν αγωγή κατά του συγγραφέα και των εκδοτών του με τρεις νομικές βάσεις: α) προσβολή των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας τους από την παράνομη χρήση των γραμμάτων των γονιών τους, β) δυσφήμιση και παραβίαση της ιδιωτικότητάς τους με ψευδή φωτισμό, και γ) περιουσιακή βλάβη από τη χωρίς την άδεια τους δημοσίευση των ανέκδοτων έργων των γονιών τους. Οι εναγόμενοι αντέταξαν ότι τα γράμματα είναι μέρος του ιστορικού αρχείου για την υπόθεση. Σε αυτά οι Έθελ και Τζούλιους Ρόζενμπεργκ ανέφεραν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους για τη δίκη.

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απασχόλησε το ζήτημα αν οι σκέψεις και τα συναισθήματα που βιώνουν οι κατηγορούμενοι σε μια δίκη μπορούν να θεωρηθούν ιστορικά γεγονότα καθώς σχετίζονται άμεσα με αυτή⁶⁷². Έκρινε ότι το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας των Ρόζενμπεργκ που είχε μεταβιβαστεί στα παιδιά τους έπρεπε να σταθμιστεί με το δικαίωμα των ιστορικών να έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν σε μια δημοσίου ενδιαφέροντος δίκη⁶⁷³. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, έπρεπε να θεωρηθεί υπέρτερο το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού. Επίσης έκρινε ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας των παιδιών δεν είχε παραβιαστεί καθώς μετά την αλλαγή του ονόματός τους δεν αναγνωρίζονταν.

Τα αδέρφια προσέφυγαν κατά της απόφασης. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι το πρωτοβάθμιο έκρινε ορθά σε σχέση με την παραβίαση της ιδιωτικότητας⁶⁷⁴. Στο βιβλίο δεν αναφέρονται ποτέ ως Meeropol. Ακόμα και αν θεωρηθεί ότι δεν ήταν πλέον δημόσια πρόσωπα όταν δημοσιεύτηκε το βιβλίο, ο συγγραφέας δεν θα μπορούσε να παραβιάσει την ιδιωτικότητά τους ή να τους δυσφημήσει εφόσον δεν αναγνωρίζονται. Η πραγματική τους ταυτότητα ήταν μυστική και κανείς δεν θα τους συνέδεε με τα παιδιά των Ρόζενμπεργκ. Σε σχέση με τη χρήση των επιστολών το δευτεροβάθμιο δικαστήριο θεώρησε ότι ήταν λάθος του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου να κρίνει από τη στιγμή που αμφισβητούσε τον σκοπό χρήσης των αποσπασμάτων. Για αυτό ανακάλεσε εν μέρει την απόφαση και παρέπεμψε σε νέα δίκη.

Σε αυτή οι εναγόμενοι υποστήριξαν ότι η χρήση των επιστολών είχε γίνει με θεμιτό τρόπο και ενέπιπτε στις εξαιρέσεις από την προστασία του δικαίου του copyright⁶⁷⁵. Ως θεμιτή χρήση (fair use) ορίζεται ένα προνόμιο που έχουν άλλοι να χρησιμοποιούν με εύλογο τρόπο ένα έργο προστατεύεται μέσω του δικαίου του copyright χωρίς τη συγκατάθεσή του δικαιούχου. Μεταξύ αυτών των σκοπών της θεμιτής χρήσης είναι η αναπαραγωγή για ορισμένους σκοπούς όπως η κριτική, ο σχολιασμός, οι ειδήσεις, η έρευνα και η διδασκαλία. Κρίθηκε ότι για να θεωρηθεί θεμιτή η χρήση ενός αποσπάσματος από ένα έργο έπρεπε να εξεταστούν μια σειρά στοιχεία: α) ο σκοπός και ο χαρακτήρας της χρήσης. Θα πρέπει να ερευνηθεί, δηλαδή, αν η χρήση εξυπηρετεί έναν εμπορικό ή έναν εκπαιδευτικό σκοπό, β) η φύση του προστατευόμενου έργου, γ) το μέγεθος και η σημασία του αποσπάσματος σε σχέση με το έργο, δ) η επίδραση αυτής της χρήσης στη πιθανή εμπορευματοποίηση ή την εμπορική αξία του έργου.

⁶⁷² 361 F. Supp. 1063; 1973 U.S. Dist. LEXIS 12653; 179 U.S.P.Q. (BNA) 660.

⁶⁷³ 381 F. Supp. 29; 1974 U.S. Dist. LEXIS 7368.

⁶⁷⁴ Meeropol v. Nizer, 505 F.2d 232; 1974 U.S. App. LEXIS 6458; 183 U.S.P.Q. (BNA) 513; 19 Fed. R. Serv. 2d (Callaghan) 573; 42 A.L.R. Fed. 582.

⁶⁷⁵ 417, F. Supp. 1201; 1976 U.S. Dist. LEXIS 14032; 191 U.S.P.Q. (BNA) 346.

Όπως υποστήριξαν οι γιοι των Ρόζενμπεργκ, ο σκοπός συγγραφής του βιβλίου δεν ήταν εκπαιδευτικός αλλά εμπορικός. Το βιβλίο του Nizer δεν αποτελούσε ένα ιστορικό έργο βάσει μαρτυριών έγκριτων καθηγητών. Όπως σημειώθηκε στην απόφαση, μετά την προαναφερόμενη απόφαση *Rosemont Enterprises, Inc. v. Random House*, το ιστορικό ή επιστημονικό έργο για τους σκοπούς του οποίου επιτρέπεται η παράθεση αποσπασμάτων από ένα άλλο έργο θα πρέπει να ορίζεται εν ευρεία εννοία. Αν και κάποιοι καθηγητές πανεπιστημίου, όπως ο Νόαμ Τσόμσκι, κατέθεσαν ότι το βιβλίο περιείχε ιστορικές ανακρίβειες, ταυτόχρονα σημείωσαν ότι κάποια αποσπάσματα του βιβλίου είχαν ιστορική αξία, όπως για παράδειγμα εκείνα στα οποία ο συγγραφέας αξιολογούσε την υπερασπιστική γραμμή και τη δικαστική απόφαση. Κρίθηκε ότι η μεγάλη εμπορική επιτυχία του βιβλίου δεν αναιρεί τον ιστορικό του χαρακτήρα. Το βιβλίο μπορεί να αποτελέσει μια χρήσιμη πηγή για τους μελλοντικούς ερευνητές που θα ασχοληθούν με τις εφέσεις που κατέθεσαν οι Ρόζενμπεργκ μετά την καταδίκη τους.

Σχετικά με τη φύση του προστατευόμενου έργου, οι γιοι του ζευγαριού υποστήριξαν ότι πρόκειται για ανέκδοτα έργα των γονιών τους, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των οποίων τους έχουν μεταβιβαστεί. Ο συγγραφέας και ο εκδότης υποστήριξε ότι πολλά αποσπάσματα που περιέχονταν στο βιβλίο, είχαν δημοσιευτεί στο βιβλίο «*Death House Letters of Ethel and Julius Rosenberg*» (1953) στο οποίο σαφώς παρέπεμπε⁶⁷⁶. Προσκόμισαν αποδείξεις ότι τα μισά από εικοσιεννέα γράμματα που χρησιμοποιήθηκαν είχαν προηγουμένως δημοσιευτεί σε εφημερίδες και ζήτησαν χρόνο να αποδείξουν ότι και το ίδιο ίσχυε και για τα υπόλοιπα. Καθώς τα γράμματα ήταν ήδη δημοσιευμένα, ανήκαν στο δημόσιο τομέα και δεν αποτελούσαν πνευματική ιδιοκτησία των γιων του ζευγαριού. Κρίθηκε ότι τα γράμματα πράγματι ανήκαν στο δημόσιο τομέα για πάνω από είκοσι χρόνια καθώς τα περισσότερα γράμματα είχαν ήδη δημοσιευτεί. Μάλιστα, σε πολλά αποσπάσματα οι Ρόζενμπεργκ δεν μιλούσαν προσωπικά αλλά εξέφραζαν σκέψεις για τη δίκη που ενδιέφεραν την κοινή γνώμη.

Στο σκεπτικό της απόφασης σημειώνεται ότι η έκταση των αποσπασμάτων των επιστολών είναι αμελητέα σε σχέση με το υπόλοιπο βιβλίο. Η χρήση τους θεωρείται αναγκαία, όπως και σε κάθε σοβαρό βιβλίο που αναφέρεται στη δίκη και θέλει να τεκμηριώσει όσα αναφέρει. Ο συγγραφέας θεώρησε αναγκαία την χρήση τους για να περιγράψει με πιο γλαφυρό τρόπο την αντίδραση των Ρόζενμπεργκ στη δίκη τους.

Σχετικά με την περιουσιακή βλάβη, οι Meeropols υποστήριξαν ότι η εκτεταμένη χρήση των αποσπασμάτων στο βιβλίο μείωσε την εμπορική αξία των επιστολών. Αποτελούσαν πνευματική ιδιοκτησία των γονέων τους καθώς είναι έργα με λογοτεχνική αξία και η δημοσίευσή τους προσέβαλε το δικαίωμα τους να τα παραχωρήσουν για έκδοση. Επίσης ισχυρίστηκαν ότι ο συγγραφέας χρησιμοποίησε τα γράμματα ως μέσο διαφημιστικής προώθησης του βιβλίου του. Στο εξώφυλλο του βιβλίου αναφερόταν ότι περιείχε ερωτικά γράμματα των Ρόζενμπεργκ. Κρίθηκε ότι ακόμα και αν ίσχυε κάτι τέτοιο δεν σημαίνει ότι οι εναγόμενοι δεν έκαναν θεμιτή χρήση των επιστολών. Οι επιστολές αποτελούσαν μέρος ενός ιστορικού αρχείου για την υπόθεση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αποτελούν μεγάλο μέρος του έργου. Η έκταση της χρήσης τους ήταν περιορισμένη. Σκοπός χρήσης των επιστολών δεν φαίνεται να είναι η προσβολή της πνευματικής ιδιοκτησίας των συγγραφέων. Η όποια αγοραστική αξία του βιβλίου δεν φαίνεται να προέρχεται από τη χρήση τους καθώς ποσοτικά και ποιοτικά είναι ασήμαντη σε σχέση με το περιεχόμενο του βιβλίου.

⁶⁷⁶ ed. Jero Pub. Co (1953).

Όπως σημειώθηκε στην απόφαση, λόγω του ιστορικού χαρακτήρα των γραμμάτων και του δημοσίου ενδιαφέροντος, η χρήση των αποσπασμάτων στο βιβλίο του Nizer ήταν νόμιμη και δικαιολογημένη από το επιδιωκόμενο σκοπό πληροφόρησης της κοινής γνώμης.

Επίσης, οι Meeropols ισχυρίστηκαν ότι παραβιάστηκε το δικαίωμα ιδιωτικότητας και τιμής τους. Ο συγγραφέας δεν παρουσίασε τα γεγονότα με ακριβή και αμερόληπτο τρόπο. Ο τρόπος που παρουσίασε ο συγγραφέας τα γεγονότα πριν την εκτέλεση των Ρόζενμπεργκ ήταν ψευδής με σκοπό να παραπλανήσει τους αναγνώστες και να γελοιοποιήσει τους ίδιους και τους γονείς τους. Προσπάθησε να δημιουργήσει σε μια ψευδή εικόνα της σχέσης των παιδιών με τους γονείς τους. Παρουσίασε τα παιδιά να συμπεριφέρονται νευρωτικά, να απορρίπτουν τους γονείς τους και να μην επιθυμούν οποιαδήποτε σύνδεση μαζί τους. Επίσης στα αποσπάσματα των επιστολών που επέλεξε να παραθέσει στο βιβλίο του οι Ρόζενμπεργκ παρουσιάζονται να αποδέχονται παθητικά την καταδίκη τους. Ο συγγραφέας ερμήνευσε αυτή τη στάση τους ως αδιαφορία του ζευγαριού για την τύχη των παιδιών τους. Στους ισχυρισμούς αυτούς εναντίον του ο συγγραφέας αντέταξε ότι όλες οι αναφορές στα παιδιά των Ρόζενμπεργκ συνδέονταν με ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος, τη δίκη τους και κατά συνέπεια προστατεύονται συνταγματικά.

Όπως σημειώνεται στην απόφαση, οι ενάγοντες ως παιδιά των Ρόζενμπεργκ, ήταν δημόσια πρόσωπα. Δεν αναγνωρίζεται δικαίωμα ιδιωτικότητας όταν πρόκειται για μια ιστορική αναφορά ενός προσώπου για ένα δημοσίου ενδιαφέροντος γεγονός. Δεν έχει σημασία αν το βιβλίο αποτελεί ένα αμιγώς ιστορικό έργο ή αν έχει στοιχεία μυθοπλασίας. Σε κάθε περίπτωση δικαιούται αυξημένη προστασία γιατί αναφέρεται σε ένα δημοσίου ενδιαφέροντος ζήτημα. Όπως σημειώθηκε ότι οι ενάγοντες δεν αναγνωρίζονται. Όσα αποσπάσματα αναφέρονται σε αυτούς, αναφέρονται ως παιδιά των Ρόζενμπεργκ. Δεν αναφέρονται πουθενά με το όνομα Meeropol, το όνομα που χρησιμοποιούσαν τα τελευταία είκοσι χρόνια. Οι ενάγοντες αντέταξαν ότι με μια μικρή έρευνα κάποιος εύκολα θα μπορούσε να τους συνδέσει. Σύμφωνα με μια παλιότερη σχετική υπόθεση, δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί η αναγνώριση της ταυτότητας κάποιου μόνο επειδή υπάρχει πιθανότητα να αναγνωριστεί επειδή συνδέθηκε με ένα πραγματικό γεγονός⁶⁷⁷.

Για να κριθεί η δικαιολογητική βάση της δυσφήμισης, έπρεπε να εφαρμοστούν τα κριτήρια της απόφασης του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. στην απόφαση *New York v. Sullivan* αφού οι Meeropol ως παιδιά ήταν δημόσια πρόσωπα. Οι εναγόμενοι απέδειξαν ότι στα αποσπάσματα των επιστολών που οι Ρόζενμπεργκ αναφέρονταν στα παιδιά με λόγια αγάπης. Ακόμα και αν το βιβλίο περιείχε ανακρίβειες ή ψεύδεις ισχυρισμούς για γεγονότα οι ενάγοντες απέτυχαν να αποδείξουν κάποιο ψευδή ισχυρισμό που τους αφορούσε καθώς και ότι ο συγγραφέας είχε δόλο ή επέδειξε αδιαφορία για την αλήθεια. Η περιγραφή κάποιων γεγονότων υπό το πρίσμα του συγγραφέα, τα οποία θα μπορούσαν να θεωρηθούν δυσφημιστικά αλλά αφορούσε μόνο τους γονείς τους. Στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης δεν αναγνωρίζεται αξίωση παραβίασης της τιμής ενός νεκρού, ακόμα και αν την ασκήσει ένα στενός συγγενής του⁶⁷⁸. Εκτός από την σπάνια περίπτωση που ένας συγγενής μπορεί να αποδείξει ότι τη βλάβη της δικής του φήμης από τη δυσφήμιση του νεκρού συγγενή του⁶⁷⁹. Δεν αναγνωρίζεται ουσιαστικά δικαίωμα να ελέγχουν οι συγγενείς αποβιώσαντων τον τρόπο που θα παρουσιάζονται οι τελευταίοι μετά θάνατον ιδίως

⁶⁷⁷ Παραπέμπει σε *Waters v. Moore*, 70 Misc.2d 372, 334 N.Y.S.2d 428 (1972).

⁶⁷⁸ *Rose v. Daily Mirror, Inc.*, 284 N.Y. 335, 31 N.E.2d 182 (1940).

⁶⁷⁹ *Eagles v. Liberty Weekly*, 137 Misc. 575, 244 N.Y.S. 430. (Sup.Ct. N.Y.Co. 1930) (Valente, J.).

όταν υπήρξαν δημόσια πρόσωπα. Τα όποια μυθοπλαστικά κομμάτια του έργου που αναφέρονται στα παιδιά ή επινοημένες συζητήσεις δεν μπορεί να θεωρηθούν ως αναληθείς ισχυρισμοί. Το γεγονός ότι ο συγγραφέας επινόησε φανταστικούς διάλογους δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ικανοποιητική απόδειξη της απερίσκεπτης αδιαφορίας του για την αλήθεια ώστε το έργο του να μην δικαιούται συνταγματική προστασία⁶⁸⁰.

Εν κατακλείδι κρίθηκε ότι το «The Implosion Conspiracy» είναι κυρίως ένα ιστορικό και τεκμηριωμένο κείμενο για τη δίκη των Ρόζενμπεργκ. Αν και εστιάζει στη σχέση μεταξύ τους, δείχνει σεβασμό για τα πρόσωπα και για το δράμα. Μπορεί να περιέχει ανακριβείς πληροφορίες ακόμα και προσβλητικές αλλά σε γενικές γραμμές δεν έχει αναφορές σε ιδιωτικές στιγμές. Για τους παραπάνω λόγους απορρίφθηκαν όλα τα αιτήματα των εναγόντων⁶⁸¹.

Σε σχετικά ζητήματα έχει αποφανθεί και η γερμανική δικαιοσύνη. Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα υπόθεση αφορούσε τις δυο επιστολές (η πρώτη χρονολογημένη το 1969 και η δεύτερη το 1970) που έγραψε ο συγγραφέας Γκύντερ Γκρας προς τον Καρλ Σίλλερ, τότε υπουργό Εθνικής Οικονομίας της Δυτικής Γερμανίας με την οποία τον παρότρυνε να παραδεχτεί δημόσια το εθνικοσοσιαλιστικό παρελθόν του. Μετά τη δημόσια ομολογία του Γ. Γκρας ότι ως έφηβος συμμετείχε σε μια ναζιστική νεολαία, μια γερμανική εφημερίδα δημοσίευσε τις επιστολές για να ασκήσει κριτική στην καθυστερημένη παραδοχή του. Ο συγγραφέας προσέφυγε στο Δικαστήριο και ζήτησε να απαγορευτεί οποιαδήποτε περαιτέρω δημοσίευσή τους. Το Πρωτοδικείο του Βερολίνου αποφάσισε ότι η προστασία της προσωπικότητας του συγγραφέα και το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του επί των γραμμάτων του ήταν υπέρτερα του δημοσίου ενδιαφέροντος δημοσίευσής τους⁶⁸².

Για τα θεμιτά όρια χρήσης αποσπασμάτων επιστολών από συγγραφείς στην ελληνική έννομη τάξη μπορούν να σημειωθούν τα εξής. Η επικοινωνία μέσω επιστολών προστατεύεται ως μυστική και καλύπτεται από το απόρρητο της επικοινωνίας που κατοχυρώνεται συνταγματικά στο άρθρο 19 Σ⁶⁸³. Η αθέμιτη πρόσβαση σε επιστολές όπως με άνοιγμα κλειστών ή φυλαγμένων επιστολών, επιστολών και η αντιγραφή ή δημοσίευσή τους θεωρείται ποινικό αδίκημα και τιμωρείται με φυλάκιση σύμφωνα με το άρθρο 370 Α του Ποινικού Κώδικα⁶⁸⁴.

Νόμιμη πρόσβαση σε επιστολογραφία γίνεται είτε από παραχώρηση του ίδιου του επιστολογράφου είτε μέσω πρόσβασης σε ιδιωτικά ή δημόσια αρχεία⁶⁸⁵.

⁶⁸⁰ Σχετική απόφαση Miller v. News Syndicate 445 F.2d 356 (2d Cir. 1971).

⁶⁸¹ Meeropols v. Nizer, 560 F.2d 1061; 1977 U.S. App. LEXIS 12241; 195 U.S.P.Q. (BNA) 273; 2 Media L. Rep. 2269.

⁶⁸² Faz, *Publikation der Grass briefe*, Der Tagesspiegel, 23.01.2007. Προσβάσιμο σε: <https://www.tagesspiegel.de/kultur/faz-publikation-der-grass-briefe/802182.html>.

⁶⁸³ Αναλυτικά βλέπε Παπαδόπουλος Ν., *Προστασία του απόρρητου της επικοινωνίας*, Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα 2008.

⁶⁸⁴ Άρθρο 370 Α. Οποιοσδήποτε αθέμιτα και με σκοπό να λάβει γνώση του περιεχομένου τους ανοίγει κλειστή επιστολή ή άλλο κλειστό έγγραφο ή παραβιάζει κλειστό χώρο στο οποίο είναι φυλαγμένα ή με οποιονδήποτε τρόπο εισχωρεί σε ξένα απόρρητα διαβάζοντας ή αντιγράφοντας ή αποτυπώνοντας με άλλο τρόπο επιστολή ή άλλο έγγραφο τιμωρείται με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι ενός έτους. 2. Ποινική δίωξη γίνεται μόνο με έγκληση. Και στο σχέδιο για το νέο Ποινικό Κώδικα προβλέπεται σχετικό άρθρο 271 ΠΚ. Προσβολές του ατομικού απόρρητου και της απόρρητης επικοινωνίας. Προσβάσιμο σε <http://www.dsa.gr/e-διαβούλευση/άρθρο-271-παραβίαση-του-απόρρητου-των-επιστολών>.

⁶⁸⁵ Για τα όρια πρόσβασης του ερευνητή σε αυτά τα αρχεία βλέπε Μήτρου Λ., *Πρόσβαση στην πληροφορία και προστασία των προσωπικών πληροφοριών*, σε Ελληνική Αρχαική Εταιρία, *Η πρόσβαση στα αρχεία: δυνατότητες, δεοντολογία, απόρρητο*, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 23 επ.

Μέχρι πρότινος εφαρμόζοντας το άρθρο 7 παρ.2 στοιχ.στ. του Ν.2472/1997, η Αρχή προστασίας Προσωπικών Δεδομένων έχει προδιαγράψει με σειρά πράξεων και αποφάσεών της την διαδικασία αδειοδότησης και έρευνας σε ιστορικά αρχεία. Ο ερευνητής υποβάλει αίτηση για πρόσβαση στο αρχείο στον υπεύθυνο επεξεργασίας, εκείνος το διαβιβάζει στην αρχή. Σε περίπτωση έρευνας σε απλά προσωπικά δεδομένα θα πρέπει να εξασφαλιστεί η προηγούμενη συγκατάθεση των υποκειμένων ή να κριθεί ότι υπερτερεί το δικαίωμα του ερευνητή. Σε περίπτωση έρευνας σε ευαίσθητα δεδομένα απαιτείται η λήψη προηγούμενης άδειας. Η πρόσβαση σε δημόσια έγγραφα είναι επιτρεπτή όταν ζητούνται για ιστορική ή επιστημονική έρευνα αρκεί να μην αφορούν την ιδιωτική ζωή τρίτου και να μην βλάπτεται το απόρρητο των επιστολών με απαλλαγή υποχρέωσης ενημέρωσης του υποκειμένου⁶⁸⁶.

Στον Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα που αντικατέστησε την Οδηγία προβλέπεται ότι με νόμο των κρατών μελών θα καθοριστούν τα δικαιώματα των υποκειμένων δεδομένων και οι υποχρεώσεις του υπεύθυνου επεξεργασίας για σκοπούς όπως ακαδημαϊκής, καλλιτεχνικής ή λογοτεχνικής έκφρασης με σκοπό να συμβιβαστεί το δικαίωμα προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα με την ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης (άρθρο 85). Με άλλα λόγια ο νέος ελληνικός νόμος θα καθορίσει τα δικαιώματα προστασίας των προσωπικών δεδομένων των επιστολογράφων και τις υποχρεώσεις όσων ερευνητών και συγγραφέων αντλούν από αυτά για να γράψουν τα έργα τους. Αναφορικά με τα δικαιώματα προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων των συγγραφέων των επιστολών έγινε ήδη αναλυτικά λόγος παραπάνω.

4 Νομοθετικοί περιορισμοί της περιουσιακής απόδοσης της προσωπικής ιστορίας των καταδικασθέντων εγκληματιών. Η συνταγματικότητα των νομοθετημάτων Bill of Sam/ Son of Sam.

Μια ειδική περίπτωση πραγμάτευσης μιας προσωπικής ιστορίας και της θέσης του δικαίου επί αυτής είναι όταν ο ίδιος ο εγκληματίας αφηγείται τη ζωή του, εξιστορεί τα εγκλήματά του και τα επανανοηματοδοτεί εκ των υστέρων άλλοτε ζητώντας συγχώρεση για αυτά και άλλοτε παραμένοντας ανυποχώρητος και δίνοντας πολιτικές ή κοινωνικές προεκτάσεις στις πράξεις του. Αυτοβιογραφίες έχουν γράψει μέλη τρομοκρατικών οργανώσεων όπως ο Renato Curcio, μέλος των Ερυθρών Ταξιαρχιών⁶⁸⁷.

Στην Ελλάδα το 2014 κυκλοφόρησε η αυτοβιογραφία του υπαρχηγού της τρομοκρατικής οργάνωσης 17ή Νοέμβρη Δημήτρη Κουφοντίνα με τίτλο «Γεννήθηκα 17ή Νοεμβρίου» προκαλώντας αντιδράσεις μεταξύ των οποίων την απόφαση ενός βιβλιοπωλείου να μην διαθέτει αυτό το βιβλίο. Όσοι αντιδρούν στην κυκλοφορία αυτών των προσωπικών αφηγήσεων ζωής υποστηρίζουν ότι μέσω αυτής της δημόσιας προβολής του έργου τους οι πρωταγωνιστές ηρωοποιούνται και υπάρχει φόβος να υπάρξουν μιμητές των εγκληματικών τους πράξεων. Όσοι υποστηρίζουν την ελεύθερη έκφραση αυτών των αφηγήσεων θεωρούν ότι είναι ζήτημα δημοκρατίας και πληροφόρησης του κοινού για εκ των έσω ζωή ενός στεγανού ένοπλου χώρου και σημειώνουν ότι δεν έχει αποδειχτεί ότι αυτού του είδους ο λόγος μπορεί να ενθαρρύνει το έγκλημα⁶⁸⁸.

⁶⁸⁶ Παναγοπούλου Κουντατζή Φ., *Έρευνα σε ιστορικές πηγές και προστασία της πληροφορίας*, ΔίΜΕΕ, 1/2014, σελ.31 επ.

⁶⁸⁷ Renato Curcio, *A viso aperto*, ed.Mondadori, 1993.

⁶⁸⁸ Χριστόπουλος Δ., *Βιβλίο Κουφοντίνα: Free ή our thinking zone*; 11.03.2014. Προσβάσιμο σε: <http://tvxs.gr/news/ellada/biblio-koyfontina-free-i-our-thinking-zone>.

Αντίστοιχη δημόσια συζήτηση πυροδότησε και το θεατρικό έργο «Ισορροπία του Ναζ» που παίχτηκε στο Εθνικό Θέατρο το 2016 σε σκηνοθεσία και δραματουργία της Πηγής Δημητρακοπούλου. Βασιζόταν εν μέρει στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του καταδικασμένου για δολοφονίες μέλους της οργάνωσης 17ής Νοέμβρη, Σάββα Ξηρού. Στο βιβλίο του «Η Μέρα εκείνη...1560 ώρες στην εντατική. Μια μαρτυρία για το δικό μας Γκουαντάναμο» (2006) περιέγραφε την περίοδο μετά τη σύλληψή του⁶⁸⁹. Σύμφωνα με τη δημιουργό, σκοπός του έργου ήταν να διερευνήσει «τους αξιακούς κώδικες των ανθρώπων, τη δικαιοσύνη και την τρομοκρατία στην πρόσφατη ελληνική ιστορία». Η παράσταση προκάλεσε την αντίδραση της ομάδας συγγενών των θυμάτων τρομοκρατίας («Εώς εδώ»), οι οποίοι υποστήριζαν ότι δίνοντας -με δημόσια χρηματοδότηση- την ευκαιρία στον Σ. Ξηρό να γίνει τέχνη ουσιαστικά «εξαγνίζεται» η τρομοκρατική πράξη του. Απώτερος στόχος είναι η αποφυλάκισή του και η αφαίρεση του στίγματος ως δολοφόνου. Η σκηνοθέτης απάντησε ότι «Σέβομαι απόλυτα τη θλίψη των συγγενών των θυμάτων, είναι οι μόνοι που πραγματικά δικαιούνται να έχουν ενστάσεις». Παράλληλα τόνισε ότι «Κανείς δεν εξαγνίζεται ούτε ηρωοποιείται επειδή καταπατήθηκαν τα δικαιώματά του». Συνεπεία των αντιδράσεων και απειλών που δέχτηκαν οι συντελεστές της παράστασης ο Σ. Λιβαθινός Διευθυντής του Εθνικού θεάτρου αποφάσισε να κατεβεί νωρίτερα η παράσταση. Μετά από αντιδράσεις των υποστηρικτών της και με συγκέντρωση κοινού έξω από το θέατρο αποφασίστηκε να παιχτεί μια τελευταία φορά⁶⁹⁰.

Η εν λόγω προβληματική της δημοσίευσης αυτοβιογραφικών κειμένων εγκληματιών έχει επίσης προκαλέσει τη δημόσια συζήτηση στις Η.Π.Α. αλλά με εντελώς διαφορετικούς όρους. Με δεδομένες τις υψηλές απολαβές από την παραχώρηση μιας ιστορίας ζωής σε ένα κινηματογραφικό παραγωγό, εκφράζονται φόβοι ότι μπορεί αυτές να αποτελέσουν κίνητρο για να διαπραχθούν εγκλήματα. Παραδείγματα εγκληματιών που αποκόμισαν σημαντικά ποσά από την παραχώρηση χρήσης της ιστορίας της εγκληματικής τους δράσης θεωρείται ότι προκαλούν το δημόσιο αίσθημα δικαίου δεδομένου ότι αυτή η δράση προκάλεσε ανυπολόγιστο πόνο στα θύματα και στους συγγενείς τους.

Από τις πρώτες περιπτώσεις που καταγράφονται είναι όταν στα 1955 η Caryl Chessman αποκαλούμενη ως η *Red Light Bandit* έγραψε την αυτοβιογραφία της με τίτλο «Trial by ordeal» βασισμένη στα εγκλήματα που διέπραξε καθώς και άλλα δυο μυθιστορήματα ενώ ανέμενε να εκτελεστεί με θανατική ποινή που της είχε επιβληθεί. Τότε ξεκίνησε μία δημόσια συζήτηση στις Η.Π.Α. αναφορικά με το αν το κράτος θα έπρεπε να κατάσχει τα ποσά αμοιβής από τα πνευματικά δικαιώματα της αυτοβιογραφίας ενός καταδικασμένου εγκληματία και το ποσό αυτό να επιμεριστεί: ένα μέρος αυτών θα πρέπει να επιστρέφεται στον φορολογούμενο που επιβαρύνθηκε με τα έξοδα της δίκης ενώ ένα άλλο μέρος να διατίθεται για την αποζημίωση των θυμάτων. Την άποψη αυτή συμμερίζονταν και καταδικασμένοι εγκληματίες όπως ο Gary Mark Gilmore ο οποίος λίγο πριν εκτελεστεί το 1977 ζήτησε όποιος

⁶⁸⁹ εκδ. Romero A., Αθήνα 2006.

⁶⁹⁰ Ιωαννίδης Σ., *Η «ισορροπία» που ξεσήκωσε αντιδράσεις*, εφ. Καθημερινή 31.01.2016. Προσβάσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/847752/article/epikairothta/ellada/h-isorropia-poy-3eshkws-antidraseis>. *Ανεβαίνει για τελευταία φορά η επίμαχη παράσταση «Ισορροπία του Nash»*, Newsroom CNN Greece, 31.01.2016. Προσβάσιμο σε: <https://www.cnn.gr/news/ellada/story/20147/anevainei-gia-teleytaia-fora-i-epimahi-parastasi-h-isorropia-toy-nash>. Σχετικά βλέπε Κακουριώτης Σ., *Ισορροπία του Ναζ*, σε συλλογικό τόμο Χριστόπουλος Δ., Πετσίνη Π., (επιμ), *Λεξικό λογοκρισίας στην Ελλάδα. Καχεκτική δημοκρατία, δικτατορία, μεταπολίτευση*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2018, σελ.367.

συγγραφέας εμπνευστεί από την ιστορία του και τη γράψει να προσφέρει μέρος από τα κέρδη του βιβλίου του στις οικογένειες των θυμάτων⁶⁹¹.

Το 1976 ένας κατά συρροή δολοφόνος, ο David Berkowitz, είχε τρομοκρατήσει τους κατοίκους της Νέας Υόρκης. Κρυβόταν σε μέρη όπου σύχναζαν νεαρά ζευγάρια και τα πυροβολούσε. Πίστευε ότι ένα πνεύμα που ονομαζόταν Sam του έλεγε μέσω ενός σκύλου του γείτονά του να κάνει αυτούς τους φόνους. Στους τόπους των εγκλημάτων του, άφηγε σημειώματα στα οποία υπέγραφε ως Son of Sam. Αφού συνελήφθη και καταδικάστηκε, ένας εκδοτικός οίκος «αγόρασε» τα δικαιώματα της ιστορίας του έναντι του ποσού των 250.000 δολαρίων έπειτα μάλιστα από σκληρή διαπραγμάτευση καθώς πολλοί άλλοι εκδότες είχαν εκδηλώσει ταυτόχρονα το ενδιαφέρον τους. Ως απάντηση στην αγανάκτηση της κοινής γνώμης στο γεγονός ότι ένας εγκληματίας που είχε καταδικαστεί για πέντε φόνους και επτά σωματικές βλάβες γινόταν πλούσιος από τα εγκλήματά του, ψηφίστηκε στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης ένα νομοθέτημα που «βαφτίστηκε» ως Bill of Sam ή Son of Sam stature/law από το όνομα που χρησιμοποιούσε ο Berkowitz στα γράμματά του. Στα επόμενα χρόνια άλλες τριάντα αμερικανικές Πολιτείες θέσπισαν νομοθετήματα με παρόμοιο περιεχόμενο.

Το νομοθέτημα προέβλεπε ότι αν ένα πρόσωπο που κατηγορηθεί ότι διέπραξε κάποιο έγκλημα λάβει αμοιβή για να εκφράσει τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις απόψεις για τη διάπραξη του σε οποιαδήποτε μορφής δημόσια παρουσίαση (ταινία, βιβλίο, άρθρο σε περιοδικό, τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή), η αμοιβή του αυτή θα δεσμευόταν από το κράτος. Ο ορισμός του προσώπου που διέπραξε ένα έγκλημα ήταν ευρύς. Περιελάμβανε τόσο φυσικά και νομικά πρόσωπα αλλά και τους νόμιμους εκπροσώπους τους⁶⁹². Ο στόχος ήταν να συμπεριλάβει κάθε πρόσωπο που αναφερόταν δημοσίως στη διάπραξη ενός εγκλήματος του ενόσω κατηγορείται και μετά την καταδίκη του⁶⁹³.

Επίσης προέβλεπε υποχρέωση των εκδοτικών οίκων και των κινηματογραφικών εταιριών και των άλλων μέσων μαζικής επικοινωνίας να υποβάλλουν κείμενα ή σενάρια που σχετιζόνταν με διάπραξη πραγματικών εγκλημάτων σε ένα Κρατικό Συμβούλιο Αποζημιώσεων των Θυμάτων Εγκληματικών ενεργειών (State Crime Victims Compensation Board). Αν το Συμβούλιο αυτό έκρινε ότι το κείμενο αποτελούσε την έκφραση των σκέψεων, των συναισθημάτων ενός κατηγορούμενου σχετικά με τα γεγονότα ή τα κίνητρα που τον οδήγησαν να διαπράξει το έγκλημα τότε το ποσό της αμοιβής του θα έπρεπε να κατατεθεί σε ένα λογαριασμό. Επίσης αν τα θύματα διεκδικούσαν με αστική αγωγή να αποζημιωθούν από το δράστη για την ηθική, ψυχική ή υλική βλάβη που τους προξένησε, τότε το

⁶⁹¹ Ritz A., *Compensating the victim from the proceeds of the criminal's story. The constitutionality of the New York Approach*, 14 Colum. J. L. Soc. Probs. 93, (1978-1979), p. 93.

⁶⁹² Τα δικαστήρια είχαν προβεί σε περιορισμό ήδη της εφαρμογής του νομοθετήματος. Για το αμερικανικό copyright law συγγραφέας θεωρείται όποιος γράφει μια ιστορία σε ένα αλλά και όποιος αναθέτει σε κάποιον επαγγελματία συγγραφέα να τη γράψει σε μια μορφή. Στην υπόθεση *Fasching v. Kallinger* 211 N.J. Supr., 26, 510 A 2d 694 (1986) ένας επαγγελματίας συγγραφέας έγραψε βασισμένος στην υπόθεση δολοφονίας μιας νεαρής γυναίκας. Σε αυτή την περίπτωση το δικαστήριο έκρινε ότι αυτό το νομοθέτημα εφαρμόζεται μόνο για τον συγγραφέα. Περίορισε δηλαδή την ισχύ του μόνο στον συγγραφέα και όχι σε αυτόν με τον οποίο συνεργάστηκε ή τον εκδότη. Broderick J., *In the forest of copyright law are son of Sam laws barking up the wrong tree?*, 22 J. Marshall L. Rev. 111, (1988-1989), p.118. Ενώ σε μια άλλη υπόθεση όπου δυο καταδικασμένοι για μαστροπεία Joan Harris και Sydney Barrows έγραψαν ένα βιβλίο περιγράφοντας την ιστορία τους. Το δικαστήριο έκρινε ότι εσφαλμένα το Συμβούλιο ζήτησε να εξεταστεί το συμβόλαιό τους καθώς πρόκειται για ένα χωρίς θύματα έγκλημα Broderick J., ο.π., σελ. 125.

⁶⁹³ N.Y. Exec. Law 632 a (Mc Kinney Supp. 1978) με τίτλο «Διάθεση χρημάτων που είναι αποδεκτά ως αποτέλεσμα μιας διάπραξης ενός εγκλήματος».

ποσό που θα επιδίκαζε το δικαστήριο θα μπορούσε να προέλθει από την αμοιβή του δράστη για τα δικαιώματα μεταφοράς της ταινίας. Δεσμεύοντας αυτό το ποσό Κρατικό Συμβούλιο Αποζημιώσεων των Θυμάτων Εγκληματικών ενεργειών πριν τη καταδίκη, διασφάλιζε στα θύματα ότι θα μπορούσαν να αποζημιωθούν μετά από μια δικαστική απόφαση. Αν τελικά ο κατηγορούμενος δεν καταδικαζόταν για το εν λόγω έγκλημα τότε τα χρήματα θα του επιστρέφονταν. Επίσης μπορούσαν να του επιστραφούν τα χρήματα ακόμα και σε περίπτωση καταδίκης του εφόσον δεν είχαν διεκδικεί δικαστικά από τα θύματα⁶⁹⁴. Πέντε χρόνια μετά τη καταδίκη του μπορούσε να εκδόσει το βιβλίο χωρίς να δεσμευτεί η αμοιβή του.

Στόχος του νομοθετήματος ήταν να αποτρέψει τους εγκληματίες να εκμεταλλεύονται οικονομικά τη δημοσιότητα που απέκτησαν διαπράττοντας ένα έγκλημα. Ήταν σύμφωνο με την αρχή ότι σε όλες τις εγκληματικές υποθέσεις το θύμα πρέπει να είναι πιο σημαντικό από τον εγκληματία. Η ισχύς αυτού του νομοθετήματος διήρκεσε για δεκατέσσερα χρόνια. Σε αυτό το διάστημα εφαρμόστηκε σε έξι υποθέσεις που εκδικάστηκαν στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης⁶⁹⁵. Στις υποθέσεις αυτές οι διαφωνούντες δικαστές, αμφισβητούσαν τη συνταγματικότητα του νομοθετήματος. Σημείωναν ότι περιόριζε υπέρμετρα την ελευθερία του λόγου των καταδικασθέντων εγκληματιών, των εκδοτικών οίκων και κινηματογραφικών εταιρειών. Όπως τόνιζαν, ο ορισμός του εγκλήματος στο νομοθέτημα ήταν εξαιρετικά ευρύς. Αφορούσε κάθε έγκλημα όχι μόνο ανθρωποκτονίες και η δέσμευση των χρημάτων γινόταν ακόμα πριν από την καταδίκη για το έγκλημα.

Και η θεωρία επισήμανε ότι το κράτος επεμβαίνει σε μία ιδιωτικού δικαίου σύμβαση. Σημειώθηκε επίσης ότι δεν προβλέπεται διαδικασία αμφισβήτησης αυτού του χαρακτηρισμού από το Συμβούλιο. Επίσης υποστηρίχθηκε ότι παραβιάζεται η ελευθερία του λόγου του καταδικασμένου εγκληματία. Η χρηματική του αμοιβή δεσμεύεται ως ποινή επειδή άσκησε το συνταγματικά αναγνωρισμένο δικαίωμά του της ελευθερίας του λόγου όπως προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία⁶⁹⁶. Το νομοθέτημα θέτει εμπόδια στην ελευθερία του λόγου. Το γεγονός ότι δεν θα λάβει κάποιος την αμοιβή του από ένα αυτοβιογραφικό κείμενο, εμποδίζει την έκφραση του λόγου του. Επιπλέον υποστηρίχθηκε ότι ταυτόχρονα παραβιάζεται και η ελευθερία του λόγου των εκδοτών. Σύμφωνα με όσα προβλέπονται στο νομοθέτημα είχαν ευθύνη να στείλουν για έλεγχο στο Συμβούλιο το εν λόγω βιβλίο αλλά και να

⁶⁹⁴ Αναλυτικά για το νόμο βλ. B. Freedom Wand, *Criminals –turned- authors: Victims' rights v. Freedom of Speech*, 54, Ind. L.J. 443 (1978-1979), σελ. 443 επ.

⁶⁹⁵ Η πρώτη αφορούσε τον ίδιο τον Berckwitz και αποφασίστηκε να αποζημιώσει 8 από τα 13 θύματά του. Μεταξύ αυτών των υποθέσεων είναι οι εξής: Matter of Johnson, 103 Misc. 2d 823, 439, N.Y.S. 2d 904 (N.Y. Sup. Ct. 1979). Barrett v. Wojtowicz 66 AD 2d 604 414 NY S 2d 350 (2d Dep;t 1979). Πρόκειται για υποθέσεις που σκανδαλωδώς εγκληματίες έλαβαν χρήματα από την προσωπική τους ιστορία. Χαρακτηριστικά ο Jack Henry Abbot έλαβε πάνω από 16,649,99 δολ. για να περιγράψει τη δολοφονία ενός σερβιτόρου λίγο αφότου βγήκε από την φυλακή. Η Jean Haris πώλησε με σημαντικό ποσό τα δικαιώματα για το έργο της «A stranger in Two Worlds» όπου περιέγραφε τη δολοφονία του συντρόφου της. Ο Mark Charman έλαβε σχεδόν 8,924,14 δολάρια για συνέντευξη που έδωσε σε περιοδικό μιλώντας για τη δολοφονία του John Lennon. Ο Henry Hill έλαβε 1.200.00 δολάρια για το «Goodfellas». Ο Michele Sindona έλαβε 14,660.51 δολάρια για το βιβλίο του που περιέγραφε απάτη σε τράπεζα, ο Foster Winans έλαβε 20,519,98 δολάρια για το βιβλίο που βασιζόταν στην ασφαλιστική απάτη για την οποία καταδικάστηκε. Σημαντικό ποσό έλαβε και ο John Wojtowicz για την κλοπή σε τράπεζα που μεταφέρθηκε στην ταινία «Dog Day Afternoon». Conrad M., *New York's New Son of Sam Law Does it effectively protect the rights of crime victims to seek redress from their perpetrators.?*, 3 *Frodham Ent. Media & Intell Prop. L.F.* 27 (1992-1993), σελ. 32.

⁶⁹⁶ Ritz A., *Compensating the victim from the proceeds of the criminal's story. The constitutionality of the New York Approach*, 14 *Colum. J. L. Soc. Probs.* 93, (1978-1979), σελ. 96.

αποδώσουν την αμοιβή στους δικαιούχους, πιθανότατα αυτές οι πρόσθετες υποχρεώσεις να λειτουργούν ως αντικίνητρο σύναψης συμβάσεων παραχώρησης με πρόσωπα που είχαν κατηγορηθεί ή καταδικαστεί για ένα έγκλημα⁶⁹⁷.

Ταυτόχρονα παραβιάζεται το δικαίωμα του κοινού να πληροφορηθεί τους λόγους που οδήγησαν στον έγκλημα επειδή το κράτος ουσιαστικά θέτει ένα εμπόδιο στην έκφραση του λόγου εκείνου που το διέπραξε⁶⁹⁸. Οπότε το ζήτημα που τίθεται είναι ανάμεσα στο ενδιαφέρον του κοινού να λάβει τις πληροφορίες έναντι του συμφέροντος του κράτους να διασφαλίσει την αποζημίωση του θύματος.

Το 1981 εκδόθηκε ένα βιβλίο με τίτλο «Wiseguy: A life in a Mafia Family», βασισμένο στην πραγματική ιστορία του Henry Hill. Ο Hill ήταν μέλος της ιταλικής Μαφίας στη Νέα Υόρκη. Είχε πάρει μέρος σε πολλές ληστείες, πλαστογραφήσεις και άλλες παράνομες πράξεις. Μερικές από τις οποίες ήταν ιδιαίτερα γνωστές. Όταν συνελήφθη, συνεργάστηκε με την αστυνομία και με αντάλλαγμα την απαλλαγή του από όλες τις κατηγορίες που τον βάρυναν, δέχτηκε να καταθέσει ως μάρτυρας κατηγορίας σε δίκες κατά παλιών συνεργατών του. Πριν καταθέσει, και ενόσω ήταν υπό αστυνομική προστασία, συνεργάστηκε με τον συγγραφέα Nicholas Pileggi. Σε μια σειρά συνομιλιών μεταξύ τους, ο Hill περιέγραψε με λεπτομέρειες τις παράνομες πράξεις που διέπραξε, μόνος ή με συνεργούς, και γενικότερα τη ζωή του ως μαφιόζος. Ο συγγραφέας και ο Hill μοιράστηκαν την αμοιβή για τη συγγραφή του βιβλίου. Το βιβλίο μπήκε σε λίστα με τα ευπώλητα και αργότερα μεταφέρθηκε στη μεγάλη οθόνη. Πρόκειται για την ταινία Goodfellas (1990)⁶⁹⁹.

Η επιτυχία του βιβλίου τράβηξε την προσοχή του Συμβουλίου, το οποίο θεώρησε ότι το βιβλίο εμπίπτει στις διατάξεις του Bill of Sam. Στη συνέχεια ζήτησε από τον Hill να επιστρέψει το ποσό που είχε ήδη λάβει επί των πνευματικών δικαιωμάτων του στο βιβλίο και από τον εκδοτικό οίκο να αναστείλει την πληρωμή στον Hill. Ο εκδοτικός οίκος προσέφυγε στα δικαστήρια υποστηρίζοντας ότι το Bill of Sam παραβίαζε τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία του λόγου τόσο του εκδοτικού οίκου όσο και του Hill καθώς τον εμπόδιζε να δώσει τη δική του εκδοχή για τα εγκλήματα που διέπραξε. Το Συμβούλιο υποστήριξε ότι ο νόμος δεν απαγορεύει τη δημοσίευση ή την έκφραση των απόψεων και συναισθημάτων των προσώπων που διέπραξαν ένα έγκλημα. Αλλά θέτει περιορισμούς στο περιουσιακό δικαίωμα ενός εγκληματία χάριν του δημόσιου συμφέροντος, της αποτροπής εγκληματικών ενεργειών αλλά και χάριν της προστασίας των θυμάτων. Το πρωτοβάθμιο και το δευτεροβάθμιο δικαστήριο αν και με διαφορετικό σκεπτικό έκριναν υπέρ της συνταγματικότητας του νόμου. Έκριναν ότι ο νόμος εξυπηρετούσε ένα σημαντικό κυβερνητικό συμφέρον και δεν περιόριζε περισσότερο από το αναγκαίο τα δικαιώματα των παραβατών και των εκδοτικών οίκων. Η άποψη ενός διαφωνούντος δικαστή στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο ήταν διαφορετική. Υποστήριξε ότι ο νόμος ήταν αντισυνταγματικός διότι περιόριζε υπέρμετρα την ελευθερία του λόγου των εκδοτικών οίκων και των συγγραφέων.

⁶⁹⁷ B. Freedom Wand, *Criminals –turned- authors: Victims' rights v. Freedom of Speech*, ο.π., p. 455.

⁶⁹⁸ Ritz A., *Compensating the victim from the proceeds of the criminal's story. The constitutionality of the New York Approach*, ο.π., σελ.97.

⁶⁹⁹ Conrad M., *New York's New Son of Sam Law Does it effectively protect the rights of crime victims to seek redress from their perpetrators.?*, ο.π., p. 33. Η ταινία Goodfellas (1990) σε σκηνοθεσία Martin Scorsese με πρωταγωνιστές το Ray Liotta, Robert De Niro, Joe Pesci η οποία βασίστηκε το βιβλίο είχε μεγάλη καλλιτεχνική και εμπορική επιτυχία και προτάθηκε για έξι βραβεία Oscar.

Το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. συμφώνησε με την τελευταία αυτή άποψη⁷⁰⁰. Θεώρησε ότι είναι ένας άμεσος περιορισμός βασισμένος στο περιεχόμενο και επιβάλλει χρηματικό βάρος στους ομιλητές για το περιεχόμενο του λόγου με αποτέλεσμα να περιορίζει την αγορά ιδεών⁷⁰¹. Κατά τη γνώμη του Ανώτατου Δικαστηρίου, η επιβολή ενός οικονομικού βάρους στο λόγο, όταν το βάρος εξαρτάται από το θέμα, συνιστά περιορισμό της έκφρασης του λόγου βάσει περιεχομένου. Με αυτή την έννοια, το οικονομικό βάρος αποθαρρύνει ένα πρόσωπο να εκφραστεί, κατά συνέπεια παρεμποδίζει την ελευθερία του λόγου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο νόμος επιβάλλει ένα οικονομικό αντικίνητρο στην έκδοση ή συγγραφή έργων με συγκεκριμένο περιεχόμενο. Για να είναι συνταγματικά αποδεκτή η διαφορετική μεταχείριση μιας μορφής έκφρασης η Πολιτεία που το νομοθέτησε θα πρέπει να αποδείξει: α) ότι ο νόμος που θέσπισε είναι αναγκαίος για τη εξυπηρέτηση ενός συγκεκριμένου δημοσίου συμφέροντος, το οποίο πρέπει ταυτόχρονα να αποτελεί και υποχρέωση της πολιτείας και β) ότι ο προβλεπόμενος νόμος κατορθώνει να επιτυγχάνει το σκοπό για τον οποίο θεσπίστηκε. Αναφορικά με την πρώτη προϋπόθεση το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. συμφώνησε ότι η αποζημίωση του θύματος και η αποτροπή του εγκληματία να έχει οικονομικό όφελος από τις εγκληματικές του δραστηριότητες συνιστούν υποχρεώσεις για τις οποίες θα πρέπει να λαμβάνει μέτρα η Πολιτεία.

Όμως, το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. δεν πείστηκε ότι το συγκεκριμένο νομοθέτημα προέβλεπε τους όρους εφαρμογής του στενά ώστε να μην περιορίζει υπέρμετρα τα δικαιώματα των προσώπων που διέπραξαν εγκλήματα αλλά και των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Αντίθετα έκρινε ότι επέβαλε οικονομικό βάρος στο λόγο με κριτήριο το θέμα, κάτι που είναι αντίθετο στην συνταγματικά προστατευόμενη ελευθερία του λόγου. Απέρριψε το επιχείρημα του Συμβουλίου ότι η πολιτεία έχει μεγαλύτερο συμφέρον να θέτει περιορισμούς στην παραχώρηση του δικαιωμάτων μεταφοράς μιας ιστορίας σε σχέση με τα άλλα αποκτήματα ενός δράστη εγκλήματος. Ακόμα και αν η πολιτεία έχει συμφέρον να δεσμεύει χρήματα από ένα συγκεκριμένο είδος λόγου, το συμφέρον αυτό δεν συνιστά υποχρέωσή της. Επιπρόσθετα, σημείωσε ότι η συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία του λόγου, δεν επιτρέπει σε μια πολιτεία να θέτει περιορισμούς με βάση την ιδιότητα του ομιλητή. Η ελευθερία του λόγου ενός προσώπου δεν μειώνεται αυτόματα επειδή του δίνεται κάποια αμοιβή για να εκφραστεί.

Επίσης στη σχετική απόφαση σημειώνεται ότι ο νόμος δεν κατορθώνει να εξυπηρετήσει το συγκεκριμένο σκοπό γιατί είναι εξαιρετικά ευρύς, γεγονός που διαπιστώνεται από τα εξής στοιχεία: α) προβλέπει ευρύ ορισμό του δράστη ενός εγκλήματος, β) το ποσό αμοιβής δεσμεύεται από το Συμβούλιο πριν ακόμα λάβει απόφαση το αρμόδιο δικαστήριο για την αθωότητα ή ενοχή του προσώπου που κατηγορείται, γ) ο νόμος αναφέρεται σε έκφραση σκέψεων και αναμνήσεων για κάθε είδους έγκλημα. Όπως χαρακτηριστικά σημειώθηκε, αν ένα δημόσιο πρόσωπο αναφέρει στην αυτοβιογραφία του ότι σε μικρή ηλικία είχε κλέψει μια καραμέλα ο νόμος δίνει τη δυνατότητα στο Συμβούλιο να δεσμεύσει την αμοιβή του. Επιπρόσθετα το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. αμφισβήτησε ότι οι αναμνήσεις ή σκέψεις ενός δράστη αποτελούν προϊόντα του εγκλήματός του. Ακόμα και αν είναι έτσι, δεν είναι τα μόνα οφέλη. Συχνά οι δράστες έχουν πολύ σημαντικότερα

⁷⁰⁰ Simon & Schuster Inc v. Members of The New York State Crime Victims Board, Et AL, 502 U.S. 105; 112 S. Ct. 501; 116 L. Ed. 2d 476; 1991 U.S. LEXIS 7172; 60 U.S.L.W. 4029; 19 Media L. Rep. 1609; 91 Daily Journal DAR 15069.

⁷⁰¹ Conrad M., New York's New Son of Sam Law Does it effectively protect the rights of crime victims to seek redress from their perpetrators.?, ο.π., p. 36.

οικονομικά οφέλη από τα εγκλήματά τους. Για αυτά τα οφέλη ο νόμος δεν προβλέπει κάποια δέσμευση.

Εν κατακλείδι κρίθηκε ότι ο νόμος διαχώριζε το λόγο που αφορούσε μια παραβατική συμπεριφορά και προέβλεπε ένα οικονομικό βάρος σε αυτόν, ενώ δεν προέβλεπε κανένα αντίστοιχο περιορισμό σε άλλο τρόπο έκφρασης ή σε άλλο εισόδημα του δράστη. Το νομοθέτημα δεν είχε διατυπωθεί με σαφήνεια και περιείχε εξαιρετικά ευρείς ορισμούς. Για αυτό δεν κατόρθωνε το στόχο θέσπισης του, δηλαδή τη διασφάλιση αποζημίωσης των θυμάτων από τα οφέλη των εγκληματιών από τις εγκληματικές τους ενέργειες. Με αυτό το σκεπτικό το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. έκρινε υπέρ της αντισυνταγματικότητας του νόμου.

Με άλλα λόγια το έκρινε ως ένα δημοσίου συμφέροντος ζήτημα να πει ένας εγκληματίας την ιστορία του και να αναφέρει τα αίτια που τον οδήγησαν στο έγκλημα. Η ωφέλεια έγκειται στο ότι τόσο κοινωνία όσο και διάφοροι ειδικοί κερδίζουν από την καλύτερη κατανόηση της εμπειρίας της ζωής του εγκληματία. Συμβάλει στην πρόληψη του εγκλήματος και στην επιβολή του νόμου. Ταυτόχρονα σημείωσε ότι υπάρχει ένα αντικρουόμενο δημόσιο ενδιαφέρον. Δεν απέκλεισε την αποζημίωση αλλά θα πρέπει να περιοριστεί η εφαρμογή μόνο σε όσους έχουν καταδικαστεί για ένα έγκλημα, να είναι σαφέστερος ο σκοπός της αποζημίωσης και του μέσου της κατάσχεσης του εισοδήματος που προέρχεται από την έκφραση⁷⁰².

Παρόλο που η δικαστική αυτή απόφαση άφηνε στενά περιθώρια στο νομοθέτη να θεσπίσει ένα νέο Bill of Sam το οποίο να μην παραβιάζει την ελευθερία του λόγου, μερικά χρόνια αργότερα ένα νέο σχετικό νομοθέτημα υιοθετήθηκε από την Πολιτεία της Νέας Υόρκης⁷⁰³. Ο λόγος ήταν ότι η απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. προκάλεσε μια μεγάλη αντίδραση από τα θύματα εγκληματικών ενεργειών. Θεωρήθηκε ως αδικία, το θύμα ή η οικογένειά του να βιώνει μια τέτοια απώλεια καθώς και το οικονομικό βάρος από πιθανά ιατρικά έξοδα και αποκατάσταση της υγείας του και ο υπαίτιος απολάμβανε τα κέρδη από την αφήγηση της πράξης του. Όπως επίσης σημειώθηκε, μειώνεται το κύρος του ίδιου του δικαστικού συστήματος όταν επιτρέπει σε εγκληματίες να κερδίζουν από το θάνατο των άλλων και την εμπορική εκμετάλλευση των εγκλημάτων τους⁷⁰⁴.

Στο νέο νομοθέτημα επιχειρήθηκε η θεραπεία της αντισυνταγματικότητας του προηγούμενου. Ο ορισμός του εγκλήματος είναι στενότερος περιλαμβάνει μόνο τα ποινικά αδικήματα. Απαιτείται το θύμα να αποδείξει ότι την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ του πραγματικού εγκλήματος εναντίον του και της αφήγησης του εγκληματία. Ταυτόχρονα προβλέπεται ένας πιο περιορισμένος ρόλος στο Συμβούλιο. Όποιος πληροφορείται ότι μια σύμβαση παραχώρησης δικαιωμάτων λογοτεχνικής ή κινηματογραφικής μεταφοράς ενός συγκεκριμένου εγκλήματος υπέχει υποχρέωση να ενημερώσει το Συμβούλιο και εκείνο με τη σειρά του να ειδοποιήσει τα θύματα προκειμένου να μπορέσουν να προσφύγουν στη δικαιοσύνη. Προβλέπεται επίσης ότι τα θύματα δεν μπορούν να διεκδικήσουν το σύνολο του ποσού της αμοιβής αλλά ένα μέρος αυτής (μέχρι 10.000 ή 15.000 δολάρια). Η προθεσμία για την άσκηση της αγωγής είναι πλέον επτά έτη από τη σύμβαση που ορίστηκε η αμοιβή ή τρία έτη από την πληροφόρηση του θύματος⁷⁰⁵.

⁷⁰² Conrad M., *New York's New Son of Sam Law Does it effectively protect the rights of crime victims to seek redress from their perpetrators?*, ο.π., p. 27.

⁷⁰³ N. Y. Laws Exec. Law 632-a(6) (a).1992.

⁷⁰⁴ Kealy S.J., *A proposal of a new Massachusetts Noterity for profit law: The Grandson of Sam*, 22 W. New Eng. L. Rev. 1 (2000-2001), p.21.

⁷⁰⁵ Αναλυτικά βλ. Conrad M., *New York's New Son of Sam Law Does it effectively protect the rights of crime victims to seek redress from their perpetrators.?*, ο.π., σελ. 44.

Η συνταγματικότητα και αυτού του νέου νόμου αμφισβητείται από τη θεωρία. Ειδικότερα υποστηρίζεται ότι καθώς το εισόδημα από την παραχώρηση των δικαιωμάτων ενός βιβλίου μπορεί να συνδεθεί με το έγκλημα καθώς είναι αποτέλεσμα της γνώσης που αποκτήθηκε δια της εκτέλεσης του σχετικού εγκλήματος ουσιαστικά το εν λόγω νομοθέτημα παραβιάζει εξίσου την Πρώτη Τροπολογία με το προγενέστερο. Αποτελεί ένα άμεσο περιορισμό στο λόγο που δεν συναρτάται με το δημόσιο συμφέρον. Παράλληλα γίνεται δεκτό ότι περιορίζει λιγότερο το λόγο και παρέχει μεγαλύτερη ευχέρεια στον καταδικασμένο εγκληματία να πει την ιστορία του καθώς δεν δεσμεύει όλο το ποσό αλλά μέρος αυτού μετά από δικαστική απόφαση⁷⁰⁶.

Το συγκεκριμένο νομοθέτημα καθώς και όσα δεν τροποποιήθηκαν σε άλλες Πολιτείες ώστε να συμμορφωθούν με την απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. διατηρούνται σε ισχύ. Σαράντα Πολιτείες διατηρούν σε ισχύ αυτά τα νομοθετήματα. Επομένως είναι ανοιχτή η συζήτηση στην αμερικανική θεωρία κατά πόσο η διατήρηση σε ισχύ των νομοθετημάτων αυτών αποθαρρύνει ή άλλως «παγώνει» το λόγο (chilling effect) όσων διαπράττουν ένα έγκλημα και θέλουν να πουν την ιστορία τους καθώς και αν υπάρχουν άλλοι τρόποι για να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος στόχος της αποκατάστασης της βλάβης των θυμάτων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η υπόθεση *Seres v. Lerner*, (2004), που αφορούσε την αυτοβιογραφία του Jimmy Lerner με τίτλο «You Got Nothing Coming: Notes from a Prison Fish»⁷⁰⁷. Ο Lerner έγραψε τη δημοφιλή αυτοβιογραφία του στην φυλακή ενώ εξέτιε ποινή τριετούς φυλάκισης γιατί έπνιξε εν βρασμώ ψυχής τον φίλο του Mark Slavin. Η αδελφή του θύματος διεκδίκησε βάσει του νομοθετήματος Son of Sam χρηματικό ποσό από τα έσοδα του βιβλίου. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Νεβάδας, ακολουθώντας το προαναφερόμενο σκεπτικό του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. στην υπόθεση *Simon & Schuster Inc. v. New York State Crime Victims Bd.* έκρινε το νομοθέτημα ως αντισυνταγματικό επειδή θέτει περιορισμούς στο λόγο βάσει περιεχομένου και για αυτό παραβιάζει την Πρώτη Τροπολογία⁷⁰⁸. Μια εναλλακτική δικαστική οδός που ακολουθούν θύματα εγκληματικών πράξεων είναι να στραφούν κατά του εγκληματία με αγωγή αδικοπραξίας ζητώντας αποζημίωση για την βλάβη που τους προξένησε. Με αυτό τον έμμεσο τρόπο και μια νομική οδό που δεν παραβιάζει την ελευθερία του λόγου μπορεί να αποκατασταθεί η βλάβη που υπέστησαν από τα κέρδη που αποκόμισε ο εγκληματίας από την έκδοση του αυτοβιογραφικού κειμένου. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η υπόθεση *State of Arizona v. Gravano* (2002). Τα θύματα ενός μέλους της Μαφίας ο Gravano αποζημιώθηκαν από τα κέρδη που αποκόμισε από το αυτοβιογραφικό βιβλίο του, «Underboss: Sammy the Bull Gravano's Story of Life in the Mafia»⁷⁰⁹.

5. Συμπεράσματα κεφαλαίου.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, τα αυτοβιογραφικά κείμενα όπως το ημερολόγιο, οι επιστολές και τα απομνημονεύματα που άρχισαν να γράφονται και να

⁷⁰⁶ Kealy S.J., A proposal of a new Massachusetts Noterity for profit law: The Grandson of Sam, ο.π., p.23.

⁷⁰⁷ *Seres v. Lerner*, 102 P.2d 91 (Nev. 2004).

⁷⁰⁸ Hudson D.L., *Son of Sam laws*, Freedom Forum Institute March 2002. Προσβάσιμο σε: <https://www.freedomforuminstitute.org/first-amendment-center/topics/freedom-of-speech-2/arts-first-amendment-overview/son-of-sam-laws/>

⁷⁰⁹ Hudson D.L., *Son of Sam laws*, ο.π.

δημοσιεύονται κυρίως από τον 19ό αιώνα δημιούργησαν ένα αίσθημα ιδιοκτησίας επί του εαυτού. Το αίσθημα αυτό συνδέεται περισσότερο με μια επιθυμία του εαυτού να ενωθεί με την ιστορία ζωής του με μια υπαρξιακή σχέση παρά με μια κατοχή της ιστορίας ζωής. Παρά τις αρχικές προσπάθειες να συνδεθεί αυτό το αίσθημα με ένα δικαίωμα ιδιοκτησίας επί της προσωπικής ιστορίας, η νομολογία τόσο στο ηπειρωτικό όσο και στο αμερικανικό δίκαιο δεν δέχτηκε μια τέτοια προσέγγιση θεωρώντας ότι η προσωπική ιστορία συνδέεται με το πρόσωπο και δεν αποτελεί κάποιο είδος αντικειμένου που μπορεί να αποκοπεί και να αποξενωθεί από αυτό αποτελώντας κτήμα του.

Ταυτόχρονα η χρήση στοιχείων της προσωπικότητας κυρίως διασημοτήτων όπως της εικόνας, της φωνής για λόγους προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών ανέδειξε μια ανάγκη να προστατευτεί το πρόσωπο από τη χρήση αυτών των στοιχείων αποκλειστικά για εμπορικούς σκοπούς και να μπορέσει να προσκομίσει οικονομικό όφελος από αυτή τη χρήση. Στοιχείο της προσωπικότητας κατά την κρατούσα θεωρία αστικού δικαίου είναι και η προσωπική ιστορία. Για αυτό αναγνωρίστηκαν δικαιώματα περιουσιακής διάστασης όπως το δικαίωμα στη δημοσιότητα και η έκφανση της ιδιωτικότητας μέσω της εμπορικής εκμετάλλευσης στο αμερικανικό δίκαιο αντίστοιχα το δικαίωμα περιουσιακής εκμετάλλευσης στοιχείων της προσωπικότητας στο ελληνικό δίκαιο.

Παρά το γεγονός ότι το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία έχει μια περιουσιακή διάσταση. Όμως η χρήση της προσωπικής ιστορίας για καλλιτεχνικούς σκοπούς δεν θεωρείται ως εμπορικός σκοπός. Ακόμα και η παράλληλη προώθηση ενός καλλιτεχνικού έργου με τις μεθόδους της διαφήμισης δεν καθιστά αυτή τη μορφή χρήσης μιας ιστορίας ως εμπορική. Για αυτό, όπως διαπιστώθηκε από τις προαναφερόμενες σχετικές υποθέσεις, εύκολα υπερτερεί η καλλιτεχνική ελευθερία και το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού έναντι της περιουσιακής διάστασης του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία.

Επίσης όσα πρόσωπα εκτιμούν ότι ένας συγγραφέας τους «έκλεψε» την ιστορία επιχειρούν να προστατέψουν την ιστορία ζωής τους μέσω των διατάξεων του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, τα απλά γεγονότα της ζωής, βιογραφικά στοιχεία και το μοίρασμα με κάποιον άλλον βιωμάτων και εμπειριών στο πλαίσιο μιας διαπροσωπικής σχέσης θεωρούνται ιδέες και δεν προστατεύονται από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας που προστατεύει την έκφραση που έχει πάρει μια συγκεκριμένη μορφή. Μια πραγματική ιστορία ζωής είναι ελεύθερη και αποτελεί κοινό κτήμα. Παρά το γεγονός ότι τα σημαντικά βιώματα της ζωής του κάθε προσώπου έγιναν προφανώς μέσω προσωπικών επιλογών και είναι αποτέλεσμα κόπου, ο ίδιος δεν έχει δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί αυτών. Οποιος ισχυρίζεται ότι ένας συγγραφέας αντέγραψε την ιστορία ζωής του, θα πρέπει να αποδείξει ότι υπήρχε μια προηγούμενη μορφή της ιστορίας ζωής του που προέκυψε από την προσωπική του πνευματική διεργασία ώστε το δικαστήριο να εκτιμήσει αν ο συγγραφέας είχε πρόσβαση σε αυτή και αν πράγματι αντέγραψε ουσιαστικά στοιχεία από αυτή στο έργο του.

Οι συγγραφείς βιογραφιών (μυθοπλαστικών ή μη) και μη μυθοπλαστικής λογοτεχνίας συχνά αντλούν από αρχαικό υλικό όπως επιστολές, ημερολόγια και απομνημονεύματα των προσώπων που αποτελούν τους κεντρικούς χαρακτήρες των έργων τους. Τα όρια θεμιτής χρήσης αυτών των στοιχείων εξαρτώνται από μια σειρά από παράγοντες. Όπως ορίζονται στην αμερικανική νομολογία, τα κριτήρια θεμιτής χρήσης είναι : α) ο σκοπός και ο χαρακτήρας της χρήσης. Θα πρέπει να ερευνηθεί δηλαδή αν η χρήση εξυπηρετεί έναν εμπορικό ή καλλιτεχνικό ή ενημερωτικό σκοπό, β) η φύση του έργου αν προστατεύεται από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας, αν

είχε εκπέσει της προστασίας αυτής όπως αν είναι ορφανό έργο, κ.ά. γ) το μέγεθος και η σημασία του αποσπάσματος σε σχέση με το έργο, δ) πως επέδρασε αυτή η χρήση στη πιθανή εμπορευματοποίηση ή αξία του έργου ιδίως αν δεν ήταν δημοσιευμένο. Ένα δημόσιο πρόσωπο και ιδιαίτερα ένας πολιτικός καλείται να ανεχτεί σε μεγαλύτερο βαθμό επεμβάσεις σε αυτοβιογραφικά του κείμενα. Το ίδιο ισχύει και για ένα ιδιωτικό πρόσωπο το οποίο έχει ήδη προβεί σε αυτές τις αποκαλύψεις στη δημόσια σφαίρα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΘΕΜΙΤΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ.

Κεφάλαιο Πρώτο: Περιορίζοντας το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία χάριν της καλλιτεχνικής ελευθερίας.

Μια απόλυτη προστασία του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία θα σήμαινε ότι οι συγγραφείς δεν θα μπορούσαν να βασιστούν στα προσωπικά τους βιώματα ούτε να εμπνευστούν από ιστορίες άλλων για να δημιουργήσουν τα έργα τους. Μια τέτοια απαγόρευση θα στερούσε από το κοινό μερικά από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Σύμφωνα με τους ίδιους τους συγγραφείς, τα προσωπικά τους βιώματα και η παρατήρηση των εμπειριών των άλλων αποτελούν τα πρωτογενή υλικά για την καλλιτεχνική δημιουργία. Αρχικά θα διερευνηθεί αν έχει αναγνωριστεί ένα δικαίωμα άντλησης από προσωπικές ιστορίες ως μέρος της ελευθερίας της τέχνης.

Όμως ταυτόχρονα στους αποδεκτούς περιορισμούς της ελευθερίας της τέχνης συγκαταλέγονται όσοι θεωρούνται ως αναγκαίοι για την προστασία της τιμής, ιδιωτικότητας ή/και προσωπικότητας. Σύντροφοι, φίλοι, συγγενείς ή πρόσωπα απόλυτης ή σχετικής επικαιρότητας υποστηρίζουν ότι η λογοτεχνική ή κινηματογραφική εκδοχή των προσωπικών τους ιστοριών, τους έχει προκαλέσει ανεπανόρθωτη βλάβη. Για αυτό θα αναλυθούν σχετικές υποθέσεις που έχουν απασχολήσει την γερμανική, γαλλική, ελληνική και αμερικανική έννομη τάξη. Κοινή δικαστική τεχνική του αδικοπρακτικού δικαίου και του δικαίου προστασίας της τιμής σε ηπειρωτική και αμερικανική έννομη τάξη είναι πρώτα να εξετάζεται αν ο επίμαχος λόγος πράγματι αφορά τον ενάγοντα. Όμως κατά τη διερεύνηση αν ο ενάγων αναγνωρίζεται πίσω από το μυθοπλαστικό χαρακτήρα και αν οι αναγνώστες θεωρούν ότι πράγματι συμπεριφέρθηκε όπως ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας στο βιβλίο μεταβάλλοντας με αρνητικό τρόπο την άποψή τους για αυτόν και προκαλώντας του βλάβη καλεί τον δικαστή είτε να κρίνοντας ο ίδιος είτε δίδοντας κατευθύνσεις σε ένα σώμα ενόρκων να πάρει θέση θεωρητικού λογοτεχνίας. Τον αναγκάζει να εξετάσει τη φύση του έργου ως μυθοπλασία και να εμβαθύνει στη σύνθετη διαδικασία της μυθοπλαστικής γραφής και ανάγνωσης.

Για την αμερικανική έννομη τάξη η διαπίστωση ανυπέρβλητων δυσκολιών κατά την προσπάθεια αυτή οδηγεί σε ένα ερώτημα αν ο λογοτεχνικός λόγος που βασίζεται σε υπαρκτά πρόσωπα και ιστορίες δικαιούται αυξημένη συνταγματική προστασία. Όπως υποστηρίζεται, ο μυθοπλαστικός είναι εν μέρει ψευδής λόγος καθώς ο συγγραφέας επινοεί πρόσωπα, συμπεριφορές και καταστάσεις μεταβάλλοντας τα πραγματικά περιστατικά. Κατά συνέπεια δεν προάγει τις κύριες αξίες της Πρώτης Τροπολογίας, όπως έχουν αναγνωριστεί από το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α., δεν έχει δηλαδή στόχο τον έλεγχο των κυβερνώντων και την αποκάλυψη της αλήθειας με απώτερο στόχο την κοινωνική ωφέλεια όπως ο δημοσιογραφικός ή επιστημονικός λόγος. Για αυτό θα ελεγχθεί αρχικά αν αυτός ο λόγος έχει πράγματι αυτά τα χαρακτηριστικά αλλά και αν αξίζει συνταγματική προστασία βάσει άλλων δικαιολογητικών θεμελίων της ελευθερίας του λόγου. Τέλος, αντίστοιχα με την αμερικανική συζήτηση, θα επιχειρηθεί να εξεταστεί αν αυτή η λογοτεχνία που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες εντάσσεται στο προστατευτικό πεδίο της ελευθερίας της τέχνης όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 16 παρ.1 του ελληνικού Συντάγματος.

1. Προσωπική ιστορία ως πρωταρχικό υλικό της αφηγηματικής τέχνης.

1.1. Από τη σκοπιά των συγγραφέων.

Τα προσωπικά βιώματα είναι το πρωτογενές και ανεπεξέργαστο υλικό της αφηγηματικής τέχνης⁷¹⁰. Θεατρικοί συγγραφείς, όπως ο Σαίξπηρ και ο Μολιέρος, υποστηρίζεται ότι έχουν βασιστεί σε πραγματικά πρόσωπα και ιστορίες⁷¹¹. Μυθιστοριογράφοι που γράφουν στα τέλη του 19ού και στις αρχές του 20ού αιώνα όπως ο Κάρολος Ντίκενς, ο Λέων Τολστόι, ο Χένρι Τζέιμς, ο Τζέιμς Τζόις, ο Ντ.Χ. Λώρενς και ο Έρνεστ Χέμινγουεϊ έχουν εμπνευστεί είτε από προσωπικά τους βιώματα είτε από πρόσωπα, καταστάσεις και γεγονότα της εποχής και του περιβάλλοντός τους⁷¹².

Αντίστοιχα στην νεοελληνική λογοτεχνία της ίδιας εποχής διηγηματογράφοι, όπως ο Γεώργιος Βιζυηνός και ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, έχουν βασιστεί σε προσωπικά βιώματα⁷¹³. Πολλοί συγγραφείς της δεκαετίας του 1930 και της μεταπολεμικής λογοτεχνίας έχουν εμπνευστεί από πραγματικά πρόσωπα και

⁷¹⁰ Borden, Personal Experience and the Art of Fiction, in *Essays by Divers Hands*, Transactions of the Royal Society of Literature 87, ed. E.V. Rieu, 1958.

⁷¹¹ Ο χαρακτήρας του Πολώνιου στον «Αμλετ» του Σαίξπηρ θεωρείται ότι είναι βασισμένος σε πραγματικό πρόσωπο, Possner R., *Law and Literature*, ο.π., σελ. 321. Σε υπαρκτά πρόσωπα της εποχής τους βασίζονται κάποιες από τις κωμωδίες του Μολιέρου. Το έργο «Οι χαρακτήρες ή Τα ήθη αυτού του αιώνα» (1688) του Ζαν ντε Λα Μπρυγιέρ θεωρήθηκε ότι αναφερόταν σε πολύ γνωστά πρόσωπα του Παρισιού και της Αυλής. Στο θεατρικό έργο «Bella» (1926) του Ζαν Ζιροντού θεωρείται ότι αναγνωρίζονται ο Πρόεδρος Poincare και ένας γάλλος πρέσβης. Ο συγγραφέας Blaise Cendrars στο μυθιστόρημά του «Emmène moi au bout du monde» (1972) δημιούργησε ένα χαρακτήρα βασισμένο σε μια γνωστή γαλλίδα ηθοποιό. βλέπε Raynal J. et Castelain R, *Le romancier et ses personnages*, R.I.D.A janvier 1963, σελ. 10-11.

⁷¹² Βλέπε αναλυτικά και στην εισαγωγή. Στο μυθιστόρημα του Ντίκενς «Ζοφερός Οίκος» (1853) τέσσερις χαρακτήρες θεωρούνται ότι βασίζονται σε πραγματικά πρόσωπα της εποχής. Ο ποιητής Samuel Rogers ως ο Smallweed, ο θεατρικός συγγραφέας John Poole ήταν η έμπνευση για το χαρακτήρα του Krook και ένας παλιός φίλος του Hunt, ενέπνευσε τον χαρακτήρα του Harold Skimpole και ο ποιητής John Kenyon ενέπνευσε τον χαρακτήρα του Reverend Mr. Chadband. Βλέπε Doris Alexander *Creating characters with Dickens*, σελ 42 επ. Η γνωριμία του Ντίκενς με τον δανό παραμυθά Χανς Κρίστιαν Άντερσεν τον ενέπνευσε για το μυθιστόρημά του «Ντέιβιντ Κόπερφιλντ» (1850). Ο Άντερσεν ήταν το πορτραίτο για το χαρακτήρα του Uriah Heep ενώ ο ίδιος ο Ντίκενς ήταν το πρότυπο για τον Κόπερφιλντ, βλέπε Doris A., *Creating Characters with Dickens*, ο.π., σελ. 78. Βλέπε σχετικά και τις παραπάνω παραπομπές σε Prechtel, ο.π, σελ. 195. Χαρακτηριστικά η αυτοκτονία της Clover Adams ενέπνευσε τον Χένρυ Τζέιμς για να γράψει την ιστορία «Modern Warning» (1890). Η φίλη του Lissie Boot έχει ομοιότητες με το χαρακτήρα της Pansy στο «Πορτραίτο μιας κυρίας». Moore H., *Henry James and his world*, London, ed. Thames & Hudson Ltd 1974, σελ. 57. Ενώ στα ταξίδια του με τον αδελφό του Γουίλιαμ βασίστηκε για να γράψει το «American travel about Europe». Βλέπε Anderson C., *Person, place and thing in Henry James novels*, Durham N.C., ed. Duke University Press 1977, σελ.51-52. Για 3.000 χαρακτήρες που βασίστηκαν σε πραγματικά πρόσωπα βλέπε Amos W., *The Originals: An A-Z of Fiction's Real Life Characters*, Boston Toronto, ed. Little Brown 1985.

⁷¹³ Όπως σημειώνεται για τον Βιζυηνό ο ισχυρός σύνδεσμος, η στενή αλληλεξάρτηση και ο διαρκής αλληλοπροσδιορισμός της ζωής και του έργου του συνιστά μια γενική διαπίστωση της κριτικής. Β Αθανασόπουλος, *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού*, εκδ. Καρδαμίτσα 1992, σελ 15. Ταυτόχρονα πολλοί μυθιστοριογράφοι και διηγηματογράφοι και ποιητές όπως ο Δροσίνης, ο Λασκαράτος, ο Ξενόπουλος, ο Δ. Δικέλλας, έχουν γράψει αυτοβιογραφικά κείμενα. Για μια ανθολογία αυτών βλέπε Δ. Δασκαλόπουλος, *Αυτοβιογραφικά κείμενα Ελλήνων λογοτεχνών. Ένα ανθολόγιο*, Αφιέρωμα Αυτοβιογραφία. Περιοδικό Διαβάζω αρ.155, Νοέμβριος 1986, σελ.48 επ. Το 2014 δημοσιεύτηκαν οι «Ρωμιοπούλες» της Πηνελόπης Δέλτα που γράφτηκαν πριν το θάνατό της το 1941 και είναι βασισμένες στις προσωπικές της αναμνήσεις.

γεγονότα. Το πρώτο διήγημα του Μ. Καραγάτση με τίτλο «Η κυρία Νίτσα» (περ. Εστία 1927), ήταν εμπνευσμένο από τον παιδικό του έρωτα για μια εικοσάχρονη δασκάλα του στο δημοτικό σχολείο του στη Λάρισα. Στον «Λεωνή» (1940), ο Γ. Θεοτοκάς περιγράφει τα παιδικά του χρόνια στην Κωνσταντινούπολη πριν τη μικρασιατική καταστροφή. Τα πρώτα διηγήματα και το μυθιστόρημα «Ζωή εν τάφω» (1924) του Σ. Μυριβήλη είναι βασισμένα στις εμπειρίες του από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο⁷¹⁴. Επίσης στο «Νούμερο 31328» (1931), ο Η. Βενέζης μεταφέρει τις εμπειρίες του από την αιχμαλωσία και τα εργατικά τάγματα μετά τη μικρασιατική καταστροφή⁷¹⁵.

Οι συγγραφείς αυτής της γενιάς έχουν επίσης βασιστεί και σε προσωπικές ιστορίες άλλων. Για να γράψει το μυθιστόρημά του «Γαλήνη» (1937) ο Η. Βενέζης βασίστηκε σε πραγματικά περιστατικά που συνέβησαν μετά την άφιξη οικογενειών προσφύγων από τη Μικρά Ασία στην Ανάβυσσο στα τέλη της δεκαετίας του 1930⁷¹⁶. Βασισμένο στη ζωή και στις περιπέτειες ενός Ρώσου μετανάστη, πρώην αξιωματικού του στρατού είναι και ο «Γιούγκερμαν» (1938) του Μ. Καραγάτση⁷¹⁷. Η «Λωξάνδρα» (1963) της Μαρίας Ιορδανίδου είναι εμπνευσμένη από τη ζωή της γιαγιάς της⁷¹⁸. Παρότι η συσχέτιση μυθοπλαστικών ηρώων με υπαρκτά πρόσωπα και της πλοκής με πραγματικά γεγονότα δεν είναι ιδιαίτερα ευκρινής στο σημερινό αναγνώστη, τεκμηριώνεται στην έρευνα βιογράφων τους και ενίοτε σε προσωπικές επιστολές των ίδιων των συγγραφέων που περιγράφουν την πηγή της έμπνευσής τους⁷¹⁹.

Αντίστοιχα στην αγγλόφωνη λογοτεχνία πολλοί συγγραφείς έχουν εμπνευστεί από υπαρκτά πρόσωπα, οικεία τους και μη. Ο Νόρμαν Μέιλερ αναφέρει ότι ο χαρακτήρας του Hollingworth στο πρώτο του μυθιστόρημα «Barbary Shore» (1948) βασίζεται σε ένα νεαρό που τυχαία συνάντησε σε ένα τρένο⁷²⁰. Η Χάρπερ Λι, συγγραφέας του διάσημου μυθιστορήματος «Όταν σκοτώνουν τα κοτσύφια» (1960) είχε παραδεχτεί ότι ο χαρακτήρας του Ντιλ ήταν εμπνευσμένος από τον προσωπικό

⁷¹⁴ Τα πρώτα διηγήματα του «Κιλκίς», «Το εθελοντικό», «Πόλεμος», «Θυσία στον ήλιο» είναι αυτοβιογραφικά. Ν. Διονυσόπουλος (επιμ.), *Σημειώσεις για την νεοελληνική λογοτεχνία. Από τη γενιά του 1880 στην γενιά του 1930*, Πανεπιστήμιο Βελιγραδίου, Φιλολογική Σχολή, Έδρα Νεοελληνικών Σπουδών 2004, σελ.416 και 420. Προσβάσιμο σε <http://www.fryktories.gr/teachingmaterial/simeioseis-gia-ti-neoelliniki-logotexnia>.

⁷¹⁵ Διονυσόπουλος Ν. (επιμ.), *Σημειώσεις για την νεοελληνική λογοτεχνία. Από τη γενιά του 1880 στην γενιά του 1930*, ο.π., σελ.431.

⁷¹⁶ Δαλακόγλου Θ., *Μύθος και πραγματικότητα στη Γαλήνη του Η. Βενέζη*, Ανακοίνωση σε Θ. Επιστημονική συνάντηση Νοτιοανατολικής Αττικής, Λαύριο 13-16 Απριλίου 2000. Προσβάσιμο σε <http://users.otenet.gr/~tdala/GALINI.htm>.

⁷¹⁷ Υποστηρίζεται ότι βασίστηκε στη ζωή του Δημητρίου Ερσελμάν. Βλέπε αναλυτικά Μιχαλόπουλος Δ., *Η οδύσσεια του πραγματικού Γιούγκερμαν*, εφ. Το Βήμα 25.12.1998, Προσβάσιμο σε: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-odysseia-toy-pragmatikoy-giougkerman/>.

⁷¹⁸ Και τα υπόλοιπα βιβλία της είναι αυτοβιογραφικά βλέπε Μαρία Ιορδανίδου, «Μια ζωή σε τρία βιβλία», περ. Διαβάζω, τ. 16, 1/1979, σ.10-11.

⁷¹⁹ Για παράδειγμα η κριτικός Μ. Σκιαδαρέση αναφέρεται στην ανακάλυψη μιας επιστολής του Μυριβήλη, που αναφέρει ποια πρόσωπα τον ενέπνευσαν για να δημιουργήσει τη κεντρική ηρωίδα στο μυθιστόρημά του «Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια». Μ. Σκιαδαρέση, περιοδικό Λέξη τ. 154, Δεκέμβριος 1999. Αναλυτικά βλέπε Μάρη Θεοδοσοπούλου, «Η λέξη», εφημ. Το Βήμα. 27.02.2000, Προσβάσιμο σε: http://tovima.dolnet.gr/demo/owa/tobhma.print_unique?e=B&f=12859&m=S13&aa=4&cookie.

⁷²⁰ Συνέντευξη του Νόρμαν Μέιλερ σε συλλογή συνεντεύξεων συγγραφέων Plimpton G.(ed), *Writers at work, Selections from The Paris Review interviews*, 3rd Series, New York, Viking Press 1967, σελ.268.

της φίλο- επίσης γνωστό συγγραφέα- Τρούμαν Καπότε⁷²¹. Βασισμένο στη ζωή της στη Νέα Υόρκη και τα πρόσωπα που γνώρισε είναι το μυθιστόρημα της Σύλβια Πλαθ ο «Γυάλινος Κώδων» (1963)⁷²².

Ο αμερικανός συγγραφέας Γουίλιαμ Φώκνερ έγραφε ότι για να γίνει κανείς συγγραφέας απαιτούνται εμπειρία, παρατήρηση και φαντασία⁷²³. Οι συγγραφείς βασίζονται στις προσωπικές εμπειρίες και στην παρατήρηση των άλλων. Με τη φαντασία τους συμπληρώνουν ή μεταβάλλουν υπαρκτά πρόσωπα, γεγονότα και ανθρώπινες συμπεριφορές ώστε να υπηρετήσουν τον καλλιτεχνικό τους όραμα/σκοπό και να δημιουργηθεί το καλλιτεχνικό τους έργο. Η φαντασία τους δηλαδή βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ίδια την εμπειρία.

Κάποιοι συγγραφείς επιχειρούν να περιγράψουν αυτή τη διαδικασία στους προλόγους των έργων τους. Χαρακτηριστικά ο αμερικανός συγγραφέας Τόμας Γουλφ σημείωνε ότι «για κάθε αναγνώστη που θα πει ότι ένα βιβλίο είναι αυτοβιογραφικό ο συγγραφέας του δεν έχει απάντηση. Κάθε σοβαρή λογοτεχνία είναι αυτοβιογραφική. Πιο αυτοβιογραφικό έργο από τα «Ταξίδια του Γκιούλιβερ» δεν υπάρχει. Είμαστε το σύνολο όλων των στιγμών της ζωής μας. Δεν μπορούμε να δραπετεύσουμε ή να το αποκρύψουμε. Αν ένας συγγραφέας έχει χρησιμοποιήσει τον άργιλο της ζωής του για να φτιάξει ένα βιβλίο τότε έκανε όπως όφειλε και κανείς δε θα πρέπει να τον εμποδίσει. Η μυθοπλασία δεν είναι περιγραφή γεγονότων αλλά είναι επιλογή και κατανόηση γεγονότων. Είναι οργανωμένα γεγονότα και τοποθετημένα με κάποιο σκοπό. Όπως ο Dr Johnson σημείωσε, ένας άνθρωπος θα πρέπει να αναποδογυρίσει μια βιβλιοθήκη για να γράψει ένα βιβλίο. Έτσι και ένας μυθιστοριογράφος θα πρέπει να αναποδογυρίσει μισή πόλη για να φτιάξει ένα χαρακτήρα. Αυτή δεν είναι όλη η μέθοδος αλλά ένας συγγραφέας πιστεύει ότι αναδεικνύει όλη του τη μέθοδο στο βιβλίο του που γράφεται σε μια ενδιάμεση απόσταση από όσα συμβαίνουν και χωρίς επίκριση και κακόβουλη πρόθεση»⁷²⁴.

Άλλοι συγγραφείς μεταφέρουν αυτή την εμπειρία της μυθοπλαστικής γραφής ως αφηγητές σε μυθιστορήματά τους. Για παράδειγμα ο Άμος Οζ στο μυθιστόρημα «Η νύχτα του συγγραφέα», περιγράφει ένα οκτάωρο ενός συγγραφέα- alter ego του ίδιου-πριν και μετά από μια λογοτεχνική παρουσίαση⁷²⁵. Πριν αρχίσει η βραδιά προβλέπει ποια είναι τα ερωτήματα που θα του τεθούν. «Γιατί γράφεις; Και για ποιον; Τι ήθελες ακριβώς να πεις στο τελευταίο σου βιβλίο; Αντλείς το υλικό για τις ιστορίες σου από τη φαντασία σου ή απευθείας από τη ζωή;». Στη διαδρομή για την παρουσίαση, ο συγγραφέας παρατηρεί τα πρόσωπα που συναντά κρατά νοερά

⁷²¹ Lee Harper, *Όταν σκοτώνουν τα κοτσύφια*, μτφ. Β. Τράπαλη, Αθήνα, εκδ. Bell 2011. Η αναφορά γίνεται στο εσώφυλλο του βιβλίου.

⁷²² εκδ. Μελάι, Αθήνα 2007. Επίσης από ημερολόγια και επιστολές της Βιρτζίνια Γουλφ προκύπτει ότι δημιούργησε τον κεντρικό χαρακτήρα στο μυθιστόρημά της «Ορλάντο» βασισμένη στην πρώην ερωτική σύντροφό της Vita Sachvile-West τονίζοντας τη αμφίφυλη ερωτική της φύση. Βλέπε DeSalvo L., *Conceived with malice*, ο.π., σελ.5-6.

⁷²³ Συνέντευξη του Faulkner W. σε συλλογή συνεντεύξεων συγγραφέων Cowley M.(ed), *Writers at work, The Paris Review Interviews*, New York, Penguin Books 1958, σελ.133.

⁷²⁴ Thomas Wolfe, Πρόλογος σε *Look Homeward Angel*, ed. Charles Scribner'Sons, New York, 1929. Για το έργο του αυτό που βασιζόταν στις εμπειρίες του από τη μικρή πόλη της Νότιας Καρολίνας που κατάγεται ο συγγραφέας πράγματι αναφέρονταν υπαρκτά πρόσωπα με τα πραγματικά τους ονόματα και τη συμπεριφορά τους δέχτηκε σειρά από υβριστικές επιστολές μέχρι απειλές ζωής από τα πρόσωπα που θα αναγνώριζαν τον εαυτό τους στο βιβλίο. Αναλυτικά βλέπε Rosen D. and Babcock C.L., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., σελ 221. Αντίστοιχα διήγημα της Άλις Μονρό «Royal Beatings» που ανήκει στη συλλογή διηγημάτων *Selected Stories*, Toronto, Penguin, 1998 βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες από τη γενέτειρα πόλη της στον Καναδά και προκάλεσε την αντίδραση των κατοίκων.

⁷²⁵ μτφ. Α. Μίζαν, Αθήνα, Καστανιώτη, 2007.

σημειώσεις και φαντάζεται το παρελθόν τους. Αλλού εντοπίζει μια χαρακτηριστική έκφραση του προσώπου, αλλού κλέβει μια τυχαία λέξη ή μια κίνηση του σώματος. Από αυτά τα στοιχεία πλέκει για τον καθέναν από αυτούς μια πιθανή ιστορία. Όπως σημειώνεται στο εξώφυλλο του βιβλίου, είναι μια γοητευτική εξομολόγηση και μια συναρπαστική ανάλυση της τέχνης της γραφής, έτσι όπως ο ίδιος ο συγγραφέας τη βιώνει για να τη μεταγγίζει στο αναγνωστικό του κοινό.

Επίσης ο Άμος Οζ στο ίδιο βιβλίο προειδοποιεί και για τον κίνδυνο να είναι υπερβολικά αυτοβιογραφικά όσα γράφει κανείς. Συμβουλεύει ένα νέο ποιητή να γράφει για τις εμπειρίες που τον πονούν ακόμα δημιουργώντας παράλληλα μια απόσταση σαν να τις βλέπει μετά από εκατό χρόνια⁷²⁶. Αντίστοιχες συμβουλές δίνει και ο ποιητής Τίτος Πατρίκιος για την ποίηση. «*Τα ποιήματα πρέπει να έχουν βιωματικό βάθος αλλά και τη χροιά της μετάπλασης, αλλιώς είναι απλώς αυτοβιογραφικά και ενδιαφέρουν μόνον για αυτόν που τα έγραψε. Το ποίημα πρέπει να υπερβαίνει το αυτοβιογραφικό στοιχείο και να γίνεται τελικά ένα κίνητρο στον αναγνώστη για να δει μέσα από αυτό τη δική του ζωή και να μην περιοριστεί στη ζωή του ποιητή*»⁷²⁷. Το βίωμα εδώ έχει τη χροιά μιας ειλικρινούς μετάγγισης της εμπειρίας ζωής και μοιράσματος μέσα από την λογοτεχνία. Το προσωπικό βίωμα είναι αναγκαίο για να διασφαλιστεί η αυθεντικότητα της γραφής, είναι το απόσταγμα των εμπειριών ζωής του καλλιτέχνη.

Αντίστοιχα ο Τζ. Μ. Κούτσι γράφει το μυθιστόρημα «*Ελίζαμπεθ Κοστέλο*» στο οποίο πραγματεύεται το βίο μιας διαπρεπούς λογοτέχνης. Σε μια προχωρημένη πλέον ηλικία, η λειτουργία της στο χώρο των γραμμάτων περιορίζεται στην παρουσία της στις εκδηλώσεις που οργανώνονται για τη βράβευσή της. Απαντώντας σε μια τέτοια εκδήλωση στο ερώτημα του κοινού αν ένα έργο της είναι αυτοβιογραφικό σημειώνει την εγγενή αντίφαση: «*Σίγουρα εμπνεόμαστε πάντα και συνέχεια από την ίδια μας τη ζωή – αποτελεί τη βασική μας πηγή έμπνευσης, κατά μία έννοια τη μοναδική μας πηγή έμπνευσης. Όμως, όχι, το Φωτιά και Πάγος δεν είναι αυτοβιογραφικό. Είναι ένα έργο μυθοπλασίας. Το έβγαλα από το μυαλό μου*»⁷²⁸.

Άλλοι επισημαίνουν τη ματαιότητα του εγχειρήματος καθώς το είδος της μυθοπλασίας συνεχώς αλλάζει. Η βραβευμένη με νόμπελ καναδή συγγραφέας Άλις Μονρό απαντά στα ερωτήματα που διαρκώς της απευθύνουν οι αναγνώστες: «*Γράφετε για αληθινούς ανθρώπους; Αυτά τα πράγματα συνέβησαν πραγματικά; Οι άνθρωποι ερωτούν τις ίδιες ερωτήσεις γιατί το αντικείμενο πραγματικά τους ενδιαφέρει και τους συναρπάζει. Φαίνεται ότι δεν γνωρίζουν τι είναι μυθοπλασία. Και πως να ξέρουν, όταν αυτό που είναι η μυθοπλασία αλλάζει όλη την ώρα και οι συγγραφείς διαφέρουμε μεταξύ μας και δεν προσπαθούμε πραγματικά να επεξηγήσουμε γιατί είναι τόσο δύσκολο*»⁷²⁹.

⁷²⁶ Ο Άμος Οζ απαντά σε ένα νέο ποιητή «*πρώτα από όλα πρέπει να χαλιναγωγήσεις τα συναισθήματά σου και να γράφεις ποίηση από κάποια απόσταση. Να γράφεις λες κι εκείνος που γράφει ποιήματα και το αγόρι που υποφέρει δεν είναι ο ίδιος άνθρωπος αλλά δυο άνθρωποι διαφορετικοί, κι εκείνος που γράφει βλέπει το αγόρι που υποφέρει με ψυχρότητα, από μακριά και με μια δόση ειρωνείας. Προσπάθησε για παράδειγμα, να γράμεις σαν να σας χωρίζουν εκατό χρόνια, τον άνθρωπο δηλαδή που παρουσιάζεται στο ποίημα κι εκείνον που γράφει το ποίημα σαν να μεσολαβούν εκατό χρόνια ανάμεσα σε αυτό που τον πονάει και την ώρα που γράφει το ποίημα*». Άμος Οζ, *Η νύχτα του συγγραφέα*, ο.π., σελ. 171.

⁷²⁷ Τίτος Πατρίκιος: «*Χωρίς αξιόλογους νέους ποιητές, οι παλαιότεροι κινδυνεύουμε*» Η μεγάλη εσωστρέφεια είναι καταστρεπτική για την ποίηση. Συνέντευξη προσβάσιμη σε <http://archive.philenews.com/el-gr/politismos/518/284283/titos-patrikios-i-megali-esostrefeia-einai-katastreptiki-gia-tin-poiisi>

⁷²⁸ Κούτσι Τζ. Μ. *Ελίζαμπεθ Κοστέλο*, μτφ. Β. Καραγιώργος, Β' έκδοση, εκδ. Διήγηση 2004, σελ. 24.

⁷²⁹ Alice Munro, «*What Is Real?*» *Making It New: Contemporary Canadian Stories*. Ed. John Metcalf. Toronto: Methuen, 1982. pp. 223-26. σελ. 223.

Άλλοι συγγραφείς, όπως ο Νόρμαν Μέιλερ, σημειώνουν ότι δεν είναι πάντα σαφές στον συγγραφέα ότι αντλεί από την πραγματικότητα. «Δεν υπάρχει σαφής διαχωριστική γραμμή μεταξύ της εμπειρίας και της φαντασίας. Ποιος ξέρει ποιες εκλάμψεις πραγματικότητας λαμβάνουμε υποσυνείδητα τηλεπαθητικά»⁷³⁰. Και για το τρόπο που βασίζεται σε πραγματικούς χαρακτήρες. Όπως σημειώνει, «μπορεί να ξεκινά κανείς με ένα πραγματικό πρόσωπο αλλά το θέτει σε συνθήκες που ελάχιστα έχουν να κάνουν με την πραγματική του ζωή. Σαν αποτέλεσμα το πρωτότυπο εξαφανίζεται. Η λειτουργία του τελειώνει. Αυτό που μένει είναι ό,τι τον συνδέει με τον χαρακτήρα»⁷³¹. Και από άλλους συγγραφείς σημειώνεται ότι δεν είναι πλήρως συνειδητή η διαδικασία. Μερικές φορές γνωρίζουν τυχαία κάποιον και σκέφτονται ότι θα ήταν ενδιαφέρον να γράψουν κάτι για αυτόν. Χρόνια μετά αφού δημιουργούν ένα χαρακτήρα συνειδητοποιούν ότι βασίστηκαν σε αυτή την τυχαία γνωριμία, την οποία ενδιάμεσα είχαν εντελώς ξεχάσει⁷³².

Ο Σόμερσετ Μομ περιγράφει γιατί αλλάζει τόσο μια πραγματική ιστορία όταν μεταπλάθεται λογοτεχνικά. «Πολύ σπάνια η ζωή προσφέρει σε ένα συγγραφέα μια έτοιμη- να αφηγηθεί- ιστορία. Τα γεγονότα συχνά είναι πολύ βαρετά. Κάποιος θα πρέπει να έχει το θάρρος να πετάξει όποια γεγονότα δεν συμμορφώνονται με τη λογική του χαρακτήρα. Ο συγγραφέας δεν αντιγράφει τα πρωτότυπα αλλά παίρνει ότι θέλει από αυτά, μερικά χαρακτηριστικά του παίρνουν την προσοχή, μια αλλαγή σκέψης κάποιου του πυροδοτεί τη φαντασία και δημιουργεί ένα χαρακτήρα. Δεν ενδιαφέρεται αν υπάρχει αληθινή ομοιότητα, τον ενδιαφέρει μόνο να υπάρχει μια αληθοφανής αρμονία που να ταιριάζει με τους σκοπούς του. Το τελικό “προϊόν” μπορεί να είναι τόσο διαφορετικό από το πρωτότυπο που- είναι κοινή εμπειρία των συγγραφέων- να κατηγορούνται ότι άντλησαν από ένα πρόσωπο ενώ είχαν κατά νου έναν εντελώς διαφορετικό άνθρωπο»⁷³³.

Αντίστοιχα ο Γ. Θεοτοκάς στο δοκίμιο του «Ελεύθερο Πνεύμα» (1929) που θεωρήθηκε το πνευματικό μανιφέστο των λογοτεχνών της γενιάς του 1930 σημειώνει ότι ο στενά ρεαλιστής λογοτέχνης περιορίζεται στη φωτογραφική επιφάνεια, αγνοεί την κρυμμένη ψυχή, ενώ ο πραγματικός ποιητής ξεπερνά την ορατή πραγματικότητα και την αποκρυσταλλωμένη λογική, γίνεται μυθοπλάστης και μάγος γιατί «ανατρέπει τις αναλογίες, σπάνει τους εξωτερικούς κανόνες, ξαναπλάθει αυθαίρετα την πραγματικότητα για να εξαγάγει το βαθύτερο νόημά της»⁷³⁴.

Σε ερώτηση του φιλολόγου Γ.Π. Σαββίδη «Τα γεγονότα που περιγράφονται στο νέο σας μυθιστόρημα είναι όλα πραγματικά ή και φανταστικά;» που αφορούσε το μυθιστόρημα «Στου Χατζηφράγκου» (1962-1963) ο Κ. Πολίτης απαντά : «Όπως και οι λεγόμενες μυθιστορηματικές βιογραφίες, έτσι και το μυθιστόρημα γενικά θεωρώ πως

⁷³⁰ Συνέντευξη του Νόρμαν Μέιλερ σε συλλογή συνεντεύξεων συγγραφέων Plimpton G.(ed), *Writers at work, Selections from The Paris Review interviews*, ο.π., σελ.268.

⁷³¹ Συνέντευξη του Νόρμαν Μέιλερ σε συλλογή συνεντεύξεων συγγραφέων Plimpton G.(ed), *Writers at work, Selections from The Paris Review interviews*, ο.π., σελ.269.

⁷³² Rosen D. and Babcock C.L., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., που αναφέρει συγκεκριμένες μαρτυρίες συγγραφέων όπως ο Joyce Cary σελ.227.

⁷³³ Στην αυτοβιογραφία του W.S. Maugham, *The summing up*, Garden City N.Y., ed. Doubleday, Doran & Company, (1938), σελ. 131-133.

⁷³⁴ «Γυρεύοντας να φτάσει τη ψυχή μέσα στα όντα, μες το πλήθος, μέσα στην ηρεμία της φύσης μέσα στην κίνηση της κοινότητας, ο ποιητής εγκαταλείπει τα εκφραστικά μέσα της καθημερινής χρήσης που δεν μπορούν να του επαρκέσουν και δημιουργεί μια γλώσσα δική του». Θεοτοκάς Γ., *Ελεύθερο Πνεύμα*, Αθήνα, εκδ. Πάλλης Α.Ι. 1929, σελ.69. Για κριτική του κειμένου βλέπε Νάσος Βαγενάς, *Γιώργος Θεοτοκάς: Ένα ελεύθερο πνεύμα*, σε *Κινούμενος στόχος, κριτικά κείμενα*, Αθήνα, Πόλις, 2011, σελ. 186-191.

είναι, ας πούμε, η βιογραφία μιας εποχής και μιας κοινωνίας, βασισμένη στην πραγματικότητα, στολισμένη και με φανταστικά επεισόδια»⁷³⁵.

Από τους σύγχρονους Έλληνες συγγραφείς ο συγγραφέας Θ. Βαλτινός αναφέρει σε συνέντευξή του: «Κάθε βιβλίο είναι μια μορφή αυτοβιογραφίας. Γεμάτο δηλαδή από προσωπικά στοιχεία. Κάτι ακόμη: όλοι οι ήρωές μου, ανεξαρτήτως φύλου ή ηλικίας, είναι κομμάτια μου. Δεν πρέπει να μας παρασύρουν τα κατά περίπτωση χρησιμοποιούμενα χρονικά-ιστορικά πλαίσια. Ούτε τα διάφορα προσωπεία που επινοεί ένας συγγραφέας. Αυτά είναι για να ξεγελιέται ο ίδιος, για την αναγκαία παραπλάνηση. Τα όνειρα, οι στερήσεις, οι φόβοι, οι φιλοδοξίες, ένα σωρό ακόμη άπιαστα πράγματα είναι στοιχεία του βίου μας. Και η λογοτεχνία είναι πάντα μια προσωπική ιστορία. Το μυστήριο είναι ακριβώς αυτό: Μια τόσο ιδιωτική υπόθεση να αφορά περισσότερους του ενός»⁷³⁶.

Επίσης στο αυτοβιογραφικό του μυθιστόρημα «Ανάπλους» (2012) που έχει τη μορφή ερωταποκρίσεων του συγγραφέα με ένα επινοημένο πρόσωπο, -μια φοιτήτρια που ερευνά τη ζωή του - σε σχετική ερώτησή της σημειώνει «Χρησιμοποιώ τα αυτοβιογραφικά στοιχεία αλλά για να πάω παραπέρα. Κατά κάποιον τρόπο το βιβλίο είναι μια αυτοαναιρούμενη αυτοβιογραφική ιστορία αλλά κι ένας ανάπλους προς το έργο μου, μια έκφραση της ποιητικής μου, της θεωρίας μου για τη λογοτεχνία»⁷³⁷.

Ο συγγραφέας Βασίλης Αλεξάκης, για το μυθιστόρημά του «Θα σε ξεχνάω κάθε μέρα» (2005), εξομολογείται ότι το πραγματικό από το οποίο ξεκινά είναι απλώς αυτό που θα του κινήσει την περιέργεια ώστε να προχωρήσει στο επινοημένο. Στην κριτική που έχει ασκηθεί στο έργο του σημειώνεται ότι, «η γραφή του λογοτέχνη αρδεύεται από τη μνήμη, καλλιεργείται από τις διαπροσωπικές του σχέσεις αλλά εν τέλει φυτρώνει στον φιλοσοφικό και πολιτικό του λόγο, στις αναζητήσεις του και στις περιπέτειες των δύο γλωσσών που τον γαλούχησαν. Η γραφή του παίζει πινακ-πονγκ ανάμεσα σ' αυτά που έζησε και σ' αυτά που κατέθεσε στο χαρτί»⁷³⁸.

1. 2. Από τη σκοπιά της λογοτεχνικής θεωρίας.

1.2.1. Σχέση προσωπικών βιωμάτων και γραφής.

Όσοι μελετούν τη γένεση του αστικού μυθιστορήματος εκτιμούν ότι την καθόρισε η αποκάλυψη των μύχιων προσωπικών σκέψεων και η επεξεργασία των εμπειριών της ζωής στο προσωπικό ημερολόγιο και την επιστολογραφία⁷³⁹. Την εποχή άνθισης του αστικού μυθιστορήματος από το 19ο ως και στις αρχές του 20ού οι αναγνώστες συχνά ταύτιζαν τον συγγραφέα με τον αφηγητή ή/ και με τους χαρακτήρες του μυθιστορηματικού τους έργου⁷⁴⁰. Θεωρούσαν ως πραγματικές τις ιστορίες που διάβαζαν και δεν αναγνώριζαν εύκολα τη λογοτεχνία ως διακριτό είδος λόγου και τους συγγραφείς ως καλλιτέχνες⁷⁴¹.

⁷³⁵ Διονυσόπουλος Ν. (επιμ), Σημειώσεις για την νεοελληνική λογοτεχνία. Από τη γενιά του 1880 στην γενιά του 1930, ο.π., σελ. 457.

⁷³⁶ Συνέντευξη σε Παπαγιαννίδου Μαίρη, Το Βήμα της Κυριακής, 16.07.2000.

⁷³⁷ Βαλτινός Θ., *Ανάπλους*, Μυθιστόρημα, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2012.

⁷³⁸ Γ.Ν. Περωνάκη, *Βασίλης Αλεξάκης, 40 χρόνια γαλλοελληνικής συμμαχίας*. Bookpress 11.04.2017. Προσβάσιμο σε: <https://www.bookpress.gr/kritikes/elliniki-pezograpfia/vasilis-alexakis>.

⁷³⁹ Για τα πρώτα μυθιστορήματα που αποτέλεσαν προϊόν πειραματισμού με τη μορφή της επιστολής και του ημερολογίου όπως η «Pamela» του Richardson (1740), βλ. Habermas J., *Η αλλαγή δομής της δημοσιότητας*, Αθήνα, εκδ. Νήσος 1997, σελ. 109 επ.

⁷⁴⁰ Possner R., *Law and literature*, ο.π., σελ. 336 επ.

⁷⁴¹ Rader W., *Fact, theory and literary explanation*, Critical Inquiry Vol. 1, no 2 (Dec. 1974) pp. 245-272, σελ. 259.

Σε μια απλοϊκή σύνδεση της λογοτεχνίας με τα βιώματα του καλλιτέχνη συνέβαλαν και οι λογοτεχνικοί κριτικοί της εποχής που επιχειρούσαν να ερμηνεύσουν ένα έργο μέσα από τις εμπειρίες του συγγραφέα. Σημαντικοί συγγραφείς αντιτάχθηκαν σε αυτή την ταύτιση του συγγραφέα με τον αφηγητή και της μυθιστορηματικής πλοκής με βιογραφικά στοιχεία της ζωής του. Ανάμεσά τους ο Χένρι Τζέιμς, υποστήριξε στα γραπτά του το διακριτό χαρακτήρα του μυθιστορήματος σε σχέση με άλλα είδη λόγου και συμβάλλοντας στη διεκδίκηση της αυτονομίας του μυθιστορήματος⁷⁴². Ο Μαρσέλ Προυστ, επιτέθηκε σε λογοτεχνικούς κριτικούς, όπως ο Charles Augustin Saint Beuve, ο οποίος υποστήριξε ότι ένα έργο τέχνης μπορεί να επεξηγηθεί εντελώς με όρους μιας βιογραφίας⁷⁴³.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1920 και των αρχών του 1930 η Νέα Κριτική, αποτέλεσε ένα λογοτεχνικό κίνημα ως αντίδραση στη μέχρι τότε λογοτεχνική κριτική που ερμήνευε τα λογοτεχνικά κείμενα βασιζόμενοι στην επίδρασή τους, στη βιογραφία ή τη ψυχολογία του συγγραφέα και τη σχέση τους με την ιστορία της λογοτεχνίας. Το κίνημα της Νέας Κριτικής πρότεινε ότι λογοτεχνικό έργο θα πρέπει να θεωρείται ως αυτόνομο και δεν θα πρέπει να κρίνεται σε συνάρτηση με παράγοντες έξω από αυτό⁷⁴⁴. Ποιητές, όπως ο Τ.Σ. Έλιοτ, επισήμαναν ότι η κριτική θα πρέπει να εστιάζει στο ίδιο το κείμενο και στο νόημα που φέρει αντί του συγγραφέα και της ζωής του⁷⁴⁵.

Αυτή η προσπάθεια απόλυτης αυτονομίας της μυθοπλασίας από την πραγματικότητα συναντούσε και συναντά δυο εμπόδια. Το ένα σχετίζεται με την έντονη επιθυμία του αναγνώστη ενός μυθιστορήματος να συνδέσει τα πρόσωπα και την πλοκή με την πραγματική ζωή του του συγγραφέα και η άλλη με την ίδια τη διαδικασία της λογοτεχνικής γραφής. Όπως προαναφέρθηκε, τα μυθιστορήματα συχνά συνιστούν μετάπλαση προσωπικών βιωμάτων των συγγραφέων και ιστοριών συγχρόνων τους, οι οποίοι αναγνωρίζονται από το κοινό.

Στην απόρριψη της απλοϊκής αντίληψης ότι η λογοτεχνία συνιστά πιστή καταγραφή προσωπικών εμπειριών συνέβαλε καθοριστικά η νέα «επιστήμη» της ψυχανάλυσης. Αρχικά ο ψυχίατρος Ζίγκμουντ Φρόυντ μετέβαλε την αντίληψη για τον εαυτό και τις ασύνειδες διεργασίες κατά την έκφραση του προσωπικού λόγου και υποβάθμισε το στοιχείο της πιστότητας προς τη βιογραφική ιστορική πραγματικότητα ακόμα και για την ίδια την αυτοβιογραφία. Η θεωρητική του σκέψη επέδρασε σημαντικά αφενός στην αποδοχή της αυτοβιογραφίας ως λογοτεχνικό είδος αφετέρου στην αντίληψη του μυθιστορήματος ως όσμωση εμπειρίας και φαντασίας από κοινό και λογοτεχνική θεωρία. Ο συγγραφέας θεωρήθηκε ότι μεταπλάθει προσωπικές εμπειρίες και με το έργο του στοχεύει στην αποκάλυψη μιας προσωπικής αλήθειας. Οι θεματικές που επιλέγουν και στις οποίες συχνά εμμένουν οι συγγραφείς, τα προσωπικά τραύματα, βιώματα ή οι ιστορίες άλλων που επιλέγουν να πραγματευτούν, αποτελούν μέρος μιας εσωτερικής προσωπικής αναζήτησης. Στόχοι τους είναι να καταλάβουν, να αποδεχτούν, να συγχωρέσουν λάθη και να συγχωρεθούν. Με άλλα λόγια επιδιώκουν αυτοσυνειδησία και αυτοθεραπεία.

⁷⁴² Latham S., *The art of scandal*, ο.π., σελ.9.

⁷⁴³ Proust M., *Contre Sainte-Beuve*, 1895–1900, Paris, Galimard 1987.

⁷⁴⁴ Από τους σημαντικότερους εκπροσώπους είναι ο Crowe R.J., *The New Criticism*. New York: New Directions, 1941. Όπως έχει σημειωθεί, απελευθέρωσαν την ποίηση από απαιτήσεις βιογραφικής, ιστορικής και ψυχολογικής ερμηνείας. Siebers T., *Ethics of criticism*, New York, ed. Cornell University Press, 1988, σελ 44.

⁷⁴⁵ Συνοπτικά για τις θεωρίες λογοτεχνίας του 20ού αιώνα βλέπε Dr. Kristi Siegel, *Introduction to Modern Literary Theory, Literary Trends and Influences*. Προσβάσιμο σε: <http://www.kristisiegel.com/theory.htm>

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 υπάρχουν σημαντικές μετατοπίσεις στη θεωρητική διερεύνηση αυτής της σχέσης βιώματος και γραφής. Ο γάλλος ψυχαναλυτής Ζακ Λακάν δεν ανέλυσε μόνο ζητήματα του ασυνειδήτου και του ρόλου της γλώσσας αλλά και της λογοτεχνίας. Στη θεωρία του ο στόχος της αυτοκατανόησης μέσω της γραφής εγκαταλείπεται. Αναδεικνύει ότι ακόμα και τα πιο προσωπικής φύσης αποκαλυπτικά κείμενα δεν απελευθερώνουν μόνο τον συγγραφέα από τραύματα αλλά συνιστούν κείμενα με πολυσημία. Εστίασε στις σχέσεις που εγκαθιδρύονται μεταξύ του αναγνώστη και του κειμένου σε μια σχέση αντιμεταβίβασης. Άσκησε επίδραση και στη λογοτεχνική θεωρία που πλέον μετατόπισε την προσοχή στην πρόσληψη των κειμένων από κάθε αναγνώστη⁷⁴⁶.

Η διάθεση αυτή του αναγνώστη ενός λογοτεχνικού κειμένου να συσχετίζει τον συγγραφέα με όσα περιγράφονται, να τον ταυτίζει με τον αφηγητή επεξηγείται με όρους μιας αυτοβιογραφικής επιθυμίας⁷⁴⁷. Εν μέρει ερμηνεύει γιατί παρά τις δηλώσεις συγγραφέων που αποτρέπουν τους αναγνώστες τους από μια βιογραφική ανάγνωση των έργων τους, εκείνοι συνεχίζουν να έλκονται από τέτοιες προσεγγίσεις. Ο συγγραφέας και το κείμενο λειτουργούν σαν καθρέφτης των επιθυμιών του αναγνώστη⁷⁴⁸.

Μια διαφορετική ερμηνεία αυτής της αναγνωστικής τάσης δίδεται από το θεωρητικό της λογοτεχνίας Πωλ Ντε Μαν. Σημειώνει ότι δεν μπορεί να αποφευχθεί να αναζητά ο αναγνώστης το συγγραφέα πίσω από το κείμενο. Όπως υποστήριξε, η αυτοβιογραφία δεν είναι ένα είδος ή ένας τρόπος γραφής αλλά ένας τρόπος να διαβάσει ή να καταλαβαίνει κανείς τι συμβαίνει στο μυαλό του συγγραφέα που ως ένα βαθμό διαπερνά τη διαδικασία της ανάγνωσης σε όλα τα κείμενα⁷⁴⁹.

1.2.2. Σχέση λογοτεχνίας με την απεικόνιση της πραγματικότητας.

Οι συγγραφείς που γράφουν πραγματικές ιστορίες επαναπροσδιορίζουν και το ζήτημα της σχέσης λογοτεχνίας και πραγματικότητας. Κλασική προσέγγιση της σχέσης τέχνης και πραγματικότητας είναι μια σχέση μίμησης. Ο Αριστοτέλης, στο πρώτο κριτικό έργο για την τέχνη, τη διάσημη «Ποιητική» του, γράφει «*η εποποιία λοιπόν και η τραγική ποίηση- και επί πλέον αυτών η κωμωδία, ο διθύραμβος, αυλική ποίηση στο μεγαλύτερο μέρος της συμβαίνει να είναι όλες εν γένει οι μιμήσεις*»⁷⁵⁰.

Όμως ο Αριστοτέλης διακρίνει την ποίηση από την ιστορία. Ο ιστορικός και ο ποιητής δεν διαφέρουν κατά το αν εκφράζονται με μέτρο ή χωρίς μέτρο. Διαφέρουν όμως σε τούτο ότι ο ιστορικός αφηγείται *τα όσα έχουν γίνει και ο ποιητής, όπως θα μπορούσαν να γίνουν*. Για αυτό η ποίηση είναι φιλοσοφικότερη και σπουδαιότερη της

⁷⁴⁶ Αναλυτικά βλέπε Πασχαλίδης Γ., *Αυτοβιογραφία. Η κατασκευή ενός είδους: Η αυτοβιογραφία και η κριτική της*. Αφιέρωμα Αυτοβιογραφία, Περιοδικό Διαβάζω Α. 155, Νοέμβριος 1986, σελ.17 επ. Ενδεικτικά βλέπε Lacan J., *The Instance of the Letter in the Unconscious, or Reason since Freud*, και *The Mirror Stage as Formative of the I Function, as Revealed in Psychoanalytic Experience* 'σε Lacan J., *Écrits: A Selection*, transl. by Alan Sheridan, London and New York: Routledge, 2001.

⁷⁴⁷ Για την επιθυμία όταν διαβάσει κανείς μυθοπλασία να συνδέει τους συγγραφείς και τα κείμενα με ένα πιθανό αυτοβιογραφικό περιεχόμενο βλέπε McGill R. J., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ.7.

⁷⁴⁸ Χαρακτηριστικά ο D. Wallace ειρωνευόμενος αυτή τη διάθεση έχει ως δήλωση στο βιβλίο του «*Any apparent similarity to real persons is not intended by the author and is either a coincidence or a product of your own troubled imagination*». David Foster Wallace, *Infinite Jest*, Boston, ed. Little Brown, 1996.

⁷⁴⁹ De Mann P., *The Rhetoric of Romanticism*, New York, ed. Columbia University Press, 1984, σελ.70.

⁷⁵⁰ Αριστοτέλους, *Περί Ποιητικής*, μτφ. Δ. Νικολούδης, Αθήνα, εκδ. Κάκτος 1995, στ. 13-16, σελ. 175.

ιστορίας. Η ποίηση ομιλεί «για τα καθόλου» ενώ η ιστορία «για τα καθ'εκάστον». Η πρώτη δηλ. μιλά για ποια κατηγορία ανθρώπων πράττει με ποιο πιθανό ή αναγκαίο τρόπο ενώ η δεύτερη τι έπραξαν ή έπαθαν συγκεκριμένα άτομα⁷⁵¹. Για αυτό η ποίηση είναι σημαντικότερη και φιλοσοφικότερη της ιστορίας. Η αρχαία τραγωδία είχε ως κύρια θεματική ιστορίες θεών, μυθικών ηρώων και ιστορικών προσώπων.

Από τον 19ό αιώνα η απεικόνιση της πραγματικότητας γίνεται στόχος του ρεαλιστικού μυθιστορήματος⁷⁵². Ταυτόχρονα το μυθιστόρημα διαφοροποιείται από τον ιστορικό και εν γένει επιστημονικό λόγο. Αντανακλούν την πραγματικότητα αλλά με διαφορετικό τρόπο. Πριν η ποίηση, το δράμα, το μυθιστόρημα, απαρτίζανε μαζί με τη φιλοσοφία, την ιστορία και τις λοιπές ανθρωπιστικές σπουδές, ένα συνεχές, εντός του οποίου τα είδη αυτά συνδιαλέγονταν μεταξύ τους διαρκώς. Το 19ό αιώνα επιχειρείται να εγκαθιδρυθεί μια διάκριση μεταξύ λογοτεχνίας και επιστήμης. Η διάκριση γίνεται σε δυο βάσεις. Η πρώτη είναι η διάκριση μεταξύ προσωπικής και γενικής προοπτικής, η οποία με τη σειρά της οδηγεί στη διάκριση μεταξύ (προσωπικού) εκφραστικού και (γενικού) επιστημονικού λόγου. Η δεύτερη είναι η διάκριση των γραμμάτων ως προς τη λειτουργία τους σε εκείνα που αποβλέπουν να δημιουργήσουν αισθητική απόλαυση ή μη. Στο εξής επιδιώκεται η λογοτεχνία να γίνεται κατανοητή ως έκφραση της εσωτερικής πραγματικότητας του δημιουργού της και σκοπεύουσα στην αισθητική απόλαυση⁷⁵³.

Ο λογοτεχνικός λόγος διακρίνεται από τον επιστημονικό λόγο που βασίζεται σε μια σχέση ανταπόκρισης με την πραγματικότητα και απόδειξης των ισχυρισμών. Αντίθετα ο μυθοπλαστικός λόγος θα έπρεπε να αναφέρεται σε καταστάσεις και πρόσωπα οικεία στον αναγνώστη αλλά με επίγνωση του αναγνώστη ότι αποτελούν προϊόντα της φαντασίας του συγγραφέα. Ο συγγραφέας θα πρέπει να πλάθει με τέτοιο τρόπο τους μυθιστορηματικούς χαρακτήρες και τα γεγονότα που να παραπέμπουν σε εκείνα της πραγματικότητας ώστε να είναι οικεία στον αναγνώστη και να μπορεί να ταυτιστεί με αυτά αλλά και να αποδέχεται ότι δεν μπορούν να ανήκουν στην πραγματικότητα ως επινοημένα. Ο λόγος της λογοτεχνίας πρέπει να είναι ταυτόχρονα επινοημένος και αληθοφανής. Θα πρέπει να χρησιμοποιεί τη φαντασία αλλά να την αποσυνδέσει από την έννοια του ψεύδους, της εξαπάτησης και της διαστρέβλωσης αφαιρώντας έτσι την κατηγορία του «ψεύτη» από τον συγγραφέα. Το ρεαλιστικό μυθιστόρημα συνίσταται σε μια αλχημεία μεταξύ αληθοφάνειας και φαντασίας⁷⁵⁴.

Μια θεωρητική απόπειρα διάκρισης μεταξύ λογοτεχνίας και εμπειρικής πραγματικότητας γίνεται μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο όπου κυριαρχεί στα γερμανικά πανεπιστήμια η ιμπρεσιονιστική προσέγγιση στη λογοτεχνία. Μεταξύ άλλων εστίασε στην αισθητική που συμβάλει στην αυτονομία του μυθιστορήματος έναντι άλλων ειδών λόγου. Η τάση όμως χρωματιζόταν από ένα αίτημα ελιτισμού και διαποτιζόταν από την έννοια του υψηλού. Εκπρόσωποι της κοινωνιολογικής και μαρξιστικής θεωρία μιλούν επίσης για την αυτονομία του καλλιτεχνικού είδους από τον εμπειρικό κόσμο. Στην «Αισθητική θεωρία» του ο Adorno αναφέρει τα εξής: *«Τα έργα τέχνης αποσπών τους εαυτούς τους από τον εμπειρικό κόσμο και φέρουν έναν άλλο κόσμο, ο οποίος εναντιώνεται στον εμπειρικό κόσμο ως εάν αυτός ο κόσμος*

⁷⁵¹ Αριστοτέλους, *Περί Ποιητικής*, ο.π., Στ. 1451b 5-11, σελ. 207.

⁷⁵² Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, ο.π., σελ.126.

⁷⁵³ Παπαχρήστου Θ., Α. Χέλμης, Μ. Μαροπούλου, *Δίκαιο και λογοτεχνία*, ο.π, σελ. 12.

⁷⁵⁴ Παπαχρήστου Θ., Μαροπούλου Μ., Χέλμης Α., *Δίκαιο και λογοτεχνία*, ο.π., σελ.107.

αποτελεί μια αυτόνομη οντότητα⁷⁵⁵... Μέσα από την επίτευξη αυτής της μετάβασης και όχι μέσω των μηνυμάτων αποκτούν τα έργα τέχνης πνευματικότητα⁷⁵⁶».

Στις δεκαετίες του 1970 και 1980 από εκπροσώπους της γαλλικής φιλοσοφίας της γλώσσας και λογοτεχνίας αμφισβητούνται οι παραδοχές που οδήγησαν στη διάκριση της λογοτεχνίας από τα άλλα είδη λόγου που επηρεάζουν σημαντικά τη λογοτεχνική θεωρία⁷⁵⁷. Όπως υποστήριζαν, η ιστορία διαφοροποιήθηκε από τη λογοτεχνία επειδή θεωρήθηκε ότι η ιστορία αποτελεί μια αφήγηση γεγονότων με ένα αμετάβλητο, γραμμικό και ανακτήσιμο τρόπο. Όμως σε μια τέτοια θεώρηση της ιστορίας αντιτάχθηκαν οι εκπρόσωποι του κινήματος της νέου ιστορισμού (new historicism ή cultural poetics), όπως ο Μισέλ Φουκώ και ο Κλίφορντ Γκέερτζ, που υποστήριζαν ότι η ιστορία έχει επίσης στοιχεία υποκειμενισμού και δεν μπορεί να επιτύχει μια πιστή καταγραφή ενός ιστορικού γεγονότος. Ανέδειξαν ταυτόχρονα ότι ένα ιστορικό κείμενο εμπεριέχει μια σειρά από πολιτιστικές, κοινωνικές, πολιτικές, ανθρωπολογικές συζητήσεις πολύτιμες για να αντιληφθεί κανείς μια ιστορική εποχή όπως αντίστοιχα εμπεριέχει και το μυθιστόρημα⁷⁵⁸.

Για αυτό οι φιλοσοφοί του περασμένου αιώνα εστιάζουν στη λειτουργία της γλώσσας και των δυνατοτήτων απεικόνισης της πραγματικότητας. Ενδεικτικά ο γάλλος φιλόσοφος ο Ζακ Ντερριντά ανέδειξε ότι η λειτουργία της γλώσσας δεν διαφοροποιείται ανά είδος, ότι η πρόσληψη του νοήματος σε μια φράση γίνεται εντός ενός πλαισίου και ότι δεν υπάρχει ένας σταθερός κώδικας που να αναδεικνύει και να σταθεροποιεί ένα πλαίσιο π.χ. ένα μυθοπλαστικό ή ένα ιστορικό πλαίσιο⁷⁵⁹.

Επίσης αμφισβήτησε τον νόμο διάκρισης των ειδών εν γένει που θέτει κανόνες, όρια και απαγορεύσεις. Θεώρησε ότι βασίζεται σε μια διάκριση μεταξύ φύσης και ιστορίας που προέρχεται από την εποχή του ρομαντισμού. Η διάκριση περιέχει ένα αίνιγμα ή μια παραδοξότητα. Όπως υποστήριζε, κάθε κείμενο συμμετέχει σε ένα ή περισσότερα είδη και δεν υπάρχει κείμενο που να μην μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε κάποιο είδος αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι με βεβαιότητα ανήκει σε αυτό το είδος. Δίνοντας ένα παράδειγμα αυτής της παραδοξότητας αναφέρει ότι μόλις χαρακτηριστεί ένα κείμενο ως μυθιστόρημα εκκινεί μια συζήτηση για το αν ανήκει σε αυτό το είδος. Είναι σαν ένα κλείσιμο ματιού. Η μη κλειστότητα των ειδών αλλά και μη εκπλήρωση των προϋποθέσεων για το αν ανήκει κάτι σε ένα είδος αποτελεί όρος για την πιθανότητα αλλά ενδεικνύει και την απιθανότητα της κατηγοριοποίησης⁷⁶⁰. Αντίστοιχα ο γάλλος θεωρητικός Ρολάν Μπαρτ σημειώνει ότι

⁷⁵⁵ Adorno T., *Αισθητική Θεωρία*, μτφ. Α. Αναγνώστου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια 2000, σελ. 7.

⁷⁵⁶ Adorno T., *Αισθητική Θεωρία*, ο.π., σελ. 78.

⁷⁵⁷ Κύριοι εκπρόσωποι θεωρούνται οι Jacques Derrida, Roland Barthes, Jean Baudrillard, Helene Cixous, Paul de Man, J. Hillis Miller, Jacques Lacan και Barbara Johnson. Για τη θεωρία του ο Ντερριντά έχει δεχτεί σκληρές επικρίσεις. Βλέπε Norris, C., *What's Wrong With Postmodernism? Critical Theory and the Ends of Philosophy*, Baltimore, Johns Hopkins UP, 1990 που αναφέρει τις επιθέσεις κατά της θεωρίας του Ντερριντά που συνοψίζουν τη θεωρία του σε αποφθέγματα όπως κάθε ανάγνωση είναι παρανόηση, κάθε ερμηνεία είναι μια λανθασμένη ερμηνεία και επιχειρηματολογεί υπερασπίζοντάς τις πραγματικές του φιλοσοφικές του θέσεις που δεν αποτελούν αποδόμηση της φιλοσοφίας αντίθετα διατηρούν πολλές από τις καντιανές αρχές.

⁷⁵⁸ Cox, J. N. and Reynolds L., (eds), *New Historical Literary Study: Essays on Reproducing Texts, Representing History*, Princeton, Princeton UP, 1993, Foucault M., *The Foucault Reader*. Ed. Paul Rabinow. New York, Pantheon, 1984, Geertz, C., *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, μτφ. Θ. Παπαδέλλης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια 2003.

⁷⁵⁹ Αναλυτικά βλέπε παρακάτω.

⁷⁶⁰ Derrida J., *The Law of Genre*, Glyph VII, μτφ. A. Ronell, S.Weber (επιμ), The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1980, σελ. 212 επ. Για τη συζήτηση για τα λογοτεχνικά είδη βλέπε Fowler A., *Kinds of Literature: An Introduction to the Theory of Genres and Modes*, Cambridge: Harvard UP, 1982. Επίσης στην ελληνική βιβλιογραφία Κ. Καρακάση, Μ. Σπυριδοπούλου, Γ. Κοτελίδης, *Ιστορία*

πάντοτε αντιλαμβανόμαστε το φανταστικό ως σύμβολο του πραγματικού, θέλουμε να δούμε την τέχνη ως «σχήμα λιτότητας» (litotes) της φύσης⁷⁶¹. Αντίστοιχα ο Παναγιώτης Κονδύλης στην «Παρακμή του αστικού πολιτισμού» (1991) σημειώνει ότι η μοντέρνα τέχνη παύει να σχετίζεται με την απεικόνιση της πραγματικότητας και τη μίμηση της φύσης. Η τέχνη δημιουργεί το δικό της κόσμο ή πάντως με τη δημιουργία ενός καλλιτεχνήματος φέρνει στον κόσμο κάτι ολότερο καινούργιο και πρωτογενές τούτο συμβαίνει πάλι κατά τρόπο διαμετρικά αντίθετο προς τη μεθόδευση που εφαρμοζόταν κατά την καλλιτεχνική αναπαράσταση του ιδεωδούς της φύσης, ο ελεύθερος συνδυασμός μπαίνει στη θέση της σύνθεσης που εδράζεται σε πάγιους κανόνες⁷⁶².

Όπως επεξηγεί, επειδή η αστική έννοια της πραγματικότητας εκλείπει, η τέχνη του μυθιστορήματος δεν μπορεί να είναι μίμηση της πραγματικότητας. Για αυτό μόνο από σύμπαν της λογοτεχνίας απομένει η γλώσσα. Τα όρια της γλώσσας και τα όρια του κόσμου συμπίπτουν και εδώ⁷⁶³. Ο καλλιτέχνης- ιδιοφυΐα που κυριαρχούσε την

Αναγέννηση αποχωρεί από το προσκήνιο. Αντ' αυτού μπαίνει ο ποιητής που δημιουργεί μια γλώσσα και ένα κόσμο⁷⁶⁴. Η μυθιστοριογραφία δεν απεικονίζει τον κόσμο, χτίζει το δικό της κόσμο, γίνεται συνειδητά τεχνούργημα πίσω από το οποίο διαγράφεται η μορφή του συγγραφέα-κοσμοπλάστη⁷⁶⁵. Στο σύγχρονο μυθιστόρημα ουσιαστικά η πραγματικότητα υφίσταται μονάχα στην προοπτική της συνείδησης και ως λειτουργία της συνείδησης χωρίς για τούτο να παύει να θεωρείται ως η πλήρης και ολόκληρη ή εν πάση περιπτώσει η μόνη ενδιαφέρουσα και καίρια πραγματικότητα⁷⁶⁶.

Οι σύγχρονοι συγγραφείς που επιχειρούν να εξελίξουν ή/και να πειραματιστούν με το διαρκώς μεταβαλλόμενο είδος του μυθιστορήματος φτιάχνουν το λογοτεχνικό τους κόσμο αδιαφορώντας για διακρίσεις μεταξύ ειδών λόγου μεταξύ τεκμηριωμένου και μυθοπλαστικού. Όπως σημειώνει ο Ντερριντά κάθε κείμενο ενέχει την πιθανότητα να γίνει λογοτεχνία. Είναι δυνατή και πιθανή η ανάμιξη των ειδών και μάλιστα ιδιαίτερα διαφορετικών ειδών. Η λογοτεχνία μπορεί να εμπεριέχει όλα τα είδη χωρίς να αποτελεί ένα συνονθύλευμα ειδών⁷⁶⁷.

Για αυτό από τα μέσα του 20ού αιώνα δημιουργούνται μικτά λογοτεχνικά είδη όπως η αυτοβιογραφική μυθοπλασία (autobiographical fiction ή autofiction) με μίξη αυτοβιογραφίας-μυθοπλασίας, η μη μυθοπλαστική (non fiction) λογοτεχνία ή άλλως το μυθιστόρημα ντοκουμέντο, μια μίξη λογοτεχνίας και λογοτεχνικού ρεπορτάζ ή μυθιστορηματικού χρονικού μια μίξη μυθοπλασίας και ιστοριογραφίας⁷⁶⁸. Συγγραφείς όπως ο Τζ. Μ. Κούτσι στην μυθιστορηματική αυτοβιογραφία του «Σκηνές από τη ζωή ενός νέου» (2002) και ο Β. Γκ. Ζέμπαλντ στο έργο του «Οι

και θεωρία των λογοτεχνικών γενών και ειδών, Παραδείγματα και εφαρμογές, Ελληνικά Ακαδημαϊκά.

Ηλεκτρονικά συγγράμματα και βοηθήματα 2015, σελ.18.

⁷⁶¹ Barthes, R., *Literal literature in Critical essays*, ed. Northwestern University Press 1972, σελ.55.

⁷⁶² Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, Εκδ. Θεμέλιο. Ιστορική βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1991, σελ.118.

⁷⁶³ Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού*, ο.π., σελ.132.

⁷⁶⁴ Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού*, ο.π., σελ.135. Επίσης σημειώνει ότι η μοντέρνα τέχνη παύει να σχετίζεται με την απεικόνιση της πραγματικότητας και τη μίμηση της φύσης. Η τέχνη δημιουργεί το δικό της κόσμο ή πάντως με τη δημιουργία ενός καλλιτεχνήματος φέρνει στον κόσμο κάτι ολότερο καινούργιο και πρωτογενές και τούτο συμβαίνει πάλι κατά τρόπο διαμετρικά αντίθετο προς τη μεθόδευση που εφαρμοζόταν κατά την καλλιτεχνική αναπαράσταση του ιδεωδούς της φύσης. Ο ελεύθερος συνδυασμός μπαίνει στη θέση της σύνθεσης που εδράζεται σε πάγιους κανόνες, Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού*, ο.π., σελ. 118.

⁷⁶⁵ Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού*, ο.π., σελ.132.

⁷⁶⁶ Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού*, ο.π., σελ.132.

⁷⁶⁷ Derrida J. *The Law of Genre*, ο.π., σελ. 212 επ

⁷⁶⁸ *Αναλυτικά για τα είδη αυτά βλέπε επόμενο κεφάλαιο.*

δακτύλιοι του Κρόνου» παραθέτουν αυτούσιες πηγές και ντοκουμέντα όπως οι ιστορικοί ή δημοσιογράφοι στα μυθιστορήματά τους για να περιγράψουν την ιστορία που εξιστορούν⁷⁶⁹.

1.3. Η αναγνώριση του δικαιώματος μετάπλασης μιας πραγματικής ιστορίας σε τέχνη.

Οι λογοτέχνες δεν ένιωθαν πάντα ελεύθεροι να αποκαλύψουν τη σχέση των έργων τους με τα προσωπικά τους βιώματα και τις ιστορίες άλλων και να ενσωματώσουν διαφορετικά είδη λόγου στο έργο τους. Αντίθετα στο παρελθόν είχαν το φόβο της ταύτισης που θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια καταδίκη για την προσβολή ενός προσώπου που θα αναγνώριζε τον εαυτό του σε ένα χαρακτήρα του μυθιστορήματός του. Η μεγάλη αυστηρότητα του δικαίου της τιμής στα τέλη του 19ού αιώνα καθιστούσε πιθανή την καταδίκη συγγραφέων ακόμα και για καθαρές συμπώσεις και συνωνυμίες μυθιστορηματικών χαρακτήρων τους με υπαρκτά πρόσωπα. Από τα μέσα του 20ού αιώνα η διαφορετική ανάγνωση της λογοτεχνίας υπό την επίδραση των προαναφερόμενων νέων θεωρητικών προσεγγίσεων και η αυξημένη συνταγματική προστασία της ελευθερίας του λόγου στην δυτική Ευρώπη και στις Η.Π.Α. περιόρισε αυτό το φόβο.

Βέβαια σε ορισμένες χώρες ελλοχεύουν ακόμα σοβαροί κίνδυνοι. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του μυθιστορήματος «Αληθοφάνεια» του ελληνοαυστραλού συγγραφέα Χάρη Νικολαΐδη που εκδόθηκε στην Ταϊλάνδη το 2009. Κεντρικός χαρακτήρας ήταν ένας πρίγκιπας της Ταϊλάνδης ο οποίος εμφανιζόταν να έχει ερωτικές σχέσεις με νεαρές κοπέλες. Ο συγγραφέας καταδικάστηκε για δυσφήμιση του πρίγκιπα και προσβολή της βασιλικής οικογένειας και φυλακίστηκε για πεντέμισο μήνες. Μετά από παρέμβαση της αυστραλιανής κυβέρνησης τελικά του απενεμήθηκε βασιλική χάρη⁷⁷⁰. Αντίστοιχα ο συγγραφέας Nengi Josef Owei Ilagha συνελήφθη στις 14 December 2015 σε πόλη της Νιγηρίας γιατί στο σατιρικό του μυθιστόρημα ανέφερε ότι ο βασιλιάς φυλακίζει αντιφρονούντες. Χωρίς να δικαιούται νομική εκπροσώπηση στη δίκη καταδικάστηκε για δυσφήμιση⁷⁷¹.

Εν γνώσει αυτών των κινδύνων σε Έκθεσής της η Ειδική Σύμβουλος σε πολιτιστικά ζητήματα στο Συμβούλιο Ηνωμένων Εθνών σημειώνει ότι: *«ένα έργο τέχνης διαφοροποιείται από τις μη μυθοπλαστικές δηλώσεις γιατί περιέχει μια πολύ ευρύτερη έκταση για να αναζητήσει κανείς διαφορετικά νοήματα, διαπιστώσεις για το μήνυμα που φέρει ένα έργο τέχνης είναι πολύ δύσκολο να αποδεικτούν και οι ερμηνείες που δίδονται σε ένα έργο τέχνης δεν συμπίπτουν αναγκαία με την πρόθεση του συγγραφέα. Οι καλλιτεχνικές εκφράσεις και δημιουργίες δεν φέρουν πάντοτε και δεν θα πρέπει να περιορίζονται ότι φέρουν ένα συγκεκριμένο μήνυμα ή μια πληροφορία. Επιπρόσθετα η επίκληση στην μυθοπλασία και στη φαντασία θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή και σεβαστή ως κρίσιμο στοιχείο της ελευθερίας και ουσιώδης για τις καλλιτεχνικές δράσεις και εκφράσεις. Αναπαραστάσεις του πραγματικού δεν θα πρέπει να μπερδεύονται με το πραγματικό. Για παράδειγμα αυτό που ένας χαρακτήρας λέει σε*

⁷⁶⁹ Sebald W.G., *Δακτύλιοι του Κρόνου*, Αθήνα, Άγρα, 2009. Κούτσι Τζ.Μ., *Σκηνές από τη ζωή ενός νέου*, μτφ. Ε. Βαγγελάτου, Αθήνα, Διήγηση 2003.

⁷⁷⁰ *Ταϊλάνδη: Ελεύθερος με βασιλική χάρη ο Χάρης Νικολαΐδης*, σε ert. 21.02.2009, Προσβάσιμο σε: <http://www.ert.gr>.

⁷⁷¹ *Nigeria: Award-winning poet imprisoned over defamation charges*, Artfreedom 01.02.2016. Προσβάσιμο σε: <http://artsfreedom.freemuse.org/news/nigeria-award-winning-poet-imprisoned-over-defamation-charges/>

ένα μυθιστόρημα δεν θα πρέπει να μπερδεύεται με τις προσωπικές απόψεις του συγγραφέα»⁷⁷².

Η ελευθερία του λογοτέχνη να αντλεί από πραγματικά πρόσωπα και καταστάσεις έχει θεωρηθεί ως αναπόσπαστο στοιχείο της ελευθερίας της καλλιτεχνικής έκφρασης. Όπως σημειώνεται στην προαναφερόμενη Έκθεση, η τέχνη αποτελεί ένα σημαντικό όχημα για κάθε πρόσωπο ατομικά ή σε συνεργασία με άλλους να αναπτύξει και να εκφράσει την ανθρωπινότητά του και να θέσει μηνύματα που συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη και την προσωπική ανάπτυξη⁷⁷³. Η εν λόγω ελευθερία ιδίως όσον αφορά τα προσωπικά του βιώματα τελεί σε στενή σχέση με την ελευθερία έκφρασης της προσωπικής ιστορίας που αναλύθηκε παραπάνω⁷⁷⁴.

Το δικαίωμα του συγγραφέα να πραγματεύεται πραγματικές ιστορίες και να βασίζεται σε προσωπικά βιώματα δεν αναγνωρίζεται μόνο σε θεωρητικό επίπεδο αλλά σημειώνεται ρητά στο σκεπτικό δικαστικών αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα στην ελληνική θεωρία σημειώνεται ότι αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα του καλλιτέχνη να θέλει να παρουσιάσει μια ιστορία ή μια σειρά από περιστατικά και τις εντυπώσεις ή ενθυμήσεις που του άφησαν όπως την έζησε ο ίδιος ή νόμισε ότι τα έχουν ζήσει άλλοι⁷⁷⁵. Στην υπ' αριθμόν ΕΓΓ-06/40/24-07-2006 διάταξη του Εισαγγελέως Πλημμελειοδικών Ροδόπης για την αναφορά για καθύβριση θρησκευμάτων από την κινηματογραφική ταινία «Κώδικας ντα Βίντσι» που περιείχε αίτημα απόσυρσης της ταινίας από τις κινηματογραφικές αίθουσες σημειώνονται τα εξής: «θεωρούμε πως είναι γνωστό ότι η τέχνη δεν μπορεί και δεν πρέπει εξ ορισμού να αξιολογείται με παράμετρο την αλήθεια ούτε μπορεί να υποκαταστήσει την Ιστορία και όταν το δοκιμάζει, καθίσταται αμέσως ύποπτη και δεν γίνεται άνευ ετέρου πιστευτή. Η γνωστή ποιητική-λογοτεχνική αδεία αποτελεί τον θώρακα του καλλιτέχνη με τον οποίο η ανθρωπότητα από τις αρχές της ιστορικής του διαδρομής φρόντισε να τον εξοπλίσει, ώστε να πραγματεύεται ελεύθερα ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα»⁷⁷⁶.

Στην γαλλική απόφαση *X. κατά του Ανατόλ Φρανς (1936)* είχε σημειωθεί ότι: «ένας μυθιστοριογράφος έχει το αναμφισβήτητο δικαίωμα να αντλεί από τη ζωή τα απαραίτητα στοιχεία για να συνθέσει το έργο του»⁷⁷⁷. Επίσης ο ο δικαστής Stein που μειοψήφησε στην απόφαση *Mefisto* του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας σημείωσε ότι: «Αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα του καλλιτέχνη να χρησιμοποιεί γεγονότα από την πραγματική ζωή δίνοντας σε αυτά μια γενικευμένη σημασία. Η αξιολόγηση ενός μυθιστορήματος μόνο από τις επιπτώσεις πέραν από την αισθητική του οντότητα παραγνωρίζει την ιδιαίτερη σχέση της τέχνης με την πραγματικότητα και περιορίζει το συνταγματικό δικαίωμα του εκδοτικού οίκου»⁷⁷⁸. Η αναγνώριση αυτής της στενής σχέσης βιωμάτων και λογοτεχνίας διαφαίνεται και από τον ορισμό της τέχνης που έχει προτείνει το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό

⁷⁷² Farida Shaheed, *The right to freedom of artistic expression and creativity*, UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur in the field of cultural right, 14 March 2013, Προσβάσιμο σε: <http://www.refworld.org/docid/51b9a3d04.html>, σελ.8.

⁷⁷³ Farida Shaheed, *The right to freedom of artistic expression and creativity*, ο.π., σελ. 3.

⁷⁷⁴ Στον ορισμό της τέχνης από το Γερμανικό Ακυρωτικό Δικαστήριο επισημαίνεται ακόμα η συνύπαρξη ενόρασης, φαντασίας και γνώσης που δεν μπορεί να αναλυθεί μόνο λογικά καθώς περιλαμβάνονται συνειδητά και ασυνειδητά στοιχεία ενώ ως τελικό εξαγόμενο δεν αποτελεί κυρίως ανακοίνωση-πληροφόρηση στοιχείων αλλά και έκφραση της προσωπικότητας του καλλιτέχνη, Κιούπης Δ., *Προσβολές της τιμής – Η εξύβριση*, ο.π., σελ. 198 επ.

⁷⁷⁵ Βλέπε Θεοτόκης Γ., *Η ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 117.

⁷⁷⁶ Αναλυτικά βλέπε Στεντούμη Ι., *Η ελευθερία της τέχνης ως λόγος άρσης του αδικού*, Μεταπτυχιακή Εργασία, 2014-2016, Τομέας Ποινικών Επιστημών, ΕΚΠΑ, σελ.37.

⁷⁷⁷ Tribunal civil de la Seine, 7 fevr. 1934 D.H. 1936.319; S.1936.2.214.

⁷⁷⁸ Θεοτόκης Γ., *Η ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.118.

Δικαστήριο της Γερμανίας. Όπως σημείωσε, «η τέχνη είναι μια ελεύθερη δημιουργική διαμόρφωση η οποία μεταφέρει στο κοινό βιώματα και εμπειρίες του καλλιτέχνη μέσω μιας συμβολικής γλώσσας»⁷⁷⁹.

Αντίστοιχη αναγνώριση αυτού του δικαιώματος εντοπίζεται και στην αμερικανική έννομη τάξη. Στο σκεπτικό της απόφασης *Middlebrooks v. Curtis Publishing Co* (1969) σημειώνεται ότι «οι συγγραφείς εξ ανάγκης βασίζονται στο παρελθόν τους και στις εμπειρίες τους όταν γράφουν μυθοπλασία»⁷⁸⁰. Επίσης ο δικαστής που μειοψήφησε στην απόφαση *Guglielmi v. Spelling-Goldberg Prods* (1979), σημείωσε ότι: «Πρόσωπα και γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας συχνά χρησιμοποιούνται σε μυθοπλαστικά έργα. Οι συγγραφείς μυθοπλασίας έχουν δικαίωμα να εκφράζονται με πειστικό και ακριβή τρόπο "υφαίνοντας" στην ιστορία τους πρόσωπα και γεγονότα που είναι οικεία στους αναγνώστες τους. Η επιλογή είναι δική τους. Κανένας συγγραφέας δεν θα έπρεπε να εξαναγκαστεί να δημιουργεί εντελώς φανταστικούς κόσμους και χαρακτήρες εντελώς αποκομμένους από την πραγματικότητα»⁷⁸¹.

Στο σκεπτικό της απόφασης *People v. Scribner's Sons* (1954), η σχέση της πραγματικής ιστορίας με την μυθοπλαστική μετάπλασή της περιγράφεται ως εξής: «Παρότι το βελανίδι είναι ο καρπός της βελανιδιάς, όταν αυτό το δέντρο έχει πλήρως αναπτυχθεί δεν μοιάζει με τον καρπό»⁷⁸². Στο σκεπτικό της απόφασης *Polydoros v. Twentieth Century* (1996) σημειώνεται ότι: «είναι γενικά αποδεκτό ότι τα μυθιστορήματα γράφονται με βάση το παρελθόν και τις εμπειρίες του συγγραφέα τους. Οι χαρακτήρες είναι φανταστικοί αλλά συχνά βασίζονται σε πραγματικά πρόσωπα που ο συγγραφέας γνώρισε ή παρατήρησε. Το ίδιο συμβαίνει και με τις τοποθεσίες στις οποίες εκτυλίσσεται η ιστορία. Το τελικό αποτέλεσμα μπορεί να είναι τόσο μυθοπλαστικό που να μοιάζει εντελώς φανταστικό. Όπως ένα δέντρο δε μοιάζει σχεδόν καθόλου με τον καρπό από τον οποίο προήλθε, έτσι και το μυθιστόρημα δεν μοιάζει με την πραγματικότητα στην οποία βασίστηκε. Ο μυθιστοριογράφος για να διατηρήσει το μυθοπλαστικό χαρακτήρα κάνει αλλαγές στα ονόματα και σε άλλα στοιχεία για να μην αναγνωρίζονται οι πραγματικοί χαρακτήρες από τους οποίους εμπνεύστηκε το μυθιστόρημά του. Από τη στιγμή που το βιβλίο δεν είναι βιογραφία οι λεπτομέρειες της ζωής ενός χαρακτήρα έχουν λίγα κοινά σημεία με το πραγματικό πρόσωπο από το οποίο εμπνεύστηκε ο συγγραφέας το χαρακτήρα. Το κοινό δέχεται τους χαρακτήρες ως καθαρή μυθοπλασία και δεν αναζητά τα πρόσωπα στην πραγματική ζωή»⁷⁸³.

2. Δικαστικές τεχνικές διαπίστωσης της καλλιτεχνικής μεταστοιχείωσης μιας πραγματικής ιστορίας.

Όπως αναλύθηκε, η λογοτεχνία βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες ζωής, είτε των ίδιων των συγγραφέων είτε του στενού φιλικού και οικογενειακού τους

⁷⁷⁹ BverGE 30,173.

⁷⁸⁰ 413 F.2d 141 (4th Cir. 1969). Προσβάσιμη σε http://scholar.google.gr/scholar_case?case=1027901592241587353&hl=en&as_sdt=6&as_vis=1&oi=scholar

⁷⁸¹ *Guglielmi v. Spelling-Goldberg Prods.*, 603 P.2d 454, 460 (Cal. 1979).

⁷⁸² *People v. Scribner's Sons*, 205 Misc 818, 821 Magis Ct Kings C 1954.

⁷⁸³ *Polydoros v. Twentieth Century Fox Film et al.*, 67 Cal. Rptr. 2d 305;308, 25 Media L. Report BNA 2363, review granted and opinion superseded 69 Cal. Rptr. 2d 897; 1997 and review dismissed, cause remanded 79 Cal. Rptr. 2d 206; 1998 and publication ordered. Το σκεπτικό της απόφασης ακολούθησαν οι *Middlebrooks v. Curtis* 413 F.2d 141; 1969 U.S. App. LEXIS 11506 και *University of Notre Dame Du Lac v Twentieth Century-Fox Film Corp.*, 22 AD2d 452, affd on opn at App Div 15 NY2d 940.

περιβάλλοντος είτε ιστορίες άγνωστών τους προσώπων που έχουν διαβάσει σε μια εφημερίδα είτε δημοσίων προσώπων κάνοντας έρευνα σε ένα ιστορικό αρχείο. Η αφήγηση αυτών των ιστοριών ενίοτε προκαλούν τις αντιδράσεις των προσώπων που αναγνωρίζουν τους εαυτούς τους ως ήρωες σε γνωστά μυθιστορήματα, υποστηρίζουν ότι έχουν υποστεί βλάβη της τιμής, ιδιωτικότητας ή προσωπικότητας και ζητούν παράλειψη της προσβολής και αποκατάσταση της ζημίας.

Οι σχετικές αποφάσεις χαρακτηρίζονται στην αγγλοσαξωνική θεωρία ως υποθέσεις προσβολής της τιμής ή της ιδιωτικότητας από τη μυθοπλασία (αγγλ. *defamation by fiction or violation of privacy by fiction cases*). Τα ζητήματα που απασχολούν τα δικαστήρια αφορούν στη συνταγματική προστασία αυτών των μυθιστορημάτων και την ποινική ή αστική ευθύνη των συγγραφέων για την προσβολή των δικαιωμάτων των προσώπων που απεικονίζουν στα έργα τους. Γι' αυτό όπως σημειώνει ο γνωστός θεωρητικός, δικαστής και από τους θεμελιωτές της κίνησης «Δίκαιο και Λογοτεχνία», R. Posner, αποτελούν μέρος της προβληματικής της διερεύνησης της λογοτεχνίας ως αντικείμενο νομικών ρυθμίσεων⁷⁸⁴.

Στις υποθέσεις δυσφήμισης ή προσβολής της προσωπικότητας ή ιδιωτικότητας δια της μυθοπλασίας τα δικαστήρια είναι επιφορτισμένα να ακολουθήσουν μια αντίθετη πορεία από τους συγγραφείς. Εκείνοι, σύμφωνα με την προαναφερόμενη παρομοίωση, δημιουργούν ένα έργο - «ένα δέντρο» - από έναν «καρπό»- από ένα πρωτογενές ακατέργαστο υλικό. Τα δικαστήρια θα πρέπει να διαπιστώσουν αν ο «καρπός» ομοιάζει πράγματι με το «δέντρο». Θα πρέπει να διαπιστώσουν αν ο αναγνώστης πράγματι αναγνώρισε πίσω από τους χαρακτήρες τα υπαρκτά πρόσωπα και πίσω από την πλοκή τα υπαρκτά γεγονότα.

Σύμφωνα με την κοινή δικαστική τεχνική του αδικοπρακτικού δικαίου σε ηπειρωτικό και αμερικανικό δίκαιο, πρώτα εξετάζεται αν ο προβαλλόμενος ως προσβλητικός λόγος αφορά τον ενάγοντα. Για προσβολές μέσω του καθημερινού ή δημοσιογραφικού λόγου η τεχνική αναγνώρισης περιορίζεται στο αν χρησιμοποιείται το όνομα του ενάγοντα και όταν δεν ονοματίζεται, περιορίζεται στο αν «φωτογραφίζεται» αν δίδονται επαρκή στοιχεία στον αναγνώστη, για να καταλάβει σε ποιο πρόσωπο αναφέρεται το κείμενο.

Όμως η δοκιμασία της αναγνώρισης ενός προσώπου σε ένα μυθοπλαστικό κείμενο δεν είναι εξίσου εύκολη ή απλή. Η χρήση ενός πραγματικού ονόματος - ακόμα και είναι σπάνιο- στην περίπτωση που τα υπόλοιπα αναγνωριστικά στοιχεία του προσώπου (όπως ηλικία, τόπος διαμονής, επάγγελμα) διαφέρουν δεν οδηγεί στην αναγνώριση ενός προσώπου. Επίσης ακόμα και όταν «φωτογραφίζεται» ένα πρόσωπο σε ένα κείμενο, αν όμως ο κόσμος που περιγράφεται να ζει είναι εντελώς αναληθοφανής και επινοημένος, δεν αναγνωρίζεται εύλογα. Επίσης ακόμα κι αν χαρακτηριστεί στο εξώφυλλο ένα βιβλίο ως μυθιστόρημα, ή ακόμα και μια ταινία περιλαμβάνει μια δήλωση αποποίησης της ευθύνης (αγγλ. *disclaimer*) ότι δεν αναφέρεται σε πραγματικά πρόσωπα και καταστάσεις ή ακόμα και αν υπάρχει ένα σχετικό σημείωμα του συγγραφέα ότι είναι μυθοπλασία, η εντύπωση αυτή του αναγνώστη μπορεί να ανατραπεί από το περιεχόμενο του βιβλίου ή από συνεντεύξεις του συγγραφέα.

Όπως οι δικαστές επιχειρούν να προσδιορίσουν αόριστες νομικές έννοιες, όπως τα χρηστά ήθη, αντίστοιχα επιχειρούν να αντιληφθούν την πρόσληψη ενός κειμένου από το αναγνωστικό κοινό. Καλούνται με άλλα λόγια να αποκρυπτογραφήσουν την εμπειρία της ανάγνωσής κειμένων και τις πεποιθήσεις που

⁷⁸⁴ Βλ. Posner R., *Law and literature*, ο.π., σελ. 320 επ. Στην ελληνική θεωρία σχετικά με αυτές τις κατηγοριοποιήσεις βλέπε Παπαχρήστου Θ., Μαροπούλου Μ., Χέλμης Α., *Δίκαιο και λογοτεχνία*, σελ. 16.

δημιουργούνται ή αναιρούνται στους αναγνώστες για το τι αναφέρεται σε πραγματικά πρόσωπα και καταστάσεις. Η αντίληψη του κοινού για το τι είναι μυθοπλασία διαμορφώνεται κάθε φορά και από τα νέα λογοτεχνικά είδη. Το μυθιστόρημα είναι ένα ρευστό και μεταβαλλόμενο είδος. Επίσης διαμορφώνεται από τις απόψεις των συγγραφέων κάθε εποχής, τη λογοτεχνική κριτική και τη λογοτεχνική θεωρία που με τη σειρά της αντλεί με τη σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη⁷⁸⁵.

Παρακάτω θα αναλυθούν οι δικαστικές τεχνικές αναγνώρισης στην γερμανική, ελληνική, γαλλική και αμερικανική έννομη τάξη. Ουσιαστικά τα δικαστήρια ελέγχουν αν έχει επιτευχθεί αυτή η όσμωση/ μετουσίωση/ αισθητική μεταστοιχείωση/ λογοτεχνική απόδοση μιας πραγματικής ιστορίας που αναιρεί ή μειώνει σημαντικά τη δυνατότητα αναγνώρισης και άρα βλάβης δικαιωμάτων των υπαρκτών προσώπων. Όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια εξετάζουν τα εξής: α) τη σχέση του έργου με την πραγματικότητα όπως παρουσιάζεται από τον ίδιο το συγγραφέα του. Αν προκύπτει αυτή η σχέση από περικειμενικά στοιχεία όπως με σχετική αναφορά στον πρόλογο ή εξώφυλλο του βιβλίου ή από εξωκειμενικά στοιχεία όπως σε συνεντεύξεις του συγγραφέα όπου δηλώνει ρητά ότι έχει βασιστεί σε προσωπικά βιώματα ή στην ζωή κάποιου άλλου, β) ενδοκειμενικά στοιχεία όπως η γλώσσα του έργου, η αισθητική διάσταση της αφήγησης, αν παραπέμπει σε λογοτεχνικό κείμενο ή σε κάποια άλλη μορφή λόγου και τέλος γ) τη σχέση θιγόμενου προσώπου και μυθοπλαστικού χαρακτήρα και τη δυνατότητα σύνδεσης του αφηγητή με τον συγγραφέα.

2.1. Νομολογιακά παραδείγματα σε έννομες τάξεις του ηπειρωτικού δικαίου.

2.1.1. Στη γερμανική: Η δοκιμασία της καλλιτεχνικής αποξένωσης.

Από το Μεσοπόλεμο εκδικάζονται στα γερμανικά δικαστήρια υποθέσεις παραβίασης της προσωπικότητας από ένα λογοτεχνικό ή θεατρικό έργο. Χαρακτηριστικά το 1931 με απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου του Βερολίνου απαγορεύτηκε η κυκλοφορία του μυθιστορήματος «Eine gewisse Viktoria». Κρίθηκε ότι περιέγραφε πραγματικά γεγονότα από τη ζωή μιας στενογράφου και η προσθήκη επινοημένων επεισοδίων είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργείται μια αρνητική εικόνα της στο κοινό⁷⁸⁶.

Στις πρώτες σχετικές υποθέσεις τα γερμανικά δικαστήρια επισήμαιναν ότι δεν αρκεί η χρήση του πραγματικού ονόματος για την παραβίαση του δικαιώματος προσωπικότητας αλλά απαιτούνται και άλλες ομοιότητες. Χαρακτηριστικά η κινηματογραφική ηθοποιός Sibylle Schmitz στράφηκε κατά εκδοτικού οίκου που εξέδωσε τη συλλογή διηγημάτων «Und alles wegen Evas Äpfelchen» (μτφ. «Και όλα αυτά εξαιτίας του μικρού μήλου της Εύας»). Ο λόγος ήταν ότι ένα από τα διηγήματα έφερε τον τίτλο «Der Wundertee» (μτφ. «Το θαυματουργό τσάι»). Το διήγημα ξεκινούσε με τις εξής φράσεις: «*Η κυρία Ζιμπύλλε Σμιτς, είχε εξωκείλει τόσο πολύ κατά τα έτη του έγγαμου βίου της, ώστε με τα 100 κιλά της την έδινε στα νεύρα του κυρίου συζύγου της με τρόπο διαβολεμένο*». Η ηθοποιός θεώρησε ότι η χρήση του

⁷⁸⁵ Rosen D. and Babcock C., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., σελ.261.

⁷⁸⁶ Horst von Hartlieb, *Personlichkeitsschutz und Filmfreiheit*, Ufita Vol.34, 1961, σελ.153. Παραπέμπει στην δημοσιευμένη απόφαση σε UFITA Bd. 4, 1931 σελ. 318. Σε προηγούμενη υπόθεση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου της Νυρεμβέργης κρίθηκε ότι ο καθηγητής Loch από το Έρλανγκεν πράγματι παρουσιαζόταν ως γελοίος σε ένα μυθιστόρημα του Ernst Penzholdt και διατάχθηκε η παράλειψη του αποσπάσματος. Horst von Hartlieb, *Personlichkeitsschutz und Filmfreiheit*, ο.π., σελ. 152. Παραπέμπει στην υπόθεση δημοσιευμένη σε UFITA Bd. 3 (1930), σελ. 213.

ονόματός της χωρίς άδειά της παραβίασε το δικαίωμα προσωπικότητάς της και απαίτησε παράλειψη της περαιτέρω διάθεσης του βιβλίου καθώς και αποζημίωση.

Στην απόφαση σημειώνεται ότι: «Ένας συγγραφέας είναι εξαναγκασμένος να δώσει ένα οποιοδήποτε όνομα στους χαρακτήρες που εμφανίζονται στο μυθιστόρημα ή σε άλλο γραπτό του. Είναι αδύνατον να εφευρίσκει και να χρησιμοποιεί μόνο ονόματα, τα οποία δεν υπάρχουν στην πραγματική ζωή. Αυτό συνεπάγεται την πιθανότητα χρήσης ενός ονόματος χωρίς άδεια εφόσον το όνομα ενός χαρακτήρα μυθιστορήματος συμπίπτει με αυτό ενός ζώντος ατόμου. Μπορεί να θεωρηθεί ανεπίτρεπτη χρήση ονόματος που δεν έχει δοθεί άδεια μόνο εάν ο χαρακτήρας του μυθιστορήματος μέσω προσθήκης δευτερευόντων καταστάσεων μπορεί να συσχετιστεί με έναν συγκεκριμένο φορέα αυτού του ονόματος ακόμη και εάν αυτή η συσχέτιση είναι δυνατή μόνο για ένα μικρό μέρος των αναγνωστών. Δεν επαρκεί λοιπόν ο αναγνώστης ενός γραπτού έργου να ενθυμείται λόγω του ονόματος ενός μυθιστορηματικού χαρακτήρα ένα γνωστό του άτομο, το οποίο φέρει το ίδιο όνομα, ώστε να καταστεί η χρήση του ονόματος μη επιτρεπτή και ως εκ τούτου προσβολή του δικαιώματος επί του ονόματος. Αντίθετα είναι αποφασιστικής σημασίας εάν στον αναγνώστη δίνεται η εντύπωση ότι εκείνος που φέρει αυτό το όνομα υπήρξε πρότυπο του μυθιστορηματικού χαρακτήρα και αν όχι σε όλες τις μεμονωμένες λεπτομέρειες τότε στα βασικά χαρακτηριστικά του»⁷⁸⁷.

Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο του Βερολίνου κατέληξε στο αποτέλεσμα ότι κάθε αναγνώστης του διηγήματος, ο οποίος γνωρίζει την ενάγουσα ως κινηματογραφική ηθοποιό, μπορεί αρχικώς τη συνδέσει με το μυθοπλαστικό χαρακτήρα λόγω της ταύτισης του ονόματος. Όμως κατά την ανάγνωση του διηγήματος, και κυρίως κατά την περιγραφή του μυθιστορηματικού χαρακτήρα, θα είναι αμέσως πεπεισμένος ότι η ενάγουσα δεν λειτούργησε με κανέναν τρόπο ως πρότυπο για τη δημιουργία αυτού του χαρακτήρα.

Αντίστοιχα κρίθηκε για την ταινία «Das Mädchen Rosemarie» (μτφ. «Το κορίτσι Ροζεμαρί») (1958). Σε αυτή εμφανιζόταν ένας χαρακτήρας με το όνομα «Fürst Oelsen» (μτφ. «Πρίγκιπας Όλσεν»). Ένας γόνος διακεκριμένης βραδεμβούργιας οικογένειας ευγενών, ο οποίος ονομαζόταν Oelsen, κατέθεσε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατά των δημιουργών ισχυριζόμενος ότι ο εν λόγω χαρακτήρας παρουσιάστηκε ως μέλος κοινωνικών κύκλων με μεγάλη επιρροή στην Ρηνανία και στην περιοχή Ρουρ και ότι στην ταινία γίνεται χρήση του ονόματός του χωρίς σχετική άδεια.

Το Πρωτοδικείο του Μάνχαϊμ αποφάσισε ότι δεν είναι επαρκής η χρήση ενός ονόματος για να θεμελιωθούν αξιώσεις απορρέουσες από την παραβίαση του δικαιώματος στο όνομα του αιτούντος και ότι για να γίνει δεκτή η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων θα έπρεπε ένα μεγάλο μέρος του κοινού να τον συνδέσει με τον αιτούντα και να αναζητήσει ομοιότητες μεταξύ των δυο προσώπων. Δεδομένου ότι ο αιτών ήταν διευθυντής γραφείου μιας ασφαλιστικής εταιρείας σε μια πόλη της περιοχής του Ρήνου, μια τέτοια συσχέτιση κρίθηκε απίθανη. Επιπρόσθετα ο χαρακτήρας της ταινίας παρουσιαζόταν σε όλη την ταινία με εξαιρετικά θετικό τρόπο κατά συνέπεια δεν ευσταθούν οι ισχυρισμοί του περί προσβολής της προσωπικότητάς του μέσω της απεικόνισής του⁷⁸⁸.

⁷⁸⁷ Βλέπε Schaffer F., *Film und Persönlichkeitsschutz*, ο.π, σελ.135-136. Παραπέμπει σε UFITA Bd. 16 (1944), σελ. 143 επ.

⁷⁸⁸ Πρωτοδικείο Μάνχαϊμ της 30 Αυγούστου του 1958, τελεσίδικη απόφαση. Δημοσιευμένη σε UFITA 26, 1958, σελ.363-365. Λίγα χρόνια πριν το Εφετείο Βερολίνου έχει κάνει δεκτή την αγωγή των απογόνων μιας οικογένειας ευγενών κατά μιας οπερέτας, επειδή οι πρόγονοι παρουσιάζονταν σε αυτήν την οπερέτα ως γελοίοι χαρακτήρες. Αναλυτικά σε Horst von Hartlieb, *Personlichkeitsschutz und Filmfreiheit*, ο.π. σελ.153, Παραπέμπει σε UFITA Bd. 15, 1943 σελ. 267.

Το 1954, η τρισέγγονη του αυτοκράτορα Φραγκίσκου-Ιωσήφ της Αυστρίας γνώρισε τον ιδιοκτήτη ενός εργαστηρίου επισκευής αυτοκινήτων στην περιοχή St. Wolfgang, όταν του ανέθεσε την επισκευή του αυτοκινήτου της. Μεταξύ τους αναπτύχθηκε μια σχέση η οποία κατέληξε σε γάμο στις 14 Μαΐου 1956. Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα της εποχής, η μητέρα της, δεν ήταν σύμφωνη με τη σύναψη αυτού του γάμου. Η σχέση και ο επικείμενος γάμος απασχόλησε εκτενώς όχι μόνο τον εγχώριο αλλά και τον ξένο γραπτό Τύπο.

Το 1957 κυκλοφόρησε η ταινία «Die Prinzessin von St. Wolfgang» (μτφ. «Η πριγκίπισσα του Ζανκτ Βόλφγκανγκ») με κύρια θεματική τον γάμο μεταξύ μιας πριγκίπισσας και ενός μηχανικού αυτοκινήτων, που ζούσε και εργαζόταν στο St. Wolfgang, παρά τις αντιρρήσεις του οικογενειακού κύκλου της πριγκίπισσας και ειδικότερα της μητέρας της. Η εταιρεία παραγωγής, διένειμε φυλλάδια που προορίζονταν για τον Τύπο στα οποία αναγραφόταν ότι η ταινία βασιζόταν σε πραγματικά γεγονότα. Η ευγενής, ο σύζυγος και η μητέρα της κατέθεσαν αγωγή με την οποία ζητούσαν την απαγόρευση προβολής της ταινίας, την καταβολή αποζημίωσης, την καταστροφή των φυλλαδίων και την ανάκληση των ισχυρισμών που περιείχαν τα εν λόγω φυλλάδια. Οι εναγόμενες εταιρείες αντικατέστησαν το παλιό εικονογραφημένο φυλλάδιο με καινούριο που παρέλειπε την αναφορά ότι η ταινία βασιζόταν σε πραγματικά γεγονότα.

Κρίθηκε ότι δεν ήταν επαρκή τα στοιχεία όπως ο τίτλος, τοποθεσία, γάμος μεταξύ πριγκίπισσας και πολίτη, μηχανικός αυτοκινήτων, απόγονος του αυτοκράτορα Φραγκίσκου Ιωσήφ, η αρνητική στάση του οικογενειακού κύκλου της ευγενούς ως προς τον γάμο, η εικαζόμενη ομοιότητα μεταξύ της πριγκίπισσας και της αντίστοιχης ηθοποιού για να θεωρήσει το κοινό ότι το έργο ήταν αναπαράσταση της ζωής των εναγόντων. Επίσης στους τίτλους έναρξης της ταινίας προβαλλόταν η εξής δήλωση: «*Η πλοκή είναι φανταστική. Οποιαδήποτε ομοιότητα με ζώντα πρόσωπα ή καταστάσεις είναι καθαρά συμπτωματική*». Οι αγγελίες και οι αναφορές του τύπου για το έργο δεν μπορούσαν να ληφθούν υπ' όψιν στην αξιολόγηση του αιτήματος απαγόρευσης της ταινίας αλλά μόνο στην διερεύνηση των διαφημιστικών πρακτικών των εναγομένων.

Για αυτό αποφασίστηκε να καταβληθεί αποζημίωση μόνο για την κυκλοφορία του φυλλαδίου καθώς πράγματι οι εταιρείες ενσυνείδητα και εσκεμμένως εκμεταλλεύθηκαν την δημοσιότητα του γάμου και της ιστορίας. Επίσης το δικαστήριο δεν δέχτηκε τους ισχυρισμούς της εταιρείας ότι τα πραγματικά πρόσωπα, ήταν σύγχρονα ιστορικά πρόσωπα. Έκρινε ότι δεν παραβιάστηκε το δικαίωμα της προσωπικότητάς τους, επειδή η ταινία δεν ήταν αναπαράσταση της ιστορίας της ζωής τους αλλά πραγματευόταν το διαδεδομένο θέμα της αγάπης μεταξύ δυο ατόμων προερχόμενων από πολύ διαφορετικές κοινωνικές τάξεις⁷⁸⁹.

Οι πιο σημαντικές υποθέσεις είναι του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας. Η πρώτη είναι η γνωστή υπόθεση *Mefisto*. Κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος του Κλάους Μαν με τίτλο «Μεφίστο ένα μυθιστόρημα ή πώς να τα καταφέρεις στον κόσμο» είναι ο Hendrik Höfgen, ένας ταλαντούχος ηθοποιός, ο οποίος για να προωθήσει την καλλιτεχνική του καριέρα συνεργάζεται με το ναζιστικό καθεστώς παρά το γεγονός ότι έχει διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις. Ο ήρωας του μυθιστορήματος είχε πολλά κοινά στοιχεία με το Γερμανό ηθοποιό, Gustaf Gründgens. Πολλές λεπτομέρειες της βιογραφίας του ήρωα συνέπιπταν με την περιγραφή της ζωής του Gründgens. Η περιγραφή του Hendrik Höfgen παρέπεμπε

⁷⁸⁹ Πρωτοδικείο Μονάχου 21.01.1958, μη τελεσίδικη απόφαση. Δημοσιευμένη σε UFITA 26, 1958, σελ.366-374.

στην εξωτερική εμφάνιση του ηθοποιού. Παρουσιάζοταν επίσης στο μυθιστόρημα να έχει ερμηνεύσει τους ίδιους ρόλους με εκείνον και να έχει την ίδια θέση ως Γενικός Διευθυντής του Κρατικού Θεάτρου της Πρωσίας. Ακόμα εμφανιζόταν να παίζει το ρόλο του Μεφιστοφελή στο έργο «Φάουστ» του Γκαίτε, έναν από ρόλους που έκανε διάσημο τον ηθοποιό. Σε αυτό το ρόλο παρέπεμπε και ο τίτλος του μυθιστορήματος.

Ο Κλάους Μαν παραδεχόταν ότι ο ήρωας του βασίστηκε σε αρκετά σημεία στην προσωπικότητα του ηθοποιού Gustaf Gründgens, ο οποίος στα 1920 υπήρξε φίλος του και για ένα σύντομο χρονικό διάστημα παντρεύτηκε και την αδελφή του. Μετά το διαζύγιο οι σχέσεις μεταξύ τους ψυχράθηκαν. Σχετικά με τη σχέση του μυθοπλαστικού Höfgen και του πραγματικού Gründgens, ο συγγραφέας είχε αναφέρει: «*Φαντάστηκα τον πρώην γαμπρό μου ως προδότη, ως μακάβρια προσωποποίηση της διαφθοράς και του κυνισμού. Τόσο έντονη ήταν η σκέψη αυτής της γεμάτης ντροπής επιτυχίας που αποφάσισα να σκιαγραφήσω το πορτραίτο του Mephisto-Gründgens σε ένα σατυρικό μυθιστόρημα. Θεώρησα αναγκαίο να εκθέσω και να αναλύσω το τύπο του ύπουλου διανοούμενου που "εκπορνεύει" το ταλέντο του χάριν της πρόσκαιρης φήμης και του εφήμερου πλούτου. Είναι ο χαρακτήρας του Höfgen ένα πορτραίτο του φίλου της νεότητάς μου, Gründgens; Όχι εντελώς. Υπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ τους. Αλλά ακόμα και αν ο χαρακτήρας έχει κοινά σημεία, ο Gründgens δεν είναι ο ήρωας του μυθιστορήματος καθώς το θέμα του δεν είναι ένα άτομο αλλά ένας τύπος ανθρώπου. Άλλοι θα μπορούσαν να αποτελέσουν πρότυπα. Επέλεξα τον Gründgens όχι επειδή ήταν ο χειρότερος (αντίθετα ήταν κάπως καλύτερος από πολλά πρότυπα του Τρίτου Ράιχ) αλλά επειδή έτυχε να τον γνωρίζω καλά. Ήταν ακριβώς η γνωριμία μας που με οδήγησε να δημιουργήσω ένα μυθιστόρημα για τη φοβερή, ενδιαφέρουσα και φανταστική ιστορία της ανόδου και της πτώσης του»⁷⁹⁰.*

Ο συγγραφέας αυτοκτόνησε το 1949. Το μυθιστόρημα επανεκδόθηκε το 1956 από έναν εκδοτικό οίκο του Ανατολικού Βερολίνου. Την απαγόρευση αυτής της έκδοσης επεδίωξε δικαστικά ο θετός γιος του Gründgens χωρίς να το πετύχει. Τον Αύγουστο 1963 αναγγέλθηκε η έκδοση του μυθιστορήματος και στη Δυτική Γερμανία, την οποία προσέβαλε και πάλι ο θετός γιος του Gründgens. Στην αγωγή του ενώπιον του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου του Αμβούργου υποστήριξε ότι ο μέσος αναγνώστης θα αναγνώριζε τον Gründgens πίσω από τον ήρωα του μυθιστορήματος. Επιπλέον υποστήριξε ότι δεν πρόκειται για μυθιστόρημα αλλά για λίβελο που στόχο έχει να προσβάλει την τιμή, την αξιοπρέπεια του και τη μνήμη του ηθοποιού Gründgens. Κατά τη γνώμη του, ο συγγραφέας είχε προσωπική έχθρα με τον ηθοποιό έπειτα από το διαζύγιο του με την αδελφή του. Πράγματι εκτός από ομοιότητες μεταξύ του μυθοπλαστικού προσώπου και του υπαρκτού υπήρχαν και σημαντικές διαφορές. Έπειτα από τον πόλεμο διαπιστώθηκε ότι ο Gründgens δεν είχε συνεργαστεί με τους ναζί. Αντίθετα χρησιμοποίησε την θέση του για να βοηθήσει εβραίους ηθοποιούς για να διασωθούν θέτοντας τον εαυτό σου σε κίνδυνο⁷⁹¹. Το

⁷⁹⁰ Σε συνέντευξή του Κ. Mann στο περιοδικό «The Turning Point» (New York, 1942). Σε τηλεγράφημα προς την Παρισινή Ημερησία που τον Ιούνιο του 1936 γράφει ότι «*δεν είχα πρόθεση να διηγηθώ την ιστορία κάποιου συγκεκριμένου ανθρώπου όταν έγραφα το Μεφίστο, μυθιστόρημα μιας καριέρας. Ήθελα να παραστήσω έναν τύπο και μαζί τα περιβάλλοντά του, τις κοινωνιολογικές και πνευματικές προϋποθέσεις που πρώτα απ'όλα έκαναν δυνατή μια τέτοια άνοδο*». Ενώ διαμαρτύρεται έντονα επειδή το χαρακτηρίζει η εφημερίδα ως μυθιστόρημα με κλειδί και τονίζει ότι δεν έχει πέσει τόσο χαμηλά ώστε να εκδικείται για ιδιωτικές απογοητεύσεις αλλά να συμπυκνώνει τις πικρές εμπειρίες του από τον Τρίτο Ραϊχ σε μια ποιητική, αντιπροσωπευτική αλλά κυρίως επινοημένη μορφή. Βλέπε Εισαγωγή του εκδότη στο Κλάους Μαν, *Μεφίστο, μυθιστόρημα μιας καριέρας*, Αθήνα, εκδ. Ευρωεκδοτική 1982, σελ. 13.

⁷⁹¹ Αναλυτικά για την υπόθεση βλέπε Ordower H., *Protecting defamatory fiction and reader response theory with emphasis on the german experience*, 22 Ga. J. Int'l & Comp. L. 249-282 (1992), σελ. 257.

Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο απέρριψε την αγωγή με την αιτιολογία ότι το δικαίωμα προσωπικότητας του Gründgens δεν μπορούσε να επικαλεστεί κανείς μετά το θάνατό του και δεν απαγόρευσε την κυκλοφορία του βιβλίου.

Όμως το BHG, στο οποίο προσέφυγε ο θετός γιος του Gründgens έκρινε ότι δεν έπρεπε να αποκλειστεί η προσβολή της προσωπικότητας του. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, η συνταγματική προστασία της ελευθερίας της τέχνης δεν δικαιολογεί τη βαριά προσβολή της τιμής και της υπόληψης ενός προσώπου. Αν ο καλλιτέχνης επιλέγει να χρησιμοποιήσει στο έργο του πραγματικά περιστατικά και πρόσωπα, οφείλει να λάβει μέτρα ώστε το πρόσωπο που αποτέλεσε πηγή της έμπνευσής του να μην είναι εύκολα αναγνωρίσιμο στο κοινό. Η διαβεβαίωσή του συγγραφέα στον πρόλογο του βιβλίου ότι αναφέρεται μόνο σε φανταστικά πρόσωπα δεν αποτελεί επαρκές μέτρο για την προστασία της προσωπικότητας του ηθοποιού. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι υπάρχει ανάγκη προστασίας της προσωπικότητας του Gründgens, αν και ως ένα βαθμό έχει μειωθεί από το θάνατό του. Αναγνώρισε δικαίωμα προστασίας της προσωπικότητας ενός προσώπου που δεν είναι πλέον εν ζωή αν η προσβολή υπήρχε και κατά τη διάρκεια της ζωής του.

Ο εκδοτικός οίκος προσέφυγε στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας με αίτημα την ακύρωση των αποφάσεων των κατώτερων δικαστηρίων. Υποστήριξε ότι οι αποφάσεις αυτές αντίκεινται στην συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία της τέχνης. Η ανάγκη προστασίας της προσωπικότητας υφίσταται μόνο για πραγματικά πρόσωπα σε σχέση με την πραγματικότητα και όχι για τον κόσμο της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο διατύπωσε την άποψη ότι πυρήνας της ελευθερίας της τέχνης είναι η ελεύθερη δημιουργική διαδικασία, κατά την οποία ο καλλιτέχνης - με τη βοήθεια του επικοινωνιακού μέσου που έχει επιλέξει- δίδει μια άμεση παραστατική φόρμα του συνόλου των εντυπώσεων, βιωμάτων και εμπειριών του. Η καλλιτεχνική ελευθερία θεωρείται τόσο η ελευθερία της καλλιτεχνικής δημιουργίας όσο και η ελευθερία της διάδοσης και κυκλοφορίας των καλλιτεχνικών έργων. Οι δυο ελευθερίες αποτελούν αδιάσπαστη ενότητα. Η ελευθερία της τέχνης είναι ανεπιφύλακτη αλλά υπόκειται στους περιορισμούς που διαγράφονται από το πνεύμα του Συντάγματος.

Κρίθηκε ότι στην περίπτωση αυτή υπήρχε σύγκρουση των δικαιωμάτων της ελευθερίας της τέχνης και της προστασίας της προσωπικότητας και ότι έπρεπε να κριθούν οι ειδικές συνθήκες και περιστάσεις ώστε να σταθμιστούν τα αντικρουόμενα δικαιώματα. Έπρεπε να κριθεί αν και σε ποιο βαθμό η καλλιτεχνική επεξεργασία των προσωπικών πληροφοριών και η ενσωμάτωσή τους στο έργο τέχνης ως ενότητα καθιστούν το «αντίγραφο» ανεξάρτητο από το «πρωτότυπο» μετατρέποντας σε αντικειμενικό, συμβολικό και σχηματικό κάτι που μέχρι πρότινος ήταν προσωπικό και ιδιωτικό. Αν μετά από αυτή την έρευνα διαπιστωθεί ότι ο καλλιτέχνης δημιούργησε ή επιδίωξε να δημιουργήσει ένα πορτραίτο του πρωτότυπου, η απόφαση θα εξαρτηθεί αρχικά από το βαθμό καλλιτεχνικής αποξένωσης και έπειτα από το βαθμό που η καλλιτεχνική επεξεργασία βλάπτει την φήμη ή τη μνήμη ενός προσώπου. Υπήρξε ισοψηφία μεταξύ των δικαστών. Κάποιοι δικαστές υποστήριξαν ότι καθώς ο Κλάους Μαν επέλεξε να προσθέσει κάποια ψευδή και επιτιμητικά γεγονότα, όπως τη μαζοχιστική σχέση του ηθοποιού με μια νέγρα χορεύτρια, δημιούργησε, ένα αρνητικό και ψευδές πορτραίτο του πρωτοτύπου. Κατά συνέπεια υπάρχει προσβολή που δικαιολογεί την απαγόρευση κυκλοφορίας του βιβλίου. Λόγω της ισοψηφίας, σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 2 του BverfGG, διατηρήθηκε η ισχύς των προηγούμενων αποφάσεων.

Το σκεπτικό αυτό ακολούθησε με κάποιες μικρές αποκλίσεις το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας στην πρόσφατη υπόθεση

Esra. Το 2003 ο γερμανός συγγραφέας Maxim Biller δημοσίευσε το μυθιστόρημα του με τίτλο «*Esra*»⁷⁹². Υπόθεση του βιβλίου ήταν η ερωτική ιστορία της Esra και του αφηγητή, Adam. Σύμφωνα με την περιγραφή της στο βιβλίο, η Esra ήταν μια τουρκικής καταγωγής ηθοποιός βραβευμένη με το βραβείο γυναικείας ερμηνείας FritzLang. Η σχέση της με τον αφηγητή χαρακτηρίζεται από μια διαρκή εναλλαγή τρυφερότητας και άρνησης. Η Esra δεν μπορεί να αποκολληθεί από την καταπιεστική μητέρα της Lela, η οποία περιγράφεται ως μια τουρκικής καταγωγής καθηγήτρια βραβευμένη με το βραβείο Karl Gustav Preis και με προβλήματα αλκοολισμού.

Στο βιβλίο επίσης περιγράφονται με λεπτομέρειες οι ερωτικές σχέσεις του ζευγαριού καθώς και η σχέση της Esra με το ανήλικο παιδί της το οποίο αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα υγείας. Η Esra παρουσιάζεται να μισεί το παιδί της από προηγούμενο γάμο για το πρόβλημά του και το γεγονός αυτό να επηρεάσει τη σχέση του ζευγαριού⁷⁹³. Η ηρωίδα εμφανίζεται να θέλει να διακόψει την εγκυμοσύνη της με το παιδί του Adam αλλά τελικά αποφασίζει να μη προχωρήσει σε άμβλωση γιατί προτιμά αυτό το αγέννητο παιδί από την κόρη της⁷⁹⁴

Μετά τις αποφάσεις σε πρώτο και δεύτερο βαθμό κατά αυτών, ο συγγραφέας και ο εκδότης του βιβλίου προσέφυγαν στο Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Καρλσρούης. Το δικαστήριο έκρινε ότι ένας σημαντικός αριθμός αναγνωστών θα αναγνώριζε στο πρόσωπο της Esra την τουρκογερμανίδα ηθοποιό καθώς η ηθοποιός είχε γνωστή στο κοινό ερωτική σχέση επί ενάμιση χρόνο με το συγγραφέα. Η συσχέτιση της με την ηρωίδα δεν περιοριζόταν σε αυτό. Η ίδια είχε κερδίσει ένα σημαντικό βραβείο γυναικείας ερμηνείας και η μητέρα της είχε επίσης κερδίσει το εναλλακτικό βραβείο Νόμπελ για το περιβάλλον. Η περιγραφή της εξωτερικής εμφάνισης και του τρόπου ζωής των δυο ηρωίδων του βιβλίου παρέπεμπε στα πραγματικά πρόσωπα, όπως έκριναν και τα κατώτερα δικαστήρια, ο αναγνώστης δεν θα μπορούσε να διακρίνει ανάμεσα στο πραγματικό και το επινοημένο κομμάτι. Εξαιτίας των πολλών και κοινών στοιχείων με τη ζωή του συγγραφέα και των οικείων του προσώπων, η διαφορά δεν είναι καθόλου ευδιάκριτη.

Το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Καρλσρούης δέχτηκε, αφού έλαβε υπόψη τη γνώμη έγκριτων κριτικών λογοτεχνίας που κατέταξαν το βιβλίο στην κατηγορία των έργων υποκειμενικού ρεαλισμού, ότι το βιβλίο είναι έργο τέχνης και προστατεύεται από το άρθρο 5 του Γερμανικού Συντάγματος. Το Δικαστήριο διατύπωσε ένα ευρύ ορισμό της λογοτεχνίας: «*μια ελεύθερη δημιουργική διαμόρφωση του περιεχομένου βασισμένου στις εμπειρίες του δημιουργού, διατυπωμένου μέσω του εκφραστικού μέσου της τυπικής γλώσσας, που απευθύνεται σε άλλους*». Διατύπωσε την άποψη ότι η συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας της τέχνης προστατεύει όχι μόνο την ελευθερία καλλιτεχνικής δημιουργίας του καλλιτέχνη αλλά και το δικαίωμα του εκδότη να τυπώνει και να θέτει σε κυκλοφορία το έργο τέχνης. Το δικαίωμα τριτενεργεί.

Σύμφωνα με το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό δικαστήριο, η αναγνωρισιμότητα του θιγομένου προσώπου αποτελεί προϋπόθεση παραβίασης του δικαιώματος της προσωπικότητας. Πρόκειται για τη δοκιμασία της αποξένωσης από την πραγματικότητα (*Verfremdung*). Σύμφωνα με το δικαστήριο εφόσον ο

⁷⁹² Maxim Biller, *Esra*, ed. Kiwi, Köln 2003. Με απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου έχει απαγορευτεί η κυκλοφορία του. Είναι δυνατή μόνο μετά από αιτιολογημένη αίτηση σε γερμανικές πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες.

⁷⁹³ Gogos M., *Das Ende der Blutsbande*, Kultur, 07.03.2003. Προσβάσιμο σε <http://www.taz.de/!804203/>.

⁷⁹⁴ Αναλυτικά για την απόφαση Κιούπης Δ., *Η εξύβριση*, ο.π., σελ. 209 επ.

συγγραφέας εμφανώς είχε βασιστεί σε πραγματικά γεγονότα, η δοκιμασία είναι αν ο αναγνώστης θα αντιληφθεί ότι δεν πρόκειται για μια περιγραφή γεγονότων, όπως συνηθίζεται σε ένα δημοσιογραφικό κείμενο, αλλά υπάρχει ένα δεύτερο επίπεδο πίσω από τη ρεαλιστική και κυριολεκτική περιγραφή των γεγονότων. Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, ο αναγνώστης θα πρέπει να συμπεράνει: α) το έργο είναι αποξενωμένο από την πραγματικότητα, β) η αφήγηση έχει μια αισθητική διάσταση και γ) τα υπαρκτά πρόσωπα δεν μπορούν να αναγνωριστούν.

Αρχικά το Ανώτατο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο αναζήτησε ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των δυο προσώπων. Έκρινε ότι υπήρχαν ομοιότητες μεταξύ της Esra και της πρώην συντρόφου του συγγραφέα. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι η σχέση τους ήταν ευρέως γνωστή καθώς πρόκειται για δυο διάσημα πρόσωπα και τέτοιες σχέσεις που καλύπτονται εκτενώς από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και μπορούν να ανασυρθούν από τους αναγνώστες με μια απλή αναζήτηση στο διαδίκτυο. Επίσης έκρινε ότι τα γεγονότα που αποκαλύπτονταν ήταν ιδιωτικής φύσης είχαν γίνει γνωστά στο πλαίσιο της σχέσης οικειότητας και εμπιστοσύνης μεταξύ τους και παραβίαζαν το δικαίωμα της προσωπικότητάς της. Αντίθετα για το πρόσωπο της Lale, το δικαστήριο έκρινε ότι οι ομοιότητες καθώς και η γνώση της σχέσης του συγγραφέα με την μητέρα της συντρόφου του δεν επαρκούσαν για την βέβαιη αναγνώριση της ούτε για τη διαπίστωση της ζημιάς.

Στην συνέχεια εξέτασε ένα τρίτο στοιχείο. Αναζήτησε αν υπάρχει κάτι που να ανατρέπει αυτή την αρχική αναγνώριση. Αν ο αναγνώστης τελικά αμφισβητεί ότι το υπαρκτό πρόσωπο πίσω από το μυθοπλαστικό πράγματι προέβη στις περιγραφόμενες πράξεις και είχε την αφηγούμενη συμπεριφορά στις σχέσεις με τα άλλα πρόσωπα. Κατά την εξέταση αυτή εκτίμησε ότι στα σημεία που ο συγγραφέας αναφερόταν στη Esra, βασιζόταν στην πραγματικότητα και αποκάλυπτε στοιχεία που μόνο ο ίδιος μπορούσε να γνωρίζει από τη μεταξύ τους ερωτική σχέση. Αντίθετα τα γεγονότα που αφορούσαν τη Lale δεν βασιζόνταν σε πραγματικά περιστατικά τα οποία γνώριζε ο ίδιος. Όσα ανέφερε για το χαρακτήρα της μητέρας της Lale αποτελούσαν φήμες. Ο αφηγητής ανέφερε ότι τρίτα πρόσωπα του είχαν μεταφέρει ότι η Lale είχε προβλήματα με τον αλκοολισμό, ότι έκλεβε και ότι διατηρούσε ύποπτες επαφές με την Μαφία. Γι' αυτό το δικαστήριο έκρινε ότι τελικά η Lale δεν αναγνωριζόταν και κατά συνέπεια έκρινε ότι η προβαλλόμενη ως απεικόνισή της στο έργο την έβλαπτε.

Στην απόφαση σημειώνεται ότι από τη στιγμή που ο συγγραφέας επέλεξε να αναπαραστήσει υπαρκτά πρόσωπα στο έργο του με ενδεχόμενο τον κίνδυνο βλάβης τους, θα πρέπει να επιλέξει να απομακρύνει, να «αποξενώσει» τους χαρακτήρες από τα υπαρκτά πρόσωπα προκειμένου να αποκλείσει την αναγνώριση τους. Η ελευθερία της τέχνης θα πρέπει -όπως τα υπόλοιπα ατομικά δικαιώματα- να έχει ως βασική αρχή τη μη βλάβη τρίτου. Ο συγγραφέας θα πρέπει να αποφεύγει να παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων αν έχει τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής πιο λογικής συμπεριφοράς. Ουσιαστικά το δικαστήριο επιχείρησε να δώσει κατευθυντήριες γραμμές στους συγγραφείς για την αρμονική συνύπαρξη των δυο δικαιωμάτων.

Ως μέθοδο για την αναγνώριση αναζητάται η κρίση του εξοικειωμένου με το συγκεκριμένο πλαίσιο αναγνώστη. Πρότυπος αναγνώστης ανάγεται ο «εξοικειωμένος με τις ειδικές συνθήκες της κρινόμενης ατομικής περίπτωσης αναγνώστης». Η λειτουργία του κριτηρίου αυτού προϋποθέτει την -όσο το δυνατόν μεγαλύτερη - σώρευση στοιχείων που ενδεικνύουν την εκζητούμενη ταυτοποίηση⁷⁹⁵. Δεν αποτελεί κρίσιμο στοιχείο ο αριθμός των προσώπων που αναγνώρισαν. Αρκεί να

⁷⁹⁵ BverfG Esra αρ. 76BverfGE 119,1 (2008).

αναγνωρίζονται. Σε διαφορετική περίπτωση η αναγνώριση θα ήταν ουσιαστικά δυνατή μόνο για τα δημόσια πρόσωπα.

Στο σημείο αυτό η απόφαση διαφοροποιείται από την προαναφερόμενη απόφαση *Mefisto του* Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, που έθετε, ως προϋπόθεση την αναγνώριση του προσώπου από σημαντικό αριθμό αναγνωστών. Η τεχνική που ακολούθησε το δικαστήριο σε αυτή την υπόθεση ήταν η εξής: αν ένα πρόσωπο δεν αναγνωρίζεται από έναν σημαντικό κύκλο αναγνωστών τότε επαρκεί ένας μικρός ή μεγάλος κύκλος γνωστών του θιγόμενου, ο οποίος επαρκώς τον αναγνωρίζει. Όμως η αναγνώριση, προσθέτει το Δικαστήριο, θα πρέπει να προκύπτει αποκλειστικά από την ανάγνωση του κειμένου και όχι μετά από πρόσθετη έρευνα. Αν και πάλι δεν αναγνωρίζεται τότε μπορεί να ερωτηθεί σχετικά ένας θεωρητικός της λογοτεχνίας ή ένας κριτικός λογοτεχνίας. Το ερώτημα που θα πρέπει να τους απευθύνει το δικαστήριο είναι κατά πόσο η προσβολή της προσωπικότητας του συγκεκριμένου ανθρώπου είναι ευχερώς διαγνωστή από τα μέλη του εγγύτερου προσωπικού περιβάλλοντός του⁷⁹⁶. Ο αναγνώστης που θα κρίνει θα πρέπει να γνωρίζει τις συνθήκες και να μπορεί εύκολα να συσχετίσει τα δυο πρόσωπα.

Στην υπόθεση *Esra*, το Ανώτατο Ομοσπονδιακό δικαστήριο συσχέτισε την αναγνώριση και με τη ζημία και συνακόλουθα με τον τρόπο αποκατάστασης της βλάβης και ύψος της αποζημίωσης που πρέπει να καταβληθεί. Ο χαρακτήρας της *Lale* είχε βασιστεί σε πραγματικό πρόσωπο, η αναπαράστασή της είχε υποστεί μυθοπλαστική επέμβαση τόσο μεγάλη ώστε δεν μπορούσε να αναγνωριστεί. Όμως οι περιγραφές των προσωπικών στιγμών που αναπαριστούσαν την πραγματική σχέση του συγγραφέα με την *Esra* δεν μπορεί να δικαιολογηθεί. Προσέθεσε ότι δεν θα μπορούσε να προτείνει περικοπή τμημάτων ώστε ο περιορισμός να είναι ανάλογος της προσβολής. Μάλιστα επέκρινε την απόφαση του Ακυρωτικού Δικαστηρίου για τις υποδείξεις που έκανε για μια εκδοχή του μυθιστορήματος που δεν θα προσέβαλε τις δυο γυναίκες. Απέρριψε το επιχείρημα των αναιρεϊόντων ότι η απαγόρευση αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας προβάλλοντας την έκταση της ζημίας που υπέστη η θιγόμενη από την αποκάλυψη των ιδιωτικών της στιγμών. Συσχέτισε την αναγνωρισιμότητα με την ένταση της βλάβης από την προσβολή του δικαιώματος της προσωπικότητας. Τελικά το δικαστήριο έκρινε ότι μόνο η κόρη και όχι η μητέρα της δικαιούται αποζημίωση. Επιδικάστηκε αποζημίωση ύψους 50.000 ευρώ⁷⁹⁷.

Οι δυο από τους τρεις διαφωνούντες δικαστές, υποστήριξαν ότι το δικαστήριο επέδειξε ασυνέπεια στον τρόπο που εξέτασε το κριτήριο αναγνωρισιμότητας. Η αποξένωση του έργου από την πραγματικότητα είναι ένα μέτρο ανεπαρκές να διαφοροποιήσει τι ανήκει στη σφαίρα του πραγματικού και τι είναι μυθοπλασία⁷⁹⁸. Η κρίση θα έπρεπε να γίνει μετά από συνολική κρίση του έργου. Αν, κρίθηκε ότι επρόκειτο για μυθιστόρημα, τότε δικαιούται απόλυτη προστασία. Εφόσον έλαβε υπόψη το εσωτερικό ύφος του μυθιστορήματος θα έπρεπε να απορρίψει την πιθανότητα αναγνώρισης και των δυο γυναικών. Ταυτόχρονα έκριναν ότι ο αφηγητής δημιούργησε μια ειδική σχέση του έργου του με την πραγματικότητα. Για αυτό μπορούν να τεθούν όρια. Το επιβαλλόμενο όριο στον λόγο σε τέτοιες περιπτώσεις πρέπει να είναι το εξής: το μυθιστόρημα να μην χρησιμοποιείται καταχρηστικά ως πρόφαση για να προσβάλει κάποιον. Κατά την άποψή τους, στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αποδείχθηκε τέτοια πρόθεση του συγγραφέα.

⁷⁹⁶ ΕΔΔΑ, *Müller και λοιποί κατά Ελβετίας*, (αριθ. προσφ. 10737/84), της 24 Μαΐου 1988, σελ. 112.

⁷⁹⁷ Κιούπης Δ., *Προσβολές της Τιμής. Η εξύβριση*, ο.π., σελ. 209

⁷⁹⁸ 1 BvR 1783/05, Rdnr. 114 - Special vote Hohmann Dennhardt/Gaier.

Ο δικαστής, που μειοψήφησε, υποστήριξε ότι η τέχνη δεν αναπαριστά πραγματικά γεγονότα. Το συγκεκριμένο βιβλίο αποτελεί μια μυθιστορηματική αφήγηση και όχι ένα ρεπορτάζ. Στο βιβλίο επαναπροσδιορίζεται η σχέση τέχνης με την πραγματικότητα καθώς ο συγγραφέας αναμιγνύει πραγματικά με φανταστικά γεγονότα. Το μυθιστόρημα δικαιούται την απόλυτη προστασία της ελευθερίας της τέχνης. Επισημάνει το φόβο ότι η απόφαση απαγόρευσης κυκλοφορίας του βιβλίου θα έχει ως συνέπεια την απαγόρευση στους καλλιτέχνες να αντλούν θέματα για τα μυθιστορήματά τους από την οικεία καθημερινότητά τους.

2.1.2. Στη γαλλική: Η δοκιμασία του «μυθοπλαστικού πέπλου».

Σε σχετικές υποθέσεις που έχουν απασχολήσει τη γαλλική δικαιοσύνη έχει κριθεί ότι πρέπει να πληρούνται δυο βασικές προϋποθέσεις για να υπέχει ευθύνη ο συγγραφέας. Αυτές είναι: α) η «μάσκα» ή άλλως το μυθιστορηματικό «πέπλο» με το οποίο «ενδύει» ο συγγραφέας το μυθιστορηματικό του χαρακτήρα για να μην αναγνωρίζεται το υπαρκτό πρόσωπο, δεν θα πρέπει να είναι πολύ λεπτό και β) όταν ανακαλεί ένας συγγραφέας ένα πρόσωπο σε ένα μυθιστόρημά του δεν θα πρέπει να του προκαλέσει βλάβη⁷⁹⁹.

Η απλή συνωνυμία, η χρήση ενός ονόματος σε ένα μυθιστόρημα δεν επαρκεί για να αποκαλυφθεί το πρόσωπο πίσω από το «μυθοπλαστικό πέπλο». Απαιτείται η χρήση στοιχείων από το σύνολο της προσωπικότητάς του. Για παράδειγμα η συγγραφέας Φρανσουάζ Σαγκάν είχε δώσει το επίθετο Jolyet σε ένα χαρακτήρα στο μυθιστόρημά της «Dans un mois, dans un an» (1957) και ο Henry Jolyet στράφηκε εναντίον της⁸⁰⁰. Η συγγραφέας υποστήριξε ότι αγνοούσε την ύπαρξή του και ότι δεν υπήρχαν ομοιότητες μεταξύ εκείνου και του χαρακτήρα του έργου της. Όπως σημειώνεται στην απόφαση: *«πράγματι οι συγγραφείς προκειμένου να έχουν αληθοφανή ονόματα για τους χαρακτήρες τους, τα αντλούν από γνωστά ονόματα και επίθετα. Όταν όμως χρησιμοποιούν ένα σπάνιο όνομα, θα πρέπει να λαμβάνουν κάποιες προφυλάξεις στο μέτρο του δυνατού ώστε να αποφευχθεί η ομοιότητα, ιδιαίτερα θα πρέπει να αποφευχθεί να έχουν το ίδιο επάγγελμα. Σε κάθε περίπτωση οι συνθήκες μιας τέτοιας συσχέτισης θα πρέπει να είναι δικαιολογημένες. Αν οι συγγραφείς διαπιστώσουν μια ομοιότητα θα πρέπει να λάβουν μέτρα όπως να αλλάξουν το μικρό όνομα ώστε να αποφύγουν τη σύγχυση με ένα πραγματικό πρόσωπο. Μόνο όταν οικειοθελώς επιλέγουν ένα όνομα που οδηγεί σε αυτή τη συσχέτιση, ή αρνούμενοι να μεταβάλουν κάποια στοιχεία, έχουν ευθύνη»*. Με το σκεπτικό αυτό απάλλαξε τη συγγραφέα καθότι το μυθοπλαστικό και υπαρκτό πρόσωπο δεν μοιράζονταν το ίδιο μικρό όνομα ούτε το ίδιο επάγγελμα και οι όποιες μικρές ομοιότητες ήταν τόσο γενικές που θα μπορούσαν να αφορούν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού και άρα δεν οδηγούσαν σε αναγνώριση.

Αντίστοιχη ήταν η κρίση της γαλλικής δικαιοσύνης για το μυθιστόρημα του συγγραφέα Jacques de Lacretelle με τίτλο «Silvermann» (1922) και για τη συνέχεια του «Le retour de Silvermann». Θέμα των δυο βιβλίων είναι η ιστορία ενός εβραίου που υποχρεώθηκε να φύγει από το Παρίσι το 1910 λόγω των διώξεων και να εγκαταλείψει τις σπουδές του παρά την εξαιρετική ευφυΐα του. Στη συνέχεια της ζωής του δεν κατάφερε να προσαρμοστεί στη ζωή του πλούσιου εμπόρου που του προσέφερε ο θεός του στην Αμερική, γύρισε στο Παρίσι όπου και πέθανε σε ηλικία

⁷⁹⁹ Σχετικά βλέπε Raynal J., Castellain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π., σελ. 12.

⁸⁰⁰ Tribunal de la Seine du 10 decembre 1958.

μόλις 23 χρονών. Το 1968 το μυθιστόρημα επανεκδόθηκε και το 1971 μεταφέρθηκε στην τηλεόραση με παραγωγό και σεναριογράφο τον συγγραφέα του.

Μια δημοσιογράφος, η Solange Silvermann, θεώρησε ότι υπάρχει ένας κίνδυνος να την συνδέσουν με έναν ήρωα που παρουσιάζοταν στο βιβλίο με προτερήματα και ελαττώματα που στερεοτυπικά θεωρείται ότι έχουν οι εβραίοι. Γι' αυτό στράφηκε δικαστικά κατά του συγγραφέα, ζητώντας να απαγορευτεί η μετάδοση της τηλεοπτικής σειράς και να της επιδικαστεί αποζημίωση ύψους 20 χιλιάδων φράγκων για βλάβη. Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπάρχει κίνδυνος συσχέτισης της δημοσιογράφου με τον ήρωα του μυθιστορήματος⁸⁰¹. Όπως σημείωσε, για να διαπιστωθεί κίνδυνος συσχετισμού ενός μυθιστορηματικού χαρακτήρα με ένα πραγματικό πρόσωπο που τον προσβάλλει, θα πρέπει να υπάρχουν κοινά σημεία στο χώρο που εξελίσσεται η δράση του μυθιστορήματος και στο χώρο που ζει ένα πρόσωπο, στην ηλικία, στο φύλο, την εποχή και την κοινωνική τάξη. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όλα τα παραπάνω στοιχεία ήταν διαφορετικά.

Από τις πρώτες γαλλικές υποθέσεις που κρίθηκε ότι πράγματι αναγνωρίστηκε ένα πρόσωπο σε ένα μυθοπλαστικό έργο με τα προαναφερόμενα κριτήρια είναι η υπόθεση *Mme Cournollet c. Francois de Nion* (1895). Ο Francois de Nion έγραψε την αισθηματική ιστορία «*De la cave au grenier*» και τη δημοσίευσε σε μια εφημερίδα. Κεντρικά πρόσωπα του διηγήματος ήταν ο κύριος Cournollet που ήταν διευθυντής του ταχυδρομείου στην περιοχή Villers και η σύζυγός του. Μια πραγματική κυρία Cournollet που έμενε σε αυτή την περιοχή και ήταν χήρα του κυρίου Cournollet ο οποίος ήταν διευθυντής ταχυδρομείου, μήνυσε το συγγραφέα, τον εκδότη και τους ιδιοκτήτες της εφημερίδας για δυσφήμιση. Ο συγγραφέας ισχυρίστηκε ότι επρόκειτο για μια ιστορία που επινόησε και αγνοούσε παντελώς την κυρία Cournollet και τον αποβίωσαντα σύζυγό της.

Το Tribunal du Grande Distance de Paris έκρινε ότι ο συγγραφέας είχε δημιουργήσει μια ιστορία που όλες οι λεπτομέρειες του τόπου και του επαγγέλματος οδηγούσαν τον αναγνώστη στο συμπέρασμα ότι η κυρία Cournollet ήταν η ηρωίδα της ιστορίας⁸⁰². Ο τρόπος που παρουσιάζοταν η σχέση μεταξύ τους, τα λόγια που της απεύθυνε ο σύζυγός της και το ίδιο το γεγονός ότι η κυρία Cournollet παρουσιάζοταν ως ηρωίδα μιας αισθηματικής ιστορίας, συνιστούσε, κατά την άποψη του δικαστηρίου, αναμφισβήτητα προσβολή της τιμής της. Κατά συνέπεια ο συγγραφέας ήταν ένοχος για το αδίκημα της δυσφήμισης με ελαφρυντικά τις ενδείξεις μετανοίας και συγχώρησης. Ταυτόχρονα το δικαστήριο δέχτηκε ότι ο εκδότης και οι ιδιοκτήτες της εφημερίδας αγνοούσαν την ύπαρξη του ζεύγους Cournollet και δεν είχαν καμιά πρόθεση να βλάψουν την τιμή της κυρίας Cournollet. Κατά συνέπεια δεν μπορούσε να στοιχειοθετηθεί για αυτούς το αδίκημα της δυσφήμισης αλλά επιδίκασε χρηματική αποζημίωση για αστική ευθύνη.

Αντίστοιχα ο συγγραφέας F. Boyer υπερασπίστηκε τον εαυτό του έναντι ενός προσώπου που αναγνώρισε τον εαυτό του στο μυθιστόρημά του «*Bébert et l'Omniabus*» (1971) υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για μια ασύνειδη ανάκληση ενός προσώπου από το παρελθόν του. Το δικαστήριο έκρινε όμως ότι πράγματι προσέβαλε την τιμή ενός υπαρκτού προσώπου του Bintener ο οποίος αναγνώρισε τον εαυτό του στον ομώνυμο χαρακτήρα του έργου. Θεώρησε ότι ο μυθοπλαστικός

⁸⁰¹ Trib Grande Distance de Paris, 19 mai 1972. *Revue Internationale du Droit d'auteur*. 1973.

⁸⁰² Trib. Corr. Seine 1e ch., 4 dec. 1895, *Mme Cournollet c. Francois de Nion, Blanchard et Valentin et Henri Simon*, Ann. Prop. Ind. 1897. 84 art. 3915.

χαρακτήρας δανειζόταν από το υπαρκτό πρόσωπο τα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του και περιείχε προσβλητικούς ισχυρισμούς για εκείνον⁸⁰³.

Ένας αξιωματικός που υπηρετούσε σε μια μονάδα του γαλλικού στρατού αναγνώρισε τον εαυτό στο μυθιστόρημα «Au bon beurre» του Jean Dutourd (1952). Παρότι ο συγγραφέας υποστήριξε ότι δεν τον γνώριζε και δεν υπήρχε δυνατότητα συσχέτισης, κρίθηκε ότι δανείστηκε χωρίς τη συγκατάθεσή του τα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του σε τέτοια έκταση που όποιος τον γνώριζε με ευκολία τον αναγνώριζε. Καθώς στο μυθιστόρημα ο ήρωας αυτός περιγράφεται με ιδιαίτερα κακεντρεχή τρόπο, η αλλαγή του ονόματος ενός τόσο αντιπαθούς ήρωα αποτελεί ευθύνη του συγγραφέα⁸⁰⁴.

Στο μυθιστόρημα της Mallet Jorris «L'empire celeste» (1972) παρουσιαζόταν στο μυθιστόρημα ένας ζωγράφος ως αποτυχημένος καλλιτέχνης, αλκοολικός και με μια ιδιαίτερα ύποπτη σχέση με έναν αντικέρ. Στράφηκε εναντίον της ένας ζωγράφος που χρησιμοποιούσε ως ψευδώνυμο το όνομα Paul Coban, υποστηρίζοντας ότι εξ αιτίας της συνωνυμίας με τον ήρωα του βιβλίου εύκολα συσχετιζόταν. Στην απόφαση σημειώνεται ότι «ένας συγγραφέας δεν διαπράττει κάποιο λάθος αν χρησιμοποιεί κοινά αληθινά ονόματα. Δεσμεύεται όμως να δείχνει κάποια μέριμνα ώστε να μη δίνει σε κάποιο αντιπαθή ή γελοίο χαρακτήρα ένα όνομα μαζί που σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία, όπως το επάγγελμα και τον τόπο κατοικίας, τα οποία να επιτρέπουν στον αναγνώστη να αναγνωρίζει ένα πρόσωπο». Σύμφωνα με την άποψη του δικαστηρίου, η συγγραφέας δανείστηκε όχι μόνο το όνομα αλλά και την καλλιτεχνική ιδιότητα αλλά και το τόπο που δραστηριοποιείται. Για αυτό έκρινε ότι οι ομοιότητες στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν μπορούσαν να εξηγηθούν ως μια τυχαία σύμπτωση και έκρινε ότι του προκάλεσαν ηθική βλάβη επιδικάζοντάς του αποζημίωση⁸⁰⁵.

Σε δυο περιπτώσεις κρίθηκε δυνατή η αναγνώριση μόνο από τη χρήση του ονόματος χωρίς επιπλέον κοινά στοιχεία μεταξύ των δυο προσώπων καθότι ήταν εξαιρετικά σπάνιο. Συγκεκριμένα κρίθηκε ότι ο συγγραφέας P. Merle στο μυθιστόρημά του «Week end à Zuydcoote» (1949) χρησιμοποιώντας το Nimmer ως όνομα ήρωα προσέβαλε την τιμή του πραγματικού Nimmer επειδή το όνομα αυτό ήταν εξαιρετικά σπάνιο⁸⁰⁶. Αντίστοιχα όταν ένας συγγραφέας επέλεξε για επίθετο ενός ήρώα του, ένα επίθετο που είχε μόνο μια οικογένεια στη Γαλλία, ο μοναδικός κάτοχος του ονόματος και η κόρη του άσκησαν αγωγή κατά του συγγραφέα. Κρίθηκε ότι ο συγγραφέας διέπραξε παράνομη πράξη αφού δεν έλεγξε αν υπήρχαν πραγματικά πρόσωπα που είχαν αυτό το όνομα, έβλαψε τον ενάγοντα καθώς ο ήρωας περιγραφόταν με μελανά χρώματα, επέβαλε αποζημίωση και απαγόρευση της κυκλοφορίας των βιβλίων που περιείχαν αυτό το επίθετο⁸⁰⁷.

Ακόμα και δεν αναφέρεται κάποιο όνομα, άλλα στοιχεία της ιστορίας ζωής ενός προσώπου μπορούν να οδηγήσουν στην αναγνώρισή του. Η μη αναφορά του πραγματικού ονόματος δεν επαρκεί για ένα αδιαφανές «μυθοπλαστικό πέπλο». Σε μια σειρά υποθέσεις που δεν αναφέρονται τα πραγματικά ονόματα, έγινε δεκτό ότι αναγνωρίζονται επειδή έχουν μια συγκεκριμένη επαγγελματική ιδιότητα στη μικρή πόλη που εκτυλίσσεται η πλοκή του αφηγήματος. Ειδικότερα στο μυθιστόρημα «La ville asphyxiée» (1930) του Monpezat Marcel ένας χαρακτήρας περιγράφει τους

⁸⁰³ Paris 3 ch. 21 Avril 1955. βλέπε Raynal J. et Castellain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π., σελ. 20.

⁸⁰⁴ Βλέπε Raynal J. et Castellain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π., σελ. 20.

⁸⁰⁵ Βλέπε Raynal J. et Castellain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π., σελ. 20.

⁸⁰⁶ Cour de Paris, 15 Mai 1953. βλέπε Raynal J. et Castellain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π., σελ. 19.

⁸⁰⁷ Trib. Seine 22 Okt. 1963 R.I.D.A. sept. 1964 p. 242.

αξιωματούχους μιας μικρής πόλης. Δεν αναφέρονται τα πραγματικά ονόματα των αξιωματούχων αλλά η τοποθεσία της πόλης περιγράφεται με τέτοια λεπτομέρεια που αναγνωρίζονται. Επειδή μάλιστα περιγράφονται με αρνητικό τρόπο ο συγγραφέας καταδικάστηκε για δυσφήμιση⁸⁰⁸. Αντίστοιχα για το μυθιστόρημα «Les oubliés de Trehic» (1949) του Henry Rio, το δικαστήριο έκρινε ότι αν και τα πρόσωπα δεν κατανομάζονταν όμως αναγνωρίζονταν και για αυτό καταδίκασε το συγγραφέα⁸⁰⁹.

Επίσης, σε ένα διήγημα περιγράφεται μια σειρά γεγονότων που θυμίζουν τα γεγονότα που πράγματι συνέβησαν σε μια μικρή πόλη και ένας από τους χαρακτήρες είναι ο δήμαρχος αυτής της πόλης. Παρότι ο συγγραφέας χρησιμοποιεί φανταστικά ονόματα τόσο για την πόλη όσο και για τους ήρωες, η σύζυγος του αποβιώσαντος δημάρχου υποστήριξε ότι το διήγημα προσβάλλει την τιμή και την υπόληψη του δημάρχου. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Rennes έκρινε ότι αν και ο μυθοπλαστικός δήμαρχος δεν είχε κοινά χαρακτηριστικά με τον πραγματικό δήμαρχο, επειδή τα γεγονότα ήταν αναγνωρίσιμα, το αναγνωστικό κοινό θα τους συνέδεε. Γι' αυτό ο συγγραφέας διέπραξε παράνομη πράξη. Προσέβαλε την τιμή του αποθανόντος και προκάλεσε ηθική βλάβη στη χήρα. Για να αποκατασταθεί η βλάβη της επιδίκασε αποζημίωση⁸¹⁰.

Σε ένα απόσπασμα από το έργο «Λούρδη» (1894), πρώτου μέρους της τριλογίας «Οι τρεις πόλεις» του Εμίλ Ζολά αναφέρεται ότι ο εφημέριος της πόλης είχε ανακαλύψει ότι οι κατασκευαστές της τοπικής εκκλησίας σε συνεργασία με κατώτερους κληρικούς κατέκλεβαν τα χρήματα που είχαν συγκεντρωθεί για την ανέγερση της. Ο κατασκευαστής της εκκλησίας της Λούρδης μήνυσε για δυσφήμιση τον συγγραφέα. Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης, σκοπός του συγγραφέα ήταν να καταγράψει τις εντυπώσεις του από ένα ταξίδι στη πόλη της Λούρδη καθώς και τις συνομιλίες του με ανθρώπους που ζούσαν εκεί. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο κατέγραψε και τις φήμες για δωροδοκία των κατασκευαστών από έναν παπά που ευρέως κυκλοφορούσαν. Ο συγγραφέας ανέφερε τη φήμη για να εξηγήσει την απόφαση του εφημέριου να αντικαταστήσει τον κατασκευαστή χωρίς να πάρει θέση αν η φήμη ήταν αληθινή ή όχι. Κατά συνέπεια ο συγγραφέας δεν είχε πρόθεση να βλάψει τον κατασκευαστή και γι' αυτό κρίνεται αθώος για την κατηγορία της δυσφήμισης⁸¹¹.

Σε ορισμένες υποθέσεις κρίθηκε ότι ορισμένες ομοιότητες στην προσωπικότητα δεν οδηγούν στην αναγνώριση αν υπάρχει κάποια θεμελιώδης διαφορά. Κεντρικό πρόσωπο του μυθιστορήματος του Ιουλίου Βερν «Face au drapeau» (1896), ήταν ο Thomas Roch, ένας εφευρέτης των εκρηκτικών και των μηχανών που χρησιμοποιήθηκαν στον πόλεμο. Ένα υπαρκτό πρόσωπο ο εφευρέτης Turpin, θεώρησε ότι υπήρχε ομοιότητα μεταξύ του μυθιστορηματικού ήρωα και του εαυτού του. Θεώρησε ότι αυτή η ομοιότητα τον δυσφημούσε καθώς ο ήρωας παρουσιαζόταν να προδίδει τη χώρα του και στράφηκε κατά του συγγραφέα. Το Tribunal Correctionnel de la Seine θεώρησε ότι ο ήρωας του μυθιστορήματος αποτελούσε ένα φανταστικό πρόσωπο που αντλούσε στοιχεία από διάφορα πραγματικά πρόσωπα. Από την ανάγνωση του μυθιστορήματος δεν διαφαίνεται κάποια πρόθεση του συγγραφέα να δυσφημήσει ή με κάποιο άλλο τρόπο να βλάψει κάποιον, αν αναλογιστεί κανείς και το υπόλοιπο λογοτεχνικό έργο του συγγραφέα⁸¹².

⁸⁰⁸ Amiens, 6 July 1932, S. 1932, σελ. 233. Σχετικά βλέπε Raynal J. et Castellain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π., σελ. 12.

⁸⁰⁹ Rennes, 31 May 1951, D.1951. 484. Σχετικά βλέπε Raynal J. et Castellain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π., σελ. 12.

⁸¹⁰ Cour d' Appel de Rennes. 31 mai 1951, D. 1951. p. 484.

⁸¹¹ Trib. Corr. Seine, 9 e ch., 6 mars 1895, Gaz. Trib., 7 mars.

⁸¹² Trib. Corr. Seine, 9 decembre 1896, Le Loi, 10 decembre.

Επίσης, το δικαστήριο θεώρησε ότι μεταξύ του ήρωα του μυθιστορήματος και του ενάγοντα υπάρχει μια θεμελιώδης διαφορά. Ο ήρωας παρουσιάζεται ως ένας ιδιοφυής εφευρέτης που οδηγείται στην τρέλα. Αντίθετα ποτέ δεν έχει αμφισβητηθεί η πνευματική υγεία του ενάγοντα. Κατά την άποψη του δικαστηρίου, ακόμα και αν ο ήρωας μπορεί να θυμίσει σε κάποιους τον ενάγοντα, το γεγονός αυτό δεν προσβάλλει την τιμή του. Ο συγγραφέας Ιούλιος Βερν δείχνει μόνο συμπάθεια και τη συμπόνια του για τον ήρωά του, που θυσιάζεται στο τέλος για τη σωτηρία της ανθρωπότητας.

Με παρόμοια υπόθεση αφορούσε το μυθιστόρημα «η Ανταρσία των Αγγέλων» (1914) του Ανατόλ Φρανς⁸¹³. Λίγα χρόνια μετά το θάνατο του συγγραφέα ο κληρονόμος και οι εκδότες αποφάσισαν να επανεκδώσουν το βιβλίο. Ένας βιβλιοθηκονόμος και συγγραφέας στράφηκε κατά αυτών. Στην σχετική δικαστική απόφαση δεν αποκαλύπτεται το όνομά του και αναφέρεται ως Χ. Ο βιβλιοθηκονόμος υποστήριξε ότι το βιβλίο τον προσβάλλει και ζήτησε την απαγόρευση επανέκδοσης του βιβλίου και σε περίπτωση που δεν γινόταν δεκτό αυτό το αίτημά του, την αποζημίωσή του.

Όπως προαναφέρθηκε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο (Tribunal civil de la Seine) έθεσε την αρχή ότι ένας μυθιστοριογράφος έχει το αναμφισβήτητο δικαίωμα να αντλεί από τη ζωή τα απαραίτητα στοιχεία για να συνθέσει το έργο του. Το δικαίωμα του περιορίζεται χάριν του σεβασμού της ηθικής και φυσικής προσωπικότητας του άλλου⁸¹⁴. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, ένας συγγραφέας διαπράττει παράνομη πράξη, σύμφωνα με το άρθρο 1382 του γαλλικού αστικού κώδικα αν περιγράφει επαχθή ή γελοία περιστατικά της ζωής τρίτου με τρόπο που αυτός να αναγνωρίζεται από τους αναγνώστες, να υπάρχει προσβολή της τιμής και της αξιοπρέπειάς του και να παραδίδεται στη δημόσια κακία. Κατά συνέπεια το δικαστήριο όφειλε να εξετάσει: α) αν στο πρόσωπο του μυθιστορηματικού ήρωα Julien Sarricte, οι αναγνώστες θα αναγνώριζαν τον Χ και σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, β) αν ο μυθιστορηματικός ήρωας αποτελεί ένα γελοίο ή επαχθή χαρακτήρα που μπορεί η συσχέτιση του Χ μαζί του μπορεί να προσβάλλει την τιμή του.

Κατά την εξέταση του πρώτου ερωτήματος διαπιστώθηκε ότι ο ήρωας του Ανατόλ Φρανς ήταν παλαιογράφος αρχειονόμος, όπως ο Χ, εργαζόταν επί δεκαπενταετία σε μια διάσημη οικογενειακή βιβλιοθήκη, όπως ο Χ, ήταν θαμώνας ενός γνωστού εστιατορίου που σύχναζαν συγγραφείς που ανήκαν σε λογοτεχνικούς κύκλους όπως ο Χ, αρρώστησε σοβαρά τον ίδιο μήνα και ίδιο έτος με τον Χ, κατηγορήθηκε ότι χάθηκαν βιβλία από την βιβλιοθήκη στην οποία ήταν υπεύθυνος λόγω υπερβολικής ελευθερίας στους αναγνώστες, όπως και ο Χ, και τέλος κλείστηκε σε ψυχιατρείο όπως και ο Χ. Το δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω έκρινε ότι ένας αναγνώστης εύλογα θα συνέδεε τον ήρωα του βιβλίου με τον Χ.

Επομένως το δικαστήριο όφειλε να εξετάσει αν ο τρόπος που παρουσιάζεται ο ήρωας μπορεί να προσβάλλει τον Χ. Υπήρξαν δυο εκδοχές του βιβλίου. Στην πρώτη εκδοχή ο ήρωας παρουσιαζόταν ως ένας άκακος τρελός που δεν είχε επιθετικές διαθέσεις. Στην δεύτερη εκδοχή ο ήρωας υπό την επιρροή ενός διάσημου βιβλίου σταδιακά γίνεται μανιακός, παρουσιάζεται ως γελοίος και στο τέλος γίνεται βίαιος δολοφόνος. Το δικαστήριο έκρινε ότι ο συγγραφέας περιγράφοντας τον ήρωα του ως γελοίο και μανιακό και δολοφόνο, συνέβαλε ώστε οι φίλοι και γνωστοί του Χ να τον θεωρήσουν ως επικίνδυνο.

Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί με ασφάλεια να διαπιστώσει αν ο συγγραφέας είχε δόλο να σκιαγραφήσει τον Χ με προσβλητικό τρόπο ή όχι. Όμως,

⁸¹³ Φρανς Α., *Η ανταρσία των αγγέλων*, μτφ. Αβαγιανού Λόισκα, Αθήνα, εκδόσεις Αστάρτη 1994. Πρωτότυπος τίτλος *La revolte des anges*, Paris, Maison d' Editions Calmann- Levy, 1914.

⁸¹⁴ Tribunal civil de la Seine, 7 fevr. 1934 D.H. 1936.319; S.1936.2.214.

δύσκολα μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι ο συγγραφέας δεν γνώριζε τον X και την ιστορία του αφού κινούνταν στους ίδιους λογοτεχνικούς κύκλους και μάλιστα τα βιβλία τους εκδίδονταν από τον ίδιο εκδοτικό οίκο. Με σιγουριά, μπορεί να συμπεράνει ότι ο εκδότης και των δυο συγγραφέων και εναγόμενος στην υπόθεση γνώριζε ότι το βιβλίο θα μπορούσε να προκαλέσει βλάβη στον X. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα απαγόρευσης επανέκδοσής του βιβλίου θεωρώντας ότι ο X θα αναγνωριζόταν μόνο από τους γνωστούς του και η βλάβη αυτή δεν μπορούσε να θεωρηθεί επαρκής ώστε να απαγορευτεί η επανέκδοση ενός τόσο σημαντικού, πρωτότυπου και ενδιαφέροντος βιβλίου. Ταυτόχρονα, επιδίκασε αποζημίωση είκοσι χιλιάδων φράγκων στον εκδότη και τον κληρονόμο του Ανατόλ Φρανς, οι οποίοι άσκησαν έφεση κατά της αποφάσεως.

Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι η πλειοψηφία των ομοιοτήτων μεταξύ του μυθιστορηματικού ήρωα Julien Sarricte και του X θα μπορούσαν εύκολα να θεωρηθούν συμπτωματικές, εκτός από μία⁸¹⁵. Το γεγονός ότι ο μυθιστορηματικός χαρακτήρας παρουσιάζει συμπτώματα τρέλας στις 27 Μαΐου 1913, μια μέρα αργότερα από τη μέρα που ο X πράγματι εισήχθη σε ψυχιατρείο, δεν μπορεί να θεωρηθεί συμπτωματικό. Όμως, όσοι γνώριζαν τον X και τον συνέδεσαν με τον ήρωα του βιβλίου, δεν θεώρησαν ότι X ήταν ικανός να διαπράξει ένα αντίστοιχο έγκλημα με τον ήρωα του βιβλίου. Η ουσιώδης αυτή διαφορά μεταξύ των δυο, μόνο στην μείωση της ευθύνης του συγγραφέα οδηγεί καθώς αποδεικνύει ότι πρόκειται για ένα μυθοπλαστικό ήρωα που βασίστηκε σε ένα πραγματικό πρότυπο. Συνεπώς η μόνη άμεση βλάβη του X, είναι η αναφορά στην συγκεκριμένη ημερομηνία που κλείστηκε στο ψυχιατρείο, καθώς του θυμίζει ένα ιδιαίτερα επώδυνο περιστατικό της ζωής του. Επειδή το δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε μόνο αυτή η άμεση βλάβη, μείωσε το ποσό της αποζημίωσης από 20.000 σε 5.000 φράγκα.

2.1.3. Στην ελληνική: Η δοκιμασία της «μυστικής ευωχίας».

Στην ελληνική θεωρία σε μια προσπάθεια περιγραφής αυτής της εμπειρίας λογοτεχνικής γραφής και ανάγνωσης γίνεται λόγος για τη «μυστική ευωχία» που εκλύει ένα έργο τέχνης. Χαρακτηριστικά υποστηρίζεται ότι όσο πολυτιμότερο αισθητικά είναι το συγκεκριμένο έργο τόσο εντονότερη θα είναι η «μυστική ευωχία» που μέσω αυτού θα προσφέρεται στον θεατή ή αναγνώστη και περαιτέρω τόσο δυσκολότερη θα είναι η κατίσχυση του δικαιώματος της προσωπικότητας⁸¹⁶.

Σημειώνεται επίσης ότι για την προσβολή είναι απαραίτητη μια ελάχιστη αναγνωρισιμότητα του προσώπου μέσα στο έργο τέχνης έστω και μόνο από το στενό του προσωπικό ή επαγγελματικό περιβάλλον και δεν είναι απαραίτητο να αναφέρεται σε ευρέως γνωστό πρόσωπο. Η αναγνωρισιμότητα δεν αποκλείεται ακόμα και αν ο χαρακτήρας του έργου που παραπέμπει εμφανώς σε υπαρκτό πρόσωπο διαθέτει και διαφορετικά χαρακτηριστικά που δεν τα έχει το πρόσωπο. Όσο το πραγματικό πρόσωπο παραμένει αναγνωρίσιμο δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι ο σχετικός με αυτό χαρακτήρας του έργου αυτονομείται και αποτελεί δημιούργημα φαντασίας⁸¹⁷.

Καθώς άλλωστε τέτοιες υποθέσεις δεν έχουν απασχολήσει τα ελληνικά δικαστήρια στην έκταση που έχει απασχολήσει τις προαναφερόμενες έννομες τάξεις, η δοκιμασία που ακολουθούν για να διαπιστώσουν αν ένα υπαρκτό πρόσωπο

⁸¹⁵ Cour d' appel Paris, 24 avr. 1936 D.H. 1936.319; S.1936.2.214 *Maison d' Editions Calmann- Levy et Psichari c. X*.

⁸¹⁶ Παπανικολάου Π., *Η ελευθερία της τέχνης και το δικαίωμα προσωπικότητας*, ο.π. σελ. 78.

⁸¹⁷ Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ο.π., σελ. 1279.

αναγνωρίζεται και προσβάλεται από μια αφήγηση, να εξατομικευτεί δηλ. η προσβολή και στη συνέχεια να καθοριστεί ποια είναι η φύση/ ποιότητα της βλάβης και της ζημίας δεν έχει χαρακτηριστεί με συγκεκριμένο τρόπο. Μπορεί να σημειωθεί ότι έχει κοινά σημεία με τη μέθοδο που ακολουθούν τα γαλλικά δικαστήρια. Αρχικά αναζητούνται προσδιοριστικά στοιχεία του θιγόμενου προσώπου και στη συνέχεια ερευνάται αν πράγματι το κείμενο περιέχει προσβλητικούς ισχυρισμούς γεγονότων.

Ειδικότερα η μεθοδολογία αναγνώρισης ενός προσώπου που ακολουθούν σε αγωγές προσβολής της προσωπικότητας είναι τα προσδιοριστικά της προσωπικότητας στοιχεία που αναφέρονται σε ένα κείμενο στο οποίο δεν κατονομάζεται ένα πρόσωπο, παραπέμπουν στον ενάγοντα. Για την ανάλυση αυτής της τεχνικής, ενδιαφέρον έχει το σκεπτικό της απόφασης για το βιβλίο της δημοσιογράφου Ρ. Μάλιου, με τίτλο «Τρέχα Βασίλη»⁸¹⁸. Στο εξώφυλλο δεν αναφέρεται σε ποιο είδος γραφής ανήκει το κείμενο. Δεν χαρακτηρίζεται από τον εκδότη και τη συγγραφέα ως μυθοπλασία⁸¹⁹. Ο ανιψιός της συγγραφέως και γνωστός ποδοσφαιριστής Βασίλης Τοροσίδης στράφηκε εναντίον της ισχυριζόμενος ότι προσέβαλε την τιμή, την υπόληψή του και την προσωπικότητά του.

Το δικαστήριο έκρινε ότι το βιβλίο περιέχει στοιχεία εμμέσως προσδιοριστικά της ταυτότητας του ενάγοντα. Ειδικότερα σε αυτό αναφέρεται: α) το πραγματικό όνομα του πατέρα του ενάγοντος, β) η πόλη καταγωγής του, γ) η τοπική ομάδα που ξεκίνησε την καριέρα του, δ) η θέση που καταλαμβάνει ο ενάγων στη διάταξη της ομάδας του εντός αγωνιστικού χώρου, ε) η συμμετοχή του στην Εθνική Ομάδα Ελπίδων και τέλος στο γεγονός ότι πλέον ο ποδοσφαιριστής έχει μια διεθνή καριέρα. Επιπλέον στο εξώφυλλο του βιβλίου υπάρχει ως υπότιτλος η φράση «Μπάλα, δόξα, χρήμα... και καλάμι: το ποδόσφαιρο όπως το γνώρισα».

Στην εισαγωγή του βιβλίου αναφέρονται τα εξής: «Στόχος αυτού του βιβλίου δεν είναι παρά μόνο ένας. Να περαστεί το μήνυμα προς πάσα κατεύθυνση πως τίποτα δεν είναι ακατόρθωτο.. Και πως αν το όνειρο γίνει πραγματικότητα μπορεί να σε αλλοτριώσει. Να σε κάνει άλλον άνθρωπο. Να πετάς στα ουράνια, χωρίς φόβο και πάθος. Χωρίς να κοιτάς πίσω σου. Χωρίς να εκτιμάς και, το κυριότερο χωρίς να θυμάσαι που ήσουν και ποιος ήσουν, πριν γίνεις αυτό που είσαι σήμερα». Το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών δεν περιορίστηκε να αντλεί στοιχεία αναγνώρισης από το ίδιο το κείμενο, αλλά διαπίστωσε ότι σε συνέντευξη που έχει παραχωρήσει η συγγραφέας σε εφημερίδα αναφέρει ρητά ότι το βιβλίο αφορά τον ανιψιό της. Με βάση τα παραπάνω έκρινε ότι αναγνωρίζεται στο κείμενο ο ενάγοντας.

Εξετάζοντας τον ισχυρισμό του περί προσβλητικού για την προσωπικότητά του περιεχομένου, έκρινε ότι ο ενάγοντας πράγματι παρουσιάζεται ως αθλητής χωρίς ικανότητες, που ανήλθε με τη βοήθεια τρίτων και χωρίς ήθος, ο οποίος γρήγορα αλλοτριώθηκε από τη δόξα και τα χρήματα. Όπως σημειώθηκε, η συγγραφέας δεν επιφυλάχθηκε για την ακρίβεια αυτών των ισχυρισμών παρά την απόλυτη αναλήθειά τους. Όπως προκύπτει από τον τρόπο και το ύφος που αυτά είναι γραμμένα είχε αναμφίβολη πρόθεση να βλάψει. Για αυτό έκρινε ότι το βιβλίο προσέβαλε την τιμή και εν γένει την προσωπικότητα του ενάγοντος, του επιδίκασε αποζημίωση και διέταξε διακοπή κυκλοφορίας του βιβλίου και απόσυρση των υπαρχόντων αντιτύπων από την αγορά.

Μια από τις ελάχιστες υποθέσεις προσβολής υπαρκτού προσώπου μέσω μυθοπλασίας που έχουν απασχολήσει την ελληνική δικαιοσύνη αφορούσε το μυθιστόρημα «Οι Άθλιοι της Κατοχής. Η άλλη άποψη» (2005)⁸²⁰. Οι πρώτες

⁸¹⁸ Μάλιου Ρ., *Τρέχα Βασίλη*, Αθήνα, εκδ. Αρμός 2008.

⁸¹⁹ ΠΠρΑΘ 4367/2010, ΔίΜΕΕ, 2/2011, έτος 8ο, σελ. 190 επ.

⁸²⁰ Κοσκολέτος Κ., *Οι Άθλιοι της Κατοχής. Η άλλη άποψη*, Αθήνα, εκδ. Γκοβόση 2005.

ξαδέλφες του συγγραφέα του βιβλίου υποστήριξαν ότι αναφέρει περιστατικά που συνέβησαν στην περιοχή του Φενεού Κορινθίας κατά τη διάρκεια της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου, περιέχει κακόβουλα ψεύδη και προσβάλλει τη μνήμη της γιαγιάς και του πατέρα τους. Προς απόδειξη των ισχυρισμών τους προσκόμισαν επιστολές αναγνωστών που υποστήριζαν ότι τα περιστατικά που αναφέρονταν είναι αναληθή και δυσφημιστικά.

Στον πρώτο βαθμό απορρίφθηκε η αγωγή τους. Σε δεύτερο βαθμό το Εφετείο Αθηνών εξετάζοντας αν πράγματι αναγνωρίζονται οι συγγενείς του συγγραφέα στο βιβλίο έλαβε υπόψιν τα εξής: α) ότι ο συγγραφέας δεν ανέφερε πραγματικά ονόματα αλλά χρησιμοποίησε ονόματα χαρακτήρων της ιστορίας, της μυθολογίας και της λογοτεχνίας για τους χαρακτήρες του βιβλίου του, γ) ότι δεν αναφέρει ότι πρόκειται για αυτοβιογραφικό έργο, δ) το επίθετο της μυθοπλαστικής οικογένειας δεν ταυτίζεται με το δικό του, ε) το βιβλίο περιλαμβάνει την δήλωση του συγγραφέα ότι *«οποιοσδήποτε παρομοιώσεις προσώπων ή χαρακτήρων μέσα από αυτή εδώ την ιστορική αφήγηση είναι τυχαίες»*⁸²¹.

Όπως σημείωσε έλαβε υπόψιν όσα επικαλούνται οι διάδικοι, προσκομιζόμενα αποδεικτικά έγγραφα και τα διδάγματα της κοινής πείρας και λογικής. Κατά την άποψη του δικαστηρίου, δεν επαρκεί για την αναγνώριση του θείου του συγγραφέα κάτω από το προσωπείο του μυθοπλαστικού Ιαβέρη του βιβλίου το επιχείρημα ότι και οι δυο ήταν και δάσκαλοι και ιερείς. Εκτίμησε επίσης ότι από τις προσκομιζόμενες επιστολές δεν προκύπτει ότι οι συντάκτες τους έχουν διαβάσει το βιβλίο και αναγνωρίζουν στα πρόσωπα των χαρακτήρων του βιβλίου τους συγγενείς του συγγραφέα.

Ταυτόχρονα το Εφετείο Αθηνών έκρινε ότι πράγματι όπως υποστηρίζουν οι ενάγοντες, το βιβλίο βασίζεται σε προσωπικά βιώματα του συγγραφέα. Ο αφηγητής, όπως και ο συγγραφέας, είναι ένα παιδί που έχει ζήσει στα χρόνια της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου όπως όπου υπήρχε μίσος και διχασμός μεταξύ των μελών της ίδιας οικογένειας. Όμως κρίνει ότι οι ισχυρισμοί γεγονότων που προβάλλονται ως δυσφημιστικοί για τους αποθανόντες συγγενείς του συγγραφέα αποτελούν αποκυήματα της φαντασίας του συγγραφέα. Σε αυτή την εκτίμηση συμβάλει ότι ο ίδιος ο συγγραφέας δεν υποστηρίζει την ιστορική αλήθεια των γεγονότων που περιγράφει. Όσα περιγράφονται στο βιβλίο έχουν συμβεί και σε άλλα μέρη της Ελλάδος και κάποια από αυτά είναι κοινά βιώματα σε πολλούς. Με βάση τα παραπάνω έκρινε ότι δεν αναγνωρίζονται οι συγγενείς πίσω από τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες οπότε δεν τίθεται ζήτημα προσβολής της μνήμης τους.

Συνεχίζοντας το συλλογισμό του πρόσθεσε ότι ακόμα όμως και αν αναγνωριζόταν το υπαρκτό πρόσωπο θα υπήρχε ζήτημα σύγκρουσης με τη συνταγματικά προστατευόμενη ελευθερία της τέχνης του συγγραφέα και του κοινού. Κατά την άποψη του δικαστηρίου, το βιβλίο αποτελεί λογοτεχνικό έργο καθώς κίνητρο του συγγραφέα είναι, μέσω της καλλιτεχνικής δημιουργίας, να καυτηριάσει τις δεινές καταστάσεις που διαδραματίστηκαν στον ελληνικό χώρο τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Εκτιμά ότι το βιβλίο επειδή συνδυάζει αυτούς τους δυο σκοπούς, αφενός την ελεύθερη καλλιτεχνική και πνευματική δημιουργία αλλά και την ελεύθερη έκφραση των στοχασμών του συγγραφέα, προστατεύεται από τις διατάξεις των άρθρων 16 παρ. 1, 14 παρ. 1, 2 και 3 του Συντάγματος. Σε αντιδιαστολή με το άρθρο 14 Σ η τέχνη δεν υπόκειται σε περιορισμούς αλλά στο γενικώς ισχύον δίκαιο.

⁸²¹ Εφετείο Αθηνών (υπ. αριθ. 1121/2011). Δημοσιευμένη σε: Επισκεδ Γ/2011, με εισαγωγικό σημείωμα Κ. Παμπούκης, σελ.825 επ.

Ακολουθώντας το σκεπτικό του Αρείου Πάγου στην υπόθεση Μπαμπινιώτη (ΑΠ 13/1999), σημειώνει ότι τα ύψιστα κοινωνικά αγαθά της ελεύθερης πνευματικής δημιουργίας και έκφρασης των στοχασμών είναι υπέρτερα του δικαιώματος προστασίας της τυχόν θιγόμενης προσωπικότητας εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου. Αναγνωρίζεται ότι η ελευθερία της τέχνης θεσπίζεται όχι μόνο για τον δημιουργό αλλά και για το κοινό του, για όσους το συγκεκριμένο έργο τέχνης ικανοποιεί τις αισθητικές ανάγκες και συμβάλλει στην πνευματική ολοκλήρωσή τους. Σε αυτή την απόφαση παρατηρείται μια αντίφαση. Αναγνωρίζεται ότι ο συγγραφέας άντλησε από προσωπικά βιώματα και συνακόλουθα από υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα. Στην αρχή του μυθιστορήματος υπάρχει ένα μικρό κείμενο που τιτλοφορείται «Σύντομη Αναφορά» με αναφορές σε «ένα (ανώνυμο) ανήλικο παιδί, που φέρει... το δυσβάστακτο στίγμα του γιου ενός κομμουνιστή...». Παρόλα αυτά το Εφετείο Αθηνών έκρινε ότι οι χαρακτήρες και η πλοκή του έργου ήταν επινοημένες χωρίς να αιτιολογεί ποιες ήταν οι διαφορές μεταξύ των συγγενών του συγγραφέα και των μυθοπλαστικών χαρακτήρων του έργου τον οδήγησαν σε αυτό το συμπέρασμα.

Για παράδειγμα δεν εκτίμησε ότι στην συσχέτιση των προσώπων μπορεί να συμβάλει σημαντικά η συγγένεια του συγγραφέα με τον δάσκαλο και ιερέα του τόπου που μεγάλωσε. Επίσης στο σκεπτικό της απόφασης δεν αιτιολογείται γιατί δεν αναγνωρίζεται η γιαγιά του συγγραφέα ως μυθοπλαστική Κίρκη.

Στην απόφαση επίσης δεν σημειώνεται ότι η επιλογή των ονομάτων Ιαβέρνης και Κίρκη δεν είναι τυχαία. Παραπέμπει τον αναγνώστη στον αστυνομικό επιθεωρητή που καταδίωκε με σκληρό και άδικο τρόπο τον Γιάννη Αγιάννη στο μυθιστόρημα «Άθλιο» του Βίκτορος Ουγκώ. Η Κίρκη παραπέμπει στην μάγισσα που εμπόδισε τον Οδυσσέα στην «Οδύσσεια» του Ομήρου να φτάσει στον προορισμό του. Με άλλα λόγια έχουν ένα συγκεκριμένο δυσφημιστικό περιεχόμενο και οδηγούν σε εικασίες τον αναγνώστη του βιβλίου.

Η δεύτερη σχετική απόφαση που απασχόλησε την ελληνική δικαιοσύνη αφορούσε την προσβολή μνήμης αποβιώσαντος από την προβολή επεισοδίου της γνωστής τηλεοπτικής σειράς «10^η Εντολή»⁸²². Συγγενείς της νεαρής δασκάλας που αποκεφαλίστηκε από το σύζυγό της και στη συνέχεια εκείνος περιέφερε το κεφάλι στο νησί που διέμεναν κατά τη καταδίωξη του και πριν τη σύλληψή του από την αστυνομία στράφηκαν κατά του τηλεοπτικού σταθμού και της εταιρείας παραγωγής της γνωστής τηλεοπτικής σειράς όταν πληροφορήθηκαν από αναρτήσεις σε ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης ότι πρόκειται να προβληθεί επεισόδιο της σειράς που ήταν βασισμένο σε αυτή την ιστορία. Με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων ζήτησαν να διαγραφεί από την ιστοσελίδα που προέβαλε τη σειρά η εν λόγω ανάρτηση καθώς συνοδεύοταν από λεπτομέρειες και φωτογραφίες από το έγκλημα και ανέφερε τα ονόματα του ζεύγους με σκοπό την προώθηση προβολής του εν λόγω επεισοδίου. Επίσης αιτήθηκαν να απαγορευτεί να μεταδοθεί το επεισόδιο καθότι εκθέτει την νεκρή συγγενή τους στα μάτια χιλιάδων τηλεθεατών και προκαλεί στους ίδιους τεράστιο ψυχικό πόνο.

⁸²² Μον. Πρωτ. Θεσσαλ. 5506/2015. (Διαδ. Ασφ. Μέτρων). Πηγή Βάση Νομικών Πληροφοριών Nomos. Επίσης βλέπε δημοσιεύματα σε ημερήσιο τύπο, *Τι απαντά ο Πάνος Κοκκινόπουλος Για τα ασφαλιστικά μέτρα στην 10ή εντολή*, tvxs, 11.03.2015, Προσβάσιμο σε: <http://tvxs.gr/news/internet-mme/ti-apanta-o-panos-kokkinopoylos-gia-ta-asfalistika-metra-stin-10i-entoli> όπου ο σκηνοθέτης σημειώνει την ηθική του δέσμευση απέναντι σε συγγενείς θυμάτων να μην δραματοποιεί τα εγκλήματα με τρόπο που να αναγνωρίζονται οι πραγματικές ιστορίες. Για την απόρριψη των ασφαλιστικών μέτρων, *Δικαίωση Κοκκινόπουλου για την «10ή Εντολή» της Σαντορίνης*, tvxs, 06.05.2015, Προσβάσιμο σε: <http://tvxs.gr/news/alles-texnes/dikastiki-dikaiosi-gia-ton-pano-kokkinopoylo-kai-ti-10i-entoli>.

Το δικαστήριο για να διαπιστώσει αν πράγματι αναγνωρίζεται το θύμα αυτού του εγκλήματος αρχικά παρέθεσε με λεπτομέρειες τα πραγματικά περιστατικά του αποτρόπαιου εγκλήματος. Ο δράστης μαχαίρωσε και στη συνέχεια αποκεφάλισε τη νεαρή συζυγό του, περιέφερε το κεφάλι της συζύγου του, αντιστάθηκε στη σύλληψή του και τελικά συνελήφθη μετά από κνηνητό σε επαρχιακό δρόμο και συνελήφθη αφού τραυματίστηκε σοβαρά από τους αστυνομικούς που τον καταδίωκαν. Η ανθρωποκτονία έλαβε ευρύτατη δημοσιότητα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ο δράστης καταδικάστηκε πρωτόδικα για τις εγκληματικές του πράξεις σε εικοσιτέσσερα χρόνια κάθειρξη.

Διαπίστωσε ότι πράγματι σε ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης που διαχειρίζονταν οι υπεύθυνοι της τηλεοπτικής σειράς προβάλλονταν δύο σκηνές του επεισοδίου στις οποίες ο δράστης περιφέρεται με το κεφάλι του θύματος στο χέρι του. Η ανάρτηση συνοδευόταν από πλήθος φωτογραφιών από τα γυρίσματα της σειράς, που απεικόνιζαν την κεφαλή του θύματος. Άλλοτε κάποιος την κρατούσε άλλοτε εγκαταλειμμένη στο έδαφος. Υπήρχαν φωτογραφίες και ενός περιπολικού. Στην ανάρτηση υπήρχαν αναφορές στο ζεύγος και στο έγκλημα, όπως λεπτομέρειες σχετικές τόσο με την έγγαμη συμβίωση του θύματος και του δράστη, καθώς και για τον τρόπο τέλεσης του εγκλήματος αλλά και την ποινή που επιβλήθηκε στο δράστη.

Το Μονομελές Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης έκρινε ότι με βάση τα παραπάνω ότι αναγνωρίζεται το θύμα αυτής της εγκληματικής ενέργειας από το συγγενικό και φιλικό της περιβάλλον. Η αναγνώριση μόνο από αυτά τα πρόσωπα επαρκεί. Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εν λόγω εγκλήματος οδηγούν στην αναγνώριση από μεγάλο αριθμό γνωστών της και με βεβαιότητα από το προσωπικό της περίγυρο. Απέρριψε τον ισχυρισμό ότι το επεισόδιο αποτελεί δημιούργημα της φαντασίας του σεναριογράφου. Για να υποστηρίξει τον ισχυρισμό αυτό σημείωσε ότι ο σκηνοθέτης της σειράς παραδέχεται σε συνεντεύξεις του ότι το σενάριο βασίζεται σε αληθινές ιστορίες. Αναγνώρισε ότι το σενάριο μπορεί να διανθίζεται ή εμπλουτίζεται από επινοημένα στοιχεία. Αλλά οι τηλεθεατές της σειράς θα συσχετίζουν το επεισόδιο με το έγκλημα και το προσωπικό περιβάλλον της αποθανούσας θα την αναγνώριζε.

Με βάση τα παραπάνω έκρινε ότι αρκεί να αναγνωριστεί ένα πρόσωπο σε ένα καλλιτεχνικό έργο από το φιλικό και συγγενικό του περιβάλλον και δεν απαιτείται να αναγνωριστεί από το σύνολο των θεατών/αναγνωστών. Έλαβε υπόψιν όχι μόνο το εν λόγω καλλιτεχνικό έργο αλλά και εξωτερικά στοιχεία όπως τους τρόπους προώθησης του επεισοδίου με αναφορές στο πραγματικό έγκλημα και την παραδοχή του σκηνοθέτη ότι η εν λόγω σειρά βασίζεται σε πραγματικά εγκλήματα. Αλλά δεν προχώρησε σε μια κρίση πως τα επινοημένα στοιχεία του σεναρίου θα μπορούσαν να μεταβάλουν την αρχική εντύπωση του τηλεθεατή. Κρίσιμος παράγοντας για την αναγνώριση αποτέλεσαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εν λόγω εγκλήματος. Με άλλα λόγια κύριο στοιχείο αναγνώρισης ενός προσώπου κρίθηκε ότι η ιδιότητα του ως θύματος σε ένα αποτρόπαιο, ιδιαίτερος προβλεπόμενο και σχετικά πρόσφατο έγκλημα⁸²³.

2.2. Ασκώντας κριτική στις δοκιμασίες.

Στην γαλλική, γερμανική, ελληνική έννομη τάξη το δικαίωμα του συγγραφέα να αντλεί από πραγματικές ιστορίες τελεί υπό την αίρεση μη αναγνώρισης των υπαρκτών προσώπων πίσω από τα προσωπεία των μυθοπλαστικών ηρώων. Γίνεται δεκτό ότι ο συγγραφέας έχει ευθύνη -εφόσον εμπνέεται από πραγματικά πρόσωπα

⁸²³ Για περαιτέρω ανάλυση της υπόθεσης βλέπε τρίτο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

και περιστατικά -να τα παραλλάσει και να τα καθιστά μη αναγνωρίσιμα στο κοινό. Στις προαναφερόμενες αποφάσεις, το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσο έχει επιτευχθεί η αισθητική αποξένωση του έργου από την πραγματικότητα. Σε αποφάσεις γαλλικών δικαστηρίων αναζητήθηκε αν το «μυθοπλαστικό πέπλο» που κάλυπτε τους χαρακτήρες στο έργο ήταν επαρκώς αδιαφανές.

Οι παρόμοιες αυτές δοκιμασίες που υποβάλλονται τα έργα από τα δικαστήρια για να κρίνουν αν τελικά προσβάλουν ένα υπαρκτό πρόσωπο προσκρούουν σε μια σειρά από δυσκολίες. Ακόμα και αν ένας συγγραφέας επιχειρήσει να παραλλάσσει μέσω της μυθοπλασίας αυτά τα πρόσωπα για να τα προστατέψει, είναι αμφίβολο πως θα κριθεί αυτή η πράξη του. Είναι αόριστο ποια προσδιοριστικά στοιχεία ενός προσώπου οδηγούν στην αναγνώριση και ποια όχι. Επίσης η πρόθεση του αυτή μπορεί να παρερμηνευτεί. Αν ο συγγραφέας διηγηθεί μια πραγματική ιστορία αλλάζοντας προσδιοριστικά στοιχεία του προσώπου, μπορεί και πάλι να αναγνωρίζεται αν η ιστορία είναι ιδιαιτέρως γνωστή. Το ίδιο ισχύει αν ο συγγραφέας επιχειρήσει το αντίστροφο να διατηρήσει τα χαρακτηριστικά ενός προσώπου τοποθετώντας τον ως ήρωα σε μια εντελώς διαφορετική ιστορία. Τα επινοημένα στοιχεία μπορεί να γίνουν πιστευτά ως να αποκαλύπτουν μια άγνωστη πτυχή ενός προσώπου και των συμπεριφορών του. Σε αυτή την περίπτωση μπορεί να θεωρηθεί ότι αφήνουν υπόνοιες για κάποια άγνωστη ύποπτη δράση του και να τον δυσφημούν. Με άλλα λόγια αν ο συγγραφέας επιχειρήσει να αναμίξει επινοημένα και πραγματικά στοιχεία είναι αμφίβολο αν θα πετύχει να μην αναγνωριστεί ένα πρόσωπο. Επίσης είναι ασαφές αν θα εκτιμηθεί από το δικαστήριο ως μια προσπάθεια να αποξενώσει το έργο του από την πραγματικότητα ή αν επιδιώκει να διαστρεβλώσει την εικόνα ενός προσώπου μέσω της μυθοπλαστικής απεικόνισής του. Αν θα εκτιμηθεί από το δικαστήριο ως πρόθεση μη αναφορικότητας του έργου του ή ως πρόθεση βλάβης της φήμης του προσώπου.

Επιπρόσθετα οι δοκιμασίες αυτές περιορίζουν το εννοιολογικό περιεχόμενο της καλλιτεχνικής ελευθερίας τόσο του καλλιτέχνη όσο και του αναγνωστικού κοινού. Παραβλέπει τις συγγραφικές τάσεις και αναγνωστικές συνήθειες και αντιλήψεις. Οι συγγραφείς, όπως αναλύθηκε παραπάνω, δεν επιδιώκουν να αποξενώσουν το έργο τους από την πραγματικότητα. Επιδιώκουν να διαμορφώσουν μια νέα γλώσσα αφήγησης, ένα προσωπικό ύφος και συνακόλουθα δημιουργήσουν ένα νέο κόσμο αντίληψης της πραγματικότητας. Στόχος είναι η δημιουργία ενός νέου κόσμου μέσω της γλώσσας όχι η αποξένωση ή η ανύψωση από τον εμπειρικό κόσμο που συχνά είναι μέρος της θεματικής τους. Όπως προαναφέρθηκε, οι ιστορίες τους είναι από ποικίλα υλικά. Αντλούν συχνά τα θέματά τους από την οικεία καθημερινότητά τους και από τα βιώματά τους και βασίζονται σε υπαρκτά πρόσωπα και πραγματικές ιστορίες. Η αυστηρή επιβολή μιας ευθύνης του καλλιτέχνη να αποξενώσει το έργο του από την πραγματικότητα θα σήμαινε- όπως υποστηρίχθηκε από τη μειοψηφία στην υπόθεση Esra - ότι τα καλλιτεχνικά έργα θα πρέπει να αφορούν μόνο φανταστικά πρόσωπα και καταστάσεις.

Αρχικά θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι δοκιμασίες αυτές συμβάλουν να περιοριστούν οι διώξεις μυθιστοριογράφων για τυχαίες ομοιότητες ονομάτων μυθιστορηματικών χαρακτήρων με πραγματικά πρόσωπα. Όπως επίσης αποτρέπουν φαινόμενα άμεσης λογοκρισίας, όπως να αναγνωρίζει τον εαυτό ο πρίγκηπας ενός κράτους, σε ένα μυθιστορηματικό έργο μόνο επειδή είχε ως χαρακτήρα έναν πρίγκηπα χωρίς περαιτέρω κοινά στοιχεία⁸²⁴. Αποδέχονται τη μυθοπλαστική

⁸²⁴ Βλέπε παραπάνω.

«σύμβαση» ότι δεν έχουν δηλ. κυριολεκτικό νόημα όσα περιγράφονται σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο και δεν θα πρέπει να ταυτίζονται οι μυθιστορηματικοί χαρακτήρες με υπαρκτά πρόσωπα. Συμβάλουν με αυτό τον τρόπο στην εκπαίδευση του αναγνωστικού κοινού στην «μυθοπλαστική σύμβαση».

Ταυτόχρονα όμως παραβλέπουν τη σύγχρονη εμπειρία λογοτεχνικής γραφής και ανάγνωσης. Οι σύγχρονοι καλλιτέχνες αναζητούν διαρκώς νέους τρόπους αναδιαπραγμάτευσης αυτής της σχέσης πραγματικότητας και μυθοπλασίας «παίζοντας» με την αυτοβιογραφική επιθυμία του κοινού και «αποκαλύπτοντας» την προσωπική τους διαδικασία συγγραφής και ανάκλησης προσώπων και γεγονότων. Ο σύγχρονος αναγνώστης πλέον είναι εξοικειωμένος με τη διαδικασία λογοτεχνικής γραφής. Ακόμα και για τα αυτοβιογραφικά έργα κατανοεί πως η μνήμη με το έμφυτο στοιχείο της τη φαντασία μεταλλάσσουν τις αναμνήσεις. Λογοτεχνικές θεωρίες και η λογοτεχνική κριτική υποψιάζουν τον αναγνώστη για την πολυσημία του λογοτεχνικού κειμένου. Παραπέμπουν σε μια προσπάθεια αυτονόμησης του λογοτεχνικού λόγου που δεν είναι το σύγχρονο διακύβευμα αυτού του λόγου.

Επίσης τα δικαστήρια που ακολουθούν αυτή την τεχνική ουσιαστικά αναζητούν έναν ειδικό τύπο αναγνώστη. Στην προαναφερόμενη υπόθεση *Esra* γίνεται λόγος για τον πρότυπο αναγνώστη, εκείνο που είναι «εξοικειωμένος με τις ειδικές συνθήκες της κρινόμενης ατομικής περίπτωσης αναγνώστης». Θα πρέπει να γνωρίζει τα υπαρκτά πρόσωπα και τη δράση τους και διαβάζοντας το συγκεκριμένο έργο να πειστεί ότι αναγνωρίζονται παρά το μυθοπλαστικό πλαίσιο. Ουσιαστικά ο πρότυπος αυτός αναγνώστης έχει μια σειρά από πεποιθήσεις για το υπαρκτό πρόσωπο και την προσωπικότητά του που θα πρέπει να επιβεβαιωθούν.

Όπως σημειώνεται στη γερμανική νομολογία, η λειτουργία του κριτηρίου αυτού προϋποθέτει την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη σώρευση στοιχείων που ενδεικνύουν την εκζητούμενη ταυτοποίηση. Θα πρέπει να αναζητηθούν στοιχεία εντός του κειμένου όπως το περιεχόμενο, οι ισχυρισμοί, τα γεγονότα, το πλαίσιο και παρά του κειμένου όπως το σημείωμα του εκδότη, το εξώφυλλο, η καταλογράφηση ενός κειμένου ως μυθοπλασία⁸²⁵. Θα αναζητηθούν στοιχεία και εκτός του κειμένου όπως συνεντεύξεις του συγγραφέα και η λογοτεχνική κριτική για το κείμενο. Ο δικαστής εντέλει θα κρίνει ποιος είναι ο πρότυπος αναγνώστης και τι έκρινε. Επίσης θα εκτιμήσει το σύνολο των προαναφερόμενων κριτηρίων.

Ο γερμανός θεωρητικός της λογοτεχνίας W. Iser στο έργο του «Η πράξη της ανάγνωσης. Μια θεωρία της αισθητικής απάντησης», υποστηρίζει ότι το λογοτεχνικό κείμενο διαμορφώνεται σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και μέσω επιλογών σε ένα λογοτεχνικό σύστημα μέσα από την πρόθεση του συγγραφέα⁸²⁶. Με άλλα λόγια ο αναγνώστης αποκωδικοποιεί το κείμενο βασιζόμενος σε μία σειρά από αναφορές σε προηγούμενα λογοτεχνικά έργα, σε κοινωνικές καταστάσεις και ιστορικές εποχές και σε πολιτισμικές αναφορές. Διερευνάται η πρόσληψη ενός υπονοούμενου αναγνώστη (implied). Δεν είναι ο πραγματικός αναγνώστης γιατί η διαδικασία της ανάγνωσης καθορίζεται από τις εμπειρίες του. Είναι ο αναγνώστης ο οποίος λαμβάνει υπόψιν όλες τις προαποδοχές/προδιαθέσεις; (predispositions) που τίθενται από το λογοτεχνικό έργο. Επίσης εκείνος που κάνει οτιδήποτε για να ενημερωθεί, έχει την απαραίτητη ικανότητα αλλά και παρατηρεί τις αντιδράσεις του με σκοπό να τις

⁸²⁵ Από αφηγηματολόγους όπως ο Genette το σημείωμα του εκδότη, το εξώφυλλο, η καταλογράφηση ενός κειμένου ως μυθοπλασία ονομάζονται παρακείμενα (paratexts). Genette G., *Narrative Discourse*, Trans. Jane Lewin. Ithaca: Cornell UP, 1980.

⁸²⁶ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, Baltimore and London, John Hopkins University Press 1978.

ελέγξει⁸²⁷. Όμως οι θεωρίες λογοτεχνίας, όπως του Iser, που βασίζονται ουσιαστικά σε ένα πρότυπο αναγνώστη, επικρίνονται ότι δεν είναι τίποτα άλλο από μορφές ανέλεγκτου υποκειμενισμού⁸²⁸. Μια αντίστοιχη κριτική άσκησε ο δικαστής Hohmann Denhardt που μειοψήφησε στην υπόθεση *Esra* υποστηρίζοντας ότι η αναγνώριση στην εν λόγω υπόθεση είναι «μια υποκειμενική εντύπωση πίσω από τα αναγνωστικά γυαλιά των δικαστών»⁸²⁹.

2.2. Νομολογιακά παραδείγματα στην αμερικανική έννομη τάξη. Η δοκιμασία της εύλογης αναγνώρισης από το λογικό αναγνώστη.

Σημαντικός αριθμός σχετικών υποθέσεων εκδικάζονται σε δικαστήρια των Η.Π.Α.⁸³⁰. Σε ορισμένες υποθέσεις τα θιγόμενα πρόσωπα υποστηρίζουν ότι αναγνωρίζονται σε βιβλία ή/και ταινίες και ο τρόπος απεικόνισής τους σε αυτά τους δυσφημεί. Χαρακτηρίζονται από τη θεωρία ως υποθέσεις προσβολής της τιμής από τη μυθοπλασία (*defamation by fiction cases*)⁸³¹. Σε άλλες υποθέσεις οι ενάγοντες προβάλλουν τον ισχυρισμό ότι στο επίμαχο βιβλίο ή στην ταινία αποκαλύπτονται ιδιωτικά γεγονότα του βίου τους (*disclosure of private facts*) ή παρουσιάζονται υπό ψευδή φωτισμό, δηλαδή με διαστρεβλωτικό και ανακριβές τρόπο (*false light privacy*)⁸³². Αυτές οι υποθέσεις χαρακτηρίζονται από τη θεωρία ως υποθέσεις παραβίασης της ιδιωτικότητας σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο (*privacy by fiction cases*)⁸³³. Στην ίδια αγωγή μπορούν να προβληθούν περισσότεροι ισχυρισμοί των θιγόμενων προσώπων οπότε να συρρέουν περισσότερες νομικές αξιώσεις προστασίας δικαιωμάτων⁸³⁴.

Ως μυθοπλασία ορίζεται κάθε επικοινωνία στην οποία ο συγγραφέας άμεσα ή έμμεσα υπονοεί ότι κάποιες ή όλες οι πληροφορίες που ο ίδιος δίδει δε θα πρέπει να

⁸²⁷ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ.31.

⁸²⁸ Rabinowitz P., *Speech act theory and literary studies* σε συλλογικό έργο Selden R. (ed.), *The Cambridge History of literary criticism*, vol.8, From Formalism to Poststructuralism, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, p. 347-374, Holland N. *Five readers reading*, New Haven Yale University Press 1975, σελ.369 επ. Σύμφωνα με την θεωρία του Holland η ανάγνωση είναι μια υποκειμενική διαδικασία που καθορίζεται από την προσωπικότητα του αναγνώστη.

⁸²⁹ Με την άποψη του συμφωνούν οι Schwartz K. and Peifer P., *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ.1962.

⁸³⁰ Ταυτόχρονα πολλές περιπτώσεις προσβολής της τιμής ή ιδιωτικότητας μέσω μυθοπλασίας δεν γίνονται γνωστές γιατί οι διαφορές λύνονται εξωδικαστικά. Βλέπε Savare, *Falsity, Fault and fiction: A new standard for defamation in fiction*, ο.π. σελ.131.

⁸³¹ Όπως αναφέρεται ρητά και στη θεωρία Posner R., *Law and Literature: A Misunderstood Relation*, Cambridge MA, Harvard University Press, First Edition, 1988, σελ. 320 επ. Πάνω από πενήντα αποφάσεις καταμετρώνται από τη θεωρία ως το 1986. Βλέπε Giller R., *Defamation in fiction: The need for a clear "of and concerning standard"*, 3 Entertainment & Sports Law Journal, pp. 1-33, σελ.33.

⁸³² Για τη μετάφραση αυτών των όρων βλεπε Τσακουράκης Σ., *Ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.224.

⁸³³ Βλέπε ενδεικτικά *Julian v. American Business Consultants, Inc.*, 2 N.Y.2d 1, 17, 155 N.Y.S.2d 1, 16, 137 N.E.2d 1, 11 (1956).

⁸³⁴ Ενδεικτικά *Campbell v. The Seabury Press and Will D. Campbell*, 614 F.2d 395; 1980 U.S. App. LEXIS 20034; 5 Media L. Rep. 2612. Βλέπε την υπόθεση αναλυτικά παρακάτω. Επίσης άλλες νομικές βάσεις που συρρέουν στην ίδια αγωγή μπορεί να είναι για προσβολή του δικαιώματος δημοσιότητας, για πρόκληση ψυχικής οδύνης (*intentional infliction of emotional distress*) αλλά και της παραβίασης της ιδιωτικότητας μέσω ιδιοποίησης (*appropriation privacy*). Για παράδειγμα βλέπε *Ruffin-Steinback v. De Passe*. U.S. District Court for the Eastern District of Michigan - 82 F. Supp. 2d 723 (E.D. Mich. 2000). Προσβάσιμη σε: <http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp2/82/723/2522749/>. Σε δεύτερο βαθμό *Ruffin-Steinback v. De Passe*, U.S. 6th Circuit 2001. Προσβάσιμη σε: <http://caselaw.findlaw.com/us-6th-circuit/1408617.html>.

ληφθούν με το κυριολεκτικό τους νόημα⁸³⁵. Νοείται ενιαία για την αμερικανική θεωρία είτε χρησιμοποιείται στη λογοτεχνία και σε κινηματογραφικές ταινίες είτε σε δημοσιογραφικά άρθρα⁸³⁶. Παρακάτω θα αναλυθούν μόνο οι υποθέσεις προσβολής από καλλιτέχνικά έργα.

Οι υποθέσεις αυτές εκδικάζονται κυρίως στα δικαστήρια του Λος Άντζελες και της Νέας Υόρκης καθώς σε αυτές τις Πολιτείες εδρεύουν οι περισσότερες εκδοτικές εταιρείες και τα κινηματογραφικά στούντιο. Το δίκαιο προστασίας της τιμής και της ιδιωτικότητας εντάσσεται στο αδικοπρακτικό δίκαιο (αγγλ. tort law). Το δίκαιο των αδικοπραξιών δεν ρυθμίζεται σε ομοσπονδιακό επίπεδο αλλά είχε δικαιοδοσία να το διαμορφώσει η κάθε Πολιτεία. Για αυτό και διαφοροποιείται από Πολιτεία σε Πολιτεία αλλά οι αρχές που έχουν προέλθει κατά κύριο λόγο από το αγγλικό δίκαιο είναι κοινές⁸³⁷. Οι περισσότερες αμερικανικές Πολιτείες έχουν διατάξεις προστασίας από τη δυσφήμιση (*defamation law*). Όμως κάποιες εκφάνσεις του δικαιώματος και ιδίως η προσβολή μέσω του ψευδούς φωτισμού της ιδιωτικότητας (*false light privacy*) - επειδή θεωρείται ότι συγγέεται με το δίκαιο της δυσφήμισης - δεν αναγνωρίζεται σε αρκετές Πολιτείες⁸³⁸. Για να γίνει δεκτή μια αγωγή δυσφήμισης, ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει τα εξής στοιχεία: α) ψευδής και δυσφημιστικός ισχυρισμός γεγονότος, β) που αφορά τον ενάγοντα, γ) που έχει κοινοποιηθεί σε ένα τρίτο πρόσωπο είτε εσκεμμένα είτε με απερίσκεπτη αδιαφορία, δ) που βλάπτει την φήμη του⁸³⁹.

Το πιο κρίσιμο και δύσκολο σημείο να αποδειχθεί για ένα ισχυρισμό σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο είναι το κριτήριο εξατομίκευσης (αγγλ. *of and concerning element/requirement*)⁸⁴⁰. Ο ενάγων θα πρέπει να καταφέρει να αποδείξει ότι ο ίδιος αναγνωρίζεται ως ο χαρακτήρας του βιβλίου και ότι ο ισχυρισμός τον αφορά. Θα πρέπει να αποδειχθεί είτε ότι στο δημοσίευμα υπονοείται ότι πρόκειται για τον ίδιο είτε από τα περιγραφόμενα γεγονότα να προκύπτει ότι είναι το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται η δημοσίευση⁸⁴¹.

Οι δικαστές επιχειρούν κάθε φορά να προσδιορίσουν τη δοκιμασία αναγνώρισης του ενάγοντα σε αυτό το μυθοπλαστικό πλαίσιο. Διαπιστώνεται επίδραση από το αγγλικό κοινοδίκαιο και τη διαμορφωμένη μέχρι τότε νομολογία του⁸⁴². Το κριτήριο του λογικού αναγνώστη τέθηκε πρώτη φορά στην αγγλική

⁸³⁵ Franklin M. A., *Fiction, Libel, and the First Amendment*, 51 Brook. L. Rev. 269 (1984-1985), σελ.207.

⁸³⁶ Ενδεικτικά για μια πρόσφατη υπόθεση δυσφήμισης μέσω μυθοπλασίας σε ένα δημοσιογραφικό άρθρο βλέπε Hilden J., *The Texas Supreme Court's Libel-By-Fiction Case, A Key First Amendment Controversy*, 09.12. 2003.

⁸³⁷ Zekoll J. and Fleming J.G., *Torts* σε συλλογικό τόμο D.S. Clark, T. Ansay, (eds.), *Introduction to the Law of the United States*, Kluwer, Deventer & Boston 1993, σελ. 190.

⁸³⁸ Βλέπε Zimmerman D.L., *False Light Invasion of Privacy: The Light that Failed*, 64 N.Y.U. L. Rev. 364. (1989).

⁸³⁹ Αντίστοιχα είναι και τα κριτήρια για τη false light privacy. Βλέπε αναλυτικά παραπάνω. Σημειώνεται ότι η γραπτή προσβολή της τιμής είναι γνωστή ως libel και η προφορική ως slander. Και οι δυο χαρακτηρίζονται ως δυσφήμιση (*defamation*). Για να αποζημιωθούν οι εκάστοτε ενάγοντες θα πρέπει να να αποδειχτεί ζημία δηλ. αποδεδειγμένη προσβολή της φήμης. J.Zekoll and J. G. Fleming, *Torts*, ο.π., σελ 204.

⁸⁴⁰ Σε αρχαϊκά αγγλικά η δοκιμασία ονομαζόταν ως colloquium. Βλέπε Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, 51 Brook. L. Rev. 233, (1984-1985), σελ. 255.

⁸⁴¹ Sack Robert. D., *Libel, Slander, and related problems*, 3d edition, Practising Law Institute 1999, παρ. § 2:4.11.

⁸⁴² Το γεγονός ότι τα αγγλικά υπήρξαν η κύρια γλώσσα επέδρασε και στην εισαγωγή της παράδοσης του αγγλικού κοινοδικαίου (*common law*). Η παράδοση του κοινοδικαίου δημιούργησε ένα σύστημα ομοιογένειας του δικαίου στις διαφορετικές Πολιτείες. Clark D.S., *The american legal system and legal culture*, σε D.S. Clark, T. Ansay, (eds.), *Introduction to the Law of the United States*, ed. Kluwer,

νομολογία στην υπόθεση *E. Hulton v. Jones* (1910)⁸⁴³. Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό για να αποφασίσει ο δικαστής αν ένα πρόσωπο αναγνωρίζεται σε ένα μυθοπλαστικό έργο θα πρέπει να δοθεί έμφαση όχι στην πρόθεση του συγγραφέα αλλά στο να αποφανθεί αν οι λογικοί αναγνώστες θα θεωρούσαν ότι εκ προθέσεως ο εναγόμενος έθεσε τον ενάγων ως στόχο του για την εξιστόρηση της ιστορίας⁸⁴⁴.

Στην απόφαση *Youssouff v. Metro-Goldwyn Mayer Pictures* (1934), η δοκιμασία τέθηκε ως εξής: «αν ένας λογικός θεατής βλέποντας την ταινία θα αντιληφθεί ότι ο χαρακτήρας είναι ο ενάγων ο οποίος δρα όπως απεικονίζεται στην ταινία»⁸⁴⁵. Στις 15 Δεκεμβρίου του 1914 ο πρίγκιπας Felis Youssouff, ένας από τους πλουσιότερους άνδρες στη Ρωσία, μαζί με τρεις άλλες μεγάλες προσωπικότητες εκείνης της εποχής, δολοφόνησαν στο σπίτι του τον Ρασπούτιν, υπνωτιστή και σύμβουλο της Τσαρίνας. Η πράξη τους θεωρήθηκε ως πράξη σωτηρίας της Ρωσίας από ένα δαιμόνιο άνθρωπο αλλά ο Τσάρος Νικόλαος αποφάσισε να εξορίσει τον Youssouff. Η σύζυγος του Πριγκίπισσα Irene τον ακολούθησε στην εξορία. Εγκαταστάθηκαν στο Παρίσι λίγο πριν την Σοβιετική Επανάσταση του 1917.

Η πρώτη μεταφορά της αυτής ιστορίας έγινε το 1930 με την ταινία «Rasputin» από μια γερμανική κινηματογραφική εταιρία. Η δεύτερη μεταφορά έγινε το 1932 από την Metro-Goldwyn Mayer M.G.M. Οι παραγωγοί αυτής της ταινίας προσπάθησαν να αποτελεί πιστή αναπαράσταση της εποχής και της ατμόσφαιρας της Τσαρικής Αυλής. Για αυτό προσέλαβαν εξόριστους Ρώσους αριστοκράτες ως συμβούλους για τη συγγραφή του σεναρίου, για τα σκηνικά και τα κοστούμια.

Ταυτόχρονα η μεταφορά της ιστορίας είχε πολλά επινοημένα στοιχεία. Τα ονόματα των πρωταγωνιστών της ιστορίας είχαν αλλάξει. Πολλά γεγονότα είχαν παραποιηθεί για να γίνει το σενάριο δραματουργικά πιο ενδιαφέρον. Σύμφωνα με το σενάριο, ένας άνδρας, ο Paul Chedodieff, και όχι τέσσερις σκοτώνουν τον Ρασπούτιν. Στην απόφαση του Chedodieff να τον σκοτώσει συνέβαλε το γεγονός ότι έλαβε ένα γράμμα από την μνηστή του, Natasha. Σε αυτό του εξηγούσε ότι δεν της άξιζε να γίνει γυναίκα του, ύστερα από αυτό που είχε συμβεί μεταξύ εκείνης και του Ρασπούτιν, κατά τη διάρκεια του υπνωτισμού της. Η σεναριογράφος δημιούργησε το χαρακτήρα και την ιστορία της αποπλάνησης ή του βιασμού από μια φήμη που κυκλοφορούσε ότι η Πριγκίπισσα Irina, μνηστή του Youssouff την περίοδο της δολοφονίας και μετέπειτα σύζυγός του, είχε σημαντική ανάμιξη στη δολοφονία.

Ο παραγωγός της ταινίας αποφάσισε για λόγους προώθησης της ταινίας να

Deventer & Boston 1993, σελ. 6. Στις Η.Π.Α. το αγγλικό Κοινοδίκαιο συμπληρώθηκε με νόμους που θεσπίστηκαν απευθείας από ή για τις Αποικίες. Επηρέασε κυρίως το ιδιωτικό δίκαιο κυρίως το αστικό. Η αγγλική επίδραση ατόνησε και συρρικνώθηκε με την πάροδο του χρόνου το αμερικανικό δίκαιο ακολούθησε αυτόνομη τροχιά ακόμα και στον τομέα του ιδιωτικού δικαίου. Η σημασία του Κοινοδικαίου συνοψίζεται στη κεντρική θέση της νομολογίας, στο λεξιλόγιο και στο τρόπο σκέψης που οδηγεί σε περιπτωσιολογικό και επαγωγικό τρόπο ερμηνείας των κειμένων και στη περιοπτη θέση των δικαστών και των δικαστηρίων. Αυτά τα στοιχεία εξακολουθούν να συνδέουν το αμερικανικό δίκαιο με το αγγλικό και τα διαφοροποιούν από τα ηπειρωτικά συστήματα δικαίου. Για την επίδραση βλέπε αναλυτικά Κοζύρης Φαίδων, *Εισαγωγή στο αμερικανικό δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα 2002, σελ. 4-5.

⁸⁴³ Αναλυτικά και οι σχετικές αποφάσεις που θα αναλυθούν στη συνέχεια σε Giller R., *Defamation in fiction: The need for a clear "of and concerning standard"*, 3 Entertainment & Sports Law Journal, 1986, ο.π.,σελ. 4.

⁸⁴⁴ *E. Hulton v. Jones* 2 K.B. 44, aff'd, [1910]. Παλιότερη από αυτή στο αγγλικό δίκαιο θεωρείται η *Villers v. Mousley* 95 ER 886 (KB,1799). Βλέπε Kearns P., *The legal concept of art*, Oxford, Hart Publishing 1998, σελ.200. Κι στις δυο υποθέσεις η πρόθεση του συγγραφέα έχει αγνοηθεί από το δικαστήριο. Ενδιαφέρεται μόνο για την επίδραση του δημοσιευμένου ισχυρισμού.

⁸⁴⁵ *Youssouff v. Metro-Goldwyn Mayer Pictures*, 50 Times L.R. 581 (Eng. Ct. of App. 1934), reprinted in 99 A.L.R. 864, 866-67.

προσθέσει τον παρακάτω πρόλογο: «αυτή η ταινία αναφέρεται στην πτώση μιας Αυτοκρατορίας που προκλήθηκε από τις τρελές φιλοδοξίες ενός άνδρα. Μερικοί από τους ήρωες ζουν ακόμα, οι περισσότεροι βρήκαν φρικτό και βίαιο θάνατο». Η ταινία με τίτλο «Rasputin and the Empress» (μτφ. Ο Ρασπούτιν και η Αυτοκράτειρα) προβλήθηκε στις αίθουσες στις Η.Π.Α. με μέτρια αποδοχή από το κοινό.

Πριν γίνει πρεμιέρα της ταινίας με νέο τίτλο «Rasputin, The Mad Monk» στη Μεγάλη Βρετανία, η Πριγκίπισσα Irina μίλησε την κινηματογραφική εταιρεία που είχε έδρα και στη Μεγάλη Βρετανία για δυσφήμιση και παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητάς της. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της, εύκολα το κοινό θα την ταύτιζε με τον χαρακτήρα της Natasha καθώς στον πρόλογο της ταινίας αναφερόταν ότι επρόκειτο για πραγματική ιστορία και οι πρωταγωνιστές της ήταν εν ζωή. Οι μόνοι από τους πρωταγωνιστές της ιστορίας που ζούσαν ακόμα ήταν το ζευγάρι των Youssoureff. Στην αναγνώριση συνέβαλε και το γεγονός ότι το 1927 είχε εκδοθεί ένα αυτοβιογραφικό βιβλίο του Youssoureff, που περιέγραφε την συμμετοχή του στη δολοφονία του Ρασπούτιν. Το κοινό είχε συνδέσει την πριγκίπισσα Irina με τη γυναίκα του δολοφόνου του Ρασπούτιν, και κατά συνέπεια θα τη συνέδεε με τον χαρακτήρα της Natasha στη ταινία. Η Πριγκίπισσα Irina υποστήριξε ότι οι δημιουργοί της ταινίας διέδιδαν ψευδείς ισχυρισμούς για εκείνη καθώς την παρουσίαζαν να έχει βιαστεί ή αποπλανηθεί από τον Ρασπούτιν, ενώ εκείνη δεν τον είχε συναντήσει ποτέ κατ' ιδίαν. Ο ισχυρισμός αυτός προσέβαλε την τιμή της.

Η υπεράσπιση υποστήριξε ότι ο χαρακτήρας του Chedodieff δεν ήταν εμπνευσμένος μόνο από το πρίγκιπα Youssoureff αλλά και από έναν άλλον πρίγκιπα, ο οποίος επίσης υπήρξε συνεργός στη δολοφονία του Ρασπούτιν. Επίσης ισχυρίστηκε ότι ο χαρακτήρας της Natasha είχε επινοηθεί από τη σεναριογράφο. Το Δικαστήριο δέχτηκε ότι η πριγκίπισσα Irina θα ταυτιζόταν από το κοινό με το χαρακτήρα της Natasha ειδικά, αφού στον πρόλογο της ταινίας αναφερόταν ότι ήταν πραγματική ιστορία. Επίσης, έκρινε ότι ο ψευδής ισχυρισμός σε μια ταινία συνιστά δυσφήμιση (libel) και όχι εξύβριση (slander). Δέχτηκε ακόμα ότι ο ψευδής ισχυρισμός ότι μια γυναίκα βιάστηκε προσβάλλει την τιμή της. Τελικά έκρινε ότι οι δημιουργοί της ταινίας δυσφήμισαν την Πριγκίπισσα και της επιδίκασε αποζημίωση 25.000 λιρών. Το μεγάλο ποσό της αποζημίωσης θορύβησε τους κινηματογραφικούς παραγωγούς, οι οποίοι τις επόμενες δεκαετίες προσέθεταν δήλωση αποποίησης της ευθύνης (disclaimer) σε όλες τις ταινίες, ακόμα και όταν δεν βασιζόταν σε μια πραγματική ιστορία.

Στις πρώτες αποφάσεις της αμερικανικής έννομης τάξης που χρονολογούνται στις αρχές του 20ού αιώνα δεν προσδιορίζεται με σαφήνεια η δικαστική μέθοδος αναγνώρισης⁸⁴⁶. Στη συνέχεια, όμως, υιοθετείται η δοκιμασία αυτή της εύλογης αναγνώρισης από το λογικό αναγνώστη κατά το πρότυπο του κοινοδικαίου του αγγλοσαξονικού δικαίου. Η δοκιμασία αναγνώρισης εξειδικεύτηκε περαιτέρω μέσα από αμερικανικές αποφάσεις. Πλέον τα δικαστήρια κάθε Πολιτείας παραπέμπουν σε προηγούμενες συναφείς αποφάσεις της ίδιας Πολιτείας⁸⁴⁷. Επιπρόσθετα λαμβάνουν

⁸⁴⁶ Από τις πρώτες αποφάσεις είναι η Binns v. Viagraph Co 210 N.Y. 51, 103 N.E. 1108 (1913) που αφορούσε την προσβολή ενός προσώπου από την απεικόνισή του χωρίς τη συγκατάθεσή του ως ήρωα σε ένα βιβλίο κόμικ καθώς επίσης και η προαναφερόμενη υπόθεση Melvin v.Reid (1931).

⁸⁴⁷ Η δέσμευση από το νομολογιακό προηγούμενο αφορά κατά κύριο λόγο τα ζητήματα συνταγματικού ενδιαφέροντος. Τα δικαστήρια για ζητήματα που συνδέονται με το Αμερικανικό Σύνταγμα αναζητούν την σχετική υπόθεση. Αν υπάρχουν πολλές κοινές αποφάσεις τότε δημιουργείται το state decisis ένα νομολογιακό προηγούμενο που δεσμεύει τους εξής: α) όλα τα κατώτερα δικαστήρια της ίδιας Πολιτείας, β) το ίδιο το Ανώτατο δικαστήριο της Πολιτείας το οποίο για να αλλάξει τη μέχρι τότε νομολογία θα πρέπει να επιχειρηματολογήσει ότι τα περιστατικά της συγκεκριμένης υπόθεσης είναι σημαντικά διαφορετικά από την αντίστοιχη προηγούμενη ή θα πρέπει να

υπόψιν και σχετικές αποφάσεις άλλων Πολιτειών και ακόμα παραπέμπουν ρητά και αγγλικές αποφάσεις.

Οι δίκες για την παραβίαση του δικαιώματος της τιμής και του δικαιώματος της ιδιωτικότητας (*privacy*) είναι συνήθως δίκες με ενόρκους εκτός από τις σπάνιες περιπτώσεις που οι διάδικοι διαφωνήσουν με την παρουσία ενόρκων⁸⁴⁸. Ο δικαστής προσδιορίζει κάθε φορά το κριτήριο και οι ένορκοι καλούνται να κρίνουν επί της αναγνώρισης αφού λάβουν υπόψιν τους όλα τα προσκομισθέντα αποδεικτικά στοιχεία. Τα δικαστήρια δέχονται κάθε αποδεικτικό στοιχείο. Στην ουσία κάθε ισχυρισμός μπορεί να βοηθήσει τον ενάγοντα να αποδείξει την αναγνώριση του σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο⁸⁴⁹.

Εκτός από το νομολογιακό προηγούμενο οι δικαστές λαμβάνουν υπόψιν και παραπέμπουν σε δευτερογενείς πηγές δικαίου (*Restatement*) που έχουν δημιουργηθεί από νομικούς κύκλους με στόχο την ομοιογενή νομολογία και νομική προστασία στις διαφορετικές Πολιτείες των Η.Π.Α.⁸⁵⁰. Ειδικότερα στο σχετικό *Restatement (Second) of Torts Section § 564 (1989)*, έχει οριστεί το κριτήριο εξατομίκευσης (*of and concerning element/ requirement*) ειδικά για τις περιπτώσεις αφήγησης σε ιστορίες, σε δοκίμιο, βιβλίο, θεατρικό έργο ή κινηματογραφική ταινία ως εξής: Η αναγνώριση εξαρτάται από την πρόσληψη του συνετού/λογικού αναγνώστη (*reasonable reader*), δηλ. του αναγνώστη ο οποίος εύλογα κατανοεί ότι ένα μυθιστόρημα ή μια κινηματογραφική πλοκή στοχεύει να μεταφέρει την ιστορία ενός υπαρκτού προσώπου.

Επίσης στο σχολιασμό του εν λόγω *Restatement* επισημαίνεται ότι μια δήλωση αποποίησης ευθύνης (*αγγλ. disclaimer*) στο επίμαχο έργο δεν επαρκεί για να απορριφθεί μια αγωγή⁸⁵¹. Με άλλα λόγια το γεγονός ότι ο συγγραφέας/σεναριογράφος ή/και ο παραγωγός μιας ταινίας δηλώνει ότι ένα έργο είναι εξ ολοκλήρου μυθοπλασία και δεν αφορά πρόσωπα εν ζωή δεν είναι μείζονος σημασίας αν οι αναγνώστες/θεατές εύλογα αντιλαμβάνονται το αντίθετο. Επίσης σημειώνεται ότι αν εύλογα γίνεται κατανοητό ότι το εν λόγω δημοσίευμα αναφέρεται στο ενάγοντα, είναι αδιάφορο αν ο εναγόμενος στόχευε να αναφερθεί σε αυτόν. Επίσης δεν είναι επαρκές ότι ο δυσφημιστικός ισχυρισμός γίνεται αντιληπτός ότι αναφέρεται στον ενάγοντα αλλά θα πρέπει η αναγνώριση να είναι εύλογη υπό το φως όλων των περιστάσεων. Το δικαστήριο θα πρέπει να κρίνει αν ένα δημοσίευμα μπορεί εύλογα να γίνει κατανοητό ότι αναφέρεται στον ενάγοντα. Αν το δικαστήριο κρίνει θετικά τότε οι ερωτήσεις που θα θέσει στους ενόρκους θα πρέπει να είναι αν το δημοσίευμα εύλογα ερμηνεύτηκε από όσους το διάβασαν ότι αναφέρεται στον ενάγοντα είτε ότι από το γενικότερο πλαίσιο προκύπτει ότι πρόκειται για τον ενάγοντα.

δικαιολογήσει μια συνειδητή αλλαγή της μέχρι τότε νομολογίας, και γ) τα δικαστήρια μιας άλλης Πολιτείας μπορούν να χρησιμοποιήσουν το νομολογιακό προηγούμενο για να δημιουργήσουν έναν κανόνα για τη δική τους έννομη τάξη. Clark D., σε D.S. Clark, T. Ansay, (eds.), *Introduction to the Law of the United States*, Kluwer, Deventer & Boston 1993, *The sources of law* σελ.38.

⁸⁴⁸ Zekoll J. and Fleming J.G., *Torts* σε συλλογικό τόμο D.S. Clark, T. Ansay, (eds.), *Introduction to the Law of the United States*, Kluwer, Deventer & Boston 1993, σελ. 190.

⁸⁴⁹ Sack R.D., *Libel, Slander, and related problems*, ο.π., 2:4.11

⁸⁵⁰ Με στόχο την ομοιογένεια του αμερικανικού δικαίου, το Ινστιτούτο Αμερικανικού Δικαίου εκδίδει *Restatements*. Αποτελούν περιλήψεις των νομικών κανόνων που βρίσκονται σε σημαντικά πεδία του κοινοδικαίου (*common law*). Χρησιμοποιούνται από τους διαδίκους και παρατίθενται στις δικαστικές αποφάσεις. Βλέπε Clark D.S., *The american legal system and legal culture* σε συλλογικό τόμο Clark D.S., Ansay T., (eds.), *Introduction to the Law of the United States*, Kluwer, Deventer & Boston 1993, σελ.7.

⁸⁵¹ Carlson W., *Comment, Defamation by fiction*, 42 Md. L.Rev. 387 (1983), p. 116.

Σχεδόν αυταπόδεικτη θεωρείται η αναγνώριση όταν οι χαρακτήρες στο βιβλίο ή στην ταινία έχουν τα πραγματικά ονόματα των εναγόντων και την ίδια ιστορία ζωής. Το ίδιο ισχύει όταν αναφέρεται ρητά στο μυθιστόρημα ή στην ταινία ότι η πλοκή βασίζεται σε μια πραγματική ιστορία ή/και στη διαφημιστική προβολή και προώθησή της διευκρινίζεται ότι πρόκειται για μια πραγματική ιστορία, όπως έγινε στις προαναφερόμενες υποθέσεις, *Melvin v. Reid* (1931) για την ταινία «Red Kimono» (1925) και στην προαναφερόμενη αγγλική υπόθεση *Youssoroff v. Metro-Goldwyn Mayer Pictures* (1934). Επίσης εύκολη είναι η αναγνώριση και στις περιπτώσεις που οι ίδιοι οι δημιουργοί της ταινίας δεν αρνούνται ότι αναγνωρίζονται τα πραγματικά πρόσωπα. Σε τέτοιες δηλώσεις προχωρούν στις περιπτώσεις των δραματοποιημένων ντοκιμαντέρ (docudrama)⁸⁵².

2.2.1. Εύλογη αναγνώριση μέσω της ομοιότητας των ονομάτων.

Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, η κρίση επί της εύλογης αναγνώρισης ενός προσώπου σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο είναι δυσχερής. Η χρήση ενός πραγματικού ονόματος δεν επαρκεί. Όπως και στις γαλλικές αντίστοιχες υποθέσεις, τα αμερικανικά δικαστήρια εξετάζουν αν πρόκειται για μια τυχαία σύμπτωση. Για παράδειγμα στην υπόθεση *Clare v. Farrell* (1947) ο ενάγων στράφηκε κατά του συγγραφέα του βιβλίου με τίτλο «Bernard Clare» (1946)⁸⁵³. Θέμα του βιβλίου ήταν οι προσπάθειες ενός νέου άνδρα να γίνει συγγραφέας. Ένας συγγραφέας με το ίδιο όνομα με τον κεντρικό χαρακτήρα του βιβλίου υποστήριξε ότι είναι ευρύτερα γνωστός από το έργο του και ότι πολλοί αναγνώστες τον αναγνώρισαν.

Όμως, όπως σημείωσε το δικαστήριο, ο συγγραφέας του βιβλίου δεν γνώριζε τον Clare και στο βιβλίο περιέγραφε τη δική του προσωπική προσπάθεια να γίνει συγγραφέας μετακομίζοντας από το Σικάγο στη Νέα Υόρκη και τις προσωπικές ανακαλύψεις κατά τη διάρκεια αυτής της διαδρομής. Κατά την άποψη του δικαστηρίου υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ της συγγραφικής πορείας του μυθιστορηματικού και του πραγματικού Clare. Ο ίδιος ο ενάγων δεν υποστήριξε ότι τα γεγονότα που περιγράφονταν στο βιβλίο, η γεωγραφική περιοχή που εκτυλίσσονταν ή η σχέση του κεντρικού ήρωα με τους άλλους χαρακτήρες, συνδέονταν με τον ενάγοντα και τις προσωπικές του εμπειρίες. Επιπρόσθετα ο συγγραφέας δεν είχε κάποιο λόγο να πιστεύει ότι υπάρχει συγγραφέας με αυτό το όνομα.

Όπως σημείωσε γλαφυρά το δικαστήριο: «*Θα ήταν μια δύσκολη δοκιμασία αν κάθε συγγραφέας λογοτεχνίας έπρεπε να κάνει έρευνα σε αρχεία που περιέχουν τα ονόματα και τις δραστηριότητες χιλιάδων ανθρώπων προκειμένου να διαπιστώσει αν υπάρχουν υπαρκτά πρόσωπα με το ίδιο όνομα και επάγγελμα με τους χαρακτήρες των βιβλίων τους. Κάποια ελευθερία θα πρέπει να δίδεται στους συγγραφείς προκειμένου να επιλέγουν τα ονόματα των χαρακτήρων τους ώστε να διασφαλιστεί η παραγωγή της λογοτεχνίας. Οι κακοί, οι μέτριοι και οι καλοί χαρακτήρες θα πρέπει να αναπαριστώνται χωρίς φόβο. Σε μια χώρα σαν τις Η.Π.Α. με τέτοιο μέγεθος πληθυσμού θα πρέπει να είναι καθαρή τύχη να χρησιμοποιήσει ένας συγγραφέας ένα όνομα που δεν το έχει κανείς άλλος*»⁸⁵⁴.

⁸⁵² Αναλυτικά για τον ορισμό των docudrama και εκτεταμένη νομολογία βλέπε επόμενο κεφάλαιο.

⁸⁵³ *Clare v. Farrell et al*, 70 F. Supp. 276; 1947 U.S. Dist. LEXIS 2803.

⁸⁵⁴ Το δικαστήριο σημειώνει και την διαφορά αυτής της υπόθεσης με την υπόθεση *Harrison v. Smith*, 20 L.T.R. 713 (1869) όπου ο συγγραφέας ήθελε να πει την ιστορία ενός πραγματικού προσώπου που όμως νόμιζε ότι του την είχαν μεταφέρει χρησιμοποιώντας ψευδώνυμο. Τελικά τη δημοσίευσε με το πραγματικό του όνομα.

Αντίστοιχα στην υπόθεση *Allen v. Gordon* (1982) ένας γιατρός στράφηκε κατά της συγγραφέα B. Gordon για το αυτοβιογραφικό βιβλίο της «I'm Dancing As Fast As I Can» (1982). Ο γιατρός που παρουσιάζοταν στο βιβλίο να συνταγογραφεί μεγάλες δόσεις υπνωτικών χαπιών στην ηρωίδα που είχε το ίδιο όνομα με εκείνον⁸⁵⁵. Όπως υποστήριξε, ήταν εύκολη η αναγνώρισή του καθώς ήταν ο μόνος ψυχίατρος με το όνομα Allen στην περιοχή του Μανχάταν όπου εκτυλισσόταν η ιστορία. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, η συγγραφέας ποτέ δεν υπήρξε ασθενής του συγκεκριμένου γιατρού. Επέλεξε τυχαία ένα κοινό όνομα. Δεν υπάρχει ταύτιση στο μικρό του όνομα. Δεν περιγράφεται στο βιβλίο η εξωτερική εμφάνιση του γιατρού. Το ιατρείο του μυθοπλαστικού γιατρού τοποθετείται σε διαφορετική γεωγραφική περιοχή από εκείνη που διατηρεί το ιατρείο του ο ενάγων. Για αυτό κατέληξε ότι μόνο το γεγονός ότι ο Allen είναι ο μόνος ψυχίατρος με αυτό το όνομα στο Μανχάτταν δεν επαρκεί για την αναγνώρισή του. Δεν υπάρχει σαφής περιγραφή γιατρού στο βιβλίο που θα οδηγούσε ένα λογικό αναγνώστη να συμπεράνει εύλογα ότι πρόκειται για τον ενάγοντα.

Σε μια παλιότερη υπόθεση κρίθηκε ότι ευλόγως μπορεί να αναγνωριστεί ένα πρόσωπο αν εκτός από το όνομα σε ένα βιβλίο αναφέρεται και το επάγγελμα και ο τόπος επαγγελματικής δράσης. Όπως και στις προαναφερόμενες γαλλικές αποφάσεις, ο συνδυασμός όλων αυτών των στοιχείων οδηγεί στην αναγνώριση. Χαρακτηριστικά στην απόφαση *Corrigan v. Bobbs-Merrill, Co* (1920)⁸⁵⁶ ο δικαστής Corrigan στράφηκε κατά του συγγραφέα Lynd Ward και εκδότη του μυθιστορήματος «God's Man» (1929) που απεικόνιζε τον υπόκοσμο της Νέας Υόρκης. Ανάμεσα στους χαρακτήρες του μυθιστορήματος ήταν και ένας δικαστής που είχε το ίδιο όνομα και την ίδια περιοχή δικαιοδοσίας με τον Corrigan. Στο βιβλίο ο δικαστής παρουσιάζοταν να λαμβάνει τις αποφάσεις του υποκύπτοντας σε πολιτικές πιέσεις. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Νέας Υόρκης έκρινε ότι ο συγγραφέας στόχευσε συνειδητά και με δόλο να διαβάλει το δικαστή. Παρά τις διαμαρτυρίες του εναγόμενου ότι το έργο ήταν μυθοπλαστικό και δεν γνώριζε τον ενάγοντα και δεν είχε την πρόθεση να τον βλάψει το δικαστήριο έκρινε ότι «δεν έχει σημασία ποιον στοχεύει κανείς αλλά ποιον χτυπά».

2.2.2. Έμμεση εύλογη αναγνώριση από ρητή ονομαστική αναφορά σε μη μυθοπλαστικό βιβλίο.

Σε ορισμένες περιπτώσεις δεν υπάρχει αναφορά του ονόματος στο καλλιτεχνικό έργο αλλά το πρόσωπο προσδιορίζεται έμμεσα γιατί το κείμενο βασίζεται σε ένα άλλο ιστορικό, δημοσιογραφικό ή βιογραφικό κείμενο στο οποίο αναφέρονται τα πραγματικά ονόματα. Η ταινία «Φλόγες στον Ειρηνικό» (αγγλ. *They were Expendable*) που προβλήθηκε το 1945, εξιστορούσε την ιστορική μάχη στο Περλ Χάμπور κατά τη διάρκεια του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Βασιζόταν σε ένα βιβλίο του W. White, ενός γνωστού δημοσιογράφου της εποχής, ο οποίος είχε βασιστεί σε συνεντεύξεις που έχει πάρει από αξιωματικούς του Ναυτικού που συμμετείχαν στα γεγονότα. Μεταξύ αυτών ήταν και ο ο Robert Kelly ο οποίος είχε συμμετάσχει στην ιστορική μάχη και για τον ηρωισμό που επέδειξε παρασημοφορήθηκε ως ήρωας πολέμου. Καθώς το βιβλίο είχε ιστορικό και δημοσιογραφικό περιεχόμενο, ο δημοσιογράφος ανέφερε τα πραγματικά ονόματα.

⁸⁵⁵ *Allen v. Gordon*, 56 N.Y.2d 780; 437 N.E.2d 284; 452 N.Y.S.2d 25; 1982 N.Y. LEXIS 3418.

⁸⁵⁶ 228 N.Y. 58, 126 N.E. 260 (1920).

Η ταινία γυρίστηκε υπό την επίβλεψη του Αμερικανικού Ναυτικού. Ο Kelly έδωσε τη συγκατάθεσή του μετά από πίεση που δέχτηκε από τους ανωτέρους του που θεωρούσαν ότι η ταινία θα ενίσχυε την καλή φήμη του Ναυτικού. Έθεσε όμως ως όρο ότι στην ταινία δε θα δοθεί έμφαση σε κάποια ερωτική ιστορία και ότι τα ιστορικά γεγονότα θα παρουσιαστούν με όσο το δυνατόν με μεγαλύτερη ακρίβεια.

Μετά την προβολή της ταινίας ο Kelly στράφηκε κατά του παραγωγού της ταινίας. Όπως υποστήριξε, το σενάριο της ταινίας τον γελοιοποιούσε, τον παρουσίαζε ως ισχυρογνώμονα, απείθαρχο σε εντολές και επιθετικό και να έχει ερωτική σχέση με μια κοπέλα. Θεώρησε ότι προσέβαλε την επαγγελματική του φήμη και τον γελοιοποιούσε. Όπως σημειωνόταν στο σκεπτικό της απόφασης *Kelly's v. Lowes Inc* (1948), στην ταινία είχαν αλλαχθεί τα ονόματα των πραγματικών προσώπων⁸⁵⁷. Ο χαρακτήρας του Kelly ονομαζόταν Rysty Ryan και τον έπαιζε ο γνωστός ηθοποιός John Wayne. Παρουσιαζόταν ως ιδιαίτερα γενναίος και πρόθυμος να θυσιάσει για την πατρίδα, με σεβασμό για τους ανώτερους του και με καλοσύνη, γενναιοδωρία, χιούμορ και αγάπη για τους συναδέλφους του. Ταυτόχρονα παρουσιαζόταν με ελαττώματα που τον καθιστούν ένα συμπαθή ανθρώπινο ήρωα αλλά που δεν εκτιμώνται ως ιδιότητες ενός καλού αξιωματικού, όπως η έλλειψη υπομονής, η βιασύνη, μικρές παραβιάσεις κανόνων. Όλα αυτά, κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, είναι γνωρίσματα θαρραλέων ανδρών που έχουν μεγάλη καρδιά και τους ενδιαφέρει το φρόνημα των ανδρών που έχουν υπό τις εντολές τους και όχι το γράμμα του κανονισμών. Ταυτόχρονα έγινε δεκτό ότι για την επαγγελματική κοινότητα των αξιωματικών του ναυτικού μπορεί να θεωρηθεί ως ένας απείθαρχος άνδρας⁸⁵⁸.

Στην απόφαση επισημαίνονται οι διαφορές μεταξύ του χαρακτήρα και του ενάγοντα. Δεν μοιάζουν εξωτερικά ούτε σε επίπεδο χαρακτήρα ούτε όπως εκφράζονται. Παρά αυτές τις διαφορές, το γεγονός ότι η ταινία αναφέρει ότι βασίζεται στο ιστορικά τεκμηριωμένο βιβλίο του William L. White ουσιαστικά είναι σαν να προτρέπει το κοινό να αναγνωρίσει στο πρόσωπο του ήρωα της ταινίας ενάγοντα. Η χρήση της τυποποιημένης δήλωσης αποποίησης της ευθύνης στην αρχή της ταινίας, δεν αναιρεί αυτή την εντύπωση και η οποία ενισχύεται από το γεγονός ότι στην ταινία παρουσιάζονται κι άλλα πρόσωπα που συμμετείχαν στην ιστορική μάχη. Στο επιχείρημα του παραγωγού ότι το ευρύ κοινό που είδε την ταινία δεν γνώριζε τον Kelly, το δικαστήριο αντέκρουσε υποστηρίζοντας ότι η ηρωική του δράση είχε γίνει ευρέως γνωστή εξαιτίας του δημοφιλούς βιβλίου του White.

Για να κρίνει αν ο τρόπος που παρουσιάστηκε ο Kelly στην ταινία ήταν δυσφημιστικός το δικαστήριο έθεσε ως γνώμονα την επαγγελματική κοινότητα που ανήκε. Αρχικά σημείωσε ότι η κοινότητα των συναδέλφων του Kelly, γνώριζαν ότι ο Kelly είχε συμβάλει στη δημιουργία του βιβλίου και της συγκεκριμένης ταινίας. Τον είχε συσχετίσει τον ήρωα της ταινίας. Οπότε το ερώτημα ήταν αν υπήρχε περίπτωση να πληγεί η φήμη του στους συναδέλφους του άλλους μόνιμους αξιωματικούς του

⁸⁵⁷ 76 F. Supp. 473 (D. Mass. 1948). Προσβάσιμο σε: <http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/264/373/1635493/>

⁸⁵⁸ Το δικαστήριο αναφέρει τη συμπεριφορά του ήρωα σε σκηνές της ταινίας που θα μπορούσαν να εκληφθούν ως ενδείξεις μιας προβληματικής επαγγελματικής συμπεριφοράς. Ενδεικτικά ο ήρωας αποθαρρύνεται από την αποτυχία μιας αποστολής που του ανατέθηκε ζητά μετάθεση. Εκφράζει τα συναισθήματά του κλωτσώντας κονσερβοκούτια. Επιπλήττει δημόσια τους άνδρες του. Αντιδρά στην εξουσία που έχει μια στρατιωτική νοσοκόμα στους ασθενείς της. Χάνει την αυτοκυριαρχία του και κλαίει κατά τη διάρκεια μιας κηδείας. Ζητά παρηγοριά για τη θλίψη του όχι απλά πηγαίνοντας σε ένα μπαρ αλλά απαιτώντας να μείνει ανοιχτό. Σκέφτεται να παρακούσει μια εντολή ανωτέρου να επιστρέψει στις Η.Π.Α. προκειμένου να συναντήσει μια γυναίκα. Εν κατακλείδι το δικαστήριο επισημαίνει ότι ο Ryan εμφανίζεται ως ένας αξιωματικός που δεν μπορεί να ακολουθεί τους στρατιωτικούς κανονισμούς.

Ναυτικού από αυτή την κινηματογραφική παρουσίασή του.

Το συγκεκριμένο κοινό, όπως αντίστοιχα οι γιατροί ή οι δικαστές, έχει αυστηρότερα κριτήρια για να κρίνει τη συμπεριφορά συναδέλφων που διαφέρει σημαντικά από το μέσο όρο. Το επαγγελματικό συμφέρον ενός προσώπου είναι να μην προστίθενται επινοημένα γεγονότα και επαγγελματικές συμπεριφορές που μπορούν να μειώσουν τη φήμη του στους συναδέλφους του. Το εν λόγω συμφέρον κρίνεται ανώτερο από το συμφέρον του παραγωγού της ταινίας να εμπλουτίσει μια πραγματική ιστορία με σκηνές που δεν αναφέρονται με σαφήνεια ως επινοημένες αλλά εμφανίζονται ως πραγματικές για προωθήσουν την ταινία.

Όπως επισημάνθηκε στην απόφαση, σε αντίθεση με τον τρόπο που παρουσιάστηκε ο χαρακτήρας που ήταν βασισμένος στον Kelly στην ταινία, ένας άλλος ήρωας στην ταινία που ήταν επίσης εμπνευσμένος από πραγματικό πρόσωπο εμφανιζόταν να εκτελεί τα καθήκοντά του με αυτοπειθαρχία και υπευθυνότητα. Επειδή η ταινία βασιζόταν σε πραγματικά γεγονότα, εύλογα ο μέσος αξιωματικός του ναυτικού θα υπέθετε ότι ο τρόπος που παρουσιάζονταν οι δυο αξιωματικοί, να αντιμετωπίζουν τους κανονισμούς επίσης βασιζόταν σε υπαρκτές συμπεριφορές. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου είναι ένα παράδειγμα του ρητού «όσο μεγαλύτερη είναι η αλήθεια, τόσο μεγαλύτερη είναι και η δυσφήμιση». Ο παραγωγός της ταινίας υπερέβη τους όρους της συγκατάθεσης που διάθετε για να αναπαραστήσει γεγονότα της ζωής του ενάγοντα καθότι δεν τα παρουσίαζε με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια. Το δικαστήριο εκτίμησε ότι η ταινία δυσφημούσε τον Kelly και του επιδίκασε αποζημίωση.

Η συσχέτιση ενός υπαρκτού προσώπου με ένα χαρακτήρα σε ένα μυθιστόρημα ή σε μια ταινία δεν συνεπάγεται την εύλογη αναγνώρισή του. Μπορεί να αναγνωρίσει το κοινό την αληθινή ιστορία αλλά να αντιλαμβάνεται ότι στην συγκεκριμένη κινηματογραφική ή λογοτεχνική της μεταφορά οι σεναριογράφοι έχουν εκκινήσει από την ιστορία αυτή αλλά έχουν εντέλει επινοήσει το περιεχόμενο του καλλιτεχνικού έργου.

Η ταινία «Anatomy of a Murder» βασίστηκε στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Robert Traver⁸⁵⁹. Πρόκειται για την μεταφορά μιας πραγματικής υπόθεσης δολοφονίας. Ο υπολοχαγός Peterson δολοφόνησε τον Maurice Chenoweth επειδή - όπως ισχυρίστηκε - βίασε την γυναίκα του. Δικάστηκε και οι ένορκοι τον απάλλαξαν λόγω ψυχικής ασθένειας. Ο δικηγόρος που τον εκπροσώπησε στη δίκη, έγραψε ένα μυθιστόρημα βασισμένος στην υπόθεση χρησιμοποιώντας ψευδώνυμο και αλλάζοντας τα ονόματα του θύτη και του θύματος. Εναντίον του στράφηκαν η κόρη του θύματος καθώς και η γυναίκα του, Hazel Wheeler, οι οποίες υποστήριζαν ότι αναγνωρίζονταν στο μυθιστόρημα και την ταινία και η απεικόνισή τους προσέβαλε την τιμή και την ιδιωτικότητά τους. Μεταξύ των επιχειρημάτων τους ήταν ότι ο συγγραφέας είχε επινοήσει μια δεύτερη κόρη του θύματος. Κατά τη γνώμη τους με αυτό τον τρόπο άφηνε υπόνοιες ότι το θύμα είχε παιδί εκτός γάμου.

Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου στην απόφαση *Wheeler v. Dell Publishing Co and Columbia Pictures Corporation* (1962), όσοι γνώριζαν την υπόθεση Peterson θα αναγνώριζαν τη μυθιστορηματική μεταφορά της καθώς η πλοκή παρέπεμπε σε αυτή τη δολοφονία δηλαδή από ένα αξιωματικό επειδή πίστευε ότι το θύμα βίασε τη γυναίκα του. Όμως, όπως σημείωνε το δικαστήριο, όποιος γνώριζε τη Hazel Wheeler δεν θα την αναγνώριζε. Όπως σημείωσε το δικαστήριο όποιος λογικός αναγνώστης διάβαζε το βιβλίο και ήταν σε θέση να την αναγνωρίσει πιο πιθανά να συμπεραίνε ότι ο συγγραφέας δημιούργησε το μυθοπλαστικό πρόσωπο με τέτοιο

⁸⁵⁹ 300 F.2d 372 (7th Cir. 1962).

τρόπο και προσδίδοντάς του τέτοια αρνητικά χαρακτηριστικά ώστε κανείς να μην μπορεί να αναγνωρίσει τη Hazel Wheeler. Στο βιβλίο περιγράφεται με εξωτερική εμφάνιση και συμπεριφορά εκ διαμέτρου αντίθετες από εκείνη. Πέρα από τα διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά η Janice Quill εμφανιζόταν στο μυθιστόρημα να έχει χωρίσει το θύμα. Όπως επισημαίνει το δικαστήριο η ίδια η Wheeler αρνήθηκε ότι έχει οποιοδήποτε από τα χαρακτηριστικά της Janice Quill.

Επιπρόσθετα το δικαστήριο τόνισε και τον εξαιρετικά μικρής έκτασης ρόλο που είχε η γυναίκα του θύματος στην ταινία. Κάποιοι που γνώριζαν την οικογένεια βλέποντας την ταινία μπορεί να θεωρούσαν ότι υπονοεί την Wheeler. Όμως η υπόνοια δεν είναι αναγνώριση. Κατά συνέπεια δεν θα μπορούσε κανείς να την έχει λογικά αναγνωρίσει. Το ίδιο ίσχυε και για την κόρη της. Ήταν σε ηλικία μόλις 9 ετών όταν έγινε η δολοφονία ενώ ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας της κόρης του θύματος στο βιβλίο ήταν ηλικίας 16 ετών. Ούτε ήταν εύλογο να τη συσχετίσει κανείς με το χαρακτήρα που είχαν επινοήσει οι σεναριογράφοι, ήτοι τη δεύτερη κόρη του θύματος.

Αντίστοιχα έκρινε το δικαστήριο στην απόφαση *Levey v. Warner Bros Pictures, Inc.* (1944)⁸⁶⁰. Στη ζωή του G. Cohan, σημαντικού συνθέτη, σκηνοθέτη, συγγραφέα, μουσικού και παραγωγού μιούζικαλ στο Broadway, βασιζόταν η ταινία «Yankee Doodle Dandy» (1942). Η πρώην συζυγός του στράφηκε κατά της κινηματογραφικής εταιρείας. Το δικαστήριο επισήμανε ότι ο ήρωας στην ταινία εμφανιζόταν να έχει παντρευτεί μια φορά και να μην έχει χωρίσει. Ο χαρακτήρας της Mary στην ταινία είχε ένα μικρό ρόλο στην ταινία. Οι ομοιότητες μεταξύ των γεγονότων που την αφορούσαν στη ταινία και της ζωή της ενάγουσας ήταν ασήμαντες και θα μπορούσαν να θεωρηθούν συμπτωματικές. Για αυτό το δικαστήριο έκρινε ότι όσοι την γνώριζαν μπορεί να την συσχέτιζαν με τη σύζυγό του ήρωα στην ταινία αλλά η αναγνώρισή της δεν ήταν εύλογη.

Η απόφαση *Aguilar v. Universal City Studios, Inc.* (1985) αφορούσε την ταινία «Zoot suit». Ήταν η μεταφορά ενός θεατρικού έργου που βασιζόταν σε μια πραγματική δίκη⁸⁶¹. Το 1940 μια συμμορία νεαρών αμερικανών μεξικανικής καταγωγής είχαν καταδικαστεί για φόνο μετά από συμπλοκή στο Sleepy Lagoon. Η κατηγορία, η δίκη και η καταδίκη τους για ένα φόνο που δεν διέπραξαν θεωρήθηκε ότι είχε ρατσιστικά κίνητρα και οδήγησε σε εξέγερσεις σε ολόκληρο το Λος Άντζελες. Κατά του κινηματογραφικού στούντιου στράφηκε η Bertha Aguilar υποστηρίζοντας ότι αναγνωρίζεται στο πρόσωπο της μυθοπλαστικής Bertha.

Το δικαστήριο αρχικά επισήμανε ότι η απλή ταύτιση ή ομοιότητα ονομάτων είναι ανεπαρκής για να αποδειχθεί ότι ένα έργο μυθοπλασίας αναφέρεται σε ένα υπαρκτό πρόσωπο⁸⁶². Αναζήτησε πρόσθετες ομοιότητες μεταξύ της Aguilar και της μυθοπλαστικής Bertha. Κατέληξε ότι δεν είχαν ούτε την ίδια ηλικία ούτε την ίδια εξωτερική εμφάνιση. Στη συνέχεια αναζήτησε στενούς παραλληλισμούς μεταξύ πραγματικών και μυθοπλαστικών γεγονότων. Μέσω αυτών μπορεί να συσχετίσει το κοινό ένα υπαρκτό πρόσωπο με ένα χαρακτήρα παρά τις προσπάθειες του συγγραφέα να κρύψει την πραγματική ταυτότητα του προσώπου που βασίστηκε αλλάζοντας το

⁸⁶⁰ *Levey v. Warner Bros. Pictures*, 57 F.Supp. 40 (S.D.N.Y.1944).

⁸⁶¹ *Aguilar v. Universal City Studios, Inc.* (1985) 174 Cal.App.3d 384, 388 [219 Cal. Rptr. 891].)

Βλέπε <http://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/174/384.html>

⁸⁶² Παραπέμπει ως αντίστοιχη σε *Clare v. Farrell* (D. Minn. 1947) 70 F. Supp. 276. Στην απόφαση αυτή το δικαστήριο σημείωσε ότι είναι αδιανόητο κάποιο λογικό πρόσωπο να συμπεραίνει ή να πιστευει διαβάζοντας αυτό το έργο μυθοπλασίας ότι αναφέρεται στην ζωή ή στην καριέρα του πραγματικού Clare.

όνομα ή την εξωτερική του εμφάνιση. Όπως διαπίστωσε, η ενάγουσα είχε μεγαλώσει στην ίδια περιοχή και γνώριζε μέλη της συμμορίας. Αλλά δεν ήταν μέλος της ούτε ήταν η κοπέλα του αρχηγού της όπως παρουσιαζόταν η μυθοπλαστική Bertha. Επίσης η Aguilar ήταν παρούσα στο πάρτυ στο οποίο πήγαν και τα μέλη της συμμορίας πριν γίνει η δολοφονία και προσπάθησε να σταματήσει τη συμπλοκή. Αν και δεν ήταν μάρτυρας της δολοφονίας, κατέθεσε στη δίκη. Αντίθετα η μυθοπλαστική Bertha δεν εμφανιζόταν ούτε στο περιστατικό ούτε στη δίκη.

Για αυτό το δικαστήριο έκρινε ότι ο ρόλος της Aguilar στο περιστατικό ήταν άγνωστος στο ευρύ κοινό και τόσο ανόμιος με εκείνον της Bertha που δεν θα τους συνέδεε κανείς. Το δικαστήριο έλαβε υπόψιν και την κατάθεση του συγγραφέα ότι η ομοιότητα των ονομάτων ήταν συμπτωματική. Επίσης το δικαστήριο σημείωσε ότι δεν αρκεί ένας μάρτυρας να καταθέσει ότι πράγματι αναγνώρισε την ενάγουσα στην ταινία. Θα πρέπει η πεποίθηση του αυτή να θεωρηθεί εύλογη. Στη συγκεκριμένη υπόθεση η μάρτυρας που κατέθεσε ότι αναγνώριζε την Aguilar αποδείχθηκε ότι δεν την ήξερε ως έφηβη. Κατά την εξέτασή της αποδέχτηκε ότι η Aguilar δεν είχε πολλές ομοιότητες με την ηθοποιό που έπαιζε τη Bertha στην ταινία και ότι απλά τη συνέδεσε με το χαρακτήρα της ταινίας εξαιτίας του κοινού ονόματος.

2.2.3. Εύλογη αναγνώριση παρά τη διαπίστωση διαφορών μεταξύ μυθοπλαστικού και πραγματικού προσώπου.

Όταν οι συγγραφείς εμπνέονται από πραγματικά πρόσωπα και ιστορίες και προσθέτουν επινοημένα στοιχεία είναι αμφίβολο πως θα κριθούν από τα δικαστήρια. Για παράδειγμα, στην απόφαση *Fetler v. Houghton Mifflin Co* ο Fetler στράφηκε κατά του εκδότη του μυθιστορήματος του αδελφού του με τίτλο «The Travelers»⁸⁶³. Ο κεντρικός χαρακτήρας Maxim παρουσιαζόταν να έχει συνεργαστεί με τους ναζί για να κερδίσει εύκολα χρήματα και σε αυτή την προσπάθειά του εγκατέλειψε τον πατέρα του στο νεκρικό του κρεβάτι. Στο μυθιστόρημα περιγραφόταν η ζωή μιας οικογένειας που έχει πολλές ομοιότητες με την οικογένεια του ενάγοντα. Πιο συγκεκριμένα η οικογένεια του ενάγοντα, όπως και του Maxim, απαρτιζόταν από τον πατέρα που ήταν ιερέας, τη μητέρα του και δεκατρία παιδιά. Εκ των οποίων δέκα ήταν αγόρια και τρία ήταν κορίτσια. Η οικογένεια ταξίδευε σε όλη την Ευρώπη δίνοντας συναυλίες. Υπήρχαν αρκετές ομοιότητες μεταξύ του μυθοπλαστικού Maxim και του ενάγοντα (ηλικία, καταγωγή). Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο βασίστηκε στη διαβεβαίωση του συγγραφέα για την μυθοπλαστική φύση του έργου του και έκρινε ότι δεν υπάρχει σημαντική και αναγκαία ταύτιση του ενάγοντα με το μυθοπλαστικό χαρακτήρα του έργου.

Όμως για το δευτεροβάθμιο δικαστήριο το κρίσιμο ζήτημα ήταν αν ο χαρακτήρας παρουσιάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε εκείνοι που γνώριζαν τον ενάγοντα να τον αναγνωρίσουν. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, δεν είναι αναγκαίο οι πάντες να αντιληφθούν την ομοιότητα. Επαρκεί όσοι γνωρίζουν τον ενάγοντα να τον αναγνωρίσουν και τον συνδέσουν με τη δυσφημιστική παρουσίαση του χαρακτήρα. Όπως τόνιστηκε στην απόφαση, σε αντίθεση με άλλες αποφάσεις όπως η προαναφερόμενη *Wheeler*, ο Maxim είναι ένας κεντρικός χαρακτήρας στο μυθιστόρημα. Η εξωτερική περιγραφή του Maxim θυμίζει τον ενάγοντα. Υπάρχουν σημαντικοί παραλληλισμοί μεταξύ των γεγονότων που περιγράφονται στο μυθιστόρημα και όσων συνέβησαν στην οικογένεια αυτή στην πραγματική ζωή.

⁸⁶³ 364 F.2d 650 (2d Cir. 1966).<http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/364/650/316939/>

Το δικαστήριο επισήμανε ότι υπάρχουν και σημαντικές διαφορές, τις οποίες ο ενάγων χαρακτήρισε ως ψεύδη. Όμως έκρινε ότι οι διαφορές αυτές δεν «σβήνουν» κάθε πιθανότητα να αναγνωρισθεί ο ενάγων απλά και μόνο επειδή είναι αριθμητικά περισσότερες. Έλαβε υπόψιν, επίσης, καταθέσεις μαρτύρων που αναγνώρισαν τον ενάγοντα. Θεώρησε ότι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δεν είχε επαρκώς δικαιολογήσει την απόφαση του θεωρώντας ουσιαστικά ότι μόνο η ύπαρξη μιας δήλωσης αποποίησης ευθύνης (disclaimer) αποδείκνυε ότι το βιβλίο δεν θα πρέπει να διαβαστεί ως μυθοπλασία και οι χαρακτήρες είναι αμιγώς μυθοπλαστικοί. Με αυτό το σκεπτικό ανέτρεψε την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου.

Ένα ακόμα ενδιαφέρον παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση *Geisler v. Petrocelli*. Το μυθιστόρημα «Match Set» έργο περιέγραφε τη ζωή μιας τρανσεξουαλ παίκτριας του τένις στο διεφθαρμένο κόσμο επαγγελματικού τένις⁸⁶⁴. Η κεντρική ηρωίδα είχε το ίδιο όνομα με μια πρώην συνάδελφο του συγγραφέα σε ένα μικρό εκδοτικό οίκο. Προσέφυγε εναντίον του υποστηρίζοντας ότι όποιος γνώριζε την επαγγελματική της σχέση με τον ενάγοντα θα την αναγνώριζε στο προσωπείο αυτής της ηρωίδας καθώς εκτός από το ίδιο όνομα, είχε και παρόμοια εξωτερική εμφάνιση. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο θεώρησε ότι κανείς λογικός αναγνώστης δεν θα μπέρδευε την πραγματική *Geisler* με τη μυθοπλαστική. Οι διαφορές ήταν σημαντικές. Η ενάγουσα δεν ήταν τρανσεξουαλ ούτε είχε κάποια σχέση με το χώρο του επαγγελματικού τένις. Δεν είχε αμφισβητηθεί ποτέ η αρετή της ενώ η μυθοπλαστική ηρωίδα εμφανιζόταν αρχικά ως ενάρετη και αθώα αλλά στη συνέχεια συμμετείχε σε απάτες και αποπλανούσε για να πετύχει τους στόχους της.

Όμως, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι η ενάγουσα είχε θέσει επαρκή στοιχεία για να εξεταστεί η υπόθεση. Όπως σημείωσε, επαρκεί για το δίκαιο της δυσφήμισης ο ενάγοντας να παρουσιάστηκε με τέτοιο τρόπο που να υπονοείται από όσους τον γνωρίζουν ότι η δημοσίευση τον αφορά. Δεν είναι απαραίτητο όλος ο κόσμος να αντιληφθεί τη δυσφήμιση. Επαρκεί που εκείνοι που γνωρίζουν την ενάγουσα να πιστέψουν ότι εκείνη υπονοείται. Ο λογικός αναγνώστης θα πρέπει εύλογα να υποπτεύεται ότι πρόκειται για τον ενάγοντα παρά τις αντίθετες διαβεβαιώσεις του συγγραφέα και του εκδότη του⁸⁶⁵. Κατά την άποψη του δικαστηρίου δεν δόθηκε ευκαιρία στην ενάγουσα να αποδείξει με μάρτυρες και με επιπρόσθετα στοιχεία όπως για παράδειγμα αν ήταν αθλήτρια ή με καταθέσεις μαρτύρων που την αναγνώρισαν πίσω από την ηρωίδα του βιβλίου⁸⁶⁶.

Το δικαστήριο τόνισε ότι, όπως και στην προαναφερόμενη υπόθεση *Fetler*, ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει ότι τρίτα πρόσωπα αντιλαμβάνονται την ομοιότητα μεταξύ του υπαρκτού και του μυθοπλαστικού προσώπου ως κάτι περισσότερο από μια τυχαία σύμπτωση ή ακόμα και ως ένα ενσυνείδητο παραλληλισμό σε επιφανειακό επίπεδο. Αλλά απαιτείται ο εύλογος αναγνώστης λογικά να υποπτεύεται ότι ο πρωταγωνιστής της ιστορίας είναι στην πραγματικότητα ο ενάγων παρά τις διαβεβαιώσεις του συγγραφέα και του εκδότη ότι πρόκειται για μη αναφορικό μυθοπλαστικό έργο⁸⁶⁷.

Αντίστοιχα κρίθηκε στην απόφαση *Bindrim v. Mitchell*⁸⁶⁸. Ο Bindrim ήταν ψυχολόγος και η μέθοδος θεραπείας των ασθενών του ήταν μέσω ομαδικών

⁸⁶⁴ *Geisler v. Petrocelli*, 616 F.2d 636 (2d Cir. 1980). Προσβάσιμη σε: https://www.courtlistener.com/opinion/375504/melanie-geisler-v-orlando-r-petrocelli-and-pinnacle-books-inc/?type=o&q=author_id%3A3045+OR+panel_ids%3A3045.

⁸⁶⁵ Rosen D. and Babcock C.L., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., p.259.

⁸⁶⁶ 616 F.2d 636 (2d Cir. 1980).

⁸⁶⁷ Παρόμοιο σκεπτικό υπάρχει *Bryson v. News Am. Publ'n*, 174 Ill. 2d 77, 97 (1996).

⁸⁶⁸ 92 Cal. App. 3d 61, 155 Cal. Rptr, 29, cert. denied, 444 U.S. 984 (1979).

μαραθώνιων συνεδριών όπου όλοι οι συμμετέχοντες ήταν γυμνοί. Η συγγραφέας Gwen Davis Mitchell παρακολούθησε τρεις συνεδρίες αφού προηγουμένως είχε δεσμευτεί γραπτώς να μην αναφερθεί σε αυτές σε κάποιο έργο της. Ο Bindrim θεώρησε ότι στο μυθιστόρημά της «Touching» τον δυσφημούσε. Στο βιβλίο της, ο ψυχίατρος που ειδικευόταν σε αυτή του είδους θεραπεία φερόταν με σκληρό, επιθετικό και αντιεπαγγελματικό τρόπο κατά τη διάρκεια των συνεδριών. Σε τέτοιο βαθμό που μετά από μια συνεδρία μια από τις συμμετέχουσες ήταν τόσο ταραγμένη που οδηγώντας το αυτοκίνητό της είχε ένα θανατηφόρο δυστύχημα.

Η συγγραφέας είχε κάνει μια σειρά από αλλαγές και ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας σε σύγκριση με τον Bindrim είχε διαφορετική ειδικότητα και εντελώς διαφορετική εξωτερική εμφάνιση. Παρόλα αυτά το δικαστήριο έκρινε ότι παρά αυτές τις ομοιότητες ο χαρακτήρας έμοιαζε με τον Bindrim βασιζόμενο σε τρεις καταθέσεις μαρτύρων. Το δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχαν επαρκείς αποδείξεις ότι όποιος γνώριζε ποιοι ειδικεύονταν στο είδος της ψυχοθεραπείας μέσω συνεδριών όπου οι ασθενείς ήταν γυμνοί θα συνέδεαν τον χαρακτήρα με τον ενάγοντα. Ο ένας μάρτυρας αναγνώρισε τον ενάγοντα πίσω από το προσωπίο του μυθοπλαστικού χαρακτήρα επειδή γνώριζε τη θεραπευτική μέθοδο που υιοθετούσε ο Bindrim καθώς και του παρόμοιου τρόπου έκφρασης.

Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, ο Bindrim κατόρθωσε να αποδείξει ότι υπήρχαν παραλληλισμοί μεταξύ της περιγραφής της συνεδρίας στο βιβλίο και της πραγματικής συνεδρίας καθώς την είχε βιντεοσκοπήσει και την προέβαλε στο δικαστήριο. Απέδειξε επίσης ότι η συγγραφέας ψευδώς και εν γνώσει της αναλήθειας τον παρουσίαζε να μιλά με άσεμνες εκφράσεις στους συμμετέχοντες στη θεραπεία. Από τη βιντεοσκοπημένη συνεδρία προέκυπτε ότι ο Bindrim δεν συμπεριφερόταν με αυτό τον τρόπο στις συνεδρίες.

Από τη θεωρία ασκήθηκε εκτενής κριτική στο σκεπτικό της απόφασης. Όπως σημειώθηκε και άλλοι είκοσι ψυχολόγοι εξασκούσαν την ίδια θεραπευτική μέθοδο στην Νέα Υόρκη την ίδια χρονική περίοδο. Επίσης θεωρήθηκε ότι τα αποδεικτικά μέσα ήταν ανεπαρκή. Οι καταθέσεις τριών μόνο μαρτύρων δεν επαρκούσαν. Από τα σημαντικότερα επιχειρήματα ήταν οι ένορκοι αποφάσισαν επί του ερωτήματος «αν ένα τρίτο πρόσωπο το οποίο θα διάβαζε τον ισχυρισμό εύλογα θα αντιλαμβανόταν τόσο το δυσφημιστικό του περιεχόμενο όσο ότι ο ισχυρισμός αναφερόταν στον ενάγοντα». Έπρεπε να είχαν αποφασίσει βάσει της δοκιμασίας όπως είχε τεθεί από το δικαστήριο ως εξής: «αν ένας λογικός άνθρωπος διαβάζοντας το βιβλίο θα αντιλαμβανόταν ότι ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας που απεικονιζόταν ήταν ο ενάγων ο οποίος είχε συμπεριφερθεί όπως περιγράφεται στο βιβλίο». Όπως έχει υποστηριχθεί, ο πρώτος προσδιορισμός κρίνεται περισσότερο υποκειμενικός καθώς περιορίζεται στους προβαλλόμενους ως δυσφημιστικούς ισχυρισμούς, ενώ ο δεύτερος είναι πιο αντικειμενικός καθώς λαμβάνει υπόψιν όλο το βιβλίο⁸⁶⁹.

Το σκεπτικό της απόφασης *Bindrim* ακολουθήθηκε σε μια σειρά αποφάσεων μεταξύ αυτών ήταν και *Tamkin v. CBS Broadcasting* (2011) αλλά με διαφορετικά αποτελέσματα⁸⁷⁰. Η συνσεναριογράφος μιας δημοφιλούς τηλεοπτικής σειράς της CSI Crime Scene Investigation (CSI) είχε γνωρίσει ένα ζευγάρι μεσιτών που ζούσαν στο Λος Άντζελες όταν έψαχνε για σπίτι στην περιοχή το 2005. Παρότι έκανε μια προσφορά για ένα από τα σπίτια που της έδειξαν, αποφάσισε τελικά να την αποσύρει γιατί διαπιστώθηκε ότι το σπίτι χρειαζόταν εκτεταμένη ανακαίνιση. Το 2008

⁸⁶⁹ Rosen D. and Babcock C. L., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., p.237.

⁸⁷⁰ 193 Cal. App. 4th 133; 122 Cal. Rptr. 3d 264, March 1, 2011, Filed. Προσβάσιμη σε: <https://www.casp.net/california-anti-slapp-first-amendment-law-resources/caselaw/california-courts-of-appeal-cases/tamkin-v-cbs-broadcasting-inc/>

ανατέθηκε στη Goldfinger και σε μια άλλη σεναριογράφο της σειράς να γράψουν ένα επεισόδιο για ένα ζευγάρι μεσιτών, ένας από τους οποίους αυτοκτονούσε από υπερβολική δόση φθορίου.

Σε ένα πρώτο κείμενο του επεισοδίου το οποίο αρχικά διανεμήθηκε μόνο μεταξύ των συγγραφέων και των παραγωγών το ζευγάρι των μεσιτών είχε το ίδιο όνομα με τα υπαρκτά πρόσωπα, Scott and Melinda Tamkin. Όμως όταν ολοκληρώθηκε η συγγραφή και το κείμενο παραδόθηκε στη νομική υπηρεσία που όφειλε να προχωρήσει στον έλεγχο για πιθανές αγωγές, τα ονόματα άλλαξαν σε Scott και Melinda Tucker. Το κανάλι και η εκπομπή ακολουθούσε πολιτική να μην αναφέρονται ονόματα και περιγραφές υπαρκτών προσώπων σε σενάρια τηλεοπτικών σειρών.

Όμως, ενδιάμεσα, ένα αντίτυπο από το αρχικό κείμενο στάλθηκε σε μια εταιρεία που ήταν υπεύθυνη για τις ακροάσεις ηθοποιών που θα συμμετείχαν στο επεισόδιο. Έπειτα δημοσιεύτηκε στον ιστότοπο της μια σύνοψη των χαρακτήρων του επεισοδίου ως αγγελία. Οι χαρακτήρες του Scott Tamkin περιγράφεται ως ένας ελκυστικός άνδρας στην ηλικία των 30, ο οποίος έπινε υπερβολικά, έβλεπε πορνό και αντιμετώπιζε οικονομικά προβλήματα από στεγαστικά δάνεια μετά την οικονομική κρίση. Θεωρήθηκε ύποπτος για το θάνατο της γυναίκας του. Η Melinda Tamkin περιγράφεται ως μια γοητευτική αθλητική μεσίτρια στην ηλικία των 30. Δεν έχει αφήσει την οικονομική κρίση να την ταράξει. Ο θάνατος της επέρχεται αφού έχει κάνει έρωτα με έναν άγνωστο με χειροπέδες στο κρεβάτι. Η σύνοψη διανεμήθηκε σε ατζέντηδες και δημοσιεύτηκε σε ιστοσελίδα διαδικτύου για να διευκολυνθεί η εύρεση των ηθοποιών. Επρόκειτο για μια ιστοσελίδα που απαιτούσε εγγραφή των χρηστών της. Όταν στο επεισόδιο προβλήθηκε τα ονόματα των μεσιτών είχαν αλλάξει ακολουθώντας το τελικό κείμενο των σεναριογράφων που είχε ελεγχθεί από τη νομική υπηρεσία.

Στη δίκη η σεναριογράφος κατέθεσε ότι χρησιμοποιούσε συχνά σε προσχέδια σεναρίων της ονόματα πραγματικών προσώπων επειδή έγραφε πολλά επεισόδια με πολλούς χαρακτήρες και μπερδεύταν. Αυτή η τεχνική τη διευκόλυνε να θυμάται. Ήξερε ότι μεριμνούσε η παραγωγή για να γίνουν οι απαραίτητες αλλαγές στο τελικό κείμενο. Στο συγκεκριμένο σενάριό της δεν περιέγραψε την εμφάνιση των ηρώων και όποιες ομοιότητες με υπαρκτά πρόσωπα ήταν συμπτωματικές. Αντίθετα οι Tamkin υποστήριζαν ότι υπήρχαν μια σειρά από ομοιότητες σε χαρακτηριστικά εξωτερικής εμφάνισης, ίδια ηλικία, ίδια εργασία και συνήθειες που οδηγούσαν στην αναγνώρισή τους. Επίσης ανέφεραν ότι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης είχαν προβλήματα από στεγαστικά δάνεια όπως επίσης και σοβαρά προβλήματα στο γάμο τους.

Όπως σημείωσε το δικαστήριο, σύμφωνα και με την Πρώτη Τροποποίηση για να γίνει δεκτή μια αγωγή δυσφήμισης απαιτείται αρχικά ο προβαλλόμενος ως δυσφημιστικός ισχυρισμός να αναφέρεται και αφορά (of and concerning) τον ενάγοντα. Ακολουθώντας το σκεπτικό στην υπόθεση *Bindrim* σημείωσε ότι η δοκιμασία θα τεθεί ως εξής: *«αν ένας λογικός άνθρωπος θα καταλάβαινε ότι ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας που απεικονίζεται στη δημοσίευση είναι στην πραγματικότητα ο ενάγων που συμπεριφέρεται όπως περιγράφεται»*. Αν οι δυσφημιστικοί ισχυρισμοί μπορούν εύλογα να ερμηνευτούν ότι αναφέρονται στον ενάγοντα είναι ζήτημα που πρέπει να κρίνει το δικαστήριο.

Όπως σημειώνει το δικαστήριο θα πρέπει να προσδιοριστεί αν ένας λογικός άνθρωπος θα αντιλαμβανόταν ότι οι συνόψεις του σεναρίου που κοινοποιήθηκαν κατά την αναζήτηση ηθοποιών που θα ενσάρκωναν τους ρόλους πραγματικά αναφέρονται στους ενάγοντες. Δεν υπάρχει, σημειώνει το δικαστήριο, μια μόνη δοκιμασία για να λάβει κανείς αυτή την απόφαση. Όπως σημειώνεται και στη

υπόθεση *Bindrim* κάθε υπόθεση θα πρέπει να αξιολογηθεί βάσει των συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών.

Συνεχίζοντας σημείωσε ότι οι περιγραφές των χαρακτηριστικών της εξωτερικής εμφάνισης των ρόλων στο σενάριο είναι ασαφείς. Πολλοί άνθρωποι θα μπορούσαν να έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Δεν υπάρχει κάτι εξαιρετικό που θα οδηγούσε στην αναγνώριση όπως ένα γενετήσιο σημάδι. Η σύνοψη δεν περιλαμβάνει στοιχεία από την ιστορία της ζωής τους. Δεν αναφέρεται σε μια επαγγελματική τακτική που να τους διακρίνει από τους άλλους σημαντικά, όπως στην απόφαση *Bindrim*. Γι αυτό το δικαστήριο έκρινε ότι κανένας λογικός άνθρωπος δεν θα αναγνώριζε το ζευγάρι των Tamkins σε αυτές τις περιλήψεις σεναρίων. Επίσης σημείωσε ότι στο ίδιο το επεισόδιο όπως προβλήθηκε είχαν αλλάξει τόσο τα ονόματα και άλλα κοινά χαρακτηριστικά. Όπως τόνισε, αν κανείς έψαχνε στο διαδίκτυο για τους Tamkins θα έπρεπε να κάνει αρκετή έρευνα για να βρει τη συσχέτιση του ονόματος με τις συνόψεις που διατέθηκαν σε εταιρείες ακροάσεων ηθοποιών. Οι συνόψεις που περιέχουν τα ονόματα και την περιγραφή τους εμφανίζονταν στην πέμπτη σελίδα των αποτελεσμάτων στις διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης. Με αυτό το σκεπτικό απέριψε την αγωγή τους.

2.2.4. Το εμφανώς μυθοπλαστικό πλαίσιο ως εμπόδιο στην εύλογη αναγνώριση.

Στην απόφαση *Middlebrooks v. Curtis Publishing Co* (1969) ο ενάγων αναγνώρισε τον εαυτό του σε ένα διήγημα με τίτλο «Moonshine light, moonshine bright» που δημοσιεύτηκε σε μια εφημερίδα, για δυο εφήβους που ζούσαν στην Νότια Καρολίνα και έκλεψαν εξαρτήματα αυτοκινήτου για να επισκευάσουν το δικό τους. Ο ένας από τους δυο λεγόταν Esco Brooks⁸⁷¹. Ο Larry Esco Middlebrooks ήταν παιδικός φίλος του συγγραφέα και είχαν μεγαλώσει στην ίδια περιοχή της Νότιας Καρολίνας. Αλλά, όπως έκρινε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, υπήρχαν και σημαντικές διαφορές, όπως η διαφορετική ηλικία μεταξύ του ενάγοντα και του μυθοπλαστικού προσώπου, η απουσία του ενάγοντα από την περιοχή όταν έγινε το περιστατικό που περιγραφόταν στο βιβλίο, η διαφορετική επαγγελματική ενασχόληση. Γενικότερα δεν μπορούσε εύκολα να γίνει παραλληλισμός μεταξύ της ζωής του μυθοπλαστικού χαρακτήρα και της ζωής του ενάγοντα.

Σύμφωνα με το δευτεροβάθμιο δικαστήριο το διήγημα ήταν ένα εμφανώς έργο μυθοπλασίας. Στην εφημερίδα που δημοσιεύτηκε είχε τοποθετηθεί στις σελίδες που αφιερώνονταν στη μυθοπλασία. Όπως σημείωσε το δικαστήριο, «το πλαίσιο εντός του οποίου εμφανίζονται τα ονόματα είναι σημαντικό γιατί τα ονόματα χαρακτήρων σε διηγήματα και σε εμφανώς μυθοπλαστικά έργα κανονικά γίνονται αντιληπτά από όλους τους λογικούς ανθρώπους ως να μην στοχεύουν να απεικονίσουν ή να αναφερθούν σε ένα πραγματικό πρόσωπο». Προσέθεσε ότι το μυθοπλαστικό πλαίσιο δεν επαρκεί για να υπάρξει ασυλία όταν ένας λογικός άνθρωπος θα αντιλαμβανόταν ότι ένα μυθοπλαστικός χαρακτήρας είναι ένα πορτραίτο του ενάγοντα. Κανένας που δυσφημεί δεν θα πρέπει να μένει ατιμώρητος είτε προσβάλει σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο είτε στο πλαίσιο ενός κακόγουστου αστείου. Κατά την άποψη του δικαστηρίου, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε ορθά και ότι μόνο το γεγονός ότι χρησιμοποιήθηκε το πραγματικό όνομα και περιοχή διαμονής ενός

⁸⁷¹ 413 F.2d 141 (4th Cir. 1969). Προσβάσιμη σε: http://scholar.google.gr/scholar_case?case=1027901592241587353&hl=en&as_sdt=6&as_vis=1&oi=scholarr

προσώπου δεν αντιστρέφει την κοινή αντίληψη ότι πρόκειται για ένα μυθοπλαστικό έργο.

Αντίστοιχες σκέψεις διατύπωσε και ένα δικαστήριο της Καλιφόρνιας στην υπόθεση *Polydoros v. Twentieth Century Fox Film Corp.* (1997)⁸⁷². Το 1993 προβλήθηκε στους κινηματογράφους η κωμωδία «The Sandlot» που αναφερόταν στις περιπέτειες μιας σχολικής ομάδας μπειζμπολ την δεκαετία του 1960. Ένα από τα αγόρια της ομάδας ήταν Michael Palledorous που οι φίλοι του τον φώναζαν με το ψευδώνυμο "Squints". Ένας παιδικός φίλος και συμμαθητής του σεναριογράφου και σκηνοθέτη της ταινίας, που ονομαζόταν Michael Polydoros άσκησε αγωγή κατά της κινηματογραφικής ταινίας και του δημιουργού της ταινίας για εμπορική εκμετάλλευση του ονόματος του, για παραβίαση της ιδιωτικότητάς του και για δυσφήμιση. Κύρια βλάβη που υποστήριζε ότι είχε υποστεί ήταν ότι μετά την προβολή της ταινίας οι γνωστοί του τον κορόιδευαν για την εμφάνιση και το παρατσούκλι, με το οποίο τον φώναζαν μικρό. Από μια φωτογραφία που προσκόμισε στο δικαστήριο γινόταν φανερό ότι ο σεναριογράφος πράγματι είχε στο μυαλό του τον παιδικό του φίλο όταν δημιουργούσε τον ήρωα. Στην ταινία ο ηθοποιός που υποδυόταν τον Squints φορούσε παρόμοια γυαλιά και ρούχα με τον ενάγοντα στην ίδια ηλικία.

Στην αποφαση σημειώνεται ότι ο ίδιος ο θιγόμενος αποδέχεται ότι δεν μπορεί να σημειώσει άλλα σημεία στα οποία η ταινία απεικονίζει με ακρίβεια τη ζωή του και αποδέχεται ότι πρόκειται για ένα μυθοπλαστικό έργο. Θεωρεί όμως ότι διάφορα υβριστικά επίθετα που αποκαλούσαν οι άλλοι έφηβοι τον ήρωα στην ταινία που είχε το ψευδώνυμό του, δημιουργούν ένα δυσφημιστικό πορτραίτο του. Το δικαστήριο σημειώνει ότι το έργο δεν είναι για τον ενάγοντα αλλά για ένα μυθοπλαστικό χαρακτήρα που βιώνει μια σειρά από χιουμοριστικές και παράλογες καταστάσεις και τελικά θριαμβεύει. Όπως ο ίδιος ο ενάγων αποδέχεται, η ταινία δεν αναπαριστά γεγονότα της πραγματικής του ζωής. Μόνο ο ήρωας μοιάζει με τον ενάγοντα όταν ήταν δέκα χρόνων, κάτι που μόνο όποιος τον γνώριζε σε αυτή την ηλικία θα μπορούσε να σκεφτεί. Κανένας λογικός άνθρωπος δεν θα συμπέραινε ή θα πίστευε ότι η ταινία αναπαριστά τη ζωή του ενάγοντα⁸⁷³.

Αντίστοιχα έκρινε το δικαστήριο και στην υπόθεση *Pring v. Penthouse International, Ltd* (1982)⁸⁷⁴. Η υπόθεση δεν αφορούσε μυθιστόρημα αλλά ένα άρθρο εφημερίδας που έθετε ένα πραγματικό πρόσωπο σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο. Το δικαστήριο σημείωσε ότι οι ένορκοι θα αποφασίσουν αν αναγνωρίζεται η ενάγουσα. Πράγματι στην υπόθεση αυτή οι ένορκοι σε πρώτο βαθμό έκριναν ότι η ενάγουσα αναγνωριζόταν, δυσφημίστηκε και της επιδικάστηκε αποζημίωση 26.5 εκ. δολ. που μειώθηκε μετά από μεταξύ τους συμφωνία στα 14 εκ. δολ. Σε δεύτερο βαθμό το δικαστήριο έκρινε ότι για το ζήτημα της αναγνώρισης της ενάγουσας είχε ήδη κριθεί από την πρωτοβάθμια απόφαση. Αλλά για το ζήτημα αν η ιστορία μπορεί εύλογα να γίνει αντιληπτό το αν περιγράφει πραγματικά γεγονότα για την ενάγουσα ή την πραγματική της συμπεριφορά της εμπίπτει στο στοιχείο του εύλογου που πρέπει επίσης να κριθεί από το δικαστήριο. Έκρινε ότι οι πράξεις που περιγράφονταν στο άρθρο να κάνει η ενάγουσα ήταν φύσει αδύνατο να πραγματοποιηθούν και ήταν εμφανώς εντελώς φανταστικές. Γι' αυτό κανείς αναγνώστης εύλογα δεν θα θεωρούσε

⁸⁷² *Polydoros v. Twentieth Century Fox Film Corp.* (1997) 67 Cal.App.4th 318, 320, 326 [79 Cal. Rptr. 2d 207]. Βλέπε <http://caselaw.findlaw.com/ca-court-of-appeal/1122144.html>.

⁸⁷³ *Polydoros v. Twentieth Century Fox Film et al.*, 67 Cal. Rptr. 2d 305;308, 25 Media L. Report BNA 2363, review granted and opinion superseded 69 Cal. Rptr. 2d 897; 1997 and review dismissed, cause remanded 79 Cal. Rptr. 2d 206; 1998 and publication ordered.

⁸⁷⁴ *Pring v. Penthouse Int'l, Ltd*, 695 F2d 438 [10th Cir 1982].

ότι αποτελούν ισχυρισμοί γεγονότων που αφορούν την ενάγουσα⁸⁷⁵.

2.2.5. Η σημαντική μεταστροφή του χαρακτήρα ως εμπόδιο στην εύλογη αναγνώριση του υπαρκτού προσώπου.

Η απόφαση *Welch v. Penguin Books USA* (1991) αφορούσε στο μυθιστόρημα «Disappearing Acts» της Terry Mc Millan⁸⁷⁶. Το δικαστήριο διαπιστώσε ότι πράγματι υπήρχαν πολλές ομοιότητες μεταξύ του μυθοπλαστικού χαρακτήρα Franklin Swift και του ενάγοντα Leonard Welch. Είχαν παρόμοιο παρουσιαστικό αλλά και παρόμοια ιστορία ζωής. Είχαν το ίδιο επάγγελμα, παρόμοιες συνήθειες, ερωτεύτηκαν μια γυναίκα με τον ίδιο τρόπο, πήγαιναν διακοπές στα ίδια μέρη κ.α. Αλλά είχαν μια σημαντική διαφορά ο Swift παρουσιαζόταν ως αλκοολικός, ρατσιστής και βιαστής της κοπέλας του.

Όπως σημείωσε το δικαστήριο, για να αναγνωριστεί ο ενάγων σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο θα πρέπει να αποδείξει ότι ο αναγνώστης ή ο θεατής έχει πλήρως πειστεί ότι το έργο απεικονίζει τον ενάγοντα και δεν πρόκειται για μυθοπλασία. Για να αποφευχθούν οι αντιφάσεις που είναι σύμφυτες με τις υποθέσεις δυσφήμισης μέσω μυθοπλασίας, η ταύτιση του πραγματικού και του μυθοπλαστικού προσώπου θα πρέπει να είναι τόσο πλήρης που το δυσφημιστικό περιεχόμενο είτε να θεωρηθεί μια πειστική απεικόνιση της πραγματικής ζωής του ενάγοντα είτε να υπονοείται ότι πρόκειται για τον ενάγοντα. Ο αναγνώστης/θεατής δεν επαρκεί έχει να αναγνωρίσει τον ενάγοντα πίσω από τον ήρωα αλλά θα πρέπει το άμεσο και γενικό πλαίσιο του θεωρούμενου δυσφημιστικού ισχυρισμού να τον πείσει για την κυριολεκτική αλήθεια του. Αν το κοινό αρχίσει να πιστεύει ότι πρόκειται για αληθή λόγο με κυριολεκτικό περιεχόμενο τότε υπάρχει βλάβη στην φήμη του προσώπου αυτού και είναι δυνατό να αποδοθούν ευθύνες στο συγγραφέα και στον εκδοτικό οίκο.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση το δικαστήριο έκρινε ότι ο ενάγων δεν είναι δημόσιο πρόσωπο για να μπορεί να αναγνωριστεί από το ευρύ κοινό. Όσοι κατέθεσαν στο δικαστήριο ήταν γνωστοί του ενάγοντα και δήλωσαν ότι αφού διάβασαν το βιβλίο τον αναγνώρισαν πίσω από το βασικό χαρακτήρα του βιβλίου. Ταυτόχρονα αρνήθηκαν χωρίς καμιά αμφιβολία ότι οι δυσφημιστικοί ισχυρισμοί θα μπορούσαν να αποδοθούν στον ενάγοντα. Όπως σημείωσε το δικαστήριο, αυτοί που γνώριζαν τον ενάγοντα δεν είχαν καμιά δυσκολία να διαφοροποιήσουν τον ενάγοντα από τον μυθοπλαστικό χαρακτήρα. Άρα το δυσφημιστικό περιεχόμενο δεν ήταν πιστευτό. Για το δικαστήριο αυτοί οι δυσφημιστικοί ισχυρισμοί έδειχναν μια τόσο μεγάλη μεταστροφή στον χαρακτήρα και τις επιλογές ζωής με συνέπεια κανένας λογικός αναγνώστης να μην μπορεί να τις αποδώσει στον ενάγοντα⁸⁷⁷.

Ένα παρόμοιο σκεπτικό ακολουθείται και στην υπόθεση *Springer v. Viking Press*. Η ενάγουσα υποστήριξε ότι το δέκατο κεφάλαιο του βιβλίου «State of Grace» τη δυσφημούσε γιατί παρουσίαζε τη Lisa Blake που είχε την ίδια εξωτερική εμφάνιση με εκείνη, να είναι πόρνη πολυτελείας και να έχει σεξουαλικές σχέσεις με έναν ιταλό

⁸⁷⁵ Η απόφαση προκάλεσε αντιδράσεις και ποικίλους σχολιασμούς. Ο δικαστής που διαφώνησε ανέφερε ότι κάποιες πράξεις είναι δημιουργήματα της φαντασίας αλλά κάποιες άλλες όπως η πεολεξία δεν είναι. Ενώ, όπως σωστά σημειώθηκε στο σχολιασμό της απόφασης, μπορεί να σημαίνει ότι η μυθοπλασία θα προστατεύεται μόνο όταν περιγράφει φυσικά αδύνατες πράξεις και όχι ρεαλιστικές. Rosen D. and Babcock C.L., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., σελ. 235.

⁸⁷⁶ *Welch v. Penguin Books USA, Inc*, No 21756/90 NY Misc LEXIS 225 [Kings Cty 1991]).

⁸⁷⁷ Βλέπε αναλυτικά Savare M., *Falsity, Fault and fiction: A new standard for defamation in fiction*, 129 UCLA Entertainment Law Review 2004, σελ 147.

βιομήχανο⁸⁷⁸. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο αρχικά δέχτηκε τους ισχυρισμούς της. Διαπίστωσε ότι πράγματι ο χαρακτήρας της Lisa Blake είχε το ίδιο μικρό όνομα και αρκετές ομοιότητες με την ενάγουσα Lisa Springer συμπεριλαμβανομένου του τρόπου συμπεριφοράς της κατά τη διάρκεια της σχέσης της με το συγγραφέα κατά το διάστημα που και οι δυο τους φοιτούσαν στο ίδιο πανεπιστήμιο. Έκρινε ότι όσοι γνώριζαν τη Springer και ιδίως τη σχέση της με το συγγραφέα του βιβλίου θα την αναγνώριζαν. Επίσης θα θεωρούσαν ως δυσφημιστική την υπόνοια ότι έχει τέτοιο ήθος, να γίνει πόρνη πολυτελείας. Ανάμεσα σε όσους αναγνώρισαν τη Springer ήταν η γνωστή συγγραφέας Ναντίν Γκόρντιμερ που ήταν διδάσκουσα εκείνη την εποχή στο Πανεπιστήμιο τους. Σε επιστολή της δήλωσε στο δικαστήριο ότι πράγματι αναγνώρισε την Springer ως ηρωίδα του βιβλίου και ότι θεωρούσε ότι η απεικόνισή της στο βιβλίο ήταν ένα είδος παιδιάστικης εκδίκησης του συγγραφέα για το τέλος της μεταξύ τους ερωτικής σχέσης⁸⁷⁹.

Όμως, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο αναρωτήθηκε αν η μυθοπλαστική απεικόνιση ενός προσώπου σε ένα μόνο κεφάλαιο ενός μυθιστορήματος επαρκεί για την αναγνώριση. Έκρινε ότι πράγματι υπήρχαν ομοιότητες ως προς το ίδιο μικρό όνομα, τα φυσικά χαρακτηριστικά, το γεγονός ότι αποφοίτησαν από το κολέγιο και ότι η Blake ζούσε στην ίδια οδό που και η ίδια η ενάγουσα διέμενε. Αλλά υπήρχε μια σημαντική διαφορά ως προς τον τρόπο ζωής. Η Blake ήταν μια πλούσια πόρνη πολυτελείας που διήγαγε ένα εξαιρετικά πολυτελή βίο με ακριβά αμάξια και ενώ η Springer ήταν διδάσκουσα σε κολέγιο. Το δικαστήριο έκρινε ότι οι ομοιότητες είναι μόνο επιφανειακές ενώ οι διαφορές στον τρόπο ζωής τόσο βαθιές που ήταν αδύνατον κάποιος που έχει διαβάσει το βιβλίο να αναγνωρίσει τη Springer και να θεωρήσει ότι έχει ακολουθήσει τον τρόπο ζωής της Blake.

Με άλλα λόγια το δικαστήριο δεν περιορίστηκε να συγκρίνει ομοιότητες και διαφορές αλλά έκρινε ότι οι ομοιότητες ήταν επιφανειακές ενώ οι διαφορές ήταν βαθιές και αυτές εντέλει διαμόρφωναν την πρόσληψη του αναγνώστη. Όπως σημείωσε: «για να γίνει δεκτή η αγωγή για έναν δυσφημιστικό ισχυρισμό που αναφέρεται σε ένα μυθοπλαστικό χαρακτήρα θα πρέπει να είναι τόσο στενά συνδεδεμένος με τον ενάγοντα που κανένας που τον γνωρίζει να μην έχει κάποια δυσκολία να συνδέσει τους δυο. Επιφανειακές ομοιότητες, όπως το ίδιο όνομα, είναι ανεπαρκείς». Για αυτό απέρριψε και την αγωγή της⁸⁸⁰.

Παρόμοιο ήταν το σκεπτικό του δικαστηρίου στην απόφαση *Carter-Clark v. Random House Inc.* (2003)⁸⁸¹. Το μυθιστόρημα «Primary Colors», βασιζόταν στην προεκλογική καμπάνια του Μπιλ Κλίντον για να γίνει κυβερνήτης. Ο συγγραφέας διατήρησε την ανωνυμία του. Βασικός χαρακτήρας του βιβλίου είναι ο κυβερνήτης Jack Stanton ο οποίος στο πλαίσιο της εκστρατείας επισκέπτεται μια βιβλιοθήκη όπου γνωρίζει μια βιβλιοθηκονόμο, την Ms Baum, με την οποία υπονοείται ότι έχουν σεξουαλικές σχέσεις⁸⁸². Κατά του εκδοτικού οίκου στράφηκε η Ms Carter-Clark.

Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου υπήρχε πράγματι κάποια ομοιότητα της εξωτερικής εμφάνισης της ενάγουσας με τη μυθοπλαστική Ms Baum αλλά οι ομοιότητες σταματούσαν εκεί. Η ηρωίδα είχε διαφορετικό επάγγελμα. Όπως

⁸⁷⁸ 60 N.Y.2d 916, 458 N.E.2d 1256, 470 N.Y.S.2d 579 (1983). Προσβάσιμη σε: <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/364/650/316939/>

⁸⁷⁹ Rosen D. and Babcock C., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., p. 237.

⁸⁸⁰ Αναλυτικά για την υπόθεση βλέπε Klug M., *Libel and privacy*, 4 Loy. L.A. Ent. L.J. 251 (1984), σελ. 251-255.

⁸⁸¹ *Carter-Clark v. Random House, Inc.*, 768 N.Y.S.2d 290, 291-292 (Sup. Ct. 2003).

⁸⁸² Αναλυτικά για την υπόθεση βλέπε: Richards R., *When "Ripped from the Headlines" Means "See You in Court": Libel by Fiction and the Tort-Law Twist on a Controversial Defamation Concept*, 13 Tex. Rev. Ent. & Sports L. 117, (2011-2012). p.128.

προκύπτει, από τις καταθέσεις της ίδιας της ενάγουσας αλλά και του ίδιου του Μπιλ Κλίντον, ποτέ δεν είχαν ερωτικές σχέσεις. Ακολουθώντας το σκεπτικό της απόφασης *Springer v. Viking Press* το δικαστήριο σημειώνει ότι υπάρχουν πράγματι κάποιες ομοιότητες που επιτρέπουν τη σύγχυση μεταξύ των δυο προσώπων. Αλλά καθώς πρόκειται για ένα μυθοπλαστικό έργο απαιτείται διαφορετική διερεύνηση για να διαπιστωθεί η αναγνώριση από ο,τι για ένα μη μυθοπλαστικό έργο. Παρά το γεγονός ότι οι συγγραφείς μυθοπλασίας συχνά βασίζονται εν μέρει σε πρόσωπα και εμπειρίες της ζωής τους, η ουσία αυτού που γράφουν παραμένει μυθοπλασία.

Όπως σημειώνει το δικαστήριο ο συγγραφέας με σημείωμα του στην αρχή του βιβλίου διευκρινίζει ότι «παρά το γεγονός ότι κάποιοι διάσημοι κυρίως δημοσιογράφοι εμφανίζονται στο βιβλίο. Πρόκειται για ένα έργο μυθοπλασίας και λειτουργούν οι συνήθειες κανόνες της. Κανένας από τους χαρακτήρες δεν είναι υπαρκτό πρόσωπο και κανένα γεγονός δεν συνέβη». Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν επαρκούσαν οι ομοιότητες για να αναγνωριστεί η ενάγουσα. Οι μικρές επιφανειακές ομοιότητες μεταξύ της ενάγουσας και της ηρωίδας και οι κουτσομπολίστικες φήμες που διαδόθηκαν από κάποιους που τη γνώριζαν και την ταύτιζαν, δεν επαρκούσαν ώστε κάποιος αναγνώστης να την αναγνωρίσει πίσω από το χαρακτήρα του βιβλίου.

Σε αντίθεση με τις προηγούμενες στην πιο πρόσφατη υπόθεση *Smith v. Stewart* (2008) η διαφοροποίηση του χαρακτήρα δεν στάθηκε τελικά εμπόδιο για την εύλογη αναγνώριση επειδή οι ομοιότητες μεταξύ των δυο προσώπων ήταν υπερβολικά πολλές⁸⁸³. Σύμφωνα με την υπόθεση του μυθιστορήματος «The Red Hat Club» της Haywood Smith, πέντε γυναίκες αναζητούν τρόπους να εκδικηθούν τους άπιστους άνδρες τους. Μια παλιά φίλη της συγγραφέως, Steward, αναγνώρισε τον εαυτό της και απέδειξε μια σειρά από ομοιότητες μεταξύ της ιστορίας ζωής της μυθοπλαστικής Susu και της ίδιας. Μεταξύ αυτών ήταν ο κοινός τόπος διαμονής τους, το γεγονός ότι ήταν και οι δυο παντρεμένες και μητέρες δυο παιδιών, οι σύζυγοι τους είχαν σκοτωθεί και εκείνες είχαν αποζημιωθεί με ένα μεγάλο ποσό από ασφαλιστικές εταιρείες, μετά από το θάνατο των συζύγων τους και οι δυο είχαν ερωτικό δεσμό με άνδρες που είχαν παράλληλες σχέσεις, οι οποίοι τους έκλεψαν τα χρήματα της αποζημίωσης, και παρότι κατέφυγαν στο δικαστήριο και δικαιώθηκαν δεν μπόρεσαν να ανακτήσουν τα ποσά αυτά γιατί οι πρώην σύντροφοί τους είχαν καταφέρει να διαφύγουν. Ταυτόχρονα υπήρχαν και σημαντικές διαφορές μεταξύ των δυο χαρακτήρων. Η συγγραφέας είχε επινοήσει μία σειρά από γεγονότα και συμπεριφορές για το μυθοπλαστικό της χαρακτήρα. Η Susu ήταν άθεη, αλκοολική και είχε πολλές περιστασιακές ερωτικές σχέσεις σε αντίθεση με την ενάγουσα.

Το πρωτόβαθμιο δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι το βιβλίο τη δυσφημούσε καθότι αναγνωριζόταν από τις πολλές ομοιότητες και τη γνωριμία της με τη συγγραφέα και ταυτόχρονα τη δυσφημούσε. Όμως, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο στο οποίο προσέφυγε η συγγραφέας επισήμανε ότι επειδή παρουσιαζόταν να έχει τόσο διαφορετικό ήθος και χαρακτήρα δεν μπορούσε εύλογα να οδηγήσει στην αναγνώρισή της. Έκρινε ότι ήταν ζήτημα των ενόρκων του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου και να αποφασίσουν αν συνέτρεχε το κριτήριο του εύλογου αναγνώστη, αν δηλ. ένας λογικός αναγνώστης εύλογα θα την αναγνώριζε. Πράγματι οι ένορκοι έκριναν ότι η Steward απέδειξε ότι αναγνωρίζεται και ότι δυσφημίστηκε και της επιδικάστηκε το ποσό των 100.000 δολαρίων⁸⁸⁴.

⁸⁸³ *Smith v. Stewart*, 291 Ga. App. 86 (2008).

⁸⁸⁴ Gerber R., *The Case: The Boiling Mad Lady of 'The Red Hat Club' Does character in book defame author's friend?*, 08.11.2010. Προσβάσιμο σε: https://www.aarp.org/politics-society/rights/info-11-2010/the_case_the_boiling_mad_lady_of_the_red_hat_club.html. Debra Weiss, *The Georgia Court of Appeals commits attempted murder on American literature in "Red Hat Club" case*, Randazza

2.2.6. Εύλογη αναγνώριση λόγω συσχέτισης με ένα ευρέως γνωστό γεγονός.

Επεισόδια της δημοφιλούς αμερικανικής σειράς «Law and order», όπου η δράση εκτυλίσσεται στη Νέα Υόρκη, βασίζονται συχνά σε πραγματικά σκάνδαλα του δικαστικού σώματος. Στο επεισόδιο της σειράς με τίτλο «Floater» (2003) η αστυνομική έρευνα για μια ανθρώπινη σωρό που βρέθηκε να επιπλέει στο ποταμό Hudson οδηγεί τους πρωταγωνιστές της σειράς να αποκαλύψουν ένα σκάνδαλο διαφθοράς. Το επεισόδιο ήταν εμπνευσμένο από το σκάνδαλο Garson/Siminovsky. Ο δικαστής Garson είχε κατηγορηθεί ότι είχε παράσχει προνομοιακή μεταχείριση σε ένα δικηγόρο διαζυγίων, τον Siminovsky, με αντάλλαγμα πληρωμένες διακοπές, δείπνα και ακριβά πούρα. Για να αποφύγει τη σύλληψη ο δικαστής δέχτηκε να συναντήσει ορισμένους δικηγόρους που ήταν ύποπτοι για δωροδοκίες δικαστών. Τις συναντήσεις θα παρακολουθούσε και θα κατέγραφε η αστυνομία. Μεταξύ των δικηγόρων που συνάντησε ήταν και ο Batra, ο οποίος είχε καταγωγή από την Ινδία και είχε επαγγελματική έδρα στο Μανχάταν. Κατά τη διάρκεια του δείπνου ο δικαστής δεν πέτυχε να αποσπάσει ισχυρισμούς από τον Batra που να τον ενοχοποιούν. Ο δικαστής Garson συνελήφθη αλλά δεν τελικά του ασκήθηκαν κατηγορίες.

Τόσο το σκάνδαλο αλλά και η προσπάθεια να συνδεθεί ο Batra με τη δικαστική διαφθορά μεταδόθηκαν εκτενώς από τα ΜΜΕ. Μια δικαστής η Ann Pfau φέρεται να είπε σε μια συνάντηση δικαστών για το θέμα ότι «αν ποτέ μου τηλεφωνήσει ο Ravi Batra δεν θα απαντήσω. Οποιοσδήποτε από εμάς εμπλακεί μαζί του, μετά είναι μόνος του». Στο επεισόδιο της σειράς μια γυναίκα δικαστής, εμφανιζόταν να έχει κοινωνικές σχέσεις με έναν δικηγόρο τον Ravi Patel από τον οποίο δέχεται δωροδοκίες.

Ο Batra στράφηκε κατά των δημιουργών της σειράς. Στην απόφαση *Ravi Batra v. Dick Wolf et all* (2008)⁸⁸⁵, το δικαστήριο αναζήτησε ομοιότητες και διαφορές μεταξύ του ενάγοντα και του μυθοπλαστικού προσώπου. Ως κριτήριο για την αναγνώριση που έθεσε ακολουθώντας το σκεπτικό στην απόφαση *Springer* ήταν, αν ένα πρόσωπο που γνώριζε τον ενάγοντα εύλογα θα συμπεραίνει ότι ο ενάγων είναι το μυθοπλαστικό πρόσωπο⁸⁸⁶. Οι ενάγοντες υποστήριξαν ότι οι ομοιότητες μεταξύ Patel και Batra είναι ασαφείς. Ειδικότερα σημείωσαν ότι οι ομοιότητες (όπως το ίδιο μικρό όνομα, η ίδια εθνικότητα, ίδια εμφάνιση και το ίδιο επάγγελμα) ήταν ανεπαρκείς για να αποδειχθεί ότι ο χαρακτήρας του Patel απεικονίζει τον Batra. Αντίθετα ο Batra υποστήριξε ότι η μοναδικότητα του ονόματος, της εθνικότητας, της εμφάνισης θα οδηγούσε στην αναγνώρισή του από οποιονδήποτε τον ήξερε. Μόνο άλλοι έξι δικηγόροι με το πρώτο όνομα Ravi εξασκούσαν δικηγορία στην Νέα Υόρκη και ήταν ο μόνος με την ίδια εξωτερική εμφάνιση και ηλικία με τον Patel. Επίσης στη ταύτιση από το θεατή του Batra με τον χαρακτήρα Patel θα συνέβαλε καθοριστικά η συσχέτιση του ονόματος του από τα ΜΜΕ με το σκάνδαλο Garson /Siminovsky.

07.04.2008. Προσβάσιμο σε: <https://randazza.wordpress.com/2008/04/07/the-georgia-court-of-appeals-commits-attempted-murder-on-american-literature/>.

⁸⁸⁵ 2008 WL 827906 (N.Y.Sup.) (Trial Order), 2008 N.Y. Slip Op. 30821. Προσβάσιμο σε <http://www.loeb.com/~media/files/publications/2008/04/batra%20v%20wolf%20et%20al/files/batra%20v%20wolf%20ny%20sup%20ct%20march%202008/fileattachment/batra%20v%20wolf%20ny%20sup%20ct%20march%202008.pdf>.

⁸⁸⁶ Sewell Chan, *Judge Rules That Suit Against 'Law & Order' Creator May Continue*, 20.03. 2008, New York Times. Προσβάσιμο σε: <http://www.nytimes.com/2008/03/20/nyregion/20law.html>.

Το δικαστήριο σημείωσε ότι οι σεναριογράφοι πράγματι είχαν αλλάξει τα πραγματικά γεγονότα. Για παράδειγμα στο επεισόδιο ασκείται ποινική δίωξη στον Patel σε αντίθεση με την πραγματική ιστορία του Batra. Αλλά έκρινε ότι αυτές οι διαφοροποιήσεις δεν είναι γνωστές στους θεατές οι οποίοι θα συνέδεαν εύκολα το Batra με το Patel από το ευρέως γνωστό σκάνδαλο. Όπως τόνισε, αυτές οι διαφορές αποτυγχάνουν να υπερσκελίσουν τις ομοιότητες μεταξύ των δυο προσώπων. Τα πολλά κοινά στοιχεία υποδηλώνουν σημαντικά τον ενάγοντα σύμφωνα με τα κριτήρια στις προαναφερόμενες υποθέσεις *Springer* και *Welsh*. Επιπρόσθετα στο πλαίσιο που το επεισόδιο με τίτλο «Floater» παρουσιάστηκε, λίγο μετά την εκτενή κάλυψη από τα ΜΜΕ του σκανδάλου Garson/Siminovsky και η σύνδεση με το Batra, οδηγεί σε μια εύλογη πιθανότητα ότι ο μέσος θεατής που δεν γνωρίζει λεπτομέρειες, να συνδέσει το διεφθαρμένο δικηγόρο Patel με τον Batra. Για αυτό το δικαστήριο έκρινε ότι ο μέσος θεατής θα αναγνώριζε στο επεισόδιο πίσω από το προσωπίο του δικηγόρου τον Batra και οι ισχυρισμοί που τον αφορούσαν είναι πιθανό να κριθούν ως δυσφημιστικοί. Για αυτό αρνήθηκε να απορριφθεί σε αυτό το στάδιο η αγωγή του⁸⁸⁷.

2.2.7. Ασκώντας κριτική στη δοκιμασία εύλογης αναγνώρισης του λογικού αναγνώστη.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, τα αμερικανικά δικαστήρια ακολουθούν την δοκιμασία της εύλογης αναγνώρισης του λογικού αναγνώστη. Ακολουθούν το Restatement στο οποίο η δοκιμασία προσδιορίζεται ως εξής: «αν ένας λογικός άνθρωπος θα καταλάβαινε ότι ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας που απεικονίζεται στη δημοσίευση είναι στην πραγματικότητα ο ενάγων ο οποίος συμπεριφέρεται όπως περιγράφεται». Όπως σημειώνεται στην προαναφερόμενη υπόθεση *Pring*, ουσιαστικά πρόκειται για δυο δοκιμασίες: αν το δημοσίευμα αφορά τον ενάγοντα και αν η ιστορία στην οποία απεικονίζεται μπορεί εύλογα να θεωρηθεί ότι περιγράφει πραγματικά γεγονότα ή την πραγματική συμπεριφορά του ενάγοντα σε μια περίοδο της ζωής του⁸⁸⁸.

Ο λογικός άνθρωπος δεν ταυτίζεται με το συνηθισμένο άνθρωπο. Είναι ένας συνετός, προσεκτικός και μετριοπαθής άνδρας. Είναι η ενσάρκωση του ιδανικού μέλους της κοινότητας όπως καθορίζεται από την κοινωνική κρίση των ενόρκων και όχι οι ίδιοι οι ένορκοι⁸⁸⁹. Επίσης ο λογικός αναγνώστης θα πρέπει να ανήκει σε μια κοινότητα προσώπων που γνωρίζουν τον ενάγοντα είτε μια ευρεία κοινότητα στην περίπτωση των δημόσιων προσώπων είτε σε μια μικρή κοινότητα στην περίπτωση

⁸⁸⁷ *Batra v Wolf* 2012 NY Slip Op 52486(U) Decided on December 7, 2012 Supreme Court, New York County Billings, J. Published by New York State Law Reporting Bureau. Προσβάσιμη σε: <https://law.justia.com/cases/new-york/other-courts/2012/2012-ny-slip-op-52486-u.html>.

⁸⁸⁸ Ο ίδιος θεωρεί ότι τα περισσότερα δικαστήρια ακολουθούν την εξής τακτική ο δικαστής αποφασίζει αν ένας ισχυρισμός έχει δυσφημιστικό περιεχόμενο και οι ένορκοι αποφασίζουν αν οι αναγνώστες εύλογα θα θεωρήσουν ότι είναι δυσφημιστικός ο ισχυρισμός. Θα πρέπει δηλαδή ο ενάγων να φέρει μάρτυρες που να ισχυριστούν ότι δυσφημείται και θα πρέπει να αποδείξει ότι αυτή η πρόσληψη του ισχυρισμού είναι εύλογη. Τό εύλογο στην κατανόηση εξαρτάται εν μέρει από το πλαίσιο και η μυθοπλαστική φύση του έργου είναι σημαντικός παράγοντας για την κατανόηση του πλαισίου αυτού από τον αναγνώστη. Στην υπεράσπισή του ο εναγόμενος θα πρέπει να εστιάσει ότι πρόκειται για δυο ζητήματα. Παρότι είναι αλληλένδετα, η αναγνώριση δεν σημαίνει αυτόματα ότι κάποιος δυσφημίστηκε. Κάποιοι μπορεί να τον αναγνώρισαν αλλά ο λογικός αναγνώστης έχει καταλάβει ότι δεν πρέπει να αντιληφθεί το κείμενο με το κυριολεκτικό του νόημα. Anderson D. A., *Avoiding Defamation Problems in Fiction*, 51 Brook. L. Rev. 383 (1984-1985), σελ. 394.

⁸⁸⁹ Giller R., *Defamation in fiction: The need for a clear "of and concerning standard"*, ο.π., σελ.29. παραπέμπει σε Prosser W., *Torts*, 4th Edition 1971, pp.149-166

των ιδιωτικών προσώπων. Τα περισσότερα δικαστήρια δεν θεωρούν αναγκαίο το ευρύ κοινό να αναγνωρίσει τον ενάγοντα πίσω από το προσωπίο του μυθοπλαστικού χαρακτήρα. Διαφορετικά μόνο τα δημόσια πρόσωπα θα μπορούσαν να αποδείξουν ότι εύλογα αναγνωρίζονται. Η δοκιμασία αν ένα έργο αναφέρεται σε ένα ιδιωτικό πρόσωπο τίθεται ως εξής: «αν τα πρόσωπα που γνώριζαν τον ενάγοντα θα μπορούσαν εύλογα να αντιληφθούν ότι η απεικόνιση του χαρακτήρα στην ταινία αναφέρεται σε εκείνον»⁸⁹⁰. Η μέθοδος που ακολουθείται είναι η εξής: Ο δικαστής επεξηγεί στους ενόρκους και προσδιορίζει τη δοκιμασία αναγνώρισης. Εν συνεχεία οι ένορκοι λαμβάνουν υπόψιν τις μαρτυρίες, όλα τα αποδεικτικά στοιχεία και το ίδιο το καλλιτεχνικό έργο και κρίνουν αν εντέλει ο θιγόμενος αναγνωρίζεται στο μυθοπλαστικό πλαίσιο⁸⁹¹.

Στην αμερικανική θεωρία ασκείται οξεία κριτική στην δοκιμασία της εύλογης αναγνώρισης του λογικού αναγνώστη που έχουν υιοθετήσει τα δικαστήρια. Χαρακτηρίζεται ως χαώδης και ασυνεπής με αποτέλεσμα την ανασφάλεια δικαίου⁸⁹². Επιχειρήματα που προβάλλονται είναι ότι σε υποθέσεις, όπως τη *Geisler* και την *Pring*, ο θιγόμενος σε αυτές τις αποφάσεις ουσιαστικά ισχυρίζεται: «εγώ είμαι αλλά δεν θα μπορούσα να είμαι εγώ»⁸⁹³. Οπότε έγκειται στην κρίση του δικαστηρίου να αποφασίσει αν η περιγραφόμενη συμπεριφορά του ήρωα σε ένα μυθιστόρημα τελικά είναι εκείνη που οδηγεί στην αναγνώρισή του ενάγοντα και παράλληλα τον δυσφημεί ή είναι τόσο παραλλαγμένη που τελικά δεν πείθει τον αναγνώστη ότι πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο.

Με άλλα λόγια η επιλογή του συγγραφέα να μεταπλάσει ένα πρόσωπο σε ένα μυθοπλαστικό χαρακτήρα που έχει αμφιλεγόμενο ήθος ή μια ντροπιαστική πορεία ζωής είναι αμφίβολο αν θα κριθεί από τα δικαστήρια ότι εύλογα αποκλείει την αναγνώρισή του γιατί κανείς δεν πείθεται από την μεγάλη μεταστροφή του χαρακτήρα του (όπως στην προαναφερόμενη υπόθεση *Sprinder*) ή θα κριθεί ότι το πρόσωπο πράγματι αναγνωρίζεται και μάλιστα αυτή η απεικόνιση της ζωής και της συμπεριφοράς του στοιχειοθετεί ψευδή και δυσφημιστικό ισχυρισμό γεγονότος (όπως στην προαναφερόμενη υπόθεση *Bindrim*).

Όπως υποστηρίζεται, μια τέτοια προσέγγιση ενέχει μια αδικία. Όσο πιο ενάρετο είναι το θιγόμενο πρόσωπο, τόσο πιο απίθανο είναι να μπορέσει να αποδείξει ότι ένα τρίτο πρόσωπο θα συμπεράνει ότι μπορεί να έχει προβεί σε ντροπιαστικές πράξεις και συμπεριφορές. Έτσι παρότι αξίζει σε αυτές τις περιπτώσεις να αποζημιωθεί ο ενάγων γιατί αμαυρώθηκε η αψεγάδιαστη προσωπική φήμη του, είναι δύσκολη είναι η διαπίστωση της βλάβης και αποζημίωσής του⁸⁹⁴. Αν και αφήνεται υπόνοια σε μια αψεγάδιαστη φήμη, δεν μπορεί κάποιος να πετύχει αποκατάσταση της

⁸⁹⁰ *Davis v. R.K.O. Radio Pictures, Inc.*, 191 F.2d 901 (8th Cir. 1951). Στην συγκεκριμένη υπόθεση ο ενάγοντας υποστήριξε ότι αναγνωρίζεται στην ταινία «*Fighting Father Dunne*» (1948). Η ταινία παρουσιάζει ένα νεαρό έφηβο με το ίδιο όνομα με τον ενάγοντα να ζει σε ένα οικοτροφείο που έχει δημιουργήσει ένας ιερέας για να βοηθά νεαρά αγόρια που εργάζονταν ως διανομείς εφημερίδων όπως πράγματι είχε ζήσει κι ενάγοντας. Οι ομοιότητες μεταξύ των δυο προσώπων σταματούσαν εδώ. Αν και ο πραγματικός Matt Davis δεν είχε ποτέ παραβιάσει το νόμο, ο ήρωας στην ταινία παρουσιαζόταν να έχει διαπράξει φθορά ξένης περιουσίας, κλοπή, διάρρηξη και το φόνο ενός αστυνομικού. Όμως οι ένορκοι έκριναν ότι δεν αναγνωριζόταν εύλογα και το δικαστήριο έκρινε ως ορθή την κρίση τους. Προσβάσιμη σε: <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/191/901/91508/>.

⁸⁹¹ Giller R., *Defamation in fiction: The need for a clear "of and concerning standard"*, ο.π., σελ.29.

⁸⁹² Ενδεικτικά βλέπε Savare M., *Falsity, Fault and fiction: A new standard for defamation in fiction*, ο.π., σελ.132. Smirlock D., *Clear and Convincing Libel: Fiction and the Law of Defamation*, 92 Yale L.J. 520 (1982-1983), σελ. 530.

⁸⁹³ Giller R., *Defamation in fiction: The need for a clear "of and concerning standard"*, ο.π. σελ.25.

⁸⁹⁴ Η ειρωνεία σημειώνεται στην απόφαση *Geisler v. Petrocelli*, 616 F.2d at 639 βλέπε Smirlock D., *Note, Clear and Convincing Libel: Fiction and the Law of Defamation*, ο.π. σελ. 532.

βλάβης του. Για αυτό, χαρακτηρίστηκε ως ένας είδος «δούρειου ίππου» για όλο το δίκαιο της δυσφήμισης⁸⁹⁵.

Επίσης υποστηρίζεται ότι είναι ασαφές το εννοιολογικό εύρος της έννοιας του εύλογου. Το παράδειγμα που χρησιμοποιείται από τη θεωρία είναι το μυθιστόρημα του Robert Coover «The Public Burning» (1977). Στο βιβλίο παρουσιάζεται ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. Richard Nixon να αποπλανεί την Ethel Rosenberg, η οποία όπως αναλύθηκε παραπάνω είχε κατηγορηθεί και καταδικαστεί μαζί με το σύζυγό της επί εποχής Μακαρθισμού για εσχάτη προδοσία. Τα μυθιστορήματα αυτά χαρακτηρίζονται ως *faction* (fact-fiction). Όπως σημειώνεται, κάποια δημόσια πρόσωπα, όπως για παράδειγμα ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. είναι αρχετυπικοί χαρακτήρες. Αποτελούν σύμβολα της συλλογικής μας συνείδησης. Η δημόσια περσόνα τους έχει μια δική της αυτοτελή ζωή. Ο αναγνώστης καλείται να ερμηνεύσει την παρουσία αυτών των αρχετυπικών χαρακτήρων σε ένα μυθοπλαστικό έργο⁸⁹⁶. Ο λογικός αναγνώστης εύλογα αναγνωρίζει το πρόσωπο αλλά δεν τον συνδέει εύλογα με την πράξη που περιγράφεται. Όμως υπάρχει περιθώριο κάποιος να θεωρήσει ότι ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. πράγματι είχε αποπλανήσει την Rosenberg. Ακόμα και αν είναι εξαιρετικά απίθανο, δεν μπορεί να αποκλειστεί ως ενδεχόμενο⁸⁹⁷.

Εξαιτίας της επίγνωσης των προβλημάτων αυτής της δοκιμασίας, κάποια δικαστήρια επιχείρησαν να προσθέσουν μια ακόμα διάσταση κατά την αναγνώριση. Για παράδειγμα στην υπόθεση *Middlebrooks* αναφέρεται ότι θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν το «εμφανώς μυθοπλαστικό πλαίσιο». Στην θεωρία επισημαίνεται ότι το δικαστήριο δεν προσδιόρισε ποιο είναι το «εμφανώς μυθοπλαστικό έργο»⁸⁹⁸. Στην κριτική που έχει ασκηθεί στην απόφαση σημειώνεται ότι παρόλο που κάποιος αγοράζει ένα βιβλίο που χαρακτηρίζεται ως μυθοπλασία δεν σημαίνει ότι κάποιος αναγνώστης εύλογα δεν θα αναγνωρίζει πρόσωπα πίσω από μυθοπλαστικούς ήρωες. Μια τέτοια αποδοχή ενέχει τον κίνδυνο κάποιος συγγραφείς να επιδιώξουν να διαφύγουν οποιαδήποτε ευθύνης για όσα θα ισχυριστούν για ένα πρόσωπο συνδυάζοντας δυσφημιστικούς ισχυρισμούς με μυθοπλαστικά στοιχεία⁸⁹⁹.

Από την άλλη μεριά υποστηρίχθηκε ότι εξίσου επισφαλές θα ήταν να είχε ορίσει ένα δικαστήριο τι είναι μυθοπλασία. Ένα τέτοιο εγχείρημα ενέχει τελικά τον κίνδυνο είτε να μην μπορέσει να συμπεριλάβει κάποια καλλιτεχνικά έργα όπως για παράδειγμα τα *faction*, να είναι δηλ. ένας ορισμός που θα απαιτεί τα μυθοπλαστικά έργα να μην περιέχουν αναφορές υπαρκτών προσώπων και γεγονότων είτε να είναι εξαιρετικά ευρύς ώστε να περιλαμβάνει τα πάντα. Ένας δικαστικός ορισμός της μυθοπλασίας θα μπορούσε να οδηγήσει πράγματι σε μια νομολογία με σαφώς πιο διαμορφωμένα κριτήρια και ασφάλεια δικαίου αλλά ταυτόχρονα θα οδηγούσε σε αυτολογοκρισία συγγραφέων και εντέλει σε κακή λογοτεχνία⁹⁰⁰. Κατά την άποψη αυτή, η επίκληση του εμφανώς μυθοπλαστικού πλαισίου, επιτρέπει στους δικαστές να φθάνουν αυθαίρετα σε συμπεράσματα ακολουθώντας τη διαίσθησή τους που τους υποδεικνύει τότε ένα έργο είναι μυθοπλαστικό και τότε όχι.

⁸⁹⁵ Γενικότερα για αυτό το ενδεχόμενο είχε προειδοποιήσει ο καθηγητής Kalven. Όπως έχει σημειώσει, η δοκιμασία της *New York v. Sullivan* κρύβει ένα κίνδυνο. Αρχικά κάποιος θα πρέπει να αποδείξει ότι ένας ισχυρισμός αναφέρεται σε αυτόν, έπειτα πρέπει να αποδείξει ότι υπαινίσσεται ότι κάνει κάτι που δεν έκανε. Αυτός είναι αληθής γιατί ο ισχυρισμός ποτέ δεν αναφερόταν σε εκείνον. Kalven, *The New York Times case, A note on the central meaning of the first amendment* (1964), *Sup.Ct. Rev.* σελ.199.

⁸⁹⁶ Βλ. Silver I., *Libel, the "Higher Truths" of Art, and the First Amendment*, 126 *U. Pa. L. Rev.* 1065, (1978), σελ.1067.

⁸⁹⁷ Carlson W., *Comment, Defamation by fiction*, ο.π., σελ. 419.

⁸⁹⁸ Giller R., *Defamation in fiction: The need for a clear "of and concerning standard"*, ο.π., σελ. 13.

⁸⁹⁹ Giller R., *Defamation in fiction: The need for a clear "of and concerning standard"*, ο.π., σελ. 27.

⁹⁰⁰ Rosen D. and Babcock C.L., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, ο.π., σελ. 235.

Δεδομένων αυτών των παράδοξων συμπερασμάτων, κάποια δικαστήρια, όπως στην υπόθεση *Welch*, δεν αρκούνται στο ότι το κείμενο εύλογα ερμηνεύτηκε από όσους το διάβασαν, ότι αναφέρεται στον ενάγοντα. Αλλά αναζητούν αν ο αναγνώστης έχει πειστεί για το γεγονός ότι το κείμενο απεικονίζει τον ενάγοντα αλλά και ότι δεν είναι μυθοπλασία. Θα πρέπει δηλ. να έχουν πειστεί ότι η απεικόνιση αναιρεί το μυθοπλαστικό και εξ αυτού του λόγου μη αναφορικό χαρακτήρα του έργου. Θέτουν δηλ. ως μια επιπρόσθετη δοκιμασία να έχει πειστεί ο αναγνώστης από το γενικότερο πλαίσιο του βιβλίου ότι ο ισχυρισμός αυτός έχει κυριολεκτικό και αληθή νόημα.

Διαπιστώνοντας αυτά τα προβλήματα, έχει επιχειρηθεί από την αμερικανική θεωρία να καταστήσουν πιο σαφή τα κριτήρια της δοκιμασίας, να τα συμπληρώσουν ή και αντικαταστήσουν. Ειδικότερα επιδιώκεται να υπάρξουν πιο προβλεπόμενα αποτελέσματα για εκδότες και συγγραφείς, και να υπάρξει μια ενιαία αντιμετώπιση αυτών των υποθέσεων με απώτερο στόχο την ασφάλεια δικαίου. Ενδεικτικά προτάθηκε για να γίνει δεκτό ότι τα προσκομισθέντα αποδεικτικά στοιχεία πράγματι οδηγούν στην αναγνώριση του ενάγοντα πίσω από τον μυθοπλαστικό χαρακτήρα θα πρέπει: α) να αποδεικνύεται χωρίς περιθώριο λάθους ότι αναφέρεται στον ενάγοντα και σε κανέναν άλλον, β) ότι ο ισχυρισμός αφορά ειδικά και προσωπικά στον ενάγοντα κι όχι μια ευρεία ομάδα προσώπων και γ) να δημιουργείται πεποίθηση στον αναγνώστη και όχι μια απλή υποψία. Μάλιστα η πεποίθηση στο κοινό θα πρέπει να έχει δημιουργηθεί πριν το ζήτημα τεθεί στα πλαίσια μιας δίκης. Το βάρος απόδειξης και των τριών προαναφερόμενων κριτηρίων φέρει ο ενάγων. Η αναγνώρισή του δεν επαρκεί για να αποζημιωθεί αλλά θα πρέπει να συντρέχουν κι οι υπόλοιπες προϋποθέσεις του δικαίου προστασίας της τιμής όπως να έχει ζημιωθεί⁹⁰¹.

Με άλλα λόγια αντί της δοκιμασίας «αν ο αναγνώστης εύλογα πείστηκε ότι οι ισχυρισμοί είναι αληθείς» προτείνεται η δοκιμασία «αν ο αναγνώστης πράγματι πιστεύει ότι είναι αληθείς ισχυρισμοί». Όπως σημειώνεται πρόκειται για αυστηρότερη δοκιμασία γιατί απαιτεί όχι μόνο την αληθοφάνεια των γεγονότων αλλά και απόδειξη της πεποίθησης των αναγνωστών ότι γίνεται περιγραφή πραγματικών γεγονότων και συμπεριφορών του θιγόμενου προσώπου. Με αυτό το τρόπο διασφαλίζεται ότι συγγραφείς, όπως ο προαναφερόμενος Coover, είναι ελεύθεροι να χρησιμοποιούν υπαρκτά πρόσωπα σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο⁹⁰².

Παρόμοια δοκιμασία που προτείνεται είναι το δικαστήριο να ελέγχει τα εξής στοιχεία: α) αν ο λογικός αναγνώστης αφού διαβάσει ολόκληρο το μυθοπλαστικό έργο, θεωρήσει ότι απεικονίζει ένα υπαρκτό πρόσωπο και γεγονότα παρά τις αντίθετες διαβεβαιώσεις του συγγραφέα και του εκδότη και β) αν ο λογικός αναγνώστης αντιλαμβάνεται ότι ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας αναφέρεται ειδικά στον ενάγοντα⁹⁰³. Αφού ο λογικός αναγνώστης διαβάσει το μυθοπλαστικό έργο και κρίνει ότι παραπέμπει σε υπαρκτά πρόσωπα θα πρέπει να συγκρίνει τις ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των προσώπων αυτών και των μυθοπλαστικών χαρακτήρων. Προτείνεται να περιοριστεί να εξετάσει μόνο τις ομοιότητες και διαφορές σε επίπεδο εξωτερικής εμφάνισης και διανοητικής συγκρότησης και να μην αναζητήσει τις ομοιότητες και διαφορές σε ζητήματα συμπεριφοράς ώστε να αποφευχθεί αυτή η

⁹⁰¹ Smirlock D., *Clear and Convincing Libel: Fiction and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 521 και 538 επ.

⁹⁰² Τη σημασία υιοθέτησης αυτής της δοκιμασίας από τα δικαστήρια υποστηρίζει και ο Savare M., *Falsity, Fault and fiction: A new standard for defamation in fiction*, ο.π., σελ.163.

⁹⁰³ Giller R., *Defamation in fiction: The need for a clear "of and concerning standard"*, ο.π., σελ.29.

αποκαλούμενη ως αντίφαση ή ειρωνεία: ο μυθιστορηματικός χαρακτήρας μοιάζει με τον ενάγοντα αλλά δεν θα μπορούσε να είναι ο ενάγων⁹⁰⁴.

Άλλοι ασκούν μια γενικότερη κριτική σε αυτή τη δοκιμασία υποστηρίζοντας ότι η εμπιστοσύνη στην πρόσληψη του αναγνώστη είναι επισφαλής. Ο συνήθης αναγνώστης, ο λογικός άνθρωπος ο ορθά σκεπτόμενος άνθρωπος, το κοινό υποβάλλουν το έργο σε μια υποκειμενική κρίση ενός μη σαφώς προσδιορισμένου προσώπου. Ο νόμος εντέλει είναι στο έλεος των ενόρκων που αποφασίζουν βάσει δικών τους κριτηρίων⁹⁰⁵. Για αυτό υποστηρίζουν ότι τα δικαστήρια σε αυτές τις υποθέσεις θα επικεντρωθούν περισσότερο στο να διερευνήσουν στον τρόπο που ένας συγγραφέας μετάπλασε ένα πρόσωπο στο μυθοπλαστικό πορτραίτο του και αν ο τρόπος αυτός αποδεικνύει την πρόθεσή του να τον βλάψει⁹⁰⁶.

Κάποιοι προτείνουν ένα συνδυασμό των δυο δοκιμασιών. Ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει: α) ότι ο προβαλλόμενος ως προσβλητικός ισχυρισμός είναι ψευδής, β) ότι το κίνητρο του συγγραφέα ήταν να προκαλέσει βλάβη στον ενάγοντα, γ) ότι από το πορτραίτο που σκιαγράφησε πράγματι αναγνωρίζεται ο ενάγων με γνώμονα τα κοινά στοιχεία μεταξύ των δυο προσώπων, δ) ότι ο αναγνώστης εύλογα θεώρησε ότι οι περιγραφόμενες ιδιότητες του χαρακτήρα ή τα γεγονότα είναι περιγραφές του χαρακτήρα ή της συμπεριφοράς του⁹⁰⁷. Η ευθύνη του συγγραφέα ή του εκδότη εξαρτάται από το αν το κίνητρο του ενάγοντα ήταν να σκιαγραφήσει ψευδώς αλλά με πειστικό τρόπο ένα πορτραίτο του ενάγοντα και να του προκαλέσει βλάβη με αυτόν τον τρόπο.

3. Συνταγματική προστασία του λογοτεχνικού λόγου που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες.

3.1. Η αποτυχία εφαρμογής της *New York v. Sullivan* στο μυθοπλαστικό λόγο.

Πριν από τον πόλεμο για την Ανεξαρτησία των Η.Π.Α. από τη Μεγάλη Βρετανία, τα δικαστήρια εφαρμόζαν τον κανόνα του αγγλικού κοινοδικαίου ότι οποιαδήποτε δημοσιευμένη προσβολή είτε από άτομο είτε από ένα όργανο της κυβέρνησης τιμωρείται ως ένα ποινικό αδίκημα ανεξάρτητα από την αλήθεια των προβαλλόμενων ως δυσφημιστικών ισχυρισμών διότι θεωρείται ως απειλή για την σταθερότητα της κοινωνίας⁹⁰⁸. Βασίζονταν στο αγγλικό δίκαιο στο οποίο ίσχυε το

⁹⁰⁴ Giller R., *Defamation in fiction, The need for a clear "of and concerning standard*, ο.π., σελ.31.

⁹⁰⁵ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.90.

⁹⁰⁶ Prechtel M., *Comment, Classical malice: A new fault standard for defamation in fiction*, ο.π., σελ.187 επ.

⁹⁰⁷ Brilliant B. and Livia D., *Defamation in fiction. The limited viability of alternative causes of action*, ο.π., σελ. 2-3.

⁹⁰⁸ Από τα Ρωμαϊκά χρόνια κύρια μέριμνα των νομοθετών ήταν η προστασία του λόγου που είχε κοινωνική χρησιμότητα. Πιο συγκεκριμένα στο Ρωμαϊκό Δίκαιο, η απόδειξη της αλήθειας του γεγονότος δεν μπορούσε να δικαιολογήσει την προσβολή αν ο λεκτικός υποτιμητικός ισχυρισμός διατυπώνονταν δημόσια λόγω της έντασης αυτής της προσβλητικής συμπεριφοράς. Μόνο αν εκφράζονταν ιδιωτικά επιτρεπόταν η απόδειξη της αλήθειας και οριζόταν χρηματική αποζημίωση ανάλογα με την έκταση της προσβολής. Πρόκειται για μια αστικού δικαίου με σύγχρονους όρους προστασία. Η αλήθεια επίσης μπορούσε να θεωρηθεί ως έγκυρη άμυνα ενάντια σε μια *actio iniuriarum* αλλά η ακριβής έκταση της άμυνας αμφισβητείτο. Η κυρίαρχη άποψη ήταν ότι για τους δυσφημιστικούς ισχυρισμούς υπήρχε ευθύνη ακόμα και αν ήταν αληθείς. Μόνο αν η έκθεση αυτού του γεγονότος αποτελούσε δημόσιο συμφέρον μπορούσε να μην επιβληθεί. Γιατί θεωρούσαν ότι η αγάπη για τη δικαιοσύνη και όχι η επιθυμία να προσβάλει τον άλλο τον οδήγησε στην προσβολή.

απόφθεγμα «όσο μεγαλύτερη η αλήθεια τόσο μεγαλύτερη η δυσφήμιση»⁹⁰⁹. Όπως υποστηριζόταν, αν κάποιος ειλικρινώς πίστευε ή γνώριζε ότι κάποιος είχε κάνει μια αξιόποινη πράξη θα έπρεπε πρώτα να το αναφέρει στις αρχές και όχι να αγνοήσει αυτή την υποχρέωσή του και αντ' αυτού να επιλέξει να δημοσιεύσει αυτή του την πεποίθηση προκαλώντας τη ντροπή ή τη δημόσια γελοιοποίηση ενός προσώπου χωρίς να έχει δοθεί στο τελευταίο η δυνατότητα να υπερασπιστεί τον εαυτό του, όπως σε μια δικαστική διαμάχη⁹¹⁰.

Από τον 18^ο αιώνα στην Αγγλία οι δικαστές άρχισαν να αντιδρούν ενάντια σε αυτό το καθεστώς και ο νόμος άλλαξε προκειμένου η αλήθεια να αποτελεί μια άμυνα στην ποινική δίκη της δυσφήμισης υπό τον όρο όμως ότι ο ισχυρισμός δημοσιεύτηκε χάριν του δημοσίου συμφέροντος. Η εξέλιξη αυτή ακολουθήθηκε και στις Η.Π.Α. με την νομοθέτηση της Libel Act (1843)⁹¹¹. Σταδιακά από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα κάποιες Πολιτείες των Η.Π.Α. δέχτηκαν ότι η αλήθεια μπορεί να αποτελέσει αποδεικτικό στοιχείο και κάποιες δέχτηκαν την απόδειξη της αλήθειας ως απόλυτη υπεράσπιση ενός κατηγορούμενου. Το σκεπτικό ήταν ότι θα πρέπει να ανταμειφθεί όποιος αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να προειδοποιήσει τους υπόλοιπους για την φαιδρότητα ενός προσώπου που ζει ανάμεσά τους⁹¹².

Μέχρι τη δεκαετία του 1960 ένας ενάγοντας μπορούσε να αποζημιωθεί για ένα δυσφημιστικό ισχυρισμό χωρίς να απαιτείται να έχει αποδείξει ότι δεν ήταν αληθής. Για να μπορέσει ένας εναγόμενος να απαλλαγεί από μια τέτοια κατηγορία θα έπρεπε να αποδείξει ότι ο ισχυρισμός του ήταν αληθής και ότι έχει ειπωθεί με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον. Η απόδειξη δηλ. της αλήθειας γινόταν δεκτή υπό την διττή προϋπόθεση αρχικά ότι ο ισχυρισμός είναι αληθής και δευτερευόντως ότι ειπώθηκε χάριν του δημοσίου ενδιαφέροντος. Όμως, το βάρος απόδειξης της αλήθειας βάρυνε τον εναγόμενο.

Σημαντική εξέλιξη στην κατεύθυνση της αυξημένης προστασίας του λόγου αποτέλεσε η απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. στην απόφαση *New York Co v. Sullivan* (1964)⁹¹³. Οι σπουδαίες αλλαγές που επέφερε ήταν ότι το βάρος απόδειξης της αλήθειας έχει μετατεθεί στον ενάγοντα ο οποίος θα πρέπει να αποδείξει αρχικά ότι ο προβαλλόμενος δυσφημιστικός ισχυρισμός είναι μια ψευδής δήλωση για ένα γεγονός. Δημόσιοι λειτουργοί δεν μπορούν να αποζημιωθούν σε υποθέσεις δυσφήμισης για ψευδείς ισχυρισμούς που αφορούν τη δημόσια συμπεριφορά τους αν δεν αποδείξουν ότι οι εν λόγω δυσφημιστικοί ισχυρισμοί

Zimmermann R., *The law of obligations. Roman Foundations of the civilian Tradition*, Cape Town, Wetton, Johannesburg, ed. Juta & Co, Ltd 1990, σελ. 1069.

Διαφορετικά ίσχυε για τους γραπτούς ισχυρισμούς το ποινικό αδίκημα των υβριστικών λίβελων (libelli famosi). Συνήθως πρόκειται για επιγραφές που αναρτώνταν δημόσια, ήταν ανώνυμες και σκωπτικές και θεωρούνταν ιδιαίτερα επικίνδυνες για την κοινωνική ειρήνη. Για αυτό επιβάλλονταν αυστηρές ποινές σε όσους συλλαμβάνονταν ανεξάρτητα από το αν ήταν αληθείς ή ψευδείς οι ισχυρισμοί που περιείχαν. Οι αρχές αυτές του Ρωμαϊκού Δικαίου δηλ. μιας αυστηρότερης αντιμετώπισης του γραπτού σε σχέση με τον προφορικό λόγο λόγω της έκτασης της προσβολής και η δυνατότητα απόδειξης της αλήθειας μόνο υπό την κύρια προϋπόθεση ότι ο λόγος ήταν κοινωνικά επωφελής επηρέασαν τα δίκαια των δυτικών χωρών μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα. Αναλυτικά βλ. Van Vechten Veeder, *History and theory of the law of defamation*, ο.π., σελ.546.

⁹⁰⁹ "The greater the truth, the greater the libel". Silver I., *Libel, the "Higher Truths" of Art, and the First Amendment*, ο.π., σελ.1071.

⁹¹⁰ Roy R., *Truth: A defense to libel*, 16 Minn. L. Rev. 43, (1931), p.45.

⁹¹¹ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.86.

⁹¹² Roy R., *Truth: A defense to libel*, ο.π., σελ.48.

⁹¹³ *New York Times Co. v. Sullivan* 376 U.S. 254 (1964). Αναλυτικά για την απόφαση Τσακουράκης Σ., *Ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π. σελ. 81 επ.

δημοσιεύτηκαν με γνώση της αναλήθειάς τους ή με απερίσκεπτη αδιαφορία κατά πόσον ήταν αληθείς ή ψευδείς⁹¹⁴.

Η συνταγματική προστασία του δυσφημιστικού λόγου επεκτάθηκε με την απόφαση *Gertz v. Welch* (1974) στις αγωγές δυσφήμισης ιδιωτικών προσώπων⁹¹⁵. Σύμφωνα με την *Gertz*, τα δικαστήρια μπορούν να καθορίζουν το κατάλληλο κριτήριο για να γίνει δεκτή η αγωγή αποζημίωσης για ένα ψευδή δυσφημιστικό ισχυρισμό από έναν εκδότη ή τηλεοπτικό παραγωγό που προκάλεσε βλάβη σε ένα ιδιωτικό πρόσωπο, υπό τον όρο ότι υπάρχει υπαιτιότητά του. Τα δικαστήρια έκριναν ότι ελάχιστο της υπαιτιότητας που θα έπρεπε να αποδείξουν τα ιδιωτικά πρόσωπα για δυσφήμιση από τον Τύπο ήταν απλή αμέλεια⁹¹⁶. Ουσιαστικά τα ιδιωτικά πρόσωπα εξαιρέθηκαν από το βάρος να αποδείξουν απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια ως όρο για να αποζημιωθούν από την βλάβη τους από τον γραπτό Τύπο. Μόνο όταν ανταποκρίνεται η αποζημίωση σε κάποια πραγματική ή πιθανολογούμενη ζημία του ενάγοντα και περιελάμβανε χρηματική ποινή «συνετισμού» έχουν τέτοιο βάρος απόδειξης⁹¹⁷. Επίσης με την απόφαση *Gertz v. Robert Welch* ουσιαστικά επέκτεινε την συνταγματική προστασία όχι μόνο στην αμιγώς πολιτική συζήτηση αλλά και σε κάθε σημαντική έκφραση λόγου⁹¹⁸.

Η απόφαση *New York v. Sullivan* (1967) θεωρείται ορόσημο διότι κατόρθωσε να αναγάγει την προσπάθεια ανεύρεσης και έκφρασης της αλήθειας των δημοσιογράφων για λόγους άσκησης οξείας κριτικής στο έργο δημόσιων λειτουργών ως μία νόμιμη άμυνα για να επιτευχθεί η προστασία τους από αγωγές δυσφήμισης. Όπως τέθηκε στην *New York v. Sullivan* το κεντρικό νόημα της Πρώτης Τροπολογίας, είναι «η βαθιά εθνική δέσμευση στην αρχή ότι ο διάλογος για δημόσια ζητήματα θα πρέπει να είναι χωρίς αναστολές, ζωηρός κα ανοιχτός στα πάντα»⁹¹⁹. Ο τελικός στόχος

⁹¹⁴ Από το σύγγραμμά του ακολουθείται ο τρόπος απόδοσης των αγγλικών όρων actual malice ως πραγματικό δόλο ως γνώση ότι ήταν ψευδής ή με απερίσκεπτη αδιαφορία στο κατά πόσον ήταν ψευδής ή όχι. Τσακυράκης Σ., *Ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π. σελ.85.

⁹¹⁵ Βλέπε Βρεττού Χ., *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.16. Επίσης κατά πόσο οι αποφάσεις *Dun & Bradstreet Inc v. Greenmoss Builders Inc*, 472 U.S. (1985) και *Philadelphia Newspapers Inc. v. Hepps* 475 U.S. 767 (1986) μείωσαν αυτή τη συνταγματική προστασία προσθέτοντας τον όρο ο δυσφημιστικός όρος για έχει συνταγματική προστασία να πρέπει να αφορά ζήτημα δημοσίου συμφέροντος. Αναλυτικά βλέπε Βρεττού Χ., *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, ο.π., σελ.138 και 147.

⁹¹⁶ 418, U.S., 323 (1974). Βλέπε αναλυτικά για την υπόθεση Τσακυράκης Σ., *Ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π. σελ. 219 επ. Μετάφραση του όρου negligence ως απλή αμέλεια βλέπε Τσακυράκης, Σ., *Ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.221. Αναλυτικά για το κριτήριο της απλής αμέλειας και τα αποτελέσματα που επέφερε η *Gertz* στις μετέπειτα δικαστικές αποφάσεις βλέπε Franklin, M. A., *What Does Negligence Mean in Defamation Cases*, 6 Comm/Ent L.J. 259 (1983-1984), σελ.260 επ.

⁹¹⁷ Για μετάφραση του όρου punitive damages βλέπε Τσακυράκης Σ., *Ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ. 82.

⁹¹⁸ Σχετικά βλέπε Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ. 88.

⁹¹⁹ Αυτό το διακύβευμα επαναλαμβάνεται στις δικαστικές αποφάσεις μέχρι σήμερα. Σε πρόσφατο παράδειγμα η Sarah Palin προσέφυγε κατά των New York Times γιατί σε άρθρο που δημοσίευσε η εφημερίδα υποστηριζόταν από το συντάκτη ότι η ρητορική του κόμματος της Palin συνδεόταν με μια μαζική δολοφονία στην Αριζόνα το 2011. Στη συνέχεια η εφημερίδα εξέδωσε ανακοίνωση διόρθωσης του λάθους. Η αγωγή δυσφήμισης της Palin απορρίφθηκε. Ο δικαστής Rakoff έκρινε ότι η Palin δεν κατόρθωσε να αποδείξει ότι η δημοσίευση έγινε με πραγματικό δόλο σύμφωνα με τα κριτήρια της *New York v. Sullivan*. Όπως σημείωσε, η πολιτική δημοσιογραφία πουθενά δεν είναι τόσο ελεύθερη και ζωηρή όσο στις Η.Π.Α. Για να επιτύχει η πολιτική δημοσιογραφία τον συνταγματικό της ρόλο να κρίνει την εξουσία, η νομική προστασία ενός δημοσίου προσώπου πρέπει να περιορίζεται σε αυτές τις περιπτώσεις που το δημόσιο πρόσωπο τεκμηριώνει με γεγονότα ότι το λάθος έγινε με κακή πρόθεση. Αναλυτικά βλέπε Ember S., *Sarah Palin's Defamation Suit against The New York Times is dismissed*, The New York Times 29.08.2017. Προσβάσιμο σε:

της ήταν αυτές οι αγωγές να μην επιδράσουν αποτρεπτικά στην έκφραση λόγου που έχει δημόσιο ενδιαφέρον. Κατόρθωσε την αυξημένη συνταγματική προστασία των εκπροσώπων του Τύπου ακόμα και όταν κάνουν λάθη κατά την άσκηση της οξείας κριτικής του σε δημόσια πρόσωπα.

Η δοκιμασία της διαπίστωσης του πραγματικού δόλου (actual malice) που θέτει η *New York v. Sullivan* εστιάζει στην επίγνωση των εναγόμενων επί της αναλήθειας ή αλήθειας των ισχυρισμών τους για πραγματικά γεγονότα. Όμως, η εφαρμογή των κριτηρίων από κατώτερα δικαστήρια για την προσβολή της τιμής δια της μυθοπλασίας δεν κατάφερε να προσφέρει την αυξημένη συνταγματική προστασία στους λογοτέχνες, όπως είχε αντίστοιχα επιτύχει για τους εκπροσώπους τους Τύπου.

Ειδικότερα στην υπόθεση *Bindrim v. Mitchell* το δικαστήριο έκρινε ότι ο ενάγων εύλογα αναγνωρίζεται από τον λογικό αναγνώστη⁹²⁰. Στη συνέχεια επειδή ο ενάγων ήταν δημόσιο πρόσωπο έπρεπε να αποδείξει ότι η εναγόμενη συγγραφέας δημοσίευσε το έργο της με γνώση της αναλήθειας ή απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια. Ο πραγματικός δόλος, όπως διευκρινίζεται στην απόφαση, όπως τίθεται από την *New York v. Sullivan* επικεντρώνει αποκλειστικά στην συμπεριφορά του εναγόμενου έναντι στην αλήθεια ή το ψεύδος του υλικού που δημοσιεύει και όχι στα κακόβουλα κίνητρα του συγγραφέα. Οι συγγραφείς μυθοπλασίας γνωρίζουν για την αλήθεια ή το ψεύδος όσων περιγράφουν στα βιβλία τους. Σε περιπτώσεις που πρόκειται για ένα έργο μυθοπλασίας ένας συγγραφέας είτε έχει αλλάξει τα γεγονότα εν γνώσει του είτε δεν βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα⁹²¹. Ο ενάγων πέτυχε να αποδείξει ότι η συγγραφέας εν γνώσει της παρουσίασε ψευδώς τον τρόπο με τον οποίο μιλούσε στους ασθενείς του κατά την διάρκεια των συνεδριών. Απέδειξε ότι είχε πραγματικό δόλο.

Η απόφαση *Bindrim v. Mitchell* οδήγησε στην ανησυχία ότι η εφαρμογή αυτής της δικαστικής τεχνικής σε αυτές τις υποθέσεις ενείχε κινδύνους προστασίας του μυθοπλαστικού λόγου. Σε αντίθεση με το δημοσιογραφικό λόγο η εφαρμογή του κριτηρίου του πραγματικού δόλου σε υποθέσεις προσβολής της τιμής δια της μυθοπλασίας θα λειτουργήσει αποτρεπτικά. Δημιουργεί στους συγγραφείς το φόβο ότι θα χρειαστεί να καταβάλουν μεγάλες αποζημιώσεις, γεγονός που μπορεί να «παγώσει» (*chill*) την δημιουργική φαντασία των συγγραφέων.

Βάσει τόσο της *New York Co v. Sullivan* όσο και της μεταγενέστερης *Gertz v. Robert Welch Inc.* το ερώτημα που θα πρέπει να απαντηθεί από το δικαστήριο είναι αν ο προβαλλόμενος ως δυσφημιστικός ισχυρισμός έχει δημοσιευτεί εν γνώση του ψεύδους ή με απερίσκεπτη αδιαφορία για το αν ήταν αληθής ή ψευδής. Βάσει αυτού του σκεπτικού διαπιστώνεται ο κίνδυνος η μυθοπλασία να εξομοιωθεί με το υπολογισμένο ψεύδος. Καθώς ο συγγραφέας αντλεί από τις εμπειρίες του για να δημιουργήσει μια ιστορία, ηθελημένα μετατρέπει σε μυθοπλασία πραγματικά επεισόδια και περιγραφές. Ηθελημένα δηλ. παραποιεί την πραγματικότητα. Κατά συνέπεια υπέχει ευθύνη αν με γνώση ή με απερίσκεπτη παρουσίασε ψευδώς γεγονότα που αφορούν ένα ζώντα πρόσωπο σε ένα μυθοπλαστικό έργο.

Αν εφαρμοστεί αυτή η κλασική πλέον δοκιμασία σε ένα λογοτεχνικό έργο ή ένα κινηματογραφικό σενάριο που βασίζεται σε πραγματική ιστορία τότε ο ενάγων που είναι δημόσιο πρόσωπο δεν θα δυσκολευτεί ιδιαίτερα να αποδείξει ότι ο

<https://www.nytimes.com/2017/08/29/business/media/sarah-palin-lawsuit-new-york-times.html?mcubz=1>

⁹²⁰ Αναλυτικά για τα περιστατικά της υπόθεσης βλέπε παραπάνω.

⁹²¹ Αντίστοιχα θα είχε αποφανθεί αν επρόκειτο για ιδιωτικό πρόσωπο. Σύμφωνα με την *Gertz*, ο συγγραφέας υπέχει την ευθύνη να αποδεικνύει εύλογα την αλήθεια των ισχυρισμών ιδίως όσων θίγουν την τιμή. *Smirlock D., Clear and Convincing Libel: Fiction and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 527.

συγγραφέας επέδειξε πραγματικό δόλο υπό την έννοια ότι γνώριζε τι έκανε. Αντίστοιχα το ιδιωτικό πρόσωπο θα μπορεί εύκολα να αποδείξει ότι ο εναγόμενος συγγραφέας δρούσε με αδιαφορία για την πραγματολογική αλήθεια του ζητήματος⁹²².

Κατά συνέπεια υπάρχει φόβος να κριθεί ότι ο λόγος αυτός δεν αξίζει συνταγματική προστασία. Το φόβο αυτό ενέτεινε το γεγονός ότι Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. στην υπόθεση *Garrison v. Louisiana* σημείωσε ότι το υπολογισμένο ψεύδος, το ψεύδος που δημοσιεύεται εν γνώση και με πρόθεση δεν δικαιούται συνταγματική προστασία για δυο λόγους : α) γιατί η εν γνώσει χρήση ενός ψεύδους είναι ένα εργαλείο που δεν συνάδει με τους σκοπούς της δημοκρατικής κυβέρνησης και δεν μπορεί να επιδράσει στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική αλλαγή και β) γιατί το υπολογισμένο ψεύδος εμπίπτει στην κατηγορία αυτών των εκφορών του λόγου που δεν έχουν ουσιώδη μέρος στην έκθεση των ιδεών και έχουν τέτοια μικρή κοινωνική αξία. Κατά συνέπεια όποια ωφέλεια από αυτούς εμφανώς υπερσκελίζεται από το κοινωνικό συμφέρον στην τάξη και στην ηθική⁹²³.

Το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. μέχρι στιγμής δεν έχει αποφανθεί σε υπόθεση δυσφήμισης μέσω μυθοπλασίας. Η υπόθεση *Bindrim* παραπέμφθηκε στο Ανώτατο Δικαστήριο αλλά απορρίφθηκε η εξέτασή της⁹²⁴. Παρότι από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 το Ανώτατο Δικαστήριο αναγνωρίζει σε αποφάσεις του την αξία του λογοτεχνικού λόγου και την ανάγκη αυξημένης συνταγματικής προστασίας του⁹²⁵. Εξελίσσοντας την νομολογία του καθώς αρχικά δεν δεχόταν ότι μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης, όπως οι κινηματογραφικές ταινίες, δικαιούνται την προστασία της Πρώτης Τροπολογίας του Συντάγματος των Η.Π.Α.⁹²⁶. Μετά την απόφαση *Bindrim* εκφράστηκαν φόβοι από τη θεωρία ότι οι συγγραφείς μυθοπλασίας που εμπνέονται από πραγματικά γεγονότα και πρόσωπα και τα μεταπλάσουν λογοτεχνικά μπορεί να θεωρηθούν ως ψεύτες, ο λόγός τους χωρίς κοινωνική αξία και εντέλει να αμφισβητηθεί αν χρήζει αυξημένης συνταγματικής προστασίας.

Με αφορμή την απόφαση *Bindrim* ξεκίνησε μια μεγάλη και με έντονες διαφωνίες θεωρητική συζήτηση επί του θέματος από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 η οποία παραμένει ανοιχτή ως σήμερα. Η πλειοψηφία των θεωρητικών αναγνώρισε ότι η εφαρμογή των κριτηρίων της *New York v. Sullivan* σε υποθέσεις δυσφήμισης μέσω μυθοπλασίας, όπως η *Bindrim v. Mitchell*, μπορεί να αποτρέψει συγγραφείς να αντλούν από την πραγματικότητα υπό το φόβο διώξεων. Για να

⁹²² Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.100.

⁹²³ *Garrison v. Louisiana* 379 U.S., 64,75 (1964).

⁹²⁴ *Bindrim v. Mitchell*, 92 Cal. App. 3d 61, 155 Cal. Rpts. 29, cert denied, 444 U.S. 984 (1979).

⁹²⁵ Στην απόφαση *Joseph Burstyn Inc. v. Wilson*, 343 U.S. 495, 501-502 (1952) που αφορούσε την ταινία «*Miracle*» του R.Rosellini, το Ανώτατο δικαστήριο των Η.Π.Α. σημείωσε ότι «*η σημασία των κινηματογραφικών ταινιών ως οργάνου δημόσιας άποψης δεν μειώνεται από το γεγονός ότι δεν ενημερώνουν μόνο αλλά και ψυχαγωγούν*». Στην απόφαση *Winters v. New York*, 333 U.S. 507, 510 (1948) το Ανώτατο δικαστήριο των Η.Π.Α. σημείωσε ότι «*δεν συμφωνούμε με το επιχείρημα ότι η συνταγματική προστασία της ελευθεροτυπίας εφαρμόζεται μόνο στην δημόσια έκθεση ιδεών. Η γραμμή μεταξύ της πληροφόρησης και της ψυχαγωγίας είναι πολύ ασαφής για την προστασία αυτού του θεμελιώδους δικαιώματος. Αυτό που διασκεδάζει τον έναν, διδάσκει τον άλλον...*». Αντίστοιχα *Miller v. California* 413 U.S.15,24 (1973) αναφέρεται ότι για να θεωρηθεί ως άσεμνος ο λόγος και να περιοριστεί η διάδοσή του από το κράτος θα πρέπει να μην έχει σοβαρή λογοτεχνική, καλλιτεχνική, επιστημονική ή πολιτική αξία. Επίσης στην απόφαση *Schad v. Mt Ephraim*, 452 U.S. 61, 65 (1981) αναφέρεται ότι η ψυχαγωγία προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία. Βλέπε αναλυτικά *Smirlock D., Clear and Convincing Libel: Fiction and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 526.

⁹²⁶ Βλέπε Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, Διδακτορική Διατριβή ΕΚΠΑ, Τομέας Δημοσίου Δικαίου, 2015, σελ.17 επ.

αποτραπεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο προτάθηκαν διάφοροι τρόποι επίλυσης του προβλήματος⁹²⁷.

Μια πρόταση ήταν να δοθεί απόλυτη συνταγματική προστασία σε έργα που χαρακτηρίζονται ως μυθοπλασία. Ως κριτήριο διάκρισης μεταξύ μυθοπλαστικού και μη λόγου υποστηρίχθηκε ότι πρέπει να είναι η στόχευση του συγγραφέα. Όποια έργα στοχεύουν στο να αφυπνίσουν τους αναγνώστες ή να κάνουν ένα σχόλιο πάνω σε πτυχές της ανθρώπινης εμπειρίας θα χαρακτηρίζονται ως μυθοπλαστικά ενώ όσα στοχεύουν στην ενημέρωση του κοινού για ένα ζήτημα ως μη μυθοπλαστικά. Κριτής θα είναι ο εύλογος αναγνώστης με μια μέση λογοτεχνική ειδίκευση⁹²⁸. Όπως τονίστηκε, η απόλυτη προστασία της μυθοπλασίας προστατεύει όχι μόνο τους συγγραφείς αλλά και τους αναγνώστες οι οποίοι έχουν την ευχέρεια να κρίνουν και να αποφασίζουν αν το έργο πράγματι αναφέρεται και σε ποιο βαθμό σε πραγματικά πρόσωπα και γεγονότα.

Επίσης τονίστηκε ότι η μυθοπλασία δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με το ψεύδος. Όπως σημειώθηκε, η μυθοπλασία δεν είναι ψεύδος γιατί ο συγγραφέας δεν έχει ως στόχο την ρεαλιστική απεικόνιση γεγονότων και προσώπων όπως αντίστοιχα έχει ένας δημοσιογράφος όταν διεξάγει έρευνα και γράφει ένα ρεπορτάζ. Στόχος του συγγραφέα είναι να εκφράσει μια συνεκδοχή. Το μυθιστόρημα δημιουργεί τη ψευδαίσθηση ότι αναφέρεται στη ζωή με μια συνεκδοχική έννοια. Ως συνεκδοχή προσδιορίζεται η ρητορική μέθοδος όπου ένα μέρος εκφράζει το όλον. Αυτό αντίστοιχα κάνει και η μυθοπλασία δίδει μια περιορισμένη μερική ειδική εκδοχή της εμπειρίας ώστε ο αναγνώστης να πει ότι η ζωή είναι κάπως έτσι. Αυτό τη διαχωρίζει από ένα δημοσιογραφικό άρθρο. Εκτός αν ο συγγραφέας λογοτεχνίας υποστηρίζει ότι είναι ακριβής η απεικόνιση των προσώπων σε αυτή την περίπτωση δεν θα πρέπει να αναζητεί μια διακριτή προστασία σε σχέση με το δημοσιογραφικό λόγο⁹²⁹.

Μια άλλη πρόταση για να επιτευχθεί η αυξημένη συνταγματική προστασία αυτού του είδους λόγου ήταν να εξομοιωθεί η μυθοπλασία με την άποψη. Η απόφαση *New York v. Sullivan* θεμελίωσε τη διχοτόμηση μεταξύ ισχυρισμού γεγονότος και άποψης. Είναι συνταγματικά θεμιτός ο περιορισμός του αναληθούς ισχυρισμού γεγονότος αλλά είναι αθέμιτο να περιοριστεί η έκφραση μιας ειλικρινούς άποψης ακόμη και αν αυτή είναι λανθασμένη⁹³⁰. Στην προαναφερόμενη απόφαση *Pring*, το δικαστήριο δέχτηκε ότι εκφράστηκε μια άποψη σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο και όχι ένας ισχυρισμός γεγονότος. Αλλά όταν το ίδιο υποστηρίχθηκε από την ενάγουσα στην υπόθεση *Bindrim*, δεν έγινε δεκτό από το δικαστήριο⁹³¹.

Όπως ορθά υποστηρίζεται στη θεωρία, είναι αμφίβολο κατά πόσο μπορεί να ενταχθούν οι ισχυρισμοί του αφηγητή ή ενός ήρωα σε ένα μυθοπλαστικό αφήγημα σε μια από τις δυο κατηγορίες λόγου, σε αυτή τη διχοτόμηση του λόγου όπως επιχειρήθηκε στη συγκεκριμένη απόφαση. Ο μυθοπλαστικός λόγος δεν είναι ούτε ισχυρισμός ούτε γνώμη. Όταν προστατεύεται ως γνώμη ουσιαστικά επιχειρείται να μετατραπεί σε μια υποκατηγορία της προστασίας της άποψης. Όμως η μυθοπλασία

⁹²⁷ Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 255.

⁹²⁸ Heidi S, *Defamation in Fiction: The Case for Absolute First Amendment Protection*, 29 Am. U. L. Rev. 571 (1979-1980), σελ. 583.

⁹²⁹ Smirlock D., *Clear and Convincing Libel: Fiction and the Law of Defamation*, ο.π., σελ.536.

⁹³⁰ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.86 επ.

⁹³¹ Οι δικηγόροι στην υπόθεση προέβαλαν τους εξής ισχυρισμούς ότι το έργο ήταν μυθοπλαστικό, ότι η συγγραφέας δεν απέδειξε πραγματικό δόλο, ότι η αναγνώριση του ενάγοντα ήταν ανεπαρκής, ότι θα έπρεπε να έχει συνταγματική προστασία ως άποψη και οι ένορκι θα έπρεπε να έχουν διαφορετική κατεύθυνση με διαφορετικό εννοιολογικό προσδιορισμό του κριτηρίου αναγνώρισης από τον λογικό αναγνώστη από το δικαστήριο. Anderson, D. A., *Avoiding Defamation Problems in Fiction*, ο.π., σελ. 393.

είναι μια μίξη καλλιτεχνικών ιδεών και δεν έχει το διδακτικό ή/και πολιτικό κίνητρο του ομιλητή που η έννοια «άποψη» υπονοεί⁹³².

Όπως σημειώνεται, το επιχείρημα ότι θα πρέπει να δοθεί ασυλία στην τέχνη ως εκφρασμένη άποψη του συγγραφέα δεν μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα ούτε για την περίπτωση των μυθιστορημάτων με κλειδί (*roman à clef*). Ο συγγραφέας ενδιαφέρεται να αφυπνίσει τον αναγνώστη του για ένα κοινωνικό ζήτημα όχι να εκφράσει την γνώμη του για το πρόσωπο που υπήρξε το αρχικό πρότυπο για τη δημιουργία ενός χαρακτήρα στο έργο του. Κατά κύριο λόγο απευθύνεται στο κοινό και έμμεσα στον ενάγοντα ως κριτική της συμπεριφοράς του. Σε γενικές γραμμές ο μυθοπλαστικός λόγος περιέχει πληροφορίες που έχει συνθέσει η φαντασία του συγγραφέα. Δεν εκφράζει την άποψη του συγγραφέα για γεγονότα και πρόσωπα. Δεν αναπαριστά κάτι, όπως για παράδειγμα μια κατάσταση. Ο μυθοπλαστικός λόγος αποτελεί μια κατασκευή του που συντίθεται από την εμπειρία και δημιουργική φαντασία του συγγραφέα⁹³³.

Όπως τονίζεται, η προαναφερόμενη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. ουσιαστικά αναγκάζει τη μυθοπλασία να ταιριάζει σε μια από τις δυο κατηγορίες λόγου ενώ δεν ανήκει σε καμιά από τις δυο. Οι διαφορές είναι ουσιώδεις. Παρότι είναι τόσο διαφορετική από άλλα είδη λόγου, το δίκαιο δεν κάνει καμιά προσπάθεια να αναγνωρίσει τις διαφορές της σε σχέση με την άποψη και τον ισχυρισμό γεγονότος⁹³⁴. Δεν αποδέχεται ότι είναι ένας διακριτός τομέας ανθρώπινης δράσης στο οποίο η κοινωνία θέτει διαφορετικούς και διακριτούς κανόνες. Ουσιαστικά δείχνει την ανικανότητα του νομικού μηχανισμού να αποδεχτεί την ιδιαίτερη φύση του μυθοπλαστικού λόγου. Αποφεύγει να αντιμετωπίσει το δύσκολο πρόβλημα του ορισμού της τέχνης και το φόβο ότι εντέλει μπορεί να αποτύχει να το αντιμετωπίσει. Για αυτό η δικανική μεταχείριση του μυθοπλαστικού λόγου είναι άδικη⁹³⁵.

Προτείνεται να αναγνωρίσει η ανεξαρτησία της τέχνης ως διακριτή από τον ισχυρισμό γεγονότος και την άποψη λόγω τόσο της πολιτιστικής της αξίας όσο και του δημοσίου ενδιαφέροντος σε αυτή. Όπως υποστηρίζεται, αν το δίκαιο μεταχειριζόταν την τέχνη ως μια διακριτή κατηγορία λόγου θα απέφευγε μια σειρά από εννοιολογικές περιπλοκές που έχουν επίδραση σε όλο το δίκαιο της δυσφήμισης καθώς και τις προαναφερόμενες παραδοξότητες. Το δίκαιο σεβόμενο τη διακριτή φύση αυτού λόγου μπορεί να καθορίσει καλύτερα τους όποιους θεμιτούς περιορισμούς⁹³⁶.

Αναγνωρίζεται η δυσκολία ορισμού αυτού του λόγου αλλά υποστηρίζεται ότι η αποφυγή του προβλήματος προκαλεί περισσότερα προβλήματα όπως αυτά που ήδη έχει αντιμετωπίσει η δικαιοσύνη. Η αυξημένη προστασία της τέχνης- αν και κατηγορείται ότι προκαλεί περισσότερα προβλήματα από όσα λύει λόγω δυσκολίας ορισμού της- είναι τελικά συνεπέστερη σε ένα σεβασμό που αρμόζει στη φύση της μυθοπλασίας και την ανάγκη να έχει μια διακριτή μεταχείριση από το δίκαιο. Όπως υποστηρίζεται, θα πρέπει να αναγνωριστεί η τέχνη ως μια πολιτιστική κατηγορία με αναγνώριση της αοριστίας του ορισμού της που είναι μέρος της οντολογίας της. Με

⁹³² Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.93.

⁹³³ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.203.

⁹³⁴ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ. 202.

⁹³⁵ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ. 97.

⁹³⁶ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.89.

αυτή την προσέγγιση μπορεί να διακριθεί ως κατηγορία λόγου χωρίς να χρειάζεται να υπάρξει νομικός ορισμός της⁹³⁷.

Με διττό στόχο να ακολουθηθεί το σκεπτικό της απόφασης *New York v. Sullivan* αλλά και να γίνει αποδεκτή η διακριτή φύση του μυθοπλαστικού λόγου προτάθηκε από μέρος της θεωρίας σε αυτές τις υποθέσεις ο ενάγων να έχει ένα πρόσθετο βάρος απόδειξης. Θα πρέπει να αποδείξει ότι ο λογικός αναγνώστης αντιλήφθηκε ότι ο προβαλλόμενος ισχυρισμός ήταν ισχυρισμός πραγματικού γεγονότος και όχι μυθοπλασία και ότι ο εναγόμενος έχει υπαιτιότητα στο ότι επέτρεψε να συμβεί αυτή η σύγχυση. Δεν είναι αρκετό να αποδεικνύεται ότι ένας συγγραφέας σκόπιμα δημιούργησε το πορτραίτο ενός υπαρκτού προσώπου αλλά ότι έχει συγκεκριμένη υπαιτιότητα στο ότι απέδωσε αυτό το πρόσωπο με ψευδή και δυσφημιστικά χαρακτηριστικά⁹³⁸.

Από άλλο μέρος της θεωρίας υποστηρίχθηκε ότι μια διαφορετική δοκιμασία από την *New York v. Sullivan* ειδικά για τους συγγραφείς και τους εκδότες μυθοπλαστικών έργων. Τα στάδια της δοκιμασίας είναι τα εξής: Αρχικά θα πρέπει να κριθεί εύλογα ότι ο ενάγων μπορεί να πράττει, όπως περιγράφεται ότι πράττει ο μυθοπλαστικός ήρωας. Έπειτα να κριθεί ότι πρόκειται για μυθοπλαστικό έργο, όπως δηλώνει ο συγγραφέας και συμφωνούν οι λογοτεχνικοί κριτικοί και ειδήμονες, και τέλος θα πρέπει να κριθεί ότι με πρόθεση στόχευσε ο συγγραφέας να βλάψει και ότι τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στον ενάγοντα είναι δυσφημιστικής φύσης⁹³⁹. Η στόχευση της βλάβης διαπιστώνεται από τον τρόπο που ο συγγραφέας επιλέγει να παρουσιάσει τον χαρακτήρα, από τη σχέση μεταξύ συγγραφέα και ενάγοντα και από την καλλιτεχνική φήμη του συγγραφέα⁹⁴⁰. Ο στόχος είναι διττός να διασφαλιστεί η συνταγματική προστασία των συγγραφέων και εκδοτών και να αποτραπεί να

⁹³⁷ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.113. Επίσης εκτιμά ως καλύτερο κριτήριο την αναζήτηση της πρόθεσης του συγγραφέα. Θα πρέπει δηλαδή να αναζητάται αν ο καλλιτέχνης είχε κακή πρόθεση ή κακόβουλα/εμπαθή κίνητρα για τη δημιουργία του έργου του για ένα πρόσωπο τον ενάγοντα ο οποίος ισχυρίζεται ότι δυσφημείται στο εν λόγω έργο, Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ. 100.

⁹³⁸ Όταν ένας συγγραφέας δεν χρησιμοποιεί το πραγματικό όνομα ενός προσώπου, αποδεικνύεται ότι στόχευε την με κακή πρόθεση δυσμενή παρουσίασή του όταν συντρέχουν τα εξής: ο ενάγων και ο συγγραφέας γνωρίζονταν, υπήρχε μια δυσάρεστη εμπειρία στη σχέση τους πριν τη συγγραφή του βιβλίου, ο συγγραφέας δημιούργησε το χαρακτήρα διαφορετικά από τους άλλους στο έργο του, όπως φαίνεται και από παλιότερες εκδοχές του έργου, δημιουργώντας εμφανείς ομοιότητες. Όταν ο συγγραφέας παραδέχεται ότι εμπνεύστηκε από ένα πραγματικό πρόσωπο αλλά έκανε αλλαγές, τότε : α) αν ο ενάγων είναι δημόσιο πρόσωπο μπορεί να αποζημιωθεί αν αποδείξει ότι ο συγγραφέας με πραγματικό δόλο και δεν έκανε απλά προσπάθειες να μεταμφιέσει πραγματικά πρόσωπα και γεγονότα ώστε να μην αναγνωρίζεται, β) αν είναι ιδιωτικό πρόσωπο θα πρέπει να αποδείξει ότι ο συγγραφέας με απλή αμέλεια δεν έκανε προσπάθειες ώστε να μην αναγνωρίζεται. Αν ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι είχε ξεχάσει το πραγματικό πρόσωπο, τότε ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει ότι ο λογικός συγγραφέας θα θυμόταν τον ενάγοντα για να τον περιγράψει όπως τον περιέγραψε ο εναγόμενος συγγραφέας και ότι η σχέση ήταν τόσο στενή που δύσκολα θα τον ξέχναγε. Σε περίπτωση συμπτωματικής χρήσης του ονόματος ενός υπαρκτού προσώπου, ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει ότι ο συγγραφέας δεν έκανε ούτε μια μικρή έρευνα σε τηλεφωνικούς καταλόγους για να διαπιστώσει την ομοιότητα. Στην περίπτωση του *faciton* ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει ότι ο λογικός αναγνώστης αντιλήφθηκε με κυριολεκτικό τρόπο όσα αναγράφονταν στο βιβλίο και αναφέρονταν στον ίδιο. Franklin, M. A., *Fiction, Libel, and the First Amendment*, ο.π., σελ. 279 και Franklin, M. A. and Trager R., *Literature and Libel*, 4 Comm/Ent L.S. 205 (1981-1982), σελ.222 επ

⁹³⁹ Αναλυτικά βλέπε Wilson V., *The Law of Libel and the Art of Fiction*, 44 Law & Contemp. Probs. 27, (1981), σελ 43 επ.

⁹⁴⁰ Wilson V., *The Law of Libel and the Art of Fiction*, ο.π., σελ.47. Επίσης από τη θεωρία προτείνεται η δημιουργία μιας ειδικής μορφής αδικοπραξίας η «λανθασμένη παρουσίαση χαρακτήρα» για αυτές τις υποθέσεις αναλυτικά βλέπε Nat Stern, *Creating a new tort for wrongful misrepresentation of character*, 53 U. Kan. L. Rev. 81 (2004).

αποτελέσει η μυθοπλασία όχημα για εκ προθέσεως και ελαφρώς μασκαρεμένες ψευδείς επιθέσεις κατά προσώπων.

Άλλοι θεωρητικοί υποστήριξαν ότι για τις υποθέσεις αυτές προσβολής από το μυθοπλαστικό λόγο θα πρέπει να ακολουθηθούν τα κριτήρια της απόφασης *Coleman v. MacLennan* του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. που θεωρείται ότι σε αυτή βασίστηκε η *New York v. Sullivan*⁹⁴¹. Το δικαστήριο έκρινε ότι ένα δημοσίευμα που στρεφόταν κατά ενός υποψηφίου για το αξίωμα του Εισαγγελέα αν και άφηνε υπόνοιες για τη συμπεριφορά του αναφορικά με τη διαχείριση ενός κληροδοτήματος ενός σχολείου δεν έπρεπε να περιοριστεί. Το δικαστήριο έκανε δεκτό τον ισχυρισμό των εναγόμενων ότι το δημοσίευμα αποτελούσε «δίκαιο σχόλιο» (fair comment). Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, αν και αφορούσε αναληθή γεγονότα που απαξίωναν τη φήμη του ενάγοντα, έγιναν με καλή πίστη και χωρίς πρόθεση δυσφήμισης των εναγόμενων. Η άμυνα του δίκαιου σχολίου, που προέρχεται από το κοινοδίκαιο, προϋποθέτει ότι το σχόλιο γίνεται για ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος, ότι είναι δίκαιο με την έννοια ότι παρουσιάζει την αληθινή άποψη του σχολιαστή και ότι βασίζεται σε αληθή γεγονότα.

Όπως υποστηρίζεται, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως άμυνα σε περιπτώσεις μυθιστορημάτων που αναφέρονται σε πραγματικά πρόσωπα ελαφρώς μασκαρεμένα σε μυθιστορηματικούς χαρακτήρες⁹⁴². Μια τέτοια άμυνα μπορεί να χρησιμοποιηθεί από συγγραφείς που γράφουν μυθιστορήματα με κλειδί και όσους γράφουν μυθιστορήματα παρουσιάζοντας δημόσια πρόσωπα να δρουν σε επινοημένες καταστάσεις και συνθήκες⁹⁴³. Όπως επίσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όσους γράφουν σατιρικά μυθιστορήματα ως μορφή έκφρασης καλλιτεχνικής και πολιτικής κριτικής. Αλλά αμφισβητείται ότι είναι η κατάλληλη άμυνα για το μεγάλο μέρος των μυθοπλαστικών έργων που δεν βασίζονται σε αληθή γεγονότα⁹⁴⁴.

Ασκώντας κριτική στο σύνολο αυτών των θέσεων και αυτής της συζήτησης ο καθηγητής του συνταγματικού δικαίου στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, ο F. Schauer διερωτήθηκε αν υπάρχει όντως πρόβλημα που χρήζει επίλυσης. Αποκάλεσε τους λογοτέχνες ψεύτες και πυροδότησε εκ νέου τη συζήτηση. Όπως υποστήριξε, η μορφή του λόγου που του έχει αποδοθεί μεγαλύτερη συνταγματική προστασία στη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. είναι ο πολιτικός λόγος. Ακολουθώντας τη σκέψη φιλοσόφων, όπως ο Μ. Σπινόζα και ο Ντ. Χιουμ, καθώς και νεώτερων όπως ο Αλεξάντερ Μέικλετزون, η μετάδοση και ανταλλαγή πληροφοριών για γεγονότα που αφορούν την άσκηση κυβερνητικής εξουσίας και η ανταλλαγή απόψεων για αυτά τα ζητήματα θεωρούνται ως ουσιώδεις διαδικασίες για την δημοκρατία. Στη σκέψη τους θεμελιώθηκε η δικαιολογητική βάση της προστασίας του λόγου στην Πρώτη Τροπολογία σε δυο άξονες αφενός στην διασφάλιση της δημοκρατίας και αφετέρου στη σημασία του ελέγχου της κατάχρησης της εξουσίας. Σε αυτούς τους δυο άξονες στηρίχθηκε η δικαστική απόφαση *New York v. Sullivan*.

Όπως τόνισε, η έκταση προστασίας της Πρώτης Τροπολογίας δεν περιορίζεται στον πολιτικό λόγο. Περιλαμβάνει και άλλες μορφές επικοινωνίας όπως η τέχνη, η μυθοπλασία και τα επιστημονικά άρθρα⁹⁴⁵. Όμως ο πυρήνας της Πρώτης Τροπολογίας είναι η προστασία του πολιτικού λόγου και τα υπόλοιπα είδη βρίσκονται στις παρυφές της επιδιωκόμενης προστασίας. Η λογοτεχνία είναι μέρος της κουλτούρας του ανθρώπινου πολιτισμού αλλά δεν είναι εξίσου σημαντική με την

⁹⁴¹ Βλέπε *Coleman v. MacLennan*, 78 Kan. 711, 98 Pac. 281, (1908).

⁹⁴² Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ. 88.

⁹⁴³ Silver I., *Libel, the "Higher Truths" of Art, and the First Amendment*, ο.π., σελ. 1065.

⁹⁴⁴ Wilson, *The Law of Libel and the Art of Fiction*, ο.π., σελ. 42.

⁹⁴⁵ Αναλυτικά και Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ 22-32.

πολιτική κριτική. Όπως υποστήριξε, παρά το γεγονός ότι ο λόγος αυτός πράγματι προσφέρει διορατικότητα, όραμα και ομορφιά, για πολλούς ανθρώπους είναι μια πολυτέλεια. Σημείωσε ότι η κοινωνία πράγματι θα υπέφερε αν δεν είχε πρόσβαση στα μυθιστορήματα μιας γνωστής συγγραφέως αλλά όχι στο βαθμό αν δεν αποκαλυπτόταν ένα πολιτικό σκάνδαλο όπως το Γουότεργκέϊτ (Watergate). Μεταξύ των πιο σημαντικών μυθιστορημάτων και των πιο σημαντικών αποκαλύψεων, τα δεύτερα συνδέονται περισσότερο με τους προαναφερόμενους σκοπούς της Πρώτης Τροπολογίας. Αν και πράγματι τα μυθιστορήματα είναι πηγές κατανόησης πολλών κοινωνικών και πολιτικών ζητημάτων, για το πολιτικό σώμα είναι σημαντικότερος ο μη μυθοπλαστικός πολιτικός λόγος.

Όπως υποστήριξε, πληρώνουμε ένα τίμημα για την προστασία της Πρώτης Τροπολογίας στις υποθέσεις δυσφήμισης καθώς πράγματι η προστασία της τιμής του ενάγοντος δημοσίου προσώπου θίγεται. Για αυτό πρέπει να είμαστε βέβαιοι ότι για να πληρωθεί αυτό το τίμημα θα πρέπει να υπάρχει ένας παρόντας κίνδυνος. Ειδικοί και σημαντικοί κίνδυνοι θα απειλήσουν όσους επιχειρήσουν να ασκήσουν κριτική σε πολιτικά πρόσωπα, τόσο για την άσκηση της δημόσιας πολιτικής αλλά και γενικότερα για τα πολιτικά ζητήματα. Η λογοτεχνία δεν έχει δεχτεί αντίστοιχη σκληρή μεταχείριση από τον εκάστοτε φορέα εξουσίας. Όπως αναγνώρισε, αυτή η παραδοχή αλλάζει με τον χρόνο και τον τόπο. Στο παρελθόν κυβερνήσεις πράγματι έχουν απαγορεύσει την κυκλοφορία μυθιστορημάτων. Όπως σημείωσε, αν ανακλύουν τέτοια φαινόμενα θα πρέπει η Πρώτη Τροπολογία να διασφαλίσει την προστασία των συγγραφέων έναντι τέτοιων κινδύνων. Αλλά στις υποθέσεις δυσφήμισης δια της μυθοπλασίας που ερευνώνται εν προκειμένω, εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες του δικαίου της δυσφήμισης και του δικαίου των αδικοπραξιών. Σε αυτό το πλαίσιο ο κίνδυνος για να επιβληθεί ένας άμεσος περιορισμός στη λογοτεχνία από την κυβέρνηση στις Η.Π.Α. σε αυτή τη χρονική περίοδο μοιάζει περιορισμένος. Αν αλλάξουν οι περιστάσεις θα πρέπει να αλλάξει και το πεδίο εφαρμογής της Πρώτης Τροπολογίας⁹⁴⁶.

Σε σχέση με την απόλυτη προστασία της μυθοπλασίας σημειώνει ότι δεν μπορεί η μυθοπλασία να χαίρει μεγαλύτερης συνταγματικής προστασίας από τον πολιτικό λόγο. Όπως τονίζει στη βιασύνη να εγκωμιάσει κανείς την αξία της μυθοπλασίας παραβλέπει ότι δεν είναι αλήθης λόγος. Πράγματι η μυθοπλασία στοχεύει να αποκαλύψει «υψηλότερες» αλήθειες και να προσφέρει μια διεισδυτική ματιά στην ανθρώπινη κατάσταση. Αλλά η αλήθεια επίσης έχει σημασία για την ανθρωπότητα. Αντιλαμβάνοντας κάθε κοινωνία την προσπάθεια για την ανακάλυψη και την αποκάλυψη της αλήθειας θα εκτιμήσει ότι η αλήθεια έχει προτεραιότητα έναντι της μυθοπλασίας. Αναγνωρίζει ότι υπάρχει αδυναμία να χαράξει κανείς μια γραμμή μεταξύ του τι είναι αλήθεια και τι δεν είναι, τι είναι πραγματικότητα και τι δεν είναι. Αλλά, όπως σημειώνει, το γεγονός ότι σε ορισμένες περιπτώσεις δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε την αλήθεια από το ψέμα ή ακόμα υπάρχουν περιπτώσεις που η αλήθεια και το ψέμα μπορούν να συνυπάρχουν δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ αλήθειας και ψέματος. Δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ πραγματικότητας και μυθοπλασίας. Υπάρχει διάκριση μεταξύ πραγματικότητας και φαντασίας, γεγονόςτος και μυθοπλασίας, ψεύδους και αλήθειας και μπορεί το δίκαιο της δυσφήμισης να διαχειριστεί αυτή τη διάκριση. Όπως υποστήριξε, η μυθοπλασία αξίζει συνταγματική προστασία αλλά όχι ίσης προστασίας με τον πολιτικό λόγο και την άποψη. Ο πολιτικός λόγος και ο κόσμος της

⁹⁴⁶ Schauer F. *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 257.

πραγματικότητας είναι εγκύτερα σε όσα επιδιώκει να προστατέψει η Πρώτη Τροπολογία σε σχέση με τη μυθοπλασία και τον κόσμο της φαντασίας⁹⁴⁷.

Παραδέχεται ότι σε ορισμένες υποθέσεις, όπως στη προαναφερόμενη υπόθεση *Bindrim*, μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά για την έκφραση του μυθοπλαστικού λόγου. Εξετάζοντας τις προαναφερόμενες προτεινόμενες λύσεις δεν δέχεται ότι θα πρέπει να υπάρξουν ειδικά κριτήρια ή ειδική προστασία για το μυθοπλαστικό λόγο. Εκφράζει το φόβο ότι αν δημιουργηθούν από το δικαστήριο διαφορετικά κριτήρια για τα διαφορετικά είδη λόγου που χρήζουν προστασία τότε υπάρχει ο κίνδυνος να μειωθεί το επίπεδο προστασίας σε όλες τις μορφές έκφρασης. Όπως τονίζει το δικαιολογητικό θεμέλιο της Πρώτης Τροπολογίας βασίζεται στην προσπάθεια να αποφευχθεί η εξουσία να εμποδίζει τη δράση όσων ασκούν πολιτική κριτική, όσων δημιουργούν άσεμνα λογοτεχνικά έργα και όσων διεξάγουν επιστημονική έρευνα που ενοχλεί την εξουσία⁹⁴⁸.

Όπως τονίζει, θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο συγγραφέας μυθοπλασίας υπέχει μια ειδική ευθύνη. Όπως διευκρινίζει, ο συγγραφέας δεν σκοπεύει να εξαπατήσει αλλά θα πρέπει να γίνεται δεκτό ότι έχει μία ομοιότητα με τους ψεύτες. Η γλώσσα αποτελεί μια δραστηριότητα που κυβερνιέται από κανόνες που γράφονται σε μια κωδικοποιημένη μορφή και αλλάζουν ανά εποχή, χρονική περίοδο και από την ταυτότητα των ομιλητών⁹⁴⁹. Η κοινωνική συνύπαρξη βασίζεται στην βούληση όλων να παίζουν με αυτούς τους κανόνες της γλώσσας παρότι αυτοί αλλάζουν. Η μυθοπλασία είναι ένα τρόπος να σπάσει κανείς αυτούς τους κανόνες για ένα σκοπό που γίνεται αντιληπτός στον αναγνώστη με ένα διεισδυτικό τρόπο. Η μυθοπλασία βασίζεται στην πραγματικότητα στην αλήθεια στα γεγονότα. Με αυτή την έννοια η μυθοπλασία λειτουργεί παρασιτικά στη μη μυθοπλασία⁹⁵⁰.

Αυτό προσδίδει μια ειδική ευθύνη στον λογοτέχνη επειδή σπάει τους πιο σημαντικούς κανόνες της κοινωνικής μας συνύπαρξης. Παρότι το κάνει για σημαντικούς λόγους και σκοπούς, αδιαμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι τους σπάει. Όπως σημειώνει, δεν γίνεται ο εκ προθέσεως ομιλητής της αναλήθειας να μην κριθεί τουλάχιστον με τα ίδια κριτήρια με όποιον εκ προθέσεως επιχειρεί να πει την αλήθεια. Κατά τη γνώμη του βάσει των παραπάνω τα υπάρχοντα κριτήρια επαρκούν για την προστασία των συγγραφέων μυθοπλασίας. Η Πρώτη Τροπολογία δεν είναι ο κατεξοχήν χώρος για την προστασία των συγγραφέων. Επαρκεί το ισχύον δίκαιο της δυσφήμισης. Τα δικαστήρια στις περισσότερες σχετικές αποφάσεις έχουν προσφέρει επαρκή προστασία στους συγγραφείς.

Προκειμένου να αποφευχθεί να υπάρξουν νέες αποφάσεις με το σκεπτικό της απόφασης *Bindrim* πρότεινε να υπάρξουν κάποιες διευκρινήσεις και εγγυήσεις. Κυρίως θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι πράγματι αποδεικνύεται η αναγνωρισιμότητα ενός προσώπου στο μυθοπλαστικό πλαίσιο (of and concerning)⁹⁵¹. Συγκεκριμένα υποστήριξε ότι θα έπρεπε: α) να υπάρξει σαφής και πειστική απόδειξη για την αναγνωρισιμότητα του υπαρκτού προσώπου. Θα πρέπει να αποδείξει ο ενάγων ότι ο συγγραφέας τον γνώριζε και βασίστηκε σε αυτόν, β) να αποδειχθεί ότι πρόκειται για ψευδή ισχυρισμό γεγονότος και όχι εκφρασμένη άποψη του συγγραφέα και γ) να

⁹⁴⁷ Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 258.

⁹⁴⁸ Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 252.

⁹⁴⁹ Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ.266 παραπέμπει σε Wittengestein, *Philosophical investigations*, 3d Edition, 1958 και Searle, *Speech acts*, 1969.

⁹⁵⁰ Ορίζει τη μη μυθοπλασία ως εξής: «να πει κανείς την αλήθεια με όση μεγαλύτερη ακρίβεια γίνεται». Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ.267.

⁹⁵¹ Στα αρχαϊκά αγγλικά αναφερόταν ως colloquium.

υπάρχει συνταγματικός έλεγχος αυτών των αποφάσεων⁹⁵². Μόνο εφόσον κριθεί ότι συντρέχουν και οι δυο πρώτες προϋποθέσεις σωρευτικά τότε θα πρέπει να εξεταστεί αν συντρέχει λόγος για την επίκληση της προστασίας της Πρώτης Τροπολογίας.

Όπως υποστήριξε, η διάκριση μεταξύ ισχυρισμών γεγονότων και απόψεων μπορεί να διατηρηθεί και στο μυθοπλαστικό πλαίσιο. Μπορεί να γίνει δεκτή η συνταγματική προστασία όσων δηλώσεων μπορούν να ερμηνευτούν ως απόψεις του συγγραφέα και όχι ως ισχυρισμοί γεγονότων. Όμως το βασικό επιχείρημα του δικαστηρίου στην απόφαση *Pring* ότι «*κανείς σοβαρός άνθρωπος δεν θα πίστευε ότι πρόκειται για κάτι άλλο από φαντασία*» δεν μπορεί να γίνει δεκτό για κάθε μυθοπλαστικό έργο. Δεν μπορεί βάσιμα να γίνει δεκτό ότι επειδή ο αναγνώστης ξέρει ότι είναι λογοτεχνία, δεν αποδίδει αυτά τα χαρακτηριστικά σε υπαρκτά πρόσωπα.

Σύμφωνα με τη γνώμη του, μια τέτοια παραδοχή δεν αντανακλά με ακρίβεια τι πραγματικά σκέφτονται οι αναγνώστες όταν διαβάζουν βιβλία που αναφέρονται σε πραγματικά περιστατικά. Η εικόνα που έχει ο αναγνώστης για την πραγματικότητα επηρεάζει την πρόσληψή του επί του κειμένου παρότι ξέρει ότι διαβάζει μυθοπλασία. Είναι υπαρκτός ο κίνδυνος να μεταβληθεί η καλή άποψη κάποιου για ένα πρόσωπο επειδή διάβασε ένα μυθοπλαστικό έργο που βασίζεται στη ζωή του. Η επίδραση ενός ψευδούς και δυσφημιστικού πορτραίτου σε ένα μυθιστόρημα μπορεί να είναι εξίσου επιβλαβής με αυτή που θα προέλθει από ένα έργο μη μυθοπλασίας. Αν και υπάρχουν μυθοπλαστικά κείμενα, όπως σε αυτό που αναφέρεται η απόφαση *Pring*, που ένας λογικός άνθρωπος δεν θα λάμβανε σοβαρά υπόψη οτιδήποτε εμπειρεύεται σε αυτά εξαιτίας της φαντασιακής τους διάστασης, η πλειοψηφία των μυθοπλαστικών έργων δεν ανήκει σε αυτά⁹⁵³.

3.2. Τα επιχειρήματα κατά του μυθοπλαστικού λόγου.

Από την θεωρητική συζήτηση που αναλύθηκε παραπάνω, αμφισβητείται αν ο μυθοπλαστικός λόγος εμπίπτει στο μείζον προστατευτικό πεδίο της συνταγματικής προστασίας της Πρώτης Τροπολογίας, όπως έχει διαμορφωθεί από τις αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Κύριο επιχείρημα είναι ότι ο συγγραφέας μυθοπλασίας είναι ψεύτης διότι μεταπλάθει εν γνώσει της αναλήθειάς τους πραγματικά γεγονότα και χαρακτήρες και τα παρουσιάζει με ψευδή τρόπο⁹⁵⁴.

⁹⁵² Όπως αναφέρει, θα πρέπει να αποδεικνύει η αναγνωρισιμότητα με το κριτήρια της ευκρινούς και πειστικού πειστηρίου. Ευθύνη θα πρέπει να αποδίδεται μόνο στις περιπτώσεις που το μυθοπλαστικό πρόσωπο θα είναι ευκρινώς αναγνωρίσιμος ως ο ενάγων. Το γενικό κοινό μπορεί να κρίνει επί της αναγνωρισιμότητας των δημοσίων προσώπων. Επί της αναγνωρισιμότητας μπορούν ακόμα να το κρίνουν αναγνώστες του κειμένου θα γνωρίζουν τη σχέση του συγγραφέα με τον ενάγοντα ή/και οι αναγνώστες που γνωρίζουν τα γεγονότα που αναφέρονται στο πραγματικό πρόσωπο στη ζωή του οποίου βασίστηκε ο μυθοπλαστικός χαρακτήρας. Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 260 επ.

⁹⁵³ Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 261 επ.

⁹⁵⁴ Μια τέτοια άποψη εκφράζουν και δικαστές. Βλέπε Spahn v. Julian Messner, Inc., 21 N.Y.2d 124, 131, 233 N.E.2d 840, 845, 286 N.Y.S.2d 832, 838 (1967) Στην απόφαση ο μειοψηφής δικαστής Judge Bergan υποστήριξε: «*Κάθε μυθοπλασία είναι ψευδής με την έννοια ότι είναι είναι επινόηση παρά απεικόνιση πραγματικότητας. Ασφαλώς είναι κατασκευασμένη γιατί ο συγγραφέας γνωρίζει ότι γράφει μυθοπλασία και όχι πραγματικά γεγονότα. Κατά συνέπεια είναι παραπάνω από απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια*». Αντίστοιχα στην υπόθεση Guglielmi v. Spelling-Goldberg Prods., 603 P.2d 454, 459 (Cal. 1979) ο μειοψηφής δικαστής Rose Bird του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Πολιτείας της Καλιφόρνιας υποστήριξε ότι: «*Για το δίκαιο της δυσφήμισης το μείζον ζήτημα είναι αν ένα δυσφημιστικό ψέμα παρουσιάζεται ως αλήθεια. Σε αντίθεση ο συγγραφέας που χαρακτηρίζει το έργο του ως μυθοπλασία υποστηρίζει τη λογοτεχνική του άδεια και την αδιαφορία του για τα γεγονότα. Δεν υπάρχει παρανόηση. Αθέτι μυθοπλαστικό από τον ορισμό του εκπίπτει μιας υποχρέωσης να είναι πιστό στην ιστορική αλήθεια. Κάθε συγγραφέας μυθοπλασίας ξέρει ότι η δημιουργία του είναι υπό μία έννοια*

Αντίθετα με το δημοσιογράφο δεν αναζητά την αλήθεια. Η προστασία όποιου αγωνίζεται να εκφράσει την αλήθεια παρά τις επαπειλούμενες διώξεις είναι ο κύριος στόχος της συνταγματικής προστασίας της ελευθερίας του λόγου. Ο λογοτέχνης δεν παραπέμπει σε ένα εξωτερικό φυσικό ή ανθρώπινο γεγονός και δεν στοχεύει να αποκαλυφθεί η αλήθεια για αυτό. Κατά συνέπεια ο λόγος του έχει μειωμένη αξία σε σχέση από άλλες κατηγορίες λόγου, όπως ο πολιτικός, δημοσιογραφικός ή επιστημονικός, και δεν μπορεί να απολαμβάνει ίσης συνταγματικής προστασίας.

Το δεύτερο επιχείρημα που αρθρώνεται είναι ότι ο μυθοπλαστικός λόγος είναι παρασιτικός σε σχέση με τον καθημερινό. Εξ αυτού του λόγου διαταράσσει την κοινωνική συνύπαρξη που βασίζεται σε συγκεκριμένους κανόνες χρήσης του λόγου. Οι συγγραφείς που αναμιγνύουν αληθινά με επινοημένα γεγονότα έχουν ειδική ευθύνη την οποία δεν έχουν όσοι εκφράζονται κατά κυριολεξία ή ακόμα και όσοι συγγραφείς γράφουν για εμφανώς φανταστικά πρόσωπα και καταστάσεις.

Επίσης στην προαναφερόμενη θεωρητική συζήτηση, από τους περισσότερους έγινε δεκτό ότι η δοκιμασία που υιοθετήθηκε από την απόφαση *New York v. Sullivan* για την προστασία του δημοσιογραφικού λόγου από αγωγές με στόχο την αποσιώπηση αποκαλύψεων για δημόσια ζητήματα μπορεί να απειλήσει το μυθοπλαστικό λόγο και αναρωτήθηκαν αν θα πρέπει να υπάρξει μια ειδική δικανική μεταχείριση αυτού του λόγου. Θα πρέπει να κρίνεται βάσει μιας διαφορετικής και ειδικής δοκιμασίας⁹⁵⁵. Ταυτόχρονα διερωτήθηκαν αν επιχειρηθεί κάτι τέτοιο, αν είναι αναγκαίος ο ορισμός του μυθοπλαστικού λόγου και είναι πραγματικά εφικτή η διάκρισή του από το μη μυθοπλαστικό λόγο από τους δικαστές. Επίσης διερωτήθηκαν πως θα δικαιολογηθεί η αυξημένη προστασία του μυθοπλαστικού λόγου δεδομένης της συνεπειοκρατικής θεμελίωσης της ελευθερίας της έκφρασης. Ο μυθοπλαστικός λόγος συγκρίνεται με τον δημοσιογραφικό λόγο που προσφέρει πολιτική χειραφέτηση και με τον επιστημονικό που προσφέρει λογική γνώση που θα βασιστεί η κοινωνική αξία του μυθοπλαστικού λόγου. Εντέλει διαθέτει κοινωνική αξία ή αποτελεί μία πολυτέλεια για λίγους που δικαιολογεί μια μειωμένη προστασία του σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες λόγου;

3.2.1. Ο μυθοπλαστικός ως ψευδής και μη χρήσιμος λόγος.

Η μομφή κατά των λογοτεχνών ότι είναι ψεύτες έχει βαθιές φιλοσοφικές ρίζες. Όπως έχει υποστηριχθεί, η μομφή κατά των μεγάλων αφηγητών και ποιητών, όπως ο Όμηρος, ως ψεύτες προέρχεται από μια φιλοσοφική πεποίθηση⁹⁵⁶. Αποτέλεσε κοινή πεποίθηση - παρανόηση ότι στην «Πολιτεία» ο Πλάτωνας χαρακτηρίζει τους ποιητές ως ψεύτες. Πράγματι στο 10ο βιβλίο ο Πλάτωνας αντιδρά στον τρόπο που αναπαρίσταται ο φιλόσοφος στην κωμωδία «Νεφέλες» του Αριστοφάνη ως ένα άτομο εκτός πραγματικότητας. Απαντώντας στην μομφή αυτή, ο Πλάτωνας κατηγορεί τον καλλιτέχνη ότι είναι εξίσου εκτός πραγματικότητας και ότι μπορεί μόνο να μιμείται την πραγματικότητα. Για αυτό αποκλείει τον καλλιτέχνη από την πραγματικότητα και την Πολιτεία. Η μίμηση της πραγματικότητας είναι μια μεταφορά που οδηγεί προς μια ανικανότητα, μια αναποτελεσματικότητα να συλλάβει κανείς την πραγματικότητα. Για εκείνον, η τέχνη ως μίμηση εντάσσεται σε μια σειρά

ψευδής».

⁹⁵⁵ Ενδεικτικά Wilson V., *The Law of Libel and the Art of Fiction*, ο.π., σελ. 45 επ.

⁹⁵⁶ Danto A., *The philosophical disenfranchisement of art*, New York, Columbia University Press, 2004, σελ.4.

από νοητικές οντότητες όπως οι σκιές, οι ψευδαισθήσεις, τα όνειρα, οι αντανακλάσεις που αποτελούν έναν επιζήμιο τρόπο για να δει κανείς τον κόσμο⁹⁵⁷.

Όμως σύγχρονοι φιλόσοφοι επισημαίνουν ότι αυτό που επιδιώκει ο Πλάτωνας στο συγκεκριμένο χωρίο της «Πολιτείας» είναι να εφιστήσει την προσοχή στην σημασία της λογικής και του επιστημονικού λόγου και να τονίσει ότι η μυθοπλασία είναι ένα παιχνίδι που δεν θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά⁹⁵⁸. Στην εποχή του Πλάτωνα οι φιλόσοφοι είναι εκείνοι θεωρούνται ως ηθικά μεμπτοί για συλλογισμούς που διαστρεβλώνουν την πραγματικότητα. Ο Πλάτωνας αντιστρέφει το επιχείρημα και υποστηρίζει ότι οι ποιητές είναι εκείνοι που κινδυνεύουν να διαπράξουν ένα τέτοιο λάθος επειδή υπάρχει μια ασυνέχεια μεταξύ του ειδικού και του οικουμενικού στις μεταφορές και μεταμφιέζουν πειστικά την άγνοια και το λάθος. Ο συναισθηματικός χαρακτήρας της τέχνης υποβαθμίζει τη λογική που είναι συνώνυμη με την αρετή. Με όσα υποστηρίζει επιδιώκει ουσιαστικά να δώσει μια απάντηση στους κατηγορούς του Σωκράτη. Το κίνητρό του ήταν πολιτικό. Δεν στόχευε να υποτιμήσει τον ποιητικό λόγο αλλά να υπερασπιστεί τη φιλοσοφία και τους φιλοσόφους⁹⁵⁹.

Στη σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη, εκφράζονται έντονες αντιρρήσεις κατά πόσο μπορεί κανείς να προσεγγίσει την αλήθεια αποκλειστικά μόνο μέσω του φιλοσοφικού ή επιστημονικά τεκμηριωμένου λόγου. Αρχικό ερώτημα είναι ποια είναι η φύση της γνώσης και της αλήθειας. Το ερώτημα εντάσσεται σε μια ευρύτερη αναζήτηση, πως αποκαλύπτεται με βέλτιστο τρόπο η αλήθεια μέσω του λογικού συλλογισμού ή μέσω των αισθητικών μέσων⁹⁶⁰. Θα φτάσει κανείς εγκύτερα στην αλήθεια μέσω του ορθού λόγου ή μέσω του λόγου με αισθητικό περιεχόμενο⁹⁶¹.

Στη σχετική συζήτηση εντοπίζονται τα κύρια επιχειρήματα κατά της ικανότητας της τέχνης να προσεγγίσει την αλήθεια. Αυτά είναι: α) ότι η τέχνη δεν αντανακλά αναγκαία τη γνώση, β) ότι η τέχνη είναι κατώτερη της λογικής γνώσης γιατί θεμελιώνεται στο κατώτερο, ά-λογο μέρος της ύπαρξής μας και γ) ότι η τέχνη συνιστά κακή επίδραση γιατί ενδυναμώνει αυτό το μέρος της ύπαρξής μας δηλ. το ά-λογο και αποδυναμώνει την κυριαρχία του λόγου στην ύπαρξή μας με ηθικά επακόλουθα⁹⁶².

Προς υπεράσπιση της τέχνης, με επιχειρήματα για το τι είδους γνώση είναι ικανή η τέχνη, με ποια μέσα το επιτυγχάνει και μια σύγκριση μεταξύ των μέσων που χρησιμοποιεί η τέχνη έναντι της εννοιολογικής σκέψης υποστηρίζεται ότι υπάρχουν τέσσερα επίπεδα εμπειρίας που η τέχνη φαίνεται να εκφράζει κάποιου είδους αλήθεια. Αυτά είναι τα εξής: α) η τέχνη επικοινωνεί την αλήθεια των συναισθημάτων μας, εκφράζει τα συναισθήματά μας, β) αντανακλά αλλά και διαμορφώνει τις πολιτιστικές μας αξίες⁹⁶³, γ) αποκαλύπτει τον κόσμο της αισθήσεων που δεν μπορεί

⁹⁵⁷ Danto A., *The philosophical disenfranchisement of art*, ο.π., σελ.7.

⁹⁵⁸ Όλη η ποίηση από τον Όμηρο και στο εξής συνίστατο στο να αναπαριστά ένα ομοίωμα του αντικειμένου. Πλάτων Πολιτεία Πρώτος Τόμος, μτφ. Θ.Γ. Μαυρόπουλος, Αθήνα, Ζήτρος 2006. 331, 329. Αναλυτικά βλέπε Levi A. W., *Literary Truth*, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol 24, No 3, 373 (Spring 1966), σελ. 374.

⁹⁵⁹ Dorter K., *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 48, No. 1, 37 (Winter, 1990), σελ. 49.

⁹⁶⁰ Dorter K., *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, ο.π., σελ. 38.

⁹⁶¹ Για επίκριση της σχετικής συζήτησης βλέπε D. N. Morgan, *Must art tell the truth?*, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 26, No1 (Autumn 1967), pp. 17-27.

⁹⁶² Dorter K., *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, ο.π., σελ. 42.

⁹⁶³ Το πρώτο αφορά πως η ανθρωπότητα επιδρά στα υποκείμενα και το δεύτερο πως επιδρά στη συλλογική ιστορική κουλτούρα. Dorter K., *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, ο.π., σελ. 38.

να γίνουν κατανοητές από το εννοιολογικό μας σύμπαν⁹⁶⁴ και τέλος προσδίδει σημασία στην εμπειρία⁹⁶⁵.

Όπως υποστηρίζεται, η συνήθης εμπειρία του κόσμου δεν μας αρκεί. Η επιθυμία μας είναι να γνωρίσουμε το νόημά της. Η εμπειρία του κόσμου μας «ξυπνά» μια σημασία που δεν προσλαμβάνεται ακέραια αλλά αποκτά νόημα στο φως του τι μας «ξύπνησε». Η δύναμη αυτή της τέχνης να δίδει αισθητηριακή φόρμα στη νόημα είναι το πιο θεμελιώδες αίσθημα. Κατανοεί και εκφράζει και να εκφράσει τη φύση όσων νοηματοδοτούν οι εμπειρίες μας. Η τέχνη δεν δίδει εννοιολογική γνώση του κόσμου αλλά δίδει ένα είδος γνώσης με μέσα την ειδική ευαισθησία στις αισθητηριακές, πολιτιστικές, αντιληπτικές και νοηματοδοτικές αρχές που περικλείουν τον κόσμο της εμπειρίας. Με άλλα λόγια η τέχνη μας δίδει γνώση για τα υποκειμενικά μας συναισθήματα, τη συλλογική υποκειμενικότητα των ιστορικών προσώπων, τις πρώτες αντιληπτικές ποιότητες της εμπειρίας μας και την νοηματοδότηση των εμπειριών μας⁹⁶⁶.

Επισημαίνεται ότι ο Αριστοτέλης, σε αντίθεση με τον Πλάτωνα, αποδέχεται τη σημασία της φαντασίας ως εναλλακτική στη λογική γνώση και την ονομάζει εμπειρία η οποία έρχεται στους ανθρώπους μέσα από την διαχείριση της μνήμης. Μέσω της εμπειρίας είναι δυνατή η τεχνική και η επιστήμη. Αν και η φαντασία δεν αγγίζει τις αιτιώδεις ή τις παγκόσμιες αρχές όπως η λογική γνώση, είναι εξίσου πολύτιμη⁹⁶⁷. Η ποίηση είναι πιο φιλοσοφική και σημαντική από την ιστορία καθώς η ιστορία αναφέρεται σε συγκεκριμένα υποκείμενα ενώ η ποίηση έχει θέσεις πιο οικουμενικές.

Αυτή τη σχέση μεταξύ τέχνης και αλήθειας εκκινώντας από την Αριστοτελική σκέψη επεξεργάζεται και ο Heidegger στο έργο του «Η προέλευση του έργου τέχνης» (1950)⁹⁶⁸. Στα Ηθικά Νικομάχεια στο 3^ο Κεφάλαιο του βού βιβλίου, ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζει τη τέχνη ως λειτουργία μέσω της οποίας η ψυχή αληθεύει⁹⁶⁹. Ο Heidegger υποστηρίζει ότι μέσα στα έργα τέχνης συμβαίνει η αλήθεια. Η ουσία της τέχνης λέει είναι η ενεργοποίηση και σταθεροποίηση της αλήθειας των όντων. «Η τέχνη είναι εν τω έργω τίθεσθαι της αλήθειας»⁹⁷⁰. Εννοεί την αλήθεια με μια αρχαιοελληνική έννοια (α-λήθεια) ως μη κρυπτότητα των όντων. Αποκαλύπτουν τα έργα τέχνης αυτό που λανθάνει, κρύπτεται, λησμονάται. Από αυτήν την αλήθεια, σημειώνουν οι σχολιαστές του έργου του, προήλθε η νεώτερη και καθιερωμένη έννοια της αλήθειας ως συμφωνία της γνώσης με τα γνωριζόμενα πράγματα^{971, 972}.

Ο Heidegger διευκρινίζει ότι δεν υποστηρίζει δηλ. ότι η τέχνη είναι μια μίμηση και αναπαράσταση του πραγματικού⁹⁷³. Δίνει ένα παράδειγμα για να καταστήσει σαφέστερη την θέση του πως συμβαίνει η αλήθεια στο έργο τέχνης.

⁹⁶⁴ Δίδει ως παράδειγμα τα χρώματα.

⁹⁶⁵ Dorter K., *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, ο.π., σελ. 38.

⁹⁶⁶ Dorter K., *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, ο.π., σελ. 40.

⁹⁶⁷ Dorter K., *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, ο.π., σελ. 41.

⁹⁶⁸ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, Εισ. Μτφ. Σχόλια Γ. Τζαβάρα, Αθήνα, εκδ. Δωδώνη, 1986.

⁹⁶⁹ Αντίστοιχα και ο Χέγκελ στα Μαθήματα Αισθητικής. Η τέχνη είναι και αυτή που θέτει στη συνείδησή μας την αλήθεια κατά τον τρόπο της αισθητικής διαμόρφωσης η οποία μέσα σε αυτή την εμφάνισή της έχει ένα ανώτερο βαθύτερο νόημα και μια ανώτερη βαθύτερη σημασία. Βλέπε Heidegger M. *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σημ. Γ. Τζαβάρα, ο.π. σελ.60.

⁹⁷⁰ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ. 61.

⁹⁷¹ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σημ. Γ. Τζαβάρα, ο.π..59.

⁹⁷² Ο Heidegger σημειώνει «Αληθινό είναι αυτό που αντιστοιχεί στο πραγματικό και πραγματικό είναι αυτό που υπάρχει αληθινά. Ο κύκλος είναι ξανά κλειστός». M. Heidegger, *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ. 84.

⁹⁷³ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ 61.

«Μέσα στην τραγωδία δεν παριστάνεται τίποτε αλλά διεξάγεται ο πόλεμος των νέων θεών ενάντια στους παλιούς. Κατά το μέτρο που το λογοτέχνημα ορθώνεται σε λόγο του λαού, δεν μιλά σχετικά με αυτόν τον πόλεμο, αλλά μεταβάλλει τον λόγο του λαού έτσι ώστε κάθε ουσιώδης λέξη διεξάγει αυτόν τον πόλεμο και τείνει να αναδείξει τι είναι ιερό και τι ανίερο, τι είναι μεγάλο και τι μικρό, ποιος είναι αντρειωμένος και ποιος δειλός, ποιος ευγενής και ποιος προσωρινός, ποιος κυρίαρχος και ποιος δούλος»⁹⁷⁴. Και ο Heidegger σημειώνει ότι η τέχνη σημαίνει ένα τρόπο γνώσης. Η ουσία της γνώσης είναι η αλήθεια δηλ. η αποκάλυψη των όντων⁹⁷⁵. Σε αυτή τη γνώση την συμβαίνουσα αλήθεια μετέχει το κοινό. Δεν διεγείρονται απλά τα βιώματά του⁹⁷⁶. Στην τέχνη δεν συμβαίνει μόνο η αλήθεια αλλά γίνεσθαι και η αλήθεια. Η τέχνη ποιεί με την ευρύτερη έννοια. Όπως σημειώνει η ουσία της τέχνης είναι η ποίηση αλλά η ουσία της ποίησης είναι η εγκαθίδρυση της αλήθειας⁹⁷⁷.

Παρά το γεγονός ότι η τέχνη και κατ'επέκταση ο μυθοπλαστικός λόγος μπορεί να οδηγήσει σε μορφές γνώσης, για κάποιους δεν αναιρεί το γεγονός ότι οι συγγραφείς μυθοπλασίας προχωρούν σε κατασκευασμένα ψεύδη. Μάλιστα η μομφή του μυθιστοριογράφου ως ψεύτη επιβεβαιώνεται σε ορισμένες περιπτώσεις από τους ίδιους τους λογοτέχνες οι οποίοι παραδέχονται σε συνεντεύξεις τους ότι ο καλλιτεχνικός τους ρόλος είναι να είναι «κλέφτες και ψεύτες»⁹⁷⁸. Αντικρούοντας τέτοια επιχειρηματολογία υποστηρίζεται ότι η καλλιτεχνική δημιουργία και διαδικασία δεν είναι ανάλογη με το κατασκευασμένο ή ακόμα και ακούσιο ψεύδος. Μόνο σε ένα επιφανειακό επίπεδο η μυθοπλασία μπορεί να θεωρηθεί ως ψεύδος. Είναι ανούσιο να αναζητήσει κανείς αν ο συγγραφέας γνώριζε ότι ψευδόταν σε σχέση με τον μυθοπλαστικό χαρακτήρα που έπλασε και ο οποίος μπορεί να αναγνωριστεί από κάποιον ως ένα μη κολακευτικό πορτραίτο του. Ο συγγραφείς πάντα καλούνται να δικαιολογήσουν το έργο τους έναντι όσων αναγνωρίζουν εαυτούς ή άλλους πίσω από τα πρόσωπα και την πλοκή ενός έργου.

Όπως σημειώνεται, το να ζητά κανείς από ένα συγγραφέα αν γνώριζε ότι ψευδόταν κατά τη δημιουργία ενός χαρακτήρα που συντίθεται από πραγματικά πρόσωπα είναι σαν να αγνοεί κανείς τη δημιουργική φύση της καλλιτεχνικής διαδικασίας και να αναζητά ένα κίνητρο που δεν συνάδει με αυτή. Είναι σαν να ζητά κανείς από έναν δικαστή να παραδεχτεί ότι βλασφημεί γιατί κρίνει για την μοίρα ενός ανθρώπου⁹⁷⁹. Εξαίρεση προφανώς αποτελούν οι περιπτώσεις των συγγραφέων που

⁹⁷⁴ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.72.

⁹⁷⁵ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.97.

⁹⁷⁶ Αυτή η γνώση η αλήθευση μέσω του έργου τέχνης δεν παρασύρει στην περιοχή του σχέτου βιώματος, δεν υποβιβάζει το έργο τέχνης στο ρόλο διεγερτή βιωμάτων. Η αλήθευση του έργου τέχνης δεν απομονώνει τους ανθρώπους μέσα στα βιώματά τους αντίθετα τους εισάγει στη συνύπαρξη μέσα στο έργο τέχνης συμβαίνουσα αλήθεια και έτσι θεμελιώνει τη διαλληλία και παραλληλία μως ιστορικό εξίσταθαι του εδωνα είναι της ανθρώπινης ύπαρξης βάσει του σχετισμού προς τη μη κρυπτότητα. Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ. 133.

⁹⁷⁷ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.125.

⁹⁷⁸ Οι συγγραφείς συχνά αυτοαποκαλούνται ψεύτες και κλέφτες. Βλέπε δηλώσεις του νομπελίστα συγγραφέα Issac Bashevis Singer που σημειώνει ότι όταν ήταν μικρός τον έλεγαν ψεύτη, όταν μεγάλωσε τον λένε λογοτέχνη. Issac Bashevis Singer, *When I was a little boy, they called me a liar, but now that I am grown up, they call me a writer*. Περιοδικό TIME (18 July 1983). Ο αμερικανός συγγραφέας W. Morris σημειώνει για τη μυθοπλασία του «Επίσης διασκεδάζει, αποσπά, εκτρέπει, παραπλανά, διαφθείρει και εξαπατά». Morris W., *About Fiction: Reverent Reflections on the Nature of Fiction with Irreverent Observations on Writers, Readers and other Abuses*, New York, Harper & Row, 1975, σελ.7-8. Ο συγγραφέας και δημοσιογράφος E. Keaton στο βιβλίο του «Fiction writers are liars and thieves». Ed.Texas A& M University Consortium Press 1995 περιγράφει πως η δημοσιογραφική του καριέρα λειτούργησε ως πηγή για τα μυθιστορήματά του.

⁹⁷⁹ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π, σελ.99.

πράγματι είχαν κακή πρόθεση ή εμπαθή κίνητρα έναντιον ενός προσώπου και δημιούργησαν ένα χαρακτήρα σε ένα μυθοπλαστικό έργο για να πετύχουν τη δυσφήμιση ενός προσώπου⁹⁸⁰.

Ομοίως ο J. Searle, καθηγητής φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Berkeley, στη θεωρία του οποίου βασίστηκε ο F. Schauer, σημειώνει ρητά για τη σχέση του μυθοπλαστικού λόγου με το ψέμα. «Για όποιον δεν καταλαβαίνει τις συμβάσεις της μυθοπλασίας, θα μπορούσε να σκεφτεί ότι η μυθοπλασία είναι ψέμα. Αλλά αυτό που διαχωρίζει την μυθοπλασία από το ψέμα είναι η ύπαρξη μιας ξεχωριστής ομάδας συμβάσεων που επιτρέπουν τον συγγραφέα να κάνει δηλώσεις που γνωρίζει ότι δεν είναι αληθείς χωρίς όμως την πρόθεση να παραπλανήσει»⁹⁸¹.

Όσοι εμμένουν ότι η τέχνη δεν χρήζει ίσης προστασίας με άλλες κατηγορίες έκφρασης αμφισβητούν την κοινωνική χρησιμότητά της. Αν και δέχονται ότι η τέχνη εμπεριέχει μία γνώση και μια αλήθεια, εκτιμούν ότι δεν είναι εξίσου χρήσιμη με τον πολιτικό λόγο. Το επιχείρημα που προβάλλουν είναι ότι η τέχνη έχει σκοπιμότητα χωρίς ένα συγκεκριμένο σκοπό. Αν ένα έργο τέχνης δεν υπήρχε, δεν θα είχε επέλθει κάποια ατομική ή συλλογική διαφορά. Δεν υπάρχει κάτι να χαθεί ή κερδιθεί με όρους μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ανάγκης⁹⁸². Με άλλα λόγια δεν δημιουργήθηκε για να καλύψει μια συγκεκριμένη ανάγκη, όπως η αποκάλυψη ενός πολιτικού σκανδάλου, όπως αντίστοιχα ένα δημοσιογραφικό κείμενο⁹⁸³.

Όμως, όπως σημειώνεται, αν ελέγξουμε κατά πόσο η τέχνη προκαλεί ουσιώδη αλλαγή σε κοινωνικό επίπεδο εν συγκρίσει με τα πολιτικά δημοσιογραφικά κείμενα με όρους αποτελεσμάτων θα διαπιστώσουμε τα εξής: Οι δημοσιογραφικές αποκαλύψεις σκανδάλων δεν φέρουν πάντοτε μια μεγάλη κοινωνική, πολιτική ή ιστορική αλλαγή. Ταυτόχρονα είναι δυνατό έργα καλλιτεχνών να συμβάλουν σε πολιτικές αλλαγές. Μπορούν να οδηγήσουν τους ανθρώπους να αλλάξουν πεποιθήσεις, να επεξεργαστούν τα συναισθήματά τους και να επανακαθορίσουν τις επιλογές τους⁹⁸⁴. Υπάρχουν παραδείγματα όπου έργα ακτιβιστών καλλιτεχνών έχουν ασκήσει κοινωνική επίδραση αντίστοιχη ή και μεγαλύτερη από τον δημοσιογραφικό λόγο⁹⁸⁵. Η μεγαλύτερη απόδειξη της δυνατότητας πολιτικής επίδρασης της τέχνης είναι ότι η τέχνη θεωρείται εξαιρετικά επικίνδυνη μορφή έκφρασης και καταστέλλεται από τα απολυταρχικά καθεστώτα⁹⁸⁶.

Ο θεωρητικός της λογοτεχνίας W. Iser σημειώνει ότι το επιχείρημα ότι η μυθοπλασία δεν έχει συγκεκριμένο στόχο συνδέθηκε με μια προσπάθεια να

⁹⁸⁰ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.100.

⁹⁸¹ Searle J., *Expression and meaning, Studies in the theory of speech acts*. Cambridge, Cambridge University Press 1979, σελ. 67.

⁹⁸² Αντίστοιχα ο R. Barthes η πράξη της λογοτεχνίας είναι χωρίς αιτία και χωρίς σκοπό. Προτείνει τον εαυτό της στον κόσμο χωρίς καμιά πράξη να την εγκαθιδρύει ή την δικαιολογεί. Το ον της λογοτεχνίας δεν τίποτα άλλο από τεχνική. Για το συγγραφέα η λογοτεχνία είναι αυτή η εκφορά που λέει ως το θάνατο. Δεν θα ξεκινήσω να ζω μέχρι να γνωρίσω το νόημα της ζωής. R. Barthes, *Kafka's answer*, in *Critical essays*, ο.π., σελ 135.

⁹⁸³ Danto A., *The philosophical disenfranchisement of art*, ο.π., σελ. 9.

⁹⁸⁴ Danto A., *The philosophical disenfranchisement of art*, ο.π., σελ. 19.

⁹⁸⁵ Για παράδειγμα ο κινέζος ακτιβιστής καλλιτέχνης Ai Weiwei στα έργα του σχολιάζει παραβιάσεις ατομικών δικαιωμάτων προκαλώντας τις κυβερνήσεις και κερδίζοντας την προσοχή ενός διεθνούς κοινού. Βλέπε Carol Strickland, *Can an artist change the world*, 04.05.2011. Προσβάσιμο στην ιστοσελίδα:

<https://www.csmonitor.com/The-Culture/Arts/2011/0504/Ai-Weiwei-Can-an-artist-change-society>. Επίσης βλέπε Shannon Connellan , *AiWeiwei makes bold statement about the refugee crisis with giant inflatable boat*, Mar 13 2018, Προσβάσιμο στην ιστοσελίδα: https://mashable.com/2018/03/13/ai-weiwei-biennale-of-sydney/#m8627F_Zcggq

⁹⁸⁶ Danto A., *The philosophical disenfranchisement of art*, ο.π, σελ.21.

αποκαρθεί η μυθοπλασία από το στίγμα της απάτης⁹⁸⁷. Θεωρητικοί της λογοτεχνίας και γλωσσολόγοι την ταυτίζουν με το εσκεμμένο ψέμα⁹⁸⁸. Όμως το επιχείρημα διάκρισης της από το ψέμα είναι ότι η τέχνη δεν έχει στόχο να εξαπατήσει κάποιον. Αλλά δεν σημαίνει ότι η μυθοπλασία δεν έχει κανένα στόχο. Επιδίωξή της είναι η κατασκευή ενός κόσμου. Παράγεται υπό ορισμένες συνθήκες που απαιτούν συνοχή και καταδηλώνουν την αναφορική της φύση. Η αναφορικότητά της συνδέεται με αυτό το στόχο που καλείται να εκπληρώσει -να κατασκευάσει ένα πιστευτό αληθοφανή κόσμο -και με αυτό τον τρόπο διακρίνεται από την ψευδαίσθηση. Με αυτή την έννοια η μυθοπλασία δεν είναι ούτε εξ ολοκλήρου απατηλή ούτε εξ ολοκλήρου αξιόπιστη⁹⁸⁹.

Ο λόγος που ο στόχος της μυθοπλασίας δεν εκτιμάται όσο ο δημοσιογραφικός λόγος σχετίζεται με την κυρίαρχη κουλτούρα. Κατά τον W. Iser, η λογοτεχνία δεν αποτελεί πλέον, όπως στο παρελθόν, το κυρίαρχο πολιτισμικό μέσο για να κατανοηθεί ο κόσμος. Έχει αντικατασταθεί από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που θεωρείται ότι εκπροσωπούν καλύτερα τον πολιτισμό μας⁹⁹⁰. Γράφοντας στις αρχές της δεκαετίας του 1990 σημειώνει ότι ο κοινωνικός και πολιτισμικός κώδικας της εποχής μας είναι κατ'εξοχήν κριτικός επ' όσων συμβαίνουν. Αντίθετα η λογοτεχνία αποτελεί μια ερμηνευτική πρακτική. Δείχνει πλήρως την πραγματικότητα της κάθε ιστορικής περιόδου και για αυτό στην αριστοτελική σκέψη συνδέθηκε με τη μίμηση⁹⁹¹. Όπως σημειώνει, η μυθοπλασία αποτελεί μια επινόηση που δίδει στην ανθρωπότητα τη δυνατότητα να επεκταθεί. Δίδει μια κατάσταση πραγμάτων που μπορεί να μελετηθεί από ποικίλες γωνίες⁹⁹². Όπως τονίζει, η λογοτεχνία δείχνει ανάγλυφες τις αχαρτογράφητες περιοχές της επικρατούσας κατάστασης και μεταβάλλει το χάρτη της επίγνωσης μας επ' αυτών, ένα χάρτη που επικαλύπτεται από εικόνες που παραμένουν για πάντα γνωστικά ανεξιχνίαστες. Για εκείνον αυτή είναι και η απάντηση στο ερώτημα γιατί χρειαζόμαστε τη μυθοπλασία. Με αυτή την έννοια η επιθυμία μιας κοινωνικής, πολιτικής και ιστορικής αλλαγής μέσω της λογοτεχνίας δεν είναι αυταπάτη⁹⁹³.

3.2.2. Ο μυθοπλαστικός ως επικίνδυνος λόγος εξαιτίας της «παρασιτικής» λειτουργίας του.

Η δεύτερη μομφή κατά της μυθοπλασίας είναι ότι λειτουργεί παρασιτικά στη μη μυθοπλασία. Δεν ακολουθεί τους συνήθεις κανόνες επικοινωνίας και χρήσης του καθημερινού λόγου. Όπως υποστηρίχθηκε, ο λογοτέχνης υπέχει ειδική ευθύνη επειδή διαταράσσει τους πιο σημαντικούς κανόνες της κοινωνικής μας συνύπαρξης. Παρότι το κάνει για σημαντικούς λόγους, αδιαμφισβήτητο γεγονός είναι τους διαταράσσει. Για αυτό δεν δικαιούται απόλυτη συνταγματική προστασία, μεγαλύτερη δηλ. προστασία από τον πολιτικό τεκμηριωμένο λόγο που τους υπηρετεί⁹⁹⁴. Όπως επισημαίνεται, πίσω από το επιχείρημα ότι ο μυθοπλαστικός λόγος θα πρέπει να απολαμβάνει μειωμένη συνταγματική προστασία έναντι του πολιτικού λόγου

⁹⁸⁷ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, μτφ. Σ.Ροζάνης, Περιοδικό λόγου χάριν, τχ. 2, 1991, σσ. 3-24, σελ. 7.

⁹⁸⁸ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ. 11 παραπέμπει στα δοκίμια για τη μελέτη της μυθοπλασίας στα τεύχη 1 και 2 του περιοδικού «Poetics» Vol.8. (1979).

⁹⁸⁹ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ.10.

⁹⁹⁰ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ.4.

⁹⁹¹ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ. 22.

⁹⁹² Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ.6.

⁹⁹³ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ.22.

⁹⁹⁴ Βλέπε Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., 266 επ.

υποκρύπτεται η πεποίθηση ότι ο μυθιστοριογράφος διαπράττει κάποιο σφάλμα στη χρήση του λόγου για το οποίο θα πρέπει να τιμωρηθεί ή τουλάχιστον να μην επιβραβεύεται⁹⁹⁵.

Για την παρασιτική λειτουργία του μυθοπλαστικού λόγου κάνει λόγο ο άγγλος φιλόσοφος Τζ. Ώστιν σε μια σειρά διαλέξεων του, οι οποίες δημοσιεύτηκαν μετά το θάνατό του, στο έργο «Πως να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις»⁹⁹⁶. Ο Ώστιν αρχικά αναφέρεται στην κλασική διάκριση μεταξύ των δυο προτάσεων καθημερινού λόγου: τις διαπιστωτικές και τις επιτελεστικές. Οι πρώτες αφορούν ισχυρισμούς για γεγονότα και πρέπει να κρίνονται με βάση το κριτήριο της αλήθειας και του ψεύδους ενώ οι δεύτερες παράγουν μια πράξη και πρέπει να κρίνονται με όρους επιτυχίας ή αποτυχίας. Αναφέρονται ως επιτελεστικές γιατί παράγουν μια πράξη⁹⁹⁷. Με τη σειρά τους οι επιτελεστικές διακρίνονται σε λεκτικές, ενδολεκτικές, και περιλεκτικές. Στις λεκτικές προτάσεις οι άνθρωποι αναφέρονται μια συγκεκριμένη φράση με συγκεκριμένο νόημα και παραπομπή. Οι ενδολεκτικές προτάσεις χρησιμοποιούνται τρόπους ώστε οι ομιλητές να πληροφορηθούν, να προειδοποιήσουν και να διατάξουν. Με τις περιλεκτικές οι άνθρωποι επιτυγχάνουν κάτι όπως να πείσουν, να παραπλανήσουν και να εκπλήξουν. Ο Ώστιν εξετάζει τις πιθανές δυσλειτουργίες, δηλ. τι μπορεί να πάει στραβά στην περίπτωση των επιτελεστικών εκφορών και να οδηγήσει σε αστοχία, δηλ. να μην παραχθεί μια πράξη. Ταξινομεί αυτές τις δυσλειτουργίες και διαμορφώνει ένα σχήμα. Και διερωτώμενος πόσο πλήρης είναι αυτή η ταξινόμηση, αναφέρεται και στο μυθοπλαστικό λόγο.

Πιο συγκεκριμένα ο Ώστιν σημειώνει ότι «μια επιτελεστική εκφορά θα είναι κατά ένα ιδιαίτερο τρόπο κούφια ή άκυρη αν έχει ειπωθεί από έναν ηθοποιό στη σκηνή ή εμφανίζεται σε ένα ποίημα ή αν έχει ειπωθεί σε ένα μονόλογο. Αυτό ισχύει κατά παρόμοιο τρόπο σε κάθε εκφορά – η επίδραση των ειδικών περιστάσεων μπορεί να είναι τεράστια. Σε τέτοιες περιστάσεις η γλώσσα χρησιμοποιείται με ειδικούς τρόπους – όπως είναι κατανοητά όχι σοβαρά, αλλά με τρόπους παρασιτικούς σε σχέση με την κανονική χρήση της- τρόπους που εμπίπτουν στη θεωρία των παραφθορών της γλώσσας». Ο Ώστιν επισημαίνει ότι θα αποκλείσει αυτές τις εκφορές από τη μελέτη του και θα περιοριστεί η ανάλυσή του στις επιτελεστικές εκφορές, εύστοχες ή όχι, όπως αυτές εκφέρονται σε συνηθισμένες περιστάσεις⁹⁹⁸.

Αντίστοιχα ο φιλόσοφος John Searle, θεωρούμενος ως συνεχιστής του Ώστιν, σημειώνει ότι όταν λέει κανείς ιστορίες είναι ένα ξεχωριστό γλωσσικό παιχνίδι. Για να το παίξει κανείς πρέπει να έχει μια διακριτή ομάδα από συμβάσεις αν και αυτές οι συμβάσεις δεν έχουν σημασιολογικούς κανόνες. Το γλωσσικό αυτό παιχνίδι δεν είναι απολύτως σύμφωνο με τα ενδολεκτικά γλωσσικά παιχνίδια αλλά είναι παρασιτικό σε αυτά⁹⁹⁹.

Ο γερμανός θεωρητικός της λογοτεχνίας W. Iser έχει επιχειρήσει να διερευνήσει τον τρόπο λειτουργίας της λογοτεχνικής γλώσσας. Σε αυτή την προβληματική της πραγματικότητας της μυθοπλασίας, όπως την χαρακτηρίζει, αφιερώνει το τρίτο κεφάλαιο με τίτλο «Πραγματικότητα της μυθοπλασίας» στο

⁹⁹⁵ Fraklin , *Fiction, libel and the first amentment*, σελ.269- 280.

⁹⁹⁶ Ώστιν Τζ. Λ., *Πως να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, Πρόλογος-Μετάφραση Α. Μπίστης, επιμ. Απόδοση όρων επίμετρο. Χ. Χρόνης, Αθήνα, Εστία, 2003. Για τη σύνδεση της θεωρίας του με την συνταγματική προστασία της ελευθερίας της έκφρασης βλέπε Καραβοκύρης Γ., *Η ελευθερία της έκφρασης ως ελευθερία της προσβολής*, ΕφημΔΔ 4/2011, σελ 602 επ.

⁹⁹⁷ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ. 55.

⁹⁹⁸ Ώστιν, Τζ. *Πως να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, ο.π., σελ 42-43

⁹⁹⁹ Searle J., *Expression and meaning*, ο.π., σελ.67.

βιβλίο του «Η πράξη της ανάγνωσης. Μια θεωρία της αισθητικής απάντησης»¹⁰⁰⁰. Ο Iser εστιάζει την ανάλυσή του στην αναγνωστική διαδικασία. Όπως υποστηρίζει, η πρόσληψη και επίδραση ενός κειμένου, δεν είναι ιδιότητες ούτε του κειμένου ούτε του αναγνώστη. Το ίδιο το κείμενο αναπαριστά ένα πιθανό αποτέλεσμα που πραγματώνεται από την ίδια την αναγνωστική διαδικασία. Οι πόλοι από τη μία του κειμένου και από την άλλη του αναγνώστη καθώς και η διάδραση που συντελείται μεταξύ τους, διαμορφώνει το πεδίο στο οποίο μπορεί να κατασκευαστεί μια θεωρία λογοτεχνικής επικοινωνίας. Σύμφωνα με τη θεωρία του, το λογοτεχνικό κείμενο είναι μια μορφή επικοινωνίας, εντός του κόσμου, των συγκεκριμένων κοινωνικών δομών και της υπάρχουσας λογοτεχνίας¹⁰⁰¹.

Κατά τον Iser, όταν ο Ώστιν ερευνά αν ο μυθοπλαστικός λόγος είναι επιτελεστικός συμπεραίνει από μια πραγματολογική οπτική ότι η μυθοπλασία είναι κενή καθώς δεν παράγει μια πράξη. Όπως υποστηρίζει, η ποιητική/ λογοτεχνική εκφορά είναι κούφια γιατί δεν μπορεί να παράγει συμβάσεις και αποδεκτές διαδικασίες και δεν συνδέεται με ένα πλαίσιο μιας κατάστασης που σταθεροποιεί το νόημα μιας εκφοράς¹⁰⁰². Ο Iser δίνει ένα παράδειγμα για να εξηγήσει τη σκέψη του.

«Όταν ο Άμλετ παραφέρεται στην Οφηλία, ο Ώστιν θα ονόμαζε αυτή την εκφορά ως παρασιτική. Ο ηθοποιός που παίζει τον Άμλετ απλά μιμείται ένα ομιλιακό ενέργημα και το οποίο θα παραμείνει κούφιο σε κάθε περίπτωση γιατί ο Άμλετ δεν θέλει να κακοποιήσει την Οφηλία αλλά εννοεί κάτι διαφορετικό από αυτό που λέει. Αλλά κανείς από το κοινό δεν θα σχηματίσει την εντύπωση ότι πρόκειται για παρασιτική επικοινωνία, ότι είναι ένα κούφιο ομιλιακό ενέργημα. Αντίθετα ο λόγος του Άμλετ παραπέμπει στο όλον του πλαισίου του δράματος και υπενθυμίζει στο θεατή όλα όσα γνωρίζει για τις ανθρώπινες σχέσεις, τα κίνητρα και τις καταστάσεις. Αυτό το ομιλιακό ενέργημα δεν είναι κούφιο ακόμα και αν δεν φέρει μια πραγματική πράξη εντός ενός “πραγματικού” πλαισίου».

Σημειώνει ότι όταν ο Ώστιν χαρακτηρίζει αυτή την εκφορά παρασιτική, εννοεί ότι έχει τις εγγενείς ιδιότητες μιας επιτελεστικής εκφοράς αλλά τις εφαρμόζει ανεπαρκώς¹⁰⁰³. Ουσιαστικά ομοιάζει με τις ενδολεκτικές προτάσεις αλλά έχει μια διαφορετική λειτουργία. Η επιτυχία ενός ομιλιακού ενεργήματος εξαρτάται από τον προσδιορισμό του μέσω συμβάσεων, διαδικασιών και εγγυήσεων ειλικρίνειας. Αυτές διαμορφώνουν το πλαίσιο της αναφοράς εντός του οποίου ένα ομιλιακό ενέργημα (speech act) μπορεί να αποτελέσει μια πράξη. Τα λογοτεχνικά κείμενα απαιτούν επίλυση των απροσδιοριστιών και δεν υπάρχει ένα δεδομένο πλαίσιο αναφοράς, ο αναγνώστης θα πρέπει να το ανακαλύψει μόνος του.

Ο Iser αμφισβητεί το συμπέρασμα του Ώστιν ότι η μυθοπλαστική εκφορά είναι κενή από πραγματολογική ανάγνωση. Αν και η μυθοπλαστική εκφορά γίνεται χωρίς αναφορά σε μια πραγματική κατάσταση όπου το ομιλιακό ενέργημα προϋποθέτει μια κατάσταση που η ακριβής ορισμός της είναι ουσιώδης για την επιτυχία του ενεργήματος. Αυτή όμως η έλλειψη πλαισίου δεν σημαίνει ότι η η μυθοπλαστική εκφορά θα αποτύχει. Είναι ένα σύμπτωμα ότι ο λόγος στη λογοτεχνία λειτουργεί και από αυτό μπορούμε να μιλήσουμε για την μοναδικότητα της λογοτεχνικής γλώσσας¹⁰⁰⁴. Σε κάθε περίπτωση οι όροι «κούφιος» και «παρασιτικός» είναι ιδιαίτερος ύποπτοι, ακόμα και αν είναι γεγονός ότι αυτή η επιτέλεση είναι

¹⁰⁰⁰ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, Baltimore and London, John Hopkins University Press 1978.

¹⁰⁰¹ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ. I. Πρόλογος.

¹⁰⁰² Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ.60.

¹⁰⁰³ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π. σελ.59.

¹⁰⁰⁴ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ.63.

διαφορετική από αυτή που είχε κατά νου ο Ωστιν.

Και ο γάλλος φιλόσοφος Ζακ Ντερριντά στο κείμενό του «Signature, event, context» σημειώνει την επιφύλαξή του για τη διάκριση μεταξύ κανονικής και παρασιτικής χρήσης της γλώσσας¹⁰⁰⁵. Ο Ζ. Ντερριντά διαφωνεί με τη σύνδεση της γραφής με την επικοινωνία. Όπως υποστηρίζει, η επικοινωνία ως μεταφορά ενός νοήματος και ειδικά ενός κυριολεκτικού νοήματος εντός ενός σημειωτικού γλωσσικού φαινομένου είναι ιδιαίτερα προβληματική. Ουσιαστικά το πεδίο του νοήματος της επικοινωνίας μπορεί να περιοριστεί από τα όρια αυτού που ονομάζεται μια έννοια πλαισίου (context). Αλλά κι αυτό είτε πραγματικό είτε γλωσσικό δεν είναι ποτέ απόλυτα καθορισμένο και ο καθορισμός του δεν είναι βέβαιος ή εξαντλητικά πλήρης. Το αποδεικνύει το γεγονός ότι η γραφή διατηρείται ακόμα και όταν εκλείβουν τα δυο πρόσωπα που επιχειρήσαν να επικοινωνήσουν μέσω αυτής. Όπως επίσης και η πολυσημία ενός κειμένου δεν αναδεικνύει τη φύση της γραφής. Οι επιδράσεις της σημασιολογικής επικοινωνίας είναι ουσιαστικά δευτερεύουσες και συμπληρωματικές. Η γραφή έχει ξεφύγει από αυτή τη αναπαραστατική λειτουργία. Ο Ντερριντά υποστηρίζει ότι έχει μετατοπιστεί και εμπλουτιστεί με άλλους πια σκοπούς και ιδιότητες παραμερίζοντας αυτή τη λειτουργία. Όπως προκύπτει, από τα χαρακτηριστικά της γραφής ουσιαστικά εντάσσεται στην φιλοσοφική έννοια της εμπειρίας της παρουσίας¹⁰⁰⁶.

Ο Ντερριντά εκφράζει αντιρρήσεις για τη διάκριση κανονικής ή συνηθισμένης και παρασιτικής λειτουργίας της γλώσσας. Κατά τον Ντερριντά, κι ο Ωστιν απέριψε την επικοινωνία ως ένα απλά σημειωτικό, γλωσσικό φαινόμενο. Έθεσε την επιτέλεση ως «επικοινωνία» που δεν περιορίζεται στη μεταφορά ενός σημασιολογικού περιεχομένου που συντίθεται προς μια κατεύθυνση προς την αλήθεια¹⁰⁰⁷. Για να επιτευχθεί ο κανονικός λόγος- όπως υποστηρίζει ο Ωστιν - ουσιαστικά κάθε φορά τίθεται εντός ενός πλαισίου εξαντλητικά καθορισμένου. Θέτει μια μακρά λίστα δυσλειτουργιών η ποικιλία των οποίων μπορεί να επιδράσει στο επιτελεστικό γεγονός¹⁰⁰⁸. Το ιδεώδες του Ωστιν φαίνεται να είναι ο συγκροτημένος λόγος κάποιου που θέλει να πει κυριολεκτικά αυτό που εννοεί συμμετέχοντας σε ένα περίκλειστο/κορεσμένο περιορισμένο πλαίσιο.

Ο αριθμός και η πολυπλοκότητα των δυσλειτουργιών που αναφέρει και αποδέχεται ο ίδιος ο Ωστιν - των εξαιρέσεων δηλαδή από τον κανονικό λόγο- δείχνει τον προβληματικό χαρακτήρα μιας τέτοιας διάκρισης¹⁰⁰⁹. Επίσης όσα αποκλείει ο Ωστιν ως παρασιτικό λόγο- όπως για παράδειγμα το λόγο σε ένα θεατρικό έργο ή σε ένα ποίημα - ουσιαστικά είναι μια καθορισμένη μεταβολή σε μια γενική παραπομπή χωρίς την οποία δεν θα ήταν δυνατή μια επιτυχής επιτέλεση¹⁰¹⁰. Το ιδεώδες των συγκεκριμένων και προκαθορισμένων πλαισίων δεν βρίσκεται. Αντ' αυτού υπάρχουν μόνο πλαίσια χωρίς ένα συμπαγές περιεχόμενο και η δυνατότητα κατανόησης των φράσεων σε πλαίσια που μπορεί να εντάσσονται σε άλλα πλαίσια. Χωρίς αυτή λειτουργία της γλώσσας δεν θα ήταν δυνατή ούτε η διάκριση μεταξύ «κανονικής» και «παρασιτικής» λειτουργίας της γλώσσας¹⁰¹¹. Το άρθρο του Ντερριντά προκάλεσε την αντίδραση του θεωρούμενου συνεχιστή του Ωστιν, J Searle οποίος υποστήριξε ότι ο

¹⁰⁰⁵ Βλέπε Derrida J., *Signature, Event Context*, στον τόμο Limited Inc, μτφ. Mehlman, Evaston IL, ed. Northwestern University Press, , 1988 σσ.1-24. Αρχικά δημοσιευμένο σε Margers de la Philosophy ed. Minuit 1972 και στην αγγλική μετάφραση σε Glyth I, 1997, μτφ. S. Weber και J. Mehlman.

¹⁰⁰⁶ Derrida J., *Signature, Event Context*, ο.π., σελ.8.

¹⁰⁰⁷ Derrida J., *Signature, Event Context*, ο.π., σελ.12-13.

¹⁰⁰⁸ Derrida J., *Signature, Event Context*, ο.π., σελ.14.

¹⁰⁰⁹ Derrida J., *Signature, Event Context*, ο.π., σελ. 16.

¹⁰¹⁰ Derrida J., *Signature, Event Context*, ο.π., σελ.17.

¹⁰¹¹ Derrida J., *Signature, event, context*, ο.π., σελ.12.

Ωστιν δεν χρησιμοποιεί τον όρο «παρασιτικό» με την έννοια ενός «ανώμαλου ή ανήθικου» λόγου αλλά ως σχέση μιας λογικής εξάρτησης¹⁰¹².

Σύμφωνα με τα παραπάνω, απαντώντας και σε αυτή την μομφή μπορούν να σημειωθούν τα εξής. Ο λογοτεχνικός λόγος δεν είναι παρασιτικός με την έννοια ότι διαταράσσει τους πιο σημαντικούς κανόνες της κοινωνικής μας συνύπαρξης. Όπως σημειώνει ο Iser, ο λόγος αυτός διαθέτει τις εγγενείς ιδιότητες μιας επιτελεστικής εκφοράς αλλά απλά τις εφαρμόζει διαφορετικά. Συνεχίζει όμως να υπενθυμίζει στο θεατή όλα όσα γνωρίζει για τη συνθετότητα της ανθρώπινης επικοινωνίας. Αντίστοιχα με πιο ρηξικέλευστο τρόπο ο Ντερριντά υποστηρίζει ότι η λεγόμενη «παρασιτική» λειτουργία της γλώσσας μέσω μορφών έκφρασης όπως η λογοτεχνία ουσιαστικά αναδεικνύει τον τρόπο λειτουργίας της γλώσσας. Δεν συνιστά εξαίρεση. Αποτελεί μια παραδοξότητα αλλά αυτός ο τρόπος λειτουργίας της γλώσσας καθιστά εφικτή τη δυνατότητα μιας «κανονικής» χρήσης της και της επιτελεστικότητάς της¹⁰¹³.

Αναλυτικότερα υποστηρίζει ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο στην σύγχρονη λειτουργία της γλώσσας να προσδιοριστεί κάθε φορά αυτό το ιδεώδες μιας κανονικής λειτουργίας. Τα κείμενα γίνονται αντιληπτά μέσα από διαστάσεις όπως το πλαίσιο, ο χρόνος, ο τόπος εκφοράς, η εικαζόμενη πρόθεση και η πολυσημία του λόγου. Πρόκειται για μια διαρκή διαδικασία και στρατηγική. Ανάλογα αφαιρούνται και προστίθενται διαστάσεις ανάλογα με τα ερεθίσματα που δίδονται στον αποδέκτη του λόγου. Αυτή δεν είναι μια «παρασιτική» διαδικασία αλλά αυτή που καθιστά εντέλει δυνατή μέσω της αφαίρεσης ή της απλοποίησης και της διαρκούς προσαρμοστικότητας για την κατανόηση της «κανονικής» γλώσσας. Εν κατακλείδι η λογοτεχνία μοιάζει περισσότερο με ένα εργαστήριο που μπορεί να παρατηρηθεί η χρήση του λόγου παρά για μια μορφή έκφρασης στην οποία οι συγγραφείς ασκούνται σε μια «παρασιτική» χρήση της γλώσσας και θα πρέπει να αξιολογούνται αντίστοιχα.

3.3. Είναι δυνατή η διάκριση μυθοπλαστικού και μη λόγου;

Όπως προαναφέρθηκε, εξαιτίας της αποτυχίας της *New York v. Sullivan* να προστατέψει αποτελεσματικά τον μυθοπλαστικό λόγο, από μέρος των θεωρητικών υποστηρίχθηκε η ανάγκη μιας διακριτής προστασίας του έναντι του δημοσιογραφικού ώστε να χαιρεί απόλυτης συνταγματικής προστασίας. Όμως, όσοι θεωρητικοί υποστήριζαν μια τέτοια θέση εξέφρασαν διαφορετικές απόψεις κατά πόσο θα πρέπει να δοθεί ορισμός του μυθοπλαστικού λόγου όπως και αν είναι εφικτός ο διαχωρισμός του από τον μη μυθοπλαστικό.

Όπως υποστηρίχθηκε, η διακριτή αυξημένη προστασία δείχνει τον σεβασμό που αρμόζει στη φύση της μυθοπλασίας ως ιδιαίτερης μορφής λόγου. Θα πρέπει να αναγνωριστεί η τέχνη ως μια πολιτιστική κατηγορία χωρίς ανάγκη ορισμού της αλλά αναγνωρίζοντας την αοριστία του ορισμού της που αποτελεί μέρος της οντολογίας της. Είναι δυνατή η διακριτή προστασία χωρίς να χρειάζεται να υπάρξει ο νομικός ορισμός της¹⁰¹⁴.

Άλλοι θεωρητικοί παρότι αποδέχονται την ανάγκη απόλυτης προστασίας έκριναν ότι προσκρούει στη δύσκολη διάκριση μεταξύ μυθοπλασίας και μη. Το

¹⁰¹² Searle J., *Reiterating the differences. A reply to Derrida*. Glyph 1977, σελ. 205. Το κείμενο του Searle σε περίληψη και του Derrida βλέπε στον ίδιο τόμο Limited Inc, ο.π. σελ25 επ. Ο Ντερριντά απάντησε με ένα κείμενο το «Limited Inc abc», το οποίο δημοσιεύτηκε στον ίδιο τόμο.

¹⁰¹³ Derrida J., *Signature, event, context*, ο.π, σελ.17.

¹⁰¹⁴ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.113.

πρόβλημα αναδεικνύει ιδιαίτερα η μη μυθοπλαστική λογοτεχνία¹⁰¹⁵. Κατά μια τρίτη άποψη είναι δυνατή η διάκριση μεταξύ μυθοπλαστικού και μη λόγου. Το κριτήριο θα πρέπει να είναι η στόχευση του συγγραφέα. Όποια έργα στοχεύουν στο να αφυπνίσουν τους αναγνώστες ή κάνουν ένα σχόλιο πάνω σε πτυχές της ανθρώπινης εμπειρίας θα χαρακτηρίζονται ως μυθοπλαστικά. Όσα στοχεύουν να ενημερώσουν θα χαρακτηρίζονται ως μη μυθοπλασία. Κριτής θα είναι ο εύλογος αναγνώστης με μέση λογοτεχνική ειδίκευση¹⁰¹⁶.

Η αυστηρή διάκριση μεταξύ μυθοπλασίας και μη μυθοπλασίας αμφισβητείται από εκπροσώπους της φιλοσοφίας της γλώσσας τόσο της αναλυτικής όσο της λεγόμενης μεταδομικής. Από τη μεριά της αναλυτικής φιλοσοφίας, ο J.Searle διασαφηνίζει ότι η λογοτεχνία και η μυθοπλασία δεν ταυτίζονται. Κάποια έργα μυθοπλασίας είναι λογοτεχνικά και κάποια δεν είναι. Η λογοτεχνία αποτελεί μια έννοια που δεν είναι κλειστή αλλά τα είδη της αναπτύσσουν δεσμούς συγγένειας αντίστοιχους με αυτούς που ο L. Wittgenstein ονόμασε μεταφορικά ως «οικογενειακές συγγένειες» (family resemblance)¹⁰¹⁷. Δεν υπάρχουν μια σειρά από χαρακτηριστικά που έχουν όλα τα λογοτεχνικά κείμενα που μπορούν να συνιστούν αναγκαίες και απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε ένα έργο να χαρακτηριστεί λογοτεχνικό¹⁰¹⁸.

Επίσης αναγνωρίζει ότι δεν υπάρχει οντολογική διαφορά μεταξύ μυθοπλασίας και μη. Όπως σημειώνει, δεν υπάρχει σημασιολογικός ή συντακτικός τρόπος να αναγνωριστεί ένα έργο ως μυθοπλαστικό. Ο συγγραφέας μυθοπλασίας παριστάνει ότι επιτελεί μια σειρά από ενδολεκτικές πράξεις. Αυτή η πρόθεση του συγγραφέα αποτελεί το κριτήριο για να διαπιστωθεί αν ένας λόγος είναι μυθοπλαστικός ή όχι. Θα πρέπει να ελέγχεται αν ο λόγος του περιέχει μυθοπλαστικές ή σοβαρές εκφορές¹⁰¹⁹. Η προσποίηση αυτή του συγγραφέα να κάνει ενδολεκτικές πράξεις είναι δυνατή από την ύπαρξη μιας σειράς συμβάσεων που θέτουν σε κατάσταση αναμονής την κανονική λειτουργία των κανόνων που συνδέουν τις ενδολεκτικές πράξεις και τον κόσμο¹⁰²⁰.

Διαφορετικό κριτήριο από την πρόθεση του συγγραφέα προτείνει και ο άγγλος καθηγητής φιλοσοφίας Gregory Currie στο έργο του «Η φύση της μυθοπλασίας». Ο Currie επίσης εκκινεί το συλλογισμό του με την παραδοχή ότι η μυθοπλασία δεν είναι μια αυτόνομη γλωσσική δομή¹⁰²¹. Κάθε συγγραφέας μυθοπλασίας χρησιμοποιεί την ίδια γλώσσα που χρησιμοποιείται στον καθημερινό ή δημοσιογραφικό λόγο. Δεν υπάρχει γλωσσικό στοιχείο που να μοιράζονται τα είδη της μυθοπλασίας και να απουσιάζει από τα μη μυθοπλαστικά έργα. Δεν υπάρχουν ειδικά νοήματα για τις φράσεις που διαβάζει κανείς στην μυθοπλασία σε σχέση με τη

¹⁰¹⁵ Heidi S., *Defamation in Fiction: The Case for Absolute First Amendment Protection*, ο.π., σελ. 539.

¹⁰¹⁶ Heidi S., *Defamation in Fiction: The Case for Absolute First Amendment Protection*, ο.π., σελ. 583.

¹⁰¹⁷ Η μεταφορά αυτή αντλεί από τη φύση της οικογενειακής συγγένειας. Συχνά τα μέλη της οικογένειας, εμφανίζουν μερικές ή και σποραδικές ομοιότητες χωρίς να μοιάζουν απόλυτα μεταξύ τους, παρόλα αυτά έχουν συγγενικά χαρακτηριστικά, Wittgenstein L., *Philosophical Investigations*, (1953), μτφ. G.-E. M. Anscombe/ E. Anscombe, 50th anniversary edition, Oxford, Blackwell 2001. §67. στα ελληνικά Wittgenstein L., *Φιλοσοφικές έρευνες*, μτφ. Π. Χριστοδουλίδη, Αθήνα, Παπαζήσης, 1977. Βλέπε αναλυτικά και σε συσχέτιση με την έννοια ιδιωτικότητας σε Ακριβοπούλου Χ., *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας. Αναπροσδιορίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή*, ο.π., σελ. 147 επ.

¹⁰¹⁸ Searle J., *Expression and meaning, Studies in the theory of speech acts*, Cambridge, Cambridge University Press 1979, σελ.59.

¹⁰¹⁹ Searle J., *Expression and meaning*, ο.π., σελ. 65.

¹⁰²⁰ Searle J., *Expression and meaning*, ο.π., σελ.67-68.

¹⁰²¹ Currie G., *The nature of fiction*, Cambridge, Cambridge University Press 1990, σελ.2-3.

μη μυθοπλασία. Οι αναγνώστες διαβάζουν μυθοπλασία χρησιμοποιώντας την καθημερινή κατανόηση της γλώσσας. Δεν μαθαίνουν ειδικά νοήματα για λέξεις όπως εμφανίζονται σε μυθοπλαστικά κείμενα¹⁰²². Το ύφος, ο τρόπος αφήγησης, η δομή της πλοκής μπορούν να θεωρηθούν ως απόδειξη ότι ένα έργο είναι μυθοπλαστικό αλλά δεν είναι αυτό που το κάνουν μυθοπλασία¹⁰²³.

Με άλλα λόγια και ο Currie, όπως και οι προαναφερόμενοι θεωρητικοί, αποδέχεται ότι δεν υπάρχει σημασιολογικός ή συντακτικός τρόπος να αναγνωριστεί ένα έργο ως μυθοπλαστικό. Δεν υπάρχει a priori διαφορά μεταξύ του μυθοπλαστικού και μη λόγου. Αν συνέβαινε κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι θα έπρεπε να εφευρεθεί μια νέα γλώσσα για κάθε μυθιστόρημα. Δεν υπάρχει οντολογική διαφορά μεταξύ μυθοπλαστικού και μη μυθοπλαστικού λόγου. Επίσης όπως ο Currie συνεχίζει, ούτε η αλήθεια δεν προσφέρει σε θεωρητικό επίπεδο μια αποφασιστική δοκιμασία για τη μυθοπλασία¹⁰²⁴. Μυθιστορήματα, όπως για παράδειγμα τα ιστορικά, μπορούν να αναφέρονται σε γεγονότα και πρόσωπα όπως ακριβώς τα ιστορικά κείμενα και να περιέχουν αληθείς ισχυρισμούς. Εμφανώς φανταστικά μυθιστορήματα, όπως στα μυθιστορήματα του C. Doyle, περιέχουν αληθείς ισχυρισμούς όπως ότι η τάδε γέφυρα είναι στο Λονδίνο. Ο Currie παραδέχεται ότι ένα έργο μυθοπλασίας είναι ένα μωσαϊκό (αγγλ. patchwork) από αληθείς και ψευδείς ισχυρισμούς και από αξιόπιστες ή μη δηλώσεις¹⁰²⁵. Ο Currie απορρίπτει και άλλα κριτήρια διάκρισης μεταξύ τους όπως την άποψη της αναγνωστικής κοινότητας της εποχής. Ο λόγος είναι ότι μπορεί να κάνει λάθος. Για παράδειγμα στην εποχή τους η Ιλιάδα και η Οδύσσεια θεωρούνταν ιστορικά κείμενα. Όπως σημειώνει, η πρόθεση του καλλιτέχνη να δημιουργήσει ένα μυθοπλαστικό έργο δεν μπορεί να είναι το καθοριστικό κριτήριο διάκρισης γιατί μπορεί εντέλει να μην τα καταφέρει¹⁰²⁶.

Ο Currie υποστηρίζει ότι ο συγγραφέας επιτελεί την ενδολεκτική πράξη του πει μια ιστορία¹⁰²⁷. Η μυθοπλασία αναδύεται με την πρακτική της εξιστόρησης ιστοριών. Στην επικοινωνιακή σχέση που δημιουργείται, το κοινό κάνει ότι πιστεύει ότι το περιεχόμενο της ιστορίας που λέγεται είναι αληθές (make believe)¹⁰²⁸. Η στάση αυτή ενσωματώνει και μια πεποίθηση και μια επιθυμία¹⁰²⁹. Ο συγγραφέας επιδιώκει να δημιουργήσει αυτή την πεποίθηση με πολλούς τρόπους όπως με το ύφος της γραφής του, με τη φύση της ιστορίας, με την ανακοίνωση ότι είναι μυθιστόρημα στο εξώφυλλο, με την προώθηση του βιβλίου, με την δήλωση ότι δεν αναφέρεται σε πραγματικά πρόσωπα και γεγονότα¹⁰³⁰. Επίσης παραδέχεται ότι η εμπειρία της μυθοπλασίας είναι πιο πλούσια από το να πιστέψει απλά ότι μια ιστορία είναι αληθοφανής, επειδή εμπεριέχει και μια αναζήτηση ερμηνείας του νοήματος της ιστορίας¹⁰³¹. Το νόημα δεν παράγεται μόνο από την πρόθεση του συγγραφέα αλλά

¹⁰²² Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ.7.

¹⁰²³ Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ.2.

¹⁰²⁴ Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ. 7.

¹⁰²⁵ Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ. 48.

¹⁰²⁶ Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ. 10.

¹⁰²⁷ Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ. 14.

¹⁰²⁸ Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ. 24.

¹⁰²⁹ Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ. 18.

¹⁰³⁰ Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ. 30.

¹⁰³¹ Όπως σημειώνει, η ανταπόκρισή μας σε ένα μυθοπλαστικό έργο θα εξαρτηθεί όχι μόνο από τη δομή της ιστορίας αλλά για το σκοπό που αντιλαμβανόμαστε ότι έχει αυτή η δομή για τις προσδοκίες μας για το τρόπο που η ιστορία θα αναπτυχθεί. Η πρόσληψη μας αυτή εξαρτάται σημαντικά από υποθέσεις που κάνουμε για τις προθέσεις του συγγραφέα. Η αντίληψη ότι ανήκει σε ένα είδος γραφής θα επηρεάσει τις προσδοκίες για την ανάπτυξη της πλοκής. Η ανταπόκριση στη μυθοπλασία είναι περισσότερο δέσμευση ότι προσποιούμαι ότι πιστεύω παρά υιοθέτηση των πεποιθήσεων του συγγραφέα. Αν και οι κρίσεις για τις προθέσεις του συγγραφέα δεν θα πρέπει να επιδρούν στην

από τη μορφή του κειμένου. Η ιστορία και το ύφος είναι δυο ανεξάρτητα στοιχεία αλλά υπάρχουν συνδέσεις μεταξύ τους. Ουσιαστικά το ύφος καθορίζει την ταυτότητα της μυθοπλαστικής ιστορίας¹⁰³².

Αυτό που προτείνει ο Currie ως καθοριστικό κριτήριο για να ανακαλύψει κανείς αν πρόκειται για μυθιστόρημα ή για δημοσιογραφικό ή ιστορικό έργο είναι ότι στην πρώτη περίπτωση η εξιστόρηση της ιστορίας δεν εξαρτάται από το τι έγινε πραγματικά. Αν ένας συγγραφέας βασίστηκε σε ένα πραγματικό συμβάν για να γράψει το μυθιστόρημά του, σε περίπτωση που πληροφορηθεί κάτι καινούργιο ή διαφορετικό για αυτό το συμβάν δεν θα αλλάξει κάτι. Αντίθετα ένας δημοσιογράφος ή ένας ιστορικός θα αναγκάζοταν να αλλάξει το κείμενο.

Συμμετέχοντας σε αυτή τη θεωρητική συζήτηση, ο γερμανός θεωρητικός W. Iser σημειώνει ότι ως κυριότερο κριτήριο διάκρισης της λογοτεχνίας από τα άλλα είδη λόγου θεωρείται ότι η λογοτεχνία αποτελεί μυθοπλαστική γραφή και διακρίνεται από τον εμπειρικό κόσμο. Η ίδια η ετυμολογία του *fiction* από το *fictio* (που μεταφράζεται ως επινόηση), υπονοεί ότι οι λέξεις στο τυπωμένο χαρτί δεν στοχεύουν να αναδείξουν μια ορισμένη πραγματικότητα του εμπειρικού κόσμου αλλά να αναπαραστήσουν κάτι που δεν είναι υπαρκτό.

Αλλά ο Iser αμφισβητεί κατά πόσο η μυθοπλασία θα πρέπει να αναφέρεται ως αντίθεση της πραγματικότητας¹⁰³³. Θεωρεί ότι η μυθοπλασία και η πραγματικότητα θα πρέπει να συνδεθούν όχι με όρους αντίθεσης αλλά επικοινωνίας. Όπως σημειώνει, η λογοτεχνία δεν θα πρέπει να αναμετράται με την πραγματικότητα, δηλ. πόσο είναι πιστή στην πραγματικότητα ή στην αλήθεια. Για να υπερβεί κανείς ένα τέτοιο σκόπελο, θα πρέπει να εστιάσει κανείς στη μυθοπλασία ως ένα μέσο για να μιλήσει κανείς για την πραγματικότητα. Η μυθοπλασία δεν είναι πραγματικότητα γιατί έχει ως αντικείμενο παρατήρησης και σχολιασμού της την πραγματικότητα και κατά συνέπεια δεν μπορεί να ταυτιστεί μαζί της.

Με τη θεωρία του επιχειρεί να μεταθέσει το ερώτημα από *τι είναι* η λογοτεχνία στο ερώτημα *τι κάνει* η λογοτεχνία, να αντικαταστήσει δηλ. τα *οντολογικά* - όπως αναφέρει- με *λειτουργικά* επιχειρήματα¹⁰³⁴. Όπως υποστηρίζει, καθιστώντας την λογοτεχνία ως όργανο εξερεύνησης των οριζόντων κατανόησης της ανθρωπίνης φύσης θα μας αποκαλύψει περισσότερο για «τι είναι η λογοτεχνία» και «τι κάνει» από να εξετάσουμε «τι είναι λογοτεχνικό» στη λογοτεχνία. Η επίγνωση ότι η λογοτεχνία δεν μπορεί να οριστεί οντολογικά είναι μέρος ενός προβλήματος προσπάθειας κατανόησής της μέσα από τον εαυτό της¹⁰³⁵. Αλλά «η λογοτεχνία δεν είναι αυτάρκης έτσι δύσκολα θα μπορούσε να φέρει την καταγωγή της εντός της»¹⁰³⁶.

ανταπόκριση εντέλει τις επηρεάζουν. Η πρόσληψή μας είναι ένα σύνθετο προϊόν πεποιθήσεων και κρίσεων για το έργο. Currie G., *The nature of fiction*, ο.π., σελ.117.

¹⁰³² Currie G., *The nature of fiction*, ο.π. σελ.123.

¹⁰³³ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ. 53.

¹⁰³⁴ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ. 54.

¹⁰³⁵ Κάτι τέτοιο επιχειρείται από εκπρόσωπους του γλωσσολογικού κύκλου της Πράγας (1926), που εξετάζουν την ποιητική λειτουργία της. Πιο χαρακτηριστικό είναι το στοιχείο του μέτρου που υπάρχει στην ποίηση. Σημειώνει ότι υπάρχει η αναφορική λειτουργία της γλώσσας, δηλ. η ένα μήνυμα που μεταφέρεται σε από ένα αποστολέα σε ένα παραλήπτη. Για να λειτουργήσει το μήνυμα χρειάζεται ένα πλαίσιο λεκτικό ή τουλάχιστον να μπορεί να είναι λεκτικό, ένας κοινός κώδικας και ένα σημείο επαφής μεταξύ του αποστολέα και του παραλήπτη. Εκτός από την αναφορική λειτουργία υπάρχει και η ποιητική λειτουργία που φανερώνεται από τη μετρική, από ειδικούς τονισμούς συλλαβών σε ποιήματα. Jakobson, R., *Closing Statement: Linguistics and Poetics*, σε συλλογικό τόμο Sebeok, Thomas (ed). *Style in Language*, Cambridge, MA: MIT Press, σελ.353 και 360 επ.

¹⁰³⁶ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ. 6.

Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει, «όσο περισσότερο η μυθοπλασία διαφεύγει ένα οντολογικό ορισμό, τόσο πιο καθαρά ορίζεται ως προς τη χρήση της»¹⁰³⁷.

Σύμφωνα με τη θεωρία του, το λογοτεχνικό κείμενο είναι μια μορφή επικοινωνίας, εντός του κόσμου, των συγκεκριμένων κοινωνικών δομών και της υπάρχουσας λογοτεχνίας¹⁰³⁸. Ο Iser εστιάζει την ανάλυσή του στην αναγνωστική διαδικασία. Όπως υποστηρίζει, η πρόσληψη/επίδραση ενός κειμένου, δεν είναι ιδιότητες ούτε του κειμένου ούτε του αναγνώστη. Το ίδιο το κείμενο αναπαριστά ένα πιθανό αποτέλεσμα που πραγματώνεται από την ίδια την αναγνωστική διαδικασία. Το μυθοπλαστικό πλαίσιο του λόγου μπορεί να υπερβαίνει τον πραγματικό κόσμο αλλά ο θεατής θα αναστοχαστεί για αυτόν, θα βιώσει πραγματικά συναισθήματα και ανακαλύψει. Συνεχίζοντας ο Iser υποστηρίζει ότι, αφ' ης στιγμής το σχήμα της αντίθεσης μεταξύ των δυο εννοιών έχει αντικατασταθεί με το σχήμα της επικοινωνίας, θα πρέπει να εστιάσει κανείς στον λήπτη του μηνύματος. Αν αποδεχτεί κανείς ότι ο αναγνώστης και το λογοτεχνικό κείμενο είναι συμμετοχοί σε μια διαδικασία επικοινωνίας και ότι αυτό που παράγεται έχει αξία, η κύρια μέριμνα δεν είναι το νόημα αλλά η επίδραση του κειμένου¹⁰³⁹.

Το κείμενο διαμορφώνεται σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και μέσω επιλογών σε ένα λογοτεχνικό σύστημα μέσα από την πρόθεση του συγγραφέα. Ο αναγνώστης προσλαμβάνει το κείμενο ακολουθώντας την οργάνωση δομής, ερμηνεύοντας κατά πόσο ικανοποιεί τη λειτουργία του και αναζητά το νόημα του κειμένου. Με άλλα λόγια ο αναγνώστης αποκωδικοποιεί το κείμενο βασιζόμενος σε μία σειρά από επιλεγμένες λογοτεχνικές αντιλήψεις, κοινωνικούς κανόνες και αξίες. Καθώς κάθε νέο κείμενο ενέχει μία καινοτομία, η αποτελεσματικότητα αυτής της κωδικοποίησης εξαρτάται από το βαθμό που θέτει στο περιθώριο αυτές τις αντιλήψεις προκειμένου να αποκτήσει μία νέα εμπειρία. Η εμπειρία αυτή της ανάγνωσης μπορεί να κερδηθεί μόνο ενάντια στο υπάρχον υπόβαθρο οικείων εμπειριών. Υπό αυτή την οπτική το κείμενο είναι μία διαδικασία που εδράζεται στην διαδραστικότητα μεταξύ πραγματικότητας και κειμένου και κειμένου αναγνώστη. Το αποτέλεσμα είναι μία αισθητική εμπειρία. Το κείμενο επιτρέπει στον αναγνώστη να φανταστεί μια πραγματικότητα όπου το πραγματικό είναι μια διαδικασία εμπειρίας. Αυτά τα τρία η δομή, το πλαίσιο και η επικοινωνία μεταξύ κειμένου και αναγνώστη ουσιαστικά επιτρέπουν ένα λόγο περί αναφορικότητας του κειμένου¹⁰⁴⁰.

Ο Iser σημειώνει ότι υπάρχει κρίσιμη διαφορά μεταξύ του θεωρητικού διαλογου περί παραγωγής, λειτουργίας και εμπειρίας του λογοτεχνικού κειμένου με τη φύση του κειμένου ως λογοτεχνικού. Δεν σημαίνει ότι όλες αυτές οι διαδικασίες αν και στοχεύουν να παράγουν ή να αντιληφθούν το κείμενο, εξαντλούν τις δυνατότητες του κειμένου. Επίσης δεν σημαίνει ότι η καθεμιά από αυτές μπορεί να ορίσει το τελικό νόημα ή την ποιότητα του λογοτεχνικού κειμένου. Η τελική διάσταση του έργου δεν μπορεί να είναι σημασιολογική (semantic) αλλά επί του φαντασιακού στοιχείου επί της φύσης του μυθοπλασιακού λόγου. Το φαντασιακό είναι ικανό για διαφορετικές σημασιολογικές μετατροπές βασισμένες σε διαφορετικές υποθέσεις πίσω από την ερμηνεία. Η μυθοπλασία αποκαλύπτεται ως προϊόν του φαντασιακού στο βαθμό που αποκαλύπτει το μυθοπλαστικό χαρακτήρα. Είναι κάτι ενδιάμεσο μεταξύ του φανταστικού και του πραγματικού κόσμου. Ουσιαστικά στοιχεία του πραγματικού και του φαντασιακού διασυνδέονται με τέτοιο τρόπο ώστε

¹⁰³⁷ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ.8

¹⁰³⁸ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ. I. Πρόλογος.

¹⁰³⁹ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ. 54.

¹⁰⁴⁰ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π., σελ. 12 επ.

ταυτόχρονα απαιτεί και προϋποθέτει μια διαρκή διαδικασία ερμηνείας¹⁰⁴¹. Στη διαδικασία της εμπειρίας του φαντασιακού κεντρική είναι η παραγωγή από τον αποδέκτη του αισθητικού αντικειμένου βάσει των δομικών και λειτουργικών κατευθύνσεων του κειμένου. Αυτή η εμπειρία είναι αισθητική στο βαθμό που ο αποδέκτης παράγει το αντικείμενο.

Σύμφωνα με θεωρία του Iser, για να διακριθεί ουσιαστικά ο μυθοπλαστικός από το μη μυθοπλαστικό λόγο δεν αρκεί η σύνδεση ή μη με μια αξιόπιστη μεταφορά της πραγματικότητας. Αντίθετα μια τέτοια προσπάθεια προϋποθέτει ότι διαθέτουμε μια υπερβατολογική βάση που θα μας επιτρέψει να συγκρίνουμε το μυθοπλαστικό και μη λόγο σε σχέση με κάτι προδιατεταγμένο. Από την διερεύνηση του παραδείγματος του πολιτικού λόγου εύκολα διαπιστώνεται ένα στοιχείο μυθοπλασίας σε αυτόν. Όπως αντίστοιχα διαπιστώνεται η διεύδυση της πραγματικότητας στη μυθοπλασία της λογοτεχνικού λόγου. Για αυτό προτείνει να απορριφθεί αυτή η απαρχαιωμένη αντίθεση μυθοπλασίας και πραγματικότητας¹⁰⁴². Η διάκριση μεταξύ των δυο λόγων που συνδέεται αναπόσπαστα με τη φύση της μυθοπλασίας να εντοπίζεται στη διερεύνηση της αναγνωστικής εμπειρίας ως μια εμπειρία του πραγματικού που αντλεί από μια αλληλεπίδραση συνειδητού, φαντασιακού και αντιληπτικών δραστηριοτήτων¹⁰⁴³.

Όπως χαρακτηριστικά ο αμερικανός συγγραφέας W. Morris σημειώνει: «η μυθοπλασία προσφέρει αυτό τον σύνδεσμο στην αλυσίδα μιας συνειδητότητας που σχετίζει τον άνθρωπο με την πρωτόγονη πλευρά του υποσυνείδητού του. Αυτό που γράφεται, με πρόθεση και χαρακτηρίζεται ως διηγήματα ή μυθιστορήματα δημιουργημένα να ευχαριστήσουν το συγγραφέα με ένα τρόπο που κρατά την προσοχή του αναγνώστη ενάντια στην βούλησή του. Αυτή η καλλιτεχνικά χειροποίητη ψευδαίσθηση προσφέρει στους καλλιεργημένους ανθρώπους ένα μέτρο της συρρίκνωσης και έκτασης της ανθρώπινης συνειδητότητας και το κύριο σχόλιο που έχουμε και μπορούμε να αξιολογούμε την διαταραγμένη/χαώδη/άναρχη κατάσταση της ανθρώπινης ψυχής»¹⁰⁴⁴.

Σε αυτή τη διάκριση του λογοτεχνικού λόγου με την πραγματικότητα εστιάζει και ο Ντερριντά στο έργο του «Law of the genre». Παραπέμποντας στον θεωρητικό της λογοτεχνίας Genette, αναφέρει ότι σε αυτή τη διάκριση μεταξύ ειδών λόγου ο λογοτεχνικός εμφανίζεται ως ετερογενής με την πραγματικότητα. Ο ιστορικός/επιστημονικός λόγος είναι για να ανακαλύψει ένα φυσικό σύστημα εντός του οποίου μπορεί να κατασκευαστεί μια συμμετρία με τα γεγονότα, με την εξωτερική πραγματικότητα. Όπως επισημαίνει ο Genette, η συμμετρία αυτή έχει ψεύτικα παράθυρα¹⁰⁴⁵. Για τον Ντερριντά, η όλη διάκριση των ειδών βασίζεται σε μια διάκριση φύσης και ιστορίας ή για την ακρίβεια σε μια κατασκευή μιας αντίθεσης μεταξύ φύσης και της ιστορίας¹⁰⁴⁶.

Και ο Ντερριντά αποδέχεται ότι δεν υπάρχει ένας σημασιολογικός κώδικας που να μας προσφέρει ένα αναγνωριστικό χαρακτηριστικό του είδους που μας επιτρέπει να καθορίσουμε αν ένα κείμενο ανήκει σε ένα είδος γραφής (όπως το μυθοπλαστικό ή μη)¹⁰⁴⁷. Ταυτόχρονα όμως δεν εξομοιώνει τα είδη λόγου δεν

¹⁰⁴¹ Iser W., *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, ο.π.,σελ. 17 επ.

¹⁰⁴² Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π. σελ. 9-10.

¹⁰⁴³ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π. σελ. 16 και 20.

¹⁰⁴⁴ Morris W., *About Fiction: Reverent Reflections on the Nature of Fiction with Irreverent Observations on Writers, Readers and other Abuses*, New York, Harper & Row, 1975, σελ.7-8.

¹⁰⁴⁵ Derrida J., *Law of the genre*, ο.π., σελ.207.

¹⁰⁴⁶ Derrida J., *Law of the genre*, ο.π., σελ.207.

¹⁰⁴⁷ Derrida J., *Law of the genre*, ο.π., σελ.211.

απορρίπτει τη διάκριση μεταξύ λογοτεχνικού και μη λόγου. Στόχος του είναι να αποκαλύψει τα προβλήματα και τις αδυναμίες του ίδιου του νόμου διάκρισης και κατηγοριοποίησης των ειδών. Μέσα από την ανάλυσή του αναδεικνύει ότι ο νόμος αυτός δεν δεσμεύει ουσιαστικά τα είδη λόγου ειδικά την τέχνη και την λογοτεχνία. Κάθε κείμενο ενέχει την πιθανότητα να γίνει λογοτεχνία. Είναι δυνατή και πιθανή η ανάμιξη των ειδών και μάλιστα ιδιαίτερα διαφορετικών ειδών. Η λογοτεχνία μπορεί να εμπεριέχει όλα τα είδη χωρίς να αποτελέσει ένα συνονθύλευμα ειδών.

Αλλά ταυτόχρονα αποδέχεται ότι εντέλει ο νόμος αυτός διάκρισής τους έχει μια επίδραση που τα ελέγχει. Θέτει το ερώτημα αν εντέλει κάποιος μπορεί να αναγνωρίσει ένα είδος χωρίς να δηλώνεται σε ένα είδος; Πρόκειται για μια παράδοξη λογική. Επισημαίνει αυτό το παράδοξο μόλις ένα κείμενο χαρακτηριστεί ως ένα είδος π.χ. ως μυθιστόρημα δεν ανήκει αυτόματα σε αυτό το είδος. Συχνά ο χαρακτηρισμός διαπερνά μέσα από την συνειδητότητα του αναγνώστη και του συγγραφέα αλλά δεν είναι απαραίτητο. Είναι ένα κλείσιμο ματιού αλλά δεν είναι αυτό που κατηγοριοποιεί ένα κείμενο ένα συγκεκριμένο είδος¹⁰⁴⁸. Μόλις χαρακτηριστεί ως ένα είδος αυτόματα ξεκινά μια συζήτηση αν ανήκει στο συγκεκριμένο είδος. Μόλις ένα είδος όπως η λογοτεχνία χαρακτηρίζεται, αμέσως ξεκινά η υποβάθμιση, το τέλος ξεκινά¹⁰⁴⁹. Όπως σημειώνει, για να διαχωριστούν τα είδη λόγου χρησιμοποιούνται διάφορες μέθοδοι όπως η ομοιότητα, η αναλογία, η ταυτότητα, η διαφορά, η ταξινομική κατάταξη, η οργάνωση, η αίσθηση νοήματος, η αίσθηση της ιστορίας, η αλήθεια της αλήθειας. Αλλά για εκείνον αυτή η παραδοξότητα, αυτή η τρέλα του είδους είναι που ενώνει και διαχωρίζει τα όρια της λογοτεχνίας με τα άλλα είδη λόγου¹⁰⁵⁰.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, μια διάκριση μεταξύ μυθοπλαστικού λόγου και μη στη βάση ότι ο μη μυθοπλαστικός λόγος αποτελεί ακριβή απεικόνιση της πραγματικότητας και μυθοπλαστικός κατασκευάζει ένα κόσμο δημιουργικής φαντασίας πολλαπλώς αμφισβητείται. Κοινή συνισταμένη των προαναφερόμενων θεωρητικών απόψεων είναι ότι δεν υπάρχει σημασιολογικός ή συντακτικός τρόπος για να διαχωρίσει κανείς τη μυθοπλασία από τα άλλα είδη. Αμφισβητείται δηλαδή ότι η μυθοπλασία της λογοτεχνίας έχει αυτόνομη γλωσσική δομή. Ταυτόχρονα υποστηρίζεται ότι η λογοτεχνία δεν αδιαφορεί για την πραγματικότητα αλλά αλληλεπιδρά με αυτή. Αντλεί από την πραγματικότητα, επιδρά στην πραγματικότητα αλλά και δημιουργεί κόσμους που γίνονται αντιληπτοί με τη συνείδηση και την φαντασία του αναγνώστη σε στενή σχέση με την πραγματικότητα¹⁰⁵¹.

Αν και κάποιοι θεωρητικοί της λογοτεχνίας φτάνουν να διαπιστώνουν ότι δεν υπάρχει καμία διαφορά μεταξύ μυθοπλαστικού ή μη λόγου, οι θεωρητικές απόψεις που αναλύθηκαν παραπάνω εντοπίζουν ένα τρόπο διάκρισης στην εμπειρία της ανάγνωσης και στην εμπειρία της γραφής¹⁰⁵². Οι εμπειρίες αυτές είναι εξαιρετικά σύνθετες- σε διαρκή αλληλεπίδραση με το διαρκώς μεταβαλλόμενο είδος της

¹⁰⁴⁸ Derrida J., *Law of the genre*, ο.π., σελ.212.

¹⁰⁴⁹ Derrida J., *Law of the genre*, ο.π., σελ.213.

¹⁰⁵⁰ Derrida J., *Law of the genre*, ο.π., σελ.221.

¹⁰⁵¹ Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται από την ελληνική θεωρία λογοτεχνίας, «η αμφισβήτηση της οντολογικής διαφοράς μεταξύ λογοτεχνικού και μη λογοτεχνικού κειμένου σημαίνει ότι η λογοτεχνία δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως αυθύπαρκτη οντότητα. Δεν δημιουργεί εκ του μηδενός, αλλά καρπώνεται, χρησιμοποιεί, μεταλλάσσει, υποσκάπτει και εξυψώνει, αποκρύπτει και φανερώνει, συνδεόμενη με πολύπλοκες σχέσεις και κατά απόλυτο τρόπο με πολιτισμικά σχήματα που δρουν ιστορικά σε όλα τα κείμενα, συνθέτοντας εν τέλει την κειμενικότητα της ιστορίας και του κόσμου, όπως τον αφηγόμεσθε, τον ερμηνεύουμε και άρα όπως τον αντιλαμβανόμεσθε». Κ. Καρακάση, Μ. Σπυριδοπούλου, Γ. Κοτελίδης, Πρόλογος, *Ιστορία και θεωρία των λογοτεχνικών γενών και ειδών.*, ο.π., σελ.14.

¹⁰⁵² Σχετικά βλέπε Κ. Καρακάση, Μ. Σπυριδοπούλου, Γ. Κοτελίδης, *Πρόλογος*, ο.π., σελ.14.

λογοτεχνίας- και δεν μπορούν εξαντλητικά να περιγραφούν ώστε να προσφέρουν στα δικαστήρια ένα σταθερό και αξιόπιστο κριτήριο διάκρισης.

3.4. Η αξία του λογοτεχνικού λόγου που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες.

Πίσω από τα προβαλλόμενα επιχειρήματα κατά του λογοτεχνικού λόγου κρύβεται η αμφισβήτηση αν ο λόγος αυτός - ιδίως όταν βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες συγχέοντας τα όρια πραγματικότητας και μυθοπλασίας - προάγει τις αξίες της Πρώτης Τροπολογίας όπως έχουν καθοριστεί από τη θεωρία και τη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. και χρήζει αυξημένης συνταγματικής προστασίας.

Στην αμερικανική θεωρία αρθρώνονται διαφορετικές θεωρίες για το δικαιολογητικό θεμέλιο της Πρώτης Τροπολογίας του Συντάγματος των Η.Π.Α.¹⁰⁵³. Οι θεωρίες αυτές χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες¹⁰⁵⁴. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι θεωρούμενες ως συνεπικρατικές καθώς δικαιολογούν την αξία της προστασίας της ελευθερίας του λόγου στα οφέλη που προσφέρει στο σύνολο της κοινωνίας. Το κύριο επιχείρημα είναι ότι η ελευθερία του λόγου θεωρείται ότι συμβάλει στην δημοκρατική διαδικασία γιατί προωθεί την κριτική επί της διακυβέρνησης αλλά και την ενημέρωση των πολιτών. Επιτυγχάνει όλα αυτά μέσω της αναζήτησης της αλήθειας, της γνώσης, του διαλόγου και της έκθεσης σε διαφορετικές απόψεις.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν όσοι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι η Πρώτη Τροπολογία προστατεύει ένα ατομικό δικαίωμα. Δεν αποτελεί μέσο επίτευξης στόχων αλλά αυτοσκοπό. Όσοι εκφράζονται ελεύθερα, ασκούνται στην αυτονομία και την αυτοπραγμάτωση. Στην τρίτη κατηγορία ανήκουν όσοι υποστηρίζουν ότι η Πρώτη Τροπολογία έχει πολλαπλά δικαιολογητικά θεμέλια¹⁰⁵⁵. Βασίζονται στην ιδέα του Μίλλ ότι η ελευθερία του λόγου είναι μοναδική μεταξύ των ατομικών ελευθεριών ακριβώς γιατί προωθεί αδιαχώριστα το ατομικό και το κοινωνικό συμφέρον¹⁰⁵⁶. Υποστηρίζεται ότι κατ'ουσίαν δεν είναι αντιτιθέμενες οι δυο θεωρίες γιατί η μια συμβάλει στην άλλη¹⁰⁵⁷. Αποδεχόμενοι ότι πράγματι οι αξίες που προωθεί ο λόγος αλληλεπιδρούν και διαπλέκονται και είναι αδύνατο να απομονωθούν είναι πειστικότερος ένας συνδυασμός των θεωριών για να προστατευθούν οι πτυχές του¹⁰⁵⁸.

Ειδικότερα η απεριόριστη ελευθερία του λόγου θεωρείται ότι συμβάλει στην ανακάλυψη της αλήθειας μέσω της ελεύθερης «αγοράς» ιδεών. Η θεωρία αναπτύχθηκε αρχικά από τον J. Milton στα «Αρεοπαγίτικα» (1644) και έπειτα από τον φιλόσοφο Τζ. Μίλλ στο έργο του «Για την ελευθερία» (1859)¹⁰⁵⁹. Όπως

¹⁰⁵³ Αναλυτικά βλέπε West S., *The story of me*, ο.π., σελ.923-931. Για τη διαφορά συνεπικρατικών και δεοντοκρατικών θεμελίων της ελευθερίας του λόγου βλέπε και αναλυτικά τη σχετική συζήτηση σε τρίτο κεφάλαιο δεύτερου μέρους.

¹⁰⁵⁴ Αναλυτικά για τις διαφορετικές κατηγορίες θεμελίωσης της ελευθερίας του λόγου βλέπε Τσακουράκης Σ, *Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.281-285 και Φωτιάδου Α., *Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου-Δικαστικές τεχνικές και ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α. και Ελλάδα*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα 2006, σελ.177-224. Σε πρόσφατες ελληνικές μελέτες Βρεττού Χ., *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, ο.π., σελ. 6 επ.και Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ. 33 επ. και Καραβοκύρης Γ., *Η ελευθερία της έκφρασης ως ελευθερία της προσβολής*, ο.π., σελ 609 επ. όπου και κριτική αυτών των θεμελίων.

¹⁰⁵⁵ West S., *The story of me*, ο.π.,σελ. 929, παραπέμπει μεταξύ άλλων σε Frederick Schauer, *Must Speech Be Special?*, 78 NW. U. L. Rev. 1284 (1983), σελ. 1303.

¹⁰⁵⁶ West S., *The story of me*, ο.π., σελ.931, παραπέμπει σε Mill, ο.π., σελ.14.

¹⁰⁵⁷ West S., *The story of me*, ο.π., σελ.931.

¹⁰⁵⁸ Δανελλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.35.

¹⁰⁵⁹ John Mill, *Περί ελευθερίας*, μτφ. Ν. Μπαλής, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1983. Για το κείμενο του

υποστήριξαν η προώθηση της ελευθερίας των ιδεών αντιτίθεται στο κρατικό πατερναλισμό και καταξιώνει τη δυνατότητα του ανθρώπινου πνεύματος να φτάσει στην αλήθεια. Η κοινωνία έχει περισσότερες πιθανότητες να ανακαλύψει ηθικές, πολιτικές και επιστημονικές αλήθειες όταν ανέχεται την ελεύθερη κυκλοφορία των ιδεών. Κατά πλειοψηφία, το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. υιοθέτησε το θεμέλιο αυτό κατά πλειοψηφία στην απόφαση *Garrison v. Louisiana* (1964) σημειώνοντας ότι «η υποστήριξη απόψεων από ομιλητές που ειλικρινά τις πιστεύουν συμβάλουν στην ελεύθερη ανταλλαγή ιδεών και στην αποκάλυψη της αλήθειας»¹⁰⁶⁰.

Όπως αναλύθηκε διεξοδικά παραπάνω, ένα λογοτεχνικό κείμενο που μεταπλάθει πραγματικές ιστορίες μπορεί εύκολα να παρερμηνευτεί ότι περιέχει ενσυνείδητα και εσκεμμένα ψεύδη. Ήδη αναφέρθηκαν τα επιχειρήματα κατά μιας τέτοιας κατηγορίας με κύριο ανάμεσα σε αυτά ότι κατά κανόνα δεν αποτελεί πρόθεση του συγγραφέα λογοτεχνίας να εξαπατήσει το κοινό και να δυσφημήσει κάποιον.

Επιπρόσθετα οι θεωρητικοί που συμμετείχαν στη συζήτηση για την συνταγματική προστασία και αξία του μυθοπλαστικού λόγου, αποδεχόμενοι ως δικαιολογητικό θεμέλιο της Πρώτης Τροπολογίας την αναζήτηση της αλήθειας, υποστήριξαν ότι η μυθοπλασία της λογοτεχνίας προάγει αυτό το αγαθό. Αλλά είναι αλήθεια που αποκαλύπτει είναι διαφορετική από εκείνη του δημοσιογραφικού ή καθημερινού λόγου. Συμβάλει στην αποκάλυψη μια μορφής «υψηλής» αλήθειας¹⁰⁶¹. Ειδικότερα υποστηρίχθηκε ότι η Πρώτη Τροπολογία προστατεύει μια «υψηλότερη» αλήθεια από εκείνη που προστατεύει το δίκαιο της δυσφήμισης. Οι συγγραφείς λογοτεχνίας βλέπουν το έργο τους ως μια αναζήτηση της αλήθειας μέσω των απεικονίσεων της ζωής των άλλων και καταστάσεων που δεν είναι επί της ουσίας αναληθείς σε σχέση με την υπαρκτή κοινωνική πραγματικότητα. Πρόκειται ουσιαστικά για μια διεισδυτική ματιά στην πραγματικότητα¹⁰⁶². Εκτός από την λογική αλήθεια που κατακτιέται μέσω της τεκμηρίωσης υπάρχει και η αλήθεια ως γνώση μέσω της εμπειρίας. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά, ο συγγραφέας Αντόνιο Ταμπούκι η τέχνη είναι μια μορφή διαισθητικής γνώσης που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τη λογική γνώση¹⁰⁶³. Όπως σημειώνει ο θεωρητικός Iser, η μυθοπλασία αποκαλύπτει μια αλήθεια στον κόσμο της εμπειρίας μας. «Πρόκειται για μια αλήθεια που δεν μπορεί να τεκμηριωθεί αποδεικτικά, καθώς η μόνη της στήριξη έγκειται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει τίποτα εναλλακτικό ως προς τη μυθοπλασία· από το γεγονός αυτό προκύπτει η ισχύς της»¹⁰⁶⁴.

Προσκόμματα στην προστασία του λογοτεχνικού λόγου που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες θέτει η άλλη εξαιρετικά δημοφιλής θεωρία του A. Meiklejohn, η οποία επηρέασε σημαντικά και τη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Σύμφωνα με την θεωρία του αμερικανού φιλοσόφου, το κοινωνικό όφελος από την προστασία της έγκειται στο γεγονός ότι η ελευθερία της έκφρασης λειτουργεί ως εγγύηση της προσωπικής αυτοκυβέρνησης η οποία συνδέεται άμεσα με τον δημοκρατικό πολιτικό αυτοκαθορισμό¹⁰⁶⁵. Όπως υποστήριξε, η Πρώτη Τροπολογία

Milton Areopagitica. *A Speech For The Liberty Of Unlicensed Printing To The Parliament Of England*. Προσβάσιμο σε <http://www.gutenberg.org/files/608/608-h/608-h.htm> Σχετικά βλέπε Τσακυράκης Σ., *Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ. 84 επ.

¹⁰⁶⁰ *Garrison v. Louisiana*, 379 U.S. 64, 73 (1964).

¹⁰⁶¹ Silver I., *Libel, the Higher Truths of Art, and the First Amendment*, ο.π., σελ. 1065 επ.

¹⁰⁶² Heidi, ο.π., σελ. 576.

¹⁰⁶³ Συνέντευξη σε Χρυσοστομίδα Α., *Οι κεραιές της εποχής μου. Ταξιδεύοντας με 33 διάσημους συγγραφείς σε ένα δωμάτιο*, Αθήνα, Καστανιώτη, 2012, σελ. 88.

¹⁰⁶⁴ Iser W., *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ. 10.

¹⁰⁶⁵ Αναλυτικά για την θεωρία του και την επίδραση στην απόφαση *New York Sullivan* βλέπε Τσακυράκη Σ. *Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ. 87 επ.

προστατεύει κατεξοχήν την ανάγκη πληροφόρησης και τον έλεγχο των κυβερνώντων, δηλ. την ελευθερία της σκέψης και επικοινωνίας που σχετίζεται με την άσκηση εξουσίας. Ουσιαστικά δεν αποτελεί ένα ατομικό δικαίωμα αλλά μια δημόσια εξουσία, μια ανάληψη μιας κυβερνητικής ευθύνης. Για αυτό μόνο ο πολιτικός λόγος που προωθεί τη συλλογική αυτοκυβέρνηση θα πρέπει να απολαμβάνει απόλυτη συνταγματική προστασία¹⁰⁶⁶.

Σε άρθρο του ο Meiklejohn δέχεται ότι η λογοτεχνία και οι τέχνες πρέπει επίσης να προστατεύονται από την Πρώτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος διότι οδηγούν στο να εκτιμά κανείς, να αποκτά την απαιτούμενη ευαισθησία και πληροφόρηση και να σέβεται τις αξίες από τις οποίες δημιουργούνται τα αγαθά της γενικής ευμάρειας¹⁰⁶⁷. Όμως σε άλλο σημείο του ίδιου άρθρου σημειώνει ότι υπάρχουν εξαιρέσεις από την προστασία της Πρώτης Τροπολογίας για μορφές επικοινωνίας που δεν έχουν χρησιμότητα για την δημοκρατική αυτοκυβέρνηση. Για παράδειγμα η Πρώτη Τροπολογία δεν προσφέρει προστασία σε ένα ιδιωτικό πρόσωπο όταν η λεκτική επίθεση εναντίον του δεν αποσκοπεί να εμποδίσει την κατάχρηση εξουσίας¹⁰⁶⁸. Αυτή η άποψη υποστηρίζεται από το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. και στην απόφαση *Gertz*¹⁰⁶⁹.

Βασίζομενος στη θεωρία του, ο καθηγητής F. Schauer υποστήριξε ότι ο πυρήνας της Πρώτης Τροπολογίας είναι η προστασία του πολιτικού λόγου και τα υπόλοιπα είδη είναι στις παρυφές της επιδιωκόμενης προστασίας. Η λογοτεχνία είναι μέρος της κουλτούρας του πολιτισμού μας αλλά δεν είναι εξίσου σημαντική με την πολιτική κριτική. Αν και πράγματι τα μυθιστορήματα είναι πηγές κατανόησης πολλών κοινωνικών και πολιτικών ζητημάτων, για το πολιτικό σώμα είναι πιο σημαντικός ο πολιτικός μη μυθοπλαστικός λόγος¹⁰⁷⁰.

Η θεωρία του Meiklejohn έχει δεχτεί κριτική. Όπως σημειώνεται, η υπογράμμιση της πολιτικής διάστασης του λόγου προϋποθέτει μια ιεράρχηση εντός των ποικίλων κατηγοριών του λόγου αφήνοντας ανυπεράσπιστες μορφές έκφρασης που θέλει να προάγει η κοινωνία όπως η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης. Η επίκληση της πολιτικής αξίας της ελευθερίας της έκφρασης αφήνει περιθώρια στην σχετικοποίηση και στην υποβάθμιση σε σχέση με άλλες μορφές λόγου. Η πολιτική λειτουργία του λόγου μπορεί να διασφαλίσει αλλά και να υπονομεύσει την ηθική αξία του λόγου που επιζητά μια καθολική δικαιολόγηση¹⁰⁷¹. Αυτή η θεωρία καταλήγει είτε να εξαιρεί από το πεδίο της Πρώτης Τροπολογίας μορφές έκφρασης που θεωρούνται σημαντικές είτε να επεκτείνει απεριόριστα την έννοια του πολιτικού λόγου.

¹⁰⁶⁶ Meiklejohn A., *The first amendment is an absolute*, Sup. Ct Rev. 245 (1961) σελ. 255. Επίσης Harry Kalven, Jr., *The New York Times Case: A Note on "The Central Meaning of the First Amendment"*, Sup. Ct. Rev. 191, (1964), σελ.221.

¹⁰⁶⁷ Meiklejohn A., *The first amendment is an absolute*, ο.π., σελ. 257. Κι ο Bork R., *Neutral Principles and some first amendment problems*, 47 Indiana Law Journal 1 (1971) και BeVier L., *The first amendment and political speech, An Inquiry into the Substance and limits of principle*, 30 Stanford Law Review, 299 (1978). Βλέπε Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.52.

¹⁰⁶⁸ Meiklejohn A., *The first amendment is an absolute*, ο.π., σελ. 259.

¹⁰⁶⁹ Βλέπε αναλυτικά Wilson, *The Law of Libel and the Art of Fiction*, ο.π., σελ.40. Τσακυράκης Σ., *Ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, σελ. 219.

¹⁰⁷⁰ Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ.257.

¹⁰⁷¹ Καραβοκύρης Γ., *Η ελευθερία της έκφρασης ως ελευθερία της προσβολής*, ο.π., σελ.609 παραπέμπει σε Morange J., *Self speech and its relation to self government*, New York, ed. Harper Brother Publishers, 1948.

Μεταθέτει ουσιαστικά το ερώτημα «αν και τότε ο λόγος πρέπει να περιορίζεται» στο ερώτημα «ποιος λόγος είναι πολιτικός»¹⁰⁷².

Οι εν λόγω αντιρρήσεις είναι εύλογες. Η αποδοχή μιας τέτοιας θεωρίας είναι επίφοβη για την αποτελεσματική προστασία του μυθοπλαστικού λόγου δεδομένης της επίδρασης που έχει στη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Είναι αμφίβολο κατά πόσο θα γίνει ουσιαστικά δεκτή από το Δικαστήριο μια άποψη αντίστοιχη με αυτή που υποστήριξε ο μειοψηφής δικαστής της Πολιτείας της Καλιφόρνια στην υπόθεση *Guglielmi v. Spelling-Goldberg Prods.*, ότι τα «έργα μυθοπλασίας προστατεύονται συνταγματικά με τον ίδιο τρόπο όπως οι πολιτικές πραγματείες και οι τοπικές δημοσιογραφικές ειδήσεις»¹⁰⁷³.

Σε μια υπεράσπιση πάντως της πολιτικής διάστασης του λογοτεχνικού λόγου που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες μπορούν να σημειωθούν τα εξής. Οι συγγραφείς που βασίζονται σε πραγματικές ιστορίες ζωής συχνά στοχεύουν να αναπαραστήσουν μια κοινωνική, πολιτική και ιστορική περίοδο αναδεικνύοντας τα κακώς κείμενα. Προχωρούν σε ένα σύνθετο κοινωνικό και πολιτικό σχολιασμό με στόχο να οξύνουν το πολιτικό κριτήριο του κοινού¹⁰⁷⁴. Ειδικά κάποια είδη όπως τα μη μυθοπλασιακά (αγγλ. non fiction) και τα μυθιστορήματα με κλειδί ενίοτε στοχεύουν να αποκαλύψουν και να στηλιτεύσουν το ρόλο πολιτικών προσωπικοτήτων και πολιτικές πρακτικές. Για παράδειγμα το μυθιστόρημα «Ζ» (1963) του Β. Βασιλικού αντλεί από τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη με στόχο να αποκαλύψει τον τρόπο λειτουργίας του παρακράτους¹⁰⁷⁵. Το μυθιστόρημα του Μ. Lindon «Η δίκη του Ζαν Μαρί Λεπέν» (1998) αναδεικνυε πως οπαδοί της ακροδεξιάς πολιτικής του γάλλου πολιτικού Ζαν Μαρί Λεπέν δολοφόνησαν μετανάστες στη Γαλλία της δεκαετίας του 1990¹⁰⁷⁶. Πιο έντονο είναι το φαινόμενο αυτής της χρήσης της λογοτεχνίας σε περιόδους κρίσης της δημοκρατίας ή σε απολυταρχικά καθεστώτα. Τότε οι λογοτέχνες έχουν πιο ενεργό ρόλο καθώς συμβάλουν σε κοινωνικές αντιπαραθέσεις, φέρνουν στο προσκήνιο αμφιλεγόμενα ζητήματα και επιχειρούν να δημιουργήσουν αντίβαρο σε υπάρχοντα κέντρα εξουσίας¹⁰⁷⁷.

Σύμφωνα με μια τρίτη θεωρία θεμελίωσης της αξίας της ελευθερίας του λόγου με γνώμονα το κοινωνικό όφελος, όπως εκφράζεται από τον C. Susteain, η ελευθερία

¹⁰⁷² Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ. 51. Φωτιάδου Α., *Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου. Δικαστικές τεχνικές κα ελευθερία του λόγου σε Η.Π.Α. και στην Ελλάδα*, ο.π., σελ. 197.

¹⁰⁷³ *Guglielmi v. Spelling-Goldberg Prods.*, 603 P.2d 454, 459 (Cal. 1979). Δικαστής Bird, C.J.

¹⁰⁷⁴ Αναλυτικά για το πως το μυθιστόρημα εμπλουτίζει την κατανόηση για την πολιτική εξουσία, το νόμο, τις κοινωνικές τάξεις, το νόμο, τις πολιτισμικές διαφορές και τις διαπροσωπικές σχέσεις βλέπε Berger M., *Real and imagined worlds*. Ed. Harvard University Press, 1977.

¹⁰⁷⁵ Βασιλικός Β., Ζ, Αθήνα, Νέα Σύνορα Λιβάνη, 1996. Βλέπε αναλυτικά παρακάτω.

¹⁰⁷⁶ Αναλυτικά τα πραγματικά περιστατικά το 1995 οπαδοί του γαλλικού ακροδεξιού κόμματος σε μια πορεία δολοφόνησαν ένα νεαρό μαροκινό ενώ λίγες μέρες αργότερα στη Μασσαλία δολοφονήθηκε από οπαδούς του ίδιου κόμματος ένας νεαρός γάλλος με καταγωγή από τη Κομόρα. Στις δίκες τους, ο ακροδεξιός πολιτικός και πρόεδρος του Εθνικού Μετώπου, Ζαν Μαρί Λεπέν, υποστήριξε ότι οι κατηγορίες κατά των μελών του κόμματος του ήταν κατασκευασμένες από εχθρούς του με σκοπό να πλήξουν τον κόμμα και τον ίδιο προσωπικά. Τον Ιούνιο του 1998, οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν. Για το βιβλίο «Η δίκη του Ζαν-Μαρί Λεπέν» του Lindon, Mathieu. μτφ. Μίτλεττον, Φίλιππος. σελ 177, εκδ. Πόλις 1999 βλέπε Κατσουλάρης Κ., *Η ενδυνάμωση του φασιστικού κινήματος στην Ευρώπη και η αδυναμία της λογικής να επιβληθεί σε μια Γαλλία που φλέγεται από αντιπαραθέσεις χρώματος, καταγωγής και ιδεολογικής τοποθέτησης*. εφ. Το ΒΗΜΑ, 18.07.1999.

¹⁰⁷⁷ Shaheed F., *The right to freedom of artistic expression and creativity*, ο.π., σελ.3. Επίσης όπως έχει σημειωθεί τα έργα τέχνης είναι αναγκαίοι καταλύτες για τη διαμόρφωση συλλογικής πολιτικής συνείδησης και δράσης και διαμόρφωσης πολιτικών ιδεών. Είναι δύσκολο να χαραχθούν διαχωριστικές γραμμές μεταξύ της τέχνης που εκφράζει πολιτικές ιδέες και εκείνης που δεν το κάνει. Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.53.

του λόγου προωθεί τη δημοκρατία καθότι επιτρέπει την έκθεση σε διαφορετικές ιδέες, δημιουργεί μια πιο ανεκτική κοινωνία και προστατεύει τις φωνές των αντιφρονούντων. Η αποτελεσματική αυτοκυβέρνηση επιτυγχάνεται μέσω του ανοιχτού κοινωνικού διαλόγου. Η έκθεση σε διαφορετικές ιδέες είναι κρίσιμη για την διασφάλιση της δημοκρατίας. Προωθείται η πολιτική απελευθέρωση και η πολιτική ισότητα¹⁰⁷⁸. Μέσω της συνταγματικής αυτής προστασίας της ελευθερίας του λόγου, οι άνθρωποι αναγκάζονται να ανέχονται τις αντίθετες πεποιθήσεις και απόψεις των άλλων και να αντιμετωπίσουν τις όποιες προκαταλήψεις, το φόβο και το θυμό για τις αντίθετες απόψεις και συμπεριφορές. Ουσιαστικά σταματά τις όποιες προσπάθειες να σιωπήσουν οι μειονότητες και δημιουργεί ένα παράδειγμα μιας πιο ανεκτικής κοινωνίας¹⁰⁷⁹.

Με ευκολία μπορεί να τεκμηριωθεί ότι ο λογοτεχνικός λόγος που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες συμβάλει στην επίτευξη κοινωνικής συνοχής σε μια δημοκρατία. Η ανάγνωση λογοτεχνίας και ιδιαίτερα εκείνη που αναφέρεται στην εμπειρία βίωσης της πραγματικότητας από τη σύγχρονη κοινωνία αποτελεί δημόσια ανταλλαγή πολιτιστικών, πολιτικών και κοινωνικών πληροφοριών και ιδεών. Η ανταλλαγή αυτή είναι ουσιώδης για μια δημοκρατική κοινωνία¹⁰⁸⁰. Εν γένει τα μυθιστορήματα έχουν μια απεριόριστη ποικιλία περιγραφής αντικειμένων, καταστάσεων, σκεψεων, συναισθημάτων. Προσφέρουν στους ανθρώπους νέες οπτικές¹⁰⁸¹. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Προυστ, «μέσω της τέχνης μπορούμε να βγούμε από το καβούκι μας να μάθουμε αυτό που κάποιος άλλο πρόσωπο βλέπει από ένα σύμπαν το οποίο δεν είναι ίδιο με το δικό μας, και του οποίου τα τοπία, χωρίς την

¹⁰⁷⁸ Sunstein C. R., *Democracy and the problem of free speech*. New York, The free press 1995, Κεφ. xix, σελ 17–92.

¹⁰⁷⁹ West S., *The story of me*, ο.π., σελ. 927 παραπέμπει σε Lee C. Bollinger, *The Tolerant Society: A Response to Critics*, 90 Colum. L. Rev. 979, 984. (1990). Σχετική θεωρία είναι η θεωρία του Blasi που υποστηρίζει ότι η ελεύθερη διακίνηση ιδεών λειτουργεί και ως βαλβίδα ασφαλείας ως μέσο αποφόρτισης κοινωνικών εντάσεων. Αντίθετα η καταπίεση του λόγου προκαλεί μίσση και αποσταθεροποιεί την κοινωνία. Blasi V., *The checking value in First Amendment theory*, American Bar Foundation Research Journal 521 (1977).

¹⁰⁸⁰ Χαρακτηριστικά σημειώνουν οι διαφρονούντες δικαστές στην υπόθεση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων δικαιωμάτων *Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφ. 21279/02 και 36448/02) της 22.10.2007, το μυθιστόρημα είναι είδος καλλιτεχνικής έκφρασης, η οποία εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 10 καθώς παρέχει την ευκαιρία συμμετοχής στην δημόσια ανταλλαγή πολιτιστικών, πολιτικών και κοινωνικών πληροφοριών και ιδεών όλων των ειδών. Οι δημιουργοί και διανομείς ενός έργου, για παράδειγμα λογοτεχνικής φύσης, συμβάλλουν στην διακίνηση των ιδεών και των απόψεων, πράγμα ουσιώδες για μια δημοκρατική κοινωνία. Έτσι, προκύπτει η υποχρέωση του Κράτους να μην παρεμβαίνει όταν δεν πρέπει στην ελευθερία της έκφρασής τους. Παραπέμπουν σε *Karatas κατά Τουρκίας* αρ. 23168/94, § 49, 1999, και *Alinak κατά Τουρκίας*, αρ. 40287/98, §§ 41-43, 29 Μαρτίου 2005). Για την υπόθεση βλέπε αναλυτικά σε Β. Σωτηρόπουλος, Η δίκη του Λεπέν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο (2008) και σε ελληνική μετάφραση Β. Σωτηρόπουλο το κείμενο της απόφασης προσβάσιμο σε: http://elawyer.blogspot.gr/2008/06/blog-post_22.html.

¹⁰⁸¹ Στην ομιλία κατά την παραλαβή του νόμπελ λογοτεχνίας στις 08.12.1978 ο νομπελίστας συγγραφέας Singer Bashevis Issac αναφέρει: «Δεν ντρέπομαι να παραδεχτώ ότι ανήκω σε όσους φαντασιώνονται μια λογοτεχνία που είναι ικανή να δημιουργεί νέους ορίζοντες και νέες προοπτικές φιλοσοφικές, θρησκευτικές, αισθητικές και κοινωνικές». Προσβάσιμο σε <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/98/01/25/home/singer-lecture.html>. Ο Κ. Παπαγεωργίου σημειώνει ότι τέχνη είναι πολιτική και ηθική με έναν πάρα πολύ απλό και προφανή τρόπο, όποιο και αν είναι το θέμα της. Μας μαθαίνει “να βλέπουμε” αυτό που αλλιώς δεν μπορούμε να δούμε, και με τον τρόπο αυτό μεταμορφώνει τη ζωή μας. Παπαγεωργίου Κ., Το πολιτικό αγαθό της τέχνης και οι ιδιομορφίες του, σε συλλογικό τόμο Τέχνη και Δημοκρατία, Πρακτικά Συνεδρίου, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2018, σσ. 203-220, σελ. 208.

τέχνη θα παρέμεναν άγνωστα για μας όπως τα πιθανά σεληνιακά τοπία»¹⁰⁸². Είναι ένα όχημα επέκτασης των διανοητικών τους δυνατοτήτων και αντίληψης όλων των πλευρών της ανθρώπινης εμπειρίας. Μια τέτοια ικανότητα οδηγεί σε ψυχολογική σταθερότητα, ανοχή, πληροφορημένη γνώση και κριτική σκέψη¹⁰⁸³.

Ειδικά ο λογοτέχνης ο οποίος βασίζεται σε πραγματικές εμπειρίες είτε δικές του είτε άλλων, προσφέρει στην κοινωνία όχι μόνο τη σύγχρονη εικόνα της αλλά και του παρελθόντός της. Λειτουργεί και σαν ένα ιστορικό κείμενο της πρόσφατης ιστορίας¹⁰⁸⁴. Για παράδειγμα μυθιστορήματα που τοποθετούν ιστορίες σε πραγματικά ιστορικά γεγονότα δεν περιγράφουν μόνο αυτά αλλά αναπαριστούν τα ήθη και την πνευματική και ηθική κατάσταση των κοινωνιών σε μια δεδομένη ιστορική περίοδο. Με αυτό τον τρόπο επαναπροσεγγίζει ιστορικά γεγονότα, ιδέες και τρόπους θέασης μιας κοινωνίας και αναστοχάζεται για την πορεία της¹⁰⁸⁵.

Επίσης θεματικές συχνά της λογοτεχνίας είναι η μελέτη και ανάδειξη ιστοριών ανθρώπων η ζωή των οποίων δεν απασχολεί τα μέσα μαζικής επικοινωνίας όπως συνήθως απασχολεί η ζωή των διασημοτήτων. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελούν τα μυθιστορήματα που βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα. Δίνουν συχνά μια γεύση από την πραγματική εμπειρία να ζει κανείς με εξαιρετικά λιγοστές ευκαιρίες όπως οι άνθρωποι του περιθωρίου ή όσοι ανήκουν σε μειονότητες¹⁰⁸⁶. Η πρόσβαση σε αυτές τις ιστορίες αυξάνει την ενσυναίσθηση για τις ζωές των άλλων, οδηγεί σε συνειδητοποίηση και ευαισθητοποίηση και εντέλει συμβάλει στην κοινωνική συνοχή¹⁰⁸⁷. Όλες αυτές οι νέες οπτικές πάνω στην πραγματικότητα είναι αναγκαίες για την λειτουργία των δημοκρατικών κοινωνιών. Ουσιαστικά επιτυγχάνεται η έκθεση σε διαφορετικές προσεγγίσεις της σύγχρονης πραγματικότητας αλλά και του πρόσφατου παρελθόντος που είναι χρήσιμη για τη διασφάλιση αλλά και ανανέωση των κοινωνικοπολιτικών ιδεών και εντέλει της δημοκρατίας.

Δίπλα σε συνεπειοκρατικά επιχειρήματα προστασίας της λογοτεχνίας που βασίζεται σε πραγματικές υποθέσεις μπορούν να προστεθούν και τα δεοντοκρατικά. Όσοι θεωρητικοί ασκούν κριτική στο δικαιολογητικό θεμέλιο της προστασίας της ελευθερίας του λόγου στα οφέλη που προσφέρει στο σύνολο της κοινωνίας, αντιτάσσουν ότι η αξία της ελευθερίας του λόγου έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί ατομικό δικαίωμα και αυτοσκοπός για τα ανθρώπινα όντα. Αποτελεί δηλ. αναγκαία προϋπόθεση για να ασκηθούν στην αυτονομία και αυτοπραγμάτωση¹⁰⁸⁸. Μέσω της ελευθερίας του λόγου, το άτομο είναι ελεύθερο από τον έλεγχο των άλλων. Αντλούν από την καντιανή φιλοσοφία και υποστηρίζουν ότι η αυτονομία είναι το θεμέλιο για όλες τις βασικές ελευθερίες μεταξύ αυτών και της ελευθερίας της έκφρασης.

¹⁰⁸² Προυστ Μ. *Ο ξανακερδισμένος χρόνος*, ο.π., σελ.279.

¹⁰⁸³ Heidi S., *Defamation in Fiction: The Case for Absolute First Amendment Protection*, ο.π., σελ.572-573.

¹⁰⁸⁴ Shaheed F., *The right to freedom of artistic expression and creativity*, ο.π., σελ.3.

¹⁰⁸⁵ Βλέπε στο επόμενο κεφάλαιο λογοτεχνικά είδη που πραγματεύονται κοινωνιολογικές προβληματικές και ιστορικές περιόδους.

¹⁰⁸⁶ Η λογοτεχνία ως πεδίο κοινωνικού διαλόγου και ενδυνάμωσης της ταυτότητας μειονοτήτων από την εποχή του Henry James μέχρι σήμερα βλέπε, Hale D., *Social Formalism: The Novel in Theory from Henry James to the Present*, Stanford UP, 1998.

¹⁰⁸⁷ Βλέπε παραδείγματα στο επόμενο κεφάλαιο.

¹⁰⁸⁸ West S., *The story of me*, ο.π., σελ. 929 παραπέμπει σε Charles Fried, *Speech in the Welfare State: The New First Amendment Jurisprudence: A Threat to Liberty*, 59 U. Chi. L. Rev. 225, 233 (1992). Μεταξύ άλλων και ο R. Dworkin υποστήριξε ότι τη σύνδεση της ελευθερίας του λόγου με την ηθική αυτονομία και την αξιοπρέπεια. Dworkin R.M., *Freedom's Law, The moral reading of the american constitution*. Oxford University Press 1996, σελ.200 επ.

Αποτελεί δικαίωμα του κάθε ατόμου να τον μεταχειρίζονται ως ένα ίσο κυρίαρχο πολίτη που απολαμβάνει την ύψιστη ελευθερία της έκφρασης την οποία απολαμβάνουν εξίσου κι οι υπόλοιποι. Επίσης υποστηρίζουν ότι η ελευθερία του λόγου αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου. Ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον. Η επικοινωνία απαιτείται για την ανάπτυξη, την αίσθηση πληρότητας και την λογική ικανότητα. Ταυτόχρονα η αυτοπραγμάτωση που είναι θεμελιώδης για το ευ ζην δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την ανθρώπινη επικοινωνία. Όπως σημειώνουν η ελευθερία της έκφρασης είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και την ευτυχία¹⁰⁸⁹.

Αντίστοιχα επιχειρήματα για το παράδειγμα της λογοτεχνία που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες είναι τα παρακάτω. Όπως ήδη αναλύθηκε στο πρώτο μέρος αυτής της μελέτης, οι ιστορίες των άλλων συμβάλουν στην συγκρότηση του εαυτού. Οι ψυχολόγοι τονίζουν ότι οι δομές πλοκής για την αυτό-αφήγησή του προέρχονται από τις ιστορίες που έχει κάποιος διαβάσει ή έχει ακούσει¹⁰⁹⁰. Επιπρόσθετα σε γενικές γραμμές υποστηρίζεται ότι όλες οι δυνητικές καταστάσεις, τα προβλήματα ή γεγονότα που μπορεί ένας άνθρωπος να φανταστεί ή μπορούν να του συμβούν εκφράζονται στη μυθοπλασία. Με αυτόν τον τρόπο ωθεί τους ανθρώπους να σκέφτονται πέρα από ο,τι τους είναι γνωστό και τους προετοιμάζει για τα απρόσμενα συμβάντα της ζωής¹⁰⁹¹. Όπως έχει σημειωθεί, η τέχνη αμφισβητεί τις ζωές μας, τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας και τους άλλους, τον τρόπο θέασης του κόσμου, τις σχέσεις εξουσίας, την ανθρώπινη φύση και τα κοινωνικά στερεότυπα αναζητώντας νέες συναισθηματικές και πνευματικές οπτικές. Ταυτόχρονα αποτελεί ένα σημαντικό όχημα για κάθε πρόσωπο ατομικά ή συλλογικά με άλλους να αναπτύξει και να εκφράσει την ανθρωπινότητά του και να θέσει μηνύματα που συνδέονται με την ανθρώπινη ύπαρξη και την προσωπική ανάπτυξη¹⁰⁹².

Η κριτική για την θεμελίωση της ελευθερίας του λόγου ως άσκηση στην αυτονομία και την αυτοπραγμάτωση είναι ότι πρόκειται για μια αυτοναφορική και μονολογική αντί για μια εξωστρεφή, αλληλέγγυα και διαλογική πρόσληψη του δικαιώματος¹⁰⁹³. Στο παράδειγμα της λογοτεχνίας που αντλεί από πραγματικές ιστορίες που έχουν συμβεί τόσο στο συγγραφέα όσο και σε άλλους, η έκφραση της προσωπικής ιστορίας, όπως αναλύθηκε παραπάνω, σχετίζεται στενά με μηχανισμούς αυτογνωσίας, αυτοθεραπείας και αυτοπραγμάτωσης. Γράφοντας κανείς την ιστορία της ζωής του ουσιαστικά αναστοχάζεται και επαναπροσδιορίζει αλλά και επανατοποθετείται απέναντι στη ζωή.

Αλλά η λογοτεχνία αυτού του είδους δεν εξαντλείται σε αυτή τη διάσταση. Η λογοτεχνική γραφή και ανάγνωση πραγματικών ιστοριών άλλων προσφέρει επίσης τη γνώση της εμπειρίας των άλλων, μια γνώση πλούσια σε πληροφορίες, συναισθήματα και τρόπους υπέρβασης των δυσκολιών της ζωής¹⁰⁹⁴. Στο μυθιστόρημα «Ελίζαμπεθ Κοστέλλο» του Τζ.Μ. Κούτσι, η κεντρική ηρωίδα, μια μεγάλης ηλικίας διάσημη συγγραφέας λέει: «Δεν είναι άραγε αυτό το σημαντικότερο στη μυθοπλασία, ότι μας βγάζει από τον εαυτό μας και μας βάζει μέσα σε άλλες ζωές;»¹⁰⁹⁵. Η ίδια ηρωίδα- alter

¹⁰⁸⁹ West S., *The story of me*, ο.π., σελ.928 παραπέμπει σε Lawrence B. Solum, *Freedom of Communicative Action: A Theory of the First Amendment Freedom of Speech*, 83 NW. U. L. Rev. 54, 79 (1989).

¹⁰⁹⁰ Sarbin T. R., *The poetics of identity*, *Theory & Psychology*, 7(1), 67-82. (1997), σελ.67.

¹⁰⁹¹ Heidi S., *Defamation in Fiction: The Case for Absolute First Amendment Protection*, ο.π., σελ.572-573.

¹⁰⁹² Farida Shaheed, *The right to freedom of artistic expression and creativity*, ο.π., σελ.8.

¹⁰⁹³ Καραβοκύρης Γ., *Η ελευθερία της έκφρασης ως ελευθερία της προσβολής*, ο.π., σελ.603.

¹⁰⁹⁴ Βλέπε αναλυτικά το κεφάλαιο πρώτο του πρώτου μέρους.

¹⁰⁹⁵ J.M.Coetzee, *Ελίζαμπεθ Κοστέλο*, ο.π., σελ.38.

ego του συγγραφέα- σε ένα άλλο διήγημά του συγγραφέα με τίτλο «Μια γυναίκα που γερνάει» αναρωτιέται αν σπατάλησε τη ζωή της γράφοντας και η κόρη της απαντά: «Διδάσκεις τους ανθρώπους πώς να αισθάνονται. Μέσω της χάρης. Η χάρη της πέννας καθώς ακολουθεί τις κινήσεις της σκέψης»¹⁰⁹⁶.

Όπως σημειώνει ο συγγραφέας Α. Ταμπούκι, «η λογοτεχνία προσφέρει αυτό το κάτι περισσότερο σε σχέση με αυτά που η ζωή μας παραχωρεί. Και σε αυτό το κάτι το περισσότερο συμπεριλαμβάνεται η ετερότητα, το μικρό θαύμα που μας επιτρέπει να βγούμε από τον εαυτό μας και να γίνουμε άλλοι. Μας βάζει να ταξιδεύουμε στον κόσμο, να ταξιδεύουμε στις ζωές των άλλων, να ταξιδεύουμε στον ίδιο μας τον εαυτό. Και σταματάει εκεί που αρχίζει το μυστήριο της ζωής. Και εκεί που τελειώνουν τα μυστήρια της ζωής αρχίζει πάλι από την αρχή τη δουλειά της εκείνη»¹⁰⁹⁷. Με άλλα λόγια η γραφή και ανάγνωση προσωπικών ιστοριών δεν είναι μόνο αυτοσκοπός αλλά και τόπος συνάντησης με τους άλλους.

4. Η προστασία της λογοτεχνίας που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες υπό το πρίσμα του άρθρου 16 παρ. 1 Σ.

Όπως έχει αναλυθεί διεξοδικά παραπάνω, δημοφιλής τάση της σύγχρονης τέχνης είναι να αντλεί από προσωπικές ιστορίες. Μπορεί να εξηγηθεί ως απόπειρα διερεύνησης της εμπειρίας της πραγματικότητας εξαιτίας και μιας αυξανόμενης αίσθησης αβεβαιότητας επ' αυτής¹⁰⁹⁸. Στην αμερικανική συνταγματική θεωρία με αφορμή δικαστικές αποφάσεις προσβολής της τιμής και ιδιωτικότητας μέσω μυθοπλασίας δημιουργήθηκε μια συζήτηση για την συνταγματική προστασία αυτού του λόγου με εμβάθυνση σε ζητήματα της σχέσης μεταξύ μυθοπλασίας-αλήθειας-πραγματικότητας, όπως έχουν τεθεί από τη σύγχρονη φιλοσοφία της γλώσσας και τη θεωρία της λογοτεχνίας. Θα επιχειρεί να απαντηθεί το ίδιο ερώτημα της συνταγματικής προστασίας της λογοτεχνίας που αντλεί από προσωπικές ιστορίες υπό το πρίσμα του άρθρου 16 παρ. 1 του ελληνικού Συντάγματος αντλώντας από την προαναφερόμενη πλούσια και σε βάθος θεωρητική συζήτηση.

Παράλληλα θα επιχειρηθεί η συζήτηση αυτή να συμβάλει στα ακανθώδη ζητήματα συνταγματικής προστασίας της ελευθερίας της τέχνης, όπως έχουν εντοπιστεί από την ελληνική θεωρία. Ανάμεσα στα ανοιχτά ερωτήματα είναι τα εξής: θα πρέπει να προστατεύεται η ελευθερία της τέχνης μόνο ως θεσμική εγγύηση και όχι ως ατομικό δικαίωμα του καλλιτέχνη, ποια είναι η δικαιολογητική βάση της υποχρέωσης του κράτους να εγγυάται την ελευθερία της τέχνης, η αναγνώριση ενός ειδικού δικαιώματος να κάνει κανείς τέχνη αποτελεί απειλή ή εγγύηση για την προστασία της;

4.1. Συμβολή στη συζήτηση της δυσχέρειας ορισμού της τέχνης και της ειδικής συνταγματικής προστασίας της.

Για την ελληνική συνταγματική θεωρία, το πρόβλημα του ορισμού της τέχνης θεωρείται το μείζον ζήτημα για την αποτελεσματική συνταγματική προστασία της. Όπως τονίζεται, προκειμένου ο εφαρμοστής του δικαίου να κρίνει εάν πρόκειται για υπόθεση καλλιτεχνικής ελευθερίας θα πρέπει να διαπιστώσει αν το συγκεκριμένο

¹⁰⁹⁶ J.M. Coetzee, «Μια γυναίκα που γερνάει», μτφ. Αθηνά Δημητριάδου, Athens Review of Books. 27 τεύχος.

¹⁰⁹⁷ Συνέντευξη σε Χρυσοστομίδα Α., *Οι κεραιές της εποχής μου. Ταξιδεύοντας με 33 διάσημους συγγραφείς σε ένα δωμάτιο*, ο.π., σελ.89.

¹⁰⁹⁸ Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.75.

έργο υπάγεται σε έναν ορισμό της τέχνης. Όμως ένας ορισμός της τέχνης συναντά ποικίλες δυσκολίες και σκοπέλους¹⁰⁹⁹. Αν υιοθετηθεί ένας κρατικός ορισμός της τέχνης τότε μια τέτοια προσπάθεια αναιρεί την αυτονομία της τέχνης από την κρατική βούληση¹¹⁰⁰. Αν ο ο δικαστής ακολουθήσει έναν ορισμό που προτείνει η εκάστοτε θεωρία τέχνης, τότε δεν θα μπορέσει να συμπεριλάβει όλες τις μορφές λόγω της ρευστής και μεταβαλλόμενης φύσης της τέχνης και θα αποκλειστούν νέες σημαντικές μορφές της¹¹⁰¹.

Όπως υποστηρίζεται, η τέχνη είναι δυναμική έννοια που καθιστά κάθε προσπάθεια ορισμού της αυτομάτως ξεπερασμένη¹¹⁰². Όλοι οι ορισμοί της τέχνης ως μίμηση, συναίσθημα, επανάσταση, ιδέα, αποτύπωση θεικών ιδιοτήτων, εμπειρία, αυστηρή φόρμα, τεχνική είναι ορθοί καθώς αποδίδουν μια πτυχή της. Αλλά δεν είναι πλήρεις καθώς δεν αποτυπώνουν το φάσμα των δυνατοτήτων της καλλιτεχνικής δημιουργίας¹¹⁰³. Με άλλα λόγια η αναζήτηση του ορισμού της τέχνης μέσα από έννοιες, καλλιτεχνικά κινήματα και δημοφιλή έργα τέχνης λόγω μιας διαχρονικής και παράλληλης μεταβολής τους όπως και η ευρύτητα της έννοιας οδηγεί αναπόδραστα στην παραδοχή μιας μάταιης αναζήτησης¹¹⁰⁴.

Όπως σημειώνεται, αναπάντητο μένει και το ερώτημα ποιος θα κρίνει αποφασιστικά αν ένα έργο ανήκει στην τέχνη, ο ίδιος ο δημιουργός, η καλλιτεχνική κοινότητα, ο μέσος κοινωνικός άνθρωπος ή οι ειδικοί εμπειρογνώμονες¹¹⁰⁵. Αναγκαστικά θα πρέπει να τεθεί ποιος θα είναι ο κριτής, το ίδιο το υποκείμενο και η καλλιτεχνική κοινότητα (υποκειμενική θεωρία της τέχνης) ή οι ειδικοί και καταξιωμένοι τεχνοκριτικοί¹¹⁰⁶. Το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι και οι δυο μπορούν να αποδειχθούν ανάξιοι κριτές είτε επειδή θα αποδώσουν σε έργο την καλλιτεχνική ιδιότητα χωρίς να το αξίζει προκειμένου μόνο να επιτύχουν την προνομιακή προστασία του είτε επειδή μπορεί να λανθάνουν και να το απορρίψουν. Πολλά καινοτόμα καλλιτεχνικά ρεύματα αντιμετώπισαν την περιφρόνηση ομότεχνων και κριτικών πριν την αποδοχή και καθιέρωσή τους¹¹⁰⁷. Για αυτό υποστηρίζεται ότι η δυσχέρεια εννοιολογικού ορισμού της τέχνης υποκρύπτει σοβαρούς κινδύνους για την προστασία της. Η ειδική συνταγματική προστασία της που συνεπάγεται την ανάγκη ορισμού της αποτελεί εντέλει μια απειλή για την ίδια την προστασία της¹¹⁰⁸.

¹⁰⁹⁹ Για την τέχνη ως ανθρώπινη δραστηριότητα που εκδηλώνεται σε τόσες πολλές μορφές ώστε ένας αναλυτικός-περιγραφικός ορισμός να είναι δυσχερής βλέπε Κιούπης Δ., *Προσβολές της Τιμής. Η εξόβριση*, ο.π. σελ.197. Για την αδυναμία να ανευρεθεί ένας ικανοποιητικός ορισμός για το τι συνιστά νομικά προστατευόμενη τέχνη Βλέπε Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π., σελ.348.

¹¹⁰⁰ Βλαχόπουλος Σ., *Τέχνη και θρησκεία. Η αμοιβαία ανεκτικότητα ως τρόπος επίλυσης συνταγματικών συγκρούσεων*, ΔτΑ 67/2016, σελ.47.

¹¹⁰¹ Αναλυτικά για την μάταιη αναζήτηση ορισμού από τις θεωρίες της τέχνης βλέπε Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.66 επ.

¹¹⁰² Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ 9.

¹¹⁰³ Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.76.

¹¹⁰⁴ Όπως υποστηρίζεται η αδυναμία ορισμού είναι απόρροια της φύσης και της ανάγκης των καλλιτεχνών να αμφισβητούν κάθε ορισμό της ώστε αυτή να εξελίσσεται διαρκώς αλλά σε καμιά περίπτωση δεν συνεπάγεται την άρνηση της συνταγματικής της προστασίας, Δαρέλλη Δ., *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.65.

¹¹⁰⁵ Βλαχόπουλος Σ., *Λογοτεχνία και δίκαιο. Το Σύνταγμα ως εγγύηση ή απειλή της καλλιτεχνικής δημιουργίας*; σε συλλογικό τόμο Α Παπαχρήστου-Α Μπρεδήμα (επιμ), *Τέχνη και Δίκαιο*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα 2007, σελ.49.

¹¹⁰⁶ Για κριτική μιας τέτοιας θέσης βλέπε Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.151.

¹¹⁰⁷ Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.102.

¹¹⁰⁸ Βλαχοπουλος Σ., *Λογοτεχνία και δίκαιο. Το Σύνταγμα ως εγγύηση ή απειλή της καλλιτεχνικής δημιουργίας*; ο.π. σελ.50.

Στους σκοπέλους του προβλήματος της οντολογίας της τέχνης αναφέρεται και ο Heidegger στο έργο του «Προέλευση του έργου τέχνης» όπου σημειώνει ότι «*το τι είναι τέχνη θα πρέπει να αντληθεί από το έργο τέχνης. Το τι είναι έργο τέχνης μπορούμε να το μάθουμε μόνο από την ουσία της τέχνης. Εύκολα βλέπει κανείς ότι κινούμαστε σε ένα κύκλο... Η ουσία δεν μπορεί να βρεθεί ούτε αν συλλέξουμε κάποια χαρακτηριστικά ούτε αν τη συμπεράνουμε βάσει κάποιων ανώτερων εννοιών γιατί κι αυτός ο συμπερασμός προϋποθέτει εκείνα τα χαρακτηριστικά. Ούτε να συμπεράνουμε την ουσία της τέχνης από αξιώματα. Όπου γίνεται κάτι τέτοιο είναι αυταπάτη...*»¹¹⁰⁹.

Όμως παρά την κυκλική πορεία της αναζήτησης, η εύρεση της ουσίας της τέχνης δεν κρίνεται ως μάταιη. Αντίθετα σημειώνει «*οφείλουμε να πραγματώσουμε την κυκλική πορεία. Αυτό δεν είναι αναγκαστική διέξοδος ούτε ένα ελάττωμα. Αλλά απόδειξη της κραταιότητας του στοχασμού...*»¹¹¹⁰. Μέσα από παραδείγματα και κοιτάζοντας στο σύνολό του και διαχρονικά το φαινόμενο της τέχνης συνδέει την ουσία της τέχνης με την αλήθεια. Όπως σημειώνει, «*Η τέχνη είναι ένα γίνεσθαι κι ένα συμβάν αλήθειας*¹¹¹¹». «*Ως αλήθεια νοείται η μη κρυπτότητα των όντων*»¹¹¹². Ο Αριστοτέλης- όπως προαναφέρθηκε- στο έργο του «Περί Ποιητικής» αναφέρει ότι ποίηση λέγει «*τα καθόλου*». Ο Ντερριντά σχολιάζοντας το συγκεκριμένο έργο του Heidegger αναφέρει ότι νοεί την αλήθεια ως μια αποκεκαλυμμένη παρουσία¹¹¹³.

Μια συσχέτιση της τέχνης με την αλήθεια δημιουργεί αυτόματα αντιδράσεις. Η τέχνη αποκαλύπτει την αλήθεια με την έννοια που την αποκαλύπτει ένα δημοσιογραφικό ή ένα επιστημονικό κείμενο επιχειρώντας δηλ. να επιχειρεί να απεικονίσει με ακρίβεια γεγονότα, καταστάσεις και πρόσωπα; Μήπως πρόκειται για αποκάλυψη μιας ηθικά νοούμενης αλήθειας υπονοείται δηλ. ένας διδακτικός σκοπός; Μήπως το αληθές συνεπάγεται ένα αντίστοιχο ιδεώδες για την τέχνη όπως το ωραίο, το αγαθό ή το υψηλό αποκλείοντας άλλες μορφές της; Ήδη η προαναφερόμενη συζήτηση για τη σχέση λογοτεχνία, αλήθειας και πραγματικότητας μας προϊδεάζουν ότι δεν πρόκειται για μια τέτοιου είδους συσχέτιση.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, ο τρόπος γνώσης που προάγει η τέχνη δεν είναι η ανακάλυψη της αλήθειας με την επιστημονική έννοια αλλά της αλήθειας επί της ανθρώπινης εμπειρίας που δεν μπορεί να τεκμηριωθεί αποδεικτικά. Δεν πρόκειται για μια αλήθεια ως συμφωνία της γνώσης με τα γνωριζόμενα πράγματα¹¹¹⁴. Η τέχνη δεν είναι μια μίμηση και αναπαράσταση του πραγματικού¹¹¹⁵. Ο Heidegger σημειώνει ότι η τέχνη σημαίνει ένα τρόπο γνώσης. Η ουσία της γνώσης είναι η αλήθεια δηλ. η αποκάλυψη των όντων¹¹¹⁶. Δίνει ένα παράδειγμα για να καταστήσει σαφέστερη την θέση του πως συμβαίνει η αλήθεια στο έργο τέχνης. «*Μέσα στην τραγωδία δεν*

¹¹⁰⁹ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.30.

¹¹¹⁰ Σχ. Γ. Τζαβάρα σε Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π, σελ.30. υποσ.25 «*Το έργο τέχνης μας παραπέμπει στον καλλιτέχνη, ο καλλιτέχνης στο έργο τέχνης και τα δυο στην τέχνη και η τέχνη πάλι στον καλλιτέχνη και στο στο έργο τέχνης. Δεν είναι φαύλος κύκλος αλλά ο κύκλος της κατανόησης της ουσίας της τέχνης από κάτι συγκεκριμένο και απτό*».

¹¹¹¹ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.119. Επίσης μέσα στο έργο τέχνης όταν εκεί μας ανοίγονται τα όντα ως προς το τι και πως είναι, είναι επί το έργον ένα συμβάν αλήθειας Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ. 59. Η ουσία της τέχνης ως εν έργο τίθεσθαι ενεργοποίηση και σταθεροποίηση της αλήθειας των όντων. Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ. 61.

¹¹¹² Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.59-60.

¹¹¹³ Derrida J., *Αποκαταστάσεις της αλήθειας en peinture* (1978) σε Heidegger, Schapiro, Derrida, *Τα παπούτσια του Van Gogh 3 +1 Κείμενα*, μτφ, εισ. επιμ Ν. Δασκαλοθανάσης, Αθήνα, Άγρα 2006, σελ.108.

¹¹¹⁴ Βλέπε Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σημ. Γ.Τζαβάρα, ο.π., σελ.59.

¹¹¹⁵ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ 61.

¹¹¹⁶ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.97.

παριστάνεται τίποτε αλλά διεξάγεται ο πόλεμος των νέων θεών ενάντια στους παλιούς. Κατά το μέτρο που το λογοτέχνημα ορθώνεται σε λόγο του λαού, δεν μιλά σχετικά με αυτόν τον πόλεμο, αλλά μεταβάλλει τον λόγο του λαού έτσι ώστε κάθε ουσιώδης λέξη διεξάγει αυτόν τον πόλεμο και τείνει να αναδείξει τι είναι ιερό και τι ανίερο, τι είναι μεγάλο και τι μικρό, ποιος είναι αντρειωμένος και ποιος δειλός, ποιος ευγενής και ποιος προσωρινός, ποιος κυρίαρχος και ποιος δούλος»¹¹¹⁷. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η γνώση που προάγει η λογοτεχνία περιλαμβάνει μια ειδική ευαισθησία για τις αισθητηριακές, πολιτιστικές, αντιληπτικές και νοηματοδοτικές αρχές που περικλείουν τον κόσμο, τις αντιληπτικές ποιότητες της ανθρώπινης εμπειρίας και την νοηματοδότηση των εμπειριών της ζωής¹¹¹⁸. Δεν συσχετείται με την ηθική γνώση ή μια ανώτερη ή υψηλή γνώση ή ηθικής τάξης αλήθεια.

Στην συσχέτιση της τέχνης ως μορφή γνώσης συνηγορεί και η συνταγματική προστασία της στο ίδιο άρθρο του Συντάγματος με την επιστήμη. Στην πρώτη συνταγματική κατοχύρωση της τέχνης είναι στο άρθρο 11 του Συντάγματος του 1927, ορίζεται ότι «*Η τέχνη και η επιστήμη και η διδασκαλία αυτών είναι ελεύθεροι, διατελούν δε υπό την προστασία του Κράτους, το οποίο συμμετέχει εις την επιμέλειαν και εξάπλωση αυτών*». Η υπαγωγή της τέχνης στο ίδιο άρθρο με την επιστήμη δεν είναι τυχαία. Όπως σημειώνει ο Heidegger, «*από την εποχή του Πλάτωνα η λέξη τέχνη συμβαδίζει με την λέξη επιστήμη κι οι δυο λέξεις κατονομάζουν το γνωρίζειν με το πιο ευρύ νόημα*»¹¹¹⁹. Στους ελάχιστους νομοθετικούς ορισμούς της τέχνης την ίδια δεκαετία η τέχνη θεωρείται ότι «*συμβάλει στη γνώση*»¹¹²⁰. Η φράση «*διδασκαλία αυτών*» στο συνταγματικό κείμενο του 1927 υπονοεί ότι η τέχνη φέρει μια μορφή γνώσης που διδάσκεται, στην οποία με άλλα λόγια εκπαιδεύεται κανείς¹¹²¹.

Στο ισχύον ελληνικό Σύνταγμα του 1975/2001/2008, στο άρθρο 16 παρ. 1 Σ ορίζονται τα εξής: «*τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα*». Αντίθετα με την προηγούμενη συνταγματική κατοχύρωση αφαιρώντας από τη διδασκαλία τη συνοδεία της λέξης «*αυτών*» την αφήνει να αιωρείται εννοιολογικά.

Μάλιστα στο άρθρο 16 παρ. 1 Σ προτάσσεται η τέχνη έναντι της επιστήμης. Ένα εύλογο ερώτημα είναι γιατί παρέχεται στην τέχνη ίση προστασία με την επιστήμη και μάλιστα προτάσσεται στο συνταγματικό κείμενο; Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η αξία της τέχνης είχε πολλαπλώς αμφισβητηθεί ακριβώς επειδή δεν είχε ίδια σχέση με την αλήθεια και την απεικόνιση της πραγματικότητας όπως ο επιστημονικός λόγος που εκτιμάται ιδιαίτερα κατά την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης. Από τον 18ό αιώνα έχει δημιουργηθεί η αξίωση κάθε λόγος να ελέγχεται αν είναι επαληθεύσιμος. Αυτή την αξίωση στο κοινό είχε δημιουργήσει ο επιστημονικός λόγος που βασιζόταν σε μια σχέση ανταπόκρισης με την πραγματικότητα και απόδειξης των ισχυρισμών μέσω πειραμάτων. Εκείνη την εποχή ο λόγος αυτός έχαιρε ιδιαίτερης εκτίμησης εξαιτίας των σημαντικών επιστημονικών ανακαλύψεων¹¹²².

¹¹¹⁷ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.72.

¹¹¹⁸ Dorter K., *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, ο.π., σελ. 42.

¹¹¹⁹ Σχ. Γ. Τζαβάρια σε Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, σελ.97 παραπέμπει σε Heidegger M., *Die Technik und die Kehre*, Pfullingen 1982. σελ. 12. Σε άλλα σημείο ο Heidegger σημειώνει ότι η λέξη τέχνη σημαίνει ένα τρόπο γνώσης, Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.97.

¹¹²⁰ Ο πρώτος νομοθετικός ορισμός αναφέρει τα έργα τέχνης ανήκουν στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας και η τέχνη συμβάλει στην ανθρώπινη γνώση. Άρθρο 33 Ν. 5060/1931.

¹¹²¹ Η έννοια προφανώς περιλαμβάνει και την αυτοδιδασκαλία.

¹¹²² Παπαρήστου Θ., Χέλμης Α, Μαροπούλου Μ., *Δίκαιο και λογοτεχνία*, ο.π., σελ. 12.

Μια απάντηση δίδεται από τον Π. Κονδύλη, ο οποίος υποστηρίζει ότι η τέχνη επιστρέφει εξαιτίας της σημασίας του μύθου. «Ο μύθος επανέρχεται στην ιστορία των ιδεών και τιμάται από τον λογοτεχνικό-καλλιτεχνικό μοντερνισμό. Αναλαμβάνει αποστολή να αντικαταστήσει τις ρηχές επιστημονικές εξηγήσεις της νόησης με καλύτερες και να συναρμόσει ξανά σε οργανική ενότητα το σύμπαν που είχε θρυμματιστεί εξ αιτίας της συντριβής των ορθολογικών νομοτελειών και αιτιοτήτων. Ταυτόχρονα αντιπαρατίθεται στον επιστημονικό τρόπο σκέψης. Για αυτό η τέχνη αποκτά τον 19ό και 20ό αιώνα ίση αξία με την επιστήμη¹¹²³». Ο μύθος είναι ένα μέσο ανακάλυψης της αλήθειας της εμπειρίας της ζωής, μια αλήθεια διαφορετική από εκείνη της επιστήμης αλλά ίσης αξίας¹¹²⁴.

Αναλύοντας πως γίνεσθαι η αλήθεια στο παράδειγμα της λογοτεχνίας που πραγματεύεται πραγματικές ιστορίες μπορούν να σημειωθούν τα εξής. Τα έργα που βασίζονται σε αυτοβιογραφικά βιώματα αποκαλύπτουν πτυχές της ανθρώπινης εσωτερικότητας, τι απομένει μετά από τραυματικές εμπειρίες¹¹²⁵. Ιστορίες ανθρώπων που ανήκουν σε μειονότητες και στο περιθώριο αποκαλύπτουν όχι μόνο πτυχές μιας πραγματικότητας σκληρής διαβίωσης που είναι συχνά αθέατες αλλά και τη βίωση μιας διαφορετικής πραγματικότητας χωρίς ευκαιρίες και προνόμια. Πραγματικές ιστορίες εγκλημάτων αποκαλύπτουν τι μπορεί να κρύβεται πίσω από φαινομενικά φιλήσυχους ανθρώπους που ζουν βαρετές ζωές. Πίσω από κάθε ιστορία κρύβεται μια σύγκρουση εσωτερική ή εξωτερική που αποκαλύπτεται και αναδεικνύονται τα βάθη και οι διαστάσεις της¹¹²⁶. Ο μυθιστοριογράφος δεν απεικονίζει την πραγματικότητα. Αποδέχεται ότι η μόνη ενδιαφέρουσα πραγματικότητα υφίσταται μονάχα στην προοπτική της συνείδησης και ως λειτουργία της συνείδησης. Επιχειρεί να αφουγκραστεί τις συνειδήσεις μέσα από τις ιστορίες τους με την εύκαμπτη και διεισδυτική γνωστική ικανότητα της ενόρασης¹¹²⁷.

Όπως σημειώνει ο Heidegger, η αλήθεια δεν συμβαίνει αλλά και γίνεσθαι εντός του έργου τέχνης. Η αλήθεια γίνεται μέσα από τη γλώσσα που κάθε λέξη κρύβει κι ένα κόσμο. Ο συγγραφέας χτίζει το δικό του δημιούργημα επιλέγοντας μνήμες, παραθέματα, στοιχεία ακόμα και τεκμήρια από την πραγματική ιστορία. Ο στόχος του είναι να δημιουργήσει ένα συνεκτικό όλον από όπου θα αναδειχθεί η σκέψη του ως συγγραφέας-κοσμοπλάστης. Με άλλα λόγια ο συγγραφέας με τα υλικά μιας πραγματικής ιστορίας φτιάχνει ένα νέο κόσμο με εργαλείο τη γλώσσα. Το

¹¹²³ Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, ο.π., σελ.104.

¹¹²⁴ Για τον Heidegger αντίθετα με την τέχνη η επιστήμη δεν είναι ένα αρχέγονο συμβάν αλήθειας αλλά η επέκταση μιας ήδη ανοιχτής περιοχής της αλήθειας και μάλιστα μέσω της σύλληψης και θεμελίωσης όσων μέσα στην επιστημονική περιοχή εμφανίζονται ως κατά ανάγκη ορθά. Όταν και κατά το μέτρο που η επιστήμη βγαίνει από τη περιοχή της ορθότητας και φτάνει σε αλήθεια δηλ. στην ουσιαστική αποκάλυψη των όντων ως τέτοιων τότε είναι φιλοσοφία. Στο βαθμό δηλαδή που δημιουργεί νέους όρους, νοήματα και επακόλουθα κόσμους. Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ 102. Η αλήθεια της επιστήμης τη θεωρεί παράγωγο της αρχέγονης αλήθειας της τέχνης. Όπως σημειώνει ο σχολιαστής του κειμένου, «Παράγωγο είναι η νεώτερη έννοια της αλήθειας ως συμφωνία της γνώσης με τα γνωριζόμενα πράγματα». Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., υποσ. 68 σελ 59.

¹¹²⁵ Σκοπός του μύθου είναι να απευθυνθεί στη βαθύτερη και πιο αρχέγονη διάσταση της ανθρώπινης ψυχής για να την κινητοποιήσει και να την κάνει να μιλήσει. Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, ο.π., σελ.105.

¹¹²⁶ Για τη διαμάχη μεταξύ κόσμου και γης μιλά ο Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.115.

¹¹²⁷ Βλέπε παραπάνω Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, ο.π., σελ.132.

αισθητικό στοιχείο συνδέεται με τη γλώσσα το προσωπικό ύφος- έκφραση της προσωπικότητας αλλά και ένδειξη της αναπτυγμένης τεχνικής του που συχνά επιδιώκει ο συγγραφέας.

Όπως χαρακτηριστικά λέει ο συγγραφέας Φίλιπ Ροθ, η «σκέψη του συγγραφέα έγκειται στην επιλογή μιας πλευράς της πραγματικότητας που δεν έχει διερευνηθεί μέχρι πρότινος με τον τρόπο που τη διερευνά εκείνος»¹¹²⁸. Έναυσμα είναι ένα πρόσωπο ή μια ιστορία. Επιλέγεται μια ιστορία που δεν έχει ειπωθεί ή δεν έχει ειπωθεί με αυτόν τον τρόπο, από αυτή την οπτική γωνία και εστίαση. Όπως σημειώνει «*Η σκέψη του συγγραφέα παρίσταται αόρατη στον περίπλοκο σχεδιασμό –στον καινοφανή αστερισμό αυτών των φανταστικών πραγμάτων– που αποτελεί την αρχιτεκτονική του βιβλίου: αυτό που ο Αριστοτέλης είχε ονομάσει απλά «η των πραγμάτων σύστασις», το μέγεθος και η τάξη. Η σκέψη του μυθιστορήματος ενσαρκώνεται στο σημείο της ηθικής εστίασής του συγγραφέα του*». Ουσιαστικά διερευνά τις δοκιμασίες που επιβάλλει στα άτομα και δημιουργεί κάθε φορά η ανθρώπινη κατάσταση αποκαλύπτοντας τι κρύβεται πίσω από αυτές. Στην τέχνη αποκαλύπτονται όντα, έννοιες, κόσμοι, νοήματα που «κρύβονται».

Σε αυτή την αποκαλυπτόμενη αλήθεια, σε αυτή τη γνώση μετέχει αλλά και τη συνδιαμορφώνει ο αναγνώστης. Δεν εξαρτάται από το αν έχει παρόμοια βιώματα. Όπως σημειώνει ο Heidegger, το έργο τέχνης δεν πρέπει να υποβιβάζεται σε ένα ρόλο ενός διεγερτή βιωμάτων. Δεν απομονώνει τους ανθρώπους στα βιώματά τους αλλά τους εισάγει στην συνύπαρξη μέσα στο έργο τέχνης συμβαίνουσα αλήθεια. Ο αναγνώστης συμμετέχει, συμπάσχει έχοντας την έμφυτη επίγνωση των δοκιμασιών της ανθρώπινης κατάστασης¹¹²⁹.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω οι προαναφερόμενοι φιλόσοφοι και θεωρητικοί της λογοτεχνίας προτείνουν ως μέθοδο πρόσβασης στο εννοιολογικό περιεχόμενο της τέχνης όχι τη διερεύνηση του *τι είναι τέχνη* αλλά το *τι γίνεσθαι με τη τέχνη*¹¹³⁰. Σύμφωνα με την προαναφερόμενη ανάλυση του Heidegger στη τέχνη γίνεσθαι η αλήθεια ως αποκάλυψη κόσμων και εννοιών (όντων). Ο Iser προτείνει να προσεγγίσουμε τη λογοτεχνία αντιλαμβανόμενη ότι αποτελεί ένα μέσο πρόσβασης για να μιλήσει κανείς για την πραγματικότητα. Μπορεί αυτή η προσέγγιση της τέχνης μέσω αυτού του διαφορετικού ερωτήματος *τι γίνεσθαι με την τέχνη* αντί του ζητήματος *τι είναι η τέχνη* να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι επικίνδυνη η ειδική συνταγματική προστασία της τέχνης;

Επιχειρηματολογώντας για μια τέτοια καταφατική απάντηση μπορούν να σημειωθούν τα εξής. Η προσέγγιση της τέχνης ως τρόπος γνώσης δεν την εξαρτά από μεταβαλλόμενα καλλιτεχνικά ρεύματα αλλά αναδεικνύει τη σχέση της με την έννοια

¹¹²⁸ Φίλιπ Ροθ, *Η ζωή μου ως συγγραφέας*, Συνέντευξη στον Daniel Sandstrom για τη σουηδική εφημερίδα Svenska Dagbladet (μτφ Μαργαρίτα Ζαχαριάδου), την οποία δημοσίευσαν στην πρωτότυπη μορφή της οι New York Times στις 06.04.2014. Προσβάσιμη σε: <https://dimartblog.com/2014/04/06/philip-roth-my-life-as-a-writer2/>.

¹¹²⁹ Η αλήθεια του έργου τέχνης δεν απομονώνει τους ανθρώπους στα βιώματά τους αντίθετα τους εισάγει στην συνύπαρξη μέσα στο έργο τέχνης συμβαίνουσα αλήθεια και έτσι θεμελιώνει τη διαλληλία και συναλληλία ως ιστορικό εξίστασθαι του εδωνά είναι της ανθρώπινης ύπαρξης βάσει του σχετισμού προς τη μη κρυπτότητα, Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ. 113.

¹¹³⁰ Η Φουντεδάκη σημειώνει ότι η φιλοσοφική έννοια της τέχνης δεν είναι αποφασιστική για την νομική επιστήμη χωρίς να αιτιολογεί περαιτέρω αν θα μπορούσε να είναι χρήσιμη για την αναγνώριση ενός έργου τέχνης από το δικαστή. Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π., σελ.349.

της επιστήμης που προστατεύεται στο ίδιο κείμενο¹¹³¹. Το ίδιο το συνταγματικό κείμενο οδηγεί σε μια τέτοια ερμηνεία.

Όμως μήπως μια τέτοια ερμηνεία σημαίνει ότι ένα έργο τίθεται πάντα υπό την αίρεση αν θα το κατορθώσει αν θα αποκαλύψει την αλήθεια αν θα αποκαλύψει τη μη παρουσία. Ο Heidegger σημειώνει ότι «στην ουσία της αλήθειας ως μη κρυπτότητας ιδιάζει αυτή η άρνηση κατά τον τρόπο της διττής απόκρυψης. Η αλήθεια είναι στην ουσία της αναλήθειας»¹¹³². Δεν εννοεί ότι η αλήθεια είναι ψευτιά αλλά ότι αν ειπωθεί διαλεκτικά είναι και το αντίθετό της. Με άλλα λόγια όποια τέχνη νοηθεί ως παραποίηση, αποτυχία ή απόκρυψη της αλήθειας, συνεχίζει να είναι τέχνη. Είναι τέχνη δηλ. κι εκείνη που λανθάνει να αποκαλύψει την αλήθεια¹¹³³.

Η αλήθεια εμπειρέχει και την αναλήθεια, την αποτυχία κάποιου να πετύχει αυτό το στόχο. Επίσης Heidegger σημειώνει ότι η αλήθευση σε ένα έργο τέχνης γίνεται σε διαφορετικές βαθμίδες γνώσης, με διαφορετικό βεληνεκές και διαφορετική μονιμότητα και φωτεινότητα¹¹³⁴. Για να αποτραπεί μια ελιτίστικη προσέγγιση στο εννοιολογικό της περιεχόμενο της τέχνης θα πρέπει να συμπεριληφθούν όλες οι προσπάθειες δημιουργών προς αυτή την κατεύθυνση ακόμα και οι λιγότερο πετυχημένες όπως ακριβώς και στην επιστήμη.

Μήπως μια προσέγγιση του «τι γίνεσθαι» της τέχνης ως συμβάν αλήθειας εξαρτάται από μια αυθαίρετη υποκειμενική κρίση ή από ένα ειδικό κοινό; Σύμφωνα τον Heidegger, καθένας είναι ικανός για την αλήθεια που συμβαίνει στο έργο τέχνης. Δεν εξαρτάται από κάποια ιδιαίτερη φύση, ικανότητα ή εξειδίκευση¹¹³⁵. Η μέσα στο έργο τέχνης αλήθευση συνδέει τους ανθρώπους και δεν τους διαχωρίζει σε ειδικούς και μη. Η αλήθευση συνδέει του ανθρώπους γιατί τους συνάπτει με την αλήθεια που συμβαίνει μέσα στο καλλιτέχνημα¹¹³⁶. Ενώ η σύνδεση του έργου με το κοινό δεν είναι με όρους επικοινωνίας¹¹³⁷. Δεν είναι ένα μήνυμα που στέλνει ο δημιουργός μέσω του έργου τέχνης που το κοινό παραλαμβάνει¹¹³⁸. Είναι με όρους αποκάλυψης όντων -κόσμων -εννοιών μεταξύ αυτών όσων αφορούν την κοινή ανθρώπινη ύπαρξη

¹¹³¹ Ένας ορισμός της τέχνης σύμφωνα με το Γερμανικό Ακυρωτικό Δικαστήριο είναι “μια ελεύθερη δημιουργική διαμόρφωση η οποία μεταφέρει στο κοινό βιώματα και εμπειρίες του καλλιτέχνη μέσω μιας συμβολικής γλώσσας” BverGE 30,173. Στον ορισμό επισημαίνεται ακόμα η συνύπαρξη ενόρασης, φαντασίας και γνώσης που δεν μπορεί να αναλυθεί μόνο λογικά καθώς περιλαμβάνονται συνειδητά και ασυνειδητά στοιχεία ενώ ως τελικό εξαγόμενο δεν αποτελεί κυρίως ανακοίνωση-πληροφόρηση στοιχείων αλλά και έκφραση της προσωπικότητας του καλλιτέχνη, Κιούπης Δ., *Προσβολές της τιμής – Η εξύβριση*, ο.π., σελ. 198 επ.

¹¹³² Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ. 91.

¹¹³³ Όπως σημειώνει ο σχολιαστής του κειμένου «Η αλήθεια δεν είναι ποτέ απλά μια σκέτη αποκάλυψη των όντων αλλά συνοδεύεται από πάντα από παραποίηση, αποτυχία και απόκρυψη», Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ 91 υποσ127.

¹¹³⁴ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π.,σελ.115.

¹¹³⁵ Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π.,σελ.113.

¹¹³⁶ Σημ. Σχολιαστή σε Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π. υποσ.166, σελ. 114

¹¹³⁷ Όπως υπονοείται από τους δεσμούς αναγκαιότητας του αισθητικού φαινομένου με τη δημοσιότητα των επικοινωνιακών πρακτικών. Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 30.

¹¹³⁸ Τον 20ό αιώνα εγκαταλείπονται παλιότερες θεωρίες της λογοτεχνικής θεωρίας και κριτικής που κατανοούσαν τη λογοτεχνία ως ένα κλειστό κείμενο με ένα νοήμα που οφείλει να ανακαλύψει ο αναγνώστης. Υπό την επίδραση της αποδομητικής μεταμοντέρνας και ψυχαναλυτικής προσέγγισης της λογοτεχνίας που αναλύθηκε παραπάνω γίνεται πλέον δεκτή η πολυσημία ενός κειμένου. Σύμφωνα με την περίφημη φράση του R. Barthes - ο συγγραφέας είναι νεκρός- με την έννοια ότι είναι παρωχημένη η αναζήτηση ενός νοήματος που θέλησε να προσδώσει ο ίδιος ο συγγραφέας στο έργο του. Ο συγγραφέας ως ένα πλάσμα της γλώσσας ουσιαστικά παγιδεύεται από τη λειτουργία της γραφής. Αν και είναι αναγκαίος για να υπάρξει νόημα, ο ίδιος στερείται από τη δυνατότητα να το καθορίσει τη λογοτεχνική διαλεκτική εξαιτίας της πολυσημίας της γλώσσας. Barthes R., *The Pleasure of the Text*. Trans. Miller, New York, R. Hill and Wang, 1975, σελ.135.

και κατάσταση¹¹³⁹. Με βάση αυτό το θεμέλιο μπορούν οι άνθρωποι να υπάρχουν ο ένας για τον άλλον και ο ένας με τον άλλον¹¹⁴⁰.

Με άλλα λόγια καθένας είναι ικανός να κρίνει για ένα έργο τέχνης και δεν εξαρτάται από κάποια κοινότητα ή από τους ειδικούς. Ενώ προσδίδεται ίση σημασία στην παθητική με την ενεργητική πλευρά της τέχνης, την ελευθερία να δημιουργεί κανείς το έργο και να μετέχει κανείς σε αυτό. Τα δυο είναι ισότιμα και δεν θεωρείται κάποιο από τα δυο μικρότερης αξίας έναντι του άλλου. Αλλά είναι όρος *sin qua non* αρχικά να διασφαλιστεί ότι ο καλλιτέχνης να νιώσει ελεύθερος για να εκκινήσει τη δημιουργική διαδικασία και καταστήσει το έργο προσβάσιμο στο κοινό.

4.2. Συμβολή στο ζήτημα της ανεπιφύλακτης προστασίας της τέχνης.

Η έλλειψη επιφύλαξης νόμου στο άρθρο 16 παρ. 1 Σ. ερμηνεύεται ως μια ένδειξη ότι ο συνταγματικός νομοθέτης επιφυλάσσει προνομιακή μεταχείριση στην ελευθερία της τέχνης έναντι άλλων μορφών έκφρασης. Η εξίσου σημαντική ελευθερία της γνώμης προστατεύεται από το άρθρο 14 παρ. 1 Σ αλλά τίθεται υπό την επιφύλαξη του νόμου («*τηρώντας τους νόμους του κράτους*»)¹¹⁴¹. Κατά την κρατούσα άποψη στη θεωρία, η ανεπιφύλακτη προστασία δεν συνεπάγεται μια ειδική ασυλία του καλλιτέχνη, δεν του παρέχονται δηλ. ειδικά προνόμια να μην τηρεί νομικούς κανόνες και να μπορεί να προσβάλει ή να βλάψει πρόσωπα και αγαθά που οι άλλοι εκφορείς της έκφρασης δεν έχουν¹¹⁴². Δεν παρέχεται κανένα δικαίωμα στους καλλιτέχνες να παραβιάζουν ανενόχλητοι τους νόμους του κράτους. Τότε ποιο το νόημα και το περιεχόμενο της ανεπιφύλακτης προστασίας; Γιατί η συνταγματική διάταξη δεν περιείχε μια φράση όπως «*η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης δεν απαλλάσσουν από το καθήκον να τηρούνται οι νόμοι του κράτους*» ;

Η ανεπιφύλακτη προστασία δεν μπορεί παρά να ερμηνευτεί ως διαπίστωση αυξημένων κινδύνων για αυτές τις μορφές δράσης και έκφρασης που συνδέονται και με την δυσχέρεια εννοιολογικού προσδιορισμού τους. Η ιστορική εμπειρία δείχνει ότι η τέχνη και η επιστήμη αντιμετωπίζουν σοβαρούς κινδύνους που συνδέονται συχνά με τον τρόπο που οι καλλιτέχνες και επιστήμονες αποκαλύπτουν ή ανακαλύπτουν την αλήθεια- όπως διαφορετικά ορίζεται η καθεμιά- ερχόμενοι αντιμέτωποι με το εκάστοτε καλλιτεχνικό ή επιστημονικό κατεστημένο και ενίοτε όσους έχουν κίνητρα

¹¹³⁹ Για τη δυνατότητα πολλών και διαφορετικών τρόπων προσέγγισης και ερμηνείας του λογοτεχνικού κειμένου βλέπε Eagleton, Terry. *Literary Theory: An Introduction*. Minneapolis: U of Minnesota P, 1983 και Selden, Raman and Peter Widdowson. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*. 3rd Ed., Lexington, University of Kentucky Press, 1993.

¹¹⁴⁰ Σημ. Σχολιαστή Τζαβάρα, σε Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π.,υποσ.166, σελ. 114.

¹¹⁴¹ Βλαχόπουλος Σ., *Λογοτεχνία και δίκαιο. Το Σύνταγμα ως εγγύηση ή απειλή της καλλιτεχνικής δημιουργίας*;, ο.π., σελ. 43 επ.

¹¹⁴² Υπάρχει η αρχή ότι κανένα δικαίωμα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως όπλο για να βλάψει κανείς κάποιον άλλον. Βλέπε Τσακυράκης Σ., *Θρησκεία κατά τέχνης*, ο.π., σελ. 209. Σημειώνεται ότι η καλλιτεχνική ελευθερία δεν απολαμβάνει a priori ασυλία και κυρίως δεν απολαμβάνει την απεριόριστη δυνατότητα προσβολής άλλων συνταγματικών εννόμων αγαθών. Βλαχόπουλος Σ., *Τέχνη και θρησκεία, Η αμοιβαία ανεκτικότητα ως τρόπος επίλυσης συνταγματικών συγκρούσεων*, ο.π.,σελ. 51. Αλλού σημειώνεται ότι το Σύνταγμά μας όπως και κανένα άλλο σύνταγμα δεν λέει πουθενά ότι η ελευθερία της τέχνης σημαίνει απαλλαγή όποιου κάνει τέχνη από τους νόμιμους περιορισμούς στους οποίους συνήθως υποβάλλεται κανείς όταν δεν κάνει τέχνη. Η ελευθερία της τέχνης δεν αίρει άλλως δικαιολογημένους περιορισμούς ούτε συγχωρεί παραβιάσεις της αλλότριας ελευθερίας. Τα δικαιώματα των άλλων δεν «μαλακώνουν» όταν έρχονται σε αντιπαράθεση με τις αξιώσεις του οιοδήποτε λέει ότι κάνει τέχνη ακόμα κι αν αυτός κυοφορεί ένα ανεπανάληπτο καλλιτεχνικό επίτευγμα. Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.141.

να τους φιμώσουν ώστε να μην υπερασπιστούν με το έργο τους τα δημοκρατικά ιδεώδη.

Σύμφωνα με το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας, η επιστήμη νοείται ως κάθε δραστηριότητα η οποία κατά το περιεχόμενο και τη μορφή της πρέπει να θεωρηθεί ως σοβαρά διενεργούμενη και προγραμματισμένη προσπάθεια για την ανεύρεση της αλήθειας¹¹⁴³. Γίνεται όμως ταυτόχρονα δεκτό ότι η αλήθεια αυτή δεν έχει ακόμη ούτε είναι ποτέ δυνατόν να ανευρεθεί πλήρως. Επίσης σημειώνεται ότι δεν υπάρχει πόρισμα επιστημονικής έρευνας που είναι δυνατόν να διεκδικήσει τον χαρακτηρισμό ως πλήρους, οριστικού και αμετάκλητου. Αντίθετα η επιστήμη ζει από το πείραμα και το σφάλμα και τη διαρκή αμφισβήτηση των επιστημονικών πορισμάτων¹¹⁴⁴. Ένα επιστημονικό έργο μόλις επιδιώξει να λογιστεί ως επιστήμη αρχίζει η αμφισβήτηση που μπορεί να φτάσει ως την ανατροπή της επιστημονικότητάς του. Αντίστοιχα και η τέχνη μόλις προσωρινά αναγνωριστεί από την καλλιτεχνική κοινότητα αρχίζει η αμφισβήτηση για την καλλιτεχνικότητα της. Λόγω της ανοιχτότητάς της λόγω του γεγονότος ότι δεν είναι συνήθως προσβάσιμη μόνο σε ένα ειδικό κοινό, όπως η επιστήμη, είναι μάλιστα πιο ευάλωτη σε τέτοιες αμφισβητήσεις.

Με άλλα λόγια μέσω της ανεπιφύλακτης προστασίας αναγνωρίζεται ότι στην προσπάθεια αποκάλυψης ή ανακάλυψης της αλήθειας με την παραπάνω έννοια πολλά μπορούν να τύχουν. Όσοι το επιχειρούν μπορούν να σφάλουν, να λοξοδρομήσουν, να λανθάνουν, να χαθούν ή/και εξ ολοκλήρου να αποτύχουν. Το προστατευτικό πεδίο της επιστήμης, όπως αντίστοιχα και της τέχνης, περιλαμβάνει και το λάθος, την αποτυχία ανακάλυψής της αλήθειας.

Για αυτό κατά τη συνταγματική διάταξη όσοι επιδιώκουν να περιπλανηθούν σε αυτά τα πεδία ανθρώπινης δραστηριότητας είναι ελεύθεροι να δοκιμάσουν, να δοκιμαστούν, να αποτύχουν για να ξαναδοκιμάσουν. Η επιβολή μιας υποχρέωσης να τηρούν τους νόμους του κράτους θα ήταν ιδιαίτερα βαριά. Αν αναλογιστεί πως ιδιαίτερα σε ταραγμένες πολιτικά εποχές με παραβιάσεις ατομικών δικαιωμάτων μπορεί μια τέτοια επιφύλαξη να συμβάλει σε απόπειρες περιορισμού της καλλιτεχνικής και επιστημονικής ελευθερίας¹¹⁴⁵. Με αυτό τον τρόπο ο συνταγματικός νομοθέτης προστατεύει την τέχνη που βρίσκεται πάντα σε ένα μεταίχμιο αμφισβήτησής της όπως αντίστοιχα και η επιστήμη¹¹⁴⁶.

Η έλλειψη ρητής αναφοράς σεβασμού των δικαιωμάτων των άλλων δεν σημαίνει όμως ότι η τέχνη ως ανθρώπινη δράση είναι ελεύθερη χωρίς κανένα όριο. Η τέχνη είναι ελεύθερη. Είναι εγγενώς απολύτως ελεύθερη σε βαθμό που μπορεί να λανθάνει να είναι τέχνη και να συνεχίζει να είναι τέχνη. Η κατοχύρωση της ελευθερίας στο πλαίσιο ενός συνταγματικού κειμένου ενός φιλελεύθερου συντάγματος δείχνει ότι δεν είναι ένα αγαθό χωρίς περιορισμούς. Έχει τους

¹¹⁴³ BverfGE, τ.35, σελ.79 επ. Σχετικά Παπαδημητρίου Γ., *Σύνταγμα και Ελευθερία της επιστήμης*, ΤοΣ 3/1992, σελ.519.

¹¹⁴⁴ Παπαδημητρίου, Γ. *Σύνταγμα και Ελευθερία της επιστήμης*, ο.π., 519-520.

¹¹⁴⁵ Για τον κίνδυνο πίσω από την επιφύλαξη του νόμου να παρέχεται στον νομοθέτη δυνατότητα εισαγωγής σημαντικών περιορισμών Βλέπε Βλαχόπουλος Σ., *Λογοτεχνία και Δίκαιο. Το Σύνταγμα ως εγγύηση ή απειλή της καλλιτεχνικής δημιουργίας*, ο.π., σελ.45.

¹¹⁴⁶ Για το γεγονός ότι ο συνταγματικός νομοθέτης ήθελε να προστατέψει το πρωτοποριακό, το μη συμβατικό και κατεστημένο που κινδυνεύει από κοινωνική αντίδραση και κρατική εξουσία βλέπε Βλαχόπουλος Σ., *Λογοτεχνία και Δίκαιο. Το Σύνταγμα ως εγγύηση ή απειλή της καλλιτεχνικής δημιουργίας*, ο.π., σελ. 50. Για τον εύκολο κίνδυνο βλάβης όσων συμμετέχουν στην πρακτική της τέχνης από επιβολές και απαγορεύσεις που επιβάλει σε μια φιλελεύθερη δημοκρατία να εγγυάται την απεριόριστη ελευθερία της. Βλέπε Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.152-153.

περιορισμούς κάθε ανθρώπινης ελεύθερης δράσης¹¹⁴⁷. Το όριο της ελευθερίας του άλλου. Για αυτό το ζήτημα της διαμάχης της τέχνης με τις ελευθερίες των άλλων θα γίνει λόγος στην τρίτο κεφάλαιο αυτού του μέρους.

4.3. Στη συζήτηση για τη συνταγματική προστασία της τέχνης ως θεσμική εγγύηση.

Το άρθρο 16 παρ. 1 Σ, όπως προκύπτει από τη δεύτερη φράση «η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους» κατοχυρώνει και μια θεσμική εγγύηση¹¹⁴⁸. Μάλιστα από μέρος της θεωρίας προτείνεται να εγκαταλειφθεί μια ερμηνεία του άρθρου που να κατοχυρώνει ένα ειδικό δικαίωμα να κάνει κανείς τέχνη γιατί το καθιστά δέσμιο ενός ορισμού του τι σημαίνει τέχνη που ενέχει τις προαναφερόμενες δυσχέρειες. Αντί της ειδικής συνταγματικής προστασίας της καλλιτεχνικής δραστηριότητας προτείνεται η γενική προστασία της ελευθερίας της έκφρασης. Προκρίνεται η ερμηνεία του άρθρου 16 παρ. 1 Σ μόνο ως μια θεσμική εγγύηση της κρατικής προστασίας της τέχνης και μια ειδική προστασία απεριόριστης πρόσβασης του κοινού στα έργα τέχνης. Όπως σημειώνεται, η διάταξη δεν προστατεύει κάποιο ειδικό δικαίωμα ή ασυλία του καλλιτέχνη αλλά ένα περιορισμό των περιορισμών μια απόλυτη απαγόρευση παρέμβασης στο εσωτερικό της κοινωνικής πρακτικής της τέχνης για λόγους αναγόμενους στο αισθητικό περιεχόμενο αυτής¹¹⁴⁹.

Όμως αυτή η ερμηνεία του άρθρου ως θεσμική εγγύηση δεν μπορεί να αποφύγει εντέλει ένα θεωρούμενο ως υποτυπώδη ορισμό της τέχνης ότι η υποκειμενικότητα που το παρήγαγε εγείρει αισθητικές αξιώσεις¹¹⁵⁰. Οι κρίσεις και εκτιμήσεις επί της αισθητικής του αξίας κρίνονται ως θεμελιακός κοινωνικός μηχανισμός συγκινησιακής αγωγής που η δημοκρατία οφείλει να διασφαλίζει για λογαριασμό μας ως κεφαλαιώδεις δημόσιο αγαθό και ατομικό δικαίωμα μαζί καθώς προάγει την αυτονομία¹¹⁵¹. Με άλλα λόγια προτείνεται μια προστασία που προτάσσει την παθητική πλευρά της ελευθερίας της τέχνης και της εγγύησης έναντι της ενεργητικής πλευράς μιας ελευθερίας της τέχνης του δημιουργού.

¹¹⁴⁷ Αντίστοιχα σημειώνεται ότι εγγενείς περιορισμοί της τέχνης προκύπτουν από το Σύνταγμα και συγκεκριμένα από άλλες ελευθερίες που προστατεύει Άλλωστε βάσει του ισόκρου των συνταγματικών διατάξεων θέτει περιορισμούς στην άσκηση άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων Παπαδημητρίου Γ., *Η ελευθερία της τέχνης και το Σύνταγμα*, ο.π., σελ. 20.

¹¹⁴⁸ Σημειώνεται ότι στην πρώτη κατοχύρωση της ελευθερίας της τέχνης είναι στο άρθρο 21 του Συντάγματος του 1927 ορίζεται ρητά ότι «*Η τέχνη και η επιστήμη και η διδασκαλία αυτών είναι ελεύθεροι, διατελούν δε υπό την προστασία του Κράτους, το οποίο συμμετέχει εις την επιμέλειαν και εξάπλωση αυτών. Υποστηρίζεται ότι υποκείμενα προστασίας της ελευθερίας της τέχνης είναι αφενός οι δημιουργοί και αφετέρου το κοινό που απευθύνονται*». Η ελευθερία παραγωγής έργων τέχνης συναρτάται άμεσα με την ελευθερία κυκλοφορίας, παρουσίας και προβολής τους. Παπαδημητρίου Γ., *Η ελευθερία της τέχνης και το Σύνταγμα* (γνωμ.), ΔίΜΕΕ, 1/2006, σελ. 19. Εκτός από ατομικό δικαίωμα προστατεύεται και ως θεσμική εγγύηση του κράτους να ενισχύει την τέχνη από όποιον και αν ασκείται ή προωθείται. κάθε δημόσια πολιτική και κάθε επιμέρους δράση του πρέπει να εναρμονίζεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο με τις ειδικότερες παραμέτρους της ελευθερίας της τέχνης δηλ αφενός την ανεμπόδιση και αυτόνομη ανάπτυξη της και αφετέρου την ουδετερότητα του κράτους ενόψει της αρχής της ισότητας, Παπαδημητρίου Γ., *Η ελευθερία της τέχνης και το Σύνταγμα*, ο.π., σελ. 20.

¹¹⁴⁹ Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.30. Αναλυτικά για την ελευθερία της τέχνης ως θεσμός βλέπε Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης* ο.π., σελ. 92.

¹¹⁵⁰ Η υποκειμενική σκοπιμότητα που το παρήγαγε και την οποία ενσωματώνει εγείρει αισθητικές αξιώσεις Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.120.

¹¹⁵¹ Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.30 και 189.

Η όλη επιχειρηματολογία συνδέει την τέχνη με την αισθητική αντλώντας από την καντιανή φιλοσοφική σκέψη. Αμφισβητώντας ορισμούς της τέχνης ως μίμηση ή αναπαράσταση της πραγματικότητας ο Καντ έδωσε έμφαση στην αισθητική αντίδραση του κοινού σε έναν έργο τέχνης βάσει των χαρακτηριστικών των ίδιων των έργων. Στη συνέχεια και Χιουμ τον αμφισβήτησε υποστηρίζοντας ότι τα αισθητικά κριτήρια είναι υποκειμενικά¹¹⁵².

Όμως - όπως σημειώνεται - η σύγχρονη τέχνη έχει απομακρυνθεί προ πολλού από τα ιδεώδη του καλού, του ωραίου και της πρόκλησης ευγενών συναισθημάτων. Ορισμοί- όπως του Χέγκελ και του Καντ- που εντοπίζουν τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά της στην αισθητική συγκίνηση και απόλαυση δεν είναι δημοφιλείς¹¹⁵³. Η αισθητική νοείται ως εφεύρεση του 18ού αιώνα μέρος μιας στρατηγικής για τους καλλιτέχνες που είχαν σκοπό να δημιουργήσουν ομορφιά. Όμως η σύγχρονη τέχνη αρνείται ότι έχει μέριμνα για το ζήτημα της ομορφιάς. Για τον Duchamp από τη σκοπιά της τέχνης η αισθητική είναι ένας κίνδυνος¹¹⁵⁴. Ακόμα το αισθητικό στοιχείο της τέχνης απορρίπτεται από τη νομική θεωρία θεωρούμενο ότι υποκρύπτει μια θεολογία του ωραίου¹¹⁵⁵. Για αυτό νομικοί ορισμοί της τέχνης που προτείνονται «όπως μια *minimum* ικανότητα του έργου αν όχι να παράγει αισθητική συγκίνηση... πάντως να προκαλέσει το αισθητικό ενδιαφέρον του αποδέκτη του ενυπάρχοντος σε αυτό μηνύματος¹¹⁵⁶» απορρίπτονται από το μεγάλο μέρος της νομικής θεωρίας¹¹⁵⁷.

Παρότι μειώνεται η σημασία της πρόκλησης του αισθητικού ενδιαφέροντος διατηρείται ως μείζον διακύβευμα της θεσμικής εγγύησης της τέχνης η αισθητική εκπαίδευση και αισθητική κρίση του κοινού επί του έργου τέχνης¹¹⁵⁸. Πως μπορεί να εξηγηθεί μια τέτοια αντίφαση; Αν απορρίπτεται το κυκλικό σχήμα η τέχνη είναι αισθητική, το έργο τέχνης είναι ωραίο, καλό, αγαθό ο καλλιτέχνης επιδιώκει το αισθητικό αποτέλεσμα ή/και την έγερση μιας αισθητικής αξίωσης, τότε πως κύριο διακύβευμα της θεσμικής διάστασης της τέχνης και της παθητικής προστασίας πρόσβασης σε αυτή θεωρείται ότι είναι η αισθητική παιδεία, η διαφύλαξη της δυνατότητας αισθητικής κρίσης του κοινού επί ενός έργου, η αισθητική διαβούλευση επί ενός έργου τέχνης¹¹⁵⁹. Και αν δεν είναι αυτό το μείζον διακύβευμα θεσμικής προστασίας της τέχνης τότε ποιο μπορεί να είναι;

¹¹⁵² Βλέπε για συζήτηση αναλυτικά Δαρέλλη Δ., In Art we trust, *Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ. 67.

¹¹⁵³ Δαρέλλη Δ., In Art we trust, *Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, ο.π. σελ. 67.

¹¹⁵⁴ Danto A., *The philosophical disenfranchisement of art*, ο.π, σελ. 4.

¹¹⁵⁵ Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 32 επ.

¹¹⁵⁶ Παπανικολάου Π., *Ελευθερία της τέχνης και δικαίωμα της προσωπικότητας*, ο.π., σελ.37-38.

¹¹⁵⁷ Επικρίνεται ως αξιολογικό-ποιοτικό κριτήριο που κατευθύνεται σε μια σχετικοποιημένη-υποκειμενική και εντέλει στενότερη έννοια της τέχνης. Βλέπε Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π., σελ.348. Κι ως μη αποκρινόμενο στην σύγχρονη πραγματικότητα, Βλαχόπουλος Σ., *Λογοτεχνία και Δίκαιο. Το Σύνταγμα ως εγγύηση ή απειλή της καλλιτεχνικής δημιουργίας*, ο.π., σελ.51. Ο σκοπός της αισθητικής επικοινωνίας του έργου με το κοινό δημιουργεί δυσχέρειες ορισμού της αισθητικής επικοινωνίας, Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ 328.

¹¹⁵⁸ Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.118.

¹¹⁵⁹ Ουσιαστικά γίνεται αποδεκτός ένας ορισμός της τέχνης ως έγερση αισθητικής αξίωσης. Αναλυτικά και για το διακύβευμα της αισθητικής κρίσης βλέπε Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 120 επ. Επίσης όπως σημειώνει για την αισθητική παιδεία: Ένα πλούσιο πολιτιστικό περιβάλλον συνιστά εκτός από επίτευγμα και ουσιώδη προϋπόθεση για την αισθητική παιδεία και την εν γένει ικανότητά μας να αντιλαμβανόμαστε τις συγκινησιακές μας εμπειρίες ως κάτι που διαθέτει αξία και για αυτό αποτελεί και ένα κρίσιμο δημόσιο αγαθό. Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.139.

Στο έργο του «Προέλευση του έργου τέχνης», ο Heidegger μας προειδοποιεί να μην εγκαταλείψουμε την αισθητική. Αλλά την θέτει ως μέρος ενός όλου που είναι η αποκάλυψη της αλήθειας ως μη κρυπτότητα των όντων, μιας αλήθειας που συμβαίνει στο έργο τέχνης και γίνεσθαι στην τέχνη. Σημειώνει ότι «η ομορφιά είναι ένας τρόπος ύπαρξης της αλήθειας ως μη κρυπτότητας. Το φέγγος που έχει ριχτεί στο έργο τέχνης είναι το ωραίο»¹¹⁶⁰. Αντίστοιχα ο Π. Κονδύλης υποστηρίζει ότι ο αισθητικισμός πήγαζε εξίσου όπως και η λατρεία της μηχανής από την αυτονόμηση και την απολυτοποίηση ενός στοιχείου¹¹⁶¹. Όμως σημειώνεται ότι στη σύγχρονη τέχνη στη θέση του ωραίου με την αστική έννοια μπαίνει «το ενδιαφέρον το εκπληκτικό το συγκλονιστικό ο,τι προκαλεί αμηχανία και σύγχυση δηλαδή εν γένει οτι, θεωρείται ως καλλιτεχνικά πολύτιμο ανεξάρτητα από το ηθικό του ποιόν»¹¹⁶². Αυτή η κρυφή σύνδεση της τέχνης με το ηθικό ποιόν του έργου επεξηγεί και γιατί η σύγχρονη τέχνη δημιουργεί και τόσες αντιρρήσεις και επιφυλάξεις. Η τέχνη που επικρίνεται ως άθρη, ανήθικη, εκφυλισμένη, υπονομευτική τέχνη θεωρείται ότι εξ αυτού του λόγου θα πρέπει να εξαιρεθεί από το προστατευτικό πεδίο της τέχνης¹¹⁶³.

Όμως ποια είναι η δικαιολογητική βάση της θεσμικής εγγύησης της τέχνης αν δεν είναι για τους λόγους που προαναφέρθηκαν κατά κύριο λόγο η αισθητική αγωγή των πολιτών; Επιστρέφοντας στο παράδειγμα της λογοτεχνίας που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες μπορούν να σημειωθούν τα εξής: Μόλις αποκαλυφθεί η σχέση ενός λογοτεχνικού κειμένου με μια πραγματική ιστορία εκκινούν παράλληλα δυο διαδικασίες. Ο αναγνώστης κρίνει τον τρόπο που ο συγγραφέας επέλεξε να προσεγγίσει αυτή την ιστορία¹¹⁶⁴. Είτε επικρίνει την διαθλασμένη και φιλτραρισμένη και περιορισμένη οπτική του είτε θαυμάζει τη νέα οπτική που ανέδειξε για μια ανθρώπινη ιστορία. Αποτελεί αφορμή αναστοχασμού για το τρόπο που κι ο ίδιος αντιλαμβάνεται και μεταφέρει προσωπικές ιστορίες άλλων. Ταυτόχρονα αποτελεί μόνο ένα τρόπο να κατανοήσει την αποσπασματική πραγματικότητα που μπορεί να συλλάβει η συνείδησή του και την αποσπασματικότητα της αντίληψης των άλλων για αυτόν. Κι αν ο στόχος της αλήθειας έχει επιτευχθεί υπάρχει χώρος συνάντησης με τους άλλους στη βάση της κατανόησης και αλληλεγγύης επί της αποδοχής των δοκιμασιών της ανθρώπινης ζωής.

Στο παράδειγμα των έργων λογοτεχνίας που βασίζονται σε πραγματικές ιστορίες, σε ένα πρώτο επίπεδο ο συγγραφέας τότε διαχωρίζει τα επινοημένα από τα

¹¹⁶⁰ Heidegger M., *Προέλευση του έργου τέχνης*, ο.π., σελ.93.

¹¹⁶¹ Αναλυτικά Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, ο.π, σελ.109.

¹¹⁶² Κονδύλης Π., *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*, ο.π, σελ.109. Σημειώνει ότι η αστική σύνθεση απαιτούσε ένταξη της τέχνης στην κοινωνία και στις κανονιστικές της αρχές ένταξη η οποία όφειλε να υλοποιηθεί χάρη στη σύνδεση του ωραίου με το αληθινό και το αγαθό. Ακριβώς αυτή τη σύνθεση καταστρέφει ο αισθητικισμός και με αυτό συμβαδίζει η αποκοπή της τέχνης από την κοινωνική και διδακτική αποστολή της και η μετατροπή της σε ελεύθερο παιχνίδι του προικισμένου υποκειμένου. Τώρα το αισθητικό στοιχείο μπορούσε να χωρισθεί από το ηθική κανονιστική αρχή και από το κανονικό ή φυσιολογικό εν γένει για να αποσυνδεθεί με ο,τι από αστική σκοπιά όπου ομορφια και ηθική ή ηθικά νοούμενη αλήθεια συνυφαίνονται έπρεπε να θεωρηθεί ως άσχημο παράδοξο γελοίο διεστραμμένο, στη θέση του ωραίου με την αστική έννοια μπαίνει το ενδιαφέρον το εκπληκτικό το συγκλονιστικό ο,τι προκαλεί αμηχανία και σύγχυση δηλαδή εν γένει οτι, θεωρείται ως καλλιτεχνικά πολύτιμο ανεξάρτητα από το ηθικό του ποιόν.

¹¹⁶³ Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 96.

¹¹⁶⁴ Με τον όρο συγγραφέας δεν νοούμε τον πραγματικό συγγραφέα αλλά όπως τον νοεί ο R. Barthes δηλ. την πνευματική οντότητα του συγγραφέα, όπως αυτή αποκαλύπτεται στο ίδιο το κείμενο βλέπε Barthes, R., *Elements of Semiology*. Trans. R. Howard. Evanston: Northwestern UP, 1972, Barthes, R., *Mythologies*. Trans. Annette Lavers. New York: Hill and Wang, 1972.

τεκμηριωμένα κομμάτια, τότε αφήνει τον αναγνώστη να κρίνει ελεύθερα πότε ενσυνείδητα τον παραπλανά στο πλαίσιο ενός πνευματικού παιχνιδιού. Ακριβώς για να αναδείξει τις αναγνωστικές προσδοκίες και πως ανατρέπονται, τη φύση της μυθοπλασίας που βασίζεται σε αυτή την εκούσια ευπιστία του αναγνώστη και για τα διαφορετικά πλαίσια που αντιλαμβάνονται οι γλωσσικοί φορείς τα νοήματα της γλώσσας¹¹⁶⁵. Κατά συνέπεια οξύνεται η κρίση επί πως ένα κείμενο αναφέρεται και σε ποιο βαθμό αναπαριστά την πραγματικότητα¹¹⁶⁶. Επίσης οξύνεται η αντίληψή του για τη λειτουργία της γλώσσας για τη συνθετότητα της γλωσσικής επεξεργασίας που είναι διαρκώς ανανεώσιμη και μεταβλητή. Κατανοεί την αποσπασματική πραγματικότητα που μπορεί να μεταφέρει η γλώσσα.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο αναστοχάζεται για την ίδια τη γλώσσα που επιλέγεται η οποία πάντα φέρει νοήματα και ιδανικά ποιεί νέους κόσμους. Για τον Heidegger η ουσία της τέχνης είναι η ποίηση¹¹⁶⁷. Η γλώσσα είναι η αρχέγονη τέχνη που ποιεί τα όντα, δηλ τις λέξεις, τις έννοιες τα νοήματα. Ο Heidegger φτάνει σε μια ταύτιση της τέχνης με τη γλώσσα. Η ίδια η γλώσσα είναι κατ'ουσίαν τέχνη¹¹⁶⁸. Η λογοτεχνία είναι το καλλιτεχνικό είδος που έχει ως στοιχείο τη γλώσσα για αυτό και πραγματοποιεί με τον πιο πλήρη τρόπο την ουσία της τέχνης¹¹⁶⁹. Έτσι επιτυγχάνεται και το διττό διακύβευμα για την προστασία της τέχνης που εύστοχα τέθηκε από όσους μελετούν την ανεπιφύλακτη συνταγματική προστασία της ελευθερίας της τέχνης να επιτευχθεί η ανεκτικότητα έναντι του διαφορετικού «άλλου» αλλά και να ενισχυθεί η αυτονομία του κάθε προσώπου¹¹⁷⁰.

¹¹⁶⁵ Ο Wittgenstein σημειώνει ότι αν κάποιος ισχυριστεί ότι μια φράση έχει νόημα τότε θα πρέπει να ρωτήσει τον εαυτό του σε ποιες ειδικές συνθήκες χρησιμοποιήθηκε αυτή η φράση. Εκεί έχει νόημα. Βλέπε Wittgenstein L., *Φιλοσοφικές έρευνες, μτφ. Π Χριστοδουλίδης, Αθήνα, εκδ Παπαζήση, 1977, παρ. 24 επ., σελ.38*. Όπως σημειώνεται, μια από τις βασικότερες συνεισφορές του Ωστιν θεωρείται ακριβώς ότι απομακρύνεται από την άποψη οι προτάσεις έχουν ένα κυριολεκτικό νόημα δηλ. ότι φέρουν μαζί τους νοήματα σε διαφορετικά πλαίσια χρήσης. Για ανάλυση βλέπε *Crary Alice, Beyond moral judgment Cambridge Mas, London England, Harvard University Press, 2007, ο.π., σελ. 50*.

¹¹⁶⁶ Heidi S., *Defamation in Fiction: The Case for Absolute First Amendment Protection, ο.π., σελ. 539*.

¹¹⁶⁷ Ο Heidegger φτάνει σε μια ταύτιση της τέχνης με τη γλώσσα. Η ίδια η γλώσσα είναι κατ'ουσίαν τέχνη. Αλλά μια και η γλώσσα είναι εκείνο το συμβάν μέσα στο οποίο διανοίγονται πρώτα για τον άνθρωπο κάποια όντα ως όντα για αυτό η ποιητική τέχνη, η ποίηση με το στενότερο νόημα είναι κατ'ουσίαν η πιο αρχέγονη τέχνη. Η γλώσσα δεν είναι ποίηση επειδή είναι η αρχέγονη ποιητική τέχνη. Η ποιητική τέχνη συμβαίνει μέσα στη γλώσσα επειδή αυτή διαφυλάσσει την αρχέγονη ουσία της ποίησης. Αντίθετα η οικοδόμηση και απεικόνιση η αρχιτεκτονική και οι εικαστικές τέχνες συμβαίνουν πάντα ήδη και πάντα μέσα στην ανοιχτότητα του λέγειν και ονομάζειν. Από αυτή διευθύνονται και καθοδηγούνται. Αλλά ακριβώς γι' αυτό παραμένουν ξεχωριστοί δρόμοι και τρόποι κατά τους οποίους η αλήθεια εντάσσεται στο έργο τέχνης. Αυτές οι τέχνες είναι εκάστοτε ιδιαίτερη ποίηση μέσα στο φωτισμό των όντων ο οποίος είναι να συμβεί ήδη και σχεδόν απαρατήρητα μέσα στη γλώσσα. σελ 125.

¹¹⁶⁸ Για τη στροφή της σύγχρονης τέχνης προς τη γλώσσα βλέπε αναλυτικά Παπαγεωργίου Κ., Η εικονικότητα της γλώσσας στο δωμάτιο των λέξεων. Μερικές σκέψεις για τον γραπτό λόγο στη σύγχρονη τέχνη, στο συλλογικό έργο Κιντή Β. (επιμ) *Φιλοσοφία και τέχνη, Αθήνα, Οκτώ 2011, σελ.47-70, σελ.57 επ.*

¹¹⁶⁹ Σημ. Τζαβάρα σε Heidegger M., Προέλευση του έργου τέχνης, ο.π., σελ 125.

¹¹⁷⁰ Το διακύβευμα της ανεκτικότητας τίθεται από Βλαχόπουλος Σ. *Λογοτεχνία και Δίκαιο. Το Σύνταγμα ως εγγύηση ή απειλή της καλλιτεχνικής δημιουργίας, ο.π., σελ.55*. Επίσης σημειώνεται ότι η ανεπιφύλακτη προστασία της τέχνης είναι για το φιλελεύθερο και δημοκρατικό πολίτευμα το αναγκαίο θεσμικό αντίκρουσμα της προσωπικής αυτονομίας των πολιτών και της αυτοτέλειας της αισθητικής διάστασης. Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης, ο.π., σελ.155*.

Τα λογοτεχνικά είδη που βασίζονται σε πραγματικές ιστορίες, ουσιαστικά αυτό προσφέρουν μια αναγνωστική εμπειρία επί της εμπειρίας των ίδιων των συγγραφέων ή άλλων από την πραγματικότητα με εργαλείο τη γλώσσα. Η σύγχρονη λογοτεχνία και τέχνη αποτελεί ένα εργαστήριο παρατήρησης της λειτουργίας της παραγωγής νοήματος και της αναφορικότητας της γλώσσας. Με άλλα λόγια μπορεί να παρατηρηθεί μεταξύ άλλων η ευκαμψία, η πολυσημία της γλώσσας και τα πολλαπλά πλαίσια πρόσληψης του νοήματος. Η διασφάλιση ότι όλοι οι κοινωνοί αντιλαμβάνονται τη συνθετότητα της λειτουργίας της γλώσσας, συμβάλει καθοριστικά στην αυτονομία τους. Τους υποψιάζει επί της κάθε μορφής πιστής απεικόνισης της πραγματικότητας μέσω ενός κειμένου. Τους θέτει σε μια θέση αναστοχασμού και διερεύνησης επί της χρήσης της γλώσσας, της τέχνης που εκπαιδεύονται από μικρά παιδιά. Στο βαθμό που αντιλαμβάνονται τη λειτουργία αυτή, βαθαινούν οι γνωστικές ικανότητες, η κριτική τους σκέψη και εντέλει η συνείδηση εαυτού και κόσμου που αποτελεί προϋπόθεση της αυτονομίας τους.

Επίσης η επίγνωση της λειτουργίας της γλώσσας συμβάλει στην ανεκτικότητα. Αυτή η διερώτηση του κατά πόσο το νόημα που αντιλήφθηκε ο αποδέκτης είναι και το ίδιο που επιδίωκε ο αποστολέας και το ίδιο που κατανόησαν κι οι τρίτοι και κατά πόσο μεταφέρθηκε ένα θραύσμα της πραγματικότητας αντί του όλου συμβάλει ώστε ο καθένας να σκεφτεί δυο φορές πριν αποφανθεί επί του προσβλητικού νοήματος του λόγου. Με άλλα λόγια δημιουργεί πραγματικά «αντισώματα» στο κοινό έναντι λογοκριτικών πρακτικών όχι μόνο στην τέχνη αλλά και σε κάθε μορφή έκφρασης.

Η σύγχρονη τέχνη αντανakλά την πραγματικότητα στο πλαίσιο της ανθρώπινης συνείδησης. Οι χαρακτήρες στη λογοτεχνία αντανakλούν πρόσωπα που ζουν χωρίς στέρεη ταυτότητα σε ένα ρευστό κόσμο και σε ένα αυστηρά ατομικιστικό και περικλειστο πλαίσιο. Την ίδια στιγμή η αφήγηση πραγματικών ιστοριών και συχνά δραματικών ιστοριών συμβάλει στην ενσυναίσθηση, την αλληλεγγύη, την αποδοχή και κατανόηση του άλλου και του εαυτού. Γίνεται ένα σημείο συνάντησης επί του γεγονότος της ζωής και των περιορισμών της.

Το κράτος έχει κάθε λόγο να εγγυάται την ειδική προστασία της τέχνης και ιδίως εκείνη που αντλεί από την πραγματικότητα καθώς δεν αποτελεί μόνο τροφή για να «αληθεύει» η ψυχή του κοινού, «τόπος» να συναντιέται με τους άλλους αλλά και «μέσο» να οξυνθεί ένα κρίσιμο εργαλείο για τη συμμετοχή του κοινού στις δημοκρατικές διαδικασίες, η βαθιά κατανόηση της λειτουργίας της γλώσσας. Η ενθύμηση της γλώσσας ως αρχέγονης τέχνης έχει στόχο να βαθύνει η γνωστική δεινότητα του κοινού, να οξυνθεί η κριτική του σκέψη και να διευρυνθεί η αντίληψη του επί της πραγματικότητας.

4.4. Η ειδική συνταγματική προστασία της ελευθερίας τέχνης επικίνδυνη ή αναγκαία;

Παραπάνω υποστηρίχθηκε ότι η διατύπωση του άρθρου 16 παρ. 1 Σ μας καλεί να προσεγγίσουμε την τέχνη με τρόπο μάλιστα αντίστοιχο με τα άλλα αγαθά που προστατεύονται από το ίδιο άρθρο, όπως την επιστήμη. Αντί της παραδοχής μιας - μάταιης και εντέλει επικίνδυνης για την προστασία της τέχνης - αναζήτησης του ορισμού της προτάθηκε να αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα της οντολογίας της ως κάλεσμα να μετατοπιστεί η συζήτηση από *τι είναι* η τέχνη σε *τι γίνεται μέσω* της τέχνη. Όπως αντίστοιχα έχει γίνει χωρίς ιδιαίτερη ανάλυση και με κοινή αποδοχή για την επιστήμη. Η επιστήμη αναζητά την αλήθεια. Μέσα στη τέχνη συμβαίνει και γίνεσθαι η αλήθεια. Η τέχνη μέσω του μύθου προάγει μια διαφορετική γνώση σε

σχέση με την επιστήμη, μέσω αυτής αποκαλύπτονται αθέατες ή κρυμμένες πλευρές της ζωής, της ανθρώπινης φύσης και της πραγματικότητας. Σε αυτή την διαδικασία μετέχουν εξίσου ο καλλιτέχνης και το κοινό. Με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται εξίσου η ενεργητική και η παθητική πλευρά της ελευθερίας της τέχνης αλλά και οι λόγοι της ειδικής συνταγματικής προστασίας. Ακριβώς εξαιτίας των κινδύνων που απειλούν την τέχνη (όπως ότι μαζί με την επιστήμη βρίσκεται σε μια διαρκή αμφισβήτηση) και εξαιτίας της πολύπλευρης ατομικής, κοινωνικής, πολιτικής και πολιτισμικής προσφοράς της δικαιολογείται η ανεπιφύλακτη συνταγματική προστασία της.

Επίσης δικαιολογείται και ο λόγος κατοχύρωσης της θεσμικής εγγύησης στο ίδιο άρθρο. Η θεσμική εγγύηση της ελευθερίας της τέχνης χωρίς να διασφαλιστεί το δικαίωμα να δημιουργεί κανείς τέχνη είναι δίχως αντικείμενο. Επίσης δεν επεξηγεί γιατί ο συνταγματικός νομοθέτης χώρισε το άρθρο 16 παρ. 1 Σ σε δυο ουσιαστικά σκέλη, και δεν επέλεξε απλά να ανέφερε ρητά ότι «η ανάπτυξη και η προαγωγή της τέχνης και επιστήμης αποτελεί υποχρέωση του Κράτους». Αλλά ακόμα και μια τέτοια ερμηνεία να γίνει δεκτή, ότι δηλ. το άρθρο 16 παρ. 1 Σ κατοχυρώνει μόνο τη θεσμική εγγύηση της τέχνης, δεν αναιρεί μια ανάγκη για μια προσέγγιση της έννοιας από την πλευρά του εφαρμοστή του δικαίου.

Επίσης υπερασπίζοντας την ερμηνεία υπέρ ενός ειδικού δικαιώματος να κάνεις τέχνη που έχει αμφισβητηθεί θεωρητικά υποστηρίζοντας ότι είναι επικίνδυνη μπορεί να εκφραστεί και το αντίθετο επιχείρημα. Η έλλειψη συνταγματικής αναγνώρισης του ειδικού δικαιώματος να κάνεις τέχνη επιφυλάσσει κινδύνους και απειλές. Όπως αναλύθηκε παραπάνω στην αμερικανική θεωρία και νομολογία, η έλλειψη ειδικής συνταγματικής προστασίας της ελευθερίας της τέχνης στο αμερικανικό σύνταγμα επιφύλαξε αμφισβήτηση της αξίας προστασίας της τέχνης έναντι του πολιτικού και δημοσιογραφικού λόγου. Ειδικά η μυθοπλασία εκτιμήθηκε ως ενσυνείδητα ψευδής λόγος που δεν χρήζει αυξημένη συνταγματική προστασία. Πίσω από τη συζήτηση αυτή υποκρύπτεται μια καχυποψία αναφορικά με την όποια «αλήθεια» φέρει η τέχνη. Ουσιαστικά αναβιώνει μια τάση υποτίμησης της τέχνης ως γνώση και κοινωνική προσφορά έναντι της αλήθειας του τεκμηριωμένου επιστημονικού λόγου.

Τους κινδύνους επιτείνει ακριβώς η έλλειψη ενός κριτηρίου που θα διευκόλυνε τη διάκριση μυθοπλασίας και μη μυθοπλασίας. Οποιοσδήποτε μπορεί να ισχυριστεί ότι αναγνωρίζεται σε ένα μυθοπλαστικό έργο. Η διάκριση μεταξύ ενός έργου λόγου που απεικονίζει υπαρκτά γεγονότα και πρόσωπα και ενός έργου λόγου που κινείται σε διαφορετικό επίπεδο από την πραγματικότητα και οι αφηγήσεις του οποίου δεν μπορούν να εκλαμβάνονται με την κυριολεκτική τους σημασία είναι εξαιρετικά ασαφής ιδίως στη σύγχρονη λογοτεχνία που παίζει με τις θεωρούμενες διαχωριστικές γραμμές μεταξύ των ειδών λόγου και αναγνωστικές προσδοκίες που προκαλούν¹¹⁷¹. Μάλιστα, όπως αναλύθηκε στην προαναφερόμενη νομολογία, εξαιτίας της παραδοξότητας κατά την αναγνώριση που προαναφέρθηκε, η μίξη πραγματικών και επινοημένων στοιχείων για ένα υπαρκτό πρόσωπο είναι ασαφές αν θα εκτιμηθεί από τα δικαστήρια ως μια προσπάθεια αποξένωσης του έργου από την πραγματικότητα ή ως στόχευση του συγγραφέα να διαστρεβλώσει την κοινωνική εκτίμηση που χαίρει ένα πρόσωπο. Με άλλα λόγια αν θα εκτιμηθεί από το δικαστήριο ως πρόθεση μη αναγνωρισιμότητας ή ως πρόθεση εξύβρισης του προσώπου αυτού.

¹¹⁷¹ Για το μυθιστόρημα που κινείται σε διαφορετικό επίπεδο από την πραγματικότητα και οι αφηγήσεις του οποίου δεν μπορούν να εκλαμβάνονται –ανευ ετέρου με την κυριολεκτική τους σημασία Βλέπε Βλαχόπουλος Σ., *Υπόθεση Ανδρουλάκη ΜΝ*, ο.π., σελ. 560 παραπέμπει σε *Mefisto BverfGE 30, 173, 190*.

Μήπως όμως ένα ειδικό δικαίωμα να κάνει κανείς τέχνη και να μετέχει στην τέχνη -καθώς σε ορισμένες μορφές αρχαίας αλλά σύγχρονης αλληλεπιδραστικής τέχνης αυτά τα δυο είναι αξεδιάλυπτα ενωμένα – όπως προστατεύεται από το άρθρο 16 παρ. 1 Σ προσκρούει στην μάταιη αναζήτηση ενός τρόπου να διαχωριστεί από άλλες μορφές έκφρασης; Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η δυνατότητα να διαχωρίσει κανείς τη λογοτεχνία από τον καθημερινό ή το δημοσιογραφικό λόγο.

Όπως έγινε σαφές, στο παράδειγμα λογοτεχνίας που πραγματεύεται πραγματικές ιστορίες οι συγγραφείς συχνά αναμιγνύουν είδη γραφής. Δεν δημιουργούν εκ του μηδενός έναν κόσμο αλλά καρπώνονται, χρησιμοποιούν, μεταλλάσσουν πραγματικές ιστορίες, αποκρύπτουν και φανερώνουν υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα και τα κείμενά τους συνδέονται με πολύπλοκες σχέσεις με την πραγματικότητα.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, η εύρεση μιας βέβαιης μεθόδου ή ενός σταθερού κριτηρίου διάκρισης μεταξύ της λογοτεχνίας έναντι άλλων ειδών λόγου είναι σχεδόν αδύνατη. Το επιχείρημα είναι ότι στην πρώτη περίπτωση ο λογοτέχνης δεν επιδιώκει να αναπαραστήσει την πραγματικότητα ενώ στην δεύτερη αυτό επιδιώκεται καταρρίπτεται από το γεγονός ότι μπορεί να αποτύχουν. Η λογοτεχνία δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως αυθύπαρκτη οντότητα. Ο λόγος είναι ότι η τέχνη μπορεί να ενσωματώσει κάθε μορφή έκφρασης. Ειδικά για τη λογοτεχνία - όπως σημειώνει ο Ντερριντά- κάθε κείμενο ενέχει την πιθανότητα να γίνει λογοτεχνία. Είναι δυνατή και πιθανή η ανάμιξη των ειδών και μάλιστα ιδιαίτερα διαφορετικών ειδών. Η λογοτεχνία μπορεί να εμπεριέχει όλα τα είδη χωρίς να αποτελέσει ένα συνονθύλευμα ειδών¹¹⁷².

Όμως η διάκριση της τέχνης με τα άλλα είδη λόγου- όπως υποστηρίζει ο Ντερριντά- δεν είναι άνευ ουσίας και δεν είναι αδύνατη. Παρά τα μεγάλα προβλήματα που ενέχει η διάκριση μεταξύ των ειδών γιατί στηρίζεται σε μια ατελή διάκριση φύσης-ιστορίας εντέλει το εγχείρημα διάκρισης μεταξύ των ειδών είναι αυτό που εντέλει επιτυγχάνει τη διάκριση μεταξύ τους. Αυτό το στιγμιαίο κλείσιμο ματιού την επιτυγχάνει. Αυτή η παραδοξότητα που ενώ ισχύει και για τις άλλες πνευματικές δραστηριότητες όπως η επιστήμη, στην τέχνη γίνεται περισσότερο έκδηλη γιατί αποδέκτης της τέχνης δεν είναι το ειδικό κοινό των επιστημόνων αλλά το ευρύ κοινό. Μόλις χαρακτηριστεί κάτι ως τέχνη, το αντιμετωπίζουμε ως τέχνη αλλά και αμφισβητούμε ή συζητούμε για την καλλιτεχνικότητά του. Με άλλα λόγια μπαίνει στο προστατευτικό πεδίο της επιδίωξης να είναι τέχνη. Επίσης απαντά και στο μείζον ζήτημα μήπως η προσέγγιση αυτού εννοιολογικού περιεχομένου της τέχνης αντί μέσω ενός ορισμού της σε μια διερεύνηση του τι κάνει η τέχνη εντέλει είναι εξαιρετικά ευρεία και περιλαμβάνει κάθε είδους έκφραση. Το κρίσιμο κριτήριο για την διάκριση- όπως μας μαθαίνει ο Ντερριντά- είναι η συζήτηση του κοινού επί αυτού, η συζήτηση επί της καλλιτεχνικότητάς του έργου.

Η προσέγγιση αυτή διασφαλίζει και την προστασία της λογοτεχνίας που βασίζεται σε πραγματικά περιστατικά που διαφορετικά θα μπορούσε να απειληθεί. Όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια μια τέτοια προσέγγιση φαίνεται να ακολουθούν και οι δικαστές στην προσπάθεια να διακρίνουν μια μορφή έκφρασης από άλλες και να κρίνουν αν ένα έργο υπάγεται στο προστατευτικό πεδίο της τέχνης¹¹⁷³. Τα ελληνικά δικαστήρια ακολουθούν ένα ευρύ ορισμό της τέχνης ως «ελεύθερη δημιουργική έκφραση της φαντασίας». Όμως, επιχειρηματολογώντας γιατί το έργο δεν εντάσσεται

¹¹⁷² Derrida J., *The Law of Genre*, ο.π, σελ. 212 επ

¹¹⁷³ Η Κ.Φουντεδάκη σημειώνει ότι η φιλοσοφική έννοια της τέχνης δεν είναι αποφασιστική για την νομική επιστήμη. Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π., σελ.349.

σε κάποια άλλη κατηγορία ως πορνογράφημα ή βλάσφημο έργο ή έργο τεκμηρίωσης αναζητούν την αλήθεια που αποκάλυψε το έργο.

Ενδεικτικά για το μυθιστόρημα «Μν» του Μ. Ανδρουλάκη το δικαστήριο έκρινε ότι το έργο εμπίπτει στο εννοιολογικό περιεχόμενο της τέχνης ορίζοντάς την ως «ελεύθερη δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας». Το έργο κινείται στο χώρο του παραδόξου, της αλληγορίας, της ονειροφαντασίας και το κατατάσσει στην αντιμυθιστορία και την μεταλογοτεχνία. Όμως για να το διακρίνει από το βλάσφημο υποστήριξε ότι σκοπός του βιβλίου ήταν να καταδείξει και να καταδικάσει το μισογυνισμό που διαπνέει διαχρονικά όλους τους κλάδους της κουλτούρας και της επιστήμης εδώ και χιλιετίες¹¹⁷⁴.

Στην προαναφερόμενη απόφαση του Εφετείου Αθηνών (υπ. Αριθ. 1121/2011) για το βιβλίο «Άθλιοι της Κατοχής. Η άλλη άποψη», το δικαστήριο επανέλαβε τον ορισμό της τέχνης ως ελεύθερη δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας. Αλλά και έκρινε ότι είναι καθαρά λογοτεχνικό έργο αφού, κίνητρο του συγγραφέα είναι, μέσω της καλλιτεχνικής δημιουργίας, να καυτηριάσει τις δεινές καταστάσεις που διαδραματίστηκαν στον ελληνικό χώρο τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Επίσης στην απόφαση 5506/2015 (Μον. Πρωτ. Θεσσαλονίκης) για το επεισόδιο της 10^{ης} Εντολής, το δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί το εν λόγω έργο δεν εμπίπτει στο κλασικό ορισμό της τέχνης δεν μπορεί να θεωρηθεί ως έργο φαντασίας αλλά μόνο έργο ελεύθερης δημιουργικής έκφρασης. Έκρινε όμως ότι το έργο εμπίπτει στο εννοιολογικό περιεχόμενο της ελευθερίας της τέχνης λόγω της αισθητικής του έργου αλλά κυρίως γιατί το κίνητρο του δημιουργού, ήταν η ανάδειξη των πιο σκοτεινών πτυχών της ανθρώπινης ψυχολογίας που εξωθούν σε εγκληματική δράση.

Όπως αναδεικνύει το σκεπτικό των δικαστηρίων σε αυτές τις υποθέσεις, εντός του εννοιολογικού περιεχομένου της τέχνης εντάσσεται και η θεωρούμενη ως προσβλητική, βλάσφημη και ανήθικη τέχνη την οποία αμφισβητούν όσοι ακόμα αναζητούν στην τέχνη το ωραίο με όρους αγαθού και ηθικού. Το διακύβευμα του ωραίου, όπως προκύπτει από τα προαναφερόμενα νομολογιακά παραδείγματα, έχει πια εν πολλοίς αντικατασταθεί από όρους όπως του «καλλιτεχνικά πολύτιμου» και της «αποκάλυψης μιας πλευράς της πραγματικότητας». Επίσης εντάσσονται και οι οριακές περιπτώσεις που ακόμα και το πιο καλοπροαίρετο κοινό της τέχνης αμφισβητεί αν πράγματι ένα έργο είναι τέχνη. Η διερώτηση αν ένα έργο τέχνης γίνεσθαι αλήθεια μπορεί να τεθεί από οποιονδήποτε. Δεν απαιτείται ο δημιουργός να εγείρει μια τέτοια αξίωση γιατί μπορεί να μην το αξιολογεί ή αντιλαμβάνεται ως τέτοιο. Μπορεί καν ο ίδιος να μην επιλέξει να το εκθέσει ποτέ στο κοινό και να το κάνουν συγγενείς του ή άγνωστοι που τυχαία θα το ανακαλύψουν μετά το θάνατό του¹¹⁷⁵.

Συμπερασματικά στην ειδική συνταγματική προστασία της τέχνης στο άρθρο 16 παρ. 1 Σ αναγνωρίζεται τόσο ένα δικαίωμα να κάνει κανείς τέχνη και να μετέχει κανείς στην τέχνη όσο και η ανάγκη προστασίας του αγαθού της τέχνης έναντι των ειδικών κινδύνων που το απειλούν. Αυτή η προσέγγιση επιτυγχάνει αποτελεσματικότερα την προστασία της τέχνης και ιδίως εκείνων των καλλιτεχνικών ειδών που αντλούν από πραγματικές προσωπικές ιστορίες.

¹¹⁷⁴ Υπόθεση Ανδρουλάκη, Μον. Πρ. Αθ. 5208/2000 ασφ. Μέτρα, σελ. 579-580.

¹¹⁷⁵ Ενδεικτικά η περίπτωση της φωτογράφου δρόμου Vivian Maier που δεν εξέθεσε ποτέ τις φωτογραφίες της αλλά βρέθηκαν τυχαία μετά το θάνατό της, εκτέθηκαν και θεωρούνται σημαντικά έργα τέχνης. Bannos P., *The life and afterlife of Vivian Maier*, Paris Review, 20.11.2017. Προσβάσιμο σε : <https://www.theparisreview.org/blog/2017/11/20/the-life-and-afterlife-of-vivian-maier/>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ.

Δικαιολογημένες επεμβάσεις στο δικαίωμα στην προσωπική ιστορία χάριν της πληροφόρησης του κοινού.

Το δικαίωμα του κοινού να πληροφορείται τις ιστορίες των άλλων αποτελεί μέρος της ελευθερίας του πληροφορείσθαι. Η πληροφόρηση για την ζωή των άλλων αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου τρόπου κατανόησης και προσέγγισης ζητημάτων. Οι άνθρωποι έχουν την επιθυμία να μαθαίνουν για τις προσωπικές ζωές των άλλων ανθρώπων ως μέρος μιας προσπάθειας αυτοκατανόησης αλλά και αντίληψης του κόσμου γύρω τους. Αποτελεί ισχυρό κίνητρο για να παρακολουθούν ειδήσεις¹¹⁷⁶.

Το κοινό πληροφορείται τις ιστορίες άλλων μέσα από το δημοσιογραφικό λόγο. Τα ΜΜΕ έχουν ως δομική αρχή το ενδιαφέρον αυτό του κοινού για τις ανθρώπινες ιστορίες γεγονός που επηρεάζει τον τρόπο που θα μεταφέρουν ένα γεγονός και που θα εστιάσουν σε μια είδηση¹¹⁷⁷. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 μια σειρά από «νέα» λογοτεχνικά είδη ικανοποιούν αυτή την επιθυμία του κοινού. Πραγματεύονται πραγματικές προσωπικές ιστορίες αναφέροντάς το ρητά στον πρόλογο ή στο εξώφυλλο¹¹⁷⁸. Πρόκειται για τα είδη της αυτομυθοπλασίας (*autofiction*), της μη μυθοπλασιακής λογοτεχνίας (*non fiction literature*), το μυθιστορηματικό χρονικό και το ιστορικό μυθιστόρημα που αφηγείται γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας και η μυθιστορηματική βιογραφία και αυτοβιογραφία συνήθως διασημοτήτων και δημόσιων προσώπων. Αντίστοιχα κινηματογραφικά είδη είναι η δραματοποιημένη ταινία τεκμηρίωσης (*docudrama*), η δραματοποίηση πραγματικών ιστοριών (*docufiction*) και οι βιογραφικές ταινίες (*biographical/biopic movies*).

Στην αμερικανική, γαλλική, γερμανική και ελληνική έννομη τάξη και αναγνωρίζεται η κοινωνιολογική, ιστορική, πληροφοριακή και ευρύτερα γνωσιακή αξία αυτών των ειδών λόγου. Στη συνέχεια μετά από μια συνοπτική συγκριτική μελέτη της συνταγματικής προστασίας του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού (*πληροφορείσθαι*) στην αμερικανική, γαλλική, γερμανική και ελληνική έννομη τάξη και της εννοιολογικής προσέγγισης του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού, θα δοθούν νομολογιακά παραδείγματα για να διαπιστωθούν οι παράγοντες και τα κριτήρια που συνεκτιμούν τα δικαστήρια όταν εξετάζουν κατά πόσο το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού για αυτές τις ιστορίες δικαιολογεί την αποκάλυψη ή υπενθύμιση στο κοινό ιδιωτικής φύσης πληροφοριών για τους πρωταγωνιστές των ιστοριών αυτών.

¹¹⁷⁶ Graber, D. A., *Processing the news. How people tame the information tide* (2nd ed.), New York, Longman, 1988, σελ.212.

¹¹⁷⁷ Beyer A., *Human-interest fatigue: Audience Evaluations of a Massive Emotional Story*, International Journal of Communication 8, Jan 2014, σελ.1947. Σύμφωνα με έρευνες, οι αναγνώστες αυτών του είδους της δημοσιογραφίας που εστιάζει σε ανθρώπινες ιστορίες, έχουν την τάση να προσπερνούν τη συγκεκριμένη ιστορία και να στέκονται στις ιδέες που σχετίζονται με αυτή, να ταυτίζονται με τα πρόσωπα και να έχουν συναισθηματική εμπλοκή. Αλλά τείνουν να μην θυμούνται τα πραγματικά γεγονότα και την ευρύτερη πολιτική συζήτηση. Αυτού του είδους η δημοσιογραφία συμβάλει λιγότερο προς την ενημέρωση και περισσότερο σε μια κατανόηση ενός ζητήματος, την ενσυναίσθηση και την ευαισθητοποίηση για ένα θέμα. Beyer A., *Human-interest fatigue: Audience Evaluations of a Massive Emotional Story*, ο.π., σελ.1947.

¹¹⁷⁸ Όλα αυτά τα είδη απομονώνονται και αναγνωρίζονται ως νέα λογοτεχνικά είδη αλλά αποτελούν μίξη της μυθοπλασίας με άλλα είδη λόγου: η αυτομυθοπλασία αντλεί εκφραστικά στοιχεία από την αυτοβιογραφία, η μη μυθοπλασιακή λογοτεχνία από δημοσιογραφικά άρθρα που καλύπτουν εγκλήματα της επικαιρότητας, το μυθιστορηματικό χρονικό από το χρονογράφημα και ιστοριογραφία.

1. Προστατεύοντας την ελευθερία πληροφόρησης του κοινού για τις ιστορίες των άλλων.

1.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη.

Το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος των Η.Π.Α.¹¹⁷⁹. Όπως θα αναλυθεί, το περιεχόμενο και το εύρος αυτής της ελευθερίας προσδιορίζεται από τον Τύπο και τα θέματα που ασχολείται σε συνδιαμόρφωση με τη δημοφιλία αυτών στους αναγνώστες καθώς και τα κοινωνικά ήθη κάθε εποχής. Συνδέεται στενά με τη θεωρητική σύλληψη και νομολογιακή αναγνώριση του δικαιώματος της ιδιωτικότητας στις Η.Π.Α. όπου τίθενται και τα όρια προστασίας της ελευθερίας αυτής.

Όπως προαναφέρθηκε, στα 1890 οι Warren και Brandeis δημοσιεύουν το γνωστό άρθρο τους για το δικαίωμα ιδιωτικότητας. Η πρόταση για την αναγνώριση ενός νέου δικαιώματος κρίθηκε ως αναγκαία εξαιτίας της άνθισης του κίτρινου Τύπου εκείνης της εποχής. Μεταξύ του 1870 και του 1900 υπήρξε η εποχή της γέννησης της κίτρινης δημοσιογραφίας στις Η.Π.Α. Οι πιο φιλόδοξοι εκδότες της εποχής, ο Joseph Pulitzer και ο W.R. Hearst, έχοντας ως πρότυπα τους μεγάλους μυθιστοριογράφους της εποχής, όπως ο Κάρολος Ντίκενς που εστίαζαν σε καθημερινούς ανθρώπους και τις ιστορίες τους, εισήγαγαν τη δημοσιογραφία ανθρώπινου ενδιαφέροντος (*human interest*). Επέλεξαν να δημοσιεύουν ιστορίες πραγματικών εγκλημάτων, σκανδάλων και περιείχαν στήλες με σχολιασμό της ιδιωτικής ζωής δημόσιων προσώπων της εποχής όπως καλλιτεχνών, αθλητών και πολιτικών. Στόχος τους ήταν να προσελκύσουν ένα ευρύτερο κοινό να αγοράσει τις εφημερίδες τους πέρα από την μορφωμένη αστική τάξη της βικτωριανής εποχής¹¹⁸⁰.

Οι αποκαλύψεις αυτές είχαν σοβαρές συνέπειες. Ενδεικτικά περιστατικά που καταγράφηκαν εκείνη την εποχή ήταν τα εξής: η δημοσιογραφική αποκάλυψη ενός κρυφού γάμου ενός ζευγαριού οδήγησε στην αυτοκτονία του άνδρα. Η δημοσιογραφική αποκάλυψη του παρελθόντος ενός άνδρα, οποίος στα νιάτα του είχε προβλήματα με το νόμο αλλά στην ωριμότητά του είχε κερδίσει την εκτίμηση της κοινότητας που ζούσε, του προκάλεσε τόσο έντονο στρες που οδήγησε στον αιφνίδιο θάνατό του¹¹⁸¹.

Ο γραπτός Τύπος ουσιαστικά απειλούσε την καλή φήμη διάσημων προσώπων της εποχής αποκαλύπτοντας τις πιο σκοτεινές πλευρές της ζωής τους. Ταυτόχρονα η νέα τέχνη της φωτογραφίας και η χρήση της από τον Τύπο ερχόταν σε αντίθεση με τα ήθη της ανώτερης τότε τάξης που επέβαλε τη σεμνότητα και ευπρέπεια στο δημόσιο χώρο¹¹⁸². Η προστασία όσων θεωρούνταν ότι βλάπτονταν από τη δημοσίευση αυτών των πληροφοριών δεν ήταν δυνατή από το δίκαιο της δυσφήμισης (*defamation law*) γιατί τα γεγονότα ήταν αληθή¹¹⁸³. Για αυτό οι Warren και Brandeis υποστήριζαν ότι το δίκαιο της δυσφήμισης προστατεύει από βλάβες στη φήμη όχι στα συναισθήματα.

¹¹⁷⁹ Tribe L., *American Constitutional law*, ed. University Treatise Series 1979, σελ.675-76.

¹¹⁸⁰ Barbas, S., *Saving privacy from history*, 61 DePaul L. Rev. 973, (2011-2012), σελ.976 επ.

¹¹⁸¹ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law, Vol. 18, No. 2, December 2015; SUNY Buffalo Legal Studies Research Paper No. 2015-025, σελ. 519. Προσβάσιμο σε: <https://ssrn.com/abstract=2588870>, Παραπέμπει σε MacGill Hughes H., *The Social Interpretation of News*, 219 Annals AM. Acad. Pol. & Soc. Sci. 11, 12-14 (1942), Newspaper Brutality, Christian Union, Dec. 5, 1889.

¹¹⁸² Barbas S., *Saving privacy from history*, ο.π., σελ.981.

¹¹⁸³ Για τη σχέση αμερικανικού δικαίου της δυσφήμισης και της αλήθειας βλέπε αναλυτικά παραπάνω δεύτερο κεφάλαιο πρώτου μέρους.

Ταυτόχρονα υποστήριξαν ότι το κοινοδίκαιο ήδη προστάτευε το δικαίωμα του ατόμου να αποφασίζει πότε και σε ποιο βαθμό οι σκέψεις, συναισθήματα και αισθήσεις θα πρέπει να εκφράζονται σε τρίτους¹¹⁸⁴. Ταυτόχρονα, όμως, αναγνώριζαν ότι ο Τύπος διατηρούσε το προνόμιο να δημοσιεύει ζητήματα δημοσίου και γενικού ενδιαφέροντος. Οι λόγοι που επιτρέπουν τη δημοσίευση είναι όσοι αφορούν το δημόσιο συμφέρον, δηλ. προάγουν τη δημόσια ευημερία, το κοινό καλό όπως οι σοβαρές πολιτικές ειδήσεις, η ενημέρωση για τις δράσεις των πολιτικών αρχηγών κ.α. Το κουτσομπολιό δεν θεωρείται ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος¹¹⁸⁵.

Στις αρχές του 20ού αιώνα το δικαίωμα της ιδιωτικότητας αναγνωρίστηκε σε νομοθετήματα σε μια σειρά από αμερικανικές Πολιτείες. Μια από τις πρώτες ήταν η Πολιτεία της Νέας Υόρκης. Σε αυτή την πρώτη προσέγγιση από τη νομολογία ακολουθώντας την ερμηνεία των Warren/Brandeis το δικαιολογημένο δημόσιο ενδιαφέρον (αγγλ. *legitimate public interest*) δεν προσδιοριζόταν ως *τι ενδιέφερε το κοινό* αλλά *τι οι δικαστές εκτιμούσαν ότι το κοινό θα πρέπει να γνωρίζει προς όφελός του*. Όμως από το 1940 τα δικαστήρια σε μια σειρά από Πολιτείες άρχισαν να αμφισβητούν αυτό τον στενό εννοιολογικό προσδιορισμό του δημοσίου ενδιαφέροντος και να τον θεωρούν μορφή λογοκρισίας.

Η νέα προσέγγιση από τα δικαστήρια της έννοιας του δημοσίου ενδιαφέροντος λειτουργούσε σε μια αντίστροφη λογική. Αν ένα θέμα έλκυε την προσοχή ή το ενδιαφέρον του κοινού τότε μπορούσε να θεωρηθεί ως ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Επειδή υπήρχε μεγάλη περιέργεια για την ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων οι προσωπικές τους σχέσεις έγιναν ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Το ίδιο ίσχυε και για όσα πρόσωπα που εμπλέκονταν ηθελημένα ή αθέλητα σε ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Σε αυτά προστέθηκαν τα πρόσωπα που συμμετείχαν σε εγκλήματα ή ήταν θύματα εγκληματικών ενεργειών. Δεν απολάμβαναν νομική προστασία για όσα γεγονότα είχαν προκαλέσει το δημοσιογραφικό ενδιαφέρον. Ο στόχος ήταν τα δικαστήρια να μην λαμβάνουν αποφάσεις για ποια πληροφορία άξιζε να δημοσιευτεί. Ένας δικαστικός ορισμός του τι είναι ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος, ο οποίος θα αμφισβητούσε τις αποφάσεις των υπευθύνων στα ΜΜΕ, θα σήμαινε αυτόματα μια προσπάθεια ελέγχου του Τύπου από τη δικαστική εξουσία¹¹⁸⁶.

Με άλλα λόγια σύμφωνα με την κρατούσα νομολογία της εποχής κάποιος αναλαμβάνει το ρίσκο της δημοσιότητας απλά επειδή μετέχει πλέον σε μια κοινωνία στην οποία τα ΜΜΕ ασχολούνται με τις αληθινές ζωές καθημερινών ανθρώπων. Κάθε άνθρωπος αναλαμβάνει τον κίνδυνο της δημοσιότητας για κάθε του καθημερινή ενέργεια αν ο τύπος ή το κοινό τη θεωρήσει ενδιαφέροντα. Μόνο μια ιδιαίτερα μη κολακευτική δημοσιότητα που αφορούσε εξαιρετικά ιδιωτικά γεγονότα μπορούσε να θεωρηθεί ως παραβίαση της ιδιωτικότητας¹¹⁸⁷. Τα δικαστήρια εκτιμούσαν ότι το ενδιαφέρον του κοινού για την ελεύθερη κυκλοφορία της αλήθειας και την πρόσβαση σε ειδήσεις είναι τόσο ευρύ που είναι δύσκολο να το καθορίσεις και είναι επικίνδυνο

¹¹⁸⁴ Warren S. D./ Brandeis L.D., *The Right to Privacy*, 4 Harv. L. Rev. 193, (1890), σελ. 195.

¹¹⁸⁵ Warren S.D./ Brandeis L.D., *The Right to Privacy*, ο.π., σελ.214. Στη σύγχρονη θεωρία υποστηρίζεται ότι το κουτσομπολιό συνιστά ένα κανονικό και αναγκαίο μέρος της ζωής. Διαπαιδαγωγεί τους ανθρώπους για την ανθρώπινη φύση ή και έχει ψυχαγωγική διάσταση. Zimmerman D.L., *Requiem for a Heavyweight: A Farewell to Warren and Brandeis's Privacy Tort*, 68 Cornell L. Rev. 291, (1983) σελ. 334. Ταυτόχρονα κάποιος αναρωτιούνται αν ο σκοπός είναι μόνο διαπαιδαγωγικός για την ανθρώπινη φύση γιατί θα πρέπει να αναγνωρίζονται τα πραγματικά πρόσωπα πίσω από τις ιστορίες, Solove D. I., *The Virtues of Knowing Less: Justifying Privacy Protections Against Disclosure*, 53 Duke L.J. 967, 969 (2003), σελ. 1064.

¹¹⁸⁶ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill*, ο.π., σελ.523.

¹¹⁸⁷ Barbas S., *Saving privacy from history*, ο.π., σελ.1018.

να επιχειρήσει ένα δικαστήριο να μη θεωρήσει ως δικαιολογημένη τη δημόσια αποκάλυψη ιδιαίτερα των αληθινών περιστατικών¹¹⁸⁸.

Επιχειρώντας την επεξήγηση αυτής της νομολογιακής μετάβασης υποστηρίζεται ότι οφειλόταν στην μεταβολή των ηθών. Κατά τα τέλη του 19ού αιώνα, θεωρείται ως αρετή να κρύβει κανείς τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τα ενδιαφέροντά του στην οικειότητα του σπιτιού του άρα οποιαδήποτε έκθεση αυτών στη δημόσια σφαίρα ήταν σε μεγάλο βαθμό οικειοθελής. Ουσιαστικά παραχωρούσε το δικαίωμα περαιτέρω δημόσιας έκθεσης. Όμως αν κάποιος προχωρούσε σε αποκαλύψεις ιδιωτικών γεγονότων χωρίς τη συγκατάθεση του προσώπου, δεχόταν την κοινωνική κριτική. Σε περίπτωση μάλιστα που η αποκάλυψη δεν αφορούσε δημοσίου ενδιαφέροντος ζητήματα γινόταν αντιληπτή ως παραβίαση δικαιώματος. Συνεπεία αυτών των ηθών αναγνωρίστηκε νομολογιακά το δικαίωμα. Όπως χαρακτηριστικά έχει σημειωθεί, το «δικαίωμα του πολίτη για πληροφόρηση» έβρισκε τα όρια του εκεί που άρχιζε «το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής του αστού»¹¹⁸⁹.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα συνεπεία μιας γενικότερης κοινωνικής και πολιτιστικής αλλαγής, η έκφραση των συναισθημάτων, του εσωτερικού κόσμου αποτελούν μέρος της προσωπικότητας και μέσο αυτοπροβολής. Μέσω της ανόδου του μυθιστορήματος που αναφέρεται σε προσωπικά βιώματα απλών ανθρώπων αλλά και της δημοσιογραφίας της εποχής που καθιστά ως θέμα την ιδιωτική ζωή διασήμων αλλά και απλών ανθρώπων, οι άνθρωποι εξοικειώνονται με την έκθεση της ιδιωτικής ζωής. Ταυτόχρονα κάποια δημόσια πρόσωπα- όπως οι καλλιτέχνες και αθλητές- αρχίζουν να επιδιώκουν την δημοσιότητα της ιδιωτικής τους ζωής ως μέσο να γίνουν αναγνωρίσιμοι στο κοινό ώστε να παρακολουθεί τα επαγγελματικά τους εγχειρήματα.

Η θεματολογία ανθρώπινου ενδιαφέροντος δηλαδή τα ασυνήθιστα συμβάντα που συνέβησαν σε απλούς ανθρώπους, όπως αποτρόπαια εγκλήματα και καταστάσεις που έρχονταν σε αντίθεση με την κρατούσα ηθική τάξη όπως οι εξωσυζυγικές σχέσεις, ερωτικές ιστορίες, σκάνδαλα, ντροπιαστικά δηλαδή γεγονότα γίνονται πλέον εξαιρετικά δημοφιλή. Παρότι σε μικρό βαθμό συνδέονταν με σημαντικά δημόσια ζητήματα. Η αποδοχή αυτής της θεματολογίας σχετιζόταν με τα νέα ήθη αλλά και με την κοινωνική αξία του κουτσομπολιού ως μέσο κοινωνικοποίησης. Οι άνθρωποι της επαρχίας που ζούσαν πλέον στην ανώνυμη πόλη χρειάζονταν το κουτσομπολιό ως μέσο για να διατηρήσουν την αίσθηση της κοινότητας που είχαν χάσει μεταναστεύοντας στις μεγάλες πόλεις. Η πληροφόρηση για την ιδιωτική ζωή των γειτόνων τους οι οποίοι τους ήταν άγνωστοι χωρίς εύκολη δυνατότητα να τους γνωρίσουν λόγω των νέων ρυθμών ζωής, αντικαθιστούσε πλέον το κουτσομπολιό. Ήταν το είδος κοινωνικοποίησης που είχαν στα χωριά τους, αλλά τους έλειπε πια στην ζωή στην πόλη¹¹⁹⁰.

Σημαντική υποθήση για τον προσδιορισμό της έννοιας του δημοσίου ενδιαφέροντος υπήρξε η υπόθεση *Sidis v. F.Rpubl'g* (1940). Σε άρθρο του γνωστού αμερικανικού περιοδικού *New Yorker* γινόταν αναφορά στην ιστορία ζωής μιας μαθηματικής ιδιοφυΐας. Ο Sidis στην ηλικία των έντεκα χρόνων δίδασκε μαθηματικά στο Πανεπιστήμιο του Harvard. Στη συνέχεια όμως της ζωής του αποφάσισε να εγκαταλείψει μια ελπιδοφόρα καριέρα και λίγο πριν τα σαράντα ζούσε μόνος σε ένα διαμέρισμα έχοντας αποκτήσει περιεργές συνήθειες όπως για παράδειγμα είχε μια περιεργή εμμονή με τις διαδρομές λεωφορείων και μια άγνωστη ινδιάνικη φυλή¹¹⁹¹.

¹¹⁸⁸ Barbas S., *Saving privacy from history*, ο.π., σελ. 1030.

¹¹⁸⁹ Simitis S., *Reviewing Privacy in a information Society*, ο.π., σελ. 730 επ.

¹¹⁹⁰ Barbas, S., *Saving privacy from history*, ο.π., σελ.1014.

¹¹⁹¹ *Sidis v F-RPubl'g Corp.*, 113 F.2d 806, 809 (2d Cir1940).

Η αγωγή του Sidis κατά του εντύπου για παραβίαση της ιδιωτικότητάς του απορρίφθηκε και στον πρώτο και σε δεύτερο βαθμό παρότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο αποκαλύπτονταν με αμείλικτο τρόπο λεπτομέρειες της ιδιωτικής του ζωής.

Το δικαστήριο σημείωσε ότι «Δεν σχολιάζουμε αν ένα ζήτημα άξιο ενδιαφέροντος θα πρέπει πάντα να αποτελεί μια άμυνα. Οι αποκαλύψεις μπορεί να είναι τόσο οικείες και ανεπιθύμητες από τη θέση του θύματος που να εξοργίσουν το αίσθημα αξιοπρέπειας της κοινότητας. Αλλά αν κάποιος επικεντρώνεται σε ένα δημόσιο πρόσωπο και κάνει αληθή σχόλια για την εμφάνισή του, το λόγο, τις συνήθειες και άλλες πλευρές της προσωπικότητάς του δεν παραβιάζει αυτό το όριο. Δυστυχώς ή ευτυχώς οι δυστυχίες και οι αδυναμίες των γειτόνων και των δημόσιων προσώπων είναι ζητήματα σημαντικού ενδιαφέροντος για το κοινό και όταν αυτά είναι τα ήθη της κοινότητας δεν θα ήταν συνετό το δικαστήριο να απαγορεύσει την έκφρασή τους στις καθημερινές εφημερίδες, τα βιβλία και τα περιοδικά».

Αναγνώρισε το δικαστήριο ότι ο δημόσιος σκοπός αυτού του είδους δημοσιογραφίας είναι ότι ουσιαστικά ανταποκρίνεται στο δικαίωμα του κοινού να έχει πρόσβαση στις ατυχείς στιγμές της ιστορίας της ζωής γειτόνων και δημοσίων προσώπων¹¹⁹². Ταυτόχρονα όμως η υπόθεση *Sidis v. F-R Publishing Co* έθεσε και ένα όριο για τη δημοσίευση αληθών πληροφοριών. Ακόμα και αν υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον για μια δημοσίευση και δημοσιεύονται αληθή γεγονότα, αν είναι τόσο ιδιωτικά και τόσο ανεπιθύμητη η έκθεσή τους από το πρόσωπο ώστε να εξοργιστεί η αίσθηση της αξιοπρέπειας της κοινότητας, τότε η δημοσίευση δεν προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος των Η.Π.Α.¹¹⁹³.

Όπως προαναφέρθηκε, τη δεκαετία του 1960 ο Prosser συστηματοποίησε τη μέχρι τότε νομολογία του κοινοδικαίου που αναγνώριζε ένα δικαίωμα ιδιωτικότητας προχώρησε σε μια κατηγοριοποίηση του δικαιώματος αυτού σε τέσσερις εκφάνσεις¹¹⁹⁴. Μεταξύ αυτών ήταν και η παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητας με αποκάλυψη ιδιωτικών πληροφοριών. Για να κριθεί ότι προσβάλεται το δικαίωμα ιδιωτικότητας, θα πρέπει να εξεταστούν τα εξής στοιχεία: α) αν οι αποκαλύψεις λεπτομερειών της ιδιωτικής ζωής θα θεωρούνταν προσβλητικές ή ανάρμοστες για ένα μέσο συνηθισμένο άνθρωπο, β) αν η δημοσίευση θα πρέπει να αξιολογηθεί ως ικανή να μεταδοθεί ως είδηση (αγγλ. newsworthiness) και γ) αν προκαλεί το νόμιμο δημόσιο ενδιαφέρον (αγγλ. legitimate public concern).

Ο Prosser υποστήριξε ότι ο τύπος με την εμπειρία ή το ένστικτό του αναφορικά με το τι επιθυμούν να διαβάσουν οι αναγνώστες έχει επιτύχει να αναπτύξει το δικό του ορισμό των «ειδήσεων». Αρκεί μια ματιά στην πρωινή εφημερίδα για να αναδειχθεί το εννοιολογικό περιεχόμενο των ειδήσεων¹¹⁹⁵. Όπως σημείωσε, οι ειδήσεις και ο,τι προκαλεί το δημόσιο ενδιαφέρον είναι όσες πληροφορίες αφορούν ενδιαφέρουσες πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας εν γένει. Για αυτό υποστήριξε μια ευρεία έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού που συνοψίζεται στη φράση: «αν δημοσιεύεται κάτι, τότε θα πρέπει να είναι ζήτημα δημόσιου ενδιαφέροντος». Θεωρούσε ως μορφή λογοκρισίας οι δικαστές να αποφασίζουν για το τι επιτρέπεται να διαβάσει το κοινό αντί να αποφασίζει ο

¹¹⁹² Barbas S., *Saving privacy from history*, ο.π., σελ.1013.

¹¹⁹³ Βλέπε *Virgil v. Time, Inc.*, 424 F. Supp. 1286, 1289 (S.D. Cal. 1976).

¹¹⁹⁴ Σε τέσσερις βασικές εκφάνσεις: α) επέμβαση στον ενάγοντα, β) η δημόσια αποκάλυψη ντροπιαστικών ιδιωτικών γεγονότων, γ) η δημοσιότητα που τοποθετεί υπό ψευδή φωτισμό τον ενάγοντα σε δημόσια θέα, δ) επέμβαση στην ιδιωτικότητα μέσω ιδιοποίησης. Prosser W., *Privacy*, ο.π., σελ.383 επ.

¹¹⁹⁵ Prosser W., *Privacy*, ο.π., σελ.412.

Τύπος. Για εκείνον επαρκής δοκιμασία για το αν επιτρέπεται μια δημοσίευση αληθών ιδιωτικών γεγονότων είναι αν πράγματι προκαλεί το έννομο δημόσιο ενδιαφέρον. Για να διαπιστωθεί ο έννομος χαρακτήρας υπονόησε μια στενή σχέση μεταξύ του ρόλου που διαδραματίζει το δημόσιο πρόσωπο, του ενδιαφέροντος του κοινού και της φύσης των ιδιωτικών γεγονότων που αποκαλύπτονται. Έθεσε δηλ. ένα ζήτημα αναλογικότητας¹¹⁹⁶.

Σε αυτή τη θεωρητική κατεύθυνση αντιτάχθηκε ο θεωρητικός του αντίπαλος ο Bloustein ο οποίος υποστήριξε την προηγούμενη νομολογιακή προσέγγιση. Για κείνον το κοινό έχει έννομο ενδιαφέρον μόνο για πληροφορίες που αφορούν τη διακυβέρνηση των κοινών διευρύνοντας με αυτό τον τρόπο την προστασία της ιδιωτικότητας¹¹⁹⁷. Όπως χαρακτηριστικά σημείωνε «*οτιδήποτε μπορεί να δημοσιευτεί είναι άξιο να θεωρηθεί ως είδηση με την έννοια ότι πράγματι ικανοποιεί το δημόσιο ενδιαφέρον ή την περιέργεια. Ο Τύπος δεν μπορεί παρά να είναι ο τελευταίος κριτής επί του τι θεωρείται άξιο να δημοσιευτεί. Όμως αυτό δεν συνεπάγεται ότι θα πρέπει ο τύπος να καθορίζει τι το κοινό θα πρέπει να πληροφορείται για να ικανοποιηθούν οι σκοποί της αυτοκυβέρνησής του*»¹¹⁹⁸. Σύμφωνα με τη νομολογία του Ανώτατου δικαστηρίου των Η.Π.Α. ο λόγος για ζητήματα που αφορούν τις δημόσιες υποθέσεις δεν είναι μόνο αυτοέκφραση αλλά είναι η ουσία της αυτοκυβέρνησης¹¹⁹⁹.

Το Restatement (Second) του Δικαίου των Αδικοπραξιών (αγγλ. Law of the Torts) § 652B (1976) υιοθέτησε τις τέσσερις εκφάνσεις του Prosser¹²⁰⁰. Αναφορικά με την έκφανση της παραβίασης της ιδιωτικότητας μέσω της δημοσιότητας της ιδιωτικής ζωής διαφοροποίησε τις προϋποθέσεις. Όπως ορίζει, «*όποιος δημοσιεύει ένα ζήτημα που αφορά τη ζωή του άλλου υπέχει ευθύνη για την παραβίαση της ιδιωτικότητάς του αν το ζήτημα που δημοσιεύεται είναι τέτοιας φύσης που θα μπορούσε να θεωρηθεί ιδιαιτέρως προσβλητικό και ανάρμοστο σε ένα λογικό πρόσωπο και δεν είναι ζήτημα που να προκαλεί το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού*»¹²⁰¹. Με άλλα λόγια διαφοροποιήθηκε από τη θεωρία του Prosser καθώς έκρινε αθέμιτες τις δημοσιεύσεις που αφορούν ιδιαιτέρως προσβλητικά ιδιωτικά γεγονότα και όσες δεν αφορούν το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού. Με τον τρόπο αυτό έκανε δυσκολότερη την απόδειξη του τρίτου κριτηρίου. Επίσης δεν χρησιμοποίησε την ορολογία του Prosser, δηλ. της δημοσίευσης που κρίνεται άξια να αποτελέσει είδηση (newsworthiness)¹²⁰².

¹¹⁹⁶ Prosser W., *Privacy*, ο.π., σελ. 410-422.

¹¹⁹⁷ Bloustein E., *The first Amendment and Privacy. The supreme court justice and the philosopher*, 28 Rutgers L. Rev. 41, (1974), σελ.56.

¹¹⁹⁸ Bloustein E., *The first Amendment and Privacy. The supreme court justice and the philosopher* ο.π., σελ.83.

¹¹⁹⁹ *Garrison v. Louisiana* (1964) 379 U.S. 64, 77 [13 L.Ed.2d 125, 134, 85 S.Ct. 209.

¹²⁰⁰ Ο Prosser επηρέασε τη διαμόρφωση των αδικοπραξιών καθότι εργαζόταν στο American Law Institute ως Reporter. Schwartz/Peifer, *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ.1938. Για τα Restatement και τη νομική τους ισχύ βλέπε παραπάνω.

¹²⁰¹ Το κείμενο στα αγγλικά είναι: 652D. Publicity Given to Private Life. One who gives publicity to a matter concerning the private life of another is subject to liability to the other for invasion of his privacy, if the matter publicized is of a kind that: (a) would be highly offensive to a reasonable person, and (b) is not of legitimate concern to the public. Το κείμενο προσβάσιμο σε: <http://www.tomwbell.com/NetLaw/Ch05/R2ndTorts.html>.

¹²⁰² Για διαφορές μεταξύ της θεωρίας του Prosser και του Restatement βλέπε αναλυτικά Schwartz P./Peifer, *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ. 1956 επ.

Όμως σε σχόλιο στο Restatement σημειώθηκε ότι: «σε σημαντική έκταση σε συμφωνία με τα ήθη της κοινότητας, οι εκδότες και οι παραγωγοί ειδήσεων έχουν ορίσει ποια πληροφορία αξίζει να αποτελέσει είδηση όπως επιβεβαιώνεται με μια ματιά στην πρωινή εφημερίδα»¹²⁰³. Επίσης σημειώνεται ότι: «η προνομοιακή προστασία που δίδεται στις δημοσιεύσεις που θεωρούνται άξιες για ειδήσεις δεν είναι χωρίς όριο. Όταν το δημοσίευμα είναι τόσο προσβλητικό ώστε να αποτελεί μία νοσηρή περιγραφή με αδιάκριτο τρόπο των ιδιωτικών ζωών των άλλων για να εξυπηρετηθούν αποκλειστικά οι ιδιοτελείς σκοποί του Τύπου, τότε δεν εξυπηρετεί το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού και δεν αξίζει συνταγματικής προστασίας. Επίσης δεν είναι θεμιτοί σκοποί μιας δημοσίευσης η παρενόχληση ή ο εκβιασμός»¹²⁰⁴.

Στην κρατούσα νομολογία ακολουθείται τόσο η θεωρία του Prosser όσο και τα κριτήρια του Restatement. Για παράδειγμα σημειώνεται ότι προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία του Συντάγματος των Η.Π.Α. το περιεχόμενο μιας δημοσίευσης όταν θεωρείται ουσιωδώς σχετικό με ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος¹²⁰⁵. Κάποια δικαστήρια σημειώνουν ότι η δημοσίευση ιδιωτικών γεγονότων δεν προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία εκτός αν θεωρηθούν ως άξια να δημοσιευτούν ως ειδήσεις. Με άλλα λόγια η διάδοση ιδιωτικών γεγονότων που δεν θεωρούνται «άξια να αποτελέσουν ειδήσεις» (newsworthy) δεν προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία¹²⁰⁶.

Αναφορικά με τα κριτήρια που λαμβάνουν υπόψιν τα δικαστήρια σε Πολιτείες όπως της Καλιφόρνιας, καθορίζοντας αν ένα περιστατικό προκαλεί το δημόσιο ενδιαφέρον και συνακόλουθα αν προστατεύεται η δημοσίευση που αποκαλύπτει αληθή ιδιωτικά γεγονότα εξετάζονται μια σειρά από παράγοντες. Μεταξύ αυτών είναι οι εξής: α) η κοινωνική αξία των δημοσιευμένων γεγονότων, β) το βάθος της επέμβασης σε φαινομενικά ιδιωτικές υποθέσεις και γ) αν ένα πρόσωπο έχει δεχτεί οικειοθελώς να βρεθεί σε μια κατάσταση που είχε ως συνέπεια να αποκτήσει κακή φήμη/δημοσιότητα¹²⁰⁷.

Ακολουθώντας τη μεθοδολογία του Prosser εξετάζουν αυτά τα κριτήρια σε στενή σχέση μεταξύ τους. Αν η πληροφορία που δημοσιεύτηκε είχε προηγουμένως εκτεθεί στη δημόσια σφαίρα και αν δεν αποτελεί ουσιαστική επέμβαση στην ιδιωτική ζωή του ενάγοντα, η δημοσίευση προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία ακόμα και αν η κοινωνική χρησιμότητά της είναι μικρή. Από την άλλη μεριά όταν το δικαιολογημένο ενδιαφέρον στη δημοσιευμένη πληροφορία είναι ουσιώδες, επιτρέπεται μια μεγαλύτερη επέμβαση στην ιδιωτική ζωή του ενάγοντα ειδικά στις περιπτώσεις που ο ενάγων οικειοθελώς εκτέθηκε στην δημόσια σφαίρα¹²⁰⁸.

¹²⁰³ RESTATEMENT (SECOND) OF TORTS § 652D cmt. g (1977).

¹²⁰⁴ RESTATEMENT (SECOND) OF TORTS § 652D cmt. h (1977). Αναλυτικά βλέπε Paton-Simpson E., *Private Circles and Public Squares: Invasion of Privacy by the Publication of 'Private Facts'*, 61 Mod. L. Rev. 318 (1998).

¹²⁰⁵ Gilbert v. Med. Econs. Co., 665 F.2d 305,308 (10th Cir. 1981), Shuhuan v. Group W Prods., Inc., 955 P.2d 469, 484 (Cal. 1998).

¹²⁰⁶ Όπως σημειώνεται «η δημοσίευση ιδιωτικών γεγονότων θα πρέπει να θεωρηθεί ως δημοσιογραφικό ενδιαφέροντος αλλιώς δεν προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία» Virgil v. Time, Inc., 527 F.2d 1122, 1128 (9th Cir. 1975). Επίσης «η διάδοση ιδιωτικών γεγονότων που δεν έχουν δημοσιογραφικό ενδιαφέρον δεν προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία» Gilbert v. Med. Econs. Co., 665 F.2d 305,308 (10th Cir. 1981).

¹²⁰⁷ Σχετική νομολογία J.P. Turnbull v. American Broadcasting Co., 2004 U.S. Dist. LEXIS 24351 (2004), Gill v. Curtis Publishing Co., 38 Cal. 2d 273 (1952), Hill v. National Collegiate Athletic Assn., 7 Cal. 4th 1, 25 (1994), Sanders v. American Broadcasting Co., Inc., 20 Cal. 4th 907, 914 (1999).

¹²⁰⁸ Στη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α., υπάρχει διαχωρισμός των προσώπων που απασχολούν τη δημοσιότητα. Στην πρώτη κατηγορία είναι τα πρόσωπα που ασχολούνται με δημόσιες υποθέσεις, εξ αυτού του λόγου απασχολούν τις ειδήσεις και τη δημόσια προσοχή, στη δεύτερη

Μεγαλύτερο δημόσιο ενδιαφέρον προκαλούν πληροφορίες που αφορούν πολιτικά πρόσωπα. Όπως προαναφέρθηκε, στην κρατούσα νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α σημειώνεται ότι η Πρώτη Τροπολογία εμπεριέχει την βαθιά εθνική δέσμευση στην αρχή ότι ο διάλογος για δημόσια ζητήματα θα πρέπει να είναι ζωηρός, χωρίς αναστολές και όρια, και μερικές φορές θα πρέπει να εμπεριέχει σφοδρή, καυστική κριτική και μερικές φορές δυσάρεστα αιχμηρές επιθέσεις στην κυβέρνηση και στους δημόσιους λειτουργούς¹²⁰⁹. Εξαιτίας των δημόσιων ευθυνών που αναλαμβάνουν οι κυβερνητικοί υπάλληλοι είναι το κύριο παράδειγμα δημόσιων προσώπων τα οποία δέχονται τη μεγαλύτερη έκθεση της ιδιωτικής ζωής τους.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, σύμφωνα με την κρατούσα νομολογία, αποκαλύψεις ιδιωτικών πληροφοριών δικαιολογούνται χάριν του δημοσίου ενδιαφέροντος που περιλαμβάνει τόσο ζητήματα σημαντικής κοινωνικής ωφέλειας όπως ο διάλογος και κριτική για τη διακυβέρνηση των κοινών αλλά και ζητήματα για τα οποία το κοινό ενδιαφέρεται όπως διαπιστώνει μέσω της εμπειρίας δημοσίευσης των πληροφοριών αυτών ο γραπτός Τύπος. Επιλέγεται ο Τύπος ακριβώς γιατί κρίνεται ότι έχει ένα καλύτερο μηχανισμό δοκιμασίας αν μια πληροφορία αξίζει να αποτελέσει είδηση¹²¹⁰. Το όριο που τίθεται από τη νομολογία είναι -όπως τέθηκε στην απόφαση *Sidis* -ότι δεν πρέπει μια πληροφορία ακόμα και αν αποτελεί είδηση να εξοργίζει την κοινότητα πλήττοντας ένα βαθύ αίσθημα αξιοπρέπειας. Επίσης σε πιο πρόσφατη νομολογία αντίστοιχα περιορισμοί τίθενται και για τις ειδήσεις που δημοσιεύονται για λόγους προφανούς εκμετάλλευσης της δημόσιας περιέργειας¹²¹¹.

Κατά συνέπεια η ελευθερία πληροφόρησης του κοινού θεμελιώνεται στην έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού που συχνά περιορίζεται στις πληροφορίες, οι οποίες κρίνονται άξιες να αποτελέσουν είδηση¹²¹². Επιλέγεται η εμπειρική ουσιαστικά κρίση του Τύπου σχετικά με το τι ενδιαφέρει το κοινό προκειμένου να αποτραπεί ο πατερναλιστικός ρόλος του κράτους και της δικαστικής εξουσίας επί της πληροφόρησης του κοινού. Το περιεχόμενο και η έκταση της πληροφορίας διαμορφώνεται από τον τρόπο που λειτουργεί ο Τύπος, τα ζητήματα που επιλέγει να επικεντρωθεί και τον τρόπο που το κοινό τα αποδέχεται ή τα απορρίπτει. Όλοι αυτοί οι παράγοντες με τη σειρά τους διαμορφώνονται από τα ήθη κάθε εποχής. Εξ αυτού του λόγου ο Τύπος στις Η.Π.Α. θεωρείται ότι μπορεί να παραβιάσει την ιδιωτικότητα ιδίως των πολιτικών προσώπων περισσότερο από οπουδήποτε αλλού στον κόσμο¹²¹³.

Όπως υποστηρίζεται την θεωρία, δυο πλέον είναι τα βασικά ζητήματα που

κατηγορία ανήκουν όσοι οικειοθελώς έχουν απασχολήσει την δημόσια σφαίρα και στην τρίτη κατηγορία ανήκουν όσοι έχουν γίνει γνωστοί χωρίς να το επιθυμούν. Αναλυτικά βλέπε Schwartz P.M., Peifer K.N.S, *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ.1978.

¹²⁰⁹ Kapellas v. Kofman , 1 Cal.3d 20, .S. F. No. 22666. In Bank. Oct. 24, 1969. Το κείμενο της απόφασης διαθέσιμο σε: <http://scocal.stanford.edu/opinion/kapellas-v-kofman-30135>.

¹²¹⁰ Zimmerman D., *Requiem for a Heavyweight: A Farewell to Warren and Brandeis's Privacy Tort*, 68 Cornell L. Rev. 291 (1983) , σελ. 353.

¹²¹¹ Haynes v. Alfred A. Knopf, Inc., 8 F.3d 1222, 1229 (7th Cir. 1993).

¹²¹² Αλλά είναι αμφίβολο αν ο όρος ειδησεογραφικού ενδιαφέροντος είναι περιγραφικός ή αξιολογικός κανονιστικός (αγγλ. normative). Στην πρώτη περίπτωση το γεγονός ότι δημοσιεύτηκε καθιστά άμεσα ένα δημοσίευμα άξιο να θεωρηθεί είδηση καθώς με αυτό τον τρόπο κρίθηκε από τον εκδότη. Με αυτό τον τρόπο σπάνια μπορεί κάποιος να δικαιωθεί για παραβίαση της ιδιωτικότητάς του. Στην δεύτερη περίπτωση τα δικαστήρια αξιολογούν το ενδιαφέρον του κοινού κατά περίπτωση. Αν δεν βρεθούν επαρκή κριτήρια για την αξιολόγηση της δικαστικής κρίσης τότε περιορίζεται υπέρμετρα ο λόγος. Editors, Law Review, Comments. *The right of privacy: Normative-descriptive confusion in the defense of newsworthiness*, Univ. Chic. L. R, Vol 30, Issue 4, ο.π.,725-726.

¹²¹³ Barbas S., *Saving privacy from history*, ο.π, σελ. 967.

κρίνονται από τα δικαστήρια: αν είχε δοθεί συγκατάθεση και αν η πληροφορία που δημοσιοποιήθηκε θεωρήθηκε ως είδηση¹²¹⁴. Το ειδησεογραφικό ενδιαφέρον έχει σχεδόν υποκαταστήσει την έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού. Υποστηρίζεται ότι η έμφαση στη φύση των πληροφοριών ως ειδησεογραφικού ενδιαφέροντος είναι περιοριστική και ακόμα και αντισυνταγματική. Ουσιαστικά συνιστά μια διχοτόμηση μεταξύ του λόγου που αξίζει συνταγματική προστασία και εκείνου που δεν αξίζει¹²¹⁵. Η ελευθερία πληροφόρησης του κοινού δεν θα πρέπει να περιορίζεται σε όσες πληροφορίες έχουν μόνο δημοσιογραφικό ενδιαφέρον διότι μπορεί να αποκλειστούν πληροφορίες με σημαντική κοινωνική, πολιτική ή πολιτιστική αξία. Ουσιαστικά αποτελεί μια περιοριστική ερμηνεία ότι η ελευθερία του λόγου προστατεύεται μόνο χάριν αξιών όπως της αυτοκυβέρνησης των κοινών ενώ αποκλείονται άλλες. Με άλλα λόγια το κοινό μπορεί να έχει δικαίωμα πληροφόρησης και για λόγο που δεν έχει δημοσιογραφικό ενδιαφέρον αλλά αυτό το δικαίωμά του παραβλέπεται -όπως τίθενται τα κριτήρια στην κρατούσα νομολογία.

Όπως υποστηρίζεται από τη θεωρία, οδηγός για το τι πραγματικά ενδιαφέρει το κοινό θα πρέπει να είναι το ίδιο το περιεχόμενο μιας πληροφορίας σε συνάρτηση με την αξία του και να μη διαμεσολαβείται υποχρεωτικά από την κρίση του Τύπου¹²¹⁶. Το γεγονός ότι τα δικαστήρια βασίζονται στην κρίση των υπεύθυνων ύλης των ΜΜΕ για αποφασίσουν αν μια πληροφορία είναι δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος έχει ένα αναμφισβήτητο πλεονέκτημα. Αποκλείει φαινόμενα δικαστικής αυθαιρεσίας. Αλλά θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν ότι αυτό που ενδιαφέρει το κοινό δεν είναι πάντα αυτό που προβάλλουν τα ΜΜΕ. Αυτό που ενδιαφέρει την κοινωνία δεν εμπίπτει πάντοτε στην έννοια του δικαιολογημένου δημοσίου ενδιαφέροντος όπως έχει περιοριστικά νοηθεί¹²¹⁷.

Επίσης σημειώνεται ότι το δίκαιο προστασίας της ιδιωτικότητας έχει στόχο όχι να διαχωρίσει μεταξύ λόγου δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος και μη αλλά να αποτρέψει τις μη δικαιολογημένες αποκαλύψεις ιδιωτικών πληροφοριών και ιδιαίτερα τις ανεπιθύμητες και συναισθηματικά επώδυνες αποκαλύψεις. Το ειδησεογραφικό ενδιαφέρον συνιστά μια δικαιολογημένη αποκάλυψη αλλά δεν είναι η μοναδική¹²¹⁸. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η αφήγηση μιας πραγματικής ιστορίας ζωής. Υπάρχουν περιπτώσεις που αφηγήσεις προσωπικών ιστοριών δεν έχουν προφανές ειδησεογραφικό ενδιαφέρον αλλά - όπως αναλύθηκε παραπάνω - υπηρετούν άλλες σημαντικές αξίες που χρήζουν συνταγματική προστασία όπως η αυτονομία και η αυτοπραγμάτωση. Οι αφηγήσεις ζωής προσθέτουν οπτικές για την κοινωνική πραγματικότητα εμπλουτίζοντας τόσο τον δημόσιο διάλογο όσο και την εν γένει γνώση για την ανθρώπινη κατάσταση¹²¹⁹.

Σημειώνεται ότι το δίκαιο προστασίας της ιδιωτικότητας στην συγκεκριμένη έκφραση της αποκάλυψης ιδιωτικών γεγονότων (*disclosure of private facts*) έχει δυο στόχους. Ο πρώτος είναι να διασφαλιστεί ότι οι ευαίσθητες προσωπικού χαρακτήρα πληροφορίες που αποκαλύπτονται δεν είναι τέτοιας φύσης που να κρίνονται

¹²¹⁴ West S., *The story of us. Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ.627.

¹²¹⁵ West S., *The story of us, Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ.628

¹²¹⁶ West S., *The Story of Me: The Underprotection of Autobiographical Speech*, ο.π., σελ 910.

¹²¹⁷ West S., *The story of us. Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π, σελ. 641.

¹²¹⁸ West S., *The story of us, Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ. 629.

¹²¹⁹ West S., *The story of us, Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ. 635.

ιδιαίτερος προσβλητικές. Ο δεύτερος είναι να εξεταστεί ο σκοπός της αποκάλυψης και συγκεκριμένα να διερευνηθεί αν ο σκοπός της αποκάλυψης είχε τόσο μικρή κοινωνική ή προσωπική αξία ώστε να μην δικαιολογείται η βλάβη που προξένησε¹²²⁰. Το κρίσιμο ζήτημα που θα πρέπει να ερευνηθούν τα δικαστήρια δεν θα πρέπει να είναι το ειδησεογραφικό ενδιαφέρον για ένα συγκεκριμένο λόγο αλλά αν ο λόγος που ο εναγόμενος αποκάλυψε τις ιδιωτικές πληροφορίες είναι επαρκώς σημαντικός ώστε να υπερβεί τη συναισθηματική βλάβη του ενάγοντα¹²²¹.

Για αυτό υποστηρίζεται ότι τα δικαστήρια αντί του κριτηρίου του ειδησεογραφικού ενδιαφέροντος για την αποκάλυψη της συγκεκριμένης πληροφορίας θα πρέπει να δίδουν έμφαση στο κατά πόσο είναι δικαιολογημένη η αποκάλυψη των πληροφοριών. Θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψιν τα εξής κριτήρια: α) αν ένα λογικό πρόσωπο θα έκρινε ότι η φύση της πληροφορίας είναι τέτοια που ένα λογικό πρόσωπο θα την έβρισκε ως προσβλητική. Δεν αρκεί απλά να δημιουργήσει αισθήματα ντροπής ή να έχει γελοιοποιήσει τον ενάγοντα. Αλλά θα πρέπει να αποτελέσει ένα σοκ σε όποιον υποστεί αυτή την δημόσια έκθεση προσωπικών του πληροφοριών¹²²², β) ο σκοπός αποκάλυψης των ιδιωτικών πληροφοριών δεν είναι παρενόχληση, εκβιασμός ή απλή ικανοποίηση της περιέργειας του κοινού και γ) αν αυτός ο σκοπός αυτός κρίνεται δικαιολογημένος από ένα λογικό πρόσωπο. Για να κριθεί αν η δικαιολόγηση της αποκάλυψης είναι επαρκής ώστε να υπερισχύσει της βλάβης, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν το πλαίσιο που αποκτήθηκε και αποκαλύφθηκε, ο σκοπός και η χρήση της ιδιωτικής πληροφορίας¹²²³.

Όπως σημειώνεται για τις αληθείς πληροφορίες η παρεχόμενη προστασία είναι ευρύτερη για την μετάδοση η δημοσίευσή τους και συνήθως γίνεται δεκτή η υπεροχή του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος¹²²⁴. Αλλά όπως έχει σημειωθεί, η ιδέα ότι όλες οι αληθείς πληροφορίες θα πρέπει να δημοσιεύονται γιατί είναι ενδιαφέρουσες για το κοινό, θα πρέπει να απορριφθεί¹²²⁵. Όπως θα δούμε αναλυτικά σε νομολογιακά παραδείγματα στη συνέχεια, η δημοσίευση αληθινών ιδιωτικών στιγμών δεν θεωρείται πάντα λόγος που χρήζει υπέρτερης προστασίας έναντι της ιδιωτικότητας. Το δημόσιο συμφέρον πληροφόρησης, το συμφέρον του κοινού φαίνεται να δικαιολογεί επεμβάσεις χάριν και «άλλων» αληθειών και συμφερόντων εκτός από την τεκμηριωμένη αλήθεια για τα πραγματικά γεγονότα.

1.2. Στη γερμανική έννομη τάξη.

Το δικαίωμα πληροφόρησης κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 του Θεμελιώδη Νόμου της Βόννης. Καθένας έχει το δικαίωμα να εκφράζει και να διαθέτει ελεύθερα

¹²²⁰ West S., *The story of us, Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ. 631.

¹²²¹ West S., *The story of us, Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ.629.

¹²²² West S., *The story of us., Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ.631.

¹²²³ West S., *The story of us, Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ.635.

¹²²⁴ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ. 75.

¹²²⁵ Στην απόφαση *Virgil v. Time, Inc.* 424 F. Supp. 1286, 1289 (S.D. Cal. 1976) απορρίφθηκε η ιδέα ότι όλες οι αληθείς πληροφορίες εμπίπτουν στην έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού. Όπως σημειώθηκε στο σκεπτικό του δικαστηρίου, «αν εκτείνουμε την προστασία σε όλες τις αληθείς πληροφορίες θα ήταν σαν να αρνούμαστε ότι υπάρχουν ιδιωτικά γεγονότα ή γεγονότα που είναι ιδιωτικά για τον Τύπο. Θα σήμαινε ότι μπορεί να τα δημοσιεύσει στην έκταση που ο ίδιος έκρινε ότι τον βόλεψε. Αλλά στην έκταση που η ιδιωτικότητα συνεχίζει να υπάρχει, θα πρέπει να διασφαλίζεται η προστασία της από το νόμο όχι από την διάθεση και την αδιακρισία του Τύπου».

την άποψη του προφορικά ή γραπτά ή με εικόνες και να πληροφορείται από τις ανοιχτές πηγές πληροφόρησης του κοινού. Κατοχυρώνονται η ελευθερία του Τύπου και της δημοσιογραφίας μέσω του ραδιοφώνου. Απαγορεύεται η λογοκρισία. Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου προβλέπεται ότι αυτά τα δικαιώματα βρίσκουν τα όρια τους στους γενικούς νόμους, στην προστασία της νεότητας και στους νόμους προστασίας του δικαίου της τιμής¹²²⁶.

Αντίστοιχα με τη δυσκολία να γίνει αποδεκτό το δικαίωμα ιδιωτικότητας στην αμερικανική θεωρία και νομολογία, έγινε δεκτό και το δικαίωμα επί της προσωπικότητας στη γερμανική έννομη τάξη. Μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα δεν γινόταν αποδεκτό το δικαίωμα στην προσωπικότητα (με εξαίρεση το ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού). Είχε επικρατήσει η άποψη μεταξύ των Πανδεκτιστών ότι ένα γενικό δικαίωμα προσωπικότητας θα περιόριζε υπέρμετρα την ελευθερία του ανθρώπου¹²²⁷. Επίσης η Επιτροπή για την Τροπολογία του γερμανικού αστικού κώδικα είχε αντιρρήσεις να δοθεί σε άυλα αγαθά αντίστοιχη προστασία με τα υλικά αγαθά της ιδιοκτησίας και να δοθεί αποζημίωση για ηθική βλάβη¹²²⁸.

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο κατοχυρώθηκε η συνταγματική προστασία της αξιοπρέπειας και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας στα άρθρα 1 και 2 του Βασικού Νόμου¹²²⁹. Αλλά υποστηριζόταν ότι πρόκειται για δικαιώματα που στοχεύουν την προστασία μόνο από το κράτος. Για αυτό το Γερμανικό Ακυρωτικό Δικαστήριο διέπλασε την αποκατάσταση της μη περιουσιακής ζημίας σε περιπτώσεις προσβολών της προσωπικότητας και αξιώσεις άρσης και παράλειψής της¹²³⁰.

Από το 1977 στην νομολογία του Συνταγματικού Δικαστηρίου υπό την επίδραση της καντιανής σκέψης υποστηρίχθηκαν τα εξής: το άτομο δεν μπορεί να είναι ένα απλό αντικείμενο του κράτους αντίθετα η εγγενής αξιοπρέπεια του ατόμου αποτελείται από την αναγνώρισή του ως μία ανεξάρτητη προσωπικότητα. Το δικαίωμα της προσωπικότητας θεωρείται ένα δικαίωμα (*Quellrecht*) από το οποίο εκπορρέουν συγγενή νομικά δικαιώματα¹²³¹. Υποστηρίχθηκε επίσης ότι το δικαίωμα επί της προσωπικότητας που οφείλει να προστατεύει και κάθε φυσικό πρόσωπο. Στην γερμανική έννομη τάξη γίνεται δεκτό ότι τα δικαιώματα τριτενεργούν μπορούν να τα επικαλεστούν και οι ιδιώτες στις μεταξύ τους διαφορές¹²³². Θεωρείται δικαίωμα

¹²²⁶ Βλέπε Θεμελιώδης Νόμος της Βόννης του 1949 σε μτφ. Μαυριάς Κ., Παντελή Α., Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και ξένα, ο.π., σελ.621. Στο άρθρο 5 παρ. 3 προβλέπεται: «η τέχνη, η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες. Η ελευθερία της διδασκαλίας δεν αποδεσμεύεται από την πίστη στο Σύνταγμα».

¹²²⁷ Βλέπε αναλυτικά Καράκωστας Ι., Το δίκαιο της προσωπικότητας ο.π., σελ. 6.

¹²²⁸ Το άρθρο BGB 823 BGB προέβλεπε ότι όποιος προσβάλλει την υγεία, τη ζωή, το σώμα, την ιδιοκτησία ή άλλο δικαίωμα οφείλει να αποζημιώσει για τη ζημία που προκλήθηκε. Το άρθρο 826 προέβλεπε ότι όποιος προκαλεί βλάβη οικειοθελώς με συμπεριφορά ενάντια στα χρηστά ήθη οφείλει να αποζημιώσει. Μέσω αυτών επιχειρούσε η νομολογία μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα την προστασία της ιδιωτικής ζωής.

¹²²⁹ Schwartz P.M., Peifer K.N., *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ.1944 επ.

¹²³⁰ Καράκωστας Ι. *Δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 8.

¹²³¹ Schwartz P.M., Peifer K.N., *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ.1948 παραπέμπουν σε Federal Constitutional Court, BVerfGE 45, 187, 228.

¹²³² Αναλυτικά για την τριτενέργεια βλέπε Αντωνίου Θ., *Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ως αρχή και ως δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975. Συγχρόνως μία συμβολή στη δογματική των ατομικών δικαιωμάτων και την ερμηνεία του αρ. 2 παρ. 1 Σ.*, ο.π., σελ 166 επ., Ηλιοπούλου Στράγγα Τ., *Η θεωρία της "τριτενέργειας" των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, ο.π., σελ.249, Μανιτάκης Α., *Η τριτενέργεια, μια περιττή για την ελληνική έννομη τάξη έννοια*, σε Χρονικά Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αθήνα Κομοτηνή, Αντ. Σάκκουλας 1991, σελ.289.

πλαίσιο αντί για απόλυτο δικαίωμα.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται από τα γερμανικά δικαστήρια για τις υποθέσεις παραβίασης της προσωπικότητας από δημοσιευμένες αποκαλύψεις ιδιωτικών γεγονότων είναι η εξής: Πρώτα οι δικαστές αποφασίζουν ποια αγαθά της προσωπικότητας τίθενται υπό απειλή. Στη συνέχεια αναζητούν πιθανή δικαιολόγηση για την θεωρούμενη προσβλητική συμπεριφορά. Μεταξύ της πιθανής δικαιολόγησης είναι το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού στο θέμα επειδή έχει δημοσιογραφική αξία ή εξαιτίας κάποιου άλλου παράγοντα με σημαντικότερο τη συγκατάθεση του ενάγοντα. Τέλος τα δικαστήρια ερευνούν αν η παραβίαση του δικαιώματος της προσωπικότητας φτάνει ως το σημείο να μπορεί να θεωρηθεί ότι προσέβαλε την ανθρώπινη αξία του ενάγοντα. Αν κριθεί ότι η παραβίαση αφορά προσβολή της αξιοπρέπειας αν αποκαλύπτονται ιδιαίτερης ιδιωτικής φύσης πληροφορίες τότε δεν προχωρεί σε στάθμιση. Ζητήματα που αφορούν τον πυρήνα της ιδιωτικής ζωής θεωρούνται ότι θα πρέπει να απολαμβάνουν απόλυτη προστασία.

Αν κρίνουν ότι δεν φτάνει ως αυτό το σημείο τότε σταθμίζουν τα αντικρουόμενα αγαθά μέσω μιας ανάλυσης που αξιολογεί την φύση και το είδος της προσβλητικής συμπεριφοράς, το είδος της δημοσίευσης και κάποιους υποκειμενικούς παράγοντες όπως ο σκοπός ή η πρόθεση του ενάγοντα¹²³³. Για παράδειγμα όπως σημειώνουν οι δικαστές στην προαναφερόμενη υπόθεση *Esra* ένα σημαντικό κριτήριο για τη στάθμιση των συμφερόντων είναι η έκταση στην οποία ένα δημοσίευμα ικανοποιεί την περιέργεια του κοινού ή συνεισφέρει σε ζητήματα που απασχολούν ουσιαστικά το κοινό προκειμένου να διαμορφώσει την κοινή γνώμη. Ουσιαστικά συγκρίνουν την κοινωνική χρησιμότητα των αποκαλύψεων με την πιθανότητα προσβολής και την έκταση που έλαβε.

Για να εκτιμηθεί η κοινωνική χρησιμότητα λαμβάνεται υπόψιν ο τρόπος που αποκτήθηκαν οι συγκεκριμένες πληροφορίες, ο σκοπός της δημοσίευσης και το δικαίωμα του κοινού για αυτή την πληροφόρηση. Για να εκτιμηθεί η βλάβη εκτιμώνται κριτήρια όπως η φύση του ισχυρισμού, η έκταση της προσβολής από την έρευνα και δημοσίευση, η σοβαρότητα της βλάβης, η έκταση που ο ίδιος ο εναγόμενος είχε αποκαλύψει τις εν λόγω πληροφορίες και αν αποτελεί δημόσιο πρόσωπο. Η προσβολή κρίνεται ως παράνομη αν κατά τη στάθμιση των συμφερόντων κριθεί ότι η βλάβη που προέβαλε ο ενάγοντας είναι σημαντικότερη από το προσωπικό ή κοινωνικό κέρδος της αποκάλυψης αυτών των πληροφοριών που προβάλλει ο εναγόμενος.

Στην γερμανική νομολογία αντίστοιχα με την αμερικανική, τα πρόσωπα κατατάσσονται σε απόλυτης και σχετικής επικαιρότητας¹²³⁴. Ουσιαστικά τα δικαστήρια ακολούθησαν τη θεωρία των προσώπων της «σύγχρονης ιστορίας» που αποδόθηκε στα ελληνικά με τον όρο επικαιρότητα¹²³⁵. Τα πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας θεωρούνται οι ιδιώτες που συνδέονται λιγότερο ή περισσότερο στενά με ένα έκτακτο δημόσιο γεγονός της επικαιρότητας και αποκλειστικά εξαιτίας αυτής

¹²³³ Schwartz P.M., Peifer K.N, *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ 1948 επ.

¹²³⁴ Για την σημασία που δίδεται από το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. στην κατηγοριοποίηση μεταξύ ασκούντων δημόσιο λειτουργήματα (public officials) και προσώπων που λόγω θέσης ή τυχαίων συμβάντων βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης (public figures) βλέπε Αλιβιζάτος Ν, *Η ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων* σε συλλογή κειμένων του συγγραφέα *Ο αβέβαιος εκσυγχρονισμός και η θολή συνταγματική αναθεώρηση*, Αθήνα, Πόλις 2001, σελ.139.

¹²³⁵ Πρόκειται για τη θεωρία του Neumann Duesberg. Βλέπε Καράκωστα Ι., *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, ο.π., σελ. 228. Παραπέμπει σε Neumann Duesberg, *Berichterstattung uber absolute und relative Personen der Zeitgeschichte*, JK 1960,114. Επίσης Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.76.

της περιστασιακής σχέσης υπάρχει ενδιαφέρον του κοινού. Από την άλλη πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας είναι αυτά που συνδέονται με την επικαιρότητα με τρόπο σταθερό διαρκή και συνεχή εξαιτίας της θέσης δράσης ή λειτουργίας τους μέσα στην κοινωνία¹²³⁶. Τα πρόσωπα που προσελκύουν το ενδιαφέρον του κοινού κατά ένα εφήμερο και περιστασιακό τρόπο ακόμη και χωρίς τη θέλησή τους χαρακτηρίζονται ως «γνήσια αντικείμενα της επικαιρότητας»¹²³⁷.

Όπως έχει σημειωθεί, η έννοια του επίκαιρου γεγονότος δεν προσδιορίζεται αμιγώς αντικειμενικά βάσει χρονικών κριτηρίων αλλά πιο αφηρημένα ως γεγονός που ενδιαφέρει το κοινό σε δεδομένη χρονική στιγμή ή περίοδο. Ουσιαστικά είναι ένα γεγονός της πρόσφατης ιστορίας. Με άλλα λόγια η έννοια της επικαιρότητας ή του επίκαιρου γεγονότος αποβάλλει μερικώς τη χρονική της διάσταση ή αποστασιοποιείται από το χρονικό κριτήριο αυτοπροσδιορισμού της και εμπλουτίζεται με το αμιγώς θεματικό κριτήριο της συνεισφοράς της πληροφόρησης σε μια δημόσια συζήτηση για ένα θέμα γενικού ενδιαφέροντος¹²³⁸. Στο πλαίσιο αυτό η επικαιρότητα δικαιολογεί το ενδιαφέρον πληροφόρησης ακόμα και δεν συνδέεται με ένα δημοσιογραφικό ρεπορτάζ που καλύπτει ένα γεγονός αλλά όταν λαμβάνει την πιο μόνιμη μορφή ενός καλλιτεχνικού έργου πληροφοριακού χαρακτήρα που αποσκοπεί στην παροχή κοινωνιολογικής και καλλιτεχνικής μαρτυρίας για την ανθρώπινη συμπεριφορά¹²³⁹.

Τα θέματα γενικού ενδιαφέροντος προσδιορίζονται πάντοτε έστω και μερικώς βάσει του ενδιαφέροντος ή συμφέροντος πληροφόρησης είναι δυνατή η κατάταξη σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη είναι αυτά που είναι επίκαιρα συνδυαστικά βάσει του χρονικού και θεματικού κριτηρίου όπως ένα τραγικό συμβάν ή μια αποτρόπαιη δολοφονία. Σε αυτή την περίπτωση τα εμπλεκόμενα πρόσωπα γίνονται πρόσωπα επικαιρότητας με ένα απόλυτο τρόπο όπως οι οικογένειες των εγκληματιών ή των θυμάτων. Η δεύτερη κατηγορία είναι αυτά που είναι γενικά επίκαιρα διότι αφηρημένα αφορούν το κοινό και συνεισφέρουν στον κοινωνικό διάλογο χωρίς αυστηρό χρονικό προσδιορισμό. Η τρίτη κατηγορία είναι αυτά που αφορούν το κοινό εξαιτίας της θέσης ή της ιδιότητας των εμπλεκόμενων προσώπων που αποτελούν θέματα ενδιαφέροντος όχι εξαιτίας της πληροφοριακής φύσης του γεγονότος αλλά της ιδιότητας του προσώπου όπως η βιογραφία μιας διασημότητας στην οποία αναφέρονται και στοιχεία για όσα πρόσωπα μοιράστηκε τη ζωή της. Η ένταξη ενός θέματος σε κάποια κατηγορία δεν συνεπάγεται αυτόματα την αναγνώριση ότι είναι δικαιολογημένο το ενδιαφέρον του κοινού. Αλλά πρέπει να αποδειχτεί *in concreto* και η δημοσίευση να μην αποτελεί δυσανάλογο αλλά αναγκαίο και πρόσφορο μέσο για την πληροφόρηση του κοινού¹²⁴⁰.

Συμπερασματικά για το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας ένα σημαντικό κριτήριο είναι η έκταση που ένα δημοσίευμα ή εκπομπή ικανοποιεί την περιέργεια του κοινού ή συνεισφέρει σε ζητήματα που απασχολούν ουσιαστικά την κοινή γνώμη. Το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης ενδέχεται να ταυτίζεται με το δημόσιο συμφέρον στο βαθμό που εμπίπτει και αφορά ζητήματα που τίθενται στη δημόσια συζήτηση. Συνδέεται με την έννοια της αναγκαιότητας για τη λήψη ενός μέτρου περιοριστικού ενός δικαιώματος σε μια δημοκρατική κοινωνία¹²⁴¹.

¹²³⁶ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ.239.

¹²³⁷ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ.241.

¹²³⁸ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ.243.

¹²³⁹ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ.243.

¹²⁴⁰ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ.244-245.

¹²⁴¹ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ 73 παραπέμπει σε Bundesverfassungsgericht, Urteil vom 13 juni 2006 (bVerfG 1 bVr 565/06).

1.3. Στη γαλλική έννομη τάξη.

Στο άρθρο 11 της Γαλλικής Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη της 26 Αυγούστου 1789 ορίζεται ότι «η ελεύθερη ανταλλαγή σκέψεων και ιδεών είναι ένα από τα πολυτιμότερα δικαιώματα του ανθρώπου. Κάθε πολίτης δύναται, συνεπώς, να μιλάει, να γράφει, και να τυπώνει ελεύθερα, χωρίς να αποκλείεται να δίνει λόγο για την κατάχρηση αυτής της ελευθερίας σε περιπτώσεις που ορίζονται σαφώς από το νόμο»¹²⁴². Στο άρθρο 4 σημειώνεται η αρχή ότι η ελευθερία συνίσταται στο να μπορεί κανείς να κάνει οτιδήποτε δεν βλάπτει τον άλλον. Έτσι η άσκηση των φυσικών δικαιωμάτων κάθε ανθρώπου δεν έχει άλλα όρια παρά εκείνα που εξασφαλίζουν στα άλλα μέλη της κοινωνίας την απόλαυση των ίδιων δικαιωμάτων. Αυτά τα όρια δεν δύναται να διασφαλιστούν παρά μόνον από το νόμο¹²⁴³. Αυτή η μνεία του άρθρου συνίσταται ουσιαστικά στην εμπιστοσύνη στον νομοθέτη να θέσει τους αναγκαίους περιορισμούς¹²⁴⁴. Όπως σημειώνεται στη θεωρία, η άσκηση της ελευθερίας του Τύπου σημαίνει ότι όποιος μιλά ή γράφει για το κοινό οφείλει να υπολογίζει τη δράση του. Συγκεκριμένα θα πρέπει να υπολογίζει αν η έκφραση της σκέψης δεν βλάπτει το σύνολο ή συγκεκριμένα άτομα χωρίς κάποιο κέρδος για το γενικό συμφέρον¹²⁴⁵.

Νομοθετικά η ελευθερία του Τύπου προστατεύεται με τον νόμο της 29 Ιουλίου 1881 (loi du 29 juillet 1881) προβλέποντας ότι τα επαγγέλματα του τυπογράφου και του εκδότη είναι ελεύθερα και απαγορεύοντας την λογοκρισία και την πρότερη άδεια. Επίσης το Γαλλικό Συνταγματικό Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι η ελευθερία του Τύπου είναι θεμελιώδης καθότι η ύπαρξή της είναι μία από τις ουσιαστικές εγγυήσεις για το σεβασμό των άλλων ελευθεριών και δικαιωμάτων και της εθνικής κυριαρχίας. Η ελευθερία πληροφόρησης (droit à l'information) θεωρείται ότι περιλαμβάνει το δικαίωμα του ατόμου να λαμβάνει πληροφορίες και υπαινίσσεται μια υποχρέωση των ΜΜΕ να τις παρέχει¹²⁴⁶. Η ελευθερία της πληροφόρησης κατοχυρώνεται για πρώτη φορά νομοθετικά στο νόμο της 17 Ιουλίου του 1978 (loi du 17 juillet 1978)¹²⁴⁷.

Στη Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789 δεν προβλέπεται η συνταγματική κατοχύρωση της ιδιωτικής ζωής. Όμως, το Γαλλικό Συνταγματικό Συμβούλιο αναγνώρισε ότι η προστασία του δικαιώματος θεμελιώνεται ως μέρος της ατομικής ελευθερίας στο άρθρο 66 της Γαλλικού

¹²⁴² Το πρωτότυπο κείμενο στα γαλλικά είναι το εξής: «L'article 11 de la Déclaration des droits de l'homme « la libre communication des pensées et des opinions est un des droits les plus précieux de l'homme ; tout citoyen peut donc parler, écrire, imprimer librement, sauf à répondre de l'abus de cette liberté dans les cas déterminés par la loi ». Για τη μετάφραση βλέπε Μαυριά Κ., Παντελή Α., Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και ξένα, ο.π., σελ. 564.

¹²⁴³ Για το μεταφρασμένο κείμενο βλέπε Μαυριά Κ., Παντελή Α., Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και ξένα, ο.π., σελ. 563.

¹²⁴⁴ Tourkochoriti I, *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis: une étude de deux précompréhensions constitutionnelles différentes*, ο.π, σελ.10.

¹²⁴⁵ Cass. 2e civ., 24 janvier 1996, D. 1997.268. note J. Ravanas.

¹²⁴⁶ Kayser P., *Diffamation et atteintes au droit au respect de la vie privée*, Paris, ed. Mélanges Jauffret, 1974, p. 411, J. Robert J., *Libertés Publiques*, Paris, ed. Montchrétien, 1977, σελ. 469.

¹²⁴⁷ Loi n. 78-753 du 18 juillet 1978, JO, p. 2851.

Συντάγματος του 1958¹²⁴⁸ και ως μέρος της προσωπικής ελευθερίας στο προαναφερόμενο άρθρο 4 της Γαλλικής Διακήρυξης¹²⁴⁹. Ενώ επίσης κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ που έχει άμεση εφαρμογή στο γαλλικό δίκαιο.

Με νόμο της 17 Ιουλίου του 1970 τροποποιήθηκε το άρθρο 9 του Αστικού Κώδικα στο οποίο προβλέπεται πλέον ρητά η προστασία της ιδιωτικής ζωής¹²⁵⁰. Το δικαίωμα δεν είναι απόλυτο. Δεν υπάρχει παραβίαση της ιδιωτικής ζωής ενός προσώπου όταν το ίδιο έχει συγκατατεθεί σε αυτή και όταν υπάρχει έννομο συμφέρον για την πληροφορία που να δικαιολογεί την δημοσίευση. Όταν το κοινό έχει έννομο συμφέρον να γνωρίζει τις ενέργειες, την συμπεριφορά, την κατάσταση, τις συνθήκες που αφορούν ένα πρόσωπο¹²⁵¹. Οι δικαστές μπορούν εκτός από την αποκατάσταση της ζημιάς να διατάξουν και άλλα μέτρα όπως κατάσχεση για να αποτραπεί ή να πάψει η προσβολή της ιδιωτικής ζωής. Αυτά τα μέτρα μπορούν σε επείγουσα περίπτωση να επιβληθούν και με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων¹²⁵². Επίσης στα άρθρα 226 επ. του Γαλλικού Ποινικού Κώδικα (Κεφάλαιο 6. Προσβολές της προσωπικότητας) και ειδικότερα στο πρώτο τμήμα προβλέπεται ότι τιμωρείται με χρηματικές ποινές (από 45.000 ευρώ) όποιος προσβάλλει την ιδιωτική ζωή άλλου¹²⁵³.

Πριν επιδιωκόταν η προστασία της ιδιωτικής ζωής μέσω του άρθρου 1382 και 1383 του Γαλλικού Αστικού Κώδικα. Ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής αποτελούσε μια υποχρέωση που η παραβίασή της συνιστούσε αδίκημα σύμφωνα με το άρθρο 1382 ΑΚ¹²⁵⁴. Οι ενάγοντες υποστήριζαν ότι υπήρχε αστική ευθύνη σε περιπτώσεις

¹²⁴⁸ Άρθρο 66. Κανείς δεν δύναται να κρατηθεί αυθαίρετα. Η δικαστική αρχή, φύλακας της ατομικής ελευθερίας, διασφαλίζει το σεβασμό αυτής της αρχής υπό τους όρους του νόμου. Μτφ. Μαυριάς, Παντελή, Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και ξένα, ο.π., σελ. 578.

¹²⁴⁹ Αναλυτικά βλέπε: Tourkochorititi I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.11.

¹²⁵⁰ Το άρθρο έχει τροποποιηθεί εκ νέου με JORF 30 juillet 1994.

¹²⁵¹ Tourkochorititi I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.11.

¹²⁵² Article 9 Code Civil. *Chacun a droit au respect de sa vie privée. Les juges peuvent, sans préjudice de la réparation du dommage subi, prescrire toutes mesures, telles que séquestre, saisie et autres, propres à empêcher ou faire cesser une atteinte à l'intimité de la vie privée : ces mesures peuvent, s'il y a urgence, être ordonnées en référé.* Το κείμενο του Γαλλικού Αστικού Κώδικα προσβάσιμο σε: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?jsessionid=598477AD662E49B14FF9D83E295478B3.tpIgf41s_1?idSectionTA=LEGISCTA000006117610&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20080505.

¹²⁵³ *Est puni d'un an d'emprisonnement et de 45 000 euros d'amende le fait, au moyen d'un procédé quelconque, volontairement de porter atteinte à l'intimité de la vie privée d'autrui : 1° En captant, enregistrant ou transmettant, sans le consentement de leur auteur, des paroles prononcées à titre privé ou confidentiel. 2° En fixant, enregistrant ou transmettant, sans le consentement de celle-ci, l'image d'une personne se trouvant dans un lieu privé. Lorsque les actes mentionnés au présent article ont été accomplis au vu et au su des intéressés sans qu'ils s'y soient opposés, alors qu'ils étaient en mesure de le faire, le consentement de ceux-ci est présumé.* Για το κείμενο του Γαλλικού Ποινικού Κώδικα βλέπε

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20180517>.

¹²⁵⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 1382 ήταν δυνατή η αποκοπή αποσπασμάτων. Βάσει αυτής της δυνατότητας το Cour d' Appel de Paris διέταξε την αποκοπή εκείνων των αποσπασμάτων που αφορούσαν την Riedenstahl, από το βιβλίο του Alexandrov V., *Six millions de morts. La vie d'Adolf Eichmann*, Paris, Librairie Plon 1960, κρίνοντάς τα ως δυσφημιστικά. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο όμως έκρινε διαφορετικά. Βλέπε 2ο Cass civ. 2, 27 novembre 1963, Dame Riefenstahl c. Alexandrov et Librairie Plon, 14443 II Jurisprudence 1965.

παραβίασης της ιδιωτικής ζωής τους και τα δικαστήρια καλούνταν να αποφασίσουν επί του σφάλματος του συγγραφέα¹²⁵⁵.

Σε υποθέσεις που ο ενάγοντας υποστήριζε ότι ένας συγγραφέας είχε εμπνευστεί από τη ζωή του και παραβίασε την ιδιωτική ζωή του, στη νομολογία σημειωνόταν τα εξής: «Ένας συγγραφέας έχει το αναμφισβήτητο δικαίωμα να παίρνει από τη ζωή τα αναγκαία στοιχεία για το έργο του αλλά το δικαίωμα του περιορίζεται από το σεβασμό της ηθικής και φυσικής προσωπικότητας του άλλου. Αν ένας συγγραφέας αναπαριστά τρίτους με γελοία ή απεχθή γνωρίσματα με τρόπο που να είναι επαρκώς αναγνωρίσιμοι στους αναγνώστες με στόχο να εκτεθούν στη δημόσια επίκριση και να προσβληθεί η τιμή και η υπόληψή τους, τότε προκαλεί μια βλάβη που αποζημιώνεται βάσει του άρθρου 1382 του ΑΚ»¹²⁵⁶.

Η κατοχύρωση ενός διακριτού δικαιώματος στο άρθρο 9 του Αστικού Κώδικα μετατόπισε τη συζήτηση από την αναζήτηση της συμπεριφοράς του συγγραφέα και της βλάβης του ενάγοντα σε μια συζήτηση για τη φύση των ιδιωτικών πληροφοριών που αποκαλύπτονται χωρίς τη συγκατάθεση και με την έκθεση του ενάγοντα. Πλέον ρόλος της βλάβης ή του σφάλματος αναζητάται κυρίως στο στάδιο της αποζημίωσης. Το σφάλμα δεν αποτελεί πλέον το πρωταρχικό στοιχείο για την προστασία, ενώ η συγκατάθεση αίρει την ανάγκη προστασίας¹²⁵⁷.

Όταν θεωρείται ότι υπάρχει σύγκρουση μεταξύ των δυο δικαιωμάτων της ελευθερίας της έκφρασης και της ιδιωτικής ζωής, η έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού ερμηνεύεται πιο στενά από τα γαλλικά δικαστήρια σε σχέση τα δικαστήρια στις Η.Π.Α. Όπως σημειώθηκε παραπάνω στα δικαστήρια των Η.Π.Α. η έννοια νοείται ως περιγραφικός όρος, ενώ στα γαλλικά νοείται ως κανονιστικός όρος. Συγκεκριμένα αναζητάται η δημοσίευση να είναι σε άμεση σχέση και στενά συνδεδεμένη με τις ανάγκες πληροφόρησης του κοινού¹²⁵⁸. Όπως αναλύθηκε και παραπάνω, για να κριθεί αν μια δημοσίευση εμπίπτει στην έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού, συνυπολογίζονται δυο παράγοντες η δημοσιότητα που χαίρει ή προκαλεί το πρόσωπο και το θέμα της δημοσίευσης. Στη γαλλική νομολογία ακολουθείται η διάκριση μεταξύ δημόσιων προσώπων που ασκούν δημόσιο λειτούργημα, προσώπων της άμεσης επικαιρότητας, όπως ηθοποιών και προσώπων που έχουν απασχόλησε την επικαιρότητα με αφορμή ένα γεγονός όπως ένα έγκλημα¹²⁵⁹. Επίσης αξιολογείται και το θέμα της δημοσίευσης αν συνεισφέρει στο δημόσιο διάλογο. Ακολουθείται, δηλαδή, μια αξιολογική προσέγγιση της έννοιας του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού έναντι της περιγραφικής που ακολουθείται στην αμερικανική νομολογία αν μια αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων αποτέλεσε «είδηση» για τον Τύπο¹²⁶⁰.

Όπως σημειώνεται, από μια μεριά είναι ότι το δικαίωμα του ατόμου στην ιδιωτική του ζωή, στο να διατηρήσει κρυφές κάποιες εκφάνσεις της και από την άλλη είναι το δικαίωμα του κοινού στην πληροφόρηση, το δικαίωμα δηλαδή του κοινού να πληροφορηθεί μια ιστορία που βρίσκεται στην επικαιρότητα. Πρόκειται για

¹²⁵⁵ Badinter R., *Le droit au respect de la vie privée*, Doctrine, (1968) 2136. SJ/G.

¹²⁵⁶ Maison d'editions Calmann-Levy et Psichari C.X., Cour d'Appel de Paris, 24 avril 1936. Recueil Hebdomadaire 1936 p.319.

¹²⁵⁷ Decher M., *Aspects internes et internationaux de la protection de la vie privée en droit français, allemand et anglais*, διδ. διατριβής 2000, Université Pantheon Assas Paris II, 2000, pp. 483-484.

¹²⁵⁸ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.178.

¹²⁵⁹ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.181.

¹²⁶⁰ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.187.

ανταγωνιστικά δικαιώματα που βρίσκονται σε σύγκρουση¹²⁶¹. Η ελευθερία της έκφρασης δεν κατοχυρώνεται ως απόλυτη, δεν κρίνεται ότι χρήζει απόλυτης προστασίας και το κράτος μπορεί να προσδιορίσει το περιεχόμενο και να θέσει περιορισμούς. Όμως παρότι ακολουθείται αυτή η τεχνική στάθμιση μεταξύ των δυο προστατευόμενων κάθε φορά δικαιωμάτων δεν αναφέρεται ρητά στο σκεπτικό των γαλλικών δικαστηρίων¹²⁶². Εν πολλοίς στο σκεπτικό των γαλλικών δικαστηρίων από τη στιγμή που κρίνεται ότι μια δημοσίευση αποκαλύπτει ή ενθυμίζει ιδιωτικά γεγονότα, κρίνεται ότι συνιστά παραβίαση της ιδιωτικής ζωής¹²⁶³. Η γαλλική δικαιοσύνη υπερπροστατεύει το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής σε αντίθεση με Η.Π.Α.

Τα γαλλικά δικαστήρια χρησιμοποιούν διάφορα κριτήρια για να επιλύσουν τη σύγκρουση μεταξύ της ελευθερίας έκφρασης και του δικαιώματος σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Ένα από αυτά είναι κατά πόσο είναι χρήσιμος χαρακτήρας της πληροφορίας. Όπως σημειώνεται, η άσκηση της ελευθερίας στο χώρο του Τύπου προϋποθέτει ότι όποιος μιλά ή γράφει για το κοινό θα πρέπει να αυτοελέγχεται. Θα πρέπει να προσέχει ώστε η ελευθερία της έκφρασης του να μην βλάπτει άτομα χωρίς ένα όφελος για το κοινό καλό. Για να προστατευτεί το δικαίωμα του πληροφόρησης προϋποθέτει ότι η διάδοση της πληροφορίας έχει μια συγκεκριμένη χρησιμότητα για το κοινό. Εκτός τις ανάγκες πληροφόρησης του κοινού, ο τύπος οφείλει να σέβεται την ιδιωτική ζωή των προσώπων. Ο σκοπός πληροφόρησης αποτελεί ένα όριο. Το ίδιο το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού βρίσκει τα αναγκαία όρια του εντός του ίδιου του σκοπού. Αν η αποκάλυψη μιας πληροφορίας δεν είναι αναγκαία για την πληροφόρηση δεν νομιμοποιείται η αποκάλυψη. Ένα ακόμα κριτήριο είναι ο σεβασμός των δεοντολογικών κανόνων. Τέλος εξίσου σημαντική είναι η εκμετάλλευση της χρήσης της πληροφορίας. Ο τρόπος χρήσης της πληροφορίας αποκαλύπτει αν παρακινήθηκε από την επιθυμία να πληροφορήσει το κοινό ή αποκλειστικά για να αυξήσει την αναγνωσιμότητα¹²⁶⁴.

Για τις μη ανεκτές προσβολές της προσωπικότητας από τον τύπο προβλέπεται ο ειδικός νόμος της 29^{ης} Ιουλίου του 1881¹²⁶⁵. Σύμφωνα με το άρθρο 29 του νόμου, συνιστά δυσφήμιση κάθε δήλωση ή ισχυρισμός για ένα γεγονός που επιφέρει προσβολή στην τιμή ή στην υπόληψη ενός προσώπου στο οποίο το γεγονός έχει καταλογιστεί¹²⁶⁶. Ο ισχυρισμός γεγονότος μπορεί να είναι αληθής ή ψευδής. Σύμφωνα με το άρθρο 34 του νόμου, δεν επιτρέπονται οι προσβολές της μνήμης τεθνεώτος που στοχεύουν να προσβάλουν την τιμή και την υπόληψη των εν ζωή νόμιμων κληροδόχων, κληρονόμων και συζύγων¹²⁶⁷.

Σύμφωνα με το άρθρο 35 του ίδιου νόμου απαγορεύεται η απόδειξη των γεγονότων όταν η κατηγορία αφορά την ιδιωτική ζωή του προσώπου. Στο σκεπτικό αποφάσεων σημειώνεται ότι «οι αποδείξεις της αλήθειας των δυσφημιστικών πράξεων

¹²⁶¹ Badinter R., *Le droit au respect de la vie privée*, Doctrine 2136, (1968), Sj/g, σελ.8.

¹²⁶² Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.39.

¹²⁶³ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.187.

¹²⁶⁴ Decker M., *Aspects Internes et Internationaux de la protection de la vie privée en droit français, allemand et anglais*, ο.π., σελ.505.

¹²⁶⁵ Loi du 29 juillet 1881 sur la liberté de la presse. Τελευταία τροποποίηση 17/5/2018. Προσβάσιμο σε <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006070722>.

¹²⁶⁶ Article 29 de la loi du 29 juillet 1881, « constitue une diffamation toute allégation ou imputation d'un fait qui porte atteinte à l'honneur ou à la considération de la personne ou du corps auquel le fait est imputé ».

¹²⁶⁷ Badinter R., *Le droit au respect de la vie privée*, ο.π., σελ.9.

πρέπει να είναι τέλειες, πλήρεις και συσχετισμένες με όσα καταλογίστηκαν τόσο για τα πραγματικά περιστατικά, όσο αφορά το ουσιώδες μέρος αλλά και στην έκταση τους και στη δυσφημιστική τους σημασία»¹²⁶⁸. Το δικαστήριο δεν έδωσε όμως ένα γενικό ορισμό στην ιδιωτική ζωή αλλά εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε περίπτωσης¹²⁶⁹.

Επίσης γίνεται δεκτή ως άμυνα του κατηγορούμενου σε αυτές τις υποθέσεις είναι να αποδείξει την καλή πίστη (άρθρο 41). Οι προϋποθέσεις της με καλή πίστη (bonne foi) δημοσίευσης που θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά είναι οι εξής: ένας δημόσιος σκοπός, η έλλειψη προσωπικής έχθρας, η σοβαρότητα της έρευνας που προηγήθηκε, ο βαθμός προσοχής που επέδειξε και το απαιτούμενο μέτρο στον τρόπο έκφρασης¹²⁷⁰. Δεν απαιτείται ο συγγραφέας να αποδείξει ότι ανέφερε την αλήθεια αλλά να αποδείξει τα παραπάνω στοιχεία. Όμως έχει κριθεί ότι επέδειξε «κακή πίστη» ένας ιστορικός που δεν κατέγραψε με αντικειμενικότητα ένα ιστορικό συμβάν¹²⁷¹.

Ιδιαίτερο ζήτημα προκύπτει καθώς οι ενάγοντες σε αυτές τις υποθέσεις αιτούν την απαγόρευση κυκλοφορίας των δημοσιεύσεων που περιέχουν αποκαλύψεις. Τα δικαστήρια μπορούν να αποφασίσουν την κατάσχεση όπως προβλέπει και το άρθρο 9 του γαλλικού ΑΚ με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων; Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 51 του νόμου του 1881 προβλέπεται η δυνατότητα κατάσχεσης¹²⁷². Από τη νομολογία σημειώνεται ότι η κατάσχεση επιβάλλεται όχι από μια απλή προσβολή της ιδιωτικής ζωής αλλά απαιτείται η επιβλαβής προσβολή της τιμής. Ο διάσημος ισπανός ζωγράφος Πικάσο ζήτησε την απαγόρευση κυκλοφορίας του βιβλίου με τις αναμνήσεις της κοινής τους ζωής της -συντρόφου επί δέκα χρόνια και μητέρας των δυο παιδιών του- ζωγράφου Françoise Gilot με τον τίτλο «Ζώντας με τον Πικάσο»¹²⁷³. Το δικαστήριο απέρριψε την αίτηση με το εξής σκεπτικό: «η απαγόρευση ενός πνευματικού έργου αποτελεί ένα μέτρο ειδικής βαρύτητας που ενδεχομένως μειώνει το δικαίωμα έκφρασης ή πληροφόρησης και θα πρέπει να επιβάλλεται με την μεγαλύτερη σύνεση. Θα πρέπει να επιβάλλεται μόνο αν η προσβολή παρουσιάζει μια ανυπόφορη παρέμβαση και να συντρέχει μια εξαιρετικά επείγουσα ανάγκη»¹²⁷⁴.

Αλλά όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια από τα γαλλικά δικαστήρια σε αντίθεση με εκείνα των Η.Π.Α., σε αρκετές υποθέσεις παραβίασης της ιδιωτικής ζωής από τα λογοτεχνικά είδη που φλερτάρουν με την πραγματικότητα διατάχθηκε η αποκοπή αποσπασμάτων ή απαγόρευση κυκλοφορίας ενός έργου συνεπεία αυτής της «υπερευαισθησίας» προστασίας της ιδιωτικής ζωής έναντι της ελευθερίας της

¹²⁶⁸ CA Paris, 6 juin 2007, Mairie de Puteaux / Christophe G.

¹²⁶⁹ Badinter R., *Le droit au respect de la vie privée*, ο.π., σελ.7.

¹²⁷⁰ Dreyer E., *Responsabilités Civile et Pénale des Médias : Presse. Télévision. Internet*, Paris, Lexis Nexis Litec, coll. « Litec Professionnels », 2008, σελ. 555 επ.

¹²⁷¹ Cons Brandy c. Turpain, Cour de cassation Ch. Civ Sect. Civ. 27 fevr. 1951 Jurisprudence, p. 329.

¹²⁷² Το πρόσφατα αναθεωρηθέν άρθρο του νόμου προβλέπει τα εξής: «*Immédiatement après le réquisitoire, le juge d'instruction pourra ordonner la saisie de quatre exemplaires de l'écrit, du journal ou du dessin incriminé. Toutefois, dans les cas prévus aux premier à troisième et cinquième alinéas de l'article 24 et à l'article 37, la saisie des écrits ou imprimés, des placards ou affiches, a lieu conformément aux règles édictées par le code de procédure pénale. Il en est de même pour la saisie des tracts ou des affiches dans les cas prévus aux septième et huitième alinéas de l'article 24, aux deuxième et troisième alinéas de l'article 32 et aux troisième et quatrième alinéas de l'article 33*». (LOI n°2017-86 du 27 janvier 2017 - art. 170).

¹²⁷³ Gilot F., *Vivre avec Picasso*, Paris, ed.Calmann-Lévy, 1964.

¹²⁷⁴ Badinter R., *Le droit au respect de la vie privée*, ο.π., σελ.7. Παραπέμπει σε Paris 1re Ch. 6 juillet 1965, Gaz Pal 1966, 1, 39.

έκφρασης¹²⁷⁵.

1.4. Στην ελληνική έννομη τάξη.

Στο ελληνικό σύνταγμα το δικαίωμα της ενεργητικής πληροφόρησης κατοχυρώνεται στο άρθρα 14 παρ. 1 και 15 Σ. Το δικαίωμα της παθητικής πληροφόρησης κατοχυρώνεται πλέον ρητά στο άρθρο 5 Α Σ. Πριν την πρόβλεψη ρητής συνταγματικής προστασίας προστατευόταν στα άρθρα 5 παρ. 1 Σ και στο άρθρο 14 παρ. 1 Σ καθώς κρινόταν ότι η απόλαυση της ελευθερίας της πληροφόρησης αποτελεί εγγενή προϋπόθεση για τη συμμετοχή στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Η ικανότητα συμμετοχής συμπροσδιορίζεται από το δικαίωμα αυτοπροσδιορισμού και από την ύπαρξη σημαντικού βαθμού επικοινωνίας με τους άλλους και από την ελευθερία της έκφρασης¹²⁷⁶. Επίσης τα δικαιώματα προστατεύονται από το άρθρο 10 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Ανθρώπου.

Περιεχόμενο του δικαιώματος του πληροφορείσθαι αποτελεί όχι μόνο η λήψη πληροφοριών αλλά και η αναζήτηση, συλλογή τους από γενικά προσιτές πηγές δηλ. εκείνες που είναι τοις πράγμασι κατάλληλες και προορισμένες να παράσχουν πληροφορίες σε ένα αόριστο κύκλο προσώπων¹²⁷⁷. Προβλέπεται ειδική καθιέρωση δυνατότητας επιβολής περιορισμών για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος και η προστασία δικαιωμάτων τρίτων όπως η προστασία του ιδιωτικού βίου. Επιτάσσει την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας. Η αρχή αναλογικότητας επιβάλλει τον έλεγχο της αναγκαιότητας των περιορισμών, τη στενή ερμηνεία αυτών, την καταλληλότητα του περιορισμού αλλά και της έκτασης του περιορισμού ενός δικαιώματος¹²⁷⁸.

Κανονιστικά ερείσματα υπάρχουν στο ποινικό και αστικό δίκαιο. Η συνταγματική αρχή της ελευθερίας του πληροφορείν και του πληροφορείσθαι εκφράζεται στο ποινικό δίκαιο μέσω της έννοιας του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού στη διάταξη 367 ΠΚ. Ειδικότερα στο πλαίσιο του ελληνικού δικαίου προστασίας της τιμής (άρθρα 361 επ. ΠΚ) αρχικά ερευνάται αν η προσβολή που τελείται μέσω ενός καλλιτεχνικού έργου αποτελεί άδικη πράξη. Θα πρέπει δηλ. οι προβαλλόμενοι ως προσβλητικοί ισχυρισμοί γεγονότων να κριθούν πράγματι ικανοί να προσβάλουν την υπόληψη επειδή για παράδειγμα δημιουργούν ψευδείς εντυπώσεις¹²⁷⁹. Στη συνέχεια ερευνάται αν υφίσταται λόγος άρσης του άδικου χαρακτήρα της πράξης. Σύμφωνα με το αρ. 367 παρ. 1 περ. Γ ΠΚ προβλέπεται ειδικός λόγος άρσης του άδικου για προσβλητικές της τιμής πράξεις¹²⁸⁰. Το άρθρο 367 παρ. 1 περ. γ' και δ' ΠΚ ορίζει ότι «Δεν αποτελούν άδικη πράξη: ... γ) οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον ή δ) σε ανάλογες περιπτώσεις». Τέλος ερευνάται το

¹²⁷⁵ Αναλυτικά Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.687.

¹²⁷⁶ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.55.

¹²⁷⁷ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ. 52. Επίσης ως το εννοιολογικό περιεχόμενο ορίζεται και ως δικαίωμα πρόσβασης και λήψης πληροφοριών βλέπε αναλυτικά Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ.223 επ.

¹²⁷⁸ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ. 55.

¹²⁷⁹ Σύμφωνα με το αρ.366 παρ. 1 εδ. Β ΠΚ, στις περιπτώσεις που τα γεγονότα είναι αληθή η πράξη δεν θεωρείται άδικη. Αλλά προβλέπεται ότι απαγορεύεται η απόδειξη της αλήθειας ενός δυσφημιστικού γεγονότος όταν αυτό αφορά στις σχέσεις ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου.

¹²⁸⁰ Χαραλαμπίκης Α., *Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος Δεύτερος* (Άρθρα 235-473), Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη 2014, σελ. 2935 επ. (υπό άρθρο 367), Κονταξή Α., *Ποινικός Κώδικας, Τόμος Β', άρθρα 235-473*, Έκδοση Γ', Αφοί Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2000, σελ. 3052 επ.

τελικό άδικο της πράξης. Αν δηλαδή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη διαπιστώθηκε πρόθεση προσβολής της τιμής του άλλου με αμφισβήτηση της ηθικής ή κοινωνικής αξίας του προσώπου ή με περιφρόνησή του¹²⁸¹.

Όπως υποστηρίζεται, η ερμηνευτική αρχή στην οποία θεμελιώνεται η άρση του αδικού λόγω δικαιολογημένου συμφέροντος είναι η αρχή του υπέρτερου συμφέροντος όπως συνδυάζεται με την αρχή της αναλογικότητας. Στην αόριστη έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού εμπεριέχεται το στοιχείο της αναλογικότητας. Στη περίπτωση που η προσβολή της τιμής δεν συνιστά στη συγκεκριμένη περίπτωση το αναγκαίο, κατάλληλο και πρόσφορο μέσο για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου σκοπού αποκλείεται η εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης και συνακόλουθα η άρση του παράνομου χαρακτήρα της προσβολής καθώς το συμφέρον του δράστη δεν κρίνεται δικαιολογημένο¹²⁸².

Η διάταξη εφαρμόζεται αναλογικά στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου και ιδίως στις διατάξεις προστασίας της προσωπικότητας (αρ. 57-59 και 914 ΑΚ). Αν τα δικαστήρια σε μια υπόθεση κρίνουν ότι συντρέχει λόγος άρσης του αδικού λόγω δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού αποκλείεται και το στοιχείο του παράνομου της επιζήμιας συμπεριφοράς ως όρου της αντίστοιχης αδικοπραξίας του αστικού δικαίου και συνεπώς η ευθύνη για αποζημίωση¹²⁸³.

Κυριότεροι παράγοντες που συνεκτιμώνται από τα δικαστήρια προκειμένου να διαπιστώσουν την υπεροχή του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού για πληροφόρηση έναντι των εκφάνσεων της προσωπικότητας είναι οι εξής: α) η προσωπικότητα του θιγόμενου αν αποτελεί ή όχι δημόσιο πρόσωπο, β) το είδος της πληροφορίας αν αφορά ένα γεγονός που απασχολεί το ευρύ κοινωνικό σύνολο, γ) το αληθές ή όχι των δημοσιευόμενων ή μεταδιδόμενων πληροφοριών, δ) ο σκοπός της πληροφόρησης και τα κίνητρα του δράστη, ε) οι αποδέκτες της πληροφόρησης ο κύκλος και το εύρος των προσώπων προς τους οποίους απευθύνεται το δημοσίευμα ή η εκπομπή, στ) τα μέσα και οι εν γένει περιστάσεις απόκτησης της πληροφορίας και τέλος ζ) η ένταση της προσβολής¹²⁸⁴.

Και στις αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων κατατάσσονται τα πρόσωπα που προσελκύουν το ενδιαφέρον του κοινού με τρόπο αντίστοιχο με εκείνο των αμερικανικών και γερμανικών. Άλλοτε υπάρχουν αναφορές σε «πρόσωπα ή ομάδες που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το κοινωνικό σύνολο». Άλλοτε υπάρχουν αναφορές σε «πρόσωπα που ασκούν δημόσιο λειτουργήμα ή κατέχουν αξιώματα». Άλλοτε γίνεται αναφορά στην κατηγορία των προσώπων απόλυτης ή σχετικής επικαιρότητας¹²⁸⁵. Κατά κανόνα το πεδίο προστασίας του ιδιωτικού βίου

¹²⁸¹ Άρθρο 367 παρ.2. «Η προηγούμενη διάταξη δεν εφαρμόζεται: α) όταν οι παραπάνω κρίσεις και εκδηλώσεις περιέχουν τα συστατικά στοιχεία της πράξης του άρθρου 363 καθώς και β) όταν από τον τρόπο της εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη, προκύπτει σκοπός εξύβρισης».

¹²⁸² Βρεττού Χ., *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, ο.π., σελ.37.

¹²⁸³ Βρεττού Χ., *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, ο.π., σελ.36.

¹²⁸⁴ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π. σελ. 75. Κατά το στάδιο εξειδίκευσης της αόριστης έννοιας του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος ως κριτηρίου στάθμισης των ως άνω έννομων αγαθών, η ελληνική νομολογία δίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ιδιότητα και στη δημοσιότητα του προσώπου που αφορούν οι επίδικες δηλώσεις, καθώς και στο περιεχόμενο της είδησης αν πρόκειται δηλαδή για σημαντικό γεγονός που ενδιαφέρει την κοινή γνώμη σε συνδυασμό με τον τρόπο παρουσίασης της είδησης, της καλής πίστης του δημοσιογράφου. Βρεττού Χ., *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, ο.π. σελ.45.

¹²⁸⁵ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ. 240. Πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας όσα κατέχουν εξέχουσα θέση στο δημόσιο βίο και όσοι ασκούν σημαντική κοινωνική δραστηριότητα ή όσα απασχολούν τη δημοσιότητα σε τακτική βάση. Σχετικής επικαιρότητας θεωρούνται όσα πρόσωπα προκαλούν το ενδιαφέρον του κοινού λόγω κάποιου μεμονωμένου εξαιρετικού και έκτακτου

συρρικνώνεται επειδή το ίδιο το δημόσιο πρόσωπο μέσω της επιλογής του για έκθεση περιορίζει τα όρια προστασίας του¹²⁸⁶.

Στην ελληνική συνταγματική θεωρία γίνεται δεκτή ένας ευρύς ορισμός του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος ως κάθε είδους συμφέρον του ατόμου ή συνόλου που δεν αποδοκιμάζεται από την εννομη τάξη δηλ. από το δικαιο και τα χρηστά ήθη¹²⁸⁷. Όπως υποστηρίζεται ότι δεν θα πρέπει το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης να ταυτίζεται με αυτό που ενδιαφέρει την κοινή γνώμη ή αυτό που τα ΜΜΕ αξιολογούν ως ενδιαφέρον με κριτήριο τη θεαματικότητα των εκπομπών ή την αναγνωσιμότητα των εφημερίδων¹²⁸⁸. Θα πρέπει δηλ. να υφίσταται μια διάκριση μεταξύ του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος και της διαπίστωσης της ύπαρξης εν γένει δικαιολογημένου ενδιαφέροντος.

Όπως σημειώνεται, εν γένει δικαιολογημένο θεωρείται το ενδιαφέρον όταν η θυσία στο πρόσωπο του οποίου προσβάλλονται τα δικαιώματα κρίνεται κατώτερη από το όφελος που μπορεί να αποκομίσει το άτομο ή το σύνολο¹²⁸⁹. Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού ως κρίσιμος εξισορροπιστικός παράγοντας κατά τη στάθμιση των εκατέρωθεν δικαιωμάτων δεν θα πρέπει να είναι κυρίως υπόθεση των ΜΜΕ, και να υπόκειται στις αντιλήψεις της κοινωνίας αλλά να αγκυρώνεται στο Σύνταγμα και την εννομη τάξη¹²⁹⁰. Το όριο που θέτει η ελληνική εννομη τάξη στην αναγνώριση της ανάγκης του κοινού να πληροφορηθεί είναι για όσες πληροφορίες αγγίζουν το πεδίο της στενά ιδιωτικής σφαίρας του προσώπου και ανάγονται στον απαραβίαστο πυρήνα της αξίας του ανθρώπου¹²⁹¹.

Για την αποκάλυψη αληθών πληροφοριών θεωρείται ότι υπάρχει *in concreto* δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού που υπερτερεί των δικαιωμάτων υποκειμένων της δημοσίευσης που πλήττονται από αυτή. Θεωρείται μάλιστα ότι μπορεί να καλύψει υπό αυστηρές προϋποθέσεις, που εξαρτώνται από τη βαρύτητα της παρανομίας, τα μέσα και το είδος της προξενούμενης βλάβης, και τη δημοσιογραφική έρευνα με αθέμιτα μέσα¹²⁹². Θεωρείται απόρροια του δικαιώματος δημοσιοποίησης πληροφοριών που προέρχονται από μη γενικά προσιτές πηγές όπως και εκείνη που επεμβαίνει στα δικαιώματα ιδιωτικότητας τρίτων. Η ελευθερία αυτή δεν περιλαμβάνει πληροφορίες που αφορούν τον πυρήνα του δικαιώματος και όσες προσβάλλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια¹²⁹³.

Όριο στην έρευνα σε δημόσια έγγραφα αποτελεί για την ελληνική νομοθεσία η προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Σύμφωνα με το άρθρο 5 ΚΔΔ περιορίζεται η άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης στα διοικητικά έγγραφα χάριν της προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής τρίτου. Επίσης η αποκάλυψη αληθινών γεγονότων δεν δικαιολογεί πάντα την προστασία όποιου την εκφράζει. Σύμφωνα με το άρθρο 366 παρ. 1 εδ. Β ΠΚ απαγορεύεται η απόδειξη της αλήθειας

γεγονότος που μπορεί να είναι περιορισμένης ή εκτεταμένης διάρκειας θετικό ή αρνητικό, Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π. σελ 76-77.

¹²⁸⁶ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.80.

¹²⁸⁷ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.71.

¹²⁸⁸ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.72.

¹²⁸⁹ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.71.

¹²⁹⁰ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.72.

¹²⁹¹ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.78.

¹²⁹² Τσεβιάς Α., *Αρχή της νομιμότητας της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και παράνομη δημοσιογραφική έρευνα*, ΔίΜΕΕ, 4/2013, 468-473, σελ.470.

¹²⁹³ Τσεβιάς Α., *Αρχή της νομιμότητας της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και παράνομη δημοσιογραφική έρευνα*, ο.π., σελ.470.

ενός δυσφημιστικού γεγονότος όταν αυτό αφορά στις σχέσεις ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου¹²⁹⁴.

2. Χάριν της πληροφόρησης επί των εμπειριών ζωής του ίδιου του συγγραφέα.

2.1. Η κοινωνική αξία της «αυτομυθοπλασίας».

Έχει ήδη γίνει εκτενής αναφορά σε αυτοβιογραφικά μυθιστορήματα τόσο στη ξένη όσο ελληνική τόσο σε παλιότερη και όσο και στην πρόσφατη πεζογραφία. Σε αυτά τα κείμενα οι συγγραφείς συχνά πραγματεύονται τις προσωπικές τους σχέσεις - ερωτικές και οικογενειακές- και ιδίως επώδυνά τους βιώματα. Μιλούν όλο και πιο ανοιχτά για προσωπικές και οικογενειακές ιστορίες πόνου, βίας, καταπίεσης και τον τρόπο που κατάφεραν να συμφιλιωθούν με τα τραύματά της παιδικής ή νεανικής τους ηλικίας.

Η αυτοβιογραφική τάση έχει ήδη προδικαστεί, όπως αναφέρει ο συγγραφέας Χένρι Μίλερ, ήδη από τον ποιητή και δοκιμιογράφο Ρ. Ο. Έμερσον (1803-1882). Όπως σημείωσε, «*Το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα που ο Emerson προέβλεψε ότι θα αναπτυσσόταν σε σημασία με την πάροδο του χρόνου, έχει αντικαταστήσει τις μεγάλες εξομολογήσεις. Δεν είναι είναι μια μίξη αλήθειας και μυθοπλασίας αλλά μια επέκταση και εμβάθυνση της αλήθειας. Είμαι πιο αυθεντικό, πιο αληθινό από ένα ημερολόγιο. Δεν είναι η αμυδρή αλήθεια των γεγονότων αυτή που οι συγγραφείς των αυτοβιογραφικών έργων προσφέρουν αλλά η αλήθεια του συναισθήματος, της αντανάκλασης και της κατανόησης, μια αλήθεια χωνευμένη και αφομοιωμένη. Το είναι αποκαλύπτεται σε όλες του τις πτυχές*»¹²⁹⁵.

Η αξία αυτού του εξομολογητικού λόγου τόσο για τον ίδιο τον αυτοβιογραφούμενο αλλά και για το κοινό που συμφιλιώνεται με τις κοινωνικά μη αποδεκτές και σκοτεινές πλευρές της ανθρώπινης φύσης αναγνωρίζεται σε αμερικανική έννομη τάξη ήδη από το 1936. Αναλυτικότερα ζητήθηκε να απαγορευτεί στις Η.Π.Α. η κυκλοφορία της μετάφρασης του αυτοβιογραφικού έργου του Αντρέ Ζιντ με τίτλο «*If I die*» (1924) ως άσεμνη. Ο λόγος ήταν ότι σε ορισμένα αποσπάσματα του βιβλίου όπου ο συγγραφέας αφηγείται τα πρώτα χρόνια της συγγραφικής του πορείας, αφηγείται ερωτικές περιπέτειες του με νεαρούς άνδρες.

Όπως σημείωσε το δικαστήριο, οι αυτοβιογραφίες γράφονται για ποικίλους λόγους, για αυτογνωσία, από απαίτηση φίλων, για να αφήσει κάποιος τις αναμνήσεις του από τη ζωή του στους απογόνους του, για ψυχαγωγία και για οποιοδήποτε άλλο λόγο. Στην απόφαση αιτιολογείται ότι το βιβλίο δεν είναι άσεμνο σύμφωνα με 1141 του Ποινικού Κώδικα, με το επιχείρημα ότι ο Ζιντ γράφει για να εξομολογηθεί και να εξιλεωθεί. Η αυτοβιογραφία είναι ένα νόμιμο και σημαντικό είδος λογοτεχνίας. Η αυτοβιογραφία ενός γνωστού συγγραφέα ακόμα και αν είναι ένας άσεμνος άνθρωπος είναι ενδιαφέρουσα, διαφωτιστική και αποκαλυπτική όπως η αυτοβιογραφία ενός διάσημου πολιτικού. Η αξία της έγκειται στην ειλικρίνειά της. Πρόκειται για μια καθαρή και ειλικρινής αφήγηση της ζωής του. Όπως αναφέρει ο ίδιος ο συγγραφέας στο βιβλίο δεν επιδιώκει να κολακεύσει τον εαυτό του προσθέτοντας οτιδήποτε ευχάριστο και κρύβοντας οτιδήποτε επώδυνο. Ο συγγραφέας επεξηγεί τους λόγους χαρακτηρίζει τα αποσπάσματα ως άσχημα και ζητά επιείκεια. Σύμφωνα με το δικαστήριο, η αφαίρεση αυτών των αποσπασμάτων θα δημιουργούσε μια διστραβλωμένη και αναληθή περιγραφή του χαρακτήρα του. Όπως σημειώνεται, «ο

¹²⁹⁴ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ. 38.

¹²⁹⁵ Miller H., *The Books in My Life*, New York, ed. A new directions Pub. Cor, 1952, σελ.169.

Ζιντ αποκάλυψε τις σκοτεινότερες γωνίες της ζωής του, παρακινημένος από ειλικρίνεια, από την βαθιά επιθυμία να παρουσιαστεί όπως πραγματικά είναι, ένα πλάσμα με όλες του τις πτυχές και έτσι θα πρέπει να τον γνωρίσουμε χωρίς να αφαιρούμε τίποτα»¹²⁹⁶.

Ήδη έγινε λόγος για την αξία του λόγου αυτού για την αυτογνωσία και την αυτοπραγμάτωση του αυτοβιογραφούμενου αλλά και για την λογοτεχνική αξία του λόγου αυτού. Για την κοινωνική και ιστορική αξία του αυτοβιογραφικού λόγου για το κοινό συνοπτικά μπορεί να σημειωθούν τα εξής. Η ειλικρίνεια με την οποία μπορεί κανείς να μιλά για τις εμπειρίες της ζωής του προσθέτει σημαντικές πληροφορίες στο δημόσιο διάλογο και τον εμπλουτίζει¹²⁹⁷. Όταν πληροφορείται κανείς τις ιστορίες των άλλων, επιδρούν στις αντιλήψεις του αυτές και μπορούν να επαναδιαμορφώσουν τις δικές του συμπεριφορές. Μέσω πρωτοπρόσωπων αφηγήσεων της ιστορίας της ζωής πληροφορείται το κοινό για το επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων. Για παράδειγμα οι προσωπικές αφηγήσεις των μεταναστών και προσφύγων θεωρούνται ότι οδηγούν σε μεγαλύτερη κοινωνική αποδοχή του άλλου, του διαφορετικού και του ξένου. Επίσης με χρήση αυτών διεκδικούνται αποτελεσματικότερα δικαιώματα και ενισχύεται ο κοινωνικός διάλογος και η δημοκρατία¹²⁹⁸.

Επίσης τα αυτοβιογραφικά λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν σχόλιο για την κοινωνία και την ανθρώπινη κατάσταση όπως βιώνεται σε πραγματικό χρόνο. Όπως σημειώνει ο Iser η λογοτεχνία αποτελεί δείκτη για την κοινωνία και την ιστορία. «Ένας καθρέφτης που μας καθιστά ικανούς να ανακαλύπτουμε τα πράγματα»¹²⁹⁹. Η ατομική και συλλογική αντίληψη διαμορφώνεται και μέσα από τον αυτοβιογραφικό λόγο¹³⁰⁰. Διαβάζοντας κανείς αυτοβιογραφικά κείμενα του παρελθόντος έχει μια πιο σαφή εικόνα για τις συνθήκες ζωής σε μια εποχή από εκείνη που μπορεί να του προσφέρει ένα επιστημονικό κείμενο. Όπως υποστηρίζεται μέσα από τις προσωπικές μαρτυρίες συντίθεται ουσιαστικά η ιστορία της ανθρωπότητας και διαμορφώνεται η συλλογική μνήμη¹³⁰¹. Ειδικά για τη σύγχρονη εποχή σημειώνεται ότι σε καμία άλλη στιγμή της ανθρώπινης ιστορίας δεν έχουν γραφτεί τόσες προσωπικές αφηγήσεις σε ηλεκτρονική μορφή και δεν έχουν διαβαστεί από τόσους ανθρώπους σε ένα τόσο μικρό διάστημα¹³⁰².

Παρόλα αυτά η αυτοβιογραφική λογοτεχνία έχει σοβαρούς επικριτές. Ήδη αναφέρθηκε στην εισαγωγή ότι από λογοτεχνικούς κριτικούς υποστηρίζεται ότι η τέχνη δεν θα πρέπει να βασίζεται σε προσωπικές ιστορίες αλλά στην επινόηση και τη φαντασία. Όπως επίσης εκφράζεται ο φόβος ότι οι συγγραφείς χρησιμοποιούν ιδιωτικές τους ιστορίες «φλερτάροντας» με το σκανδαλοθηρικό ρεπορτάζ για να προωθήσουν εμπορικά τα μυθιστορήματά τους υποβιβάζοντας τη λογοτεχνία σε είδος κουτσομπολίστικης στήλης που ικανοποιεί αποκλειστικά την αδιάκριτη περιέργεια του κοινού.

Αντίλογος υπάρχει και για την κοινωνική αξία αυτού του λόγου. Υποστηρίζεται ο αυτοβιογραφικός λόγος προωθεί ένα αναδυόμενο ναρκισσισμό αντί

¹²⁹⁶ The People of the State of New York on Complaint of Sylvester Savery, v. Gotham Book Mart, Inc., 158 Misc. 240; 285 N.Y.S. 563; 1936 N.Y. Misc. LEXIS 941, January 24, 1936.

¹²⁹⁷ West S., *The Story of Us: Resolving the Face-Off between Autobiographical Speech and Information Privacy*, 67 Wash. & Lee L. Rev. 589, (2010), σελ.593.

¹²⁹⁸ West S., *The Story of Us. Resolving the Face-Off between Autobiographical Speech and Information Privacy*, ο.π., σελ. 600.

¹²⁹⁹ Iser W. *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, ο.π., σελ.5.

¹³⁰⁰ West S., *The Story of Us. Resolving the Face-Off between Autobiographical Speech and Information Privacy*, ο.π., σελ.600.

¹³⁰¹ Αναλυτικά πιο πάνω κεφάλαιο πρώτο πρώτου μέρους.

¹³⁰² Nordholt G., *Online Diaries and Websites on Egodocuments*, σε *συλλογικό τόμο Dekker R. (ed) Egodocuments and history*, Rotterdam, Hirversum Verloren 2002, σελ 176.

για τη μέριμνα για τα κοινά. Σημειώνεται επίσης το ηθικό ζήτημα κατά πόσο θα πρέπει να είναι κοινωνικά αποδεκτή η συμπεριφορά των συγγραφέων να κοινοποιούν μυστικά και ιδιωτικές στιγμές που κάποιος μοιράστηκε μαζί τους εντός μιας στενής σχέσης οικειότητας και εμπιστευτικότητας¹³⁰³. Αποτελεί μια μορφή όχι μόνο προδοσίας μιας σχέσης οικειότητας με ένα συγκεκριμένο πρόσωπο αλλά εν γένει προκαλεί στο κοινό μια βαθιά απογοήτευση για τους μυθιστοριογράφους εν γένει και τον κοινωνικό του ρόλο. Όσοι επικρίνουν το είδος σημειώνουν ότι η κοινωνική χρησιμότητα της ειλικρίνειας που προτάσσουν οι συγγραφείς δεν εξομοιώνεται με την κοινωνική χρησιμότητα της αλήθειας. Αντίθετα υποστηρίζουν ότι «η αυτοβιογραφία αποτελεί την πιο αξιοπρεπή μορφή ψεύδους». Δεν είναι εύκολο να επιβεβαιωθεί ότι πράγματι συνέβησαν με αυτό τον τρόπο πολλά από αυτά τα γεγονότα καθώς η μνήμη για να αντέξει επώδυνα γεγονότα του παρελθόντος συχνά τα μεταβάλλει ή τα παραποιεί¹³⁰⁴.

Πεδίο δημόσιας αντιπαράθεσης αποτέλεσε η έκδοση της αυτοβιογραφίας του συγγραφέα James Christopher Frey. Το βιβλίο του με τίτλο «A Million Little Pieces» (2003) χαρακτηριζόταν από το συγγραφέα ως αυτοβιογραφία¹³⁰⁵. Στο βιβλίο περιέγραφε την προσπάθειά του να αποτοξινωθεί από το αλκοόλ και τα ναρκωτικά. Σημείωσε επιτυχία, μεταφράστηκε σε είκοσι δύο γλώσσες και ο Frey έγραψε τη συνέχειά του, που επίσης σημείωσε μεγάλη εκδοτική επιτυχία. Ο Frey παραχώρησε πολλές συνεντεύξεις για το βιβλίο και την εμπειρία του με τα ναρκωτικά. Ανάμεσα στις δημόσιες εμφανίσεις του ήταν στην τηλεοπτική εκπομπή της δημοσιογράφου Όπρα Γουίνφρεϊ το 2005. Στην εκπομπή ο Frey περιέγραψε τις δύσκολες στιγμές που έζησε και πως βρήκε τη δύναμη να τις ξεπεράσει και η δημοσιογράφος υποστήριξε ότι το βιβλίο είχε βοηθήσει πολλούς αναγνώστες να ξεκινήσουν το δικό τους αγώνα κατά των εξαρτήσεών τους.

Το 2006 σε άρθρο σε δημοσιογραφική ιστοσελίδα αναφερόταν ότι ο Frey είχε επινοήσει μεγάλα κομμάτια της αυτοβιογραφίας του. Ο συγγραφέας περιέγραφε στο βιβλίο του ότι υπό την επήρεια ναρκωτικών και αλκοόλ είχε χτυπήσει με το αυτοκίνητό του έναν αστυνομικό και μετά είχε εμπλακεί σε καβγά με άλλους αστυνομικούς που επιχείρησαν να τον συλλάβουν. Μετά τη σύλληψη είχε φυλακιστεί για 87 μέρες. Η περίοδος μέσα στην φυλακή ήταν θετική για εκείνον, συνειδητοποίησε τα λάθη του και τότε αποφάσισε να αλλάξει τη ζωή του. Το δημοσιογραφικό άρθρο αποκάλυπτε ότι η μόνη καταγραφή στο ποινικό μητρώο του Frey ήταν είχε δυο παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας. Μια αφορούσε οδήγηση χωρίς νόμιμη άδεια και η άλλη οδήγηση υπό την επήρεια αλκοόλ. Κρατήθηκε πέντε ώρες στη φυλακή γιατί οδηγούσε υπό την επήρεια αλκοόλ και βγήκε με εγγύηση 733 δολαρίων. Μετά το θόρυβο που προκάλεσαν οι αποκαλύψεις, ο Frey με δημοσίευση στην ιστοσελίδα αρνήθηκε ότι είχε επινοήσει τα γεγονότα που ανέφερε ως αυτοβιογραφικά, δέχτηκε μόνο ότι είχε κάνει μικρές αλλαγές¹³⁰⁶.

Όταν λίγους μήνες αργότερα αποδείχθηκε ότι όσα αποκαλύφθηκαν ήταν αλήθεια, η Όπρα Γουίνφρεϊ τον κάλεσε πάλι στην τηλεοπτική εκπομπή της και τον ρώτησε αν είχε ψέματα για τις εμπειρίες του στην προηγούμενη τηλεοπτική εμφάνισή του. Ο Frey παραδέχτηκε ότι είχε επινοήσει πολλά γεγονότα που περιέγραφε στο

¹³⁰³ McClurg A. J., *Kiss and Tell: Protecting Intimate Relationship Privacy Through Implied Contracts of Confidentiality*, 74 U. Oni. L. Rev. 887 (2006), σελ. 938.

¹³⁰⁴ Βλέπε West S., *Story of me*, ο.π., σελ 932. Παραπέμπει σε Humphrey Carter, *Patrick White Explains Himself*, New York. Times, Feb. 7, 1982.

¹³⁰⁵ Frey J. C., *A Million Little Pieces*, New York, Doubleday Books, 2003.

¹³⁰⁶ Αναλυτικά Barton L., *The man who rewrote his life*, The Guardian International Edition, 15.09.2006. Προσβάσιμο σε: <https://www.theguardian.com/books/2006/sep/15/usa.world>.

βιβλίο του και ο εκδότης παραδέχτηκε ότι δεν έλεγξε την αλήθεια των γεγονότων και των στοιχείων που ανέφερε ο συγγραφέας πριν αποφασίσει να δημοσιεύσει το βιβλίο ως αυτοβιογραφία.

Μετά τη μετάδοση της εκπομπής, ο εκδοτικός οίκος ανακοίνωσε ότι το βιβλίο θα επανεκδοθεί ώστε να περιλαμβάνει σημείωμα του συγγραφέα. Στο «απολογητικό» σημείωμά του, ο Frey παραδέχεται ότι σε πολλά σημεία του βιβλίου, παρουσίασε τον εαυτό του ως πιο σκληρό και γενναίο άντρα από ο, τι πραγματικά ήταν. Επίσης προσθέτει ότι είχε λογοτεχνικούς λόγους να επινοήσει κάποια γεγονότα για να κάνει πιο ενδιαφέρουσα την ιστορία για τον αναγνώστη. Αναγνώστες του βιβλίου, μήνυσαν τον Frey και τον εκδοτικό οίκο του βιβλίου για απάτη. Ο συγγραφέας και ο εκδότης του ανακοίνωσαν ότι αν κάποιος αναγνώστης αισθανόταν ότι εξαπατήθηκε θα του επέστρεφαν τα χρήματα αγοράς του βιβλίου. Για να λάβουν την αποζημίωση, οι πελάτες θα έπρεπε να προσκομίσουν απόδειξη αγοράς του βιβλίου, να υποδείξουν ποια σημεία του βιβλίου τους εξαπάτησαν και να υπογράψουν μια δήλωση ότι αγόρασαν το βιβλίο επειδή πίστευαν ότι ήταν αυτοβιογραφικό.

Στη δημόσια συζήτηση που ακολούθησε, ο ίδιος ο συγγραφέας υποστήριξε ότι παρότι κάποιοι θεωρούν ότι ο αυτοβιογραφικός λόγος θα πρέπει να τηρεί τα πρότυπα του δημοσιογραφικού λόγου με κύριο την τεκμηρίωση των αληθινών γεγονότων, ο ίδιος δεν το πιστεύει. Δεν είχε σκοπό να αφηγηθεί τη ζωή ακολουθώντας αυτά τα πρότυπα να δημιουργήσει ένα λογοτεχνικό κείμενο. Θεώρησε ότι ως αφηγητής μιας ιστορίας είχε την «άδεια» να αλλάξει κάποια σημεία. Σημείωσε ότι για να πει κανείς μια ιστορία με αποτελεσματικό τρόπο θα πρέπει να παραποιήσει κάποιες πληροφορίες. Αν έλεγε τις ιστορίες, όπως πραγματικά συνέβησαν, θα ήταν εξαιρετικά βαρετές. Κατά την γνώμη του ο τρόπος που χειρίστηκαν τα αμερικανικά ΜΜΕ το ζήτημα διαφοροποιείται αισθητά από τον ευρωπαϊκό γραπτό Τύπο που δεν έδωσε ιδιαίτερη σημασία. Όπως υποστήριξε, η αμερικανική κοινωνία είναι ακόμα μια πουριτανική κοινωνία και η αλήθεια είναι πάντα στο προσκήνιο της κουλτούρας της. Είναι μια σχετικά νέα κουλτούρα η οποία δεν έχει τις αισθητικές και λογοτεχνικές αρχές που ακολουθούν οι ευρωπαϊκές χώρες¹³⁰⁷.

Τον συγγραφέα υπερασπίστηκε ο διευθυντής φυλακής Marty Angelo, ο οποίος σημείωσε ότι τα μυθοπλαστικά στοιχεία δεν καθιστούν μια αυτοβιογραφία μυθοπλασία. Επίσης τόνισε ότι το σημαντικό είναι ότι κάποιος αποκαλύπτει πως κατάφερε να απελευθερωθεί από τις εξαρτήσεις του. Τα ΜΜΕ δεν θα έπρεπε να επιτίθενται αρνητικά σε αυτή την προσπάθεια αλλά να προωθούν το μήνυμα που φέρει. Το κοινωνικό όφελος από την αφήγηση ήταν ότι μπορεί κανείς να ξεπεράσει μια εξάρτηση. Στο μήνυμα αυτό δεν επιδρούσαν οι μικρές αλλαγές της ιστορίας. Υπερασπίζοντας το βιβλίο, η εκδότης του σημείωσε ότι το βιβλίο έχει μεγάλη αξία για όποιον προσπαθεί να καταλάβει ένα αγαπημένο του πρόσωπο το οποίο είναι εθισμένο σε ναρκωτικές ουσίες¹³⁰⁸.

2.2. Νομολογιακά παραδείγματα.

2.2.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη.

Από τις πρώτες σχετικές αμερικανικές υποθέσεις που ένα πρόσωπο προσβλήθηκε από το τρόπο που απεικονιζόταν σε ένα αυτοβιογραφικό κείμενο είναι

¹³⁰⁷ Για τις δηλώσεις του συγγραφέα βλέπε Barton L., *The man who rewrote his life*, ο.π.

¹³⁰⁸ Για πρόσθετες πληροφορίες για την υπόθεση βλ. λήμμα *A Million Little Pieces*, https://en.wikipedia.org/wiki/A_Million_Little_Pieces. Και λήμμα *James Frey* σε https://en.wikipedia.org/wiki/James_Frey.

η υπόθεση *Cason v. Baskin* (1948). Η βραβευμένη αμερικανίδα συγγραφέας Marjorie Kinnan Rawlings ήταν ήδη ιδιαίτερα γνωστή για το έργο της «*The Yearling*» που κυκλοφόρησε το 1938. Μερικά χρόνια αργότερα έγραψε ένα αυτοβιογραφικό βιβλίο για τις δυσκολίες αλλά και τα μαθήματα ζωής που πήρε όταν μετακόμισε σε μια αγροτική περιοχή της Πολιτείας της Φλόριντα.

Στο βιβλίο της με τίτλο «*Cross Creek*» (1942), από το όνομα αυτής της γεωγραφικής περιοχής, περιέγραφε μια βόλτα που έκανε με μια γειτόνισσα και φίλη της. Συγκεκριμένα περιέγραφε τη Zelma ως εξής: «*Η Zelma είναι μια γεροντοκόρη ακαθορίστου ηλικίας που θυμίζει θυμωμένο και αποτελεσματικό καναρίνι. Φροντίζει τον πορτοκαλεώνα και την γύρω περιοχή όση χρειάζεται ή μπορεί να επιμεληθεί. Δεν μπορώ να αποφασίσω αν θα έπρεπε να ήταν άνδρας ή μητέρα. Συνδυάζει τα πιο βίαια χαρακτηριστικά και των δυο και όσοι ζητούν ή δέχονται τις αντιφατικές φροντίδες της δεν το πολυσκεφτόνται όταν την ίδια στιγμή που τους βρίζει φωναχτά, με τρυφερότητα τους δίνει φαγητό και ρούχα, τους φροντίζει στις αρρώστιες ή ακόμα τους συμβουλεύει για τα προβλήματά τους*¹³⁰⁹».

Η Zelma Cason θεώρησε ότι αυτή η περιγραφή της στο βιβλίο παραβιάζει το δικαίωμα ιδιωτικότητάς της και στράφηκε κατά της συγγραφέως ζητώντας αποζημίωση ύψους 100.000 δολαρίων. Η δικαστική διαμάχη κράτησε τεσσεράμισι χρόνια και έφτασε στο Ανώτατο Δικαστήριο της Πολιτείας της Φλόριντα δυο φορές. Το Δικαστήριο αφού εξέτασε πολλούς μάρτυρες υπεράσπισης δέχτηκε ότι δεν υπήρχε κανένας δόλος από τη μεριά της συγγραφέως. Επίσης δέχτηκε ότι η ενάγουσα δεν είχε υποστεί καμιά ηθική ή υλική βλάβη. Όπως σημείωσε, η ενάγουσα υποστήριξε μόνο ότι οι κάτοικοι της περιοχής την «πειράζαν». Όσα έγραψε περιγράφοντάς την η συγγραφέας δεν ήταν ψευδείς ισχυρισμοί. Επίσης το δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορούσαν να προσβάλουν ένα άνθρωπο με συνηθισμένες ευαισθησίες.

Το Δικαστήριο δέχτηκε ότι υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για το βιβλίο καθώς η συγγραφέας περιέγραφε τις σκέψεις και τις εντυπώσεις της από το τόπο που ζούσε και τους γείτονές της. Ήταν η αυτοβιογραφία μιας γνωστής συγγραφέως στην οποία περιέγραφε τις συνθήκες και το περιβάλλον που ζούσε όσο έγραφε τα βιβλία της. Μάρτυρες που κατέθεσαν στη δίκη σημείωσαν ότι πρόκειται για λογοτεχνικό κείμενο, μια ερμηνεία της ζωής της. Ήταν μια ακριβής απεικόνιση των προσώπων και χαρακτήρων που διαδρούσαν και διαμόρφωναν τη συγγραφέα. Απόδειξη του ενδιαφέροντος του κοινού ήταν ότι το βιβλίο υπήρξε ευπώλητο.

Το Ανώτατο Δικαστήριο, όμως, θεώρησε ότι οι συνήγοροι της συγγραφέως απέτυχαν να αποδείξουν γιατί η περιγραφή της φίλης της αποτελούσε ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Η ίδια δεν επιδίωξε τη δημοσιότητα και ζούσε μια ιδιωτική και ιδιαίτερα ήσυχη ζωή σε ένα σχετικά απομονωμένο μέρος. Διαπίστωσε ότι πράγματι παραβιάστηκε η ιδιωτικότητά της διότι με το βιβλίο εξαναγκάστηκε σε μια ανεπιθύμητη δημοσιότητα της ζωής της. Γεγονότα της ζωής της, που προτιμούσε να παραμείνουν ιδιωτικά, δημοσιεύτηκαν ενάντια στη θέλησή της. Επειδή έκρινε ότι δεν υπήρξε δόλος από τη συγγραφέα για την παραβίαση ή κάποια βλάβη της ενάγουσας, η τελευταία δεν δικαιούται αποζημίωση.

¹³⁰⁹ Μετάφραση του παρακάτω αποσπάσματος «*Zelma is an ageless spinster resembling an angry and efficient canary. She manages her orange grove and as much of the village and county as much needs management or will submit to it. I cannot decide whether she should have been a man or a mother. She combines the more violent characteristics of both and those who ask for or accept her manifold ministrations think nothing of being cursed loudly at the very instant of being tenderly fed, clothed, nursed or guided through their troubles*». Βλέπε Marjorie Kinnan Rawlings, *Cross Creek*, New York, Simon and Schuster, 1996, p. 56.

Σύμφωνα με τον διαφωνούντα δικαστή Adams, η ενάγουσα ήταν στενή φίλη της συγγραφέως και ήξερε ότι έγραφε βιβλία για το μέρος και τους ανθρώπους που ζούσαν σε αυτό. Μάλιστα τη βοηθούσε στη συλλογή στοιχείων. Κατά συνέπεια θα έπρεπε να ξέρει ότι θα μπορούσε να αποτελέσει ένα χαρακτήρα ή πρότυπο για ένα χαρακτήρα. Επίσης κατά τη γνώμη του δεν ήταν απλά ένα ιδιωτικό πρόσωπο που απέφευγε τη δημοσιότητα αλλά είχε αναλάβει δημόσια αξιώματα στον τόπο της. Για αυτό δεν είχε εύλογη προσδοκία προστασίας της ιδιωτικότητάς της. Ταυτόχρονα υπήρχε δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για τα πεπραγμένα, τον χαρακτήρα και τις προσωπικές σχέσεις μιας διάσημης συγγραφέως. Ήταν ευλόγως αναγκαίο για τη συγγραφέα να συσχετίσει κάποιες εμπειρίες της με κάποιους από τους γείτονες και γνωστούς της ώστε να δώσει μια πραγματική και ενδιαφέρουσα περιγραφή της ζωής της όσο έμενε στην περιοχή και να δικαιούται ασυλία από αγωγές. Αυτό δεν συνεπάγεται ότι μπορεί να γράψει οτιδήποτε υποστηρίζοντας ότι εμπίπτει στην έννοια του δημόσιου ενδιαφέροντος και να προσβάλει ή βλάψει άλλους. Αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση η συγγραφέας βάσιμα υποστηρίζει ότι η ιδιωτική ζωή της ενάγουσας έχει τέτοιο δημόσιο ενδιαφέρον που υπερτερεί της επιθυμίας της για ιδιωτικότητα¹³¹⁰.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει το σκεπτικό μιας πιο πρόσφατης απόφασης *Bonome v. Kaysen* (2004) που επίσης αφορούσε προσβολή προσώπου από ένα αυτοβιογραφικό κείμενο¹³¹¹. Ειδικότερα η συγγραφέας κατέγραψε στο βιβλίο με τίτλο «The camera my mother gave me» (2001) την προσπάθειά της να αντιμετωπίσει τους σοβαρούς πόνους που βίωνε κατά τη διάρκεια της σεξουαλικής πράξης. Περιέγραψε τόσο τις σεξουαλικές επαφές με το σύντροφό της ο οποίος ήταν παντρεμένος καθώς και άλλες λεπτομέρειες της μεταξύ τους σχέσης. Επίσης τον παρουσίασε ως σεξουαλικά επιθετικό. Ανέφερε ότι κατά τη διάρκεια μιας μεταξύ τους ερωτικής επαφής ένιωσε ότι τη βίασε και ότι γενικότερα έδειχνε έλλειψη ευαισθησίας στο πρόβλημα υγείας της.

Ο πρώην σύντροφός της θεώρησε ότι το βιβλίο παραβίαζε το δικαίωμα ιδιωτικότητάς του. Παρά το γεγονός ότι δεν αναφερόταν το πραγματικό του όνομα και προκειμένου να μην αναγνωρίζεται η συγγραφέας είχε αλλάξει το πραγματικό του επάγγελμα και τον τόπο καταγωγής του, κατά τη γνώμη του εξακολουθούσε να είναι αναγνωρίσιμος καθώς οι φίλοι και οι γνωστοί του γνώριζαν ότι ήταν η τελευταία σχέση της συγγραφέως πριν δημοσιεύσει αυτό το αυτοβιογραφικό κείμενο.

Δικαστής στην υπόθεση ήταν γνωστός θεωρητικός R. Posner ο οποίος έκρινε αρχικά ότι η συγγραφέας είχε το δικαίωμα να αποκαλύπτει τις προσωπικές της εμπειρίες που αναπόφευκτα αφορούν και τη σχέση οικειότητας με τον σύντροφό της αλλά και ότι η αποκάλυψη εξυπηρετούσε το συμφέρον του κοινού να πληροφορηθεί για αυτή την ασθένεια που συνήθως δεν κοινοποιείται για λόγους αιδούς. Η απελευθερωτική έκφραση ενός βιώματος -που συνήθως δεν εκφράζεται δημόσια- δικαιολογεί την παραβίαση της ιδιωτικότητας χάριν του δημοσίου συμφέροντος πληροφόρησης. Το δικαστήριο συνεκτίμησε ότι η αποκάλυψη αφορούσε και την ίδια. Δεν αποκάλυπτε τα ιδιωτικά αυτά γεγονότα ένας τρίτος, όπως για παράδειγμα ένας δημοσιογράφος, αλλά η ίδια.

Το δικαστήριο αναγνώρισε ότι το δικαίωμα της Kaysen να αποκαλύψει την προσωπική της ιστορία ήταν ίσης σημασίας με το δικαίωμα του Bonome να μην επιθυμεί τη διάδοση ιδιωτικών του πληροφοριών δεδομένου ότι το αυτοβιογραφικό

¹³¹⁰ *Cason v. Baskin*, 155 Fla 198 (1944), 159 Fla 31. Αναλυτικά για την υπόθεση βλέπε σε Acton P. N., *Invasion of privacy. The Cross Creek Trial of Marjorie Kinnan Rawlings*, Gainesville, FL., ed. University of Florida Press, 1988.

¹³¹¹ *Bonome v. Kaysen* 32 media l. rep. 1520 (mass super. 2004).

έργο της Kaysen αποκάλυπτε ζητήματα που βρίσκονται στη εν στενή εννοία ιδιωτική σφαίρα¹³¹². Για να έχει προνομιακή μεταχείριση και υπέρτερη συνταγματική προστασία ο λόγος της Kaysen οι αποκαλύψεις των ιδιωτικών πληροφοριών που περιέχει θα πρέπει α) να συνδέονται εύλογα με το θέμα που πραγματεύεται το βιβλίο, β) το θέμα να μπορεί να προκαλέσει το ενδιαφέρον του κοινού και γ) οι αποκαλύψεις των συγκεκριμένων πληροφοριών να βρίσκονται σε μια σχέση αναλογίας με το συγκεκριμένο θέμα. Με άλλα λόγια θα πρέπει η αποκάλυψη θα πρέπει είναι αναγκαία, εύλογη και ανάλογη για να προβληθεί το συγκεκριμένο θέμα. Καθώς έκρινε ότι σε αυτή την περίπτωση η κοινοποίηση των ιδιωτικών γεγονότων τηρούσε αυτές οι προϋποθέσεις απέρριψε την αγωγή του Bonome.

Η απόφαση είναι ιδιαίτερη σημαντική για έναν επιπλέον λόγο. Κρίθηκε ότι επαρκεί η απόφαση ενός εκδοτικού οίκου να εκδόσει το βιβλίο για να θεμελιωθεί το δημόσιο ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού¹³¹³. Το δικαστήριο συνεκτίμησε ότι η Kaysen είναι μια βραβευμένη συγγραφέας και ένας γνωστός εκδοτικός οίκος (Random House) αποφάσισε να εκδόσει το βιβλίο της. Το εύλογο ερώτημα είναι τι θα συμβεί με τις περιπτώσεις της αυτοέκδοσης και πως σε αυτή την περίπτωση θα αποδεικνύεται το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού. Όπως υποστηρίζεται από τη θεωρία, θα πρέπει να αποδειχθεί είτε ότι έχουν γραφτεί βιβλία με το παρόμοιο θέμα είτε ότι το συγκεκριμένο βιβλίο υπήρξε ευπώλητο¹³¹⁴.

2.2.2. Στη γερμανική έννομη τάξη.

Η απόφαση *Bonome v. Kaysen* θυμίζει την προαναφερόμενη γνωστή απόφαση του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας για το μυθιστόρημα αυτομυθοπλασίας «Estra». Υπενθυμίζοντας τα πραγματικά περιστατικά, ένας συγγραφέας αυτομυθοπλασίας κρίθηκε ότι αποκάλυψε γεγονότα της ιδιωτικής σφαίρας της πρώην συντρόφου του. Όμως οι γερμανοί δικαστές δεν συνεκτίμησαν ότι γράφοντας το έργο αυτό ο συγγραφέας εκφράζει και επιβεβαιώνει μια προσέγγισή του επί της προσωπικής του ιστορίας. Εκτίμησαν μόνο ότι από την αποκάλυψη των ιδιωτικών στιγμών του ζευγαριού και άλλων πληροφοριών που προήλθαν από τη σχέση οικειότητας μεταξύ τους με κύρια τα συναισθήματα της συντρόφου του συγγραφέα για το άρρωστο παιδί της υπήρξε προσβολή του πυρήνα του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής της στην απαραβίαστη σφαίρα που υπόκειται σε απόλυτη προστασία. Κατά την πάγια άποψη του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας ακόμα και σοβαρά δημόσια συμφέροντα δεν μπορούν να δικαιολογήσουν παρεμβάσεις σε αυτή τη σφαίρα. Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν

¹³¹² Schwartz P.M., Peifer K.N., *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ.1931.

¹³¹³ Την ιδιαίτερη σημασία που έχει να είναι ο εναγόμενος γνωστός συγγραφέας για να αποδείξει ότι το αυτοβιογραφικό του έργο ενδιαφέρει το κοινό διαφαίνεται από την υπόθεση που αφορούσε την 24χρονη blogger Jessica Cutler. Στο προσωπικό της ιστολόγιο περιέγραφε τις ερωτικές της περιπέτειες με διαδοχικά έξι άνδρες (έναν παντρεμένο, ένα πολιτικό πρόσωπο, έναν προϊστάμενό της στη δουλειά και κάποιον άνδρα που όπως ανέφερε την πλήρωσε για να κάνουν έρωτα). Ένας από τους εραστές της τη μήνυσε για παραβίαση της ιδιωτικότητάς του. Σε μια πρώτη κρίση επί της υπόθεσης ο δικαστής έκρινε ότι δεν είναι δικαιολογημένο το ενδιαφέρον του κοινού για την αποκάλυψη της κοινής ερωτικής του ζωής. Δεν υπήρξε οριστική απόφαση γιατί τα δυο μέρη επέλεξαν να συμβιβαστούν εξωδικαστικά. Για την περίπτωση βλέπε αναλυτικά West S., *The story of us. Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π., σελ. 593.

¹³¹⁴ Cook A., *A Writer's Guide to Defamation and Invasion of Privacy*, Writers'digest 22.01.2016
Προσβάσιμο σε: <http://www.writersdigest.com/online-editor/defamation-and-invasion>.

γίνεται καμία στάθμιση με βάση την αρχή της αναλογικότητας¹³¹⁵.

2.2.3. Στη γαλλική έννομη τάξη.

Το σκεπτικό των γαλλικών δικαστηρίων σε υποθέσεις παραβίασης της ιδιωτικής ζωής προσώπων που αναγνωρίζονται σε αυτοβιογραφίες και έργα αυτομυθοπλασίας εξαντλείται συχνά στη διαπίστωση παραβίασης της ιδιωτικής ζωής και την ένταση της προσβολής. Δεν αναφέρεται ρητά στο σκεπτικό του δικαστηρίου τότε οι συγκεκριμένες αποκαλύψεις δικαιολογούνται από την ελευθερία πληροφόρησης του κοινού.

Χαρακτηριστικά σε υπόθεση που αφορούσε την αυτοβιογραφία της ηθοποιού Michèle Mercier το δικαστήριο σημείωσε ότι: «η αρχή της ελευθερίας του λόγου περιλαμβάνει το δικαίωμα ενός συγγραφέα ενός αυτοβιογραφικού έργου να ανακαλεί τις αναμνήσεις του, να αναφέρει τα πρόσωπα που μοιράστηκε την ζωή του και να εκφέρει κρίσεις για την συμπεριφορά του μέχρι να μην υπερβαίνει τα όρια που να είναι οι αναφορές ανυπόφορες και κατάφωρες παραβιάσεις δικαιωμάτων αυτών που τους αφορούν»¹³¹⁶.

Έμφαση δίδεται από τα δικαστήρια στο αν πράγματι αναγνωρίζεται το πρόσωπο και αν αποκαλύπτονται ιδιωτικά γεγονότα ή πρόκειται για ήδη γνωστά στο κοινό γεγονότα. Για παράδειγμα ο συγγραφέας και δημοσιογράφος Henri Calet βασίστηκε σε μια ερωτική του ιστορία για να γράψει το μυθιστόρημά του με τίτλο «Monsieur Paul» (1950)¹³¹⁷. Περιέγραψε με σκληρό τρόπο μια πρώην ερωμένη του δίνοντας το μυθοπλαστικό όνομα Emiliene. Ετοιμάζοντας τη συνέχεια αυτού του πρώτου μυθιστορήματος ο Calet πέθανε αφήνοντας πίσω λεπτομερείς σημειώσεις με ιδιωτικές πληροφορίες για τη σχέση του με την πρώην σύντροφό ως προσχέδιο για την πλοκή του νέου μυθιστορήματος. Η εκδότριά του αποφάσισε να εκδοσει τις σημειώσεις αυτές διατηρώντας το ψευδώνυμο Emiliene που είχε επιλέξει ο συγγραφέας για να μην αναγνωρίζεται το υπαρκτό πρόσωπο. Όμως η πρώην σύντροφος του συγγραφέα στράφηκε εναντίον της για προσβολή της τιμής της. Το δικαστήριο έκρινε ότι η σχέση ήταν γνωστή στα γαλλικά γράμματα και ότι η ίδια η σύντροφός του είχε δημοσιεύσει ένα άρθρο που είχε εκδοθεί σε ένα λογοτεχνικό περιοδικό αναφερόμενη στη σχέση της με το συγγραφέα χρησιμοποιώντας μόνο τα αρχικά του ονοματός της. Κατά την άποψη του δικαστηρίου το «πέπλο» που ύφαινε η εκδότριά με το να αναφέρει μόνο το μυθοπλαστικό όνομα προστάτευε την ενάγουσα έναντι όσων δεν γνώριζαν το δεσμό και το έργο δεν αποκάλυπτε τίποτε περισσότερο από ο,τι είχε ήδη δημοσιευτεί¹³¹⁸.

¹³¹⁵ Πρόκειται για την υπόθεση που χρησιμοποιήθηκαν μέρη από το ημερολόγιο ενός κατηγορούμενου στη δίκη του. Το δικαστήριο έκρινε ότι κάποιες πληροφορίες που μπορεί να περιέχει ένα ημερολόγιο μπορούν να χρησιμοποιηθούν όπως πληροφορίες οργάνωσης ενός εγκλήματος αλλά υπάρχουν πληροφορίες που υπάγονται στην απαραβίαστη σφαίρα της ιδιωτικής του ζωής. BVerfGE 34, 238, 245.

¹³¹⁶ Αφορούσε την αυτοβιογραφία της ηθοποιού Michèle Mercier (*Angélique à coeur perdu : autobiographie*. Paris: Carrere 1979.). Κατά της ηθοποιού ασκήθηκε αγωγή επειδή θεωρήθηκε ότι αποκάλυπτε στοιχεία της ερωτικής της ζωής που αφορούσαν κι άλλα πρόσωπα. *Bourillot et Jancou c/ Mercier et Editions Carrière* (TGI Paris Ord réf. 12 décembre 1987). Το ίδιο αναφέρει και στο σκεπτικό του το Tribunal de Grande Instance de Paris, στην υπόθεση που αφορούσε αγωγή κατά της αυτοβιογραφίας του Georges Moustaki (TGI Paris 13 décembre 1989). Βλέπε Anne Pigeon-Bormans, *Biopics et vie privée*, 26.02. 2013. Προσβάσιμο σε: <http://avocats-publishing.com/Biopics-et-vie-privee>.

¹³¹⁷ Calet H., *Monsieur Paul*, Paris, Gallimard 1950.

¹³¹⁸ Raynal J. et Castelain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π. σελ.15-16.

Σε ένα αυτοβιογραφικό βιβλίο με υπότιτλο στο εξώφυλλο «αναμνήσεις ενός έρωτα» ένας συγγραφέας αποκάλυψε ότι από τα δώδεκα ως τα δεκατέσσερα του χρόνια είχε ερωτικές σχέσεις με μία εξ αγχιστείας συνομήλικη συγγενή του (1976). Μάλιστα της έστειλε ένα αντίτυπο υπογεγραμμένο με την εξής αφιέρωση: «*Αγαπητή μου Lulu αυτές είναι οι αναμνήσεις μου από σένα*». Η συγγενής του άσκησε αγωγή για δυσφήμιση επειδή θεώρησε ότι η εξιστόρηση των αναμνήσεων του έθιγαν την τιμή και την υπόληψή της. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι αναγνωριζόταν λόγω της συγγένειας μεταξύ τους και από το γεγονός ότι ο συγγραφέας δήλωνε ότι πρόκειται για αυτοβιογραφικό έργο. Επίσης έκρινε ότι πράγματι η περιγραφή της ερωτικής σχέσης τους σε αυτή την ηλικία προσέβαλε την τιμή της ενάγουσας (νόμος 29 Ιουλίου του 1881). Επίσης έκρινε ότι η αποκάλυψη γεγονότων της ιδιωτικής της ζωής συνιστούσε προσβολή της ιδιωτικής της ζωής (νόμος 17 Ιουλίου 1970).

Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο διαφοροποιήθηκε. Έκρινε κι αυτό ότι η συγγενής του συγγραφέα αναγνωριζόταν. Το όνομα της ηρωίδας ήταν ίδιο με το χαϊδευτικό της ενάγουσας, αναφερόταν η ηλικία της και η ιδιαίτερη συγγενεία τους (ένας θείος του συγγραφέα ήταν πατριός της) και οι συχνές επισκέψεις του συγγραφέα σε ένα προάστιο του Παρισιού το 1943. Αφού το έργο χαρακτηριζόταν ως αυτοβιογραφικό είχε ως αποτέλεσμα όσοι τους γνώριζαν από εκείνη την εποχή να την αναγνωρίσουν¹³¹⁹. Κατά το σκεπτικό του δικαστηρίου, η πράξη του συγγραφέα ο οποίος δεν απέφυγε την αναγνώριση του πραγματικού προσώπου, είναι παράνομη καθώς αποκαλύπτει τις σχέσεις τους με μια δόση υπερβολής. Καθώς πρόκειται για αυτοβιογραφικό έργο ο αναγνώστης δεν μπορεί να γνωρίζει την αλήθεια. Οι περιγραφές της ενάγουσας να είναι διαθέσιμη ερωτικά σε αυτόν από την ηλικία των 14 ετών προσβάλλει την τιμή και υπόληψή της παρουσιάζοντας την ως μια γυναίκα ελευθέρων ηθών. Για το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα της δυσφήμισης γιατί δεν διαπιστώνεται η πρόθεση προσβολής. Όμως, έκρινε ότι ο συγγραφέας προσέβαλε το δικαίωμα της ιδιωτικής της ζωής με αυτές τις αποκαλύψεις και της επιδίκασε αποζημίωση.

Όπως προαναφέρθηκε στην εισαγωγή αυτής της μελέτης, υποθέσεις προσβολής της ιδιωτικής ζωής από έργα αυτομυθοπλασίας απασχολούν ολοένα και συχνότερα τη γαλλική δικαιοσύνη τα τελευταία χρόνια συνεπεία μιας αυξανόμενης λογοτεχνικής παραγωγής έργων αυτού του είδους¹³²⁰. Στις δικαστικές αποφάσεις οι δικαστές συνεκτιμούν αν πρόκειται για αυτοβιογραφία ή για έργο αυτομυθοπλασίας.

Ο γάλλος συγγραφέας και θεωρητικός Serge Doubrovsky, ήταν ο πρώτος που προχώρησε σε ορισμό του είδους της αυτομυθοπλασίας στα 1977 «*αυτομυθοπλασία είναι η μυθοπλασία όπου εγώ ως συγγραφέας έχω αποφασίσει να παρουσιάσω τον εαυτό μου στην απόλυτη έννοια του όρου την εμπειρία της ανάλυσης όχι μόνο στο θέμα αλλά και στην ίδια την παραγωγή του κειμένου*»¹³²¹. Το είδος στέκεται ανάμεσα στη αυτοβιογραφία και στο μυθιστόρημα. Η αυτομυθοπλασία χρησιμοποιεί τη αυτοβιογραφική εμπειρία συνειδητά ρητά και ενίοτε και παραπλανητικά. Δημιουργεί

¹³¹⁹ Στην δημοσιευμένη απόφαση αναφέρονται μόνο τα αρχικά γράμματα από το βιβλίο και οι ενάγοντες. Trib Grande Distance de Paris 7 juin 1977. Mlle J. c M et Editions G., D.1978. note R.L., p. 18.

¹³²⁰ Μεταξύ αυτών είναι μυθιστορήματα της συγγραφέως Christine Angot. Το μυθιστόρημά της «L'inceste» (1999), πραγματεύεται την αιμομικτική σχέση της αφηγήτριας που ονομάζεται Christine Angot- όπως δηλαδή η ίδια η συγγραφέας - με τον πατέρα της. Το βιβλίο «Pourquoi le Brésil?» (2002) έχει βασιστεί στη σχέση της ίδιας συγγραφέως με τον εκδότη του Livre-Hebdo, Pierre-Louis Rozynès. Βλέπε σχετικά Isabelle Grell, *Sans mentir*, 09.04.2010. <http://www.autofiction.org/index.php?post/2010/09/04/Christine-Angot-et-Catherine-Millet>.

¹³²¹ Doubrovsky S., Fils, Paris, Galilée, 1977.

μια γέφυρα μεταξύ του παρελθόντος και της φαντασίας. Ο συγγραφέας αναζητά την σύγχυση, τις αντιφάσεις του σαν να είναι εκείνος ο χαρακτήρας του μυθιστορηματός του¹³²². Όπως υποστηρίζεται, το εγχείρημα της αυτομυθοπλασίας αποτελεί μια προσπάθεια εφεύρεσης του ίδιου του εαυτού¹³²³. Δεν είναι απλά ένας καθρέφτης του συγγραφέα αλλά ένα παιχνίδι ταυτότητας¹³²⁴. Ο συγγραφέας παίζει με τη μνήμη του, σε μια νοητική κατασκευή για τον ίδιο του τον εαυτό.

Η διαφορά με τη αυτοβιογραφία είναι λεπτή. Σύμφωνα με τον θεωρητικό του είδους Lejeune, η αυτοβιογραφία ορίζεται ως «*αναδρομικό πεζό αφήγημα, γραμμένο από ένα πραγματικό πρόσωπο, το οποίο αφορά την ύπαρξη του, εστιάζεται στην ατομική ζωή του και ιδιαίτερα στην ιστορία της προσωπικότητάς του*»¹³²⁵. Δίδεται ταυτόχρονα η υπόσχεση από το συγγραφέα ότι θα είναι ειλικρινής για τη ζωή του και ο αναγνώστης αποδέχεται αυτή τη σύμβαση ότι τα γεγονότα που περιγράφονται είναι αληθή¹³²⁶.

Τα πρόσωπα που συνήθως αντιδρούν στα αυτοβιογραφικά αυτά κείμενα είναι οικεία πρόσωπα του συγγραφέα είτε συγγενείς του είτε ερωτικοί σύντροφοι και πρώην σύζυγοι. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα πρόσωπα που ενοχλούνται από την παρουσίασή τους σε αυτά τα έργα αρκούνται σε δημόσιες αντιδράσεις. Για παράδειγμα η μητέρα του συγγραφέα Emmanuel Carrère εξέφρασε δημόσια την ενόχλησή της για το αυτοβιογραφικό του έργο με τίτλο «Un roman russe» (2007). Ο λόγος ήταν ότι αποκάλυψε ένα οικογενειακό μυστικό. Ο Ρώσος παππούς του είχε εξαφανιστεί μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο χωρίς να έχουν ποτέ βρεθεί τα ίχνη του αφού είχε κατηγορηθεί ως συνεργάτης των Γερμανών¹³²⁷.

Κάποιες φορές οι συγγενείς των συγγραφέων δεν αρκούνται σε δημόσιες αντιδράσεις αλλά προχωρούν σε δικαστικές αγωγές. Η μητέρα του συγγραφέα Μισέλ Ουελμπέκ στράφηκε κατά του γιου της για όσα περιγράφει στο μυθιστόρημά του με τίτλο «Τα στοιχειώδη σωματίδια» (1998). Πρωταγωνιστές του βιβλίου είναι δυο ετεροθαλή αδέρφια και περιγράφεται η ταραχώδης οικογενειακή ζωή τους¹³²⁸. Ο χαρακτήρας της μητέρας των κεντρικών χαρακτήρων έχει το ίδιο όνομα, επάγγελμα και οικογενειακή κατάσταση με την μητέρα του ίδιου του συγγραφέα. Στο βιβλίο παρουσιάζεται να έχει εγκαταλείψει και κακομεταχειριστεί τα παιδιά της. Η μητέρα

¹³²² P. Auria Munte, *The convergence of historical facts and literary fiction: Jorge Semprun's Autofiction on the Holocaust*, Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research, 12(3), Art. 14. Προσβάσιμο σε: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs1103144>.

¹³²³ Grell I., *Entretien avec Philippe Vilain suite à la sortie de L'Autofiction en théorie (Ed. de la Transparence*, 2009. Προσβάσιμο σε: <http://autofiction.org/index.php?post/2009/08/31/Entretien-inedit-d-Isabelle-Grell-avec-Philippe-Vilain>,

¹³²⁴ Genon A., *La Nouvelle Fiction contre le réel*. site Fabula, Acta Fabula, Automne 2002, (vol.3, no 2). Προσβάσιμο σε <http://www.autofiction.org/index.php?post/2008/10/01/La-Nouvelle-Fiction-contre-le-reel>.

¹³²⁵ Lejeune Philippe, *Le pacte autobiographique*, Paris, Le Seuil, 1975 σελ. 14, μτφ. Πασχαλίδης Γ., *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*, Αθήνα, Σμίλη, 1993, σ. 27.

¹³²⁶ Οι θεωρητικές τάσεις στη συζήτηση περί αυτοβιογραφίας, χωρίζονται στις εξής: οι φαινομενολογικές τάσεις όπως εκφράζονται από τους Georges Gusdorf, J. E. Gunn, πραγματολογικές τάσεις όπως εκφράζονται από τους Philippe Lejeune και E. Bruss, μεταδομιστικές τάσεις όπως εκφράζονται τους Ζακ Ντερριντά, Ρολάν Μπαρτ και από τις φεμινιστικές τάσεις όπως εκφράζονται από τους D. Stanton, E. Jelinek. Βλέπε αναλυτικά Πασχαλίδης Γ., *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*, ο.π., κεφάλαιο 1, σσ. 19-37.

¹³²⁷ Baptiste Liger, *Le petit-fils de l'empire éclaté*, L'express 01.03.2007. Προσβάσιμο σε: https://www.lexpress.fr/culture/livre/un-roman-russe_812022.html.

¹³²⁸ Το βιβλίο κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Εστία (2000) σε μετάφραση Α. Εμμανουήλ.

του στράφηκε εναντίον του υποστηρίζοντας ότι το έργο τη δυσφημούσε αλλά τελικά συμβιβάστηκε εξωδικαστικά με αποζημίωση ύψους 10.000 ευρώ¹³²⁹.

Στο αυτοβιογραφικό έργο του με τίτλο «Le testament amoureux» (1981), ο συγγραφέας Serge Rezvani παρουσίαζε τον πρώην γαμπρό του, Claude Lanzmann, ως ένα φανατικό εβραίο. Ο τελευταίος στράφηκε εναντίον του. Στο σκεπτικό του δικαστηρίου σημειώθηκε ότι η απουσία κακής πρόθεσης και το γεγονός ότι στόχος του βιβλίου ήταν η αναζήτηση του εαυτού μέσω της γραφής και της μνήμης δεν καθιστά επιτρεπτή την αποκάλυψη των αναμνήσεων που μοιράστηκε ο συγγραφέας με άλλα πρόσωπα και την απεικόνιση της ιδιωτικής ζωής αυτών των προσώπων χωρίς την συγκατάθεσή τους. Για αυτό και του επιδίκασε αποζημίωση 10.000 φράγκων και διέταξε την αποκοπή των επίμαχων αποσπασμάτων¹³³⁰.

Συγγενείς της συγγραφέως Madeleine Perbet της άσκησαν αγωγή για το βιβλίο της «Graine d'angoisse» (1988)¹³³¹. Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, στο βιβλίο παρουσιάζονται οι πιο ιδιωτικές στιγμές μιας οικογένειας. Μεταξύ αυτών η παιδική κακοποίηση της αφηγήτριας- alter ego της ίδιας της συγγραφέως- και έλλειψη αγάπης της μητέρας της για την ίδια και η προτίμησή της για την μεγαλύτερη κόρη της. Περιγράφεται ως σκληρός και συκοφαντικός ο τρόπος με τον οποίο της μιλούσε η αδελφή της και ο άνδρας της. Αποκαλύπτεται ότι η μητέρα της αποφάσισε να την αποκληρώσει. Κατά την κρίση του δικαστηρίου το έργο - αν και παρουσιάζεται ως έργο μυθοπλασίας - είναι στην πραγματικότητα μια αυτοβιογραφία ανεπαρκώς μεταμφιεσμένη σε μυθιστόρημα που εντέλει επιτρέπει την αναγνώριση των αληθινών πρωταγωνιστών. Με αυτό το σκεπτικό έκρινε ότι η συγγραφέας παραβίασε το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή μελών της οικογένειάς της και επιδικάστηκε αποζημίωση¹³³².

Ο Raphaël Duroy, γιος του συγγραφέα Lionel Duroy, στράφηκε εναντίον του εκδοτικού οίκου που εξέδωσε το μυθιστόρημα του πατέρα του με τίτλο «Colères» (2011). Το βιβλίο πραγματεύεται την ιστορία αγάπης ενός ζευγαριού και τη συγκρουσιακή σχέση του πατέρα με τον γιο του. Ο γιος παρουσιαζόταν να μην έχει μια ισορροπημένη ζωή και σε κάποια στιγμή της ζωής του να έχει εθιστεί στα ναρκωτικά. Όπως υποστήριξε ο Raphaël Duroy οι αποκαλύψεις είχαν παραβιάσει την ιδιωτική του ζωή. Ο ίδιος ο συγγραφέας- αν και άλλαξε τα πραγματικά ονόματα στο βιβλίο- παραδέχτηκε σε συνεντεύξεις του στον Τύπο ότι βασίστηκε στην προσωπική του ζωή¹³³³. Το δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι ο γιος του αναγνωριζόταν και ότι παραβιάστηκε η ιδιωτική του ζωή. Ο συγγραφέας είχε συμπεριλάβει στο βιβλίο πραγματικά μηνύματα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας που είχε ανταλλάξει με το γιο του. Σε αυτά αποκαλύπτονταν ζητήματα της ιδιωτικής σφαίρας όπως η σχέση οικειότητας μεταξύ τους, τα συναισθήματα του γιου προς άλλα μέλη της οικογένειάς τους, η οικονομική κατάσταση του γιου αλλά και ότι είχε κατηγορηθεί για χρήση ναρκωτικών. Σύμφωνα με τη γνώμη του δικαστηρίου, του προκλήθηκε ιδιαίτερης

¹³²⁹ Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, ο.π., σελ. 9 και 80.

¹³³⁰ Pierrat E., *L'autofiction en deuil et en procès*, Pierrat 01.04.2017, Προσβάσιμο σε: <https://www.pierratdeseze.com/lautofiction-en-deuil-et-en-proces/>.

¹³³¹ Perbet M., *Graine d'angoisse*, Paris, L'Harmattan, 1988.

¹³³² Αναλυτικά βλέπε Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, ο.π., σελ. 79. Παραπέμπει σε Cour de cassation, 1ère chambre civile, 25 février 1997, Bulletin civil, n. 73.

¹³³³ Συνέντευξη Duroy L., *J'ai choisi ma survie contre les autres*, lejdd 6.12.2014. Προσβάσιμο σε: <https://www.lejdd.fr/Culture/Livres/Lionel-Duroy-J-ai-choisi-ma-survie-contre-les-autres-705074>.

σοβαρότητας βλάβη στο γιο του συγγραφέα που η αποκατάστασή της έρχοζε αποζημίωσης ύψους 10.000 ευρώ¹³³⁴.

Εκτός από τα συγγενικά πρόσωπα των συγγραφέων αυτομυθοπλασίας, και πρώην σύζυγοι στρέφονται εναντίον τους όταν αντλούν από την περίοδο του χωρισμού και του διαζυγίου. Στο μυθιστόρημά του «La séparation» (1991), ο συγγραφέας Dan Franck παρουσίαζε τις τελευταίες μέρες της σχέσης του με την σύζυγό του αλλά και την εποχή μετά το διαζύγιο. Μετά την δικαστική ανάθεση της κηδεμονίας των δυο παιδιών του στη σύζυγό του ο αφηγητής αγωνίζεται να διατηρήσει την επικοινωνία μαζί τους. Η πρώην σύζυγός του υποστήριξε ότι παραβίασε την ιδιωτική της ζωή. Το δικαστήριο έκρινε ότι η ακριβής περιγραφή της προσωπικότητάς της καθιστά δυνατή την αναγνώρισή της παρά τη χρήση ψευδώνυμου. Τα στοιχεία που αποκαλύπτονται στο βιβλίο αφορούσαν μεταξύ άλλων και την ύπαρξη ενός προηγούμενου γάμου και την ύπαρξη ενός παιδιού που έχει προέλθει από αυτό το γάμο καθώς και την συμπεριφορά της απέναντί του. Όπως σημειώθηκε στο σκεπτικό της απόφασης, ένας καλλιτέχνης μπορεί να προσβάλει την ιδιωτική ζωή της πρώην συζύγου του όταν αποκαλύπτει σε ένα αυτοβιογραφικό κείμενο γεγονότα και επεισόδια της ιδιωτικής ζωής της τελευταίας που έχουν αποκαλυφθεί εντός της σχέσης οικειότητας¹³³⁵.

Αντίστοιχα κρίθηκε για το έργο του δημοσιογράφου Patrick Poivre d'Arvor στο αυτοβιογραφικό του έργο «Fragments d'une femme perdue» στο οποίο αφηγήθηκε τη σχέση του με μια παλιά συντροφό του, την Agathe Borne. Το δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι ο τρόπος παρουσίασής της στο βιβλίο είχε παραβιαστεί η ιδιωτική της ζωή αλλά και τα δικαιώματά της ως πνευματικού δημιουργού γιατί δημοσιεύτηκαν αποσπάσματα από προσωπικές της επιστολές προς το συγγραφέα. Της επιδικάστηκε αποζημίωση ύψους 33.000 ευρώ¹³³⁶. Όπως συγκεκριμένα σημειώθηκε στο σκεπτικό της απόφασης, η λογοτεχνική διαδικασία που ακολουθήθηκε δεν επιτρέπει στον αναγνώστη να διαφοροποιήσει τους χαρακτήρες της πραγματικότητας από τους χαρακτήρες του έργου, έτσι ώστε να μπορεί να περιγραφεί ως μυθοπλασία. Επίσης θεώρησαν ότι η αναπαραγωγή αποσπασμάτων από τα ερωτικά γράμματα αποτελεί μια παραβίαση των δικαιωμάτων πνευματικής δημιουργίας της επιστολογράφου. Όπως σημειώθηκε, η αλληλογραφία δεν μπορεί να κοινοποιηθεί χωρίς την άδεια του συντάκτη της.

Κατά της συγγραφέως Christine Angot στράφηκε η πρώην σύζυγος και μητέρα των παιδιών του νύν συντρόφου της, E. Bidoit η οποία υποστήριξε ότι αναγνώρισε τον εαυτό της στο μυθιστόρημά της Angot με τίτλο «Le marché des amants» (2008). Στο βιβλίο συγγραφέας είχε βασιστεί στα γεγονότα της προσωπικής της ζωής. Το δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι η Bidoit αναγνωριζόταν στο βιβλίο και ότι παραβιάστηκε η ιδιωτική της ζωή και επιδίκασε αποζημίωση 10.000 ευρώ. Στο επόμενο βιβλίο της ίδιας συγγραφέως με τίτλο «Les petits» (2011) αφηγείται την ιστορία μιας οικογένειας που τα παιδιά επισκέπτονται λίγες μέρες το μήνα τον

¹³³⁴ Le Tribunal de grande instance de Paris, du 22 mai 2013. Brehaut F., *Christine Angot et Lionel Duroy condamnés par la justice*, Lemaine Livres.fr, 31.05.2013, Προσβάσιμο σε: <http://lemainelivres.blogs.lemainelibre.fr/christine-angot-et-lionel-duroy-condamnes-par-la-justice-31-05-2013-235>, *Vie privée: le fils de Lionel Duroy fait condamner l'éditeur de son père*, L'actu Culture, 23.05.2013, Προσβάσιμο σε: <http://www.leparisien.fr/flash-actualite-culture/vie-privee-le-fils-de-lionel-duroy-fait-condamner-l-editeur-de-son-pere-23-05-2013-2828855.php>.

¹³³⁵ Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, ο.π., σελ. 17. Dan Franck, *La séparation*, Paris, Editions du Seuil, 1991.

¹³³⁶ Bui D., *Agathe Borne: 'PPDA pensait que j'aurais peur'*, Le Nouvel Observateur, 08.09.2011. Προσβάσιμο σε: <http://bibliobs.nouvelobs.com/actualites/20110907.OBS9930/agathe-borne-ppda-pensait-que-j-aurais-peur.html>, consulté le 28.03.2013.

διαζευγμένο πατέρα τους και τη νέα του σύντροφο. Η μητέρα τους παρουσιάζεται ως χειριστική, θυματοποιημένη και να χρησιμοποιεί τα παιδιά για να τιμωρήσει το πρώην σύζυγό της¹³³⁷. Η E. Bidoit υποστήριξε ότι αναγνωριζόταν και σε αυτό το βιβλίο που ουσιαστικά αναφερόταν στη μετά το διαζύγιο εποχή και στη σχέση με τα παιδιά της και τον πατέρα τους¹³³⁸. Το δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι αναγνωριζόταν από τα πολλά κοινά σημεία όπως την ίδια οικογενειακή κατάσταση, τις κοινές συναισθηματικές ιστορίες, τη χρονολογία ορισμένων γεγονότων όπως ταξιδιών κα. Έκρινε επίσης ότι αποκαλύπτονταν λεπτομέρειες της οικογενειακής της ζωής της και για αυτό της επιδίκασε αποζημίωση ύψους 40.000 ευρώ¹³³⁹.

Από τα πιο πρόσφατα παραδείγματα είναι το βιβλίο της συγγραφέως Emilie Frèche, με τίτλο «Vivre ensemble» (2018) το οποίο πραγματεύεται την ιστορία ενός ζευγαριού που επιχειρεί να δημιουργήσει μια οικογένεια φέρνοντας ένα παιδί ο καθένας από τους προηγούμενους γάμους του. Τα δυο αγόρια δυσκολεύονται να συγκατοικήσουν και μια ατμόσφαιρα βίας και επιθετικότητας δημιουργείται με φόντο τις τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία του 2015. Η Séverine Servat de Ruy, σύζυγος του Προέδρου της Γαλλικής Βουλής, François de Ruy, άσκησε αγωγή για παραβίαση της ιδιωτικής ζωής της ίδιας και του γιού της¹³⁴⁰. Η συγγραφέας είναι η νυν σύντροφος του πρώην συζύγου της και πατέρα του ενδεκάχρονου παιδιού της, Jérôme Guedj με τον οποίο μοιράζονται την κηδεμονία του. Σε αγωγή της ζήτησε την απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου υποστηρίζοντας ότι παρουσιάζει το γιο της ως τέρας. Μάλιστα η συγγραφέας φαντάζεται το θάνατό του στο τέλος του βιβλίου. Επίσης η Séverine Servat de Ruy υποστήριξε ότι η ίδια, η φυσική μητέρα του παιδιού, παρουσιάζεται στο βιβλίο ως παράφρων, μανιακή και ανήθικη. Η απόφαση δεν έχει ακόμα εκδικαστεί.

Σε άλλες περιπτώσεις χρήσης προσωπικών βιωμάτων σε λογοτεχνικά έργα κρίθηκε ότι δεν παραβιάστηκε το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής των συντρόφων των συγγραφέων. Χαρακτηριστικά ο σύζυγος της συγγραφέως Camille Laurens υποστήριξε ότι στο μυθιστόρημά της «L' amour» (2003) αποκάλυψε ιδιωτικές στιγμές από τη σχέση τους, όπως τη μοιχεία του, καθώς άλλα συζυγικά τους προβλήματα χρησιμοποιώντας το πραγματικό του όνομα¹³⁴¹. Με αυτό τον τρόπο παραβίασε το δικαίωμα της ιδιωτικής του ζωής όπως προστατεύεται βάσει του άρθρου 9 ΑΚ όπως αρχικά τροποποιήθηκε με τον νόμο της 17^{ης} Ιουλίου 1970. Το

¹³³⁷ Guillot A., *L'autofiction condamnée*, Revue de presse Culturelle, 14.06.2013. Προσβάσιμο σε: <https://www.franceculture.fr/emissions/revue-de-presse-culturelle-dantoine-guillot/lautofiction-condamnee>.

¹³³⁸ Christine Angot, *Les petits*, Paris, Flammarion, 2011.

¹³³⁹ Tribunal Grande Instance le 27 mai 2013. Meddour S., *Christine Angot et Lionel Duroy attaqués en justice par des proches*, L'Express 20.03.2013 https://www.lexpress.fr/culture/livre/christine-angot-et-lionel-duroy-attaques-en-justice-par-des-proches_1233077.html Επίσης βλέπε Brehaut F., *Christine Angot et Lionel Duroy condamnés par la justice*, Lemaire Livres.fr. 31.05.2013. Προσβάσιμο σε: <http://lemainelivres.blogs.lemainelibre.fr/christine-angot-et-lionel-duroy-condamnes-par-la-justice-31-05-2013-235>.

¹³⁴⁰ *Rentrée littéraire : la femme de François de Ruy accuse un ouvrage d'atteinte à sa vie privée*. France Televisions, 08.08.2018. https://www.francetvinfo.fr/culture/livres/rentree-litteraire-la-femme-de-francois-de-ruy-accuse-un-ouvrage-d-atteinte-a-sa-vie-privee_2887201.html. Επίσης Grundlinger N., *Vivre ensemble - Emilie Frèche*, Σε ιστοσελίδα motspourpots. 28.08.2018, <http://www.motspourmots.fr/2018/08/vivre-ensemble-emilie-freche.html>.

¹³⁴¹ Στη σύγχρονη λογοτεχνία υπάρχουν πολλά παραδείγματα αποκάλυψεων συζυγικών σχέσεων. Μεταξύ αυτών είναι το «Heartburn» (1983) της διάσημης δημοσιογράφου, συγγραφέως και σεναριογράφου Nora Ephron όπου περιγράφει το γάμο της με ένα νομπελίστα και την παράλληλη σχέση του με τη σύζυγο ενός διπλωμάτη, Βλ. People staff, *Unfaithfully Yours: Adultery in America*, περιοδικό People, Aug. 18 1986, Vol 26, No 7.

δικαστήριο έκρινε ότι η χρήση των μικρών ονομάτων δεν επαρκεί για να αφαιρέσει από το έργο το μυθοπλαστικό χαρακτήρα που έχει ως κάθε έργο τέχνης, την αισθητική δηλαδή του διάσταση¹³⁴². Στην απόφαση το βιβλίο χαρακτηρίζεται ως αυτομυθοπλασία (autofiction). Σημειώνεται ότι η συγγραφέας μέσα από την μνήμη και τη γραφή της μεταμόρφωσε τα πραγματικά περιστατικά της ζωής της σε λογοτεχνία. Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, τα προσωπικά βιώματα διωλίζονται από τη μνήμη και μετουσιώνονται σε λογοτεχνία. Για αυτό έκρινε την ελευθερία της τέχνης ως υπέρτερη του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής του συζύγου της.

Ομοίως απορρίφθηκε και η αγωγή της ηθοποιού Marianne Denicourt, η οποία το 2006, προσέφυγε κατά του κινηματογραφιστή Arnaud Desplechin, γιατί θεώρησε ότι η ταινία του «Rois et reine» (2004) ήταν εμπνευσμένη από τη μεταξύ τους σχέση¹³⁴³. Το δικαστήριο επισήμανε ότι η ηθοποιός πράγματι μπορεί να συσχετιστεί από το θεατή με το χαρακτήρα της Nora. Αλλά, όπως η ίδια επισημαίνει στην αγωγή της, μια υποτιθέμενη ταύτιση αναιρείται από τις πολλές διαφορές μεταξύ των δυο προσώπων καθιστώντας εντέλει αυτή την αναγνώριση ιδιαίτερα αμφίβολη. Το δικαστήριο σημείωσε ότι δεν αμφισβητείται ότι ο Arnaud Desplechin κινείται σε αυτή την ταινία του στα σύνορα πραγματικότητας και μυθοπλασίας. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στις κινηματογραφικές κριτικές για την ταινία, η ταινία δημιουργήθηκε γύρω από τη δική του προσωπικότητα, τις εμμονές του, τις σχέσεις του με οικεία του πρόσωπα. Όμως το δικαστήριο έκρινε ότι ο σκηνοθέτης δημιούργησε ένα έργο μυθοπλασίας που δεν μπορεί να περιοριστεί σε μια υποτιθέμενη ταύτιση με υπαρκτά πρόσωπα όπως η ηθοποιός¹³⁴⁴.

Αντίστοιχα η δημοσιογράφος Ngamala Anasthasie T., η πρώην σύζυγος του μυθιστοριογράφου Nicolas Fargues στράφηκε εναντίον υποστηρίζοντας ότι στο μυθιστόρημά του «J'étais derrière toi» (2007) την παρουσίασε ως μια τυραννική σύζυγο και αποκάλυπτε ιδιωτικές στιγμές της σχέσης τους. Γράφοντας αυτό το κείμενο παραβίασε την ιδιωτική της ζωή και τη δυσφήμησε¹³⁴⁵. Το δικαστήριο δέχτηκε τη στενή σχέση της πλοκής του βιβλίου με την πραγματική ζωή του ζευγαριού. Αναγνώρισε επίσης τον ψυχικό πόνο που αισθάνθηκε η ενάγουσα από την ανάγνωση του βιβλίου. Αλλά, όπως σημειώθηκε στο σκεπτικό της απόφασης, η δημοσιογράφος δεν αναγνωριζόταν από το κοινό καθώς μόνο ένας μικρός κύκλος ανθρώπων γνώριζαν τη σχέση της με το συγγραφέα. Όπως τόνισε το δικαστήριο, η δικαιοσύνη πρέπει να μεριμνά προκειμένου να μην εξαφανιστεί το είδος της αυτομυθοπλασίας από μια υπέρμετρη προστασία της ιδιωτικής ζωής των προσώπων που εμπλέκονται στα έργα αυτά¹³⁴⁶. Το δικαστήριο κατέληξε με τη σκέψη ότι :«*Η ελευθερία της τέχνης θα πρέπει να θεωρείται ως η υψηλότερη μορφή της ελευθερίας του λόγου σε μια δημοκρατία*» .

3. Χάριν της πληροφόρησης του κοινού για ένα πραγματικό έγκλημα.

Όπως προαναφέρθηκε, από τα τέλη του 19ού αιώνα είναι ιδιαίτερα δημοφιλή τα άρθρα που περιγράφουν πραγματικές ιστορίες εγκλημάτων. Οι εκδότες των

¹³⁴² TGI Paris, référé, ordonnance du 4 avril 2003, inédit.

¹³⁴³ Guillot A., *L'autofiction condamnée*, ο.π.

¹³⁴⁴ *Autofiction et atteinte à la vie privée : Nicolas Fargues gagne son procès contre son ex*. Buzz Littéraire. 18.08.2012. Προσβάσιμο σε: <http://www.buzz-litteraire.com/20120818autofiction-et-atteinte-a-la-vie-privée-nicolas-fargues-gagne-son-proces-contre-son-ex/>.

¹³⁴⁵ Nicolas Fargues, *J'étais derrière toi*, Paris. Gallimard, 2007.

¹³⁴⁶ Antoine Guillot, *L'autofiction condamnée*, ο.π.

εφημερίδων μάλιστα ανέθεταν σε μυθιστοριογράφους να παρακολουθήσουν δίκες και να περιγράψουν τα πρόσωπα, τα γεγονότα και τις προθέσεις με ελκυστικό τρόπο για το κοινό. Οι ιστορίες αυτές εκδίδονταν σε συνέχειες και έπρεπε να διατηρούν το ενδιαφέρον του κοινού. Θα έπρεπε να παρουσιάζεται η ιστορία με σασπένς ώστε οι αναγνώστες να αγοράσουν το επόμενο τεύχος. Για αυτό οι συγγραφείς επινοούσαν τα κίνητρα των δραστών, τις αντιδράσεις των θυμάτων και ενίοτε και το παρελθόν τους και να διαθίνουν τα κείμενά τους με επινοημένες λεπτομέρειες και περιγραφές περιστατικών¹³⁴⁷. Οι δράστες ή τα θύματα και οι συγγενείς τους έβλεπαν παραποιημένες τις πληροφορίες για τους εαυτούς τους και τον τρόπο που έδρασαν ή αντέδρασαν σε μια εγκληματική ενέργεια και στρέφονταν κατά των συγγραφέων υποστηρίζοντας ότι προσβάλεται η ιδιωτική ζωή ή/και η τιμή τους.

Μυθοπλαστικές εξιστορήσεις πραγματικών εγκλημάτων δεν δημοσιεύονται πλέον σε συνέχειες σε εφημερίδες. Από πραγματικά εγκλήματα αντλούν συγγραφείς και σεναριογράφοι. Η μεταφορά στον κινηματογράφο εγκλημάτων, που απασχόλησαν πρόσφατα την επικαιρότητα είτε παλιότερων εγκλημάτων, δημιουργεί αντιδράσεις από θύτες και θύματα για τον τρόπο παρουσίασης της ιστορίας της ζωής τους.

Τα ειδικά ζητήματα που απασχολούν τα δικαστήρια σε αυτές τις υποθέσεις είναι τα εξής: Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού τεκμαίρεται μόνο από το γεγονός ότι το ίδιο το έγκλημα είχε ευρεία κάλυψη από τα ΜΜΕ; Το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού περιλαμβάνει μόνο την αφήγηση αληθινών γεγονότων ή και την κοινωνική και πολιτική προέκταση που έδωσαν σε αυτά οι συγγραφείς/σεναριογράφοι; Μήπως η γκριζα γραμμή μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας στην οποία κινείται αυτού του είδους λογοτεχνία σημαίνει ότι δεν δικαιολογούνται αποκαλύψεις ιδιωτικών γεγονότων χάριν του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού; Δεν θα πρέπει να θυσιαστεί ένα άτομο χάριν ενός αμφιλεγόμενου δημοσίου συμφέροντος; Καθώς οι συγγραφείς αυτών των ειδών αναμιγνύουν αληθή γεγονότα με τα στοιχεία που επινοεί για να πλάσει τους χαρακτήρες όπως το κίνητρο του δράστη και η συμπεριφορά του θύματος μήπως αντί το κοινό να πληροφορείται για ένα έγκλημα τελικά παραπληροφορείται γιατί είναι ασαφές ποιες πληροφορίες είναι αληθείς και ποιες επινοημένες και από την υποκειμενική αντίληψη ενός εγκληματία και ενός εγκλήματος από έναν συγγραφέα;

3.1. Λογοτεχνικά και και θεατρικά είδη που βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα.

Συγγραφείς λογοτεχνίας συχνά βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα είτε πρόσφατα είτε παλιότερα επαναφέροντάς τα στη δημόσια μνήμη. Η πρώτη ύλη ποικίλει. Ένας συγγραφέας μπορεί να εμπνευστεί από μια ιστορία ενός εγκλήματος που τυχαία διάβασε σε μια εφημερίδα. Όπως προαναφέρθηκε από τους πρώτους συγγραφείς που εμπνεύστηκαν από πραγματικό έγκλημα ήταν ο Σταντάλ γράφοντας «Κόκκινο και το Μαύρο» (1831). Από τη δεκαετία του 1960 συγγραφείς βασίζονται σε πρακτικά δικών ή ακόμα συμμετέχουν και οι ίδιοι στην έρευνα για ένα έγκλημα καθιστώντας τη συμμετοχή τους κεντρικό μέρος της αφήγησης του μυθιστορήματος.

Ορισμένα παραδείγματα αυτής της πλούσιας λογοτεχνικής παραγωγής είναι τα εξής. Φαινομενικά αναίτια ή εξαιρετικά αποτρόπαια εγκλήματα έχουν εμπνεύσει γνωστούς θεατρικούς συγγραφείς για να μιλήσουν για σκοτεινές και άγνωστες πλευρές της ανθρώπινης ψυχής. Ενδεικτικά ο Ζαν Ζενέ εμπνεύστηκε το διάσημο έργο

¹³⁴⁷ Βλέπε παρακάτω στο επόμενο κεφάλαιο.

του «Δούλες» (1947) από την ιστορία δολοφονίας δυο γαλλίδων, μιας μητέρας και της κόρης της, από τις υπηρέτριές τους, τις αδελφές Christine και η Léa Papin¹³⁴⁸. Η Μαργκερίτ Ντυράς εμπνεύστηκε το θεατρικό έργο «Οι οδογέφυρες του Σεν Ουάζ» (1958) από μια δολοφονία στην μεταπολεμική Γαλλία. Μέρη ενός τεμαχισμένου γυναικείου σώματος ανακαλύπτονταν σε βαγόνια επιβατικών τρένων. Όλα τα τρένα είχαν περάσει από μια μικρή επαρχιακή πόλη. Τελικά πρόκειται για τη δολοφονία μιας κωφάλαλης από τη ξαδέλφη της, η οποία δεν μπόρεσε ποτέ να εξηγήσει το λόγο για αυτή της την πράξη¹³⁴⁹.

Ο Μπερνάρ-Μαρί Κολτές εμπνεύστηκε το θεατρικό του έργο «Ρομπέρτο Τσούκκο» (1988) από μια πραγματική ιστορία. Ο Τσούκκο είχε σκοτώσει τους γονείς του σε ηλικία δεκαπέντε ετών. Στα εικοσιπέντε του σκοτώνει έναν αστυνομικό και επιδίδεται σε πράξεις βίας, φόνους και είναι ύποπτος για εξαφανίσεις προσώπων. Μετά από την σύλληψη του μετά από καταδίωξή του από την αστυνομία σε στέγες σπιτιών, κλείνεται σε ψυχιατρείο και αυτοκτονεί. Όπως ο ίδιος ο Κολτές γράφει:

*«Πρόκειται για μια απίστευτη διαδρομή, ένα μυθικό πρόσωπο ένας ήρωας σαν τον Σαμψών ή τον Γολιάθ, τέρατα δυνάμεων, που τελικά σωριάζονται καταγής από ένα πετραδάκι ή από μία γυναίκα. Είναι η πρώτη φορά που εμπνέομαι από αυτό που ονομάζουμε γεγονός του αστυνομικού δελτίου, όμως αυτό εδώ δεν είναι ένα τέτοιο γεγονός»*¹³⁵⁰.

Θεατρικά έργα που βασίστηκαν σε πραγματικές δίκες δημιούργησαν το είδος του «θεάτρου- ντοκουμέντο» που άνθισε στη μεταπολεμική Γερμανία¹³⁵¹. Το είδος χαρακτηρίζεται από τη χρήση ιστορικά τεκμηριωμένου υλικού όπως μαρτυρίες, αρχαιακό υλικό και τη σύνδεσή του με το κοινωνικό παρόν. Έχει πολιτικό στόχο τη διαφώτιση και συνειδητοποίηση κοινωνικών και πολιτικών καταστάσεων. Δεν επιδιώκει την απλή αναπαράσταση ενός ιστορικού γεγονότος αλλά την αποκάλυψη της αλήθειας που συγκαλύπτεται, αποσιωπάται ή παραποιείται. Το είδος συνδέθηκε με τις ναζιστικές δίκες στην μεταπολεμική Γερμανία, οι οποίες έφεραν στο προσκήνιο το ναζιστικό παρελθόν μιας κοινωνίας. Οι συγγραφείς θεώρησαν ότι μπροστά στην πραγματικότητα που προέκυπτε από τη δικαστική διαδικασία ωχριούσε κάθε απόπειρα μυθοπλασίας¹³⁵².

Χαρακτηριστικά έργα της περιόδου είναι η «Ανάκριση» του Π. Βάις (1965) που βασίζεται στη δίκη της Φραγκφούρτης του 1964 για το Άουσβιτς. Ο «Φάκελος Όπενχαιμερ» (1964) του Χάιναρ Κίπχαρντ είναι βασισμένο στα πρακτικά της ανάκρισης του Όπενχαιμερ ο οποίος διεύθυνε τη κατασκευή της ατομικής βόμβας από την Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας των Η.Π.Α. Ο ίδιος συγγραφέας έγραψε και

¹³⁴⁸ Gardner L., *They looked like such good girls': the mystery of Genet's murderous Maids*, The Guardian, 24.02. 2016. Προσβάσιμο σε <https://www.theguardian.com/stage/2016/feb/24/the-maids-jean-genet-new-version-jamie-lloyd-uzo-aduba-zawe-ashton-laura-carmichael>.

¹³⁴⁹ Η Μαργκερίτ Ντυράς έγραψε το 1959 το θεατρικό έργο «Οι οδογέφυρες του Σεν ε Ουάζ» (γαλ. Les Viaducs de Seine-et-Oise). Το 1967 μετέτρεψε το έργο στο μυθιστόρημα «Η Αγγλίδα ερωμένη» (γαλ. L'Amante Anglaise). Mereuze Didier, *Marguerite Duras dans la tête d'une criminelle*, 05.05.2009, Προσβάσιμο σε: https://www.la-croix.com/Archives/2009-05-05/Marguerite-Duras-dans-la-tete-d-une-criminelle.-_NP_-2009-05-05-344595.

¹³⁵⁰ Κολτές Μ., *Ρομπέρτο Τσούκκο*, μτφ. Δ. Δημητριάδης, Αθήνα, εκδ. Άγρα 1990. Από το οπισθόφυλλο του βιβλίου.

¹³⁵¹ Θεατρικές ομάδες στις Η.Π.Α. τη δεκαετία του 1930 δημιουργούσαν έργα δραματοποιώντας τις ειδήσεις στις εφημερίδες. Θεωρήθηκαν πρόδρομοι του θεάτρου ντοκουμέντο μαζί με τον Ε. Πισκαντόρ και τη σοβιετική διανοήση της δεκαετίας του 20. Βλέπε Μαράκα Λ, *Η επίδραση του γερμανικού θεάτρου ντοκουμέντο της δεκαετίας του '60 στην σύγχρονη ελληνική δραματολογία*, περιοδικό Σύγκριση, Περίοδος Β' αρ. 5, Δεκέμβριος 1993, σελ.47 επ.

¹³⁵² Αναλυτικά βλέπε Μαράκα Λ, *Η επίδραση του γερμανικού θεάτρου ντοκουμέντο της δεκαετίας του '60 στην σύγχρονη ελληνική δραματολογία*, ο.π., σελ 35.

το έργο «Αιχμάν ο Αδελφός» (1982) βασισμένο στη δίκη του αξιωματικού των ΕΣ ΕΣ στο Ισραήλ το 1961¹³⁵³

Η άνθιση του είδους στη Γερμανία άσκησε επίδραση στην διεθνή δραματουργία. Θεατρικοί συγγραφείς βασίστηκαν σε αρχεία και πρακτικά δικών για να αναδείξουν κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα. Ειδικότερα στην Ελλάδα ο Β. Βασιλικός έγραψε τη «Δίκη των Έξι» (1973) βασισμένος στα πρακτικά της ομώνυμης δίκης. Ο Π. Μάρκαρης έγραψε το έργο «Φιλοξενούμενοι» (1981) βασισμένο σε μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις, μαρτυρίες και αφηγήσεις ελλήνων μεταναστών εργατών στην μεταπολεμική Γερμανία με στόχο την ανάδειξη των ιδιαιτέρων κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν. Ο Γ. Σκούρτης έγραψε το θεατρικό «Υπόθεση Κ.Κ Το τράνταγμα του λαβύρινθου» (1978) βασισμένο σε απόρρητα αρχεία στη Ρουμανία που αποκάλυπταν την τύχη του Κ. Καραγιώργη, στελέχους του ΚΚΕ ο οποίος θεωρήθηκε ότι μετά τον εμφύλιο έπεσε θύμα κομματικών εκκαθαρίσεων στη Ρουμανία¹³⁵⁴. Ο Θ. Βαλτινός έγραψε «Τρία Ελληνικά Μονόπρακτα» (1989) αντλώντας από τα πρακτικά μιας δίκης για συκοφαντική δυσφήμιση που άσκησε ένας αξιωματικός του στρατού σε ένα συνάδελφό του που τον κατηγορήσε για δειλία κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων στο Βίτσι¹³⁵⁵.

Το είδος θεωρήθηκε ότι υπέπεσε σε παρακμή από το 1980 αλλά πλέον αναβιώνει βασισμένο τόσο σε πολιτικά και ποινικά εγκλήματα αλλά και στην δραματουργική επεξεργασία ιστοριών καθημερινών ανθρώπων¹³⁵⁶. Ενδεικτικά στη σύγχρονη δραματουργία ο καταλανός Σέρτζι Μπελμπέλ στο θεατρικό του έργο «Αίμα» βασίζεται στην απαγωγή και δολοφονία του βάσκου διπλωμάτη Miguel Angel Blanco το καλοκαίρι του 1997 από την τρομοκρατική ομάδα ΕΤΑ. Οι Πολ Χέιβερτ και Ντιμίτρι Βέρχουλστ έγραψαν το θεατρικό έργο «Aalst» βασισμένο στην δολοφονία δυο μικρών ανήλικων παιδιών από τους γονείς τους σε ένα ξενοδοχείο στην πόλη Ααλστ κοντά στις Βρυξέλλες το 1999¹³⁵⁷. Αντίστοιχα και έλληνες θεατρικοί συγγραφείς όπως ο Γιάννης Μαυριστάκης έγραψε το έργο «Wolfgang» (2008) εμπνευσμένο από την υπόθεση της Νατάσα Κάμπους που υπήρξε θύμα απαγωγής όταν ήταν δώδεκα χρονών και κρατήθηκε παρά τη θέλησή της σε ένα

¹³⁵³ Αναλυτικά για το γερμανικό θέατρο της εποχής βλέπε Μαράκα Λ., *Θέατρο Ιστορικής Αλήθειας: Δραματουργία Ντοκουμέντου*, περιοδικό Θέατρο αρ. 34036, Ιουλ/Δεκ. 1973, σελ. 65-72 και Μαράκα Λ., *Θέατρο Ντοκουμέντο*, περιοδικό Διαβάζω, αρ. 70, Ι Μαρ.1983, σελ. 39-47.

¹³⁵⁴ Για το έργο και τις δυσκολίες του ανεβάζματός του στην αρχή της μεταπολίτευσης βλέπε *Ανοιχτή επιστολή του Γ. Σκούρτη προς το ελληνικό θέατρο*, 24.04.2015. Προσβάσιμο σε: <https://www.onlytheater.gr/buzz/arthro/item/anoixti-epistoli-tou-syggrafea-giorgou-skourti-sto-elliniko-theatro>.

¹³⁵⁵ Αναλυτικά για τα έργα αυτά βλέπε Μαράκα Λ., *Η επίδραση του γερμανικού θεάτρου ντοκουμέντο της δεκαετίας του '60 στην σύγχρονη ελληνική δραματουργία*, ο.π., σελ.45.

¹³⁵⁶ Για έργα που περιέχουν δραματουργική επεξεργασία ιστοριών καθημερινών ανθρώπων βλέπε παραστάσεις της θεατρικής ομάδας Rimini Protocol. Η παράσταση «Καθαρή πόλη» σε σκηνοθεσία Ανέστη Αζά και ο Πρόδρομος Τσινικόρη σε Πειραματική Σκηνή Εθνικού Θεάτρου 2016-2017 με αφηγήσεις ιστοριών από πραγματικές καθαρίστριες. Πραγματοποιήθηκε ένα πολιτιστικό φεστιβάλ στην Αθήνα στις 26-29/5/2017 με αφηγήσεις πραγματικών ιστοριών από ανθρώπους που τις έζησαν σε διοργάνωση Ίδρυμα Νιάρχου. Βλέπε σχετικά σε: <http://www.mindthefact.gr/festival>. Βλέπε «Mind the fact». Ένα νέο πολιτιστικό φεστιβάλ στην Αθήνα. CNN Newsroom 03.05.2017. Προσβάσιμο σε: <http://www.cnn.gr/style/politismos/story/79049/mind-the-fact-ena-neo-politistikio-festival-stin-athina>. Επίσης βασισμένες σε αρχειακό υλικό είναι οι παραστάσεις «Σε αγαπώ... και μου λύπης, Ομάδα Άμμος σκ. Κ. Μπάρας, Βοοζε 2006. Θεατρική παράσταση βασισμένη σε ερωτικές επιστολές ανωνύμων από το Ελληνικό λογοτεχνικό και ιστορικό αρχείο.

¹³⁵⁷ Το εβδομήντα τοις εκατό όσων εκτυλίσσονται στη σκηνή είναι ακριβής μεταφορά της δίκης των γονιών όπως μεταδόθηκε από το κρατικό κανάλι της φλαμανδικής τηλεόρασης, βλέπε Μαρίνου Ε., *Στο δώλιο της σκηνής*, Εφ. Ελευθεροτυπία 20.01.2008.

υπόγειο κελί μέχρι που απέδρασε στα δεκαοκτώ της. Μόλις ανακάλυψε την απόδρασή της, ο απαγωγέας της αυτοκτόνησε¹³⁵⁸.

Εκτός από το είδος του θεάτρου- ντοκουμέντο τη δεκαετία του 1960 έχει τις απαρχές του το λογοτεχνικό είδος το οποίο επιχειρεί τη μίξη της δημοσιογραφίας με τη λογοτεχνία και έχει μεταφραστεί στα ελληνικά ως μη μυθοπλαστική λογοτεχνία ή δημοσιογραφική λογοτεχνία (αγγλ. του non fiction novel). Σημαντικοί εκπρόσωποι του είδους είναι οι συγγραφείς Τζόαν Ντίντιον, Τομ Γουλφ και ο Νόρμαν Μέιλερ κ.α¹³⁵⁹. Όπως προαναφέρθηκε, χαρακτηριστικό μυθιστόρημα του είδους είναι το «Εν ψυχρώ» (1960) του Τρούμαν Καπότε¹³⁶⁰. Ο συγγραφέας με την ιδιότητα του δημοσιογράφου παρακολούθησε την έρευνα για τη δολοφονία μιας οικογένειας στο Κάνσας που οδήγησε στη σύλληψη δυο διαρρηκτών, την εντύπωση που αποκόμισε αφού τους γνώρισε και τη δίκη που επακολούθησε.

Όπως αναλύθηκε και στην εισαγωγή, το νέο είδος άσκησε επίδραση και στην ελληνική πεζογραφία. Ο Β. Βασιλικός έγραψε το διάσημο «Ζ» βασισμένο στην υπόθεση δολοφονίας του Γ. Λαμπράκη. Στην τελευταία δεκαεπενταετία έλληνες πεζογράφοι όπως ο Σάκης Σερέφας, ο Γιάννης Ράγκος, ο Λάκης Δολγέρας, ο Θωμάς Κοροβίνης και ο Κώστας Λογαράς εμπνεύστηκαν τα μυθιστορήματά τους από πραγματικά εγκλήματα με απώτερο στόχο να σκιαγραφήσουν μια εποχή της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας και το κοινωνικό και πολιτικό της πλαίσιο¹³⁶¹.

3.1.1. Η κοινωνική αξία των λογοτεχνικών αυτών έργων.

Αναλυτικότερα οι συγγραφείς λογοτεχνίας δικαιολογούν με διαφορετικό τρόπο την πληροφοριακή και κοινωνική αξία των έργων τους που βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα¹³⁶². Στις περιπτώσεις που το έγκλημα είναι για χρόνια ανεξιχνίαστο ή υπάρχουν αμφιβολίες για την ενοχή των υπόπτων ή καταδικασμένων για ένα έγκλημα, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι με το βιβλίο τους επιδιώκουν να συμβάλουν στην αποκάλυψη της αλήθειας για το συγκεκριμένο έγκλημα. Για αυτό κάνουν μια ενδελεχή δημοσιογραφική έρευνα για το θέμα. Εστιάζουν σε λιγότερο γνωστά στοιχεία της αστυνομικής έρευνας ή/ και της δίκης. Προβαίνουν σε αποκαλύψεις για τη σχέση του θύματος με το θύτη. Όσοι αμφισβητούν την ενοχή κάποιου που καταδικάστηκε αναδεικνύουν τα προβλήματα του δικαστικού συστήματος, όπως ελλείψεις της αστυνομικής έρευνας ή αδικίες της δικαιοσύνης. Στις περιπτώσεις που δεν αμφισβητείται η ενοχή του θύτη του εγκλήματος, οι συγγραφείς εστιάζουν στα πρόσωπα του εγκλήματος με στόχο να αναδείξουν το κοινωνικό υπόβαθρο του θύτη ή του θύματος. Υποστηρίζουν ότι έργο τους συνιστά ένα είδος κοινωνιολογικής ή/και εγκληματολογικής έρευνας. Επίσης κάποιοι συγγραφείς επιλέγουν ένα έγκλημα που συνέβη σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο για να αναδείξουν το ψυχολογικό κλίμα και τις ιστορικές συνιστώσες μιας εποχής. Με άλλα λόγια υποστηρίζουν την ιστορική αξία του έργου τους. Τέλος, κάποιοι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι βασίστηκαν σε ένα έγκλημα για να αναδείξουν την ιδιαιτερότητα της ανθρώπινης φύσης. Επιλέγουν προσωπικότητες και ιστορίες

¹³⁵⁸ Μανριτσάκη Γ., *Wolfgang*, Αθήνα, Νεφέλη 2008.

¹³⁵⁹ Αναλυτικά για το είδος, τους εκπροσώπους και τα χαρακτηριστικά βιβλία βλέπε Weingarten M., *The Gang That Wouldn't Write Straight: Wolfe, Thompson, Didion, and the New Journalism Revolution*, ed. Crown 2005.

¹³⁶⁰ Καπότε Τ., *Εν ψυχρώ*, μτφ. Μ. Μακρόπουλος, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη 2006.

¹³⁶¹ Βλέπε αναλυτικά στην εισαγωγή.

¹³⁶² Υπάρχουν και συγγραφείς που τονίζουν μόνο την ψυχαγωγική διάσταση. Αντιλαμβάνονται την υπόθεση ως μια ιστορία μυστηρίου και εστιάζουν στην ανάδειξη του σασπένς.

για να δείξουν πως ο καθένας υπό ιδιαίτερες συνθήκες θα μπορούσε να φτάσει στο έγκλημα, με απώτερο στόχο τη συγχώρεση, τη συμπόνοια και την κοινωνική αποδοχή των υπόδικων και αποφυλακισμένων¹³⁶³.

Από τη θεωρία αμφισβητείται αν όλες οι αφηγήσεις πραγματικών εγκλημάτων έχουν πράγματι την κοινωνική αξία που υποστηρίζουν οι συγγραφείς τους. Από τη δεκαετία του 1980 το είδος γίνεται ιδιαίτερα δημοφιλές στις Η.Π.Α. Ταυτόχρονα, όμως, οι συγγραφείς του είδους δέχονται έντονες επικρίσεις για το έργο και τον τρόπο συλλογής των στοιχείων. Σημειώνεται ότι είναι εξαιρετικά υποκειμενικός ο τρόπος αφήγησης των γεγονότων, οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αθέμιτα μέσα για να συλλέξουν πληροφορίες μεταξύ αυτών αναπτύσσουν σχέσεις με υπόπτους ή υπόδικους. Επίσης θέτουν δεοντολογικά ζητήματα. Ο αναγνώστης δεν ξέρει ποια γεγονότα επινόησε ο συγγραφέας και ποια πράγματι συνέβησαν καθώς δεν υπάρχει υποχρέωση του συγγραφέα να αναφέρει από ποιες πηγές άντλησε τις πληροφορίες όπως αντίστοιχα κάνουν οι δημοσιογράφοι. Αμφισβητείται ότι στα έργα αυτά αποκαλύπτονται νέα στοιχεία αλλά τονίζεται ότι απλά επαναλαμβάνουν όσα αποκαλύφθηκαν στη δίκη. Υποστηρίζεται ότι απλοποιούν εξαιρετικά τα κίνητρα και τις ανθρώπινες ιστορίες δίνοντας έμφαση κυρίως στο να δημιουργήσουν σασπένς και να αυξήσουν την αδρεναλίνη του αναγνώστη. Υπηρετούν δηλ. περισσότερο ψυχαγωγικούς παρά ενημερωτικούς σκοπούς. Πρόκειται -όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται «ουσιαστικά για μια φανταστική αναπαράσταση ενός εγκλήματος υπό το μανδύα της πραγματικότητας»¹³⁶⁴.

Από τις πιο αμφιλεγόμενες περιπτώσεις που καταγράφηκαν είναι η περίπτωση του συγγραφέα McGinniss. Έγραψε το ιδιαίτερα δημοφιλές βιβλίο του με τίτλο «Fatal Vision» (1983) βασισμένο στην ιστορία του Jeffrey MacDonald που κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε για τη δολοφονία της εγκύου 26χρονης γυναίκας του και των δυο θυγατέρων του το 1970 σε τρις ισόβια. Η ιδιαιτερότητα της υπόθεσης καθίσταται στο γεγονός ότι ο MacDonald, που υποστήριζε την αθωότητά του, είχε συμφωνήσει με τον συγγραφέα να γράψει ένα βιβλίο παρουσιάζοντας τη δική του εκδοχή της ιστορίας. Βάσει της μεταξύ τους συμφωνίας ο McGinniss του πήρε συνέντευξη, κέρδισε την εμπιστοσύνη του και πέτυχε να του εκμυστηρευτεί ιδιαίτερος προσωπικά ζητήματα και μάλιστα κάποια στιγμή άρχισε να συγκατοικεί με τον MacDonald. Πριν ολοκληρωθεί η δίκη, ο συγγραφέας είχε πια πειστεί για την ενοχή του. Παρόλα αυτά συνέχιζε να προσποιείται ότι τον πιστεύει για να συλλέξει και άλλα στοιχεία. Μετά την έκδοση του βιβλίου που ο McGinniss υποστήριξε ότι δίκαια καταδικάστηκε, ο MacDonald τον μήνυσε για αθέτηση της μεταξύ τους συμφωνίας. Τελικά συμβιβάστηκαν εξωδικαστικά και μάλιστα ο MacDonald πήρε μερίδιο από τα κέρδη του βιβλίου.

Το γεγονός ότι ο συγγραφέας παρουσίαζε τα περιστατικά όπως έγιναν αποδεκτά στο δικαστήριο και ότι στη συμφωνία που είχαν υπογράψει είχε διατηρήσει το δικαίωμα να γράψει την ιστορία με απόλυτη ελευθερία οδήγησε το δικαστήριο να απορρίψει την αγωγή του MacDonald. Ασκήθηκε δριμεία όμως κριτική από τον Τύπο στον συγγραφέα με κύριο επιχείρημα ότι ήταν αθέμιτη η μέθοδος που ακολούθησε για να αντλήσει υλικό για τη συγγραφή του βιβλίου. Κέρδισε την εμπιστοσύνη του

¹³⁶³ Με αντίστοιχο καλλιτεχνικό σκοπό ο Νοτιοαφρικανός φωτογράφος David Goldblat παρουσιάζει αποφυλακισμένους εγκληματίες στη σκηνή του εγκλήματος Campbell M., *David Goldblat' portraits of ex convicts at the Scene of their Crimes*, New Yorker 06.10.2016, Προσβάσιμο σε: https://www.newyorker.com/culture/photo-booth/david-goldblatts-portraits-of-ex-convicts-at-the-scenes-of-their-crimes?mbid=social_facebook.

¹³⁶⁴ Weiner S., *True Crime: Fact, Fiction, and the Law*, Legal Studies Forum, Volume XVII, Number 3 (1993), σελ. 278.

MacDonald, εκμεταλλεύτηκε την ανάγκη του να εκμυστηρευτεί παριστάνοντας τον φίλο του και τελικά τον πρόδωσε. Για αυτό το έργο θεωρείται ακόμα εξαιρετικά αμφιλεγόμενο¹³⁶⁵.

Ο συγγραφέας αρνήθηκε την όποια ευθύνη. Μάλιστα στον επίλογο του βιβλίου του υποστήριξε ότι ήταν αναγκασμένος να τον εξαπατήσει για να εκπληρώσει το σκοπό του. Χαρακτηριστικά σημειώνει: «Σε μερικές ιστορίες, έτσι είναι τα πράγματα. Αν πρόκειται να είσαι συγγραφέας μη μυθοπλασίας (non fiction) θα πρέπει να είσαι διατεθειμένος να δημοσιεύσεις μη ευχάριστες αλήθειες για το υποκείμενο της έρευνάς σου». Σε συνέντευξή του σημείωσε τα εξής: «Πως θα μάθεις την αλήθεια για κάποιον αν δεν κρατάς ανοιχτές τις διόδους επικοινωνίας; Αν κάποιος είναι το αντικείμενο της ιστορίας σου, είναι απόλυτα ουσιώδες να μάθεις όσα περισσότερο μπορείς. Δεν έχω κάτι να απολογηθώ».

Εκτός από την κριτική ότι είναι ένα καθαρά ψυχαγωγικό είδος και δεν έχει πληροφοριακή αξία, κριτική ασκείται και για ηθικά ζητήματα που ανακύπτουν από αυτά τα έργα. Όπως υποστηρίζεται, οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τα πραγματικά ονόματα των δραστών και θυμάτων για να διασφαλίσουν την αναγνωσιμότητα. Εκμεταλλεύονται τον ανθρώπινο πόνο για να κερδίσουν χρήματα και δημοσιότητα. Για να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους και το έργο τους, συγγραφείς του είδους υποστήριξαν την κοινωνική αξία των έργων τους. Κάποιοι συγγραφείς σημείωσαν ότι αποκαλύπτουν αθέατες πλευρές ενός εγκλήματος και άλλοι ότι τα έργα έχουν εκπαιδευτικό και προληπτικό των εγκλημάτων σκοπό. Για παράδειγμα αφηγούμενοι όλη τη ζωή ενός μετέπειτα στυγνού δολοφόνου αναδεικνύουν πως τα προβληματικά παιδικά χρόνια διαμορφώνουν στη συνέχεια ενήλικες με αντικοινωνική συμπεριφορά. Επίσης προειδοποιούν τους αναγνώστες για τους κινδύνους και τους τρόπους που εγκληματίες προσεγγίζουν τα θύματά τους¹³⁶⁶.

Στο επιχείρημα ότι συμβάλουν στην αντεγκληματική πολιτική, οι επικριτές τους αντέταξαν ότι οι απλοποιημένες αφηγήσεις εγκλημάτων ενέχουν τον κίνδυνο να δημιουργήσουν ψευδείς εντυπώσεις για την εγκληματική δράση και να αμφισβητήσουν την ορθή απονομή της δικαιοσύνης και αστυνόμευσης. Δεν εμβαθύνουν στα προφίλ των δραστών εγκλημάτων καθώς δεν βασίζονται σε κάποια ψυχολογική ή κοινωνιολογική ανάλυση. Επίσης κάποια έργα του είδους απλά φοβίζουν τον κοινό και εντέλει νομιμοποιούν τις αυστηρές ποινές και ιδιαίτερα την διατήρηση της θανατικής ποινής¹³⁶⁷. Όπως υποστηρίχθηκε, αν και τα βιβλία αυτά υποτίθεται ότι αποδομούν το αμερικανικό όνειρο, στην ουσία το ενισχύουν. Το μήνυμα μετά την ανάγνωσή τους μοιάζει να είναι ότι η δυσλειτουργική οικογένεια αυτοκαταστρέφεται. Τα έργα αυτά υποστηρίζουν ότι το υπάρχον σύστημα και οι θεσμοί λειτουργούν χωρίς να ασκούν καμιά ουσιαστική κριτική στο έργο τους. Δεν πρόκειται για ιστορίες μυστηρίου καθώς ήδη οι αναγνώστες γνωρίζουν ήδη τα περιστατικά της δίκης. Άρα δεν βασίζονται στην ανακάλυψη αλλά στη θεραπεία. Εφησυχάζουν μόνο τους αναγνώστες ότι οι εγκληματίες πράγματι τιμωρούνται. Λείπει από αυτά τα βιβλία ένας βαθύτερος προβληματισμός γιατί παρά τις σκληρές ποινές του αμερικανικού σωφρονιστικού συστήματος και τον μεγάλο πληθυσμό φυλακισμένων, συνεχίζουν να σημειώνονται υψηλοί δείκτες εγκληματικότητας. Ουσιαστικά λείπει μια βαθύτερη σκέψη για τα κοινωνικά αίτια αυτών των εγκλημάτων¹³⁶⁸.

¹³⁶⁵ Βλέπε αναλυτικά Fatal Vision controversy σε ιστότοπο.

https://en.wikipedia.org/wiki/Fatal_Vision_controversy

¹³⁶⁶ Weiner S., *True Crime: Fact, Fiction, and the Law*, ο.π., σελ. 278.

¹³⁶⁷ Weiner S., *True Crime: Fact, Fiction, and the Law*, ο.π., σελ. 275-290.

¹³⁶⁸ Weiner S., *True Crime: Fact, Fiction, and the Law*, ο.π., σελ.286-287.

Παρά την δίκαιη οξεία κριτική για μέρος αυτών κειμένων υπάρχουν και περιπτώσεις που φαίνεται ότι οι συγγραφείς επιτυγχάνουν το διττό στόχο της καλλιτεχνικής δημιουργίας και της βαθύτερης κοινωνιολογικής έρευνας μέσα από εξιστόρηση ενός εγκλήματος. Για παράδειγμα το πρόσφατο βιβλίο του ιστορικού και λογοτέχνη Ιβάν Ζαμπλόνκα «Λετίσια ή το τέλος των ανδρών» (2017). Το βιβλίο βασίζεται σε ένα πραγματικό γεγονός τη νύχτα από την 18η στην 19 Ιανουαρίου του 2011 απήχθη η νεαρή Λετίσια Περαί, ηλικίας 18 ετών σε απόσταση 50 μέτρων από το σπίτι της. Ευρέθη μετά από έρευνα πολλών βδομάδων το πτώμα της μαχαιρωμένο και στραγγαλισμένο αφού είχε προηγουμένως υποστεί βίαιη σεξουαλική κακοποίηση. Ο συγγραφέας χρησιμοποίησε τα πρακτικά της δίκης του δολοφόνου της το 2015 και συνομιλίες με τους οικείους της. Όπως προκύπτει η Λετίσια υπήρξε θύμα κακοποιήσεων από την παιδική της ηλικία ενώ το κοινωνικό της περιβάλλον δεν μπορούσε να της εγγυηθεί καμιά ουσιαστική ευκαιρία για μια καλή ζωή. Ο συγγραφέας εστίασε στο κοινωνιολογικό πλαίσιο με στόχο να κάνει ένα σχόλιο πάνω στα ανθρώπινα αδιέξοδα που δημιουργούν συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες¹³⁶⁹.

3.1.2. Νομολογιακά παραδείγματα.

Σχετικές υποθέσεις που έχουν απασχολήσει τη γαλλική δικαιοσύνη είναι οι παρακάτω. Ένα ζευγάρι στράφηκε κατά του συγγραφέα Pierre Desgraupes για το τρόπο που παρουσιάζονταν στο αστυνομικό του μυθιστόρημα με τίτλο «Non-lieu» (1981). Το μυθιστόρημα ήταν βασισμένο στην αστυνομική έρευνα που ακολούθησε το βίαιο θάνατο ενός εφήβου¹³⁷⁰. Πρόκειται για την υπόθεση *Bruay-en-Artois* που ποτέ δεν εξιχνιάστηκε. Ένας συμβολαιογράφος ο Pierre Leroy και η ερωμένη του Monique Béghin-Mayeur κατηγορήθηκαν για το φόνο αλλά αθωώθηκαν λόγω αμφιβολιών. Ο Τύπος της εποχής υποστήριξε ότι το δικαστήριο επηρεάστηκε θετικά για την αθωώσή του λόγω της υψηλής κοινωνικής θέσης του κατηγορούμενου. Στο βιβλίο ο συγγραφέας σημειώνει ότι εμπνεύστηκε από την υπόθεση, όπως την παρακολούθησε από τα δημοσιεύματα, και στόχος του ήταν να αναδείξει τον τρόπο απονομής της δικαιοσύνης. Σε τελευταίο βαθμό κρίθηκε από τη γαλλική δικαιοσύνη ότι πράγματι είχε παραβιαστεί η ιδιωτική ζωή του ζευγαριού και επιδίκασε αποζημίωση¹³⁷¹.

Το βιβλίο «Renard des grèves» (2003) του συγγραφέα αστυνομικών μυθιστορημάτων Jean Failler ήταν εμπνευσμένο από ένα πραγματικό γεγονός. Σε μια μικρή πόλη της Βρετάνης σημειώνονταν βανδαλισμοί χωρίς να γνωρίζει κανείς το δράστη. Κατά του συγγραφέα στράφηκε μια κάτοικος της πόλης ισχυριζόμενη ότι αναγνωρίζεται και παρουσιάζεται ως ιερόδουλη. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχαν ομοιότητες μεταξύ της ενάγουσας και της μυθοπλαστικής ηρωίδας. Όπως σημειώθηκε, ένα έργο μυθοπλασίας που βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα δεν θα πρέπει να συνδυάζει στοιχεία της ιδιωτικής ζωής ενός προσώπου με

¹³⁶⁹ Ζαμπλόνκα Ι., *Λετίσια ή το τέλος των ανδρών*, μτφ. Χ. Σκιαδέλλη. Αθήνα, Πόλις 2017. Για το βιβλίο βλέπε Μποζώνη Α., *Λετίσια ή το τέλος των ανδρών*; Περιοδικό el culture 10.11.2017. Προσβάσιμο σε: <http://www.elculture.gr/blog/article/λετισιά-ή-το-τέλος-των-ανδρών-είναι-το/>.

¹³⁷⁰ Ο συγγραφέας σημειώνει στην αρχή του βιβλίου «Για το πραγματικό γεγονός που ενέπνευσε αυτή την ιστορία (την υπόθεση *Bruay-en-Artois*) δεν γνώριζα τίποτα παραπάνω από όσα κόμισα από την ανάγνωση των εφημερίδων της εποχής... εύχομαι να έγινε κατανοητό ότι... το πραγματικό θέμα του "Non-lieu" είναι η δικαιοσύνη». Desgraupes P., *Non-lieu*, Paris, ed. Grasset 1981.

¹³⁷¹ Cour de cassation, 2ème chambre civile, 12 mai 1986, Bulletin civil, II, n. 80.

μυθοπλαστικά στοιχεία. Έκρινε ότι πράγματι παραβίασε την ιδιωτική της ζωή¹³⁷². Σε τελευταίο βαθμό το Cour de Cassation έκρινε ότι παραβιάστηκε η ιδιωτική ζωή μιας κατοίκου και διέταξε την αποκοπή τεσσάρων αποσπασμάτων από το βιβλίο¹³⁷³.

Μια ακόμα συναφής υπόθεση αφορά το μυθιστόρημα «Sénèze» (2010) του Régis Jauffret. Ο συγγραφέας βασίστηκε στην υπόθεση Stern, στη δολοφονία ενός τραπεζίτη από την ερωμένη του. Η οικογένεια του τραπεζίτη στράφηκε εναντίον του συγγραφέα υποστηρίζοντας ότι υπέστη ηθική βλάβη από τον τρόπο παρουσίασης της ιδιωτικής ζωής του αποθανόντος. Στο βιβλίο αναφερόταν η σαδομαζοχιστική σχέση του με την ερωμένη του και άλλες λεπτομέρειες της ιδιωτικής του ζωής. Τελικά η οικογένειά του- μετά από αντίδραση δεκάδων γάλλων συγγραφέων που τάχθηκαν υπέρ του συγγραφέα και του μυθιστορήματος- απέσυρε την αγωγή¹³⁷⁴.

Στο μυθιστόρημα του «Adversaire», ο συγγραφέας Emmanuel Carrère βασίστηκε στην ιστορία ζωής του εγκληματία Jean-Claude Romand ο οποίος παρίστανε ότι ήταν γιατρός και ζούσε από τα εισοδήματα των οικείων του εξαπατώντας τους. Όταν συνειδητοποίησε ότι πρόκειται να αποκαλυφθεί το μυστικό του, δολοφόνησε όλα τα μέλη της οικογένειάς του, τη γυναίκα, τα παιδιά και τους γονείς του. Στο μη μυθοπλαστικό μυθιστόρημά του, ο Carrère αναφέρει ότι μια δημοσιογράφος της Libération, η Catherine Erhel- η οποία ήταν συνδημιουργός ενός ντοκιμαντέρ βασισμένο στην υπόθεση- συμφωνούσε με την επιβολή της θανατικής ποινής για εγκληματίες, όπως ο Romand. Η δημοσιογράφος στράφηκε εναντίον του συγγραφέα γιατί έκρινε ότι αυτή η δήλωση τη δυσφημούσε γιατί ήταν υπέρμαχος της κατάργησης της θανατικής ποινής. Με απόφαση δικαστηρίου, η αναφορά στο όνομά της αφαιρέθηκε από τη δεύτερη έκδοση και από τα ήδη εκδοθέντα αντίτυπα του βιβλίου¹³⁷⁵.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το σκεπτικό της γαλλικής νομολογίας αναφορικά με το δικαίωμα του λογοτέχνη να ασχολείται με γεγονότα της επικαιρότητας σε σχέση με τον δημοσιογράφο. Ο Fraincoise Chandernagor μεταποίησε λογοτεχνικά την ιστορία της εξαφάνισης της οικογένειας του ιατρού Godard σε ένα κείμενο που δημοσιεύτηκε σε συνέχειες στο περιοδικό Figaro¹³⁷⁶. Ο γιατρός Yves Godard και η οικογένειά του εξαφανίστηκαν υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες το 1999. Σύμφωνα με το δικαστήριο, στο κείμενο ο συγγραφέας υπέθετε τα συναισθήματα και στη συμπεριφορά της Madame Godard χωρίς να βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα. Για αυτό κρίθηκε ότι προσέβαλε την οικογενειακή και συναισθηματική ζωή του ζευγαριού.

Σύμφωνα με το Cour de cassation (9 juillet 2003) η αποκάλυψη στοιχείων που προσέβαλαν την ιδιωτική ζωή σε ένα τέτοιο κείμενο που κυκλοφορούσε σε συνέχειες ήταν παράνομη γιατί δεν ικανοποιούσε το ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού αλλά τη διασκέδαση του κοινού. Ο συγγραφέας δεν αποκάλυπτε με το πρόνομιο ενός

¹³⁷² Pierrat E., *Le livre noir de la censure*, ο.π., σελ. 47.

¹³⁷³ Cour de cassation, 1ère chambre civile, 7 février 2006, Bulletin civil, n. 59.

¹³⁷⁴ Lemenager G., *La famille Stern retire sa plainte contre Jauffret*, Le Nouvel Observateur, 18.01.2012. Προσβάσιμο σε: <https://bibliobs.nouvelobs.com/actualites/20120118.OBS9162/la-famille-stern-retire-sa-plainte-contre-jauffret.html>.

¹³⁷⁵ Aubenas F., *La double vie consumée de Jean-Claude Romand - Libération*, 01.02. 2013. Προσβάσιμο σε: https://www.liberation.fr/.../la-double-vie-consumee-de-jean-claude-romand_878530. Affaire Romand : Carrère retire le nom d'Erhel - Nouvel Obs <https://www.nouvelobs.com/.../affaire-romand-carrere-retire-le-nom-d-erhel>. Html.

¹³⁷⁶ Rassat M.L. et Caron C. (note) *Sommaire du decision Cour d'appel de Paris 14e ch.A. 13 sep. 2000, Une personne en instance de jurement penal ne peut pas obtenir en refere la communication du manuscrit d'un roman inspiré de son histoire*. La Dalloz, 2001, no1, p.26. Παραπέμπουν σε TGI Caen, ord. ref. 12 juüil 2000, inedit.

δημοσιογράφου ή χρονογράφου που σχολιάζει την εξαφάνιση. Σε αυτή την περίπτωση η προστασία της ιδιωτικής ζωής υπερέχει έναντι της λογοτεχνίας. Αν επρόκειτο για το έργο ενός δημοσιογράφου τότε θα υπερτερούσε το συμφέρον πληροφόρησης του κοινού¹³⁷⁷.

Αντίστοιχο σκεπτικό είχε το δικαστήριο σε μια υπόθεση που θα αναλυθεί διεξοδικά στη συνέχεια. Αφορούσε το βιβλίο «L'enfant d'Octobre» του Philippe Besson που βασίστηκε στην ιστορία του Gregory Villemin¹³⁷⁸. Όπως σημειώνεται στο σκεπτικό του δικαστηρίου, οι ανάγκες πληροφόρησης και ανάλυσης των κοινωνικών γεγονότων ενδεχομένως δικαιολογούν τις παραβιάσεις της ιδιωτικής ζωής από τον Τύπο στο βαθμό που είναι αναγκαίες, εύλογες και ανάλογες για την επιδίωξη αυτού του νόμιμου σκοπού. Αλλά δεν ισχύει κατά ανάγκη το ίδιο με τη λογοτεχνική δημιουργία¹³⁷⁹.

3.2. Μεταφορά στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση πραγματικών εγκλημάτων.

Δημιουργοί κλασικών ταινιών του κινηματογράφου έχουν εμπνευστεί από πραγματικά εγκλήματα. Για παράδειγμα η ταινία «Μ. Ο Δράκος του Ντίσελντορφ» (1931) του Φριτζ Λανγκ είναι βασισμένο στην ιστορία ενός από τους πρώτους κατά συρροή δολοφόνους. Πολλά δικαστικά δράματα βασίζονται σε πραγματικές δίκες όπως «Κληρονομήστε τον άνεμο» (1960) που βασίστηκε στην υπόθεση *State v. Scopes*, γνωστή ως *Scopes Monkey Trial*¹³⁸⁰ και η ταινία «Δίκη της Νυρεμβέργης» (1961) βασίστηκε στη δίκη τεσσάρων δικαστών του Γ' Ράιχ, που θανάτωναν και τιμωρούσαν απάνθρωπα τους αντιφρονούντες του καθεστώτος στο «όνομα της δικαιοσύνης».

Ενδεικτικά παραδείγματα στη σύγχρονη κινηματογραφική παραγωγή ταινιών που βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα είναι οι εξής: Η ταινία «Citizen X» (1995) είναι βασισμένη στην ιστορία του Andrei Chikatillo ο οποίος έστηνε ενέδρα στα θύματα του σε στάσεις μετρό, τρένων και λεωφορείων και τα δολοφονούσε συνήθως σε ερημικές, δασικές τοποθεσίες. Η ταινία «Monster» (2003) είναι βασισμένη στην ιστορία της εκδιδόμενης Αϊλίν Γουόρνος, η οποία καταδικάστηκε σε θάνατο για τη δολοφονία τουλάχιστον έξι ανδρών, τους οποίους σκότωσε προκειμένου να ληστέψει και με τα χρήματα αυτά να συντηρεί τη νεαρή ερωμένη της. Η ταινία «Zodiac» (2007) βασίζεται στην ιστορία του κατά συρροή δολοφόνου, που έδρασε με το ψευδώνυμο Zodiac, στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και πώς επηρεάστηκαν οι ζωές των δημοσιογράφων και των αστυνομικών που

¹³⁷⁷ Cass. 1re civ. 9 juill. 2003, Chandernagor et Figaro c/ Vallet, Legraverend. Επίσης βλέπε Pierrat E., *Le livre noir de la censure*, ο.π., σελ. 47.

¹³⁷⁸ Αναλυτικά βλέπε και Tricoire A., *Petit Traité de la liberté de création*, Paris, La Découverte 2011.

¹³⁷⁹ TGI Paris, 17 sept. 2007, Villemin c/ Besson, Nora, Éditions Grasset.

¹³⁸⁰ Βασίστηκε στα γεγονότα της δίκης που έμεινε γνωστή ως *Monkey Trial* και που έλαβε χώρα στο Dayton του Tennessee το 1925. Ένας νεαρός καθηγητής ο John T. Scopes αποφάσισε να διδάξει στους μαθητές του την θεωρία του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών παραβιάζοντας έτσι σχετικό νόμο που απαγόρευε την διδασχά οποιασδήποτε άλλης θεωρίας που αφορούσε την δημιουργία του κόσμου και την γέννηση του ανθρώπου πλην αυτής της Βίβλου. Πραγματεύεται την σύγκρουση της υποχρέωσης της τυφλής πίστης με το δικαίωμα να σκέφτεται κανείς ελεύθερα και να επιλέγει αυτό που θέλει να πιστεύει. Άλλες σχετικές ταινίες είναι οι εξής: Η ταινία «Indictment: The McMartin Trial» (1995) είναι βασισμένη στην πραγματική δίκη μιας οικογένειας που διοικούσε ένα νηπιαγωγείο και κατηγορήθηκε για σεξουαλική κακοποίηση παιδιών και η ταινία «Catch Me If You Can» (2002) είναι η ιστορία του Frank Abagnale Jr, που υπήρξε ένας από τους πιο ταλαντούχους απατεώνες όλων των εποχών.

τον αναζητούσαν¹³⁸¹. Βασισμένη σε ένα άγριο έγκλημα που συνέβη στην Ελλάδα το 2011, όταν ένα ζευγάρι δολοφόνησε μια νεαρή μετανάστρια, προκειμένου να εισπράξει αποζημίωση από μία ασφάλεια ζωής, είναι η ταινία «Να μη με αγαπάς» (2017). Παράλληλα σύγχρονες τηλεοπτικές σειρές βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα με διαφορετικό βαθμό σχέσης με την πραγματικότητα¹³⁸². Στη ελληνική τηλεοπτική παραγωγή δημοφιλείς σειρές βασισμένες σε εγκλήματα είναι: η «Ανατομία ενός εγκλήματος» (1992), ο «Κόκκινος Κύκλος» (2000-2002) και η «10ή Εντολή» (2004-2007) και «Ου φονεύσεις» (2018)¹³⁸³.

Στις προαναφερόμενες ταινίες και τηλεοπτικές σειρές οι δημιουργοί τους δεν υποστηρίζουν ότι επιχειρούν να αναπαραστήσουν πιστά τα γεγονότα. Αντίθετα αυτός είναι ο στόχος των δημιουργών ντοκιμαντέρ. Το ντοκιμαντέρ ορίζεται σε σκεπτικό δικαστηρίου ως εξής: «Είναι μια μη μυθοπλαστική ιστορία ή σειρά από ιστορικά γεγονότα που απεικονίζονται στην πραγματική τοποθεσία που εκτυλίχθηκαν. Μια ταινία για υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα όπως συνέβησαν. Το ντοκιμαντέρ επιχειρεί να είναι πιστό στο γεγονός»¹³⁸⁴. Τα ντοκιμαντέρ με θέμα ένα πραγματικό έγκλημα μπορεί να περιλαμβάνουν οπτικοακουστικό υλικό από τη σύλληψη των κατηγορούμενων, από τη δίκη και οι δημιουργοί παίρνουν συνεντεύξεις με θύτες, θύματα ή αυτόπτες μάρτυρες των εγκλημάτων¹³⁸⁵.

Διακριτό είδος από τα ντοκιμαντέρ αποτελούν τα δραματοποιημένα ντοκιμαντέρ (αγγλ. docudrama ή docufiction)¹³⁸⁶. Όπως σημειώνεται σε σκεπτικό δικαστηρίου, ένα ντοκιμαντέρ αποτελεί μια αφήγηση μιας μη μυθοπλαστικής ιστορίας που επιχειρεί να είναι πιστή στα γεγονότα ενώ ένα docudrama είναι μια

¹³⁸¹ Η ταινία «Elephant» (2003) αφηγείται την ιστορία μιας παρέας εφήβων μαθητών που επιτέθηκαν σε συμμαθητές και καθηγητές τους στο αμερικανικό σχολείο Columbine.

¹³⁸² Ενδεικτικά είναι το Law and order True Crime. Για τις 59 αμερικανικές σειρές που βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα βλέπε https://en.wikipedia.org/wiki/Category:True_crime_television_series. Για κριτική αυτής της έντονης τάσης της σύγχρονης τηλεόρασης που επιχειρεί όχι μόνο να αναπαριστά πραγματικά εγκλήματα αλλά και να βρίσκει τους πραγματικούς ενόχους δίνοντας το λόγο σε ειδικούς εμπειρογνώμονες βλέπε Lowry B., *TV reheats cold cases to feed true-crime wave*, CNN 10. 11. 2017, Προσβάσιμο σε: <https://edition.cnn.com/2017/11/10/entertainment/true-crime-tv/index.html>.

¹³⁸³ Θα πρέπει να προστεθεί ότι πλέον κανάλια της συνδρομητικής τηλεόρασης έχουν αποκλειστική θεματολογία πραγματικά εγκλήματα όπως το true crime channel. Βλέπε σχετικό ιστότοπο: <https://www.truechannels.tv/>.

¹³⁸⁴ Στη νομολογία Davis v. Costa-Gavras, 654 F. Supp. 653, 658 (S.D.N.Y. 1987). Γενικότερα για ορισμό του documentary και του μη μυθοπλαστικού κινηματογράφου όπου τίθενται αντίστοιχα ερωτήματα με τη διάκριση μυθοπλασίας μη μυθοπλασίας που αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Βλέπε Plantinga C., *Rhetoric and representation in nonfiction film*, Cambridge University Press, 1997, σελ.16 επ.

¹³⁸⁵ Το γερμανικό ντοκιμαντέρ «Killing for Love» (2016) σε σκηνοθεσία Karin Steinberger, Marcus Vetter, πραγματεύεται την υπόθεση δυο νέων εραστών της Elizabeth Haysom και του Jens Soering. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 μετά το φόνο των γονιών της Haysom και ενώ η αστυνομία αναζητούσε τον εραστή της οι δυο τους έκαναν το γύρο του κόσμου. Τελικά συνελήφθη ο Soering και ομολόγησε το φόνο. Όταν η σχέση τους τελείωσε, εκείνος ισχυρίστηκε ότι είπε ψέματα για να τη προστατέψει βασιζόμενος στη διπλωματική ασυλία του πατέρα του. Κι οι δυο καταδικάστηκαν σε ισόβια φυλάκιση μέχρι σήμερα. Ο Soering ακόμα προσπαθεί για ην αθώωσή του. Αναλυτικά Kenigsberg B., *Killing for Love' Revisits a Virginia Murder Case*, New York Times 14.12.2017. Προσβάσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2017/12/14/movies/killing-for-love-review.html>.

¹³⁸⁶ Άλλοι ορισμοί του docudrama ως θεατρικό έργο, τηλεοπτική σειρά ή κινηματογραφική ταινία που χρησιμοποιεί πραγματικά πρόσωπα ως κεντρικούς χαρακτήρες για να ενισχύσει την επίδραση ή να προσδώσει αξιοπιστία σε μυθοπλαστικά γεγονότα. Anderson D. A., *Avoiding Defamation Problems in Fiction*, 51 Brook. L. Rev. 383, (1984) σελ. 393. Παραπέμπει σε Kovner V.A., *The Great Docudrama Controversy-Elizabeth Taylor and ABC*, 1 Comm. & L. 1 (1983).

δημιουργική ερμηνεία της πραγματικότητας¹³⁸⁷. Στο λήμμα docudrama στα λεξικά ορίζεται η έννοια ως η μίξη του ντοκιμαντέρ και του δράματος. Ο όρος υπονοεί ότι ένα θεατρικό έργο ή μια ταινία βασίζεται είτε στενά είτε αμυδρά σε πραγματικά γεγονότα ενώ μυθοπλαστικά δραματικά στοιχεία εμπλουτίζουν τα γεγονότα αυτά¹³⁸⁸.

Σε σκεπτικό δικαστηρίου το είδος έχει οριστεί ως εξής «η δραματοποίηση ενός ιστορικού γεγονότος που συνέβη στη ζωή κάποιων υπαρκτών προσώπων με χρήση ηθοποιών. Το docudrama χρησιμοποιεί επινοημένους διαλόγους, χαρακτήρες και μια επισκόπηση γεγονότων που έγιναν σε μια περίοδο σε μια σκηνή. Η ταινία δεν στοχεύει να αποτυπώσει με ακρίβεια και πιστότητα τα γεγονότα αλλά επινοεί μυθιστορηματικούς χαρακτήρες που ερμηνεύουν ηθοποιοί οι οποίοι αναπαριστούν τα υπαρκτά πρόσωπα. Οι ταινίες αυτές αποτελούν ψυχαγωγικές ταινίες σε αντίθεση με τα ντοκιμαντέρ που περιέχουν περιγραφή ιστορικών γεγονότων»¹³⁸⁹. Ως docudrama έχει χαρακτηριστεί επίσης η «ταινία που παρουσιάζει μια δραματουργική ανάπλαση ή αναπαράσταση πραγματικών γεγονότων»¹³⁹⁰. Άλλος ορισμός που προτείνεται είναι «τηλεοπτική σειρά ή ταινία που δραματοποιεί πραγματικά γεγονότα»¹³⁹¹.

Το είδος θεωρείται ότι επιδρά και διαμορφώνει σημαντικά την κοινή γνώμη για ένα έγκλημα. Ο Πρώην Πρόεδρος του αμερικανικού τηλεοπτικού δικτύου CBS Richard Salant σημειώνει ότι οι θεατές συχνά θεωρούν ότι δραματοποιημένα ντοκιμαντέρ (docufiction και docudrama) είναι εξίσου δημοσιογραφικά αξιόπιστα με την μετάδοση τηλεοπτικών ειδήσεων. Αυτή η σύγχυση μπορεί να οδηγήσει σε ποινικές δίκες με προκαταλήψεις εκ μέρους των δικαστών για τους κατηγορούμενους για ένα έγκλημα. Θεωρεί ότι αυτά τα είδη επιδρούν περισσότερο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης σε σχέση με οποιαδήποτε άλλο μέσο. Για αυτό επιμένει ότι πρέπει οι δημιουργοί να είναι ειλικρινείς σε σχέση με το βαθμό έχουν βασιστεί σε δημοσιογραφική έρευνα και είναι αξιόπιστες οι πληροφορίες που μεταδίδουν. Αν δεν έχουν ακολουθήσει τα δημοσιογραφικά πρότυπα δημοσίευσης μιας είδησης θα πρέπει να τονίζουν στους θεατές ότι αυτό που βλέπουν είναι μερικώς μυθοπλαστικό¹³⁹². Με αυτό το σκοπό τα αμερικανικά τηλεοπτικά κανάλια έχουν διαμορφώσει κατευθυντήριες γραμμές που οι σεναριογράφοι οφείλουν να ακολουθούν ώστε να αποφεύγεται τόσο η σύγχυση του κοινού για τη σχέση του έργου με την πραγματικότητα όσο και να μειώνονται οι περιπτώσεις μιας δικαστικής διαμάχης¹³⁹³.

Η έντονη επίδραση στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης για τα πρόσωπα και γεγονότα ενός εγκλήματος και γενικότερα η έκταση της δημοσιότητας που επακολουθεί την προβολή μιας κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής ταινίας ή σειράς, επεξηγεί γιατί οι θιγόμενοι επιλέγουν να στραφούν δικαστικά εναντίον των δημιουργών ενός λογοτεχνικού έργου όταν μεταφέρεται στην τηλεόραση ή στον κινηματογράφο. Επίσης επεξηγεί και τη σημασία που αποδίδουν οι κατηγορούμενοι ή/και οι συγγενείς θυμάτων ώστε να μην παρουσιάζονται αυτές οι ταινίες πριν τη διεξαγωγή της δίκης γιατί φοβούνται ότι θα επηρεαστούν αρνητικά οι δικαστές και οι

¹³⁸⁷ Debra Meyer Glatt, *Trial by docudrama: Fact or fiction?*, 9 Cardozo Arts & Ent. L.J. 201 (1990-1991).

¹³⁸⁸ American Heritage Dictionary, 2d College, Boston, Ed. Houghton Mifflin Co. 1982.

¹³⁸⁹ Seale v. Gramercy Pictures, 964 F. Supp. 918 - 1997.

¹³⁹⁰ Στη θεωρία ορίζεται ως μια ταινία που παρουσιάζει μια δραματοποιημένη αναπαράσταση ή μεταφορά πραγματικών γεγονότων. McCarthy T. J., *The Rights of Publicity and Privacy*, ο.π., σελ. 244. Docudrama είναι μίξη του ντοκιμαντέρ και του δράματος. Υπονοεί μια δραματοποίηση σε μια ταινία που βασίζεται σε πραγματικά περιστατικά με μυθοπλαστικά δραματικά στοιχεία τα οποία διανθίζουν τα γεγονότα. American Heritage dictionary 2d college Ed. Houghton Mifflin Con 1982.

¹³⁹¹ Onassis v. Christian Dior New York Inc. 122 Misc. 23.

¹³⁹² Debra Meyer Glatt, *Trial by docudrama. Fact or fiction?*, ο.π., σελ.208.

¹³⁹³ Βλέπε αναλυτικά παρακάτω τρίτο κεφάλαιο τρίτου μέρους.

ένορκοι. Ακόμα, η νέα δημοσιότητα μέσω αυτών των κινηματογραφικών ειδών για παλιά εγκλήματα επιφέρει σημαντική συχνά συναισθηματική βλάβη σε θύτες και θύματα -που οι πρώτοι βιώνουν εκ νέου και ενόσω προσπαθούν να επανενταχθούν στην κοινωνία μετά την έκτιση της ποινής τους και οι δεύτεροι προσπαθούν να ξεχάσουν τραυματικές εμπειρίες -την ένταση της δημοσιότητας και κοινωνικής κριτικής.

3.2.2. Νομολογιακά παραδείγματα από την αμερικανική έννομη τάξη.

Μια από τις πρώτες σχετικές αμερικανικές αποφάσεις είναι η *Brown v. Paramount Public Cor.* (1934)¹³⁹⁴. Το θέμα της ταινίας «Μια Αμερικανική τραγωδία» (1931) βασιζόταν στην πραγματική ιστορία του Chester Gillette. Ένας φτωχός εργάτης δολοφόνησε τη συνάδελφο και κοπέλα του, που ήταν έγκυος στο παιδί του, για να μπορέσει να παντρευτεί μια πλούσια κληρονόμο. Η μητέρα του θύματος, της Grace Brown, υποστήριξε ότι στην ταινία η ίδια παρουσιάζεται ως αγράμματη, ότι ανήκει στην κατώτερη κοινωνική τάξη και ότι είχε αδιαφορήσει για την πνευματική και ηθική ανατροφή της κόρης της ώστε να αναγκαστεί να εργαστεί και να την είχε αφήσει να έχει εξωσυζυγικές σχέσεις με τον Chester και με άλλους άνδρες. Για αυτό τη δυσφημούσε.

Το δικαστήριο δέχτηκε τους ισχυρισμούς της. Δέχτηκε ότι αν και η ενάγουσα δεν ανέφερε συγκεκριμένα δυσφημιστικούς ισχυρισμούς καθώς δεν επρόκειτο για βιβλίο αλλά για ταινία, αρκούσε η λεπτομερής περιγραφή του τρόπου αναπαράστασής της συμπεριφοράς της στην ταινία. Έκρινε ότι η ταινία αναληθώς την αναπαριστούσε να αδιαφορεί για την ηθική ανατροφή της κόρης της και να της επιτρέπει να έχει σχέσεις με τον μετέπειτα δολοφόνο της. Μια τέτοια συμπεριφορά δεν γίνεται αποδεκτή στην κοινωνία με τα κοινωνικά ήθη αυτής της εποχής και για αυτό τη δυσφημούσε. Όμως σύμφωνα με τον διαφωνούντα δικαστή, η ενάγουσα περιγράφει πως η ταινία την αναπαριστά με έναν ανάρμοστο τρόπο αλλά δεν περιγράφει πραγματικά καμιά σκηνή, φράση ή κατάσταση που να δικαιολογεί αυτή την περιγραφή. Για αυτό κατά την άποψή του, το δικαστήριο δεν μπορεί να κρίνει τους ισχυρισμούς γεγονότων της ταινίας ως δυσφημιστικούς¹³⁹⁵.

Η ταινία «The Boston Strangler» (1968) βασιζόταν στο ομώνυμο βιβλίο του Gerold Clark. Κατά των παραγωγών της ταινίας -στην οποία έπαιζαν οι ηθοποιοί Tony Curtis και Henny Fonda – στράφηκε ο Albert DeSalvo. Ήταν γνωστός ως στραγγαλιστής της Βοστώνης (αγγλ. Boston Stanger). Ο De Salvo είχε καταδικαστεί για τη δολοφονία και τη σεξουαλική επίθεση κατά δεκατριών γυναικών μεταξύ των ετών 1962-1964. Όπως υποστήριζε, η ταινία τον δυσφημούσε και παραβίαζε την ιδιωτικότητα του. Ο DeSalvo είχε υπογράψει άδεια παραχωρήσης της ιστορίας της

¹³⁹⁴ Η υπόθεση *Melvin v. Reid* 112 Cal. App. 285; 297 P. 91; 1931 Cal. App. LEXIS 981 που αναλύθηκε παραπάνω αποτελεί την πρώτη υπόθεση παραβίασης της ιδιωτικότητας μέσω της αναπαράστασης σε μια ταινία βασισμένη σε μια δίκη. Συγκεκριμένα η ταινία «Red Kimono» ήταν βασισμένη σε πραγματικά περιστατικά και συγκεκριμένα στην ιστορία μιας εκδιδόμενης γυναίκας της Gabrielle Darley Melvin η οποία κατηγορήθηκε για ένα φόνο και αθώωθηκε. Η Melvin στράφηκε κατά της δημιουργού της ταινίας. Δέχτηκε ότι τα στοιχεία που περιλαμβάνονταν στο φάκελο της δικογραφίας για την δίκη ήταν δημόσια προσιτά και κατά συνέπεια δεν μπορούσαν να προσβάλουν τα δικαιώματα της ενάγουσας. Αν οι εναγόμενοι δημιουργοί της ταινίας, συνέχισε το συλλογισμό του το Δικαστήριο, είχαν περιοριστεί στην δημοσιοποίηση των περιστατικών της δίκης, η αγωγή της ενάγουσας θα απορριπτόταν. Αναγνώρισε όμως την προσβολή ουσιαστικά ενός δικαιώματος λήθης θεμελιωμένο στο συνταγματικό δικαίωμα της να αναζητά την ευτυχία. Αναλυτικά παραπάνω.

¹³⁹⁵ *M. Brown v. Paramount Cor.* Sup. Court N. York, 3d, 241 A.D. 897; 271 N.Y.S. 1094; 1934 N.Y. App. Div. LEXIS 10369.

ζωής του στον Clark. Αλλά υποστήριξε ότι δεν είχε τη δυνατότητα να μελετήσει τη μεταξύ τους γραπτή συμφωνία και ότι ο δικηγόρος του απλά του είπε να υπογράψει. Το δικαστήριο έκρινε ότι ο DeSalvo είχε τη δικαιοπρακτική ικανότητα για να προβεί στην παραχώρηση. Αν και αρχικά είχε θεωρηθεί σχιζοφρενής, στη συνέχεια η ψυχιατρική του κατάσταση επανανεκτιμήθηκε και κρίθηκε ικανός να παραστεί στη δίκη του. Το δικαστήριο έκρινε υπέρτερο το δημόσιο ενδιαφέρον του κοινού για να πληροφορηθεί τα περιστατικά αυτής της πολύκροτης υπόθεσης έναντι του δικαιώματος ιδιωτικότητάς του. Ο DeSalvo δεν κατάφερε να αποδείξει σύμφωνα με την *Time v. Hill* ότι οι εναγόμενοι εν γνώσει της αναλήθειας ή με απερίσκεπτη αδιαφορία για αυτή προχώρησαν σε αναληθείς ισχυρισμούς γεγονότων. Με αυτό το σκεπτικό απέρριψε την αγωγή δυσφήμισης και παραβίασης της ιδιωτικότητάς του¹³⁹⁶.

Ο δημοσιογράφος Mayer Levin έγραψε ένα βιβλίο εμπνευσμένος από την ιστορία μιας δολοφονίας, την οποία είχε παρακολουθήσει από πολύ κοντά ως νεαρός ρεπόρτερ. Τίτλος του βιβλίου ήταν «Compulsion» (1956), το οποίο χαρακτηριζόταν ως μυθοπλασία. Το 1924 δυο νεαροί γόνοι ευκατάστατων οικογενειών, ο Richard Loeb και ο Nathan Leopold, έγιναν εραστές και αποφάσισαν να απαγάγουν το γιο μιας οικογένειας που έμενε κοντά τους και να ζητήσουν λύτρα. Για να ελαχιστοποιήσουν τις πιθανότητες ανακάλυψής τους, αποφάσισαν ότι το πρώτο πράγμα που θα έπρεπε να κάνουν είναι να σκοτώσουν το δεκατετράχρονο αγόρι. Πριν ακόμα εισπράξουν τα λύτρα, η αστυνομία είχε βρει το πτώμα του αγοριού. Ένα ζευγάρι γυαλιά, που υπήρχαν πάνω στο θύμα και ανήκαν στον Leopold, τους οδήγησε στην σύλληψη των ενόχων. Σύμφωνα με τις ομολογίες τους, το έγκλημα διεπράχθη γιατί ο Loeb, οποίος ήταν μανιώδης αναγνώστης αστυνομικών ιστοριών ήθελε να πρωταγωνιστήσει σε ένα πραγματικό έγκλημα. Ο Leopold ακολούθησε τον εραστή του γιατί ήταν βαθιά ερωτευμένος. Στη δίκη που ακολούθησε, θεωρήθηκε θρίαμβος του συνηγόρου τους ότι δεν τους επιβλήθηκε η θανατική ποινή αλλά λόγω του νεαρού της ηλικίας τους επιλέχθηκε η ισόβια κάθειρξη. Δέκα χρόνια αργότερα ο Loeb σκοτώθηκε σε ένα καβγά στη φυλακή. Το 1950 ο Leopold αποφυλακίστηκε¹³⁹⁷.

Ο Leopold ενοχλήθηκε από την έκδοση του βιβλίου γιατί κατά τη γνώμη του τον παρουσίαζε ως «σωματικά άρρωστο», με μελαγχολικές τάσεις και να βιώνει βαθιά ντροπή για τη σεξουαλικότητά του. Το πραγματικό κίνητρο του για το φόνο, σύμφωνα με την εκδοχή του βιβλίου, ήταν για να σκοτώσει το κορίτσι που είχε μέσα του. Μετά την έκδοση του βιβλίου ο Leopold αποφάσισε να φύγει από τις Η.Π.Α. και έγινε μόνιμος κάτοικος του Πουέρτο Ρίκο. Το βιβλίο έγινε θεατρικό έργο και ταινία με τον ίδιο τίτλο αλλά με σημαντικές διαφοροποιήσεις από την πραγματική ιστορία. Στην ταινία δεν αναφέρονταν τα πραγματικά ονόματα αλλά είχαν χρησιμοποιηθεί για τους σκοπούς προώθησης της ταινίας. Επίσης αρκετοί χαρακτήρες στην ταινία απεικονίζονταν με τρόπο που να θυμίζουν στα πραγματικά πρόσωπα. Το 1959 ο Leopold άσκησε αγωγή για παραβίαση του δικαιώματός του να επιδιώκει την ευτυχία του βάσει του άρθρου 11 του Συντάγματος του Illinois και για παραβίαση της ιδιωτικότητάς του με ψευδή φωτισμό κατά του συγγραφέα, του εκδότη του μυθιστορήματος και του παραγωγού του θεατρικού έργου.

Σε τελευταίο βαθμό απορρίφθηκε οι ισχυρισμοί του από το Ανώτατο Δικαστήριο του Illinois. Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, η υπόθεση

¹³⁹⁶ DeSalvo v. Twentieth Century- Fox Film Corporation, 300 F. Supp. 742 (D. Mass. 1969).

¹³⁹⁷ Αναλυτικά για την υπόθεση βλέπε Baatz S., *For the thrill of it, Leopold, Loeb and the Murder That Shocked Chicago*, New York, ed. Harper 2008. Κριτική σε John Steele Gordon, *Murder Most Rational and Confounding*, New York Times, 17.08.2008. Προσβάσιμο σε: <https://www.nytimes.com/2008/08/18/books/18gordon.html>.

δολοφονίας εξαιτίας των ιδιαίτερων πραγματικών περιστατικών τους είχε διεθνές ενδιαφέρον και έγινε ιστορικής σημασίας (*historical cause célèbre*). Για αυτό έκρινε ότι το δημόσιο ενδιαφέρον του κοινού δεν σβήνει με το χρόνο. Το δικαστήριο συνεκτίμησε ότι ο ίδιος ο Leopold είχε θυμίσει εκ νέου την υπόθεση στο κοινό καθώς είχε δημοσιεύσει την αυτοβιογραφία του με τίτλο, «Life Plus 99 Years», ένα χρόνο πριν, το 1958.

Το δικαστήριο εξέτασε τις προϋποθέσεις δικαστικής αναγνώρισης της παραβίασης της ιδιωτικότητας ενός προσώπου με ψευδή φωτισμό. Αυτές είναι οι εξής: α) ο τρόπος που παρουσιάστηκε ένα πρόσωπο σε μια δημοσίευση να μπορεί να προσβάλει σημαντικά ένα λογικό άνθρωπο (*highly offensive to a reasonable person*), β) το πρόσωπο να είχε γνώση ή πλήρη αδιαφορία για το ψεύδος που δημοσιοποιεί. Δεν αρκεί να έχουν δημοσιευτεί αναληθείς δηλώσεις. Οι ισχυρισμοί θα πρέπει να είναι σημαντικοί και όχι απλές ανακρίβειες. Θα πρέπει να υπάρχει τέτοια κακή πληροφόρηση και παρουσίαση του χαρακτήρα, της ιστορίας του, των ενεργειών και των πεποιθήσεων ενός προσώπου ώστε να είναι αναμενόμενο ότι ως λογικός άνθρωπος να αντιδράσει σε αυτή την παρουσίαση του εαυτού του¹³⁹⁸.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο τρόπος που παρουσιαζόταν δεν ήταν ιδιαιτέρως προσβλητικός για τον μέσο άνθρωπο. Το πορτραίτο του ήταν επαρκώς μυθοπλαστικό ώστε δεν προσέβαλε το δημόσιο αίσθημα ευπρέπειας της κοινότητας. Η ταινία, το θεατρικό έργο και το μυθιστόρημα αν και παρέπεμπαν στο έγκλημα του ενάγοντα, ήταν επαρκώς μυθοπλαστικά και δραματοποιημένα και δεν παρουσιάζονταν ως τεκμηριωμένα. Ήταν ουσιωδώς έργα μυθοπλασίας και δεν μπορούν να ακολουθήσουν τα κριτήρια της *Time v. Hill* για τη εν γνώσει της αναλήθειας και με πραγματικό δόλο παρουσίαση ενός προσώπου καθώς η εν λόγω υπόθεση αφορούσε ένα τεκμηριωμένο άρθρο σε περιοδικό¹³⁹⁹.

Το 1995 προβλήθηκε στις αμερικάνικες αίθουσες μια ταινία με τίτλο «Panther», βασισμένη στην ιστορία μιας οργάνωσης με σκοπό την προστασία της μαύρης κοινότητας στην Καλιφόρνια. Ο σεναριογράφος της ταινίας βασίστηκε στο βιβλίο που είχε γράψει ο ίδιος για το θέμα. Ο Seale έκρινε ότι ο τρόπος που παρουσιάζεται ο χαρακτήρας του στην ταινία παραβιάζει την ιδιωτικότητά του. Οι Bobby Seale και ο Huey P. Newton είχαν πρωτοστατήσει στη δημιουργία μιας οργάνωσης με αυτό το σκοπό που αρχικά ονομάστηκε «Black Panther Party for Self-Defense» και αργότερα «Black Panther Party» ώστε να παραπέμψει περισσότερο σε μια πολιτική κίνηση παρά σε παραστρατιωτική οργάνωση. Ο Seale στράφηκε κατά του σεναριογράφου και συγγραφέα υποστηρίζοντας ότι παρουσίασε υπό ψευδή φωτισμό την ιστορία της ζωής του.

Το Δικαστήριο έκρινε αρχικά ότι η ταινία δεν είναι ένα ντοκιμαντέρ αλλά ένα docudrama¹⁴⁰⁰. Ορίσε το docudrama ως μια ταινία που παρουσιάζει μια δραματουργική ανάπλαση ή αναπαράσταση πραγματικών γεγονότων. Έκρινε ότι τα στοιχεία που προέβαλε ο ενάγων ως αναληθείς ισχυρισμούς του σεναριογράφου ήταν

¹³⁹⁸ Αναλυτικά για την έκφανση της ιδιωτικότητας ως *false light privacy* και την αμφισβήτηση της ανάγκης διακριτής προστασίας από τη δυσφήμιση βλέπε Zimmerman D., *False Light Invasion of Privacy: The Light That Failed*, ο.π., σελ. 364 επ. Για τις πρώτες αποφάσεις αναγνώρισης *false light* βλέπε Pilgrim A., *Docudramas and False-Light Invasion of Privacy*, 10 *Comm. & L.* 3, (1988), McCarthy T. J., *The Rights of Publicity and Privacy*, ο.π., σελ. 223-257.

¹³⁹⁹ *Leopold v. Levin* 45 Ill. 2d 434 (1970) 259 N.E.2d 250.

¹⁴⁰⁰ *B. Seale v. Gramercy Pictures, Polygram Filmed Entertainment Distribution Inc. Working Title Group, Inc. Tribeca Productions Inc.* 964 F. Supp. 918; 1997 U.S. Dist. LEXIS 7341; 1997-1 Trade Cas. (CCH) P71,825.

απλά μικρής σημασίας ανακρίβειες. Επίσης έκρινε ότι ο Seale ήταν δημόσιο πρόσωπο και βάσει της μεθοδολογίας του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. στην απόφαση *Time v. Hill* απέτυχε να αποδείξει ότι ο σεναριογράφος έγραψε αυτές τις ανακρίβειες με πραγματικό δόλο (actual malice) με γνώση δηλαδή ότι ήταν ψευδείς ή με απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια ή αναλήθειά τους. Για αυτό απέρριψε την αγωγή του.

Η τηλεταινία «Judge Horton and the Scottsboro Boys» (1977) βασιζόταν σε μια πολύκροτη δίκη. Το 1931 εννιά αφροαμερικανοί κατηγορήθηκαν για το βιασμό δυο λευκών κοριτσιών και καταδικάστηκαν αρχικά σε θάνατο και μετά σε πολυετή φυλάκιση. Οι δημιουργοί βασίστηκαν το βιβλίο ενός ιστορικού που είχε διεξάγει έρευνα στα αρχεία της δίκης, σε δημοσιεύματα εφημερίδων της εποχής και είχε πάρει συνέντευξη από το δικαστή Horton, που είχε αμφισβητήσει την ενοχή τους και από άλλα πρόσωπα που είχαν παρακολουθήσει τη δίκη. Στο βιβλίο υποστηριζόταν ότι υπήρχαν επαρκείς ενδείξεις ότι οι δυο γυναίκες είχαν πει ψέματα και ότι δεν είχαν βιαστεί από τους κατηγορούμενους. Την εκδοχή αυτή ενστερνιζόταν μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης που θεωρούσε την καταδίκη των νεαρών μαύρων βάση μιας μόνο μαρτυρίας ως έκφραση του ρατσισμού των λευκών εναντίον των μαύρων.

Η Street υπήρξε μια από τις κοπέλες που είχαν καταγγείλει το βιασμό τους. Στράφηκε κατά της εταιρείας παραγωγής της ταινίας υποστηρίζοντας ότι τη δυσφημούσε καθώς την αναπαριστούσε ως «πόρνη», και «αλήτισσα». Σύμφωνα με το Δικαστήριο, η ταινία έπαιρνε θέση και δεν αποτελούσε μια ουδέτερη και σταθμισμένη απεικόνιση των γεγονότων. Δεν υπηρετούσε την αρχή του κοινοδικαίου για δίκαιη και ακριβή περιγραφή μιας δίκης. Έδινε έμφαση στα στοιχεία της δίκης που την παρουσίαζαν ως ψευδομάρτυρα και αμφιβόλου ηθικής. Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, η ενάγουσα ήταν δημόσιο πρόσωπο και έπρεπε να ερευνηθούν αν συντρέχουν τα κριτήρια της απόφασης του Ανώτατου Δικαστηρίου στην *Gertz*. Ακολουθώντας τη μεθοδολογία της *Gertz* σημείωσε ότι πρόκειται για μια περίπτωση που είναι αμφίβολο αν ένα πρόσωπο οικειοθελώς έφερε τον εαυτό του στο προσκήνιο της δημοσιότητας. Διότι προϋποθέτει την κρίση ότι η ίδια ψευδώς κατηγορήσε τους νεαρούς για βιασμό. Εν προκειμένω το ζήτημα της αλήθειας των ισχυρισμών της και της οικειοθελούς έκθεσης συμπίπτουν. Η αλήθεια για το τι πραγματικά συνέβη ήταν δύσκολο να ανακαλυφθεί. Για αυτό και η υπόθεση πραγματικά είχε διχάσει την κοινή γνώμη. Σε αυτή την περίπτωση σύμφωνα με την απόφαση *Gertz* για να κριθεί ως δημόσιο πρόσωπο θα πρέπει να θεωρηθεί ότι η ενάγουσα έχει την εύκολη πρόσβαση στα ΜΜΕ για να μπορέσει να ανατρέψει αυτή τη δημιουργημένη εντύπωση στο κοινό για αυτήν. Το δικαστήριο έκρινε ότι η Street είχε αυτή τη δυνατότητα να δημοσιοποιήσει τη δική της εκδοχή της ιστορίας¹⁴⁰¹.

Σύμφωνα με τα κριτήρια της *Gertz*, η Street έπρεπε να αποδείξει ότι οι δημιουργοί της τηλεταινίας με κάποιο τρόπο γνώριζαν ότι επρόκειτο για ψευδές πορτραίτο της ή αδιαφόρησαν απερίσκεπτα για την αλήθεια. Αλλά, όπως σημείωσε το δικαστήριο, το σενάριο της ταινίας στηρίχθηκε στα επίσημα πρακτικά της δίκης και σε ένα ιστορικό βιβλίο βασισμένο στην υπόθεση. Η επιλογή των παραγωγών να

¹⁴⁰¹ Από τη θεωρία αμφισβητείται αυτή η δυνατότητα. Όπως σημειώνεται την εποχή προβολής της ταινίας η Street ήταν εξαιρετικά φτωχή ανήκοντας σε μια χαμηλή κοινωνική τάξη. Η κατηγορία της πόρνης αποδεικνυόταν κυρίως από τους ισχυρισμούς της υπεράσπισης στη δίκη. Σε δίκες βιασμού είναι σύνηθες να παρουσιάζονται τα θύματα με αυτόν τον τρόπο. Παρότι πράγματι μπορεί η καταδίκη τους να είχε ρατσιστικά κίνητρα ή η Street να καθοδηγήθηκε, ο χαρακτηρισμός της ως πόρνη δεν αποδεικνυόταν και δεν μπορούσε η ίδια να τον ανατρέψει με συνεντεύξεις σε φιλικά ΜΜΕ, R. Colker, *Pornography and privacy: Towards the development of a group based theory for sex based intrusions of privacy*, 1 *Law and Ineq.* 191, (1983), σελ.224.

στηριχθούν σε αυτές τις- κατά τεκμήριο- αξιόπιστες πηγές, δεν μπορεί να θεωρηθεί παράλογη ή λανθασμένη ακόμα και όταν η αλήθεια είναι σύνθετη και δύσκολα μπορεί να ανακαλυφθεί. Με αυτές τις σκέψεις το Δικαστήριο απέρριψε την αγωγή της.

Το 1984 μια γυναίκα δολοφονήθηκε από το σύζυγό της, ο οποίος της έθαψε στον κήπο του σπιτιού τους. Τρία χρόνια αργότερα το πτώμα της ανακαλύφθηκε, ο σύζυγος καταδικάστηκε σε ισόβια φυλάκιση και τα παιδιά δόθηκαν για υιοθεσία. Μια συγγραφέας έγραψε ένα βιβλίο βασισμένο στη δολοφονία. Πριν το βιβλίο δημοσιευτεί, ο θετός πατέρας των παιδιών άσκησε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων για να απαγορευτεί η κυκλοφορία του. Πράγματι το Δικαστήριο έκανε δεκτά τα προσωρινά μέτρα καθώς έκρινε ότι ως πιθανή την προσβολή του δικαιώματος της ιδιωτικότητας των παιδιών και την ανεπανόρθωτη ψυχική τους βλάβη από την κυκλοφορία του βιβλίου. Η συγγραφέας προσέφυγε κατά της απόφασης. Ο θετός πατέρας υποστήριξε ότι η κυκλοφορία του βιβλίου θα προσέβαλε τρεις πτυχές του δικαιώματος ιδιωτικότητας των παιδιών του που εντοπιζόταν : α) στην αποκάλυψη ιδιωτικών πληροφοριών, β) τον ψευδή φωτισμό της προσωπικότητας των παιδιών καθώς η συγγραφέας τα παρουσίαζε να αντιπαθούν την μητέρα τους και γ) της παραβίασης της ιδιωτικότητας μέσω ιδιοποίησης (appropriation privacy).

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Alabama απέρριψε και τις τρεις βάσεις της αγωγής. Αναφορικά με την παραβίαση της ιδιωτικότητας μέσω αποκάλυψης ιδιωτικών πληροφοριών, σημείωσε ότι η δίκη είχε καλυφθεί από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και τα γεγονότα της δολοφονίας ήταν καταγεγραμμένα σε δημόσια αρχεία οπότε δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ιδιωτικά γεγονότα. Έκρινε επίσης ότι υπήρχε δημόσιο ενδιαφέρον για την υπόθεση που δικαιολογούσε την κυκλοφορία του βιβλίου, υπό τον όρο ότι δεν θα παραβίαζε την ιδιωτικότητα των παιδιών με τρόπο που να προκαλούσε τη δημόσια κατακραυγή. Αναφορικά με τη δυσφημιστική εικόνα των παιδιών, έκρινε ότι καθώς η συγγραφέας είχε χαρακτηρίσει το βιβλίο της ως μυθιστόρημα, οι αναγνώστες θα αντιλαμβάνονταν ότι επρόκειτο για φανταστική αναπαράσταση των γεγονότων και όχι για πιστή καταγραφή τους. Αναφορικά με την εμπορική εκμετάλλευση της ιστορίας των παιδιών, το Δικαστήριο έκρινε ότι το βιβλίο ήταν ένα μέσο για τη διακίνηση ιδεών και η συγγραφέας δεν εκμεταλλεύτηκε για εμπορικούς λόγους την ιστορία των παιδιών. Με το παραπάνω σκεπτικό επέτρεψε την κυκλοφορία του βιβλίου¹⁴⁰².

3.2.2. Νομολογιακά παραδείγματα από την γερμανική έννομη τάξη.

Η Raf (Rote Armee Fraction) αποτέλεσε για μια ακροαριστερή οργάνωση στη Δυτική Γερμανία. Μέλη της έλαβαν στρατιωτική εκπαίδευση και έλαβαν μέρος σε μια σειρά από απαγωγές, ληστείες και φόνους μεταξύ άλλων και για το φόνο του τραπεζίτη Jürgen Ponto το 1977. Η ιστορία της ομάδας ενέπνευσε τους δημιουργούς πολλών ταινιών. Η γνωστή ταινία «Baader Meinhof Complex» (2008) πραγματεύεται την ιστορία της ομάδας την χρονική περίοδο από 1967 έως το 1977¹⁴⁰³.

Η χήρα του -δολοφονηθέντος από την οργάνωση- τραπεζίτη ζήτησε την απαγόρευση της προβολής αυτής της ταινίας με το επιχείρημα ότι η αναπαράσταση της δολοφονίας του αποθανόντα συζύγου της δεν ήταν πιστή στην αλήθεια και για αυτό προσέβαλε τόσο το μετά θάνατον δικαίωμα της προσωπικότητάς του όσο και το δικαίωμα της προσωπικότητας της ίδιας. Όπως υποστήριξε, η ταινία παρουσίαζε

¹⁴⁰² Jane Doe v. John Roe, as father and next friend of A, B, and C, minor children 638 So. 2d 826; 1994 Ala. LEXIS 96; 22 Media L. Rep. 1427.

¹⁴⁰³ Στα γερμανικά ο τίτλος είναι Der Baader Meinhof Komplex.

εκείνον αναληθώς να έχει προσωπικές σχέσεις με τους δολοφόνους του. Επίσης ενώ ήταν παρούσα τη στιγμή του φόνου του, στην ταινία παρουσιαζόταν να κάθεται αδιάφορη στην ταρατσα του σπιτιού της όσο ο άνδρας της δολοφονείται.

Αναφορικά με την προσβολή της τιμής του συζύγου της σημείωσε ότι πρόκειται για πρόσωπο απόλυτης επικαιρότητας και ότι η γνωριμία του με ορισμένα πρόσωπα που αποδείχτηκε ότι μετείχαν στην ομάδα Raf τους διευκόλυνε να τον δολοφονήσουν. Η σκηνή που αναπαραστούσε τη συνάντηση μαζί τους πριν τη δολοφονία δεν προσέβαλε την τιμή του. Το δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι η ταινία διαφοροποιείται από το ομώνυμο βιβλίο του συγγραφέα Stefan Aust στο οποίο βασίζεται και στο οποίο πράγματι αναφέρεται ότι η σύζυγος ήταν παρούσα. Η διαφοροποίηση έγκειται στο γεγονός ότι αρχικά η σύζυγος βρισκόταν στην ταρατσα αλλά εν συνεχεία κατέβηκε. Όμως η προσβολή της συζύγου από αυτή την ανακριβή αναπαράσταση της σκηνής του φόνου τριάντα χρόνια έπειτα από αυτόν είναι εξαιρετικά μικρή. Η σύζυγος θεωρήθηκε πρόσωπο σχετικής επικαιρότητας. Κρίθηκε ότι οφείλει να ανέχεται κάποιες μικρές αποκλίσεις αναπαράστασης των γεγονότων που αφορούσαν τη δολοφονία του συζύγου από την πραγματικότητα.

Όπως σημειώθηκε από το δικαστήριο, η ελευθερία δημιουργίας μιας ταινίας εμπεριέχει την ελευθερία επιλογής και οργάνωσης του υλικού τεκμηρίωσης. Εμπεριέχει και την ελευθερία της απόφασης ποιες στιγμές θα αναπαρασταθούν και με ποιο τρόπο θα γίνει η αφήγηση της ιστορίας. Στο σύνολό της η ταινία είναι όσο το δυνατότερο ιστορικά ακριβής. Η ελευθερία αναπαράστασης αυτών των ιστορικών γεγονότων κρίνεται υπέρτερη σε σχέση με το δικαίωμα της αιτούσας για προσωρινή προστασία. Με αυτές τις σκέψεις απέρριψε την αίτησή της¹⁴⁰⁴.

Σε παλιότερη υπόθεση του Εφετείου του Αμβούργου (1958) είχε κριθεί ότι δεν προσβάλεται η μνήμη ενός νεκρού όταν σε μια ταινία εμφανίζεται ένας χαρακτήρας με το όνομα του προσώπου που δεν είναι εν ζωή και παρουσιάζεται ως μαζικός δολοφόνος, εάν το πρόσωπο αυτό είχε πράγματι ομολογήσει πολυάριθμες δολοφονίες και είχε εν τω μεταξύ καταδικαστεί και εκτελεστεί για αυτές. Όπως σημειώνεται από το δικαστήριο, ο συγγραφέας θα πρέπει να μεριμνά ώστε το απεικονιζόμενο άτομο να περιγράφεται σωστά, να μην παραμορφωθεί ο χαρακτήρας του, και να καταβληθεί προσπάθεια για έναν αντικειμενικό τόνο ώστε να μην υπάρχουν αχρείαστες επεμβάσεις στην ιδιωτική του σφαίρα¹⁴⁰⁵.

3.2.3. Στη γαλλική έννομη τάξη.

Στα 1896 ένας συγγραφέας συμφώνησε με τον διευθυντή της εφημερίδας Figaro να γράψει ένα μυθιστόρημα εμπνευσμένο από μια πολύκροτη δίκη δολοφονίας. Πράγματι έγραψε το μυθιστόρημα «Aumore supreme», η υπόθεση του οποίου ήταν βασισμένη στην ιστορία του νεαρού γιου ενός κηπουρού, ο οποίος καταδικάστηκε για ένα φόνο. Το όνομα του ήρωα του βιβλίου ήταν ίδιο με το επίθετο του κατηγορούμενου στη δίκη. Κατά τα άλλα ο συγγραφέας δεν έκανε ιδιαίτερες αλλαγές για να μην αναγνωρίζονται τα πρόσωπα της δίκης. Αντίθετα χρησιμοποίησε πολλές λεπτομέρειες της υπόθεσης και πολλά περιστατικά που είχαν περιγράψει οι μάρτυρες στη δίκη. Ανάμεσα σε αυτά ήταν ένα περιστατικό που αφορούσε μια νεαρή κοπέλα. Στη δίκη είχε αναφερθεί ότι ο κατηγορούμενος της είχε προσφέρει ένα

¹⁴⁰⁴ LG Cologne, UV. 09.01.2009, 28 O 765/08.

¹⁴⁰⁵ Πρόκειται για την ταινία «Nachts, wenn der Teufel kam» (μτφ. Το βράδυ, όταν ήλθε ο διάβολος). Βλέπε Εφετείο Αμβούργου, τελεσίδικη απόφαση, UFITA Bd. 26 (1958), σελ. 109. Αναλυτικά βλέπε Horst von Hartlieb, *Personlichkeitsschutz und Filmfreiheit*, Ufita Vol.34, 1961, σελ. 155-156. Μετάφραση αποσπασμάτων Σ. Σκούρτης.

μπουκέτο λουλούδια στο ίδιο πάρκο που είχε τελεστεί η δολοφονία. Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου ο συγγραφέας έδινε προεκτάσεις στο μικρό αυτό περιστατικό. Περιέγραφε το γάμο της κοπέλας με κάποιον τρίτο και στη συνέχεια τη συνάντησή της με τον νεαρό κατηγορούμενο και την προσφορά του κορμιού της σε αυτόν. Τη συνάντησή αυτή είχε επινοήσει ο συγγραφέας.

Ο εκδότης της εφημερίδας αρνήθηκε να δημοσιεύσει το μυθιστόρημα. Υποστήριξε ότι η δημοσίευσή του θα προκαλούσε βλάβη σε πραγματικά πρόσωπα, που σχετίζονταν με την δίκη. Επομένως, αφού η δημοσίευση θα οδηγούσε και σε αστική ευθύνη της εφημερίδας, είχε το δικαίωμα να μην το δημοσιεύσει. Ο συγγραφέας προσέφυγε στα δικαστήρια ζητώντας την αμοιβή του για τη συγγραφή του μυθιστορήματος. Το πρωτοβάθμιο Δικαστήριο τον δικαίωσε¹⁴⁰⁶. Ο εκδότης της εφημερίδας άσκησε έφεση. Στη δίκη παρενέβησαν και τα πραγματικά πρόσωπα που φωτογραφίζονταν στο βιβλίο.

Το Δικαστήριο δέχτηκε ότι το πρώτο μέρος του μυθιστορήματος αποτελούσε πιστή καταγραφή των γεγονότων που αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια της δίκης¹⁴⁰⁷. Κατά συνέπεια όποιος είχε παρακολουθήσει τη δίκη, θα αναγνώριζε τη νεαρή κοπέλα ως την ηρωίδα του μυθιστορήματος. Σύμφωνα με τη γνώμη του Δικαστηρίου, ένας συγγραφέας έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιεί σε ένα μυθιστόρημά του τα γεγονότα που αποκαλύπτονται σε μια δίκη. Το δικαίωμα αυτό περιορίζεται από την υποχρέωση του να σέβεται την ιδιωτική ζωή των τρίτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το Δικαστήριο έκρινε ότι το βιβλίο, ειδικά στα αποσπάσματα που δεν βασίζονταν σε πραγματικά περιστατικά, προσέβαλε την τιμή της νεαρής κοπέλας. Επίσης σύμφωνα με τη γνώμη του Δικαστηρίου, ο συγγραφέας παραβίασε τη συμφωνία με την εφημερίδα, αφού προσέφερε έργο με ελαττώματα, επομένως η εφημερίδα δεν υποχρεούται να του πληρώσει την αμοιβή για ένα έργο που δεν μπορούσε να δημοσιεύσει. Καμιά εφημερίδα δεν θα μπορούσε να δημοσιεύσει ένα έργο για το οποίο θα είχε αστική ευθύνη. Γι' αυτό το δευτεροβάθμιο Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση του Πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου και καταδίκασε τον συγγραφέα να καταβάλει τα δικαστικά έξοδα.

Το μυθιστόρημα «Drame d' Ain-Fezza» δημοσιεύτηκε σε συνέχειες σε μια εφημερίδα με τίτλο «L' Emproïneuse d' Ain-Fezza» (1898). Η υπόθεση του ήταν βασισμένη στη δίκη μιας παντρεμένης γυναίκας η οποία καταδικάστηκε για τη δηλητηρίαση του εραστή της. Ο συγγραφέας είχε αλλάξει τα ονόματα των πρωταγωνιστών της ιστορίας και είχε προσθέσει πολλά μυθοπλαστικά στοιχεία. Η ηρωίδα του είχε και άλλες εξωσυζυγικές περιπέτειες πριν από τη σχέση που την οδήγησε στη δολοφονία του εραστή της. Σε κάποιο σημείο υπήρχε αναφορά και στη γιαγιά της, η οποία παρουσιαζόταν να γνωρίζει αυτές τις περιπέτειες και να έχει ενεργό ρόλο σε αυτές. Μάλιστα σε κάποιο σημείο παρουσιάζεται η ηρωίδα να κατηγορεί τη γιαγιά της ότι από την ηλικία των δώδεκα χρονών την εξέδιδε. Τα περισσότερα από τα παραπάνω γεγονότα δεν αποκαλύφθηκαν στη δίκη αλλά ήταν επινοήσεις του συγγραφέα.

Ο σύζυγος της καταδικασθείσας για τη δολοφονία θεώρησε ότι η δημοσίευση αυτού του μυθιστορήματος προσέβαλε τον ίδιο και τα παιδιά του. Άσκησε μήνυση για δυσφήμιση κατά του συγγραφέα, του εκδότη και της ιδιοκτήτριας της εφημερίδας ως αστικώς υπεύθυνη. Το δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι το μυθιστόρημα αφορούσε την ιστορία της γυναίκας του ενάγοντα. Αν και όλα τα ονόματα των προσώπων που συμμετείχαν στη δίκη είχαν αλλάξει, ο τίτλος της

¹⁴⁰⁶ Trib civil de la Seine, 28 janvier 1896. Gazette Trb. 30 mars.

¹⁴⁰⁷ C. de Paris, 4e Ch., 2 decembre 1897. Le Figaro et intervenants c. Philippe Chaperon Annales de la propriete industrielle 1899, 45 art. 4033.

έκδοσης και ο τρόπος διαφήμισής της παρέπεμπε στην υπόθεση. Άλλωστε οι ίδιοι κατηγορούμενοι παραδέχονταν ότι το μυθιστόρημα βασίστηκε στη δίκη .

Προς υπεράσπισή τους, οι κατηγορούμενοι υποστήριξαν ότι η δημοσίευση αυτής της ιστορίας εμπίπτει στο άρθρο 41 του νόμου της 29 Ιουλίου 1881, που επιτρέπει την κατ' εξαίρεση δημοσιοποίηση ιδιωτικών γεγονότων εφόσον πρόκειται για πιστή καταγραφή και με καλή πίστη δικαστικών υποθέσεων. Το δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό με το επιχείρημα ότι δεν πρόκειται για πιστή καταγραφή των γεγονότων. Όπως σημείωσε, βασική αρχή είναι ότι ο συγγραφέας δεν έχει το δικαίωμα να δημοσιοποιεί τα αληθινά γεγονότα της ιδιωτικής ζωής ενός προσώπου. Αν και περιστατικά της ζωής της συζύγου λόγω των πράξεών της απασχόλησαν τη δημόσια συζήτηση δεν ισχύει το ίδιο για την ιδιωτική ζωή των υπολοίπων μελών της οικογένειάς της.

Το δικαστήριο δεν έκανε δεκτό ότι το βιβλίο ή αποσπάσματά του μπορούσαν να βλάψουν την τιμή και την υπόληψη του συζύγου. Δέχτηκε όμως ότι δυσφημιστικό χαρακτήρα είχαν πολλά αποσπάσματα που αναφέρονταν στη σύζυγό του και στη γιαγιά της. Δεν τεκμηριώνονταν από τα πρακτικά της δίκης και δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα. Η προσβολή της τιμής των νεκρών τιμωρείται μόνο αν αποδειχθεί ότι υπήρχε πρόθεση προσβολής της τιμής και της υπόληψης των απογόνων τους αν είναι εν ζωή. Δεν αποδεικνύεται ότι οι κατηγορούμενοι είχαν σαφή πρόθεση να βλάψουν τα τέκνα της κατηγορούμενης. Αλλά είχαν ενδεχόμενο δόλο επειδή τους είχε ζητηθεί να μην δημοσιεύσουν το μυθιστόρημα και γνώριζαν ότι η δημοσίευση του θα είχε ως αποτέλεσμα την προσβολή της τιμής των παιδιών παρόλα αυτά προχώρησαν στη δημοσίευσή του. Για αυτό το δικαστήριο καταδίκασε τον συγγραφέα ως αυτουργό και τον εκδότη ως συνεργό με μικρής διάρκειας κράτηση και χρηματική ποινή δυο χιλιάδων φράγκων.

Οι καταδικασθέντες άσκησαν έφεση. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δέχτηκε ότι για κάθε περιστατικό, για κάθε πράξη της πραγματικής ζωής και για κάθε πρόσωπο που έχει πάρει μέρος σε αυτές τις πράξεις που συχνά εμπεριέχονται σε δημόσια έγγραφα, καθένας είναι ελεύθερος να ερευνήσει, να αναπτύξει τη δική του εκδοχή, να βγάλει επιστημονικά ή ηθικά συμπεράσματα ή ακόμα να εμπνευστεί και να δημιουργήσει ένα μυθοπλαστικό έργο, μυθιστόρημα ή θεατρικό έργο. Σε αυτή την περίπτωση η δικαιοσύνη δεν μπορεί να επέμβει.

Διαφορετική είναι η περίπτωση αν κάποιος επιλέξει μια προσωπικότητα και όχι να περιγράψει μια υπόθεση. Αν αποφασίσει να περιγράψει αυτήν την προσωπικότητα και να την εκθέσει με βίαιο τρόπο για να ικανοποιήσει την περιέργεια του κοινού, τότε υπερτερεί ο σεβασμός της τιμής και της υπόληψής του προσώπου¹⁴⁰⁸ . Οι κατηγορούμενοι υποστήριξαν ότι χρησιμοποίησαν ήδη γνωστά γεγονότα και είχαν δικαίωμα να εκθέσουν στη κοινή γνώμη τα γεγονότα της ζωής ενός προσώπου που είχε απασχολήσει με τις πράξεις του την κοινή γνώμη. Με αυτή την πράξη τους δεν έβλαπταν κανέναν.

Το δικαστήριο θεώρησε μη δικαιολογημένη την αναβίωση των περιστατικών της δίκης, την έκθεση γεγονότων που προκαλούν πόνο και εξευτελισμό, ιδιαίτερα αφού μεσολάβησε σημαντικό χρονικό διάστημα μεταξύ της δίκης και της δημοσίευσης. Σύμφωνα με τη γνώμη του δικαστηρίου, οι περιγραφές της δίκης στον τύπο εξυπηρετούν το σκοπό δημοσιότητας της δίκης. Γι αυτό και ο νόμος τις επιτρέπει κατ'εξαίρεση. Μετά τη λήξη της δίκης εκλείπει ο νόμιμος σκοπός δημοσιοποίησής τους. Άλλωστε, όπως έκρινε και το πρωτοβάθμιο δικαστήριο, δεν πρόκειται για πιστή καταγραφή της δίκης. Στοιχειοθετείται πρόθεση προσβολής των

¹⁴⁰⁸ Cour d' Alger, 20 février 1897, *Annales de la propriété industrielle* 1899, 45 art. 4033.

απογόνων της γιατί ο συγγραφέας ψευδώς αναφέρει μη υπαρκτές εξωσυζυγικές σχέσεις που δημιουργούν αμφιβολίες για την πατρότητα των τέκνων. Με αυτές τις σκέψεις δέχτηκε την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου. Οι κατηγορούμενοι άσκησαν αναίρεση η οποία επίσης απορρίφθηκε¹⁴⁰⁹.

Οι όροι που έθεσε το δικαστήριο για τη δημοσίευση ήταν οι εξής: α) πιστή καταγραφή της δίκης, β) καλή πίστη για όσα δημοσιεύονταν και γ) δημοσίευση μόνο πριν, κατά τη διάρκεια και σε σύντομο χρονικό διάστημα μετά τη διεξαγωγή της δίκης. Με αυτή την απόφαση ουσιαστικά επιχειρήθηκε να περιοριστεί η δυνατότητα δημοσίευσης των περιστατικών που αποκαλύπτονται σε μια δίκη. Η τελευταία αυτή προϋπόθεση, που δεν προκύπτει από το γράμμα της νομοθετικής διάταξης, δεν ακολουθήθηκε σε μεταγενέστερες δικαστικές αποφάσεις.

Σημαντική σχετική απόφαση αφορούσε την δίκη του Landru, ο οποίος υπήρξε ένας διαβόητος γάλλος εγκληματίας, γνωστός ως ο Barbe-Bleue de Gambais¹⁴¹⁰. Γεννήθηκε το 1869 στο Παρίσι. Το 1891 ερωτεύτηκε την Marie-Catherine Rémy με την οποία απέκτησε τέσσερα παιδιά. Για μια εικοσαετία διέπραξε μια σειρά από απάτες για τις οποίες καταδικαζόταν και περνούσε μικρά διαστήματα στη φυλακή. Το 1915 άρχισε να προσεγγίζει εύπορες μοναχικές κυρίες. Έχοντας την υπόσχεσή του ότι θα τις παντρευόταν, οι γυναίκες τον συνόδευαν σε μια απομονωμένη νοικιασμένη βίλα κοντά στη Gambais και, αφού του υπέγραφαν μια εξουσιοδότηση που του επέτρεπε την ανάληψη των τραπεζικών τους καταθέσεων, ο Landru τις σκότωνε και έπειτα εξαφάνιζε τα πτώματα καίγοντας τα στο φούρνο του σπιτιού. Το 1919 ο Landru συνελήφθη. Εκείνη την εποχή είχε μια ερωμένη, την τραγουδίστρια Fernande Segret. Το 1921 διεξήχθη η δίκη του. Ο Landru αρνήθηκε όλες τις κατηγορίες και έμεινε στην ιστορία για το μακάβριο χιούμορ με το οποίο απαντούσε στις ερωτήσεις των δικαστών. Τελικά καταδικάστηκε σε θάνατο για τη δολοφονία έντεκα γυναικών και το 1922 αποκεφαλίστηκε στην γκιλοτίνα¹⁴¹¹.

Η υπόθεση *Landru* προκάλεσε το έντονο ενδιαφέρον του κοινού. Μελετήθηκε από ιστορικούς και βιογράφους¹⁴¹² και αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες¹⁴¹³. Το 1963 η υπόθεση μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο στην ταινία «Landru» σε σκηνοθεσία Claude Chabrol και σενάριο Françoise Sagan. Η ερωμένη του Landru, Fernande Segret, κατέθεσε αγωγή αποζημίωσης κατά του παραγωγού και του σκηνοθέτη της ταινίας γιατί κατά την γνώμη της η χρήση του πραγματικού ονόματός της και η σύνδεση της με αληθινά και φανταστικά γεγονότα της προκάλεσε βλάβη καθώς είχε ως αποτέλεσμα την αποκάλυψη στοιχείων της ιδιωτικής της ζωής και την επαναφορά στη μνήμη του κοινού μιας ταραγμένης περιόδου της ζωής της.

Οι εναγόμενοι υποστήριζαν ότι- λαμβανομένου υπόψη των αναγκών μεταφοράς της ιστορίας σε ταινία και γενικότερα της μετάπλασης μιας πραγματικής υπόθεσης σε έργο τέχνης- είχαν σεβαστεί την ιστορική αλήθεια. Το έργο αποτελούσε πιστή απεικόνιση και καταγραφή όχι μόνο του πνεύματος αλλά και του γράμματος

¹⁴⁰⁹ Cass. Cri., 29 avril 1897, *Annales de la Propriete Industrielle* 1898 p.20.

¹⁴¹⁰ Ο Barbe-Bleue ήταν πρωταγωνιστής ενός γαλλικού λαϊκού παραμυθιού. Σύμφωνα με το παραμύθι, ήταν ένας πλούσιος κόμης που σκότωνε τις γυναίκες του που δεν τον υπάκουαν. Καταγράφηκε πρώτη φορά από τον Charles Perrault, *Histoires ou contes du temps passé*, Paris, Barbin 1697.

¹⁴¹¹ Για την προσωπικότητα του βλέπε Landru, *Απομνημονεύματα*, μτφ. Επίλογος Μ. Μαρκίδης, Αθήνα, Σμίλη 1989.

¹⁴¹² Ενδεικτικά Perrin Gérard A. Jaeger, *Landru : bourreau des cœurs*, Paris, l'Archipel, 2005.

¹⁴¹³ Ο κεντρικός χαρακτήρας της ταινίας του Τσάρλι Τσάπλιν *Monsieur Verdoux* (1948) ήταν εμπνευσμένος από την προσωπικότητα του Landru. Το 2005 στο τηλεοπτικό κανάλι TF1 προβλήθηκε μια τηλεταινία βασισμένη στην υπόθεση σε σκηνοθεσία Pierre Boutron, τον ίδιο χρόνο ανέβηκε στη γαλλική σκηνή ένα θεατρικό έργο του Laurent Ruquier με τίτλο «Landru». Το 2006 κυκλοφόρησε κόμιξ με τον τίτλο «Henri-Désiré Landru» του κομίστα Chabouté.

των πρακτικών της δίκης και των συνεντεύξεων της ενάγουσας. Υποστήριξαν ότι είχαν δικαίωμα να αναπαραστήσουν τα γεγονότα αφού η υπόθεση ανήκε πλέον στην Ιστορία και η δίκη ήταν μια από τις διασημότερες δίκες όλων των εποχών.

Το δικαστήριο διαπίστωσε ότι έργο δεν είναι μυθοπλαστικό αλλά αποτελεί πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας. Όπως σημείωσε, δεν είναι δυνατόν να ανασυνθέσει κάποιος την πολύπλοκη, σαδιστική και δειλή φύση του Landru χωρίς να παρουσιάσει και τα πρόσωπα που τον περιέβαλλαν. Εκτός από θύματα ήταν αναγκαίο να παρουσιαστούν και τα μόνα πρόσωπα που του προκάλεσαν «ανθρώπινα» συναισθήματα όπως, τα μέλη της οικογένειάς του και η ερωμένη του¹⁴¹⁴.

Η ενάγουσα αποτελούσε και αυτή πρόσωπο μιας ιστορικής ποινικής υπόθεσης αφού υπήρξε ερωμένη του Landru, την περίοδο που συνελήφθη. Δεν εναντιώθηκε σε καμιά από τις αποκαλύψεις του Τύπου για την ιδιωτική της ζωή κατά τη διάρκεια της δίκης. Αντίθετα πριν και κατά τη διάρκεια της έδωσε συνεντεύξεις και αργότερα δημοσίευσε τα απομνημονεύματά της. Σχετικά με το επιχείρημα ότι έπρεπε να δοθεί η άδειά της για τη χρήση του ονόματός, το δικαστήριο έκρινε ότι οποιοσδήποτε διαβάζοντας τα πρακτικά της δίκης θα το μάθαινε. Επίσης το δικαστήριο έκρινε ότι η υπόθεση έχει διατηρηθεί στη μνήμη του κοινού καθώς διάφοροι ιστορικοί, συγγραφείς και καλλιτέχνες έχουν ασχοληθεί με την υπόθεση και κατά συνέπεια δεν ήταν η συγκεκριμένη ταινία που επανέφερε στη μνήμη του κοινού την υπόθεση.

Το δικαστήριο ακόμα έκρινε ότι η ταινία παρουσιάζει την ενάγουσα με θετικό τρόπο ως μια άπειρη και συγκινητικά τρυφερή σύντροφο που πίστευε ότι ο εραστής της δεν ήταν παντρεμένος. Παρά το γεγονός αυτό, η ενάγουσα δίκαια διαμαρτύρεται γιατί δεν ζητήθηκε η σύμφωνη γνώμη της για να εμφανιστεί στην ταινία η ηθοποιός, που την υποδύοταν, στο κρεβάτι στην αγκαλιά του Landru και να φαίνονται τα γυμνά πόδια και χέρια της. Οι σκηνές που παρουσίαζαν τη σχέση τους, συνεχίζει το δικαστήριο, είναι πολύ όμορφες και σχετικά σεμνές σε σχέση με αντίστοιχες σε άλλες ταινίες. Αλλά, ως μέρος της καινούργιας τέχνης του κινηματογράφου η οποία εκφράζει περισσότερο με την εικόνα παρά με τη διήγηση, εμφανίζουν αυξημένο κίνδυνο καθώς με επιβλητικό τρόπο ανακαλούν στη μνήμη την ιδιωτική ζωή ενός προσώπου και την εκθέτουν σε πλήθος θεατών σε όλο τον κόσμο.

Σύμφωνα με την απόφαση, η εικόνα μιας ηθοποιού που υποδύεται ένα πραγματικό πρόσωπο μπορεί να προσβάλει την αιδώ του προσώπου αυτού. Ένα πραγματικό πρόσωπο, η ιστορία του οποίου μεταφέρεται στον κινηματογράφο, έχει δικαίωμα να κρίνει αν ο τρόπος που ο ηθοποιός το υποδύεται είναι προσβλητικός και να ζητήσει τα στοιχεία της ιδιωτικής του ζωής να αναπαρίστανται με διακριτικότητα. Κατά την κρίση του δικαστηρίου, επειδή η ταινία αναπαριστούσε με ακρίβεια τη σχέση μεταξύ Landru και της ερωμένης του και γενικότερα παρουσίαζε με θετικό τρόπο την ενάγουσα, ο σκηνοθέτης δεν είχε υποχρέωση να ζητήσει την άδεια της. Αντίθετα ο παραγωγός είχε υποχρέωση να ζητήσει την άδεια της για να την παρουσιάσει σχεδόν γυμνή, αν και ήταν ιστορικά ακριβές ότι είχαν ερωτικές σχέσεις. Αφού δεν ζήτησε την άδειά της, διέπραξε παράνομη πράξη. Γι' αυτό, το δικαστήριο επιδίκασε στην ενάγουσα αποζημίωση 10.000 φράγκων για την αποκατάσταση της βλάβης που υπέστη από τη ζωντανή αναπαράσταση των ερώτων της και για την απλή υπενθύμιση των γεγονότων. Η προβολή των περιστατικών της δίκης δεν συνιστά παράνομη πράξη. Το δικαστήριο σημειώνει ότι το ποσό της αποζημίωσης είναι μικρό σε σχέση με αυτό που ζητήθηκε στην αγωγή (200.000 φράγκα) γιατί η ενάγουσα είχε οικειοθελώς επιδιώξει τη δημοσιότητα, καθώς μόλις το 1963 είχε δημοσιεύσει τα απομνημονεύματά της.

¹⁴¹⁴ Trib. Grande inst. Seine 4 okt 1965 J.C.P. 1966. II 14482 note G. Lyon Caen et Erratum 14496.

Ο παραγωγός της ταινίας άσκησε έφεση. Στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο η Fernande Segret υπέβαλε το αρχικό της αίτημα αποζημίωσης. Όπως υποστήριξε, το δικαστήριο εξέτασε μόνο τη βλάβη της από την επίμαχη σκηνή, ενώ ο σκηνοθέτης είχε τελέσει παράνομη πράξη καθώς χρησιμοποίησε χωρίς την άδειά της το όνομά της στη ταινία και γενικότερα αναβίωσε στην μεγάλη οθόνη το δράμα που σημάδεψε τη νεότητά της. Όπως υποστήριξε ο νόμος 41 της 29 Ιουλίου του 1881, που αναγνωρίζει δικαίωμα δημοσίευσης μιας δικαστικής διαμάχης και τον οποίο επικαλείται ο παραγωγός, δεν μπορεί να εφαρμοστεί στη συγκεκριμένη περίπτωση γιατί η υπόθεση δεν ανήκει πλέον στην επικαιρότητα. Ένας καλλιτέχνης έχει το δικαίωμα, καθώς πρόκειται για μια υπόθεση με ιστορικό χαρακτήρα, να εμπνευστεί από την πραγματικότητα υπό την προϋπόθεση, ότι δεν θα προσβάλει τα πρόσωπα που συμμετείχαν στο ιστορικό γεγονός και βρίσκονται εν ζωή. Επίσης κατά τη γνώμη της εφεσίβλητης, το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δεν εκτίμησε σωστά τη βλάβη της.

Κατά τη κρίση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου, καθένας έχει δικαίωμα να εναντιώνεται στην αποκάλυψη γεγονότων της ιδιωτικής του ζωής. Σε περίπτωση, όμως, που τα γεγονότα αυτά έχουν προηγουμένως νόμιμα δημοσιοποιηθεί, δεν μπορεί να θεωρηθεί παράνομη η νέα δημοσιοποίηση τους λόγω των συνθηκών υπό τις οποίες έγινε. Η σχέση μεταξύ της Fernande Segret και του Landru ήταν γνωστή από τη δίκη. Η δίκη αποτέλεσε μια από τις διασημότερες δίκες του αιώνα και ενέπνευσε διάφορους δημιουργούς. Η ερωμένη του Landru, αποτέλεσε σημαντικό πρόσωπο καθώς ήταν η μόνη γυναίκα που αγάπησε. Η σχέση μαζί της είχε ιδιαίτερη σημασία για τη σκιαγράφηση αυτού του σύνθετου χαρακτήρα. Η ταινία δεν αναμόχλευσε ξεχασμένες μνήμες καθώς η ίδια η εφεσίβλητη είχε επιδιώξει τη δημοσίευση των απομνημονευμάτων της. Οι επίμαχες σκηνές που δείχνουν τους δυο εραστές στο κρεβάτι, δεν αποκαλύπτουν τίποτα παραπάνω από αυτό που ήταν ευρέως γνωστό, ότι ήταν εραστές. Η ίδια η εφεσίβλητη αποκάλυψε πολύ περισσότερα για την οικειότητα της σχέσης τους στα απομνημονεύματά της. Επίσης η αναφορά στην ταινία του πραγματικού ονόματος της Fernande Segret, δεν αποτελεί προσβολή του δικαιώματος της επί του ονόματος γιατί δεν συνιστά τίποτα παραπάνω από καταγραφή της πραγματικότητας. Η δημοσιότητα που είχε αποκτήσει η εφεσίβλητη από την υπόθεση καθώς και ο τρόπος που παρουσίασε τα γεγονότα η ταινία, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο παραγωγός της ταινία δεν προέβη σε κάποια παράνομη πράξη. Γι' αυτό έκρινε ότι η απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου που δέχτηκε την αγωγή στερείται νομικής βάσης¹⁴¹⁵.

Ο δημοσιογράφος Georges Ménéger στο βιβλίο «Les quatre verites des Papillon» (1970) αποκάλυπτε αθέατες πτυχές της ζωής ενός γάλλου, του Henri Charrière ο οποίος είχε καταδικαστεί για το φόνο ενός μέλους μιας συμμορίας της μαφίας στη δεκαετία του 1930. Κατόρθωσε να δραπετεύσει από τη φυλακή στη Γαλλική Γουινέα, έφτασε στη Βενεζουέλα, και έγραψε ένα μυθιστόρημα με τίτλο «Papillon» (1969) βασισμένο στη ζωή του που πούλησε χιλιάδες αντίτυπα κάνοντας τον πλούσιο και έπειτα γυρίστηκε σε ταινία. Του δόθηκε χάρη και επέστρεψε στο Παρίσι. Κύρια πηγή του δημοσιογράφου ήταν τα πρακτικά της δίκης του. Ο Henri Charrière άσκησε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατά του δημοσιογράφου υποστηρίζοντας ότι το έργο προσέβαλε την ιδιωτική ζωή του. Το δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό του κρίνοντας ότι εφόσον τα πρακτικά της δίκης ήταν ελεύθερα προσβάσιμα στον καθένα, είχαν δημόσιο χαρακτήρα και άρα δεν αποκάλυπταν περιστατικά της ιδιωτικής του ζωής.

¹⁴¹⁵ Cour d' Appel, Paris, 15 mars 1967, D 1967. Somm. 78; J.C.P. 1967. II.15107 :affaire Landru.

Σχετικά με την παραβίαση του δικαιώματος λήθης, το δικαστήριο έκρινε ότι εφόσον ο αιτών είχε εκδώσει πρόσφατα την δική του εκδοχή επί της ιστορίας, είχε οικειοθελώς εκθέσει την ζωή του στο κοινό και υπενθυμίσει τις εγκληματικές του πράξεις. Το δικαστήριο εφάρμοσε τις τρεις αρχές για να κρίνει επί της νομιμότητας μιας δημοσίευσης. Είναι νόμιμη η αποκάλυψη στην κοινή γνώμη: α) δημόσιων ή επαγγελματικών δραστηριοτήτων ενός προσώπου, β) των δραστηριοτήτων που συνδέονται με δικαστικές διαμάχες, γ) δραστηριοτήτων που αποτελούν συνέχεια αποκαλύψεων ή καταστάσεων που έχουν εκτεθεί στη κοινή γνώμη με τη θέληση του ίδιου του προσώπου¹⁴¹⁶.

Τον Ιούνιο του 1974, ένα εννιάχρονο κορίτσι δολοφονήθηκε στην Μασσαλία. Ένας εικοσάχρονος νεαρός κατηγορήθηκε για τη δολοφονία του. Παρόλο που υπήρχαν σοβαρές αμφιβολίες για την ενοχή του, ο νεαρός καταδικάστηκε σε θάνατο. Το 1976 εκτελέστηκε στην γκιλοτίνα. Ήταν η προτελευταία φορά που εκτελέστηκε η θανατική ποινή στη Γαλλία. Ο Gilles Perrault, παρακολούθησε τη δίκη και έγραψε ένα βιβλίο με τίτλο «Le pull-over rouge» (1978). Ο τίτλος προερχόταν από ένα κόκκινο πουλόβερ που βρέθηκε κοντά στο τόπο του εγκλήματος και ποτέ δεν αναγνωρίστηκε ο κάτοχός του. Ο συγγραφέας, πολέμιος της θανατικής ποινής, επικεντρώθηκε στον τρόπο που διεξήχθη η προανάκριση και εξελίχθηκε η δίκη προβάλλοντας τα στοιχεία που δημιουργούσαν εύλογες αμφιβολίες για την ενοχή του νεαρού και αγνοήθηκαν από το δικαστήριο υπό το βάρος μιας κοινής γνώμης που ζητούσε επιτακτικά την καταδίκη του. Η δίκη και η εκτέλεση του νεαρού δυο χρόνια αργότερα έλαβε ευρεία δημοσιότητα. Συνδέθηκε με τη δημόσια συζήτηση για την αναγκαιότητα της θανατικής ποινής. Τόσο η καταδικαστική απόφαση όσο και η εκτέλεση του νεαρού δίχασε για χρόνια την κοινή γνώμη στη Γαλλία. Ενδεικτικό είναι ότι τα τελευταία χρόνια συστάθηκε Ένωση που θεωρεί αναγκαία την επανεξέταση της υπόθεσης με στόχο τη δικαίωση της μνήμης του νεκρού¹⁴¹⁷.

Λίγα χρόνια μετά την πολύκροτη δίκη, το 1979, το βιβλίο μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο. Η ταινία, με σκηνοθέτη τον Michel Drach και παραγωγό εταιρία τη «Soc. Port- Royal Films» είχε το ίδιο τίτλο με το βιβλίο «Le pull-over rouge». Μόνο το όνομα του νεαρού που καταδικάστηκε και της μητέρας του διατηρήθηκε ενώ τα ονόματα των υπολοίπων πρωταγωνιστών του ιστορίας είχαν αλλαχθεί. Αν και η ταινία εστίαζε στο πρόσωπο του δολοφόνου και στα όσα διαδραματίστηκαν κατά τη διάρκεια της δίκης, υπήρχαν σκηνές που αναπαριστούσαν τη συμπεριφορά και την έκφραση των συναισθημάτων των γονέων του νεαρού κοριτσιού. Πρόκειται για σκηνές που παρουσίαζαν: α) τους γονείς να μαθαίνουν από την αστυνομία για την εξαφάνιση του παιδιού τους, β) την οδύνη της μητέρας μετά την ανακοίνωση του θανάτου της κόρης της, γ) τη λιποθυμία του πατέρα κατά την αναγνώριση της σωρού του παιδιού του, δ) τον πατέρα να φαντάζεται την κόρη με λευκό φόρεμα πάνω από την αίθουσα του δικαστηρίου κατά τη διάρκεια της δίκης.

Πριν γίνει η πρεμιέρα της ταινίας στη Γαλλία, οι γονείς του κοριτσιού κατέθεσαν αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ζητώντας να κατασχεθεί η μπομπίνα και όλες οι κόπιες της ταινίας καθώς συνέτρεχε άμεσος κίνδυνος για την προσβολή της

¹⁴¹⁶ Trib. Grande inst. Paris, ref., 27 fevr.1970 J.C.P.16293 note R. Lindon. Επίσης έκρινε ότι δεν υπήρχε κίνδυνος, όπως υποστήριζε ο αιτών, να θεωρήσει ο αναγνώστης ότι το βιβλίο αποτελούσε διήγηση του αιτούντος. Δεν στοιχειοθετείται προσβολή του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Έκρινε ότι η φωτογραφία του αιτούντος σε μια όχι ιδιαίτερα κολακευτική πόζα προσέβαλε το δικαίωμα του επί της εικόνας αλλά δεν θεώρησε όμως αναγκαία την κατάσχεση του βιβλίου.

¹⁴¹⁷ Λεπτομερή στοιχεία για την υπόθεση, για την ανακάλυψη νέων στοιχείων (μεταξύ αυτών και ενός άλλου υπόπτου για τη δολοφονία) καθώς και περιγραφή των ενεργειών της «Ένωσης για την επανεξέταση της υπόθεσης» βλέπε την ιστοσελίδα Association « Affaire Ranucci : pourquoi réviser ? » Προσβάσιμη σε <http://www.associationranucci.org>

ιδιωτικής τους ζωής από την προβολή της ταινίας, που είχε γυριστεί χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Το αίτημά τους απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι δεν υπήρχαν επαρκή στοιχεία προσβολής, που να δικαιολογούν την προληπτική κατάσχεση της ταινίας¹⁴¹⁸.

Οι γονείς προσέφυγαν κατά της απόφασης. Όπως υποστήριξαν, η ταινία είχε προσβάλει το δικαίωμα προστασίας του ιδιωτικού τους βίου και την υγεία, ασφάλεια και ηθική υπόσταση του ανήλικου γιού τους. Το δικαστήριο δεν δέχτηκε ότι συνέτρεχε προσβολή της ηθικής υπόστασης του γιου της οικογένειας από την προβολή μιας σκηνής, που το θύμα και ο μικρότερος αδελφός του παίζουν στην αυλή του σπιτιού τους λίγο πριν την απαγωγή.

Αλλά ο δικαστήριο έκρινε ότι αν και τα ονόματα είχαν αλλαχθεί, ο τρόπος που παρουσιάζονταν τα γεγονότα, οι συνθήκες και η εξέλιξη της προανάκρισης και της δίκης δεν άφηναν αμφιβολίες στους θεατές για την αληθινή ταυτότητα των χαρακτήρων της ταινίας. Οι δημιουργοί της ταινίας είχαν υποχρέωση να ζητήσουν και να λάβουν τη συγκατάθεση των γονέων πριν προβούν στην- μέσα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα- κινηματογραφική μεταφορά της ιστορίας που είχε ως συνέπεια την αναβίωση της οδύνης για την απώλεια του παιδιού τους.

Ειδικότερα δέχτηκε ότι η προβολή της ταινίας προσέβαλε τη συναισθηματική και οικογενειακή ζωή των γονέων που προστατεύεται από το άρθρο 9 του Γαλλικού Αστικού Κώδικα. Δέχτηκε δηλαδή ότι μόνο η αναπαράσταση των στιγμών οδύνης αποτελεί προσβολή ιδιωτικής ζωής χωρίς να απαιτείται η αποκάλυψη νέων γεγονότων. Σύμφωνα με τη γνώμη του δικαστηρίου, μόνο οι συγκεκριμένες σκηνές που αναπαριστούν το ζευγάρι, προσβάλλουν το δικαίωμα στην ιδιωτική του ζωή. Οι υπόλοιπες σκηνές της ταινίας στις οποίες υπάρχουν αναφορές από άλλα πρόσωπα του έργου για το ζευγάρι, δεν σχετίζονται με την ιδιωτική του ζωή. Γι' αυτό το δικαστήριο δεν διέταξε την κατάσχεση της ταινίας, που αποτελούσε το μόνο αίτημα τους αλλά την αποκοπή ορισμένων σκηνών. Ακύρωσε την προηγούμενη απόφαση και έκρινε ότι έπρεπε να επενέβη λόγω του επείγοντα χαρακτήρα της προσβολής. Ακολουθώντας την πρόταση του δημόσιου κατηγορού, διέταξε την αφαίρεση των τεσσάρων σκηνών που παρουσίαζαν τους γονείς να βιώνουν το χαμό του παιδιού τους. Αιτιολογώντας την κρίση του υποστήριξε ότι οι σκηνές αυτές δεν συνδέονταν άμεσα με την ανάγκη πληροφόρησης του κοινού. Αντίθετα αφορούσαν ιδιωτικές στιγμές ενός ζευγαριού, που ποτέ δεν επιδίωξε ή θέλησε τη δημοσιότητα. Επίσης το δικαστήριο υποχρέωσε τους δημιουργούς να προσθέσουν μια ανακοίνωση στην έναρξη της ταινίας που θα ενημερώνει τους θεατές για την απόφαση του δικαστηρίου¹⁴¹⁹.

Σύμφωνα με τη γνώμη του σχολιαστή, η απόφαση δεν είναι επαρκώς δικαιολογημένη¹⁴²⁰. Ο νόμος για την προστασία της ιδιωτικής ζωής απαιτεί δυο προϋποθέσεις για να διαπιστωθεί η προσβολή: α) την αποκάλυψη πράξεων ή συναισθημάτων και β) οι οποίες να συνδέονται άμεσα με την ιδιωτική ζωή του προσώπου. Σε αυτή την περίπτωση δεν συντρέχουν οι δυο προϋποθέσεις. Η ταινία ήταν επικεντρωμένη στο πρόσωπο του νεαρού και όχι στο δράμα της οικογένειας. Η προβολή λίγων σκηνών που αναπαριστούν τις αντιδράσεις των γονέων είναι

¹⁴¹⁸ Το άρθρο 9 του γαλλικού αστικού κώδικα (Code Civil) ορίζει τα εξής «*Chacun a droit au respect de sa vie privée. Les juges peuvent, sans préjudice de la réparation du dommage subi, prescrire toutes mesures, telles que séquestre, saisie et autres, propres à empêcher ou faire cesser une atteinte à l'intimité de la vie privée : ces mesures peuvent, s'il y a urgence, être ordonnées en référé*».

¹⁴¹⁹ Cour d' Appel 1re Ch. 9 nov. 1979, D. 1981 p.109 note Etienne Abitrol.

¹⁴²⁰ Drach et autres c. Epoux R, Cour de Cassation, 3 decembre 1980 Cass civil, Ire, 1981, D.S. Jur., 221, note Bernard Edelman.

δικαιολογούνται από το σκοπό της ταινίας που είναι να φωτιστούν όλες οι πτυχές της ιστορίας. Όσα αποκαλύπτονται για τα συναισθήματα των γονέων ανήκουν στη σφαίρα της φαντασίας και όχι στην πραγματικότητα. Σε τι επομένως, διερωτάται ο σχολιαστής συνίσταται η προσβολή της ιδιωτικής ζωής; Το δικαστήριο έκρινε ότι η ταινία είχε συνέπεια την αναβίωση της οδύνης τους για το χαμό του παιδιού τους. Αυτό που προέβλεπε ως βλάβη το δικαστήριο αποτελεί συνέπεια μιας πράξης. Όμως πριν την διαπίστωση της βλάβης θα πρέπει να διαπιστωθεί η νομιμότητα της πράξης αυτής. Οι δικαστές προχώρησαν στην αποκατάσταση της ηθικής βλάβης χωρίς να προσδιορίσουν ποια πράξη προκάλεσε την προσβολή.

Επίσης ο σχολιαστής της υπόθεσης τονίζει τον δημόσιο χαρακτήρα των γεγονότων. Η ταινία αφορά ένα γεγονός της σύγχρονης ιστορίας. Οι γονείς δεν αντέδρασαν στην έκδοση του βιβλίου αλλά στην ταινία. Δεν αποκαλύφθηκαν ιδιωτικά γεγονότα στην ταινία. Σύμφωνα με προγενέστερες αποφάσεις, όταν τα γεγονότα είναι ευρέως γνωστά λόγω προηγούμενων αποκαλύψεων, η υπενθύμιση επιτρέπεται ανάλογα με τις συνθήκες και τον τρόπο που γίνεται. Ειδικότερα η υπενθύμιση γεγονότων που εντάσσονται στο δημόσιο τομέα επειδή εκ της φύσης τους έχουν δημόσιο ενδιαφέρον π.χ. είναι ιστορικά γεγονότα επιτρέπεται χωρίς να ελέγχεται αν έχουν ληφθεί μέτρα προστασίας της ανωνυμίας.

Στις περιπτώσεις που αποκαλύπτονται για πρώτη φορά ιδιωτικά γεγονότα μιας γνωστής υπόθεσης υπάρχουν επίσης περιορισμοί. Τα όρια είναι τα εξής: α) Η νέα αποκάλυψη των ήδη γνωστών γεγονότων δεν μπορεί να υπερβαίνει το σύνολο των γεγονότων που αρχικά αποκαλύφθηκαν στο κοινό (υπόθεση *Russier*), β) Η αποκάλυψη πρέπει να έχει μια συγκεκριμένη χρησιμότητα, γ) θα πρέπει να έχει μια συμπληρωματική σχέση με το θέμα (υπόθεση *Λαμπράκη*). Ορισμένες αποκαλύψεις απαγορεύονται (υπόθεση *Landru*).

Αντίθετα το πρωτοβάθμιο δικαστήριο είχε διαπιστώσει ότι τα περιστατικά που παρουσίασε η ταινία συνδέονται με μια δημόσια δίκη και άρα έχουν δημόσιο χαρακτήρα. Ο δημόσιος χαρακτήρας γεγονότων δεν εξαιρεί κανέναν από το να έχει ιδιωτική ζωή. Άλλωστε τίθενται όρια στην αποκάλυψη στιγμών ιδιωτικής ζωής ακόμα και όταν πρόκειται για δημόσια πρόσωπα. Η έννοια του δημοσίου χαρακτήρα ενός γεγονότος παρουσιάζεται σαν μια αντικειμενική αξία που συνδέεται άμεσα με το γεγονός. Η αναπαράσταση προσωπικών στιγμών των αιτούντων ανήκουν στις πλευρές της ιδιωτικής ζωής που αναγκαστικά γίνονται δημόσιες, όταν ένα γεγονός αποκτά ένα δημόσιο χαρακτήρα.

Ο παραγωγός, ο σκηνοθέτης και ο διανομέας της ταινίας κατέθεσαν αίτηση αναιρέσεως. Στην αίτησή τους υποστήριξαν ότι η ταινία είχε βασιστεί σε ευρέως γνωστά γεγονότα που όχι μόνο ήταν δημοσιευμένα στον τύπο αλλά και καταγεγραμμένα σε δημόσια έγγραφα. Εφόσον δεν υπήρχε αποκάλυψη άγνωστων ή κρυφών γεγονότων θα έπρεπε οι εναγόμενοι να είχαν αποδείξει ότι η ταινία προσέβαλε την αξιοπρέπειά τους. Το αναιρετικό δικαστήριο έκρινε ότι το Cour d' Appel απέτυχε να καταδείξει σε τι συνίστατο η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, ποια δηλαδή γεγονότα ιδιωτικού χαρακτήρα αποκαλύφθηκαν από την ταινία. Γι' αυτό και η απόφαση στερείται νομικής βάσης¹⁴²¹. Η απόφαση αυτή του αναιρετικού δικαστηρίου αποτελεί την πρώτη απόφαση που ανακαλεί απόφαση λογοκρισίας. Σύμφωνα με το σχολιαστή της απόφασης, σε αντίθεση με το εφετείο δεν έκανε καμία

¹⁴²¹ Όπως υποστηρίζεται στο σχολιασμό της απόφασης, το δικαστήριο δεν δικαιολόγησε επαρκώς την απόφασή του. Θα έπρεπε να επισημάνει ότι το κύριο λάθος του εφετείου ήταν ότι δεν εκτίμησε ότι επρόκειτο για κοινώς γνωστά γεγονότα που νόμιμα δημοσιοποιήθηκαν. Ο δημόσιος χαρακτήρας των γεγονότων περιόριζε την προστασία της ιδιωτικής ζωής. Drach et autres C. Epoux R., Cour de cassation, 3 decembre 1980 Cass civil, Ire, 101 Gaz. Pal. I, 289 note Eliette Arbitbol.

αναφορά στη βλάβη που υπέστησαν οι αιτούντες, δηλ. την πρόσθετη οδύνη που αισθάνθηκαν από την επαναφορά στη μνήμη τους των πρόσφατων γεγονότων. Επίσης το δικαστήριο δεν εκτίμησε αν ο κινηματογράφος αποτελεί ένα μέσο ιδιαίτερης προσβολής¹⁴²².

Δυο συγγραφείς οι Catherine Lamour, M. Lamberti έγραψαν ένα βιβλίο για το εμπόριο οπίου με τίτλο «Les Grandes Manoeuvres de l' Opium». Σε δυο αποσπάσματα αναφέρονταν στον Marcel Francisci ο οποίος είχε αναφερθεί στο αμερικάνικο κοινοβούλιο ότι συμμετείχε σε εμπόριο ναρκωτικών. Ο Francisci ζήτησε την απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου επειδή θεώρησε ότι προσέβαλε την τιμή του και την ιδιωτική του ζωή. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα του κρίνοντας ότι τα γεγονότα που αναφέρονταν στο βιβλίο ήταν ήδη γνωστά¹⁴²³.

Ο ηθοποιός και σκηνοθέτης Jean Paul Belmonto γύρισε μια ταινία με τίτλο «Stavisky» (1974) με θέμα τη ζωή ενός απατεώνα που το οικονομικό σκάνδαλο που προκάλεσε παρά λίγο να οδηγήσουν τη Γαλλία σε εμφύλιο πόλεμο. Ο γιος του ζήτησε με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων να απαγορευτεί η προβολή της ταινίας. Συγκεκριμένα θεώρησε ότι καθώς η ταινία προέβαλε στιγμές της ιδιωτικής ζωής του πατέρα του με τη σύζυγό του προσέβαλε την ιδιωτική ζωή της οικογένειάς του. Το δικαστήριο έκρινε ότι η ζωή του εγκληματία και γενικά τα γεγονότα που περιγράφονταν στην ταινία είχαν ιστορικό χαρακτήρα. Οι λίγες σκηνές που παρουσίαζαν τη γυναίκα του δεν είχαν χαρακτήρα προσβλητικό. Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν στοιχειοθετείται κανένας λόγος προσβολής της ιδιωτικής ζωής του γιου του και γι' αυτό απέρριψε την αίτησή του¹⁴²⁴.

Ένας πρώην αστυνομικός έγραψε ένα αυτοβιογραφικό βιβλίο με τίτλο «La grande maison» στο οποίο περιέγραφε τις εμπειρίες του από την άσκηση του επαγγέλματός του. Σε διάφορα σημεία του βιβλίου αναφέρονται γεγονότα από τη συναισθηματική ζωή μιας γυναίκας και σε άλλα σημεία ένας συνάδελφος αστυνομικός του συγγραφέα, παρουσιάζεται ως βασανιστής. Και οι δυο ζήτησαν με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων την κατάσχεση του βιβλίου. Οι αιτήσεις τους συνεκδικάστηκαν. Το δικαστήριο δέχτηκε ότι ο συγγραφέας προσέβαλε την ιδιωτική ζωή της γυναίκας επειδή αναφέρθηκε τα περιστατικά της συναισθηματικής ζωής της¹⁴²⁵. Σύμφωνα με το δικαστήριο τα γραπτά του έχουν σαφή πρόθεση να βλάψουν όπως σαφώς εξέφρασε την πρόθεσή του αυτή. Έκρινε ότι οι αναφορές στην ιδιωτική της ζωή την υποτιμούσαν, της επιδίκασε αποζημίωση και διέταξε την κατάσχεση του βιβλίου. Επίσης δέχτηκε τον ισχυρισμό του αστυνομικού, ότι τα αποσπάσματα του βιβλίου προσέβαλαν το δικαίωμα επί της προσωπικότητάς του¹⁴²⁶.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, Gabrielle Russier μια καθηγήτρια ηλικίας 30 ετών, διαζευγμένη και μητέρα δυο παιδιών, σύναψε δεσμό με έναν έφηβο μαθητή της στο σχολείο όπου εργαζόταν. Η σχέση τους έγινε γνωστή στους γονείς του οι οποίοι στράφηκαν κατά της καθηγήτριας. Η Russier καταδικάστηκε για αποπλάνηση του δεξαεξάχρονου μαθητή και στη συνέχεια αυτοκτόνησε¹⁴²⁷. Το 1970 ο

¹⁴²² Drach et autres C. Epoux R., Cour de cassation, 3 decembre 1980 Cass civil, Ire, 101 Gaz. Pal. I, 289 note Eliette Arbitbol.

¹⁴²³ Marcel Francisci c. Editions du Seuil, Catherine Lamour, M. Lamberti 1973.

¹⁴²⁴ Stavinsky v. Belmonto, Trib. Grande Distance de Grasse ref. 22 mai 1974 D.1974 p. 571

¹⁴²⁵ Marthe Betenfeld, veuve Crompton, dite Marthe Richard c. Soc. Anon. Les Presses de la Cite et Chenevier, Trib. Grande Distance de Paris, 12 nov. 1976, D. 1977.233 note J.P.Ancel

¹⁴²⁶ Roger Borniche c. Soc. Anon. Les Presses de la Cite et Chenevier, Trib. Grande Distance de Paris, 12 nov. 1976, D. 1977.233 note J.P.Ancel. Επίσης J.C.P.1977 II. 18695 note Lindon.

¹⁴²⁷ Αναλυτικά για την υπόθεση βλέπε Mavis Gallant, *The affair that scandalised France*, *Annals of Justice*, The New Yorker 26.06.1971, Προσβάσιμο σε: https://www.newyorker.com/magazine/1971/06/26/immortal-gatito?mbid=social_facebook.

συγγραφέας Michel Del Castillo έγραψε το βιβλίο «Les écrous de la haine. Vous avez tue Gabrielle Russier » για την υπόθεσή της. Άντλησε από τα γράμματα που είχαν ανταλλάξει οι δυο εραστές τα οποία του τα είχε παραχωρήσει ο ίδιος ο μαθητής. Το βιβλίο είχε αναφορές και στους γονείς του μαθητή. Ο πατέρας του μαθητή κατέθεσε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων κατά του συγγραφέα και του εκδότη του βιβλίου. Η αίτηση ήταν τόσο στο όνομα του όσο και στο όνομα του ανήλικου γιου του. Βάση της αίτησης ήταν η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής. Η αίτηση έγινε δεκτή. Απορρίφθηκε και η έφεση και η αναίρεση¹⁴²⁸.

Το 1997 συγκλόνισε τη Γαλλία η υπόθεση ενός πατέρα που καταδικάστηκε για το φόνο του παιδιού του μετά από μαρτυρία της γυναίκας του ότι εκείνος το σκότωσε κατά τη διάρκεια ενός καυγά τους χωρίς εκείνη να το αντιληφθεί. Ο συγγραφέας Marc Weitzmann έγραψε το βιβλίο «Marriage mixte» εμπνευσμένο από την ιστορία του¹⁴²⁹. Αλλά χρησιμοποίησε στοιχεία που δεν βρίσκονταν δημοσιοποιημένα σε επίσημα αρχεία¹⁴³⁰. Ο Turquin από τη φυλακή ζήτησε να καθυστερήσει η έκδοση μέχρι να μπορέσει να διαβάσει το βιβλίο. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την αίτηση των ασφαλιστικών μέτρων. Το δικαστήριο έκρινε ότι τίποτα δεν απαγορεύει σε ένα συγγραφέα να εμπνευστεί από μια νομική υπόθεση ιδιαίτερος όταν πρόκειται για μια ιδιαίτερη υπόθεση από την άποψη των ψυχολογικών και κοινωνικών προεκτάσεων και να καταθέσει στο κοινό τη δική του εκδοχή για τους χαρακτήρες και τις συνθήκες που οδήγησαν στα γεγονότα¹⁴³¹.

Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο επικύρωσε την απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου¹⁴³². Έκρινε ότι το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης μπορεί να περιοριστεί μόνο αν πρόκειται για μια αφόρητη προσβολή της ιδιωτικής ζωής που του προκάλεσε μια τέτοια βλάβη για την οποία αξίζει να αποζημιωθεί. Τα γεγονότα που αποκαλύπτονται στο βιβλίο είχαν αποκαλυφθεί κατά τη διάρκεια της δίκης. Η παραβίαση της ιδιωτικής του ζωής με την παρουσίαση των συναισθημάτων του και της συμπεριφοράς του στο βιβλίο δεν δικαιολογούν την επέμβαση της δικαιοσύνης με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων.

Σε μια αντίστοιχη υπόθεση το δικαστήριο έκρινε ότι ο τρόπος παρουσίασης πραγματικών γεγονότων σε μια τηλεταινία προσβάλλει την τιμή του ενάγοντος. Πρόκειται για την τηλεταινία «L'affaire Villemain» που βασιζόταν στην ίδια υπόθεση. Ενάγοντες αυτή τη φορά δεν ήταν το ζεύγος Villemain αλλά η χήρα του ξαδέλφου του, και τα παιδιά του. Ο Villemain είχε δολοφονήσει τον ξάδελφό του οποίος είχε κατηγορηθεί για τη δολοφονία του Gregory. Είχε αφεθεί ελεύθερος επειδή νεότερα στοιχεία που είχαν βρεθεί τον απήλλασαν από τις κατηγορίες. Στη τηλεταινία παρουσιαζόταν ο μικρός να περνά τα τελευταία του λεπτά πριν βρεθεί νεκρός με τον ξάδελφο του πατέρα του. Το δικαστήριο θεώρησε ότι ο τρόπος που παρουσιάζονταν

¹⁴²⁸ Editions Rene Juliard et autre c. epoux Rossi, Cass civ. 18 mai 1972, J.C.P. 1972. 17208.

¹⁴²⁹ Crépu M., *Avec Mariage mixte, Marc Weitzmann signe une étrange et noire saga de famille*, L'express, publié le 31/08/2000. Προσβάσιμο σε: https://www.lexpress.fr/culture/livre/mariage-mixte_797230.html.

¹⁴³⁰ Sommaire du decision Cour d'appel de Paris 14e ch.A. 13 sep. 2000, La Dalloz, 2001, no1, p.24, *Une personne en instance de jurement penal ne peut pas obtenir en refere la communication du manuscrit d'un roman inspire de son histoire*, Note Michele Laure Rassat et Christophe Caron. La Dalloz, 2001, no1, p.27.

¹⁴³¹ «Rien n'interdit à un écrivain de s'inspirer d'une affaire judiciaire particulièrement exceptionnelle au regard des aspects psychologiques et sociaux qu'elle révèle et de livrer au public sa propre vision des caractères et des circonstances qui en font le ressort» Turquin c/ Weitzmann., TGI Paris 9 déc. 2002. Σχετικά βλέπε Pigeon-Bormans A., *Biopics et vie privée*, ο.π.

¹⁴³² Michele-Laure Rassat et Christophe Caron, *Une personne en instance de jurement penal ne peut pas obtenir en refere la communication du manuscrit d'un roman inspire de son histoire*, ο.π., σελ 24.

τα περιστατικά στην τηλεταινία πράγματι δημιουργούσε την υπόνοια ότι ο ξάδελφος του πατέρα του Gregory είχε δολοφονήσει το παιδί και επιδίκασε αποζημίωση 20.000 ευρώ στους ενάγοντες¹⁴³³.

Σε μια πιο πρόσφατη απόφαση, ο συγγραφέας Régis Jauffret στο μυθιστόρημα «La Ballade de Rikers Island» (2014) βασίστηκε στην κατηγορία διάπραξης βιασμού κατά του πολιτικού και πρώην Προέδρου του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, Ντομινίκ Στρος Καν. Σύμφωνα με την υπόθεση που απασχόλησε ιδιαίτερος το κοινό, μια καμαριέρα του ξενοδοχείου Sofitel της Νέας Υόρκης τον κατηγορήσε τον πολιτικό ότι κατά τη διάρκεια της διαμονής του εκεί αποπειράθηκε να την κακοποιήσει σεξουαλικά.

Ο Ντομινίκ Στρος Καν μήνυσε το συγγραφέα για δυσφήμιση. Σε πρώτο βαθμό το δικαστήριο έκρινε το γεγονός ότι το έργο χαρακτηρίζεται ως μυθιστόρημα δεν επαρκεί. Τα επίμαχα αποσπάσματα που περιγράφουν με λεπτομέρειες την ιδιαίτερος γνωστή και πρόσφατη ιστορία ανατρέπουν αυτό το χαρακτηρισμό του. Τον Ιούνιο του 2016, το Tribunal Correctionnel de Paris καταδίκασε τον συγγραφέα σε χρηματική ποινή 1.500 € με αναστολή και επιδίκασε στον πολιτικό αποζημίωση ύψους 10.000 € για την ηθική βλάβη που προκάλεσαν συγκεκριμένα αποσπάσματα του βιβλίου και σε 5.000 € για κάθε διαφημιστική προώθηση του βιβλίου. Απαγορεύτηκε κάθε νέα έκδοση του βιβλίου που περιελάμβανε τα επίμαχα αποσπάσματα. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο επικύρωσε την απόφαση. Όπως σημείωσε, η ανάγνωση του βιβλίου δεν αφήνει καμιά αμφιβολία για το γεγονός ότι ο συγγραφέας υποστηρίζει τον ισχυρισμό του βιασμού ως το μόνο πιθανό. Ο συγγραφέας πλήρως αδιαφορεί για τα πορίσματα της αμερικανικής αστυνομικής έρευνας που οδήγησαν να απορριφθεί η ποινική δίωξη κατά του πολιτικού¹⁴³⁴.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, ο συγγραφέας που εμπνέεται από ένα πρόσφατο πραγματικό έγκλημα και προκαλεί μια σύγχυση μεταξύ πραγματικότητας και μυθοπλασίας υπέχει ευθύνη¹⁴³⁵. Η περιγραφή γεγονότων για δίκες θα πρέπει να γίνει με τρόπο αντικειμενικό και με ιδιαίτερη λεπτότητα και να αποφεύγονται μεροληπτικές, μειωτικές ή απαξιωτικές αναφορές, οι οποίες είναι δυνατόν να συνιστούν εξύβριση ενώ η προσβολή του ιδιωτικού βίου μπορεί να προκύπτει από τη σύγχυση μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας, όταν δηλαδή τα φανταστικά γεγονότα παρουσιάζονται ως πραγματικά¹⁴³⁶. Όταν πρόκειται για μυθιστορήματα ή ταινίες που εμπνέονται από γνωστές υποθέσεις που έχουν απασχολήσει την επικαιρότητα, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν αν περιέχουν νέες αποκαλύψεις ιδιωτικών γεγονότων ή παρουσιάζουν ήδη γνωστά γεγονότα. Ειδικά θα πρέπει να λάβει υπόψιν του αν η ποινική υπόθεση είναι ακόμα εκκρεμής. Τέλος αν εμπνέεται από ένα

¹⁴³³ *Affaire Gregory : Arte condamnée pour diffamation après la diffusion d'un téléfilm*, εφημερίδα Le Monde, 05.07.2011. Προσβάσιμο σε: https://www.lemonde.fr/societe/article/2011/07/05/affaire-gregory-arte-condamnee-pour-diffamation-apres-la-diffusion-d-un-telefilm_1545149_3224.html.

¹⁴³⁴ *Régis Jauffret condamné en appel pour «La Ballade de Rikers Island»*, Ouest. France, 11.05.2017. Προσβάσιμο σε: <https://www.ouest-france.fr/culture/livres/dsk-regis-jauffret-condamne-en-appel-pour-la-ballade-de-rikers-island-4983860>.

¹⁴³⁵ Δυο ακόμα περιπτώσεις είναι οι εξής. Ένα μυθιστόρημα βασισμένο στην υπόθεση Rezala, που ο εκδότης αποφάσισε μετά το θάνατο του συγγραφέα να αλλάξει το βιβλίο ακούγοντας τις αντιδράσεις της οικογένειας. Επίσης η υπόθεση του γιατρού Godard μεταφέρθηκε σε σειρά από άρθρα που περιείχαν στοιχεία επινόησης και κρίθηκε ότι θα πρέπει να απαγορευτεί η κυκλοφορία τους. Rassat M. et Caron C., *Une personne en instance de jurement penal ne peut pas obtenir en refere la communication du manuscrit d'un roman inspire de son histoire*, ο.π., σελ.26. Παραπέμπουν σε TGI Caen, ord ref. 12 juillet 2000 inedit.

¹⁴³⁶ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ. 250. Παραπέμπει σε CA de Caen, 21 Juillet 2000 Cour Cass 1ere, ch.civ. 9 juillet 2003, JCP 2003.

παλιότερο γεγονός θα πρέπει να λάβει υπόψιν το νόμιμο δικαίωμα του προσώπου να ξεχάσει (*droit a l'oubli*)¹⁴³⁷.

3.3. Το ειδικό ζήτημα έκδοσης των έργων πριν τη διεξαγωγή της ποινικής δίκης.

Το 2007 η συγγραφέας Μαζαρίν Πενζό, γνωστή κυρίως ως η κόρη εκτός γάμου του Φρανσουά Μιτεράν, έγραψε ένα μυθιστόρημα με τίτλο «*Le cimetiere des roupees*» (ελλ. Νεκροταφείο για κούκλες), βασισμένο σε μια υπόθεση παιδοκτονίας. Πρόκειται για την υπόθεση *Courjault*¹⁴³⁸. Το 2006 ο Ζαν Λουί Κρουζό ανακάλυψε στο ψυγείο του σπιτιού του όπου ζούσε με τη γυναίκα του και τα δυο παιδιά του, δυο βρέφη τυλιγμένα σε πλαστικές σακούλες. Όταν κάλεσε την αστυνομία, η σύζυγος του Βερονίκ ομολόγησε ότι εκείνη είχε πνίξει μετά τη γέννα τα δυο βρέφη -καθώς και ένα τρίτο που δεν βρέθηκε -και έκρυψε τα πτώματά τους στην κατάψυξη. Ο σύζυγός της δεν γνώριζε τίποτα καθώς έλειπε για μεγάλα χρονικά διαστήματα σε ταξίδια.

Στο βιβλίο, που έχει τη μορφή μιας επιστολής, μια παιδοκτόνος μιλά σε πρώτο πρόσωπο από το κελί, όπου εκτίει την ποινή της. Περιγράφει με ανατριχιαστικές λεπτομέρειες την πράξη της. «*Το τοποθέτησα εκεί, παραδίπλα, όχι μακριά, να είναι του χεριού σου ανά πάσα στιγμή, ιδανικό και κρύο κάτω από στρώσεις λαχανικών από φέτες ψιλοκομμένου φιλέτου, από υπόλοιπα μαγειρεμένων φαγητών*». Υπάρχουν διαφορές μεταξύ του βιβλίου και της πραγματικής ιστορίας. Θανατώνεται ένα βρέφος αντί για τρία και δεν αναφέρονται τόποι ή ονόματα αλλά ταυτόχρονα πολλά στοιχεία θυμίζουν την πραγματική ιστορία.

Η γιαγιά των δυο άλλων παιδιών, αλλά και κάτοικοι της περιοχής όπου έμενε η οικογένεια έστειλαν επιστολές στους εκδότες του βιβλίου της Πενζό, ζητώντας να αναβληθεί η κυκλοφορία του βιβλίου μέχρι τουλάχιστον να εκδικαστεί η υπόθεση. Το βιβλίο κυκλοφόρησε καθώς σύμφωνα με τους εκδότες «*δεν υπάρχει πραγματική αναλογία ανάμεσα στο μυθιστόρημα και στην τρομερή αυτή υπόθεση. Η συγγραφέας διατηρεί το δικαίωμα να εμπνέεται από όποιο αληθινό γεγονός τη συγκινεί ιδιαίτερα και αυτό για να βολιδοσκοπήσει τα μυστήρια της ανθρώπινης ψυχής*»¹⁴³⁹.

Όπως προαναφέρθηκε τα λογοτεχνικά και θεατρικά κείμενα που βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα αντλούν συχνά από δημοσιογραφικά άρθρα που καλύπτουν τα γεγονότα. Όμως σε ορισμένες περιπτώσεις οι ίδιοι οι συγγραφείς κάνουν έρευνα και αναζητούν στοιχεία της προδικασίας μιας δίκης. Σε υποθέσεις δημοσίευσης στοιχείων για ένα έγκλημα πριν τη δίκη, η αμερικανική νομολογία επικεντρώνεται στο ζήτημα αν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ ελευθερίας του λόγου και του δικαιώματος του κατηγορούμενου σε δίκαιη δίκη. Η ευρωπαϊκή ηπειρωτική προσέγγιση εστιάζει στη διάσταση της προστασίας της προσωπικότητας και του τεκμήριου αθωότητας του προσώπου έναντι της προσβολής από τα ΜΜΕ¹⁴⁴⁰.

Όπως σημειώνεται στην ελληνική θεωρία, έκθεση ενός κατηγορούμενου στη δημοσιότητα στο στάδιο που δεν έχει υπεισέλθει ακόμα η δικαστική απόφαση εγείρει

¹⁴³⁷ Rassat M. et Caron C., *Une personne en instance de jurement penal ne peut pas obtenir en refere la communication du manuscrit d'un roman inspire de son histoire*, ο.π., p.27.

¹⁴³⁸ Σχετικά για την αντίδραση αυτή στο βιβλίο βλέπε Δαφέρμου Κ., *Μια σύγχρονη Μήδεια*, εφ. Το Βήμα, Βιβλία 05.08.2007. Προσβάσιμο σε: <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=182822>.

¹⁴³⁹ Pascale R., *Mazarine Pingeot, le roman et le congelateur*, Le Monde, 25.07.2007. Προσβάσιμο σε: https://www.lemonde.fr/.../2007/.../mazarine-pingeot-le-roman-et-le-congelateur_938976_3224.html

¹⁴⁴⁰ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ. 130. Σε σχετική απόφαση της γαλλικής νομολογίας απαγορεύτηκε η δημιουργία λογοτεχνικού ή οπτικοακουστικού έργου που βασίζεται σε πραγματικά γεγονότα εφόσον η υπόθεση απασχολεί τη δικαιοσύνη δεδομένου ότι είναι δυνατό να προσβάλει το τεκμήριο της αθωότητας των εμπλεκόμενων προσώπων και να επηρεάσει την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ. 251.

ζητήματα ως προς τις επιπτώσεις για την κρίση της υπόθεσης και την απόλαυση του δικαίωματος του προσώπου σε δίκαιη δίκη. Το τεκμήριο αθωότητας συνιστά έκφραση και έκφανση της αρχής του κρατους δικαίου και ύψιστη διαδικαστική επιταγή σύμφωνα με την οποία οι επιπτώσεις της δίωξης που προσβάλουν την αξιοπρέπεια και μειώνουν κοινωνικά και ηθικά τον κατηγορούμενο δεν πρέπει να επιβαρύνουν τη θέση του στη διαδικασία. Δεν προβλέπεται στο Σύνταγμα και ΚΠΔ αλλά κατοχυρώνεται από το άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ¹⁴⁴¹. Ζήτημα τίθεται για την δέσμευση ιδιωτών από το τεκμήριο γιατί κατά την κρατούσα άποψη το τεκμήριο δεν δεσμεύει τους ιδιώτες. Προβλέπεται ως περιορισμός στον Κώδικα Δεοντολογίας των δημοσιογράφων¹⁴⁴².

Επίσης η αρχή μυστικότητας της προδικασίας αποτελεί περιορισμό σε αυτές τις περιπτώσεις. Δεν πρέπει να δημοσιοποιούνται έγγραφα ή άλλα στοιχεία που να είναι γνωστά μόνο στις αρμόδιες αρχές κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης. Αυτό που αναγνωρίζεται τόσο αποφάσεις γαλλικών όσο και αμερικανικών δικαστηρίων, όπως αναλύθηκε διεξοδικά παραπάνω, είναι ένα δικαίωμα πρόσβασης των συγγραφέων σε δημόσια έγγραφα που αφορούν μια δίκη. Το δικαίωμα αυτό αφορά μόνο τα δημόσια προσβάσιμα έγγραφα. Δεν εντάσσεται το αποδεικτικό υλικό που κατέχει μια εισαγγελική αρχή πριν τη διεξαγωγή μιας δίκης. Σε περίπτωση που παραχωρηθεί αποδεικτικό υλικό σε ένα δημιουργό ενός μυθιστορήματος ή μιας ταινίας και το δημοσιεύσει πριν τη διεξαγωγή της δίκης, κρίνεται από τα δικαστήρια ότι δεν τηρούνται οι εγγυήσεις της δίκαιης δίκης και θίγεται το σχετικό δικαίωμα του κατηγορούμενου.

Το 1987 το NBC επρόκειτο να μεταδώσει την δραματοποιημένη τηλεταινία τεκμηρίωσης με τίτλο «Billionaire Boys Club» (1987). Η τηλεταινία βασιζόταν στην ιστορία μιας ομάδας που ίδρυσε μια εταιρία επενδύσεων και κοινωνικών επαφών αλλά αποκαλύφθηκε ότι μέλη αυτής της εταιρείας χρησιμοποιούσαν τα χρήματα των επενδυτών για κάλυψη προσωπικών τους εξόδων. Ο Joe Hunt, ένα από τα ιδρυτικά μέλη, έκτιε ποινή για τη δολοφονία ενός από τους επενδυτές, επρόκειτο να δικαστεί για τη δολοφονία του Hedayat Eslaminia. Η τηλεταινία όχι μόνο αναπαριστούσε τον Hunt να σχεδιάζει και να εκτελεί τον φόνο του Eslaminia αλλά εικάζε και ποιο ήταν το κίνητρο του φόνου. Ο Hunt ζήτησε την απαγόρευση προβολής της τηλεταινίας υποστηρίζοντας ότι θα έθιγε το δικαίωμα της δίκαιης δίκης, όπως προστατεύεται από την Έκτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος. Το τηλεοπτικό κανάλι αντέταξε ότι μια τέτοια απαγόρευση θα παραβίαζε την ελευθερία του λόγου, όπως προστατεύεται συνταγματικά από την Πρώτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος.

Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου, ο Hunt απέτυχε να αποδείξει την αναγκαιότητα αυτού του περιορισμού του λόγου¹⁴⁴³. Όπως σημειώθηκε στην απόφαση, απέτυχε να αποδείξει ότι «η δημοσιότητα πριν τη διεξαγωγή της δίκης θα διεστρέβλωνε τόσο τις απόψεις όλων των πιθανών ενόρκων ώστε να μην βρεθούν δώδεκα οι οποίοι με κατάλληλες οδηγίες θα μπορούσαν να επιτελέσουν το μετά τη λήψη όρκου καθήκον τους να καταλήξουν σε μια δίκαιη απόφαση βασιζόμενοι αποκλειστικά στις αποδείξεις που θα προσκομίζονταν στο δικαστήριο». Σαν αποτέλεσμα η τηλεταινία Billionaire Boys Club μεταδόθηκε κανονικά από το κανάλι και μάλιστα διαφημίστηκε ως «η τηλεταινία που ο Joe Hunt δεν θέλει να δει»¹⁴⁴⁴.

¹⁴⁴¹ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ. 47 επ.

¹⁴⁴² Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ 50.

¹⁴⁴³ Hunt v. National Broadcasting Co., 872 F.2d 289, 292 (9th Cir. 1989).

¹⁴⁴⁴ Αναλυτικά βλέπε Debra Meyer Glatt, *Trial by docudrama: Fact or fiction?* 9 Cardozo Arts & Ent. L.J. 201 (1990-1991).

Το 2000 η κοινή γνώμη στην Αμερική συγκλονίστηκε από την απαγωγή και τη στυγερή δολοφονία του δεκαπεντάχρονου Nickolas Markowitz, του οποίου το πτώμα βρέθηκε σε ένα κάμπινγκ στη Santa Barbara. Όπως αποκαλύφθηκε από τις έρευνες, εγκέφαλος της απαγωγής και της δολοφονίας ήταν ο δεκαεννιάχρονος ο Jessie James Hollywood. Ο Hollywood ήταν έμπορος χαπιών έκσταση. Για αρκετά χρόνια βαποράκι του ήταν ο Ben Markowitz, ετεροθαλής αδελφός του Nickolas. Όταν ο Ben δεν του έδωσε τα χρήματα από την πώληση μιας ποσότητας χαπιών, ο Hollywood απήγαγε τον αδελφό του και έπειτα διέταξε τη δολοφονία του. Αν και απαγγέλθηκαν κατηγορίες εναντίον του Hollywood, εκείνος κατόρθωσε να διαφύγει της σύλληψης. Οι άλλοι τέσσερις που συμμετείχαν στην απαγωγή και τη δολοφονία συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν. Ο σκηνοθέτης Νικ Κασσαβέτης ενδιαφέρθηκε να μεταφέρει την ιστορία στη μεγάλη οθόνη. Ο εισαγγελέας στην υπόθεση, ο Ron Zonen επέτρεψε στο σκηνοθέτη και στους παραγωγούς της ταινίας την πρόσβαση σε αποδεικτικό υλικό¹⁴⁴⁵.

Το 2005 ο Hollywood συνελήφθη στη Βραζιλία και δήλωσε αθώος για όλες τις κατηγορίες που τον βάρυναν. Λίγο αργότερα ο δικηγόρος του ζήτησε να απομακρυνθεί ο εισαγγελέας από την υπόθεση. Τον Οκτώβριο του 2006 η αίτησή του έγινε δεκτή¹⁴⁴⁶. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο εισαγγελέας δεν θα έπρεπε παραχωρήσει στους παραγωγούς της ταινίας τους εμπιστευτικούς φακέλους της υπόθεσης. Σημείωσε ότι δεν υπήρχε κανένα δικαστικό προηγούμενο όπου εισαγγελέας σε υπόθεση να είχε λειτουργήσει ως σύμβουλος σε ταινία. Κατά την άποψη του Προέδρου του Δικαστηρίου οι ενέργειες του Zonen επέτρεψαν στη βιομηχανία θεάματος να σκιάσει την υπόθεση. Η δίωξη μιας ποινικής υπόθεσης και οι επιχειρήσεις του θεάματος θα πρέπει να είναι αυστηρά διαχωρισμένες. Προς υπεράσπισή του, ο Zonen υποστήριξε ότι παραχώρησε τα αρχεία γιατί πίστευε ότι η δημοσιότητα της ταινίας θα συνέβαλε στη σύλληψη του Hollywood. Επίσης σημείωσε ότι δεν έλαβε κάποια αμοιβή από τους παραγωγούς της ταινίας για τη βοήθειά του. Όπως υποστήριξε, το υπέρτερο δημόσιο συμφέρον της δίωξης του εγκληματία νομιμοποιεί την παραβίαση της ιδιωτικής ζωής. Πρόκειται για μια περίπτωση νομιμοποίησης της αντικατάστασης άλλων κρατικών λειτουργιών από τη δημοσιότητα.

Πριν προβληθεί η ταινία «Alpha Dog» στους κινηματογράφους ο Hollywood κατέθεσε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων στην οποία ζητούσε να απαγορευτεί η προβολή της ταινίας μέχρι το τέλος της ποινικής δίκης του¹⁴⁴⁷. Στην αίτησή του υποστήριξε ότι η προβολή της ταινίας που τον παρουσίαζε ως δολοφόνο, αν και εκείνος δήλωνε αθώος, μείωνε τις πιθανότητες να τύχει μιας δίκαιης δίκης. Τον Ιανουάριο του 2007 η αίτησή του απορρίφθηκε. Το Δικαστήριο έκρινε ότι καθώς στην ταινία δεν χρησιμοποιούνται πραγματικά ονόματα (ο χαρακτήρας του Jesse James Hollywood ονομαζόταν Johnny Truelove στην ταινία), δεν αποκαλύπτονται ιδιωτικά γεγονότα του Hollywood αλλά αναφέρονται γεγονότα τα οποία είχαν ήδη δημοσιευτεί στον Τύπο και υπήρχαν στα πρακτικά των δικών των άλλων κατηγορούμενων για το έγκλημα. Κατά την γνώμη του Δικαστηρίου, η απαγόρευση προβολής της ταινίας θα αποτελούσε ένα προληπτικό περιορισμό της ελευθερίας της

¹⁴⁴⁵ Ο Zonen ήταν γνωστός ως ένας από τους εισαγγελείς που άσκησαν δίωξη κατά του Michael Jackson για ασέλγεια σε ανήλικα παιδιά .

¹⁴⁴⁶ Jesse James Hollywood, v. The Superior Court of Santa Barbara County 143 Cal.App.4th 858

¹⁴⁴⁷ Στην ταινία πρωταγωνιστούσαν μεγάλα ονόματα της βιομηχανίας του θεάματος όπως ο Bruce Willis, η Sharon Stone and Justin Timberlake.

λόγου που δεν είναι συνταγματικά ανεκτό. Μετά την προβολή της ταινίας, η μητέρα του Nickolas Markewitz επιχείρησε να αυτοκτονήσει¹⁴⁴⁸.

Μια ακραία περίπτωση ανεβάσματος μιας θεατρικής παράστασης βασισμένης σε μια υπόθεση βιασμού μιας έφηβης πριν την ποινική δίκη έχει καταγραφεί στο Ισραήλ. Το 1988 ένα δεκατετράχρονο κορίτσι από το Ισραήλ κατήγγειλε στην αστυνομία ότι υπήρξε θύμα βιασμού από μια συμμορία εφήβων αγοριών. Δυο χρόνια μετά τη μήνυση, ο εισαγγελέας ισχυρίστηκε ότι η υπόθεση δεν μπορούσε να προχωρήσει γιατί η συναισθηματική κατάσταση της κοπέλας δεν το επέτρεπε. Η δημόσια κατακραυγή αυτής της προσπάθειας συγκάλυψης της υπόθεσης οδήγησε στην άσκηση δίωξης κατά επτά εφήβων. Το Νοέμβριο του 1992 το Δικαστήριο (Haifa District Court Justice Micha Lindenstrauss) αθώωσε τους κατηγορούμενους λόγω αμφιβολιών. Ακολούθησε νέα αντίδραση από τα ΜΜΕ και τις γυναικείες οργανώσεις και ο εισαγγελέας άσκησε έφεση κατά της απόφασης στο Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας. Αν και το Ανώτατο Δικαστήριο (Supreme Court) ζήτησε την καταδίκη των κατηγορουμένων τελικά το Περιφερειακό Δικαστήριο (District Court) καταδίκασε μόνο πέντε από τους κατηγορούμενους σε ποινή φυλάκισης ενός έτους. Η υπόθεση και η αντιμετώπιση της από το νομικό σύστημα της χώρας θεωρήθηκε ότι αντικατόπτριζε την αντίληψη της ισραηλιτικής κοινωνίας για το τι θεωρείται βιασμός και ποια γυναικεία συμπεριφορά δικαιολογεί το βιασμό.

Τρεις μήνες πριν εκδοθεί η δικαστική απόφαση, το Δημοτικό Θέατρο της Haifa ανέβασε το θεατρικό έργο «Παιχνίδια στην πίσω αυλή» (αγγλ. Backyard Games). Το έργο βασιζόταν στην υπόθεση και στην κάλυψη της από τα ΜΜΕ. Μάλιστα η συγγραφέας του έργου σε συνεντεύξεις της ανέφερε ότι είχε παρακολουθήσει όλη τη δίκη. Το έργο ανέβηκε στα πλαίσια του εκπαιδευτικού προγράμματος του θεάτρου και απευθυνόταν σε εφήβους. Μαθητές από δεκάδες γυμνάσια ολόκληρης της χώρας είδαν την παράσταση που θεωρήθηκε από δασκάλους και κριτικούς ως ο πλέον κατάλληλος τρόπος ευαισθητοποίησης και προβληματισμού των εφήβων για το βιασμό.

Η συγγραφέας άλλαξε τα ονόματα των θυτών και του θύματος αλλά η υπόθεση του έργου παρέπεμπε στην πραγματική υπόθεση του βιασμού. Μάλιστα η αφίσα της παράστασης έγραφε: *«Παρακολουθώντας την ιστορία που αναστάτωσε ολόκληρη τη χώρα»* και περιείχε την εικόνα μιας κοπέλας χωρίς να διακρίνονται τα μάτια και το στόμα της. Η αφίσα παρέπεμπε στην υπόθεση καθώς σε καμία φωτογραφία που είχε δημοσιευτεί στον τύπο δεν αναγνωριζόταν το νεαρό κορίτσι καθώς είχε απαγορευτεί η δημοσίευση φωτογραφιών της. Ο τίτλος του έργου και η αφίσα δεν άφηναν αμφιβολίες στο θεατή ότι πρόκειται να παρακολουθήσει ένα έργο που σχετίζεται στενά με τη γνωστή ιστορία βιασμού.

Η συγγραφέας είχε σκιαγραφήσει την προσωπικότητα του θύματος με τρόπο που άφηνε υπόνοιες ότι το θύμα είχε προκαλέσει τους δράστες. Σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη σε δείγμα 617 εφήβων που είχαν παρακολουθήσει την παράσταση, η πλειοψηφία είχε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η κοπέλα που βιάστηκε ήταν ντυμένη απρεπώς και με τη συμπεριφορά της προκάλεσε τους βιαστές της. Το ίδιο το θύμα του βιασμού δήλωνε τα εξής: *«δεν μου άρεσε η μεταφορά του εαυτού μου στο έργο. Ποια είμαι, τι είμαι, γιατί φέρθηκα όπως φέρθηκα. Μετά τη δίκη άκουσα τη συγγραφέα στην τηλεόραση. Έλεγε ότι αυτό που μου συνέβη έγινε εξαιτίας αυτού που είμαι και δεν θα μπορούσε να συμβεί στον καθένα. Αυτό δεν είναι αλήθεια, θα μπορούσε να συμβεί στον οποιονδήποτε».*

¹⁴⁴⁸ *Alpha Dog Victim's Mother Attempts Suicide*, WENN 21.01.2007. Προσβάσιμο σε: http://www.hollywood.com/news/Alpha_Dog_Film_Delay_Denied/3606179

Από τη θεωρία επικρίθηκε το γεγονός ότι η παράσταση ανέβηκε πριν ληφθεί η απόφαση του Δικαστηρίου και ότι διαφημίστηκε με τρόπο που να συσχετίζεται με την πραγματική υπόθεση του βιασμού. Όπως σημειώθηκε, η παρακολούθησή του έργου από εφήβους μαθητές ενείχε τον κίνδυνο να πιστέψουν ότι η ερμηνεία που έδωσε η συγγραφέας στην υπόθεση του βιασμού αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα. Η παρακολούθηση του έργου από μεγάλο μέρος της μαθητικής κοινότητας θα είχε ως συνέπεια να επηρεάσει το έργο για πάντα τη δημόσια εικόνα των εφήβων που ενεπλάκησαν. Συνομήλικοί τους, φίλοι και αλλά και άγνωστοι μαθητές, που θα συναντήσουν στην μετέπειτα ζωή τους θα έχουν ήδη σχηματίσει άποψη για τις πράξεις τόσο των δραστών όσο και του θύματος¹⁴⁴⁹.

3.4. Το ειδικό ζήτημα υπενθύμισης ενός παλιού εγκλήματος.

Συγγραφείς μη μυθοπλασίας συχνά βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα που απασχόλησαν την επικαιρότητα με στόχο να αναδείξουν αθέατες πτυχές τους. Το ερώτημα που τίθεται είναι σε ποια χρονική απόσταση από τη διάπραξη ενός εγκλήματος ή από τη τελεδικία μιας δίκης δικαιολογείται η υπενθύμιση ενός παλιού εγκλήματος χάριν του νόμιμου ενδιαφέροντος του κοινού. Επίσης κρίσιμο ερώτημα είναι πότε προσβάλλει το δικαίωμα στη λήθη των προσώπων αυτών. Όπως προαναφέρθηκε, το δικαίωμα στη λήθη μπορεί να προσδιοριστεί ως το δικαίωμα να μην γίνεται αναφορά σε γεγονότα της ζωής που δεν είναι πλέον επίκαιρα. Πρόκειται για δικαίωμα παρεμπόδισης της πρόσβασης των άλλων ή της ευρείας δημοσιότητας για αυτές τις πληροφορίες¹⁴⁵⁰.

Στις σχετικές υποθέσεις, η στάθμιση γίνεται από τα δικαστήρια μεταξύ δυο δικαιωμάτων αφενός του δικαιώματος στη δικαστική λήθη και του δικαιώματος πληροφορείν και πληροφορείσθαι. Αλλά και προστίθενται και δυο συλλογικά συμφέροντα. Αφενός το δικαίωμα του ατόμου στη δικαστική λήθη ενισχύεται από το δημόσιο συμφέρον να δίνονται ουσιαστικές ευκαιρίες στα μέλη ενός κοινωνικού συνόλου, να επανεντάσσονται, να δημιουργούν χωρίς το κοινωνικό στίγμα που ακολουθεί η ποινική καταδίκη και φυλάκιση. Αφετέρου το δικαίωμα έκφρασης του συγγραφέα και πληροφόρησης του κοινού για ένα έγκλημα προστίθεται το δημόσιο συμφέρον για την πορεία μιας ποινικής υπόθεσης. Με άλλα λόγια έχει μια γενικοπροληπτική λειτουργία. Επιβεβαιώνεται στη συνείδηση των πολιτών το αίσθημα ασφάλειας και απονομής της δικαιοσύνης όταν πληροφορούνται ότι ένας κατηγορούμενος σε μια πολύκροτη υπόθεση δολοφονίας καταδικάστηκε και εξέτισε την ποινή του¹⁴⁵¹.

Σε αυτό το δημόσιο συμφέρον γίνεται αναφορά στην υπόθεση *Briscoe v. Reader's Digest Ass'n* (1971). Ο Marvin Briscoe μήνυσε το περιοδικό *Reader's Digest* επειδή το 1966 τον συμπεριέλαβε σε ένα δημοσιογραφικό άρθρο για κλοπές φορτηγών. Δεν αναφέρε όμως ότι ο Briscoe είχε εμπλακεί σε μια τέτοια δραστηριότητα πριν από 11 χρόνια. Όπως σημείωσε το δικαστήριο, τα δημοσιογραφικά άρθρα για παρελθόντα εγκλήματα δικαιούνται μικρότερη συνταγματική προστασία σε σχέση με τα εγκλήματα επικαιρότητας. Όπως

¹⁴⁴⁹ Anat Gesser-Edelsburg. *Paradoxical outcomes in an educational drama about gang rape: Ethical responsibilities of practitioners and educators*, Research in Drama Education, Vol 10, No 2, June 2005, σελ. 139-158.

¹⁴⁵⁰ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ. 159.

¹⁴⁵¹ Όπως σημειώθηκε στην απόφαση το πρόσωπο που έχει εκτίσει την ποινή του «επιτρέπεται να εξαφανιστεί στο σκοτάδι». Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.158.

σημειώθηκε στο σκεπτικό της απόφασης, υπάρχει ένα ισχυρό δημόσιο συμφέρον να προστατευτεί η ταυτότητα ανθρώπων που έχουν αποφυλακιστεί, προσπαθούν να επανενταχθούν στην κοινωνία από μια υπενθύμιση στο κοινό της παρελθούσας εγκληματικής τους δραστηριότητας¹⁴⁵².

Ειδική αναφορά σε αυτό το δημόσιο συμφέρον επανένταξης έγινε και στην πιο πρόσφατη απόφαση *Steve Gates v. Discovery Communications Inc* (2005) του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Όπως σημειώθηκε, στις συγκρούσεις της ελευθερίας της έκφρασης με την ιδιωτικότητα πρέπει να υπάρχει διάκριση ανάμεσα στα δημοσιεύματα των άμεσων ειδήσεων (hot news) καθώς προκαλούν το άμεσο δημόσιο ενδιαφέρον και τα οποία απολαμβάνουν την αυξημένη προστασία της Πρώτης Τροπολογίας και των δημοσιευμάτων για παλιότερα εγκλήματα, όπου η αναγνώριση των παλιών παραβατών δεν υπηρετεί συνήθως το συμφέρον για πληροφόρηση της κοινής γνώμης. Το ενδιαφέρον για τη δημοσιοποίηση παλιότερων εγκλημάτων θα πρέπει να σταθμίζεται με το δημόσιο συμφέρον να έχουν όλοι όσοι αποφυλακίζονται μια ευκαιρία να ξεκινήσουν μια καινούργια ζωή. Η δημοσιοποίηση παλιότερων εγκλημάτων προστατεύεται συνταγματικά μόνο αν είναι αληθής και αν εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον για πληροφόρηση. Οι παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη για κριθεί το συμφέρον πληροφόρησης της κοινής γνώμης είναι: α) η κοινωνική αξία των δημοσιευμένων γεγονότων, β) η έκταση της επέμβασης σε ιδιωτικές υποθέσεις, γ) ο βαθμός που το ίδιο το υποκείμενο επιδίωξε τη δημόσια προβολή του¹⁴⁵³.

Σε σχετικές αποφάσεις της γαλλικής δικαιοσύνης αναγνώρισε αρχικά το δικαίωμα δικαστικής λήθης (*droit à l'oubli*). Όπως έχει σημειωθεί, «κάθε πρόσωπο που έχει μετάσχει σε δημόσια γεγονότα μπορεί με το πέρασμα χρόνων να διεκδικήσει το δικαίωμα στη λήθη. Η υπενθύμιση γεγονότων και του ρόλου που το πρόσωπο διαδραμάτισε σε αυτά είναι παράνομη εάν δεν θεμελιώνεται σε ιστορικές ανάγκες ή εάν μπορεί να πληγώσει την ευαισθησία του υποκειμένου. Αυτό το δικαίωμα μπορεί να αντιταχθεί έναντι όλων συμπεριλαμβανομένων των δημοσιογράφων και πρέπει επίσης να το απολαμβάνουν όλοι»¹⁴⁵⁴.

Το δικαίωμα δικαστικής λήθης υπόκειται σε περιορισμούς. Η δημοσίευση είναι νόμιμη αν πρόκειται για σημαντικό γεγονός που ανήκει στη ιστορία των ποινικών υποθέσεων. Αυτό που πρέπει να κριθεί είναι αν το γεγονός της επικαιρότητας που προκαλεί το ενδιαφέρον του κοινού είναι ιδιαίτερα σημαντικό ώστε με την πάροδο του χρόνου να εντάσσεται στα γεγονότα που σημάδεψαν την ιστορία του τόπου. Κατά το σχηματισμό δηλαδή της κρίσης του δικαστηρίου υπεισέρχεται ένα ακόμα στοιχείο που χαρακτηρίζεται από σχετικότητα. Αυτό είναι η κρίση του δικαστηρίου αναφορικά με το αν ένα γεγονός παρουσιάζει ιστορικό ενδιαφέρον. Με άλλα λόγια τότε αρχίζει και τότε τελειώνει η ιστορία¹⁴⁵⁵. Επίσης δεν είναι νόμιμη η αποκάλυψη πληροφοριών για την τωρινή ιδιωτική ζωή του προσώπου δεδομένου ότι κατά κανόνα δεν δικαιολογείται το ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού¹⁴⁵⁶.

¹⁴⁵² *Briscoe v. Reader's Digest Ass'n*, 483 P.2d 34, 43-44 (Cal. 1971).

¹⁴⁵³ *Steve Gates, Petitioner v. Discovery Communications Inc., et al.* 126 S. Ct. 368; 163 L. Ed. 2d 77; 2005 U.S. LEXIS 6136; 74 U.S.L.W. 3203.

¹⁴⁵⁴ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ. 250. Παραπέμπει σε TGI Paris, 20 avril 1983, JCP 1983, II, 20434.

¹⁴⁵⁵ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ. 250.

¹⁴⁵⁶ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ. 251. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η περίπτωση της Pauline Parker. Το 1954 σε ηλικία 16 ετών εκείνη και μια φίλη της δολοφόνησαν την μητέρα της. Η Pauline εξέτισε ποινή πέντε ετών και μετακόμισε από τη Νέα Ζηλανδία στην Αγγλία και ξεκίνησε μια καινούργια ζωή. Το 1994 η ταινία «Heavenly Creatures» βασίστηκε στην ιστορία της ανανέωσε το

Το χρονικό όριο που κρίνεται θεμιτή η αναφορά σε μια παλαιότερη υπόθεση δεν μπορεί να προσδιοριστεί γενικά και με ακριβεία. Κριτήρια που λαμβάνουν υπόψιν τα δικαστήρια είναι τα εξής: α) αν πρόκειται για πρόσωπα που οικειοθελώς απασχόλησαν τη δικαιοσύνη. Διακρίνει δηλαδή μεταξύ των θυτών εγκλημάτων και των θυμάτων ή συγγενών αυτών που δεν οφείλουν να ανέχονται την νέα ανεπιθύμητη δημοσιότητα), β) αν η δημοσίευση προσφέρει μια νέα σοβαρή ή πρόσθετη πληροφόρηση για αυτή την παλιά υπόθεση, γ) το είδος και την ένταση της προσβολής από τη νέα δημοσιοποίηση. Η ένταση της προσβολής εξαρτάται από τον τρόπο παρουσίασης του γεγονότος αλλά και από την εμβέλεια του μέσου δημοσιοποίησης. Κρίνεται αναγκαίος ο σεβασμός της αναλογίας μεταξύ της προσβολής και του επιδιωκόμενου- δια της δημοσιοποίησης -συμφέροντος¹⁴⁵⁷.

Όμως, όπως ορθά έχει σημειωθεί πλέον το διαδίκτυο αναιρεί τον πυρήνα του δικαιώματος στη λήθη καθώς δεν μπορεί κανείς εύκολα να επικαλεστεί ότι ένας συγγραφέας υπενθύμισε στο κοινό μια υπόθεση όταν μια αναζήτηση ακόμα και τυχαία ή με μικρή συνάφεια μπορεί να ανακαλέσει στη μνήμη οποιουδήποτε αυτές τις υποθέσεις. Τα ψηφιακά μέσα έχουν μεταβάλει τους παλιούς μηχανισμούς λησμοσύνης ή απώθησης της κοινωνίας και επιβάλουν την αέναη μνήμη, την αδιάκοπη υπόμνηση και την αναμόχλευση του παρελθόντος¹⁴⁵⁸. Κάποια όρια επιχειρούνται να τεθούν μέσω του νέου Κανονισμού Προστασίας των Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα αλλά και αποφάσεις της Αρχής που έχει θέσει περιορισμούς στην ευρεία πρόσβαση του κοινού σε δεδομένα ευαίσθητου χαρακτήρα όπως οι ποινικές καταδίκες.

3.4.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη.

Το 1952 ένας τηλεοπτικός σταθμός προέβαλε μια σειρά εκπομπών που βασιζόταν σε πραγματικές ιστορίες δημοσιογράφων οι οποίοι μέσω της ερευνητικής δουλειάς τους κατόρθωσαν να αποφυλακιστούν αθώοι. Ένα από τα επεισόδια της σειράς με τίτλο «The big Story» βασιζόταν στην ιστορία του C. Bernstein. Το 1919 ο C. Bernstein είχε καταδικαστεί για μια ληστεία τράπεζας στην Πολιτεία της Minnesota σε σαράντα χρόνια φυλάκιση. Αποφυλακίστηκε εννιά χρόνια αργότερα υπό όρους. Το 1933 με άλλο όνομα ως Charles Harris δικάστηκε για ένα φόνο και καταδικάστηκε σε θανατική ποινή. Από την κοινή γνώμη θεωρήθηκε αθώος και άδικα καταδικασθείς. Μετά από προσπάθειες μιας δημοσιογράφου της Miss Strayer που εργαζόταν στην εφημερίδα «Daily News», η ποινή του μετατράπηκε σε ισόβια κάθειρξη. Το 1945 αφέθηκε ελεύθερος καθώς του απονεμήθηκε χάρη. Από τότε δεν επεδίωξε τη δημοσιότητα αν και η υπόθεσή του συνέχισε να απασχολεί τον Τύπο.

Στο επεισόδιο που περιελάμβανε τη μυθοπλαστική δραματοποίηση της καταδίκης και της χάρης που απονεμήθηκε στον Bernstein, δεν αναφερόταν το πραγματικό όνομα. Όπως επίσης δεν υπήρχε σχετική αναφορά και στα διαφημιστικά τρέιλερ. Αλλά αναφερόταν το όνομα της Strayer ως η δημοσιογράφος που κατάφερε να σωθεί η ζωή ενός αθώου που άδικα είχε καταδικαστεί για φόνο. Το δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχαν πολλές διαφορές μεταξύ της δραματοποιημένης εκδοχής και των πραγματικών περιστατικών. Ταυτόχρονα δέχτηκε ότι υπήρχαν και

δημόσιο ενδιαφέρον για την ιστορία και ένας δημοσιογράφος αναζήτησε τα ίχνη της. Βρήκε το όνομά της σε ένα δημόσιο αρχείο και αποκάλυψε που βρισκόταν και τι έκανε πλέον στη ζωή της σαράντα χρόνια μετά από το έγκλημά της. Paton-Simpson E., *Private Circles and Public Squares: Invasion of Privacy by the Publication of Private Facts*, ο.π., σελ.320 επ.

¹⁴⁵⁷ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.161.

¹⁴⁵⁸ Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.219.

ομοιότητες όπως η εμφανισιακή ομοιότητα του Bernstein με τον ηθοποιό που τον υποδύθηκε. Ο Bernstein δέχτηκε ότι η εκπομπή δεν τον δυσφημούσε αλλά παραβίαζε το δικαίωμα ιδιωτικότητάς του από την υπενθύμιση της ιστορίας αφού είχαν περάσει δώδεκα χρόνια από τη δίκη του. Δεν είχε πλέον ειδησεογραφικό είτε εκπαιδευτικό ενδιαφέρον και μόνος στόχος του σταθμού ήταν η αποκόμιση οφέλους.

Το δικαστήριο σημείωσε ότι «δεν είμαστε τόσο απολίτιστοι ώστε στο όνομα του δημοσίου ενδιαφέροντος να επιτρέπεται η απεριόριστη και ανεπιθύμητη υπενθύμιση του παρελθόντος ενός αποφυλακισμένου μέσω της δημοσίευσης των περασμένων λαθών του με τέτοιο τρόπο που να τον ταυτοποιεί και να τον συνδέει με το παλιό του έγκλημα εκθέτοντας τον στην δημόσια θέα»¹⁴⁵⁹. Η δικαιοσύνη και η αξιοπρέπεια υπαγορεύει ότι θα πρέπει να υπάρξει κάποιο όριο που δεν θα πρέπει να προσπερνούν όσοι επιδιώκουν να ντροπιάσουν ανθρώπους που έσφαλαν και μετανόησαν. Η νέα αποκάλυψη αποτελεί τη σύνδεση της ζωής ενός προσώπου στο παρόν με το παρελθόν του και αυτό θα παραβιάζει την ιδιωτικότητά του. Ταυτόχρονα σημείωσε ότι «η αποκάλυψη γεγονότων γνωστών στο κοινό για λόγους γενικού ενδιαφέροντος, με ένα εύλογο τρόπο και για ένα νόμιμο σκοπό δεν παραβιάζει το δικαίωμα ιδιωτικότητας. Το δημόσιο ενδιαφέρον θα πρέπει να σταθμιστεί με τα δικαιώματα του ατόμου». Θα πρέπει να είναι σεβαστή η ελευθερία του λόγου και του Τύπου και το αναμφισβήτητο γεγονός της κοινωνικής διάδρασης.

Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου, η συγκεκριμένη τηλεοπτική εκπομπή δραματοποίησε μια δίκη που είχε λάβει ευρεία δημοσιότητα κατά τη διεξαγωγή της και είχε προκαλέσει το ενδιαφέρον μεγάλου μέρους του κοινού. Κατά συνέπεια δεν έχασε το γενικό δημόσιο ενδιαφέρον της τα χρόνια που ακολούθησαν. Οπότε η επαναδημοσίευση είναι δικαιολογημένη. Επίσης έκρινε ότι τα γεγονότα που αποκαλύφθηκαν δεν ήταν ιδιωτικά και ήταν ήδη γνωστά στο κοινό. Σημαντικό ήταν το γεγονός ότι δεν αναφερόταν το όνομά του. Όσοι τον αναγνώριζαν, τον συνέδεσαν από τα ήδη ευρέως προβεβλημένα περιστατικά της υπόθεσής του¹⁴⁶⁰.

Στη δεκαετία του 1970 ο Joseph Kallinger μαζί με τον ανήλικο γιο του εισέβαλε σε σπίτια σε προάστια αμερικανικών πόλεων και -αφού τους υπέβαλε τους ενοίκους σε βασανισμούς και ταπεινώσεις -τους λήστευε. Σε ορισμένες περιπτώσεις διέπραξε βιασμούς, σωματικές βλάβες και σε τρεις περιπτώσεις δολοφόνησε τα θύματά του. Οκτώ χρόνια μετά τη δίκη και την καταδίκη του Kallinger, η συγγραφέας η Flora Rheta Schreiber έγραψε τη βιογραφία του «The Shoemaker. The anatomy of a Psychotic» (1983). Σε ένα κεφάλαιο του βιβλίου αναφερόταν στην εισβολή του Kallinger στο σπίτι της οικογένειας Romaine. Κράτησε ομήρους οκτώ άτομα. Κακοποίησε σεξουαλικά τις δυο γυναίκες. Κατά τη διάρκεια της ομηρείας της οικογένειας, η Marie Fasching -μια φίλη της Romaine και συνάδελφος νοσοκόμα- τυχαία την επισκέφτηκε και κρατήθηκε κι αυτή ως όμηρος. Όταν ο Kallinger την πίεσε να έρθει σε σεξουαλική επαφή με ένα άλλο όμηρο, εκείνη αρνήθηκε και την εκτέλεσε. Όπως ανέφερε η συγγραφέας στο βιβλίο, ο λόγος που η Fasching επισκέφθηκε τη Romaine, ήταν για να μάθει νέα ενός εθισμένου στα ναρκωτικά κοινού τους φίλου.

¹⁴⁵⁹ Bernstein v. National Broadcasting Company, 129 F.Supp. 817, Civ. A. Nos. 3517-52, 5663-52, March 17, 1955.

¹⁴⁶⁰ Κατά του ίδιου τηλεοπτικού προγράμματος υπήρξε κι άλλη υπόθεση βλέπε Miller, v. National Broadcasting Company, 157 F. Supp. 240; 1957 U.S. Dist. LEXIS 2483. December 2, 1957. Όπως και στην υπόθεση Bernstein το δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπήρξε αναγνώριση του ενάγοντα παρά την παρουσίαση από την εκπομπή της ποινικής υπόθεσης που ενεπλάκη στο παρελθόν. Για αυτό δεν παραβιάστηκε το δικαίωμα της ιδιωτικότητάς του.

Μετά την έκδοση του βιβλίου, που σημείωσε σημαντική εκδοτική επιτυχία, τέσσερις από τους ομήρους στο σπίτι των Romaine άσκησαν αγωγή για παραβίαση της ιδιωτικότητάς τους με δημοσιοποίηση ιδιωτικών γεγονότων. Η Romaine επιπρόσθετα ισχυρίστηκε ότι το βιβλίο την δυσφημούσε και παραβίαζε το δικαίωμα ιδιωτικότητάς της με ψευδή φωτισμό της προσωπικότητάς της γιατί την παρουσίαζε να έχει σχέσεις με ανθρώπους εθισμένους σε ναρκωτικές ουσίες. Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, ο ισχυρισμός της συγγραφέας δεν ήταν δυσφημιστικός για την ίδια. Επίσης έκρινε ότι το βιβλίο δεν δημοσιοποιούσε ιδιωτικά γεγονότα και πιο συγκεκριμένα τα περιστατικά της ομηρίας των ενάγοντων, καθότι τα γεγονότα αυτά είχαν ήδη δημοσιοποιηθεί στη δίκη. Όπως σημείωσε, καθώς σχετίζονταν με μια εγκληματική πράξη παρουσιάζουν δημόσιο ενδιαφέρον και για αυτό η έκδοση και κυκλοφορία του βιβλίου έπρεπε να προστατευτεί ακόμα και αν πέρασαν οκτώ χρόνια από τη δίκη. Το δημόσιο ενδιαφέρον δεν είναι χρονικά περιορισμένο¹⁴⁶¹.

3.4.2. Στη γαλλική έννομη τάξη.

Το 1986 ο Paul Kern, αγωνιστής της γαλλικής αντίστασης, έγραψε το βιβλίο «Un toboggan dans la tourmente 1940-1945» στο οποίο περιέγραφε τη δράση του κατά τη διάρκεια του πολέμου. Σε ορισμένα σημεία του βιβλίου αναφερόταν στη σχέση ενός ζευγαριού. Η Mme Monanges υπήρξε ερωμένη ενός συνεργάτη των Γερμανών. Το 1946, αμέσως μετά τη λήξη του πολέμου, οι δυο εραστές καταδικάστηκαν. Ένα χρόνο αργότερα, της απονεμήθηκε χάρη με εφαρμογή ενός νόμου για αμνηστία. Η Mme Monanges ζήτησε την κατάσχεση του βιβλίου διότι προσέβαλε την ιδιωτική της ζωή.

Το δικαστήριο που εκδίκασε την αίτηση των ασφαλιστικών μέτρων της διέταξε την κατάσχεση του βιβλίου και αποκοπή των επίμαχων σημείων. Στο δικαστήριο που προσέφυγε ο συγγραφέας, έκρινε ότι τα γεγονότα της ιδιωτικής ζωής της είχαν ήδη αποκαλυφθεί στο δικαστήριο και σε δημοσιεύματα στον Τύπο της εποχής. Κατά συνέπεια ο συγγραφέας μπορούσε να τα αναφέρει αφού μάλιστα το βιβλίο του αποτελούσε και μια ιστορική πηγή. Όμως το αναιρετικό δικαστήριο έκρινε ότι η χάρη που δόθηκε στην Monanges είχε ως νομική συνέπεια όσα αποκαλύφθηκαν στη δίκη να θεωρούνται πλέον ιδιωτικά. Κατά συνέπεια λανθασμένα το εφετείο δεν έλαβε υπόψη την υποχρέωση του συγγραφέα να σεβαστεί την ιδιωτική της ζωή. Το αναιρετικό δικαστήριο αναγνώρισε στην Monanges ένα δικαίωμα να ξεχάσει¹⁴⁶².

Ο Jacques Mesrine, ένας διαβόητος γάλλος εγκληματίας υπεύθυνος για μια σειρά φόνων, ληστειών τραπεζών και απαγωγών στη Γαλλία και στον Καναδά, έγραψε ένα βιβλίο «Coupable d' être innocent» (1979), με τη δική του εκδοχή για το φόνο για τον οποίο κατηγορήθηκε. Όπως υποστήριξε, ο ίδιος και η ερωμένη του κατηγορήθηκαν για έναν φόνο που δεν διέπραξαν. Μετά το θάνατο του συγγραφέα, η ερωμένη του στράφηκε κατά των εκδοτών και ζήτησε την κατάσχεση του βιβλίου με την αιτιολογία ότι της θυμίζει μια περίοδο της ζωής της που επιθυμούσε να ξεχάσει. Το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι πράγματι υπάρχει κίνδυνος για την αναγνώριση καθώς χρησιμοποιείται το μικρό της όνομα¹⁴⁶³. Όμως καθώς η αναγνώρισή της έχει γίνει από το προηγούμενο επίσης αυτοβιογραφικό βιβλίο του συγγραφέα με τίτλο

¹⁴⁶¹ Romaine & others v. Scriber Simon and Schuster Publishing Inc & others, 109 N.J. 282; 537 A.2d 284; 1988 N.J. LEXIS 15; 15 Media L. Rep. 1209.

¹⁴⁶² Cass civ. 1re, 20 novembre 1990, Mme Monanges c. Kern et a. J.C.P.1990 II. 21908 p. 293 note Ravanas.

¹⁴⁶³ Dame S c. Editions Alain Stanke, Trib. de Grande Distance de Paris. 6 dec. 1979, ref., D. 1979. p. note R.Lindon, π.150.

«L'instinct du mort» και από δημοσιεύματα του Τύπου. Το δικαίωμα που επικαλείται η αιτούσα να ξεχάσει δεν μπορεί να θεωρηθεί υπέρτερο από την προστασία ενός πνευματικού έργου και του δικαιώματος του συγγραφέα να πει τη δική του «αλήθεια» για ένα σημαντικό περιστατικό της ζωής του, η οποία κατ' ανάγκη περικλείει και την ίδια. Με αυτές τις σκέψεις το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα κατάσχεσης του βιβλίου.

Σύμφωνα με το σχολιαστή της απόφασης, στο άρθρο 9 του Γαλλικού Αστικού Κώδικα κατοχυρώνεται το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής. Υπό προϋποθέσεις είναι δικαιολογημένες οι παραβιάσεις του δικαιώματος χάριν του πληροφόρησης του κοινού για τη ζωή και δράση δημοσίων προσώπων και για δικαστικές υποθέσεις. Δεν κατοχυρώνεται δικαίωμα στο να ξεχάσει κανείς αλλά δικαίωμα να μην αποκαλύπτονται/επανερχονται στη δημοσιότητα επεισόδια από την ιδιωτική του ζωή. Το δικαίωμα του κοινού να πληροφορηθεί δεν έχει καθορισμένη χρονική διάρκεια. Όπως χαρακτηριστικά σημείωσε, «δεν είναι σαφές πότε ξεκινά η σιωπή»¹⁴⁶⁴.

3.5. Το ειδικό ζήτημα της δημοσίευσης στοιχείων από δημόσια αρχεία.

Για να γράψουν μυθιστορήματα βασισμένα σε πραγματικά εγκλήματα οι συγγραφείς και σεναριογράφοι αντλούν από δημόσια προσβάσιμα αρχεία. Αναφορικά με αυτό το δικαίωμά τους στην αμερικανική έννομη τάξη, στην απόφαση *Cox Broadcasting Corp. v. Cohn* του Ανώτατου Δικαστηρίου (1975) σημειώνονται τα εξής. «*Η Πρώτη και η Τέταρτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος δεν επιτρέπει να θεωρηθεί υπεύθυνος ο Τύπος για αληθείς πληροφορίες που περιέχονται σε επίσημα αρχεία δικαστηρίων. Το κράτος έχει την ευθύνη ώστε να αποφεύγεται η έκθεση ιδιωτικών πληροφοριών σε δημόσια αρχεία. Πρόκειται για μια παράδοση του κοινοδικαίου τα ΜΜΕ να είναι ελεύθερα να αποκαλύπτουν γεγονότα που περιέχονται σε δημόσια αρχεία χωρίς φόβο*»¹⁴⁶⁵.

Όπως αναφέρει και το Second Restatement of Torts, δεν υφίσταται ευθύνη για παραβίαση της ιδιωτικότητας από την δημοσιοποίηση γεγονότων από τη ζωή του ενάγοντα που μπορούν να αντληθούν από ένα δημόσιο αρχείο. Επικρατεί διχογνωμία αν δικαιούται κανείς να δημοσιεύει όλες τις πληροφορίες που βρίσκει σε ένα δημόσιο αρχείο. Κατά μία άποψη η δημοσίευση πληροφοριών από ένα δημόσιο αρχείο εφόσον είναι δημόσια προσβάσιμο καθιστά αυτές τις πληροφορίες δημόσιες. Μπορεί δηλαδή να δημοσιεύσει όσες πληροφορίες περιέχονται σε πρακτικά δικών εφόσον είναι δημόσια προσβάσιμες. Κατά μία άλλη άποψη μόνο η δυνατότητα πρόσβασης σε ένα δημόσιο αρχείο δεν καθιστά απαραίτητα αυτή τη πληροφορία δημόσια ώστε να μπορεί να αποκαλυφθεί οποτεδήποτε χωρίς καμία ευθύνη. Όριο θα πρέπει να είναι αν η δημοσίευση εξοργίζει την αίσθηση της αξιοπρέπειας της κοινότητας. Η συνθετότητα των κοινωνικών κανόνων και η σημασία του πλαισίου που θα δημοσιευτεί η πληροφορία διαμορφώνει κάθε φορά το όριο αυτό¹⁴⁶⁶.

Ιδιαίτερη περίπτωση είναι η χρήση ιδιωτικών πληροφοριών από ημερολόγιο που βρίσκεται σε ένα δημόσιο αρχείο. Το 1985 μετά από μια βομβιστική επίθεση,

¹⁴⁶⁴ R. Lindon, ο.π., σελ.151.

¹⁴⁶⁵ *Cox Broadcasting Corp. v. Cohn*, 420 U.S. 469, 472-74 (1975).

¹⁴⁶⁶ Στη θεωρία δίδεται το εξής παράδειγμα. Η δημοσίευση της γυμνής φωτογραφίας ως εμβρύου της Πριγκίπισσας Ευγενίας παρότι ήταν μια δημόσια πληροφορία ήταν προσβλητική εξαιτίας του τρόπου που αποκτήθηκε αλλά και γιατί ταίριαζε σε ένα οικογενειακό άλμπουμ και όχι σε μια εφημερίδα, Paton-Simpson E., *Private Circles and Public Squares: Invasion of Privacy by the Publication of Private Facts*, 61 Mod. L. Rev. 318 (1998), σελ.320 επ.

δολοφονήθηκε η σύζυγος ενός Προέδρου μιας χρηματιστηριακής εταιρείας. Το γεγονός προβλήθηκε ιδιαίτερα από τα ΜΜΕ. Λίγες βδομάδες μετά τη δολοφονία, οι αστυνομικοί, που ερευνούσαν την υπόθεση, ζήτησαν από τον σύζυγο ένα αντίτυπο του ημερολογίου της γυναίκας του. Ο σύζυγος οικειοθελώς τους το παραχώρησε θεωρώντας ότι η χρήση του θα γινόταν για τους σκοπούς της έρευνας και υπόλοιπες πληροφορίες που περιείχε θα προστατεύονταν ως εμπιστευτικές. Δυο χρόνια αργότερα βρέθηκε ο ένοχος για τη βομβιστική επίθεση και η υπόθεση έκλεισε. Ο φάκελος της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένου και του αντιτύπου του προσωπικού ημερολογίου, εντάχθηκε στα δημόσια αρχεία που ήταν ελεύθερα προσβάσιμα. Την ίδια περίοδο τρεις συγγραφείς έκαναν έρευνα για την υπόθεση. Ένας από αυτούς ζήτησε από έναν αστυνομικό που είχε συμμετάσχει στην έρευνα και με τον οποίο διατηρούσε φιλικές σχέσεις ένα αντίτυπο του ημερολογίου. Εκείνος του το παραχώρησε ενώ το αντίτυπο δεν δόθηκε στους άλλους συγγραφείς. Στα τρία βιβλία που εκδόθηκαν για την υπόθεση μόνο σε ένα υπήρχαν αποσπάσματα του ημερολογίου.

Ο Sheets μήνυσε την Πολιτεία για παραβίαση του συνταγματικού δικαιώματος ιδιωτικότητάς του. Το πρωτοβάθμιο Δικαστήριο δέχτηκε τον ισχυρισμό του και του επιδίκασε αποζημίωση ύψους 650,000 δολαρίων. Το δευτεροβάθμιο Δικαστήριο αρχικά διευκρίνισε ότι ο σύζυγος δεν προέβαλε την προσβολή του δικαιώματος της ιδιωτικότητας της αποθανούσας γυναίκας του να μην αποκαλυφθούν τα συναισθήματα και οι σκέψεις που κατέγραφε στο ημερολόγιο της αλλά το δικό του δικαίωμα να μην αποκαλυφθούν προσωπικές πληροφορίες που αφορούσαν τον ίδιο, όπως οι σκέψεις της γυναίκας του για το γάμο τους. Δέχτηκε ότι από μια απλή ανάγνωση του ημερολογίου θα καταλάβαινε κανείς ότι το ημερολόγιο περιείχε πληροφορίες που μόνο μία σύζυγος θα μπορούσε να γνωρίσει και μπορούν να θεωρηθούν μόνο ως ιδιωτικές και προσωπικές. Για αυτό, θα πρέπει να εκτιμηθούν ως εμπιστευτικές πληροφορίες¹⁴⁶⁷.

Αναλύοντας το συλλογισμό του, το δικαστήριο επισήμανε ότι ένα κείμενο δεν απαιτείται να το έχει γράψει ο ίδιος ο θιγόμενος για να θεωρηθεί ιδιωτικό. Επίσης δεν απαιτείται να περιέχει προσβλητικές ή ντροπιαστικές πληροφορίες για να θεωρηθεί ότι αναφέρεται σε ιδιωτικά γεγονότα. Η Πρώτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος προστατεύει τη δημοσιοποίηση από τον Τύπο γεγονότων που είναι καταχωρημένα σε δημόσια αρχεία που αφορούν σε μια ποινική δίκη ακόμα και αρκετά χρόνια μετά. Το συγκεκριμένο ημερολόγιο δεν περιείχε πληροφορίες δημοσίου ενδιαφέροντος και δεν αφορούσε ένα ζήτημα δημοσίου συμφέροντος¹⁴⁶⁸. Η δημόσια αποκάλυψη των πληροφοριών που περιείχε μόνο ως άκρως προσβλητική για ένα λογικό άνθρωπο μπορεί να θεωρηθεί. Αν και ο αστυνομικός που πήρε το ημερολόγιο από το σύζυγο δεν υποσχέθηκε την εμπιστευτικότητά του, τόσο η ίδια η φύση του ημερολογίου- ένα μέσο έκφρασης που παραδοσιακά χρησιμοποιείται για να καταγράφονται οι προσωπικές σκέψεις- αλλά και το γεγονός ότι παραχωρήθηκε για ένα συγκεκριμένο σκοπό ως συμβολή στην συγκεκριμένη αστυνομική έρευνα, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο σύζυγος δίκαια ανέμενε ότι το ημερολόγιο θα προστατευόταν από την αστυνομία ως εμπιστευτικό. Για αυτό το Δικαστήριο απέρριψε την έφεση της Πολιτείας¹⁴⁶⁹.

¹⁴⁶⁷ Salt Lake County and Michael George v. Sheets, J. Gary, 516 U.S. 817; 116 S. Ct. 74; 133 L. Ed. 2d 34; 1995 U.S. LEXIS 5448; 64 U.S.L.W. 3240.

¹⁴⁶⁸ Gilbert v. Medical Economics Co., 665 F.2d 305, 308 (10th Cir. 1981), Riley v. Random House, Inc., 2000 DNH 84.

¹⁴⁶⁹ Όπως σημειώνεται και στην προαναφερόμενη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Cox Broadcasting Corporation v. Cohn (1975) 420 U.S. 469.

4. Χάριν της πληροφόρησης του κοινού για γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας.

4.1. Λογοτεχνία βασισμένη σε γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας.

Όπως αναλύθηκε και στην εισαγωγή, μυθιστοριογράφοι βασίζονται σε γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας θέλοντας είτε να αποκαλύψουν αθέατες πτυχές τους είτε να αναπαραστήσουν μια εποχή με το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της κάνοντας συχνά μια αλληγορία με το παρόν. Στο δικαίωμα προστασίας της τιμής, ιδιωτικής ζωής, προσωπικότητας του συχνά ζώντος ιστορικού προσώπου που μεταπλάθεται σε λογοτεχνικό ήρωα ή του σεβασμού της μνήμης τεθνεώτος αντιτάσσεται όχι μόνο η καλλιτεχνική ελευθερία των δημιουργών αυτών των έργων αλλά και το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού για γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας και του πολυεπίπεδου σχολιασμού επί αυτών. Όπως και για τα υπόλοιπα είδη που αναλύθηκαν αμφισβητείται κατά πόσο εντέλει επιτυγχάνει ο λογοτέχνης να πληροφορήσει ή να παραπληροφορήσει και παραπλανήσει για τον ιστορικό ρόλο μιας πολιτικής προσωπικότητας¹⁴⁷⁰.

4.2. Δραματοποιημένες ταινίες τεκμηρίωσης. Docudrama.

Από τις δεκαετίες του 1960 και 1970 οι ταινίες που βασίζονται σε πραγματικά περιστατικά χαρακτηρίζονται ως δραματοποιημένες ταινίες τεκμηρίωσης (αγγλ. docudrama)¹⁴⁷¹. Καταβολές του κινηματογραφικού είδους θεωρούνται οι πρώτες κινηματογραφικές ταινίες που βασίζονταν σε πραγματικές ιστορίες και τα μικρά ντοκιμαντέρ (newsreel) που άρχισαν να προβάλλονται στις αρχές του 20ού αιώνα στους πρώτους κινηματογράφους¹⁴⁷². Από τη δεκαετία του 1960 το είδος συνδέθηκε με τον πολιτικό κινηματογράφο¹⁴⁷³.

Υπάρχει μια δυσκολία διάκρισης μεταξύ αυτού του είδους και των βιογραφικών ταινιών καθώς ορισμένες ταινίες μπορούν να ενταχθούν και στα δυο είδη. Τη σύγχυση εντείνουν ορισμοί και οι παρακάτω προσπάθειες κατηγοριοποίησης του είδους. Για παράδειγμα σύμφωνα με έναν ορισμό η δημιουργία μιας δραματοποιημένης ταινίας τεκμηρίωσης συνίσταται στην προσθήκη επισημασμένων διαλόγων σε μια βιογραφική απεικόνιση της ιστορίας ζωής μιας διασημότητας¹⁴⁷⁴. Από το ABC (American Broadcasting Company), προτείνεται η εξής κατηγοριοποίηση των ταινιών του είδους: α) σε ταινίες που βασίζονται σε θρυλικούς ήρωες, β) σε ταινίες που επιχειρούν να ερμηνεύσουν το ρόλο ιστορικών

¹⁴⁷⁰ Βλέπε αναλυτικά παρακάτω κεφάλαιο τρίτο τρίτου μέρους.

¹⁴⁷¹ Ενδεικτικό παράδειγμα η ταινία «If I should die» (1962) με την ιστορία της δολοφονίας του Ρασπούτιν. Βλέπε αναλυτικά παραπάνω. *Yousouppoff v. CBS* 244 N.Y.S. 2d, 201, 19 AD, 2D 856, (1963).

¹⁴⁷² Μικρής διάρκειας ταινία που περιείχε επίκαιρα γεγονότα και ξεκίνησε στην Αγγλία στα 1897. Προβάλλονταν αρχικά σε συναυλιακούς χώρους πριν την παράσταση και έπειτα σε κινηματογράφους πριν την κινηματογραφική ταινία. Επειδή σκηνές από γεγονότα δύσκολα μπορούσαν να γυριστούν, περιελάμβαναν και κοινωνικά γεγονότα και ψυχαγωγικές ειδήσεις (αγγλ. newsreel). Σταδιακά αντικαταστάθηκαν από τα ντοκιμαντέρ και την τηλεόραση. Βλέπε λήμμα σε *Encyclopaedia Britannica*. Προσβάσιμο σε: <https://www.britannica.com/topic/newsreel>.

¹⁴⁷³ *Carson, The Kennedys, American film*, Nov. 1988, 40.

¹⁴⁷⁴ *Davis v. Costa-Gavras*, 654 F. Supp. 653, 658 (S.D.N.Y. 1987). Αναλυτικά ορισμοί που βρίσκονται σε νομολογία για docudrama σε T. McCarthy, *The rights of publicity and privacy*, ο.π, σελ. 245.

προσωπικότητων ή της σημασίας ιστορικών γεγονότων¹⁴⁷⁵, γ) σε βιογραφικές ταινίες ή αυτοβιογραφικές ταινίες προσώπων σχετικής δημοσιότητας¹⁴⁷⁶, δ) προσωπικές ιστορίες για δημόσια πρόσωπα και ε) ταινίες που έχουν ως υπόβαθρο ένα ιστορικό γεγονός¹⁴⁷⁷. Με βάση τη σχέση της ταινίας με τα πραγματικά περιστατικά που αφηγούνται μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής: α) όσες αναφέρονται σε ένα ιστορικό γεγονός αλλά έχουν μυθοπλαστικούς χαρακτήρες και πλοκή, β) σε όσες επιχειρούν να είναι πιστές στα ιστορικά γεγονότα, γ) σε όσες χρησιμοποιούν την επινόηση για να καλύψουν κενά από την απουσία επαρκούς ιστορικής τεκμηρίωσης¹⁴⁷⁸.

Ως δραματοποιημένη ταινία τεκμηρίωσης (docudrama) έχουν χαρακτηριστεί από τα δικαστήρια οι εξής ταινίες: η ταινία «Z» (1969) του Κώστα Γαβρά που βασίζεται στο ομώνυμο βιβλίο του Βασίλη Βασιλικού για τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη από παρακρατικούς πριν τη δικτατορία και η ταινία ο «Αγνοούμενος» (1982) του ίδιου σκηνοθέτη για την εξαφάνιση ενός Αμερικανού δημοσιογράφου στη Χιλή το 1973 κατά την περίοδο του πραξικοπήματος κατά του προέδρου Σαλβαδόρ Αλιέντε κ.α.¹⁴⁷⁹ και η ταινία «Panther» (1995) που περιγράφει την ιστορία μιας οργάνωσης υπεράσπισης των δικαιωμάτων των αφροαμερικανών στη δεκαετία του 1960¹⁴⁸⁰.

Ορισμένα παραδείγματα πιο πρόσφατων ταινιών του είδους είναι τα εξής: η ταινία «Frost/Nixon» (2008) που αναπαριστά την πραγματική συνέντευξη του τηλεπαρουσιαστή David Frost (με τον πρώην πρόεδρο της Αμερικής Richard Nixon. Η ταινία είναι «Bloody Sunday» (2002) βασισμένη πορεία διαμαρτυρίας που οργανώθηκε από την Ένωση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα της Βόρειας Ιρλανδίας, για την κατάσταση που επικρατούσε στη Βόρεια Ιρλανδία σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, στην περιοχή Μπόγκσαϊντ. Είκοσι έξι άτομα πυροβολήθηκαν από τα μέλη του Πρώτου Τάγματος του Βρετανικού Συντάγματος Αλεξιπτωτιστών το 1972. Η ταινία «Goodnight And Good Luck» (2005) είναι βασισμένη στην πραγματική ιστορία του δημοσιογράφου και παρουσιαστή Murrow που με κίνδυνο την δημοσιογραφική του καριέρα αντιτάχθηκε στον Μακαρθισμό. Η ταινία το «No» (2012) σε σκηνοθεσία Πάμπλο Λαραϊν πραγματεύεται την ανατροπή του καθεστώτος του Α. Πινοσέτ στη Χιλή. Οι ταινίες «Zero Dark Thirty» (2012) και το «Seal Team

¹⁴⁷⁵ Η αμερικανική ταινία «Valkyrie» (2008) περιγράφει την ιστορία των ανδρών που αποπειράθηκαν να σκοτώσουν τον Χίτλερ και να πάρουν την κυριαρχία της Ναζιστικής Γερμανίας.

¹⁴⁷⁶ Η ταινία «Alive» (1993) περιγράφει την αληθινή ιστορία μιας ομάδας ράγκμπι της Ουρουγουάης. Περιγράφει πως η ομάδα κατόρθωσε να επιβιώσει με ελάχιστα εφόδια μετά τη συντριβή του αεροπλάνου που επενέβαινε στις Άλπεις. Η ταινία «United 93» (2006) είναι βασισμένη στην ιστορία του πληρώματος ενός από τα αεροπλάνα που δέχθηκαν επίθεση αεροπειρατών την 11η Σεπτεμβρίου και κατόρθωσαν να αντιδράσουν.

¹⁴⁷⁷ Pilgrim T., *Docudramas and False-Light Invasion of Privacy*, ο.π., σελ. 29 παραπέμπει σε American Broadcasting Company Department of Broadcasting Standards and Practices, *Docudrama Programming Guidelines*, 1, 1, rev. ed. 1985.

¹⁴⁷⁸ McKerns, *Television Docudramas: The Image as History*, 7 *Journausm History* 24 (1980).

¹⁴⁷⁹ *Yousouppoff v. CBS* 244 N.Y.S. 2d, 201, 19 AD, 2D 856, (1963). *B. Seale v. Gramercy Pictures* (1997) *B. Seale v. Gramercy Pictures, Polygram Filmed Entertainment Distribution Inc. Working Title Group. Inc. Tribeca Productions Inc.*, 964 F. Supp. 918; 1997 U.S. Dist. LEXIS 7341; 1997-1 Trade Cas. (CCH) P71,825, *Davis v. Costa-Gavras*, 654 F. Supp. 653, 658 (S.D.N.Y. 1987).

¹⁴⁸⁰ Εμπνευσμένες από ακτιβιστές που μάχονται για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οι εξής ταινίες: «Erin Brockovich» (2000) η οποία πολέμησε κατά της εταιρείας Pacific Gas and Electric Company, θέτοντας σε κίνδυνο ακόμα και την ίδια της τη ζωή για τη δικαίωση όσων βλάπτονται από την μόλυνση περιβάλλοντος στις Η.Π.Α «Milk» (2008) για τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων, το «Dallas Buyers Club» (2013) για την εύρεση και πρόσβαση σε θεραπείες για το ιό Η.Ι.Υ.

Six. The Raid on Osama Bin Laden» (2012) πραγματεύονται το χρονικό της προσπάθειας της σύλληψης του αρχηγού της Αλ Κάιντα, Οσάμα Μπιν Λάντεν.

Πολύ πρόσφατες ταινίες με πρωταγωνιστικούς χαρακτήρες δημοσιογράφους που αποκαλύπτουν σκάνδαλα είναι η ταινία «Spotlight» (2015) που βασίζεται την ιστορία μιας ομάδας δημοσιογράφων της εφημερίδας Boston Globe που ερευνήσε κατηγορίες κατά ενός καθολικού ιερέα για βιασμούς 80 παιδιών στη Βοστώνη. Η ομάδα καταφέρνει τελικά να αποκαλύψει ένα τεράστιο σκάνδαλο απόκρυψης αυτών των σεξουαλικών εγκλημάτων που κλόνησε την καθολική εκκλησία. Η ταινία «The Post. Απαγορευμένα μυστικά» (2017) πραγματεύεται επίσης μια δημοσιογραφική έρευνα και αποκάλυψη του σκανδάλου για τα Pentagon Papers. Πρόκειται για την άκρως απόρρητη έρευνα του Υπουργείου Αμύνης των ΗΠΑ για τη στρατιωτική εμπλοκή στο Βιετνάμ, από το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου έως το 1967.

Ταινίες βασισμένες σε πραγματικά γεγονότα γυρίζονται και στον ευρωπαϊκό κινηματογράφο. Όπως προαναφέρθηκε, η γερμανική ταινία «Το σύμπλεγμα Baader Meinhof» (2008) βασίστηκε στη δράση της ακροαριστερής οργάνωσης Raf στα μέσα της δεκαετίας του 1970 στη Γερμανία. Η ταινία του τουρκογερμανού σκηνοθέτη Φατίχ Ακίν «Μαζί ή τίποτα» (γερμ. In the Fade / Aus dem Nichts) (2017) που πραγματεύεται μια δίκη νεοναζί στη Γερμανία και τη σύνδεσή τους με την ελληνική Χρυσή Αυγή και βασίζεται σε στοιχεία από τη δράση της νεοναζιστικής οργάνωσης NSU στη Γερμανία. Εντάσσεται στο σινεμά καταγγελίας.

Αντίστοιχα στην ελληνική κινηματογραφική παραγωγή γυρίζονται ταινίες που βασίζονται σε γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας. Η ταινία «Πέτρινα Χρόνια» (1985) σε σκηνοθεσία Παντελή Βούλγαρη, είναι εμπνευσμένη από αληθινά γεγονότα. Αφηγείται τη ζωή ενός ζευγαριού κομμουνιστών, που έζησαν διώξεις πριν και κατά τη δικτατορία (1954-1974). Η ταινία «Τελευταίο σημείωμα» (2017) του ίδιου σκηνοθέτη βασίζεται στην πραγματική ιστορία του 32χρονού κομμουνιστή και συνδικαλιστή Ναπολέοντα Σουκατζίδη. Συνελήφθη από το καθεστώς Μεταξά, εξορίστηκε και κατέληξε στις φυλακές Ακροναυπλίας. Μετέπειτα παραδόθηκε στους Γερμανούς μαζί με εκατοντάδες άλλους πολιτικούς κρατούμενους. Στο στρατόπεδο του Χαϊδαρίου εκτελούσε χρέη διερμηνέα για τον Γερμανό διοικητή του Καρλ Φίσερ και ήταν ένας από τους 200 έλληνες οι οποίοι εκτελέστηκαν από τους γερμανούς στην Καισαριανή την 1η Μαΐου 1944.

Για ορισμένες ταινίες του είδους δεν αμφισβητείται η πληροφοριακή και ιστορική τους αξία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ταινία «Όλοι οι άνθρωποι του Προέδρου» (1976) η οποία είναι βασισμένη στην ιστορία του γνωστού σκανδάλου Γουότεργκεϊτ. Έχει επιλεγεί από το 2010 από το επίσημο ιστορικό αρχείο των ΗΠΑ να διατηρηθεί σαν ντοκουμέντο στη βιβλιοθήκη του Κονγκρέσου για την ιστορική, αισθητική και πολιτιστική του ακρίβεια¹⁴⁸¹.

Για άλλες όμως ταινίες αμφισβητείται αν εντέλει πληροφορούν για ένα πολιτικό/ιστορικό συμβάν ή παραπληροφορούν το κοινό διαστρεβλώνοντας τα αληθινά γεγονότα. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η ταινία «No» (2012) του Πάμπλο Λαραϊν που βασίστηκε στη διαφημιστική καμπάνια που ανέτρεψε το καθεστώς του Πινοσέτ. Η ταινία προκάλεσε αντιδράσεις στη Χιλή επειδή θεωρήθηκε ότι υπεραπλούστευε την πραγματικότητα. Υπερασπιζόμενος το έργο του, ο σκηνοθέτης της Π. Λαραϊν υποστήριξε πως η ταινία είναι ένα απόσπασμα της Ιστορίας, «ένα παράξενο μείγμα ρεαλισμού και φαντασίας». Διαμαρτυρίες σημειώθηκαν και για την ταινία «Zero Dark

¹⁴⁸¹ Library of congress, News, *Hollywood blockbusters, independent films and shorts selected for 2010 National Film Registry*, 28.12.2010. Προσβάσιμο σε: <https://www.loc.gov/item/prm-10-273/>.

Thirty» (2012) που διηγείται την αποστολή των αμερικανικών ειδικών δυνάμεων να συλλάβουν ή να σκοτώσουν τον Οσάμα Μπιν Λάντεν. Κατακρίθηκε για τις σκηνές βασανιστηρίων. Κάποιοι υποστήριξαν ότι δικαιολογεί αθέμιτους τρόπους απόσπασης πληροφοριών όταν ο σκοπός είναι η πάταξη της τρομοκρατίας και εντάσσει σε αυτούς και τα βασανιστήρια ενώ επίσης χαλυβδώνει μια προπαγάνδα. Άλλοι υποστήριξαν ότι η ταινία παραπληροφορεί. Δεν πρόκειται για ανακριβή αναπαράσταση της αποστολής και πως δεν έγιναν ποτέ βασανιστήρια.

Κάποιες μάλιστα φτάνουν να δημιουργούν πολιτικές αντιπαράθεσεις μεταξύ χωρών. Η ταινία «Argo» (2012) πραγματεύεται τα γεγονότα της διάσωσης έξι Αμερικανών διπλωματών από το Ιράν το 1979 με τη βοήθεια ενός Αμερικανού πράκτορα της CIA και παραγωγών του Χόλυγουντ. Εκπρόσωποι του Ιρανικού κράτους διεμήνυσαν πως θα γυριστεί σε άλλη ταινία ιρανικής παραγωγής με την πραγματική εκδοχή των γεγονότων, υποστηρίζοντας ότι αυτή η απεικόνισή τους αποτελεί μύθευμα των Αμερικανών¹⁴⁸².

Αντίστοιχα αντιπαράθεση δημιούργησε και η τουρκική ταινία «Πληγές του Φθινοπώρου» (2009) σε σκηνοθεσία Τομρίς Γκιριτλίογλου με θέμα μια ερωτική ιστορία στην Κωνσταντινούπολη με φόντο το πογκρόμ που διοργάνωσαν διάφορες εθνικιστικές τουρκικές οργανώσεις κατά των Ελλήνων της Πόλης τον Σεπτέμβριο του 1955. Από την τουρκική πλευρά θεωρήθηκε η ταινία ότι αποκάλυπτε απόρρητα μυστικά. Από την ελληνική πλευρά θεωρήθηκε ότι αναπαριστούσε με στερεοτυπικό και μειονοτικό τρόπο τους Έλληνες της Πόλης καθώς η βασική ηρωίδα παρουσιάζεται ως ιερόδουλη και ότι αποσιωπούσε την πραγματική συμπεριφορά των Τούρκων προς την ελληνική μειονότητα κατά τη διάρκεια των γεγονότων¹⁴⁸³.

Σε κράτη, όπως το Ισραήλ, οι μεταφορές στον κινηματογράφο ιστορικών γεγονότων προκαλούν μεγάλες δημόσιες συζητήσεις. Ταινίες που αφηγούνται ιστορικά γεγονότα και παρουσιάζουν μέρη της ιστορίας από την πλευρά των Παλαιστινίων θεωρούνται ότι προκαλούν το δημόσιο αίσθημα. Μάλιστα προβλέπεται διαδικασία προληπτικής έγκρισης της προβολής τους από Συμβούλιο που έχει αρμοδιότητα να ελέγχει αν προσβάλουν το δημόσιο αίσθημα και την δημόσια ευαισθησία¹⁴⁸⁴.

4.2.1. Νομολογιακά παραδείγματα.

4.2.1.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη.

Οι δραματοποιημένες ταινίες τεκμηρίωσης θεωρούνται ότι αποτελούν πολιτική δημοσιογραφία υπό το μανδύα της μυθοπλασίας. Θεωρείται ότι οι σεναριογράφοι και σκηνοθέτες αυτών των έργων διακινδυνεύουν όπως και όσοι ασκούν πολιτική ερευνητική δημοσιογραφία. Το έργο τους προάγει τις κύριες αξίες στις οποίες βασίζεται η Πρώτη Τροπολογία και για αυτό κρίνεται ότι υπάρχει ένας υπέρτερος λόγος χάριν του οποίου δικαιολογείται να υποστεί κάποιο μέλος της κοινωνίας κάποια βλάβη. Στην αμερικανική νομολογία γίνεται δεκτή μια αυξημένη

¹⁴⁸² Κουτσογιαννόπουλος Θ., *Το αγκάθι της αλήθειας στο σινεμά. Ο μόνιμος και δυσεπίλυτος διάλογος για τα αποδεκτά περιθώρια απόκλισης του ιστορικού σινεμά από την ίδια την Ιστορία*, Περιοδικό lifo. 20.02.2013. Προσβάσιμο σε: www.lifo.gr/mag/columns/5468

¹⁴⁸³ Φθινοπωρινός Πόνος, Εφ. Η Ανατολή. Αναδημοσίευση σε: <https://pontosandaristera.wordpress.com/2009/05/13/guzsancisi/>

¹⁴⁸⁴ Ένα Συμβούλιο Λογοκρισίας ασκεί προληπτικό έλεγχο στις ταινίες ελέγχοντας αν βλάπτουν το δημόσιο αίσθημα, την δημόσια ευαισθησία και έχει ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων. Βλέπε αναλυτικά Daphne Barak-Erez, *The Law of historical films: In the aftermath of Jenin*, 16 S. Cal. Interdisc. L.J. 495.

προστασία αυτών των ταινιών σε σχέση με τα έργα μυθοπλασίας ακριβώς γιατί έχουν δημοσιογραφικό ενδιαφέρον. Η προστασία τους είναι αντίστοιχη με τον δημοσιογραφικό λόγο. Από μεριά της θεωρίας υποστηρίζεται ότι οι δραματοποιημένες ταινίες τεκμηρίωσης δεν έχουν την πληροφοριακή δύναμη της ιστορίας και της βιογραφίας ούτε την εφευρετικότητα της μυθοπλασίας άρα δεν υπηρξάν αυτό το σκοπό¹⁴⁸⁵.

Μια από τις γνωστότερες αποφάσεις του αφορούσε δραματοποιημένη ταινία τεκμηρίωσης είναι «ο Αγνοούμενος» (1982) σε σκηνοθεσία Κώστα Γαβρά. Η ταινία ήταν βασισμένη στο βιβλίο του δημοσιογράφου Thomas Hauser, «The execution of Charles Horman. An American Sacrifice» (1978)¹⁴⁸⁶. Το δημοσιογραφικό αυτό βιβλίο βασίζοταν στην πραγματική ιστορία εξαφάνισης του Charles Horman, ενός αμερικανού δημοσιογράφου ο στη Χιλή το 1973, την περίοδο του πραξικοπήματος κατά του Προέδρου Σαλβατορ Αλιέντε. Εξιστορούσε την αναζήτησή του από τον πατέρα και τη γυναίκα του, που θα τους οδηγήσει σε εύλογα ερωτήματα για την ανάμειξη της Αμερικής στο στρατιωτικό πραξικόπημα. Οι ίδιοι οι δημιουργοί της ταινίας αναγνώρισαν ότι οι τρεις αμερικανοί αξωματούχοι που παρουσιάζονταν στην ταινία βασίζονταν σε πραγματικά πρόσωπα. Ένας από τους βασικούς χαρακτήρες της ταινίας ήταν ο Ray Tower ως επιτετραμμένος υπάλληλος της αμερικανικής κυβέρνησης στη Χιλή εκείνη την περίοδο, ο οποίος παρουσιαζόταν να έχει διατάξει τη δολοφονία του δημοσιογράφου. Η ταινία περιλάμβανε την εξής δήλωση: «*Η ταινία είναι βασισμένη σε πραγματική ιστορία. Οι περιστάσεις και τα γεγονότα που εξιστορεί αποτελούν ντοκουμέντα. Μερικά από τα ονόματα έχουν αλλάξει για να προστατέψουν τους αθώους και την ταινία*».

Το 1983 ο Ray Davis, ο οποίος ήταν ο Διοικητής της Στρατιωτικής δύναμης των Ηνωμένων Πολιτειών και Αρχηγός της Αμερικανικής Αποστολής στη Χιλή μίλησε τον συγγραφέα του βιβλίου, τον σκηνοθέτη και την κινηματογραφική εταιρεία. Ισχυρίστηκε ότι αναγνωριζόταν πίσω από το προσωπείο του χαρακτήρα του Ray Tower. Ο τρόπος που απεικονιζόταν στην ταινία τον δυσφημούσε και για αυτό ζήτησε ως αποζημίωση το ποσό των 150 εκ. δολαρίων. Υποστήριξε ότι οι δημιουργοί του φιλμ επέδειξαν πραγματικό δόλο (actual malice) καθώς: α) δημιούργησαν την ταινία με αποκλειστικό σκοπό να τον παρουσιάσουν ως δολοφόνο, β) βασίστηκαν αδικαιολόγητα στο βιβλίο, γ) δεν επικοινωνήσαν μαζί του για να ακούσουν τη δική του εκδοχή για την ιστορία και δ) σε συγκεκριμένες σκηνές της ταινίας, τα γεγονότα που περιγράφονταν είχαν επινοηθεί εν γνώσει των δημιουργών της.

Σύμφωνα με το σκεπτικό του Δικαστηρίου, η ταινία δεν αποτελεί ντοκιμαντέρ αλλά μια δραματοποιημένη ταινία τεκμηρίωσης. Διακρίνοντας τα δυο είδη σημειώνει τα εξής: Στο ντοκιμαντέρ ο κινηματογραφιστής πηγαίνει στο μέρος όπου έχει διαδραματιστεί μια ιστορία, παίρνει συνεντεύξεις από τους πρωταγωνιστές και κινηματογραφεί τις τοποθεσίες όπου συνέβησαν τα γεγονότα. Στη δραματοποιημένη ταινία τεκμηρίωσης (docudrama), ηθοποιοί αναπαριστούν τα γεγονότα, χρησιμοποιούνται φανταστικοί διάλογοι και επινοούνται χαρακτήρες και γεγονότα που εξυπηρετούν την πλοκή της ταινίας. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ τους είναι λεπτή. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ενώ στο ντοκιμαντέρ επιχειρείται η όσο το δυνατόν μια πιο πιστή απεικόνιση μιας πραγματικής ιστορίας, στην ταινία τεκμηρίωσης η δραματοποίηση ενός ιστορικού γεγονότος στοχεύει κυρίως να συγκινήσει και να ευαισθητοποιήσει. Η δραματοποιημένη ταινία τεκμηρίωσης είναι πιο κοντά στην τέχνη παρά στο δημοσιογραφικό ρεπορτάζ. Αυτός ο τρόπος

¹⁴⁸⁵

Ray E. Davis v. Costa-Gavras, Universal City Studios, Inc., and MCA Inc. 654 F. Supp. 653; 1987 U.S. Dist. LEXIS 4334; 13 Media L. Rep. 211.

εξιστόρησης επιτρέπεται μόνο αν η ιστορία έχει δημόσιο ενδιαφέρον, αν αφορά ένα δημόσιο πρόσωπο και τη δημόσια δράση του.

Όπως έκρινε το δικαστήριο η ταινία «Αγνοούμενος» είναι μια δραματοποιημένη ταινία τεκμηρίωσης και ο Davis είναι ένα δημόσιο πρόσωπο. Αναγνώρισε ότι ήταν καλλιτεχνική αναγκαιότητα να δημιουργηθούν σύνθετοι χαρακτήρες και μυθοπλαστικά γεγονότα που θα εξυπηρετούν την πλοκή εξιστόρησης της περιόδου. Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, ο χαρακτήρας του Αμερικανού αξιωματούχου δεν απεικόνιζε συγκεκριμένα τον Davis. Ο κινηματογραφικός χαρακτήρας του Ray Tower, αποτελούσε μια συμβολική σύνθεση όλης της αμερικανικής παρουσίας στη Χιλή εκείνη την περίοδο. Στόχος της δημιουργίας αυτού του χαρακτήρα ήταν να στηλιτεύσει το ρόλο της αμερικανικής πολιτικής και στρατιωτικής παρουσίας στα γεγονότα που συγκλόνισαν τη Χιλή εκείνη την περίοδο. Ήταν μια συμβολική φιγούρα. Όπως σημειώθηκε δεν υπήρχαν επαρκείς αποδείξεις ότι οι δημιουργοί λειτούργησαν με πραγματικό δόλο, δηλαδή γνώση του ψεύδους ή απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια (actual malice) καθώς ποτέ δεν αμφισβήτησαν την αλήθεια όσων περιέγραφε ο Hauser στο βιβλίο του¹⁴⁸⁷. Απόδειξη αυτού του γεγονότος ότι η ταινία δεν στόχευε να δυσφημήσει τον Davis είναι ότι το όνομά του δεν αναφερόταν σε κανένα σημείο της ταινίας. Με αυτό το σκεπτικό το Δικαστήριο απέρριψε το αίτημα του ενάγοντα.

4.2.1.2. Στη γαλλική έννομη τάξη.

Το ζήτημα έχει απασχολήσει τη γαλλική δικαιοσύνη στην απόφαση *Amicale des Cadets de Saumur et autres c. O.R.T.F.* Συγκεκριμένα ένα γαλλικό κανάλι επρόκειτο να προβληθεί μια τηλεταινία βασισμένη σε μια ιστορική μάχη στην οποία έλαβαν μέρος οι απόφοιτοι μιας στρατιωτικής σχολής. Στην τηλεταινία είχαν προστεθεί πολλά μυθοπλαστικά στοιχεία, με κύριο μια ερωτική ιστορία. Μια ένωση φίλων της στρατιωτικής σχολής ζήτησε να απαγορευτεί η προβολή της ταινίας γιατί διαστρέβλωνε την ιστορική αλήθεια του γεγονότος. Το Δικαστήριο δέχτηκε ότι η ταινία δεν μπορούσε να προβληθεί εκτός: α) αν υπήρχε στην αρχή της μια ανακοίνωση που διευκρίνιζε ότι η ταινία αποτελεί μίξη μυθοπλασίας και πραγματικότητας, β) αν πριν ή μετά την τηλεταινία προβαλλόταν ένα ντοκιμαντέρ που διαρκούσε μισή ώρα και παρουσίαζε το πραγματικό ιστορικό γεγονός και γ) αν οι δημιουργοί της ταινίας δεν αφαιρούσαν μια επίμαχη σκηνή¹⁴⁸⁸.

Όπως προαναφέρθηκε, το πρώτο ελληνικό μη μυθοπλασιακό μυθιστόρημα θεωρείται το «Ζ» του Βασίλη Βασιλικού. Χαρακτηρίστηκε από τον ίδιο το δημιουργό ως φανταστικό ντοκιμαντέρ ενός εγκλήματος. Βασίστηκε στη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη από παρακρατικούς. Ο συγγραφέας είχε πρόσβαση στο απόρρητο υλικό της προανάκρισης και άντλησε υλικό από τα δημοσιογραφικά άρθρα που κάλυπταν τις έρευνες. Το κείμενο κυκλοφόρησε ταυτόχρονα με τη δίκη των δολοφόνων του Λαμπράκη σε έξι συνέχειες από το περιοδικό «Ταχυδρόμος» το 1966¹⁴⁸⁹. Σχεδόν παράλληλα εκδόθηκε σε βιβλίο¹⁴⁹⁰. Η ομώνυμη ταινία σε σκηνοθεσία του Κώστα Γαβρά γυρίστηκε το 1970.

¹⁴⁸⁷ Ray E. Davis v. Costa-Gavras, Universal City Studios, Inc., and MCA Inc. 654 F. Supp. 653; 1987 U.S. Dist. LEXIS 4334; 13 Media L. Rep. 2112

¹⁴⁸⁸ Trib. Grande inst. Paris, 15 juin 1970, *Amicale des Cadets de Saumur et autres c. O.R.T.F.*, J.C.P.16550.

¹⁴⁸⁹ Στεργιόπουλος Α., *Πριν τη λευκή σελίδα, Το Ζ. Του Βασίλη Βασιλικού Αφηγείται ο ίδιος*, Το Περιοδικό για τη διατάραξη της κοινής ησυχίας. 04.09.2014, Προσβάσιμο σε: http://www.toperioidiko.gr/πριν-τη-λευκη-σελιδα-ζ-του-βασιλη-βασυ/#.XJO6XxzQ_w4

Η χήρα του βουλευτή Γ. Λαμπράκη, που ενδιάμεσα έχει ξαναπαντρευτεί, θεώρησε ότι το βιβλίο και η ταινία επειδή περιείχε περιγραφές από προσωπικές στιγμές του ζευγαριού προσέβαλε τη μνήμη του συζύγου της, την ίδια και το γιο της. Η αγωγή της στρεφόταν αφενός κατά του συγγραφέα Βασίλη Βασιλικού και του εκδότη για τη μετάφραση και έκδοση του βιβλίου στη Γαλλία (Gallimard) και αφετέρου κατά των παραγωγών της κινηματογραφικής εταιρίας που μετέφερε το βιβλίο στη μεγάλη οθόνη. Δεν περιείχε αίτημα αφαίρεσης αποσπασμάτων/ σκηνών ή αίτημα κατάσχεσής τους μόνο χρηματική αποζημίωση. Οι δυο αγωγές συνεκδικάστηκαν. Η χήρα του Λαμπράκη υποστήριξε ότι περιγραφές της συμπεριφοράς του συζύγου της και της σχέσης τους στο βιβλίο προσέβαλαν την ιδιωτική ζωή του συζύγου της, της ίδιας και του γιου της¹⁴⁹¹.

Το δικαστήριο έκρινε ότι σκοπός του συγγραφέα ήταν να αποκαλύψει τις συνθήκες θανάτου ενός βουλευτή και αναφέρεται κυρίως σε γεγονότα που ανήκουν στην ιστορία¹⁴⁹². Όπως σημείωσε, κανείς δεν μπορεί να απαγορεύσει την εξιστόρηση της ιστορίας. Για να δημιουργήσει ο συγγραφέας έναν ολοκληρωμένο χαρακτήρα αναφέρει σε λίγα σημεία στις σκέψεις του Λαμπράκη για τα πρόσωπα που του ήταν αγαπητά -με κεντρικό πρόσωπο ανάμεσα σε αυτά- τη μορφή της γυναίκας του. Η καταγραφή αυτών των σκέψεων από το συγγραφέα αποτελεί μια υποκειμενική ερμηνεία που δεν επιφέρει προσβολή ούτε στην ιδιωτική ζωή, ούτε στη μνήμη του νεκρού, ούτε στα συμφέροντα της γυναίκας και του γιου του. Στην απόφαση τονίζεται ότι ο βουλευτής περιγράφεται με συμπάθεια, σεβασμό και θαυμασμό και η γυναίκα του αναπαρίσταται ως πρότυπο τρυφερότητας και αξιοπρέπειας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι λίγες σύντομες αναφορές της ιδιωτικής ζωής αυτής της γυναίκας καθιστούν πιο συγκινητικό το έργο. Ο γιος του θα πρέπει να είναι ευγνώμων στο συγγραφέα που μετέτρεψε τον πατέρα του σε μυθικό ήρωα. Η μητέρα του, που δεν προέβαλε καμιά αντίρρηση στην πρώτη έκδοση του βιβλίου, κάνει λάθος να φοβάται ότι ο γιος της κάποια μέρα θα νιώσει ντροπή ή γελοιοποίηση όταν θα διαβάσει το βιβλίο.

Αναφορικά με την αγωγή κατά των παραγωγών της κινηματογραφικής ταινίας το δικαστήριο έκρινε ότι οι λίγες σκηνές που σχετίζονται με την ιδιωτική ζωή του βουλευτή μοιάζουν ασήμαντες μπροστά στο σύνολο του έργου. Ο βουλευτής παρουσιάζεται να νιώθει μια βαθιά και δυνατή αγάπη για τη γυναίκα του ώστε η μορφή της να τον ακολουθεί στα ταξίδια του. Η μορφή της γυναίκας του, που υποδύεται μια Ελληνίδα ηθοποιός, η Ειρήνη Παππά εμπνέει μόνο το σεβασμό και το θαυμασμό. Κατά τη κρίση του δικαστηρίου, σε αυτό το πλαίσιο η χήρα δεν μπορεί να αποδείξει ούτε την προσβολή της μνήμης του νεκρού ούτε ότι εκείνη υπέστη κάποια

¹⁴⁹⁰ Βασιλικός Β., Ζ, Αθήνα, εκδ. Θεμέλιο 1966.

¹⁴⁹¹ Σχετικά απόσπασματα είναι τα εξής: «Δεν είχε μέσα του κανένα αίσθημα ιεραποστολικό. Είχε μόνο γνωρίσει τη φτώχεια και τις αρρώστιες από πρώτο χέρι. Αυτό ήταν το επάγγελμά του». σελ. 53. «Επαγγελματίας πολιτικός δεν τον ένοιαζε να γίνει, γιατί ήταν επαγγελματίας γιατρός και μάλιστα από τους καλύτερους. Υφηγητής στο πανεπιστήμιο όταν όλη η χώρα είχε μόνο δυο πανεπιστήμια, σελ. 54. «Συνεχώς μεθάς», του έλεγε, «Τι θα γίνει επιτέλους με σένα;». Ώσπου κοιμήθηκε μαζί της, έπειτα την παντρεύτηκε, έπειτα γνώρισε άλλες, και την αγαπούσε πάντα, πάντα, και τώρα σ' αυτή την ξένη πόλη του έλειπε αφάνταστα πολύ. σελ. 57. «Αγαπούσε τη γυναίκα του όταν έκλαιγε παραπονεμένα επειδή την απατούσε, εκείνες οι γαλάζιες φλέβες του λαιμού της που φούσκωναν από τα αναφιλητά, ήταν οι ρίζες που τον κατέβαζαν βαθιά στη πηγή της δημιουργίας. Ήταν αυτός ο αλαβάστρινος λαιμός που του έλεγε ξανά «έλα». Σελ 58. Βασιλικός Β., Ζ, Αθήνα, εκδ. Νέα Σύνορα Λιβάνη, 1996. Στην απόφαση αναφέρονται μόνο τα προαναφερόμενα αποσπάσματα αν και παρόμοια αποσπάσματα υπήρχαν και σε άλλα μέρη του βιβλίου π.χ. «Γλυκός ο έρωτας μα ακόμα πιο γλυκός εγώ μέσα σε σένα. Την ώρα που παραδίνεσαι και τρέμουν όλα τα νεύρα του λαιμού σου». Βασιλικός Β., Ζ, ο.π. σελ. 98.

¹⁴⁹² Trib. Grande inst. Paris, 30 juin 1971, Epoux Mpatargis c. Editions Gallimard et Vassilis Vasilikos D. 1971.6878, note Edelman J.C.P. 1971. II.16857 note R.L. affaire Lambrakis relative au film «Z».

βλάβη ούτε ότι ο γιος της θα μπορούσε βλέποντας το φιλμ να αποκτήσει μια υποτιμητική εικόνα για τον πατέρα του¹⁴⁹³. Η ζωή και ο θάνατος του βουλευτή Λαμπράκη στην πραγματικότητα αποτελούν μέρος της πολιτικής ιστορίας της Ελλάδας. Η ιδιαίτερη σημασία των ευρέως αυτών γνωστών γεγονότων επιτρέπει στον κινηματογραφικό παραγωγό να τα προβάλλει παρά το γεγονός ότι είναι εξαιρετικά πρόσφατα¹⁴⁹⁴.

4.3. Το ειδικό ζήτημα της μεταθανάτιας προσβολής.

4.3.1. Αμερικανική νομολογία. Η προσβολή της συγγενειακής ιδιωτικότητας.

Πρώτη αναφορά σε ένα δικαίωμα συγγενειακής ιδιωτικότητας γίνεται στην αμερικανική θεωρία το 1934. Θεωρείται ότι δεν είναι αναγνωρισμένο δικαίωμα.

Σημειώνεται όμως ότι υπάρχει αξία στη συγγενειακή σχέση που θα πρέπει να προστατεύεται διακριτά από το δικαίωμα ιδιωτικότητας και ιδιοκτησίας. Δεν πρόκειται για βλάβη της προσωπικότητας του συγγενούς ή της ιδιοκτησίας του.

Πρόκειται για μια βλάβη στην ίδια τη συγγενειακή σχέση του ενάγοντα με τον αποθανόντα. Το δικαίωμα δεν αναγνωρίζεται μόνο χάριν του ενάγοντα αλλά και για να καταδικαστεί η απερίσκεπτη συμπεριφορά του εναγόμενου για αυτή τη σχέση¹⁴⁹⁵.

Το 1976 κυκλοφόρησε το βιβλίο «The Ghost of Flight 401» του J. Fuller που βασιζόταν σε μια πραγματική ιστορία. Το 1972 ένα αεροπλάνο συνετρίβη ενώ εκτελούσε ένα δρομολόγιο από Νέα Υόρκη προς Μαϊάμι. Όσοι επέβαιναν στην πτήση 401 συμπεριλαμβανομένου του πιλότου, Robert Loft, σκοτώθηκαν κατά την πτώση. Μετά το δυστύχημα κυκλοφόρησαν φήμες ότι μέλη του πληρώματος εμφανίζονταν ως φαντάσματα σε πτήσεις που εκτελούσαν το ίδιο δρομολόγιο. Οι φήμες δημοσιεύτηκαν στον ημερήσιο Τύπο και υιοθέτησε ο συγγραφέας στο βιβλίο.

Οι συγγενείς του πιλότου θεώρησαν ότι το βιβλίο παραβίαζε το δικαίωμα ιδιωτικότητάς τους καθώς ο κόσμος θα τους συνέδεε με το παραφυσικό αυτό φαινόμενο. Οι ίδιοι οι συγγενείς του πιλότου δεν αναφέρονταν στο βιβλίο.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας αποτελεί ένα αυστηρά προσωπικό δικαίωμα και μπορεί να προβάλλεται μόνο από το πρόσωπο το οποίο προσβάλλεται από ένα δημοσίευμα¹⁴⁹⁶. Το δικαίωμα ιδιωτικότητας εξ συγγενείας είναι εξαιρετικά περιορισμένο. Αναγνωρίζεται μόνο αν μια δημοσίευση έχει προσβάλει ένα αποθανόντα πρόσωπο σε τέτοιο βαθμό που να δικαιολογείται η άσκηση ανεξάρτητης αγωγής από τα μέλη της οικογένειάς του. Αυτή η πιθανότητα είναι εξαιρετικά απίθανη. Σύμφωνα με το Δικαστήριο στην συγκεκριμένη περίπτωση δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις αναγνώρισης αυτού του δικαιώματος.

¹⁴⁹³ Σε συνέντευξη του γιου του Γ. Λαμπράκη για την ταινία. Ο δημοσιογράφος ρωτά : «Έχετε δει πολλές φορές την ταινία; ο Γρηγόρης Λαμπράκης απαντά «Όχι, δεν είναι το πιο εύκολο. Την πρώτη φορά βγήκα από την αίθουσα συγκινημένος, περήφανος. Είναι κι αυτή η ομοιότητα του πατέρα μου με τον Μοντάν. Πολύ επώδυνο...». Στην ερώτηση : «Ποια είναι η σκέψη που κάνετε κάθε φορά που πέφτουν οι τίτλοι του τέλους»; απαντά «Η ίδια πάντα. Ότι μπορεί να μη γνώρισα πατέρα, αλλά μεγάλωσα μ' έναν ήρωα. Και κάτι άλλο: Πώς θα ήταν αν ζούσε;». Γρηγόρης Λαμπράκης, Εφημερίδα Τα Νέα Ορίζοντες 12.05.2006.

¹⁴⁹⁴ Eroux Mpatargias c. Soc. Reggane Films, Trib. Grande inst. Paris, 30 juin 1971, D. 1971. 6878, note Edelman J.C.P. 1971. II.16857 note R.L.: affaire Lambrakis relative au film «Z».

¹⁴⁹⁵ Green L., *Relational interests*, 29 Illinois L.Rev. 460, (1934-1935). Επίσης βλέπε Kennedy R. P., *The Right to Privacy in the Name, Reputation and Personality of a Deceased Relative*, 40 Notre Dame Lawyer, 324 (April, 1965).

¹⁴⁹⁶ Loft v. Fuller 419 So. 2d 1198; 1982 Fla. LEXIS 3039. Loft v. Fuller, 408 So. 2d 619, 623 (Fla. Dist. Ct. App. 4th Dist. 1981).

Μια συναφής υπόθεση αφορούσε το βιβλίο «Perfect Storm» (1997) του συγγραφέα Sebastian Junger το οποίο βασιζόταν σε μια πραγματική ιστορία. Ένα αλιευτικό πλοίο βυθίστηκε κατά τη διάρκεια μιας καταιγίδας που οφειλόταν σε ιδιαίτερα σπάνιες καιρικές συνθήκες. Στο βιβλίο βασίστηκε η ομώνυμη ταινία παραγωγής Warner Bros που προβλήθηκε στους κινηματογράφους το 2000.

Η πρώην σύζυγος και οι δυο κόρες του καπετάνιου ενός αλιευτικού πλοίου καθώς και οι συγγενείς του υπόλοιπου πληρώματος, άσκησαν αγωγή κατά των παραγωγών της ταινίας. Οι συγγενείς υποστήριξαν ότι το πορτραίτο του καπετάνιου του αλιευτικού ήταν ψευδές γιατί παρουσιαζόταν μεν ηρωικός αλλά απρόσεκτος και υπεύθυνος για το τραγικό συμβάν. Όπως υποστήριξαν, η ταινία παραβίασε το δικαίωμα ιδιωτικότητας της πρώην συζύγου γιατί περιείχε σκηνές που αναπαριστούσαν τη σχέση των δυο πρώην συζύγων. Οι ιδιωτικές αυτές στιγμές του ζευγαριού δεν σχετίζονταν με το δημοσίου ενδιαφέροντος περιστατικό.

Η υπόθεση εκδικάστηκε στην Πολιτεία της Φλόριντα. Τα δικαστήρια σε αυτή την έννομη τάξη αναγνωρίζουν το δικαίωμα εξ συγγενείας προσβολής της ιδιωτικότητας από τον τρόπο παρουσίασης του αποβιώσαντος συγγενούς τους υπο αυστηρές προϋποθέσεις. Θα πρέπει οι ενάγοντες να αποδείξουν: α) ότι έχουν οι ίδιοι θιγεί εξαιτίας της πλήγματος στην ακεραιότητα και στη μνήμη του νεκρού και έχουν συνακόλουθα την υποχρέωση αποκατάστασης της ντροπής και της βλάβης των αισθημάτων που προκάλεσε η δημοσίευση και β) η συμπεριφορά του εναγόμενου έναντι στο νεκρό να είναι τόσο απρεπής που να δίδει ένα αυτοτελές δικαίωμα στα μέλη της στενής οικογένειας του νεκρού. Θα πρέπει να είναι ανήκουστη και σκανδαλώδης. Δεν αρκεί για να αποδειχθεί μια ανακριβής ή δραματοποιημένη παρουσίασή του ούτε μικρές ανακρίβειες στην παρουσίασή του. Με άλλα λόγια οι ενάγοντες φέρουν μεγάλο βάρος απόδειξης¹⁴⁹⁷. Σε πρώτο βαθμό απορρίφθηκε η αγωγή τους με το σκεπτικό της υπέρτερης συνταγματικής προστασίας της ελευθερίας του λόγου.

Σε δεύτερο βαθμό το δικαστήριο έκρινε ότι η μόνη εξαίρεση στον κανόνα ότι δεν αναγνωρίζεται δικαστικά δικαίωμα συγγενειακής ιδιωτικότητας υφίσταται όταν οι ενάγοντες αποδείξουν ότι υπάρχει μια ανεξάρτητη παραβίαση του δικού τους δικαιώματος ιδιωτικότητάς τους, εκτός από την παραβίαση του δικαιώματος του νεκρού συγγενή τους. Η λογική σε αυτή την εξαίρεση είναι το δικαίωμα ιδιωτικότητας των συγγενών περιλαμβάνει και το δικαίωμα τους να προστατεύσουν την εικόνα του νεκρού συγγενή τους και τη μνήμη του καθώς και το δικαίωμα να αποζημιωθούν για τον εξευτελισμό ή τον πόνο που μπορεί τους έχει προκαλέσει η δημοσίευση. Στην συγκεκριμένη περίπτωση το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν ήταν σε τέτοιο βαθμό προσβλητική η παρουσίαση του καπετάνιου που να δικαιολογεί την εξαιρετικά σπάνια περίπτωση αναγνώρισης αυτού του δικαιώματος. Η υπόθεση έφτασε στο Ανώτατο Δικαστήριο της Φλόριντα, το οποίο απέρριψε όλους τους ισχυρισμούς της οικογένειας¹⁴⁹⁸.

4.3.2. Στην γαλλική έννομη τάξη.

Σε απόσπασμα του αυτοβιογραφικού βιβλίου «Et Paris ne fut pas détruit» (1947) του Pierre Taittinger αναφέρεται ότι ενόσω ο ίδιος ήταν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης τον Σεπτέμβριο του 1944 η γυναίκα του ζήτησε από τον τότε υπουργό Οικονομικών της Γαλλίας να μεσολαβήσει για την απελευθέρωσή του. Πολλές

¹⁴⁹⁷ Gina Angie Lee, *Privacy Year in Review: The Intersection of the Rights to Privacy and of a Free Press*, A journal of law and policy, Vol. 1:2-3 2005, σελ. 77 επ.

¹⁴⁹⁸ *Tyne v. Time Warner Entertainment Co.*, 336 F. 3d.

εφημερίδες αναπαρήγαγαν το εν λόγω απόσπασμα από το βιβλίο. Το όνομα του Υπουργού Οικονομικών της Γαλλίας και μέλους της αντίστασης δεν αναφέρεται ρητά αλλά αναγνωρίζεται από την κυβερνητική του θέση και από την αναφορά στο βιβλίο από τον τρόπο θανάτου του σε αυτοκινητιστικό ατύχημα καθώς είχε μεταδοθεί στο κοινό.

Οι απόγονοι του αποβιώσαντος πολιτικού κατέθεσαν μήνυση για δυσφήμιση κατά του συγγραφέα¹⁴⁹⁹. Σύμφωνα με το άρθρο 34 του νόμου της 29 Ιουλίου 1881, θα πρέπει να αποδειχθεί τόσο δυσφημιστικός ισχυρισμός κατά του αποθανόντος και κατά των συγγενών του καθώς και πρόθεση προσβολής τους. Το δικαστήριο στην υπόθεση έκανε δεκτό ότι ο συγγραφέας με πρόθεση προκάλεσε βλάβη στους απογόνους αμαυρώνοντας την τιμή του συγγενή τους και για αυτό το δικαστήριο τους επιδίκασε σημαντική αποζημίωση αλλά και διέταξε την αφαίρεση του επίμαχου αποσπάσματος από το βιβλίο.

Στην υπόθεση *Rotschild κατά Peyrefitt Editions Flammarion* (1965) το βιβλίο «Les juifs» περιείχε ένα σατυρικό σχόλιο για μια από τις σημαντικότερες γαλλικές οικογένειες. Ένας απόγονός θεώρησε ότι παραβιάστηκε το δικαίωμα της ιδιωτικής του ζωής και τον δυσφημεί. Το δικαστήριο δέχτηκε ότι το επίμαχο απόσπασμα πράγματι προσέβαλε την τιμή της οικογένειάς του που αποτελούσε ένα αληθινό μύθο και διέταξε την κατάσχεση του βιβλίου που θα μπορούσε να επανακυκλοφορήσει μόνο εφόσον είχε αφαιρεθεί το επίμαχο κομμάτι¹⁵⁰⁰.

5. Χάριν της πληροφόρησης για την ιστορία της ζωής ενός δημοσίου προσώπου.

5.1. Το είδος και η αξία της πληροφόρησης στις βιογραφικές ταινίες.

Όπως αναλύθηκε, η κίτρινη δημοσιογραφία στα τέλη του 19ού αιώνα και στις αρχές του 20ού αιώνα νομιμοποίησε την έκθεση της ιδιωτικής ζωής των πολιτικών και διασημοτήτων αντλώντας από τη ζωή τους και ιδίως την άνοδο και την πτώση τους. Σε ακολουθία του διαμορφωμένου ενδιαφέροντος του κοινού εκτός από τις δραματοποιημένες ταινίες τεκμηρίωσης που αναφέρθηκαν παραπάνω ιδιαίτερα δημοφιλείς είναι και οι βιογραφικές ταινίες (αγγλ. biopic). Οι ταινίες αυτές δραματοποιούν τις ζωές πολιτικών¹⁵⁰¹, καλλιτεχνών¹⁵⁰², επιστημόνων¹⁵⁰³,

¹⁴⁹⁹ Lepercq c. Taittinger, Trib. Civ. Seine, 15 mars 1951. D. 1951. p. 485, Recueil Dalloz 1951 27 Cahier, Juriprudence. p.40.

¹⁵⁰⁰ Rotschild c. Peyrefitt Editions Flammarion, Trib. de Grande Distance de Seine, 8 juillet 1965. J.C.P. 1965 II. 14443 note Lindon.

¹⁵⁰¹ Ενδεικτικά ταινίες για πολιτικούς είναι: «Γκάντι» (1982), βασισμένη στη ζωή της Μάργκαρετ Θάτσερ είναι η ταινία «Σιδηρά Κυρία» (2011), «Lincoln» (2012), «JFK» (2013). Ορισμένες φορές οι ζωές πολιτικών αναδεικνύονται μέσα από τη ματιά ενός προσώπου που βρίσκεται δίπλα του. Για παράδειγμα «Ο μπάτλερ» (2013), μετέφερε στη μεγάλη οθόνη την ιστορία του Γιουτζίν Άλεν, του αφροαμερικανής καταγωγής μπάτλερ του Λευκού Οίκου που εργάστηκε 34 χρόνια εκεί. Στην ελληνική κινηματογραφική παραγωγή βλέπε ενδεικτικά την ταινία «Ελευθέριος Βενιζέλος 1910-1927» (1980).

¹⁵⁰² Ενδεικτικά βιογραφικές ταινίες για μουσικούς και τραγουδιστές είναι: «Αμαντέους» (1984) βασισμένη στη ζωή του Μότσαρτ, «Ο Σολίστας» (1996) βασίστηκε στο μουσικό Ντέιβιντ Χέλφγκοτ, «Ο πιανίστας» (2002) που βασίζεται στη ζωή του Πολωνού συνθέτη Βλάντισλο Σπίλμαν το έτος 1939, όταν οι Ναζί εισέβαλαν στην Πολωνία, η ταινία «Walk the line» (2005) που αποτελεί τη βιογραφία του μουσικού Johnny Cash και «La Vie en Rose» για τη ζωή της Εντίθ Πιαφ (2007). Ταινίες βασισμένες σε συγγραφείς και σεναριογράφους είναι: «Οι ώρες» (2002) με αποσπάσματα από τη ζωή της μυθιστοριογράφου Βιρτζίνια Γουλφ, η ταινία «Τρούμαν Καπότε» (2005) είναι βασισμένη στη ζωή του γνωστού συγγραφέα. Η ταινία «Trumbo» (2015) αποτελεί τη βιογραφία του Dalton Trumbo που βρισκόταν στην μαύρη λίστα των σεναριογράφων του Χόλυγουντ επί Μακαρθισμού. Στην ελληνική κινηματογραφική παραγωγή βλέπε ««Καζαντζάκης» (2017). Ενδεικτικά ταινίες βασισμένες σε

αθλητών¹⁵⁰⁴, γαλαζοαίματων¹⁵⁰⁵ ή πλούσιων επιχειρηματιών¹⁵⁰⁶. Δραματοποιούν τις ζωές διασήμων προσώπων που είτε βρίσκονται εν ζωή είτε έχουν αποβιώσει. Αντίστοιχα με τα δραματοποιημένα ντοκιμαντέρ κάποιες από αυτές τις ταινίες έχουν βασιστεί στα ενώ άλλες εμπεριέχουν πολλά μυθοπλαστικά στοιχεία και χαρακτηρίζονται ως μυθοπλαστικές βιογραφίες¹⁵⁰⁷. Εκτός από κινηματογραφικές ταινίες, κυκλοφορούν και βιβλία βασισμένα στη ζωή αυτών των διασήμων προσώπων είτε με την άδειά τους που έχουν αναθέσει σε τρίτους είτε από οικεία πρόσωπα της ζωής τους¹⁵⁰⁸.

Επεξηγώντας το έντονο ενδιαφέρον του κοινού για τις διασημότητες, ο κοινωνιολόγος Ρίτσαρντ Σένετ αναφέρει ότι οι διασημότητες είναι διαρκώς απόμακρες και ο βίος τους άγνωστος για το ευρύ κοινό, για αυτό το κοινό απαιτεί να τους γνωρίσει, να μάθει ποιοι πραγματικά είναι. Όσο περισσότερες πληροφορίες έχει τόσο περισσότερο τις αναζητά και με αυτό τον τρόπο ανατροφοδοτείται η διασημότητα του συγκεκριμένου προσώπου¹⁵⁰⁹. Ο φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Εντγκαρ Μορέν σημείωνε ότι οι κάθε είδους διασημότητες (σταρ του σινεμά, πρίγκηπες, ποδοσφαιριστές) ενσαρκώνουν τους σύγχρονους μυθολογικούς ήρωες. Αποτελούν τους μύθους αυτοπραγμάτωσης της ιδιωτικής ζωής, τα σύγχρονα πρότυπα

ζωγράφους είναι: «Van Gogh» (1991), «Lautrec» (1998), «Μοντιλιάνι. Ο καταραμένος ζωγράφος» (2004), «I, Claude Monet» (2017). Στην ελληνική κινηματογραφική παραγωγή βλέπε «Ελ Γκρέκο» (2007).

¹⁵⁰³ Ενδεικτικά βιογραφικές ταινίες για επιστήμονες είναι: «Ένας υπέροχος άνθρωπος» (2001) βασισμένη στη ζωή του μαθηματικού John Nash (2010), «Η θεωρία των πάντων» (2014) αποτελεί τη μυθιστορηματική βιογραφία του διάσημου φυσικού Stephen Hawking, «Το παιχνίδι της μίμησης» (2014) αποτελεί η ιστορία του ευφυούς μαθηματικού Alan Turing που με την ομάδα του έσπασε τον κωδικό Enigma των Ναζί.

¹⁵⁰⁴ Ενδεικτικά βιογραφικές ταινίες για αθλητές είναι: «Tyson» (1995) που αφηγείται την ιστορία του πιο δημοφιλούς πυγμάχου παγκοσμίως, από την άνοδο ως την πτώση και την προφυλάκιση, με αφορμή κατηγορίες για βιασμό.

¹⁵⁰⁵ Ενδεικτικά βιογραφικές ταινίες για γαλαζοαίματους είναι οι εξής: «Λόγος του Βασιλιά» (2010) η οποία είναι βασισμένη στον Βασιλιά Γεώργιο τον 4ο και «Grace of Monaco» (2014) η οποία είναι βασισμένη στην ηθοποιό και πριγκίπισσα Γκρέις Κέλλυ.

¹⁵⁰⁶ Για παράδειγμα ο «Πολίτης Κεϊν» (1941) του Όρσον Γουέλς αποτελεί μια μυθιστορηματική βιογραφία του διάσημου εκδότη του Hearst.

¹⁵⁰⁷ Και στην ιταλική νομολογία υπάρχουν τέτοιες αποφάσεις. Η ταινία που ήταν βασισμένη στη ζωή του μεγάλου τενόρου Enrico Caruso παρουσιάζονταν γεγονότα από τη ζωή του, κάποια από αυτά δραματοποιημένα με φανταστικό τρόπο. Οι κληρονόμοι του τραγουδιστή ισχυρίστηκαν ότι η ταινία ζημίωσε τη μνήμη του, την αξιοπρέπειά και την ιδιωτικότητά του και άσκησαν αγωγή κατά της εταιρίας παραγωγής υποστηρίζοντας ότι στο φιλμ απεικονίζονταν οι άθλιες συνθήκες στις οποίες μεγάλωσε ο διάσημος τενόρος, καθώς και διάφορα αρνητικά στοιχεία του χαρακτήρα του, όπως ότι ήταν οξύθυμος, πότης και ότι αποπειράθηκε κάποια στιγμή να αυτοκτονήσει. Το ιταλικό δικαστήριο σημείωσε ότι η ζωή ενός τέτοιου ανθρώπου είχε ιστορική διάσταση και, που ξεπερνούσε τον «έλεγχο» των κληρονόμων του, έχοντας την δυνατότητα να ενσωματωθεί σε ένα αυτοτελές και καλλιτεχνικό δημιούργημα. Αναλυτικά σε Ακριβοπούλου Χ., *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας. Αναπροσδιορίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή*, ο.π., σελ. 136 επ. Επίσης για υπόθεση Petacci (1961) όπου οι συγγενείς μιας ερωμένης του Μουσολίνι θεώρησαν ότι θίγεται η τιμή και ιδιωτική ζωή από αναφορές σε βιβλίο αφιερωμένο στη ζωή της. Καρακώστας Ι. *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 19.

¹⁵⁰⁸ Σύγχρονο φαινόμενο αποτελεί και η έκδοση «αυτοβιογραφιών διασημοτήτων», που δεν γράφονται συχνά από τους ίδιους αλλά από συγγραφείς- φαντάσματα. Τα βιβλία αυτά θεωρούνται κακογραμμένα και «αναλώσιμα», καθώς το ενδιαφέρον του κοινού για ένα πρόσωπο συχνά εξαντλείται μετά από λίγα χρόνια. Βλέπε McNair B., *Κουλτούρα του Στριπτιζ*, μτφ. Πλυτά Τίνα, Αθήνα, εκδ. Σαββάλα 2006, σελ. 298.

¹⁵⁰⁹ Sennett R., *The fall of public man*, New York, Knopf, (1977), σελ.195-97.

ζωής¹⁵¹⁰. Το κοινό ταυτίζεται ευκολότερα γιατί σε αυτούς διασταυρώνεται το φανταστικό με το πραγματικό στοιχείο καθώς αποτελούν υπαρκτά πρόσωπα με τα οποία έρχεται σε συχνή επαφή μέσω ΜΜΕ. Μάλιστα ενδιαφέρεται εξίσου για την άνοδο αλλά και για την πτώση τους¹⁵¹¹.

Το όριο ανοχής αποκάλυψης ιδιωτικών πληροφοριών των διασημοτήτων ορίζεται να μην ικανοποιεί μόνο την περιέργεια του κοινού αλλά και έχει κάποια κοινωνική ωφέλεια. Για την αμερικανική θεωρία σχετίζεται με την κοινωνική αξία του κουτσομπολιού. Το κουτσομπολιό θεωρείται ότι διαπαιδαγωγεί τους ανθρώπους για την ανθρώπινη φύση και εν προκειμένω και για τις ανατροπές της ζωής και της ανθρώπινης τύχης αλλά επίσης έχει σημαντική ψυχαγωγική διάσταση¹⁵¹².

Στη σχέση ψυχαγωγίας και πληροφόρησης αναφέρεται το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό δικαστήριο της Γερμανίας στην υπόθεση *Soraya*¹⁵¹³. Όπως σημειώνει, στα σύγχρονα μέσα ενημέρωσης είναι δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ πληροφόρησης και ψυχαγωγίας. Μια είδηση, η οποία αναμφισβήτητα ενδιαφέρει την κοινή γνώμη, δεν αποκλείεται να μεταδίδεται με τρόπο όχι απλώς ενημερωτικό αλλά και ψυχαγωγικό ως περίεργο ανακάτεμα ψυχαγωγίας και πληροφόρησης. Όπως τονίζεται στην απόφαση, «*ακόμη και η καθαρή ψυχαγωγία με εξαίρεση την αδικαιολόγητη πρόκληση του κοινού ή την επιδίωξη αισθησιασμού, κουτσομπολιού ή σκανδαλοθηρίας δεν αποσκοπεί απλώς στην χαλάρωση, ξεκούραση και τη φυγή από την πραγματικότητα, δεν είναι αντίθετη της ενημέρωσης και του προστατευτικού πεδίου της ελευθεροτυπίας καθώς μέσω αυτής μεταδίδονται εικόνες που εμμέσως προσφέρουν αντικείμενα συζητήσεως*¹⁵¹⁴».

Όπως σημειώνεται επίσης στην απόφαση, τα πρόσωπα της απόλυτης επικαιρότητας επιτελούν ρόλο προτύπου για το κοινό. Εκπροσωπούν συγκεκριμένες ιδέες σχετικά με ηθικές αξίες και στάσεις ζωής. Προσφέρουν ένα προσανατολισμό στο ευρύ κοινό για το σχεδιασμό της ζωής τους. Γίνονται σημείο αποκρυστάλλωσης απόψεων με την αποδοχή ή απόρριψή τους. Επίσης λειτουργούν ως πρότυπα μίμησης ή αποφυγής. Επομένως η κοινή γνώμη έχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον να παρακολουθεί αν ο δημόσιος λόγος και η κατασκευασμένη δημόσια εικόνα τους ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Θεωρείται ως κανόνας ότι τα πολιτικά πρόσωπα οφείλουν να εκτίθενται στην κριτική όχι μόνο για τις δημόσιες ή πράξεις ή παραλείψεις τους αλλά και για κάθε πτυχή της ιδιωτικής και επαγγελματικής ζωής τους και συνακόλουθα να ανέχονται αποκαλύψεις της ιδιωτικής τους ζωής από τον τύπο χάριν του δικαιώματος ενημέρωσης και της αρχής της διαφάνειας. Για την αποτροπή αθέμιτων προσβολών θεωρείται ότι η αποκάλυψη των ιδιωτικών γεγονότων θα πρέπει να εξυπηρετεί το δικαίωμα ενημέρωσης του κοινού¹⁵¹⁵.

Τα δημόσια πρόσωπα οφείλουν ιδίως να ανέχονται αποκαλύψεις του ιδιωτικού βίου τους που αποτελούν επιβεβαίωση ή διάψευση της δημόσιας ζωής τους. Η κραυγαλέα αντινομία μεταξύ του δημόσιου λόγου ενός προσώπου και της συμπεριφοράς του, η αντίφαση μεταξύ της εξωτερικής εικόνας της ζωής του και της

¹⁵¹⁰ Morin E. (1962) *Το πνεύμα των καιρών*. Κώστας Λιβιεράτος, Τάκης Φραγκούλης (επιμ.), *Η κουλτούρα των μέσων. Μαζική κοινωνία και πολιτιστική βιομηχανία*, μτφ. Αμίκια Λυκαρδοπούλου, Λένα Ζήση, Λευτέρης Αναγνώστου, 3η έκδοση, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1991, σελ. 237-261.

¹⁵¹¹ Morin E., *Το πνεύμα των καιρών*, ο.π. σελ. 253.

¹⁵¹² Zimmerman D. L., *Requiem for a Heavyweight: A Farewell to Warren and Brandeis's Privacy Tort*, 68 Cornell L. Rev. 291, 293 (1983), σελ. 334.

¹⁵¹³ BverfG 34, 269, 283.

¹⁵¹⁴ Για σχολιασμό βλέπε Αθανασόπουλος Ε., *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, ο.π., σελ. 57.

¹⁵¹⁵ Αλιβιζάτος Ν., *Η ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων*, ο.π., σελ. 136 επ.

πραγματικής ζωής του δικαιολογεί το ενδιαφέρον πληροφόρησης του κοινού¹⁵¹⁶. Από τη θεωρία αμφισβητείται ότι αποκάλυψη της κρυφής μυστικής ιδιωτικής ζωής ενός δημοσίου προσώπου οδηγεί στην ορθή συνολική εκτίμηση της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του από το κοινό. Η αποκάλυψη του «πλαστού» δημόσιου εαυτού έναντι του αυθεντικού ιδιωτικού εαυτού δεν δικαιολογεί μια αποκάλυψη και δεν επιτυγχάνει την πραγματική εκτίμηση μιας προσωπικότητας. Όπως έχει πολλαπλώς τονιστεί από σύγχρονους ψυχολόγους και ψυχαναλυτές, η πεποίθηση ότι ο εαυτός στην ιδιωτική του ζωή είναι πιο αυθεντικός από το δημόσιο βίο αποτελεί ένα μύθο¹⁵¹⁷.

Από τα δικαστήρια του ηπειρωτικού δικαίου και τη θεωρία γίνεται δεκτό ότι η δημοσίευση γεγονότων από τον ιδιωτικό του βίο στο πλαίσιο ενίσχυσης της οξείας κριτικής ως προς το πρόσωπο αυτό είναι καταρχήν νόμιμη εκτός αν αποδειχθεί σκοπός εξύβρισης του τότε δεν αίρεται ο άδικος χαρακτήρας της προσβολής¹⁵¹⁸. Αναγνωρίζεται ένα δικαίωμα του κοινού να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες για την ιδιωτική ζωή όσων έχουν δημόσια αξιώματα αλλά δεν εκτείνεται στις στιγμές οικειότητας εκτός αν συνδέονται στενά με ζητήματα που αφορούν την δημόσια ζωή του.

Πιο δύσκολα αναγνωρίζουν μια ανάγκη προστασίας του δικαιώματος ιδιωτικότητας των δημόσιων λειτουργών, τα δικαστήρια στις Η.Π.Α. επειδή θεωρείται ότι τα πρόσωπα αυτά έχουν επιλέξει να εκτεθούν στη δημόσια σφαίρα οπότε θα πρέπει να ανέχονται δημόσιες παρουσιάσεις τους. Όμως, όπως έχει σημειωθεί, η προνομοιακή μεταχείριση των αποκαλύψεων για τις ιδιωτικές ζωές των πολιτικών προσώπων και όσων κατέχουν δημόσια αξιώματα μπορεί εντέλει να έχει αποτελέσει ένα αντικίνητρο για όσους θέλουν να μπουν στην αμερικανική πολιτική σκηνή υπό το φόβο αυτής της δημόσιας αδιακρισίας¹⁵¹⁹.

Το δημόσιο ενδιαφέρον πληροφόρησης για τη ζωή ενός δημόσιου προσώπου, εντείνεται και στα σημαντικά πρόσωπα της ζωής του. Θεωρούνται πρόσωπα σχετικής δημοσιότητας για τα γεγονότα της ζωής τους που μοιράστηκαν με αυτά με τα διάσημα πρόσωπα¹⁵²⁰. Για αυτό το δικαίωμα στην προσωπική τους ιστορία θεωρείται ότι πρέπει να υποχωρήσει χάριν του δημοσίου ενδιαφέροντος του κοινού για την απεικόνιση σημαντικών γεγονότων της ζωής αυτών των προσώπων. Πρόκειται κυρίως για τις αφηγήσεις ζωής δημόσιων προσώπων που κατ'ανάγκη περικλείουν και τα οικεία τους πρόσωπα. Αλλά τα πρόσωπα αυτά δεν οφείλουν να ανέχονται

¹⁵¹⁶ Αλιβιζάτος Ν., *Ιδιωτικότητα και δημοσιοποίηση, Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων*, ΔίΜΕΕ 1/2005, Ιανουάριος-Μάρτιος 2005, σελ.22.

¹⁵¹⁷ Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Solove ούτε ο δημόσιος ούτε ο ιδιωτικός εαυτός αντιπροσωπεύει τον αυθεντικό εαυτό παραπέμποντας σε κοινωνιολόγους, ψυχολόγους και ψυχιάτρους που σημειώνουν ότι ο ιδιωτικός εαυτός δεν είναι πιο αυθεντικός από το δημόσιο αλλά και οι δυο αποτελούν διαφορετικές όψεις μιας προσωπικότητας σε διαφορετικές σχέσεις και πλαίσια. βλέπε Solove D., *The future of reputation*, ο.π., σελ.69.

¹⁵¹⁸ Συνοδινού Τ., *Η εικόνα στο δίκαιο*, ο.π., σελ. 256. Αναλυτικά για σχετική γαλλική νομολογία βλέπε *Tourkochoriti I., La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.200 επ.

¹⁵¹⁹ Bellah R. N., *The Meaning of Reputation in American Society*, 74 Cal. L. Rev. 743, (1986), σελ. 746.

¹⁵²⁰ Ο διάσημος ηθοποιός Guitry στα απομνημονεύματά του με τίτλο «Souvenirs» αναφέρεται σε ένα δάσκαλό του. Ο τελευταίος θεώρησε ότι προσέβαλε την τιμή του. Υποστήριξε ότι είχε αποσπαστεί από αυτόν η εντύπωση της προσωπικότητάς του χωρίς τη θέλησή του και ότι με αυτό τον τρόπο έχει παραβιαστεί το πιο ιερό του δικαίωμα στην εικόνα του. Το δικαστήριο απέρριψε την κατηγορία της δυσφήμισης κρίνοντας ότι δεν είχε υποστεί κάποια βλάβη, ο συγγραφέας δεν τον παρουσίασε ούτε ως γελοίο ούτε ως αντιπαθητικό. G.P. Seine 7 fevrier Sacha M. Saint - Ange c. Guitry 1934 S. 1934, 241.

προσβολές της τιμής τους ή αφόρητες και αθέμιτες παραβιάσεις του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής τους.

Ειδική προβληματική αναπτύσσεται αναφορικά με το αν εντέλει οι δραματοποιημένες ή μυθιστορηματικές βιογραφίες δημοσίων προσώπων συμβάλει στην πληροφόρηση για την επαγγελματική τους πορεία για τον τρόπο που διαχειρίστηκαν τη δόξα ή την εξουσία ή ως μέσο παραπλάνησης και παραπληροφόρησης. Το ζήτημα είναι εντονότερο αναφορικά με τις μυθοπλαστικές βιογραφίες ιστορικών προσωπικοτήτων. Για τις ιστορικές προσωπικότητες που θεωρούνται ως εθνικά σύμβολα προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι συνιστά απειλή για την εθνική ιστορία ή τον πολιτισμό οι απεικονίσεις τους με ιστορικές ανακρίβειες ή/και μυθοπλαστικές επινοήσεις.

5.2. Νομολογιακά παραδείγματα.

5.2.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη.

Από τις πρώτες σχετικές αμερικανικές αποφάσεις είναι *Corliss v. E. W. Walker Co* (1894)¹⁵²¹. Η σύζυγος ενός εφευρέτη ζήτησε την απαγόρευση δημοσίευσης της βιογραφίας του υποστηρίζοντας ότι ο εκλιπών σύζυγός της δεν ήταν δημόσιο πρόσωπο. Αλλά το δικαστήριο έκρινε ότι ένας πολιτικός, ένας συγγραφέας, ένας καλλιτέχνης ή ένας εφευρέτης που ζητά και επιθυμεί τη δημόσια αναγνώριση θα πρέπει να γίνει αποδεκτό ότι παραχώρησε το δικαίωμα της ιδιωτικότητάς του στο κοινό. Παραπέμποντας στο κλασικό άρθρο των Warren/Brandeis για το δικαίωμα της ιδιωτικότητας, το δικαστήριο έκρινε ότι πολιτικοί, καινοτόμοι της βιομηχανίας, εφευρέτες, δάσκαλοι και καθηγητές στην επιστήμη ή την τέχνη οικειοθελώς εξέθεσαν εαυτούς στη δημόσια σφαίρα¹⁵²². Δημοσιεύματα που εμπεριέχουν ιδιωτικές πληροφορίες για αυτούς δεν παραβιάζουν το δικαίωμα ιδιωτικότητάς τους γιατί εκείνοι απώλεσαν μέρος αυτού του δικαιώματος να ζουν τις ζωές τους χωρίς να παρακολουθούνται από το κοινό¹⁵²³.

Ο Αμερικανός μεγιστάνας Χιούζ στράφηκε κατά του βιογράφου του για παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητάς του. Το Δικαστήριο έκρινε ότι, σύμφωνα με *Time v. Hill*, η δημοσίευση ιστορικών γεγονότων ή περιστατικών της ζωής ενός διάσημου προσώπου που έχουν προκαλέσει το δημόσιο ενδιαφέρον χαίρει της προστασίας της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας της έκφρασης και του Τύπου ακόμα και αν ορισμένα στοιχεία που δημοσιεύονται δεν ανταποκρίνονται στην αλήθεια, εκτός αν αποδειχτεί ότι ο συγγραφέας και ο εκδότης γνώριζαν το ψεύδος ή έδειξαν απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια. Ο Χιούζ αποτελεί αναμφίβολα ένα δημόσιο πρόσωπο. Η έκδοση της βιογραφίας του δεν αποτελεί τρόπο εμπορικής εκμετάλλευσης του ονόματός του αλλά έκφραση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού. Ένα δημόσιο πρόσωπο δεν μπορεί να έχει αποκλειστικά δικαιώματα στην αφήγηση της ιστορίας της ζωής του και οι τρίτοι δεν χρειάζεται να αποκτήσουν συγκατάθεση ή άδεια για να γράψουν τη βιογραφία μιας διασημότητας¹⁵²⁴.

Αντίστοιχα το Ανώτατο Δικαστήριο της Νέας Υόρκης έκρινε ότι υπάρχει νόμιμο δημόσιο ενδιαφέρον για τη δημοσίευση μιας βιογραφίας που περιγράφει κατά

¹⁵²¹ 64 F. 280 (D. Mass. 1894).

¹⁵²² Warren/Brandeis, *The Right to Privacy*, ο.π., σελ.69.

¹⁵²³ Barbas S., *Saving privacy from history*, ο.π., σελ. 985.

¹⁵²⁴ *Rosemont Enterprises, Inc., v. Random House, Inc., et al.*, 58 Misc. 2d 1; 294 N.Y.S.2d 122; 1968 N.Y. Misc. LEXIS 1617.

κύριο λόγο την καλλιτεχνική πορεία του Serge Koussevitzky, ενός γνωστού Ρώσου συνθέτη με σημαντική πορεία σε ορχήστρες στη Μόσχα, στο Βερολίνο και στο Παρίσι και κυρίως στη Βοστώνη¹⁵²⁵. Θεωρήθηκε ότι ο συγγραφέας δεν αποκαλύπτει λεπτομέρειες της ιδιωτικής ζωής του συνθέτη που να θίγουν το κοινό αίσθημα του κοινού. Όσα στοιχεία αναφέρονται σε αυτό, αποτελούν δημοσίου ενδιαφέροντος πληροφορίες για ένα δημόσιο πρόσωπο. Το ζήτημα αν οι πληροφορίες είναι αληθείς ή ψευδείς δεν ενδιαφέρει το Δικαστήριο, όταν εξετάζει την περίπτωση παραβίασης της ιδιωτικότητας. Με αυτούς τους συλλογισμούς απέρριψε την αγωγή του συνθέτη.

Όταν ένα δημόσιο πρόσωπο γράφει την αυτοβιογραφία του με αποκαλύπτει πληροφορίες ιδιωτικού χαρακτήρα για οικεία του πρόσωπα με αναγνωρίζεται ότι η αυτοβιογραφία του έχει δημόσιο ενδιαφέρον. Το δικαιολογημένο ενδιαφέρον για την αποκάλυψη της πραγματικής ζωής ενός δημοσίου προσώπου εκτείνεται και στις αναφορές σε ιδιωτικές στιγμές με τους οικείους του. Για παράδειγμα η αυτοβιογραφία ενός θρησκευτικού ηγέτη και αγωνιστή για τα δικαιώματα των αφροαμερικανών περιείχε μικρά αποσπάσματα που αναφέρονταν στη γυναίκα του αδελφού του και στη μεταξύ τους σχέση. Η γυναίκα του αδελφού του στράφηκε δικαστικά εναντίον του γιατί θεώρησε ότι τα συγκεκριμένα αποσπάσματα και γενικότερα ο τρόπος που αναφερόταν σε αυτή στο βιβλίο, τη δυσφημούσε και αποκάλυπτε ιδιωτικές της στιγμές. Το πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο Δικαστήριο έκριναν αφενός ότι το βιβλίο την παρουσίαζε με θετικό τρόπο αφετέρου ότι ο συγγραφέας ως δημόσιο πρόσωπο είχε δικαίωμα να αναφέρεται στη ζωή της οικογένειάς του καθώς υπήρχε δικαιολογημένο συμφέρον πληροφόρησης της κοινής γνώμης για την ιστορία της ζωής του¹⁵²⁶.

5.2.2. Στη γαλλική έννομη τάξη.

Τα τελευταία χρόνια η αύξηση της παραγωγής μυθιστορηματικών βιογραφιών, αυτοβιογραφιών συντρόφων πολιτικών και διασημοτήτων, μυθιστορημάτων που βασίζονται σε διάσημα πρόσωπα και κινηματογραφικών ταινιών βασισμένων στη ζωή καλλιτεχνών και πολιτικών είχε ως επακόλουθο και την αύξηση των αντιδράσεων των διάσημων προσώπων σε απεικονίσεις που θεωρούν ότι διαστρεβλώνουν την ιστορία της ζωής τους¹⁵²⁷.

Από τις πρώτες γαλλικές υποθέσεις που ένα δημόσιο πρόσωπο αντέδρασε σε ένα δημοσίευμα που αποτελούσε μια μίξη μυθοπλασίας και πραγματικότητας για τη ζωή του ήταν στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Η διάσημη κινηματογραφική ηθοποιός Μάρλεν Ντίντριχ στράφηκε κατά ενός δημοσιογράφου που σε άρθρο ισχυριζόταν ότι αποκάλυπτε τις αναμνήσεις της ηθοποιού από την ζωή της που η ίδια του εκμυστηρεύτηκε. Η ηθοποιός αντέδρασε καθώς δεν της είχε πάρει συνέντευξη και δεν είχε καμιά συγκατάθεση για την αφήγηση της ζωής της. Ο δημοσιογράφος

¹⁵²⁵ Koussevitzky v. Allen, Towne & Health 188 Misc. 479, 68 NYS 2d , 779 (Sup 1947) order aff'd 272 A.D. 759, 69 NYS 2d 432 (1 th Dep't 1947).

¹⁵²⁶ Campell v. Seabury Press 614 F 2d 395, 397, 5 Media L. Rep. (BNA) 2612 (5TH Cir 1980).

¹⁵²⁷ Ενδεικτικά βιογραφικές ταινίες γαλλικής παραγωγής είναι οι εξής: η ταινία «Ζωή σαν τριαντάφυλλο» (γαλ. «La môme» ή «La vie en rose») (2007) σε σκηνοθεσία Olivier Dahan για την ζωή της τραγουδίστριας Εντίθ Πιάφ, η ταινία «Sagan» (2008) σε σκηνοθεσία Diane Kurys αφηγείται την ζωή της συγγραφέως Φρανσουάζ Σαγκάν, η ταινία «Coluche, l'histoire d'un mec» (2008), του Antoine de Caunes βασισμένο σε μια περίοδο της ζωής του κωμικού Coluche, η ταινία «Serge Gainsbourg vie héroïque» (2010), σε σκηνοθεσία Johan Sfar βασίζεται στη ζωή του τραγουδιστή Lucien Ginsburg με φόντο το Παρίσι της δεκαετίας του 1940. Εκτός από καλλιτέχνες, οι γάλλοι κινηματογραφιστές αντλούν και από τη ζωή πολιτικών. Για παράδειγμα η ταινία «La Conquête» (2011) σε σκηνοθεσία του Xavier Durringer που αφηγείται την άνοδο του Νικολά Σαρκοζί στην εξουσία το 2007.

υποστήριξε ότι τις αποκαλύψεις αυτές για την ιδιωτική της ζωή δικαιολογεί η ιδιότητά της ως κινηματογραφική σταρ και η συνακόλουθη περιέργεια του κοινού για τη ζωή της. Όμως το δικαστήριο έκρινε ότι «η ιδιωτική ζωή του καθενός ανήκει στην ηθική του κληρονομιά. Αν και είναι διαφορετικά για τη δημόσια ζωή, οι αναμνήσεις και οι αφηγήσεις της ιδιωτικής ζωής δεν μπορούν να δημοσιευτούν ούτε ακόμα και αν δεν υπάρχουν κακές προθέσεις χωρίς εκφρασμένη συγκατάθεση του προσώπου που το αφορούν. Αυτές οι αρχές ισχύουν και για τις σταρ και δεν τίθεται εξαίρεση υπό το πρόσχημα ότι αναζητούν τη δημοσιότητα»¹⁵²⁸.

Πιο πρόσφατα στο μυθιστόρημα «La Première Chose Qu'on Regarde» (2013) ο συγγραφέας Grégoire Delacourt βασίστηκε στη διάσημη ηθοποιό Σκάρλετ Γιοχάνσον για να δημιουργήσει την κεντρική ηρωίδα στο βιβλίο του. Οι ομοιότητες μεταξύ των δυο προσώπων περιορίζονταν στην εμφάνιση. Κατά τα άλλα η ηρωίδα είναι γαλλίδα και το επάγγελμά της δεν είναι ηθοποιός αλλά μοντέλο. Το βιβλίο εξιστορεί την ερωτική σχέση με έναν ιδιοκτήτη γκαράζ ο οποίος την μπερδεύει με τη διάσημη ηθοποιό, τις διάφορες περιπέτειές της και εντέλει τον θάνατό της σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα. Κατά την άποψη του δικαστηρίου, η αναφορά στο βιβλίο σε κάποιες σχέσεις της, που βασιζόταν σε ανυπόστατες φήμες, πράγματι προσβάλλουν την τιμή της ηθοποιού¹⁵²⁹. Όμως, με το σκεπτικό ότι η ίδια εκθέτει την προσωπική της ζωή σε συνεντεύξεις της, της επιδίκασε μία εξαιρετικά μικρή αποζημίωση (2.500 ευρώ). Ταυτόχρονα επέβαλε την υποχρέωση στον εκδοτικό οίκο να αφαιρέσει ένα μικρό απόσπασμα από το βιβλίο που αναφέρεται σε αυτές τις σχέσεις¹⁵³⁰.

Ιδιαίτερο ζήτημα έχει ανακύψει από τα βιβλία που γράφουν πρώην σύζυγοι και ερωτικοί σύντροφοι πολιτικών αποκαλύπτοντας τις στιγμές της μοιρασμένης ιδιωτικής τους ζωής. Χαρακτηριστικά το 2005 απαγορεύτηκε η δημοσίευση της βιογραφίας της γυναίκας του Πρώην Προέδρου της Γαλλίας, Νικολά Σαρκοζί, που περιέγραφε ότι εγκατέλειπε το σύζυγό της για την επί σειρά ετών εραστή της, Ρισάρ Ατιά. Το βιβλίο τελικά εκδόθηκε ως «μυθιστόρημα» ένα χρόνο αργότερα¹⁵³¹.

¹⁵²⁸ Cour d' Appel, Paris, 16 Mars 1955. Βλέπε αναλυτικά Raynal J. and Castelain R., *Le romancier et ses personnages*, ο.π., σελ. 8.

¹⁵²⁹ Le Tribunal de grande instance de Paris, le 2 juillet 2014. Σχετικά βλέπε Pierrat E., *Le roman, la vie privée et la liberté d'expression*, Περιοδικό Livres Hebdo, 2016, Προσβάσιμο σε <https://www.livreshebdo.fr/article/le-roman-la-vie-privee-et-la-liberte-dexpression>, Επίσης Manon Quinti, *Grégoire Delacourt débouté face à Scarlett Johansson*, Livres Hebdo, 10.07.2014. Προσβάσιμο σε: <https://www.livreshebdo.fr/article/gregoire-delacourt-deboute-face-scarlett-johansson>.

¹⁵³⁰ Willsher K., *Scarlett Johansson wins defamation case against French novelist*, The Guardian, 04.07.2014. Προσβάσιμο σε: <https://www.theguardian.com/film/2014/jul/04/scarlett-johansson-wins-french-defamation-case>.

¹⁵³¹ Ο Νικολά Σαρκοζί λίγους μήνες μετά την εκλογή του ως Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας χώρισε την επί μια δεκαετία σύζυγό του Σεσιλιά Σαρκοζί. Η σχέση τους απασχόλησε ιδιαίτερα το γαλλικό τύπο. Από το 2004 έως το 2006 η Σεσιλιά εγκατέλειπε συχνά το σύζυγό της για τον μαροκινής καταγωγής εραστή της Ρισάρ Ατιά. Η δημοσιοποίηση των απιστιών της Σεσιλιά παράδοξως βοήθησε τη δημοτικότητα του Σαρκοζί. Η γαλλική κοινή γνώμη συμπαραστάθηκε στον πληγωμένο ερωτικά πολιτικό και εκτίμησε το πιο ανθρώπινο και ευάλωτο πρόσωπό του, όπως προβλήθηκε από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Ο Σαρκοζί εκμεταλλεύτηκε προς πολιτικό του όφελος τα δημοσιεύματα. Παρόλα αυτά, όταν το φθινόπωρο του 2005 ο εκδοτικός οίκος First ανακοίνωσε την έκδοση της βιογραφίας της Σεσιλιά όπου αποκαλύπτονταν λεπτομέρειες για τη σχέση της με το σύζυγο και τον εραστή της, ο Σαρκοζί ζήτησε και πέτυχε δικαστικά την κατάσχεση του βιβλίου. Κατάσχεσε 25.000 αντίτυπα. Μερικούς μήνες αργότερα εκδόθηκε από μια θυγατρική εταιρεία του ίδιου εκδοτικού οίκου (Hachette) το μυθιστόρημά της με τίτλο «Ανάμεσα στη καρδιά και τη λογική». Κεντρική ηρωίδα του έργου ήταν η Σέλια, μια όμορφη σύζυγος ενός γάλλου πολιτικού, που επειδή ο σύζυγος της την παραμελεί, δημιουργεί μια εξωσυζυγική σχέση. Ουσιαστικά με μικρές αλλαγές εκδόθηκε η βιογραφία της Σεσιλιά ως μυθιστόρημα. Ο Σαρκοζί θεωρήθηκε ότι χρησιμοποίησε την παράνομη σχέση της

Η Marcela Lacub έγραψε το «Belle et Bête» (ελλ. Η ωραία και το τέρας) (2013) βασισμένη στον επτάμηνο ερωτικό δεσμό της το 2012 με τον γάλλο πολιτικό και πρώην Πρόεδρο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, Ντομινίκ Στρος Καν. Το βιβλίο δεν αναφέρει το όνομα του πολιτικού αλλά υπάρχουν ομοιότητες στην περιγραφή του χαρακτήρα. Η συγγραφέας υποστήριξε ότι ο πολιτικός έχει διπλή προσωπικότητα. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει: «είναι και άνδρας και χοίρος, είναι ένας καλλιτέχνης των υπονόμων, ένας ποιητής της φαντασίας»¹⁵³². Το βιβλίο περιείχε λεπτομερείς περιγραφές σεξουαλικών σκηνών και αποκαλύψεις για ερωτικά όργια. Το δικαστήριο έκρινε ότι ο πολιτικός αναγνωριζόταν από το κοινό καθώς η ίδια η συγγραφέας παραδεχόταν σε συνεντεύξεις της ότι βασίστηκε στην προσωπική της σχέση. Για το δικαστήριο και μόνο η αποκάλυψη μιας σχέσης οικειότητας χωρίς τη συγκατάθεση του πολιτικού προσβάλλει το δικαίωμα της ιδιωτικής του ζωής. Παρότι η συγγραφέας είχε αναφέρει σε συνέντευξή της στο περιοδικό *Nouvel Observateur* ότι κάποιες ερωτικές σκηνές ήταν προϊόν της φαντασίας της, κατά την άποψη του δικαστηρίου ο αναγνώστης δεν είναι σε θέση να διαχωρίσει ποιες απεικόνιζαν την πραγματικότητα και ποιες είχαν επινοηθεί.

Ιδιαίτερος απασχόλησε το δικαστήριο αν το δημόσιο συμφέρον πληροφόρησης του κοινού δικαιολογεί μια τέτοια παρέμβαση στην ιδιωτική του ζωή επειδή ο Ντομινίκ Στρος Καν είχε κατηγορηθεί για βιασμό. Το δικαστήριο αποδέχτηκε ότι το επίμαχο έργο παρουσιάζει όψεις του πολιτικού που μπορεί να σχετίζονται με ένα ζήτημα δημοσίου συμφέροντος, όπως τον τρόπο που κατέκτησε την εξουσία ή πως προβάλλει μια διαφορετική προσωπικότητα στον ιδιωτικό σε σχέση με το δημόσιο βιο του. Αλλά δεν μπορεί να περιέχει σειρά αποσπασμάτων χωρίς άμεση σύνδεση με αυτά τα ζητήματα όπως αποκαλύπτει ζητημάτων υγείας, σεξουαλικής ζωής και της σχέσης οικειότητας που είχε με τη συγγραφέα. Αν και οι πληροφορίες αυτές εμπίπτουν στον τρόπο που ο πολιτικός συσχετίζεται με το γυναικείο φύλο, η αποκάλυψή τους δεν δικαιολογείται από το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού.

Το δικαστήριο δεν διέταξε την απαγόρευση κυκλοφορίας του βιβλίου όπως είχε ζητηθεί από τον ενάγοντα αλλά επιδίκασε αποζημίωση συνολικού ύψους 50.000 ευρώ, την οποία θα πρέπει να καταβάλλει η συγγραφέας-και ο εκδοτικός οίκος Stock. Καθώς επίσης 25.000 ευρώ θα πρέπει να καταβάλει το ενημερωτικό περιοδικό *Le Nouvel Observateur* που φιλοξένησε συνέντευξη της συγγραφέως. Το περιοδικό επίσης διετάχθη από το δικαστήριο να φιλοξενήσει στο μισό εξώφυλλο τεύχους του την απόφαση του δικαστηρίου¹⁵³³.

συζύγου της για να κερδίσει τις εκλογές απέναντι στην Σεγκολέν Ρουαγιάλ. Μεταξύ άλλων δήλωσε για αυτή την έκθεση της προσωπικής του ζωής «Δεν μπορεί να εκπροσωπεί τους Γάλλους, αν ο κόσμος δεν γνωρίζει ποιος πραγματικά είσαι». Αναλυτικά βλέπε Κέλλυ Σώκου, Σεσιλιά Σαρκοζί. Η (άπιστη) γυναίκα πίσω από τον άνδρα, *BHMAGAZINO* 28.01.2007, σελ. 45 επ. Λίγα χρόνια αργότερα ο Γάλλος Πρόεδρος Φ.Ολάντ δεν αντιτάχθηκε στην έκδοση αυτοβιογραφικού κειμένου της πρώην συντρόφου του πολιτικής συντάκτριας Valerie Trierweiler (*Merci pour ce moment*), Paris, Arenes 2014) όπου περιγράφει πως ένωσε που έμαθε μέσω του Τύπου για την παράλληλη σχέση του Προέδρου με γνωστή γαλλίδα ηθοποιό. Στο βιβλίο ασκήθηκε αρνητική κριτική με επιχειρήματα ότι τελικά εκθέτει την ίδια τη συγγραφέα, προκαλεί πόνο στους οικείους της και υποβιβάζει το γυναικείο φύλο. Αναλυτικά βλέπε Willsher K., *Valérie Trierweiler's book is captivating France – for all the wrong reasons*, *The Guardian*, 06.09.2014. Βασισμένο στην την ιδιωτική ζωή των πολιτικών Μιτεράν και Σιράκ είναι το βιβλίο του Christophe Deloire, *Sexus Politicus*, Paris, ed. J'Ai Lu 2008.

¹⁵³² Σκανδαλώδες βιβλίο ερωμένης του Ντομινίκ Στρος – Καν, Εφ. Καθημερινή. 22.02.2013. Προσβάσιμο σε: <http://www.kathimerini.gr/481441/article/epikairothta/kosmos/skandalwdes-vivlio-erwmenhs-toy-ntominik-stros---kan>.

¹⁵³³ Brigaudeau A., *Cinq romanciers condamnés pour être un peu trop inspirés de la vraie vie*, France Télévisions, 12.08.2018. Προσβάσιμο σε: https://www.francetvinfo.fr/culture/livres/cinq-romanciers-condamnes-pour-s-etre-un-peu-trop-inspires-de-la-vraie-vie_2890189.html, Επίσης Pierrat E., *Le*

5.2.3. Στη γερμανική έννομη τάξη.

Κεντρικοί χαρακτήρες της ταινίας «Der Mann, der Sherlock Holmes war» (1937) (μτφ. Ο άνδρας που ήταν ο Σέρλοκ Χολμς) ήταν δυο άνεργοι ιδιωτικοί ντετέκτιβ που παρίσταναν πείθοντας τα άλλα πρόσωπα της ταινίας ότι είναι ο Σέρλοκ Χολμς και ο βοηθός του Δρ. Ουάτσον. Αλλά για τους θεατές είναι προφανές ότι πρόκειται για μια κωμωδία που δεν βασίζεται σε κάποιο βιβλίο. Στην ταινία εμφανίζεται δύο φορές και ηθοποιός που υποδύεται τον συγγραφέα Άρθουρ Κόναν Ντόουλ φορώντας ένα καρό παλτό. Μια φορά σε μια σκηνή σε μια αίθουσα ξενοδοχείου και μετά στο τέλος της ταινίας κατά τη διάρκεια μιας δίκης.

Κατά της εταιρείας στράφηκαν οι κληρονόμοι του Σερ Άρθουρ Κόναν Ντόουλ, ο οποίος απεβίωσε το 1930. Αξίωσαν αποζημίωση για παραβίαση των πνευματικών δικαιωμάτων του συγγραφέα αλλά απορρίφθηκε. Επίσης οι ενάγοντες αξίωσαν αποζημίωση για προσβολή δικαιώματος προσωπικότητας και ίδιας εικόνας λόγω της παρουσίας του Ντόουλ στην ταινία. Το Εφετείο απεφάνθη ότι δεν στοιχειοθετείται επειδή η παρουσίαση προσώπων της σύγχρονης ιστορίας, όπως του Άρθουρ Κόναν Ντόουλ, επιτρέπεται χωρίς σχετική άδεια εάν δεν θίγονται αγαθά του απεικονιζόμενου προσώπου ή, εάν έχει αποβιώσει, των συγγενών του. Έκρινε ότι δεν θίγονται μόνο στην περίπτωση που προσβάλλεται η τιμή αυτού που παρουσιάζεται αλλά και όταν η πλοκή και σκιαγράφηση του χαρακτήρα του στην ταινία δεν συμφωνεί με τον βίο του παρουσιαζόμενου. Όμως αυτό ισχύει όταν η ταινία είναι ιστορικού περιεχομένου και εγείρει αξιώσεις ιστορικής αληθείας, κάτι που δεν συνέβαινε στην εν λόγω κωμωδία. Εκτός αυτού, εφ' όσον δεν προέκυψε προσβολή της τιμής του παρουσιαζόμενου, είναι αδύνατη η προσβολή της αξιοπρέπειάς του, γεγονός το οποίο καθιστά ανέφικτη και την προσβολή του δικαιώματος στην ίδια εικόνα¹⁵³⁴.

Στη ζωή της διάσημης κινηματογραφικής ηθοποιού Renate Müller, βασίστηκε η ταινία «Liebling der Götter» (μτφ. Αγαπημένη των θεών). Η ηθοποιός απεβίωσε το 1937. Η μητέρα και η αδελφή της είχαν συνάψει σύμβαση παραχώρησης δικαιωμάτων χρήσης του ονόματος και της προσωπικότητας της ηθοποιού με την κινηματογραφική εταιρεία παραγωγής υπό τον όρο να μην δυσφημιστεί και παραποιηθεί η αλήθεια¹⁵³⁵. Στράφηκαν κατά της κινηματογραφικής εταιρείας με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων διότι όπως υποστήριζαν μέσω ορισμένων σκηνών και διαλόγων που περιείχε το σενάριο, η ηθοποιός παρουσιαζόταν ως αλκοολική, ως νευρασθενική και αυτόχειρ και ζήτησαν τη παράλειψη της παρουσίασης της διαστρεβλωμένης εικόνας της ηθοποιού. Όπως υποστήριζαν, η Müller υπέφερε από κρίσεις τραυματικής επιληψίας με παροδικούς εγκεφαλικούς σπασμούς συνεπεία ενός αυτοκινητιστικού ατυχήματος και απεβίωσε λόγω μιας τέτοιας κρίσεως σε μια κλινική. Οι υπεύθυνοι της εταιρείας παραγωγής υποστήριξαν ότι είναι δυνατές διαφορετικές ερμηνείες της ταινίας. Η ηθοποιός παρουσιάζεται στην ταινία να βρίσκεται υπό τη συνεχή πίεση του ναζιστικού καθεστώτος. Σε βαθύτατη κατάθλιψη βγαίνει βιαστικά από το δωμάτιο του νοσοκομείου και αφού χάνει τον προσανατολισμό της γίνεται θύμα ατυχήματος. Αποφασιστικής σημασίας για την

roman, la vie privée et la liberté d'expression, Livres Hebdo, 09.2015. Προσβάσιμο σε: <https://www.livreshebdo.fr/article/le-roman-la-vie-privee-et-la-liberte-dexpression>.

¹⁵³⁴ 1ο Πολιτικό Τμήμα του Ομοσπονδιακού Ακυρωτικού Δικαστηρίου, απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 1957, πρωτοδικώς: Πρωτοδικείο Βερολίνου, δεύτερος βαθμός: Εφετείο Βερολίνου. BHD, 1958, σελ. 52-68. μτφ. Σ. Σκούρτης,

¹⁵³⁵ Πρωτοδικείο Βερολίνου, τελεσίδικη απόφαση της 3ης Μαρτίου 1960, Δημοσιευμένη σε Ufita 29, σελ. 233-239.

ερμηνεία της ταινίας είναι ότι η συνεχής πίεση του ναζιστικού καθεστώτος, την φέρνει σε μια αδιέξοδη κατάσταση από την οποία ακόμη και η αυτοκτονία φαίνεται στον θεατή η νομοτελειακά μόνη διέξοδος.

Το δικαστήριο έκρινε ότι στην σύμβαση που σύναψαν με την εταιρεία παραγωγής επιτρέπονται οι αποκλίσεις από την πραγματικότητα εφόσον δεν είναι δυσφημιστικές. Το δικαστήριο έκρινε ότι η ταινία δεν οδηγεί τον αντικειμενικό και αμερόληπτο θεατή στο συμπέρασμα ότι η αποβιώσασα αυτοκτόνησε εκουσίως ή λόγω δειλίας. Η ταινία παρουσιάζει με οξυνόμενη ένταση την πίεση που ασκήθηκε στην ηθοποιό από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς βίας και δείχνει επιπλέον πόσο ανυπεράσπιστη ήταν η ίδια και ο εβραίος αρραβωνιαστικός της και πώς περιήλθαν και οι δύο σε δεινή θέση. Επίσης η ηθοποιός παρουσιάζεται να επιδεικνύει θάρρος ακόμη και στις πλέον απελπιστικές καταστάσεις. Κατά συνέπεια το υπαινισσόμενο τέλος της ηθοποιού δεν μειώνει την προσωπικότητά της ή την μνήμη της. Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ένα ευρύτερο περιθώριο παρουσίας του βίου της καθώς το είναι δικαιολογημένο το ενδιαφέρον του κοινού να έχει πρόσβαση στην ελεύθερη καλλιτεχνική παρουσίαση του βίου της καθώς η ηθοποιός ήταν πρόσωπο της σύγχρονης ιστορίας.

Η ταινία «Ein Lied geht um die Welt» (μτφ. Ένα τραγούδι γυρίζει τον κόσμο), πραγματεύεται την ζωή του τραγουδιστή Joseph Schmidt ο οποίος απεβίωσε σε ένα στρατόπεδο στην Ελβετία¹⁵³⁶. Στην ταινία παρουσιάζονται ο τραγουδιστής να διαμένει στην γαλλική Ριβιέρα και να διατηρεί μια ερωτική σχέση με την κόρη ή αδελφή ενός γερμανού στρατηγού, τη Brigitte von Hilden και να συζεί μαζί της. Η σύζυγος του Schmidt στράφηκε κατά της εταιρείας παραγωγής της ταινίας και ζήτησε την απαγόρευση προβολής της ταινίας με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων υποστηρίζοντας ότι η ταινία προσέβαλε το δικαίωμα προσωπικότητας της ίδιας και τη μνήμη του συζύγου της. Η αίτησή της απορρίφθηκε με απόφαση του Πρωτοδικείου του Βερολίνου επειδή δεν στοιχειοθετείται προσβολή των δικαιωμάτων προσωπικότητάς της, ούτε ευρείες και βαρείες και επιζήμιες προσβολές δικαιωμάτων της οι οποίες δεν μπορούν να επανορθωθούν, και οι οποίες μπορούν να δικαιολογήσουν την απαγόρευση μιας ταινίας μέσω ασφαλιστικών προσωρινών μέτρων. Η σύζυγος του υπέβαλε προσφυγή κατά αυτής.

Όπως υποστηρίχθηκε από τους υπεύθυνους της εταιρείας παραγωγής, η συζυγική τους σχέση δεν ήταν γνωστή ούτε στους γνωστούς του, δεν τον ακολούθησε στην Ελβετία και δεν υπήρχε μια στενή σχέση συμβίωσης. Ο ίδιος ο Schmidt δεν ανέφερε ποτέ το γάμο του όσο ζούσε στην εξορία. Εκείνη δεν φάνηκε ενδιαφέρθηκε για αυτόν στα χρόνια της δοκιμασίας του. Μόλις το 1957 εμφανίστηκε ως υποτιθέμενη χήρα του μετά από αναγνώριση της ελεύθερης σχέσης συμβίωσης μαζί του. Ήταν γνωστό ότι ο Schmidt κατά την διάρκεια του βίου του είχε ερωτικές σχέσεις με πολλές γυναίκες και όταν μετέβη στην Ελβετία συζούσε με μια άλλη γυναίκα. Η ταινία δεν παρουσιάζει απαξιωτικά την ζωή του Schmidt.

Στα επιχειρήματα αυτά η σύζυγος του προέβαλε ότι η ταινία παρέβλεπε τη συζυγική σχέση. Ο Schmidt δεν την παρουσίαζε μόνο για να την προστατέψει και ότι συνιστούσε διαστρέβλωση και απαξίωση η παρουσίασή του τραγουδιστή ως γυναικοκατακτητή, ο οποίος δεν μπορούσε ποτέ να περιορισθεί σε μια γυναίκα. Πέραν αυτού ήταν βαρέως προσβλητικό να παρουσιάζεται στην ταινία να έχει συνάψει ερωτική σχέση με την κόρη ή αδελφή ενός γερμανού στρατηγού ενώ ταυτόχρονα ο Schmidt υπόκειται διώξεις από το εθνικοσοσιαλιστικό καθεστώς.

¹⁵³⁶ Εφετείο Δυτικού Βερολίνου, της 7ης Απριλίου 1959, τηλεσίδικη Ufita 30, σελ.105-109. Μτφ. Αποσπασμάτων Σ. Σκούρη.

Όπως σημειώθηκε από το δικαστήριο, χάριν της προστασίας της καλλιτεχνικής ελευθερίας δεν επιτρέπεται μόνο η ακριβής απόδοση των ιστορικών γεγονότων αλλά πρέπει να επιτρέπεται να διαμορφώνεται η πλοκή μιας ταινίας για την ζωή μιας προσωπικότητας της σύγχρονης ιστορίας σύμφωνα με ελεύθερες καλλιτεχνικές απόψεις και να εμπλουτίζεται η πλοκή με φανταστικά γεγονότα. Μόνο η παραποίηση της όλης εικόνας της προσωπικότητας ή η υποτίμηση ενός προσώπου ξεπερνούν τα όρια της δημιουργικής ελευθερίας και μπορούν να θεμελιώσουν προσβολή δικαιωμάτων. Αλλά η παρουσίαση, κατά την οποία ο Schmidt ζούσε στην Νότια Γαλλία χωρίς έγγαμο δεσμό και είχε ερωτική σχέση, θα μπορούσε να θεωρηθεί παραποίηση ή απαξίωση εάν ήταν αντίθετη στον πραγματικό τρόπο ζωής του και εάν πραγματικά υπήρχε μεταξύ του Schmidt και της αιτούσης κοινωνία γάμου, η οποία ήταν σημαντική για τον τρόπο ζωής του Schmidt. Οι πραγματικές σχέσεις και όχι οι τυπικές είναι αποφασιστικής σημασίας. Ως εκ τούτου μια παροδικού χαρακτήρα συμβίωση, η οποία δεν είχε διαρκή επίδραση στον τρόπο ζωής δεν είναι σημαντική ακόμη και εάν βασιζόταν σε μια κανονική σύναψη γάμου. Οι καταστάσεις που ανέφερε η αιτούσα δεν βεβαιώνουν ότι υπήρχε μια διαρκής στενή σχέση ζωής. Επιπλέον προκύπτει ότι πράγματι ο Schmidt συζούσε με μια άλλη γυναίκα όταν πήγε στην Ελβετία και ότι δεν ανέφερε τίποτε σχετικά με τον γάμο με την αιτούσα.

Αντίθετα με την γνώμη της συζύγου δεν φαίνεται προσβλητικό να παρουσιάζεται ως ερωμένη του Schmidt μια κόρη ή αδελφή γερμανού στρατηγού αφού την εποχή του εθνικοσοσιαλισμού δεν είχαν όλοι οι γερμανοί αξιωματικοί ή οι συγγενείς τους εθνικοσοσιαλιστικά φρονήματα. Άρα για τον Schmidt δεν θα ήταν συμπεριφορά αντίθετη με τα φρονήματά του το να έχει ερωτική σχέση με μια συγγενή ενός γερμανού στρατηγού. Αντίθετα μια τέτοια παρουσίασή του εκφράζει ότι κατά την διάρκεια των διωγμών ο Schmidt έχαιρε πλήρους εκτιμήσεως από τους μη εθνικοσοσιαλιστές¹⁵³⁷.

5.2.4. Στην ελληνική έννομη τάξη.

Η τηλεοπτική δραματική σειρά με τίτλο «Η τελευταία παράσταση» που προβλήθηκε από το τηλεοπτικό κανάλι Alpha το 2006 ήταν βασισμένη στη βιογραφία της ηθοποιού Έλλης Λαμπέτη. Στους τίτλους τέλους κάθε επεισοδίου, σημειωνόταν ότι η σειρά αποτελούσε μια δραματουργική επεξεργασία με μυθοπλασία του ομώνυμου βιβλίου της Φρίντα Μπιούμπι. Το βιβλίο βασιζόταν στις συνομιλίες της δημοσιογράφου με την διάσημη ηθοποιό Έλλη Λαμπέτη και είχε εκδοθεί λίγα χρόνια μετά το θάνατό της το 1983.

Στο βιβλίο υπήρχε και περιγραφή μιας προσπάθειας της ηθοποιού να υιοθετήσει ένα παιδί. Όπως αναφερόταν στο βιβλίο, στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η ηθοποιός δέχτηκε μαζί με τον σύζυγό της να φροντίσουν ένα λίγων μηνών κοριτσάκι το οποίο είχε γεννηθεί εκτός γάμου και οι φυσικοί γονείς του δεν μπορούσαν να το μεγαλώσουν. Το κοριτσάκι πέρασε τα πρώτα χρόνια της ζωής του με την ηθοποιό ώσπου οι γονείς της διεκδίκησαν δικαστικά την κηδεμονία της και τελικά την κέρδισαν. Η δίκη και γενικότερα η προσπάθεια της Έλλης Λαμπέτη να διατηρήσει την κηδεμονία της μικρής έλαβε μεγάλη δημοσιότητα εκείνη την εποχή¹⁵³⁸.

¹⁵³⁷ Εφετείο Δυτικού Βερολίνου Δικαστική απόφαση της 7ης Απριλίου 1959, τελεσίδικη δημοσιευμένη σε UFITA 30, σελ.105-109. Μτφ. Αποσπασμάτων Σ. Σκούρτης.

¹⁵³⁸ Στη περίοδο εκείνη της ζωής ηθοποιού είχε αναφερθεί και ο Φρέντνυ Γερμανός στη δική του εκδοχή της βιογραφίας της. Βλ. Γερμανός Φ., *Έλλη Λαμπέτη. Βιογραφία*, Αθήνα, Εκδ. Καστανιώτη 2006.

Στην τηλεοπτική μεταφορά της βιογραφίας της ηθοποιού δεν αναφέρονταν τα πραγματικά ονόματα τόσο της ίδιας όσο και των άλλων προσώπων που είχαν σημαντικό ρόλο στη ζωή της. Επίσης είχαν γίνει αλλαγές στα αληθινά γεγονότα και περιστατικά προκειμένου να εξυπηρετούν τη δραματουργική πλοκή της σειράς. Σε λίγα επεισόδια της σειράς παρουσιαζόταν η δικαστική διαμάχη για την επιμέλεια του κοριτσιού και η εν γένει η συμπεριφορά των γονέων αλλά και του ίδιου του παιδιού και την τρυφερή σχέση που είχε αναπτύξει με την ηθοποιό.

Πριν προβληθούν τα επίμαχα επεισόδια, η οικογένεια υποστήριξε ότι η προβολή των επεισοδίων θα έβλαπτε το δικαίωμα προσωπικότητας των μελών της και στράφηκε εναντίον του τηλεοπτικού καναλιού Alpha, της συγγραφέως Φρίντας Μπιούμπι και της εταιρείας παραγωγής της σειράς (Pld Production). Στη εξώδικη διαμαρτυρία τους στον τηλεοπτικό σταθμό η οποία δημοσιεύτηκε και στον Τύπο, υποστήριζαν ότι η προβολή των επεισοδίων θα επέφερε προσβολή της προσωπικότητάς τους από την παραποίηση γεγονότων και προβολή ψευδών και αναληθών περιστατικών, έκθεση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων τους με συνέπεια την ανυπολόγιστη ψυχική και ηθική βλάβη τους¹⁵³⁹.

Ο συγγραφέας Αντώνης Τσιπιανίτη βασίστηκε στη ζωή και το απότομο τέλος της ζωής του έλληνα ηθοποιού Νίκου Σεργιανόπουλου για να γράψει το βιβλίο «Ο Άντρας που αναζήτησε την αγάπη στο σκοτάδι» (2009)¹⁵⁴⁰. Η αδερφή και τα τρία ανίψια του Νίκου Σεργιανόπουλου κατέθεσαν αίτηση ασφαλιστικών μέτρων ζητώντας την απαγόρευση κυκλοφορίας του βιβλίου. Η αίτηση αποσύρθηκε μετά από τη διαβεβαίωση του συγγραφέα ότι το βιβλίο θα κυκλοφορήσει ως μυθιστόρημα¹⁵⁴¹. Όπως ήδη αναλύθηκε, το βιβλίο της Ρ. Μάνιου με τίτλο «Τρέχα Βασίλη» βασίστηκε στην επαγγελματική πορεία του ανιψιού της, του διεθνούς ποδοσφαιριστή Βασίλη Τοροσίδη¹⁵⁴². Ο ποδοσφαιριστής θεώρησε το περιεχόμενο του προσβλητικού της προσωπικότητας και της τιμής του. Ως δυσφημιστικοί προβλήθηκαν οι εξής ισχυρισμοί που περιέχονται στο βιβλίο: α) ότι κατόρθωσε να ενταχθεί στην Εθνική Ομάδα Ελπίδων αποκλειστικά εξαιτίας των παρεμβάσεων και πολιτικών γνωριμιών του πατέρα του, β) ότι στη συνέχεια της καριέρας του μετά το θάνατο του πατέρα του τον βοήθησαν οι γνωριμίες της συγγραφέως και θείας του, γ) ότι της ανέφερε ότι συναθλητές του λάμβαναν απαγορευμένες ουσίες για να βελτιώσουν την απόδοσή τους, δ) ότι έστρεφε συναισθήματα απέχθειας και μίσους για την ομάδα που μεταγράφηκε από την παιδική του ηλικία και ότι την επέλεξε έναντι της αγαπημένης του αντίπαλης ποδοσφαιρικής ομάδας αποκλειστικά με οικονομικά κριτήρια παραβλέποντας την συνειδησή του και τέλος ότι επιδεικνύει ανάρμοστη συμπεριφορά εντός του αγωνιστικού χώρου.

Όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, το δικαστήριο έκρινε ότι ο αθλητής αναγνωρίζεται από πληθώρα ομοιοτήτων με τον ήρωα του βιβλίου και από παραδοχές της συγγραφέως σε συνεντεύξεις ότι βασίστηκε στην ιστορία της ζωής του. Αναγνώρισε ότι η ελευθερία της έκφρασης της συγγραφέως προστατεύεται συνταγματικά στο άρθρο 14 παρ. 1 Σ. Όπως σημείωσε, βάσει του άρθρου 14 παρ. 3 Σ το δικαίωμα της υπόκειται σε περιορισμούς και ασκείται εντός των ορίων που χαράσσουν οι νόμοι του κράτους και επιδιώξουν την προστασία του κοινωνικού συνόλου από την καταχρηστική άσκηση του συνταγματικού αυτού δικαιώματος.

¹⁵³⁹ Κόντρα Πισσάνου με Alpha, 09.03.2009. Προσβάσιμο σε www.press-bank.gr.

¹⁵⁴⁰ Αντώνης Τσιπιανίτης, *Ο Άντρας που αναζήτησε την αγάπη στο σκοτάδι*, Αθήνα, εκδ. Μαραθιά 2009.

¹⁵⁴¹ Γεωργιάδης Ν., *Νίκος Σεργιανόπουλος, Σε ποιον έκανε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων η οικογένειά του*. 08.04.2009. Προσβάσιμο σε: http://www.yupiii.gr/gossip/c8970/Nikos_Sergianopoylos.html.

¹⁵⁴² Μανιού Ρ., *Τρέχα Βασίλη*, Αθήνα, εκδ. Άρμος 2008.

Το δικαστήριο εξέτασε τους προβαλλόμενους ως δυσφημιστικούς ισχυρισμούς. Έκρινε τους εν λόγω ισχυρισμούς ως αναληθείς με βάση τις προσκομιζόμενες αποδείξεις και τα διδάγματα της κοινής πείρας. Έκρινε ότι η συγγραφέας λόγω του στενού συγγενικού δεσμού γνώριζε την ανακρίβειά τους, παρόλα αυτά προέβη στη δημοσίευση με αναμφίβολη πρόθεση να προσβάλει την τιμή και την υπόληψη όπως προκύπτει και από το ύφος των ισχυρισμών αυτών. Αναφέρει τις εξής ενδεικτικές εκφράσεις : «*Κατάντησε ένας αγνώμων άνθρωπος ο οποίος πιστεύει σε έναν μόνο θεό. Το χρήμα*», «*Αυτά προκαλεί η πολλή δόξα, η απρόσμενη δόξα*», «*Καμαρώνει τον εαυτό του στις τηλεοράσεις και στις εφημερίδες οι οποίες κάνουν τη δουλειά τους*».

Το δικαστήριο έκρινε ότι ο ενάγων δικαιούται χρηματική αποζημίωση για ηθική βλάβη ύψους τριάντα χιλιάδων ευρώ αφού έλαβε υπόψιν το είδος, τον τρόπο και την ένταση της προσβολής, το μέσο τέλεσης, την υπαιτιότητα, τη δημοσιότητα, την επαγγελματική κοινωνική και οικονομική κατάσταση του ενάγοντος και την οικονομική κατάσταση της εναγόμενης. Διέταξε να καταχωρηθεί περίληψη της απόφασης σε εφημερίδες και να διακοπεί η κυκλοφορία και να αποσυρθεί το βιβλίο από την αγορά¹⁵⁴³. Στην απόφαση δεν γίνεται μνεία του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού για την επαγγελματική πορεία ενός ποδοσφαιριστή.

5.3. Το ειδικό ζήτημα παραπληροφόρησης του κοινού από τη παρουσίαση μιας ιστορικής προσωπικότητας.

Οι ταινίες που απεικονίζουν ιστορικές προσωπικότητες και οι βιογραφικές ταινίες ιστορικών προσωπικοτήτων υποστηρίζεται ότι μπορεί να παραπληροφορήσουν για την ιστορία ή να μην αναδείξουν την πραγματική συμβολή μιας ιστορικής προσωπικότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι η υπόθεση του αυτοκράτορα Γουλιέλμου Β' κατά του σκηνοθέτη της ταινίας «*Rasputin*», Piscator. Στην προαναφερόμενη ταινία είχαν προστεθεί 18 λόγοι και προσφωνήσεις του αυτοκράτορα σε παρελάσεις τα έτη 1900 και 1907 και παρουσιάζονταν να εκφωνούνται την εποχή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου με αποτέλεσμα να δίνεται στο κοινό εντελώς εσφαλμένη εντύπωση για την στάση του αυτοκράτορα κατά την διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Όπως σημείωσε στην απόφαση το Εφετείο Βερολίνου ο δημιουργός δεν είναι υποχρεωμένος να περιγράψει τους χαρακτήρες του με την πιστότητα ενός ιστορικού, αντιθέτως μπορεί να τους διαμορφώνει με συγγραφική ελευθερία. Όμως οι περιγραφόμενες ενέργειες και γεγονότα πρέπει να είναι ιστορικά αληθή στα κύρια χαρακτηριστικά τους. Εάν περιγράφονται μόνο μεμονωμένες επεισόδια από την ζωή ενός ατόμου της σύγχρονης ιστορίας, τότε δεν επιτρέπεται να έχουν επιλεγεί και συντεθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μεταδίδουν μια παραποιημένη ή διαστρεβλωμένη εικόνα της ουσίας και της δράσης της προσωπικότητάς του¹⁵⁴⁴.

Συγγενείς του αποβιώσαντα στρατηγού von Witzleben ο οποίος συμμετείχε στην απόπειρα δολοφονίας του Χίτλερ στράφηκαν κατά των δημιουργών της ταινίας «*Der 20. Juli*» (μτφ.Η 20η Ιουλίου). Όπως υποστήριζαν η ταινία δεν αναδείκνυε επαρκώς την εξέχουσα σημασία του στρατάρχη για το αντιστασιακό κίνημα και ότι έτσι δινόταν εσφαλμένη εντύπωση για την δράση του. Απεικονιζόταν στην ταινία μόνο σε μια σύντομη αλλά ιστορικά ορθή σκηνή. Το Πρωτοδικείο Φρανκφούρτης

¹⁵⁴³ ΠΠρΑΘ 4367/2010, Δημοσιευμένη σε ΔίΜΕΕ, 2/2011, έτος 8ο, σελ.190 επ.

¹⁵⁴⁴ Εφετείο Βερολίνου, JW 1928, σελ. 363 επ. Βλέπε αναλυτικά σε Horst von Hartlieb, *Personlichkeitsschutz und Filmfreiheit*, Ufita Vol.34, 1961, σελ. 145-168, σελ 138 και σελ 140. (μτφ. αποσπασμάτων Σ.Σκούρτης).

έκρινε ότι η ταινία αναδεικνύει αποτελεσματικά την ιστορική σημασία της προσωπικότητας του von Witzleben παρά την μικρή διάρκεια της σκηνης. Εξαιτίας των πολλών ιστορικών γεγονότων, ο σεναριογράφος της ταινίας δεν ήταν υποχρεωμένος να αναφέρει και να παρουσιάσει όλα τα δρώντα πρόσωπα με όλες τις λεπτομέρειες¹⁵⁴⁵.

Εκτός από τα ίδια τα πρόσωπα ή τους συγγενείς τους υποστηρίζεται ότι μια ψευδής απεικόνιση μπορεί να προσβάλει μια ολόκληρη κοινωνία προκαλώντας βλάβη στα συναισθήματα και τις εθνικές αξίες. Χαρακτηριστικά το 2005 υποβλήθηκε αίτηση ασφαλιστικών μέτρων για την απαγόρευση της ταινίας «Αλέξανδρος» σε σκηνοθεσία Όλιβερ Στόουν. Οι αιτούντες υποστήριξαν ότι η ταινία έχει ιστορικές ανακρίβειες, κυρίως διότι ο ήρωας εμφανίζεται ως αμφιφυλόφιλος. Το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθήνας απέρριψε την αίτηση (υπ' αριθ. 1235/2005).

Στο σκεπτικό της απόφασης αναφέρονται τα εξής : «*Το άνω κινηματογραφικό έργο με τις όποιες ιστορικές ανακρίβειες και ανακολουθίες (χρονικές), όπως και οι ίδιες οι αιτούσες εκθέτουν στην αίτησή τους, δεν αξιώνει την ακρίβεια της αναπαράστασης και μεταφοράς μιας ιστορικής περιόδου, το δε κοινό που το παρακολουθεί δεν δέχεται αυτό σαν άλλη πραγματικότητα, καθόσον δεν χαρακτηρίζεται ταινία τεκμηρίωσης (ιστορικό ντοκιμαντέρ), αλλά επικό δράμα, όπως προεκτέθηκε, με στοιχεία μυθοπλασίας, φαντασίας και υπερβολής, στην οποία ο δημιουργός της, με τη βοήθεια, τη δύναμη και την έκφραση της τέχνης παρουσιάζει και κατάθεσε τη δική του κινηματογραφική άποψη, εκδοχή και πρόταση για την ασυνήθιστη ζωή, την πολυσχιδή προσωπικότητα, τα εκπληκτικά επιτεύγματα, τη δράση και την προσφορά του ήρωα της ταινίας Μεγάλου Αλεξάνδρου. [...] ανεξάρτητα των όποιων αντιφάσεων προς τις γραπτές μαρτυρίες για δραματουργικούς λόγους, στο συνολικό αποτέλεσμα, ως έργο τέχνης, δεν αποτελεί απειλή για την ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό, αλλά και για τη νεότητα, ούτε προσβάλλει την προσωπικότητα των αιτουσών σε οποιαδήποτε εκδήλωση και έκφραση [...]. Η αναφορά στις ομοφυλοφιλικές σχέσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η οποία δεν είναι το καθοριστικό θέμα της ταινίας, επιτρέποντας στο θεατή ακόμη και να την αγνοήσει, δεν αποβλέπει σε φτηνό σκανδαλισμό αυτού (θεατή), ικανό να εξάψει τη φαντασία του και τα κατώτερα ένστικτα, με κατεύθυνση την προώθησή του στην ακολασία και ενδεχομένως, σε αντίστοιχες αξιόποινες πράξεις».*

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα έχει μια δικαστική απόφαση της ισραηλινής έννομης τάξης. Στο Ισραήλ το 1994 προβλήθηκε μια μίνι σειρά η οποία βασίστηκε σε ένα θεατρικό έργο του Motty Lerner με τίτλο «The Kastner Trial». Το έργο είχε κεντρικό θέμα το διωγμό των εβραίων από την Ουγγαρία κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Βασιζόταν στην πραγματική ιστορία του Kastner, ενός εβραίου γιατρού ο οποίος βοήθησε στην απόδραση μελών της εβραϊκής κοινότητας εκείνη την περίοδο. Μετά το τέλος του πολέμου κυκλοφόρησε μία φήμη ότι ήταν συνεργάτης των Ναζί. Ο Kastner στράφηκε εναντίον του Greenward, του προσώπου που κυκλοφόρησε τη φήμη. Μετά από μία διάσημη δίκη ο Greenward καταδικάστηκε για ψευδορκία.

Σε μια σκηνή του θεατρικού έργου που δραματοποιεί τη δίκη, ο Kastner αναφέρεται στην εβραϊκής καταγωγής Chana Szenes. Η Chana Szenes, ανήκε στη βρετανική μυστική υπηρεσία. Κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, σε μία αποστολή περνώντας τα σύνορα Γιουγκοσλαβίας προς την Ουγγαρία συνελήφθη και έπειτα δολοφονήθηκε από την Γκεστάπο. Στη θεατρική μεταφορά της

¹⁵⁴⁵ Πρωτοδικείο Μονάχου, τελεσίδικη απόφαση, UFITA Bd. 20 (1955), σελ 230 επ., Πρωτοδικείο Φρανκφούρτης/Μ, απόφαση της 22 Δεκεμβρίου 1954 τελεσίδικη απόφαση, UFITA Bd. 20 (1955) σελ 240 επ. Βλέπε αναλυτικά Horst von Hartlieb, *Personlichkeitsschutz und Filmfreiheit*, ο.π., σελ. 137-138. (μτφ. αποσπασμάτων Σ.Σκούρτης).

δίκης, ο ήρωας που ενσάρκωνε το χαρακτήρα του Kastner ανέφερε ότι η Chana Szenes λύγισε από τα βασανιστήρια και πρόδωσε τους συναγωνιστές της και όχι αυτός. Η μαρτυρία αυτή δεν υπήρχε στα επίσημα πρακτικά της δίκης. Η εν λόγω αναφορά στην εβραία ηρωίδα θεωρήθηκε ότι προκάλεσε βλάβη στα συναισθήματα του κοινού και ιδίως των θυμάτων του Ολοκαυτώματος.

Επιχειρώντας να ορίσει το δημόσιο ενδιαφέρον/συμφέρον το Δικαστήριο αναφέρει ότι αντανακλά τις βασικές πεποιθήσεις της κοινωνίας. Είναι μία έκφραση του γενικού ενδιαφέροντος από μία οργανωμένη συλλογικότητα¹⁵⁴⁶. Εμπεριέχει διάφορες πτυχές ατομικών ενδιαφερόντων. Μεταξύ αυτών είναι τα εξής: η προστασία της καλλιτεχνικής έκφρασης και δημιουργίας, η προστασία της αξιοπρέπειας και της φήμης, εν γένει η προστασία ατομικών δικαιωμάτων αλλά και η μέριμνα για την κουλτούρα, την τέχνη και τη γλώσσα, την προστασία της γλώσσας ως εργαλείο μίας εθνικής έκφρασης και πολιτιστικής αξίας, η μέριμνα για τις δημόσιες ευαισθησίες ως μία έκφραση κοινωνικής ανοχής, η διατήρηση της ιστορικής συνέχειας, ως έκφραση των εθνικών αξιών. Το δικαστήριο αποδέχεται ότι η απεικόνιση αυτή πράγματι προσβάλλει την τιμή της Szenes και τις εθνικές αξίες, το δημόσιο αίσθημα εν γένει και ιδίως τα συναισθήματα των επιζώντων του Ολοκαυτώματος.

Το Δικαστήριο προχωρεί σε διαχωρισμό μεταξύ της οριζόντιας και κάθετης στάθμισης. Οριζόντια κρίνει η στάθμιση μεταξύ των ατομικών δικαιωμάτων εν προκειμένω της προστασίας της τιμής και της ελευθερίας του λόγου η οποία όμως δεν εξετάζεται σε αυτή την υπόθεση ενώ κάθετη θεωρείται η στάθμιση ατομικών δικαιωμάτων σε σχέση με το δημόσιο συμφέρον. Σύμφωνα με το δικαστήριο, οι περιορισμοί της ελευθερίας της τέχνης χάριν του δημοσίου συμφέροντος είναι δικαιολογημένοι: α) αν είναι σύμφωνοι με το κράτος του Ισραήλ ως εβραϊκό δημοκρατικό κράτος, β) αν είναι κατάλληλοι, ανάλογοι και αναγκαίοι για να αποκατασταθεί η βλάβη. Το δικαστήριο δέχτηκε ότι και το δημόσιο συμφέρον εμπεριέχει και το ενδιαφέρον για την προστασία της ελευθερίας του λόγου και της τέχνης σε ένα δημοκρατικό κράτος αλλά και ότι η καλλιτεχνική έκφραση μπορεί να προσβάλλει τα θρησκευτικά συναισθήματα του κοινού.

Μπορούν να σταθμιστούν μέσω της αρχής της εκατέρωθεν ανοχής. Εκτιμά ότι και τα δυο δικαιώματα η ελευθερία της έκφρασης και το θρησκευτικό αίσθημα αντλούν από την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Μέσα σε μία δημοκρατική κοινωνία θα πρέπει να υπάρχει ανοχή του λόγου του άλλου που προσβάλλει και ενοχλεί αλλά και ανοχή των διαφορετικών θρησκευτικών αισθημάτων που μπορεί να υπάρχουν σε μία κοινωνία. Ο λόγος μπορεί να περιοριστεί μόνο όταν περνά το «επίπεδο ανοχής» της κοινωνίας, μόνο σε περιπτώσεις σοβαρών προσβολών του δημοσίου αισθήματος και όταν πιθανολογείται σοβαρά η βλάβη προσώπων. Κατά το σκεπτικό του δικαστηρίου, η ιστορικά ανακριβής απεικόνιση της εβραίας ηρωίδας σε ένα μυθοπλαστικό έργο δεν ξεπερνά τα όρια ανοχής του λόγου σε μία δημοκρατική κοινωνία καθώς το επίπεδο ανοχής σε περιπτώσεις, όπως της ελευθερίας της τέχνης, είναι ιδιαίτερα υψηλό. Θα πρέπει να ταράξει τα θεμέλια της αμοιβαίας ανοχής του λόγου.

Το δικαστήριο δέχτηκε ότι η αναπαράσταση της Szenes είναι ιστορικά ανακριβής, δεν είναι τεκμηριωμένη και είναι ψευδής. Σημείωσε ότι ο μυθοπλαστικός λόγος σε ταινίες και μυθιστορήματα προστατεύεται σε ένα κράτος που διασφαλίζει την ελευθερία του λόγου στους πολίτες του. Δεν θα πρέπει να ερμηνευτεί ως αποδοχή του ψεύδους αλλά ως αποδοχή μιας αντίληψης ότι ο ψευδής λόγος αποτυγχάνει όταν εκτίθεται και όχι όταν περιορίζεται. Το ψεύδος δεν καταπιέζεται με

¹⁵⁴⁶ The Supreme Court Sitting as the High Court of Justice, H CJ 6143/94.

την απαγόρευσή του αλλά με το να ενισχύονται όσοι λένε την αλήθεια. Όταν ενισχύει κανείς το δημόσιο διάλογο στο πλαίσιο μίας αγοράς ιδεών τότε αποκαλύπτονται τα ψεύδη. Έκρινε ότι δεν θα πρέπει να απαγορευτεί αυτή η ανακριβής παρουσίασή της δίνοντας την ευκαιρία να αποκαλυφθεί το μεγαλείο της καθώς μια τέτοια ψευδής αναπαράσταση δεν θα πείσει. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά το δικαστήριο, μια δημοκρατική κοινωνία δεν τιμά τους ήρωές της με το να απαγορεύει καλλιτεχνικά δημιουργήματα.

6. Χάριν της πληροφόρησης για τα κακώς κείμενα μιας κοινωνίας, Μυθιστόρημα με κλειδί.

Στην ελληνική αλλά και στη διεθνή λογοτεχνία συνήθως οι συγγραφείς γράφουν για πρόσωπα και καταστάσεις σε επαγγελματικούς χώρους στους οποίους συχνά και οι ίδιοι ανήκουν. Αποκαλύπτουν κακώς κείμενα σε χώρους όπως των γραμμάτων, της ακαδημαϊκής κοινότητας, του ποδοσφαίρου, της πολιτικής που για λόγους συντεχνιακούς δεν αποκαλύπτονται συχνά στο ευρύτερο κοινό. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν συχνά παραφθορές ονομάτων των πραγματικών προσώπων σε μια προσπάθεια να πειστούν οι αναγνώστες για την αυθεντικότητα/πιστότητα της περιγραφής. Τα πραγματικά πρόσωπα που απεικονίζονται σε αυτά τα μυθιστορήματα συνήθως αρνούνται να διαμαρτυρηθούν για να μην επιβεβαιώσουν τις υποψίες των αναγνωστών και τελικά οι ίδιοι αποκαλύψουν τη σχέση τους με όσα περιγράφονται στο βιβλίο.

Σημειώνεται δυσκολία στον ορισμό αυτού του είδους¹⁵⁴⁷. Πρόκειται για έργα που δημοσιεύονται ως μυθοπλαστικά αλλά εμπεριέχουν κάποιο μυστικό¹⁵⁴⁸. Για να αποκωδικοποιηθεί κανείς το μυστικό απαιτείται ένα κλειδί: τα πραγματικά ονόματα πίσω από τους χαρακτήρες του έργου. Στις δεκαετίες του 19ού και αρχών του 20ού το κλειδί αυτό αποκαλυπτόταν από το συγγραφέα στο στενό κύκλο των φίλων και οικείων του¹⁵⁴⁹. Από τα μέσα του 20ού και 21ού αιώνα το ρόλο αυτό αναλαμβάνουν οι λογοτεχνικοί κριτικοί οι οποίοι είτε αποκαλύπτουν στους αναγνώστες ποια πρόσωπα «φωτογραφίζει» ο συγγραφέας είτε τους προκαλούν να μαντέψουν¹⁵⁵⁰.

Ενδεικτικά νομολογιακά παραδείγματα είναι η προαναφερόμενη υπόθεση για το μυθιστόρημα του Anatole France. «Η ανταρσία των αγγέλων» (1914) αλλά και του Ιούλιου Βερν που χρησιμοποίησε την ιστορία του εφευρέτη Turpin για να γράψει το μυθιστόρημά του «Μπροστά στη Σημαία» (1896)¹⁵⁵¹. Πρόσφατα βιβλία που ανήκουν στο είδος ενδεικτικά στη γερμανική λογοτεχνία είναι «Ο θάνατος ενός κριτικού» (2004) θεωρήθηκε ένα κατ'έπιφαση αστυνομικό μυθιστόρημα του Μάρτιν Βάλβερ Σύμφωνα την υπόθεση του βιβλίου σε ένα πάρτι που γίνεται ύστερα από κάθε εκπομπή ενός πανίσχυρου λογοτεχνικού κριτικού του Ερλ Κένιγκ, το τιμώμενο πρόσωπο δολοφονείται. Οι υποψίες στρέφονται στον συγγραφέα Χανς Λαχ, που είχε κάθε λόγο να είναι εξοργισμένος με τον κριτικό μετά την εξευτελιστική δημόσια απόρριψη του έργου του από τον αδίστακτο κριτικό. Το βιβλίο προκάλεσε σκάνδαλο γιατί θεωρήθηκε ότι στόχευε στον Μαρσέλ Ράιχ Ρανίτσκι, τον κριτικό που με τα

¹⁵⁴⁷ Βλέπε για το είδος βλ. αναλυτικά Latham S., *The art of scandal*, ο.π. σελ.7

¹⁵⁴⁸ Roman A Clef The roman a clef is "a novel that represents historical events and characters under the guise of fiction." The Random House Dictionary of the English Language 1242 (1967).

¹⁵⁴⁹ Επρόκειτο συχνά για ένα είδος αστείου για γνωστά πρόσωπα του συγγραφέα προς τέρψιν του περιβάλλοντός του. Ένα κλείσιμο ματιού στους οικείους τους.

¹⁵⁵⁰ Οι συνήθειες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται είναι οι παροικούντες στην Ιερουσαλήμ που γνωρίζουν πρόσωπα και καταστάσεις κ.α.

¹⁵⁵¹ Βλέπε αναλυτικά παραπάνω κεφάλαιο πρώτο πρώτου μέρους

άρθρα του και κυρίως με την τηλεοπτική εκπομπή του καθόριζε την τύχη των νέων βιβλίων που εκδίδονταν στη Γερμανία¹⁵⁵².

Όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή μυθιστορήματα με κλειδί θεωρούνται «Σκιές στο περιστύλιο» (1999) του Γιώργου Παπαχρήστου θεωρείται ότι αναγνωρίζονται πολιτικά πρόσωπα. Το μυθιστόρημα «Σπάνιες Αλήθειες» της Σ. Σταυρακοπούλου (2008) θεωρείται ότι βασίστηκε σε πρόσωπα από τον πανεπιστημιακό χώρο. Η «Πινακοθήκη Τεράτων» του Μ. Μιχαηλίδη (2009) θεωρείται ότι αναγνωρίζονται πρόσωπα από το χώρο των ελληνικών γραμμάτων. Με γνωστά πρόσωπα από το χώρο του ποδοσφαίρου ασχολείται το μυθιστόρημα «Σκίσε το Manual» του Βασίλη Σαμπράκου (2009). Διχογνωμία εκφράζεται για το είδος. Οι λογοτεχνικοί κριτικοί που κατακρίνουν τα μυθιστορήματα αυτού του είδους μιλούν για κυνισμό εκ μέρους των συγγραφέων χωρίς τα έργα να έχουν αντίστοιχη λογοτεχνική αξία. Όσοι το υπερασπίζονται υποστηρίζουν ότι σε αυτά τα κείμενα οι συγγραφείς θέτουν στη δημόσια σφαίρα σημαντικά ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος τα οποία προσεκτικά αποσιωπούνται αλλά είναι ευρέως γνωστά και τελικά αποκαλύπτουν πως πραγματικά λειτουργεί η κοινωνία¹⁵⁵³.

7. Η προστασία της λογοτεχνίας που εμπνέεται από πραγματικές ιστορίες στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

7.1. Η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης και της ιδιωτικής ζωής στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ προστατεύεται το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή¹⁵⁵⁴. Όπως σημειώνεται, στην απόφαση *Couderc και Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, η έννοια της ιδιωτικής ζωής είναι ευρεία και δεν επιδέχεται ένα εξαντλητικό ορισμό. Εκτείνεται σε πλευρές που σχετίζονται με την προσωπική ταυτότητα, το όνομα, τη φωτογραφία και τη φυσική και ηθική ακεραιότητα. Η έννοια περιλαμβάνει και το δικαίωμα να ζει κανείς ιδιωτικά μακριά από την ανεπιθύμητη προσοχή. Περιλαμβάνει και το δικαίωμα ανάπτυξης της προσωπικότητας μέσα από τις σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους. Υπάρχει μια ζώνη αλληλεπίδρασης του προσώπου με τους άλλους ακόμα και σε δημόσιο πλαίσιο που μπορεί να εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο της

¹⁵⁵² Μπακουνάκης Ν., *Πόρνες και βιβλία. Το ομηρικό ζήτημα, τα άπαντα του Χέμινγκουεϊ, ο θάνατος του κριτικού, η παρωδία της λογοτεχνικής αγοράς*, εφ. Το ΒΗΜΑ, 23.05.2004.

¹⁵⁵³ Ενδεικτικά βλέπε τα σχόλια για το έργο του Μ. Μιχαηλίδη, *Πινακοθήκη Τεράτων*, Αθήνα, Πατάκη 2009 το οποίο πραγματεύεται το χώρο των ελληνικών γραμμάτων με παρεμφθoρές ονομάτων προσώπων που δραστηριοποιούνται στο χώρο σε Ε. Κοτζιά, *Τεκμήριο Κυνισμού*. Εφ. Καθημερινή 07.03.2010. Για υπεράσπιση του βιβλίου βλ. Μ. Χαρτουλάρη, *Αποκάλυψη Τώρα*, Τα Νέα 19.12.2009 ως αποδόμηση του ελληνικού μηχανισμού παραγωγής λογοτεχνίας καθώς και ο Δ. Κούρτοβικ, *Τα Καθημερινά μας Τέρατα* εφ. Τα Νέα 06.02.2010 που υποστηρίζεται ότι ο συγγραφέας με το βιβλίο του πετυχαίνει να αναδείξει την πολιτιστική καχεξία και ηθική παράλυση της χώρας.

¹⁵⁵⁴ Σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ 1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων. Για πρόσφατη νομολογία βλέπε υπόθεση *Annen κατά Γερμανίας* (αριθ. προσφ. 3690/10), § 55, 26 Νοεμβρίου 2015 και *Cheltsova κατά Ρωσίας*, (αριθ. 44294/06), § 79, της 13 Ιουνίου 2017).

ιδιωτικής ζωής¹⁵⁵⁵. Το δικαίωμα προστασίας της τιμής εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή¹⁵⁵⁶.

Στο άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ) κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ενεργητικής και παθητικής πληροφόρησης¹⁵⁵⁷. Οι πληροφορίες και ιδέες θα πρέπει ελεύθερα να μεταδίδονται και εκφράζονται δεν περιορίζονται μόνο σε όσες είναι ευρέως αποδεκτές αλλά και όσες προσβάλλουν, σοκάρουν, ενοχλούν και περιέχουν ένα βαθμό υπερβολής ή πρόκλησης¹⁵⁵⁸. Το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ δεν προστατεύει μόνο το δικαίωμα του καθενός να δημοσιοποιεί και να λαμβάνει πληροφορίες και ιδέες αλλά και την υποχρέωση του Τύπου να μεταδίδει όσες από αυτές αφορούν ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Ο Τύπος επίσης αναλαμβάνει και το ρόλο να ελέγχει τον τρόπο άσκησης της εξουσίας καθώς το ίδιο το κοινό δεν μπορεί το ίδιο να συγκεντρώσει αυτές τις πληροφορίες και να αναλάβει αυτό το ρόλο. Η μετάδοση αυτών των πληροφοριών, ιδεών και η άσκηση της κριτικής θα πρέπει να γίνεται με αμερόληπτο τρόπο, με καλή πίστη και ακολουθώντας δεοντολογικούς κανόνες. Για να εκπληρώσει αυτά τα καθήκοντα ο Τύπος δεν θα πρέπει να υπόκειται μόνο σε περιορισμούς που ανακύπτουν από μια πιεστική δημόσια ανάγκη¹⁵⁵⁹.

¹⁵⁵⁵ Παρ. 81.

¹⁵⁵⁶ Στην υπόθεση *Pfeifer κατά Αυστρίας της 15 Νοεμβρίου 2007*, το δικαστήριο αναγνώρισε ότι η προστασία της τιμής εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του δικαιώματος της προστασίας της ιδιωτικής ζωής. Σε αποφάσεις όπως η *Karakó κατά Ουγγαρίας* (αριθ. προσφ 39311/05) της 28 Απριλίου 2009, επιχειρήθηκε από το ΕΔΔΑ να περιοριστεί το προστατευτικό πεδίο του δικαιώματος. Όπως σημειώθηκε, προσβάλλεται μόνο όταν οι ισχυρισμοί γεγονότων είναι σημαντικά προσβλητικοί ώστε η δημοσίευσή τους αναπόφευκτα θα επηρεάσει την ιδιωτική ζωή του προσφεύγοντα. *A. κατά Νορβηγίας*, (αριθ. προσφ. 28070/06), § 64 της 9 Απριλίου 2009 και *Axel Springer AG κατά Γερμανίας* (αριθ. προσφ. 39954/08) § 83, της 7 Φεβρουαρίου 2012. Στην υπόθεση *Polanco Torres και Movilla Polanco κατά Ισπανίας* (αριθ. προσφ.34147/06) της 21 Σεπτεμβρίου 2010, σημειώθηκε ότι το δικαίωμα της τιμής υπερτερεί μόνο στις περιπτώσεις που ένα δημοσίευμα που αφορά τον προσφεύγοντα θέτει υπό αμφισβήτηση την προσωπική ταυτότητα και την ηθική του ακεραιότητα που αποτελεί μέρος της ιδιωτικής του ζωής ακόμα και αν οι ισχυρισμοί αυτοί εκφράζονται στο πλαίσιο μιας πολιτικής συζήτησης. Είναι αναγκαίο οι ισχυρισμοί να είναι επαρκώς σοβαροί ώστε να έχουν μια άμεση αρνητική επίδραση στην ιδιωτική ζωή κάποιου.

¹⁵⁵⁷ Σύμφωνα με το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. 1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας. 2. Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνas δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας. Το κείμενο της Σύμβασης που υπεγράφη 4 Νοεμβρίου 1950 όπως έχει τροποποιηθεί με Πρωτόκολλα υπ' αριθμ 11 και 14 και ισχύει. Βλέπε Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Προσβάσιμο το κείμενο σε: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf.

¹⁵⁵⁸ Όπως σημειώνεται, η ελευθερία της έκφρασης δοκιμάζεται σε αυτές τις δύσκολες περιπτώσεις όταν η διατυπούμενη γνώμη είναι προκλητική, ετερόδοξη, “αιρετική” σε σχέση με την πολιτική ορθότητα ή τις απόψεις που πλειοψηφούν και κυριαρχούν σε μια δεδομένη στιγμή σε μια κοινωνία. Η άποψη που σοκάρει κάποιες ομάδες πληθυσμού ή κάποιες συλλογικότητες. Ράμμος Χ., *Με αφορμή τα γεγονότα στο Charlie Hebdo. Προβληματισμοί γύρω από τη ελευθερία έκφρασης και τα όριά της στις δύσκολες περιπτώσεις με βάση τη νομολογία το ΕΔΔΑ*, ΔίΜΕΕ 1/2015, σελ. 39.

¹⁵⁵⁹ Στη νομολογία του ΕΔΔΑ έχει γίνει δεκτό ότι ο Τύπος είναι φύλακας φρουρός της δημοκρατίας στις αποφάσεις *Bladet Tromsø και Stensaas κατά Νορβηγίας* (αριθ. προσφ. 21980/93), § 59 της 20

Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 2 της ΕΣΔΑ, είναι θεμιτοί περιορισμοί ή κυρώσεις στην έκφραση λόγου εφόσον προβλέπονται από το νόμο και είναι αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία. Σύμφωνα με την ερμηνεία αυτής της παραγράφου από το ΕΔΔΑ, η στενή σύνδεση μεταξύ της έννοιας του «αναγκαίου» και «της δημοκρατικής κοινωνίας» υπονοεί την ύπαρξη μιας πιεστικής κοινωνικής ανάγκης αλλά και μιας αξίωσης αναλογικότητας κατά την δικανική κρίση. Τα κράτη εκτιμούν τότε αυτή η ανάγκη υπάρχει και οι κρίσεις τους τίθενται υπό τον έλεγχο του Δικαστηρίου¹⁵⁶⁰.

Σε υποθέσεις παραβίασης της ελευθερίας του λόγου η μεθοδολογία που ακολουθεί το ΕΔΔΑ είναι η εξής: Αρχικά διαπιστώνει την ύπαρξη ενός περιορισμού του λόγου. Έπειτα ελέγχει αν η δικαιολόγηση του περιορισμού αν είχε νόμιμη βάση στο εθνικό δίκαιο και την ποιότητα του σχετικού νόμου. Επίσης ελέγχει αν με τον περιορισμό το κράτος επιδίωκε ένα νόμιμο σκοπό όπως την προστασία της τιμής, το σεβασμό του τεκμηρίου αθωότητας ενός κατηγορούμενου, τη διασφάλιση του κύρους και της αμεροληψία της δικαστικής εξουσίας. Στη συνέχεια ερευνά αν ο περιορισμός ήταν αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία. Θα πρέπει να τον εξετάσει υπό το φως του συνόλου της υπόθεσης και να καθορίσει αν ήταν ανάλογος με τον νόμιμο επιδιωκόμενο σκοπό και αν οι λόγοι που προέβαλαν οι εθνικές αρχές για να το δικαιολογήσουν ήταν κρίσιμοι και επαρκείς. Το ΕΔΔΑ θα πρέπει να διαπιστώσει ότι τηρήθηκαν κριτήρια που είναι σύμφωνα με τις αρχές του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ και ότι τα εθνικά δικαστήρια βασίστηκαν σε μια αποδεκτή εκτίμηση των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών. Το επίπεδο του δικαστικού ελέγχου κάθε χώρας, όπως έχει διαμορφωθεί από τις σχετικές αποφάσεις των ανωτέρων δικαστηρίων της, λαμβάνεται ιδιαίτερος υπόψιν από το ΕΔΔΑ¹⁵⁶¹. Θεμελιώδεις αρχές όπως προκύπτει από την πλούσια και περιπτωσιολογική νομολογία του ΕΔΔΑ, είναι ότι χωρίς ανεκτικότητα στις απόψεις με τις οποίες κανείς διαφωνεί, χωρίς πλουραλισμό, χωρίς κλίμα δημοκρατικού διαλόγου, χωρίς απόρριψη των φανατισμών, δεν υπάρχει δημοκρατία και η υπάρχουσα αφυδατώνεται και μαραίνεται¹⁵⁶².

Επίσης το ΕΔΔΑ αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο αξίωμα/λειτουργήμα του προσφεύγοντα, στις δηλώσεις που έχει εκφράσει δημόσια και στο πλαίσιο που έγιναν, τη συμβολή των ισχυρισμών αυτών σε ένα διάλογο δημοσίου ενδιαφέροντος, αν οι ισχυρισμοί παραβίασαν την εμπιστευτικότητα μιας ποινικής διαδικασίας, την

Μαΐου 1999, *Thoma κατά Λουξεμβούργου* (αριθ. προσφ. no 38432/97), § 45 της 29 Μαρτίου 2001, και *Amorim Giestas και Jesus Costa Bordalo κατά Πορτογαλίας*, (αριθ. προσφυγής 37840/10), § 25, 3 Απριλίου 2014. Για το σεβασμό της δημοσιογραφικής δεοντολογίας βλέπε *Fressoz και Roire κατά Γαλλίας*, (αριθ. προσφ. 29183/95), § 54, της 21 Ιανουαρίου 1999, *Radio France και άλλοι κατά Γαλλίας*, (αριθμ προσφυγής 53984/00), § 37, 30 Μαρτίου 2004, και *July και Sarl Libération κατά Γαλλίας*, (αριθ. προσφυγής 20893/03), § 69, της 2008. Μια δόση υπερβολής και πρόκλησης είναι αποδεκτή από την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος βλέπε *Fressoz et Roire*, (αριθ. προσφυγής 29183/95) της 21 Ιανουαρίου 1999, § 45, και στην απόφαση *Mamère* κατά Γαλλίας, (αριθ. προσφ. 12697/03), § 25, 11 Οκτωβρίου 2006.

¹⁵⁶⁰ Οι αποφάσεις είναι προσβάσιμες στην ηλεκτρονική διεύθυνση του ΕΔΔΑ: www.echr.coe.int. Επίσης για επισκόπηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ σε υποθέσεις σύγκρουσης μεταξύ της ελευθερίας του λόγου και της προστασίας της τιμής και της ιδιωτικής ζωής βλέπε *Fiche thématique – Protection de la réputation*, European Court of Human rights, March 2019. Προσβάσιμο σε https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reputation_ENG.pdf.

¹⁵⁶¹ Baumbach T., *Chilling effect as a European Court of Human Right's Concept in Media Law Cases* *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 6, Issue 1, 2018, pp. 92-114, σελ.93.

¹⁵⁶² Ράμμος Χ., *Με αφορμή τα γεγονότα στο Charlie Hebdo. Προβληματισμοί γύρω από τη ελευθερία έκφρασης και τα όριά της στις δύσκολες περιπτώσεις με βάση τη νομολογία το ΕΔΔΑ*, ο.π., σελ.38.

επίδραση που είχε στην φήμη ενός άλλου προσώπου¹⁵⁶³. Το ΕΔΔΑ έχει σημειώσει ότι μια ευρεία ερμηνεία της συμβολής σε ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος μπορεί να μηδενίσει, ακυρώσει, αποδυναμώσει κάθε προστασία της ιδιωτικής ζωής ενός δημοσίου προσώπου. Για αυτό τονίζει ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο του ζητήματος δημοσίου ενδιαφέροντος εξαρτάται από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης¹⁵⁶⁴. Το δημόσιο ενδιαφέρον συνδέεται με ζητήματα που επιδρούν στο κοινό σε μια τέτοια έκταση που νόμιμα ενδιαφέρεται για αυτά και έλκει την προσοχή του σε συγκεκριμένο βαθμό ειδικά εφόσον επιδρά στην ευημερία των πολιτών της κοινότητας. Αφορά θέματα που μπορούν να δημιουργήσουν σημαντική συζήτηση για ένα σημαντικό κοινωνικό ζήτημα ή να αφορούν ένα πρόβλημα που το κοινό έχει συμφέρον να πληροφορηθεί¹⁵⁶⁵.

Το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού σε συγκεκριμένες ειδικές περιστάσεις μπορεί να επεκταθεί και σε πλευρές της ιδιωτικής ζωής των δημοσίων προσώπων με έμφαση στα πρόσωπα που ασκούν δημόσια αξιώματα. Τα πρόσωπα αυτά δεν μπορούν να διεκδικήσουν το ίδιο επίπεδο προστασίας με τα ιδιωτικά. Παρόλα αυτά ακόμα και ένα δημόσιο πρόσωπο, έχει μια νομιμη προσδοκία προστασίας και σεβασμού της ιδιωτικής του ζωής¹⁵⁶⁶. Για να κρίνει κατά πόσο μια αποκάλυψη που σχετίζεται με την ιδιωτική ζωή ενός δημοσίου προσώπου, νόμιμα εκτέθηκε στη δημόσια σφαίρα το ΕΔΔΑ λαμβάνει υπόψιν διάφορα κριτήρια ανάλογα με την υπόθεση. Κεντρικό ζήτημα είναι να διαπιστώσει αν η δημοσίευση που αποκαλύπτει στοιχεία της ιδιωτικής ζωής αφορά επίσης ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Εστιάζει σε ποιο ζήτημα τέθηκε με αφορμή αυτή την αποκάλυψη στο κοινό και στη φύση της πληροφορίας που αποκαλύφθηκε. Όπως σημειώνει, πληροφορίες που αφορούν τη σεξουαλική ζωή χωρίς να έχει δώσει τη συγκατάθεσή του το πρόσωπο θα πρέπει να εκτίθενται στο κοινό μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις¹⁵⁶⁷.

Αναφορικά με δημοσιεύματα για την ιδιωτική ζωή των δημοσίων προσώπων και ιδίως διασημοτήτων αναγνωρίζεται από το ΕΔΔΑ ότι παρότι θεωρούνται ότι έχουν κατά κύριο λόγο ψυχαγωγικούς σκοπούς ταυτόχρονα μπορούν να συμβάλει σε μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος προσθέτοντας πληροφορίες στο κοινό και αδιαμφισβήτητα εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ. Επισημαίνει ότι δημοσιεύματα που στοχεύουν μόνο να ικανοποιήσουν την περιέργεια ενός ειδικού αναγνωστικού κοινού αναφορικά με λεπτομέρειες της ιδιωτικής ζωής, όσο μεγάλη φήμη και αναγνωρισιμότητα και αν έχει ένα πρόσωπο, δεν θεωρούνται ότι συμβάλουν σε μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος για την κοινωνία¹⁵⁶⁸. Για να διαπιστώσουν τα δικαστήρια τότε μια δημοσίευση που αφορά την ιδιωτική ζωή ενός προσώπου δεν στοχεύει μόνο να ικανοποιήσει την περιέργεια του κοινού θα

¹⁵⁶³ Βλέπε υπόθεση *Brisac κατά Ρουμανίας*, (αριθ. προσφ. 26238/10) της 11 Δεκεμβρίου 2018 § 89-125.

¹⁵⁶⁴ Βλέπε *Couderc και Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, § 97.

¹⁵⁶⁵ *Couderc et Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, παρ.102.

¹⁵⁶⁶ *Von Hannover κατά Γερμανίας* (αριθ προσφ. 40660/08 και 60641/08), §§ 108-113 της 7 Φεβρουαρίου 2012, Τσεβάς Α., *Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημοσίων προσώπων έναντι των μέσων ενημέρωσης κατά την ΕΣΔΑ*, Σχόλιο στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 24. 6. 2004 (von Hannover κατά Γερμανίας), ΔίΜΕΕ, 3/2005, σελ. 347-356.

¹⁵⁶⁷ *Couderc και Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, § 98.

¹⁵⁶⁸ *Couderc και Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, § 100.

πρέπει να εξετάσουν το σύνολο της δημοσίευσης και αν στο πλαίσιο που παρουσιάζεται συνδέεται με ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος¹⁵⁶⁹.

7.2. Νομολογιακά παραδείγματα.

7.2.1. Προσβολή της τιμής από απεικόνιση σε μυθοπλαστικό έργο.

Στην υπόθεση *Jelševar και άλλοι κατά Σλοβενίας* της 11 Μαρτίου 2014 (47318/07) τα θιγόμενα πρόσωπα ήταν συγγενείς ενός συγγραφέα και υποστήριξαν ότι απεικόνισε την ιστορία της αποθανούσας μητέρας τους στο μυθιστόρημά του. Η κεντρική ηρωίδα αφού μετανάστευσε στις Η.Π.Α. από την Σλοβενία και παντρεύτηκε, επέστρεψε στη χώρα καταγωγής της και ζούσε με την οικογενειά της σε μια φάρμα. Η περιγραφή της στο βιβλίο ήταν ως μια δημιουργική, αποφασιστική και γεμάτη ενέργεια γυναίκα αλλά και ταυτόχρονα μια γυναίκα μπλεγμένη με παράνομη πώληση αλκόολ που χρησιμοποιούσε τη σεξουαλική πράξη για να χειραγωγεί τον άνδρα της. Τα ονόματα στο μυθιστόρημα δεν συνδέονταν με το θεωρούμενο ως απεικονιζόμενο υπαρκτό πρόσωπο. Οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι η ιστορία τους γελοιοποιούσε στα μάτια της τοπικής κοινότητας και άσκησαν αγωγή σε αστικά δικαστήρια. Το δικαστήριο της Σλοβενίας έκρινε ότι ένας μέσος αναγνώστης δε θα θεωρούσε ότι τα περιγραφόμενα γεγονότα αφορούν υπαρκτά πρόσωπα.

Το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι ένα μυθιστόρημα αποτελεί μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης που προστατεύεται από το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ και απολαμβάνει υψηλό επίπεδο προστασίας. Η χρήση ενός πραγματικού προσώπου ως προτύπου για ένα μυθοπλαστικό χαρακτήρα είναι συνήθης στο λογοτεχνικό χώρο. Στην συγκεκριμένη υπόθεση το Συνταγματικό Δικαστήριο τη Σλοβενίας συμπέρανε ότι το λογοτεχνικό βιβλίο αποτελούσε ένα έργο μυθοπλασίας και η ιστορία που αφηγείται δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι συνδέεται με πραγματικά πρόσωπα από το μέσο αναγνώστη. Κατά την γνώμη του ΕΔΔΑ, είχε επιτευχθεί σε εσωτερικό επίπεδο μια δίκαιη εξισορρόπηση των δικαιωμάτων. Θα πρέπει να έχει σημαντικούς λόγους για να υποκαταστήσει με τη δική του άποψη εκείνη των εθνικών δικαστηρίων. Δεν ήταν προφανές ότι η ιστορία απεικόνιζε την συγκεκριμένη οικογένεια και ακόμα και αν το έκανε δεν θα πληρούσε τις προϋποθέσεις πρόκλησης βλάβης στην τιμή του προσφεύγοντα. Τα επίμαχα αποσπάσματα δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως προσβλητικά, το ύφος και οι εκφράσεις που χρησιμοποιείται δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ως προσβλητικές ή υποτιμητικές. Για αυτό το 2014, το ΕΔΔΑ απέρριψε το αίτημα εξέτασης της προσφυγής¹⁵⁷⁰.

Η δεύτερη από τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ που σχετίζεται με την παραβίαση της ιδιωτικής ζωής/τιμής από ένα έργο μυθοπλασίας είναι η υπόθεση *Almeida Leitão Bento Fernandes κατά Πορτογαλίας* (αριθ. προσφ. 25790/11) της 12 Μαρτίου 2015. Η Maria de Fátima Almeida Leitão Bento Fernandes έγραψε ένα μυθιστόρημα με θέμα ένα οικογενειακό δράμα στην πορτογαλική κοινότητα της διασποράς στις Η.Π.Α. με τίτλο «The Palace of flies». Το υπέγραψε με ψευδώνυμο, το εξέδωσε σε εκατό μόνο αντίτυπα που μοίρασε σε φίλους και συγγενείς της. Η οικογένεια του συζύγου της θεώρησε ότι το μυθιστόρημα απεικόνιζε την οικογενειακή τους ιστορία και προσέβαλε την τιμή της οικογένειάς τους.

Το μυθιστόρημα αφηγείται την ιστορία μιας οικογένειας ξεκινώντας από την

¹⁵⁶⁹ *Couderc et Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, παρ.102.

¹⁵⁷⁰ Registrar of the Court. Press Release. Conviction for libel of the author of a novel relating family dramas did not infringe her freedom of expression. 12. 03. 2015, σελ. 1.

εποχή που μετανάστευσε στις Η.Π.Α. και έκανε την περιουσία του ο παππούς της οικογένειας. Περιέγραφε τους τρεις γάμους του, τα παιδιά του και την πορεία της ζωής τους. Η μητέρα του συζύγου της συγγραφέως, ο θείος του, η θεία και η ξαδέλφη του στράφηκαν εναντίον της. Η μητέρα του παρουσιαζόταν ως φιλόδοξη, τσιγκούνα, μοχθηρή, παράλογη, άπληστη και υπολογίστρια που εγκατέλειψε τον άνδρα της στο νεκροκρέβατό του και είχε μια σχέση με τον αδελφό του. Ο θείος του εμφανιζόταν ως μέλος της μυστικής αστυνομίας κατά τη διάρκεια του καθεστώτος του Salazar στην Πορτογαλία που θεωρείται ότι οδήγησε στην φυλάκιση εκατοντάδων πολιτικών αντιφρονούντων. Η ξαδέλφη του συζύγου του απεικονιζόταν ως μια ακόλαστη γυναίκα που ζούσε έκλυτο βίο και ήταν κακή μητέρα για τα παιδιά της.

Το Πρωτοβάθμιο Δικαστήριο στην Πορτογαλία έκρινε ότι πράγματι η συγγραφέας είχε υπερβεί τα όρια της καλλιτεχνικής της ελευθερίας. Τα μέλη της οικογένειας αναγνωρίζονταν από τις σημαντικές ομοιότητες των προσώπων όπως συγγενικές μεταξύ τους σχέσεις, προσωπικά γεγονότα, εξωτερική εμφάνιση, λεπτομέρειες της οικογενειακής ζωής και του μέρους που εκτυλισσόταν η πλοκή. Ο αρχηγός της οικογένειας είχε αγοράσει στις Η.Π.Α. ένα σπίτι που ήταν γνωστό ως «Παλάτι των μυγών» (αγγλ. Palace of flies). Τα πρόσωπα και οι συγγένειες ήταν γνωστά στα πρόσωπα στα οποία χαρίστηκαν τα λίγα αντίτυπα αυτού του βιβλίου. Έκρινε επίσης ότι η περιγραφή των προσώπων στο βιβλίο ήταν δυσφημιστική.

Παρότι παραδέχτηκε ότι η συγγραφέας πραγματι έκανε έρευνα για την περίοδο της πορτογαλικής ιστορίας που εκτυλισσόταν μέρος της πλοκής, παράλληλα τόνισε ότι εμπνεύστηκε από τα πρόσωπα της οικογένειας του συζύγου της. Αφηγήθηκε γεγονότα που πράγματι συνέβησαν και εύκολα μπορούσε κανείς να τα συνδέσει με την ιστορία αυτής της οικογένειας. Το έργο αποτελεί μια παρέλαση χαρακτήρων που ανταποκρίνεται στα μέλη της οικογένειας αυτής και κάποια από τα αφηγούμενα γεγονότα απεικονίζουν πραγματικά περιστατικά. Είναι αναγνωρίσιμα στο κοινό και για αυτό δεν εμπίπτει στην κατηγορία της μυθοπλασίας ή καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Το Δικαστήριο της Σλοβενίας έκρινε ότι τα μέλη της οικογένειας παρουσιάζονταν με δυσφημιστικό τρόπο. Ουσιαστικά δημιούργησε μια υποψία για τα μέλη της οικογένειας και δημιούργησε αμφισβήτηση για την αξία τους με αποτέλεσμα να προσβάλει την τιμή και την υπόληψή τους. Ουσιαστικά άντλησε από μια εμπειρική πραγματικότητα και πρόσθεσε καταστάσεις και μυθοπλαστικά πρόσωπα. Τελικά τα υπαρκτά πρόσωπα, απορροφήθηκαν από τη μυθοπλασία. Με πρόθεση αναφέρθηκε σε πραγματικά πρόσωπα με προσβλητικό τρόπο. Το δικαστήριο επιδίκασε αποζημίωση συνολικά πάνω από 50.000 ευρώ στο θείο, τη θεία, τη ξαδέλφη, την αδελφή και τη μητέρα του συζύγου της συγγραφέως. Η έφεση της συγγραφέως απορρίφθηκε και εξάντλησε τα εθνικά ένδικα μέσα.

Εκείνη προσέφυγε στο ΕΔΔΑ με τους εξής ισχυρισμούς. Παραδέχτηκε ότι το βιβλίο της βασίζεται σε πραγματικά περιστατικά. Αφηγείται την ιστορία μιας οικογένειας μεταναστών με στόχο να μιλήσει για ένα δημοσίου ενδιαφέροντος ζήτημα, τα προβλήματα της μετανάστασης στις Η.Π.Α. και ειδικά της κοινότητας της πορτογαλικής διασποράς. Πολλοί αναγνώστες πέραν της οικογένειας του συζύγου της αναγνώρισαν τους εαυτούς τους στους χαρακτήρες της ιστορίας. Η απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου εμπεριέχει μια αντίφαση. Το δικαστήριο δέχτηκε ότι το βιβλίο εμπνέεται από την ιστορία μιας οικογένειας αλλά τη δυσφημεί δεν είναι πιστή στους χαρακτήρες και στην πραγματικότητα. Η αποζημίωση των 50.000 ευρώ είναι δυσανάλογη για την βλάβη που προκάλεσε η έκδοση ενός βιβλίου μόλις 100 αντιτύπων και τον αντίκτυπο που μπορούσε να έχει ένας τόσο περιορισμένος αριθμός

αντιτύπων στο κοινό. Παράλληλα μια τέτοια απόφαση έχει αποτρεπτική επενέργεια στην ελευθερία της έκφρασης.

Από τη μεριά της κυβέρνησης της Πορτογαλίας υποστηρίχθηκε ότι πρόκειται για ένα δικαιολογημένο- σε μια δημοκρατική κοινωνία- περιορισμό της ελευθερίας έκφρασης, όπως προστατεύεται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Η συγγραφέας βασίστηκε στην οικογενειακή ιστορία του συζύγου της. Περιέγραψε πρόσωπα με αναγνωρίσιμο τρόπο και μετέπειτα επινόησε με τη φαντασία της χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς και εμπειρίες τους. Με αυτό τον τρόπο διεστρέβλωσε την εικόνα και δυσφήμησε τα πρόσωπα πίσω από τα προσωπεία, αναγκάζοντάς τους να αντιπαραθέσουν το πραγματικό με το φανταστικό. Η αποζημίωση ήταν ανάλογη της βλάβης που προκάλεσε εξαιτίας του είδους των αφηγούμενων γεγονότων και των κρίσεων που προέκυψαν από αυτές εις βάρος της αξίας της οικογένειας του συζύγου της.

Το ΕΔΔΑ ομόφωνα αλλά μόνο με πενταμελή σύνθεση έθεσε ως εξεταζόμενο ζήτημα αν οι δικαστικές αρχές πέτυχαν μια δίκαιη ισορροπία μεταξύ του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής των μελών της οικογένειας. Έκρινε ότι πρόκειται για μια σύγκρουση δικαιωμάτων που επιλύεται με την τεχνική της στάθμισης. Τα δικαιώματα κρίνονται ως ισότιμα. Το δικαστήριο έκρινε ότι το εθνικό δικαστήριο πράγματι ακολούθησε τα κριτήρια που έχει διαμορφώσει η νομολογία του ΕΔΔΑ. Έκρινε ότι το μέτρο της αποζημίωσης που επιβλήθηκε ήταν ανάλογο της έντασης της βλάβης λαμβάνοντας υπόψιν και την οικονομική κατάσταση της συγγραφέως.

7.2.2. Ζητήματα από τη μη μυθοπλασιακή λογοτεχνία.

7.2.2.1. Στα πλαίσια της πολιτικής κριτικής.

Οι συγγραφείς μη μυθοπλασιακής λογοτεχνίας είτε ασχολούνται με πολιτικά εγκλήματα στο πλαίσιο μιας πολιτικής κριτικής είτε με εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου με ψυχαγωγικούς σκοπούς ή/και μελέτης ενός κοινωνικού φαινομένου. Χαρακτηριστική υπόθεση που εκδίκασε το ΕΔΔΑ είναι η *Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφ. 21279/02 και 36448/02) της 22 Οκτωβρίου 2007. Το 1998 κυκλοφόρησε «Η δίκη του Ζαν Μαρί Λεπέν» του συγγραφέα Mathieu Lindon¹⁵⁷¹. Ο συγγραφέας βασίστηκε σε πραγματικά περιστατικά. Το 1995 οπαδοί του γαλλικού ακροδεξιού κόμματος σε μια πορεία δολοφόνησαν ένα νεαρό μαροκινό ενώ λίγες μέρες αργότερα μέλη του ίδιου κόμματος δολοφόνησαν στη Μασσαλία ένα νεαρό Γάλλο με καταγωγή από τις Κομόρες. Στις δίκες τους, κατέθεσε ο ακροδεξιός πολιτικός και αρχηγός του Εθνικού Μετώπου, Ζαν Μαρί Λεπέν, υποστηρίζοντας ότι οι κατηγορίες κατά μελών του κόμματός του ήταν κατασκευασμένες από εχθρούς του με σκοπό να πλήξουν το κόμμα και τον ίδιο προσωπικά. Τον Ιούνιο του 1998, οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν.

Κεντρικό πρόσωπο του μυθιστορήματος του Lindon είναι ένας Εβραίος, αριστερών πεποιθήσεων, ομοφυλόφιλος δικηγόρος, ο οποίος υπερασπίζεται ένα μέλος του γαλλικού ακροδεξιού κόμματος, που κατηγορείται για την εν ψυχρώ δολοφονία ενός νεαρού μαροκινού. Επέλεξε να φέρει στο εδώλιο στη θέση του κατηγορουμένου τον ίδιο τον Λεπέν και τις ιδέες του. Από τις πρώτες σελίδες του βιβλίου, ο αφηγητής θέτει το ερώτημα για την ευθύνη που υπέχει ο Λεπέν ως αρχηγός

¹⁵⁷¹ Lindon M., *Η δίκη του Ζαν-Μαρί Λεπέν*, μτφ. Μίτλεττον Φίλιππος, Αθήνα, Πόλις, 1999.

του ακροδεξιού κόμματος, για το έγκλημα του νεαρού οπαδού του. Ο δολοφόνος είναι θύτης ή θύμα της μισαλλόδοξης ρητορείας του Λεπέν που εκμεταλλεύεται την αμάθεια και την οικονομική και κοινωνική ανασφάλεια των οπαδών του; Σε αποσπάσματα του βιβλίου, ο Λεπέν χαρακτηρίζεται από τους μυθιστορηματικούς ήρωες ως αρχηγός μιας συμμορίας δολοφόνων, ως φασίστας και δολοφόνος. Σκοπός του συγγραφέα ήταν να αναδείξει την αναποτελεσματικότητα του αντιρατσιστικού κινήματος στη Γαλλία και τις εγγενείς δυσκολίες αντιμετώπισης με δημοκρατικά μέσα του αναδυόμενου φασισμού¹⁵⁷².

Ο Λεπέν μήνυσε για δυσφήμιση τον συγγραφέα και τον εκδότη του βιβλίου. Ο Lindon υποστήριξε ότι οι ήρωες του βιβλίου αναφέρονται στο Λεπέν και του προσάπτουν τα ίδια που στην πραγματικότητα όλοι του προσάπτουν. Στόχος του μυθιστορήματος δεν ήταν να δυσφημήσει τον συγκεκριμένο πολιτικό αλλά να τον τοποθετήσει στο κοινωνικό πλαίσιο χωρίς να τον παραποιήσει. Ο αναγνώστης ξέρει από την πρώτη κιόλας γραμμή του βιβλίου ότι διαβάσει ένα μυθιστόρημα¹⁵⁷³.

Το 1999 το πρωτοβάθμιο ποινικό δικαστήριο καταδίκασε τον συγγραφέα και τον εκδότη του για δυσφήμιση. Σύμφωνα με τη γνώμη του Δικαστηρίου, παρόλο που το βιβλίο χαρακτηρίζεται ως μυθιστόρημα, ήδη στον τίτλο αναφέρεται σε ένα πραγματικό πρόσωπο, στον ακροδεξιό πολιτικό Λεπέν. Στην περιγραφή του βιβλίου στο οπισθόφυλλο, αναφέρεται ότι στόχος του βιβλίου είναι να προβάλει τις ιδεολογικές και πολιτικές ευθύνες του Λεπέν. Κατά συνέπεια ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται αμέσως ότι πέρα από τη μυθιστορηματική δίκη, στόχος του βιβλίου είναι να αναδείξει τις ευθύνες του αρχηγού του ακροδεξιού κόμματος¹⁵⁷⁴. Ο ισχυρισμός ότι ο Λεπέν είναι αρχηγός μιας συμμορίας φονιάδων στο πλαίσιο του βιβλίου συνιστά δυσφημιστικό ισχυρισμό καθώς ο συγγραφέας ισχυρίζεται ότι το ρατσιστικό έγκλημα που διέπραξε ο πρωταγωνιστής του μυθιστορήματος, μέλος του κόμματος του ακροδεξιού πολιτικού, οφείλεται στο γεγονός ότι εμπνεύστηκε από τις ιδέες του. Δεν έχει επίδραση στη δυσφημιστική φύση το γεγονός ότι ο χαρακτήρας του βιβλίου και το περιγραφόμενο έγκλημα έχουν επινοηθεί από το συγγραφέα. Αντιθέτως, όπως αναφέρει στο σκεπτικό του το δικαστήριο, σκοπός του συγγραφέα είναι να πιστέψει ο αναγνώστης ότι ένα τέτοιο σενάριο είναι πολύ πιθανό και ο ακροδεξιός πολιτικός θα μπορούσε να είναι υπεύθυνος δεδομένης της ιδεολογίας του. Το δικαστήριο αποδέχεται ότι η περιγραφή του εγκλήματος απέχει από το πραγματικό έγκλημα. Παρόλα αυτά θεωρεί ότι ο συγγραφέας «*αναγκάζει τον αναγνώστη να θυμηθεί τον πραγματικό φόνο που έγινε μετά από μια πορεία του ίδιου του κόμματος*». Στα υπόλοιπα δυσφημιστικά αποσπάσματα θεωρήθηκε ότι περιέχουν ισχυρισμούς του συγγραφέα ότι ο Λεπέν χρησιμοποιεί τη ζωή και το θάνατο των οπαδών του για προσωπικούς πολιτικούς σκοπούς. Το δικαστήριο παρατηρεί σχετικά ότι ο συγγραφέας δεν γράφει απλώς ένα έργο φαντασίας.

¹⁵⁷² Για κριτική του βιβλίου, βλ. Κατσουλάρης Κ., *Η ενδυνάμωση του φασιστικού κινήματος στην Ευρώπη και η αδυναμία της λογικής να επιβληθεί σε μια Γαλλία που φλέγεται από αντιπαραθέσεις χρόματος, καταγωγής και ιδεολογικής τοποθέτησης*, εφ. Το ΒΗΜΑ, 18.07.1999.

¹⁵⁷³ Θεοδόσης Γ., *Η ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 120.

¹⁵⁷⁴ Όπως σημειώνεται στην απόφαση: ο αναγνώστης έτσι καθίσταται αμέσως γνώστης του γεγονότος ότι η φανταστική δίκη είναι ένα προκάλυμμα για άμεση κριτική κατά του Jean-Marie Le Pen, ιδιαίτερα αφού τα γεγονότα που περιγράφονται είναι ευρέως και προφανώς εμπνευσμένα από πραγματικά γεγονότα, τα οποία είχαν μεγάλη επίδραση στην κοινή γνώμη. Ακολούθως, αν και πρόκειται για μυθιστόρημα και, μολονότι οι προσβλητικές παρατηρήσεις γίνονται μόνο από φανταστικούς χαρακτήρες, δεν μπορεί να μην παρατηρηθεί ότι το έργο επιχειρεί καθαρά να μεταδώσει εκφρασμένες ιδέες και να διαμορφώσει μια συγκεκριμένη εικόνα για τον Ζαν Μαρί Λεπέν, το κόμμα του και τη συμπεριφορά του. Η ταξινόμηση των κατηγοριών δεν μπορεί γι' αυτό να κριθούν μόνο επί τη βάσει της τεχνικής που επιστρατεύεται γι' αυτό το σκοπό.

Σε δεύτερο βαθμό, το δικαστήριο θεώρησε το μυθιστόρημα αναμίγνυε την πραγματικότητα με τη φαντασία. Παρατήρησε ότι αν και η ιστορία ήταν φανταστική, ο αρχηγός του Εθνικού Μετώπου, είναι ένα υπαρκτό πρόσωπο, το οποίο εκπροσωπεί τον «πυρήνα» γύρω από τον οποίο αναπτύσσονται οι φανταστικοί χαρακτήρες και σε σχέση με τον οποίο διαμορφώνονται. Όπως σημείωσε, οι ιδέες, η ρητορική, οι πράξεις και οι χειρονομίες του Λεπέν περιγράφονται με μεγάλη ακρίβεια στο μυθιστόρημα. Συμφωνούν αδιαμφισβήτητα με την πραγματική παρουσίαση των ιδεών του Εθνικού Μετώπου σε ανταποκρίσεις της γαλλικής πολιτικής ζωής.

Έκρινε ότι τέσσερα από τα έξι επίμαχα αποσπάσματα του βιβλίου εκφράζουν την άποψη του αφηγητή και συμπίπτουν με τις ιδέες του συγγραφέα. Εκφεύγουν από το έργο ως σύνολο. Τα άλλα μπορούν να αποδοθούν μόνο στον μυθοπλαστικό χαρακτήρα που κάνει τις σχετικές παρατηρήσεις, στο μέτρο που ο συγγραφέας διαχωρίζει ειλικρινά τον εαυτό του από αυτές τις παρατηρήσεις σε όλο το έργο είτε μέσω του αφηγητή είτε με άλλους τρόπους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το βιβλίο δεν αποτελούσε μόνο κριτική της ιδεολογίας και της πολιτικής του ακροδεξιού κόμματος αλλά προσωπική επίθεση κατά του Λεπέν. Στόχος του συγγραφέα ήταν να ενισχύσει τα εχθρικά αισθήματα των αναγνωστών απέναντι στο Λεπέν και στο κόμμα του.

Όπως σημειώθηκε επίσης, ο συγγραφέας δεν προσκόμισε επαρκή απόδειξη ώστε να θεμελιώσει τη χρήση των όρων που θεωρήθηκαν ως δυσφημιστικοί (αρχηγός συμμορίας φονιάδων, υπερασπιστής της διάπραξης ενός φόνου). Τα άρθρα εφημερίδων που προσκόμισε δεν έχουν επαρκή αποδεικτική αξία. Είναι ανεπαρκή για την υποστήριξη μιας εγκληματικής συμπεριφοράς του πολιτικού. Αν ο λόγος του θεωρείται κριτική επί του πολιτικού δεν ήταν επαρκώς νηφάλια. Όπως τονίστηκε, ο Λεπέν περιγράφεται ως βρικόλακας που τρέφεται με την στιφάδα των ψηφοφόρων του, αλλά μερικές φορές και με το αίμα τους, γεγονός που ξεπερνά σαφώς τα επιτρεπτά όρια σε τέτοια θέματα. Με αυτό το σκεπτικό καταδίκασε το συγγραφέα και τον εκδότη του βιβλίου για δυσφήμιση και επέβαλε χρηματική αποζημίωση¹⁵⁷⁵.

Μετά την αμετάκλητη καταδίκη τους από τη Γαλλική δικαιοσύνη, ο Lindon, ο εκδότης του βιβλίου και ο εκδότης της εφημερίδας προσέφυγαν στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹⁵⁷⁶. Υποστήριζαν ότι οι αποφάσεις των Γαλλικών Δικαστηρίων παραβίασαν την ελευθερία της έκφρασής τους, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Όπως υποστήριζαν, ένας συγγραφέας έχει δικαίωμα να καθορίζει τη σχέση του έργου του με την πραγματικότητα. Οι χαρακτηρισμοί του Λεπέν στο βιβλίο, που τα δικαστήρια έκριναν ως δυσφημιστικούς ήταν εκφράσεις των ηρώων του μυθιστορήματος και όχι απόψεις του συγγραφέα. Στο βιβλίο ο συγγραφέας ανέφερε τα επιχειρήματα των αντιρατσιστικών οργανώσεων και των αριστερών κομμάτων για τα ρατσιστικά εγκλήματα. Στο πλαίσιο αυτό ασκούσε κριτική στην ιδεολογία και τις πρακτικές του γαλλικού ακροδεξιού κόμματος.

Σύμφωνα με την άποψη του ΕΔΔΑ ένα άτομο μπορεί να υποστεί δυσφήμιση μέσω της δημιουργίας ενός χαρακτήρα σε ένα μυθιστόρημα όταν έχει υπάρξει προσβολή όταν δηλ. το κοινό έχει αναπόφευκτα οδηγηθεί να συνδέσει ζωντανά πρόσωπα με φανταστικά και μπορεί να αποδοθεί εσφαλμένη κρίση στο συγγραφέα. Σχετικά με το επιχείρημα που προέβαλε η υπεράσπιση ότι το Εφετείο του Παρισιού

¹⁵⁷⁵ Εκτός από τον εκδότη και το συγγραφέα του βιβλίου, καταδικάστηκε για δυσφήμιση και ο εκδότης της εφημερίδας Liberation επειδή δημοσίευσε μια επιστολή διαμαρτυρίας κατά της απόφασης ενενήντα επτά συγγραφέων. Στην επιστολή αναφέρονταν όλα τα αποσπάσματα του βιβλίου που το Δικαστήριο είχε κρίνει ως δυσφημιστικά.

¹⁵⁷⁶ Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας (αριθ. προσφ. 21279/02 και 36448/02) της 22 Οκτωβρίου 2007. Η απόφαση μεταφρασμένη στα ελληνικά βλ. Β. Σωτηρόπουλος. Προσβάσιμη σε ιστότοπο [www. E-lawyer.com](http://www.E-lawyer.com).

ταύτισε τις σκέψεις του συγγραφέα με τα λόγια φανταστικών χαρακτήρων χωρίς μάλιστα να τηρείται συνοχή στο συλλογισμό του στην εξέταση όλων των αποσπασμάτων δημιουργώντας σύγχυση για τα όρια του επιτρεπόμενου λόγου, το δικαστήριο έκρινε ότι το κριτήριο του διαχωρισμού του συγγραφέα από το έργο του, όπως εφαρμόστηκε από το Εφετείο του Παρισιού, λειτούργησε υπέρ του συγγραφέα καθώς μειώθηκαν τα δυσφημιστικά αποσπάσματα. Επίσης θεώρησε ότι το Εφετείο ακολούθησε μια μετρημένη προσέγγιση, επικρίνοντας τους προσφεύγοντες όχι επειδή δεν απέδειξαν την ακρίβεια των επίμαχων ισχυρισμών, αλλά επειδή απέτυχαν να προβούν σε μια «βασική επαλήθευση» σχετικά με αυτούς. Το ΕΔΔΑ υιοθέτησε το σκεπτικό του γαλλικού δικαστηρίου. Ο Λεπέν πράγματι αναγνωρίζεται γιατί οι ιδέες, η ρητορική, οι πράξεις και οι χειρονομίες του περιγράφονται με μεγάλη ακρίβεια στο μυθιστόρημα. Συμφωνούν αδιαμφισβήτητα με την πραγματική παρουσίαση των ιδεών του Εθνικού Μετώπου σε ανταποκρίσεις της γαλλικής πολιτικής ζωής. Επίσης συμφώνησε ότι οι κατηγορούμενοι όφειλαν να προσκομίσουν επαρκή απόδειξη για τις ισχυρισμούς, να έχει προηγηθεί βασική επαλήθευσή τους¹⁵⁷⁷.

Οι διαφωνούντες με την απόφαση δικαστές σημείωσαν ότι το κριτήριο διαχωρισμού του συγγραφέα από το έργο του ως σαθρό ιδιαίτερα λόγω της ασυνέπειας που εφαρμόστηκε από το Εφετείο του Παρισιού στο συγκεκριμένο κείμενο. Επίσης έκριναν ότι ο Λεπέν με την συμπεριφορά που έχει επιδείξει θα πρέπει να επιδεικνύει μεγαλύτερη ανεκτικότητα στις κριτικές και επιθέσεις εναντίον του. Σημείωσαν ότι σε προηγούμενες αποφάσεις του ΕΔΔΑ έχει κριθεί ότι προϋπόθεση επίκλησης πραγματικών γεγονότων στα οποία έχουν βασιστεί αξιολογικές κρίσεις είναι λιγότερο αυστηρή όταν είναι ήδη γνωστά στο ευρύ κοινό. Έκριναν ότι είναι λάθος η κρίση του Δικαστηρίου ότι δεν είχε διεξαχθεί μια στοιχειώδης επαλήθευση σε σχέση με τα γεγονότα και την πραγματικότητα. Επαρκής πραγματική βάση αυτών των ισχυρισμών μπορεί να αντληθεί από τις διάφορες καταδίκες του Ζαν Μαρί Λεπέν καθ' όλη τη διάρκεια της πολιτικής του καριέρας.

7.2.2.2. Στα πλαίσια πραγμάτευσης ενός εγκλήματος.

Στη νομολογία του ΕΔΔΑ δεν καταγράφονται υποθέσεις κατά συγγραφέων μη μυθοπλασιακής λογοτεχνίας οι οποίοι ασχολούνται με εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου με ψυχαγωγικούς ή/και κοινωνιολογικής μελέτης σκοπούς. Όμως το ΕΔΔΑ έχει εκδικάσει υποθέσεις προσώπων που στρέφονται κατά δημοσιογράφων γιατί σε άρθρα τους αποκαλύπτουν ότι κατηγορήθηκαν για ένα έγκλημα ή ότι επανέφεραν στη δημοσιότητα ένα παλιό και ξεχασμένο έγκλημα ή ότι έχουν αποκαλύψει απόρρητα στοιχεία από δικαστικές υποθέσεις. Με μια σειρά απόφασεων το ΕΔΔΑ διερευνά τα θεμιτά όρια στην δημοσίευση κατηγοριών εναντίον ενός προσώπου, της έρευνας για ένα έγκλημα, της μετάδοσης εμπιστευτικών πληροφοριών

¹⁵⁷⁷ Για τη διάκριση μεταξύ ισχυρισμών γεγονότων και αξιολογικών κρίσεων βλέπε την απόφαση *De Haes και Gijssels κατά Βελγίου* της 24 Φεβρουαρίου 1997 (αριθ. προσφ.19983/92). Οι πρώτοι θα πρέπει να αναδεικνύονται αλλά οι δεύτεροι δεν χρειάζεται. Η επιβολή μιας τέτοιας υποχρέωσης θα επέφερε προσβολή στην ίδια την ελευθερία της γνώμης όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ. Για τις αξιολογικές κρίσεις απαιτείται μια επαρκής πραγματολογική βάση αλλιώς η έκφραση μπορεί να θεωρηθεί υπερβολική και ο περιορισμός να κριθεί αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία. Βλέπε *Peana Constantinescu κατά Ρουμανίας* (αριθ. προσφ. 32564/04), της 11 Δεκεμβρίου 2012. Αφορούσε την βιογραφία ενός ακαδημαϊκού οικονομολόγου που είχε γραφεί από την κόρη του. Σε αυτή αναφερόταν σε ένα άλλον οικονομολόγο υποστηρίζοντας ότι είχε εμπλακεί σε δόλια δραστηριότητα και είχε κακοδιοικήσει τα οικονομικά μιας ένωσης. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ενέπιπτε σε ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος και ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν έλαβαν επαρκώς υπόψιν ότι αφορούσε δημόσιο πρόσωπο και την διάκριση μεταξύ άποψης και ισχυρισμού γεγονότος.

για μια εκκρεμή δικαστική υπόθεση καθώς και ζητήματα επαναφοράς στη δημοσιότητα ενός παλιότερου εγκλήματος.

Ενδεικτικά στην υπόθεση *White κατά Σουηδίας* (αριθμ. προσφ.42435/02) της 19 Σεπτεμβρίου 2006, ο προσφεύγων ήταν γνωστός για την εγκληματική του δράση, υποστήριξε ότι τα δικαστήρια της Σουηδίας απέτυχαν να προστατέψουν το όνομα και την τιμή του καθώς οι εφημερίδες της χώρας προέβαλαν ότι του είχε ασκηθεί δίωξη για ποινικά αδικήματα μεταξύ αυτών ότι είχε δολοφονήσει τον Πρώην Σουηδό Πρωθυπουργό. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν παραβιάστηκε το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ καθώς οι δημοσιογράφοι παρουσίασαν με καλή πίστη τις κατηγορίες εναντίον του. Θεώρησε ότι οι αρμόδιες δικαστικές αρχές της Σουηδίας προχώρησαν σε μια προσεκτική εξέταση της υπόθεσης και εξισορρόπησαν τα αντικρουόμενα συμφέροντα. Το δημόσιο ενδιαφέρον δημοσιοποίησης των πληροφοριών αυτών ήταν υπέρτερο του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής του.

Στην υπόθεση *A. κατά Νορβηγίας* (αριθμ. προσφ. 28070/06) της 9 Απριλίου 2009 η προσφεύγουσα συνδέθηκε από δημοσιεύματα εφημερίδων με το βιασμό και την δολοφονία δυο μικρών κοριτσιών στην περιοχή Baneheia. Όπως μεταδόθηκε η είδηση, αμέσως μετά την ανάκρισή της από τις αστυνομικές αρχές για πάνω από 10 ώρες, δυο άνδρες συνελήφθησαν ως ένοχοι. Όπως υποστήριξε, αυτά τα δημοσιεύματα επέφεραν σοβαρή βλάβη στην τιμή και τη φήμη της. Επίσης παρενοχλήθηκε από δημοσιογράφους που επιδίωκαν με διαρκή και πιεστικό τρόπο τη φωτογραφίσουν και να της πάρουν συνεντεύξεις σε μια περίοδο της ζωής της που προσπαθούσε να επανενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν κατόρθωσαν μια δίκαιη εξισορρόπηση των δικαιωμάτων. Παραβιάστηκε το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής της. Ο τρόπος που μετέδωσαν την είδηση άφηνε υπόνοιες ότι η προσφεύγουσα ήταν ένοχη. Δεν αιτιολογήθηκε γιατί μια τέτοια δυσφημιστική παρουσίαση δικαιολογείται χάριν της πληροφόρησης του κοινού και γιατί το κοινό έχει το δικαίωμα να το πληροφορηθεί. Όπως σημείωσε το ΕΔΔΑ, συνεπεία αυτής της παρουσίασης και της παρενόχλησης από τα ΜΜΕ ήταν η προσφεύγουσα δεν μπόρεσε να διατηρήσει την εργασία της και να οδηγήθηκε στον κοινωνικό αποκλεισμό. Επέφεραν σοβαρή βλάβη στην τιμή, υπόληψη, στην ψυχική και σωματική ισορροπία και στην ιδιωτική της ζωή.

Στην υπόθεση *Yleisradio Oy και άλλοι κατά Φιλανδίας* (αριθμ. προσφ. 30881/09) της 8 Φεβρουαρίου 2011. Οι προσφεύγοντες ήταν οι παραγωγοί μιας τηλεοπτικής εκπομπής και δυο δημοσιογράφοι. Η τηλεοπτική εκπομπή «Γιατροί ως δικαστές» επικεντρωνόταν σε νομικές πτυχές υποθέσεων παιδοφιλίας στο πλαίσιο δικαστικών υποθέσεων κηδεμονίας τέκνων. Χρησιμοποιούσε πραγματικές υποθέσεις ως παραδείγματα. Σε μια εκπομπή εμφανιζόταν ο Α. χωρίς κάποια κάλυψη προσώπου με το πραγματικό του μικρό όνομα και ανέφερε ότι είχε καταδικαστεί για σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών του και αναφέρε την ηλικία των τέκνων του, όπως επίσης ανέφερε και λεπτομέρειες της συμπεριφοράς της μητέρας και της δικαστικής υπόθεσης κηδεμονίας. Η υπόθεση είχε χαρακτηριστεί ως απόρρητη. Οι προσφεύγοντες καταδικάστηκαν για αποκάλυψη εμπιστευτικών πληροφοριών από απόρρητα αρχεία μιας δικαστικής υπόθεσης.

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Φιλανδίας έκρινε ότι, όπως παρουσιάστηκε η υπόθεση στην εκπομπή, τα πρόσωπα των παιδιών ήταν αναγνωρίσιμα και οι πληροφορίες που αποκαλύφθηκαν παραβίασαν την ιδιωτική τους ζωή. Η αποκαλύψεις των ιδιωτικών πληροφοριών δεν βασιζόταν σε μια ανάγκη πληροφόρησης του κοινού. Αντίθετα ήταν αναγκαία η απόκρυψή τους και για αυτό επιδίκασε πρόστιμα στους προσφεύγοντες. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η εκπομπή αφορούσε αναμφισβήτητα ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος και σημασίας και οποιαδήποτε

περιορισμοί του λόγου θα πρέπει να επιβάλλονται με εξαιρετική προσοχή. Παρόλα αυτά το δημόσιο ενδιαφέρον δεν δικαιολογούσε την μετάδοση αυτών των εμπιστευτικών πληροφοριών με αναγνώριση των ιδιωτικών προσώπων. Η ενημέρωση του κοινού δεν δικαιολογούσε να αναγνωριστούν από όσους τους γνώριζαν, η μητέρα και δυο ανήλικα παιδιά που είχαν υπάρξει θύματα σεξουαλικής κακοποίησης. Για αυτό το ΕΔΔΑ έκρινε ότι στην εν λόγω υπόθεση δεν παραβιάστηκε το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ.

Η υπόθεση *Ion Cârstea κατά Ρουμανίας* της 28 Οκτωβρίου 2014 (αριθμ. προσφ. 20531/06) αφορούσε την δημοσίευση ενός ανώνυμου άρθρου σε μια εφημερίδα που ανέφερε ότι ο προσφεύγων, καθηγητής πανεπιστημίου πριν από 19 χρόνια είχε προβεί σε μια σειρά από παράνομες πράξεις όπως δωροδοκία, εκβιασμό, σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκου και σεξουαλική παρέκκλιση. Ανέφερε λεπτομέρειες της σεξουαλικής του ζωής και συνοδεύονταν από φωτογραφικό υλικό. Κρίθηκε ότι ο δημοσιογράφος δεν είχε κακή πίστη, ότι ο Cârstea ήταν δημόσιο πρόσωπο και ότι θα έπρεπε να ανέχεται υψηλό βαθμό κριτικής και ότι το ζήτημα είχε δημόσιο ενδιαφέρον και απέρριψαν τον ισχυρισμό δυσφήμισής του. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι όταν κάποιος προβαίνει σε σοβαρές κατηγορίες κατά ενός προσώπου, έχει την υποχρέωση να παρέχει επαρκή πραγματολογική βάση για τους ισχυρισμούς του. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι τα εθνικά δικαστήρια δεν έκριναν αν οι δημοσιευμένες πληροφορίες προσέφεραν στο δημόσιο διάλογο για ένα ζήτημα δημοσίου συμφέροντος ή αν αφορούσαν αποκλειστικά ιατρικά δεδομένα ή τη σεξουαλική του ζωή. Επίσης δεν ανέλυσαν αν ο δημοσιογράφος είχε αποκτήσει αυτές τις πληροφορίες νόμιμα ή είχε ελέγξει αν είχε προσφερθεί στον Cârstea το δικαίωμα να απαντήσει και να επιβεβαιώσει ή αρνηθεί αυτές τις πληροφορίες. Αντίθετα τα δικαστήρια αυτόματα θεώρησαν τις πληροφορίες αυτές ως ακριβείς και ότι ο δημοσιογράφος με καλή πίστη τις δημοσίευσε. Επίσης τα εθνικά δικαστήρια αυτόματα θεώρησαν ότι ο Cârstea ήταν δημόσιο πρόσωπο χωρίς καμία αιτιολόγηση. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, το περιεχόμενο του άρθρου και οι φωτογραφίες προσέβαλαν την τιμή, υπόληψη και ιδιωτική του ζωή. Τα εθνικά δικαστήρια δεν κατόρθωσαν τη δίκαιη εξισορρόπηση των δυο δικαιωμάτων.

7.2.3. Αποκαλύψεις ιδιωτικής ζωής σε αυτοβιογραφίες και βιογραφίες.

7.2.3.1. Αποκαλύψεις της ερωτικής ζωής σε αυτοβιογραφίες.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, σύντροφοι δημοσίων προσώπων αποκαλύπτουν ιδιωτικές τους στιγμές σε μυθιστορηματικές ή μη αυτοβιογραφίες. Με το ζήτημα ασχολήθηκε το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Ojala και Etukeno Oy κατά Φιλανδίας της 14 Ιανουαρίου 2014* (αριθ. Προσφ.69939/10). Η Κ. Ojala έγραψε το αυτοβιογραφικό βιβλίο με τίτλο «The Prime Minister's Bride» (φιλανδ. Pääministerin morsian) που εκδόθηκε το 2007 με θέμα την εννιάμηνη σχέση της με τον Vanhanen, ο οποίος κατά το διάστημα τόσο της σχέσης όσο και κατά την έκδοση του βιβλίου ήταν ο Πρωθυπουργός της Φιλανδίας. Η θητεία του ήταν επταετής (από το 2003 έως το 2010). Ο δημόσιος κατήγορος άσκησε μήνυση κατά του εκδότη και της πρώην συντρόφου του βάσει του Φιλανδικού Ποινικού Κώδικα για προσβολή της ιδιωτικής ζωής του Πρωθυπουργού της χώρας¹⁵⁷⁸. Το βιβλίο αποσύρθηκε από τον ίδιο τον εκδότη από την κυκλοφορία. Σε πρώτο βαθμό αθωώθηκαν και οι δυο.

¹⁵⁷⁸ Chapter 24 section 8 of the Penal Code. A person who unlawfully (1) through the use of the mass media, or (2) otherwise by making available to many persons disseminates information, an insinuation or an image of the private life of another person, so that the act is conducive to causing that person

Το σκεπτικό του δικαστηρίου ήταν ότι δεν είχαν αποκαλυφθεί ιδιωτικές πληροφορίες που δεν ήταν ήδη γνωστές στο κοινό και η πρώην σύντροφός του είχε δικαίωμα να αφηγηθεί την προσωπική της ιστορία. Περιέγραφε τον πρώην πρωθυπουργό, την οικογένειά του με ένα συμπονετικό τρόπο. Το δικαστήριο έκρινε ότι υπήρχε δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού παρότι οι πληροφορίες δεν σχετίζονταν άμεσα με την πολιτική του θέση. Σύμφωνα με το Φιλανδικό Σύνταγμα οι Υπουργοί θα πρέπει να είναι γνωστοί για την ειλικρίνεια και τις ικανότητές τους. Επιπλέον το βιβλίο περιέγραφε ουσιαστικά τις δυο παράλληλες πραγματικότητες της φιλανδικής κοινωνίας. Ένας ευκατάστατος αρχηγός κόμματος και Πρωθυπουργός και μια άγαμη μητέρα με τέκνο που πάσχιζε για την επιβίωση. Το γεγονός ότι έγραφε για τη ζωή της και τη σχέση της με έναν Πρωθυπουργό δεν θα έπρεπε να είναι λόγος για να περιοριστεί η ελευθερία του λόγου της αλλά για να διευρυνθεί. Στη στάθμιση το δικαίωμα της θεωρήθηκε υπέρτερο του δικαιώματος ιδιωτικής ζωής του Πρωθυπουργού.

Κατά της απόφασης προσέφυγε τόσο ο δημόσιος κατήγορος όσο και ο Πρωθυπουργός. Όπως υποστήριξε, τα αποσπάσματα του βιβλίου που αφορούσαν τα προσωπικά ραντεβού του Πρωθυπουργού και τα συναισθήματα και την συμπεριφορά των ανήλικων παιδιών του προσέβαλαν τον πυρήνα της ιδιωτικής του ζωής. Ο ίδιος δεν είχε προηγουμένως αποκαλύψει αυτές τις λεπτομέρειες της ιδιωτικής του ζωής στα ΜΜΕ. Αν και η πρώην σύντροφός του είχε δικαίωμα να γράψει για την ιδιωτική της ζωή, η αποκάλυψη στιγμών οικειότητας με ένα άλλο πρόσωπο πάντοτε προϋποθέτει την συγκατάθεσή του. Το βιβλίο δεν συνέβαλε σε ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος καθώς αφορούσε μόνο την ιδιωτική ζωή της γράφουσας. Στην εφευετική απόφαση, το δικαστήριο δέχτηκε ότι το βιβλίο αποκάλυπτε ιδιωτικές πληροφορίες για τον Πρωθυπουργό επιδικάζοντας μια μικρή αποζημίωση.

Η απόφαση επιβεβαιώθηκε από αναιρετικό δικαστήριο. Διέκρινε μεταξύ των πληροφοριών που αφορούσαν πως γνωρίστηκαν και πόσο γρήγορα εξελίχθηκε η σχέση τους. Αυτές σχετίζονταν με ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος καθώς ελεγχόταν αν ήταν ο Πρωθυπουργός ήταν ανειλικρινής και αν του έλειπε εν γένει η ορθή κρίση. Επίσης πληροφορίες που αφορούν τη διαφορά του επιπέδου ζωής μεταξύ του Πρωθυπουργού και της κοπέλας επίσης παρουσιάζουν δημόσιο ενδιαφέρον. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου η αποκάλυψη πληροφοριών για τα παιδιά του Πρωθυπουργού δεν μπορούσαν να τους προκαλέσουν βλάβη, πόνο και ντροπή γιατί αποτελούσαν μόνο υποκειμενικές ερμηνείες για τις συμπεριφορές τους. Σε επτά όμως σημεία του βιβλίου το δικαστήριο διαπίστωσε παράνομη αποκάλυψη ιδιωτικών πληροφοριών που αφορούσαν τη σεξουαλική ζωή του ζευγαριού και τις στιγμές οικειότητας μεταξύ τους όπως την αρχή της σεξουαλικής τους ζωής, σύντομες περιγραφές παθιασμένων ερωτικών στιγμών αλλά και μηνύματα που αντάλλαζαν με αναφορές στις σεξουαλικές τους συνενυρσεις.

Προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ υποστηρίζοντας ότι ο Πρωθυπουργός της χώρας ήταν περισσότερο δημόσιο πρόσωπο από ένα απλό πολιτικό και κατά συνέπεια κάθε πτυχή της ζωής του σχετιζόταν με το λειτούργημά του. Για παράδειγμα το γεγονός ότι δεν παραδέχτηκε ποτέ δημόσια ότι χρησιμοποιούσε υπηρεσίες ραντεβού μέσω διαδικτύου

damage or suffering, or subjecting that person to contempt, shall be sentenced for dissemination of information violating personal privacy to a fine or to imprisonment for at most two years. The spreading of information, an insinuation or an image of the private life of a person in politics, business, public office or public position, or in a comparable position, does not constitute dissemination of information violating personal privacy, if it may affect the evaluation of that person's activities in the position in question and if it is necessary for purposes of dealing with a matter with importance to society."

(online dating services) έθετε ερωτηματικά για την καταλληλότητά του ως Πρωθυπουργού της χώρας και για την ορθότητα της κρίσης του. Όπως αναγνωρίστηκε από τα δικαστήρια σε όλους τους βαθμούς, δεν ήταν ένα βιβλίο που επέκρινε τον Πρωθυπουργό αλλά ήταν μια ανάμνηση με τρυφερότητα του δεσμού τους. Επίσης δεν αμφισβητήθηκε η αλήθεια των περιγραφόμενων γεγονότων ούτε ότι οι πληροφορίες αποκτήθηκαν με παράνομα μέσα. Οπότε δεν αποτελούσε ένα δικαιολογημένο περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης. Το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι το βιβλίο δεν σόκαρε και δεν προσέβαλε τον Πρωθυπουργό αν και κάποια αποσπάσματα το έκαναν. Όμως, όπως σημείωσε, πρόκειται για αποσπάσματα που αναφέρονταν σε κανονική ανθρώπινη συμπεριφορά μεταξύ ζευγαριών.

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, η οικογενειακή ζωή του Πρωθυπουργού, τα ερωτικά ραντεβού και άλλες δραστηριότητες που έχει ως ιδιωτικό πρόσωπο μπορεί να προκαλούν το δικαιολογημένο δημόσιο ενδιαφέρον¹⁵⁷⁹. Αλλά θα πρέπει να υπάρχει σχετική σύνδεση με ζητήματα που αφορούν την δημόσια ζωή του. Αλλά συμπεριφορές που δεν συνδέονται άμεσα με την κρίση επί του τρόπου που ασκεί την εξουσία ή εκτελεί τα καθήκοντά του ή εν γένει τις ικανότητές του να συμμετέχει σε κοινωνικές δραστηριότητες δεν εμπίπτουν.

Αναγνωρίζεται ένα δικαίωμα του κοινού να έχει πρόσβαση σε πληροφορίες για την ιδιωτική ζωή του Πρωθυπουργού της χώρας αλλά δεν εκτείνεται στο να έχει πληροφορίες για τις στιγμές οικειότητας. Ούτε ο Πρωθυπουργός μιας χώρας δεν θα πρέπει να αποκλείεται εντελώς από την οποιαδήποτε προστασία της ιδιωτικής του ζωής. Αν και πράγματι ο ίδιος σε ορισμένες περιπτώσεις επέτρεψε τη φωτογράφιση των παιδιών του ή μίλησε για την προσωπική ζωή και τις σχέσεις του, δεν αποκάλυψε πληροφορίες για την σεξουαλική του ζωή στο κοινό. Οι πληροφορίες που εκτέθηκαν στο κοινό δεν είχαν αποκαλυφθεί προηγουμένως. Αναφορικά με την έκταση της βλάβης σημείωσε ότι το βιβλίο πούλησε χιλιάδες αντίτυπα και μπορεί ακόμα κάποιος να το αγοράσει σε κάποια βιβλιοπωλεία. Οπότε μεγάλο μέρος των πολιτών πληροφορήθηκαν στοιχεία της προσωπικής του σφαίρας. Το γεγονός ότι το περιεχόμενο του βιβλίου και ο τρόπος περιγραφής της ερωτικής του ζωής δεν ήταν προσβλητικός δεν έχει σημασία. Η αποκάλυψη των συγκεκριμένων πληροφοριών δεν συνέβαλε σε ένα κοινωνικά αναγκαίο ή σχετικό δημόσιο διάλογο αλλά ικανοποίησε μόνο την περιέργεια του κοινού. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η προστασία του δικαιώματος της ιδιωτικότητας υπερέχει της ελευθερίας της έκφρασης.

Για να κριθεί αν πράγματι στάθμισε τα δυο αντικρουόμενα συμφέροντα το δικαστήριο έχει υιοθετήσει ορισμένα κριτήρια. Για να κριθεί αν ένας περιορισμός ήταν θεμιτός και αναγκαίος και σε μια δημοκρατική κοινωνία θα πρέπει να εκτιμηθεί: (α) αν συνέβαλε σε ένα διάλογο γενικού ενδιαφέροντος, (β) ποια ήταν η σχέση με τη δημοσιότητα του προσώπου που αφορούσε και ποιο ήταν το αντικείμενο της δημοσίευσης, (γ) η προηγούμενη συμπεριφορά του προσώπου που αφορούσε η δημοσίευση, (δ) η μέθοδος με την οποία αποκτήθηκαν οι πληροφορίες και οι συνθήκες που λήφθηκε φωτογραφικό υλικό, (ε) το περιεχόμενο, η μορφή και οι συνέπειες της δημοσίευσης, (στ) η αυστηρότητα της επιβαλλόμενης ποινής. Δεδομένου ότι η συγγραφέας και ο εκδοτικός οίκος δεν είχαν καταδικαστεί σε ποινικό επίπεδο και μάλιστα είχαν αποζημιωθεί για τα δικαστικά έξοδα, επίσης ότι

¹⁵⁷⁹ Στην υπόθεση *Hannover κατά Γερμανίας* απόφαση της 24.06.2004 τέθηκαν τα κριτήρια βάσει των οποίων χαράσσονται τα όρια της θεμιτής επέμβασης των ΜΜΕ στην ιδιωτική ζωή δημοσίων προσώπων. Αλιβιζάτος Ν. *Ιδιωτικότητα και δημοσιοποίηση. Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων* ΔίΜΕΕ, 1/2005, σελ.14 επ.

παρότι και οι δυο υποστήριξαν ότι είχαν υποστεί μεγάλη ζημία από την απόσυρση της κυκλοφορίας του βιβλίου αλλά αυτή δεν απαγορεύτηκε με δικαστική απόφαση. Για αυτό στη συγκεκριμένη περίπτωση έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ.

7.2.3.2. Αποκαλύψεις δεδομένων υγείας σε βιογραφίες.

Σε βιογραφίες και αυτοβιογραφίες δημοσίων και ιδιαίτερα πολιτικών προσώπων αποκαλύπτονται και δεδομένα υγείας. Σχετική απόφαση είναι η *Plon κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφ. 56148/00) της 18 Μαΐου 2004, αφορούσε το βιβλίο «*Le gran secret*» (1996) του Gubler, γιατρού του Γάλλου Προέδρου Φ. Μιτεράν στο οποίο εξιστορούσε τα σοβαρά προβλήματα της υγείας του πριν το θάνατό του. Τα Γαλλικά δικαστήρια έκριναν ανεπίτρεπτη παραβίαση του ιδιωτικού βίου χωρίς να σταθμίσουν με το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού¹⁵⁸⁰. Το βιβλίο που εξιστορούσε εμπιστευτικές λεπτομέρειες από την ασθένεια του Προέδρου κυκλοφόρησε μετά το θάνατό του. Η σύζυγος και τα παιδιά του ζήτησαν και πέτυχαν την απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου στη Γαλλία. Ο συγγραφέας προσέφυγε στο ΕΔΔΑ. Το κρίσιμο ζήτημα για το δικαστήριο ήταν αν η απαγόρευση του βιβλίου ήταν το αναγκαίο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία για να επιτευχθεί η προστασία της τιμής και της ιδιωτικής ζωής του.

Στο ερώτημα αν ο περιορισμός αυτός του λόγου ανταποκρινόταν σε μια πιεστική κοινωνική ανάγκη το δικαστήριο έλαβε υπόψιν ότι η έκδοση του βιβλίου έγινε στο πλαίσιο μιας συζήτησης δημοσίου ενδιαφέροντος και σχετιζόταν με το ενδιαφέρον του κοινού να πληροφορηθεί για την σοβαρή ασθένεια του Πρωθυπουργού και την ικανότητα να ανταπεξέλθει στα καθήκοντά του εξαιτίας της ασθενείας του. Έκρινε ότι η απαγόρευση της κυκλοφορίας του βιβλίου με ασφαλιστικά μέτρα λίγες μέρες μετά το θάνατο του Πρωθυπουργού ήταν θεμιτό μέτρο για την προστασία των δικαιωμάτων του Μιτεράν και των κληρονόμων του. Η δικαστική απόφαση όμως εννέα μήνες αργότερα της κυκλοφορίας του βιβλίου θεωρήθηκε ως αθέμιτο μέτρο δεδομένου ότι ήδη 40.000 αντίγραφα είχαν πωληθεί, το βιβλίο είχε δημοσιευτεί στο διαδίκτυο και το περιεχόμενό του είχε απασχολήσει εκτενώς τον Τύπο. Κατά συνέπεια η διατήρηση της εμπιστευτικότητας του ιατρικού ιστορικού του Προέδρου δεν συνιστούσε πλέον μια πιεστική κοινωνική ανάγκη που να δικαιολογεί τον περιορισμό του λόγου με την απαγόρευση κυκλοφορίας του βιβλίου. Με αυτό το σκεπτικό έκρινε ότι παραβιάστηκε το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ.

7.2.4. Αποκαλύψεις ιδιωτικής ζωής διασημοτήτων.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, και μυθιστορηματικές βιογραφίες διασημοτήτων θέτουν ζητήματα προστασίας της ιδιωτικής τους ζωής. Με το ζήτημα έχει ασχοληθεί το ΕΔΔΑ στην σχετική υπόθεση *Rubio Dosamantes κατά Ισπανίας της 21 Φεβρουαρίου 2017* (αριθ. προσφ.20996/10). Η προσφεύγουσα είναι μια διάσημη μεξικανή τραγουδίστρια, ιδιαίτερα γνωστή και στην Ισπανία με το όνομα Paulina Rubio. Στην προσφυγή της υποστήριξε ότι σε εκπομπές της τηλεόρασης σχολιαζόταν η ιδιωτική της ζωή με τρόπο που προσέβαλε την τιμή και το δικαίωμα στην ιδιωτική της ζωή. Ο πρώην ατζέντης της έδωσε συνεντεύξεις σε τηλεοπτικούς σταθμούς για την ιδιωτική της ζωή όπως ότι ο πρώην σύντροφός της έκανε χρήση ναρκωτικών και ότι η ίδια είχε και ομοφυλοφιλικές σχέσεις της. Για τα ισπανικά δικαστήρια τα

¹⁵⁸⁰ Cour d'Appel Paris JCP 1996 II Nr 22632. 1997 II Nr 22894.

δημοσιεύματα δεν προσέβαλαν την τιμή και ιδιωτική ζωή της γιατί δεν παρουσιαζόταν η ίδια να τον προτρέπει σε αυτή την πράξη και γιατί η ομοφυλοφυλία δεν θεωρείται κάτι που προσβάλλει την τιμή. Η ιδιωτική της ζωή ως διασημότητα ήταν ευρέως προβεβλημένη.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το γεγονός ότι η προσφεύγουσα ήταν ευρέως γνωστή στο κοινό ως καλλιτέχνης δεν σήμαινε ότι οι δραστηριότητες και οι συμπεριφορές της στην ιδιωτική της ζωή θα έπρεπε να θεωρούνται ως σχετικές με το δημόσιο ενδιαφέρον του κοινού. Το γεγονός ότι έχει όφελος από την κάλυψη της ζωής της από τον Τύπο δεν εξουσιοδοτεί τις τηλεοπτικές εκπομπές να διαδίδουν σχόλια για την ιδιωτική της ζωή χωρίς κανένα περιορισμό. Ορισμένα γεγονότα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής τίθενται υπό την προστασία του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, οι τηλεοπτικές εκπομπές ασχολήθηκαν με αμιγώς ιδιωτικές πτυχές της ζωής της τραγουδίστριας δεν υπήρχε ένα δημόσιο συμφέρον που νομιμοποιεί την αποκάλυψη συγκεκριμένων λεπτομερειών για την ιδιωτική της ζωή εκτός από το γεγονός ότι ήταν διάσημη. Ακόμα και αν υπήρχε ένα δημόσιο συμφέρον για μετάδοση αυτών των πληροφοριών, υπερτερεί η προστασία του δικαιώματος ιδιωτικής της ζωής.

Τα ισπανικά δικαστήρια θα έπρεπε να ελέγξουν και να διακρίνουν για ποιες πληροφορίες υπήρχε κάποιο δημόσιο ενδιαφέρον πληροφόρησης και ποιες αφορούν την σφαίρα των σχέσεων οικειότητας. Αλλά τα δικαστήρια δεν προέβησαν σε μια τέτοια στάθμιση αλλά μόνο έκριναν ότι τα σχόλια προσέβαλαν την τιμή της. Θα έπρεπε να είχαν εξετάσει μια σειρά από κριτήρια όπως έχουν τεθεί στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Αυτά είναι: α) η συμβολή του δημοσιεύματος σε μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος και την έκταση της διασημότητας, β) την προηγούμενη συμπεριφορά του προσφεύγοντα και γ) το περιεχόμενο, τον τρόπο έκφρασης και τις συνέπειες. Εξετάζοντας τα παραπάνω κριτήρια θα μπορούσαν να προχωρήσουν σε δίκαιη εξισορρόπηση μεταξύ των δυο δικαιωμάτων. Το Δικαστήριο έκρινε ότι πράγματι παραβιάστηκε το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Τα εθνικά δικαστήρια δεν εξισορρόπησαν δίκαια μεταξύ των αντιτιθέμενων συμφερόντων και το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής της προσφεύγουσας δεν προστατεύτηκε επαρκώς.

7.2.5. Αποκαλύψεις ιδιωτικής ζωής ιστορικών προσώπων.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, οι συγγραφείς λογοτεχνίας αντλούν από γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας και παρουσιάζουν το ρόλο που διαδραμάτισαν όσοι πρωταγωνίστησαν σε αυτά. Κατά αυτών στρέφονται συγγενείς των ιστορικών προσωπικοτήτων για προσβολή μνήμης τεθνεώτων. Το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει αυξημένη προστασία στο λόγο για γεγονότα ιστορικής σημασίας και δεν εστιάζει στην τυπική ιδιότητα του ομιλούντα αλλά μείζον διακύβευμα είναι να διαπιστωθεί ότι λόγος αφορά ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Χαρακτηριστικά στην υπόθεση *Dzhugashvili κατά Ρωσίας της 9 Δεκεμβρίου 2014* (αριθ. προσφ. 41123/10), αφορούσε τα άρθρα που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα για το έγκλημα μαζικών εκτελέσεων χιλιάδων Πολωνών στο Katyn της Πολωνίας το 1940 και το ρόλο που έπαιξαν οι ηγέτες της Σοβιετικής Ένωσης στην απόφαση των εκτελέσεων. Ο προσφεύγων ο οποίος ήταν εγγονός του Ιωσήφ Στάλιν στράφηκε κατά της εφημερίδας που δημοσίευσε τα άρθρα ισχυριζόμενος ότι προσέβαλε τη φήμη του παππού του. Τα δικαστήρια της Μόσχας απέρριψαν το αίτημά του.

Το ΕΔΔΑ έκρινε μη παραδεκτή την προσφυγή. Όπως σημείωσε, τα εθνικά δικαστήρια πέτυχαν μια δίκαιη εξισορρόπηση μεταξύ του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής και της ελευθερίας της έκφρασης των δημοσιογράφων. Επιβεβαίωσε την αρχή

ότι τα δημοσιεύματα που θίγουν την φήμη ενός νεκρού προσώπου μπορούν υπό προϋποθέσεις να θίξουν την ιδιωτική ζωή και την ταυτότητα των συγγενών του, όπως προστατεύεται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Αλλά στην προκειμένη περίπτωση υπάρχει μια διάκριση μεταξύ της δυσφήμισης ενός προσώπου και μιας νόμιμης κριτικής σε μια δημόσια προσωπικότητα που έχει εκτεθεί στη δημόσια σφαίρα. Επιπρόσθετα τα δημοσιεύματα που αναφέρονται σε ένα γεγονός ιστορικής σημασίας χρήζουν αυξημένης προστασίας.

Στην υπόθεση *Braun κατά Πολωνίας* (αριθ. προσφ. 30162/10) της 4 Νοεμβρίου 2014 ένας ιστορικός, συγγραφέας και σκηνοθέτης ταινιών υποστήριξε το 2007 σε μια ραδιοφωνική εκπομπή ότι ένας γνωστός καθηγητής είχε μυστική συνεργασία με το κομμουνιστικό καθεστώς. Το 2008 κρίθηκε ότι ο προσφεύγων βάσει του εθνικού δικαίου δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δημοσιογράφος και να απολαμβάνει την ασυλία αυτού του ρόλου, ότι δυσφήμισε τον καθηγητή και επιδίκασε αποζημίωση και επέβαλε στον συγγραφέα την υποχρέωση να επανορθώσει. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ προστατεύει όλους όσους συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις και θέτουν νόμιμα ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Οι λόγοι που προέβαλαν τα πολωνικά δικαστήρια για να στερηθεί αυτή την προστασία ο συγγραφέας δεν θεωρούνται επαρκώς δικαιολογημένοι και κρίσιμοι. Για αυτό το δικαστήριο έκρινε χωρίς ομοφωνία την παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ και επέβαλε αποζημίωση ύψους 3.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 8.000 ευρώ για υλική βλάβη στον προσφεύγοντα.

8. Συμπεράσματα κεφαλαίου.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, τα δικαστήρια στις αποφάσεις που αναλύθηκαν επιχειρούν να διαπιστώσουν κατά πόσο αποκαλύψεις γεγονότων της ιδιωτικής ζωής, υπενθυμίσεις παλιών ντροπιαστικών ή επώδυνων συμβάντων σε καλλιτεχνικά έργα που βασίζονται σε πραγματικές ιστορίες είναι θεμιτές χάριν της πληροφόρησης του κοινού. Σε μεγάλο βαθμό αναγνωρίζεται ότι τα είδη της αυτομυθοπλασίας, της μη μυθοπλασιακής λογοτεχνίας, του μυθιστορηματικού χρονικού, της μυθιστορηματικής βιογραφίας, των δραματοποιημένων ταινιών τεκμηρίωσης και βιογραφικών ταινιών συμβάλουν σε συζητήσεις γενικού ενδιαφέροντος και χρήζουν προστασίας.

Ειδικότερα τα δικαστήρια αναγνωρίζουν το δικαίωμα αφήγησης της προσωπικής ιστορίας σε αυτοβιογραφίες και έργα αυτομυθοπλασίας. Για να κρίνουν αν οι αποκαλύψεις ιδιωτικών στιγμών των συγγραφέων αυτοβιογραφικών έργων με οικεία τους πρόσωπα εξυπηρετούν το συμφέρον πληροφόρησης του κοινού εξετάζουν: (α) αν το έργο συνέβαλε σε ένα διάλογο γενικού ενδιαφέροντος όπως στο να γνωρίσει το κοινό τη ζωή και την προσωπικότητα ενός ευρέως γνωστού προσώπου ή στη δημόσια συζήτηση για ένα θέμα που παρότι είναι προσωπικής φύσεως ενός ιδιωτικού προσώπου ενδιαφέρει το ευρύ κοινό καθότι ταυτίζεται με αυτό, (β) αν το αυτοβιογραφικό έργο αφορούσε ένα πρόσωπο απόλυτης ή σχετικής επικαιρότητας με αποδοχή ότι το κοινό ενδιαφέρεται περισσότερο για τα δημόσια πρόσωπα και ιδίως όσα κατέχουν δημόσια αξιώματα, γ) αν όσα αποκαλύφθηκαν από μια συγγενική ή συντροφική σχέση ήταν αναγκαία για να αφηγηθεί κανείς την προσωπική του ιστορία και αν το ίδιο το πρόσωπο εκτέθηκε και το ίδιο, γ) αν το πρόσωπο ήταν αναγνωρίσιμο στο κοινό από τη σχέση του με το συγγραφέα, δ) αν τα γεγονότα που αποκαλύφθηκαν ήταν ήδη γνωστά στο κοινό από δημοσιογραφικά άρθρα, συνεντεύξεις, ε) αν ο συγγραφέας μετέφερε αυτούσια αποσπάσματα από προσωπική αλληλογραφία έντυπη ή ηλεκτρονική, στ) τον τρόπο και το ύφος της γραφής και

αφήγησης της ιστορίας. Εξετάζεται αν απέπνεε η εξιστόρηση μιας σχέσης οικειότητας, τρυφερότητα ή πικρία και εκδικητικότητα, η) την ένταση της βλάβης και τις συνέπειες της κοινοποίησης αυτών των ιδιωτικών πληροφοριών για την δημόσια εικόνα και τιμή ενός προσώπου.

Τα δικαστήρια προκειμένου να κρίνουν αν η αποκάλυψη πληροφοριών για πρόσφατα εγκλήματα και/ή υπενθύμιση στο κοινό παλιών εγκλημάτων και των προσωπικών ιστοριών των θυμάτων, των θυτών και των συντρόφων ή συγγενών τους δικαιολογείται χάριν της πληροφόρησης του κοινού εξετάζουν τα εξής: α) αν η αφήγηση ενός πραγματικού εγκλήματος προκαλεί ή εμπίπτει σε μια συζήτηση ευρύτερου ενδιαφέροντος αντίστοιχα με μια κοινωνιολογική ή εγκληματολογική μελέτη, β) αν πρόκειται για ένα πρόσφατο έγκλημα ή ένα παλιό ξεχασμένο έγκλημα ή για ένα έγκλημα είχε προκαλέσει το διεθνές ενδιαφέρον και θεωρείται ιστορικής σημασίας (*historical cause célèbre*) και τους λόγους που επικαλούνται για την αφήγησή του, γ) αν οι αποκαλύψεις ή υπενθυμίσεις αφορούν θύτες ή θύματα ή τους συγγενείς τους. Συνυπολογίζεται κατά πόσο τα πρόσωπα αυτά προκάλεσαν ή επανέφεραν οι ίδιοι το έγκλημα στη δημοσιότητα όπως με έκδοση αυτοβιογραφικών κειμένων, δ) τη μέθοδο με την οποία οι συγγραφείς και σεναριογράφοι απέκτησαν τις πληροφορίες, αν έκαναν έρευνα σε πρακτικά μιας δίκης ή σε δημόσια προσβάσιμες πηγές ή απέκτησαν πρόσβαση σε ιδιωτικά αρχεία όπως προσωπικά ημερολόγια και επιστολές χωρίς συγκατάθεση του υποκειμένου, ε) τη μορφή της χρήσης της ιστορίας ενός πραγματικού εγκλήματος. Εξετάζεται αν ο συγγραφέας ανέφερε τα πραγματικά ονόματα θυμάτων και θυτών, αν διασαφήνισε ποια περιγραφή γεγονότων βασιζόταν σε τεκμηριωμένη έρευνα (δική του ή άλλων όπως ιστορικών και δημοσιογράφων), και ποια ήταν προϊόν επινόησης, αν δημοσίευσε με καλή πίστη σε αυτές τις αποκαλύψεις κ.α., στ) τις συνέπειες της δημοσίευσης αυτών των πληροφοριών. Ιδίως στις περιπτώσεις που αναζητούνται οι ένοχοι για το έγκλημα και δεν έχουν απαγγελθεί κατηγορίες εξετάζεται κατά πόσο η δημοσίευση του έργου μπορεί να θεωρηθεί παρέμβαση στην αστυνομική έρευνα και ποινική δίωξη. Στις περιπτώσεις που δεν έχει ολοκληρωθεί η δίκη, εξετάζεται αν μπορεί να παραβιάσει το δικαίωμα στη δίκαιη δίκη του κατηγορούμενου επιδρώντας καθοριστικά στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Επίσης εξετάζεται αν τα έργα που περιείχαν υποκειμενικές ερμηνείες για τις συμπεριφορές θυμάτων και συγγενών αν τους προκάλεσαν μόνο πόνο και ντροπή ή περαιτέρω βλάβη μεταβάλλοντας καθοριστικά τις απόψεις των άλλων για αυτούς.

Στην περίπτωση των πολιτικών ντοκιμαντέρ και των δραματοποιημένων ταινιών τεκμηρίωσης και μυθιστορηματικών χρονικών, πρόσωπα της πρόσφατης ιστορίας και ιδίως της πολιτικής ή οι συγγενείς στις περιπτώσεις που έχουν αποβιώσει υποστηρίζουν η κινηματογραφική ή λογοτεχνική απεικόνιση της προσωπικότητας και δράσης τους θίγει την τιμή ή τη μνήμη τους. Τα δικαστήρια εξετάζουν: α) αν τα εν λόγω έργα πράγματι συμβάλουν στη συζήτηση για ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος όπως για ένα γεγονός της πρόσφατης ιστορίας, ένα πολιτικό σκάνδαλο, μια δικαστική υπόθεση με έντονες πολιτικές και κοινωνικές προεκτάσεις προσθέτοντας νέες πτυχές και οπτικές και συμβάλλοντας καθοριστικά στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης, Αν κριθεί ότι συμβάλουν σε ένα διάλογο πολιτικού ενδιαφέροντος και στη διαμόρφωση και διατήρηση της συλλογικής μνήμης για ένα ιστορικό γεγονός κρίνεται ότι θα πρέπει να απολαμβάνουν αυξημένης συνταγματικής προστασίας, β) τη μέθοδο ανακάλυψης αυτών των πληροφοριών αν οι δημιουργοί των έργων αυτών στηρίχθηκαν σε κατά τεκμήριο αξιόπιστες πηγές όπως ιστορικές μελέτες, δημόσια προσβάσιμα αρχεία και πρακτικά δικών ή αδιαφόρησαν για μια αντικειμενική και αξιόπιστη απεικόνισή τους, δ) τον τρόπο αφήγησης της ιστορίας,

αν ήταν πιο κοντά στη μυθοπλασία παρά στο δημοσιογραφικό ρεπορτάζ, αν αναφέρονταν σε ιστορικά πρόσωπα με χρήση των πραγματικών ονομάτων τους ή οι χαρακτήρες των έργων εμπνέονταν από πολλά ιστορικά πρόσωπα, αν υπήρχαν προσθήκες επινοημένων γεγονότων για να προαχθεί η πλοκή του έργου και το έργο συνοδεύοταν από ρητή ανακοίνωση των δημιουργών για τη σχέση του έργου με την πραγματικότητα, ε) αν τα έργα περιείχαν αληθείς ή αναλυθείς ισχυρισμούς γεγονότων και αν μπορούσαν προσκομίσουν επαρκή απόδειξη για τις ισχυρισμούς αυτούς, αν είχε προηγηθεί βασική επαλήθευσή τους. Αν περιείχαν αναληθείς ισχυρισμούς γεγονότων για αναγνωρίσιμα πρόσωπα ή μικρής σημασίας ανακρίβειες για τη δράση προσώπων, στ) την ένταση και συνέπειες της κυκλοφορίας αυτών των έργων. Θα πρέπει η παρουσίαση της ιστορίας, των ενεργειών και των πεποιθήσεων του ιστορικού προσώπου που να του προκαλεί βλάβη όπως να μεταβάλει τη γνώμη των άλλων για αυτούς και την συλλογική μνήμη δεν επαρκούν μικρές παραποιήσεις ή σσος σημασίας των ιστορικών γεγονότων.

Στην περίπτωση των βιογραφικών ταινιών και των μυθιστορηματικών βιογραφιών δημόσιων προσώπων όπως διασημοτήτων και δημόσιων λειτουργών εξετάζεται αν οι ιδιωτικές πληροφορίες της ζωής τους που εκτέθηκαν : α) συμβάλουν στη συζήτηση για ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Αν και αναγνωρίζεται ότι αυτά τα είδη έχουν κατά κύριο λόγο ψυχαγωγικούς σκοπούς θεωρείται ότι ταυτόχρονα μπορούν να συμβάλουν σε μια δημόσια συζήτηση. Μπορούν να ασκήσουν κριτική για τον τρόπο που ένα πολιτικό πρόσωπο κατέκτησε ή άσκησε την εξουσία ή για τον ιδιωτικό βίο του πίσω από τη δημόσια ζωή του. Επίσης σε περιπτώσεις βιογραφικών ταινιών διασημοτήτων μπορούν να αποκαλύπτουν πως μια διασημότητα κατόρθωσε να αποκτήσει μια σημαντική καριέρα και διαχειρίστηκε την επιτυχία, β) το είδος των πληροφοριών αυτών και αν ήταν ήδη γνωστές στο κοινό. Πληροφορίες που αφορούν ζητήματα υγείας ή σεξουαλικής ζωής χωρίς να έχει δώσει τη συγκατάθεσή του το πρόσωπο και εφόσον δεν έχει το ίδιο προηγουμένως το ίδιο αποκαλύψει θα πρέπει να εκτίθενται στο κοινό μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις μόνο αν είναι σε στενή σύνδεση με ένα δημοσίου ενδιαφέροντος ζήτημα. Αν κριθεί ότι οι αποκαλύψεις ιδιωτικών γεγονότων είχαν αποκλειστικό στόχο να ικανοποιήσουν την περιέργεια του κοινού δεν θεωρείται ότι συμβάλουν σε μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος, γ) τη μέθοδο που απέκτησαν αυτές τις πληροφορίες, δ) τον τρόπο και το ύφος αφήγησης αν είναι εγκύτερο στο είδος της βιογραφίας ή σε ένα δημοσίευμα του κίτρινου τύπου και ε) τις συνέπειες των αποκαλύψεων για το δημόσιο πρόσωπο, την πολιτική ή καλλιτεχνική του μετέπειτα καριέρα.

Στην περίπτωση που σε βιογραφίες αποκαλύπτονται πληροφορίες για συντρόφους και συγγενείς των δημοσίων αυτών προσώπων συνυπολογίζεται το είδος των αποκαλύψεων, αν ήταν αναγκαίες αυτές οι αποκαλύψεις αυτές για να γραφτεί η βιογραφία αυτού του προσώπου, και αν ήταν ήδη γνωστές στο κοινό. Τα πρόσωπα αυτά ως πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας υποχρεούνται να ανέχονται αναφορές στους ίδιους και στη σχέση τους με δημόσια πρόσωπα που είναι αναγκαία για να σκιαγραφηθεί η βιογραφία αυτών των προσώπων. Αλλά δεν έχουν αντίστοιχη υποχρέωση ανοχής αποκαλύψεων της ιδιωτικής τους ζωής με τα ίδια τα δημόσια πρόσωπα που μοιράστηκαν τη ζωή τους και τα οποία θεωρείται ότι λόγω της έκθεσής του στη δημόσια σφαίρα οφείλουν να επιδεικνύουν μεγαλύτερα περιθώρια ανοχής.

Επίσης στην περίπτωση των αυτοβιογραφικών κειμένων πρώην ερωτικών συντρόφων ή συγγενών προσώπων της απόλυτης επικαιρότητας αποτελούν ταυτόχρονα και αυτοβιογραφικά κείμενα των ίδιων και βιογραφίες των προσώπων που μοιράστηκαν περιόδους της ζωής τους. Από τα δικαστήρια συνυπολογίζεται ότι

τα πρόσωπα αυτά έχουν δικαίωμα έκφρασης της προσωπικής ιστορίας τους και η δυσκολία να την εκφράσουν ιδίως αν αντιπαρατέθηκαν με ένα πρόσωπο που ο λόγος του έχει μεγαλύτερη ισχύ και ευκολότερη πρόσβαση στη δημοσιότητα. Σε περίπτωση περιγραφών στιγμών οικειότητας με τα πρόσωπα αυτά ερευνάται κατά πόσο ήταν αναγκαίες αυτές οι αποκαλύψεις προσωπικών πληροφοριών για να ειπωθεί η δική τους εκδοχή της ιστορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Σε αναζήτηση δίκαιης επίλυσης της διαφοράς.

Οι υποθέσεις παραβίασης προσωπικής ιστορίας από καλλιτεχνικά έργα χαρακτηρίζονται από τη συνταγματική θεωρία ως ακραίες, σκληρές ή δύσκολες¹⁵⁸¹. Η δυσκολία προσδιορισμού της αναγνώρισης ενός προσώπου και της έκτασης και έντασης βλάβης του από την παρουσίασή του σε ένα αμιγώς η εν μέρει μυθοπλαστικό πλαίσιο είναι ένας από τους κύριους λόγους όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ο δεύτερος λόγος σχετίζεται με τη γενικότερη δυσκολία της επίλυσης της συχνά χαρακτηριζόμενης ως σύγκρουσης μεταξύ ελευθερίας της έκφρασης, της ειδικής εκφοράς της τέχνης και του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία. Το εγχείρημα δίκαιης εξισορρόπησης μεταξύ των δυο ιδίως και η αναζήτηση ενός απαραβίαστου ορίου στην αφήγηση της ιστορίας ζωής του άλλου έχει μια αυξημένη δυσκολία σε αυτές τις υποθέσεις.

Στη συνέχεια θα αναφερθούν οι διαφορετικές δικαστικές τεχνικές που υιοθετούνται στην αμερικανική, γαλλική, γερμανική και ελληνική έννομη τάξη και απαντούν σε αυτά τα ζητήματα. Θα αναλυθούν οι διαφορές ανά έννομη τάξη και θα αναζητηθούν οι αιτίες των διαφορετικών προσεγγίσεων. Στη συνέχεια θα αναλυθεί η κριτική που τους έχει ασκηθεί από τη θεωρία και αν τα ίδια τα μέρη αυτής της διαμάχης, οι καλλιτέχνες και τα θιγόμενα πρόσωπα, θεωρούν ότι προστατεύονται επαρκώς. Τέλος λαμβανομένου υπόψιν των παραπάνω, θα προταθεί μια δικαστική τεχνική που θα λαμβάνει υπόψιν τις ιδιαιτερότητες αυτών των υποθέσεων και να συμβάλει σε δικαιότερες αποφάσεις.

1. Κρατούσες δικαστικές τεχνικές.

1.1. Η δικαστική τεχνική της εννοιολογικής στάθμισης στις Η.Π.Α.

Σε μια ιστορική αναδρομή της δικαστικής τεχνικής που ακολούθησαν τα δικαστήρια στην αμερικανική έννομη τάξη για τις υποθέσεις προσβολής της τιμής/ιδιωτικότητας μέσω μυθοπλασίας μπορούν να σημειωθούν τα εξής: Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 τα δικαστήρια εξέταζαν αν τα πρόσωπα αναγνωρίζονται και αν παρουσιάζονταν με ψευδή και δυσφημιστικό τρόπο στο έργο. Αρκούσε η διαπίστωση ότι πράγματι ήταν ψευδής και δυσφημιστικός τρόπος παρουσίασής τους για να κριθεί η υπόθεση υπέρ του θιγόμενου προσώπου και να του επιδικαστεί αποζημίωση. Δεν τα στάθμιζαν με την ελευθερία έκφρασης των δημιουργών και δεν λάμβαναν υπόψιν το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού.

Χαρακτηριστικά τα δικαστήρια έκριναν υπέρ των θιγόμενων προσώπων: στην απόφαση *Corrigan v. Bobbs-Merrill, Co* επειδή θεωρήθηκε ότι πράγματι ο ενάγων παρουσιαζόταν ως διεφθαρμένος δικαστής (1920)¹⁵⁸², στην απόφαση *Brown v. Paramount Public Cor.* (1934)¹⁵⁸³ επειδή θεωρήθηκε ότι η μητέρα μιας δολοφονημένης κοπέλας παρουσιαζόταν ως αδιάφορη για την ηθική συμπεριφορά της κόρης της και στην απόφαση *Kelly's v. Lowes Inc* (1948) επειδή θεωρήθηκε ότι

¹⁵⁸¹ Ως ακραίες χαρακτηρίζονται από Τσακυράκης Σ., *Θρησκεία κατά τέχνης*, ο.π, σελ. 210. Ως σκληρές ή δύσκολες από Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π, σελ. 157, 162.

¹⁵⁸² 228 N.Y. 58, 126 N.E. 260 (1920).

¹⁵⁸³ *Minerva Brown, v. Paramount Publix Corporation*, Supreme Court of New York, Appellate Division, Third Department 240 A.D. 520; 270 N.Y.S. 544; 1934 N.Y. App. Div. LEXIS 10691.

ένας αξιωματικός του στρατού και ήρωας του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου πράγματι παρουσιαζόταν ως απείθαρχος¹⁵⁸⁴.

Στην απόφαση *Melvin v. Reid* (1931), το δικαστήριο ήταν διστακτικό να κρίνει ότι η αποκάλυψη με χρήση του πραγματικού της ονόματος του παρελθόντος της ως ιεροδούλης δέκα χρόνια μετά σε μια ταινία βασισμένη στην αθωωτική της δίκη αποτελούσε προσβολή του δικαιώματος ιδιωτικότητας καθώς δεν υπήρχαν σχετικές προηγούμενες αποφάσεις. Αλλά έκρινε ότι η αποκάλυψη των στοιχείων της στην ταινία αποτελούσε παραβίαση του δικαιώματος επιδίωξης της ευτυχίας που κατοχυρωνόταν στο Σύνταγμα της Πολιτείας της Καλιφόρνια που οριζόταν ως απαραβίαστο.

Στην απόφαση *Cason v. Baskin* (1948) κρίθηκε ότι υπήρξε προσβολή του δικαιώματος ιδιωτικότητας μιας φίλης της συγγραφέως από την περιγραφή της στο αυτοβιογραφικό της μυθιστόρημα καθώς δεν υπήρχε δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού για την απεικόνισή της χωρίς τη συγκατάθεσή της. Ήταν ένα ιδιωτικό πρόσωπο που επιθυμούσε και επιδίωκε την προστασία της ιδιωτικότητάς της. Ορίζοντας το δικαιολογημένο δημόσιο ενδιαφέρον στην απόφαση σημειώνεται ότι προσδιορίζεται ως το ευρύτερο, όχι τοπικά προσδιορισμένο και αυθεντικό ενδιαφέρον και δεν περιλαμβάνει την απλή περιέργεια του κοινού. Όταν το κοινό έχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον, τότε σε κάποιες περιπτώσεις η ελευθερία έκφρασης του συγγραφέα και της πληροφόρησης του κοινού υπερτερεί του δικαιώματος ιδιωτικότητας. Αλλά επειδή δεν υπήρξε δόλος από τη μεριά της συγγραφέως ούτε εκείνη ανέμενε μια τέτοια αντίδραση ούτε αποδείχθηκε κάποια βλάβη της φίλης της το δικαστήριο έκρινε ότι η ενάγουσα δεν δικαιούται αποζημίωση¹⁵⁸⁵.

Η μεθοδολογία που ακολουθούσαν τα δικαστήρια στις σχετικές υποθέσεις διαφοροποιήθηκε μετά από δυο σημαντικές αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Η πρώτη είναι η απόφαση *New York v. Sullivan* (1967) που ανάγει την προσπάθεια ανεύρεσης και έκφρασης της αλήθειας ως απόρροια της δημοσιογραφικής έρευνας και άσκησης οξείας κριτικής στο έργο δημόσιων λειτουργών σε μία νόμιμη άμυνα για να επιτευχθεί η αυξημένη προστασία τους από αγωγές δυσφήμισης.

Η δεύτερη είναι η απόφαση *Time v. Hill* (1967)¹⁵⁸⁶. Υπενθυμίζοντας τα πραγματικά περιστατικά της γνωστής υπόθεσης, το 1952 η οικογένεια του James Hill που απαρτιζόταν από εκείνον, τη σύζυγό του και τα πέντε παιδιά τους κρατήθηκαν ως όμηροι. Τρεις δραπέτες φυλακών εισέβαλαν στο σπίτι τους, παρέμειναν επί δεκαεννιά ώρες προκειμένου να αποφασίσουν τι θα κάνουν στη συνέχεια και έφυγαν παίρνοντας μαζί τους κάποια ρούχα και το αυτοκίνητό των Hill. Όπως δήλωσαν τα μέλη της οικογένειας, κατά τη διάρκεια της παραμονής τους οι τρεις καταδικασθέντες εγκληματίες τους φέρθηκαν με σεβασμό, ευγένεια και δεν τους έβλαψαν με οποιοδήποτε τρόπο. Το περιστατικό είχε διεθνή δημοσιογραφική κάλυψη αλλά το δημόσιο ενδιαφέρον για αυτό σταδιακά μειώθηκε και η οικογένεια γρήγορα γύρισε στην κανονική της ζωή.

Ενάμιση χρόνο αργότερα ο συγγραφέας Joseph Hayes δημοσίευσε ένα μυθιστόρημα με τίτλο «The desperate hours» (1954) που βασιζόταν στην ιστορία των Hill όπως την είχε διαβάσει στις εφημερίδες της εποχής. Επιχειρώντας να προσθέσει στην ιστορία δραματικό σασπένς παρουσίασε τους τρεις δραπέτες να ασκούν βία στην οικογένεια, να απειλούν να επιτεθούν σεξουαλικά την κόρη της οικογένειας και

¹⁵⁸⁴ 76 F. Supp. 473 (D. Mass. 1948). Προσβάσιμη σε: <http://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/264/373/1635493/>.

¹⁵⁸⁵ *Cason v. Baskin*, 155 Fla. 198, 20 So. 2d 243 (1944).

¹⁵⁸⁶ *Time, Inc. v. Hill*, 385 U.S. 374, 375 (1967).

να αποτρέπουν την προσπάθεια του πατέρα της οικογένειας να τους διασώσει χτυπώντας τον βάνουσα σε σημείο που να τον αφήνουν αναίσθητο.

Το βιβλίο υπήρξε ιδιαίτερα δημοφιλές και μεταφέρθηκε στο θέατρο και στον κινηματογράφο. Ο συγγραφέας ανέφερε στον τύπο ότι το βιβλίο αποτελούσε ένα «αμάλγαμα» μυθοπλασίας και πραγματικών γεγονότων. Όπως σημείωνε, το βιβλίο ήταν απλά εμπνευσμένο από την ομηρία των Hill, σε μεγάλο βαθμό αποτελούσε προϊόν της φαντασίας του. Το 1955 το περιοδικό *Life* παρουσιάζοντας την πρεμιέρα της παράστασης της θεατρικής μεταφοράς του βιβλίου ανέφερε ότι το έργο αφορούσε ένα πραγματικό έγκλημα. Μάλιστα στο άρθρο με τίτλο «*True Crime Inspires Tense Play*» αναφερόταν ότι αποτελούσε «*αναπαράσταση της εμπειρίας της οικογένειας Hill*». Ταυτόχρονα δημοσίευσε και φωτογραφία των ηθοποιών στο σπίτι που συνέβησαν τα γεγονότα και από το οποίο είχαν μετακομίσει για να ξεχάσουν το περιστατικό.

Η οικογένεια Hill ζήτησε από το περιοδικό να διορθώσει και να αναφέρει την αλήθεια αλλά οι εκδότες του περιοδικού αρνήθηκαν και για αυτό προσέφυγαν εναντίον τους. Όπως υποστήριζαν, αν και η δημοσίευση αφορούσε ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος, το ανέβασμα της θεατρικής παράστασης, η παρουσίασή τους είχε γίνει με ψευδή τρόπο και μάλιστα υπήρχαν αποδείξεις ότι ο εκδότης του περιοδικού ήξερε ότι δεν επρόκειτο για αληθινή αναπαράσταση της εμπειρίας των Hill αλλά το προέβαλε ως τέτοιο για να αυξήσει τον αριθμό κυκλοφορίας του εντύπου. Δεν υπήρχε λόγος δημοσίου ενδιαφέροντος ο δημοσιογράφος να ταυτίσει τους Hill με τη μυθοπλαστική οικογένεια του θεατρικού έργου που ο συγγραφέας είχε ονομάσει Hilliard. Οι δικηγόροι του περιοδικού αντιπαρέβαλαν ότι υπήρχαν πολλές ομοιότητες μεταξύ του έργου και της πραγματικής ιστορίας. Αν και παραδέχονταν ότι το έργο δεν ήταν μία ακριβής αναπαράσταση της εμπειρίας των Hill, αφορούσε όμως το περιστατικό που τους σημάδεψε¹⁵⁸⁷. Τα δικαστήρια της Νέας Υόρκης σε πρώτο και δεύτερο βαθμό έκριναν ότι η παρουσίασή τους αυτή πράγματι παραβίασε το δικαίωμα ιδιωτικότητάς τους με ψευδή φωτισμό.

Οι εκδότες του περιοδικού προσέφυγαν στο Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. Η υπόθεση έχει ξεχωριστό ιστορικό ενδιαφέρον καθώς ο δικηγόρος των Hill ήταν ο μετέπειτα Πρόεδρος των Η.Π.Α., Ρ. Νίξον. Η υπόθεση δίχασε τους δικαστές και σε αντίθεση με την προηγούμενη απόφαση *New York v. Sullivan*, δεν ήταν ομόφωνη. Αρχικά ο δικαστής Warren υποστήριξε ότι δεν θα έπρεπε να ανατραπεί η δευτεροβάθμια απόφαση και η άποψη που ακολουθήθηκε από την πλειοψηφία. Κατά τη γνώμη του η δημοσίευση στο περιοδικό *Life* δεν ήταν ειδήσεις αλλά αφορούσε την μυθοπλαστική μεταφορά ενός γεγονότος και ήταν κατ'ουσίαν ψευδής. Η συνταγματική προστασία της ελευθερίας του λόγου επιτρέπει τον περιορισμό του ψευδούς λόγου¹⁵⁸⁸.

Μαζί με τον Warren, οι δικαστές Clark, Harlan και Fortas έκριναν ότι το άρθρο δεν αφορούσε ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος αλλά συνιστούσε μια ανεύθυνη δημοσίευση που προκαλούσε βλάβη και παραβίαζε την ιδιωτικότητα μιας οικογένειας με κύριο σκοπό να εγείρει την περιέργεια του αναγνωστικού κοινού μέσω της δραματικής απεικόνισης ενός υπαρκτού γεγονότος και την εμπορική εκμετάλλευση μιας πραγματικής ιστορίας. Όπως υποστήριζαν η Πρώτη Τροπολογία

¹⁵⁸⁷ Αναλυτικά για την υπόθεση βλέπε Τσακουράκης Σ., Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α, ο.π., σελ.223-227. Επίσης βλέπε Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill* (1967), University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law, Vol. 18, No. 2, December 2015, SUNY Buffalo Legal Studies Research Paper No. 2015-025, σελ. 512 επ. Προσβάσιμη σε: <https://ssrn.com/abstract=2588870>.

¹⁵⁸⁸ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill* (1967), ο.π., σελ. 559 επ.

δεν αποκλείει την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων της ιδιωτικότητας και τιμής. Όπως υποστήριξαν, αν το δικαστήριο δώσει ασυλία στον δημοσιογραφικό λόγο για ζητήματα που δεν υπηρετούν ούτε τις ανάγκες μετάδοσης ειδήσεων, ούτε αποτελούν σχόλια για δημόσια πρόσωπα και γεγονότα ούτε συμβάλουν στη συζήτηση επί δημόσιων ζητήματων τότε δεν υπηρετεί εντέλει την ελευθερία του Τύπου. Προκαλεί μόνο το κοινό να αποστρέφεται αυτή την ελευθερία. Για αυτό, η εν λόγω παραβίαση δεν εμπίπτει στον ειδικά προστατευτικό πυρήνα της Πρώτης Τροπολογίας, εντός του οποίου απαγορεύεται η αποζημίωση για προκαλούμενη βλάβη¹⁵⁸⁹.

Ο δικαστής Brennan αρχικά αναγνώρισε ότι πράγματι η δημοσίευση δεν αφορούσε κριτική επί των πεπραγμένων της κυβέρνησης, ούτε αποτελούσε ένα καθημερινό ρεπορτάζ ενός ζητήματος επικαιρότητας, ούτε οι Hill επεδίωξαν την δημοσιότητα με οποιοδήποτε τρόπο και τέλος ότι υπήρχαν επαρκείς πηγές που μπορούσε ο εκδότης του περιοδικού με ευκολία να ελέγξει για να διαπιστώσει την αλήθεια. Κατά συνέπεια ήταν δείγμα μιας ανεύθυνης δημοσιογραφίας που μπορούσε να προκαλέσει βλάβη¹⁵⁹⁰. Θεωρούσε ότι θα έπρεπε να αναγνωριστεί η παραβίαση της ιδιωτικότητας όπως είχε κάνει το δικαστήριο της Νέας Υόρκης στην απόφαση *Sprahn v. Julian Messner, Inc*¹⁵⁹¹. Στη συνέχεια άλλαξε γνώμη φοβούμενος την αποτρεπτική συνέπεια που θα είχε η απόφαση για την ελευθερία του δημοσιογραφικού λόγου. Για αυτό υποστήριξε ότι οι λανθασμένοι ισχυρισμοί είναι αναπόφευκτοι στο δημόσιο διάλογο και θα πρέπει να προστατευτούν προκειμένου η ελευθερία της έκφρασης να έχει τον επαρκή χώρο που χρειάζεται να «αναπνεύσει και να επιβιώσει»¹⁵⁹².

Υπό το φως της *New York v. Sullivan* τελικά υπερίσχυσε η άποψη του Brennan με πέντε ψηφούς έναντι τεσσάρων. Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το θέμα του άρθρου δηλ. η πρεμιέρα ενός νέου θεατρικού έργου που συνδέεται με ένα περιστατικό είναι ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Το δικαστήριο δέχτηκε μια ευρεία ερμηνεία της έννοιας. Δέχτηκε τη συνταγματική προστασία του Τύπου για τη δημοσίευση πληροφοριών που εκτιμά ότι έχουν ενδιαφέρον για το κοινό ακόμα και αν αυτές είναι ψευδείς. Δεν προστατεύεται μόνο αν το ψεύδος είναι κατασκευασμένο. Θεωρήθηκε αβάσταχτο το βάρος για τον Τύπο να πρέπει να ελέγχει και να διατυπώνει με βεβαιότητα τα γεγονότα που συνδέονται με τις δημοσιογραφικές ειδήσεις για κάθε πρόσωπο στο οποίο αναφέρονται¹⁵⁹³.

Η μεθοδολογία που ακολούθησε το δικαστήριο είναι : τα είδη του λόγου κατηγοριοποιούνται και το κάθε είδος περιορίζεται ανάλογα με το συμφέρον του κράτους να το προστατέψει. Τα δικαστήρια προσδιορίζουν ποιες μορφές λόγου αξίζουν την προστασία της Πρώτης Τροπολογίας¹⁵⁹⁴. Υπάρχουν δυο είδη λόγου που προστατεύονται από την Πρώτη Τροπολογία: ο λόγος που έχει κοινωνική αξία και ο λόγος που προασπίζεται στενά τις αξίες που προστατεύει η Πρώτη Τροπολογία. Κατηγορίες λόγου όπως το ψέμα δεν προστατεύονται¹⁵⁹⁵.

Ο Νίζον ως συνήγορος των Hill υποστήριξε εν προκειμένω ότι πρόκειται για ένα λόγο που είναι κατασκευασμένο ψεύδος και έχει μόνο σκοπό την προώθηση μιας παράστασης άρα δεν εμπίπτει σε αυτές τις κατηγορίες λόγου που προστατεύονται

¹⁵⁸⁹ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ. 580.

¹⁵⁹⁰ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ. 564 επ.

¹⁵⁹¹ 21 N.Y.2d 124, 233 N.E.2d 840.

¹⁵⁹² Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ. 559 επ.

¹⁵⁹³ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ. 577.

¹⁵⁹⁴ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ. 543 παραπέμπει επίσης στο προαναφερόμενο άρθρο του Nimmer M.B., *The Right to Speak from Times to Time: First Amendment Theory Applied to Libel and Misapplied to Privacy*, 56 Cal. L. Rev. 935, 942 (1968).

¹⁵⁹⁵ Αναλυτικά Τσακυράκης Σ., *Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ. 229 επ.

συνταγματικά. Από την πλειοψηφία των δικαστών κρίθηκε ότι δεν αποδείχτηκε ότι το άρθρο δημοσιεύτηκε εν γνώσει του ψεύδους ή με απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια των εκδοτών του περιοδικού.

Η δικαστική τεχνική έχει χαρακτηριστεί ως εννοιολογική ή κατηγορική στάθμιση¹⁵⁹⁶. Αντιπαραβάλλεται με την *ad hoc* στάθμιση μεταξύ των δυο δικαιωμάτων που υιοθετείται στο ηπειρωτικό δίκαιο στην οποία οι δικαστές προσδιορίζουν ποιο από τα δικαιώματα των αντιδίκων θα πρέπει να υπερισχύσει στη συγκεκριμένη περίπτωση. Οι υπερασπιστές της απόλυτης ελευθερίας του λόγου, όπως οι δικαστές Black και Douglas, επέκριναν την τεχνική αυτή που αρχικά ακολουθήθηκε στην *New York v. Sullivan* όπου εκτιμήθηκε ότι δυσφημιστικοί ισχυρισμοί που αφορούν τα δημόσια πρόσωπα δεν προστατεύονται παρά μόνο αν έγιναν με απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια. Όπως υποστήριζαν, η τεχνική αυτή αγνοεί το Σύνταγμα και ενθαρρύνει τους δικαστές να επιλέγουν οι ίδιοι μεταξύ των συγκρουόμενων αξιών. Οι δικαστές οφείλουν να υπακούουν και να εφαρμόζουν το Σύνταγμα το οποίο προβλέπει ότι κανένας νόμος δεν περιορίζει την ελευθερία του λόγου και να μην το θεωρούν νεκρό γράμμα και να επεκτείνουν τις αρμοδιότητες τους με συνταγματικές ερμηνείες. Τελικά ο Black μαζί με τον Douglas αποφάσισαν να υποστηρίξει την πλευρά του Brennan προκειμένου να ανακληθεί η απόφαση του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου στην υπόθεση *Time v. Hill* παρότι κατέστησαν σαφές ότι συνέχιζαν να υποστηρίζουν την απόλυτη προστασία της ελευθερίας του λόγου και δεν ενέκριναν οποιαδήποτε στάθμιση¹⁵⁹⁷.

Το Ανώτατο Δικαστήριο στην υπόθεση *Time v. Hill* έκρινε ότι αξίζει συνταγματική προστασία ο λόγος που σχετίζεται ουσιαστικά με ένα γεγονός δημοσίου ενδιαφέροντος που συνέβη πριν από δύομιση χρόνια και αξίζει να μεταδοθεί ως είδηση. Αναγνωρίστηκε το δικαίωμα του Τύπου να δημοσιεύει ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων δημοσίου ενδιαφέροντος ακόμα και αν η ιδιωτικότητα θυσιαζόταν στην πορεία. Κρίθηκε ότι το δικαίωμα της ιδιωτικότητας έπρεπε να θυσιαστεί προκειμένου ο Τύπος να μπορεί να έχει την ελευθερία να ασκεί ανενόχλητος τις κοινωνικές και συνταγματικές λειτουργίες του. Η θυσία της οικογένειας των Hill ήταν πραγματικά μεγάλη. Η Elizabeth Hill, η μητέρα της οικογένειας έπαθε κατάθλιψη εξαιτίας της έκθεσης της ιστορίας και απομονώθηκε κοινωνικά. Η εντεκαετής δικαστική διαμάχη, η ψυχολογική πίεση από την έκθεση της οικογένειάς της στη δημοσιότητα επιδείνωσε την ψυχική της υγεία σε βαθμό που έχρηζε συνεχή ιατρική παρακολούθηση και θεραπεία. Παρότι δεν υπήρξε νέα δίκη μετά την απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου καθώς τα δυο μέρη συμβιβάστηκαν, λίγα χρόνια μετά την έκδοση της απόφασης η Elizabeth Hill αυτοκτόνησε¹⁵⁹⁸.

Η τελική απόφαση υπέρ μιας αυξημένης προστασίας της ελευθερίας του λόγου θεωρήθηκε ότι επηρεάστηκε σημαντικά από το ιστορικό και πολιτικό αίτημα της εποχής. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960, είναι η εποχή του Μακαρθισμού όπου σημειώνονταν αυξημένες παραβιάσεις της ελευθερίας του λόγου αλλά ταυτόχρονα ήταν μια εποχή σημαντικών διεκδικήσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων ιδίως των αφροαμερικανών αλλά και έντονης πολιτικής κριτικής για τον πόλεμο του Βιετνάμ, στην οποία πρωτοστατούσε το φοιτητικό κίνημα της εποχής.

¹⁵⁹⁶ Βρεττού Χ., *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, ο.π., σελ. 15. Ο όρος εννοιολογική στάθμιση αποδίδεται στον Σ. Τσακυράκη Σ., *Ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ. 90 ο οποίος μεταφράζει από τον Nimmer M.B., *The Right to Speak from Times to Time: First Amendment Theory Applied to Libel and Misapplied to Privacy*, ο.π., σελ. 49.

¹⁵⁹⁷ Οι άλλοι δυο ήταν οι Steward, White, βλεπε Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ. 574.

¹⁵⁹⁸ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ. 580.

Όμως εκτός από τις θετικές επιπτώσεις για την ελευθερία του Τύπου η υπόθεση θεωρήθηκε ότι είχε σοβαρές αρνητικές συνέπειες. Σε αντίθεση με την *New York Times v. Sullivan*, η απόφαση *Time v. Hill* δέχτηκε σοβαρή κριτική και θεωρητικό αντίλογο¹⁵⁹⁹. Υποστηρίχθηκε ότι δεν προστατεύει τις αξίες της Πρώτης Τροπολογίας ο λόγος που εσφαλμένα αναφέρεται σε μια άκρως επώδυνη στιγμή ενός άλλου προσώπου και καθιστά τους υπόλοιπους απλούς παρατηρητές της δυστυχίας του. Επίσης ο ορισμός του δημοσίου ενδιαφέροντος στην απόφαση *Hill* κρίθηκε υπερβολικά ευρύς ότι μπορεί εντέλει να περιλαμβάνει οτιδήποτε. Η μη δικαίωση των *Hill* σήμαινε για κάποιους ότι το Ανώτατο Δικαστήριο επέτρεψε ουσιαστικά την ασυδοσία των ΜΜΕ επί αδιάφορων για το δημοκρατικό πολίτευμα ψευδών ειδήσεων με μόνο σκοπό την προώθηση των συμφερόντων του Τύπου και συνιστούσε θεσμική αδιαφορία για τον πόνο που προκαλούσαν τα δημοσιεύματα αυτά σε ιδιωτικά πρόσωπα. Τα πρόσωπα αυτά έμεναν τελικά απροστάτευτα σε αντίθεση με τα δημόσια πρόσωπα που είχαν επαρκή μέσα για να ανταπαντήσουν σε όποια κριτική. Μάλιστα η κοινωνική δυσαρέσκεια που προκάλεσε η υπόθεση θεωρείται ότι συνέβαλε στην εκλογή του Νίxon στην Προεδρία των Η.Π.Α. καθώς στήριξε την προεκλογική του καμπάνια ενάντια στις φιλελεύθερες επιλογές του Ανώτατου Δικαστηρίου¹⁶⁰⁰. Μια διαφορετική απόφαση εκτιμάται από μέρος της αμερικανικής θεωρίας ότι μπορεί να περιόριζε τον κίτρινο τύπο ο οποίος ιδιαίτερα τις δεκαετίες του 1980 και 1990 επιδόθηκε σε σοβαρές παραβιάσεις του δικαιώματος της ιδιωτικότητας¹⁶⁰¹.

Λίγα χρόνια αργότερα στην απόφαση *Rosenbloom v. Metromedia, Inc.* (1971), το Ανώτατο Δικαστήριο έκρινε ότι και σε υποθέσεις δυσφήμισης θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν το κριτήριο του πραγματικού δόλου όταν πρόκειται για ζητήματα δημοσίου ή γενικού ενδιαφέροντος¹⁶⁰². Τρία χρόνια αργότερα στην απόφαση *Gertz v. Robert Welch*, το δικαστήριο έκρινε ότι τα ιδιωτικά πρόσωπα αντίθετα με τα δημόσια που δεν έχουν οικειοθελώς εκτεθεί στον κίνδυνο βλάβης από δυσφημιστικούς ψευδείς ισχυρισμούς απαιτείται να αποδείξουν απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια (*negligence*) για να μπορέσουν να αποζημιωθούν για βλάβες¹⁶⁰³.

Η νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. καθόρισε τα επόμενα χρόνια τις δικαστικές αποφάσεις των κατώτερων δικαστηρίων σε όλες τις Πολιτείες. Πλέον τα κατώτερα δικαστήρια του κοινοδικαίου (*common law*) ακολουθούν την εξής μεθοδολογία: αρχικά ερευνούν αν συντρέχουν τα κριτήρια παραβίασης της τιμής ή/και της ιδιωτικότητας όπως έχουν τεθεί από το *Restatement of Torts* και εν συνεχεία εξετάζουν αν ο ενάγων κατόρθωσε να αποδείξει το βάρος ευθύνης του συγγραφέα που διαμορφώθηκε από τις προαναφερόμενες αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α.

Χαρακτηριστικά στις αποφάσεις *Davis v. Gavras* και στην *Bindrim v. Mitchell* τα δικαστήρια εξέτασαν το βάρος ευθύνης του συγγραφέα/σεναριογράφου βάσει της μεθοδολογίας του Ανώτατου Δικαστηρίου στην απόφαση *New York Times v.*

¹⁵⁹⁹ Αναλυτικά βλέπε Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ.584.

¹⁶⁰⁰ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ.591.

¹⁶⁰¹ Barbas S., *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill (1967)*, ο.π., σελ. 589.

¹⁶⁰² *Rosenbloom v. Metromedia, Inc.*, 403 U.S. 29, 43 (1971).

¹⁶⁰³ *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, 418 U.S. 323, 345 (1974). Το σκεπτικό της απόφασης *Gertz* ακολουθήθηκε και στην απόφαση *Cantrell v. Forest City Publishing Co* 419 U.S. 245 (1974). Η υπόθεση αφορούσε ένα δημοσίευμα για τις συνθήκες ζωής μιας οικογένειας αρκετούς μήνες πριν από την κατάρρευση μιας γέφυρας. Στο ατύχημα αυτό σκοτώθηκε- μεταξύ άλλων 43 θυμάτων- και ο πατέρας της οικογένειας. Για να δείξει την καταστροφική επίδραση του ατυχήματος στην περιοχή το δημοσίευμα ανέφερε μια σειρά από ανακρίβειες και ψευδείς ισχυρισμούς και περιέγραψε την οικονομική κατάσταση της οικογένειας ως κατάσταση μεγάλης φτώχειας εκθέτοντας την οικογένεια στον εξευτελισμό.

Sullivan. Ερεύνησαν δηλαδή αν ο ενάγων είναι δημόσιο πρόσωπο, αν οι ισχυρισμοί γεγονότων είναι ψευδείς και ο εναγόμενος επέδειξε πραγματικό δόλο ή απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια¹⁶⁰⁴. Στην πρώτη απόφαση κρίθηκε ότι ο ενάγων ο οποίος ήταν Διοικητής του Στρατιωτικής δύναμης των Ηνωμένων Πολιτειών και Αρχηγός της Αμερικάνικης Αποστολής στη Χιλή ήταν δημόσιο πρόσωπο αλλά δεν κατόρθωσε να αποδείξει πραγματικό δόλο ή απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια των απεικονιζόμενων γεγονότων στην ταινία «Ο Αγνοούμενος». Όπως σημειώθηκε, η απλή απόδειξη ότι ο δημιουργός της ταινίας δεν ερεύνησε επαρκώς τα γεγονότα δεν θεωρείται απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια. Στην δεύτερη απόφαση κρίθηκε ότι ο ενάγων ήταν δημόσιο πρόσωπο, οι ισχυρισμοί γεγονότων ήταν ψευδείς και η συγγραφέας επέδειξε πραγματικό δόλο επειδή εν γνώσει της στο λογοτεχνικό της κείμενο παραποίησε μια ομαδική συνεδρία στην οποία συμμετείχε και η ίδια.

Στην υπόθεση *Street v. National Broadcasting Co*, ακολουθήθηκαν τα κριτήρια της *Gertz v. Welch*¹⁶⁰⁵. Αν και το δικαστήριο είχε αμφιβολίες κατά πόσο η ενάγουσα ήταν ιδιωτικό πρόσωπο ή πρόσωπο της επικαιρότητας, τελικά έκρινε ότι δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι η απεικόνισή της στην ταινία αποτελούσε ψευδές πορτραίτο της και οι δημιουργοί αδιαφόρησαν απερίσκεπτα για την αλήθεια.

Επίσης στις προαναφερόμενες αποφάσεις παραβίασης της ιδιωτικότητας μέσω ενός μυθοπλαστικού έργου *Rosemont Enterprises, Inc., v. Random House, Inc.*¹⁶⁰⁶, *DeSalvo v. Century- Fox Film Corporation*¹⁶⁰⁷ και *Leopold v. Levin*¹⁶⁰⁸ ακολουθήθηκε το σκεπτικό του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. στην απόφαση *Time v. Hill*. Παρότι στις δυο πρώτες τα δικαστήρια διαπίστωσαν ανακρίβειες στην παρουσίαση των γεγονότων που προκαλούσαν το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού θεώρησαν ότι οι ενάγοντες δεν κατόρθωσαν να αποδείξουν ότι οι δημιουργοί γνώριζαν το ψεύδος ή έδειξαν απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια¹⁶⁰⁹. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε το σκεπτικό στην τρίτη απόφαση. Όπως σημειώθηκε, τα πραγματικά περιστατικά είναι ουσιωδώς διαφορετικά σε σχέση με την υπόθεση *Hill* που αφορούσε μια ψευδή απεικόνιση ενός πραγματικού περιστατικού που παρουσιαζόταν ως αληθές. Αντίθετα στην υπόθεση *Leopold v. Levin*, η ταινία, το θεατρικό έργο και το μυθιστόρημα αν και θύμιζαν στο κοινό, το έγκλημα που διέπραξε ο Leopold παρουσιάζονταν μόνο ως μυθοπλαστικά και δραματοποιημένα δημιουργήματα. Το δικαστήριο έκρινε ότι ήταν ουσιωδώς ένα έργο μυθοπλασίας και κατά συνέπεια δεν μπορεί να ερευνηθεί η εν γνώσει ή απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια που ακολουθήθηκαν στην υπόθεση *Hill* παρά το γεγονός ότι η δραματοποίηση περιείχε ατεκμηρίωτους ισχυρισμούς γεγονότων και συζητήσεις που μπορούν να θεωρηθούν κατά κυριολεξία ως ψεύδη¹⁶¹⁰.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η δημοσίευση της ιστορίας ζωής προσώπων της απόλυτης ή σχετικής επικαιρότητας που έχουν προκαλέσει το δημόσιο ενδιαφέρον του κοινού χάρει της προστασίας της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας της

¹⁶⁰⁴ 92 Cal. App. 3d 61, 155 Cal. Rptr, 29, cert. denied, 444 U.S. 984 (1979).

¹⁶⁰⁵ *Gertz v. Robert Welch*, 418 U.S. 323, 332, 41 L. Ed. 2d 789, 94 S. Ct. 2997 (1974).

¹⁶⁰⁶ 366 F.2d 303 (1966).

¹⁶⁰⁷ 300 F. Supp. 742 (D. Mass. 1969).

¹⁶⁰⁸ 45 Ill. 2d 434 (1970) 259 N.E.2d 250.

¹⁶⁰⁹ *Rosemont Enterprises, Inc., v. Random House, Inc., et al.*, 58 Misc. 2d 1; 294 N.Y.S.2d 122; 1968 N.Y. Misc. LEXIS 1617.

¹⁶¹⁰ Αντίστοιχο σκεπτικό σε *Hicks v. Casablanca Records*, 464 F. Supp. 426 (S.D.N.Y. 1978) και *Jane Doe v. John Roe, as father and next friend of A, B, and C, minor children* 638 So. 2d 826; 1994 Ala. LEXIS 96; 22 Media L. Rep. 1427. Για τη γενικότερη δυσκολία απόδειξης της αδικοπραξίας του ψευδούς φωτισμού βλέπε *Lee G.A., Privacy Year in Review: The Intersection of the Rights to Privacy and of a Free Press: Can They Co-Exist?*, 1 ISJLP 441-475, (2004-2005), σελ. 459 επ.

έκφρασης ακόμα και αν ορισμένα στοιχεία που δημοσιεύονται δεν ανταποκρίνονται στην αλήθεια. Περιέχουν με άλλα λόγια ανακρίβειες. Η τάση της αμερικανικής νομολογίας από τη δεκαετία του 1960 είναι να υπερτερεί το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού έναντι της προστασίας της ιδιωτικότητας ιδίως όταν η απεικόνιση της ιστορίας της ζωής δεν ήταν ιδιαίτερος προσβλητική και δεν έχει προκαλέσει σημαντική βλάβη.

Όμως η τεχνική που έχει ακολουθηθεί από το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. στις αποφάσεις *New York v. Sullivan* και *Time v. Hill* θεωρείται ότι δεν πέτυχε την αυξημένη προστασία της ελευθερίας της έκφρασης των συγγραφέων λογοτεχνίας ενώ αντίθετα το πέτυχε με τους δημοσιογράφους. Ο λόγος είναι ότι και στις δυο αποφάσεις αναγνωρίζεται ότι το κατασκευασμένο ψεύδος δεν χαίρει συνταγματικής προστασίας και τα δικαστήρια οφείλουν να ερευνούν αν όσοι δημοσιεύουν ισχυρισμούς γεγονότων για δημόσια πρόσωπα θα πρέπει να μην επιδεικνύουν γνώση της αναλήθειας τους ή απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια. Στις υποθέσεις προσβολής ιδιωτικότητας/τιμής μέσω μυθοπλασίας τα δικαστήρια καλούνται να κρίνουν αν ένας συγγραφέας λογοτεχνίας που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες κατασκευάζει ψεύδη ή επιδεικνύει απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια όταν προσθέτει στην αφήγησή του επινοημένα γεγονότα, συμπεριφορές και χαρακτήρες για να κάνει πιο ενδιαφέρουσα την πλοκή ή για να καταστήσει μη αναγνωρίσιμα τα πρόσωπα. Η κρίση είναι εξαιρετικά υποκειμενική. Για αυτό υποστηρίζεται ότι θα πρέπει σε αυτές τις υποθέσεις να υιοθετηθεί διαφορετική δικαστική τεχνική που να λαμβάνει υπόψιν τις ιδιαιτερότητες αυτού του λογοτεχνικού λόγου.

1.1.1. Αιτίες και η κριτική.

Η προνομοιακή μεταχείριση -στα όρια της υπερπροστασίας έναντι άλλων δικαιωμάτων- που απολαμβάνει η ελευθερία της έκφρασης στις Η.Π.Α., όπως αναδεικνύεται και από τις προαναφερόμενες εμβληματικές αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α., επεξηγείται από ιστορικούς και πολιτικούς λόγους. Η αμερικανική επανάσταση είχε στόχο την απελευθέρωση από την αγγλική κυριαρχία. Η καχυποψία έναντι του κρατικού πατερναλισμού ακολουθεί στη συνέχεια τη σύσταση του νέου κράτους και ιδιαίτερα τους περιορισμούς της ελευθερίας του λόγου από τη νομοθετική και δικαστική εξουσία. Για αυτούς τους λόγους η προστασία της ελευθερίας του λόγου θεωρείται ως ύψιστο ιδανικό που πρέπει να προασπιστεί κανείς στο νεοσύστατο κράτος των Η.Π.Α.¹⁶¹¹.

Ιδιαίτερα επέδρασε στο σκεπτικό των δικαστών, η φιλοσοφική σκέψη δυο στοχαστών του J. Mill και του A. Meiklejohn που θεωρήθηκε ότι καθόρισαν τα δικαιολογητικά θεμέλια αυτής της προστασίας αλλά και τα όρια προστασίας του λόγου. Ο J. Mill θέτει ως δικαιολογητικό θεμέλιο του λόγου την ελεύθερη αγορά ιδεών και τη μη βλάβη τρίτου ως θεμιτό όριο στο λόγο¹⁶¹². Για τον A. Meiklejohn, η μετάδοση και ανταλλαγή πληροφοριών για γεγονότα που αφορούν την άσκηση κυβερνητικής εξουσίας και η ανταλλαγή απόψεων για αυτά τα ζητήματα θεωρούνται οι πιο σημαντικές διαδικασίες για το δημοκρατικό πολίτευμα. Η ελευθερία του λόγου προστατεύεται κυρίως γιατί οι άνθρωποι πρέπει να ακούσουν από ο,τι γιατί

¹⁶¹¹ Tourkochorití I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.12.

¹⁶¹² Αναλυτικά βλέπε πρώτο κεφάλαιο δεύτερου μέρους. Επίσης Tourkochorití I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.52.

πρέπει να εκφραστούν¹⁶¹³. Θεμιτοί περιορισμοί της ελευθερίας του λόγου είναι οι ενσυνείδητα ψευδείς ισχυρισμοί γεγονότων¹⁶¹⁴. Δεν σταθμίζει μεταξύ ελευθερίας του λόγου και άλλων δικαιωμάτων όπως της ιδιωτικότητας. Αλλά επιχειρεί μια διάκριση μεταξύ του ιδιωτικού και δημόσιου λόγου. Ο δημόσιος λόγος περιλαμβάνει οτιδήποτε έχει σημασία για την διακυβέρνηση των κοινών. Στη φιλοσοφική σκέψη των δυο αυτών στοχαστών θεμελιώθηκε η δικαιολογητική βάση της προστασίας του λόγου στην Πρώτη Τροπολογία. Προνομοιακή προστασία αξίζει ο λόγος που συμβάλει στη διατήρηση του δημοκρατικού πολιτεύματος και στον έλεγχο της κατάχρησης της εξουσίας¹⁶¹⁵.

Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α. και ιδιαίτερα η ελευθερία της πληροφόρησης χαίρει αυξημένης προστασίας στις Η.Π.Α. αλλά δεν χαίρει απόλυτης προστασίας¹⁶¹⁶. Το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. παρά τις επαναλαμβανόμενες ευκαιρίες που του έχουν δοθεί σε μια σειρά υποθέσεις δεν έχει κρίνει ότι ένα δικαίωμα ιδιωτικότητας δεν μπορεί να κριθεί υπέρτερο της ελευθερίας του λόγου. Για παράδειγμα στην απόφαση *Florida Star v. B.J.F.* (1989), σημείωσε ότι το Δικαστήριο δεν κρίνει ότι οι αληθείς πληροφορίες θα πρέπει να προστατεύονται άνευ ετέρου ή ότι δεν αρνήθηκε ότι υπάρχει μια σφαίρα ιδιωτικότητας του προσώπου που είναι αναγκαία να προστατευτεί από επεμβάσεις δια του Τύπου¹⁶¹⁷.

Παρόλα αυτά ασκείται κριτική για τη τεχνική που υιοθέτησε το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. σε υποθέσεις όπως η *Time v. Hill* για να σταθμίσει μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και πληροφόρησης και του δικαιώματος της ιδιωτικότητας, μια τεχνική που ακολουθούν πλέον σε μεγάλο βαθμό τα κατώτερα δικαστήρια σε σχετικές αποφάσεις. Στην απόφαση έγινε αποδεκτή μια εξαιρετικά ευρεία έννοια του δημοσίου ενδιαφέροντος του κοινού που δικαιολογεί ανακρίβειες και παραβιάσεις δικαιωμάτων από τον γραπτό Τύπο. Μάλιστα στη νεότερη νομολογία γίνεται αποδεκτό ότι ακόμα και αν αποδειχτεί ότι δεν υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού αρκεί να αποδειχτεί ότι υπάρχει μόνο μια ουσιώδης σχέση μεταξύ της αποκάλυψης ενός ιδιωτικού γεγονότος και ενός ζητήματος δημοσίου ενδιαφέροντος¹⁶¹⁸. Με άλλα λόγια έχει διευρυνθεί ιδιαίτερα η νομολογιακή αναγνώριση ενός δικαιώματος του κοινού να έχει πρόσβαση στις ατυχείς στιγμές της ιστορίας της ζωής των άλλων όχι μόνο των προσώπων της απόλυτης αλλά και της σχετικής επικαιρότητας.

Στην υπόθεση *Time v. Hill* δεν διασφαλίστηκε η προστασία του δικαιώματος ιδιωτικότητας όπως επιχείρησαν να το θεμελιώσουν οι Warren and Brandeis. Στόχος

¹⁶¹³ Editors Comment, *Privacy, defamation and the first amendment: The implications of Time Inc. v. Hill*, 67 Colum. L. Rev. 926 (1967), σελ.941.

¹⁶¹⁴ Αναλυτικά για τις διαφορετικές προσεγγίσεις των δικαστών του Ανώτατου Δικαστηρίου για την προστασία του ψεύδους βλέπε Τσακυράκης Σ., *Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, ο.π., σελ.229.

¹⁶¹⁵ Αναλυτικά ιδιαίτερα για την Hill βλέπε Editor' s, *Comment, Privacy, defamation and the first amendment: The implications of Time Inc. v. Hill*, ο.π., p.941.

¹⁶¹⁶ Για το γεγονός ότι δεν απολαμβάνει απόλυτη προστασία βλέπε Leflar R., *The Free-ness of Free Speech*, 15 *Vanderbilt L.Rev.* 1073 (1961-1962). Σημειώνει ότι δεν αξίζει συνταγματική προστασία ο λόγος που δεν αναζητά μια αποδοχή μιας πολιτικής, κοινωνικής ή ηθικής συμπεριφοράς, που δεν θέτει στο σύνολο μια αντικρουόμενη ιδέα ή μια άποψη αλλά επιδιώκει το προσωπικό κέρδος του ομιλητή ή τη βλάβη των άλλων. Αυτές οι περιπτώσεις δεν εντάσσονται στο ιδανικό της συνταγματικής προστασίας.

¹⁶¹⁷ *Florida Star v. B.J.F.*, 491 U.S. 524, 532 (1989). Αναλυτικά βλέπε West S., *The story of us. Resolving the face-off between autobiographical speech and informational privacy*, ο.π, σελ 612.

¹⁶¹⁸ *Daly v. Viacom, Inc.*, 238 F. Supp. 2d 1118 (2002). Μια συμμετέχουσα σε ένα ντοκιμαντέρ άσκησε αγωγή παραβίασης ιδιωτικότητας κατά των παραγωγών επειδή κατά τη διάρκεια των γυρισμάτων χωρίς η ίδια να το αντιληφθεί βιντεοσκοπήθηκε να φιλά ένα άνδρα σε δημόσιο χώρο. Η σκηνή συμπεριελήφθηκε στο ντοκιμαντέρ χωρίς τη συγκατάθεσή της.

τους ήταν να υποχρεωθεί ο τύπος να λογοδοτήσει για την παραποίηση της ιστορίας ζωής ανθρώπων που δεν είχαν ισότιμη πρόσβαση στη δημοσιότητα¹⁶¹⁹. Επίσης υποστηρίζεται ότι στην απόφαση *Time v. Hill*, τελικά δεν εφαρμόστηκε μια εννοιολογική στάθμιση αλλά μια στάθμιση μεταξύ της έκτασης της βλάβης και της πληροφοριακής αξίας του λόγου¹⁶²⁰. Κατά συνέπεια υποκρύπτεται μια αρχή αναλογικότητας.

Όπως σημειώνεται από μέρος της θεωρίας, αποτέλεσμα αυτής της τεχνικής είναι να χαιρεί προνομιακή προστασία ο δημοσιογραφικός λόγος ακόμα και αν περιέχει σοβαρά λάθη και ανακρίβειες. Προτιμάται η προστασία της εξ αποτελέσματος αποτυχημένης προσπάθειας του Τύπου να αναζητήσει την αλήθεια έναντι της βλάβης σε συγκεκριμένα δικαιώματα στην προκειμένη περίπτωση. Με αυτό τον τρόπο τελικά αποδίδει στο πρόσωπο λιγότερη προστασία από αυτή που του αξίζει. Μια τέτοια δικαστική τεχνική αποτυγχάνει τελικά να σεβαστεί την εγγενή αξιοπρέπεια κάθε ατόμου και να το μεταχειρίζεται ως μέσο για να επιτευχθεί μια αόριστη και μετατοπισμένη προς το μέλλον ωφέλεια του συνόλου¹⁶²¹.

Για να αντιμετωπιστούν αυτά τα προβλήματα ορισμένοι δικαστές του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α., των Ανώτατων δικαστήριων των Πολιτειών αλλά και μέρος αμερικανικής θεωρίας υποστηρίζουν αντί της εννοιολογικής στάθμισης να υιοθετηθεί μια διαφορετική μεθοδολογία στάθμισης μεταξύ αντικρουόμενων αξιών¹⁶²². Ενδεικτικό παράδειγμα είναι το σκεπτικό του Ανώτατου Δικαστηρίου της Πολιτείας της Georgia στην απόφαση *Cox Broadcasting Corp. v. Cohn*¹⁶²³. Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, ο πατέρας μιας δεκαεπτάχρονης, η οποία υπήρξε θύμα βιασμού που οδήγησε στο θάνατό της, άσκησε αγωγή παραβίασης της ιδιωτικότητάς του κατά ενός τηλεοπτικού σταθμού που μετέδωσε την είδηση για τη δίκη των κατηγορούμενων δραστών του εγκλήματος αναφέροντας το όνομά της οκτώ μήνες μετά από το θάνατό της.

Το ενδιαφέρον στην υπόθεση είναι ότι το δικαστήριο έκρινε επί της συνταγματικότητας του νομοθετήματος της Πολιτείας της Georgia που προέβλεπε ότι απαγορεύεται η μετάδοση από τα ΜΜΕ του ονόματος του θύματος βιασμού¹⁶²⁴. Αν

¹⁶¹⁹ Colker R., *Pornography and privacy: Towards the development of a group based theory for sex based intrusions of privacy*, 1 Law and Ineq. 191 (1983), σελ.224.

¹⁶²⁰ Editor's comments, *Privacy, defamation and the first amendment: The implications of Time Inc. v. Hill*, ο.π., σελ.941.

¹⁶²¹ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 56.

¹⁶²² Πρόκειται για το δικαστή Harlan στην απόφαση Hill. Για το γεγονός ότι τελικά υπονοείται μια στάθμιση μεταξύ των αξιών που προστατεύονται από την ελευθερία της έκφρασης και της ιδιωτικότητας σε ορισμένες υποθέσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου όπως την υπόθεση Rosenblatt βλέπε Editor's Comments, *Privacy, defamation and the first amendment: The implications of Time Inc. v. Hill*, ο.π., σελ.947.

¹⁶²³ *Cox Broadcasting corporation et al.v.Martin Cohn*. No. 27880.Sept. 5, 1973. Rehearing Denied Sept. 19, 1973.

¹⁶²⁴ Georgia statute (Code Ann. s 26-9901) : *It shall be unlawful for any news media or any other person to print and publish, broadcast, televise, or disseminate through any other medium of public dissemination or cause to be printed and published, broadcast, televised, or disseminated in any newspaper, magazine, periodical or other publication published in this State or through any radio or television broadcast originating in the State the name or identity of any female who may have been raped or upon whom an assault with intent to commit rape may have been made. Any person or corporation violating the provisions of this section shall, upon conviction, be punished as for a misdemeanor.* Αντίστοιχα υπέρ της συνταγματικότητας του αντίστοιχου νομοθετήματος έκρινε το Ανώτατο Δικαστήριο της Πολιτείας του Wisconsin στην απόφαση *State v. Evjue*, 253 Wis. 146, 33 N.W.2d 305 (1948). Επίσης και στο ηπειρωτικό δίκαιο απαγορεύεται η δημοσίευση ονομάτων θυμάτων βιασμού. Για παράδειγμα ο γαλλικός νόμος 15 Ιουλίου του 2000. Βλέπε Tourkochoriti, *La*

και τα κατώτερα δικαστήρια δέχτηκαν την αγωγή του πατέρα του θύματος, το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. έκρινε ότι το νομοθέτημα δεν προέβλεπε αποζημίωση των θυμάτων. Κατά συνέπεια για να λάβει αποζημίωση ο πατέρας του θύματος δεν αρκεί να αποδείξει την παράνομη πράξη του σταθμού αλλά θα έπρεπε να αποδείξει ότι παραβιάστηκε η ιδιωτικότητα του με συνειδητή ή με απερίσκεπτη αδιαφορία για την αλήθεια με τρόπο που ένας λογικός άνθρωπος θα έβρισκε ιδιαίτερα προσβλητικό. Θα έπρεπε να αποδείξει ότι παραβιάστηκε η δική του ιδιωτικότητα. Το δικαίωμα ιδιωτικότητας της κόρης του δεν κληρονομείται.

Ταυτόχρονα το Δικαστήριο έκρινε ότι ο τηλεοπτικός σταθμός δεν απολάμβανε πλήρη συνταγματική προστασία. Έκρινε ότι το νομοθέτημα αυτό που προέβλεπε την απαγόρευση αναφοράς του ονόματος θυμάτων βιασμού από τα ΜΜΕ δεν αντίκειται στην Πρώτη Τροπολογία. Το σκεπτικό του δικαστηρίου ήταν ότι το δικαίωμα ιδιωτικότητας εμπεριέχει αξίες που προστατεύονται από την Πρώτη Τροπολογία. Για αυτό θα πρέπει να υπάρξει στάθμιση μεταξύ αυτών των δυο συνταγματικά προστατευόμενων συμφερόντων. Η ελευθερία του λόγου που προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία δεν απαιτεί την απόλυτη κατάργηση του δικαιώματος ιδιωτικότητας. Ο σκοπός που επιδιώκει το καθένα δικαίωμα μπορεί να επιτευχθεί με ένα ελάχιστο παρέμβασης στο άλλο¹⁶²⁵. Το νομοθέτημα δεν απαγόρευε την αποκάλυψη του γεγονότος αλλά απαγόρευε μόνο την αποκάλυψη της ταυτότητας του θύματος.

Όμως το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. ανέτρεψε την εν λόγω απόφαση. Υποστήριξε ότι μια Πολιτεία δεν θα πρέπει να επιβάλει περιορισμούς σε δημοσιεύματα του Τύπου που μεταδίδουν αληθώς το όνομα ενός θύματος βιασμού. Σύμφωνα με την Πρώτη και την Τέταρτη Τροπολογία δεν επιτρέπεται ο Τύπος να έχει ευθύνη για την δημοσίευση αληθών πληροφοριών που είναι ανοιχτά προσβάσιμες στο κοινό από επίσημα δικαστικά αρχεία. Αν πρέπει να προστατευτεί το δικαίωμα ιδιωτικότητας κάποιου προσώπου σε μια δίκη, τότε το κράτος έχει την ευθύνη να μην εκθέτει αυτές τις ιδιωτικές πληροφορίες. Οι δημόσιοι θεσμοί θα έπρεπε να είχαν σταθμίσει την αξία προστασίας της ιδιωτικότητας με το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού και της λειτουργίας του Τύπου και να είχαν λάβει αντίστοιχα μέτρα. Η απόφαση προστίθεται σε μια σειρά αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. στις οποίες δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι Τύπος απολαμβάνει συνταγματική προστασία εφόσον έχει αποκτήσει με νόμιμο τρόπο τις αληθείς πληροφορίες που δημοσιεύει¹⁶²⁶.

Για άλλη μια φορά το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι ακολουθεί την τεχνική της εννοιολογικής στάθμισης. Διαφύλαξε μια προνομιακή μεταχείριση της ελευθερίας του Τύπου ώστε να ασκεί ανενόχλητος τις κοινωνικές και συνταγματικές λειτουργίες του. Όμως ταυτόχρονα αναγνώρισε την ανάγκη προστασία του δικαιώματος της ιδιωτικότητας έναντι όμως μόνο του κράτους όχι των ιδιωτών¹⁶²⁷. Από την προαναφερόμενη απόφαση προκύπτει και ο δεύτερος λόγος της προνομιακής προστασίας και ενίοτε υπερπροστασίας της ελευθερίας του δημοσιογραφικού λόγου έναντι του δικαιώματος της ιδιωτικότητας. Το δικαίωμα ιδιωτικότητας δεν

liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis, ο.π., σελ.212.

¹⁶²⁵ Το δικαστήριο παραπέμπει σε *Briscoe v. Reader's Digest Assn.*, 4 Cal.3d 529, p. 540, 93 Cal.Rptr. 866, p. 874, 483 P.2d 34, p. 42. ,

¹⁶²⁶ *Branzburg v. Hayes*, 408 U.S. 665, 682-83 (1972), *Cohen v. Cowles Media Co.*, 501 U.S. at 669.

¹⁶²⁷ Αναλυτικά για τη *Cox Broadcasting Corp. v. Cohn* και την σχετική νομολογία βλέπε Tourkochoriti, *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 213 επ.

περιλαμβάνεται στα δικαιώματα που προστατεύονται στο ιστορικό κείμενο του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Δεν επιλέχτηκε να προστεθεί ούτε αργότερα. Ο λόγος δεν είναι ότι δεν εκτιμάται η αξία της ιδιωτικότητας από την αμερικανική έννομη τάξη. Πέντε Πολιτείες των Η.Π.Α. αναγνωρίζουν ρητά το δικαίωμα ιδιωτικότητας στα Συντάγματά τους (Αλάσκα, Καλιφόρνια, Φλόριντα, Μοντάνα και Ουάσινγκτον) και σειρά ομοσπονδιακών νόμων προστατεύουν από διαφορετικές μορφές παραβίασης της πληροφοριακής ιδιωτικότητας¹⁶²⁸. Επίσης σε τριάντα έξι Πολιτείες αναγνωρίζεται ένα δικαίωμα ιδιωτικότητας βασισμένο στο κοινοδίκαιο όπως προκύπτει από τις δικαστικές αποφάσεις αυτών των Πολιτειών¹⁶²⁹.

Το δικαίωμα ιδιωτικότητας σχετίζεται με την προστασία της αυτονομίας που θεωρείται το δεύτερο ύψιστο αγαθό που χρήζει αυξημένης συνταγματικής προστασίας στην αμερικανική έννομη τάξη¹⁶³⁰. Κάθε πρόσωπο είναι ένας πολίτης ελεύθερος και κυρίαρχος υπεύθυνος να διαχειριστεί κάθε καθαρά προσωπική υπόθεση που αφορά τον οικογενειακό και ιδιωτικό του βίο. Το κράτος οφείλει να μην παρεμβαίνει. Όταν παρεμβαίνει, παραβιάζει την ιδιωτικότητά του¹⁶³¹.

Για αυτό, για το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α. το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής νοείται ως ένα δικαίωμα που απειλείται κατά κύριο λόγο από το κράτος και όχι από τους άλλους κοινωνούς ή τους δημοσιογράφους. Χαρακτηριστικές αποφάσεις αναγνώρισης παραβίασης της ιδιωτικότητας του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. είναι *Boyd v. United States* (1886) που αναγνωρίζεται ως παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητας, η κρατική έρευνα σε ιδιωτικές επιστολές¹⁶³², και η *Payton v. New York* (1980) που κρίθηκε ως παραβίαση του δικαιώματος ιδιωτικότητας η χωρίς ένταλμα αστυνομική έρευνα σε οικία¹⁶³³. Επίσης στην απόφαση *Griswold v. Connecticut*, (1965) κρίθηκε αντισυνταγματικός ένας νόμος που απαγόρευε την αντισύλληψη¹⁶³⁴. Αντισυνταγματικούς θεώρησε το Ανώτατο Δικαστήριο και νόμους που ποινικοποιούσαν την ομοφυλοφιλία με την απόφαση *Lawrence v. Texas* (2003)¹⁶³⁵ και νόμους που απαγόρευαν τον γάμο ομόφυλων ζευγαριών με την απόφαση *Obergefell v. Hodges* (2015)¹⁶³⁶ επειδή ακριβώς παραβίαζαν την ιδιωτικότητα των προσφεύγοντων.

Ταυτόχρονα η εμπιστοσύνη στο άτομο να καθορίσει όσα σχετίζονται με τις προσωπικές του αποφάσεις έρχεται σε αντίθεση με μια προστασία έναντι των άλλων

¹⁶²⁸ Robert Ellis Smith, *Compilation of State and Federal Privacy Laws*, 2018. Προσβάσιμο σε: <http://www.worldcat.org/title/compilation-of-state-and-federal-privacy-laws/oclc/50087291>

¹⁶²⁹ Σε 36 Πολιτείες των Η.Π.Α. αναγνωρίζεται ένα δικαίωμα ιδιωτικότητας όπως σημειώνεται σε *Briscoe v. Reader's Digest Association*, 4 Cal.3d 529, 93 Cal.Rptr. 866, 483 P.2d 34, (1971).

¹⁶³⁰ Επίσης πολιτιστικό υπόβαθρο. Όπως υποστηρίζεται ο δισταγμός για την συνταγματική προστασία της ιδιωτικότητας συνδέεται με τον πολυπολιτισμικό επίσης χαρακτήρα της αμερικανικής κοινωνίας που καθιστά ποικιλόμορφη την κοινωνική του κατανόηση και άρα δύσκολο τον προσδιορισμό από τον εκάστοτε δικαστή. Βλέπε Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 38. Παραπέμπει σε *Anderson v. Fisher Broadcasting Companies, Inc.*, 300 Or. 452, 712 P.2d 803, Or., 1986.

¹⁶³¹ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 12 παραπέμπει σε Whitman J.Q., *The two western cultures of Privacy : Dignity versus Liberty*, Yale Law Journal, n°113, April 2004, p. 1171.

¹⁶³² 116 U.S. 616, 1886.

¹⁶³³ 445 U.S. 573.

¹⁶³⁴ 381 U.S. 479. Το δικαίωμα αντισύλληψης αναγνωρίστηκε και για μη παντρεμένα ζευγάρια *Eisenstadt v. Baird* (1972) όπως επίσης και κρίθηκε αντισυνταγματική η νομοθετική απαγόρευση της άμβλωσης *Roe v. Wade* 410 U.S. 113, (1973).

¹⁶³⁵ 539 U.S.2003.

¹⁶³⁶ 576 U.S. 2015.

ιδιωτών και του Τύπου. Τόσο η αμερικανική θεωρία αλλά και η επικρατούσα γνώμη των δικαστών του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. δυσκολεύονται να κατανοήσουν γιατί μια δημόσια αποκάλυψη μπορεί να προσβάλει ένα δικαίωμα στην ιδιωτικότητα καθώς οι άλλοι είναι ελεύθεροι να κρίνουν επί της αποκάλυψης και να διαμορφώσουν μόνοι τις απόψεις τους και το ίδιο το πρόσωπο είναι υπεύθυνο να διαμορφώνει και περιφρουρεί τον εσωτερικό του κόσμο έναντι των τρίτων. Παρότι είναι αποδεκτό ότι μια τέτοια αποκάλυψη έχει αντίκτυπο στον εσωτερικό κόσμο, είναι αμφίβολο αν θα πρέπει να περιοριστεί¹⁶³⁷. Όλοι είναι ελεύθεροι να κρίνουν και να κριθούν. Όλοι έχουν λίγη ουσιαστικά δυνατότητα να επηρεάσουν πως κάποιος άλλος θα σκεφτεί για αυτούς. Δεν υπάρχει δυνατότητα να ελέγξει κανείς τις απόψεις των άλλων για αυτόν. Θεωρείται ως έλλειψη εμπιστοσύνης έναντι στον δέκτη μιας πληροφορίας να καθορίσει κάποιος άλλος όχι μόνο σε ποια πληροφορία μπορεί να έχει πρόσβαση αλλά και ποια και ποιου είδους και έκτασης αποκάλυψη προσωπικών του πληροφοριών μπορεί να προσβάλει την ηθική του προσωπικότητα¹⁶³⁸. Η μόνη εξαίρεση σε αυτό τον κανόνα είναι όταν πρόκειται για ψευδείς ισχυρισμούς γεγονότων που ουσιαστικά του θολώνουν την κρίση και τον αποπροσανατολίζουν.

Οι λόγοι που έχουν οδηγήσει σε μια τέτοια προσέγγιση σχετίζονται με την καχυποψία έναντι του κρατικού πατερναλισμού που εδράζεται στις απαρχές του αμερικανικού ομοσπονδιακού κράτους¹⁶³⁹. Επίσης έχουν φιλοσοφικό υπόβαθρο την φιλοσοφική σκέψη του Locke. Στο δοκίμιό του για την ανθρώπινη νόηση υποστηρίζει ότι η ηθική, η κοινωνική και η πολιτική σφαίρα διαχωρίζονται¹⁶⁴⁰. Κάθε άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να κατανοήσει τις ηθικές αρχές και είναι δική του ευθύνη αν δεν τα καταφέρει να προσεγγίσει την αλήθειά τους. Δίδεται δηλ. εμπιστοσύνη στην έλλογη ικανότητα του ατόμου να καθορίσει το ηθικό περιεχόμενό του¹⁶⁴¹. Έχει ίδια ευθύνη για τη διαμόρφωση της ηθικής του προσωπικότητας και δεν έχει ανάγκη το κράτος να τον κατευθύνει. Δεν μπορεί να ανατεθεί στο κράτος να αναπτυχθεί το πνεύμα των κοινωνιών ούτε να τους προστατέψει από παρεμβάσεις τρίτων. Η αυτοσυνείδηση είναι αποκλειστικά δική τους ευθύνη. Αν ένας δικαστής ορίσει ποιο είναι το υπέρτατο όριο προσβολής της ηθικής προσωπικότητας ενός προσώπου αντί το ίδιο το πρόσωπο, ουσιαστικά το υποκαθιστά στην διαμόρφωση και περιφρούρηση της ηθικής του προσωπικότητας. Αναγνωρίζεται ουσιαστικά μια αρνητική ελευθερία να καθορίζει το ίδιο το άτομο το εννοιολογικό περιεχόμενο της ηθικής του προσωπικότητας¹⁶⁴². Κάθε απόπειρα μιας τέτοιας οριοθέτησης από το κράτος κρίνεται ως πατερναλιστική. Για τον ίδιο λόγο η προστασία της ιδιωτικότητας έχουσα

¹⁶³⁷ Βλέπε Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis* σελ 177 παραπέμπει μεταξύ άλλων και Tom Gerety, *Redifining Privacy*, Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review, vol.12, n°2, Spring 1977, p.233-296, p.259-260.

¹⁶³⁸ Αντίστοιχη άποψη υποστήριξε ο Τσακυράκης Σ., *Η ελευθερία του λόγου υπέρτατο δικαίωμα*, Συνέντευξη στον Γ. Καμίνη, *The Book's journal*, τεύχος 86, Απρίλιος 2018, σελ.48-54. Σελ.53.

¹⁶³⁹ Η παραδοσιακή αντίληψη για τα δικαιώματα στις Η.Π.Α. είναι ότι θεωρούνται ο απομένων στον άνθρωπο ελεύθερος χώρος ο οποίος δεν υπόκειται σε ρυθμίσεις της κρατικής εξουσίας δεν προσφέρεται ούτε για την ανάπτυξη μιας στο κράτος ανατιθέμενης προστασίας τους στις σχέσεις ιδιωτικού δικαίου. Εκφράζονται στη θεωρία και αντίθετες αντιλήψεις. Βλέπε Στράγγα Ηλιοπούλου Ι., *Η θεωρία της τριτενέργειας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, ο.π., σελ.261.

¹⁶⁴⁰ Locke J., *Δοκίμιο για την ανθρώπινη νόηση*, μτφ. Χ. Ξανθόπουλος, εκδ. Παπαζήση Αθήνα, 2016.

¹⁶⁴¹ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 28 παραπέμπει σε *Essay on Human Understanding*, Livre 1er, Chapitre III, § 1 éd. citée p. 125. Locke J., *Η Δεύτερη πραγματεία της Κυβερνήσεως*, ο.π. σελ 143 επ.

¹⁶⁴² Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.18.

ως πυρήνα την αξιοπρέπεια δεν είναι κρατούσα στην αμερικανική θεωρία¹⁶⁴³. Αν γινόταν δεκτό κάτι τέτοιο τότε θα πρέπει να καθορίσει ουσιαστικά το κράτος τι περιλαμβάνεται στο πεδίο της προστατευόμενης αξιοπρέπειας και κατά συνέπεια της ιδιωτικότητας αντί για το ίδιο το άτομο¹⁶⁴⁴.

Για τον ίδιο λόγο δεν προβλέπεται σε αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. ένα όριο στο λόγο χάριν της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Όπως προαναφέρθηκε, στην απόφαση *Sidis* σημειώθηκε ότι ακόμα αν υπάρχει δικαιολογημένο ενδιαφέρον για μια δημοσίευση και δημοσιεύονται αληθή γεγονότα, αν είναι τόσο ιδιωτικά και τόσο ανεπιθύμητη η αποκάλυψη τους που εκθέτει το πρόσωπο σε βαθμό που οι αποκαλύψεις να εξοργίσουν το αίσθημα αξιοπρέπειας της κοινότητας, τότε η δημοσίευση δεν προστατεύεται από την Πρώτη Τροπολογία του Αμερικανικού Συντάγματος. Αντίστοιχα στο Restatement (Second) of the Law of the Torts § 652B (1976)¹⁶⁴⁵ αναφορικά με την έκφανση της παραβίασης της ιδιωτικότητας μέσω της δημοσιότητας της ιδιωτικής ζωής ορίζεται ότι: «όποιος δημοσιεύει ένα ζήτημα που αφορά τη ζωή του άλλου υπέχει ευθύνη για την παραβίαση της ιδιωτικότητάς του αν το ζήτημα που δημοσιεύεται είναι τέτοιας φύσης που θα μπορούσε να θεωρηθεί ιδιαιτέρως προσβλητικό και ανάρμοστο σε ένα λογικό πρόσωπο και δεν είναι ένα ζήτημα που να προκαλεί το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού»¹⁶⁴⁶.

Πριν τις σημαντικές αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. υιοθετείται από κατώτερα δικαστήρια των Η.Π.Α. αυτό το όριο για την αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων. Χαρακτηριστικά στην απόφαση *Bernstein v. National Broadcasting Company* (1955) σημειώνεται ότι η αποκάλυψη γεγονότων γνωστών στο κοινό για λόγους γενικού ενδιαφέροντος, με ένα εύλογο τρόπο και για ένα νόμιμο σκοπό δεν παραβιάζει το δικαίωμα ιδιωτικότητας των απεικονιζόμενων προσώπων. Το δημόσιο ενδιαφέρον θα πρέπει να σταθμιστεί με τα δικαιώματα του ατόμου. Όμως η δικαιοσύνη και η αξιοπρέπεια υπαγορεύει ότι θα πρέπει να υπάρξει κάποιο όριο που οι άνθρωποι δεν θα πρέπει να ξεπερνούν με στόχο να ντροπιάσουν ανθρώπους που έσφαλαν και εν συνεχεία μετανόησαν¹⁶⁴⁷. Ουσιώδη στοιχεία για να δικαιωθεί ένα πρόσωπο για παραβίαση της ιδιωτικότητας είναι η υπενθύμιση μέσω δημοσίευσης των ιδιωτικών του υποθέσεων για τα οποία το κοινό δεν έχει έννομο ενδιαφέρον προκαλώντας πόνο, ντροπή ή γελοιοποίηση σε ένα πρόσωπο με συνηθισμένες ευαισθησίες.

Στην απόφαση *Youssopoff v. CBS* (1965) στο σκεπτικό του δικαστηρίου σημειώθηκε ότι ο ενάγων δεν αρκεί να αποδείξει ότι ένας ηθοποιός τον υποδύθηκε ή ότι οι δημιουργοί ενός έργου επινόησαν χώρους και διαλόγους προκειμένου να παρουσιάσουν ένα δραματικό έργο που βασίζεται σε ιστορικά γεγονότα. Κυρίως θα

¹⁶⁴³ Σημαντικό άρθρο που υποστηρίζει αυτή τη θέση είναι Bloustein E., *Privacy as an aspect of human dignity*, New York University Law Review, December 1964, vol. 39, n°6, p.962-1007.

¹⁶⁴⁴ Solove D., *Understanding privacy*, ο.π., σελ.33.

¹⁶⁴⁵ Ο Prosser επηρέασε τη διαμόρφωση των αδικοπραξιών καθότι εργαζόταν στο American Law Institute ως Reporter. Schwartz/Peifer, *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?*, ο.π., σελ.1938. Για τα Restatement και τη νομική τους ισχύ βλέπε παραπάνω κεφάλαιο δεύτερο δεύτερου μέρους.

¹⁶⁴⁶ 652D. Publicity Given to Private Life. One who gives publicity to a matter concerning the private life of another is subject to liability to the other for invasion of his privacy, if the matter publicized is of a kind that: (a) would be highly offensive to a reasonable person, and (b) is not of legitimate concern to the public. Το κείμενο προσβάσιμο σε <http://www.tomwbell.com/NetLaw/Ch05/R2ndTorts.html>.

¹⁶⁴⁷ *Bernstein v. National Broadcasting Company*, 129 F.Supp. 817, Civ. A. Nos. 3517-52, 5663-52, March 17, 1955.

πρέπει να αποδείξει είτε κατασκευασμένο ψεύδος είτε ότι η απεικόνιση του θιγόμενου στον χαρακτήρα της ταινίας ή οι επινοημένοι διάλογοι μπορούν να εξοργίσουν την δημόσια γνώμη ή την αξιοπρέπεια με τρόπους διαφορετικούς από την απλή εξιστόρηση γνωστών ιστορικών γεγονότων¹⁶⁴⁸.

Και σε αυτή η δικαστική τεχνική να τίθεται ένα όριο στο λόγο, να μην προσβάλλεται η ιδιωτικότητα ενός προσώπου σε βαθμό που να εξοργιστεί το αίσθημα ανθρώπινης αξιοπρέπειας της κοινότητας ή του μέσου λογικού προσώπου έχει ασκηθεί κριτική. Όπως σημειώνεται, το δικαστήριο θα κρίνει αν μια αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων περνά αυτό το όριο με γνώμονα το μέσο λογικό πρόσωπο ή την κοινότητα. Ο δικαστής ή οι ένορκοι καθορίζουν κάθε φορά ποιο είναι το λογικό πρόσωπο, οι συνηθισμένες ευαισθησίες της κοινότητας και ποιοι είναι εκάστοτε οι κοινωνικοί κανόνες ευπρέπειας ή αξιοπρέπειας τους οποίους παρέβει ο ενάγων. Αποδέχοντας και υιοθετώντας εν μέρει τα δικαστήρια αυτό το όριο ουσιαστικά αμφισβητεί έμμεσα την ικανότητα του ατόμου να καθορίζει εντελώς μόνο του την προσωπικότητά του και έμμεσα αναγνωρίζει ότι το άτομο συνδιαμορφώνεται από τους άλλους, από την γνώμη της κοινωνίας που επιδρά στον ίδιο και στην προσωπική του ανάπτυξη και για αυτό θα πρέπει να προστατευτεί.

Η διαφορά με έννομες τάξεις του ηπειρωτικού δικαίου όπως η ελληνική και η γερμανική, είναι ότι ο δικαστής κρίνει τότε προσβάλλεται η αξιοπρέπεια ενός προσώπου με γνώμονα το ίδιο πρόσβαλλόμενο πρόσωπο αλλά και την εγγενή του αξία¹⁶⁴⁹. Όμως, όπως σημειώνεται από τη θεωρία, αν και το κριτήριο του λογικού προσώπου και η αξιοπρέπεια της κοινότητας προβάλλονται ως αντικειμενικά κριτήρια έναντι του να καθορίσει το ίδιο το πρόσωπο ή να προσδιορίζει ο δικαστής το περιεχόμενο της αξιοπρέπειας εντέλει είναι εξίσου υποκειμενικά¹⁶⁵⁰.

Μετά τις αποφάσεις *New York v. Sullivan* και *Time v. Hill*, τα θεμιτά όρια στην εξιστόρηση ή δραματοποίηση μιας πραγματικής ιστορίας διχάζουν τόσο τα δικαστήρια σε σχετικές αποφάσεις όσο και την θεωρία. Είναι γενικά αποδεκτό ότι δεν θα πρέπει να δοθεί ασυλία σε συγγραφείς που συνειδητά απεικονίζουν υπαρκτά πρόσωπα με ένα προσβλητικό τρόπο γνωρίζοντας ότι παραποιούν τα πραγματικά¹⁶⁵¹. Το ζητούμενο είναι να υπάρξει επανόρθωση της ζημιάς για τους ενάγοντες που είναι θύματα ενσυνείδητων και ελαφρά μασκαρεμένων ψευδών επιθέσεων από συγγραφείς λογοτεχνίας¹⁶⁵². Αλλά πως μπορεί κανείς να διακρίνει αν ένας συγγραφέας μυθοπλασίας άλλαξε τα στοιχεία μιας ιστορίας για να υπηρετήσει το λογοτεχνικό του στόχο ή τα άλλαξε για να δυσφημήσει ένα πρόσωπο;

Το ζήτημα τέθηκε από την απόφαση *Bindrim v. Mitchell* που προκάλεσε και την προαναφερόμενη έντονη θεωρητική συζήτηση αλλά είχε τεθεί και νωρίτερα από τη θεωρία στην κριτική της νομολογίας του Ανώτατου Δικαστηρίου στις υποθέσεις *New York v. Sullivan* και *Time v. Hill*. Όπως υποστηρίχθηκε στη θεωρία, η δοκιμασία του πραγματικού δόλου δεν μπορεί να υιοθετηθεί σε περιπτώσεις που τα πραγματικά γεγονότα και η δημιουργική γραφή αναμειγνύονται. Τα έργα αυτά δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι περιέχουν υπολογισμένα ψεύδη καθώς δεν υποστηρίζουν ότι είναι ρεπορτάζ που παρουσιάζουν με αντικειμενικότητα ένα γεγονός. Η δραματική

¹⁶⁴⁸ Βλέπε και παραπάνω *Youssouppoff v. Columbia Broadcasting System*, 48 Misc.2d 700, 265 N.Y.S.2d 754 (Sup.Ct.N.Y.1965).

¹⁶⁴⁹ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.32.

¹⁶⁵⁰ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.171.

¹⁶⁵¹ Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 248.

¹⁶⁵² Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ.238.

παρουσίαση ενός ιστορικού γεγονότος δεν επιδέχεται να κριθεί βάσει της διάκρισης της αλήθειας ή ψεύδους.

Επίσης υποστηρίχθηκε ότι μια διαφορετική δικαστική τεχνική θα πρέπει να υιοθετηθεί για τα έργα δημιουργικής γραφής. Θα πρέπει να απολαμβάνει ασυλία όποιος απεικονίζει ένα δημόσιο πρόσωπο σε ένα λογοτεχνικό ή κινηματογραφικό έργο μόνο εφόσον τα λόγια και οι πράξεις που αποδίδονται στο πρόσωπο αυτό δεν προσβάλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Ταυτόχρονα όμως παρατηρείται ότι μια τέτοια διαδικασία θα σήμαινε μια ανάγκη διάκρισης μεταξύ δημοσιογραφικού λόγου και δημιουργικής γραφής και θα εξανάγκαζε τους δικαστές να γίνουν λογοτεχνικοί κριτικοί¹⁶⁵³. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, μια προσπάθεια αυστηρής διάκρισης μεταξύ μυθοπλασίας και τεκμηρίωσης υπήρξε άκαρπη.

1.1.2. Οι συνέπειες.

Όπως ήδη αναλύθηκε, η δικαστική τεχνική προστασίας του μυθοπλαστικού λόγου μέσω των κριτηρίων που τέθηκαν από την απόφαση *New York v. Sullivan* θεωρείται ότι δεν είναι επαρκώς προστατευτική για τους λογοτέχνες¹⁶⁵⁴. Αποφάσεις όπως η υπόθεση *Bindrim v. Mitchell* εμπίπτουν στην κατηγορία υποθέσεων που μπορούν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για την ελευθερία έκφρασης του μυθοπλαστικού λόγου¹⁶⁵⁵. Κατά συνέπεια υποστηρίζεται ότι ο μυθοπλαστικός λόγος δεν απολαμβάνει αντίστοιχη συνταγματική προστασία με τον δημοσιογραφικό λόγο με αποτέλεσμα οι συγγραφείς να φοβούνται τις αγωγές παραβίασης της ιδιωτικότητας. Όπως σημειώνει ο δικαστής και θεωρητικός R.Posner, αυτές οι υποθέσεις δυσφήμισης και παραβίασης της ιδιωτικότητας από τη λογοτεχνία μπορούν τελικά να οδηγήσουν στη μείωση της ποιότητας και να αυξήσουν το κόστος παραγωγής της λογοτεχνίας ενώ ο κίνδυνος για μία σοβαρή βλάβη στη φήμη ενός προσώπου είναι εντέλει πολύ μικρότερος σε σχέση με ένα έργο τεκμηρίωσης¹⁶⁵⁶. Επιπλέον από τις δικαστικές αποφάσεις που αναλύθηκαν παραπάνω προκύπτει ότι η δοκιμασία για την αναγνώριση ενός προσώπου σε ένα μυθοπλαστικό πλαίσιο δεν είναι σαφώς προσδιορισμένη και κάθε δικαστήριο την αναπροσδιορίζει. Με αποτέλεσμα να μην είναι σαφή τα επιτρεπτά όρια χρήσης μιας πραγματικής ιστορίας¹⁶⁵⁷.

Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθεί και η εξαιρετικά δαπανηρή πρόσβαση στο νομικό σύστημα στις Η.Π.Α. Το κόστος υπεράσπισης σε μία δίκη είναι τόσο υψηλό που αρκετοί ιδιαίτερα οι νέοι συγγραφείς δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά. Τα χρηματικά ποσά αποζημίωσης που επιβάλλουν τα δικαστήρια είναι εξαιρετικά υψηλά. Το παράδοξο είναι ότι ακόμα και σε περίπτωση που κερδίσουν τη δίκη, θα χρειαστεί να καταβάλουν μεγάλο μέρος των δικαστικών εξόδων. Για αυτό προκειμένου να αποφύγουν τη δικαστική διαμάχη είναι αρκετά συχνό το φαινόμενο να επιλέγουν τον εξωδικαστικό συμβιβασμό.

Για παράδειγμα ο συγγραφέας Augusten Burroughs έγραψε το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα «*Running With Scissors*» βασισμένο στις αναμνήσεις

¹⁶⁵³ Editor's comments, *Privacy, defamation and the first amendment: The implications of Time Inc. v. Hill*, ο.π., p. 945.

¹⁶⁵⁴ Smirlock D., *Clear and Convincing Libel: Fiction and the Law of Defamation*, ο.π., σελ.531.

¹⁶⁵⁵ Schauer F., *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, ο.π., σελ. 252.

¹⁶⁵⁶ Posner P., *Law and literature*, ο.π. σελ.325.

¹⁶⁵⁷ Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.90.

του ως παιδί που το φιλοξενούσαν ανάδοχες οικογένειες¹⁶⁵⁸. Το 2005 η ανάδοχη οικογένεια που τον φιλοξένησε υποστήριξε ότι το βιβλίο τη δυσφήμιζε και παραβίασε την ιδιωτικότητα της παρουσιάζοντας την υπό ψευδή φωτισμό (*false light privacy*). Οι δυο πλευρές κατέληξαν σε συμβιβασμό. Κύριος όρος της συμφωνίας ήταν να μην χαρακτηρίζεται το βιβλίο ως αυτοβιογραφία και να προστεθεί ένα σημείωμα του συγγραφέα όπου θα αναφέρει ότι αναγνωρίζει ότι οι δικές του αναμνήσεις και οι αναμνήσεις της οικογένειάς που τον φιλοξένησε ως ανάδοχη οικογένεια είναι διαφορετικές.

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι το βάρος μιας δικαστικής διαμάχης οι συγγραφείς δεν το μοιράζονται με τον εκδοτικό οίκο. Ακριβώς λόγω της ασάφειας των κριτηρίων αναγνώρισης ενός προσώπου σε μυθοπλαστικό πλαίσιο και της αμφίβολης συνταγματικής προστασίας του μυθοπλαστικού λόγου, πολλοί εκδοτικοί οίκοι μεριμνούν ώστε τα συμβόλαια που υπογράφουν με τους συγγραφείς να περιέχουν ρητούς όρους στους οποίους ο συγγραφέας δηλώνει υπεύθυνα ότι δεν δυσφημεί ή δεν παραβιάζει την ιδιωτικότητα πραγματικών προσώπων και ότι θα αναλάβει την πλήρη ευθύνη έναντι οποιαδήποτε δικαστικής αγωγής.

Ακόμα και όταν δεν έχει προβλεφθεί κάποιος τέτοιος όρος, η ευθύνη των εκδοτικών οίκων έχει περιοριστεί βάσει πρόσφατων δικαστικών αποφάσεων. Προηγουμένως οι εκδοτικοί οίκοι θεωρούνταν ότι υπέχουν ευθύνη μεγαλύτερη από τον συγγραφέα διότι ήταν υπεύθυνοι να ελέγξουν αν το έργο μπορεί να προσβάλει δικαιώματα τρίτων πριν να αποφασίσουν τη δημοσίευσή¹⁶⁵⁹. Όμως η νομολογία αυτή μετεβλήθη στην υπόθεση *Carter-Clark v. Random House, Inc.* (2003)¹⁶⁶⁰. Το δικαστήριο έθεσε διαφορετικά κριτήρια για τις αγωγές που στρέφονται εναντίον ενός εκδότη. Έκρινε ότι οι εκδότες βασίζονται κυρίως στην έρευνα του κάθε συγγραφέα. Οπότε αν αναζητηθεί από εκδότες να κάνουν ανεξάρτητη έρευνα για κάθε αναφορά πιθανού δυσφημιστικού περιεχομένου σε ένα βιβλίο θα σήμαινε ένα τεράστιο οικονομικό βάρος που θα λειτουργούσε αποτρεπτικά για να μπορούν να αναπτύσσουν εκδοτική δραστηριότητα. Για αυτό έκρινε ότι ο ενάγων έχει το βάρος να αποδείξει ότι ο εκδότης είχε σημαντικούς λόγους να αμφιβάλει για τη νομιμότητα ορισμένων αποσπασμάτων του βιβλίου ή για την καλή πίστη του συγγραφέα κατά την έρευνά του και παρόλα αυτά να προχωρήσει στην έκδοση του βιβλίου¹⁶⁶¹.

Ιδιαίτερα συχνό είναι το φαινόμενο -όπως διαπιστώνεται και από την προαναφερόμενη νομολογία- τα πρόσωπα που θεωρούν ότι αναγνωρίζονται σε ένα μυθιστόρημα να ασκούν αγωγές αφού το μυθιστόρημα μεταφερθεί στον κινηματογράφο. Η επιλογή τους δεν σχετίζεται μόνο με τη συναισθηματική βλάβη εξαιτίας της νέας, ευρύτερης και μεγαλύτερης έκτασης της έκθεσής τους στη δημοσιότητα από την τηλεοπτική ή κινηματογραφική μεταφορά του βιβλίου. Κίνητρο τους είναι επίσης ότι θα μπορέσουν να επιτύχουν μεγαλύτερη αποζημίωση αν στραφούν νομικά και κατά μιας κινηματογραφικής εταιρείας και ασκήσουν πίεση για να πετύχουν έναν εξωδικαστικό συμβιβασμό.

¹⁶⁵⁸ Burroughs A., *Running With Scissors*, εκδ. St. Martin's Press 2006. Ο συγγραφέας συμβιβάστηκε με τους ενάγοντες θετούς συγγενείς του. Βλέπε Amy Cook, *A Writer's Guide to Defamation and Invasion of Privacy*, January 22, 2016.

¹⁶⁵⁹ *Cantrell v. Forest City Publishing Co*, 419 U.S. 245, 253 (1974) Anderson, ο.π., σελ.397. Βάσει των παραδοσιακών αρχών ο εκδότης θεωρείται υπεύθυνος καθώς εκείνος ελέγχει τον συγγραφέα. Βλέπε Heidi S., *Defamation in Fiction: The Case for Absolute First Amendment Protection*, ο.π., σελ. 585 επ.

¹⁶⁶⁰ *Carter-Clark v. Random House, Inc.*, 768 N.Y.S.2d 290, 291-292 (Sup. Ct. 2003).

¹⁶⁶¹ Richards R.D., *When "Ripped from the Headlines" Means "See You in Court": Libel by Fiction and the Tort-Law Twist on a Controversial Defamation Concept*, 13 Tex. Rev. Ent. & Sports L. 117, (2011-2012), p.130.

Η ταινία «Bell Jar» (1979) ήταν βασισμένη ομώνυμο βιβλίο της συγγραφέως Σύλβια Πλαθ, «Γυάλινος Κώδων» (1963). Μια αμερικανίδα ψυχίατρος, η Jane Anderson υποστήριξε ότι στο χαρακτήρα της βασίστηκε η συγγραφέας για να πλάσει ένα από τα κεντρικά πρόσωπα του αυτοβιογραφικού αυτού μυθιστορημάτος της. Αν και το βιβλίο κυκλοφορούσε για αρκετά χρόνια, η Anderson δεν στράφηκε κατά της συγγραφέως αλλά στράφηκε κατά των παραγωγών της ταινίας καθώς και του κληρονόμου της Σ. Πλαθ, ποιητή Τεντ Χιουζ, που είχε παραχωρήσει τα δικαιώματα για την κινηματογραφική μεταφορά του βιβλίου. Όπως υποστήριξε ότι ο τρόπος που παρουσιαζόταν στην ταινία είχε διαφορές σε σχέση με το βιβλίο. Την παρουσίαζε ως μια λεσβία που ωθεί την κεντρική ηρωίδα να αυτοκτονήσει. Αυτή η δυσφημιστική παρουσιάσή της έβλαπτε τη φήμη της ως ψυχιάτρου¹⁶⁶². Στην αγωγή της ζητούσε το δυσθεώρητο ποσό των 6 εκ. δολαρίων, τελικά συμβιβάστηκε στο ποσό των 150.000 δολ¹⁶⁶³.

Οι σεναριογράφοι και συγγραφείς δύσκολα μπορούν σε αυτές τις περιπτώσεις να αποδείξουν ότι μια αγωγή δυσφήμισης ή παραβίασης της ιδιωτικότητας αποτελεί μια στρατηγική για να αποκομίσει κανείς οικονομικό όφελος. Το αμερικανικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης χαρακτηρίζεται από ακριβές δίκες το κόστος των οποίων επιβαρύνει τους διαδίκους ακόμα και αν δικαιωθούν και κατά συνέπεια αφήνει έκθετους ομιλητές σε απόπειρες λογοκρισίας και εκφοβισμού. Τα σοβαρά αυτά προβλήματα του δικαστικού συστήματος έχουν επιχειρηθεί να αντιμετωπιστούν με νομοθετικές παρεμβάσεις. Σε κάποιες Πολιτείες όπως την Πολιτεία της Καλιφόρνια οι στρατηγικές αυτές αγωγές μπορούν να κριθούν ως παράνομες βάσει του νομοθέτηματος anti Slapp stature με τον οποίο επιχειρείται να μπουν εμπόδια σε αυτού του είδους παραβιάσεις της ελευθερίας του λόγου¹⁶⁶⁴. Με τον όρο Slapp νοείται η αγωγή με την οποία επιδιώκεται να λογοκριθεί, εκφοβιστεί και εξαναγκαστεί να σιωπήσει όποιος ασκεί κριτική. Όσοι ασκούν αυτού του είδους αγωγές, θεωρείται ότι οι ενάγοντες δεν επιδιώκουν να δικαιωθούν, αλλά αποκλειστικά να επιβαρύνουν όποιον ασκεί κριτική με το κόστος μιας δικαστικής υπόθεσης ως τρόπο εκφοβισμού μέχρι να σταματήσει την κριτική¹⁶⁶⁵. Όμως για να εφαρμοστεί αυτό το νομοθέτημα τίθενται αυστηροί όροι. Στο νομοθέτημα anti Slapp της Πολιτείας της Καλιφόρνιας προβλέπεται ότι αφενός η αγωγή θα πρέπει να στρέφεται κατά ενός προσώπου που εκφράστηκε για ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος και αφετέρου ο ενάγων θα πρέπει να αποτύχει να αποδείξει ότι η αγωγή του είχε πιθανότητες να κερδίσει στη δίκη.

Σεναριογράφοι και συγγραφείς δύσκολα μπορούν να αποδείξουν ότι μια αγωγή δυσφήμισης ή παραβίασης της ιδιωτικότητας αποτελεί μέρος μιας στρατηγικής για να αποσιωπηθεί ο λόγος τους. Μια τέτοια προσπάθεια επιχειρήθηκε στην υπόθεση *Dyer v. Childress*. Ο Troy Dyer ήταν συμφοιτητής της Helen Childress στη σχολή κινηματογράφου. Μερικά χρόνια αργότερα εκείνη έγραψε το σενάριο της ταινίας «Reality Bites» (1994). Ένας από τους χαρακτήρες ταινίας είχε το ίδιο όνομα με τον παλιό συμφοιτητή της. Ο Dyer προσέφυγε κατά της σεναριογράφου και της κινηματογραφικής εταιρείας για δυσφήμιση και προσβολή της ιδιωτικότητάς του υποστηρίζοντας ότι στην ταινία παρουσιαζόταν ως ένας αργόσχολος που παρίστανε τον επαναστάτη.

¹⁶⁶² Anderson v. Avco Embassy Pictures Corp., No. C.A. 82-0752-K (D. Mass. 1987).

¹⁶⁶³ Σχετικά βλέπε Lacayo R., *Of Whom the Bell Told*, TIME, Feb. 9, 1987.

¹⁶⁶⁴ Weiman E. and Kronstadt K., *Anti-SLAPP Protection in the Entertainment Context: The Legacy (If Any) of Dyer v. Childress*, Communications Lawyer, Volume 27, Number 1, p.20, (2010), σελ.21.

¹⁶⁶⁵ Τέτοια παραδείγματα είναι συχνά στο χώρο του διαδικτύου γνωστά ως John Doe υποθέσεις. Βλέπε Πισκοπάνη Α.Μ., *Παρατηρήσεις στην απόφαση Μ.Πρ. Θεσ. 16790/2009*, ΤοΣ 4/2009 σελ.1047.

Εκείνοι επιδίωξαν την προστασία μέσω του νομοθετήματος anti Slapp. Όπως υποστήριξαν, η ταινία αφορούσε τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η λεγόμενη Generation X στις αρχές της δεκαετίας του 1990 άρα αποτελούσε έκφραση ενός ζητήματος δημοσίου ενδιαφέροντος. Το δικαστήριο έκρινε ότι την προστασία μέσω αυτού του νομοθετήματος δεν δικαιούται κάθε ταινία ακόμα και αν αποδειχθεί ότι αφορά ένα ζήτημα γενικού δημοσίου ενδιαφέροντος αλλά μόνο όσες ταινίες προεκτείνουν συζητήσεις για δημόσια ζητήματα. Ταυτόχρονα όσοι επικαλούνται αυτό το νομοθέτημα θα πρέπει να αποδείξουν τη συσχέτιση μεταξύ του λόγου που θεωρήθηκε ως προσβλητικός με αυτό ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος¹⁶⁶⁶.

Για να αποφύγουν οι συγγραφείς που βασίζονται σε πραγματικές ιστορίες μια δικαστική αγωγή, προτείνεται από μέρος της αμερικανικής θεωρίας να λαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα (αυτό) προστασίας. Συγκεκριμένα προτείνεται να ελέγχουν τα κίνητρά τους, να κάνουν όσο το δυνατόν περισσότερες αλλαγές στο όνομα, την τοποθεσία, την ηλικία, την εξωτερική περιγραφή, το παρελθόν, το επάγγελμα, το φύλο, την εθνικότητα και την προσωπική τους σχέση με άλλους χαρακτήρες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αναγνώρισή τους. Επισημαίνεται ότι πρέπει να επιλέγουν ονόματα που δεν θα παραπέμπουν στα πραγματικά ονόματα π.χ. ο αναγραμματισμός τους. Εκτιμάται ότι με μικρές μετατροπές και ξαναγράψιμο του κειμένου μπορεί να αποφευχθεί μια πιθανή αγωγή¹⁶⁶⁷.

Ταυτόχρονα οι νομικοί που ειδικεύονται σε αυτές τις υποθέσεις καθησυχάζουν τους συγγραφείς ότι το αμερικανικό δίκαιο προστασίας της τιμής προϋποθέτει την ύπαρξη ενός ψευδούς ισχυρισμού γεγονότος. Δεν αρκεί η αναφορά ενός προσώπου σε ένα μυθιστόρημα αλλά θα πρέπει να συνοδεύεται από κάποιον ψευδή ισχυρισμό γεγονότος. Για αυτό συμβουλεύουν είτε να αναφέρουν το όνομα του υπαρκτού προσώπου αλλά ταυτόχρονα να μεριμνούν όσοι ισχυρισμοί τον αφορούν να είναι αληθείς είτε όταν μετουσιώνουν ένα πρόσωπο σε μυθοπλαστικό χαρακτήρα αποκαλύπτοντας αρνητικά χαρακτηριστικά του, να μεριμνούν να μην αναγνωρίζεται¹⁶⁶⁸.

Άλλοι νομικοί αντλώντας από τις προαναφερόμενες υποθέσεις προτείνουν στους συγγραφείς: α) να μεριμνούν και να προσθέτουν δηλώσεις αποποίησης ευθύνης (αγγλ. disclaimer) ότι έργο τους είναι μυθοπλαστικό αλλά να μην θεωρούν ότι μόνο αυτές οι δηλώσεις αρκούν να τους απαλλάξουν από τη νομική ευθύνη, β) να κάνουν όσο μπορούν περισσότερες αλλαγές στα χαρακτηριστικά των υπαρκτών προσώπων άλλα όχι αλλαγές που «κλείνουν το μάτι» στον αναγνώστη και να προδίδουν το υπαρκτό πρόσωπο επιβεβαιώνοντας τις υποψίες του αναγνώστη, γ) να διατηρούν τη διάθεσή τους για εκδίκηση και κακεντρεχείς χαρακτηρισμούς για πρόσωπα που ενδεχομένως τους πλήγωσαν αποκλειστικά για το προσωπικό τους αδημοσίευτο ημερολόγιο και όχι για το καλλιτεχνικό τους έργο και τέλος προειδοποιούν ότι θα πρέπει να αποφύγουν τις ανεπιθύμητες αποκαλύψεις ιδιωτικής φύσης που μπορεί να προσβάλουν το κοινό αίσθημα αξιοπρέπειας.

Ειδικά για τα βιβλία που βασίζονται σε εγκλήματα του παρελθόντος σημειώνουν ότι οι συγγραφείς θα πρέπει να εκτιμήσουν αν το κοινό έχει λόγους να ενδιαφέρεται ακόμα για το συγκεκριμένο έγκλημα παρότι έχουν περάσει χρόνια από την τέλεσή του. Αν εκτιμήσουν ότι δεν έχει τότε θα πρέπει να αποκρύψουν την

¹⁶⁶⁶ Dyer v. Childress, No. B187804 (Cal.Ct. App. Oct. 20, 2006).

¹⁶⁶⁷ Baker M., *How To Write Fiction About Real People and Avoid Libel*, Entertainment attorney blog 07. 01.2015. Προσβάσιμο σε: <https://www.entertainmentattorneyblog.com/2015/01/06/write-fiction-real-people-avoid-libel/>

¹⁶⁶⁸ Fowler M., *Could I Be Liable for Libel in Fiction?*, Rights of writer blog, 18.12.2010. Προσβάσιμο σε: <http://www.rightsofwriters.com/2010/12/could-i-be-liable-for-libel-in-fiction.html>

πραγματική ταυτότητα όσων συμμετείχαν σε αυτό. Τέλος επισημαίνουν ότι θα πρέπει οι συγγραφείς να είναι ειλικρινείς αν πρόκειται να αναφερθούν με δυσμενείς χαρακτηρισμούς για ένα υπαρκτό πρόσωπο, να είναι απόλυτα σίγουροι ότι δεν αναγνωρίζεται. Επίσης σημειώνουν ότι δεν πρέπει να αναφέρουν ντροπιαστικά ιδιωτικά γεγονότα εκτός αν είναι απόλυτα σίγουροι ότι εμπίπτουν σε ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος και είναι απολύτως ουσιώδη για την αφήγηση της συγκεκριμένης ιστορίας¹⁶⁶⁹.

Σε σεναριογράφους ταινιών ή τηλεταινιών που βασίζονται σε αληθινά περιστατικά προτείνεται : α) να χρησιμοποιούν είτε σαφή χαρακτηρισμό του έργου ως μυθοπλασία είτε σε όσες περιπτώσεις αναφέρουν ότι βασίζονται σε πραγματικά γεγονότα να είναι προετοιμασμένοι να υποστηρίξουν την ακρίβεια των γεγονότων όπως ακριβώς έχουν αποφασίσει να τα αναπαριστήσουν, β) να αλλάζουν τα ονόματα για να μην αναγνωρίζονται τα υπαρκτά πρόσωπα εν γνώσει ότι τέτοιες αλλαγές συνεπάγονται ότι το κοινό θα αντιληφθεί ότι δεν θα πρέπει να θεωρεί ως ακριβή και τεκμηριωμένα τα αναπαριστώμενα γεγονότα, γ) να τοποθετούν σαφείς δηλώσεις αποποίησης ευθύνης (disclaimers) στους αρχικούς τίτλους, δ) να περιορίσουν την αναπαράσταση πραγματικών προσώπων που δεν συναινούν στην απεικόνισή τους μόνο δευτερεύοντες ρόλους και να τους αναπαριστούν με έναν τρόπο που να είναι αδιαμφισβήτητα ακριβής και μη δυσφημιστικός¹⁶⁷⁰.

Πολλές εταιρείες παραγωγής με δεδομένο το ασαφές νομικό πλαίσιο που περιγράφηκε παραπάνω έχουν δημιουργήσει κείμενα κατευθυντήριων γραμμών για τους σεναριογράφους προκειμένου να αποφύγουν τυχόν δικαστικές διαμάχες. Σύμφωνα με το ABC (American Broadcasting Company), οι κανόνες που πρέπει να ακολουθούν οι σεναριογράφοι κατά τη συγγραφή είναι οι εξής: Ο γενικός στόχος είναι να επιτρέψουν την δραματοποίηση εντός των ορίων της αυθεντικότητας, δηλ. μια δίκαιη ερμηνεία των γεγονότων εντός των χρονικών ορίων της δραματουργικής φόρμας. Θα πρέπει επίσης να μην παραπλανούν, εξαπατούν, εν γένει να μην είναι αναληθή τα γεγονότα όπως παρουσιάζονται στο θεατή. Η σκηνική μεταφορά των πραγματικών γεγονότων δεν θα πρέπει να τα διαστρεβλώνει με τρόπο που να μπερδεύει ή να παραπληροφορεί το θεατή. Για να αναπαρασταθεί μια σκηνή θα πρέπει να υπάρχει μια βάση ότι όσα περιγράφονται πράγματι συνέβησαν. Η συμπεριφορά των χαρακτήρων θα πρέπει να είναι κοντά σε γνωστούς τρόπους συμπεριφοράς τους και να μην έρχεται σε αντίθεση με γνωστά γεγονότα. Δεν θα πρέπει να αναπαριστώνται ανοίκειες συμπεριφορές και πράξεις μη δημόσιων προσώπων.

Για να αποκλειστεί η περίπτωση μιας επιτυχούς αγωγής κατά της εταιρείας παραγωγής σύμφωνα με το ABC θα πρέπει:

1. Τα έργα με θεματολογία που μπορούν να δημιουργήσουν αντιδράσεις π.χ. επειδή έχουν ερωτικό περιεχόμενο, επειδή θίγουν θρησκευτικά, πολιτικά ή αμφιλεγόμενα δημόσια ζητήματα θα πρέπει να έχουν πολλαπλές πηγές επαλήθευσης των γεγονότων που αναπαριστούν.
2. Για τα πλέον αντιπροσωπευτικά γεγονότα θα πρέπει να αναπαριστώνται τα συγκεκριμένα πρόσωπα που συμμετείχαν και θα πρέπει να υπάρχει επαρκής τεκμηρίωση που να επιτρέπει την ακριβή αναπαράστασή τους.

¹⁶⁶⁹ Cook Amy, *Writer's Guide to Defamation and Invasion of Privacy*, Writers digest, 22.01. 2016, Προσβάσιμο σε <http://www.writersdigest.com/online-editor/defamation-and-invasion>.

¹⁶⁷⁰ Pilgrim A., *Docudramas and False-Light Invasion of Privacy*, 10 Comm.& L. 3, (1988), σελ.28 παραπέμπει σε Kovner, *The Great Docudrama Controversy-Elizabeth Taylor and ABC*, 1 Com., Lawyer 1, 1 (1983).

3. Τα πραγματικά ονόματα των προσώπων θα χρησιμοποιούνται στις δραματοποιημένες ταινίες τεκμηρίωσης (docudrama) εκτός αν υπάρχουν νομικές αντιρρήσεις που επιβάλλουν την αλλαγή του ονόματος.
4. Τα ονόματα των χαρακτήρων που βασίζονται σε περισσότερα από ένα υπαρκτά πρόσωπα δεν θα πρέπει να είναι ίδια με κανένα από τα πρόσωπα αυτά.
5. Αν ένα πρόσωπο ζητήσει την αλλαγή του ονόματός του πριν να συναινέσει με γραπτή δήλωσή του στην προβολή τότε θα πρέπει να ενημερωθεί το αρμόδιο γραφείο που θέτει τα εν λόγω κριτήρια.
6. Γραπτές δηλώσεις συναίνεσης θα πρέπει να παρέχονται από κάθε πρόσωπο που έχει σημαντικό ρόλο στην ταινία.
7. Μυθοπλαστικοί διάλογοι που έχουν περιστασιακή βάση χρειάζονται εύλογη τεκμηρίωση ώστε να διαπιστωθεί ότι αναπαριστούν τις πραγματικές συμπεριφορές και απόψεις των υπαρκτών προσώπων.
8. Οποιαδήποτε πρακτικά δικαστηρίων χρησιμοποιούνται στις δραματοποιημένες ταινίες τεκμηρίωσης θα πρέπει να ελέγχονται από το προσωπικό του Broadcast standard office. Αν και τα δικαστικά έγγραφα είναι πρωταρχική πηγή έρευνας, οι μαρτυρίες στο δικαστήριο μπορεί να χρειάζονται επιπλέον τεκμηρίωση για να δραματοποιηθούν¹⁶⁷¹.

Το τηλεοπτικό δίκτυο CBS (CBS Television Network), αναφέρει ότι θα πρέπει να γίνεται ακριβής περιγραφή στους θεατές του είδους που ανήκει η ταινία. Σε περίπτωση μιας δραματοποιημένης ταινίας τεκμηρίωσης τα στοιχεία που αναφέρονται θα πρέπει να είναι ακριβή και να μην αλλάζουν για να προσθέσουν δραματουργική αξία. Αναφέρονται οι εξής κατευθυντήριες γραμμές για να διασφαλιστεί η ακεραιότητα της δραματουργικής αυτής φόρμας.

1. Τα μόνα μη τεκμηριωμένα στοιχεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι αυτά που δεν παραποιούν την αντίληψη του κοινού για ένα ιστορικό γεγονός.
2. Δεν επιτρέπεται να αφαιρούνται ιστορικές πληροφορίες που διαστρεβλώνουν την αντίληψη για ένα ιστορικό γεγονός.
3. Η επεξεργασία ή η περιληπτική διάσταση ενός πορτραίτου θα πρέπει να διατηρεί την ακρίβεια ή την αξία των γεγονότων. Μεταβολές στο χρόνο που συνέβησαν τα γεγονότα, αλλαγές στην ακολουθία των γεγονότων και ανασυνθέσεις γεγονότων θα πρέπει να αποκλείονται.
4. Ειδικές τεχνικές που διαθέτει η παραγωγή δεν θα πρέπει να χρησιμοποιούνται προκειμένου να μεταβληθούν ή να παραποιηθούν τα ιστορικά αρχεία.
5. Οι χαρακτήρες θα πρέπει να δημιουργηθούν με τρόπο που να αναπαριστούν τα υπαρκτά πρόσωπα, τους πραγματικούς ρόλους και συμπεριφορά τους στα συγκεκριμένα ιστορικά γεγονότα. Αντίστοιχα θα πρέπει να ισχύσει και για όσους χαρακτήρες αποτελούν συνονθύλευμα περισσότερων από ένα πραγματικά πρόσωπα. Οι σύνθετοι ή μυθοπλαστικοί χαρακτήρες θα πρέπει να δημιουργούνται με τρόπο που να μην υπονομεύουν την ακρίβεια των ιστορικών γεγονότων που αναπαριστούν¹⁶⁷².

Επίσης στις κατευθυντήριες γραμμές που δίδονται σε σεναριογράφους στο εθνικό δίκτυο NBC (National Broadcasting Company) αναφέρεται ότι απαγορεύονται οι δραματοποιήσεις που δίδουν τη ψευδή εντύπωση ότι το πρωταρχικό υλικό

¹⁶⁷¹ Pilgrim T., *Docudramas and False-Light Invasion of Privacy*, ο.π., σελ. 29 παραπέμπει σελ 30 σε American Broadcasting Company Department of Broadcasting Standards and Practices, *Docudrama Programming Guidelines*, 1, 1 (rev. ed. 1985).

¹⁶⁷² Pilgrim T., *Docudramas and False-Light Invasion of Privacy*, ο.π., σελ. 32. Παραπέμπει σε CBS Television Network, *CBS Program Standards*.

αποτελεί ένα πραγματικό γεγονός που συμβαίνει κατά τη διάρκεια της τηλεοπτικής μετάδοσης¹⁶⁷³.

Οι παραπάνω νομικές παραινέσεις συμπυκνώνουν το σκεπτικό των δικαστηρίων στις προαναφερόμενες αποφάσεις. Πιο συγκεκριμένα για να αποφύγουν οι συγγραφείς μυθοπλασίας αποζημιώσεις από αγωγές δυσφήμισης θα πρέπει: α) όταν παραποιούν τα χαρακτηριστικά των πραγματικών προσώπων μετουσιώνοντάς τους σε μυθοπλαστικούς χαρακτήρες να μεριμνούν ώστε να μην αναγνωρίζονται τα πραγματικά πρόσωπα, β) όταν αναφέρονται ονομαστικά σε πραγματικά πρόσωπα αναφέρονται ή εύκολα αναγνωρίζονται να μην προχωρούν σε ψευδείς ισχυρισμούς γεγονότων για αυτά τα πρόσωπα και γ) τα κίνητρα αφήγησης της ιστορίας τους θα πρέπει να είναι καλλιτεχνικά και όχι απόρροια μιας προσωπικής έχθρας. Για να αποφύγουν οι συγγραφείς λογοτεχνίας αποζημιώσεις από αγωγές παραβίασης της ιδιωτικότητας θα πρέπει: α) να αποφεύγουν να αναφέρουν ντροπιαστικά ιδιωτικά γεγονότα εκτός αν είναι απόλυτα σίγουροι ότι αφορούν ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος και είναι ουσιώδη για την αφήγηση της συγκεκριμένης ιστορίας και β) θα πρέπει να αποφύγουν τις ανεπιθύμητες αποκαλύψεις ιδιωτικής φύσης που μπορεί να προσβάλουν το κοινό αίσθημα αξιοπρέπειας.

Οι σεναριογράφοι και κινηματογραφικές εταιρείες παραγωγής δραματοποιημένων ντοκιμαντέρ, για να αποφύγουν αποζημιώσεις από αγωγές δυσφήμισης θα πρέπει να λαμβάνουν αυξημένη μέριμνα για την αναπαράσταση ιστορικών γεγονότων και του ρόλου των υπαρκτών προσώπων σε αυτά. Θα πρέπει να μεριμνούν για την τεκμηρίωση και επαλήθευση των γεγονότων που αναπαριστούν και να λάβουν τη συγκατάθεση των προσώπων που έχουν τους κεντρικούς ρόλους. Επίσης θα πρέπει να περιορίσουν την αναπαράσταση πραγματικών προσώπων που δεν συναινούν μόνο σε δευτερεύοντες ρόλους και να τους αναπαριστούν με έναν τρόπο που να είναι αδιαμφισβήτητα ακριβής και μη δυσφημιστικός.

Παρά τη χρησιμότητα αυτών των παραινέσεων για την κατανόηση των κινδύνων από τη χρήση πραγματικών ιστοριών για καλλιτεχνικούς σκοπούς, θα πρέπει να τονιστεί ότι κάποιες από αυτές τις παραινέσεις στους συγγραφείς είναι εξαιρετικά παρεμβατικές στη διαδικασία της δημιουργίας και εντείνουν τον κίνδυνο της άσκοπης αυτολογοκρισίας. Για παράδειγμα προτείνεται στους συγγραφείς όχι μόνο να αλλάζουν τα πραγματικά ονόματα των προσώπων από τα οποία εμπνέονται και να προσθεσουν μια δήλωση αποποίησης ευθύνης και καθορισμού ότι το έργο αποτελεί μυθοπλασία αλλά και προσπαθούν να δημιουργούν χαρακτήρες με κοινά χαρακτηριστικά με μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού. Όπως υποστηρίζεται, αν όσο το δυνατόν περισσότεροι μπορούν να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους ως τον συγκεκριμένο χαρακτήρα του βιβλίου τότε πολλοί θα μπορούν να ασκήσουν αγωγή. Αυτό θα έχει ως θετικό αποτέλεσμα κανείς τους να μην μπορεί εύκολα να αποδείξει ότι αναγνωρίζονται. Προτείνουν με άλλα λόγια στους συγγραφείς να δημιουργούν εξαιρετικά κοινότυπους χαρακτήρες ως μέθοδο αυτοπροστασίας. Κάποιοι προχωρούν περαιτέρω. Φτάνουν να προτείνουν στους συγγραφείς να μεριμνούν για την αναληθοφάνεια της ιστορίας¹⁶⁷⁴.

1.2. Η δικαστική τεχνική στη γαλλική έννομη τάξη.

Στη Γαλλία, η τεχνική που ακολουθούν τα δικαστήρια είναι εκείνη της πρακτικής εναρμόνισης μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος

¹⁶⁷³ Pilgrim T., *Docudramas and False-Light Invasion of Privacy*, ο.π., σελ. 32, Παραπέμπει σε National Broadcasting Company, NBC Broadcast Standards for Television, 4 (1986).

¹⁶⁷⁴ Anderson D.A., *Avoiding Defamation Problems in Fiction*, ο.π. 383 επ.

της τιμής ή/και της ιδιωτικής ζωής. Δεν τίθεται ζήτημα ιεράρχησης του ενός δικαιώματος έναντι του άλλου. Ακολουθείται ουσιαστικά η δικαστική τεχνική της *ad hoc* στάθμισης μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων όπως στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων¹⁶⁷⁵. Αλλά η στάθμιση δεν αναφέρεται ρητά ως μέθοδος στο σκεπτικό των γαλλικών δικαστηρίων¹⁶⁷⁶. Αντίθετα αναλύεται αν μια δημοσίευση αποκαλύπτει ή ενθυμίζει ιδιωτικά γεγονότα. Σε καταφατική περίπτωση κρίνεται ότι η δημοσίευση συνιστά παραβίαση της ιδιωτικής ζωής¹⁶⁷⁷.

Από τις υποθέσεις που έχουν αναλυθεί σε προηγούμενα κεφάλαια, παρατηρείται μια υπερπροστασία της ιδιωτικής ζωής έναντι της ελευθερίας του λόγου. Στην γαλλική έννομη τάξη, το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής θεμελιώνεται σε μια έννοια προσωπικής τιμής που θα πρέπει να απολαμβάνει εξίσου κάθε άνθρωπος. Το κράτος διασφαλίζει την ίση μεταχείριση και μπορεί να επέμβει για την προστασία της προσωπικής τιμής όταν ένα πρόσωπο θεωρήσει ότι κάποιος την παραβιάζει¹⁶⁷⁸.

Τίθενται όρια στο Τύπο για την αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων. Συγκεκριμένα ο Τύπος θα πρέπει να μεριμνά ώστε οι συνθήκες και ο τρόπος που έγινε μια νέα αποκάλυψη προσωπικών πληροφοριών να έχει γίνει με διακριτικότητα και με σεβασμό της τιμής και της αξιοπρέπειας χωρίς πρόθεση βλάβης. Όταν τα γεγονότα είναι ευρέως γνωστά λόγω προηγούμενων αποκαλύψεων, η υπενθύμιση επιτρέπεται ανάλογα με τις συνθήκες και τον τρόπο που γίνεται. Η υπενθύμιση γεγονότων που εντάσσονται στο δημόσιο τομέα επειδή έχουν δημόσιο ενδιαφέρον π.χ. είναι ιστορικά γεγονότα επιτρέπεται χωρίς να απαιτείται η ανωνυμοποίηση.

Στις περιπτώσεις που αποκαλύπτονται για πρώτη φορά ιδιωτικά γεγονότα μιας γνωστής υπόθεσης υπάρχουν επίσης περιορισμοί. Σύμφωνα με το σκεπτικό των δικαστηρίων στις προαναφερόμενες υποθέσεις: α) η νέα αποκάλυψη των ήδη γνωστών γεγονότων δεν μπορεί να υπερβαίνει το σύνολο των γεγονότων που αρχικά αποκαλύφθηκαν στο κοινό (υπόθεση *Russier*), β) η αποκάλυψη πρέπει να έχει μια συγκεκριμένη χρησιμότητα, γ) η αποκάλυψη θα πρέπει να μια συμπληρωματική σχέση με το θέμα (υπόθεση *Λαμπράκη*). Ορισμένες αποκάλυψεις απαγορεύονται λόγω της ιδιαίτερα ιδιωτικής φύσης των πληροφοριών.

Το κριτήριο του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος του κοινού νοείται από τους γάλλους δικαστές και θεωρητικούς εν στενή έννοια σε αντίθεση με την αμερικανική προσέγγισή του. Το κοινό έχει ενδιαφέρον για μια είδηση, ένα γεγονός δηλαδή της επικαιρότητας που έχει πληροφοριακή αξία. Ακόμα και για πρόσωπα απόλυτης επικαιρότητας όπως για πολιτικά πρόσωπα θα πρέπει να υπάρχει συνάφεια μεταξύ των αναγκών πληροφόρησης τη δεδομένη χρονική στιγμή με τη δημοσίευση που περιέχει αποκάλυψεις ιδιωτικών γεγονότων¹⁶⁷⁹. Ο σεβασμός του δικαιώματος

¹⁶⁷⁵ Decker M., *Aspects Internes et Internationaux de la protection de la vie privée en droit français, allemand et anglais*, ο.π., σελ.504 παραπέμπει σε Cass., 2ème civ., 24. 1. 1996, D . 1997.269, n° 10. Σύμφωνα με το σκεπτικό του δικαστηρίου: «*la solution des conflits de libertés par l'établissement d'une hiérarchie globale entre elles n'est pas satisfaisante ... Le droit vise non à hiérarchiser les libertés abstraites mais à concilier les libertés effectives*».

¹⁶⁷⁶ Tourkochorititi I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.39.

¹⁶⁷⁷ Tourkochorititi I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.187.

¹⁶⁷⁸ Tourkochorititi I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.38.

¹⁶⁷⁹ Tourkochorititi I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 198 παραπέμπει σε Raymond Lindon, *La presse et la vie privée*, JCP, D., 1965, n°1887, Xavier Agostinelli, *Le droit à l'information face à la protection civile de la vie privée*, Aix en Province, Librairie de l'Université,

πληροφόρησης του κοινού, εξαρτάται με τι εμπίπτει στη δημόσια ζωή ενός δημοσίου προσώπου. Δεν νοείται με ένα απόλυτο τρόπο αλλά σε σχέση με τη χρησιμότητα της πληροφορίας που αποκαλύπτεται τη δεδομένη χρονική στιγμή. Έτσι επεξηγείται γιατί έχει απαγορευτεί ακόμα και η έκδοση βιογραφιών πολιτικών χωρίς τη συγκατάθεση τους όπως στην περίπτωση του Σαρκοζί¹⁶⁸⁰.

Η άσκηση της ελευθερίας στο χώρο του Τύπου προϋποθέτει ότι όποιος μιλά ή γράφει για το κοινό θα πρέπει να αυτοελέγχεται. Θα πρέπει να προσέχει ώστε η ελευθερία της έκφρασης του να μην βλάπτει άτομα χωρίς όφελος για το κοινό καλό. Εκτός από τις ανάγκες πληροφόρησης του κοινού, ο Τύπος οφείλει να σέβεται την ιδιωτική ζωή των προσώπων.

Όρος για να προστατευτεί το δικαίωμα του πληροφόρησης είναι η διάδοση της πληροφορίας να έχει μια συγκεκριμένη χρησιμότητα για το κοινό. Ο σκοπός πληροφόρησης αποτελεί ένα όριο. Το ίδιο το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού βρίσκει τα αναγκαία όρια του εντός του ίδιου του σκοπού. Η αποκάλυψη μιας πληροφορίας θα πρέπει να είναι αναγκαία για την πληροφόρηση του κοινού. Με άλλα λόγια το κρίσιμο κριτήριο για να διαπιστωθεί αν ένα δημοσίευμα παραβιάζει το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής είναι κατά πόσο είναι χρήσιμος χαρακτήρας της πληροφορίας. Ένα ακόμα κριτήριο είναι ο σεβασμός των δεοντολογικών κανόνων της δημοσιογραφίας. Τέλος εξίσου σημαντικός είναι και ο τρόπος χρήσης της πληροφορίας αποκαλύπτει αν ο τύπος παρακινήθηκε από την επιθυμία να πληροφορήσει το κοινό ή αποκλειστικά για να αυξήσει την αναγνωσιμότητα του εντύπου¹⁶⁸¹.

Πέρα από τις γενικές αυτές παρατηρήσεις, αναφορικά με το πως έχει αντιμετωπίσει η γαλλική δικαιοσύνη την ειδική προβληματική παραβίασης τιμής/ιδιωτικότητας μέσω μυθοπλασίας μπορούν να σημειωθούν τα εξής. Τα δικαστήρια δέχονται ότι παραβιάστηκε η τιμή αν ο τρόπος που απεικονίζεται ένα πρόσωπο σε ένα έργο που αναμιγνύονται πραγματικά περιστατικά και πρόσωπα με μυθοπλασία είναι δυσφημιστικός και περιέχει ψευδείς ισχυρισμούς. Για παράδειγμα το βιβλίο «*La Première Chose Qu'on Regarde*» θεωρήθηκε ότι προσέβαλε την τιμή της ηθοποιού Σκάρλετ Γιόχανσον επειδή αναπαρήγαγε ανυπόστατες φήμες για την προσωπική της ζωή. Σε αρκετές περιπτώσεις τα δικαστήρια απορρίπτουν σχετικούς ισχυρισμούς παραβίασης της ιδιωτικής ζωής γιατί τα γεγονότα που αναφέρονται ήταν ήδη ευρέως γνωστά (υπόθεση Francesci, Stavisky, Weitzman) ή δεν ήταν ιδιαίτερος προσβλητικά.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν ορισμένες υποθέσεις στις οποίες τα δικαστήρια κρίνουν ότι η παρουσίαση του τρόπου βίωσης από τα πρόσωπα ενός γεγονότος συνιστά αποκάλυψη ιδιωτικού γεγονότος που προσβάλλει το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής. Για παράδειγμα το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε απεικόνιση της ηθοποιού που υποδύοταν την ερωμένη του Landru, στο κρεβάτι με τον εραστή της κρίθηκε ότι προσέβαλε το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής της. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο όμως προέβαλε ότι δεν πρόκειται για αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων και αναίρεσε την προγενέστερη απόφαση. Σημείωσε ότι δεν πρόκειται για μια νέα αποκάλυψη της

1994 p.171, Jacques Ravanans, *La protection des personnes contre la réalisation et la publication de leur image*, Paris, LGDJ, 1977, p.160.

¹⁶⁸⁰ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.198.

¹⁶⁸¹ Decker M., *Aspects Internes et Internationaux de la protection de la vie privée en droit français, allemand et anglais*, ο.π., σελ.505.

ύπαρξης μιας ερωτικής σχέσης αλλά αναπαράσταση των στιγμών οικειότητας που μοιραζόταν το ζεύγος εικάζοντας τον τρόπο συμπεριφοράς τους¹⁶⁸².

Ο σχολιαστής της απόφασης σημείωσε ότι το δικαστήριο θα έπρεπε επιπλέον να τονίζει ότι η ταινία δεν αποτελεί πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας. Καμιά μορφή τέχνης (ζωγραφική, γλυπτική, κινηματογραφική ταινία), που αναπαριστά ένα πρόσωπο ή μια ιστορία, δεν αναβιώνει το πρόσωπο στην καθημερινή του ζωή αλλά αποτελεί μια ερμηνεία της πραγματικότητας. Αυτή την παραδοχή δεν αλλάζει το γεγονός ότι η ταινία είναι μια κινηματογραφική μεταφορά της υπόθεσης όσον το δυνατόν πιο πιστή στα γεγονότα. Ο δημιουργός της ταινίας δεν ήθελε να δημιουργήσει μια αμιγώς μυθοπλαστική ταινία αλλά να μεταφέρει τα περιστατικά της δίκης και γι' αυτό διατήρησε τα πραγματικά ονόματα των πρωταγωνιστών του δράματος Laudru.

Παρόμοιο σκεπτικό ακολούθησε το δικαστήριο στην υπόθεση Λαμπράκη που η χήρα του δολοφονηθέντος πολιτικού ισχυρίστηκε ότι περιγραφές της ιδιωτικής της ζωής με το σύζυγό της στο «Z» του Β. Βασιλικού συνιστούσαν παραβίαση της ιδιωτικής της ζωής. Όπως σημείωσε το δικαστήριο, η αφήγηση της ζωής ενός υπαρκτού προσώπου από ένα λογοτέχνη απαιτεί να συμπληρώσει σκέψεις για να σκιαγραφήσει τον χαρακτήρα του. Οι σκέψεις που ένας συγγραφέας επινοεί για ένα πρόσωπο για τον τρόπο που βίωσε ένα συμβάν αποτελούν είδος μιας υποκειμενικής ερμηνείας επί της πραγματικότητας και δεν προσβάλλει το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής¹⁶⁸³.

Αντίθετα στην υπόθεση «*Le pull-over rouge*», το Cour d' Appel έκρινε ότι η αναπαράσταση στιγμών οδύνης των γονιών της εννιάχρονης που δολοφονήθηκε αποτελεί προσβολή της ιδιωτικής ζωής τους χωρίς να απαιτείται η αποκάλυψη νέων γεγονότων¹⁶⁸⁴. Όμως το αναιρετικό δικαστήριο δεν συμφώνησε. Έκρινε ότι το Cour d' Appel απέτυχε να καταδείξει σε τι συνίστατο η παραβίαση της ιδιωτικής ζωής, ποια δηλαδή γεγονότα ιδιωτικού χαρακτήρα αποκαλύφθηκαν από την ταινία. Γι' αυτό και η απόφαση στερείται νομικής βάσης. Σύμφωνα με το σχολιαστή της υπόθεσης, το αναιρετικό δικαστήριο δεν έκανε καμία αναφορά στη βλάβη που υπέστησαν οι αιτούντες, δηλ. την πρόσθετη οδύνη που αισθάνθηκαν από την επαναφορά στη μνήμη τους των πρόσφατων γεγονότων και δεν εκτίμησε κατά πόσο ο κινηματογράφος αποτελεί ένα μέσο ιδιαίτερης προσβολής¹⁶⁸⁵.

Όπως επισημαίνεται από το σχολιαστή, το Cour d' Appel έδωσε μια συναισθηματική ερμηνεία στην προσβολή της ιδιωτικότητας. Η ταινία αναπαριστούσε το πιο κρυφό, το πιο μυστηριώδες της ανθρώπινης ύπαρξης, της ευαισθησίας, του ανομολόγητου, του μη λεχθέντος. Πρόκειται για το χώρο της σιωπής και του συναισθήματος. Αναγνώρισε το δικαίωμα ενός προσώπου να απαιτεί από έναν δημιουργό να μην χρησιμοποιεί τη φαντασία του για να παρουσιάσει τι έχει ένα πρόσωπο εν ζωή στην ψυχή του. Αναγνώρισε το δικαίωμα να παραμείνουν οι ίδιοι οι κύριοι της ψυχής και της ιστορίας τους. Ουσιαστικά εξομοίωσε την ιδιωτική ζωή με το ασυνείδητο και το απαγορευμένο.

Επίσης το αποτρεπτικό αποτέλεσμα στην ελευθερία της τέχνης που μπορεί να επιφέρει μια τέτοια προσέγγιση. Κανένας συγγραφέας ή σεναριογράφος δεν θα έχει το δικαίωμα να αναδημιουργεί το συναισθηματικό κόσμο ενός προσώπου, να μελετά τα κρυφά κίνητρα των πράξεων του. Ουσιαστικά θα απαγορευτεί στον δημιουργό να

¹⁶⁸² Affaire Landru, Cour d' Appel, Paris, 15 mars 1967, D 1967. Somm. 78; J.C.P. 1967. II.15107 :

¹⁶⁸³ Trib. Grande inst. Paris, 30 juin 1971, Epoux Mpatargis c. Editions Gallimard et Vassilis Vasilikos D. 1971.6878, note Edelman J.C.P. 1971. II.16857 note R.L. : affaire Lambrakis relative au film «Z»

¹⁶⁸⁴ Cour d' Appel Ire Ch. 9 nov. 1979, D. 1981 109 note Etienne Abitrol.

¹⁶⁸⁵ Judgment 3 decembre 1980 Cass civil, Ire,101 Gaz. Pal. I, 289 note Eliette Arbitbol.

εφεύρει την ψυχή των ηρώων του. Όπως σημείωσε, το αναιρετικό δικαστήριο επέτρεψε στη φαντασία να είναι ελεύθερη. Έκρινε ότι η ιδιωτικότητα δεν κινδυνεύει από μια μυθοπλαστική ερμηνεία. Ο δημιουργός είναι ελεύθερος να μεταμορφώσει ένα πρόσωπο σε έναν χαρακτήρα. Είναι ελεύθερος να μετατρέψει ένα πραγματικό γεγονός σε ένα πνευματικό έργο. Δέχτηκε ότι ένα άτομο μπορεί όχι μόνο να αποστειρωθεί τον εαυτό του αλλά και να κατασκευάζεται. Η δικαστική λογική ακολουθεί αναγκαστικά την κοινωνική λογική. Η ιστορική καταγραφή των γεγονότων και η τέχνη πρέπει να έχουν το προβάδισμα έναντι των άλλων δικαιωμάτων.

Η αναγνώριση της ανάγκης προστασίας της βίωσης της ζωής ανιχνεύεται σε μια ακόμα υπόθεση. Συγκεκριμένα ο συγγραφέας Philippe Bresson στο βιβλίο «Enfant d' Octobre» (2006)¹⁶⁸⁶ πραγματεύτηκε την ιστορία της ανεξιχνίαστης ακόμα και σήμερα δολοφονίας του Gregory Villemin που συνέβη το 1984. Εστίασε στο πρόσωπο της μητέρας του η οποία αρχικά κατηγορήθηκε για τη δολοφονία του παιδιού της και εν συνεχεία αθωώθηκε¹⁶⁸⁷. Ο συγγραφέας αφηγείται τα πραγματικά περιστατικά και ενδιάμεσα παρεμβάλει σκέψεις της μητέρας του παιδιού σε πρώτο πρόσωπο. Η Villemin μεταξύ άλλων περιγράφει ιδιωτικές στιγμές από τη σχέση της με τον άνδρα και το παιδί της¹⁶⁸⁸. Σε κάποιο σημείο του βιβλίου ο αφηγητής καλεί τον αναγνώστη να φανταστεί αν θα μπορούσε αυτή η γυναίκα να είναι στυγνή υπολογίστρια και δολοφόνος του παιδιού της και εντέλει μια ψυχοπαθής. Αμέσως μετά ακολουθεί ένας εσωτερικός επισημασμένος μονόλογος της Villemin, στον οποίο αρνείται την κατηγορία και απευθύνεται στον αναγνώστη ως μάρτυρα της παράλληλης αφήγησης των γεγονότων της ζωής της.

Το δικαστήριο έλαβε υπόψιν τα εξής. Αρχικά ότι ο συγγραφέας χρησιμοποιεί πρωτοπρόσωπη γραφή αντίθετα με τριτοπρόσωπη αφήγηση που επέλεξαν άλλοι συγγραφείς που επίσης επιχείρησαν να αφηγηθούν την ιστορία¹⁶⁸⁹. Μεταξύ αυτών ήταν και η διάσημη συγγραφέας Μαργκερίτ Ντυράς¹⁶⁹⁰. Επίσης έλαβε υπόψιν ότι ο

¹⁶⁸⁶ Bresson P., *Enfant d' Octobre*, Paris, éditions Grasset, 2006.

¹⁶⁸⁷ Για την δολοφονία του μικρού γιου της οικογένειας Villemin, του Gregory, αρχικά κατηγορήθηκε ένας ξάδερφος της οικογένειας. Όταν αφέθηκε ελεύθερος δολοφονήθηκε από τον πατέρα του θύματος. Λίγο αργότερα η μητέρα του θύματος επίσης κατηγορήθηκε για τη δολοφονία του παιδιού της και επίσης αθωώθηκε. Η υπόθεση συγκλόνισε τη γαλλική κοινή γνώμη και ακόμα δεν έχει διαλευκανθεί.

¹⁶⁸⁸ Herzberg N., *Philippe Besson coupable d'atteinte à la vie privée*, Le Monde, 20.09.2007.

Προσβάσιμο σε: https://www.lemonde.fr/livres/article/2007/09/20/philippe-besson-coupable-d-atteinte-a-la-vie-privee_957530_3260.html.

¹⁶⁸⁹ Πρόκειται για ένα από τα πολλά βιβλία που έχουν βασιστεί σε αυτή την υπόθεση. Μεταξύ αυτών είναι Charles Penwarden, *Little Gregory*, London, ed. Fourth Estate, 1990 και Jean-Michel Lambert, *Le Petit juge*, Paris, ed. Albin Michel 1987. Η Villemin είχε στραφεί και κατά του συγγραφέα Marc Weitzmann που επίσης είχε βασιστεί στην υπόθεση στο βιβλίο του *Mariage mixte*, Paris, Ed. Librairie générale française, 2002. Ο συγγραφέας βασίστηκε στο φάκελο της υπόθεσης και το δικαστήριο δέχτηκε ένα δικαίωμα του συγγραφέα να εμπνέεται από πραγματικές δολοφονίες και να αναλύει από ψυχολογική και κοινωνική άποψη. Σχετικά βλεπε: TGI de Paris 17e Chambre, 9 décembre 2002, Dalloz 2003, jur 1715 note Christophe Caron.

¹⁶⁹⁰ Η Μαργκερίτ Ντυράς ως άλλος Τρούμαν Καπότε μετά από πρόταση του διευθυντή της Liberation συμφώνησε να αφηγηθεί τα περιστατικά του εγκλήματος. Επιχείρησε να συναντήσει τη Villemin αλλά εκείνη της το αρνήθηκε. Παρά το γεγονός αυτό αποφάσισε να γράψει το άρθρο με τίτλο «Sublime, forcément, sublime, Christine V», στην εφημερίδα Liberation της 17 Ιουλίου 1985. Για το κείμενο του άρθρου σε αγγλική μετάφραση του Andrew Slade, Janus Head 9 (1) 8-18, 1985, Προσβάσιμο σε: <http://www.janushead.org/9-1/duras.pdf>. Το άρθρο που δημοσιεύτηκε λίγους μόνο μήνες μετά το θάνατο του Gregory προκάλεσε αντιδράσεις και θεωρήθηκε ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο γιατί η Ντυράς περιέγραφε την Villemin με μια φεμινιστική ματιά σχεδόν ως μια ηρωίδα μυθιστορημάτων της, ως μια γυναίκα που ασφυκτιούσε στο γυναικείο μητρικό ρόλο και στην οικογενειακή ζωή. Δεν υποστηρίζει ευθέως ότι η Villemin είναι δολοφόνος αλλά το υπονοεί σε διάφορα σημεία και ταυτόχρονα προσπαθεί να την δικαιολογήσει σημειώνοντας ότι ακόμα και αν ήταν όλες οι γυναίκες θα την καταλάβαιναν. Η

ίδιος ο συγγραφέας υποστήριξε στο δικαστήριο ότι οι απόψεις του δεν διαχωρίζονται από τον αφηγητή του βιβλίου. Θεώρησε ότι αποτελεί δικαίωμά του να αποκαλύπτει γεγονότα που έχουν δημόσιο ενδιαφέρον. Επίσης έλαβε υπόψιν ότι το βιβλίο περιείχε σημαντικές ανακρίβειες για την υπόθεση. Για παράδειγμα αναφερόταν ότι η Villemin αθώωθηκε από το δικαστήριο ελλείψει επαρκών στοιχείων ενώ στην πραγματικότητα το δικαστήριο την είχε αθώώσει με ειδική σημείωση ότι δεν έπρεπε εξ αρχής να έχει ασκηθεί ποινική δίωξη εναντίον της.

Στην αγωγή του το ζεύγος Villemin υποστήριξε ότι ο συγγραφέας επινόησε περιγραφές του γάμου και του γαμήλιου ταξιδιού τους. Η αφήγηση αυτή περιστατικών δεν μπορούσε να αναπαραστήσει τις αναμνήσεις τους αλλά μόνο παραμόρφωνε την εικόνα της μεταξύ τους σχέσης και τη συμπεριφορά μεταξύ τους. Το πρωτοβάθμιο Δικαστήριο δέχτηκε τον ισχυρισμό του ζεύγους ότι ήταν προσβλητικές αποδέχτηκε τον ισχυρισμό χωρίς να ερευνήσει σε τι ακριβώς έγκειται η αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων. Έκρινε ότι ο συγγραφέας παραβίασε το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής τους και επιδικάστηκε αποζημίωση ύψους 40.000 ευρώ. Η έφεση που άσκησε ο συγγραφέας απορρίφθηκε¹⁶⁹¹.

Όπως υποστηρίχθηκε, το δικαστήριο άφησε στο ζεύγος να εκτιμήσει κατά πόσο αυτή η παρουσίαση της σχέσης οικειότητας μεταξύ τους αντιστοιχεί στα πραγματικά γεγονότα. Δεν πρόκειται ουσιαστικά για αποκάλυψη ιδιωτικών γεγονότων αλλά για υπόθεση, μια επινόηση του συγγραφέα που τους προκάλεσε βλάβη. Ουσιαστικά τους έβλαψε η σύγχυση που προκάλεσε ο συγγραφέας μεταξύ του πραγματικού και του επινοημένου στο έργο του. Σε αυτό συνέβαλε και το γεγονός ότι ο συγγραφέας υποστήριξε ότι δεν θα πρέπει να διαχωριστεί από τον αφηγητή του βιβλίου και ότι είχε βασιστεί στα πραγματικά γεγονότα. Το γεγονός αυτό οδήγησε το δικαστήριο να κρίνει ότι η παρουσίαση αυτή της προσωπικής ζωής του ζευγαριού στο βιβλίο προσέβαλε την αξιοπρέπειά του¹⁶⁹².

Επειδή μείζον διακύβευμα στην γαλλική έννομη τάξη είναι μια υποχρέωση του κράτους και συνακόλουθα του δικαστή να προστατέψει το άτομο από παραβιάσεις της προσωπικής τιμής, τα δικαστήρια ιδιαίτερα στον πρώτο βαθμό επιχειρούν να ανιχνεύσουν και να συμεριστούν τις δικαικές αξιώσεις των εναγόντων που αντιδρούν σε αναπαραστάσεις ή αφηγήσεις της ιστορίας της ζωής τους. Δικαιώνουν τους ενάγοντες όχι γιατί αποκαλύφθηκαν στο κοινό νέα ιδιωτικά γεγονότα αλλά και για τον τρόπο παρουσίασης των βιωμάτων τους. Ανιχνεύουν ουσιαστικά ένα όριο στην παρουσίαση της πραγματικής ιστορίας χωρίς να το χαρακτηρίζουν ρητά αλλά το εντάσσουν στο εννοιολογικό περιεχόμενο της προστασίας της ιδιωτικής ζωής. Το όριο είναι να μην υποκαθίσταται κανείς στην αφήγηση της ιστορίας της ζωής τους, να μην συνδέεται με μια αυθαίρετη και άκρως υποκειμενική υποθετική παρουσίαση του τρόπου βίωσης σημαντικών και ιδιαίτερα τραυματικών γεγονότων της ζωής του. Επειδή όμως δεν συνιστά αποκάλυψη ή υπενθύμιση ιδιωτικών γεγονότων εν στενή έννοια του όρου και είναι εξίσου υπό

Villemin υποστήριξε ότι η συγγραφέας τη δυσφήμησε και προσέβαλε το τεκμήριο αθωότητάς της. Το δικαστήριο απέρριψε την αγωγή της. Βλέπε Laure Adler, *Marguerite Duras*, Paris, éditions Gallimard, 1998, p. 541.

¹⁶⁹¹ TGI de Paris (17e ch. Civ.) 17 septembre 2007, Epoux Villemin c/ Phillippe Besson. Le roman de non fiction sanctionne par le droit de la presse, commentaire C. Renault, Legipresse no 247, decembre 2007. p.243. Η έφεση απορρίφθηκε από Paris Cour of Appeal. (11 ch secr. B) 18 decembre 2008 P. Besson Editions Grasset et a. c/ Epoux Villemin. Imputations diffamatoires dans un roman de non fiction consacre a l' affaire Villemin. Legipresse No 261 Mai 2009. p. 63.

¹⁶⁹² Agnès Tricoire, La liberté de création littéraire et l'exception de fiction Le MOTif – Observatoire de la liberté de création 15 octobre 2009. Quelques considérations générales et deux applications pratiques pour cerner juridiquement la notion de fiction. Σελ.18-20.

συζήτηση τι είδους και έκτασης βλάβη προκαλεί αυτή η υποκατάσταση μπορεί να ακυρωθεί σε δεύτερο βαθμό.

1.2.1. Αιτίες και κριτική.

Αυτή η ιδιαίτερη μέριμνα της γαλλικής δικαιοσύνης για να διασφαλίσει την προστασία της ιδιωτικής ζωής και προσωπικής τιμής των πολιτών περιορίζοντας την ελευθερία του λόγου έχει ιστορικούς και πολιτικούς λόγους. Μετά τη Γαλλική Επανάσταση επιχειρείται να δημιουργηθεί ένα κράτος στο οποίο δεν θα απολαμβάνουν πια ειδικά προνόμια μόνο οι λίγοι, όπως στη μοναρχία και φεουδαρχικό κράτος που προηγήθηκε, αλλά θα διασφαλιστούν ίσα δικαιώματα σε όλους. Ταυτόχρονα διατηρείται κάποια σχέση με το παλιό καθεστώς. Το κοινοβούλιο που αναλαμβάνει την αντιπροσώπευση του λαού και αναλαμβάνει ταυτόχρονα την πατερναλιστική αρμοδιότητα να μεριμνήσει για το ευ ζην των πολιτών και να διασφαλίσει την προστασία της αξιοπρέπειάς τους¹⁶⁹³. Για αυτό στην Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναγνωρίζεται ο ρόλος του κράτους να μπορεί να προσδιορίσει το περιεχόμενο και να θέσει περιορισμούς στην ελευθερία της έκφρασης¹⁶⁹⁴. Για αυτό το λόγο η ελευθερία της έκφρασης δεν τυγχάνει προνομιακής μεταχείρισης στη γαλλική έννομη τάξη όπως στην αμερικανική αλλά θεωρείται μια ελευθερία ανάμεσα στις άλλες.

Στα ιδεώδη της γαλλικής επανάστασης επιδρά η φιλοσοφική σκέψη των διαφωτιστών και ιδίως του Locke. Αλλά στη γαλλική Επανάσταση το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην διασφάλιση της ισότητας για όλους σε αντίθεση με την αμερικανική που όπως προαναφέρθηκε το μείζον διακύβευμα είναι να διασφαλιστεί η ελευθερία των πολιτών από τις κρατικές παρεμβάσεις¹⁶⁹⁵. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότητα μεταξύ των πολιτών θα πρέπει να διασφαλιστεί η προστασία της αξιοπρέπειάς τους ως προϋπόθεση για να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους, τις απόψεις, τις ιδέες και γενικότερα τα στοιχεία που συνθέτουν την ανθρώπινη ύπαρξή τους¹⁶⁹⁶. Το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή προστατεύεται από το πλέγμα αφενός της προστασίας της αξιοπρέπειας ως προσωπική τιμή και αφετέρου της ισότητας, σύμφωνα την οποία κάθε πρόσωπο θα πρέπει να διαδραματίζει ένα ρόλο στην προστασία της τιμής του. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να καθορίσει τη δημόσια εικόνα του που καθορίζει και την εικόνα που έχουν οι άλλοι για αυτόν στην κοινωνία. Το κράτος οφείλει να προστατεύει και να προωθεί την ισότητα μεταξύ των πολιτών, νομιμοποιείται να παρεμβαίνει για να προστατεύει την προσωπική τιμή κάθε φορά που ένα πρόσωπο εκτιμά ότι το δικαίωμά του αυτό παραβιάζεται από ένα άλλο πρόσωπο ή τον τύπο¹⁶⁹⁷. Το κράτος είναι αρμόδιο να καθορίσει τα όρια, να

¹⁶⁹³ Tourkochoriti I, *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.12.

¹⁶⁹⁴ Tourkochoriti I, *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.6.

¹⁶⁹⁵ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 19. Παραπέμπει σε Stéphane Rials, *La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*, Paris, Hachette, 1988, col. « Pluriel ». Louis Harz, *The Liberal Tradition in America*, New York, Harcourt, Brace and World, 1955.

¹⁶⁹⁶ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.33.

¹⁶⁹⁷ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.36 παραπέμπει σε James Q. Whitman, *Enforcing Civility and Respect: Three Societies*, *Yale Law Journal*, n°109, p.1279-1398, p. 1363.

προσδιορίζει κατ'επέκταση το περιεχόμενο αυτής της ελευθερίας. Το πατερναλιστικό στοιχείο του κράτους αντλείται από τη σκέψη του Ρουσσώ. Το κράτος εκπαιδεύει τους πολίτες του πως να είναι άνθρωποι με αξιοπρέπεια¹⁶⁹⁸.

Όμως υποστηρίζεται ότι η μίξη τριών σφαιρών της ηθικής, πολιτικής και κοινωνικής έχει επικίνδυνα αποτελέσματα για την υποκειμενικότητα¹⁶⁹⁹. Η κριτική της εν λόγω δικαστικής τεχνικής από τη θεωρία είναι ότι οι περιορισμοί στην ελευθερία της πληροφόρησης από το κράτος είναι πατερναλιστικοί γιατί εντέλει αρνούνται την ηθική αυτονομία του ανθρώπου και την ικανότητα του να επιλέξει μόνο του σε ποιες πληροφορίες θα έχει πρόσβαση. Η υπερπροστατευτικότητα του κράτους έναντι του πολίτη υπονοεί ότι δεν κρίνεται ικανός να καθορίσει ο ίδιος το περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς του που προσβάλεται κάθε φορά. Δίδεται στο κράτος ο ρόλος να κρίνει επί της διάδρασης δικαίου-πολιτικής- ηθικής. Το κράτος θεωρείται ως μια οντότητα που της έχει ανατεθεί η ηθική υποχρέωση ενός τύπου εξαγνισμού, να μετατρέψει τα πρόσωπα σε πολίτες, να τους αποδώσει την αξιοπρέπεια που συνάδει με τη φύση τους, να παρέμβει ώστε να προσδώσει ουσιαστικό περιεχόμενο στην ελευθερία τους¹⁷⁰⁰. Με άλλα λόγια έχει ανατεθεί στο κράτος να υψώσει την ανθρωπότητα στο ύψος της ανθρώπινης αξιοπρέπειας¹⁷⁰¹. Σε αντίθεση με τις Η.Π.Α. όπου η αξία της αυτονομίας χρησιμεύει για την αυξημένη προστασία της ελευθερίας της έκφρασης, ο σεβασμός της ίδιας αξίας που εμπεριέχεται στην αξιοπρέπεια χρησιμοποιείται στη γαλλική έννομη τάξη για να οριοθετηθεί η ελευθερία της έκφρασης χάριν άλλων δικαιωμάτων¹⁷⁰².

1.2.2. Συνέπειες.

Στη γαλλική νομολογία σε αντίθεση με την αμερικανική διαπιστώνεται σχεδόν μια προνομιακή μεταχείριση του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή έναντι της ελευθερίας του λόγου. Όπως προκύπτει από τη νομολογία που αναλύθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, τα γαλλικά δικαστήρια επιδικάζουν αποζημιώσεις, διατάζουν αποκοπή αποσπασμάτων ή απαγόρευση κυκλοφορίας βιβλίων όταν κρίνουν ότι από το περιεχόμενό τους έχει παραβιαστεί το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής.

Ειδικότερα η πιθανότητα να επιβληθεί σε ένα συγγραφέα υποχρέωση αποζημίωσης για παραβίαση της τιμής ή ιδιωτικής του ζωής ενός προσώπου από την παρουσίασή του σε ένα έργο κυρίως αυτομυθοπλασίας ή μη μυθοπλασιακής λογοτεχνίας είναι μεγάλη. Ακόμα και το Ανώτατο Δικαστήριο (Cour de Cassation) σε τέσσερις περιπτώσεις έχει δεχτεί ότι έχει παραβιαστεί η ιδιωτική ζωή από λογοτεχνικό έργο και επέβαλε αποζημίωση¹⁷⁰³. Το ύψος των αποζημιώσεων ποικίλει

¹⁶⁹⁸ Tourkochoriti, *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 27 παραπέμπει σε Rolf Sartorius, *Paternalism*, ed. University of Minnesota Press, 1987.

¹⁶⁹⁹ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ. 27 παραπέμπει σε Rolf Sartorius, *Paternalism*, ed. University of Minnesota Press, 1987.

¹⁷⁰⁰ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.18.

¹⁷⁰¹ Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.26.

¹⁷⁰² Tourkochoriti I., *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis*, ο.π., σελ.708.

¹⁷⁰³ Tresch N., *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, ο.π., σελ.16. Πρόκειται για τις υποθέσεις, Cour de cassation, 2ème chambre civile, 12 mai 1986, Bulletin civil, II, n. 80 (για το μυθιστόρημα Non-lieu) et Cour de cassation, 1ère chambre civile, 25 février 1997, Bulletin civil, n. 73 (για το μυθιστόρημα Graine d'angoisse). Cour de cassation, 1ère

από 10.000 ως 40.000 ευρώ. Επίσης σε ορισμένες περιπτώσεις παράλληλα έχει διαταχθεί από το δικαστήριο η αποκοπή των αποσπασμάτων που θεωρήθηκαν ότι προσέβαλαν την τιμή ή την ιδιωτική ζωή ενός προσώπου.

Οι δικαστικές αυτές αποφάσεις διαπιστώνεται ότι έχουν αποτρεπτική επενέργεια στο λόγο. Από τη θεωρία σημειώνονται περιπτώσεις αυτολογοκρισίας συγγραφέων και εκδοτών. Δεν πρόκειται για μέρος μιας ελευθερίας να αυτοπεριοριστεί κανείς αλλά μια απόφαση που λαμβάνεται ως αντίδραση σε ένα υπαρκτό κίνδυνο το έργο του να λογοκριθεί¹⁷⁰⁴. Συγγραφείς όπως ο M. Lindon που καταδικάστηκε για δυσφήμιση από τη γαλλική δικαιοσύνη για το βιβλίο του «Le procès de Jean Marie Lerep» δυσκολεύονται να εκδώσουν τα βιβλία τους. Κατά συνέπεια περιορίζεται και η πρόσβαση του κοινού σε βιβλία με προκλητικό ή ενοχλητικό για κάποιους λόγο για ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Δεν περιορίζεται μόνο η ελευθερία έκφρασης του καλλιτέχνη αλλά πλήττεται και το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού. Απειλείται εντέλει η ελευθερία του ατόμου να κρίνει το ίδιο για την πληροφοριακή αξία του κειμένου. Αυτή η πράξη αθέατης λογοκρισίας θεωρείται ότι πλήττει εντέλει την αξιοπρέπεια των αναγνωστών. Για αυτό σημειώνονται αντιδράσεις. Για παράδειγμα γάλλοι συγγραφείς είχαν υπογράψει ενάντια στην καταδίκη του M. Lindon για προσβολή της τιμής του Λεπέν¹⁷⁰⁵.

Σε αυτού του είδους τη μορφή λογοκρισίας αναγκάζονται να συμμετάσχουν οι δικηγόροι των εκδοτικών οίκων ή των ίδιων των συγγραφέων. Η προληπτική λογοκρισία στη Γαλλία απαγορεύτηκε με τον νόμο της 29 Ιουλίου της 1881 και επιτράπηκε μόνο για ένα σύντομο χρονικό διάστημα από το καθεστώς του Vichy¹⁷⁰⁶. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο δικηγόρος αποκτά ένα ρόλο επαγγελματία προληπτικού λογοκριτή. Κρίνει ποια έργα μπορούν να δημοσιευτούν όταν εκπροσωπεί έναν εκδοτικό οίκο και προτείνει μεταβολές ή αποκοπές αποσπασμάτων και άρα εκείνος περιορίζει την ελευθερία της έκφρασης¹⁷⁰⁷. Για να διασφαλίσει την προστασία καταλήγει να προτείνεται να δημοσιεύονται έργα εμφανώς βασισμένα σε πραγματικά πρόσωπα και γεγονότα με τρόπο που να μην αναγνωρίζονται από το ευρύ κοινό αλλά μόνο από τους μνημένους είτε προτείνεται να χαρακτηρίζονται ως αμιγώς μυθοπλασία έργα που εμφανώς αφορούν πραγματικά πρόσωπα. Για παράδειγμα το έργο «Entre le coeur et la raison» της Valerie Domain που βασιζόταν στην προσωπική ιστορία της Σεσιλιά Σαρκοζί αρνήθηκε να το εκδώσει ο πρώτος εκδοτικός οίκος στον οποίο το πρότεινε, εκδόθηκε τελικά από τον εκδοτικό οίκο της Fayard με αλλαγμένα τα ονόματα και κάποιες τοποθεσίες¹⁷⁰⁸.

chambre civile, 7 février 2006, *Bulletin civil*, n. 59. (για το μυθιστόρημα *Le renard des grèves*). Και η προαναφερόμενη υπόθεση για το μυθιστόρημα του M. Lindon για τον Λεπέν.

¹⁷⁰⁴ Lhotel Magaly, *L'autocensure*, σε συλλογικό τόμο E. Pierrat (ed), *Le livre noir de la censure*, ο.π., p 63-94, σελ.63.

¹⁷⁰⁵ Επιστολή διαμαρτυρίας 97 συγγραφέων για την καταδίκη του Lerep δημοσιεύτηκε στη στήλη Rebonds της εφημερίδας Liberation στις 16.11.1999.

¹⁷⁰⁶ Αρχικά απαγορεύτηκε με νόμο του 1791 μετά την Γαλλική Επανάσταση. Όμως το 1810 με διάταγμα του Ναπολέοντα επιτράπηκε η προληπτική λογοκρισία για όποιο κείμενο εξοργίζει τη δημόσια και θρησκευτική ηθική ή τα χρηστά ήθη. Μερικά από τα λογοτεχνικά κείμενα που απαγορεύτηκαν ήταν «La Guerre des dieux» του Pamy το 1821, το «Ερωτικό Βιβλίο» του Mirabeau, το 1826 και το «Les bijoux indiscrets» του Didedot το 1852 κ.ά. Νεότερος νόμος του 1881 απαγόρευσε την προληπτική λογοκρισία. Νομοθετικά την προληπτική λογοκρισία επέβαλε και το καθεστώς του Vichy την χρονική περίοδο 1940-1944 απαγορεύοντας έργα των Thomas Mann, Andre Gide και S. Freud. Βλέπε Pierrat E., *Le formes de censure* σε συλλογικό τόμο E. Pierrat (ed), *Livre noir de la censure*, ο.π., p. 13.

¹⁷⁰⁷ Lhotel Magaly, *L'autocensure*, ο.π., σελ.65.

¹⁷⁰⁸ Lhotel Magaly, *L'autocensure*, ο.π., σελ.71.

Από μέρος της γαλλικής θεωρίας, η νομολογία αυτή χαρακτηρίζεται ως μορφή δικαστικής ή ιδιωτικοποιημένης λογοκρισίας¹⁷⁰⁹. Ως ιδιωτικοποιημένη χαρακτηρίζεται γιατί ένα ιδιωτικό πρόσωπο επιδιώκει να περιορίσει το λόγο ενός συγγραφέα επειδή διαφωνεί με τον τρόπο που τον αναπαριστά και σε ορισμένες περιπτώσεις κίνητρο είναι τον κάνει να σιωπήσει ή να τον εκδικηθεί για τον τρόπο αναπαράστασής του¹⁷¹⁰. Ως δικαστική λογοκρισία χαρακτηρίζεται επειδή εκτιμάται ότι η εν λόγω νομολογία περιορίζει υπερβολικά τα δικαιώματα των συγγραφέων. Όπως σημειώνει ο γάλλος δικηγόρος και θεωρητικός E.Pierrat, ο οποίος έχει υπάρξει δικηγόρος υπεράσπισης πολλών γάλλων συγγραφέων σε σχετικές υποθέσεις, η γαλλική δικαιοσύνη προστατεύει υπέρτερα την ηθική και την θρησκεία σε σχέση με τους συγγραφείς¹⁷¹¹. Αντίθετα με ότι αποτελεί κοινή αντίληψη αναφορικά με την προστασία της ελευθερίας του λόγου στη Γαλλία, στην πραγματικότητα το γαλλικό δίκαιο την περιορίζει σημαντικά. Χαρακτηριστικά όπως σημειώνει, αν και ο σχετικός νόμος τιτλοφορείται «Για την ελευθερία του λόγου», προβλέπει σημαντικούς περιορισμούς του λόγου χάριν της προστασίας της τιμής, για να αποφευχθεί η βλάβη τρίτων και την προστασία του προσώπου του Αρχηγού του κράτους¹⁷¹². Κατά συνέπεια το διακηρυκτικό επίπεδο προστασίας της ελευθερίας του λόγου δεν συμφωνεί με μια πραγματικότητα σημαντικών περιορισμών του λόγου στη Γαλλία¹⁷¹³.

Επιπρόσθετα, όπως σημειώνει, η βλάβη εύκολα αποδεικνύεται από όποια δυσφημιστική και υβριστική έκφραση που μπορεί να καταλογίσει σε κάποιον μια πράξη ή συμμετοχή σε ένα γεγονός. Παρότι ο νόμος προβλέπει ότι η απόδειξη της αλήθειας των ισχυρισμών αίρει το άδικο της δυσφήμισης και δικαιολογεί την αποκάλυψη των γεγονότων, δεν επιτρέπεται η απόδειξη της αλήθειας όταν κριθεί ότι ο συγγραφέας δεν έχει επιδείξει καλή πίστη κατά την αποκάλυψη αληθών γεγονότων. Δεν επιτρέπεται για παράδειγμα η απόδειξη για γεγονότα που έχουν αμνηστευτεί ή για γεγονότα που συνέβησαν πάνω από δέκα χρόνια πριν ή για γεγονότα της ιδιωτικής σφαίρας¹⁷¹⁴.

¹⁷⁰⁹ Pierrat E., *Le livre noir de la censure*, ο.π., σελ 11 και 17.

¹⁷¹⁰ Lhotel Magaly, *L'autocensure*, ο.π., σελ. 64.

¹⁷¹¹ Pierrat E., *Le livre noir de la censure*, ο.π., σελ. 20 επ. Χαρακτηριστικό της τάσης της γαλλικής δικαιοσύνης να προστατεύει τα ήθη του αναγνωστικού κοινού από τη λογοτεχνία είναι το κατηγορητήριο κατά του Φλωμπέρ. Ειδικότερα το 1857 ο συγγραφέας Γ. Φλωμπέρ κατηγορήθηκε ότι το μυθιστόρημά του «Μαντάμ Μποβαρύ» προσέβαλε τη δημόσια αιδώ, το θρησκευτικό αίσθημα και τα χρηστά ήθη γιατί αναφέρθηκε σε μια γυναίκα που ήταν άπιστη στη συζυγική της σχέση. Ο εισαγγελέας απομόνωσε αποσπάσματα ερωτικών σκηνών που χαρακτήρισε ως άσεμνες και επέμεινε ότι η επιλογή του συγγραφέα να μην τιμωρηθεί αμέσως η πρωταγωνίστρια για τη μοιχεία ουσιαστικά παρακινούσε τις αναγνώστριες του να διαπράξουν μοιχεία. Ο συνήγορος υπεράσπισης υποστήριξε ότι καθώς ο εισαγγελέας απομόνωσε φράσεις του κειμένου παραποίησε το νόημά του που δεν είχε άσεμνο σκοπό και παρέπεμψε σε αντίστοιχες περιγραφές μεγάλων και διαπρεπών συγγραφέων του παρελθόντος. Υποστήριξε ότι το μυθιστόρημα παρότρυνε στην αρετή δείχνοντας τη φρίκη του αμαρτήματος. Το δικαστήριο έκρινε ότι το έργο αξίζει μια μομφή. «*Η λογοτεχνία έχει αποστολή πιο πολύ να κοσμεί και να αναπλάθει το πνεύμα ανυψώνοντας τη διάνοια και εξαγνίζοντας τα ήθη παρά να αποτυπώσει την απέχθεια προς τη φαυλότητα προσφέροντας τον πίνακα της αταξίας που ενδέχεται να υπάρχει στην κοινωνία*». Παρόλα αυτά αθώωσε τον συγγραφέα με το επιχείρημα ότι δεν έχουν τεκμηριωθεί οι κατηγορίες εναντίον. Στην ελληνική έκδοση του μυθιστορήματος περιλαμβάνεται το κατηγορητήριο κατά του συγγραφέα, ο λόγος που εκφώνησε η υπεράσπιση και η απόφαση που εξέδωσε το Πλημμελειοδικείο του Παρισιού στις Συνεδριάσεις της 29ης Ιανουαρίου και 7ης Φεβρουαρίου 1857. Φλωμπέρ Γ., *Μαντάμ Μποβαρύ*, μτφ. Μ. Λυκούδης, εκδ. Εξάντας 1989, σελ. 455 επ.

¹⁷¹² Pierrat E., *Le livre noir de la censure*, ο.π., σελ. 19

¹⁷¹³ Pierrat E., *Le livre noir de la censure*, ο.π., σελ 19.

¹⁷¹⁴ Pierrat E., *Le livre noir de la censure*, ο.π., σελ. 21.

1.3. Η δικαστική τεχνική στην γερμανική έννομη τάξη.

Στη γνωστή απόφαση *Lebach* το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο δέχτηκε ότι η ελευθερία έκφρασης και η ελευθερία της προσωπικότητας είναι ισότιμα δικαιώματα και δεν υπάρχει ιεράρχηση μεταξύ τους. Οι συγκρούσεις μεταξύ δικαιωμάτων επιλύονται με μια ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων λαμβάνοντας υπόψιν τις αξίες που προστατεύονται από το Θεμελιώδη Νόμο. Η επίλυση των συγκρούσεων γίνεται κατά περίπτωση λαμβάνοντας υπόψιν όλους τους επιμέρους παράγοντες. Επίσης βάση της αρχής της αναλογικότητας καθορίζεται αν είναι αναγκαίο να τεθούν όρια στην ελευθερία της έκφρασης προκειμένου να αποκλειστεί μια πιο σοβαρή βλάβη σε ένα άλλο συνταγματικό δικαίωμα και αν οι περιορισμοί αυτοί είναι κατάλληλοι και ανάλογοι με τον επιδιωκόμενο σκοπό¹⁷¹⁵.

Το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο στην προαναφερόμενη υπόθεση *Mefisto* έκρινε ότι οι περιορισμοί που προβλέπονται στην ελευθερία της έκφρασης στο άρθρο 5 II χάριν της προστασίας της τιμής, της νεότητας και των γενικών νόμων δεν ισχύουν και για την ελευθερία της τέχνης. Στη γερμανική έννομη τάξη σε αντίθεση με την αμερικανική και γαλλική, η καλλιτεχνική ελευθερία χαιρεί ειδικής προστασίας στο άρθρο 5 III του Βασικού Νόμου όπου κατοχυρώνεται ρητά και αυτόνομα¹⁷¹⁶. Το κράτος οφείλει να υιοθετήσει μια στάση ουδετερότητας και ανοχής σε σχέση με τα έργα τέχνης. Οφείλει να απέχει από οποιαδήποτε επιδραση στις μεθόδους, στο περιεχόμενο, ή τις τάσεις των καλλιτεχνικών κινημάτων.

Η εφαρμογή της διάταξης προϋποθέτει ένα ορισμό της τέχνης καθώς μόνο τα δικαιώματα με σαφή περιεχόμενο μπορούν να τυγχάνουν συνταγματική προστασία. Στην προαναφερόμενη απόφαση *Mefisto* το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας έκρινε ότι δεν υπάρχει ένας γενικός ορισμός που να δεσμεύει τα δικαστήρια αλλά μπορούν να δοθούν κατευθυντήριες γραμμές. Ο έλεγχος αν ένα έργο μπορεί να προσδιοριστεί ως τέχνη έχει τρία επίπεδα. Σε ένα πρώτο επίπεδο η τέχνη αποτελεί μια δημιουργία που διαμορφώνεται μέσα από τις εντυπώσεις, τις εμπειρίες, τη ζωή του καλλιτέχνη τις οποίες εκφράζει σε μια συγκεκριμένη φόρμα. Είναι ένα μίγμα από διαδικασίες συνειδητές και ασυνείδητες του καλλιτέχνη που δεν μπορούν να διαχωριστούν. Είναι η φαντασία, το ένστικτο, οι εμπειρίες του καλλιτέχνη. Κατά συνέπεια αρχικά θα πρέπει να νοηθεί ως ελευθερία έκφρασης της προσωπικότητας του καλλιτέχνη και να τονιστεί και ο αισθητικός χαρακτήρα της τέχνης. Δεύτερον το έργο θα πρέπει να εμπίπτει σε κάποια κατηγορία τέχνης. Σε τρίτο επίπεδο μπορεί να ερευνηθεί η επίδραση της τέχνης, το περιεχόμενο, οι διαφορετικές ερμηνείες και το μήνυμα που φέρει το έργο. Η γνώμη του καλλιτέχνη ότι έχει δημιουργήσει ένα αν καλλιτεχνικό έργο και η καλλιτεχνική ποιότητα του έργου δεν αποτελούν κρίσιμα στοιχεία για τον ορισμό. Εν αμφιβολία θα πρέπει να

¹⁷¹⁵ Decker M., *Aspects Internes et Internationaux de la protection de la vie privée en droit français, allemand et anglais*, ο.π., υποσ. 372 επ.

¹⁷¹⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 5 του Θεμελιώδη Νόμου της Βόννης του 1949 ορίζονται τα εξής: "Ελευθερία της γνώμης. 1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εκφράζει και διαδίδει ελεύθερα τη γνώμη του προφορικά γραπτά και με παραστάσεις και να αντλεί ανεμπόδιστα πληροφορίες από κάθε γενικά προσιτή πηγή. Η ελευθερία του τύπου και η ελευθερία των ανταποκρίσεων από το ραδιόφωνο και τον κινηματογράφο διασφαλίζονται. Λογοκρισία δεν επιτρέπεται. 2. Τα δικαιώματα αυτά έχουν όρια τις διατάξεις των γενικών νόμων, τις νομοθετικές διατάξεις για την προστασία της νεότητας και το δικαίωμα σεβασμού της προσωπικής τιμής. 3. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες. Η ελευθερία της διδασκαλίας δεν αποδεσμεύεται από την πίστη στο Σύνταγμα. Για το μεταφρασμένο κείμενο βλέπε Κ. Μαυριάς, Α. Παντελής, *Συνταγματικά κείμενα ελληνικά και ξένα*, 3η Έκδοση, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα 1984, σελ. 621.

ζητηθεί η γνώμη ενός ειδικού της λογοτεχνίας. Σε περίπτωση που το δικαστήριο κρίνει ότι δεν πρόκειται για ένα έργο τέχνης, η ειδική συνταγματική διάταξη δεν τυγχάνει εφαρμογής¹⁷¹⁷.

Όπως σημειώνεται στο σκεπτικό του δικαστηρίου στην απόφαση *Mefisto*, η ελευθερία της τέχνης, όπως όλα τα δικαιώματα, έχει όριο να μην θίγεται το απαραβίαστο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Σύμφωνα με την άποψη του δικαστηρίου, η μορφή της παραβίασης της προσωπικότητας του Grundens ήταν τόσο σοβαρή που έθιγε την ανθρώπινη αξιοπρέπεια¹⁷¹⁸. Επίσης το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας στην απόφαση *Esra*, που επίσης αναλύθηκε παραπάνω, έκρινε ότι ο συγγραφέας υπερέβει το απώτερο όριο των αποκαλύψεων για την ιδιωτική ζωή ενός άλλου που είναι να μην προσβάλλεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια του. Στην εννοιολογική προσέγγιση του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής υπάρχει ένας πυρήνας προστασίας της αξιοπρέπειας. Η παραβίαση του πυρήνα αυτού θεωρείται καταρχήν παράνομη ενώ η παραβίαση των εκφάνσεων της προσωπικότητας κρίνεται κατά περίπτωση αν συνιστά ή όχι παράνομη συμπεριφορά¹⁷¹⁹.

1.3.1. Αιτίες και κριτική.

Ο Θεμελιώδης Νόμος της Βόννης ψηφίστηκε από το γερμανικό κοινοβούλιο μετά το τέλος του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Για ιστορικούς και πολιτικούς λόγους κατοχυρώνεται αφενός η συνταγματική προστασία της αξιοπρέπειας ως ύπατη συνταγματική αρχή και θεμέλιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη (άρθρο 1 παρ.1 και 2) και αφετέρου η ελευθερία της τέχνης. Επιχειρείται ουσιαστικά η θεμελιώδης διαφοροποίηση από το ναζιστικό καθεστώς τόσο για τις εξευτελιστικές και απάνθρωπες μεθόδους που χρησιμοποίησε κατά ανθρώπων με διαφορετικά θρησκευτικά ή φυλετικά χαρακτηριστικά αλλά και όσο και από την εκτενή προληπτική και κατασταλτική λογοκρισία έργων τέχνης με ακρότατο παράδειγμα το κάψιμο βιβλίων που χαρακτηρίστηκαν «αντιγερμανικά» σε 70 πόλεις της Γερμανίας¹⁷²⁰.

Για τη δικαστική τεχνική που ακολούθησε σε υποθέσεις όπως οι προαναφερόμενες *Mefisto* και *Esra* έχει ασκηθεί από τη γερμανική θεωρία πολύπλευρη κριτική. Όπως προαναφέρθηκε, οι δικαστές που μειοψήφησαν σε αυτές

¹⁷¹⁷ Decker M., *Aspects Internes et Internationaux de la protection de la vie privée en droit français, allemand et anglais*, ο.π.,σελ 519.

¹⁷¹⁸ Αντίστοιχα αναγνωρίστηκε στην υπόθεση Donner. Το Εφετείο του Κιέλου δέχτηκε την αγωγή των τέκνων του Donner. Η ιστορία της δολοφονίας του από τη σύζυγο και τον εραστή της αποτέλεσε το θέμα ενός θεατρικού έργου στο οποίο χρησιμοποιήθηκαν πραγματικά ονόματα του θύματος και των δραστών. Στο σκεπτικό της απόφασης σημειώθηκε, «*Η παρουσίαση μιας οικογενειακής τραγωδίας με τόσο άσχημες δευτερεύουσες εκφάνσεις όπως και με αναφορά ονομάτων είναι προσβολή του αισθήματος αξιοπρέπειας. Δεν λαμβάνει καθόλου υπ' όψιν τα αισθήματα όσων αφορά αυτή η ταινία, στους οποίους ανήκουν και τα τέκνα του ζεύγους Donner [...] Η εισβολή στην «ιδιωτική σφαίρα» του ψυχικού βίου άλλων, προκειμένου να αποκαλυφθεί σε τρίτους και να επιτευχθεί χρηματική απολαβή είναι αξιοκαταφρόνητη ιδιοτέλεια και δεν μπορεί να τύχει καμίας νομικής προστασίας*». μτφ. Σ.Σκούρτης. Βλέπε Horst von Hartlieb, *Personlichkeitsschutz und Filmfreiheit*, ο.π., σελ.152. Παραπέμπει σε UFITA Bd. 2 (1929), σελ. 559.

¹⁷¹⁹ Για την ιστορική εξέλιξη της συνταγματικής προστασίας του δικαιώματος προσωπικότητας στο γερμανικό δίκαιο βλέπε. Καράκωστας Ι., *Το δίκαιο της προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 6-14.

¹⁷²⁰ Χειλάς Νίκος, *80 χρόνια μετά το κάψιμο των βιβλίων από τους ναζί στο Βερολίνο «σκοντάφτει» ηθελημένα στην κακή του προϊστορία*, εφ. Το Βήμα, 10.05.2013, Προσβάσιμο σε <https://www.tovima.gr/2013/05/10/world/80-xronia-meta-to-kapsimo-ton-bibliwn-apo-toys-nazistes-to-berolino-skontaftei-ithelimenastin-kaki-toy-proistoria/>.

τις αποφάσεις επισήμαναν ορισμένα κρίσιμα σημεία. Ο δικαστής που μειοψήφησε στην απόφαση *Mefisto*, σημείωσε ότι η δικαστική δοκιμασία της αναγνώρισης ενός προσώπου σε ένα λογοτεχνικό έργο οδηγεί σε περιορισμό ουσιαστικά της καλλιτεχνικής έκφρασης γιατί θέτει στον συγγραφέα μια υποχρέωση αποξένωσης του έργου του από την πραγματικότητα. Όπως σημειώνεται, ζητώντας από έναν καλλιτέχνη να δημιουργεί χαρακτήρες αποξενωμένους από την πραγματικότητα ουσιαστικά του απαγορεύεις να δημιουργεί γιατί αυτή είναι η κύρια πηγή φαντασίας του. Αντίστοιχη κριτική σημειώθηκε από τη μειοψηφία στην υπόθεση *Esra*. Η αποστασιοποίηση σημείωσαν οι μειοψηφίσαντες δικαστές Hohmann Dennhardt και Gaier είναι ένα μέτρο ανεπαρκές να διαφοροποιήσει τι ανήκει στη σφαίρα του πραγματικού και τι ανήκει στη μυθοπλασία. Η κρίση θα έπρεπε να γίνει μετά από συνολική κρίση του έργου¹⁷²¹.

Αλλά η κριτική δεν σταματά εκεί. Από την πλευρά της θεωρίας αμφισβητείται κατά πόσο σε σχετικές υποθέσεις, όπως η απόφαση *Mefisto*, υπήρξε πράγματι προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Συγκεκριμένα σημειώνεται ότι στην απόφαση *Mefisto* υπήρξε μόνο προσβολή της προσωπικότητας και ότι η αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αντανακλάται μόνο. Κατά συνέπεια το δικαστήριο δεν θα έπρεπε να παρεμποδίσει τον προσδιορισμό των ορίων των άλλων βασικών δικαιωμάτων μέσω σταθμίσεων. Θα έπρεπε να είχε ακολουθήσει την τεχνική της αμοιβαίας προστατευτικής εξισορρόπησης υπό την έννοια της πρακτικής συμφωνίας¹⁷²².

Κατά την κρατούσα γερμανική θεωρία και νομολογία η συνταγματική προστασία της ανθρώπινης αξίας είναι απόλυτη και αστάθμητη. Όμως, μέρος της γερμανικής θεωρίας υποστηρίζει ότι η αξιοπρέπεια μπορεί να σταθμιστεί αφενός εξαιτίας της θετικοποίησής της και αφετέρου επειδή έχει στενή σχέση με δικαιώματα, όπως η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Για αυτό υποστηρίζεται ότι η αξιοπρέπεια μπορεί να σταθμιστεί και να περιοριστεί μόνο σε σχέση με την αξιοπρέπεια των άλλων¹⁷²³. Από άλλο μέρος της θεωρίας υποστηρίζεται μια διαβάθμιση της αξίας του ανθρώπου. Διακρίνουν μεταξύ ενός αστάθμιτου απόλυτου πυρήνα της αξίας του ανθρώπου και ενός περιφερειακού πεδίου ανοιχτού σε στάθμιση, ο περιορισμός του οποίου λόγω της στάθμισής του με άλλα αγαθά υπόκειται στον έλεγχο της αρχής της αναλογικότητας. Η στάθμιση γίνεται τόσο κατά το προσδιορισμό του προστατευτικού πεδίου των κατ'ίδιαν ατομικών δικαιωμάτων όσο και κατά την αιτιολόγηση ή μη της επέμβασης του κράτους σε αυτά¹⁷²⁴.

Με άλλα λόγια αρχικά η στάθμιση γίνεται σε επίπεδο προσέγγισης της έννοιας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Με βάση τα περιστατικά της συγκεκριμένης περίπτωσης ελέγχεται αν προσβάλεται το προστατευτικό πεδίο της διάταξης προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας το οποίο δεν υπόκειται σε στάθμιση. Εν συνεχεία ελέγχεται αν αιτιολογείται ο περιορισμός της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ο περιορισμός θα πρέπει να σέβεται και να διαφυλάσσει τον πυρήνα του δικαιώματος δηλαδή τα στοιχεία που το συγκροτούν και το καθιστούν ευδιάκριτο και λειτουργικό. Και στις δυο σταθμίσεις διατηρείται ένα στοιχείο απόλυτης προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας¹⁷²⁵.

¹⁷²¹ 1 BvR 1783/05, Rdnr. 114 - Special vote Hohmann Dennhardt/Gaier.

¹⁷²² Haberle P., *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*, ο.π., σελ.212.

¹⁷²³ Παπαπετροπούλου-Ταλιαδούρου Ε., *Ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού και αξία του ανθρώπου*, ο.π., σελ 114.

¹⁷²⁴ Παπανικολάου Π., *Η ελευθερία της τέχνης και το δικαίωμα προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 114.

¹⁷²⁵ Παπανικολάου Π., *Η ελευθερία της τέχνης και το δικαίωμα προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 117.

Κριτική έχει ασκηθεί και στην αρχή της αναλογικότητας. Από τους κυριότερους θεωρητικούς υποστηρικτές της είναι ο γερμανός θεωρητικός Alexy¹⁷²⁶. Όπως υποστηρίζει, όλα τα δικαιώματα κατά λογική αναγκαιότητα υπόκεινται σε στάθμιση. Η αρχή της στάθμισης υποδεικνύει ότι εκεί όπου ένα συνταγματικά προστατευόμενο δικαίωμα ή αξία που ενσωματώνει έρχεται σε αντίθεση με ένα δικαίωμα ή αρχή ή αξία, θα πρέπει να υπάρξει συνεκτίμηση των συγκρουόμενων αγαθών και η πρόταξη εκείνου που στη συγκεκριμένη περίπτωση διαθέτει τη μεγαλύτερη αξία. Η αρχή της αναλογικότητας προσθέτει ότι εφόσον όλα τα συνταγματικά προστατευόμενα αγαθά θα πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη η προτίμηση εκείνου που διαθέτει κατά περίπτωση τη μεγαλύτερη βαρύτητα δεν επιτρέπεται να φτάνει στην πλήρη εκμηδένιση των υπολοίπων. Ο ερμηνευτής οφείλει να προκρίνει τη λύση που βελτιστοποιεί τη συνολική ικανοποίηση των αγαθών αυτών. Θα συμβιβάσει την επιβαλλόμενη πρόταξη του ενός με το μικρότερο κόστος για τα υπόλοιπα εμπλεκόμενα αγαθά. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να διασωθεί ο σκληρός πυρήνας τους¹⁷²⁷. Αντίθετα ο Χάμπερμας υποστηρίζει ότι οι αρχές της στάθμισης και αναλογικότητας είναι ανορθολογικές. Ουσιαστικά η αρχή της αναλογικότητας συμπυκνώνεται σε κάτι λίγο παραπάνω από μια πρόταξη «*λάβετε υπόψη όλες τις παραμέτρους αποδίδοντας στην καθεμία αυτό που της αρμόζει*»¹⁷²⁸.

Τέλος οξεία κριτική έχει ασκηθεί και στην επιβολή από τα γερμανικά δικαστήρια της απαγόρευσης κυκλοφορίας βιβλίων, η οποία θεωρείται ότι έχει αποτρεπτική επενέργεια. Προσβάλεται επίσης το δικαίωμα πρόσβασης των βιβλίων αυτών από τους αναγνώστες ιδιαίτερα καθώς εμποδίζονται νέες και διαφορετικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις του βιβλίου από εκείνη που συνδέει το συγκεκριμένο βιβλίο με υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα. Όπως σημειώνεται, τα λογοτεχνικά έργα διαχωρίζονται από το ιστορικό συγκείμενο με συνέπεια τα πρόσωπα με την πάροδο του χρόνου να μην αναγνωρίζονται. Επίσης υπάρχουν και διαφορετικές αναγνώσεις ενός βιβλίου ανάλογα με το που εστιάζει ο αναγνώστης και ποια είναι τα ενδιαφέροντά του¹⁷²⁹.

1.3.2. Συνέπειες.

Οι σχετικές γερμανικές δικαστικές αποφάσεις έχουν προκαλέσει ποικίλες δημόσιες αντιδράσεις δείχνοντας αφένος το φόβο λογοκρισίας των γερμανών καλλιτεχνών και αφετέρου την αυξημένη ευαισθησία της γερμανικής κοινωνίας στην προστασία της ιδιωτικής ζωής και ιδίως της σφαιράς της οικειότητας. Στην αυξημένη ευαισθησία της γερμανικής νομολογίας, θεωρίας και ευρύτερα κοινωνίας σε ζητήματα προστασίας της πληροφοριακής ιδιωτικότητας συνέβαλε ιδίως το γεγονός της κρατικής επιτήρησης στην Ανατολική Γερμανία. Από τη δεκαετία του '70 το κράτος επιτηρούσε τους πολίτες μέσω πληροφοριών για την ιδιωτική ζωή τους που συνέλεξαν μεθοδικά φίλοι, γείτονες και συγγενείς τους¹⁷³⁰.

¹⁷²⁶ Alexy R., *Constitutional rights, balancing and rationality*, 16 Ratio Juris, Ιούνιος 2003, σελ. 131-140.

¹⁷²⁷ Σούρλας Π., *Δίκαιο και δικανική κρίση*, ο.π., σελ. 765.

¹⁷²⁸ Σούρλας Π., *Δίκαιο και δικανική κρίση*, ο.π., σελ. 766 παραπέμπει σε Habermas J., *Faktizität und Geltung, Beiträge zur Diskurstheorie des rechts und des demokratischen rechtsstaats*, Φρανκφούρτη, Suhrkamp, 1992, σελ.255-256.

¹⁷²⁹ Ordower H., *Protecting defamatory fiction and reader response theory with emphasis on the german experience*, 22 Ga. J. Int'l & Comp. L. 249 (1992). σελ.281.

¹⁷³⁰ Για ιστορίες ανθρώπων που η ζωή τους καταστράφηκε από το κράτος παρακολούθησης του Ανατολικού Βερολίνου, A. Funder, *Stasiland, Ιστορίες πίσω από το τείχος του Βερολίνου*, μτφ. Τ. Παπαϊωάννου, εκδ. Οκτώ, 2008. Μ. Παπαγιαννίδου, *Οι ζωές των άλλων ξανά*. Το Βήμα, 15.02.2009.

Η απαγόρευση κυκλοφορίας του βιβλίου και ιδίως η αποζημίωση των 100.000 ευρώ που επιδικάστηκε στην πρώην σύντροφο του M. Biller για το αυτοβιογραφικό του μυθιστόρημα *Esra* προκάλεσε την αντίδραση των γερμανών καλλιτεχνών. Εκατό γνωστοί γερμανοί συγγραφείς μεταξύ αυτών ο Γκύντερ Γκρας και η Ελφρίντε Γέλινεκ, κάτοχοι και οι δυο του βραβείου Νόμπελ, υπέγραψαν δημόσια δήλωση συμπαράστασης προς τον Biller εστιάζοντας στην υψηλή αποζημίωση που επιδικάστηκε στον συγγραφέα¹⁷³¹. Ταυτόχρονα όμως μέρος του γερμανικού Τύπου άσκησε κριτική για αυτή τους την αντίδραση υποστηρίζοντας ότι οι συγγραφείς θα έπρεπε να αναγνωρίσουν ότι η ιδιωτική σφαίρα είναι ένα από τα περισσότερο απειλούμενα αγαθά της γερμανικής έννομης τάξης που χρήζει αυξημένη δικαστική προστασία¹⁷³². Επίσης λογοτεχνικοί κριτικοί επέκριναν τις συγγραφικές προσπάθειες που επεξεργάζονται δραματουργικά προσωπικές ιστορίες άλλων με επιχείρημα ότι ο στόχος τους δεν είναι η καλλιτεχνική δημιουργία αλλά η εύκολη προσωπική προβολή. Όπως υποστήριξαν, υποβιβάζουν την λογοτεχνία καθιστώντας τη μέρος μιας κυρίαρχης κουλτούρας της έκθεσης της ιδιωτικής ζωής και εξομοιώνοντάς την με τον κίτρινο τύπο¹⁷³³.

1.4. Η δικαστική τεχνική στην ελληνική νομολογία.

Η κρατούσα δικαστική τεχνική της ελληνικής νομολογίας σε αυτή την προβληματική είναι αντίστοιχη με τη γερμανική. Παραπάνω αναλύθηκε η υπόθεση του Εφετείου Αθηνών (1121/2011) που αφορούσε το βιβλίο «Οι Άθλιοι της Κατοχής - Η άλλη άποψη» (2005)¹⁷³⁴. Εν συντομία οι πρώτες εξαδέλφες του συγγραφέα υποστήριξαν ότι οι ήρωες του βιβλίου δεν είναι φανταστικά πρόσωπα, αλλά αναφέρονται στον αποβιώσαντα πατέρα και στη γιαγιά τους προσβάλλοντας τη μνήμη τους. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, το δικαστήριο έκρινε ότι δεν αποδείχτηκε η ταυτοποίηση των ηρώων του βιβλίου με τους συγγενείς τους και για αυτό το λόγο δεν νοείται προσβολή της προσωπικότητάς τους¹⁷³⁵.

Ταυτόχρονα όμως το δικαστήριο ανέλυσε και τη δικαστική τεχνική που θα ακολουθούσε σε περίπτωση που έκρινε ότι τα υπαρκτά πρόσωπα αναγνωρίζονταν στο επίμαχο έργο. Ειδικότερα σημειώνει ότι αν έκρινε ότι κάποιος αυθαίρετα συνδύασε τους χαρακτήρες αυτού του βιβλίου με την συγκεκριμένη οικογένεια τότε το επικαλούμενο δικαίωμα προστασίας της προσωπικότητας συγκρούεται με το επικρατέστερο δικαίωμα, αφενός του συγγραφέα στην ελεύθερη καλλιτεχνική και πνευματική δημιουργία και στην ελεύθερη έκφραση των στοχασμών του, αφετέρου των λοιπών πολιτών-αναγνωστών στην ελεύθερη ανάγνωση του βιβλίου, που είναι καθαρά λογοτεχνικό αφού, όπως προαναφέρεται, πέραν των άλλων, κίνητρο του συγγραφέα είναι, μέσω της καλλιτεχνικής δημιουργίας, να καυτηριάσει τις δεινές καταστάσεις που διαδραματίστηκαν στον ελληνικό χώρο τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Συνεπώς, το βιβλίο αυτό, που συνδυάζει ιστορικά στιγμιότυπα με τη

¹⁷³¹ Βλέπε (Einhundert) 100 Schriftsteller: «Freiheit die wir meinen», *Suddeutsche Zeitung*, 24.07.2006.

¹⁷³² Αναλυτικά για την επιστολή των 100 συγγραφέων και την τοποθέτηση του πολιτιστικού συντάκτη της εφημερίδας *Die Zeit*, Ούρλιχ Γκράινερ, βλέπε Κ. Κουτσουρέλης, *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός, Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα όρια προστασίας της ελευθερίας του λόγου*, Περιοδικόν Πλανόδιον, Δεκέμβριος 2006, σελ.157-158.

¹⁷³³ Βλέπε B. von Becker, *Fiktion und Wirklichkeit im Roman. Der Schlüsselprozess um das buch «Esra»*. Würzburg. Ed. Königshausen & Neumann 2006, σελ.13.

¹⁷³⁴ Δημοσιευμένη σε Επισκεδ Γ/2011, εισαγωγικό σημείωμα Κ. Παμπούκης, σελ.825 επ.

¹⁷³⁵ Παραπέμπει σε ΑΠ 1005/2005. Δημοσιευμένη σε ΕλλΔνη 2006, σελ. 138.

δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας, θεωρείται ως έργο τέχνης¹⁷³⁶. Προστατεύεται από τις διατάξεις τόσο του 16 παρ. 1 όσο και του άρθρου 14 του Συντάγματος, που αποσκοπούν στη διαφύλαξη των προαναφερόμενων κοινωνικών αγαθών, που κρίνονται υπέρτερα του δικαιώματος προστασίας της τυχόν θιγόμενης προσωπικότητας, εφόσον με αυτό δεν προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου (ΟΛΑΠ 13/1999).

Αντίστοιχη δικαστική τεχνική ακολουθείται στην προαναφερόμενη απόφαση κατά του σκηνοθέτη Π. Κοκκινόπουλου για το επίμαχο επεισόδιο της τηλεοπτικής σειράς 10^η Εντολή¹⁷³⁷. Υπενθυμίζοντας τα πραγματικά περιστατικά μπορούν να σημειωθούν τα εξής: Συγγενείς της νεαρής δασκάλας που αποκεφαλίστηκε από το σύζυγό της και στη συνέχεια εκείνος περιέφερε το κεφάλι της στο νησί που διέμεναν μέχρι να συλληφθεί και να οδηγηθεί στη δικαιοσύνη στράφηκαν κατά του τηλεοπτικού σταθμού και της εταιρείας παραγωγής της γνωστής τηλεοπτικής σειράς όταν πληροφορήθηκαν μέσω αναρτήσεων της σειράς σε ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης ότι είχε γυριστεί επεισόδιο βασισμένο σε αυτό το έγκλημα. Με τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων ζήτησαν να διαγραφεί από την ιστοσελίδα η εν λόγω ανάρτηση και να απαγορευτεί να μεταδοθεί το επεισόδιο καθότι εκθέτει την νεκρή συγγενή τους στα μάτια χιλιάδων τηλεθεατών και προκαλεί στους ίδιους τεράστιο ψυχικό πόνο. Όπως σημείωσαν, η αναπαραγωγή αυτού του επεισοδίου αποτελεί απεικόνιση ενός πολύ πρόσφατος γεγονότος με καταλυτικό αντίκτυπο στην ψυχοσυναισθηματική τους ακεραιότητα.

Αρχικά το δικαστήριο σημείωσε ότι προστατευόμενο έννομο αγαθό δεν είναι η «μεταθανάτια» προστασία της προσωπικότητας του νεκρού, αλλά η ίδια η προσωπικότητα των συγγενών του. Θα πρέπει να κριθεί κατά πόσο η προσβολή της μνήμης του νεκρού προσέβαλε το αίσθημα σεβασμού τους προς την μνήμη του νεκρού λόγω του στενού μεταξύ τους οικογενειακού δεσμού. Η προσβολή της προσωπικότητας είναι παράνομη όταν υπάρχει διάταξη, που απαγορεύει τη συγκεκριμένη πράξη (που μπορεί να προβλέπεται στο αστικό, το ποινικό δίκαιο, σε κανόνες δημοσίου δικαίου ή ειδικούς νόμους), όταν γίνεται από ενάσκηση δικαιώματος, το οποίο είτε είναι μικρότερης σπουδαιότητας σε σχέση με την προσωπικότητα είτε ασκείται καταχρηστικά¹⁷³⁸.

Το δικαστήριο εκτίμησε ότι η εμφανιζόμενη μέσα από την τηλεοπτική σειρά μορφή της νεαρής γυναίκας, η οποία δολοφονείται με αποκεφαλισμό, απεικονίζει τη συγγενή των αιτούντων. Η αναγνωρισιμότητα οφείλεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του σε βάρος της εγκλήματος που απασχόλησε την επικαιρότητα και στο γεγονός ότι οι θεατές γνωρίζουν ότι η συγκεκριμένη τηλεοπτική σειρά

¹⁷³⁶ Όπως σημειώνεται στην απόφαση, το βιβλίο είναι ένα αντιπολεμικό μυθιστόρημα επηρεασμένο από τα βιώματα του συγγραφέα και εμπλουτισμένο με τη δημιουργική του φαντασία που αποπνέει τις κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες που επικρατούσαν στην κατοχική και εμφυλιοπολεμική Ελλάδα. Έχει δε ως κεντρική ιδέα να καταδείξει τις τραγικές συνέπειες της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου.

¹⁷³⁷ Μον. Πρωτ. Θεσσαλ. (Υπ' αριθμ. 5506/2015). (Διαδ. Ασφ. Μέτρων). Πηγή Nomos.

¹⁷³⁸ Με τη διάταξη του άρθρου 57§1 εδ, β' ΑΚ ο νομοθέτης έκρινε σκόπιμο να προστατέψει την προσβολή της προσωπικότητας αποβιώντος, που έγινε μετά θάνατο, η οποία αναφέρεται στις εκφάνσεις εκείνες της προσωπικότητας που μπορούν να προσβληθούν μετά θάνατο, σε ορισμένα περιοριστικώς οριζόμενα πρόσωπα (σύζυγος, κατιόντες, ανιόντες, αδελφοί, εκ διαθήκης κληρονόμοι). Από τη διάταξη αυτή, στην οποία χρησιμοποιείται ο αδόκιμος όρος «προσωπικότητα», η οποία εξαφανίζεται με το θάνατο και απομένει μόνο η μνήμη και συνεπώς πρόκειται στην ουσία για «προσβολή της μνήμης αποθανόντος», Σ. Πατεράκης, *Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης* Επιθ. Εμπ. Δικαίου 1995, σ. 142.

απεικονίζει εγκλήματα που συγκλόνισαν την κοινή γνώμη και απασχόλησαν την δημοσιότητα¹⁷³⁹.

Επισήμανε ότι πρόκειται για καλλιτεχνικό έργο. Σημείωσε ότι η διάταξη του άρθρου 16 παρ. 1 του Σ, στο οποίο προστατεύεται η συνταγματική προστασία της ελευθερίας της τέχνης, καλύπτει κάθε καλλιτεχνική δημιουργία και επομένως και αυτή, που μεταδίδεται από την τηλεόραση, όπως το επεισόδιο μιας τηλεοπτικής σειράς¹⁷⁴⁰. Στην προκειμένη περίπτωση διαπίστωσε μια σύγκρουση δικαιωμάτων. Το δικαστήριο σημείωσε ότι οι συγκρούσεις, που δημιουργούνται από την εμπλοκή διαφόρων προστατευμένων εκφάνσεων της προσωπικότητας στην άσκηση της ελευθερίας της τέχνης επιλύονται κατά βάση με την *in concreto* στάθμιση. Ειδικότερα εν όψει της σύγκρουσης των προστατευομένων αγαθών με το δικαίωμα της προσωπικότητας θα πρέπει να σταθμίζονται και να αξιολογούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση τα συγκρινόμενα έννομα αγαθά και συμφέροντα για τη διακρίβωση της ύπαρξης προσβολής του δικαιώματος της προσωπικότητας και ο παράνομος χαρακτήρας της¹⁷⁴¹.

Κρίσιμα κριτήρια που αξιολόγησε το δικαστήριο κατά τη στάθμιση ήταν σε σχέση με το περιεχόμενο, τη μορφή και τις συνέπειες της απεικόνισης του συγκεκριμένου επεισοδίου. Συγκεκριμένα εξέτασε: α) το βαθμό αναγνωρισιμότητας καθώς παρεμβάλλονταν και επινοημένα στοιχεία, β) το γεγονός ότι το θέμα ήταν ακόμα στην δημοσιότητα, γ) τον τρόπο παρουσίασης και προσβολής της μνήμης της θανούσας, δ) την βαρύτητα της προσβολής, ε) τη σχέση των όσων απεικονίζονται με την αλήθεια και το στ) το κίνητρο του δημιουργού. Κατά τη γνώμη του δικαστηρίου η βαρύτητα της προσβολής από την απεικόνιση ενός πρόσφατου γεγονότος, σε μια σειρά με επινοημένα στοιχεία χωρίς νέες αποκαλύψεις ιδιωτικών γεγονότων αλλά γεγονότων ευρέως γνωστών δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδιαίζοντως βαριά. Η αισθητική του επεισοδίου δεν προσβάλλει την προσωπικότητα της αποθανούσας. Το κίνητρο του δημιουργού συνίσταται στην ανάδειξη των πιο σκοτεινών πτυχών της ανθρώπινης ψυχολογίας που εξωθούν στην εγκληματική δράση.

Στη συνέχεια εξέτασε μήπως εθίγη η ανθρώπινη αξιοπρέπεια της θανούσας. Ακολούθησε την κρατούσα νομολογία του ΟΛΑπ 13/1999 σύμφωνα με την οποία η προστασία της επιστήμης και τέχνης (αρ. 16 παρ.1 Σ) και η ελευθερία της έκφρασης (αρ. 14 παρ. 1 Σ) επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη ύψιστων κοινωνικών αγαθών καλύπτει και προσβολές δικαιωμάτων της προσωπικότητας που ενυπάρχουν στην ενάσκησή τους οι οποίες εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου δεν είναι παράνομες διότι η προσωπικότητα ακόμα και αν θίγεται έχει υποδεέστερη σημασία σε σχέση με τις προαναφερόμενες ελευθερίες. Η αξία του ανθρώπου που προστατεύεται από το άρθρο 2 παρ. 1 Σ είναι υπέρτερο αγαθό πάντων, είναι ανεπίδεκτο σταθμίσεως και η προστασία του ακόμα και έναντι της ελευθερίας της τέχνης είναι απόλυτη. Στην προκειμένη περίπτωση έκρινε ότι παρότι η προστασία της αξίας του ανθρώπου δεν παύει με το θάνατό του, η αναπαράσταση της ανθρωποκτονίας δεν εμπίπτει στην έννοια της προσβολής της αξίας του ανθρώπου.

Τέλος το δικαστήριο εξέτασε αν ο παράνομος χαρακτήρας μπορεί να στοιχειοθετηθεί στο άρθρο 365 ΠΚ περί προσβολής της μνήμης νεκρού¹⁷⁴². Έκρινε

¹⁷³⁹ Αναλυτικά βλέπε παραπάνω.

¹⁷⁴⁰ ΣτΕ 3490/2006 ΝοΒ 55 1676.

¹⁷⁴¹ Παραπέμπει σε ΑΠ 1897/2006, ΕλλΔνη 2007, 860.

¹⁷⁴² Σύμφωνα με το άρθρο 365 ΠΚ ορίζονται τα εξής. Όπως σημειώνεται στην απόφαση η προστατευτική σφαίρα, της διάταξης του άρθρου 365 ΠΚ περιλαμβάνει όχι μόνο την προστασία της ευλάβειας για τη μνήμη του νεκρού αλλά παράλληλα και τα πρόσωπα του άρθρου 368 § 2 ΠΚ (ο σύζυγος, που επέζησε και τα τέκνα και όταν δεν υπάρχουν σύζυγος ή τέκνα οι γονείς και οι αδελφοί

ότι δεν πιθανολογείται καθότι βάση των παραπάνω η αναπαράσταση του φόνου δεν θεωρήθηκε ως βάνανση ή κακόβουλη εξύβριση της θανούσας ή με ηθελημένη διαστρέβλωση των όσων διαδραματίστηκαν πριν και μετά την ανθρωποκτονία. Επίσης δεν πιθανολογήθηκε ότι ο αποκλειστικός ή έστω κύριος σκοπός του δημιουργού του συγκεκριμένου επεισοδίου δεν ήταν η καλλιτεχνική έκφραση αλλά η προσβολή της μνήμης της θανούσας. Το δικαστήριο σημείωσε όμως ότι αναντίρρητα η αναπαραγωγή του εγκλήματος σε βάρος της συγγενούς τους μέσω της προβολής του επεισοδίου της τηλεοπτικής σειράς είναι βέβαιο ότι προκαλεί στους αιτούντες βαθύτατο ψυχικό άλγος. Όμως σημείωσε ότι αυτό και μόνο το γεγονός δεν αρκεί για να θεωρηθεί παράνομη η προσβολή της μνήμης της θανούσας.

Στις αποφάσεις δεν γίνεται ειδική αναφορά στην προσβολή της προσωπικής ιστορίας αλλά γενικά στην προσβολή της προσωπικότητας. Από τη θεωρία σημειώνεται ότι στο πλαίσιο του αστικού δικαίου η προστασία εκφάνσεων της προσωπικότητας όπως η τιμή, η ιδιωτική ζωή και η προσωπική ιστορία προστατεύεται από τις διατάξεις προστασίας της προσωπικότητας (άρθρα 57-59 και 914 του ΑΚ). Σύμφωνα με το άρθρο 57 του ΑΚ η προσβολή της προσωπικότητας θεωρείται παράνομη όταν: α) πρόκειται για προστατευόμενη έκφανση της προσωπικότητας, β) η ίδια έκφανση κρίνεται προστατευτέα στην συγκεκριμένη περίπτωση με την έννοια ότι δεν δικαιολογείται για κάποιο λόγο. Κατά τη στάθμιση με δικαιώματα και συμφέροντα όπως το δικαίωμα πληροφόρησης ή η ελευθερία της τέχνης, το δικαίωμα του προσβληθέντος μπορεί να υποχωρήσει, να θεωρηθεί επικρατέστερο το δικαίωμα του συγγραφέα ή του κοινού¹⁷⁴³. Η στάθμιση δεν είναι απαραίτητο να προβλέπεται από διάταξη νόμου αλλά και να συνάγεται με αναλογία από διατάξεις που καθιερώνουν λόγους που αίρουν ή αποκλείουν το παράνομο και το γενικότερο πνεύμα της νομοθεσίας¹⁷⁴⁴.

Τα κριτήρια για την στάθμιση αντλούνται και από τα άρθρα προστασίας της τιμής των άρθρων 361 επ. Π.Κ. Μεθοδολογικά αρχικά ερευνάται αν η προσβολή που τελείται μέσω ενός καλλιτεχνικού έργου αποτελεί άδικη πράξη. Ερευνάται αν οι προβαλλόμενοι ως προσβλητικοί ισχυρισμοί γεγονότων μπορούν να κριθούν πράγματι ικανοί να προσβάλουν την υπόληψη¹⁷⁴⁵. Στη συνέχεια ερευνάται αν υφίσταται λόγος άρσης του αδικού χαρακτήρα της πράξης. Σύμφωνα με το άρθρο 367 παρ. 1 περ. γ' και δ' ΠΚ ορίζεται ότι «Δεν αποτελούν άδικη πράξη: ... γ) οι εκδηλώσεις που γίνονται για την εκτέλεση νόμιμων καθηκόντων, την άσκηση νόμιμης εξουσίας ή για τη διαφύλαξη (προστασία) δικαιώματος ή από άλλο δικαιολογημένο ενδιαφέρον ή δ) σε ανάλογες περιπτώσεις». Τέλος ερευνάται το τελικό άδικο της πράξης. Αν δηλαδή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη

αυτού), τα οποία έτσι νομιμοποιούνται ενεργητικά να δηλώσουν παράσταση πολιτικής αγωγής στη δίκη αυτή.

¹⁷⁴³ Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π., σελ.164 επ.

¹⁷⁴⁴ Η ερμηνευτική αρχή στην οποία θεμελιώνεται η άρση του αδικού λόγω δικαιολογημένου συμφέροντος είναι η αρχή του υπέρτερου συμφέροντος όπως συνδυάζεται με την αρχή της αναλογικότητας. Στην αόριστη έννοια του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος εμπεριέχεται το στοιχείο της αναλογικότητας. Στη περίπτωση που η προσβολή της τιμής δεν συνιστά στη συγκεκριμένη περίπτωση το αναγκαίο, κατάλληλο και πρόσφορο μέσο για την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου σκοπού αποκλείεται η εφαρμογή της ανωτέρω διάταξης και συνακόλουθα η άρση του παράνομου χαρακτήρα της προσβολής καθώς το συμφέρον του δράστη δεν κρίνεται δικαιολογημένο, Βρεττού Χ., *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, ο.π., σελ.37.

¹⁷⁴⁵ Στις περιπτώσεις που τα γεγονότα είναι αληθή η πράξη δεν θεωρείται άδικη. Αλλά προβλέπεται ότι απαγορεύεται η απόδειξη της αλήθειας ενός δυσφημιστικού γεγονότος όταν αυτό αφορά στις σχέσεις ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου (αρ.366 παρ. 1 εδ. Β ΠΚ).

διαπιστώθηκε πρόθεση προσβολής της τιμής του άλλου με αμφισβήτηση της ηθικής ή κοινωνικής αξίας του προσώπου ή με περιφρόνησή του.

1.4.1. Αιτίες και κριτική.

Στην Ελλάδα η πολιτική και ιστορική εμπειρία της δικτατορίας όπου παρατηρήθηκαν παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων και φαινόμενα καλλιτεχνικής λογοκρισίας επηρέασε τον συνταγματικό νομοθέτη τόσο στην κατοχύρωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας όσο και της ελευθερίας της τέχνης χωρίς νομοθετική επιφύλαξη στο Σύνταγμα του 1975/2001/2008¹⁷⁴⁶.

Η προαναφερόμενη δικαστική τεχνική των ελληνικών δικαστηρίων ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τη γερμανική νομολογία. Η επίλυση της θεωρούμενης ως σύγκρουσης μεταξύ των δικαιωμάτων της προστασίας της προσωπικότητας και της ελευθερίας της τέχνης είναι μέσω της *in concreto* στάθμισης σε σχέση αλληλεξάρτησης με την αρχή της αναλογικότητας. Ταυτόχρονα από τα δικαστήρια υιοθετείται το σκεπτικό της απόφασης 13/1991 (ΟΛΑΠ) ότι τα ύψιστα κοινωνικά αγαθά της ελεύθερης πνευματικής δημιουργίας και έκφρασης των στοχασμών είναι υπέρτερα του δικαιώματος προστασίας της τυχόν θιγόμενης προσωπικότητας εφόσον δεν προσβάλλεται η αξία του ανθρώπου¹⁷⁴⁷.

Η δικαστική αυτή τεχνική έχει αμφισβητηθεί από την θεωρία. Αρχικά ασκείται κριτική στο σκεπτικό της απόφασης ΑΠ 13/1991 (ΟΛΑΠ) που έκρινε ότι η αξία του ανθρώπου ως συνταγματικά προστατευόμενο αγαθό θεωρείται γενικά υπέρτερο πάντων και συνεπώς είναι ανεπίδεκτο σταθμίσεως. Η προστασία του παραγγέλλεται ακόμη και έναντι της ελευθερίας της τέχνης ως απόλυτη¹⁷⁴⁸. Η απόφαση δέχεται ουσιαστικά μια άτυπη ιεράρχηση που ακολουθεί η νομολογία πρώτα η ανθρώπινη αξία, έπειτα η προστασία των ανεπιφυλάκτων ελευθεριών της επιστήμης, τέχνης και έκφρασης και τέλευταίο προστατεύεται το δικαίωμα της προσωπικότητας¹⁷⁴⁹. Τίθεται η προστασία της ανθρώπινης αξίας ως απώτατο όριο του επιτρεπτού προσβολής της προσωπικότητας. Τα δικαιώματα της ελευθερίας της τέχνης και της έκφρασης υπερτερούν του δικαιώματος της προσωπικότητας εφόσον η ένταση και ο τρόπος προσβολής της δεν εκτιμάται ότι φτάνει σε επίπεδο προσβολής της αξίας του ανθρώπου.

Μια τέτοια ιεράρχηση δικαιωμάτων δεν γίνεται δεκτή από μέρος της θεωρίας. Αντίθετα υποστηρίζεται ότι στο Σύνταγμα δεν προβλέπεται μια *in abstracto* επικράτηση του ενός δικαιώματος από το άλλο. Όλα τα δικαιώματα έχουν ίση συνταγματική ισχύ και θα πρέπει να ακολουθείται *in concreto* στάθμισή τους¹⁷⁵⁰. Υποστηρίζεται ότι θα πρέπει να οριοθετούνται τα πεδία εφαρμογής των

¹⁷⁴⁶ Ενδεικτικά για την ιστορική εμπειρία του μηχανισμού επιβολής λογοκρισίας κατά τη διάρκεια της δικτατορίας των Συνταγματαρχών βλέπε Σκλαβίνας Γ., *Εφ'όπλου "ψαλίδι", Ο κρατικός μηχανισμός επιβολής λογοκρισίας και το πεδίο εφαρμογής του την περίοδο δικτατορίας των συνταγματαρχών (1967-1974) μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών* σε συλλογικό τόμο Πετσίνη Π., Χριστόπουλος Δ. (επιμ), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, ο.π., σελ.167-176, Για την επίδραση στην συνταγματική κατοχύρωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από το Βασικό Νόμο της Βόννης του 1949 βλέπε Σούρλας Π., *Δίκαιο και Δικανική κρίση*, ο.π., σελ.773.

¹⁷⁴⁷ Δημοσιευμένη σε Επισκεδ Γ/2011, εισαγωγικό σημείωμα στην απόφαση Κ. Παμπούκης σελ.825 επ.

¹⁷⁴⁸ Παπανικολάου Π., *Η ελευθερία της τέχνης και το δικαίωμα προσωπικότητας*, ό.π., σελ. 79.

¹⁷⁴⁹ Δημοσιευμένη σε Το Σ 1999, σελ. 253 επ.

¹⁷⁵⁰ Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ο.π., σελ. 1275. Μήτρου Λ., *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ. 76.

συγκρουόμενων δικαιωμάτων σύμφωνα με τις αρχές της ad hoc στάθμισης και της πρακτικής αρμονίας και της αναλογικής εξισορρόπησης. Θα πρέπει να εφαρμόζεται και η αρχή της αναλογικότητας με τέτοιο τρόπο που και τα δυο δικαιώματα να διατηρήσουν την κανονιστική τους εμβέλεια. Ταυτόχρονα γίνεται δεκτό ότι υπάρχουν περιπτώσεις που τα εκατέρωθεν δικαιώματα αναπτύσσουν αντιτιθέμενες απαιτήσεις και δημιουργούν συγκρούσεις που δεν μπορούν να επιλυθούν πάντα με το σχήμα της αμοιβαίας ικανοποίησης¹⁷⁵¹. Σε αυτές τις περιπτώσεις γίνεται αποδεκτό ότι η σύγκρουση μπορεί να αντιμετωπιστεί με βάση μια ad hoc σχέση προτίμησης μεταξύ των λαμβανομένων υποψη δικαιωμάτων και των ειδικών συνθηκών κάθε περίπτωσης¹⁷⁵².

Σε αυτή τη θεωρητική θέση αντιτάσσεται το επιχείρημα ότι αν και τα δικαιώματα έχουν ίση τυπική ισχύ, το θέμα αφορά την ουσιαστική κανονιστική επενέργεια της καθεμιάς από τις συνταγματικές διατάξεις σε σχέση με το εκάστοτε προς απάντηση νομικό ερώτημα. Από την ουσιαστική αυτή σκοπιά οι συνταγματικές διατάξεις δεν μπορεί να είναι ισοδύναμες. Είναι ζήτημα επιχειρηματολογικό όχι μόνο ποια είναι η αρμόζουσα αλλά και σε ποιο βαθμό η συνερμηνεία της με τις άλλες θα επιτρέψει και σε αυτές να συμβάλουν στην διαμόρφωση της τελικής κρίσης¹⁷⁵³.

Επίσης από τη θεωρία ασκείται κριτική στην υιοθέτηση των αρχών της στάθμισης και της αναλογικότητας. Όπως υποστηρίζεται, η αρχή της στάθμισης γενικά βασίζεται σε μια κρίση περί κόστους οφέλους που είναι εξαιρετικά ελαστική και η στάθμιση κατά περίπτωση καθοδηγούμενη μόνο από την αρχή της αναλογικότητας και μάλιστα από τις υποαρχές της όπως την αρχή αναγκαιότητας ή του ηπιότερου μέσου είναι αναπόφευκτα επιβαρυνμένη με τις διαφορετικές προσωπικές προκατανοήσεις ή προερμηνευτικές επιλογές των δικαιοδοτικών οργάνων. Κατά συνέπεια θα μπορούσε να οδηγήσει σε νομολογιακή αναρχία. Για αυτό προτείνεται η προσδιοριστική ή κατηγορική στάθμιση αντί της κατά περίπτωση. Βέβαια αναγνωρίζεται ότι η προσδιοριστική στάθμιση δεν αποκλείει την κατά περίπτωση. Αν τα προκαθορισμένα από τον νόμο ή τη νομολογία κριτήρια είναι ιδιαίτερα ελαστικά τότε είναι αναπόφευκτη η ad hoc στάθμιση. Αλλά ακόμα και σε αυτή τη περίπτωση ο δικαστής δεν εκκινεί από μηδενική βάση αλλά δεσμεύεται από προκαθορισμένα κριτήρια που προσδιορίζουν τα όρια εντός των οποίων μπορεί να διεκδικηθεί η προστασία δικαιωμάτων προσωπικότητας¹⁷⁵⁴.

Μια τέτοια δέσμευση του δικαστή στην ελληνική έννομη τάξη υπάρχει μέσω ενός κανόνα που παρέχει αντικειμενικά και καθολικά κριτήρια για την επίλυση της σύγκρουσης μεταξύ των δικαιωμάτων χωρίς να απαλλάξει τον δικαστή από το βάρος ad hoc σταθμίσεων, το άρθρο 367 Π.Κ. Όμως στην εν λόγω διαμάχη ελευθερίας τέχνης και του δικαιώματος τιμής, μπορεί να τύχει εφαρμογής το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού ως λόγος άρσης του αδίκου (367 παρ.1 γ) μόνο αν ένα έργο έχει κατά κύριο λόγο πληροφοριακή αξία. Για να διατηρηθεί αυτή η δέσμευση, υποστηρίζεται ότι επειδή στόχος των καλλιτεχνικών έργων αυτών δεν είναι η πληροφοριακή επικοινωνία αλλά η δημιουργική δραστηριότητα που έχει αισθητικά κριτήρια θα πρέπει να τυγχάνει εφαρμογής η διάταξη αρ. 367 παρ. 1 δ Π.Κ. ανάλογες

¹⁷⁵¹ Μήτρου Λ, *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.69.

¹⁷⁵² Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ο.π., 1279, Μήτρου Λ, *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, ο.π., σελ.76.

¹⁷⁵³ Σούρλας Π., *Δίκαιο και Δικανική κρίση*, ο.π., σελ.756.

¹⁷⁵⁴ Ανθόπουλος Χ., *Ελευθερία της πληροφόρησης και δικαιώματα της προσωπικότητας: Η αστική ευθύνη των μέσων ενημέρωσης σε συλλογικό τόμο Τσαπόγας Μ., Δ. Χριστόπουλος (επιμ), Τα δικαιώματα στην Ελλάδα, 1953-2003 Από το τέλος του εμφυλίου στο τέλος της μεταπολίτευσης*, Αθήνα, εκδ Καστανιώτη, σελ 293-295.

περιπτώσεις. Αναγνωρίζεται επίσης ότι δεν είναι πάντα εύκολο να διαχωριστεί ο επικοινωνιακός από τον αισθητικό ή άλλο σκοπό ώστε να είναι σαφές¹⁷⁵⁵.

Για να αντιμετωπιστεί η επιλογή κατά την προσωπική αξιολόγηση του δικαστή των κριτηρίων της *in concreto* στάθμισης προτείνεται στη συγκεκριμένη σύγκρουση μεταξύ ελευθερίας της τέχνης και δικαιώματος προσωπικότητας να ερευνώνται τα εξής γενικά κριτήρια: η ένταση και βαρύτητα προσβολής, η σημασία του αγαθού που προσβάλλεται, η αναγκαιότητα της προσβολής της προσωπικότητας για να μπορέσει ο προσβάλλων να ασκήσει το δικαίωμά του¹⁷⁵⁶. Επίσης προτείνεται να λαμβάνονται υπόψιν και η αισθητική συγκίνηση και αισθητικό ενδιαφέρον που προκαλεί το έργο. Όμως η πρόταση αυτή δεν βρίσκει σύμφωνο ένα μέρος της θεωρίας που υποστηρίζει ότι αυτά τα κριτήρια είναι περιοριστικά. Για παράδειγμα η τέχνη δεν θα πρέπει να προστατεύεται μόνο εφόσον έχει αισθητικό ενδιαφέρον. Για αυτό σημειώνεται ότι τα προαναφερόμενα κριτήρια θα πρέπει να έχουν μόνο μια κατευθυντήρια λειτουργία¹⁷⁵⁷. Αντίστοιχα αντικρούονται και προτάσεις διαμόρφωσης κάποιων ενοποιημένων λύσεων για όμοιες περιπτώσεις ώστε να αποφευχθεί η ανασφάλεια δικαίου που δημιουργεί η *ad hoc* στάθμιση. Θεωρούνται ότι μπορούν να προσφέρουν μόνο σε λειτουργικό επίπεδο και ότι είναι περιορισμένης εμβέλειας¹⁷⁵⁸.

Στη συζήτηση θα πρέπει να προστεθούν και οι θεωρητικές απόψεις που υποστηρίζουν ότι η δικαστική τεχνική της *ad hoc* στάθμισης θα πρέπει να απορριφθεί ως κρατούσα δικαστική τεχνική. Συγκεκριμένα υποστηρίζεται ότι η στάθμιση βάσει της αρχής της αναλογικότητας αποτελεί μια ισχυρή μεταφορά που επιχειρεί να συλλάβει μια ορθή μεθοδολογία για την λήψη μιας απόφασης. Αλλά δεν είναι σαφές τι σταθμίζεται (*συμφέροντα, αρχές, δικαιώματα*), πώς σταθμίζεται, με ποιο σύστημα και ποιος κάνει την στάθμιση, ο δικαστής ή ο νομοθέτης. Επειδή για πολλούς η απάντηση είναι ότι σταθμίζονται αντικρουόμενα συμφέροντα δεν είναι τυχαίο ότι τελικά υπερισχύει το συμφέρον της κοινότητας έναντι των ατομικών συμφερόντων. Αν η μέθοδος στάθμισης είναι ότι κάθε αντικρουόμενο συμφέρον εντέλει ανάγεται σε μια ή δυο αξίες τότε δεν υπάρχει η ανάγκη της στάθμισης γιατί αυτή προϋποθέτει μια σειρά από αντικρουόμενες αξίες που χρήζουν στάθμισης. Ένα κρίσιμο ζήτημα είναι ότι ο δικαστής που σταθμίζει εντέλει υποκαθιστά τον νομοθέτη¹⁷⁵⁹.

Επίσης υποστηρίζεται ότι ο έλεγχος ενός επιβαλλόμενου μέτρου με βάση την αρχή της αναλογικότητας εμπεριέχει τον κίνδυνο να αγνοηθεί η συνθετότητα της ηθικής κρίσης και ειδικά η συνθετότητα των δικαιωμάτων. Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας ελέγχεται αν ένα μέτρο που επιβάλλεται σε ένα δικαίωμα είναι κατάλληλο να επιτύχει το σκοπό του, αν είναι αναγκαίο για αυτό το σκοπό και αν θέτει ένα δυσανάλογο βάρος στον άτομο σε σχέση με τα οφέλη που σκοπεύει να διασφαλίσει. Τα δυο πρώτα στοιχεία εύκολα αποδεικνύονται καθώς τα μέτρα σπάνια είναι παράλογα. Μένει ουσιαστικά το τρίτο που σημαίνει ότι οι διαφορές μεταξύ αξιών μετρώνται με όρους έντασης και βαθμού της προσβολής και θεωρείται ότι αυτή η μέτρηση μπορεί να γίνει με όρους ποσοτικοποίησης και ότι αυτή η διαδικασία οδηγεί στην ορθή επίλυση των συγκρουόμενων αξιών. Με άλλα λόγια προσποιείται ότι είναι αντικειμενική, ουδέτερη αλλά εντέλει είναι εντελώς εξωγενής σε σχέση με

¹⁷⁵⁵ Αναλυτικά Κιούπης Δ., *Προσβολές της Τιμής. Η εξύβριση*, ο.π., σελ.200.

¹⁷⁵⁶ Παπανικολάου Π., *Η ελευθερία της τέχνης και το δικαίωμα προσωπικότητας*, ο.π., σελ. 26.

¹⁷⁵⁷ Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ο.π., σελ.1275-1276.

¹⁷⁵⁸ Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ο.π., σελ.1276.

¹⁷⁵⁹ Tsakyrakis S., *Proportionality: An assault on human rights?*, International Journal of Constitutional Law, Volume 7, Issue 3, 1 July 2009, σελ. 468-493, Προσβάσιμο σε <https://doi.org/10.1093/icon/mop011>. σελ.473 επ.

τον τρόπο που γίνονται οι ηθικές κρίσεις και αγνοεί την ηθική συλλογιστική. Για αυτούς τους λόγους η δικαστική τεχνική αποτελεί τελικά ένα παραπλανημένο αίτημα για αντικειμενικότητα και ακρίβεια στην επίλυση διαφορών που εμπλέκουν ατομικά δικαιώματα.

Καταλήγωντας σημειώνεται ότι βάσει των παραπάνω η δικαστική τεχνική της στάθμισης ουσιαστικά επιδιώκει την ελάχιστη παρέμβαση στα δικαιώματα θεωρώντας ότι το καθένα από αυτά διασφαλίζει την ελευθερία. Όσο περισσότερη ελευθερία διασφαλίζουν, τόσο περισσότερο αξίζουν προστασία. Όμως, τα δικαιώματα δεν διασφαλίζουν μόνο την ελευθερία δεν είναι μόνο ποσότητες ελευθερίας αλλά προστατεύουν και τη θεμελιώδη κατάσταση των ανθρώπων ως ηθικών φορέων¹⁷⁶⁰. Για αυτό αντ'αυτής προτείνεται τα δικαστήρια να επικεντρώνονται στα πραγματικά ηθικά ζητήματα που υποκρύπτονται κάτω από τις εκάστοτε διαφορές. Προτείνεται η δικαστική κρίση να επιστρέψει σε μια κρίση αν μια πράξη είναι ορθή ή όχι και με δικαιολόγηση αυτής της κρίσης αντί για το αν ο επιβαλλόμενος περιορισμός ήταν αναγκαίος, κατάλληλος και ανάλογος του σκοπού¹⁷⁶¹. Απαιτεί από τους δικαστές μια πολυεπίπεδη ηθική συζήτηση για τις βασικές ηθικές αρχές πριν τη λήψη απόφασης αντί να τις υποκρύπτουν κάτω από μια δήθεν ουδέτερη γλώσσα¹⁷⁶².

Στην ίδια τάση απόρριψης της δικαστικής τεχνικής της στάθμισης σε αλληλεξάρτηση με την αρχή της αναλογικότητας σημειώνεται τα εξής επιχειρήματα από τη θεωρία. Η αναλογικότητα συνιστά έναν ερμηνευτικό μετά- κανόνα δικαίου, δηλ. ένα αξίωμα της ερμηνευτικής νομικής μεθοδολογίας, που γνώρισε θετική τυποποίηση στο ελληνικό Σύνταγμα αποκτώντας έτσι τυπική ισχύ και ένα καθοριστικό ρόλο κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των κανόνων δικαίου στην ελληνική έννομη τάξη. Δεν πρόκειται για μια σταθμιζόμενη αρχή αλλά κανονιστικώς δεσμευτική οδηγία θέσεως και ερμηνείας του δικαίου σε επίπεδο συνταγματικών δικαιωμάτων απευθυνόμενη τόσο στον κοινό νομοθέτη όσο και στα δικαστήρια¹⁷⁶³. Θεωρείται ότι η αρχή αυτή εντέλει περιορίζει τη δικαστική ερμηνεία που προστατεύεται συνταγματικά από το δικαίωμα του δικαστή στην ερμηνεία ως αδιάλειπτης εισόδου και αξιοποίησης επιστημονικών πορισμάτων στη διαδικασία προσέγγισης του δικαίου που βασίζεται στο άρθρο 16 παρ. 1 Σ. αλλά και του δικαιώματος του πολίτη στην ερμηνευτική ορθοκρίση του δικαστή (άρθ. 8 και 20 Σ) και στην ασφάλεια του δικαίου με διαμόρφωση σταθερών και πάγιων ερμηνευτικών πρακτικών¹⁷⁶⁴. Για αυτό προτείνεται η ερμηνευτική λύση της απευθείας στάθμισης δικαιωμάτων που μπορεί να οδηγήσει σε μεθοδολογικώς ορθά και δίκαια αποτελέσματα χωρίς να εμπλέκεται η αρχή της αναλογικότητας¹⁷⁶⁵.

Στη θεωρούμενη ως συνεπειοκρατική δικαστική τεχνική άρσης των θεωρούμενων συγκρούσεων συνταγματικών δικαιωμάτων καθοδηγούμενη από τις

¹⁷⁶⁰ Tsakyrakis S, *Proportionality: An assault on human rights?*, ο.π., σελ. 490 επ.

¹⁷⁶¹ Tsakyrakis S., *Proportionality: An assault on human rights?*, ο.π., σελ.472, 492.

¹⁷⁶² Tsakyrakis S., *Proportionality: An assault on human rights?*, ο.π., σελ. 492.

¹⁷⁶³ Τσίνας Κ., *Η κυριαρχία στην ερμηνεία των δικαιωμάτων και το δικαίωμα κυριαρχίας στην ερμηνεία. Σκέψεις περί της ρητής θέσπισης της αρχής της αναλογικότητας* (αρ.25. παρ.1. εδ. Δ. Συντάγματος) σε συλλογικό τόμο Παπαχαραλάμπους Χ., Παπαστυλιανός Χ. (επιμ), *Κυριαρχία ετερότητα δικαιώματα*, Αθήνα, εκδ. Ευρασία 2013, σελ. 316.

¹⁷⁶⁴ Τσίνας Κ., *Η κυριαρχία στην ερμηνεία των δικαιωμάτων και το δικαίωμα κυριαρχίας στην ερμηνεία*, ο.π., σελ.332.

¹⁷⁶⁵ Τσίνας Κ., *Η κυριαρχία στην ερμηνεία των δικαιωμάτων και το δικαίωμα κυριαρχίας στην ερμηνεία*, ο.π., σελ. 334.

αρχές της στάθμισης και της αναλογικότητας αντιπαραβάλλεται η δεοντοκρατική¹⁷⁶⁶. Αρχικά τονίζεται ότι η δικαστική τεχνική της *in concreto* στάθμισης δεν προσδιορίζει πως εκτιμάται και συνεκτιμάται η βαρύτητα κάθε αξίας αλλά υπάρχει μια αόριστη παραπομπή στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε περίπτωσης¹⁷⁶⁷. Οι αλληλεξαρτώμενες αυτές αρχές έχουν καθαρά φορμαλιστικό χαρακτήρα δεν προσφέρουν κανένα κριτήριο για να εκτιμηθεί η βαρύτητα του κάθε αγαθού ή αξίας όσο και το μέτρο της ικανοποίησης που αναλογεί στον καθένα σύμφωνα με το αίτημα μεγιστοποίησης με τα άλλα. Η ακριβής στάθμιση εντέλει και η ορθή αναλογία προκύπτουν με ένα τρόπο διαισθητικό και μη αποδείξιμο¹⁷⁶⁸.

Προστίθεται ότι ο κύριος λόγος που η δικαστική τεχνική της *ad hoc* στάθμισης δεν μπορεί να αποτελεί πρόσφορη αφετηρία για να στηριχθεί πάνω της η μεθοδολογική ανάλυση της δικαστικής εφαρμογής γιατί σταθμίζει αγαθά ή συμφέροντα ή αξίες με μια συνεπειοκρατική μεθοδολογία. Αστοχεί να συλλαβει ότι ένα απολύτως καίριο γνώρισμα των αγαθών είναι ο σύνδεσμος προς το πρόσωπο του δικαιούχου και την αξία της αυτονομίας. Όπως τονίζεται, τα ανθρώπινα δικαιώματα αναγνωρίζονται πρωτίστως όχι ως αγαθά καθαυτά αλλά λόγω του συνδέσμου με το πρόσωπο του φορέα τους¹⁷⁶⁹.

Για αυτό προτείνεται μια δεοντοκρατική προσέγγιση των δικαιωμάτων στην οποία πρωταρχικώς να αναγνωρίζεται και προστατεύεται είναι η ικανότητα του προσώπου να διαμορφώνει υπεύθυνα και αυτόνομα το βιο του επιδιώκοντας και κατακτώντας αξίες και αγαθά¹⁷⁷⁰. Προτείνεται η ορθοκρισία αντί της στάθμισης στην οποία χρησιμοποιούνται δεοντοκρατικά αντί για συνεπειοκρατικά επιχειρήματα που ακολουθούν θεμελιώδεις αρχές. Τέτοιες θεμελιώδεις αρχές είναι όσες συνδέονται με τον πυρήνα του ηθικής υπόστασης του δρώντος υποκειμένου με το status του ηθικού υποκειμένου με την αυτονομία και την ευθύνη του να διαπλάσει το ίδιο τη ζωή του με τρόπο άξιο να βιωθεί. Αυτές δεν μπορούν να σταθμιστούν ούτε μπορούν να υποχωρήσουν ή να θυσιαστούν χάρη άλλων σκοπών πέραν του αυτοσκοπού της ορθοπραξίας¹⁷⁷¹.

1.4.2. Συνέπειες.

Στις λιγοστές ελληνικές υποθέσεις που τέθηκε το ζήτημα προσβολής της προσωπικής ιστορίας από καλλιτεχνικά έργα κρίθηκε ότι η κινηματογραφική ή μυθιστορηματική μετάπλαση ενός πραγματικού προσώπου δεν αποτελούσε παράνομη προσβολή. Όμως ταυτόχρονα σημειώθηκε ότι αν κρινόταν κάτι τέτοιο θα

¹⁷⁶⁶ Ακόμα και όσοι υπερασπίζονται την αρχή της αναλογικότητας υποστηρίζοντας ότι συνιστά μια απαίτηση δικαιοσύνης υπό την έννοια ότι πρέπει να εκτιμάται η αξία των δικαιούχων της διανομής προσώπων, η ποικιλία και η ιδιομορφία των περιστάσεων για να υπάρξει η αριστοτελική ορθή σχέση προς τι, η συμμετρία, ο προσήκων λόγος, η ισότης λόγων, το ακριβές μέσον και η αναλογική αρμονία στις δικαϊκές σχέσεις και καταστάσεις. Δέχονται ότι η αρχή της αναλογικότητας συνιστά απόρροια της φιλοσοφικής σχολής του ωφελιμισμού. Η ατέλεια του ωφελιμισμού είναι ότι δεν είναι πάντοτε εφικτό να σταθμίσουμε ανάμοια αγαθά. Παναγοπούλου Κουτνατζή Φ., *Έρευνα σε ιστορικές πηγές και προστασία της πληροφορίας*, ΔίΜΕΕ, 1/2014, σελ.29. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου Δ., *Η αρχή της αναλογικότητας* (σημεία εμβάθυνσης και προβληματισμού) σε Δημήτρα Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου/Ευαγγελία Κουτούπα Ρεγκάκου, *Εμβάθυνση Δημοσίου Δικαίου, Ειδικά θέματα Διοικητικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2005, σσ. 59-94.

¹⁷⁶⁷ Σούρλας Π., *Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ως ανώτατη συνταγματική αρχή*. The Athens Review of Books Φεβρουάριος 2014, σελ. 49.

¹⁷⁶⁸ Σούρλας Π., *Δίκαιο και δικανική κρίση*, ο.π., σελ.766.

¹⁷⁶⁹ Σούρλας Π., *Δίκαιο και δικανική κρίση*, ο.π., σελ.767.

¹⁷⁷⁰ Σούρλας Π., *Δίκαιο και δικανική κρίση*, ο.π., σελ.767.

¹⁷⁷¹ Σούρλας Π., *Δίκαιο και δικανική κρίση*, ο.π., σελ.132.

σταθμιζόταν με την ελευθερία της τέχνης και του δικαιώματος πληροφόρησης. Σε περίπτωση μιας ακραίας παραβίασής της προσωπικής ιστορίας που θα εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας επιτρέπεται να οριοθετηθεί η ελευθερία της τέχνης.

Μια δικαστική απαγόρευση κυκλοφορίας βιβλίου ή η επιδίκαση μιας δυσβάσταχτης αποζημίωσης θα πυροδοτούσε μια θεωρητική συζήτηση περί λογοκριτικής παρέμβασης στο χώρο της τέχνης¹⁷⁷². Ως λογοκριτικές παρεμβάσεις στην Ελλάδα καταγράφονται κυρίως αποκαθλώσεις έργων των εικαστικών τεχνών αλλά και απαγορεύσεις κυκλοφορίας κινηματογραφικών ταινιών που θεωρήθηκαν ότι προσέβαλαν το θρησκευτικό συναίσθημα, τα χρηστά ήθη ή τη δημόσια αιδώ¹⁷⁷³. Την πρωτοβουλία για αυτές τις παρεμβάσεις έχουν συχνά οργανώσεις που ασκούν μηνύσεις για καθύβριση θρησκευμάτων¹⁷⁷⁴. Σε όσους επιδιώκουν τον περιορισμό της

¹⁷⁷² Όπως σημειώνεται, όταν επιδικάζονται τεράστιες αποζημιώσεις σε ιδιώτες ή πολλώ μάλλον σε περίπτωση απαγόρευσης κυκλοφορίας ενός βιβλίου, πρόκειται για μια περίπτωση παρέμβασης του κράτους στην τέχνη. Δεν πρόκειται για έμμεση τριτενέργεια γιατί η κρατική πράξη θα περιορίσει τελικά την καλλιτεχνική δημιουργία και όχι ο ιδιώτης. Θεοτόκης, *Η ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ.41. Επίσης θα εντάσσονται σε σύγχρονες προσπάθειες κατηγοριοποίησης λογοκριτικών πρακτικών νέου τύπου. Για μια τέτοια προσπάθεια σε συνειδητή, ρητή ή υπόρρητη ασύνειδη λογοκρισία, αυτολογοκρισία και λογοκρισία της αγοράς βλέπε ενδεικτικά Σταυρακάκης Γ., *Λογοκρισίες. Ένα αντινομικό πεδίο;* σε συλλογικό τόμο Γ. Ζιώγας, Λ. Καραμπίνης, Γ. Σταυρακάκης, Δ. Χριστόπουλος (επιμ), *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Νεφέλη 2008, σελ. 135-146.

¹⁷⁷³ Ενδεικτικά στη τελευταία δεκαπενταετία ξεχωρίζουν περιπτώσεις κρατικής λογοκρισίας: η αφαίρεση του πίνακα Asperges me από την Έκθεση Outlook, η κατάσχεση του ντοκιμαντέρ της Εύας Στεφανή στο Art Athina 2007 επειδή περιείχε μια άσεμνη σκηνη με μουσική υπόκρουση τον Εθνικό Ύμνο. Οι επιμελητές των εκθέσεων παραπέμφθηκαν σε δίκη για τα ποινικά αδικήματα της καθύβρισης θρησκευμάτων στην πρώτη περίπτωση και της προσβολής της δημοσίας αιδούς στη δεύτερη. Οι επιμελητές αθωώθηκαν από τον πρώτο βαθμό. Για σχολιασμό της βλέπε D. Christopoulos D. and Dimoulis D., *Art can legitimately offend, Blasphemy, insult and hatred: finding answers in a democratic society*, Science and technique of democracy, No 47, Venice Commission, Council of Europe Publishing, 2010, p.83-93. Άλλες γνωστές λογοκριτικές παρεμβάσεις στο χώρο των εικαστικών τεχνών είναι η αποκαθήλωση του έργου «Αιτίλο» της Δέσποινας Χρήστου που είχε εκτεθεί στο πλαίσιο της έκθεσης «Everyday Hellas» στο Κέντρο Τεχνών του Δήμου Αθηναίων (πρώην ΕΑΤ-ΕΣΑ) (2004) και η αποκαθήλωση της βιντεοπροβολής με ζωντανές φωτογραφίες με τίτλο “Stills” του Βέλγου καλλιτέχνη Κρις Βέρντονκ στο πλαίσιο του καλλιτεχνικού φεστιβάλ που διοργάνωνε η Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών του Ιδρύματος Ωνάση (2015). Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν ακολούθησαν μηνύσεις κατά των δημιουργών και επιμελητών. Επίσης αποφασίστηκε περικοπή αποσπασμάτων του animation video για το Μουσείο της Ακρόπολης που είχε δημιουργήσει ο σκηνοθέτης Κ. Γαβράς από απόφαση του Μουσείου επειδή όπως σημείωσε ο Διευθυντής του Μουσείου η απόφαση πάρθηκε επειδή πολίτες δήλωσαν ότι σκανδαλίζονται από σκηνές που δείχνουν ρασοφόρους να κάνουν καταστροφές στην Ακρόπολη και όχι επειδή του ασκήθηκαν πιέσεις από την Εκκλησία. Το γεγονός προκάλεσε την σοβαρή αντίδραση του σκηνοθέτη ο οποίος όπως δήλωσε επέλεξε να μην στραφεί νομικά κατά του Μουσείου Ακρόπολης. Αδαμοπούλου Μ. *Η περικοπή Γαβρά έγινε μπουμερανγκ για την Εκκλησία*, Τα Νέα, Προσβάσιμο σε: 28.07.2009, <https://www.tanea.gr/2009/07/28/lifearts/culture/i-perikopi-gabra-egine-mboumerangk-gia-tin-ekklisia/>.

¹⁷⁷⁴ Λογοκριτικές παρεμβάσεις θεωρήθηκαν η απαγόρευση προβολής της ταινίας «Τελευταίος Πειρασμός» η οποία βασιζόταν στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Καζαντζάκη, και το μυθιστόρημα «Μν» του Μίμη Ανδρουλάκη για τον τρόπο που παρουσιάζόταν ο Χριστός και της ταινίας «Κώδικας Ντα Βίντσι». Για την ιστορία των αντιδράσεων από παραθρησκευτικές οργανώσεις και της Εκκλησίας κατά της κυκλοφορίας του μυθιστορήματος «Ο τελευταίος Πειρασμός» του Ν. Καζαντζάκη. Βλέπε Σταύρου. *Με τον «Τελευταίο Πειρασμό» ο Χριστός ξανασταυρώνεται*, Το Βήμα 29.04.2000. Προσβάσιμο σε <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=121811>. Ενώ ποινική δίωξη ασκήθηκε από τον Εισαγγελέα μετά από μήνυση από τον Μητροπολίτη Πειραιώς με συνοδεία βουλευτών της Χρυσής Αυγής για καθύβριση θρησκευμάτων και κακόβουλη βλασφήμια κατατέθηκε κατά των συντελεστών της παράστασης «Corpus Christi» σε σκ. Α. Βασιλείου που παρουσιάστηκε στο θέατρο Χυτήριο το 2012, Α. Γιάνναρου, Ποινική δίωξη κατά του Corpus Christi, εφ. Καθημερινή, 17.12.2012. Επίσης τους συλλογικούς τόμους: Λ. Καραμπίνη, Ζιώγα Γ., Σταυρακάκη, Δ. Χριστόπουλου. (επιμ)

καλλιτεχνικής έκφρασης προστίθενται και ιδιώτες που αναλαμβάνουν ρόλο δημόσιου λογοκριτή υποστηρίζοντας ότι ένα μυθιστόρημα ή μία ταινία έχει προσβάλει το δημόσιο αίσθημα, την νεότητα και τα εθνικά σύμβολα.

Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η αγωγή κατά του μυθιστορηματος της Έρσης Σωτηροπούλου με τίτλο «Ζιγκ Ζαγκ στις Νεραντζιές» (2008). Ζητήθηκε από ιδιώτη η απαγόρευση της διάθεσης του βιβλίου στις σχολικές αίθουσες γιατί ο ίδιος θεώρησε ότι προσέβαλε τη νεότητα¹⁷⁷⁵. Όπως σημειώθηκε, ζήτησε την επικράτηση του δικαίου και της ηθικής και διεκδίκησε ρόλο του φύλακα των ιερών και όσιων της φυλής.

Παρότι -όπως αναλύθηκε στην εισαγωγή- υπάρχει μια λογοτεχνική και κινηματογραφική παραγωγή που ασχολείται με πραγματικές ιστορίες, δεν εντοπίζονται πολλά νομολογιακά παραδείγματα όπως αντίστοιχα σε αλλοδαπές έννομες τάξεις. Μπορούν να επιχειρηθούν ποικίλες επεξηγήσεις αυτής της διαπίστωσης. Μια ερμηνεία δίδεται στην ένδικη προστασία στο θιγόμενο πρόσωπο από ελληνικό το νομικό σύστημα. Όπως σημειώνεται λόγω του άρθρου 14 παρ. 3 Σ. δεν είναι δυνατή η κατάσχεση έργου τέχνης σε έντυπη μορφή οπότε δεν μπορεί να αποσυρθεί με διαδικασία ασφαλιστικών μέτρων από την κυκλοφορία. Οπότε μόνη επιλογή είναι μια μήνυση ή αγωγή κατά ενός συγγραφέα ή εκδοτικού οίκου που θα σήμαινε μια πολυετή και επώδυνη δικαστική διαμάχη¹⁷⁷⁶.

Πράγματι σύμφωνα με την κρατούσα νομολογία και θεωρία τα έργα τέχνης σε έντυπη μορφή εξαιρούνται όχι μόνο από την προ της κυκλοφορίας αλλά και μετά της κυκλοφορίας κατάσχεση, στην οποία υπόκεινται κατ'εξάιρεση τα έντυπα εν γένει κατά το αρ. 14 παρ. 3 Σ στις περιοριστικά αναφερόμενες σε αυτή περιπτώσεις¹⁷⁷⁷. Αν και στη θεωρία υποστηρίζεται και η άποψη ότι οι εν λόγω διατάξεις αναφέρονται στην κατάσχεση εντύπων ως διοικητικό μέτρο και όχι στην απαγόρευση κυκλοφορίας εντύπων με δικαστική απόφαση. Άρα, όπως τονίζεται, επιτρέπεται η κατάσχεση αν την κρίνει ως αναγκαία το δικαστήριο. Μάλιστα επισημαίνεται ως άδικη συνέπεια της

Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα, Αθήνα Νεφέλη 2008 και Π. Πετσίνη, Δ. Χριστόπουλος (επιμ), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, Αθήνα Ίδρυμα Ρ. Λούξεμπουργκ. 2016. Βλέπε σχετικές υποθέσεις ΜΠρΑθ 5208/2000, ΤοΣ 2000 σελ.572, ΜΠρΣθ 17115/1988 ΕΛΛΔ 1989 σελ. 1375, ΕΔΔΑ απόφαση *Otto Preminger Institut κατά Αυστρίας* 20/9.1994, Δεληγιάννη, Ελλ Δν 1997 σελ. 309.

¹⁷⁷⁵ Το Μ. Πρ. Αθ. (Ασφαλιστικά Μέτρα) 511/2008 δέχτηκε την απόσυρση του βιβλίου από τις μαθητικές βιβλιοθήκες ως άσεμνο και ακατάλληλο ως αναγνωστέο βιβλίο για παιδιά γιατί μπορεί να βλάψει την «ανώριμη παιδική ψυχή» ενώ γίνεται δεκτό ότι το ίδιο βιβλίο για τους ενηλίκους είναι ενδιαφέρον.

¹⁷⁷⁶ Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός*, Απάντηση στο Νάσο Βαγενά. Πολίτης, ο.π., σελ. 46.

¹⁷⁷⁷ Κρατούσα νομολογία είναι η ΜπρΑθ 5202/2008, ΜπρΑθ 22338/1996 ΝοΒ 45, ΜπρΑθ 8064/1986, ΜπρΑθ 5208/2000 και ΜπρΗρ 345/1979 ΝοΒ 27, 1362. Στην απόφαση για το βιβλίο «Ζιγκ ζαγκ στις νεραντζιές» βλέπε Μ. Πρ. Αθ. (Ασφαλιστικά Μέτρα) 511/2008 η αποδοχή των ασφαλιστικών μέτρων έγινε κατ'εξάιρεση και η απόφαση ανετράπη με την απόφαση ΜΠρ. Αθ. 363/2009. Σε αυτή επισημαίνεται ότι τα έντυπα που περιέχουν κατά κύριο λόγο έργα τέχνης εξαιρούνται όχι μόνο από την προ της κυκλοφορίας αλλά και μετά της κυκλοφορίας κατάσχεση, στην οποία υπόκεινται κατ'εξάιρεση τα έντυπα εν γένει κατά το αρ. 14 παρ. 3 Σ στις περιοριστικά αναφερόμενες σε αυτή περιπτώσεις. Η εξάιρεση των έργων τέχνης από την έννοια του άσεμνου εντύπου κατά το αρ. 30 εδ. 1 του Ν. 5060/1931 (και από την αυξημένη προστασία της ελευθερίας της τέχνης και της επιστήμης) δεν υπόκειται σε ειδικούς περιορισμούς σε αντίθεση με την ελευθερία του Τύπου. Η αυξημένη προστασία της τέχνης υπερισχύει ως ειδική ρύθμιση άλλων διατάξεων του Συντάγματος με αντικείμενα που μπορούν απλώς, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να αποτελούν μέσα έκφρασης της τέχνης όπως π.χ. ο Τύπος. Βλέπε την απόφαση σε ΔίΜΕΕ, 1/2009, σχ. Ν. Βούλγαρης, σελ. 88 επ. Για την κρατούσα θεωρία βλέπε Αφιέρωμα στην υπόθεση Ανδρουλάκη. ΤοΣ 1998, σελ.715 επ. Επίσης η Κ.Φουντεδάκη, προβλέπεται η εξάιρεση των εντύπων που περιέχουν καλλιτεχνικά έργα από την κατάσχεση πριν την κυκλοφορία, η οποία επιτρέπεται κατ'εξάιρεση για τον Τύπο σύμφωνα με το αρ. 14 παρ. 3, Φουντεδάκη Κ., *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, ο.π, σελ. 346.

κρατούσας αυτής νομολογιακής θέσης καθώς η μόνη ένδικη προστασία στην ελληνική έννομη τάξη εξαντλείται στην αναζήτηση αποζημίωσης μετά από πολλά έτη ενώ η προσβολή μέσω του βιβλίου συνεχίζεται στο διηνεκές με ανενόχλητη την κυκλοφορία του¹⁷⁷⁸.

Μια δεύτερη ερμηνεία είναι ότι τα θιγόμενα πρόσωπα δεν στρέφονται δικαστικά εναντίον συγγραφέων γιατί θεωρούν ότι μια τέτοια ενέργεια θα επιβεβαιώσει τις υποψίες των αναγνωστών. Οι ίδιοι τελικά θα αποκαλύψουν τη σύνδεσή τους με όσα περιγράφονται στο βιβλίο προκαλώντας μια νέα και ίσως εντονότερη δημόσια έκθεση της προσωπικής τους ιστορίας και του τρόπου που την ερμήνευσε ένας δημιουργός¹⁷⁷⁹. Επίσης μια πιθανή ερμηνεία είναι ότι αισθάνονται ευάλωτοι και ανυπεράσπιστοι έναντι συγγραφέων- ιδίως όταν είναι καταξιωμένοι- επειδή οι τελευταίοι έχουν μεγαλύτερα περιθώρια να επηρεάσουν την κοινή γνώμη για την εν λόγω διαμάχη και να φιμώσουν τη διαφορετική τους θέση για το βίωμά τους¹⁷⁸⁰.

Μια ακόμη ερμηνεία είναι ότι διστάζουν να στραφούν ενάντια στο συγγραφέα υπό το φόβο ότι θα θεωρηθούν είτε ως εύθικτοι και ανίκανοι να αποδεκτούν μια διαφορετική οπτική είτε ως οπισθοδρομικοί και ανίκανοι να σεβαστούν το καλλιτεχνικό του έργο. Έχουν το φόβο ότι αντίδραση τους μπορεί να εκληφθεί ότι ενέχει μία λογοκριτική διάθεση και στόχευση. Όπως επιβεβαιώνεται, στην περίπτωση του μυθιστορήματος «Σπάνιες Αλήθειες» (2009) της πεζογράφου και επίκουρης καθηγήτρια νεοελληνικής λογοτεχνίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σωτηρίας Σταυρακοπούλου¹⁷⁸¹. Πρόκειται για ένα πανεπιστημιακό μυθιστόρημα (*campus novel*) με κεντρικές ηρωίδες δυο καθηγήτριες φιλολογίας σε ένα ελληνικό πανεπιστήμιο. Το βιβλίο παρουσιάστηκε από τη λογοτεχνική κριτική ως μυθιστόρημα με κλειδί (*roman à clef*) στο οποίο οι ηρωίδες ήταν ελάχιστα συγκαλυμμένες προσωπογραφίες δυο συναδέλφων της συγγραφέως. Θέμα του βιβλίου ήταν απεικόνιση της ιδιαίτερης ψυχοσύνθεσης των δυο ηρωίδων και επικεντρωνόταν στη σχέση μεταξύ τους, μια λυκοφιλία πριν την διαδικασία εκλογής της μιας από τις δυο για την πρώτη βαθμίδα εξέλιξης και την αμφιθυμία της άλλης να τη ψηφίσει. Οι μονόλογοι των δυο ηρωίδων αποκάλυπταν επίσης τις προσωπικές τους σχέσεις με άλλους καθηγητές και φίλους τους και φέρονταν να σχολιάζουν με εξαιρετικά δηκτικό και προσβλητικό τρόπο συγχρόνους τους ζώντες ποιητές¹⁷⁸². Από κριτικό λογοτεχνίας σημειώθηκε ότι τα πρόσωπα αναγνωρίζονται και η παρουσίασή τους προσβάλλει την ιδιωτικότητα και την τιμή τους. Αλλά ταυτόχρονα προεξοφλήθηκε ότι οι καθηγήτριες δεν θα ασκήσουν αγωγή κατά της συγγραφέως καθότι «οι πνευματικοί άνθρωποι, ως γνωστόν, μάχονται εναντίον της λογοκρισίας που ορισμένοι οπισθοδρομικοί αποπειρώνται να ασκήσουν στη λογοτεχνία»¹⁷⁸³.

¹⁷⁷⁸ Αναλυτικά βλέπε Βλαχόπουλος Σ., *Υπόθεση Ανδρουλάκη (Μν). Μια απόφαση που δεν εκδόθηκε ποτέ*, ο.π., σσ. 547-548.

¹⁷⁷⁹ Βλέπε αναλυτικά Piskorani A.M., *The «alliid» of reality-flirting literature in defamation and privacy law* συμβολή σε συλλογικό τόμο Dimakopoulou S., Cristina D., Efterpi Mitsi (editors), *The letter of the law: Literature, Justice and the Other*, ed. Academic Research 2013 σελ.251-267.

¹⁷⁸⁰ Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός*, ο.π. σελ. 164.

¹⁷⁸¹ Σταυρακοπούλου Σ., *Σπάνιες Αλήθειες*, Αθήνα, Εστία 2009.

¹⁷⁸² Για την κριτική του βιβλίου βλ. Κοτζιά Ε., *Τριτοβάθμια εκπαίδευση*, εφ. Καθημερινή 8.2.2009. Για υπεράσπιση του βιβλίου και του δημόσιου ωφελήματος από αυτό βλέπε Τατσόπουλος Π., *Η Σωτηρία Σταυρακοπούλου στα δύσσωμα μαγειρεία της πανεπιστημιακής κοινότητας. Λυκοφιλίες πνευματικών ανθρώπων*, Εφ. Τα Νέα, 24.01.2009.

¹⁷⁸³ Όπως σημειώθηκε, πρόκειται για μια προκλητική τακτική αμφίβολου σκοπιμότητας. Αντιγράφοντας τα βιογραφικά στοιχεία των ηρωίδων αγγίζει την ευαίσθητη περιοχή των λεγόμενων προσωπικών δεδομένων. Τα πρόσωπα είναι διάφανα. Υπάρχουν σημεία που η ειρωνεία στα ορια της ύβρεως στοχεύει υπαρκτά πρόσωπα. Μια από τις ηρωίδες φέρεται να γελοιοποιεί ένα γνωστό ποιητή.

Εξαίρεση αποτελούν οι λίγες ελληνικές δικαστικές αποφάσεις που αναλύθηκαν παραπάνω και αφορούν την προάσπιση της μνήμης ενός νεκρού συγγενή. Η προάσπιση αυτής της μνήμης κινητοποιεί τους συγγενείς σε μια δικαστική διεκδίκηση της προστασίας της προσωπικότητας. Μια εξήγηση δίνεται από την πολιτιστικά ιδιαίτερη θέση που απολαμβάνει ο νεκρός στη χώρα. Χαρακτηριστικά ο σκηνοθέτης Δ. Τάρλου σημειώνει ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα που θαυμάζει τον νεκρό¹⁷⁸⁴. Είναι πιο κοινωνικά αποδεκτό να στραφεί κανείς κατά ενός καλλιτέχνη χάριν της μνήμης ενός νεκρού παρά χάριν της προστασίας της δικής του προσωπικής του ιστορίας.

Σε αυτές θα πρέπει να προστεθούν και κάποιες περιπτώσεις που τα θιγόμενα πρόσωπα επέλεξαν να αντιδράσουν δημόσια στέλνοντας επιστολές στον ημερήσιο τύπο. Ενδεικτικά παραδείγματα η επιστολή διαμαρτυρίας που δημοσίευσε η Τ. Πετρακογιώργη για την εξιστόρηση μιας περιόδου της ζωής της στο μυθιστορηματικό χρονικό «Αμίλητα Βαθιά Νερά» (2006) της Ρέας Γαλανάκη. Το βιβλίο πραγματεύεται την απαγωγή της με σκοπό το γάμο της Τ.Πετρακογιώργη στην Κρήτη της δεκαετίας του 1950. Η επιστολή προκάλεσε μια δημόσια συζήτηση με έντονες θεωρητικές αντιπαραθέσεις για τα όρια χρήσης της ιστορίας ενός άλλου από τη λογοτεχνία¹⁷⁸⁵. Η δεύτερη επιστολή αφορά το βιβλίο της Μάρω Δούκα με τίτλο «Έλα να πούμε ψέματα» που πραγματεύεται υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα του εμφυλίου πολέμου στην Κρήτη. Η Σόνια Τσιτήλου, κόρη του ιστορικού προσώπου της αριστεράς στην Κρήτη Γ. Τσιτήλου, έκρινε ότι το εν λόγω βιβλίο προσβάλλει τη μνήμη του πατέρα της και δημοσίευσε επιστολή διαμαρτυρίας. Για αυτές τις δυο περιπτώσεις θα γίνει λόγος αναλυτικά στη συνέχεια καθώς θέτουν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και κρίσιμα ζητήματα για την προβληματική.

1.5. Η δικαστική τεχνική του ΕΔΔΑ.

Στην υπόθεση *Prunea κατά Ρουμανίας* (αριθ. προσφυγής 47881/11) της 8 Ιανουαρίου 2019, το ΕΔΔΑ σημειώνει ότι όταν εξετάζει την αναγκαιότητα ενός περιορισμού του λόγου σε μια δημοκρατική κοινωνία χάριν της προστασίας της τιμής ή των δικαιωμάτων των άλλων, μπορεί να κριθεί να επιβεβαιώσει ότι οι εθνικές αρχές στάθμισαν δίκαια τις αξίες που μπορεί να συγκρούονται σε ορισμένες υποθέσεις όπως την ελευθερία της έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ) και το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 8 ΕΣΔΑ). Όταν η στάθμιση μεταξύ αυτών των δυο δικαιωμάτων από τις αρμόδιες εθνικές αρχές είναι σε συμφωνία με τα κριτήρια που έχει θέσει το δικαστήριο στη νομολογία του, θα απαιτηθούν σοβαροί λόγοι ώστε να υποκαταστήσει την άποψη των εθνικών δικαστηρίων με τη δική του¹⁷⁸⁶. Τα σχετικά

Είναι κρίμα για τη συγγραφέα και το μυθιστόρημα αλλά όλα αυτά όμως συνάδουν με το μεταμοντέρνο πνευμα της εποχής μας. Βλέπε Θεοδοσοπούλου Μ., *Πανεπιστημιακών σκευωρίες και εμπάθειες*, Ex libris, 20.12.2008.

¹⁷⁸⁴ Χατζηβασιλείου Β., *Δημήτρης Τάρλου: Η Ελλάδα είναι μια χώρα που θαυμάζει το νεκρό*, Αθηναϊκό/Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων. 19.02.2018. Προσβάσιμο σε: <https://www.amna.gr/home/article/231873/Dimitris-Tarloou-I-Ellada-einai-mia-chora-pou-thaumazei-ton-nekro>.

¹⁷⁸⁵ Βλέπε ενδεικτικά για τη συζήτηση βλέπε Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός*, Πλανόδιον, Αθήνα, Δεκέμβριος 2006, τ. 41, σελ. 157 επ., Ν. Βαγενάς, *Λογοτεχνία και βιογραφισμός. Η απαγωγή της Τασούλας*, Αθήνα Πολίτης, Φεβρουάριος 2007 τ. 152, σελ 43 επ., Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στον Νάσο Βαγενά*, Πολίτης τ. 153, Μάρτιος 2007, Αθήνα, σελ. 42, Βαγενάς Ν., *Για την «απαγωγή της Τασούλας*, Αθήνα, Πολίτης, Ιούλιος -Αύγουστος 2007, τ. 157, σελ. 22 επ. Το περιοδικό Πολίτης είναι προσβάσιμο και διαδικτυακά σε <http://www.askiweb.eu/index.php/el/2-uncategorised/235-2015-09-17-09-57-19>.

¹⁷⁸⁶ Παρ.28.

κριτήρια είναι: α) η συμβολή του δημοσιεύματος σε μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος, β) πόσο ευρέως γνωστό στο κοινό είναι ένα πρόσωπο και ποιο το θέμα του δημοσιεύματος, γ) η συμπεριφορά του θιγόμενου προσώπου πριν τη δημοσίευση, γ) η μέθοδος συλλογής των πληροφοριών και η ακρίβειά τους, δ) το περιεχόμενο, η μορφή και οι συνέπειες της δημοσίευσης, ε) η σοβαρότητα της επιβαλλόμενης ποινής.

Το ΕΔΔΑ επίσης επαναλαμβάνει τη διάκριση που θα πρέπει να γίνεται μεταξύ ιδιωτικών προσώπων και όσων δρουν σε ένα πλαίσιο δημοσιότητας, όπως οι πολιτικοί. Ενώ ένα ιδιωτικό πρόσωπο που είναι άγνωστο στο κοινό μπορεί να διεκδικεί ιδιαίτερη προστασία της ιδιωτικής του ζωής, δεν ισχύει το ίδιο για τα δημόσια πρόσωπα¹⁷⁸⁷. Τα όρια της δημόσιας κριτικής για αυτούς είναι ευρύτερα καθώς είναι αναπόφευκτα και εν γνώσει τους εκτεθειμένα στο δημόσιο έλεγχο. Θα πρέπει να επιδεικνύει ένα υψηλό βαθμό ανοχής¹⁷⁸⁸.

Σε δυο αποφάσεις το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει την προστασία ενός δικαιώματος έκφρασης της προσωπικής ιστορίας. Η πρώτη έχει ήδη αναλυθεί παραπάνω. Πρόκειται για την υπόθεση *Ojala και Etukeno Oy κατά Φιλανδίας* (14 Ιανουαρίου 2014) αναγνωρίστηκε ότι η πρώην σύντροφός του Πρωθυπουργού της Φιλανδίας είχε δικαίωμα να αφηγηθεί την προσωπική της ιστορία ως μέσο προσωπικής έκφρασης. Η αποκάλυψη της συμπεριφοράς του Πρωθυπουργού κατά τη διάρκεια των ραντεβού αφορά ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Θεμιτό όριο του λόγου της θεωρήθηκε η αποκάλυψη λεπτομερειών της σεξουαλικής τους ζωής.

Το δικαίωμα έκφρασης της προσωπικής ιστορίας αναγνωρίστηκε και στην υπόθεση *Couderc και Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015. Το 2005 ο Πρίγκηπας Αλβέρτος του Μονακό στράφηκε κατά μιας γαλλικής εφημερίδας καθώς σε δημοσίευσμά της μια γυναίκα αποκάλυπτε ότι ο γιος της ήταν παιδί εκτός γάμου του Πρίγκηπα και το άρθρο συνοδευόταν από φωτογραφίες του Πρίγκηπα με το παιδί της. Το γαλλικό δικαστήριο επιδίκασε αποζημίωση στην εφημερίδα για την παραβίαση της ιδιωτικής ζωής του Πρίγκηπα. Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, το κρίσιμο ζήτημα ήταν αν ο περιορισμός αυτός του λόγου ήταν αναγκαίος σε μια δημοκρατική κοινωνία και όχι αν έγινε βάσει νόμου ή είχε νόμιμο σκοπό. Το ΕΔΔΑ παραδέχτηκε ότι το δημοσίευμα περιείχε σημαντικές λεπτομέρειες για την ιδιωτική ζωή του Πρίγκηπα και τα πραγματικά υποτιθέμενα συναισθήματά του προς την σύντρόφό του που στις περιστάσεις αυτής της υπόθεσης δεν σχετίζονται άμεσα με μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος. Όμως η ύπαρξη ενός εκτός γάμου παιδιού ενός Πρίγκηπα και τα δικαιώματα επί της παρουσίας του πατέρα του εμπίπτει εκτός του προστατευτικού πεδίου του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής του Πρίγκηπα σύμφωνα με το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Σημειώθηκε επίσης ότι στην προκειμένη περίπτωση αποκαλύφθηκε η πατρότητα. Η συμβολή του τύπου σε μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος δεν θα πρέπει να περιορίζεται σε επίκαιρα γεγονότα και προηγούμενες συζητήσεις. Ο Τύπος διαδίδει πληροφορίες αλλά έχει και το ρόλο να αποκαλύπτει και θέτει υπόψιν του κοινού πληροφορίες ικανές να πυροδοτήσουν αυτό το ενδιαφέρον και να γεννήσουν συζητήσεις στην κοινωνία¹⁷⁸⁹.

Επίσης, το δημοσίευμα δεν αφορούσε μόνο την ιδιωτική ζωή του Πρίγκηπα

¹⁷⁸⁷ *Petrencu κατά Μολδαβίας*, (αριθ. Προσφ.20928/05), § 55, της 30 Μαρτίου 2010.

¹⁷⁸⁸ Σχετικά στις υποθέσεις *Ayhan Erdoğan κατά Τουρκίας* (αριθ. προσφ. 39656/03), § 25, της 13 Ιανουαρίου 2009 και *Kuliš κατά Πολωνίας*, (no. 15601/02), § 47 της 18 Μαρτίου 2008 και *Milisavljević κατά Σερβίας* (αριθ. Προσφ. 50123/06), §§ 32-34, 4 Απριλίου 2017 και *Von Hannover κατά Γερμανίας* (αριθ προσφ. 40660/08 και 60641/08), §§ 108-113, 7 Φεβρουαρίου 2012).

¹⁷⁸⁹ *Couderc et Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας* (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, παρ.114.

αλλά και την ιδιωτική ζωή της Coste και του γιου της που είχε την κηδεμονία. Περιείχε λεπτομέρειες για την εγκυμοσύνη, τα συναισθήματά της, τη γέννηση του γιου της, το πρόβλημα υγείας του γιου τους και εν γένει τη ζωή τους. Αυτά τα στοιχεία συνδέονται με την ιδιωτική ζωή της ίδιας της Ms Coste και δεν ήταν δεσμευμένη να σιωπήσει αλλά ήταν ελεύθερη να τα εκφράσει. Το ΕΔΔΑ έλαβε υπόψιν ότι το επίμαχο άρθρο ήταν ένα μέσο έκφρασης τόσο της ίδιας όσο και του γιου της¹⁷⁹⁰.

Το ΕΔΔΑ σημειώνει ότι μια ευρεία ερμηνεία της συμβολής σε ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος μπορεί να μηδενίσει, ακυρώσει, αποδυναμώσει κάθε προστασία της ιδιωτικής ζωής ενός δημοσίου προσώπου. Για αυτό το ΕΔΔΑ τονίζει ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο του ζητήματος δημοσίου ενδιαφέροντος εξαρτάται από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης¹⁷⁹¹. Σε ορισμένες περιστάσεις παρότι μια αποκάλυψη σχετίζεται με την ιδιωτική ζωή ενός δημοσίου προσώπου, νόμιμα εκτέθηκε στη δημόσια προσοχή. Το ΕΔΔΑ λαμβάνει υπόψιν διάφορους παράγοντες για να διαπιστώσει αν μια δημοσίευση που αποκαλύπτει στοιχεία της ιδιωτικής ζωής αφορά επίσης ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος. Σχετικά κριτήρια περιλαμβάνουν το ζήτημα που τέθηκε στο κοινό και τη φύση της πληροφορίας που αποκαλύφθηκε. Πληροφορίες που αφορούν τη σεξουαλική ζωή χωρίς τη συγκατάθεση του προσώπου θα πρέπει να εκτίθενται στο κοινό μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις¹⁷⁹². Τα παραπάνω κριτήρια δεν είναι εξαντλητικά. Κι άλλα κριτήρια μπορεί να τεθούν υπόψιν ανάλογα με τις ειδικές περιστάσεις της κάθε υπόθεσης¹⁷⁹³. Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, το ΕΔΔΑ ελέγχει αλλά και το ίδιο ακολουθεί τη

δικαστική τεχνική της *ad hoc* στάθμισης μεταξύ δυο δικαιωμάτων. Η τεχνική της *ad hoc* κρίσης εκτείνεται και στο προσδιορισμό της έννοιας του δημοσίου ενδιαφέροντος του κοινού. Εστιάζει στις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης. Τα διαμορφωμένα νομολογιακά κριτήρια μπορεί να μεταβληθούν ή να προστεθούν νέα. Κατά συνέπεια δεν είναι προβλέψιμα τα αποτελέσματα βάσει μιας προηγούμενης νομολογίας.

Η δικαστική τεχνική του ΕΔΔΑ είναι η στάθμιση με βάση τις αρχές της δικαιοσύνης και η δόμηση γύρω από μια ιδέα αναλογικότητας. Όμως, όπως έχει σημειωθεί η εφαρμογή των αρχών αυτών δεν είναι απλή χωρίς δυσκολίες. Πολλά συμφέροντα ζητούν ίση εξισορρόπηση. Ο κανόνας της αναλογικότητας είναι ένας κανόνας λογικής συμπεριφοράς απαιτεί τα κατάλληλα επαρκή μέσα για να επιτευχθεί ένας σκοπός ώστε να αποφευχθούν αδικαιολόγητα βάρη. Υιοθετώντας αυτό τον κανόνα, μια απόφαση θα πρέπει όχι μόνο να είναι κατάλληλη για να επιτύχει το στοχό αλλά να αποφύγει κάθε βάρος από την επιβολή στους άλλους περιορισμών χωρίς νόμιμο λόγο. Αναζητάται μια σωστή αναλογία μεταξύ των θυσιών του ατόμου χάριν ενός κοινού σκοπού. Όμως έχει χαρακτηριστικά σημειωθεί δεν υπάρχουν εύκολες απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα. Οι υποκειμενικές κρίσεις είναι αναποφευκτές¹⁷⁹⁴. Όμως, όπως σημειώνεται αν και η δικαστική τεχνική πράγματι είναι υποκειμενική, είναι αδύνατη εκ των προτέρων πρόβλεψη αλλά εντέλει το

¹⁷⁹⁰ Couderc et Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, παρ.127.

¹⁷⁹¹ Couderc et Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, παρ.97.

¹⁷⁹² Couderc et Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, παρ.98.

¹⁷⁹³ Couderc et Hachette Filipacchi Associés κατά Γαλλίας (αριθ. προσφυγής 40454/07), της 10 Νοεμβρίου του 2015, παρ. 84.

¹⁷⁹⁴ Sarmas Ioannis, *The fair balance. Justice as an equilibrium setting exercise*, Athens Thessaloniki, Sakkoulas Publications 2014, σελ.132-133.

κρίσιμο είναι αν έχει επιτευχθεί το δίκαιο στην συγκεκριμένη περίπτωση. Η δικαιοσύνη δεν είναι μια πρόθεση, μια λειτουργία, μια αξιολόγηση αλλά μια απόφαση που φτάνει μια διαμάχη σε μια ισορροπία, όπου τα αντικρουόμενα συμφέροντα δικαιώματα βρίσκουν την καλύτερη δυνατή μεταχείριση¹⁷⁹⁵.

1.6. Κακόβουλη χρήση μιας ιστορίας ζωής. Καταχρηστική άσκηση της ελευθερίας της τέχνης.

Σύμφωνα με τη γαλλική, γερμανική, αμερικανική και ελληνική έννομη τάξη αλλά και σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ, το έργο τέχνης δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται καταχρηστικά ως πρόφαση/μέσο/όπλο για να προσβάλει κακόβουλα κάποιον τρίτο. Στην κρατούσα ελληνική θεωρία υιοθετείται ομόφωνα το όριο αυτό¹⁷⁹⁶. Από τη θεωρία αστικού δικαίου χαρακτηριστικά σημειώνεται ότι όταν ο αποκλειστικός σκοπός είναι η βλάβη, τότε προσκρούει στο άρθρο 281 ΑΚ και δεν αποτελεί περιεχόμενο της ελευθερίας της καλλιτεχνικής έκφρασης¹⁷⁹⁷. Στη συνταγματική θεωρία ακόμα όσοι υποστηρίζουν μια σχεδόν απόλυτη προστασία της ελευθερίας της τέχνης εκτιμούν ότι πρόκειται για μια καταχρηστική άσκησή της που δεν χρήζει συνταγματικής προστασίας. Συγκεκριμένα όπως έχει υποστηριχθεί, η εφαρμογή των διατάξεων της προσβολής της τιμής συνιστούν περιορισμό του λόγου με βάση το περιεχόμενο. Η εφαρμογή τους αποτελεί άμεσο περιορισμό του λόγου, ο οποίος απαγορεύεται από τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ανεπιφύλακτη προστασία της τέχνης¹⁷⁹⁸. Όμως, σε ακραίες περιπτώσεις όταν η τέχνη χρησιμοποιείται ως όπλο για να πλήξει συγκεκριμένα πρόσωπα - όπως κάθε άλλο δικαίωμα - δεν χρήζει προστασίας¹⁷⁹⁹.

Η δικαστική διαπίστωση ότι ο αποκλειστικός σκοπός του συγγραφέα είναι η βλάβη ή η εξύβριση ενός προσώπου γίνεται από τον τρόπο χρήσης της ιστορίας του και από τις εν γένει περιστάσεις. Στη θεωρία του ποινικού δικαίου, σημειώνεται ότι η ελευθερία της τέχνης εντεταγμένη ως λόγος άρσης του αδίκου μπορεί να άρει το άδικο της εξύβρισης αλλά έχει ένα όριο, θα πρέπει από τον τρόπο τέλεσης και εκδήλωσης ή από τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη να μην προκύπτει σκοπός εξύβρισης (άρθρο 367 παρ. 2β ΠΚ)¹⁸⁰⁰.

Η διαπίστωση του σκοπού εξύβρισης στη μυθοπλασία δεν είναι εύκολη. Σύμφωνα με την προαναφερόμενη νομολογία για τον δημοσιογραφικό λόγο, ο σκοπός εξύβρισης διαπιστώνεται από τον τρόπο εκδήλωσης της εξυβριστικής συμπεριφοράς, όπως όταν η συγκεκριμένη παρουσίαση δεν ήταν πραγματικά αναγκαία για να αποδοθεί αντικειμενικά το περιεχόμενο της σκέψης του συγγραφέα, ή για να εκπληρωθεί ο σκοπός του δικαιολογημένου ενδιαφέροντος. Επίσης διαπιστώνεται όταν ένας δημοσιογράφος παρότι γνώριζε την αναλήθεια γεγονότων

¹⁷⁹⁵ Για τη σχετική ανάλυση βλέπε Sarmas I, *The fair balance. Justice as an equilibrium setting exercise*, ο.π., σελ.149.

¹⁷⁹⁶ Τα όρια του επιτρεπτού της ανοχής της προσβλητικής έκφρασης είναι η έκφραση που περιέχει κακόβουλη προσβολή συγκεκριμένου ανθρώπου. Ράμμος Χ., *Με αφορμή τα γεγονότα στο Charlie Hebdo. Προβληματισμοί γύρω από τη ελευθερία έκφρασης και τα όριά της στις δύσκολες περιπτώσεις με βάση τη νομολογία το ΕΔΔΑ*, ΔίΜΕΕ 1/2015, σελ. 38-53, σελ 46.

¹⁷⁹⁷ Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ο.π., σελ. 1280. Όπως σημειώνεται η αναγνώριση της καταχρηστικής άσκησης ως όριο των ατομικών δικαιωμάτων στο άρθρο 25 Σ. έχει αστικοδικαϊκή προέλευση. Μανιτάκης Α., *Η τριτενέργεια, μια περιττή για την ελληνική έννομη τάξη έννοια*, ο.π., σελ 302-303.

¹⁷⁹⁸ Τσακουράκης Σ., *Θρησκεία κατά τέχνης*, ο.π., σελ.195.

¹⁷⁹⁹ Τσακουράκης Σ., *Θρησκεία κατά τέχνης*, ο.π., σελ. 210-212.

¹⁸⁰⁰ Κιούπης Δ., *Προσβολές της Τιμής. Η εξύβριση*, ο.π., σελ.206

που αφορούσαν ένα πρόσωπο, παραταύτα επέλεξε να προχωρήσει στην παρουσίαση για να προσβάλει την τιμή άλλου.

Στις περιπτώσεις που ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι μετέφερε πιστά μια πραγματική ιστορία μπορούν να ακολουθηθούν τα ίδια κριτήρια. Όμως στις περιπτώσεις των έργων που προστίθενται φανταστικά γεγονότα και πρόσωπα σε μια πραγματική ιστορία, ο δικαστής καλείται να ερευνησει τις προθέσεις ενός καλλιτέχνη επί επιλογών παρουσίασης ενός λογοτεχνικού χαρακτήρα¹⁸⁰¹. Όμως όπως φαίνεται σε προηγούμενες υποθέσεις μόνο η δυσφημιστική φύση της παρουσίασης ενός χαρακτήρα σε ένα μυθοπλαστικό έργο μπορεί να ερμηνευτεί ως απόδειξη του σκοπού εξύβρισης όπως στην περίπτωση του μυθιστορήματος του Klaus Mann «Mefisto. Το μυθιστόρημα μιας καριέρας» και στην υπόθεση Bindrim.

Πράγματι η διαπίστωση της δυσφημιστικής παρουσίασης μπορεί να οδηγήσει σε υποκειμενικές ερμηνείες για τα κακόβουλα κίνητρα του συγγραφέα και το έργο να εκπέσει της προστασίας της ελευθερίας της τέχνης. Σε αυτό έχει συμβάλει και το γεγονός ότι τα κριτήρια για το προσδιορισμό του σκοπού του δικαιώματος. Γι' αυτό σημειώνεται ότι η αναγνώριση της συνταγματικής κατοχύρωσης της ελευθερίας της τέχνης και η δογματική της ένταξη στους λόγους άρσης αδικού δεν επιλύουν το ουσιαστικό πρόβλημα. Η ύπαρξη και μόνον ενός λόγου άρσης του αδικού δεν σημαίνει ότι αίρεται πάντοτε το άδικο. Το άδικο αίρεται μόνο όταν υφίστανται ορισμένες ειδικότερες προϋποθέσεις. Θα πρέπει να αναζητηθεί τι ήθελε να εκφράσει και τι τελικώς εξέφρασε ο καλλιτέχνης. Η κατανόηση της εξυβριστικής συμπεριφοράς θα γίνει με κριτήριο τον μέσο άνθρωπο, ή κάποια κατηγορία πεπαιδευμένου κοινού ειδημόνων κτλ. Το καλλιτεχνικό έργο θα πρέπει να ερμηνεύεται βάσει των καλλιτεχνικών αξιώσεων που εγείρει. Το νόημα να αναζητάται με μια συνολική ερμηνεία του έργου και όχι σε μια απομόνωση τμημάτων του. Θα πρέπει να γίνεται με βάση τα επικοινωνιακά συμφραζόμενά του.

Για αυτό προτείνεται ως ορθότερη είναι η αναζήτηση του ορίου που μπορεί να γίνει ανεκτή η άσκηση της καλλιτεχνικής ελευθερίας. Όπως υποστηρίζεται, ο σκοπός εξύβρισης στην περίπτωση της καλλιτεχνικής δημιουργίας αποδεικνύεται όταν η τιμή του προσώπου προσβάλλεται τόσο έντονα ώστε η ελευθερία της τέχνης υποχωρεί έναντι αυτής¹⁸⁰². Προτείνεται δηλαδή η διερεύνηση του σκοπού εξύβρισης να

¹⁸⁰¹ Για να αποδειχθεί ο σκοπός εξύβρισης προτείνονται τα εξής στην αμερικανική θεωρία: Όταν δεν χρησιμοποιείται το πραγματικό όνομα, θα πρέπει να αποδειχτεί ότι ο ενάγων και ο συγγραφέας γνωρίζονταν, ότι υπήρχε μια δυσάρεστη εμπειρία στη σχέση τους πριν τη συγγραφή του βιβλίου, ότι ο συγγραφέας δημιούργησε το χαρακτήρα διαφορετικά από τους άλλους χαρακτήρες του έργου του δημιουργώντας επίτηδες ομοιότητες. Μια διαφορετική διαμόρφωση ενός χαρακτήρα μπορεί να αποδειχτεί από παλιότερες εκδοχές του κειμένου πριν προκύψει η δυσάρεστη εμπειρία με το συγκεκριμένο πρόσωπο. Όταν παραδέχεται ο συγγραφέας ότι εμπνεύστηκε από ένα πραγματικό πρόσωπο αλλά έκανε αλλαγές, τότε για να αποζημιωθεί αν είναι δημόσιο πρόσωπο πρέπει να αποδείξει ότι ο συγγραφέας με πραγματικό δόλο δεν έκανε προσπάθειες να τα μεταμφιέσει ώστε να μην αναγνωρίζεται. Αν είναι ένα ιδιωτικό πρόσωπο θα πρέπει να αποδείξει ότι ο συγγραφέας με απλή αμέλεια δεν έκανε προσπάθειες ώστε να μην αναγνωρίζεται. Αν ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι είχε ξεχάσει το πραγματικό πρόσωπο, τότε ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει ότι ο λογικός συγγραφέας θα θυμόταν τον ενάγοντα για να τον περιγράψει όπως τον περιέγραψε ο εναγόμενος συγγραφέας και ότι η σχέση ήταν τόσο στενή που δύσκολα θα τον ξεχναγε. Σε περίπτωση συμπτωματικής χρήσης του ονόματος ενός υπαρκτού προσώπου, ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει ότι ο συγγραφέας δεν έκανε ούτε μια μικρή έρευνα σε τηλεφωνικούς καταλόγους για να διαπιστώσει την ομοιότητα. Στην περίπτωση του *faction* ο ενάγων θα πρέπει να αποδείξει ότι ο λογικός αναγνώστης αντιλήφθηκε με κυριολεκτικό τρόπο όσα αναγράφονταν στο βιβλίο και αναφέρονταν στον ίδιο. Franklin, M. A., *Fiction, Libel, and the First Amendment*, ο.π., σελ. 279 και Franklin, M. A. and Trager R., *Literature and Libel*, 4 Comm/Ent L.S. 205 (1981-1982), σελ.222 επ.

¹⁸⁰² Κιούπης Δ., *Προσβολές της Τιμής. Η εξύβριση*, ο.π. σελ.203. Αντίστοιχα στην αγγλοσαξωνική θεωρία υποστηρίζεται ότι για να εξεταστεί μια αγωγή δυσφήμισης μέσω μυθοπλασίας, ο ενάγων

περιοριστεί στην ένταση και στο βαθμό προσβολής της τιμής. Προτείνεται κατ'ουσίαν η κρατούσα νομολογιακή πρακτική της στάθμισης μεταξύ των δυο δικαιωμάτων το όριο της προσβολής ενός πυρήνα του δικαιώματος της τιμής ως προσβολή της αξιοπρέπειας.

2. Διερευνώντας το όριο του λόγου για τον «άλλον».

Παράπανω τέθηκε πολλαπλώς το ερώτημα αν η δικαστική τεχνική της κατηγορικής όσο και της *in concreto* στάθμισης που ακολουθείται στις προαναφερόμενες έννομες τάξεις επιτυγχάνει μια δίκαιη επίλυση της διαφοράς. Αμφισβητείται ότι τα αντικρουόμενα συμφέροντα έχουν την καλύτερη δυνατή δικαυκή μεταχείριση. Από τη μια μεριά οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι υφίστανται λογοκρισία από τις εξοντωτικές αποζημιώσεις και απαγορεύσεις κυκλοφορίας βιβλίων και αυτολογοκρισία από ένα ασαφές πλέγμα κριτηριών που δεν επιτρέπει την εκ των προτέρων πρόβλεψη μιας νόμιμης χρήσης μιας πραγματικής ιστορίας και από την πλευρά των θιγόμενων προβάλλεται και μια νομική αξίωση βαθιάς ηθικής τάξης και ότι αισθάνονται ανίσχυροι έναντι ισχυρών συγγραφέων.

Πριν από οποιαδήποτε πρόταση για μια δικαιότερη επίλυση της διαφοράς θα ερευνηθούν τα επιχειρήματα και θέσεις των αντικρουόμενων πλευρών. Ειδικότερα θα εντοπιστούν οι αξιώσεις που προβάλλει σε ένα πρόσωπο για την προστασία της προσωπικής του ιστορίας. Επίσης θα ερευνηθεί πως οι ίδιοι λογοτέχνες, που αναλαμβάνουν ένα τέτοιο εγχείρημα πραγμάτευσης μιας πραγματικής ιστορίας ζωής, αντιλαμβάνονται τα ηθικά διλήμματα ενώπιον των οποίων βρέθηκαν και πως επιλέγουν να αφηγηθούν την ιστορία του άλλου. Θα γίνει αναφορά και στις απόψεις εν γένει της καλλιτεχνικής κοινότητας, η οποία προβληματίζεται από αυτό το νέο φαινόμενο ολοένα και μεγαλύτερης χρήσης πραγματικών ιστοριών από την τέχνη, όπως επίσης και η φιλοσοφική προσέγγιση αυτών των ζητημάτων. Απώτερος στόχος είναι να διαπιστωθεί αν υπάρχει ένα όριο αφήγησης μιας προσωπικής ιστορίας που θα πρέπει να σέβεται ένας καλλιτέχνης και αν η εξειδίκευση αυτού του ορίου τελικά προστατεύει αποτελεσματικότερα αυτού του είδους την καλλιτεχνική δημιουργία.

2.1. Σχέση ηθικής και λογοτεχνίας.

Διαφορετικές προσεγγίσεις της σχέσης τέχνης και ηθικής έχουν υποστηριχθεί από την σύγχρονη ηθική φιλοσοφία. Σύμφωνα με την πρώτη προσέγγιση, η οποία άπτεται του καλλιτεχνικού αυτονομισμού, ο καλλιτεχνικός λόγος είναι εκτός των ορίων του ηθικού λόγου και το έργο δεν μπορεί να αποτελέσει κριτήριο ηθικής αξιολόγησης. Στη δεύτερη προσέγγιση, εκείνη του καλλιτεχνικού μοραλισμού, τίθεται ως κριτήριο αν η καλλιτεχνική δραστηριότητα υπηρετεί ηθικές αξίες όπως την αίσθηση ενός κοινού βίου μεταξύ των ανθρώπων. Για την τρίτη προσέγγιση από τη σύγχρονη φιλοσοφία αυτής της σχέσης, υπάρχουν ηθικά όρια ως προς τα μέσα που μπορεί να χρησιμοποιεί ένας καλλιτέχνης για να εκφραστεί ή για να εμπνευστεί. Μια αξιόπιστη ένδειξη για την παρουσία μιας ηθικά ενδιαφέρουσας κατάστασης είναι η καταφατική απάντηση στο ερώτημα αν βλάπτεται κανείς. Η πρόκληση βλάβης καθιστά την πράξη του καταδικαστέα και τον ίδιο ηθικά υπεύθυνο. Δεν επιτρέπεται

πρώτα θα πρέπει να αποδείξει ότι το έργο τέχνης δημιουργήθηκε για να τον βλάψει και ότι πράγματι τον έβλαψε. Αφού αποδειχθούν οι δυο προϋποθέσεις, τότε το δικαστήριο θα αποφασίσει αν έχει μεγαλύτερη αξία για την κοινωνία το εν λόγω μυθιστόρημα ή η φήμη του συγκεκριμένου προσώπου. Kearns P., *The legal concept of art*, ο.π., σελ.203.

εν γνώσει του να βλάψει κάποιον άμεσα και σοβαρά ακόμα και αν αργότερα δικαιωθεί αισθητικά για αυτή του την επιλογή. Αυτός είναι ο γενικός κανόνας αλλά κάθε περίπτωση θα πρέπει να εξετάζεται ξεχωριστά¹⁸⁰³. Σύμφωνα με μια τέταρτη προσέγγιση, είναι αναγκαία μια στρατηγική για την επίτευξη μιας ικανοποιητικής εναρμόνισης μεταξύ τέχνης και ηθικής που θα στηρίζεται στην αναζήτηση του σημείου συνάντησής τους¹⁸⁰⁴. Όπως σημειώνει ο Wittgenstein στο διάσημο φιλοσοφικό του έργο «Tratatus (1921) «*Το έργο τέχνης είναι το αντικείμενο θεωρούμενο υπό το πρίσμα της αιωνιότητας και η καλή ζωή είναι ο κόσμος θεωρούμενος υπό το πρίσμα της αιωνιότητας. Αυτός είναι ο δεσμός ανάμεσα σε τέχνη και ηθική*»¹⁸⁰⁵.

Αντίστοιχα διαφορετικές προσεγγίσεις αυτής της σχέσης και του συγκεκριμένου ερωτήματος εκφράζουν και οι συγγραφείς τους ήρωές τους. Στο μυθιστόρημα «*Ελίζαμπεθ Κοστέλο*» του Κούτσι, την ηρωίδα- συγγραφέα- alter ego του ίδιου- ρωτά ο γιος της: «*Υπάρχει μια διαφορά ανάμεσα στο να καθαρίζεις τα ζώα και να τα παρατηρείς όταν κάνουν τη δουλειά τους*»... «*Σε ρωτώ για το δεύτερο, όχι για το πρώτο. Δεν δικαιούνται τα ζώα μια ιδιωτική ζωή, τόσο όσο τη δικαιούμαστε κι εμείς*»». Εκείνη απαντά: «*Όχι αν ζουν σε ζωολογικό κήπο*», «*Όχι αν αποτελούν μέρος ενός θεάματος. Από τη στιγμή που έχεις ρόλο σ' ένα θέαμα, παύεις να έχεις ιδιωτική ζωή. Εν πάση περιπτώσει, ζητάς την άδεια των αστεριών για να τα παρατηρήσεις με το τηλεσκόπιό σου; Τι έχεις να πεις για την ιδιωτική ζωή των αστεριών*»». Ο διάλογος συνεχίζεται ως εξής: «*Μητέρα, τα αστέρια είναι άμορφες συμπαγείς μάζες από πέτρα*». «*Είναι; Νόμιζα ότι είναι ίχνη φωτός που έχουν ζωή εκατομμυρίων χρόνων*»¹⁸⁰⁶.

Ταυτόχρονα οι συγγραφείς αναγνωρίζουν ότι γράφοντας για πρόσωπα και καταστάσεις της πραγματικότητας έρχονται αντιμέτωποι με ηθικά διλήμματα και βρίσκονται αντιμέτωποι με μια προσωπική δοκιμασία προκειμένου να μη προκαλέσουν μια αφόρητη οδύνη σε κάποιον οικείο τους. Ο Φίλιπ Ροθ περιγράφει στο πρώτο του μυθιστόρημα του με τίτλο «*Ο συγγραφέας φάντασμα*» (1979) αυτό το δίλημμα ενός νεαρού συγγραφέα να πληγώσει την οικογένειά του γράφοντας την ιστορία της ή να θυσιάσει την κύρια πηγή της έμπνευσής του¹⁸⁰⁷.

Πολλούς συγγραφείς απασχολεί το ερώτημα είναι αν μπορούν να αντλήσουν από τις ερωτικές τους σχέσεις με το φόβο ότι οι πρώην ερωτικοί σύντροφοι θα θεωρήσουν ότι πρόδωσαν τη σχέση οικειότητας που είχε αναπτυχθεί μεταξύ τους. Ο Φίλιπ Ροθ είναι ένας από αυτούς που καθιστά θεματική της μυθοπλασίας του αυτού του είδους τα διλήμματα. Αλλά δεν είναι ο μόνος μεταξύ αυτών των συγγραφέων είναι και ο Hanif Kureishi, Raymond Carver, η Alice Munro¹⁸⁰⁸.

¹⁸⁰³ Για τα ηθικά ερωτήματα που αφορούν διάφορες όψεις της καλλιτεχνικής δημιουργίας βλέπε Βιρβιδάκης Σ., Παιονίδης Φ., *Αισθητική, Τέχνη, Ηθική*, σε συλλογικό τόμο Π. Χριστοδουλίδης (επιμ), *Αισθητική και θεωρία της τέχνης*, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα 1994, σελ.37.

¹⁸⁰⁴ Βιρβιδάκης Σ., *Αισθητική και θεωρία της τέχνης*, ο.π., σελ.31.

¹⁸⁰⁵ Wittgenstein L., *Αφορισμοί και εξομολογήσεις*, μτφ. Κωβαίος, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα 1993, σελ. 166.

¹⁸⁰⁶ Coetzee, *Ελίζαμπεθ Κοστέλο*, μτφ. Β. Καραγιώργος, εκδ. Διήγησθ 2003.

¹⁸⁰⁷ Περιλαμβάνεται στο βιβλίο «*Ζούκερμαν δεσμώτης: Τριλογία και επίλογος*» μτφ. Σπύρος Βρετός, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2004.

¹⁸⁰⁸ Τα έργα αυτά ανήκουν στο είδος της αυτοβιογραφικής μεταμυθοπλασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι μυθιστόρημα «*Παντρεύτηκα έναν Κομμουνιστή*» εκδ. Πόλις, Αθήνα, 2000 στο οποίο ο Φ. Ροθ φέρεται να απαντά στην πρώην σύζυγό του Claire Bloom η οποία είχε γράψει το αυτοβιογραφικό βιβλίο «*Leaving a Doll's House*» (1996) κατηγορώντας τον ότι την εκμεταλλεύτηκε για να δημιουργήσει χαρακτήρες στα βιβλία του. Thackray R., *Roth takes novel revenge on ex-wife Claire Bloom*, Independent 10.10.1998. Προσβάσιμο σε: <http://www.independent.co.uk/news/roth-takes-novel-revenge-on-ex-wife-claire-bloom-1177502.html>. Ανάμεσα στα μυθιστορήματα στα οποία ο συγγραφέας πραγματεύεται το «μετά» μιας αντίδρασης στη μυθοπλαστική μετουσίωση ενός

Με γραφυρό τρόπο περιγράφει η συγγραφέας κεντρική ηρωίδα στο μυθιστόρημα «Όταν όλα καταρρέουν» της Nicole Krauss πως οι συγγραφείς αντιμετωπίζουν το ζήτημα της πραγμάτευσης μιας πραγματικής προσωπικής ιστορίας. Μετά την περιγραφή μιας ιστορίας μιας μητροκτονίας από ένα φίλο της χορευτή η συγγραφέας γράφει ένα διήγημα εμπνευσμένο από αυτή, το οποίο δημοσιεύει σε ένα γνωστό περιοδικό. Όπως σημειώνει: «Δεν τηλεφώνησα στον χορευτή προτού δημοσιευτεί ούτε του την έστειλα. Εκείνος την είχε ζήσει κι εγώ την είχα χρησιμοποιήσει εξωραϊζοντάς την κατά το δοκούν. Από μια μεριά αυτή είναι η δουλειά... Όταν έλαβα αντίτυπο του περιοδικού όντως αναρωτήθηκα για λίγο αν θα την έβλεπε ο χορευτής και πως θα τον έκανε να νιώσει. Δεν αφιέρωσα πολύ χρόνο σε αυτή τη σκέψη... Μετά τη δημοσίευση έπαυσα να συλλογίζομαι τη μητέρα και τα παιδιά που κάρηκαν μέσα στο αυτοκίνητο, λες και γράφοντας για αυτούς τους είχα κάνει να εξαφανιστούν»¹⁸⁰⁹.

Σε άλλο σημείο του ίδιου μυθιστορήματος η ηρωίδα αποκαλύπτει ότι εμπνεύστηκε ένα βιβλίο από την αρρώστια και το θάνατο του πατέρα της. Όπως σημειώνει: «Αλλά στις συνεντεύξεις που έδωσα για την προώθησή του, τόνισα ότι το βιβλίο ήταν μυθιστόρημα και δήλωνα την απογοήτευσή μου στους δημοσιογράφους, αλλά και τους αναγνώστες, οι οποίοι επέμεναν να διαβάζουν τα μυθιστορήματα ως αυτοβιογραφίες των δημιουργών τους, λες και δεν υπήρχε αυτό που ονομάζουμε φαντασία του συγγραφέα λες και η δουλειά του συγγραφέα ήταν η πιστή καταγραφή και όχι η τολμηρή επινόηση. Υπερασπίστηκα την ελευθερία συγγραφέα- να δημιουργεί να μεταβάλλει και να τροποποιεί, να συμπυκνώνει και να διευρύνει, να αποδίδει νόημα, να σχεδιάζει, να εκτελεί, να επηρεάζει να επιλέγει μια ζωή, να πειραματίζεται και πάει λέγοντας- και ανέφερα τα λόγια του Χένρι Τζέιμς σχετικά με την “απέραντη διεύρυνση της ελευθερίας” αυτής, της “αποκάλυψης”, όπως την αποκαλούσε, που δεν μπορεί παρά να γνωρίσει όποιος έχει κάνει μια σοβαρή καλλιτεχνική απόπειρα. Ναι, με το μυθιστόρημα που βασιζόταν στην ζωή του πατέρα μου αν όχι να πετάει, τουλάχιστον να μεταναστεύει στα ράφια των βιβλιοπωλείων όλης της χώρας εξυμνούσα την απaráμιλλη ελευθερία του συγγραφέα, την ελευθερία από κάθε ευθύνη απέναντι σε οτιδήποτε και οποιονδήποτε εκτός από το ίδιο του το ένστικτο και όραμα. Ίσως να μην το είπα ακριβώς έτσι, σίγουρα όμως άφησα να εννοηθεί ότι ο συγγραφέας υπηρετεί ένα υψηλότερο κάλεσμα αυτό που μόνο στην τέχνη και στη θρησκεία αποκαλείται αποστολή, και ότι δεν έχει το περιθώριο να ανησυχεί και πολύ για τα αισθήματα εκείνων από τη ζωή των οποίων δανείζεται. Πίστευα και ίσως εξακολουθώ να πιστεύω ότι ο συγγραφέας δεν πρέπει να περιορίζεται από τις πιθανές συνέπειες του έργου του. Δεν οφείλει υποταγή στην πεζή ακρίβεια ή στην αληθοφάνεια. Δεν είναι λογιστής ούτε έχει την υποχρέωση να μετατρέπεται σε κάτι τόσο γελοίο και εσφαλμένο όσο ένας

προσώπου και μιας σχέσης είναι το μυθιστόρημα «The Game» (1967) του A.S. Byatt που πραγματεύεται το ζήτημα των επιπτώσεων σε μια οικογένεια όταν ένα μέλος της γράφει αυτομυθοπλασία. Επίσης ο Raymond Carver στο διήγημα «Intimacy» που ανήκει στη συλλογή διηγημάτων του «Where I'm Calling from: The Selected Stories». London: Harvill, 1993 πραγματεύεται πως η πρώην σύζυγος ενός συγγραφέα τον κατηγορεί ότι επειδή μετέφερε λεπτομέρειες του γάμου τους σε ένα μυθιστόρημά του την γελοιοποίησε και την εξέθεσε. Τέλος η Alice Murno στο διήγημά της «Material» που συμπεριελήφθηκε στη συλλογή διηγημάτων της «Something I've Been Meaning to Tell You», New York, Mc Graw Hill Ryerson Limited (1974) επίσης πραγματεύεται πως μια πρώην σύζυγος ενός συγγραφέα αισθάνεται ως θύμα του από τη δημοσίευση ενός βιβλίου του με αυτοβιογραφικά στοιχεία και επιχειρεί να πει την ιστορία από τη δική της οπτική ανακαλύπτοντας τις δυσκολίες. Για ανάλυση αυτών των κειμένων βλέπε Robert Mc Gill, *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., κεφάλαιο τέταρτο και πέμπτο.

¹⁸⁰⁹ Nicole Krauss, *Όταν όλα καταρρέουν*, μτφ. Ι. Ηλιάδη, Αθήνα εκδ. Μεταίχμιο, σελ.45.

μπούσουλας ηθικής. Στη δουλειά του ο συγγραφέας είναι ελεύθερος. Στη ζωή του όμως δεν είναι»¹⁸¹⁰.

Κάποιοι συγγραφείς υπό το βάρος τέτοιων διλημάτων δηλώνουν ότι δεν γράφουν ή δεν δημοσιεύουν ένα κείμενο. Παραδέχονται ότι κράτησαν στο συρτάρι αυτοβιογραφικά κείμενα γιατί πίστευαν ότι θα πλήγωναν πολύ τους οικείους τους και υποστηρίζουν ότι τελικά δεν το μετάνιωσαν¹⁸¹¹. Η επιλογή αυτή δεν περιορίζεται σε λογοτέχνες. Η μέριμνα για να μην προκληθεί οδύνη σε έναν άλλον σταματά και άλλους καλλιτέχνες από το να συνδέσουν ανοιχτά μια πραγματική ιστορία ζωής με το έργο τους. Για παράδειγμα ο σκηνοθέτης και χορογράφος Δ. Παπαϊωάννου σε συνέντευξή του παραδέχτηκε ότι η υπόθεση του εκφοβισμού και του θανάτου ενός 20χρόνου έλληνα φοιτητή τον ενέπνευσε και τον άγγιξε βαθιά για να κάνει την παράστασή του «Μεγάλος Δαμαστής» (2017)¹⁸¹². Όμως όπως δηλώνει ο καλλιτέχνης «Αν και δεν μου αρέσει η τέχνη μου να σχολιάζει την επικαιρότητα, ως δέκτης της εποχής μου, αυτό γίνεται από μόνο του. Όπως συγκινήθηκα, σε ένα βαθύ επίπεδο, με την πρώτη φωτογραφία του σπουδαστή Βαγγέλη Γιακουμάκη, όταν είχε εξαφανιστεί. Με ενέπνευσε η χάρις αυτού του προσώπου. Επειτα, παρακολούθησα την τραγωδία, την έξαψη του Διαδικτύου, τη βιαιότητα των φίλων του, την κατάληξη του νέου σώματος στη λάσπη. Αυτός ήταν και ο πρώτος σπόρος για το καινούργιο έργο, χωρίς ωστόσο να εμφανίζεται η ιστορία - **θα ήταν μια ασέλγεια στη μνήμη του**. Όπως σπόρος ήταν οι εικόνες του ξεριζωμού των ανθρώπων, το μεγάλο κύμα τους που έσκαγε στις όχθες μας. Με συγκίνησαν σαν ένα βαθύ θρησκευτικό ρίγος, αν και δεν είμαι θρήσκος. Ο,τι όμως με αγγίζει, με ταξιδεύει, και καταλήγω σε ένα εσωτερικό τοπίο, από το οποίο πηγάζουν οι εργασίες μου και που πάντα ελπίζω να ταυτιστεί με το εσωτερικό τοπίο των συνανθρώπων μου. Να είναι ο κοινός μας τόπος»¹⁸¹³.

Επίσης ο σκηνοθέτης Π. Κοκκινόπουλος είχε παραδεχτεί ότι η γνώση αυτής της πρόκλησης οδύνης τον είχε αποτρέψει από το να δημιουργήσει ένα τηλεοπτικό επεισόδιο βασισμένο σε μια πραγματική ιστορία ζωής. Σε ερώτηση δημοσιογράφου αν επικοινωνούν μαζί του οι οικογένειες των θυμάτων των ιστοριών που τον εμπνέουν μετά την προβολή των επεισοδίων είχε σημειώσει : «Μετά την προβολή, όχι. Παλιά όμως, το 1993, όταν γύριζα την Ανατομία ενός Εγκλήματος, με είχαν πάρει

¹⁸¹⁰ Nicole Krauss, *Όταν όλα καταρρέουν*, ο.π., σελ.46-47.

¹⁸¹¹ Βλέπε για παράδειγμα τη σχετική μαρτυρία της Leslie Lehr, *Memoir or Novel? 8 Issues to Think About Before Writing Your Own Story*, *Writer's Digest*, 14.10.2014. <https://www.writersdigest.com/online-editor/memoir-or-novel-8-issues-to-think-about-before-writing-your-own-story>. Επίσης η Alice Murno, επέλεξε να μην συμπεριλάβει το διήγημα «Home» στη συλλογή «Something I've Been Meaning to Tell You» από φόβο μήπως ο πατέρας και η μητριά της προσβληθούν από την απεικόνισή τους. Επέλεξε να ενταχθεί σε μια συλλογή με διηγήματα από πολλούς συγγραφείς με την ελπίδα ότι δεν θα διαβαστεί. Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π. 219.

¹⁸¹² Σύμφωνα και με δημοσιεύματα κινητήριος ιδέα του «Μεγάλου Δαμαστή» είναι ένα πραγματικό γεγονός της επικαιρότητας, μια «τραγωδία που συγκλόνισε την Ελλάδα πριν από λίγα χρόνια, όταν ένας φοιτητής (σ.σ. Βαγγέλης Γιακουμάκης) που καταδιωκόταν από τους συναδέλφους του βρέθηκε θαμμένος στο χώμα». Τονίζεται, πως ο Παπαϊωάννου δεν αναφέρεται ποτέ άμεσα στην ιστορία, αλλά «ανασύρει από αυτήν έναν παράγοντα ζύμωσης για μια συγκλονιστική κάθοδο στην κόλαση, ένα φιλμ νουάρ πάνω στη βία που μπορεί να ασκήσει η ανθρώπινη ομάδα, αλλά κι ένα ταμπλό βιβάν γεμάτο εικόνες αναπόλησης». Βλέπε αναλυτικά Γεωργακοπούλου Β., *Ο Παπαϊωάννου καθήλωσε την Αβινιόν*, Εφημερίδα των συντακτών. 25.07.2017. Προσβάσιμο σε: <http://www.efsyn.gr/arthro/o-papaiouannoy-kathilose-tin-avinion>.

¹⁸¹³ Συνέντευξη σε Ζαχαράτου Σόνια, Δημήτρης Παπαϊωάννου, *Θέλω να δώσω κάθε σταγόνα μου στη ζωή*, ΒΗΜΑΖΙΝΟ. 02.05.2017. Προσβάσιμο σε: <http://www.tovima.gr/vimagazino/interviews/article/?aid=877112>.

τηλέφωνο οι γονείς της Ζωής Φραντζή, της οποίας ο σύζυγος την είχε κόψει κομμάτια, και με παρακάλεσαν να μην κάνω ποτέ το συγκεκριμένο επεισόδιο γιατί δεν άντεχαν να ξαναπεράσουν όλα αυτά. Δε με πίεσε κανείς, είδα όμως έναν άνθρωπο συντετριμμένο και έδωσα το λόγο μου να μην το κάνω. Λίγο καιρό μετά πέθαναν από τον καημό τους»¹⁸¹⁴.

Τέλος με αφορμή περιπτώσεις μιας αμφιλεγόμενης χρήσης μιας προσωπικής ιστορίας το ζήτημα της σχέσης τέχνης και ηθικής δημιουργεί μια συζήτηση στην καλλιτεχνική κοινότητα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το βιβλίο «Le livre brisé» (1989) του Serge Doubrovsky. Η δεύτερη σύζυγος του πέθανε με 7,2 mg αλκόολ στο αίμα της αφού είχε πει ένα μπουκάλι βότκα. Φαίνεται ότι μέθυσε μετά από την ανάγνωση ενός κεφαλαίου από το βιβλίο στο οποίο αποκάλυπτε λεπτομέρειες της προσωπικής και κοινής τους συζυγικής ζωής. Αντίστοιχη συζήτηση έχουν δημιουργήσει και κάποια εικαστικά έργα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η δουλειά του φωτογράφου Sierra Santiago. Προκειμένου να έχει τη συγκατάθεση προσώπων για τη λήψη φωτογραφιών ακολούθησε την εξής τακτική. Παρείχε εκδιδόμενες γυναίκες που ήταν εθισμένες στην ηρωίνη χρηματικό ποσό ισάξιο μιας δόσης προκειμένου να μπορέσει να τους κάνει μια δερματοστιξία και έπειτα να τις φωτογραφήσει. Έδωσε σε άστεγες γυναίκες το απαιτούμενο ποσό για να περάσουν μια νύχτα σε hostel προκειμένου να φωτογραφηθούν καθισμένες μπροστά σε ένα τοίχο μιας γκαλερί. Έδωσε 20 ευρώ σε εργάτες για να αυτοικανοποιηθούν μπροστά στην κάμερα. Καλλιτεχνικός του στόχος- όπως δήλωσε - ήταν να αναδείξει πόση δύναμη έχει κανείς έναντι του σώματος του άλλου σε μια κοινωνία και στον πολιτισμό μας¹⁸¹⁵. Η δουλειά του τελικά προκάλεσε εύλογα ερωτήματα σε άλλους καλλιτέχνες αν θα πρέπει να τίθενται όρια στην καλλιτεχνική ελευθερία χάριν της ηθικής¹⁸¹⁶.

2.2. Η αντιπαράθεση μέσα από λογοτεχνικά παραδείγματα.

Στο μυθιστορηματικό χρονικό «Αμίλητα Βαθιά Νερά» (2006), η συγγραφέας Ρέα Γαλανάκη πραγματεύεται την πραγματική ιστορία της απαγωγής με σκοπό το γάμο της Τασούλας Πετρακογιώργη από τον Κώστα Κεφαλογιάννη στην Κρήτη του 1950. Η ίδια η θεματική της απαγωγής στην κρητική κοινωνία αφορούσε και προσωπικά της βιώματα καθώς και η ίδια είχε εκούσια απαχθεί. Παρότι αναφέρει στο βιβλίο της αυτή την εμπειρία, σημειώνει ότι επέλεξε να μην εστιάσει στη δική της απαγωγή αλλά να ασχοληθεί με την απαγωγή της Τ. Πετρακογιώργη. Ο λόγος ήταν ότι θεώρησε ότι η απαγωγή αυτή δεν ήταν απλά μια ιδιωτική υπόθεση μεταξύ δυο ανθρώπων αλλά είχε σημαντικές κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις.

Ειδικότερα, όπως σημειώνεται και στο οπισθόφυλλο του βιβλίου, η απαγωγή δημιούργησε τεράστια αναταραχή στην Κρήτη καθώς το ζευγάρι ανήκε σε δυο αντίπαλες πολιτικά οικογένειες¹⁸¹⁷. Λίγο έλειψε να υπάρξει ένοπλη σύρραξη μεταξύ Ηρακλειωτών και Ανωγειανών, των δυο περιοχών που ζούσε αντίστοιχα η απαχθείσα και ο απαγωγέας. Για να αποφευχθεί η σύγκρουση αποφασίστηκε από τη μετεμφυλιακή συμμαχική κυβέρνηση του Σοφοκλή Βενιζέλου, η αναστολή εννέα

¹⁸¹⁴ Πάνος Κοκκινόπουλος, *Η 10η Εντολή είναι για ειδικό κοινό-Ζούμε στην Ελλάδα του φερετζέ*, συνέντευξη σε Ο. Γεωργιάτσο, Reader, 28.02.2015. Προσβάσιμο σε: <https://www.reader.gr/showbiz/panos-kokkinopoulos-sto-koolnewsgr-i-10i-entoli-einai-gia-eidiko-koino-zoume-stin-ellada>.

¹⁸¹⁵ Βλέπε Natasha Bell, *When can artists bend ethics for Art's sake?* Arty. 20.07.2018. Προσβάσιμο σε <https://www.artynet.net>.

¹⁸¹⁶ Βλέπε Natasha Bell, *When can artists bend ethics for Art's sake?*, ο.π.

¹⁸¹⁷ Γαλανάκη Ρ., *Αμίλητα Βαθιά Νερά*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη, 2006.

άρθρων του Συντάγματος, επιβλήθηκε προληπτική λογοκρισία στον Τύπο και εφαρμόστηκε στρατιωτικός νόμος στους νομούς Ηρακλείου και Ρεθύμνου.

Σε μια προσπάθεια να δοθεί μια αναίμακτη λύση, ο αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων ευλόγησε το γάμο. Οι συγγενείς της νύφης δεν αποδέχτηκαν το γάμο καθώς θεωρούσαν ότι έγινε παρά τη θέλησή της. Ο Κ. Κεφαλογιάννης συνελήφθη με την κατηγορία της παράνομης οπλοκατοχής και σύστασης συμμορίας καθώς μετά το γάμο δεν ήταν δυνατή η ποινική δίωξη του για την απαγωγή. Τόσο ο ίδιος όσο και οι στενοί του φίλοι που ήταν συνεργοί στην απαγωγή καταδικάστηκαν σε φυλάκιση μερικών μηνών. Τρεις μήνες μετά τη δεκατριάμηνη φυλάκισή του, με κοινή απόφαση του ζευγαριού, ο γάμος ακυρώθηκε. Η απαγωγή έλαβε τεράστια δημοσιογραφική κάλυψη σε διεθνές και εθνικό επίπεδο. Οι δημοσιογράφοι αναφερόνταν στην ιστορία ως μια σύγχρονη ιστορία αγάπης και τη συνέκριναν με την τραγική ιστορία στο θεατρικό έργο «Ρωμαίος και Ιουλιέτα» του Γ.Σαίξπηρ.

Αναπάντητο έμενε το ερώτημα αν η απαγωγή ήταν ακούσια ή εκούσια. Η απαχθείσα πριν και κατά τη διάρκεια του γάμου δήλωνε δημόσια ότι αποδέχεται το γάμο και έχει συναισθήματα για τον απαγωγέα της. Αμέσως μετά την ακύρωσή του, παραχώρησε συνέντευξη στην οποία δήλωνε ότι δεν τον αγάπησε ποτέ και ότι η κάθε προηγούμενη αντίθετη δήλωσή της οφειλόταν μόνο στη προσπάθειά της να αποφευχθεί η αιματοχυσία μεταξύ των δυο οικογενειών. Τα επόμενα χρόνια μίλησε ελάχιστες φορές δημόσια για την απαγωγή, με σημαντικότερη την εμφάνισή της σε εκπομπή του δημοσιογράφου Φρέντυ Γερμανού το 1980. Ο Κ. Κεφαλογιάννης μίλησε αμέσως μετά το χωρισμό δηλώνοντας ανακουφισμένος¹⁸¹⁸. Τα επόμενα χρόνια, σώπασε αλλά κατέγραψε τις μνήμες του από εκείνη την εποχή το 1959 σε ένα αυτοβιογραφικό κείμενο με τίτλο οι «Ενθυμήσεις»¹⁸¹⁹.

Η συγγραφέας επέλεξε να κάνει λεπτομερή έρευνα και να πάρει συνεντεύξεις από όσους είχαν πάρει μέρος στα γεγονότα και να μη χρησιμοποιήσει την ιστορία μόνο ως πρωτογενές υλικό για ένα μυθιστόρημα. Για τους σκοπούς της έρευνάς της παραχωρήθηκε από το γιο του Κεφαλογιάννη, καθώς ο ίδιος είχε αποβιώσει, το αδημοσίευτο ιδιωτικό του αρχείο που περιείχε και το αυτοβιογραφικό κείμενο των αναμνήσεών του από τα γεγονότα εκείνης της εποχής. Στο αρχείο αυτό βρέθηκε ένα ραβασάκι του προς την Τ. Πετρακογιώργη πριν την απαγωγή. Το ραβασάκι του επιστράφηκε με ευσύνοπτη απάντηση από την ίδια. Όπως υποστήριξε η συγγραφέας, η ιδιόχειρη απάντηση αποδεικνύει ότι η απαγωγή ήταν εκούσια και ότι η Τ. Πετρακογιώργη γνώριζε τα συναισθήματα και συναινούσε με τα σχέδια του απαγωγέα της. Κατά συνέπεια ο Κ. Κεφαλογιάννης άδικα κατηγορήθηκε ως κάποιος που ενήργησε βίαια και αυτόβουλα. Στο πλαίσιο της συλλογής στοιχείων και μαρτυριών, η συγγραφέας συνάντησε και την Τ. Πετρακογιώργη, η οποία όμως δεν της επιβεβαίωσε τα συναισθήματά της προς τον απαγωγέα και την γνωριμία τους πριν την απαγωγή¹⁸²⁰.

Το βασισμένο στην ιστορία βιβλίο εκδόθηκε το 2006 με τίτλο «Αμίλητα Βαθιά Νερά» και χαρακτηρίστηκε στο εξώφυλλο ως μυθιστορηματικό χρονικό. Στον πρόλογο του η συγγραφέας αναφέρει ότι στόχος της λογοτεχνίας (της) είναι να εμβαθύνει στο ανθρώπινο δράμα, να σταθεί πίσω από το γεγονός για να δει καθαρά τις ψυχές, τα κίνητρα, τις συγκρούσεις, τον χρόνο και τον τρόπο. Ερεύνησε τις πηγές, στοχάστηκε για τις διαφορετικές εκδοχές προσπαθώντας να αγγίξει τον ακόμη ανέγγιχτο πυρήνα. Αν και συμπάσχει με τα πρόσωπα, προσπάθησε επίσης να πάρει

¹⁸¹⁸ Ο εγκαταλειφθείς Κώστας Κεφαλογιάννης λέγει: Η αναχώρηση της Τασούλας αποτελεί απολύτρωσιν. Εφημ. Εμπρός, Κυριακή 6 Ιανουαρίου 1952, σελ. 5-6.

¹⁸¹⁹ Χαρτουλάρη Μ., *Αδικαίωτοι οι αντάρτες του έρωτα*, Εφ. Τα Νέα 4/3/2006.

¹⁸²⁰ Όπως αναφέρει, Ρ. Γαλανάκη, *Αμίλητα Βαθιά Νερά*, ο.π., σελ.405 επ.

αποστάσεις προκειμένου να γράψει το κείμενο. Τέλος αποδέχτηκε ότι η διαδικασία της γραφής δεν μπορεί παρά να υπερβαίνει έστω κατ'ελάχιστο τα πραγματικά γεγονότα.

Χαρακτηριστικά σημειώνει : *«η λογοτεχνία δεν θα ήταν τέχνη εάν δεν ήξερε ότι καμία ανθρώπινη ιστορία δεν εξαντλείται με την οποιαδήποτε καταγραφή της, λογοτεχνική ή μη, σύγχρονη της ή μεταγενέστερη»*. *Οτι δηλαδή πολλά, πάρα πολλά, μένουν αθέατα και ανείπωτα για πάντα. Κι έτσι νομίζω πρέπει: Να παραμένει πάντα η ζωή πιο πλούσια, πιο μυστική από όλες τις απόπειρες καταγραφής της»*.

Ταυτόχρονα σημειώνει ότι δεν θα ήταν τέχνη η λογοτεχνία αν ο συγγραφέας δεν διαμόρφωνε την προσωπική άποψη για όσα είχε να εξιστορήσει και δεν είχε αποδεκτεί ότι δεν θα πρέπει να υποκύψει σε πιέσεις για αποσιωπήσεις ή τροποποιήσεις των πηγών του. Το έργο του συγγραφέα - καταλήγει - ανέκαθεν υπήρξε επικίνδυνο, ο νοήμων συγγραφέας το γνωρίζει και το έχει αποδεκτεί. Τόνισε επίσης ότι ανακαλεί αυτή την ιστορία με σεβασμό στις δυο ιστορικές οικογένειες και ζητά να την συμπαθήσουν οι ζωντανοί για τα όποια ατοπήματα και να την συγχωρήσουν οι κεκοιμημένοι.

Μετά την έκδοση του βιβλίου η Τ. Πετρακογιώργη έστειλε επιστολή διαμαρτυρίας σε καθημερινή εφημερίδα¹⁸²¹. Σε αυτή αναφέρει ότι το βιβλίο την υπέβαλε σε μια δοκιμασία από την ενθύμηση και εκ νέου έκθεση παλιών και τραγικών στιγμών της ζωής της. Υποστήριξε ότι η συγγραφέας ευτέλιξε, κακοποίησε την προσωπική της ζωή, πρόδωσε την εμπιστοσύνη της διαστρεβλώνοντας γεγονότα, αποσιωπώντας πληροφορίες και δημοσιεύοντας χωρίς την άδειά της προσωπικά της δεδομένα.

Στην επιστολή σημειώνει με έμφαση ότι η συγγραφέας δεν κατόρθωσε να κατανοήσει και πραγματικά συλλάβει τη δική της εμπειρία ζωής και την εν γένει τους λόγους της συμπεριφοράς της ούτε να σεβαστεί τη μνήμη των νεκρών. Χαρακτηριστικά σημειώνει: *«Αντίθετα με όσα νομίζει, καμιά Τασούλα δεν κατάφερε, ούτε θα καταφέρει ποτέ να συναντήσει -ούτε την "πριν" ούτε τη "μετά" ούτε την "τώρα". Τόσο απορροφημένη που είναι με το να εξασφαλίσει τη "συγγραφική της επιτυχία", πατώντας με απίστευτη ασέβεια στην εξασφαλισμένη σιωπή των νεκρών και στην αξιοπρέπεια των ζωντανών, είναι βέβαιο ότι, όσες φορές και να σταθεί μπροστά της, ούτε καν θα την αναγνωρίσει. Και ασφαλώς δεν θα αξιωθεί ποτέ, ό,τι κι αν πιστεύει ή παριστάνει η ίδια, να αγγίξει την οδύνη που χάραξε τη ζωή των ηρώων του βιβλίου της. Γιατί πρέπει να ξέρει πως τα "αμίλητα νερά" που θάρρεψε ότι μπορεί να ταράξει, δεν τα σώπασε ούτε ο φόβος ούτε η λησμοσύνη ούτε η ντροπή ούτε το ψέμα. Τα σώπασε ο σεβασμός για το βαθύ, αληθινό πόνο πολλών ανθρώπων. Αυτός και μόνον. Και αυτό δεν χρειάζεται να προστρέχει, όπως έκανε, σε γνώμες ψυχιάτρων η κυρία Γαλανάκη για να το κατανοήσει. Χρειάζεται απλώς να διαθέτει την απαιτούμενη ποιότητα για να το αναγνωρίσει και να το σεβαστεί. Χρειάζεται επίσης να μην έχει βρεθεί να αποφασίσει για τη ζωή ή το θάνατο άλλων και να ξέρει να σταθεί με δέος μπροστά στην τιμή και την οδύνη τους»*.

Η συγγραφέας απάντησε με επιστολή της υπερασπιζόμενη την ελευθερία της τέχνης¹⁸²². Χαρακτηριστικά σημείωσε ότι *«Το καθήκον της τέχνης, όπως έχει υποστηρίξει και ο Μίλαν Κούντερα, δεν είναι να καταγράφει σαν ένας μεγάλος υπομονετικός καθρέπτης όλες τις εμπειρίες, τις παραλλαγές και τις άπειρες επαναλήψεις της ιστορίας. Το καθήκον της λογοτεχνίας και γενικά της τέχνης είναι να δημιουργεί δική της ιστορία. Η τέχνη είναι ελευθερία. Απόλυτη, απεριόριστη ελευθερία και*

¹⁸²¹ Για το βιβλίο «Αμίλητα, βαθιά νερά», που έχει θέμα του τη γνωστή απαγωγή του 1950, *Τασούλα κατά Γαλανάκη*, Ελευθεροτυπία 27.03.2006.

¹⁸²² Γαλανάκη Ρ., *Η τέχνη είναι απόλυτη-απεριόριστη ελευθερία*, Εφ. Ελευθεροτυπία 28.03.2006.

συνεπώς δεν επιδέχεται περιορισμούς... Ένα μυθιστόρημα που αξιοποιεί και οργάνει ένα ιστορικό-αρχαιολογικό υλικό δεν επιδιώκει την αναπαράσταση της πραγματικότητας, αλλά τη δημιουργία ενός αληθοφανούς κόσμου, όπου ο συγγραφέας καταθέτει σκέψεις, ιδέες και το πιστεύω του και ο αναγνώστης εμπλουτίζει με το υλικό αυτό τον δικό του πνευματικό και ψυχικό κόσμο».

Σημειώνει ότι επιχείρησε μια πολυπρισματική προσέγγιση της απαγωγής και όσων γεγονότων επακολούθησαν θεωρώντας ότι μπορεί να απαλλάξει τους ανθρώπους που βίωσαν εκείνα τα γεγονότα από ενοχές. Επιχειρήματα επί όσων της καταλογίζονται μπορεί να αντληθούν από το ίδιο το μυθιστορηματικό χρονικό και όσα αναφέρει εκεί για τις επιλογές της αλλά και από τις συνεντεύξεις της με αφορμή το βιβλίο. Μετά από έρευνα σε αρχεία εφημερίδων της εποχής και συζητήσεις με όσους έζησαν την ιστορία και επιστρατεύοντας την *εντιμότητα* του ερευνητή κατέληξε σε ένα μυθιστορηματικό χρονικό σφραγισμένο με τη γενναιοδωρία της κάθαρσης¹⁸²³.

Η διαμάχη δεν οδηγήθηκε στα δικαστήρια. Η Τ. Πετρακογιώργη στην δημόσια επιστολή της επισήμαινε ότι θα στρεφόταν κατά της συγγραφέως μόνο αν υπήρχε μεγαλύτερη έκθεση της ιστορίας της ζωής της όπως στην περίπτωση που το βιβλίο μεταφερόταν στην μικρή ή μεγάλη οθόνη. Αλλά η δημοσίευση των επιστολών προκάλεσε μια δημόσια συζήτηση στην οποία συμμετείχαν καλλιτέχνες, δημοσιογράφοι και κριτικοί λογοτεχνίας¹⁸²⁴. Τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν από τις δυο πλευρές θυμίζουν τα επιχειρήματα που προβάλλονται στα δικαστήρια από τους διαδίκους¹⁸²⁵.

Όσοι υποστήριζαν την συγγραφέα τόνισαν τη συμβολή του βιβλίου στην με ακρίβεια εξιστόρηση μιας ιστορίας που διατηρεί μέχρι σήμερα το δικαιολογημένο ενδιαφέρον του κοινού. Η απαγωγή της Τ. Πετρακογιώργη με σκοπό το γάμο είχε λάβει εκτεταμένη δημοσιότητα την εποχή με ποικίλες κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις αποκτώντας μια ιστορική διάσταση. Ταυτόχρονα η ιστορία της απαγωγής αποτελεί μια μελέτη μιας περίπτωσης απαγωγής εκείνης της εποχής, μία μελέτη μιας ιστορικής περιόδου και των ηθών γύρω από τον άγραφο κώδικα τιμής στην κοινωνία της Κρήτης. Επίσης τονίστηκε ότι η ίδια ήταν πρόσωπο σχετικής επικαιρότητας. Είχε δεχτεί οικειοθελώς να εκτεθεί στη δημόσια σφαίρα παραχωρώντας στοιχεία στην πρόσφατη δημοσιογραφική έρευνα και με αυτό τον τρόπο συναίνεσε ώστε να ανανεωθεί το ενδιαφέρον του κοινού για την ιστορία¹⁸²⁶.

Όσοι κριτικοί λογοτεχνίας υπερασπίστηκαν την πλευρά της θιγούσας υποστήριξαν ότι η συγγραφέας προσέβαλε το δικαίωμα επί της τιμής σε βαθμό

¹⁸²³ Γαλανάκη Ρ., *Η τέχνη είναι απόλυτη-απεριόριστη ελευθερία*, Εφ. Ελευθεροτυπία 28.03.2006.

¹⁸²⁴ Ενδεικτικά Θεοδοσοπούλου Μ., *Η υπόθεση της απαγωγής της Τασούλας, η λογοτεχνική της ανάπλαση και η ελευθερία της τέχνης*, ΤοΒήμα, 09.04.2006, Παπασπύρου Σ., *Το χρονικό μιας απαγωγής*, Ελευθεροτυπία 01.04.2006. Χαρτουλάρη Μ., *Αδικαίωτοι οι αντάρτες του έρωτα*, Τα Νέα 04.03.2006.

¹⁸²⁵ Βλέπε για τη διαμάχη μεταξύ δυο κριτικών λογοτεχνίας: Κουτσουρέλης Κ., «Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός», Πλανόδιον, Δεκέμβριος 2006, τ. 41, Αθήνα, σελ. 157 επ., Ν. Βαγενάς, «Λογοτεχνία και βιογραφισμός. Η απαγωγή της Τασούλας», Πολίτης, Φεβρουάριος 2007 τ. 152, Αθήνα, σελ. 43 επ., Κουτσουρέλης Κ., «Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στον Νάσο Βαγενά». Πολίτης τ. 153, Μάρτιος 2007, Αθήνα, σελ. 42, Βαγενάς Ν., «Για την «απαγωγή της Τασούλας», Πολίτης, Ιούλιος -Αύγουστος 2007, τ. 157, Αθήνα, σελ. 22 επ. Το περιοδικό Πολίτης είναι προσβάσιμο και διαδικτυακά σε <http://www.askiweb.eu/index.php/el/2-uncategorised/235-2015-09-17-09-57-19>.

¹⁸²⁶ Βαγενάς Ν., *Η απαγωγή της Τασούλας*, ο.π., σελ. 45. Ενδεικτικό ότι η ιστορία της απαγωγής διατηρεί το δημόσιο ενδιαφέρον του κοινού είναι ότι είχαν πρόσφατα γραφτεί κι άλλα βιβλία για την απαγωγή όπως το βιβλίο δημοσιογραφικής έρευνας του Κοντογιαννίδη Τ., *Η απαγωγή της Τασούλας*, Αθήνα, Άγκυρα, 2005.

προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας της Τ. Πετρακογιώργη παρουσιάζοντας και ερμηνεύοντας τις ιδιωτικές της πράξεις κατά τρόπο μειωτικό, χωρίς σπουδαίο λόγο. Αμφισβητήθηκε αν ο τρόπος αφήγησης εν γένει και τις συγκεκριμένες αποκαλύψεις γεγονότων ιδιωτικής φύσης ήταν δικαιολογημένες χάριν του δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού. Τέθηκαν ερωτηματικά για ποια ήταν κίνητρα της συγγραφείας για την πραγμάτευση αυτής της ιστορίας¹⁸²⁷.

Κρίσιμο ζήτημα της αντιπαράθεσης ήταν και κατά πόσο δημοσιεύτηκε νόμιμα η ιδιόχειρη απάντηση της Τ. Πετρακογιώργη που βρέθηκε στο ιδιωτικό αρχείο του Κεφαλογιάννη. Όσοι υποστήριζαν την συγγραφέα, τόνισαν ότι η απάντηση στο ραβασάκι αποτελεί μέρος ενός αρχείου που νόμιμα της παραχωρήθηκε και η δημοσίευση είχε νόμιμο σκοπό την πληροφόρηση του κοινού για την αλήθεια για ένα ζήτημα δημοσίου ενδιαφέροντος¹⁸²⁸. Όσοι υποστήριζαν την Τ. Πετρακογιώργη αντιπαρέβαλαν ότι η επιστολή ως αντικείμενο ανήκει στον αποδέκτη της επιστολής και κάτοχο αλλά το περιεχόμενο της επιστολής στην επιστολογράφο η οποία θα πρέπει να δίδει και τη σχετική συγκατάθεση για τη δημοσίευση του περιεχομένου της¹⁸²⁹.

Τα επιχειρήματα των εκατέρωθεν πλευρών δεν εξαντλήθηκαν σε ζητήματα νομιμότητας της δημοσίευσης της επιστολής και εν γένει πραγμάτευσης μιας πραγματικής ιστορίας. Αλλά ακολουθώντας και το πνεύμα των επιστολών ο μεν κριτικός λογοτεχνίας που υπερασπίστηκε την συγγραφέα σημείωσε ότι κίνητρο της ήταν να προασπιστεί την αλήθεια και τη δίκαιη μνήμη των νεκρών¹⁸³⁰. Ο δε κριτικός λογοτεχνίας που υπερασπίστηκε την Τ. Πετρακογιώργη αντιπαράταθηκε σε αυτό σημειώνοντας ότι, η επιλογή σιωπής στη ζωή για ένα ζήτημα εντέλει κρύβει ένα αίτημα σιωπής και μετά θάνατον το οποίο όποιος το θίξει, δείχνει ασεβεία προς τον νεκρό¹⁸³¹.

Μια εξίσου ενδιαφέρουσα περίπτωση διαμαρτυρίας στην απεικόνιση ιστορικού προσώπου σε μυθοπλαστικό έργο αφορά το βιβλίο της Μάρω Δούκα με τίτλο «Έλα να πούμε ψέματα» (2014) που πραγματεύεται υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα του εμφυλίου πολέμου στην Κρήτη. Η κόρη ενός ιστορικού προσώπου της αριστεράς στην Κρήτη, Γ. Τσιτήλου, έκρινε ότι το βιβλίο προσβάλλει τη μνήμη του πατέρα της και έστειλε επιστολή διαμαρτυρίας. Σε αυτή υποστήριξε ότι η συγγραφέας έκανε επιλεκτική χρήση των πηγών υιοθετώντας αποκλειστικά την άποψη του Γ. Μανούσακα χωρίς να λαμβάνει υπόψιν άλλες πηγές. Όπως σημείωσε,

¹⁸²⁷ Βλέπε Κουτσορέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στο Νάσο Βαγενά*, ο.π., σελ.47.

¹⁸²⁸ Βαγενάς Ν., *Λογοτεχνία και βιογραφισμός. Η απαγωγή της Τασούλας*, ο.π., σελ.47.

¹⁸²⁹ Κουτσορέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στο Ν. Βαγενά*, ο.π. σελ.43. Αντίστοιχα υποστηρίζεται και Harrison J., *Privacy, copyright and letters*, 3 *Elon L. Rev.* 161 (2011-2012), σελ 168. Υποστηρίζει επίσης ότι μία αδημοσίευτη ιδιωτική επιστολή που περιέχει ιδιωτικές πληροφορίες δεν θα πρέπει να προστατεύεται βάσει του δικαίου του copyright αλλά στο πλαίσιο προστασίας του δικαιώματος ιδιωτικότητας. Harrison J. *Privacy, copyright and letters*, ο.π., σελ.161 επ. Για τη ανάλυση νομολογίας αναφορικά με πότε η χρήση των αποσπασμάτων ιδιωτικών γραμμάτων με ερωτικό περιεχόμενο είναι νόμιμη και δικαιολογημένη από το επιδιωκόμενο σκοπό πληροφόρησης της κοινής γνώμης λόγω του ιστορικού χαρακτήρα των γραμμάτων και του δημοσίου ενδιαφέροντος.

Βλέπε Φωτιάδου Α., *Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου. Δικαστικές τεχνικές κα ελευθερία του λόγου σε Η.Π.Α. και στην Ελλάδα*, ο.π., σελ.237 επ. Για περιπτώσεις πρόσβασης καλλιτεχνών σε αρχεία και δημοσίευση επιστολών που το περιεχόμενο τους μπορεί να θίγει την προσωπικότητα βλέπε Κουτσορέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στο Νάσο Βαγενά*, ο.π., σελ. 43 επ.

¹⁸³⁰ Βλέπε Βαγενάς Ν., *Λογοτεχνία και βιογραφισμός, Η απαγωγή της Τασούλας*, ο.π., σελ. 46 επ.

Βαγενάς Ν., *Για την απαγωγή της Τασούλας*, περιοδικό Πολίτης Ιούλιος Αύγουστο 2007, σελ. 26 επ.

¹⁸³¹ Βλέπε Κουτσορέλη Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στο Νάσο Βαγενά*, ο.π., σελ.45.

«γεγονός που είναι παραπλανητικό για τον αναγνώστη, ο οποίος διαβάσει με ένα μυθιστόρημα ταυτόχρονα όμως, στο μέτρο που τα πρόσωπα αναφέρονται με όνομα και επώνυμο, διαμορφώνει ορισμένη αντίληψη για τα ίδια και το ρόλο τους... Είναι προφανές ότι είναι δικαίωμα της κ. Δούκα να υιοθετήσει όποια εκδοχή θέλει, πιστεύω όμως ότι εφόσον στην μυθοπλασία της εμπλέκει και υπαρκτά πρόσωπα, ονοματίζοντας τα, είναι ηθικό και πρέπει να ενημερώσει το αναγνωστικό κοινό της για τις επιλογές και προτιμήσεις της. Ως κόρη του Γιώργου Τσιτήλου δεν με ενδιαφέρει κανενός είδους αιογραφία του πατέρα μου, αντιθέτως όμως στην όποια παραποίηση και μάλιστα με τις δήθεν εulογίες των γραπτών μαρτυριών. Στο συγκεκριμένο βιβλίο θεωρώ ότι πολλές αναφορές στις δραστηριότητες και στην προσωπικότητα του πατέρα μου προσβάλλουν, χωρίς τεκμηρίωση, τη μνήμη του».

Στην επιστολή απάντησε η συγγραφέας Μ. Δούκα σημειώνοντας ότι πολλά αποσπάσματα του βιβλίου αποδεικνύουν ότι η χρήση των πηγών δεν είναι ούτε επιλεκτική ούτε μονόπλευρη. Σημειώνει επίσης ότι «Γίνεται απολύτως σαφές από τις πρώτες σελίδες της αφήγησης ότι ο φανταστικός αυτοαμυνίτης ήρωάς μου, που καλείται να συνομιλήσει και να συνυπάρξει με τα υπαρκτά πρόσωπα της εποχής του, υιοθετεί ως *alter ego*, λόγω συγκυριών αλλά και του νεαρού της ηλικίας, τη ματιά του Γιάννη Μανούσακα. Χωρίς όμως να τυφλώνεται, να ωραιοποιεί, να στρογγυλεύει, να κουκουλώνει, να αποσιωπά».

Κατά την άποψη της συγγραφέως η προσωπικότητα του Γ. Τσιτήλου, φανερώνεται μέσα από την οπτική του μυθοπλαστικού Μ. Αποστολάκη *alter ego* του Γ. Μανούσακα αλλά δεν μειώνεται. Όπως χαρακτηριστικά προσθέτει: «Ούτε και προσβάλλεται η μνήμη του. Τουναντίον, θα έλεγα, δικαιώνεται. Εκτός κι αν διαβάζουμε επιλεκτικά, αποστερώντας λέξεις και φράσεις από τη συγκίνηση και το πάθος τους, αποκόβοντας νοήματα και απόψεις από τον ζωτικό χώρο τους, εμμένοντας σε εικόνες, αντιλήψεις και φήμες, οι οποίες λίγο παρακάτω σχολιάζονται, ελέγχονται, ανατρέπονται, αμφισβητούνται¹⁸³²».

Με άλλα λόγια η συγγραφέας σημειώνει επίσης ότι στόχος της ήταν να μην αδικήσει κανέναν και ότι θεωρεί ότι εντέλει καταφέρνει να δικαιώσει τις ιστορικές προσωπικότητες της εποχής. Σε συνέντευξή της σημειώνει ότι σκοπός της λογοτεχνίας είναι ότι «η λογοτεχνία σε σχέση ή και σε αντίθεση με την Ιστορία μπορεί να "κεντήσει" το γεγονός επάνω στον "καμβά-άνθρωπο" ή και αντίστροφα. Είναι, δηλαδή, σε θέση να ενσωματώσει το γεγονός στο βίωμα, να το εξανθρωπίσει»¹⁸³³.

Αντίστοιχα υποστηρίζει και ο Χρήστος Χωμενίδης για το μυθιστόρημά του «Νίκη», στο οποίο πραγματεύεται την πολιτική ιστορία στις δεκαετίες του 30' έως 60' μέσα από τη μυθιστορηματική βιογραφία της μητέρας του. Στον πρόλογο ο συγγραφέας σημειώνει: «Η Νίκη Αρμάου είναι βασισμένη στη μάνα μου, Νίκη Νεφελούδη. Η Νίκη Αρμάου όμως είναι μυθιστορηματικό πρόσωπο. Το ίδιο συμβαίνει με όλους όσοι παρελαύνουν στις σελίδες του παρόντος βιβλίου. Αποτελούν τις αντανάκλασεις ανθρώπων, οι οποίοι έζησαν και έδρασαν στ' αλήθεια, σε έναν κόσμο μυθοπλασία. Ως συγγραφέας, μένω πιστός όχι στο γράμμα αλλά στο πνεύμα της ιστορίας του καθενός. Και της Ιστορίας. Ανασυνθέτω τα γεγονότα, αυθαιρετώντας ενίοτε καλλιτεχνικά, με τη φιλοδοξία να φτάσω μέχρι το μεδούλι τους. Να ανακαλύψω

¹⁸³² Για το περιεχόμενο της επιστολής βλέπε: Για το βιβλίο της Μάρω Δούκα. *Επιστολή της Σ. Τσιτήλου και απάντηση της Μ. Δούκα*, Εφημερίδα Αυγή 21.12.2014. Προσβάσιμο σε: <http://www.avgi.gr/article/10976/5158555/gia-to-biblio-tes-maros-douka>.

¹⁸³³ Δούκα Μ., *Οι ιδέες δεν είναι να τις ξεσκονίζουμε στο ράφι. Συνέντευξη σε Μπέκο Γ.*, εφημ. *Το Βήμα* 29/6/2014. Προσβάσιμο σε <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=610509>.

τη βαθιά ουσία τους. Και αγωνιώ, από την αρχή έως το τέλος, να μην υποτιμήσω και να μην **αδικήσω** κανέναν»¹⁸³⁴.

2.3. Εμβαθύνοντας. Κατευθύνσεις από την ηθική φιλοσοφία.

Συνοψίζοντας τα επιχειρήματα της διαμάχης η Τ. Πετρακογιώργη θεώρησε ότι η συγγραφέας δεν σεβάστηκε την οδύνη τόσο της ίδιας άλλα και όσων συμμετείχαν σε αυτή την –όπως η ίδια τη χαρακτηρίζει- τραγική ιστορία των νιάτων της. Θεώρησε άκρως προσβλητική την απόδοση σε κείνη συναισθημάτων και σκέψεων με αντιπαραβολή τους προς την «αλήθεια». Θεώρησε ότι δεν κατανόησε την εμπειρία της ζωής της. Η συγγραφέας στην απαντητική επιστολή της δεν προέτασε μόνο την απόλυτη προστασία της τέχνης για την χρήση μιας πραγματικής ιστορίας. Ταυτόχρονα υποστήριξε ότι το αυτοβιογραφικό κείμενο του απαγωγέα ενσωμάτωνε ένα αίτημα δίκαιης μνήμης σε αναμονή. Στόχος της είναι να μην αποσιωπηθεί η εκδοχή της ιστορίας του απαγωγέα, να μη λησμονηθεί το δίκιο του, να δικαιωθεί μετά το θάνατο εκείνος που άδικα λοιδωρήθηκε και δυσφημίστηκε κατά τη διάρκεια της ζωής του. Η δικαίωση αφορά τόσο τον ίδιο όσο και τους συντρόφους του που άδικα καταδικάστηκαν και θεωρήθηκαν συνένοχοι ενός απαγωγέα. Η συγγραφέας με άλλα λόγια ανέλαβε το ρόλο να αποδώσει δίκαιη μνήμη θεωρώντας ότι η έρευνά της προσέγγισε με ένα κριτικό και αντικειμενικό τρόπο τα συμβάντα εκείνης της εποχής.

Σε αυτή την υποχρέωση λόγου ως τρόπο απόδοσης δίκαιης μνήμης στον νεκρό η Τ. Πετρακογιώργη αντιπαρέβαλε τη σιωπή, το αποτύπωμα σπουδαίων πράξεων που δεν χρήζουν περαιτέρω λόγια. Χαρακτηριστικά σημειώνει: «Ξέρω όμως ότι η αληθινή ιστορία δεν γράφεται από λόγια καιροσκοπών και φιλόδοξων "χρονικογράφων", αλλά από πράξεις ανθρώπων σπουδαίων, σαν αυτούς που κοιμούνται γαλήνιοι εκεί κάτω στην Κρήτη, κι ας μην μπορούν πια να απαντήσουν. Ίσως άλλωστε και να μη χρειάζεται».

Σε μια δεύτερη πιο προσεκτική ανάγνωση αυτής της διαμάχης διαπιστώνεται ότι δυο πρόσωπα που αντιπαρατίθενται δεν διαφωνούν μόνο αλλά και ομονοούν. Η συγγραφέας σημειώνει ότι η λογοτεχνία -που εκείνη πρεσβεύει -έχει επίγνωση ότι καμία ανθρώπινη ιστορία δεν εξαντλείται με την οποιαδήποτε καταγραφή της, ότι πάρα πολλά, μένουν αθέατα και ανείπωτα για πάντα γιατί η ζωή πιο πλούσια, πιο μυστική από όλες τις απόπειρες καταγραφής της. Η Τ. Πετρακογιώργη τονίζει στην επιστολή της αυτή την εγγενή αδυναμία της συγγραφέως να κατανοήσει κανείς τη θέση που βρέθηκε, τους λόγους της συμπεριφοράς και εν γένει το βίωμά της. Το όριο αφήγησης της ιστορίας της ζωής του άλλου που παραπέμπουν και οι δυο είναι η ακριβώς η μη προσοικείωση της εμπειρίας του άλλου. Επίσης μείζον ζήτημα και για τις δυο να γίνει σεβαστή η μνήμη των νεκρών και να τιμηθούν για το βίο τους.

Σε αυτό που κατ'ουσίαν διαφωνούν στο κατά πόσο επέτυχε η συγγραφέας να σεβαστεί τη διακριτή εμπειρία της ζωής της. Επίσης διαφωνούν αν ο καταλληλότερος τρόπος για να δικαιωθεί και τιμηθεί ένας νεκρός είναι ο λόγος ή η σιωπή. Αντίστοιχα οι δυο κριτικοί λογοτεχνίας διαφωνούν κατά πόσο το μυθιστόρημα «Αμίλητα Βαθιά Νερά» είναι έργο χυδαίου βιογραφισμού αλλά ομονοούν ότι ο λογοτέχνης - ο άνθρωπος των γραμμάτων - δεν δρα στο κοινωνικό κενό αλλά φέρει ευθύνη για τα γραφόμενά του και οφείλει να σέβεται ή έστω να μη θίγει αχρείαστα τους συνανθρώπους του¹⁸³⁵.

¹⁸³⁴ Χωμενίδης Χ., *Νίκη*, Αθήνα, εκδ. Πατάκη 2014.

¹⁸³⁵ Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός, Απάντηση στο Νάσο Βαγενά*, ο.π., σελ.48.

2.3.1. Το όριο της μη προσοικειώσης της εμπειρίας του άλλου.

Σε αυτή την παραδοχή του ορίου της μη προσοικειώσης της εμπειρίας του άλλου κατά την αφήγηση της ιστορίας της ζωής του άλλου ζώντα ή μη φαίνεται να ομονοούν και οι δυο σύγχρονοι φιλόσοφοι. Πρόκειται για τον Πωλ Ρικέρ και τον Ζακ Ντερριντά¹⁸³⁶. Το κατεξοχήν παράδειγμα αφήγησης της ζωής του άλλου με αξιώσεις αποκάλυψης και αποκατάστασης της αλήθειας, αντικειμενικότητας, αξιοπιστίας και με στόχο την απόδοση δίκαιης μνήμης στα πρόσωπα του παρελθόντος φέρει η ιστοριογραφία με την οποία συνομιλεί η λογοτεχνία που βασίζεται σε ιστορικά γεγονότα.

Κέντρο της σκέψης του γάλλου φιλοσόφου Πωλ Ρικέρ στο έργο του «Μνήμη, λήθη και ιστορία» είναι το παράδειγμα της ιστοριογραφίας. Σημειώνει ότι η ιστοριογραφία ως πεδίο επιστημονικής μελέτης και γνώσης μετατοπίζει τις προσωπικές εμπειρίες στο επίπεδο του δημόσιου διαλόγου. Ταυτόχρονα τους προσδίδει εγκυρότητα και ισχύ. Διευρύνει τη συλλογική μνήμη πέραν των ορίων της ιδιωτικής πραγματικής ανάμνησης. Με την έρευνα ο ιστορικός διορθώνει, ελέγχει κριτικά και ενδεχομένως απορρίπτει τη μνήμη μιας κοινότητας που επιλέγει τι να θυμηθεί και τι να ξεχάσει. Καθώς η ιστοριογραφία χρησιμοποιεί αυτού του είδους τον κριτικό έλεγχο, η μνήμη κατορθώνει και συναντά την έννοια της δικαιοσύνης¹⁸³⁷.

Σε ηθικό επίπεδο ο Ρικέρ μιλάει για ένα χρέος μνήμης προς όσους υπέφεραν στο παρελθόν. Πρόκειται για ένα χρέος που βαραίνει τους ανθρώπους του σήμερα προς τους συγκεκριμένους άλλους του παρελθόντος των θυμάτων και νεκρών του παρελθόντος προκειμένου να δικαιώσουμε τις θυσίες των θυμάτων αυτών¹⁸³⁸. Δέχεται ότι η εξιστόρηση του παρελθόντος μπορεί να πραγματώσει αυτό το χρέος. Αλλά αποδέχεται ότι έχει εγγενή όρια. Η εξιστόρηση του παρελθόντος δεν μπορεί να δια φωτίσει πλήρως όλες τις πτυχές και εκφάνσεις των ιστορούμενων γεγονότων. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει «η ιδέα μιας εξαντλητικής αφήγησης είναι μια ιδέα επιτελεστικά αδύνατη»¹⁸³⁹. Επίσης θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι υπάρχει μια λήθη ως εμπειρική συνειδητή ή ασυνείδητη οριοθέτηση της μνήμης συναρτημένη με την πεπερασμένη και ευάλωτη φύση της ανθρώπινης ύπαρξης¹⁸⁴⁰. Η λήθη αυτή διαφοροποιείται από την ενεργή και επίβουλη λήθη που αποβλέπει στην σκοπιμη χειραγώγηση και διαστρέβλωση του παρελθόντος. Επιτομή μιας τέτοιου είδους λήθης είναι οι διαφορετικές ερμηνείες από σχολές της γαλλικής ιστοριογραφίας του καθεστώτος του Βισυ¹⁸⁴¹.

Αντίστοιχα και για τον Ζακ Ντερριντά κάθε πράξη μνήμης και απόδοσης δικαιοσύνης στο παρελθόν υπόκειται σε ένα απόλυτο όριο. Εξετάζει μια διαδικασία

¹⁸³⁶ Βλέπε αναλυτικά τη σχετική συζήτηση και ανάλυση που μεταφέρεται εν συντομία εδώ σε Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ*, Νέα Εστία, 2011, τ. 1847, Αθήνα, σσ. 375-395.

¹⁸³⁷ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ*, ο.π., σελ.378 παραπέμπει σε Ρικάρ Π., *Η μνήμη, η ιστορία, η λήθη*, μτφρ. Ξενοφών Κομνηνός, Ίνδικτος, Αθήνα 2013, σελ.650.

¹⁸³⁸ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ*, ο.π., σελ 384 υποσ.12.

¹⁸³⁹ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ*, ο.π., σελ.382. Παραπέμπει σε Ρικάρ Π., *Η μνήμη, η ιστορία, η λήθη*, μτφρ. Ξενοφών Κομνηνός, Ίνδικτος, Αθήνα 2013, σελ. 579.

¹⁸⁴⁰ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ*, ο.π., σελ.385.

¹⁸⁴¹ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ*, ο.π., σελ.383.

λήθης που προερχόμενη από το απόλυτο αίτημα σεβασμού της μοναδικότητας της εμπειρίας του άλλου που φαινομενικά αντιτίθεται προς το χρέος μνήμης. Πρόκειται για τη θεμελιώδη λήθη¹⁸⁴². Το χρέος μνήμης ενέχει για τον Ντερριντά ένα αναπόδραστο κίνδυνο. Ενδέχεται κανείς να προδίδει όσους υπέφεραν στο παρελθόν την ίδια ακριβώς στιγμή που ισχυρίζεται ότι ενεργεί προς χάριν και για λογαριασμό τους. Οφείλει κανείς να καθομολογεί τον αναπόφευκτο κίνδυνο κατάχρησης της μνήμης και της ιστορίας προβάλλοντος το παράδοξο χρέος αναγνώρισης της απόστασης που χωρίζει το παρόν από το παρελθόν. Ένα χρέος λήθης με την έννοια ότι οφείλουμε να έχουμε επίγνωση ενεργά και ατομικά της μη μεταβιβασιμότητας της εμπειρίας των θυμάτων του παρελθόντος¹⁸⁴³.

Πρόκειται για ένα αίτημα αναγνώρισης του αναντικατάστατου της εμπειρίας του άλλου ένα αίτημα αποδοχής του αμεταβίβαστου και επίγνωσης του κινδύνου προσοικειώσης και συνεπώς εξουδετέρωσης της διαφορετικής αυτής εμπειρίας. Η εξουδετέρωση συνδέεται με πράξεις επιτελούμενες στο όνομα της δηθεν πιστής μνημονικο-ιστορικής πραγματικότητας. Το απόλυτο αίτημα δεν αναιρεί και δεν απάδει προς το χρέος μνήμης. Διαγράφει μια παράλληλη πορεία και κατά συνέπεια συνιστά το μοναδικό και *a priori* θεμέλιο πάνω στο οποίο μπορεί να εδραιωθεί η αξίωση του Ρικέρ για δίκαιη μνήμη και αντικειμενική ιστορία¹⁸⁴⁴.

Που εδράζεται αυτό το κοινό όριο της σκέψης και των δυο φιλοσόφων; Κι δυο εκκινούν από τη ψυχανάλυση αλλά και τη φαινομενολογία που - όπως χαρακτηρίζεται από τον σημαντικό εκφραστή της Husserl - είναι η επιστήμη της εμπειρίας. Ο λόγος είναι ότι δεν επικεντρώνεται ούτε στα αντικείμενα ούτε στα υποκείμενα της εμπειρίας αλλά στο σημείο επαφής όπου το ον και η συνείδηση συναντιούνται. Ο όρος διυποκειμενικότητα χρησιμοποιείται όταν επιχειρείται ο ορισμός της σχέσης του εαυτού με τους άλλους ως υποκείμενα εμπειριών¹⁸⁴⁵.

Για τον Heidegger, ένα υποκείμενο δεν μπορεί να ιδωθεί χωρίς τον κόσμο και τους άλλους. Κάθε ανθρώπινο ον συναντά τη διυποκειμενικότητα, μέσα στο πλαίσιο της ύπαρξής του στον κόσμο¹⁸⁴⁶. Ο M.Heidegger στο φιλοσοφικό του έργο «Είναι και ο Χρόνος» (1927) υποστηρίζει ότι για να αποκτήσει συνειδητότητα το έμβρυο για να διαχωριστεί από την τροφό του όταν βιώνει την αίσθημα της ανυπαρξίας εξαιτίας του αποχωρισμού εγκαθιδρύεται μια εμπιστοσύνη της επιστροφής παρά την απουσία της. Η ίδια η εμπειρία της ζωής του εγκαθιδρύει αυτή την εμπιστοσύνη στους άλλους. Η πίστη για τον σταθερό εξωτερικό κόσμο τις διαπροσωπικές σχέσεις δίδει και μια συμπαγή εαυτότητα. Για τον Heidegger, η σχέση μου με τον εαυτό μου, η αυτοσχεςία μου έχει το χαρακτήρα της μέριμνας για το εκάστοτε επικείμενο «Είναι μου που οφείλω να είμαι»¹⁸⁴⁷.

Ο Λεβινάς μελετά την ηθική διάσταση της σχέσης μεταξύ εαυτού και άλλου. Ασκώντας κριτική στον Heidegger σημειώνει ότι αν και ο τελευταίος αναγνωρίζει τη δυνατότητα μιας αυθεντικής σχέσης με τον άλλο, αυτή έχει τη μορφή μιας μέριμνας

¹⁸⁴² Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ, ο.π.*, σελ.376.

¹⁸⁴³ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ, ο.π.*, σελ. 387.

¹⁸⁴⁴ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικάρ, ο.π.*, σελ. 388.

¹⁸⁴⁵ Μπάλλιου Δ., *Η διυποκειμενικότητα της εμπειρίας στη θεραπεία Gestalt*, περιοδικό, Εποχή, , τ.3, Δεκεμβριος 2016, εκδ. Ευρασία, σελ. 140.

¹⁸⁴⁶ Αναλυτικά βλέπε Zavani D, *Husserl and the transcendental intersubjectivity, A response to the linguistic pragmatic critique*, μτφ. Elisabeth A. Behnke, Athens, Ohio University press, 2001.

¹⁸⁴⁷ Γ. Ξηροπαίδης, *Ο Heidegger και το πρόβλημα της οντολογίας. Από την υπερβατική φαινομενολογία του Edmund Husserl στην ερμηνευτική οντολογία του Martin Heidegger*, ο.π., σελ.84 επ.

που αφήνει τον άλλον ελεύθερο να πραγματώσει με το δικό του τρόπο την αυθεντική του ύπαρξη αδιαφορώντας ουσιαστικά για τα περιεχόμενα και τις μεθόδους αυτής της πραγμάτωσης. Στη διαδικασία συγκρότησης της αυθεντικής ύπαρξης ο άλλος δεν παίζει σχεδόν κανένα ρόλο. Για αυτό η ελευθερία, όπως τη εννοεί ο Heidegger, στηρίζεται στην αδιαφορία για τον άλλο στην εξασφάλιση ότι ο άλλος δε θα παρέμβει ενοχλητικά κατά τη διαμόρφωση της ύπαρξής μου¹⁸⁴⁸.

Απέναντι σε αυτή τη σχέση ο Λεβινάς προβάλλει την απόλυτη ευθύνη για τον άλλον στο έργο του «Ολότητα και άπειρο. Δοκίμιο για την εξωτερικότητα» (1988) όπου σημειώνει ότι η συνειδητότητα είναι μια αναγκαιότητα ενός προορισμού προς τον άλλον και όχι μια αιώνια επιστροφή¹⁸⁴⁹. Ο Λεβινάς θεωρεί ότι υπάρχει ένα όριο στη γνώση του εαυτού ως άλλου ότι δεν μπορεί κανείς να προσοικειωθεί την εμπειρία του άλλου. Επειδή υπάρχει ένα όριο στο γνωστικό επίπεδο και για αυτό ανοίγεται στο ηθικό. Επειδή δεν μπορεί ο άνθρωπος να κατανοήσει, να προβλέψει, να αντιληφθεί τον άλλον γιατί η γνώση αυτή συναρτάται με τις εμπειρίες του. Έχει μια απόλυτη ευθύνη έναντι του άλλου την οποία ο Λεβινάς συναρτά με την έννοια της δικαιοσύνης. Για κείνον η ίδια η δικαιοσύνη είναι η διαμόρφωση της σχέσης με τον άλλον¹⁸⁵⁰.

2.3.2. Η ηθική σχέση με τον άλλον.

Το δεύτερο όριο που τέθηκε από τους προαναφερόμενους συγγραφείς για την αφήγηση ιστοριών του παρελθόντος που αφορούσαν μη ζώντες ήταν η δίκαιη μνήμη. Διαφωνούν όμως κατά πόσο θα επιτευχθεί αυτή η δίκαιη μνήμη μέσω του λόγου ή μέσω της σιωπής. Ο Ζακ Ντερριντά στο φιλοσοφικό του έργο «Απομνημονεύματα του Πωλ ντε Μανν» εξετάζει την εμπειρία να μιλά κανείς εις μνήμη ενός εκλιπόντος νεκρού. Αρχικά σημειώνει ότι οι εμπειρίες και τα βιώματα του άλλου ζωντανού και νεκρού είναι a priori διαφορετικά από εκείνα του εγώ. Εάν κάτι τέτοιο δεν ισχύει ο άλλος, μετασκευάζεται σε μια εκφανση του εαυτού και η μοναδικότητά του αναιρείται. Κατά συνέπεια μια στοιχειώδης μη παρουσία, μια αρχέγονη ληθη αποτελεί το θεμέλιο κάθε ουσιαστικής σχέσης με τον άλλον και εξεικόνισης του άλλου και του παρελθόντος¹⁸⁵¹.

Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται από σχολιαστή του κειμένου, η μοναδική δυνατότητα μιας υπεύθυνης και δίκαιης μνημονικο-ιστορικής πράξης παρέχεται ή εκπορεύεται από μια ριζική λήθη η οποία θα σέβεται τον άλλον και θα έχει επίγνωση του επικείμενου και αναπόδραστου ενδεχομένου προσοικειώσης και εκμηδένισης της ετερότητάς του¹⁸⁵². Όταν εικάζει κανείς για τους λόγους που οδήγησαν έναν νεκρό σε μια πράξη υπάρχει κίνδυνος ουσιαστικά να τον αντικαταστήσει καθρεφτίζοντας τις δικές του κρίσεις, εμπειρίες, ηθικές προτιμήσεις και κρίσεις.

Ο ίδιος σχολιαστής ασκεί κριτική στη διαδεδομένη άποψη ότι ο ηθικός τρόπος να αναλάβει κανείς ευθύνη είναι μόνο μέσω του λόγου ενώ η σιωπή είναι πάντα ένοχη. Αυτή είναι η μόνη ερμηνεία ή είναι μια ερμηνεία του τρόπου ανάληψης ευθύνης που καθρεφτίζει κυρίαρχες φιλοσοφικές αντιλήψεις αλλά όχι τις πραγματικές

¹⁸⁴⁸ Ξηροπαίδης Γ., *Ε. Λεβινάς, Αυτονομία και ευθύνη*, ο.π., σελ.54.

¹⁸⁴⁹ Levinas E., *Ολότητα και άπειρο, Δοκίμιο για την εξωτερικότητα*, ο.π., σελ.51.

¹⁸⁵⁰ Levinas E., *Ολότητα και άπειρο, Δοκίμιο για την εξωτερικότητα*, ο.π., σελ. 157. Derrida J., *Adieu to Emmanuel Levinas*, trans. Pascale-Anne Brault and Michael Naas, CA: Stanford University Press, 1999, σελ. 10.

¹⁸⁵¹ Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικαίρ*, ο.π., σελ.390.

¹⁸⁵² Πυροβολάκης Ε., *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικαίρ*, ο.π., σελ.395.

προθέσεις και το ηθικό αποτύπωμα ενός προσώπου. Η τάση αυτή εξηγείται από τον υπαρξιστή φιλόσοφο Σαίρεν Κίρκεγκωρ στο έργο του «Τρόμος και Φόβος» (1843), η εγγεληνική φιλοσοφία παίρνει ως δεδομένο ότι το ηθικό είναι το παγκόσμιο και το αποκαλυπτόμενο και ότι το άτομο που μένει σε μυστικότητα διαπράττει μια αμαρτία και είναι σε κατάσταση πειρασμού¹⁸⁵³. Δεν υπάρχει δικαιολογημένη μυστικότητα και απαιτείται πάντα η αποκάλυψη και η δημόσια έκφραση¹⁸⁵⁴.

Την ίδια κριτική ασκεί και ο Ζακ Ντερριντά στο φιλοσοφικό του έργο «Donnez le mort» (1999) όπου διερευνά την έννοια της ηθικής ευθύνης¹⁸⁵⁵. Σημειώνει ότι δημόσιος λόγος εξισώνεται με την ανάληψη ευθύνης ενώ η σιωπή το μυστικό με την ανεύθυνη συμπεριφορά. Δεν υπάρχουν μυστικά για τη φιλοσοφία, την ηθική και την πολιτική. Δεν υπάρχει ένα μυστικό που να θεωρείται νόμιμο μυστικό¹⁸⁵⁶. Ασκώντας κριτική σε αυτή την κυρίαρχη αντίληψη στη δυτική θρησκεία και φιλοσοφία, ο σημειώνει ότι υπάρχει και ένα είδος ευθύνης μέσα από την σιωπή. Παραπέμποντας στον Σαίρεν Κίρκεγκωρ δίδει ένα παράδειγμα από την Παλαιά Διαθήκη, τη Θυσία του Αβραάμ. Ο Θεός ζητά τη θυσία του γιού του Αβραάμ και τον διατάζει να μη μιλήσει για αυτή σε κανέναν. Ο Αβραάμ αποφάσισε να μη μιλήσει για τη θυσία, να μη μοιραστεί με το γιο και τη γυναίκα του την ευθύνη έναντι του Θεού.

Με τους προαναφερόμενους όρους ηθικής η συμπεριφορά του δεν είναι δικαιολογημένη. Αλλά για τον Ντερριντά το γεγονός ότι δεν μοιράζεται με τους άλλους την ευθύνη της απόφασης είναι μια απόλυτη ανάληψη ευθύνης και αποδοχή της ανεπανάληψης ατομικότητάς του¹⁸⁵⁷. Δεν μιλά για να μη μοιραστεί την ευθύνη με τους άλλους. Αναλαμβάνει έτσι την απόλυτη ευθύνη. Ο δημόσιος λόγος δεν δείχνει πάντα θάρρος αλλά μπορεί να σημαίνει ότι ενδίδει κανείς σε ένα «ηθικό» πειρασμό. Ο Αβραάμ δεν ενδίδει σε αυτόν πειρασμό να μοιραστεί την ευθύνη με τους άλλους και αναλαμβάνει την απόλυτη ευθύνη μέσα στη μοναξιά του. Ο λόγος θα τον καθιστούσε υπό μία έννοια ανεύθυνο¹⁸⁵⁸.

Επιστρέφοντας στην προηγούμενη συζήτηση ενώ για τον Π. Ρικέρ το θεμέλιο της ευθύνης είναι ο λόγος συνιστά μέσο ανάληψη της από την οποία εξαρτάται και η ηθική ταυτότητα η οποία ταυτόχρονα συνιστά μία υπόσχεση έναντι του άλλου για αληθή λόγο. Για τον Ντερριντά το θεμέλιο της ευθύνης είναι ακριβώς αυτή η σιωπή πριν ακόμα και αυτή την ατελή υπόσχεση που προϋποθέτει και την εξίσου ελλιπή πίστη του άλλου σε αυτή καθώς δεν μπορεί να φτάσει σε ένα σίγουρο αποτέλεσμα επί της αλήθειας¹⁸⁵⁹. Σε αυτή την ευθύνη εντάσσεται και η απόλυτη η ευθύνη που

¹⁸⁵³ Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between decostruction and hermeneutics*, ed. State University of New York Press 2010, σελ.131 παραπέμπει σε Kierkegaard, S. *Fear and trembling*, (1843), trans. Alastair Hannay, London Penguin, 1985, σελ 190.

¹⁸⁵⁴ Βλ. Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between decostruction and hermeneutics*, σελ.131 παραπέμπει Derrida, *The Gift of Death*, trans David Willis, Chicago, University of Chicago, 1995, σελ. 63.

¹⁸⁵⁵ Derrida J., *Donnez la mort*, Paris, éditions Galilée. 1999.

¹⁸⁵⁶ Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between decostruction and hermeneutics*, ο.π. σελ. 131.

¹⁸⁵⁷ Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between decostruction and hermeneutics*, ο.π. σελ. 131.

¹⁸⁵⁸ Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between decostruction and hermeneutics*, ο.π. σελ. 132.

¹⁸⁵⁹ Για αυτές τις διαστάσεις της ευθύνης βλέπε αναλυτικά Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between decostruction and hermeneutics*, ο.π., chapter 4 με τίτλο: Secret singularities, pp.119-160.

πραγματώνεται μέσω της μνήμης των νεκρών. Είναι η απόλυτη ηθική ευθύνη γιατί ο νεκρός είναι απών. Ο «άλλος» επιβιώνει μέσα από τη μνήμη¹⁸⁶⁰.

Με άλλα λόγια από τον Ρικέρ ο οποίος αναγνωρίζει την δυσκολία γνώσης του άλλου καθώς πάντα κάτι μένει κρυφό και μεταθέτει στην ηθική διάσταση, στον Λεβινάς που αποδέχεται ότι δεν υπάρχει απόλυτη γνώση του άλλου, ο Ντερριντά αποδέχεται μια τρίτη θέση ότι ο άνθρωπος δεν θα μπορούσε να μιλά, να σκέφτεται και να γράφει για τον άλλον αν δεν υπήρχε ένα ελάχιστο φαινομενικότητας του. Αλλά αναγνωρίζει τη βιαιότητα όταν ο άλλος συνιστά απλά ένα φαινόμενο του εαυτού, να συνιστά το alter ego του εαυτού ενώ εξίσου βίαιο είναι να μην υπάρχει καμία σχέση μεταξύ του εαυτού και άλλου. Για αυτό επιχειρεί να ισορροπήσει μεταξύ των δυο υποστηρίζοντας ότι μιλώντας για το ριζικά άλλο (το νεκρό) είναι μια σχετικά μη βίαιη πράξη αν και εμπεριέχει μία προηθική βία¹⁸⁶¹.

Για αυτό θεωρεί ότι η γνήσια σχέση με τον άλλο βρίσκεται στην απο-οικειοποίησή (exappropriation). Πραγματώνεται μέσα από το αποτύπωμα που αφήνει ο άλλος σε μένα. Η διαδικασία αυτή της αποοικειοποίησης του άλλου οδηγεί σε ένα γνήσια υπεύθυνο εαυτό¹⁸⁶². Κάτι ανώτερο από τον εαυτό υπάρχει σε αυτή τη ηθική σχέση. Τα όρια του εαυτού και του άλλου χάνονται σε αυτή τη σχέση με τον απόντα άλλο που επιβιώνει μέσα από το πένθος, τη μνήμη, την αντανάκλαση του άλλου προσώπου εντός του.

Αυτή η ηθική σχέση νεκρού- ζώντα προστατεύεται και στο νόμο. Σύμφωνα με το άρθρο 57 παρ. 1 εδ.2 ΑΚ, προβλέπεται ότι αν η προσβολή αναφέρεται στην προσωπικότητα προσώπου που έχει πεθάνει το δικαίωμα αυτό έχουν ο σύζυγος, οι κατιόντες, οι ανιόντες, οι αδελφοί και οι κληρονόμοι του από διαθήκη. Κατά την κρατούσα άποψη με την παραπάνω διάταξη δεν προστατεύεται η προσωπικότητα του νεκρού αλλά η ανάμνηση της προσωπικότητάς του ώστε κατ'ουσίαν πρόκειται για προστασία της προσωπικότητας του προσώπου και στην ειδικότερη έκφανση της ανάμνησης του νεκρού λόγω του στενού συνδέσμου τους μαζί του και του αισθήματος σεβασμού προς τη μνήμη του. Η διάταξη δεν καθιερώνει δικαίωμα σε μεταθανάτια προσωπικότητα αλλά μεταθανάτια προστασία της εν ζωή προσωπικότητας του νεκρού¹⁸⁶³.

Αντίστοιχα έχει υποστηριχθεί και για το αδίκημα της προσβολής μνήμης τεθνεώτος που προβλέπεται στο αρ. 365 ΠΚ. Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, δεν αποτελεί έγκλημα κατά της τιμής του νεκρού ή της τιμής των οικείων του αλλά αποβλέπει στο συναίσθημα της ευλάβειας προς τη μνήμη των νεκρών και επομένως

¹⁸⁶⁰ Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between deconstruction and hermeneutics*, ο.π., σελ. 142.

¹⁸⁶¹ Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between deconstruction and hermeneutics*, ο.π.,σελ.147.

¹⁸⁶² Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between deconstruction and hermeneutics*, ο.π.,σελ. 159.

¹⁸⁶³ Αλαφραγκής Ε., *Σύγκρουση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, Εκδ. Σάκκουλα, 2011, σελ. 105. Οι συγγενείς του νεκρού θεωρούνται ως άμεσα ζημιούμενα από την αξιόποινη πράξη του άρθρου 365 ΠΚ αφού από την προσβολή της μνήμης του στενού συγγενή τους νεκρού και όταν δεν προσβάλλεται με αυτή η τιμή ή η υπόληψη αυτών των ιδίων θίγονται και αυτά ευθέως στη σφαίρα ακριβώς του ζωντανού αυτού αισθήματος τους ευλάβειας στη μνήμη του στενού συγγενούς τους νεκρού, που ανάγεται στον εσωτερικό τους κόσμο και συνεπώς βλάπτονται ηθικώς άμεσα παρά το νόμο με την έννοια των άρθρων 914 και 932 ΑΚ. Προστατευόμενο έννομο αγαθό δεν είναι η "μεταθανάτια" προστασία της προσωπικότητας του νεκρού, αλλά η ίδια προσωπικότητα των ως άνω προσώπων, στο μέτρο που η προσβολή της μνήμης του νεκρού προσέβαλε, λόγω του στενού συνδέσμου μεταξύ τους οικογενειακού δεσμού, το αίσθημα σεβασμού τους προς την μνήμη του νεκρού, που αποτελεί και αυτό έκφανση της προσωπικότητας τους (ΠολΠρΘεσ 7342/2010 ΤΝΠ ΔΣΑ).

δεν προστατεύει ατομικό δικαίωμα ούτε συμφέρον¹⁸⁶⁴. Όπως σημειώνεται και στην Αιτιολογική έκθεση, το έννομο αγαθό που προστατεύεται από την προσβολή της μνήμης τεθνεώτος είναι το φυσικόν συναίσθημα της προς τη μνήμην των νεκρών ευλάβειας¹⁸⁶⁵.

Συμπερασματικά το εγγενές όριο στην αφήγηση της προσωπικής ιστορίας που επικαλούνται τόσο οι συγγραφείς αλλά και το θιγόμενο πρόσωπο στις προαναφερόμενες λογοτεχνικές διαμάχες είναι η μη προσοικείωση της εμπειρίας. Βασίζεται στην επίγνωση ότι η αφήγηση της ζωής τόσο του εαυτού αλλά ιδίως κάποιου τρίτου είναι μια δημιουργική διαδικασία η οποία δεν είναι ποτέ αναπαραστατική και πιστή¹⁸⁶⁶. Υπάρχει πάντα κάτι που διαφεύγει. Για αυτό ο Αυγουστίνος στο πρώτο αυτοβιογραφικό κείμενο στην ιστορία, στις «Εξομολογήσεις» του σημειώνει «Για να είμαι βέβαιος ότι θυμάμαι τη λήθη»¹⁸⁶⁷.

Το όριο στην αφήγηση της ζωής ενός νεκρού συνδέεται με μια ηθική σχέση του εαυτού και του άλλου. Μπορεί να νοηθεί ως δυσκολία γνώσης του άλλου και ως υπόσχεση διατήρησης της δίκαιης μνήμης. Αλλά μια τέτοια υπόσχεση μέσω του λόγου ενέχει μια προηθική βία. Για αυτό προτείνεται ο σεβασμός της μνήμης των νεκρών μέσα από τη διαδικασία της αποοικειοποίησής τους. Με αυτό τον τρόπο ανοίγεται μια ηθική σχέση βαθιάς ευθύνης όπου τα όρια του εαυτού και του άλλου χάνονται. Ο απόντας άλλος επιβιώνει μέσα από το πένθος, τη μνήμη, την αντανάκλαση του άλλου προσώπου εντός του.

2.3.3. Άλλα ηθικά διακυβεύματα.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, οι συγγραφείς ισχυρίζονται ότι αποκαλύπτουν την αλήθεια και τα θιγόμενα πρόσωπα υποστηρίζουν ότι αξίζει δικαίωση προστασία ο σεβασμός της οδύνης τους. Η προσπάθεια να θέσει κανείς την αλήθεια ως μείζον διακύβευμα σε αυτή τη διαμάχη συναντά ανυπέρβλητες δυσκολίες. Όπως προαναφέρθηκε μέσα από έρευνες κοινωνικών επιστημόνων διαπιστώθηκε ότι η λειτουργία της μνήμης του παρελθόντος είναι μια ανασκευαστική διαδικασία. Η μνήμη κατασκευάζει μια εικόνα του παρελθόντος που ταιριάζει σε κάθε εποχή σύμφωνα με τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις και σημασίες που αποδίδονται στα γεγονότα. Τα πρόσωπα θυμούνται όταν διηγούνται με αυτό τον τρόπο που θα ήθελαν να έχουν γίνει κάποια γεγονότα παρά αυτό που πραγματικά συνέβη. Μάλιστα μετά την πρώτη αφήγηση είναι δύσκολο να διακρίνουν ποια είναι η πραγματικότητα και ποια η φαντασία στις αναμνήσεις του παρελθόντος. Πρόκειται για μια πραγματική

¹⁸⁶⁴ Ψαρούδα Μπενάκη Α., *Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη*, Αθήνα, Π. Ν Σάκκουλας 2015, σελ. 93, Πιλάλης Β., *Η προσβολή μνήμης τεθνεώτος*, 2η Έκδοση, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1997, σελ. 11 επ.

¹⁸⁶⁵ Αιτιολογική Έκθεση Ποινικού Κώδικα 1933, σελ. 538-539. Μπουρόπουλος Α., *Ερμηνεία Ποινικού Κώδικος*, Ειδικό μέρος, Αθήνα, Αφοί Σάκκουλα 1960, σελ. 670.

¹⁸⁶⁶ Αντίστοιχα υποστηρίζει και ο Dilthey, τα βιώματα τα οποία καθ' εαυτά και παρά τη νοηματικά δομημένη ενότητά τους διατηρούν σε κάποιο βαθμό το χαρακτήρα του ρευστού και του φυγαλέου δια της έκφρασης εξαντικειμενικούνται και παγιώνονται. Είναι αυτή η παγίωση και εξαντικειμενίκευση που διασφαλίζει την απρόσκοπτη ασφαλή και επανειλημμένα δυνατή πρόσβαση στα βιώματα χάριν της μελέτης τους. Η έκφραση του βιώματος δεν είναι απλά αναπαραστατική αλλά αυτόχρονα δημιουργική. Η έκφραση αποτελεί εγγενή και απαράγραπτη παράμετρο του βίου και της αυτοκατανόησης του. Βλέπε αναλυτικά για τη σκέψη του σε Υφαντής Δ., *Φιλοσοφία του βίου και ερμηνευτική ταυτότητα και ετερότητα στην ερμηνευτική του ύστερου Dilthey και του πρόιμου Heidegger*, Εποχή, τ.3 δεκεμβριος 2016, εκδ. Ευρασία, σελ. 153 επ.

¹⁸⁶⁷ Άγιος Αυγουστίνος, *Εξομολογήσεις*, ο.π., σελ 107.

δυσκολία διάκρισης μεταξύ μνήμης και φαντασίας ή μυθοπλασίας¹⁸⁶⁸. Κατά συνέπεια η ανεύρεση της αλήθειας στο πλαίσιο του τρόπου βίωσης ιδιωτικών γεγονότων και σχέσεων είναι δύσκολη. Τη δυσκολία επιτείνει η ρευστότητα των ανθρώπινων συναισθημάτων. Δεν μπορεί εύκολα κάποιος που εμπνέεται από την ιστορία ενός άλλου μπορεί τον φέρει σε μια αντιπαράθεση με τις αναμνήσεις του, να υποστηρίξει ότι γνωρίζει καλύτερα από τον ίδιο την ιστορία της ζωής του και ότι αποκαλύπτει την αλήθεια.

Επιπρόσθετα το εγχείρημα απόδειξης της αλήθειας σε αυτές τις περιπτώσεις ενέχει τον κίνδυνο μιας βαθιάς παραβίασης της ιδιωτικότητας. Το γεγονός εξηγεί γιατί απαγορεύεται η απόδειξη της αλήθειας για ιδιωτικά γεγονότα. Στο άρθρο 366 ΠΚ ο νομοθέτης απαγορεύει την απόδειξη της αλήθειας όταν συντρέχουν σωρευτικά οι όροι: α) το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο δράστης αφορά αποκλειστικά σχέσεις του ιδιωτικού ή οικογενειακού βίου, β) οι σχέσεις δεν θίγουν το δημόσιο συμφέρον και γ) ο ισχυρισμός ή διάδοση έγινε κακόβουλα¹⁸⁶⁹. Απαγορεύεται η απόδειξη της αλήθειας και για το αδίκημα της δυσφήμισης μνήμη τεθνεώτος.

Η αξίωση να μην αναπαριστώνται τραγικά γεγονότα, επώδυνες στιγμές μιας ζωής δεν μπορεί να προταθεί ως μείζονα αξίωση με βάση το εγχείρημα ότι προσβάλλει την ανθρώπινη αξία. Όπως υποστηρίζεται στην ηθική φιλοσοφία, αντίθετα με την προσέγγιση του ηδονισμού όπου ο πόνος αποτελεί κακό, στη χριστιανική ηθική αναγνωρίζεται η ανυψωτική και απελευθερωτική επίδραση του να υποφέρεις και δεν θεωρείται ως αδυναμία αλλά ως μέσο απελευθέρωσης μιας βαθιάς εσωτερικής και μυστηριώδους δύναμης¹⁸⁷⁰.

Ταυτόχρονα θεωρείται ως απαξία η ανικανότητα να υποφέρεις, να μην αντέχεις τη θλίψη και την κακοτυχία, να καταρρέεις υπό το βάρος τους, μια εσωτερική αδυναμία που σε μειώνει ως ανθρώπινο ον. Όταν μια κακοτυχία περνάει αφήνει τον άνθρωπο που είναι ανίκανος να υποφέρει ηθικά στρεβλωμένο, παραμορφωμένο και αποδυναμωμένο. Δεν μπορεί να σταθεί όρθιος έχει υποστεί βλάβη στην θεμελιώδη αξία του. Όποιος έχει την ικανότητα να υποφέρει δυναμώνει από αυτό από τη δύναμη να υπομένεις. Αν δεν απομένει τίποτα άλλο παρά το να το υπομείνεις σιωπηρά, μια βαθιά δύναμη ηθικής φύσης εκλύεται έναντι της καθημερινής ενέργειας μια δύναμη που σε άλλες περιπτώσεις είναι δεσμευμένη, απελευθερώνεται και από αυτή παίρνει δύναμη η ηθική ύπαρξη. Με άλλα λόγια η κακοτυχία το τραγικό συμβάν αποτελεί μία δοκιμασία του ηθικού υποκειμένου¹⁸⁷¹. Απαξιώνεται μόνο αν αναπαρίσταται να μην περνά τη δοκιμασία με την αντίστοιχη εγκαρτέρηση όχι από την απλή αναπαράσταση ή αφήγηση πραγματικών επώδυνων και τραυματικών γεγονότων. Με αυτό τον τρόπο εξηγείται γιατί τόσο τα ελληνικά (υπόθεση 10^η Εντολή) όσο και τα γαλλικά δικαστήρια (υπόθεση *Pullover Rouge*) αν και αναγνώρισαν την οδύνη που μπορεί να επιφέρει η αναπαράσταση πραγματικών τραυματικών γεγονότων έκριναν ότι αυτό και μόνο το γεγονός της αναπαράστασης δεν είναι επαρκές για να θεωρηθεί ότι προσβάλλεται το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής, η μνήμη θανούσας ή η αξία του ανθρώπου. Η αναπαράσταση της οδύνης παρότι προκαλεί ψυχικό πόνο δεν προσβάλλει το ηθικό υποκείμενο.

¹⁸⁶⁸ Μαντόγλου Α., *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη*, ο.π. σελ. 39 παραπέμπει σε Laurens Kozakai (2003) *Pierre Janet et la memoire sociale, connexions*, 80, σσ. 59-75. σελ. 65. Οι οποίοι αναλύουν το έργο του Pierre Janet. (1928), *L'evolution de la memoire et la notion du temps. Compte rendu integral des conferences faites en 1928 au College du France*. Paris. A. Chaline.

¹⁸⁶⁹ Κατσαντώνης Α. *Διατί «μένει ατιμώρητος κατ'άρθρον 366 παρ. 1 ΠΚ ο δράστης δυσφημίσσεως όταν λέγη αληθή*, Ποιν Χρ. 1976 σελ. 273.

¹⁸⁷⁰ Nicolai Hartman, *Ethics*, Volume II, Moral Values, σελ. 140.

¹⁸⁷¹ Hartmann N., *Ethics*, ο.π., σελ. 139.

2. 4. Προς επίλυση της διαφοράς.

2.4.1. Ένα ακόμα λογοκριτικό φαινόμενο;

Μήπως η εν λόγω διαμάχη δεν είναι τίποτα άλλο από ένα λογοκριτικό φαινόμενο και θα πρέπει να εξεταστεί ως τέτοιο, ως μια προσπάθεια δηλαδή αποσιώπησης μιας μορφής καλλιτεχνικού λόγου; Αρκετές περιπτώσεις κρατικής παρέμβασης σε έργα που θεωρήθηκαν ως βλάσφημα έχουν καταγραφεί τα τελευταία χρόνια¹⁸⁷². Μεταξύ αυτών είναι η αποκαθήλωση του πίνακα του βέλγου ζωγράφου Thierry de Cordier από την έκθεση Outlook και η κατάσχεση του κόμικ με θέμα τη ζωή του Χριστού του Gerhard Handerer¹⁸⁷³. Επίσης οι δικαστικές αποφάσεις για την ταινία «Τελευταίος Πειρασμός» σε σκηνοθεσία Μάρτιν Σκοτςέζε 1988 και του μυθιστορήματος «Μν» του Μ. Ανδρουλάκη το 2000 θεωρήθηκαν προσπάθειες περιορισμού της ελευθερίας της τέχνης ενδύομενες την παραβίαση της προσωπικότητας και της ειδικότερης έκφρασης της θρησκευτικής συνείδησης¹⁸⁷⁴.

Κεντρικό επιχείρημα μεγάλου μέρους της θεωρίας με στόχο της υπεράσπισης της ελευθερίας της τέχνης ήταν ότι τα εν λόγω έργα δεν προσέβαλαν εξατομικευμένα και με αόρητο τρόπο κάποιο πρόσωπο. Για να κριθεί ότι πράγματι υπήρξε προσβολή της θρησκευτικής συνείδησης μέσω της ελευθερίας της τέχνης, τα κριτήρια που προτείνονται είναι: α) ο βαθμός εξατομίκευσης της προσβολής, γ) το πλαίσιο που πραγματοποιείται. Θεωρείται καθοριστικό για το πόσο ο λόγος ενοχλεί και δ) ο αιφνιδιασμός ή μη του αποδέκτη, αν του παρέχεται δηλαδή η δυνατότητα να αποφύγει την προσβολή¹⁸⁷⁵. Αντίστοιχα κριτήρια τίθενται για τα θεμιτά όρια της άσεμνης τέχνης.

Σύμφωνα με την θεωρία, αυτή η ένδειξη της μη εξατομίκευσης υποδεικνύει ότι ένας περιορισμός του λόγου εμπίπτει σε ένα λογοκριτικό φαινόμενο. Ένα τέτοιο επιχείρημα δεν μπορεί να προταχθεί στις περιπτώσεις που απαγορεύεται από μια δικαστική απόφαση η κυκλοφορία ενός βιβλίου που απεικόνισε κάποιο υπαρκτό πρόσωπο προξενώντας του βλάβη. Κατά συνέπεια μια κύρια διαφορά μεταξύ των υποθέσεων που αναλύθηκαν διεξοδικά παραπάνω και των υποθέσεων προσβολής της

¹⁸⁷² Για την προβληματική με αφορμή και ακραία διεθνή συμβάντα όπως η εν ψυχρώ δολοφονία από τρομοκράτες ισλαμιστές των σκιτσογράφων του περιοδικού Charlie Hebdo τον Ιανουάριο του 2015 εξαιτίας σκίτσων που θεωρήθηκαν ότι προσέβαλαν τα θρησκευτικά αισθήματα μουσουλμάνων βλέπε. Συλλογικό τόμο Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), «Όλα μπορούν να λεχθούν» ή υπάρχουν «εκείνα που δεν λέγονται», Αθήνα, Εκδ. Βιβλιόραμα, 2015.

¹⁸⁷³ Αναλυτικά βλέπε Δημήτρης Χριστόπουλος Πηνελόπη Πετσίνη (επιμ) *Λεξικό λογοκρισίας στην Ελλάδα. Καχεκτική δημοκρατία, δικτατορία, μεταπολίτευση*, εκδ. Καστανιώτη 2018.

¹⁸⁷⁴ Για μια αδικαιολόγητη ταύτιση της προσβολής των θρησκευτικών συναισθημάτων με την προσβολή της προσωπικότητας βλέπε Τσακουράκης Σ., *Θρησκεία κατά τέχνης*, ο.π. σελ.23 επ. Για τις σχετικές υποθέσεις βλέπε Ν. Αλιβιζάτος, *Αβέβαιοι εκσυγχρονισμός*, Αθήνα Πόλις 2001, σελ.293 επ.

¹⁸⁷⁵ Αλιβιζάτος Ν., *Όχι στο "ναι μεν αλλά"*, σε συλλογικό τόμο Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) «Όλα μπορούν να λεχθούν» ή υπάρχουν «εκείνα που δεν λέγονται»; ο.π., σελ.19. Διαφοροποιεί μεταξύ των περιορισμών που μπορούν να τεθούν για την δημόσια έκθεση ενός έργου τέχνης και των περιορισμών στο λόγο καλλιτέχνη. Είναι νόμιμοι οι περιορισμοί στην ελεύθερη παρουσίαση και διάδοση ενός έργου από το πλαίσιο, από τις συνθήκες που είναι νόμιμο ένα έργο να εκτίθεται. Υπάρχουν και περιορισμοί στον ίδιο τον καλλιτέχνη, όταν τα θρησκευτικά συναισθήματα ενός προσώπου πληγώνονται από ένα έργο τέχνης πρέπει να είναι εύλογοι. Ο πόνος που προκαλείται πρέπει να είναι αόρητος. Είναι δύσκολοι να είναι νόμιμοι οι περιορισμοί για την πρόκληση πόνου σε μια ομάδα με ένα αφηρημένο τρόπο. Σχετικά βλέπε και Ν. Alivizatos, *Art and religious beliefs, The limits of liberalism* σε συλλογικό τόμο *Blasphemy, insult and hatred. Finding answers in a Democratic Society*, Venice Commission, Council of Europe Publishing 2010, σ. 73 επ.

θηρσκευτικής ελευθερίας μέσω της τέχνης είναι ακριβώς ότι η προσβολή δεν είναι αφηρημένη αλλά εξατομικευμένη.

Μήπως επαρκεί να δεχτούμε ότι εφόσον οι υπόθεσεις αυτές εμπίπτουν σε μια συζήτηση εξατομικευμένης βλάβης, δεν αποτελούν λογοκριτικά φαινόμενα; Όμως κάποιιοι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι αν ως όριο του λόγου δεχτούμε την πρόκληση αφόρητης βλάβης θα πρέπει να απαντηθούν μια σειρά από ερωτήματα (πως προσδιορίζεται αυτή και ποιος θα κρίνει την ένταση αυτής της βλάβης). Το ζήτημα τίθεται ως εξής: αν κριθεί αντικειμενικά τότε πρόκειται για μορφή πατερναλισμού μια συμμόρφωση της ατομικής έκφρασης στην κρατούσα άποψη της εκάστοτε γενικής βούλησης ενώ αν κριθεί υποκειμενικά τότε υπάρχει φόβος μιας υπέρμετρης διαστολής αυτής της έννοιας που μπορεί να παραλύσει κάθε μορφή επικοινωνία. Για αυτό υποστηρίζεται ότι θα πρέπει να εξεταστεί η πραγματική ζημία που προκαλείται, το απότομο αποτέλεσμα που προκαλεί ο επίμαχος λόγος¹⁸⁷⁶.

Εξετάζοντας τη βλάβη- ζημία από την ποινική σκοπιά ο θεωρητικός ο Joel Feinberg σημειώνει ότι η προσβολή σημαίνει ότι: α) υποφέρει κάποιος από μια δυσάρεστη κατάσταση, β) αποδίδεται αυτή η κατάσταση στην επιλήψιμη συμπεριφορά κάποιου άλλου, γ) αναπτύσσονται αρνητικά συναισθήματα για αυτόν που του προκάλεσε αυτή την κατάσταση. Η προσβολή είχε λιγότερη βαρύτητα από άλλες βλάβες όπως εκείνες που σχετίζονται με τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα. Ο λόγος είναι ότι υπάρχει ένα έντονο υποκειμενικό στοιχείο στην προσβολή που δεν συναντάται σε άλλες μορφές βλάβης. Η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς κατά Feinberg πρέπει να περιορίζεται μόνο σε περιπτώσεις που είναι ιδιαίτερα βλαπτική σε τρίτους. Η ήπια βλάβη και η πρόσκαιρη ενόχληση ή δυσαρέσκεια δεν επαρκεί. Απαιτείται οι αποδέκτες να εξαναγκαστούν να την υφίστανται εξακολουθητικά και χωρίς τη δυνατότητα να την αποφύγουν χωρίς σοβαρό κόστος με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται να ασκήσουν βασικά δικαιώματά τους¹⁸⁷⁷.

Αντίστοιχα οι υποστηρικτές της φιλελεύθερης παράδοσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα που βασίζονται στο κλασικό κείμενο του John Stuart Mill «Περί ελευθερίας» μιλούν για μια διάκριση που υπάρχει στο έργο του μεταξύ προσβολής και βλάβης. Η προσβολή μπορεί να προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα αλλά όχι φυσική βλάβη σε συγκεκριμένα άτομα. Η ζημία περιλαμβάνει πράξεις που μπορούν να προκαλέσουν σοβαρή ή προφανή βλάβη σε συγκεκριμένα πρόσωπα όπως η βλάβη στην τιμή. Η διάκριση μεταξύ τους δεν είναι πάντα εύκολο να καθοριστεί καθώς μια προσβολή μπορεί να μετατραπεί σε ζημία¹⁸⁷⁸. Στο πλαίσιο του βλάσφημου λόγου η ζημία διαπιστώνεται όταν ο λόγος εκφέρεται υπό τέτοιες περιστάσεις που προκαλεί

¹⁸⁷⁶ Καραβοκύρης Γ., Το νόμιμο και το α-νόητο, σε συλλογικό τόμο Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), Όλα μπορούν να λεχθούν” ή υπάρχουν “εκείνα που δεν λέγονται”, ο.π., σελ.85. Για μια εκτενή ανάλυση της θεμελίωσης της αρχής της βλάβης, τα παράδοξά της και μια προσέγγισή της όχι ως το τέλος αλλά ως αρχή των κανονιστικών μας αναζητήσεων. βλέπε Παπαγεωργίου Κ., «Ποινικοποίηση και ηθική», *Ισο- πολιτεία* 5 (2001), 115-150.

¹⁸⁷⁷ Feinberg J., *Harm to self : the moral limits of the criminal law*, Oxford 1986, Σχετική ανάλυση βλέπε Παιονίδης Φ., *Θα έπρεπε μια φιλελεύθερη και κοσμική πολιτεία να απαγορεύει την κυκλοφορία εντύπων σαν το Charlie Hebdo;*, *ΔτΑ*, 67/2016, σσ. 113-121, σελ.118. Για ανάλυση διαφοράς harm και injury βλέπε Feinberg J., *Harm to others : the moral limits of the criminal law*, Oxford 1984, σελ.106.

¹⁸⁷⁸ Ruwen Ogien, *Que reste-t-il de la liberté d'offenser*, εφημ. Libération, 14.01.2015 , σελ. 13. Για τον Dworkin όλα είναι ένα ζήτημα ερμηνείας της βλάβης. Αν θεωρηθεί ότι καλύπτει άμεση φυσική ζημία σε συγκεκριμένο πρόσωπο ή στην περιουσία του τότε εμπίπτει σε απαγορευτικές διατάξεις του δικαίου. Αν διευρυνθεί ώστε να καλύπτει τη συναισθηματική βλάβη ή ενόχληση τότε γίνεται πολύ αδύναμο σύμφωνο με την πολιτική θεωρία. Πόσο μάλλον όταν αφορά βλάβη στον γενικό πολιτιστικό περιβάλλον. Αναλύοντας το παράδειγμα της απαγόρευσης της πορνογραφίας βλέπε Dworkin R., *Matter of principle*, Cambridge Mass, Harvard University Press, 1986, σελ.337.

την εκδήλωση συμπεριφορών από τρίτα πρόσωπα που να αποβαίνουν πολλαπλά βλαπτικές¹⁸⁷⁹. Θα πρέπει σε αυτή την περίπτωση να διαπιστωθεί σαφής πρόθεση και υπό τέτοιες περιστάσεις που να διευκολύνει μια τέτοια στάση των άλλων¹⁸⁸⁰.

Τα θιγόμενα πρόσωπα σε προαναφερόμενες υποθέσεις υποστηρίζουν ότι η απεικόνιση τους σε ένα λογοτεχνικό κείμενο συνιστά προσβολή των δικαιωμάτων τους που μπορεί να μετατραπεί σε ζημία με κύρια μια διεστραβλωμένη εικόνα της μέχρι τώρα ζωής τους και του χαρακτήρα τους και εν γένει της ταυτότητάς τους¹⁸⁸¹. Στις δικαστικές υποθέσεις που αναλύθηκαν παραπάνω, διαπιστώνονται ότι η διαπίστωση ζημίας από μια μετουσίωση ενός προσώπου σε χαρακτήρα σε ένα λογοτεχνικό κείμενο ενέχει σοβαρές δυσκολίες, εύκολη παρερμηνεία προθέσεων από μια υποκειμενική ανάγνωση του κειμένου. Το ΕΔΔΑ δέχτηκε ότι το μυθιστόρημα του Lindon “Η δίκη του Ζαν Μαρί Λεπέν” και συγκεκριμένα ο τρόπος που παρουσίαζε τον ακροδεξιό πολιτικό Ζαν Μαρί Λεπέν έδειχνε πρόθεση στιγματισμού του. Για αυτό κινιόταν πέρα των ορίων του επιτρεπτού δημοσίου διαλόγου, ακόμη και για ένα πρόσωπο που έχει μια ακραία θέση στο πολιτικό φάσμα. Οι μειοψηφίσαντες δικαστές στην απόφαση είχαν μια εντελώς διαφορετική άποψη υποστηρίζοντας ότι το βιβλίο είναι μυθιστόρημα παραμένει σε μεγάλο βαθμό μυθοπλασία. Το έργο κριτικάρει αρνητικά έναν πολιτικό ο οποίος έχει πράγματι προβεί σε σχόλια όπως αυτά που αναφέρθηκαν στο βιβλίο. Υποστήριζαν ότι υπήρχε πραγματολογική βάση για τους δυσφημιστικούς ισχυρισμούς. Ήταν υπερβολικό και ανακριβές ότι του προκάλεσε ζημία προσβάλλοντας την τιμή του ενώ έχει καταδικαστεί για συναφείς πράξεις¹⁸⁸².

Δικαστικές υποθέσεις όπως η προαναφερόμενη, ανοίγουν μια συζήτηση μήπως οι εν λόγω δικαστικές διεκδικήσεις μη μετουσίωσης σε λογοτεχνικό χαρακτήρα είναι μέρος μιας διεκδίκησης ενός δικαιώματος να μη προσβάλλεται κανείς και να φιμωθεί ο λόγος του άλλου. Όμως -όπως υποστηρίζεται από μέρος της θεωρίας- στη δημοκρατία κανείς δεν έχει το δικαίωμα να μην προσβάλλεται και η προσπάθεια απαγόρευσης προβολής διαφορετικών οπτικών που μπορεί να προσβάλουν κάποιον ή να γελοιοποιήσουν τις αξίες του είναι ένδειξη ανωριμότητας, προσωπικής και πολιτικής¹⁸⁸³. Για αυτό δεν θα πρέπει να γίνεται δεκτή η θεωρία του πολιτικού φιλελευθερισμού που επιχειρεί έστω τους ελάχιστους ενδεδειγμένους περιορισμούς της ελευθερίας της έκφρασης και της ειδικής εκφοράς της ελευθερίας της τέχνης σε μια δημοκρατική κοινωνία είτε μέσω αναγνώρισης αγαθών που δεν σταθμίζονται είτε μέσω σταθμίσεων.

Επίσης σημειώνεται ότι το κρίσιμο ζήτημα για να εκτιμηθεί αν κάτι μπορεί να θεωρηθεί ως λογοκρισία δεν είναι ο περιορισμός της ελευθερίας του λόγου. Αυτή η μονοσήμαντη ανάδειξη της ελευθερίας ουσιαστικά παραμελεί και αποκρύπτει ότι οι περιορισμοί στην έκφραση είναι ίδιον εξουσιαστικών σχέσεων στις πολιτικές μιας κοινότητας. Αν και τα λογοκριτικά φαινόμενα εκτιμώνται ως μια στιγμή ανελευθερίας κατ’ουσίαν συνιστούν πρωτίστως μια στιγμή ανισότητας. Είναι με άλλα

¹⁸⁷⁹ Υποστηρίζεται και η άποψη ότι ο Mill αναφέρεται μόνο σε σωματικές όχι σε ηθικές βλάβες. Βλέπε Καραβοκύρης Γ., *Η ελευθερία της έκφρασης ως ελευθερία της προσβολής*, ο.π., σελ.607.

¹⁸⁸⁰ Mill J., *Περί ελευθερίας*, μτφ. Ν. Μπαλής, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1983, σελ.100.

¹⁸⁸¹ Για τα όρια της μυθοπλασίας σημειώνεται ότι απαιτούνται τρεις παραδοχές. Πρώτον ότι η μυθοπλασία δεν είναι χωρίς επίδραση στο πραγματικό. Δεύτερον ότι δεν θα πρέπει να υπάρξει διαχωρισμός μεταξύ της καλλιτεχνικής και μυθοπλασιακής διαστάσης ενός έργου. Τρίτον ότι η μυθοπλασία εμπλέκει και μια κοινωνικοποίηση μέσω της δημοσίευσης. Ν. Heinich, *Les limites de la fiction*, L’Homme, 2005/3-4, No 175-176, σελ. 70-73.

¹⁸⁸² Lindon, Otchakovsky-Laurens και July κατά Γαλλίας (αρ. προσφ. 21279/02 και 36448/02), § 55 τς 22 Οκτωβρίου 2007.

¹⁸⁸³ Για υπεράσπιση αυτής της αντίληψης βλέπε Χριστόπουλος Δ., Λουνάρντι, Δ. Δημούλης, *Ορια της ελευθερίας της τέχνης και του φιλελευθερισμού*, Θέσεις τ.113, 2010.

λόγια περισσότερο θέμα παραβίασης του δικαιώματος της ισότητας παρά της ελευθερίας¹⁸⁸⁴. Επισημαίνεται ότι το κρίσιμο διακύβευμα είναι να αντισταχθεί κανείς εναντίον συγκεκριμένων φορέων εξουσίας που έχουν συμφέρον να φιμώσουν την καλλιτεχνική δημιουργία Όπως σημειώνεται, ασύμμετρες κοινωνικές δυνάμεις στέκονται σε όσους υποστηρίζουν τη βλασφημία και όσους υποστηρίζουν την τέχνη¹⁸⁸⁵. Η ιστορία της τέχνης είναι γεμάτη με βίαιους περιορισμούς όχι από την έλλειψη καλλιτεχνικής αξίας αλλά από την αντίθεση μιας συγκεκριμένης καλλιτεχνικής έκφρασης σε αισθητικές, ηθικές και πολιτικές προτιμήσεις όσων είναι στην εξουσία και σε μια προσπάθεια φίμωσης του διαλόγου και της κριτικής¹⁸⁸⁶.

Αν εξεταστούν οι δικαστικές διεκδικήσεις όσων επιδιώκουν να περιορίσουν την παρουσίασή τους σε ένα λογοτεχνικό κείμενο ως προσπάθειες ισχυρών να φιμώσουν με αυτό τον τρόπο το διάλογο και την κριτική εναντίον τους μπορούν να σημειωθούν τα εξής: Υπάρχουν πράγματι νομολογιακά παραδείγματα όπως του ελληνοαυστραλού συγγραφέα Χάρη Νικολαΐδη, που καταδικάστηκε σε δυσφήμιση του πρίγκηπα της Ταϊλάνδης και σε προσβολή της βασιλικής οικογένειας γιατί σε μυθιστόρημά του ο κεντρικός χαρακτήρας, ένας πρίγκηπα της Ταϊλάνδης εμφανιζόταν να έχει ερωτικές σχέσεις με νεαρές κοπέλες, και του Νιγηριανού συγγραφέα Nengi Josef Owei Pagha που καταδικάστηκε για δυσφήμιση μετά από μήνυση του βασιλιά γιατί στο σατιρικό του μυθιστόρημα ανέφερε ότι ο βασιλιάς φυλακίζει αντιφρονούντες δείχνουν μια τέτοια δυνατότητα που μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι αποτελούν τέτοιου είδους προσπάθειες¹⁸⁸⁷. Πρόσωπα με εξουσία προσπάθησαν να φιμώσουν μια εκδοχή για την δημόσια εικόνα τους ή την κριτική για τον τρόπο που ασκούν την εξουσία υποστηρίζοντας ότι αναγνωρίζονται του σε ένα μυθιστόρημα και απεικονίζονται με τέτοιο τρόπο ώστε θίγουν την τιμή τους.

Στην ελληνική λογοτεχνία ένα αντίστοιχο παράδειγμα μπορεί να θεωρηθεί το μυθιστόρημα «Ακυβέρνητες Πολιτείες» του Σ. Τσίρκα. Ο συγγραφέας δημιούργησε στο έργο του αναγνωρίσιμους χαρακτήρες από το χώρο της Αριστεράς - όπως το Ανθρωπάκι- με στόχο να ασκήσει πολιτική κριτική πληρώνοντας ακριβό τίμημα για αυτή του την επιλογή. Από τους πολιτικούς αντιπάλους στο κόμμα εξωθήθηκε στην πολιτική απομόνωση¹⁸⁸⁸.

Όμως το κυρίαρχο παράδειγμα στις υποθέσεις που εξετάστηκαν είναι διαφορετικό¹⁸⁸⁹. Αφενός σε μια συντριπτική πλειοψηφία, τα θιγόμενα πρόσωπα είναι ιδιωτικά πρόσωπα όπως οικείοι συγγραφέων και πρόσωπα σχετικής επικαιρότητας και σε ελάχιστες περιπτώσεις είναι δημόσια πρόσωπα και ιδίως πρόσωπα που κατέχουν υψηλά αξιώματα και εξουσία. Αφετέρου όπως υποστηρίζεται από κριτικούς λογοτεχνίας, σε αντίθεση με τον 19ό και 20ό αιώνα, που οι λογοτέχνες καλούνταν να παλέψουν με τις δυνάμεις της πολιτικής ανελευθερίας και βρίσκονταν συχνά κοινωνικά στο περιθώριο, στον 21ό αιώνα διαμορφώνουν μια ιδιότυπη κοινωνική ελίτ με πρωτοφανή προνόμια ιδίως αν συγκριθούν με τις συνθήκες οποιαδήποτε

¹⁸⁸⁴ Χριστόπουλος Δ., *Το λογοκριτικό παράδοξο*, σε Συνέδριο. *Τέχνη και Δημοκρατία*. Συνδιοργάνωση Μουσείο της Ακρόπολης. Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 7-9 Δεκεμβρίου 2017.

¹⁸⁸⁵ Christopoulos D., Dimoulis D., *Art can legitimately offend*, σε συλλογικό τόμο *Blasphemy, insult and hatred: finding answers in a democratic society, Science and technique of democracy*, ο.π.,σελ.85.

¹⁸⁸⁶ Christopoulos D, Dimoulis, *Art can legitimately offend*, ο.π., σελ.89.

¹⁸⁸⁷ Βλέπε αναλυτικά παραπάνω κεφάλαιο πρώτο δεύτερου μέρους.

¹⁸⁸⁸ Αναλυτικά βλέπε Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός*, ο.π. σελ. 161.

¹⁸⁸⁹ Χαρακτηριστικά για αυτή τη συνθετότητα του λογοκριτικού φαινομένου Π. Πετσίνη. Δ. Χριστόπουλος, *Εισαγωγή. Γιατί η λογοκρισία* σε συλλογικό τόμο. Π. Πετσίνη. Δ. Χριστόπουλος, (επιμ) *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, εκδ. Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Αθήνα 2016, σελ. 13.

άλλης εποχής¹⁸⁹⁰. Βέβαια αυτό κυρίως αφορά το δυτικό κόσμο και ιδίως κάποιους καλλιτέχνες, τις καλλιτεχνικές διασημότητες οι οποίοι διαθέτουν εξουσία, δημόσιο λόγο και επιρροή στα ΜΜΕ. Εκτός του δυτικού κόσμου, ακόμα καλλιτέχνες αντιμετωπίζουν σοβαρές διώξεις από την θρησκευτική ή κρατική εξουσία¹⁸⁹¹.

Στην περίπτωση της διαμάχης μεταξύ μιας καλλιτεχνικής διασημότητας και ενός απλού ιδιώτη που διεκδικεί την προστασία της ιδιωτικότητας, της τιμής ή της ιδιωτικής ζωής του, το αδύναμο μέρος δεν είναι πάντα ο καλλιτέχνης. Αντίθετα μπορεί να αποδειχτεί ότι εκείνος είναι που ασκεί μια ιδιότυπη εξουσία λόγω του ιδιότυπου ισχυρού κοινωνικού του ρόλου. Μπορεί να επιχειρήσει να φιμώσει το λόγο του άλλου- την ιστορία του οποίου αφηγείται- για να προασπιστεί τη συγγραφική του φήμη. Υπό αυτή την έννοια γίνεται αποδεκτό ένα παράδοξο. Για την άρση της λογοκρισίας της δικής του εκδοχής της προσωπικής ιστορίας για την οποία δεν έχει αντίστοιχα ισχυρά μέσα παρουσίασης όπως ένας συγγραφέας ένας ιδιώτης μπορεί να προσφύγει στη δικαστική λογοκρισία¹⁸⁹². Αυτό που ουσιαστικά διεκδικεί είναι η αποκατάσταση μιας ισορροπίας και ηθικής ασφάλειας¹⁸⁹³.

Από μέρος της θεωρίας αναγνωρίζεται ότι ο λόγος μπορεί να προκαλέσει τραύμα και πόνο αλλά θεωρούν ότι η κρατικά επιβεβλημένη λογοκρισία δεν μπορεί να το θεραπεύσει. Για αυτό προτείνουν στρατηγικές στάσεις που στόχο έχουν να αποπλίσουν τον αντίπαλο χωρίς να «λερώσει» κανείς τα χέρια του μέσω της κρατικής επιβολής¹⁸⁹⁴. Μια σχετική στρατηγική θα ήταν κανείς να γράψει ο ίδιος την ιστορία ζωής του ώστε ο αναγνώστης να μπορεί εύκολα να αντιπαραβάλει και να συγκρίνει. Όμως, παρότι η ανταπάντηση σε ένα δημοσιογραφικό κείμενο είναι ένας θεμιτός τρόπος για να υπερασπιστεί κανείς τον εαυτό του, σε κείμενα αυτομυθοπλασίας η ανταπάντηση μπορεί απλά να επιφέρει μια νέα προσβολή της ιδιωτικής ζωής τόσο του ίδιου του θιγόμενου προσώπου όσο και του άλλου καθιστώντας το θύμα οριακά σε θύτη.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξής. Η Claire Bloom, η επί δεκαπέντε χρόνια σύντροφος και επί τέσσερα χρόνια σύζυγος του αμερικανού συγγραφέα Φίλιπ Ροθ υποστήριξε ότι στο μυθιστόρημά του με τίτλο «Deception» (1990) άντλησε από το γεγονός ότι ανακάλυψε ότι την απατούσε και στα προβλήματα της σχέσης τους. Αντιδρώντας στο τρόπο που απεικονιζόταν στο βιβλίο έγραψε την αυτοβιογραφία της με τίτλο «Leaving a Doll's House» (1996), μια προσπάθεια για να ανακτήσει την ιστορία ζωής της λέγοντας τη δική της εκδοχή των γεγονότων. Αλλά η αποκάλυψη όσων γεγονότων ήταν διαφορετικά από τα επινοημένα ουσιαστικά αποκάλυπτε περισσότερα για τη συζυγική ζωή του ζευγαριού από ο,τι έκανε ο συγγραφέας στο επίμαχο μυθιστόρημά του¹⁸⁹⁵.

Ικανοποιητικά αποτελέσματα δεν προσφέρει αυτή η στρατηγική ούτε στις

¹⁸⁹⁰ Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός*, ο.π. σελ. 159.

¹⁸⁹¹ Σχετικά βλέπε τις πρόσφατες παραβιάσεις της ελευθερίας της τέχνης ανά τον κόσμο με στατιστικά στοιχεία Srirak Plipat, *The state of artistic freedom. Freemuse 2018*. Προσβάσιμο σε ιστότοπο: <https://freemuse.org/about-artistic-freedom/>

¹⁸⁹² Για ένα διαφορετικό πολιτικό παράδοξο της λογοκρισίας ως άκαμπτο περιορισμό ατομικών δικαιωμάτων που πιστοποιούν την άνιση νομή εξουσίας που λογίζεται ως πολιτικά δυνατή η υλοποίηση της αρχής της ισότητας. Βλέπε Χριστόπουλος Δ, *Το λογοκριτικό παράδοξο*, ο.π.

¹⁸⁹³ Για την έννοια της ηθικής ασφάλειας βλέπε Παπαγεωργίου Κ., «Ποινικοποίηση και ηθική», *Ισοπολιτεία* 5 (2001), 115-150.

¹⁸⁹⁴ Χαρακτηριστικά για μια τέτοια στρατηγική βασισμένη στην υπεξαίρεση του προσβλητικού λόγου κάνει λόγο ο Γαβριηλίδης Α., *Εκείνα που δεν ακούγονται*, σε συλλογικό τόμο Δ, Χριστόπουλος (επιμ.) «*Όλα μπορούν να λεχθούν*» ή υπάρχουν «εκείνα που δεν λέγονται»; ο.π., σσ.23-30.

¹⁸⁹⁵ Mc Gill R., *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, ο.π., σελ.259 επ.

περιπτώσεις που κάποιος τρίτος αναλαμβάνει το ρόλο να αποκαλύψει το ποιόν του συγγραφέα επαναφέροντας μια αίσθηση δικαίωσης του θύματος του. Όπως προαναφέρθηκε η δεύτερη σύζυγος του γνωστού συγγραφέα αυτομυθοπλασίας Doubrovsky πέθανε με 7,2 mg αλκόολ στο αίμα της αφού είχε πει ένα μπουκάλι βότκα. Φαίνεται ότι μέθυσε μετά από την ανάγνωση ενός κεφαλαίου με τίτλο «Beuveries» του βιβλίου του «Le livre brisé» (1989) στο οποίο αποκάλυπτε λεπτομέρειες της προσωπικής και κοινής τους συζυγικής ζωής. Ο ξάδελφός του συγγραφέα, Marc Weitzmann στο μυθιστόρημά του «Chaos» (1997) αναφέροντας το πραγματικό του όνομα τον περιέγραψε ως τον συγγραφέα που χειραγώγησε, χρησιμοποίησε και βασάνισε ως το τέλος τη γυναίκα του, μια γυναίκα ψυχικά εύθραυστη με αποκλειστικό σκοπό να υπηρετήσει τη λογοτεχνική του «επιχείρηση» δημιουργίας έργων αυτομυθοπλασίας. Ο Doubrovsky αντέδρασε και δημόσια τον κατηγορήσε ότι έπραξε εκείνο για το οποίο τον κατέκρινε¹⁸⁹⁶.

Γενικότερα η ανταπάντηση ενός προσώπου στην λογοτεχνική μετουσίωσή του με την μορφή της επιστολής μπορεί να προκαλέσει περαιτέρω έκθεση αλλά και είδος διαφημιστικής προώθησης του έργου μέσω του λεγόμενου λογοτεχνικού σκανδάλου¹⁸⁹⁷. Εξίσου αναποτελεσματική αναδεικνύεται και η στρατηγική της αδράνειας και της σιωπής. Υποστηρίζεται ότι η χρήση της ειρωνείας, του χιούμορ, της αυτοκριτικής αλλά και μια στάση απόλυτης αδράνειας και παθητικότητας μπορεί να εξουδετερώσει τις επιπτώσεις του προσβλητικού λόγου¹⁸⁹⁸. Όμως θιγόμενοι που επέλεξαν αυτή τη μέθοδο κατέληξαν να νιώθουν εξαιρετικά εκτεθειμένοι και ευάλωτοι. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του γάλλου φιλοσοφου Enthoven ο οποίος αναγνωρίζεται στο μυθιστόρημα «Rien de grave» (2004) της πρώην συζύγου του Justine Lévy στο οποίο παρουσιάζεται ως άπιστος και άπρονος σύντροφος. Όπως σημειώνει: «μετανιώνω που δεν απάντησα. Δέκα χρόνια αργότερα με ενοχλούν ακόμα με αυτή την ιστορία που δεν είναι δική μου. Αν ήξερα ότι ήταν ένα τέτοιο δηλητήριο... Αυτό το βιβλίο είναι ένα μαρτύριο, ένας βασανισμός από τον οποίο δεν θα απαλλαγώ ποτέ...».

Επίσης υπό το πρίσμα των παραπάνω είναι αμφίβολο σε ορισμένες περιπτώσεις κατά πόσο η σιωπή είναι στρατηγική ή αποτέλεσμα της προαναφερόμενης ανισότητας, ενός φόβου να αντιπαρατεθεί δημόσια με κάποιον που είναι κοινωνικά ισχυρότερος ή αποτέλεσμα ενός δισταγμού μήπως θεωρηθεί κανείς υπερβολικά ευαίσθητος ή οπισθοδρομικός. Απόρροια της νέας θέσης του καλλιτέχνη στο δυτικό κόσμο που ο λόγος του κρίνεται ότι θα πρέπει να χαιρεί προνομιοιακής προστασίας εξαιτίας μιας γενικής απέχθειας σε οποιαδήποτε μορφή λογοκρισίας¹⁸⁹⁹.

Μήπως αυτή είναι η λύση. Μια απόλυτη ασυλία του καλλιτέχνη να λέει ό,τι θέλει; Η υπεράσπιση της απόλυτης ασυλίας της τέχνης έχει υπερμάχους. Όπως υποστηρίζεται, απαιτείται ένα πρόνομο ηθικό και νομικό για τους καλλιτέχνες για αυτό που είναι και όχι αυτό που κάνουν, μόνο η θέση τους ως καλλιτέχνες πρέπει να επαρκεί για την προστασία τους από διώξεις από την άσκηση της δραστηριότητάς

¹⁸⁹⁶ Doubrovsky c. Weitzmann. *C'est l'histoire de l'arroseur arrosé: chantre de l'autofiction*, Liberation, 28 août 1997. Προσβάσιμο σε: https://next.liberation.fr/livres/1997/08/28/doubrovsky-contre-weitzmann_212289.

¹⁸⁹⁷ Κουτσουρέλης Κ., *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός*, ο.π. σελ. 160.

¹⁸⁹⁸ Παιονίδης Φ., *Θα έπρεπε μια φιλελεύθερη και κοσμική πολιτεία να απαγορεύει την κυκλοφορία εντύπων σαν το Charlie Hebdo*, ο.π., σελ.118.

¹⁸⁹⁹ Για τα ελληνικά φαινόμενα λογοκρισίας στο χώρο της λογοτεχνίας, του κινηματογράφου και των εικαστικών τεχνών που επεξηγούν την γενική απέχθεια σε κάθε μορφή λογοκρισίας βλέπε συλλογικό τόμο Πετσίνη Π., Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, ο.π. Ιδίως για την τέχνη της γραφής βλέπε κεφάλαιο IV. *Λογοκρισία της γραφής*, σελ.126-166.

τους¹⁹⁰⁰. Όμως αντικρούεται με το επιχείρημα ότι ένα τέτοιο προνόμιο αποτελεί ένα πρόβλημα σε μια κοινωνία που θέτει ως αρχή ότι κανείς δεν είναι υπεράνω των νόμων. Ο λογοτεχνικός ο αφηγηματικός εν γένει λόγος ιδίως στις περιπτώσεις που έχει αναφορικότητα, όταν δηλαδή γίνεται αναφορά σε υπαρκτά πρόσωπα επιδρά στο πραγματικό. Εφόσον κάτι απασχόλησε τη δημόσια σφαίρα θα πρέπει να τηρεί τους κανόνες που υιοθετούν και οι υπόλοιπες δημοσιεύσεις αλλιώς πλήττεται η αρχή της ισότητας¹⁹⁰¹. Ο καλλιτέχνης αποκτά παντοδύναμη εξουσία χωρίς περιορισμούς και δεσμεύσεις έναντι των άλλων¹⁹⁰². Μια απόλυτη ελευθερία χάριν και μόνο του ρόλου του ταυτίζεται με μια ναρκισσευόμενη αμετροπέπεια, η οποία υποσκάπτει σε τελευταία ανάλυση την ίδια την ελευθερία της έκφρασης¹⁹⁰³.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η διαμάχη δεν εντάσσεται εύκολα σε γνωστά λογοκριτικά φαινόμενα. Ούτε το επιχείρημα της αφηρημένης βλάβης ούτε το επιχείρημα της ανισότητας μπορεί να προταθεί εύκολα για να αποπλιστεί από επιχειρήματα όποιος στρέφεται κατά συγγραφέα υποστηρίζοντας ότι ο τρόπος παρουσίασης στο έργο του προσέβαλε την τιμή ή ιδιωτικότητά του. Επίσης οι στρατηγικές της ανταπάντησης ή της σιωπής που προτείνονται αντί για τη δικαστική διαμάχη που όντως μπορεί να επιφέρει αποτρεπτική επενέργεια στο λόγο κρίνονται αναποτελεσματικές. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι στην εν λόγω διαμάχη δεν είναι πρόδηλο αλλά κάθε φορά υπό διερεύνηση ποιος είναι ο λογοκριτής και ποιος ο λογοκρινόμενος δεχόμενοι ως ορισμό της λογοκρισίας ως ένα φαινόμενο που ένα κυρίαρχο υποκείμενο ασκεί εξουσία εργαλειακά σε ένα άλλο¹⁹⁰⁴.

2.4.2. Προς μια διαφορετική δικαστική τεχνική.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, στην αμερικανική έννομη τάξη υπό την επίδραση σημαντικών αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. ακολουθείται η εννοιολογική ή κατηγορική στάθμιση σε υποθέσεις ελευθερίας του λόγου και προστασίας της τιμής και της ιδιωτικότητας. Η αλήθεια επηρεάζει σημαντικά προς τα που θα γείρει η ζυγαριά¹⁹⁰⁵. Το υπολογισμένο ψεύδος εμπίπτει στην κατηγορία αυτών των εκφορών του λόγου που δεν έχουν ουσιώδη μέρος στην έκθεση των ιδεών και έχουν μικρή κοινωνική αξία. Όμως, δοκιμασία της αλήθειας ιδίως για τον λογοτεχνικό λόγο καταλήγει στην καλύτερη περίπτωση σε μια υπεράσπιση του λόγου αυτού με επιχείρημα ότι προάγει μια «άλλη» αλήθεια ίσης αξίας και ανάγκης προστασίας με την τεκμηριωμένη αλήθεια συγγέοντας εντέλει τα δυο είδη λόγου είτε σε μια προσπάθεια ανίχνευσης και ανάδειξης κοινωνικής

¹⁹⁰⁰ Soulillou J., *L'impunité de l'art*, Paris Le Seuil, 1995.

¹⁹⁰¹ Heinich N., *Les limites de la fiction*, L'Homme, 2005/3-4 No 175-176, pp.57-76, σελ.73.

¹⁹⁰² Όπως σημειώνεται είναι η φενάκη η απόλυτη ελευθερία του λόγου που υποτίθεται ότι επιτρέπει να ειπωθούν όλα χωρίς περιορισμούς και δεσμεύσεις. Η πρόθεση να ειπωθεί ανεμπόδιστα ο,τι μπορεί να εγγραφεί στο λόγο υποκρύπτει μια βούληση για παντοδυναμία του υποκειμένου και ταυτόχρονα παντοδυναμία του λόγου. Βλέπε Β. Σκούμπη, *Δεν υπάρχει αλήθεια που να μπορεί να ειπωθεί καθ'ολοκληρίαν*, σε συλλογικό τόμο Δ, Χριστόπουλος (επιμ.) Όλα μπορούν να λεχθούν" ή υπάρχουν "εκείνα που δεν λέγονται"; ο.π., σσ. 153-158, σελ. 156.

¹⁹⁰³ Σκούμπη Β., *Δεν υπάρχει αλήθεια που να μπορεί να ειπωθεί καθ'ολοκληρίαν*, ο.π., σελ. 158.

¹⁹⁰⁴ Βλέπε Πετσίνη Π./ Δ. Χριστόπουλος, *Εισαγωγή. Γιατί η λογοκρισία, ο.π.*, σελ 13 παραπέμπουν στην Butler, 1998. *Ruled out: Vocabularies of the censor* σε συλλογικό τόμο Post. *Censorship and Silencing. Practices of Cultural Regulation*. Los Angeles: Getty Research Institute for the History of Art and the Humanities, p.256.

¹⁹⁰⁵ Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται η αλήθεια δημιουργεί ένα τεκμήριο συνταγματικότητας που είναι πολύ δύσκολο να ανατραπεί. Ο λόγος που εκφράζει αλήθεια μετατρέπεται σε κατηγορία λόγου και προστατεύεται συνταγματικά. Λειτουργώντας ως κριτήριο στάθμισης επηρεάζει σημαντικά το προς τα που θα γείρει η ζυγαριά. Φωτιάδου Α., *Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου*, ο.π., σελ.203 επ.

χρησιμότητας δίδοντας προνομιακή προστασία στο λογοτεχνικό λόγο που έχει χαρακτηριστικά δημοσιογραφικού και πολιτικού λόγου, ενός λόγου δηλ. με πληροφοριακή αξία. Ταυτόχρονα ο μυθοπλαστικός λόγος εκτίθεται σε διαρκή κίνδυνο. Στόχος του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. στην απόφαση *New York v. Sullivan* ήταν να αναγάγει την προσπάθεια ανεύρεσης και έκφρασης της αλήθειας των δημοσιογράφων για λόγους άσκησης οξείας κριτικής στο έργο δημόσιων λειτουργών ως μία νόμιμη άμυνα για να επιτευχθεί η προστασία τους από αγωγές δυσφήμισης. Για αυτό η δοκιμασία της διαπίστωσης του πραγματικού δόλου (actual malice) που έθεσε εστιάζει στην επίγνωση των εναγόμενων επί της αναλήθειας ή αλήθειας των ισχυρισμών τους ή στην απερίσκεπτη αδιαφορία για αν οι ισχυρισμοί ήταν ψευδείς ή αληθείς και όχι πια στην κακόβουλη πρόθεση όπως ίσχυε στο κοινοδίκαιο. Όμως η εφαρμογή αυτής της δοκιμασίας στην λογοτεχνία μπορεί να έχει τα αντίθετα αποτελέσματα, όπως αποδείχτηκε στην απόφαση *Bindrim v. Mitchell*. Οι συγγραφείς λογοτεχνίας που αναμιγνύουν αληθινά με επινοημένα γεγονότα, που παραποιούν δηλ. την πραγματικότητα για λογοτεχνικούς σκοπούς γνωρίζουν την αναλήθεια του λόγου τους και πράττουν εν γνώσει της αναλήθειας αυτής. Κατά συνέπεια τα θιγόμενα πρόσωπα εύκολα μπορούν να αποδείξουν τον «πραγματικό τους δόλο». Για αυτό διαπιστώνεται ο κίνδυνος η μυθοπλασία να εξομοιωθεί με το υπολογισμένο ψεύδος και να μη χρήζει ασυλίας.

Για να επιτευχθεί η ασυλία των συγγραφέων προτείνεται να αναζητηθεί μια δικαστική τεχνική βάσει μιας διαφορετικής δοκιμασίας. Θα μπορεί να απολαμβάνει απόλυτη συνταγματική προστασία όποιος απεικονίζει ένα δημόσιο πρόσωπο σε ένα λογοτεχνικό ή κινηματογραφικό έργο με ένα απώτατο όριο. Θα πρέπει τα λόγια και οι πράξεις που αποδίδονται στο πρόσωπο που αναγνωρίζεται σε ένα λογοτεχνικό κείμενο να μην προσβάλουν την ανθρώπινη αξιοπρέπειά του. Ένα τέτοιο όριο προσβολής του αισθήματος της κοινότητας περί ανθρώπινης αξιοπρέπειας που εφάρμοζαν τα δικαστήρια βασισμένα στο κοινοδίκαιο σε σχετικές αποφάσεις πριν την *New York v. Sullivan*, δεν γίνεται αποδεκτό από την νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Ο προσδιορισμός αυτού του ορίου από το δικαστή θεωρείται ως προσπάθεια υποκατάστασης του υποκειμένου του δικαίου στην διαμόρφωση και περιφρούρηση της ηθικής του προσωπικότητας και επέμβαση στην αυτονομία και ηθική ανεξαρτησία του. Επίσης από τη θεωρία σημειώνεται ότι μια τέτοια διαδικασία θα σήμαινε μια ανάγκη διάκρισης μεταξύ δημοσιογραφικού λόγου και δημιουργικής γραφής που θα εξανάγκαζε τους δικαστές να γίνουν λογοτεχνικοί κριτικοί για να εφαρμόσουν μια διαφορετική δοκιμασία για το μυθοπλαστικό λόγο παρότι τα όρια είναι συχνά ασαφή¹⁹⁰⁶.

Η αυξημένη προστασία του λογοτεχνικού λόγου με όριο την προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του θιγόμενου προσώπου ακολουθείται από στις αποφάσεις *Esra* και *Mefisto* του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας. Για τις αποφάσεις αυτές το Δικαστήριο έχει δεχθεί κριτική αφενός για το αν πράγματι υπήρξε προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας των θιγόμενων προσώπων και αφετέρου ότι η επιβαλλόμενη κύρωση όπως η απαγόρευση κυκλοφορίας του επίμαχου βιβλίου ή οι δυσβάσταχτες αποζημιώσεις έχουν αποτρεπτική επένεργεια στο λογοτεχνικό λόγο. Αντίστοιχη κριτική δέχονται και οι σχετικές αποφάσεις στην γαλλική έννομη τάξη όπου παρατηρείται μια προνομιακή προστασία του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής των θιγόμενων προσώπων έναντι των συγγραφέων.

Το ΕΔΔΑ επιχειρεί μια προσπάθεια δίκαιης εξισορρόπησης των

¹⁹⁰⁶ Comments, *Privacy, defamation and the first amendment: The implications of Time Inc. v. Hill*, ο.π., p. 945.

αντιτιθέμενων δικαιωμάτων της ελευθερίας της τέχνης και της ιδιωτικής ζωής. Αναγνωρίζει ότι η ελευθερία της τέχνης χρήζει αυξημένης προστασίας. Όταν υπάρχουν αποκαλύψεις ιδιωτικών στιγμών αναζητά κατά πόσο το συγκεκριμένο δημοσίευμα συμβάλει και σε μια συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος. Ελέγχει κατά πόσο τα δικαστήρια όταν προβαίνουν σε στάθμιση μεταξύ των δικαιωμάτων ακολουθούν τις αρχές του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ και τα κριτήρια της μέχρι τώρα νομολογίας δεν είναι περιοριστικά.

Όπως έχει αναλυθεί παραπάνω, κριτική έχει ασκηθεί στη δικαστική τεχνική της *ad hoc* στάθμισης με διαφορετικά επιχειρήματα και προτάσεις. Όπως και η κατηγορική στάθμιση είναι μια δοκιμασία που υποβάλλεται ο λόγος με γνώμονα τη χρησιμότητα για το δημόσιο διάλογο. Καθώς τα κριτήρια μεταβάλλονται κατά τις περιστάσεις από μέρος της θεωρίας υποστηρίζεται ότι ο δικαστής διαμορφώνοντας κριτήρια τελικά πραγματώνει την προσωπική του αξιολόγηση. Με αυτό το σκεπτικό επισημαίνεται η ανάγκη να σχηματίσει την κρίση του με τη βοήθεια μιας σειράς επανεφαρμοσίμων κριτηρίων που θα δώσουν μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου¹⁹⁰⁷. Άλλη μεριά της θεωρίας υποστηρίζει ότι τα κριτήρια αυτά θεωρούνται ως περιοριστικά και ότι θα πρέπει να λειτουργήσουν μόνο ως κατευθυντήριες γραμμές¹⁹⁰⁸.

Άλλοι επισημαίνουν ότι αυτή η επιλογή κριτηρίων από το δικαστή μπορεί να οδηγήσει σε νομολογιακή αναρχία. Επισημαίνουν ότι οι ειδικότερες αρχές όπως η αρχή αναγκαιότητας ή του ηπιότερου μέσου και ιδίως η αρχή της στάθμισης κόστους οφέλους είναι αναπόφευκτα επιβαρυνμένη με τις διαφορετικές προσωπικές προκατανοήσεις ή προερχόμενες επιλογές των δικαιοδοτικών οργάνων. Για αυτό προτείνουν να ακολουθείται η προσδιοριστική ή κατηγορική στάθμιση. Αν και αναγνωρίζεται ότι κι αυτή η δικαστική τεχνική μπορεί να καταλήξει σε μια *ad hoc* στάθμιση¹⁹⁰⁹.

Σε μια οξεία κριτική της δικαστικής τεχνικής της *ad hoc* στάθμισης επισημαίνεται ότι προσποιείται ότι είναι αντικειμενική, ουδέτερη αλλά εντέλει είναι εντελώς εξωγενής σε σχέση με τον τρόπο που γίνονται οι ηθικές κρίσεις και αγνοεί την ηθική συλλογιστική. Τα δικαιώματα δεν διασφαλίζουν μόνο την ελευθερία δεν είναι μόνο ποσότητες ελευθερίας αλλά προστατεύουν και τη θεμελιώδη κατάσταση των ανθρώπων ως ηθικών φορέων. Για αυτό αντ'αυτής προτείνεται τα δικαστήρια να επικεντρώνονται στα πραγματικά ηθικά ζητήματα που υποκρύπτονται κάτω από τις εκάστοτε διαφορές¹⁹¹⁰.

Στο ίδιο πνεύμα προτείνεται η δικαστική κρίση να επιστρέψει σε μια κρίση αν μια πράξη είναι ορθή ή όχι και με δικαιολόγηση αυτής της κρίσης αντί για το αν ο επιβαλλόμενος περιορισμός ήταν αναγκαίος, κατάλληλος και ανάλογος του σκοπού. Προτείνεται η ορθοκρίσια αντί της στάθμισης στην οποία χρησιμοποιούνται δεοντοκρατικά αντί για συνεπειοκρατικά επιχειρήματα που ακολουθούν θεμελιώδεις αρχές. Τέτοιες θεμελιώδεις αρχές είναι όσες συνδέονται με τον πυρήνα της ηθικής υπόστασης του δρώντος υποκειμένου με το *status* του ηθικού υποκειμένου με την αυτονομία και την ευθύνη του να διαπλάσει το ίδιο τη ζωή του με τρόπο άξιο να βιωθεί. Αυτές οι αρχές εκτιμάται ότι δεν μπορούν να σταθμιστούν ούτε μπορούν να

¹⁹⁰⁷ Τα κριτήρια που προτείνονται είναι ο σκοπός του καλλιτέχνη, ο βαθμός αναγνωρισιμότητας, η βαρύτητα της προσβολής, η αισθητική ποιότητα, η πάροδος ορισμένου χρόνου αν ο προσβληθείς είναι εν ζωή και η επάχθεια της ζητούμενης συνέπειας ότι η ανάγκη για προσυμφωνημένα κριτήρια. Παπανικολάου Π., *Ελευθερία της τέχνης και δικαίωμα προσωπικότητας*, ο.π., σελ.26.

¹⁹⁰⁸ Φουντεδάκη Κ., *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ο.π., σελ.1275-1276

¹⁹⁰⁹ Ανθόπουλος Χ., *Ελευθερία της πληροφόρησης και δικαιώματα της προσωπικότητας: Η αστική ευθύνη των μέσων ενημέρωσης*, ο.π., 265 επ.

¹⁹¹⁰ Tsakyrakis S., *Proportionality: An assault on human rights?*, ο.π., σελ. 490 επ.

υποχωρήσουν ή να θυσιαστούν χάριν άλλων σκοπών πέραν του αυτοσκοπού της ορθοπραξίας.

Η ανάγκη μιας διαφορετικής δικαστικής τεχνικής για αυτές τις υποθέσεις αρθρώνεται γιατί σε αυτές το διακύβευμα δικαιοσύνης δεν είναι να επιτευχθεί η δίκαιη εξισορρόπηση των εκατέρωθεν δικαιωμάτων αλλά η διαμόρφωση ηθικής σχέσης με τον άλλον. Ο λόγος για την ιστορία του άλλου δεν αφορά μόνο την έκθεσή του στο κοινό ιδιωτικών πληροφοριών ενός προσώπου χάριν της πληροφόρησης του κοινού αλλά αποκαλύπτει μια βαθύτερη ηθική σχέση με τον άλλον. Αναζητάται ο σεβασμός έναντι του κάθε συγκεκριμένου πραγματικού προσώπου που κάνει μια αγωνιώδη προσπάθεια να αποκτήσει βιώματα μέσω των οποίων θα συγκροτηθεί έναντι του εαυτού του και των άλλων, θα αυτοπραγματωθεί και θα κατακτήσει την ελευθερία του. Όριο αυτού του λόγου είναι η μη προσοικείωση της εμπειρίας του.

Αναλυτικότερα μια δικαστική κρίση καλείται να σεβαστεί το δικαίωμα αυτο-αφήγησης. Καθώς αποτελεί υλοποίηση της ικανότητας του ανθρώπου να συγκροτήσει την εαυτότητά του μέσα από το τρίπτυχο της μνήμης, λήθης και φαντασίας. Ταυτόχρονα η αυτο-αφήγηση αποτελεί προϋπόθεση της κοινωνικότητας, ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων. Χωρίς τις αφηγήσεις αυτές δεν είναι δυνατή η κοινωνική συνύπαρξη. Μέσα από αυτές εγκαθιδρύεται η εμπιστοσύνη προς τους άλλους και αναπτύσσεται η ικανότητα αυτο-αφήγησης αλλά και η ενσυναίσθηση των άλλων. Η αυτο-αφήγηση επιπρόσθετα ενδυναμώνει το άτομο και το βοηθά να ανάκατευθυνθεί προς τα σχέδια ζωής του. Μπορεί ανά πάσα στιγμή να επαναθεωρήσει, να αφηγηθεί με διαφορετικό τρόπο τη ζωή του σε μια διαρκή διαδικασία κατάκτησης της ελευθερίας του.

Καλείται επίσης να σεβαστεί την αφήγηση της προσωπικής ιστορίας ζωής των άλλων. Είναι ουσιώδες μέρος της δημιουργικής διαδικασίας. Αφορά είτε πρόκειται για αυτοβιογραφικά κείμενα στα οποία ο συγγραφέας αναφέρεται στα πρόσωπα με τα οποία μοιράζεται τη ζωή του είτε για απλές καθημερινές αφηγήσεις ζωής που παρέχουν στον καθένα μέτρο σύγκρισης, συσχετισμού και κατανόησης των άλλων με στόχο να διαμορφώσει κανείς την προσωπικότητά του και να κοινωνικοποιηθεί, είτε για λογοτεχνικά είδη που πραγματεύονται πραγματικές ιστορίες. Χωρίς αυτές τις αλληλεπιδραστικές αφηγήσεις είναι αδιανόητη η συγκρότηση του εαυτού αλλά και των άλλων.

Όπως αναλύθηκε παραπάνω, ο περιορισμός του λόγου των λογοτεχνών που εμπνέονται από τις δικές τους προσωπικές ιστορίες ή άλλων απειλεί την ανθρώπινη αξία και ελευθερία τους ιδίως την υπαρξιακή διάστασή τους. Η αφήγηση της προσωπικής ιστορίας αποτελεί μαρτυρία μιας συγκεκριμένης ανθρώπινης ύπαρξης με τριπλό αποδέκτη τον εαυτό, τους άλλους και την ανθρώπινη ιστορία. Έγκειται σε δεοντοκρατικά επιχειρήματα θεμελίωσης της ελευθερίας της έκφρασης. Γίνεται δεκτή η αυξημένη προστασία της ελευθερίας της έκφρασης χάριν της εγγενούς αξία της ελευθερίας του λόγου για την αυτονομία του υποκειμένου που παραπέμπει στην έννοια της αξίας του ανθρώπου¹⁹¹¹. Σύμφωνα με τον Dworkin, ο περιορισμός του λόγου συνιστά την παραβίαση της ηθικής ανεξαρτησίας των υποκειμένων¹⁹¹². Όπως ορθά σημειώνεται, ο σεβασμός της αυτονομίας ή ίσης αξίας του καθενός ως φορέα του λόγου αφενός την καταξιώνει ως άνθρωπο και αφετέρου συνιστά την αξεπέραστη προϋπόθεση της σύλληψης και υλοποίησης των επιλογών και σχεδίων ζωής του. Η

¹⁹¹¹ Καραβοκύρης Γ., *Η ελευθερία της έκφρασης ως ελευθερία της προσβολής*, ο.π., σελ 610.

¹⁹¹² Αναλύοντας το παράδειγμα της απαγόρευσης της πορνογραφίας βλέπε Dworkin R., *Matter of principle*, Harvard University Press, 1986, σελ.353 επ.

ελευθερία της έκφρασης εστιάζει στην περιφρούρηση της υποκειμενικότητας ως υπαρξής αλλά και ως δυνατότητας¹⁹¹³.

Για το θιγόμενο πρόσωπο το κρίσιμο ζήτημα είναι ο σεβασμός της διακριτής εμπειρίας ζωής του, της ετερότητάς του. Όπως προαναφέρθηκε, η αποδοχή του ορίου της διυποκειμενικότητας, σημαίνει ότι δεν μπορεί να γνωρίζει τον άλλον και να εξοικειωθεί την εμπειρία ζωής του, να εξομοιώσει τα κίνητρα ή την συμπεριφορά του με του ίδιου. Σε αυτήν αποδοχή εδράζεται τόσο η αξίωση σεβασμού της ταυτότητάς του που διαμορφώνεται μέσα από τις ξεχωριστές εμπειρίες της ζωής και την αυτοαφήγησή τους και της ετερότητας, του «άλλου» που διαμορφώνεται υπαρξιακά με αντίστοιχο τρόπο¹⁹¹⁴. Η επίγνωση αυτού του γνωστικού ορίου οδηγεί αναπόφευκτα στην διερεύνηση της ηθικής σχέσης με τον άλλον. Σε μια καντιανή εκδοχή η ηθική αυτονομία επιτάσσει τον αυτοπεριορισμό για τον σεβασμό του αυτοκαθορισμού του άλλου¹⁹¹⁵. Κατά το Λεβινάς και η ετερότητα του άλλου είναι ριζική και κάθε προσπάθεια οικείωσης του λόγου του αίρει αυτή την ετερότητα εγωτικά. Η ευθύνη έναντι του άλλου είναι άπειρη έχει τη μορφή της μέριμνας για τον άλλο και ιδίως τον πάσχοντα άλλον¹⁹¹⁶. Για τον Ρικέρ ένα χρέος δίκαιης μνήμης με όριο την αναπόφευκτη λήθη διέπει αυτή τη σχέση. Για τον Ντερριντά η ηθική αυτή σχέση σημειώνει τον κίνδυνο εκπλήρωσης αυτού του χρέους, την εξοικείωση της εμπειρίας του άλλου. Η γνήσια σχέση με τον άλλον έγκειται στην αποοικειοποίηση, στη σχέση ζώντα νεκρού που υπερβαίνει τη διάκριση εαυτότητας και ετερότητας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, κάθε αφήγηση της ζωής του άλλου έχει ένα εγγενές όριο την έλλειψη ουσιαστικής γνώσης των βιωμάτων του άλλου. Στο όριο αυτό στο λόγο για τον «άλλον» στη μη προσοικείωση της εμπειρίας του άλλου ομονοούν τόσο συγγραφείς όσο και θιγόμενα πρόσωπα όπως αναλύθηκε στα προαναφερόμενα λογοτεχνικά παραδείγματα. Η διάγνωση της υπέρβασης αυτού του ορίου σε περιπτώσεις όπου ο συγγραφέας εξωκειμενικά δήλωσε ότι γνωρίζει καλύτερα από τον ίδιο τον πρόσωπο την ιστορία της ζωής του ή από το πως την υπηρέτησε στο ίδιο το κείμενο είναι πολύ πιο εύκολη και σαφής για τον δικαστή από ο,τι να διαπιστώσει ότι είχε κακόβουλη πρόθεση επί ενός υπαρκτού προσώπου και σαφέστερη η βλάβη που προκαλεί στο ηθικό υποκείμενο.

Το όριο αυτό αφορά μια βαθύτερη ηθική τάξη έναντι του ορίου της απαραβίαστης προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που εν μέρει έχει ένα αφηρημένο ανθρωπιστικό περιεχόμενο¹⁹¹⁷. Σε δικαστικές αποφάσεις του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας όπως της *Esra* και *Mefisto* το θεμιτό όριο του λόγου αποτελεί η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας

¹⁹¹³ Καραβοκύρης Γ., *Η ελευθερία της έκφρασης ως ελευθερία της προσβολής*, ο.π., σελ 610.

¹⁹¹⁴ Η ταυτότητα έχει διττή σημασία του ποιος ή ποιο είναι ο περί ου ο λόγος ή το περί ου ο λόγος και του διά τίνος συγκροτείται η ενότητά του, η δε ετερότητα δεν δηλώνει τίποτε περισσότερο από το απλό δεδομένο της διαφορετικότητας, Υφαντής Δ., *Φιλοσοφία του βίου και ερμηνευτική ταυτότητα και ετερότητα στην ερμηνευτική του ύστερου Dilthey και του πρώιμου Heidegger*, ο.π., σελ.149.

¹⁹¹⁵ Δημητρίου Σ., *Αυτοκαθορισμός και ίση αξιοπρέπεια: Πόσες εκδοχές του αυτοκαθορισμού χωρούν στη δημόσια πολιτική σφαίρα*, σσ.39-44, σε συλλογικό τόμο Δ, Χριστόπουλος (επιμ.), *Όλα μπορούν να λεχθούν* ή υπάρχουν "εκείνα που δεν λέγονται"; ο.π.,σελ.44.

¹⁹¹⁶ Παπαχαλαράμπος Χ., *Η ανταποδοτική ποινή ανάμεσα στην ηθική της ετερότητας και στην επιταγή της κυριαρχίας. Μια "λεβισιανή" χειρονομία*, σε συλλογικό τόμο Παπαχαλαράμπος Χ., Παπαστυλιανός Χ.(επιμ.), *Κυριαρχία, Ετερότητα, Δικαιώματα*, εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα 2013.

¹⁹¹⁷ Για κριτική της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από το Ανώτατο Δικαστήριο της Γερμανίας ως αξία του αφηρημένου ανθρώπου που αποτελεί απόρροια της λεγόμενης αναγέννησης του φυσικού δικαίου που εργαλειοποιεί εντέλει την αξία του κάθε πραγματικού προσώπου έναντι της προστασίας της ως αξία κάθε συγκεκριμένου ιστορικού προσώπου να υλοποιούν την ικανότητά του που διαθέτει για μια δική του ενεργό αντίληψη του αγαθού. Τάκης Α., *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 29 και 98-99.

ως πυρήνα της διαμόρφωσης της ιδιωτικής ζωής. Ακραία παραβίαση συνιστούν οι αποκαλύψεις ιδιωτικών γεγονότων όπως λεπτομερειών της σεξουαλικής ζωής¹⁹¹⁸. Επίσης το όριο αυτό αιτιολογείται ως αποφυγή του κινδύνου να χρησιμοποιηθεί το υπαρκτό πρόσωπο ως μέσο για να επιτευχθεί ο λογοτεχνικός στόχος του συγγραφέα και παραβιαστεί με αυτό τον τρόπο η ηθική αυτονομία του υποκειμένου. Το όριο της μη προσοικείωσης της εμπειρίας διακρίνεται από τέτοιες ερμηνείες γιατί εμβαθύνει στην ηθική σχέση εαυτού και άλλου που κατά μία θεωρητική άποψη αποτελεί και τον εννοιολογικό πυρήνα της συνταγματικής διάταξης προστασίας της ανθρώπινης αξίας¹⁹¹⁹.

Σε αυτή τη διαμάχη σημαντικό ρόλο έχει και η προστασία του δικαιώματος πρόσβασης σε αυτά τα έργα από το κοινό. Στην πλειοψηφία των προαναφερόμενων δικαστικών αποφάσεων επιδιώκεται να δικαιολογηθεί η προστασία του δικαιώματος πρόσβασης σε έργα που πραγματεύονται πραγματικές ιστορίες με όρους τεκμηριωμένης αλήθειας και κοινωνικής ωφέλειας. Αλλά, όπως προκύπτει από τα προαναφερόμενα λογοτεχνικά παραδείγματα, η φύση του λόγου για την ιστορία του άλλου αποκλείει τη δυνατότητα η αλήθεια να ειπωθεί καθ'ολοκληρίαν και να ελεγχθεί η αναλήθεια-αλήθεια λόγω της ανασκευαστικής φύσης της ατομικής μνήμης και διαρκούς μεταβολής της από τη φαντασία. Ούτε όριο αυτού του λόγου μπορεί να είναι ο σεβασμός στην αξία ενός αφηρημένου ανθρώπου, ούτε μόνο η ανάδειξη της χρησιμότητας του λόγου και ανάγκης θυσίας του ατόμου χάριν του συνόλου. Η έννοια αυτή συνδέθηκε ιδίως από τη νομολογία του Ανώτατου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. ως συμβολή στο δημόσιο διάλογο και στη διακυβέρνηση των κοινών με στόχο μια αυξημένη προστασία του δημοσιογραφικού λόγου. Αποτέλεσμα είναι να αναζητάται για να δικαιολογηθεί η συνταγματική προστασία του λογοτεχνικού λόγου με τους ίδιους όρους της συμβολής στον δημόσιο διάλογο και κοινωνικής ωφέλειας. Αλλά ο αναγνώστης λογοτεχνίας δεν ενδιαφέρεται για την αλήθεια ούτε για την κοινωνική χρησιμότητα του λογοτεχνικού λόγου αλλά για την απόλαυση. Όπως χαρακτηριστικά έχει σημειώσει ο Gottlob Frege, στην επιθυμία μας να αναζητήσουμε την αλήθεια, χάνουμε την αισθητική απόλαυση για την επιστημονική εξέταση¹⁹²⁰.

Μείζον είναι να επιδιωχθεί η προστασία της αυτονομίας του αναγνωστικού κοινού, η δυνατότητά του να ανακαλύψει το ίδιο, το αγαθό που του προσφέρει η λογοτεχνία στο ίδιο και εντέλει και στο σύνολο. Για την ψυχαναλύτρια Serge Tisseron «η λογοτεχνία συνίσταται στην πιθανότητα να μας συγκινεί για την αλήθεια των πραγμάτων που ήδη ενδόμυχα γνωρίζουμε αλλά και γιατί ξέρουμε ότι αυτό που διαβάζουμε είναι επινοημένο. Αναστέλουμε το αίσθημα της πραγματικότητας για να το επαναεισάγουμε με τη θέλησή μας». Όπως επισημαίνει, είναι ουσιώδης για το ανθρώπινο πνεύμα, «μια ανάσα της ψυχικής μας ζωής»¹⁹²¹. Ειδικά για το παράδειγμα

¹⁹¹⁸ Αντωνίου Θ., *Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ως αρχή και ως δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975. Συγχρόνως μία συμβολή στη δογματική των ατομικών δικαιωμάτων και την ερμηνεία του αρ. 2 παρ. 1 Σ*, ο.π., σελ.61.

¹⁹¹⁹ Αυτή την άποψη υποστηρίζει ο γερμανός θεωρητικός Poscher. Η εγγύηση της αξίας του ανθρώπου δεν προστατεύει κάτι ουσιαστικό, κάποιο φυσικό χώρο ή κάτι ιδεατό ή ψυχικό αλλά μια σχέση ένα σύνδεσμο ένα δεσμό. Για αυτό η προστασία μπορεί να προσβληθεί μόνο από ανθρώπους. Ο εννοούμενος αυτός πυρήνας του δικαιώματος τυγχάνει απόλυτης προστασίας και δεν επιτρέπεται ο περιορισμός του από τη σύγκρουση του με άλλα δικαιώματα και αγαθά.. Αναλυτικά για την άποψη του βλέπε Παπαπετροπούλου, Ταλιαδούρου Ε., *Ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού και αξία του ανθρώπου*, ο.π., σελ. 112. Παραπέμπει σε Poscher, JZ 2009, ο.π., σελ. 274.

¹⁹²⁰ « A vouloir en chercher la vérité, on délaisserait le plaisir artistique pour l'examen scientifique », Frege Gottlob, *Ecrits logiques et philosophiques*, trad. et présentation Claude Imbert, Seuil 1971, p. 108-109.

¹⁹²¹ Tisseron Serge, *Les bienfaits des images*, Paris, Odile Jacob, 2002, σελ16.

της μεταμυθοπλασίας ο αναγνώστης καλείται να διαχωρίσει τα πραγματικά από τα μυθοπλαστικά στοιχεία με δικά του κριτήρια. Ουσιαστικά ζητά από τον αναγνώστη να συμμετέχει στην δημιουργική διαδικασία καθορίζοντας εκείνος με την εμπειρία, τη διάνοια και τη φαντασία του τα όρια μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας. Όπως έχει σημειωθεί αυτά τα κείμενα που ο συγγραφέας δεν διαχωρίζει σαφώς μεταξύ της ίδιας της ζωής του και του μυθοπλαστικού του έργου αν και φαίνονται ναρκισσιστικά ουσιαστικά είναι προσανατολισμένα προς τον αναγνώστη¹⁹²².

Ο αναγνώστης λογοτεχνικών έργων που ο συγγραφέας δεν διαχωρίζει τα επινοημένα από τα τεκμηριωμένα κομμάτια, αλλά τον αφήνει να κρίνει ελεύθερα πότε αναφέρεται στην πραγματικότητα και πότε όχι αποτελεί το ισότιμο μέλος σε ένα πνευματικό παιχνίδι. Ο συγγραφέας παίζει με την πραγματικότητα ακριβώς για να αναδείξει τις αναγνωστικές προσδοκίες και πως ανατρέπονται, τη φύση της μυθοπλασίας που βασίζεται σε αυτή την εκούσια ευπιστία του αναγνώστη και στα διαφορετικά πλαίσια που αντιλαμβάνονται οι γλωσσικοί φορείς τα νοήματα της γλώσσας. Διαβάζοντας αυτά τα έργα διερευνώντας τις προθέσεις του κειμένου οξύνει ένα σημαντικό γνωστικό εργαλείο, την επίγνωση της λειτουργίας της γλώσσας. Με άλλα λόγια με την ανάγνωση των έργων αυτών βαθαίνουν οι γνωστικές ικανότητές του, η κριτική του σκέψη και εντέλει η συνείδηση εαυτού και κόσμου που αποτελεί προϋπόθεση της αυτονομίας του.

Επίσης ο αναγνώστης προσωπικών ιστοριών απολαμβάνει τα σημαντικά οφέλη από την πρόσβαση σε αυτές τις ιστορίες για την δική του αυτο-αφήγηση και την ενσυναίσθηση των άλλων. Έχει ταυτόχρονα μια ευθύνη να αντιληφθεί τη συνθετότητα της πραγμάτευσης της ιστορίας ζωής ενός άλλου. Τα μυθιστορήματα αποκαλύπτουν πολλά για τον «άλλον», τον συγγραφέα, τον τρόπο λειτουργίας της μνήμης και της φαντασίας του, τον τρόπο που παρατηρεί τους άλλους και αντιλαμβάνεται τη ζωή και τις σχέσεις, όσα βαθιά τον απασχολούν παρά τα πρόσωπα που απεικονίζει. Κυρίως αντανακλά ή προβάλλει δικές του εσωτερικές αναζητήσεις και ανακαλύψεις. Αυτό που ψάχνει είναι ένας καθρέφτης αυτών στην πραγματικότητα που θα προσδώσει αληθοφάνεια στο αφήγημά του¹⁹²³.

Σε ορισμένες οριακές περιπτώσεις ο αναγνώστης γίνεται μάρτυρας μιας σχέσης που διαμορφώνει ο συγγραφέας με ένα πραγματικό πρόσωπο αφηγούμενος τη ζωή του. Του παρέχεται η δυνατότητα να αντιληφθεί τις διαστάσεις αυτής της σχέσης και να μετάσχει στη συζήτηση για ηθικά ζητήματα που ανοίγει ο συγγραφέας¹⁹²⁴. Τα έργα αυτά που ανήκουν στο είδος ουσιαστικά της μετα-μυθοπλασίας αποτελούν ένα εργαστήριο παρατήρησης των ηθικών αυτών σχέσεων μεταξύ εαυτού και άλλου που ο συγγραφέας είτε επιλέγει να αναδείξει αποσπώντας τις από την πραγματικότητα είτε επιλέγει να αναμετρηθεί βάζοντας τον εαυτό του ως το ένα μέρος αυτής της θέσης.

Ο αναγνώστης λαμβάνει ενεργά ρόλο σε αυτή τη σχέση. Από το βαθμό που θα επιλέξει να εστιάσει στο κακώς νοούμενο κουτσομπολιό για τον άλλον και αγνοήσει το πλαίσιο εξαρτώνται η ηθική σχέση που δομεί τόσο με το συγγραφέα αλλά και τον άλλον αλλά και πως αντιλαμβάνεται και τις δικές του εσωτερικές διαδικασίες αυτο-αφήγησης. Στο βαθμό που αντιλαμβάνεται αυτό το πολυσύνθετο παιχνίδι και μετέχει ενεργά αποδεχόμενο ως εργαστήριο ηθικής εγρήγορσης, πιο απίθανη είναι η βλάβη του υπαρκτού προσώπου που προέρχεται κατά κύριο λόγο από την δική του

¹⁹²² Hutcheon, Linda. *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*, Wilfred Laurier University Press, Ontario 1980, σελ.7.

¹⁹²³ Βλέπε Natasha Bell, *When can artists bend ethics for Art's sake?* Ο.π.

¹⁹²⁴ Jean Claude Bologne, *La liberté de création est-elle soluble dans la liberté d'expression ?*, ο.π., σελ.25.

πεποίθηση ότι η απεικόνιση ενός προσώπου σε ένα λογοτεχνικό έργο είναι πραγματική αντανάκλαση της ηθικής προσωπικότητας του και στις επακόλουθες αλυσιδωτές πραγματικές συνέπειες που μπορεί να επιφέρει στη ζωή κάποιου από τις δυσμενείς γνώμες των άλλων για αυτόν¹⁹²⁵.

Εξαιτίας αυτής της πολυσύνθετης συμβολής αυτού του λόγου είναι κρίσιμο να διασφαλιστεί η πρόσβαση του κοινού σε αυτό. Ακόμα και αν διαπιστωθεί ότι η παραβίαση της αξίας και ελευθερίας ενός υπαρκτού προσώπου και κριθεί ότι χάριν αποτροπής περαιτέρω βλάβης θα πρέπει να υπάρξουν μέτρα περιορισμού της προσβασιμότητας, τα μέτρα αυτά δεν μπορούν να φτάνουν σε αυστηρότητα τέτοια όπως της απόφασης του Γερμανικού Ακυρωτικού Δικαστηρίου, *Esra*. Για παράδειγμα η απαγόρευση της κυκλοφορίας κάθε αντίτυπου ακόμα και από τα ράφια δημόσιων βιβλιοθηκών αποκλείει κάθε δυνατότητα πρόσβασης για κάθε σκοπό¹⁹²⁶.

Εν κατακλείδι προτείνεται μια δικαστική τεχνική όπου ο δικαστής θα επιχειρήσει να διασφαλίσει την προστασία της αυτονομίας του αφηγητή, του θιγόμενου προσώπου και του κοινού. Η διαφορά με την δίκαιη εξισορρόπηση των δικαστικών τεχνικών της στάθμισης είναι ότι το μείζον διακύβευμα δικαιοσύνης είναι η διαμόρφωση της ηθικής σχέσης μεταξύ του εαυτού και του άλλου σε αυτό το τρίπτυχο σχέσεων αφηγητή-προσώπου-αναγνώστη.

¹⁹²⁵ Στην περίπτωση της αυτομυθοπλασίας τα πράγματα είναι πιο σύνθετα. Η ηθική σχέση μεταξύ συγγραφέα και υπαρκτού προσώπου δεν διαμορφώνεται μόνο μέσα από το κείμενο αλλά και σε ένα πραγματικό επίπεδο. Η προδοσία της σχέσης εμπιστοσύνης μπορεί επίσης να επιφέρει ηθική βλάβη. Αλλά η κρίση θα πρέπει να γίνει στενά για αυτή τη σχέση εμπιστευτικότητας που μπορεί να κριθεί με όρους αδικοπρακτικής και ποινικής ευθύνης με απόδειξη του αιτιώδους συνδέσμου.

¹⁹²⁶ Για παράδειγμα το δικαστήριο στην υπόθεση *Esra* αποφάσισε ότι το βιβλίο του Biller μπορεί να διαβαστεί μόνο σε ειδικό χώρο σε δημόσιες βιβλιοθήκες μετά από συνεννόηση. Για αντίστοιχη άποψη βλέπε Τάκης Α, *Για την ελευθερία της τέχνης*, ο.π., σελ. 167.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

*«Ένα βιβλίο είναι ένα αχανές κοιμητήριο όπου στους περισσότερους
τάφους τα ονόματα έχουν σβηστεί και δεν μπορούν να διαβαστούν.
Καμιά φορά αντίθετα θυμόμαστε πολύ καθαρά το όνομα
χωρίς όμως να ξέρουμε αν κάτι από το πρόσωπο που έφερε αυτό το όνομα
αποθανατίστηκε μέσα στις σελίδες του βιβλίου».
Μαρσέλ Προυστ¹⁹²⁷.*

Η τάση της σύγχρονης τέχνης να αμφισβητεί και να πειραματίζεται με τα όρια τέχνης, πραγματικότητας και ζωής δημιουργεί ένα νέο καλλιτεχνικό παράδειγμα. Η έμπνευση από τα προσωπικά βιώματα ή την παρατήρηση της ζωής των άλλων δεν αποσιωπάται όπως σε μυθιστορήματα των αρχών του 20ού αιώνα. Αντίθετα οι συγγραφείς είναι ειλικρινείς για τη σχέση του έργου τους με την πραγματικότητα αλλά και για τα προσωπικά διλήμματα που αντιμετώπισαν επιλέγοντας πως θα αφηγηθούν τις ζωές άλλων ανθρώπων. Η αφήγηση της ζωής του «άλλου» αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια θεωρούμενων νέων λογοτεχνικών ειδών όπως η αυτομυθοπλασία, το μυθιστόρημα με κλειδί, η μη μυθοπλαστική λογοτεχνία και το μυθιστόρημα που αντλεί από τη σύγχρονη ιστορία.

Οι «άλλοι» αρθρώνουν μια νομική αξίωση προστασίας έναντι αυτής της λογοτεχνικής μετουσίωσης. Οι αξιώσεις αυτές προκαλούν το νομικό να διερωτηθεί για την θεμελίωση ενός δικαιώματος στην προσωπική ιστορία και κυρίως πως θα συμβάλει η προσθήκη του στα προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μήπως αποτελεί απλά έκφραση μιας ατομικιστικής εποχής που το άτομο επιδιώκει για ναρκισσιστικούς και επί της ουσίας αντικοινωνικούς λόγους τον έλεγχο του τρόπου παρουσίασης των σημαντικών γεγονότων και εμπειριών της ζωής του από τους άλλους;

Όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία προστατεύεται ως μέρος ενός σύγχρονου-πολλαπλώς επιχειρούμενου-αναπροσδιορισμού του εννοιολογικού περιεχομένου της αξίας και ελευθερίας του ανθρώπου τονίζοντας την υπαρξιακή τους διάσταση. Όπως αναλύθηκε, αποτελεί ένα τελευταίο σταθμό σε μια μακρά πορεία προσέγγισης αυτών των εννοιών τους τελευταίους δυο αιώνες. Σε μια επισκόπηση της πορείας της κατοχύρωσης ατομικών δικαιωμάτων τους μπορούν να εντοπιστούν κάποιοι σταθμοί. Μετά τις μεγάλες επαναστάσεις του 18ού αιώνα κυριάρχησε μια πεποίθηση στις ιδιότητες της λογικής, της σκέψης και βούλησης του υποκειμένου των δικαιωμάτων που καθησύχαζαν για την αγωνία της αξίας του. Αποτέλεσε απόρροια ενός κοινωνικού αιτήματος για πολιτική και κοινωνική χειραφέτηση του ατόμου ώστε να μπορέσει να διεκδικήσει, όπως πράγματι έπραξε, την ελευθερία του και να τη διακηρύξει συμβολικά σε συνταγματικά κείμενα.

Όμως, από τα μέσα του 20ού αιώνα μετά από τα αποτελέσματα δυο παγκοσμίων πολέμων οι ακραίες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων φέρνουν στο προσκήνιο την ιδιότητα του υποκειμένου δικαιωμάτων ως φορέα ηθικής. Για τη θεμελίωση και κατανόηση του περιεχομένου της έννοιας αυτής η νομική θεωρία άντλησε από την καντιανή φιλοσοφική σκέψη ένα ηθικό καθήκον έναντι του άλλου να μην τον ευτελίσει, υποτιμήσει και εξανθρωπίσει. Για το σκοπό αυτό κατοχυρώθηκε συνταγματικά η προστασία της αξίας και αξιοπρέπειας του ανθρώπου

¹⁹²⁷Προυστ Μ. Ο ξανακερδισμένος χρόνος, ο.π., σελ.288.

σε διεθνείς συμβάσεις και εθνικά συντάγματα. Ταυτόχρονα η ελευθερία δεν είναι να αποκτά κανείς ο,τι επιθυμεί και διεκδικεί αλλά νοείται ως αυτοκαθορισμός.

Στις αρχές πια του 21ού αιώνα ενόψει των συνεπειών στο φυσικό περιβάλλον της άντλησης φυσικών πόρων με αλυσιδωτά αποτελέσματα για τον άνθρωπο και την επιβίωσή του, η πίστη και σε αυτή την ανθρώπινη ιδιότητα αμφισβητείται. Απόρροια κοινωνικών μεταβολών ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα είναι η οντολογική ανασφάλεια του ατόμου επειδή μεταβαίνει σταδιακά από σταθερά κοινωνικά περιβάλλοντα που του προσέφεραν αξιακό σύστημα και πρότυπα ζωής σε ατομοκεντρικές κοινωνίες με συνέπεια να αναρωτιέται όλο και πιο πειστικά για το ποιος είναι.

Επίσης η τραυματική εμπειρία των παγκόσμιων πολέμων αύξησε την υπαρξιακή του αγωνία. Στις μέρες αυτές, στις αρχές πια του 21ού αιώνα αυτή την αγωνία οξύνει το γεγονός ότι το αφήγημα μιας γραμμικής διαρκούς εξέλιξης της ανθρώπινης ιστορίας προς ένα καλύτερο μέλλον έχει πια ανεπανόρθωτα κλονιστεί αντί αυτού βιώνεται μια κοινωνική πραγματικότητα μιας πολιτικής αστάθειας, διεύρυνσης και μεγέθυνσης των οικονομικών ανισοτήτων, των ακραίων παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μιας καταστροφικής πορείας του φυσικού περιβάλλοντος.

Η πραγματικότητα αυτή επιδρά σε εσωτερικό επίπεδο. Είναι έντονες οι κοινωνικές πιέσεις ώστε οι άνθρωποι να αναλάβουν διαρκώς διαφορετικούς μεταβαλλόμενους και κοινωνικά ρευστούς και απροσδιόριστους ρόλους και να αλλάξουν πεποιθήσεις στα πλαίσια ενός ταχέως μεταβαλλόμενου κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Με άλλα λόγια βιώνουν διαρκή σύγχυση για το ποιο είναι, πως θα επιτευχθεί η ενότητά τους παρά τις διαρκείς εσωτερικές και εξωτερικές αλλαγές, πως θα μπορέσει να έχει κάποιο σκοπό η ζωή τους αλλά και ποια είναι η κατάλληλη κοινωνική και πολιτική δράση.

Από τα τέλη του 20ού αιώνα, η οντολογική αυτή ανασφάλεια και υπαρξιακή αγωνία διαπιστώνεται από τα επιστημονικά πεδία της κοινωνιολογίας και ψυχολογίας, φιλοσοφίας και επιχειρείται να δοθεί ικανοποιητική απάντηση. Η προσωπική ιστορία κατέχει ειδικό ρόλο σε αυτό το εγχείρημα απάντησης του ασταθούς και ευμετάβολου της συγκρότησης της ταυτότητας και της αναχαιτίσης μιας αυτοκαταστροφικής πορείας της ανθρωπότητας. Εντάσσεται σε ένα διαφορετικό φιλοσοφικό παράδειγμα κατανόησης της ανθρώπινης ύπαρξης ως πραγμάτωσης της ζωής. Βάσει της φαινομενολογικής φιλοσοφικής προσέγγισης, στο καρτεσιανό σχήμα «σκέφτομαι άρα υπάρχω» υπονοείται ένα «εγώ» που συγκροτεί τον εαυτό του στην ενότητα της προσωπικής του ιστορίας, σε αυτό που ήταν, σε αυτό που είναι και σε αυτό που επιδιώκει να γίνει. Στο φιλοσοφικό παράδειγμα που διαδέχθηκε το «σκέφτομαι» (cogito), ο εαυτός είναι προϊόν όχι αναστοχασμού αλλά αυτοερμηνείας και ιδιοποίησης των βιωμάτων του. Με άλλα λόγια ο εαυτός είναι ένα προϊόν της αφήγησής του η οποία αποτελεί το κύριο τρόπο για την εδραίωση της αυτονομίας, της μοναδικότητάς του, της διαφορετικότητας από τους άλλους, της ετερότητάς του και επιδίωξης της αυτοπραγμάτωσής του.

Στη σύγχρονη διεπιστημονική συζήτηση, η προσέγγιση αυτή της ανθρώπινης ύπαρξης, η φαινομενολογική προσέγγιση στην υποκειμενικότητα επιδρά στις εξονομικές έννοιες της αξίας και ελευθερίας του ανθρώπου. Η σύγχρονη αντίληψη της αξίας του ανθρώπου δεν είναι μόνο ηθική αλλά και υπαρξιακή. Η υπαρξιακή διάσταση της αξίας του ανθρώπου θεμελιώνεται στη βιοματική εμπειρία της ζωής. Ταυτόχρονα η διαρκώς συνεχιζόμενη και διευρυνόμενη διαδικασία ιδιοποίησης των εμπειριών και πράξεων του αποτελεί διεύρυνση της ικανότητάς του να αναλάβει την ευθύνη του εαυτού και με αυτόν τον τρόπο να κατακτήσει την ελευθερία του. Το

εννοιολογικό αυτό περιεχόμενο της αξίας και ελευθερίας του ανθρώπου δίδει και απαντήσεις στα σύγχρονα αδιέξοδα. Η οντολογική ανασφάλεια αμβλύνεται από την οικειοποίηση των βιωμάτων μέσω της αφήγησης. Το καθήκον προς τον άλλον δεν είναι αφηρημένα ηθικό αλλά βαθύς σεβασμός στον «άλλον» που αγωνιά, όπως ο εαυτός να ζήσει τη μόνη ζωή που του έχει δοθεί. Η υπαρξιακή αγωνία κινητοποιεί τον άνθρωπο να αναλάβει την ευθύνη της δράσης για να αποτρέψει την αυτοκαταστροφή και να κατακτήσει με αυτόν τον τρόπο την ελευθερία του.

Το περιεχόμενο ενός δικαιώματος στην προσωπική ιστορία αναλύεται σε δυο αξιώσεις. Αφενός είναι η αξίωση σεβασμού της διακριτής εμπειρίας της ζωής του καθενός, των βιωμάτων του, θεμέλιο της ετερότητάς του που μορφοποιείται με την αυτοαφήγηση. Αφετέρου είναι η αξίωση σεβασμού της εξωτερικής έκφρασης αυτής, του δικαιώματος του εαυτού να αφηγείται ελεύθερα την ιστορία της ζωής του, να μη δεσμεύεται από αυτή και να μπορεί να την μεταβάλει ανά πάσα στιγμή. Συνιστά μία μαρτυρία μιας συγκεκριμένης ανθρώπινης ύπαρξης με τριπλό αποδέκτη τον εαυτό, τους άλλους και την ανθρώπινη ιστορία. Ενδυναμώνει τον άνθρωπο. Τον κοινωνικοποιεί αλλά και αναδεικνύει τη συμβολή του στην ανθρώπινη ιστορία που απαρτίζεται από τις ατομικές υπάρξεις και την πολυδιάστατη δράση τους. Με άλλα λόγια ενέχει το εξής παράδοξο. Παρότι φαίνεται ως μια αξίωση του ατόμου να περιφρουρήσει την προσωπική του ιστορία που την έχει αναδείξει σε αγαθό η σύγχρονη έντονα ναρκισσιστική εποχή, ταυτόχρονα έχει μια έντονα κοινωνική διάσταση. Η αφήγηση της προσωπικής ιστορίας συμβάλει στην ανάληψη της ευθύνης χάριν του ίδιου του εαυτού και της προσωπικής πορείας ζωής αλλά και του μέλλοντος της ανθρωπότητας.

Η δομική νέα θέση της προσωπικής ιστορίας για την κατανόηση του εαυτού επεξηγεί και γιατί επιχειρείται να ενσωματωθεί στον αναπροσδιορισμό «παλιών» δικαιωμάτων όπως η ιδιωτική ζωή, η προσωπικότητα και η ιδιωτικότητα αλλά και «νέων» δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, της ταυτότητας και της λήθης. Το εννοιολογικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τα συγκεκριμένα διακυβεύματα προστασίας του ατόμου σε συγκεκριμένα πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά πλαίσια. Ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία δεν επιχειρεί να τα αντικαταστήσει. Αλλά αναδεικνύει ότι στο πλέγμα προστασίας της αξίας και ελευθερίας του ανθρώπου που προστατεύεται μέσω του άρθρου 2 παρ.1 και 5 παρ.1 του Σ. δεν προστατεύεται μόνο ο αυτοκαθορισμός, η αυτονομία και η αυτοπραγμάτωση όπως εξειδικεύουν τα παραπάνω δικαιώματα. Προστατεύεται και ο σεβασμός της ετερότητας, της περατότητας και αφηγηματικότητας καθώς είναι δομικά στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης.

Η βαθύτερη αυτή υπαρξιακή σχέση μεταξύ εαυτού και προσωπικής ιστορίας επεξηγεί γιατί από το δίκαιο απορρίφθηκαν προσπάθειες προστασίας της μέσα από το δίκαιο της ιδιοκτησίας. Αυτοβιογραφικά κείμενα του 19ού αιώνα δημιούργησαν ένα αίσθημα ιδιοκτησίας επί της προσωπικής ιστορίας, το οποίο παρερμηνεύτηκε από μέρος της θεωρίας ως μια ιδιοκτησιακή σχέση, ενώ πρόκειται για μια υπαρξιακή σχέση οικειοποίησης βιωμάτων. Το υποκείμενο δεν επιθυμεί να έχει την ιδιοκτησία και κατοχή της προσωπικής του ιστορίας. Επιθυμεί να σχετιστεί με την προσωπική του ιστορία σε μια επιβεβαίωση της ύπαρξής του. Διχογνωμία υπάρχει στη θεωρία αστικού δικαίου κατά πόσο θα πρέπει να αναγνωριστεί μια περιουσιακή διάσταση στοιχείων της προσωπικότητας και κατά συνέπεια στην αφήγηση της προσωπικής ιστορίας. Ακόμα και όσοι το υποστηρίζουν θεωρούν ότι δεν είναι αυτοτελές δικαίωμα, όπως στο αγγλοσαξωνικό δίκαιο, αλλά παρέχεται μια δυνατότητα περιορισμού της εκμετάλλευσης ορισμένων στοιχείων. Μόνο όταν η χρήση της

προσωπικής ιστορίας γίνει αποκλειστικά για όρους προώθησης και διαφήμισης προϊόντων και υπηρεσιών θεωρείται ως παραβίαση της περιουσιακής διάστασης της ιδιωτικότητας. Τα έργα μυθοπλασίας και τέχνης γενικότερα δεν εμπίπτουν σε μια τέτοια εξαίρεση.

Στο σκεπτικό των δικαστηρίων όλων των έννομων τάξεων που αναλύθηκαν σημειώνεται ότι η βιογραφία δημοσίων προσώπων δεν αποτελεί τρόπος εμπορικής εκμετάλλευσης του ονόματός τους αλλά έκφραση του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος πληροφόρησης του κοινού. Ένα δημόσιο πρόσωπο δεν έχει αποκλειστικά δικαιώματα στην ιστορία της ζωής του και οι τρίτοι δεν χρειάζεται να αποκτήσουν συγκατάθεση ή άδεια για να γράψουν την βιογραφία μιας διασημότητας.

Ένα δικαίωμα στην προσωπική ιστορία δεν ερευνάται συμπτωματικά και παρεπιπτόντως στο παράδειγμα χρήσης της από την τέχνη και ιδίως την λογοτεχνία. Οι πρώτες υποθέσεις λογοτεχνικής και κινηματογραφικής αφήγησης μιας προσωπικής ιστορίας ήταν εκείνες που οδήγησαν τους γερμανούς αστικολόγους να κατηγοριοποιήσουν την προσωπική ιστορία ως στοιχείο της προσωπικότητας που χρήζει νομικής προστασίας.

Αλλά επίσης εξετάζεται για ένα επιπρόσθετο λόγο. Τα ζητήματα οντολογικής ανασφάλειας και υπαρξιακής αγωνίας που απασχολούν ολοένα και περισσότερο τον σύγχρονο άνθρωπο, είχαν πάντα ως προνομιακό πεδίο έκφρασης τον αφηγηματικό λόγο. Ειδικά η σύγχρονη λογοτεχνία, αποτελεί μια δημόσια σκηνή για πειραματισμούς κατανόησης της ταυτότητας. Είναι ένας τρόπος να ανακαλύψει κανείς τις ευμετάβολες και επιτελεστικές όψεις της ταυτότητας. Επίσης με αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας εκφράσει την επιθυμία να ανασυγκροτήσει την ταυτότητά του αλλά και προτείνει πως και οι άλλοι μπορούν να συλλάβουν τις ταυτότητές τους¹⁹²⁸.

Το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία δεν είναι προφανώς απόλυτο. Περιορίζεται χάριν της ελευθερίας της καλλιτεχνικής έκφρασης του δημιουργού και της πρόσβασης σε δημοσιευμένα έργα λόγου του κοινού. Με τα δικαιώματα αυτά έχει μια κατά κύριο λόγο συμβιωτική σχέση. Η απαγόρευση χρήσης πραγματικών ιστοριών θα αδρανοποιούσε την αφηγηματική τέχνη. Για αυτό το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία περιορίζεται χάριν δικαιωμάτων των άλλων με κύρια, όπως διαπιστώθηκε από τις προαναφερόμενες υποθέσεις, την ελευθερία της τέχνης και το δικαίωμα πληροφόρησης του κοινού. Τα προσωπικά βιώματα και η παρατήρηση της ζωής των άλλων είναι το πρωτογενές υλικό για το μυθιστόρημα.

Για αυτό αποτελεί ένα αναφαίρετο δικαίωμα του καλλιτέχνη να παρουσιάσει μια ιστορία ή μια σειρά από περιστατικά όπως νόμισε ότι την έχουν ζήσει άλλοι και να αντλεί τις εμπειρίες και μνήμες της ζωής του αναγνωρίζεται σε όλες τις έννομες τάξεις που αναλύθηκαν ως απαραίτητο και αναπόσπαστο στοιχείο της ελευθερίας της καλλιτεχνικής έκφρασης. Γίνεται δεκτό ότι στο προστατευτικό πυρήνα της ελευθερίας της τέχνης εμπίπτουν τα μη αναφορικά έργα που αποτελούν μια «αλημεία» αληθοφάνειας και φαντασίας. Τα μυθοπλαστικά έργα κατά τεκμήριο θεωρούνται ότι δεν αφορούν υπαρκτά πρόσωπα και γεγονότα άρα δεν υπάρχει κίνδυνος βλάβης κάποιου δικαιώματος τρίτου και πρέπει να είναι υπέρτερη η προστασία από ενοχλήσεις από συνωνυμίες ή συγχύσεις με πραγματικά πρόσωπα ή πρόσωπα που αδικαιολόγητα οι αναγνώστες εικάζουν ότι έχει εμπνευστεί ο συγγραφέας.

Όμως τα θεωρούμενα νέα λογοτεχνικά είδη που εξετάστηκαν στα πλαίσια της μελέτης κινούνται μεταξύ της μυθοπλασίας και κάποιας μορφής τεκμηριωμένου

¹⁹²⁸ Για το πως οι συγγραφείς μυθοπλασίας ερευνούν τη σύγχρονη ταυτότητα, Pirovolakis E., *Reading Derrida and Ricoeur*, ο.π., σελ.93. Επίσης McGill, *The autobiographical Muse*, ο.π., σελ.154.

λόγου (βιογραφία, ρεπορτάζ, ιστοριογραφία) μπορεί να αμφισβητηθεί διττά η αξία υπέρτερης προστασίας τους έναντι ενός δικαιώματος στην προσωπική ιστορία. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι δεν εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο της ελευθερίας της τέχνης. Καθότι δεν εμπίπτουν με ευκολία σε ορισμούς της τέχνης που συχνά χρησιμοποιούν ιδίως τα ελληνικά δικαστήρια όπως η ελεύθερη δημιουργική έκφραση της φαντασίας καθώς οι συγγραφείς αυτών των ειδών δεν επινοούν μια ιστορία. Επίσης τα έργα αυτά δεν έχουν το τεκμήριο του αβλαβούς που αιτιολογεί συχνά μια προνομιακή μεταχείριση της ελευθερίας της τέχνης έναντι άλλων δικαιωμάτων. Αναφέρονται σε πραγματικά πρόσωπα με τρόπο που να αναγνωρίζονται, κάνουν υποκειμενικές εκτιμήσεις των προσωπικοτήτων και της δράσης τους, και υπό όρους μπορούν πράγματι να προκαλέσουν σημαντική βλάβη, να επηρεάσουν αρνητικά και ενίοτε σημαντικά τις απόψεις τρίτων για τα πρόσωπα αυτά και την συμπεριφορά σε ιδιωτικές στιγμές ή την δημόσια δράση τους με αρνητικά αποτελέσματα για την κοινωνική και επαγγελματική ζωή τους και τη συγκρότηση της αφηγηματικής τους ταυτότητας.

Μήπως ο εννοιολογικός αυτός προσδιορισμός της τέχνης που απειλεί να εξαιρέσει αυτά τα είδη θα πρέπει να αναθεωρηθεί γιατί αποκλείει νέες μορφές της και βασίζεται σε θεωρητικές προσεγγίσεις της λογοτεχνίας του προηγούμενου αιώνα; Μήπως αποδεικνύεται για άλλη μια φορά ότι οι απόπειρες προσδιορισμού της ελευθερίας της τέχνης ενέχουν κινδύνους για την αποτελεσματική προστασία της; Όπως υποστηρίχθηκε παραπάνω, η προσπάθεια εννοιολογικού προσδιορισμού δεν είναι μάταιη. Αντί να εγκαταλειφθεί ένα τέτοιο εγχείρημα ορισμού της τέχνης προτείνεται να συνδεθεί με την έννοια της αλήθειας, όπως ακριβώς έχει συνδεθεί η επιστήμη που επίσης προστατεύεται στο άρθρο 16 παρ. 1 Σ. και έχει οριστεί ως «σοβαρά διενεργούμενη και προγραμματισμένη προσπάθεια για την ανεύρεση της αλήθειας» υιοθετώντας τη φιλοσοφική προσέγγιση του Heidegger *«Η τέχνη είναι ένα γίνεσθαι κι ένα συμβάν αλήθειας»*.

Ο τρόπος που συλλαμβάνει αυτή τη σχέση ο Heidegger στο έργο του «Η προέλευση του έργου τέχνης» διασπείρει όποιες ανησυχίες σύνδεσης της τέχνης με μια ελιτίστικη έννοια υψηλής αλήθειας που θα απέκλειε μορφές και είδη τέχνης. Στο έργο του η αλήθεια νοείται ως ένας τρόπος γνώσης. Στην τέχνη αποκαλύπτεται η αλήθεια με την έννοια ότι αποκαλύπτονται όντα, έννοιες, κόσμοι, νοήματα που «κρύβονται». Όπως σημειώνει ο συγγραφέας Φίλιπ Ροθ, ανιχνεύονται πλευρές της πραγματικότητας που δεν είχαν διερευνηθεί μέχρι πρότινος με τον τρόπο που διερευνώνται και έρχονται στο φως¹⁹²⁹.

Η τέχνη διακρίνεται από την επιστήμη. Ο τρόπος γνώσης που προάγει η τέχνη δεν είναι η ανακάλυψη της αλήθειας με την επιστημονική έννοια αλλά της αλήθειας επί της ανθρώπινης εμπειρίας η οποία δεν μπορεί να τεκμηριωθεί αποδεικτικά. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Μαρσέλ Προυστ, *«μέσω της τέχνης μπορούμε να βγούμε από το καβούκι μας να μάθουμε αυτό που κάποιο άλλο πρόσωπο βλέπει από ένα σύμπαν το οποίο δεν είναι ίδιο με το δικό μας, και του οποίου τα τοπία, χωρίς την τέχνη θα παρέμεναν άγνωστα για μας όπως τα πιθανά σεληνιακά τοπία»*¹⁹³⁰.

Στην φιλοσοφική αυτή προσέγγιση της τέχνης είναι ευρεία και δεν αποκλείει όσα έργα δεν επιτυγχάνουν αυτόν τον στόχο. Το προστατευτικό πεδίο της τέχνης, όπως αντίστοιχα και της επιστήμης, περιλαμβάνει και τις αποτυχημένες προσπάθειες

¹⁹²⁹ Φίλιπ Ροθ, *Η ζωή μου ως συγγραφέας*, Συνέντευξη στον Daniel Sandstrom για τη σουηδική εφημερίδα Svenska Dagbladet (μτφ Μαργαρίτα Ζαχαριάδου), την οποία δημοσίευσαν στην πρωτότυπη μορφή της οι New York Times στις 06.04.2014. Προσβάσιμη σε: <https://dimartblog.com/2014/04/06/philip-roth-my-life-as-a-writer2/>.

¹⁹³⁰ Προυστ Μ., *Ο ξανακερδισμένος χρόνος*, ο.π., σελ. 279.

ανακάλυψης της αλήθειας, τις φορές που κάποιος έσφαλε, λοξοδρόμησε και απέτυχε. Μόνο κριτήριο για να διαπιστωθεί αν ένα έργο ανήκει στο προστατευτικό πεδίο της τέχνης είναι αν προκάλεσε μια έντονη συζήτηση για το αν πράγματι είναι τέχνη, μια συζήτηση που δεν μετέχουν μόνο τεχνοκριτικοί αλλά μπορεί να μετέχει ο καθένας.

Μια τέτοια εννοιολογική σύνδεση της τέχνης με την αλήθεια οδηγεί σε διαφορετικές ερμηνείες για τα εντοπισμένα από τη θεωρία προβλήματα της συνταγματικής προστασίας της ελευθερίας της τέχνης. Αρχικά επεξηγεί το λόγο της ανεπιφύλακτης προστασίας της τέχνης και της επιστήμης στο άρθρο 16 παρ.1 Σ. Η τέχνη όπως και η επιστήμη, μπορεί εύκολα να αμφισβητηθεί ότι αποκαλύπτει την αλήθεια. Μάλιστα η τέχνη αναπροσδιορίζεται με ταχύτερους ρυθμούς σε σχέση με την επιστήμη και κριτής της είναι ένα ευρύτερο κοινό και όχι ένα μικρότερο κοινό των εξειδικευμένων επιστημόνων σε ένα τομέα. Για αυτό τον λόγο ο συνταγματικός νομοθέτης προστατεύει τους καλλιτέχνες και επιστήμονες που πειραματίζονται και δοκιμάζονται σε ένα εγχείρημα πολύτιμο αλλά και δύσκολα επιτεύξιμο και με πολλές αστοχίες στην πορεία πραγμάτωσής του. Αντιλαμβάνεται ότι είναι έκθετοι σε πολλούς κινδύνους και για αυτό δεν επιβάλει μια υποχρέωση τήρησης των νόμων του κράτους. Με αυτόν τον τρόπο αναγνωρίζει την αξία των προσπαθειών τους και ταυτόχρονα προοικονομεί πως ιδιαίτερα σε ταραγμένες πολιτικά εποχές με παραβιάσεις ατομικών δικαιωμάτων μια τέτοια επιφύλαξη θα μπορούσε να διευκολύνει απόπειρες κρατικού περιορισμού της καλλιτεχνικής και επιστημονικής ελευθερίας και επιχειρεί έστω συμβολικά να τις αποτρέψει. Στη συσχέτιση αυτή της τέχνης με την αλήθεια συνηγορεί το γεγονός ότι τόσο οι ίδιοι οι καλλιτέχνες αναφέρονται συχνά σε αυτή τη σχέση όταν επεξηγούν τη μέθοδο και στόχευση της δουλειάς τους ως αποκαλύπτομενη την αλήθεια όσο και στο σκεπτικό των δικαστών που αιτιολογώντας γιατί ένα έργο εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο της τέχνης αναφέρουν ότι αποκαλύπτει κόσμους.

Αυτή η σύλληψη της τέχνης, αυτή η σύνδεσή της με την αλήθεια διασφαλίζει και την αυξημένη προστασία αυτών των ειδών τέχνης που βρίσκονται στο μεταίχμιο μεταξύ μυθοπλασίας και τεκμηρίωσης. Η αξία τους δεν έγκειται στην επινόηση αληθοφανών χαρακτήρων και κόσμων ούτε στην τεκμηρίωση, αλλά στην αποκάλυψη του κόσμου του άλλου. Εκκίνηση τους είναι ο κόσμος ενός συγκεκριμένου ανθρώπου, ενός υπαρκτού άλλου είτε του ίδιου του συγγραφέα είτε του προσώπου στην ιστορία ζωής του οποίου βασίστηκε. Αλλά με αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας και ο αναγνώστης εκτίθενται σε νέους κόσμους. Ακόμα και ο ίδιος ο συγγραφέας ανακαλύπτει αυτό που ο Άγιος Αυγουστίνος χαρακτηριστικά γράφοντας την ιστορία ζωής του σημείωσε. *«Πόσο σπουδαία είναι η δύναμη της μνήμης!» «Είναι κάτι τρομακτικό, Θεέ μου, κάτι απροσμέτρητα βαθύ και πολυσύνθετο. Κι αυτό είναι ο νους μου, κι αυτό είμαι εγώ»*¹⁹³¹. Η γραφή και ανάγνωση αυτών των ειδών αποτελεί μέσο αυτογνωσίας, αυτοθεραπείας, ανακάλυψης του σκοπού της ζωής, αυτοπραγμάτωσης και κυρίως τόπο συνάντησης με τους άλλους τόσο για τον συγγραφέα όσο και για τον αναγνώστη.

Η συσχέτιση της τέχνης με την αλήθεια συνεισφέρει και στη συζήτηση της συνταγματικής κατοχύρωσης της ελευθερίας της τέχνης όχι μόνο ως ατομικό δικαίωμα αλλά και ως θεσμική εγγύηση. Ορισμοί που εντοπίζουν τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά της στην αισθητική συγκίνηση και απόλαυση δεν είναι δημοφιλείς. Η σύγχρονη τέχνη αρνείται ως μείζον διακύβευμά της την αισθητική. Ο εννοιολογικός προσδιορισμός της ελευθερίας της τέχνης ότι επιτυγχάνει την αισθητική απόλαυση και συγκίνηση θεωρείται περιοριστικός. Κατά συνέπεια η δικαιολογητική βάση της

¹⁹³¹ Άγιος Αυγουστίνος, *Εξομολογήσεις*, ο.π., σελ. 107.

θεσμικής εγγύησης της τέχνης δεν μπορεί να είναι μόνο η αισθητική αγωγή των πολιτών. Το κράτος δεν οφείλει να προστατεύει την τέχνη κατά μείζονα λόγο χάριν της αισθητικής εκπαίδευσης των πολιτών.

Αρχικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι νοώντας την τέχνη ως ένα συμβάν και γίνεσθαι αλήθειας, αποκαλύπτεται και καθίσταται σαφές ότι ο ρόλος του κοινού δεν είναι ο παθητικός λήπτης, δεν έχει ρόλο ενός απλού εκπαιδευόμενου στην τέχνη ενός άλλου αλλά είναι ισότιμος κοινωνός και μέτοχος σε αυτό το συμβάν αλήθειας. Για αυτό το κράτος οφείλει να προστατεύει το δικαίωμα αυτό του κοινού που πρέπει να τυγχάνει ίσης προστασίας με εκείνο του καλλιτέχνη.

Ιδίως στα κείμενα μεταμυθοπλασίας, ο αναγνώστης καλείται να διαχωρίσει τα πραγματικά από τα μυθοπλαστικά στοιχεία με δικά του κριτήρια. Ουσιαστικά ζητούν από τον αναγνώστη να συμμετέχει στην δημιουργική διαδικασία καθορίζοντας εκείνος με την εμπειρία, τη διάνοια και τη φαντασία του τα όρια μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας. Τα κείμενα αυτά αν και εκ πρώτης όψεως φαίνονται εστιασμένα στη ζωή του ίδιου του συγγραφέα ουσιαστικά είναι προσανατολισμένα προς τον αναγνώστη. Παίζουν με τις αναγνωριστικές προσδοκίες και την αυτοβιογραφική επιθυμία του. Πειραματίζονται αναιρώντας τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ μυθοπλασίας και μη, οξύνουν την κρίση αναφορικά με το κατά πόσο ένα κείμενο αναπαριστά την πραγματικότητα. Με αυτό τον τρόπο υποψιάζει τους αναγνώστες επί της κάθε μορφής πιστής απεικόνισης της πραγματικότητας μέσω ενός κειμένου. Τους αναγκάζει να σκεφτούν. Τους θέτει σε μια θέση αναστοχασμού και διερεύνησης επί της χρήσης της γλώσσας, της τέχνης που εκπαιδεύονται από μικρά παιδιά, της αρχέγονης τέχνης που ποιεί τα όντα, δηλ. τις λέξεις, τις έννοιες, τα νοήματα. Με άλλα λόγια βαθαίνουν οι γνωστικές ικανότητες, η κριτική τους σκέψη και εντέλει η συνείδηση εαυτού τους και του κόσμου γύρω τους που αποτελεί μείζονα προϋπόθεση της αυτονομίας τους. Το κράτος έχει κάθε λόγο να διασφαλίζει ότι προστατεύεται η έκφραση που αποκαλύπτει τις δομές της αρχέγονης τέχνης της γλώσσικης επικοινωνίας.

Το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία περιορίζεται χάριν της ελευθερίας της πληροφόρησης. Από το 18ό αιώνα αναγνωρίζεται ένα δικαίωμα του κοινού να πληροφορείται τις ιστορίες ζωής των άλλων ιδίως των διασήμων αλλά και όσων τους συνέβη ένα αξιομνημόνευτο συμβάν. Για αυτό και πρωταρχικά η σχέση των δυο δικαιωμάτων είναι συμβιωτική και όχι ανταγωνιστική. Για να συνθέσει ο άνθρωπος την προσωπική του ιστορία χρειάζεται να πληροφορείται τις ιστορίες των άλλων. Έτσι επεξηγείται γιατί το έντονο ενδιαφέρον του κοινού για τη θεματολογία ανθρώπινου ενδιαφέροντος, δηλαδή για το δημοσιογραφικό λόγο που ασχολείται με τα ασυνήθιστα συμβάντα που συνέβησαν σε απλούς ανθρώπους, όπως αποτρόπαια εγκλήματα και ντροπιαστικά γεγονότα αλλά και πλευρές της ιδιωτικής ζωής των δημόσιων προσώπων.

Όμως παρότι από την ίδια θεματολογία αντλούν και τα είδη της αυτομυθοπλασίας, της μη μυθοπλασίας και της μυθιστορηματικής βιογραφίας, αμφισβητείται αν χρήζουν υπέρτερης προστασίας έναντι του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία. Επειδή βρίσκονται στο μεταίχμιο μεταξύ μυθοπλασίας και τεκμηρίωσης, αμφισβητείται ότι ανταποκρίνονται στις ανάγκες πληροφόρησης και ανάλυσης των κοινωνικών γεγονότων που ενδεχομένως δικαιολογούν τις παραβιάσεις της ιδιωτικής ζωής από τον Τύπο στο βαθμό που είναι αναγκαίες, εύλογες και ανάλογες για την επιδίωξη αυτού του νόμιμου σκοπού.

Ο λογοτεχνικός αυτός λόγος σε αυτά τα είδη δεν έχει τα χαρακτηριστικά του δημοσιογραφικού λόγου. Δεν στοχεύει σε μια αντικειμενική και τεκμηριωμένη και πιστή καταγραφή των γεγονότων. Οι υποκειμενικές ερμηνείες ενός συμβάντος, η

επινόηση πρόσθετων γεγονότων και χαρακτήρων χάριν της πλοκής, η σύγχυση μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας υποστηρίζεται ότι μπορεί να παραπληροφορήσει, να διαστρεβλώσει την πραγματικότητα για ένα γεγονός ή να παραπλανήσει για το ρόλο ενός προσώπου.

Ειδικότερα αμφισβητείται το δικαίωμα ενεργητικής και παθητικής πληροφόρησης σε τρία επίπεδα. Αρχικά σε επίπεδο θεματολογίας αν εντελεί τα είδη αυτά συμβάλουν σε μια συζήτηση γενικού ενδιαφέροντος. Για παράδειγμα το είδος της μυθιστορηματικής βιογραφίας μιας διασημότητας αμφισβητείται αν ικανοποιεί περισσότερο την περιέργεια του κοινού ή εντέλει συμβάλει σε μια συζήτηση δημοσίου ενδιαφέροντος. Θεωρείται ότι εξυπηρετεί μόνο ψυχαγωγικούς και κουτσομπολίστικους σκοπούς παρά σκοπούς πληροφόρησης. Στο βαθμό που θα κριθεί ότι έχουν στόχο μόνο την περιέργεια του κοινού κρίνεται από τα δικαστήρια ότι δεν τυγχάνει υπέρτερης προστασίας.

Επίσης αμφισβητείται η κοινωνική χρησιμότητα αυτών των ειδών λόγου. Για παράδειγμα υποστηρίζεται ότι η κοινωνική χρησιμότητα της ειλικρίνειας που προτάσσουν οι συγγραφείς αυτομυθοπλασίας δεν εξομοιώνεται με την κοινωνική χρησιμότητα της αλήθειας. Αντίθετα υποστηρίζουν ότι «η αυτοβιογραφία αποτελεί την πιο αξιοπρεπή μορφή ψεύδους». Κάποιοι φτάνουν σε επίπεδο να υποστηρίζουν ότι αυτή η σύγχυση μυθοπλασίας και πραγματικότητας σε αυτά τα είδη θα πρέπει να εξομοιώνεται με τον ψευδή και κοινωνικά επιζήμιο λόγο, επειδή αμφισβητεί τις λεκτικές συμβάσεις, την κοινή αντίληψη διαχωρισμού μεταξύ μυθοπλαστικού και τεκμηριωμένου λόγου.

Ουσιαστικά ο λόγος αυτός συγκρίνεται ρητά ή άρρητα με το δημοσιογραφικό ρεπορτάζ με το οποίο μοιράζεται μια κοινή θεματολογία, εκείνη του ανθρωπίνου ενδιαφέροντος. Η σύγκριση με το δημοσιογραφικό λόγο τείνει να αδικεί αυτά τα είδη και να παραβλέπει την ιδιαίτερη αξία τους. Το δικαίωμα του κοινού να έχει πρόσβαση σε ιστορίες άλλων δεν βασίζεται, όπως στο δημοσιογραφικό λόγο στην ενημέρωση, στην πολιτική κινητοποίηση, στην κριτική και στον έλεγχο της εξουσίας αλλά και περισσότερο στην αυτογνωσία, στην βαθύτερη κατανόηση ζητήματος γενικού ενδιαφέροντος, στην ενσυναίσθηση και ευαισθητοποίηση για όσα απασχολούν άλλους που συνήθως δεν βρίσκονται στη δημόσια σφαίρα.

Όσοι αμφισβητούν τη σημασία προστασίας αυτών των ειδών ουσιαστικά υιοθετούν συνεπειοκρατικές θεωρίες για την προστασία της ελευθερίας του λόγου. Δικαιολογούν δηλαδή την αξία της προστασίας της ελευθερίας του λόγου μόνο εφόσον προσφέρει συγκεκριμένα οφέλη στην κοινωνία. Όσοι θεωρούν ότι η θυσία ανοχής της εξιστόρησης της προσωπικής ιστορίας από άλλον θα πρέπει να γίνεται χάριν του κοινού καλού, χάριν μιας κοινωνικής ωφέλειας. Με εξαίρεση το είδος της πολιτικής ταινίας τεκμηρίωσης (docudrama) τα υπόλοιπα είδη δεν ασχολούνται με ζητήματα οξείας κριτικής δημοσίων προσώπων, την ενημέρωση για ζητήματα επικαιρότητας και διακυβέρνησης των κοινών. Άρα η προστασία αυτών των ειδών λόγου δεν προάγει την αγορά των ιδεών και τη διακυβέρνηση των κοινών.

Όμως η αξία προστασίας αυτών των ειδών τέχνης αντλείται βάσει δεοντοκρατικών επιχειρημάτων και άλλων θεμελίων της ελευθερίας του λόγου. Η συνταγματική προστασία της ελευθερίας του λόγου δεν αποτελεί μέσο επίτευξης στόχων αλλά και αυτοσκοπό. Η αφήγηση της προσωπικής ιστορίας είτε του ίδιου του συγγραφέα είτε άλλου αποτελεί άσκηση στην αυτονομία και την αυτοπραγμάτωση. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, έκφραση της προσωπικής ιστορίας, σχετίζεται στενά με μηχανισμούς αυτογνωσίας, αυτοθεραπείας και αυτοπραγμάτωσης.

Ταυτόχρονα σημαντική συμβολή των αφηγήσεων προσωπικών ιστοριών εκθέτουν το κοινό στα πραγματικά προβλήματα και τις προκλήσεις που βιώνουν οι

σύγχρονοί τους και δεν απασχολούν συνήθως τη δημοσιότητα. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνει τη ανεκτικότητα έναντι του διαφορετικού άλλου. Προωθούν τη δημοκρατία διότι επιτρέπει την έκθεση σε διαφορετικές πραγματικότητες, δημιουργεί μια πιο ανεκτική κοινωνία και προστατεύει τις φωνές των αντιφρονούντων. Επίσης όσοι ασχολούνται με αφήγηση γεγονότων της πρόσφατης ιστορίας συμβάλουν και στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης του παρελθόντος.

Οι υποθέσεις προσβολής του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία από την ελευθερία της τέχνης του συγγραφέα χαρακτηρίζονται όχι τυχαία από τη θεωρία ως ακραίες, σκληρές και δυσεπίλυτες. Όπως διαπιστώθηκε, πράγματι η κρατούσα δικαστική τεχνική της κατηγορικής στάθμισης που ακολουθείται από την αμερικανική έννομη τάξη και η δικαστική τεχνική της *ad hoc* στάθμισης που υιοθετείται από τα δικαστήρια των εννόμων τάξεων του ηπειρωτικού δικαίου αποτυγχάνουν να επιλύσουν τη διαφορά με ικανοποιητικό τρόπο.

Από τη μια μεριά οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι υφίστανται λογοκρισία από τις εξοντωτικές αποζημιώσεις και απαγορεύσεις κυκλοφορίας βιβλίων και αυτολογοκρισία από ένα ασαφές πλέγμα κριτηρίων που δεν επιτρέπει την εκ των προτέρων πρόβλεψη των επιτρεπτών ορίων χρήσης μιας πραγματικής ιστορίας. Από την πλευρά των θιγόμενων προβάλλεται και μια νομική αξίωση βαθιάς ηθικής τάξης ενώ υποστηρίζουν ότι είναι το αδύναμο μέρος αυτής της διαμάχης. Αισθάνονται ανίσχυροι έναντι ισχυρών συγγραφέων. Για αυτό σε θεωρητικό επίπεδο διαπιστώθηκε η ανάγκη μιας διακριτής δικαστικής τεχνικής για αυτή την προβληματική.

Σε μια γενικότερη κριτική αυτών των δικαστικών τεχνικών προτείνεται τα δικαστήρια να επικεντρώνονται στα πραγματικά ηθικά ζητήματα που υποκρύπτονται κάτω από την εκάστοτε διαφορά. Αυτά τα ζητήματα αποκαλύπτονται σε δημόσιες συζητήσεις και αντιπαραθέσεις σε κείμενα της σύγχρονης λογοτεχνίας. Ως όριο στο λόγο για τον «άλλον» αρθρώνεται ο σεβασμός της διακριτής εμπειρίας του. Πρόκειται για ένα όριο στο οποίο ομονοούν τόσο συγγραφείς όσο και θιγόμενα πρόσωπα. Οι συγγραφείς σημειώνουν ότι η ανθρώπινη ιστορία δεν εξαντλείται με την οποιαδήποτε καταγραφή της, ότι πάρα πολλά, μένουν αθέατα και ανείπωτα για πάντα γιατί η ζωή πιο πλούσια, πιο μυστική από όλες τις απόπειρες καταγραφής της. Τα θιγόμενα πρόσωπα τονίζουν την εγγενή αδυναμία της συγγραφέων να κατανοήσουν την εμπειρία τους. Επίσης μείζον ζήτημα και για τα δυο μέρη της αντιπαραθέσης είναι να γίνει σεβαστή η μνήμη των νεκρών και να τιμηθούν για το βίο τους.

Με άλλα λόγια επίκεντρο της προτεινόμενης δικαστικής τεχνικής δεν είναι η δικαιοσύνη με την έννοια της εξισορρόπησης δικαιωμάτων όπως στη δικαστική τεχνική της στάθμισης ούτε οριοθέτησή τους αλλά η δικαιοσύνη με την έννοια του σεβασμού της ηθικής σχέσης με τον άλλον. Η αφήγηση της ιστορίας ζωής ενός άλλου είναι στο επίκεντρο μιας τέτοιας σχέσης. Η επίγνωση του ορίου γνώσης του άλλου οδηγεί αναπόφευκτα στην διερεύνηση της ηθικής σχέσης με αυτόν. Η διάγνωση αυτή της ηθικής σχέσης που διαμόρφωσε ο συγγραφέας με το υπαρκτό πρόσωπο από τον τρόπο που αφηγήθηκε την ιστορία του, είτε εξωκειμενικά είτε ενδοκειμενικά είναι πολύ πιο ευκρινής και διαγνωστή από ο,τι ενός αφηρημένου σεβασμού στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια των εννόμων τάξεων και της κακόβουλης πρόθεσης από τη λογοτεχνική μετουσίωση ενός προσώπου και μιας ιστορίας. Το όριο αυτό αφορά μια βαθύτερη ηθική τάξη έναντι του ορίου της παραβίαστης προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας του εννόμων τάξεων του ηπειρωτικού δικαίου που εν μέρει έχει ένα αφηρημένο ανθρωπιστικό περιεχόμενο και της αξιοπρέπειας με γνώμονα το κοινό αίσθημα της κοινότητας του αμερικανικού κοινοδικαίου. Αφορά το σεβασμό της διακριτής εμπειρίας του άλλου, της ετερότητάς του, της διακριτής αφήγησης ζωής του, δομικό στοιχείο της υπαρξιακής διάστασης της αξίας και ελευθερίας του.

Εν κατακλείδι το νέο καλλιτεχνικό φαινόμενο ευρείας χρήσης πραγματικών ιστοριών καλεί το θεωρητικό και το δικαστή να επαναπροσδιορίσει θέσεις, αντιλήψεις και τεχνικές. Το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία είναι «νέο» αλλά και «παλιό» δικαίωμα. Τα «νέα» είδη αυτά λογοτεχνίας είναι ταυτόχρονα και «παλιά» σύγχρονα της γέννησης του είδους του μυθιστορήματος. Το διακύβευμα της δικαιοσύνης ως διαμόρφωση της ηθικής σχέσης με τον άλλον είναι «νέο» αλλά ταυτόχρονα «παλιό» ή καλύτερα αρχέγονό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η παρούσα βιβλιογραφία περιλαμβάνει βιβλία και άρθρα συνταγματικού δικαίου, φιλοσοφίας και λογοτεχνικής θεωρίας.

Ελληνόγλωσση.

- Αγίου Αυγουστίνου, *Εξομολογήσεις*, εισαγωγή -μετάφραση -σχόλια Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, Αθήνα, εκδόσεις Πατάκη, 1999.
- Αθανασόπουλος Βαγγέλης, *Οι μύθοι της ζωής και του έργου του Γ. Βιζυηνού*, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα 1992.
- Αθανασόπουλος Ευάγγελος, *Η εικόνα ως στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου*, Αθήνα. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.
- Ακριβοπούλου Χριστίνα, *Δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, Θεωρητικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, ΤοΣ. τ.2/2011, σελ.237 επ.
- Ακριβοπούλου Χριστίνα, *Μεταξύ αυτονομίας και οικειότητας. Αναπροσδιορίζοντας το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2009.
- Αλαφραγκής Εμμανουήλ, *Σύγκρουση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού έργου πνευματικής ιδιοκτησίας*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2011.
- Αλιβιζάτος Νίκος Κ., *Ο αβέβαιος εκσυγχρονισμός και η θολή συνταγματική αναθεώρηση*, Αθήνα, Πόλις, 2001.
- Αλιβιζάτος Νίκος Κ., *Ιδιωτικότητα και δημοσιοποίηση, Επίκαιρες παρατηρήσεις για τα όρια των δημοσιογραφικών αποκαλύψεων*. ΔίΜΕΕ 1/2005, σελ.14-25.
- Αλιβιζάτος Νίκος Κ., *Όχι στο “ναι μεν αλλά” σε συλλογικό τόμο Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) “Όλα μπορούν να λεχθούν” ή υπάρχουν “εκείνα που δεν λέγονται”;* Αθήνα, Εκδ. Βιβλιόραμα 2015, σσ. 17- 21.
- Ανδρουλιδάκης Κώστας, *Επιλεγόμενα Καντ Ι., Μεταφυσική των Ηθών*, Αθήνα, Σμίλη, 2013.
- Ανθόπουλος Χαραλαμπος, *Ελευθερία της πληροφόρησης και δικαιώματα της προσωπικότητας: Η αστική ευθύνη των μέσων ενημέρωσης*, σε συλλογικό τόμο Τσαπόγας Μιχαήλς., Δημητρης Χριστόπουλος (επιμ) *Τα δικαιώματα στην Ελλάδα, 1953-2003 Από το τέλος του εμφυλίου στο τέλος της μεταπολίτευσης*, Αθήνα, εκδ Καστανιώτη 2004, σσ. 290-303.
- Αντωνίου Θεοδώρα, *Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ως αρχή και ως δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975. Συγχρόνως μία συμβολή στη δογματική των ατομικών δικαιωμάτων και την ερμηνεία του αρ. 2 παρ. 1 Σ*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010.
- Άρεντ Χάνα, *Η ανθρώπινη κατάσταση*, μτφ. Ροζάνη, Λυκιαρδόπουλου, Αθήνα, εκδ. Γνώση, 1986.
- Αριστοτέλης, *Ρητορική*, μτφ. Δ.Λυπουρλής, Αθήνα, Ζήτρος 2006.
- Αριστοτέλης, *Περί Ποιητικής*, μετ. Δ. Νικολούδης, Αθήνα, Κάκτος 1995.

- Αυγουστιανάκης Μιχάλης, *Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Προβλήματα και αντιμετώπιση από το δίκαιο*. Δ.τΑ. 11/2001, σελ. 673 επ
- Adorno Theodor, *Αισθητική Θεωρία*, μτφ. Λ. Αναγνώστου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια 2000.
- Βαγενάς Νάσος, *Για την «απαγωγή της Τασούλας*, Πολίτης, Ιούλιος -Αύγουστος 2007, τ. 157, Αθήνα, σελ. 22 επ.
- Βαγενάς Νάσος, *Κινούμενος στόχος, κριτικά κείμενα*, Αθήνα, Πόλις 2011.
- Βαγενάς Νάσος, *Λογοτεχνία και βιογραφισμός. Η απαγωγή της Τασούλας*, Πολίτης, Φεβρουάριος 2007 τ. 152, Αθήνα, σελ 43 επ.
- Βεγλερής Φαίδων, *Η Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Σύνταγμα*, ΤοΣ 1977, σελ.54.
- Βιρβιδάκης Στέλιος, Παιονίδης Φιλήμων, *Αισθητική, Τέχνη, Ηθική*, σε συλλογικό τόμο Π. Χριστοδουλίδης (επιμ), *Αισθητική και θεωρία της τέχνης*, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα 1994, σσ. 29-32.
- Βλαχόπουλος Σπυρίδων, *Λογοτεχνία και δίκαιο. Το Σύνταγμα ως εγγύηση ή απειλή της καλλιτεχνικής δημιουργίας;* σε συλλογικό τόμο, επιμ. Α Παπαχρήστου-Α Μπρεδήμα, *Τέχνη και Δίκαιο*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 2007, σελ.49 επ.
- Βλαχόπουλος Σπυρίδων, *Υπόθεση Ανδρουλάκη ΜΝ, Μια υπόθεση που δεν εκδόθηκε ποτέ*, ΤοΣ 3/2000, σελ.565.
- Βλαχόπουλος Σπυρίδων, *Η ελευθερία της τέχνης. Τα όρια ενός ανεπιφύλακτου δικαιώματος*, ΔτΑ 1999, σελ. 73 επ.
- Βλαχόπουλος Σπυρίδων, *Τέχνη και θρησκεία. Η αμοιβαία ανεκτικότητα ως τρόπος επίλυσης συνταγματικών συγκρούσεων*, ΔτΑ 67/2016, σελ.45-54.
- Βοηθίου, *Βίβλος κατά Ευτυχούς και Νεστόριου*, σε συλλογικό τόμο Σαμοθράκη Ντίνα (επιμ) *Πανόραμα του Προσώπου*, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000 σσ.19-41.
- Βουγιούκας Κωνσταντίνος, *Το ποινικό δίκαιο, Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι περί Τύπου*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 1986.
- Βουτσάκης Βασίλης, Ζήκα Φαίη, *Το ίδιον της ιδιωτικότητας*, Περιοδικόν Cogito 3, 2005, σελ. 28.
- Βουτσάκης Βασίλης, *Ιδιωτικότητα και αυτονομία, Καϋμοί και έγνοιες ενός μαθητεύομενου πιανίστα*, Cogito 2005, τεύχος 3, σελ. 36 επ.
- Βρεττού Χριστίνα, *Η αιχμηρή κριτική ως συνταγματικό δικαίωμα*, Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.
- Bruner Jerome, *Δημιουργώντας ιστορίες. Νόμος, Λογοτεχνία, Ζωή*, Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα, 3η έκδοση, 2009.
- Γαρουφαλιά Όλγα, *Η κατά παραγγελία δημιουργία έργων προστατευόμενων από την πνευματική ιδιοκτησία*. ΧρΙΔ Δ/2004, σσ 302-314.
- Γαρουφαλιά Όλγα, *Τα εικαστικά έργα και η νομική τους προστασία*, Αθήνα, ΠΝ Σάκκουλας 2001.

- Γάφος Ηλίας, *Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος* άρθρα 336-371, Αθήνα εκδ. Σάκκουλα 1965.
- Γεωργιάδης Απόστολος, *Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου*, 3η έκδοση, Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας, 2002.
- Γιαννακόπουλος Κώστας, *Η επίδραση του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον δικαστικό έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων*. Αθήνα, Εκδ. Σάκκουλα 2013.
- Γιανναράς Χρήστος, *Το Οντολογικόν περιεχόμενον τῆς θεολογικῆς ἔννοιᾶς τοῦ προσώπου*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, Θεολογική Σχολή, 1970.
- Γιαννόπουλος Γιώργος, *Γενικός Κανονισμός Προστασίας δεδομένων: Οι νέες υποχρεώσεις και η ευθύνη του Υπεύθυνου Επεξεργασίας* Εφημ ΔΔ 2017/2, σελ.2 επ.
- Δαγτόγλου Π. Δ, *Ατομικά δικαιώματα Α'*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν.Σάκκουλα 1991.
- Δαλακόγλου Θεόδωρος, *Μύθος και πραγματικότητα στη Γαλήνη του Η. Βενέζη*, Ανακοίνωση σε Θ. Επιστημονική συνάντηση Νοτιοανατολικής Αττικής, Λαύριο 13-16 Απριλίου 2000.
- Δαρέλλη Δήμητρα Στ, *In Art we trust, Η ελευθερία της τέχνης στις Η.Π.Α.*, Διδακτορική Διατριβή ΕΚΠΑ, Τομέας Δημοσίου Δικαίου, 2015.
- Δασκαλόπουλος Δ, *Αυτοβιογραφικά κείμενα Ελλήνων λογοτεχνών. Ένα ανθολόγιο. Αφιέρωμα Αυτοβιογραφία*. Περιοδικό Διαβάζω αρ.155, Νοέμβριος 1986, σελ.48 επ.
- Δεσποτόπουλος Κωνσταντίνος, *Τα δικαιώματα του ανθρώπου από τη σκοπιά της φιλοσοφίας*, ΔτΑ Ν 7/2000, σελ. 529-540.
- Δημητρόπουλος Ανδρέας, *Κοινωνικός Ανθρωπισμός και ανθρώπινα δικαιώματα*, ΝοΒ 1980, σελ.1834-1845.
- Διονυσόπουλος Νίκος (επιμ), *Σημειώσεις για την νεοελληνική λογοτεχνία. Από τη γενιά του 1880 στην γενιά του 1930*, Πανεπιστήμιο Βελιγραδίου, Φιλολογική Σχολή, Έδρα Νεοελληνικών Σπουδών 2004.
- Δουζίνιας Κώστας, *Το τέλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*, Αθήνα, Παπαζήση 2006.
- Derrida Jacques, *Αποκαταστάσεις της αλήθειας en peinture (1978)* σε Heidegger, Schapiro, Derrida, *Τα παπούτσια του Van Gogh 3+1 Κείμενα*, εισ. Επιμ Ν. Δασκαλοθανάσης, Αθήνα, Άγρα 2006.
- Ζηζιούλας Ιωάννης, *Από το προσωπείον στο πρόσωπο, Η συμβολή της Πατερικής Θεολογίας εις την έννοια του προσώπου, Χαριστήρια εις μνήμην του γέροντος Χαλκηδόνας, Μελίτωνος*, Θεσσαλονίκη, Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, 1977.
- Ζιώγας Γιάννης, Καραμπίνης Λεωνίδα, Σταυρακάκης Γιάννης, Χριστόπουλος Δημήτρης (επιμ), *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα*, Αθήνα, Νεφέλη 2008.
- Ζώρας Κώστας. *Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό ομοσπονδιακό Σύνταγμα*. Το Σ, Δ. Ιανουάριος-Μάρτιος 1978, σσ. 1-25.

- Geertz, Clifford, *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, μτφ. Θ. Παπαδέλλης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια 2003.
- Glucksmann Raphaël, *Τα παιδιά του κενού: Από το αδιέξοδο του ατομικισμού στην αφύπνιση των πολιτών*, μφρ. Βάλια Καϊμάκη, Αθήνα, Πόλις 2019.
- Ηλιόπουλος, Γ. Πανόπουλος, *Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου Ελληνικού Ποινικού Κώδικα*, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο 1929.
- Ηλιοπούλου Στράγγα Τζούλια, *Η θεωρία της τριτενέργειας των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, Ελληνική Δικαιοσύνη 6/2001.
- Häberle Peter, *Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικό και το ελληνικό σύνταγμα*. μτφ. Α. Δημητρόπουλος και Ζ. Παπαϊωάννου. ΤοΣ 1982, σσ. 201-232.
- Heidegger Martin, *Η προέλευση του έργου τέχνης*, Εισ. Μτφ. Σχόλια Γ. Τζαβάρα, Αθήνα, Δωδώνη, 1986.
- Hegel Georg, *Φιλοσοφία Δικαίου*, εισ. μτφ. επίμετρο Σταμάτης Γιακουμής, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2012.
- Hinchliffe Arnold, *Το παράλογο*, μτφ. Ε. Μοσχονά, Αθήνα, Εκδοτική Ερμής, 1972.
- Holton David. (επιμ.), *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης 1997.
- Husserl Edmund, *Καρτεσιανοί στοχασμοί*, μτφ. Εισαγωγή, Σχόλια Π. Κοντός, Αθήνα, Ροές 2002.
- Θεοδωρακόπουλος Ιωάννης Ν, *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Τόμος Β', Αθήνα, Εστία, 1974.
- Θεοτόκης Γεράσιμος, *Η ελευθερία της τέχνης*, Αθήνα, Καστανιώτης 2000.
- Ιγγλεζάκης Ιωάννης, *Εναισθητα προσωπικά δεδομένα*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2003.
- Ιγγλεζάκης Ιωάννης, *Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη και οι μηχανές αναζήτησης στο Διαδίκτυο, Παρουσίαση της απόφασης Google Spain του ΔΕΕ της 13ης Μαΐου 2014 (υπόθεση C-131/12)*. ΔτΑ 66/2015, σσ.827-854.
- Ιγγλεζάκης Ιωάννης, *Το δικαίωμα στη ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2014.
- Ιγγλεζάκης Ιωάννης, *Το δικαίωμα στην ψηφιακή λήθη σύμφωνα με την πρόταση Κανονισμού της ΕΕ για την προστασία δεδομένων*, Συνήγορος τεύχος 94/2012, σελ. 74 επ.
- Iser Wolfgang, *Προς μια λογοτεχνική ανθρωπολογία*, μτφ. Σ.Ροζάνης, Περιοδικό λόγου χάριν, τχ. 2, 1991, σσ. 3-24.
- Καϊφά Γκμάντι Μαρία, *Εμβάθυνση στην Ποινική Νομολογία*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2006.
- Καλλινίκου Διονυσία, *Δίκαιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας*, εκδ. Σάκκουλα 2005.
- Καλλινίκου Διονυσία, *Σχόλιο σε Άρειος Πάγος (Α-Τμήμα) Αριθ. 20/2005*, ΧρΙΔ. 453-456.

- Καντ Ιμμάνουελ., *Μεταφυσική των Ηθών*, μτφ. Σημ. Επιμ. Κ. Ανδρουλιδάκης, Αθήνα, εκδ. Ιδεόγραμμα 2012.
- Καντ Ιμμάνουελ., *Προς την αιώνια ειρήνη. Ένα φιλοσοφικό σχέδιασμα*, μτφ. Σαργέντης Κ., Αθήνα, Πόλις 2006,
- Καντ Ιμμάνουελ., *Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών*, μτφ. Τζαβάρας, Αθήνα 1984.
- Καραβοκύρης Γιώργος, *Η ελευθερία της έκφρασης ως ελευθερία της προσβολής*, ΕφημΔΔ 4/2011, σελ 602 επ.
- Καραβοκύρης Γιώργος, *Το δικαίωμα γνώσης της καταγωγής*, ΔτΑ, 57/2013, σελ. 55-80.
- Καραβοκύρης Γ., *Το νόμιμο και το α-νόητο*, σε συλλογικό τόμο Χριστόπουλος Δ. (επιμ.), *Όλα μπορούν να λεχθούν” ή υπάρχουν “εκείνα που δεν λέγονται”;*, Αθήνα, Εκδ. Βιβλιόραμα, 2015, σσ. 81-92,
- Καρακάση Αικατερίνη, Σπυριδοπούλου Μαρία, Κοτελίδης Γιώργος, *Ιστορία και θεωρία των λογοτεχνικών γενών και ειδών. Παραδείγματα και εφαρμογές*. Αθήνα, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά συγγράμματα και βοηθήματα. 2015.
- Καράκωστας Ιωάννης, Βρεττού Χριστίνα, *Προσβολή προσωπικότητας και right of publicity. Σκέψεις με αφορμή την ΠΠρΑθ 4661/2004*, ΔίΜΕΕ, 2/2006, σσ. 154-159.
- Καράκωστας Ιωάννης, *Το Δίκαιο της προσωπικότητας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.
- Καράκωστας Ιωάννης, *Η προστασία της ιδιωτικότητας στην κοινωνία της πληροφορίας*, ΔίΜΕΕ, 1/2004, σελ.54.
- Καράκωστας Ιωάννης, *Δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης στοιχείων προσωπικότητας και αρχειακό υλικό*, ΧρΙΔ ΣΤ/2006, σσ. 193-196.
- Καράκωστας Ιωάννης, *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2012.
- Κατσαντώνης Αλέξανδρος, *Διατί μένει ατιμώρητος κατ’άρθρον 366 παρ. 1 ΠΚ ο δράστης δυσφημήσεως όταν λέγη αληθή*, Ποιν Χρ. 1976 σελ. 273 επ.
- Κεφαλάς Χαρίλαος, *Σκέψεις για την έννοια της προσωπικότητας και το προστατευτικό της δικαίωμα*, Ελληνική Δικαιοσύνη, 1983 σσ.357-376.
- Κιούπης Δημήτρης, *Προσβολές της Τιμής. Η εξύβριση*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα 2009.
- Κοζύρης Φαίδων, *Εισαγωγή στο αμερικανικό δίκαιο*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα 2002.
- Κονδύλης Παναγιώτης, *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού, Από τη μοντέρνα στη μεταμοντέρνα εποχή και από το φιλελευθερισμό στη μαζική δημοκρατία*. Αθήνα, εκδ. Θεμέλιο. 1991.
- Κονταξής Αθανάσιος, *Ποινικός Κώδικας, Τόμος Β΄, άρθρα 235-473*, Έκδοση Γ΄, Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας, 2000.
- Κοτσαλής Λεωνίδα/ Μενούδακος Κωνσταντίνος (επιμ.), *Γενικός Κανονισμός για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, νομική διάσταση και πρακτική εφαρμογή*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2018.

- Κοριατοπούλου, Αγγέλη Π, *Right of publicity, Άδεια χρήσης δικαιωμάτων προσωπικότητας, Πτυχές εμπορευματοποίησης*. ΔίΜΕΕ, 1/2007, σελ..22.
- Κόρσος Δημήτρης, Το Νομικόν Όριον της Ελευθερίας της Τέχνης. Απόφαση Mephisto του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, *Melanges a la Memoire de Michel Dendias*, 1978, σελ. 142.
- Κοσκινά-Σαρριδάκη Ανθή, *Προστασία των προσωπικών δεδομένων και δικαίωμα στη λήθη. Όρια στην ψηφιακή επιτήρηση των πολιτών. Σχόλια με αφορμή την απόφαση Digital Rights Ireland/Karttner Landesregierung του ΔΕΕ της 8ης Απριλίου 2014 (Τμήμα μείζονος συνθέσεως- υποθέσεις C-293/12 και C-594/12)*, ΔτΑ 66/2015, σσ. 855- 878.
- Κουμάντος Γιώργος, *Πνευματική ιδιοκτησία*, 6ή έκδοση, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα 2002.
- Κουτσορέλης Κώστας, «*Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός. Απάντηση στον Νάσο Βαγενά*», Πολίτης τ. 153, Μάρτιος 2007, Αθήνα, σελ. 42 επ.
- Κουτσορέλης Κώστας, *Λογοτεχνία και χυδαίος βιογραφισμός*, Πλανόδιον, Δεκέμβριος 2006, τ. 41, Αθήνα, σελ. 157 επ.
- Κριαρή Κατράνη Ισμήνη, *Η συνταγματική προστασία της γενετικής ταυτότητας*, ΔτΑ (3) 2001, σελ.350 επ.
- Κριαρή Κατράνη Ισμήνη, *Γενετική τεχνολογία και θεμελιώδη δικαιώματα*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 1999.
- Κυπρούλη Κωνσταντία, *Το συγγενικό δικαίωμα των ερμηνευτών εκτελεστών καλλιτεχνών, I. Δίκαιο & Πρακτική, II. Επισκόπηση γαλλικού- ισπανικού-βρετανικού δικαίου*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2000.
- Κωνσταντινίδη Δέσποινα Ελένη, *Ελευθερία της βούλησης στον Πλάτωνα και στον Αριστοτέλη. Ελεύθερη επιλογή και ηθική ευθύνη*, Διδακτορική Διατριβή Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας. Θεσσαλονίκη 2013,
- Kierkegaard Soren, *Ασθένεια προς θάνατον*, μτφ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα, Καστανιώτης 2001.
- Λόσκυ Βλαδίμηρου, *Η θεολογική έννοια του ανθρώπινου προσώπου σε συλλογικό τόμο Σαμοθράκη Ντίνα (επιμ) Πανόραμα του Προσώπου*, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000, σελ. 19-41.
- Λεοντσίνη Ελένη, *Βλέποντας την ζωή μέσα από μία ιστορία, Η αφηγηματική ενότητα της ανθρώπινης ζωής*, σε συλλογικό τόμο *Ιστορίας μέριμνα. Τιμητικός τόμος στον καθηγητή Γεώργιο Ν. Λεοντσίνη* (επιμ. Χαράλαμπος Ν. Μπαμπούνης), τόμ. Α΄, εκδ. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2011, σσ. 677-686.
- Levinas Emmanuel, *Ολότητα και άπειρο, Δοκίμιο για την εξωτερικότητα*, μτφ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα, Έξαντας 1989.
- Locke John, *Δεύτερη Πραγματεία περί της Κυβερνήσεως* (εισαγ.-μετ.-σχόλια Π. Μ. Κιτρομιλίδης), Αθήνα, Πόλις 2010.
- Locke John, *Δοκίμιο για την ανθρώπινη νόηση*, μτφ. Χ. Ξανθόπουλος, εκδ. Παπαζήση 2016.

- Μάλλιος Ευάγγελος, *Το ανθρώπινο γονιδίωμα, Γενετική έρευνα και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα 2004.
- Μάνεσης Αριστόβουλος, *Ατομικές Ελευθερίες*. Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 1978.
- Μανιτάκης Αντώνης, *Η τριτενέργεια, μια περιττή για την ελληνική έννομη τάξη έννοια*, σε Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αντ. Σάκκουλας, 1991, σ. 289-320.
- Μανιτάκης Αντώνης, *Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων, κατά το άρθρο 25 §1 Σ (προλ. Α. Μάνεση)*, Αθήνα –Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλας, 1981.
- Μαντόγλου Άννα, *Κοινωνική μνήμη κοινωνική λήθη, Έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*, Αθήνα, Πεδίο 2010.
- Μαντόγλου Άννα, *Μνήμες. Ατομικές-Συλλογικές-Ιστορικές*, Αθήνα, εκδ. Ελληνικά Γράμματα 2005.
- Μαράκα Λίλα, *Η επίδραση του γερμανικού θεάτρου ντοκουμέντο της δεκαετίας του '60 στην σύγχρονη ελληνική δραματουργία*, Σύγκριση, Περίοδος Β' αρ. 5, Δεκέμβριος 1993, σς. 33-51,
- Μαρίνος Μιχαήλ Θεόδωρος, *Εμπορευματοποίηση προσωπικότητας και δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Αναλογική εφαρμογή διατάξεων ν. 2121/1992 στην εκμετάλλευση του δικαιώματος προσωπικότητας*, ΧρΙΔ, Ζ/2007, σελ.579 -583.
- Μαυριάς Κώστας Γ., *Το συνταγματικό δικαίωμα του ιδιωτικού βίου*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1982.
- Μαυριάς Κώστας, Α. Παντελή, *Συνταγματικά Κείμενα Ελληνικά και ξένα*. 3η Έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1996.
- Μεταξάκης Εμμανουήλ, *Επαναγνώριση (reidentification): το τέλος της έννοιας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα*, ΔίΜΕΕ, 3/2013, σελ. 341-349.
- Μήτας Στέργιος, *Η αλληλεγγύη ως θεμελιώδης αρχή του δικαίου*, Αθήνα, εκδ. Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα 2016.
- Μήτρου Λίλιαν, *Ιδιωτικός βίος: Η διστακτική και αβέβαιη πορεία της προστασίας προσωπικών πληροφοριών*, Το Σύνταγμα Ι. Επιστημονικά συνέδρια. Τα εικοσάχρονα το Σύνταγματος του 1975, (Πρ. Ν.Αλιβιζάτος), Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 1998.
- Μήτρου Λίλιαν, *Η δημοσιότητα της κύρωσης ή η κύρωση της δημοσιότητας*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας 2012.
- Μήτρου Λίλιαν, *Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων. Νέο Δίκαιο- Νέες Υποχρεώσεις- Νέα Δικαιώματα*. Αθήνα Θεσσαλονίκη, Εκδ. Σάκκουλα 2017.
- Μήτρου Λίλιαν, *Πρόσβαση στην πληροφορία και προστασία των προσωπικών πληροφοριών*, περιοδικό «ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ- HISTORICA», Τόμος 14ος 1997, σελ. 409-419.
- Μήτρου Λίλιαν, *Προστασία προσωπικών δεδομένων: ένα νέο δικαίωμα σε συλλογικό τόμο Τσάτσο/Βενιζέλος/Κοντιάδης (επιμ). Το Νέο Σύνταγμα*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα, 2001.
- Μήτρου Λίλιαν, *Τεχνολογία και Προστασία Προσωπικών Δεδομένων, στο συλλογικό έργο: Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικόλογων – 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο, Η*

- εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας στο εμπορικό δίκαιο*, Αθήνα 1998, σελ. 193-208.
- Μητσάκα Στέλλα, *Αυτοβιογραφία ως μυθοπλασία/Μυθοπλασία ως αυτοβιογραφία: Κώστας Ταχτσής, Το φοβερό βήμα, Το τρίτο στεφάνι, Τα ρέστα*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Φιλοσοφική Σχολή Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας. Τομέας Μ.Ν.Ε.Σ. Διατμηματικό μεταπτυχιακό πρόγραμμα. «Νεοελληνικές Σπουδές και Πολιτισμός (ευρωπαϊκός, βαλκανικός, ανατολικός)». 2010.
- Μουτσόπουλος Ευάγγελος., *Προς την οντολογική ολοκλήρωση, Από το άτομο εις το πρόσωπον*, σε Τόμο αφιερωμένος εις τον ομότιμον καθηγητήν της Σχολής Παν. Πέρδικαν, Επιστημονική επετηρίς του ακαδημαϊκού έτους 1972-1973, σελ. 177-192.
- Μπάλλιου Δέσποινα, *Η διυποκειμενικότητα της εμπειρίας στη θεραπεία Gestalt*, περιοδικό, Εποχή, τ.3, Δεκεμβριος 2016, Αθήνα, εκδ. Ευρασία, σελ.139-145.
- Μπαντή Βικτώρια, *Προστασία προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο: η πρόκληση της τεχνολογίας της πληροφορίας και της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο*. Διδακτορική Διατριβή ΕΚΠΑ, 2010.
- Μπότη-Κανελλοπούλου Μαρία. Κοινωνικά Δίκτυα και Προσωπικότητα II, ΔίΜΕΕ, τ.2./2012, σσ.196-200,
- Μπουρόπουλος Άγγελος, *Ερμηνεία Ποινικού Κώδικος*, τόμος Β. Ειδικό μέρος, Αθήνα, Αφοί Σάκκουλα, 1960.
- Μως Μαρσέλ., *Μια κατηγορία του ανθρώπινου νου. Η έννοια του προσώπου σε συλλογικό τόμο Σαμοθράκη Ντίνα (επιμ) Πανόραμα του Προσώπου*, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000 σελ. 1-219.
- McNair Brian, *Κουλτούρα του Στριπτιζ*, μτφ. Πλυτά Τίνα, Αθήνα, εκδ. Σαββάλα 2006.
- Mill John, *Περί ελευθερίας*, μτφ. Ν. Μπαλής, Αθήνα, εκδ. Επίκουρος 1983.
- Morin Edgar, *Το πνεύμα των καιρών* σε συλλογικό τόμο Κώστας Λιβιεράτος, Τάκης Φραγκούλης (επιμ.), *Η κουλτούρα των μέσων. Μαζική κοινωνία και πολιτιστική βιομηχανία*, μτφ. Αμίκια Λυκιαρδοπούλου, Λένα Ζήση, Λευτέρης Αναγνώστου, 3η έκδοση, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1991,
- Νεχαμάς, Αλέξανδρος, *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*, 1η έκδοση, Αθήνα, Αλεξάνδρεια 2002.
- Nietzsche Friedrich Wilhelm, *Η θέληση της δύναμης*, Αθήναι εκδ. Ενωμένοι Εκδότες 1961.
- Ντανιέλου Ζαν, *Η έννοια του προσώπου στους έλληνες πατέρες*, σε συλλογικό τόμο Σαμοθράκη Ντίνα (επιμ) Πανόραμα του Προσώπου, μτφ. Μ. Πανταζάρα, Ντίνα Σαμοθράκη, εκδ. Αρμός 2000, σελ. 72-81.
- Ξηροπαίδης Γιώργος, *Ο Heidegger και το πρόβλημα της οντολογίας, Από την υπερβατική φαινομενολογία του Edmund Husserl στην ερμηνευτική οντολογία του Martin Heidegger*, Αθήνα, εκδόσεις Κριτική, 1995.
- Ξηροπαίδης Γιώργος, *Ε. Λεβινάς, Αυτονομία και ευθύνη*, περιοδικό Αντί, τχ. 595, 5 Ιανουαρίου 1996, σ. 54-55.

- Παιονίδης Φαίδων, *Θα έπρεπε μια φιλελεύθερη και κοσμική πολιτεία να απαγορεύει την κυκλοφορία εντύπων σαν το Charlie Hebdo*; ΔτΑ, 67/2016, σελ. 113-121.
- Παπαγεωργίου Κωνσταντίνος, *Ποινικοποίηση και ηθική*, Ισο- πολιτεία 5 (2001), σελ. 115-150.
- Παπαγεωργίου Κωνσταντίνος, *Το πολιτικό αγαθό της τέχνης και οι ιδιομορφίες του*, στο συλλογικό έργο *Τέχνη και Δημοκρατία*, Πρακτικά Συνεδρίου, Αθήνα, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, 2018, σελ. 203-220.
- Παπαγεωργίου Κωνσταντίνος, *Η εικονικότητα της γλώσσας στο δωμάτιο των λέξεων. Μερικές σκέψεις για τον γραπτό λόγο στη σύγχρονη τέχνη*, στο συλλογικό έργο *Κιντή Β. (επιμ) Φιλοσοφία και τέχνη*, Αθήνα, Οκτώ 2011, σελ.47-70.
- Παναγοπούλου Κουτνατζή Φερενίκη, *Έρευνα σε ιστορικές πηγές και προστασία της πληροφορίας*, ΔίΜΕΕ 1/2014, σελ.28-34.
- Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φερενίκη, *Η δημοσιοποίηση φωτογραφιών οροθετικών εκδιδομένων ως μέτρο για την προστασία της δημόσιας υγείας σε μία εθελουφλούσα κοινωνία*, ΕφημΔΔ 4/2012, σελ. 459-469.
- Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φερενίκη, *Η εξέλιξη του δικαιώματος στη λήθη*. Εφημ. ΔΔ 2016, σελ.714-728.
- Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φερενίκη, *Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης. Σκέψεις αναφορικά με την Πρόταση Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων*, ΕφημΔΔ 2012 σελ.264-278.
- Παπαδάτος Πέτρος, *Τα εγκλήματα κατά της τιμής*, Ποιν. Χρον. Ε, 1955, σσ. 161-169,
- Παπαδημητρίου Γιώργος, *Η ελευθερία της τέχνης και το Σύνταγμα* (γνωμ.), ΔίΜΕΕ, 1/2006, σελ. 19.
- Παπαδημητρίου Γιώργος, *Σύνταγμα και Ελευθερία της επιστήμης*, ΤοΣ 3/1992. σελ. 515-528.
- Παπαδόπουλος Νικόλαος, *Προστασία του απόρρητου της επικοινωνίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2008.
- Παπανικολάου Παναγιώτης, *Ελευθερία της τέχνης και δικαίωμα της προσωπικότητας*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ.Σάκκουλα 2008.
- Παπαντωνίου Νίκος, *Γενικές αρχές του αστικού δικαίου*, 3η Έκδοση αναθεωρημένη, Αθήνα, εκδ.Σάκκουλα 1983.
- Παπαετροπούλου Ταλιαδούρου, Εύα, *Ηθικό δικαίωμα του πνευματικού δημιουργού και αξία του ανθρώπου*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2010.
- Παπαχαράλαμπος Χάρης, *Η ανταποδοτική ποινή ανάμεσα στην ηθική της ετερότητας και στην επιταγή της κυριαρχίας. Μια “λεβισιανή” χειρονομία*, σε συλλογικό τόμο Χάρης Παπαχαράλαμπος, Χρήστος Παπαστυλιανός (επιμ.), *Κυριαρχία, Ετερότητα, Δικαιώματα*, Αθήνα, εκδόσεις Ευρασία 2013.
- Παπαχρήστου Θανάσης, Μαροπούλου Μαρίνα, Χέλμης Ανδρέας, *Δίκαιο και λογοτεχνία*, Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών 2015.
- Παπαχρίστου Θανάσης Κ, Κουνουγέρη Μανωλεδάκη (Πρ), σε συλλογικό έργο, Π. Αγαλλοπούλου, Κουνουγέρη Μανωλεδάκη Ε., Παπαδοπούλου Κλαμαρή Δ.,

- Ιατρική υποβοήθηση και ανθρώπινη αναπαραγωγή και Αστικό Δίκαιο*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.
- Πασχαλίδης Γρηγόρης, *Η ποιητική της αυτοβιογραφίας*, Αθήνα, Σμίλη, 1993.
- Πασχαλίδης Γρηγόρης, *Αυτοβιογραφία. Η κατασκευή ενός είδους: Η αυτοβιογραφία και η κριτική της*. Αφιέρωμα Αυτοβιογραφία, Περιοδικό Διαβάζω Α. 155, Νοέμβριος 1986, σελ.17 επ.
- Περτσελάκη Μαρία Ε., *Η προσωπικότητα ως περιουσία. The right of publicity*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2016.
- Πετσίνη Πηνελόπη, Χριστόπουλος Δημήτρης (επιμ), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, Αθήνα, εκδ. Ίδρυμα Ρ. Λούξεμπουργκ 2016.
- Πεχλιβάνος Μίλτος., *Από τη Λέσχη στις Ακυβέρνητες Πολιτείες*, Αθήνα, Πόλις 2008.
- Πιλάλης Βασίλειος Β., *Η προσβολή μνήμης τεθνεώτος*, 2η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1997.
- Πισκοπάνη Άννα-Μαρία, *Η προστασία της ιδιωτικότητας των χρηστών του Facebook*», ΔίΜΕΕ, 3/2009, σσ.338-353.
- Πισκοπάνη Άννα-Μαρία, *Το φαινόμενο Facebook: Αποδομώντας το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικότητας στο συλλογικό τόμο Σ. Κατσίκας, Κ. Λαμπρινουδάκης, Σ. Γκρίτζαλης, Λ. Μήτρου (επιμ.), Προστασία της Ιδιωτικότητας και Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών: Τεχνικά και Νομικά Θέματα*, εκδ. Παπασωτηρίου 2010, σσ. 629-654.
- Πλαγιαννάκος Γεώργιος Ι., *Το δικαίωμα επί της ίδιας προσωπικότητας*, Ελληνική Δικαιοσύνη 1966, σελ.108.
- Πλάτων, *Πολιτεία*, Πρώτος Τόμος, μτφ. Θ.Γ. Μαυρόπουλος, Αθήνα, Ζήτρος 2006.
- Προκοπίου Ελένη, *Το πρόσωπο ως υποκείμενο δικαίου στο έργο του Θωμά Ακινάτη*, Αθήνα, εκδ. Ηρόδοτος 2013.
- Πυροβολάκης Ευτύχιος, *Η δίκαιη μνήμη, η ριζική λήθη και το απόλυτο παρελθόν: μια αποδομητική ανάγνωση του Ρικαίρ*, Νέα Εστία, 2011, τ. 1847, Αθήνα, σσ. 375-395.
- Ράμμος Χρήστος, *Με αφορμή τα γεγονότα στο Charlie Hebdo. Προβληματισμοί γύρω από τη ελευθερία έκφρασης και τα όριά της στις δύσκολες περιπτώσεις με βάση τη νομολογία το ΕΔΔΑ*, ΔίΜΕΕ 1/2015, σελ. 38-53.
- Ρόκας Νικόλαος Κ., *Εκμετάλλευση και προστασία της διαφημιστικής αξίας*, ΕΕμπΔ 1999, σελ.10.
- Ρουσσώ Ζαν Ζακ, *Οι εξομολογήσεις*, μτφ. Α. Παπαθανασοπούλου, Α και Β' τόμος, Επιλ. Κ. Ψυχοπαίδης, εκδ. Ιδεόγραμμα, Αθήνα 1997.
- Reed Christopher, *Μεταμοντερνισμός και η τέχνη της ιδιαίτερης ταυτότητας*, σε συλλογικό Ν Στάγκος.(επιμ.), *Έννοιες της Μοντέρνας Τέχνης* μτφ. Παππάς Ανδρέας, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης 2003. Σελ. 377-409.
- Ricoeur Paul, *Ο ίδιος ο εαυτός ως άλλος*, μτφ. Βίκυ Ιακώβου, επίμετρο Γιώργος Ξηροπαΐδης, Αθήνα, Πόλις 2008.
- Ricouer Paul, *Η μνήμη, η ιστορία, η λήθη*, μτφρ. Ξενοφών Κομνηνός, Αθήνα, Ίνδικτος 2013.

- Σαρτρ Ζαν Πωλ, *Το είναι και το Μηδέν. Δοκίμιο φαινομενολογικής οντολογίας*, μτφ: Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2007.
- Σημαντήρας Κωνσταντίνος, *Γενικές αρχές αστικού δικαίου*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 1976.
- Σούρλας Παύλος, *Δίκαιο και δικανική κρίση*, Αθήνα, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, 2017.
- Σούρλας Παύλος, *Ερμηνεία Αστικού Κώδικα*. Άρθρ 57-60, Αθήνα 1952.
- Σπινέλλης Διονύσης, *Ποινικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος. Εγκλήματα κατά της τιμής*, (αρ.361-369 Π.Κ.), 2η Έκδοση, Αθήνα Κομοτηνή 1982.
- Σπυριδάκης, Ιωάννης Σ., *Γενικές Αρχές*, Τεύχος Α', Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 1985.
- Στάκος Αντώνιος, *Επίτομος Ερμηνεία Ελληνικού Ποινικού Κώδικα*, 3ος τόμος, Ειδικό Μέρος, Αθήνα, εκδ. Μ Φραγκούλη 1961.
- Σταματούδη Ειρήνη, *Η πρωτοτυπία στο δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ΔίΜΕΕ, 1/2016, σσ. 49-64.
- Σταυρούλα Παπασπύρου, *Χωρίς Μαγνητόφωνο*, Αθήνα, Πόλις 2018.
- Στεντούμη Ιωάννα, *Η ελευθερία της τέχνης ως λόγος άρσης του αδίκου*, Μεταπτυχιακή Εργασία, 2014-2016, Τομέας Ποινικών Επιστημών, ΕΚΠΑ.
- Στρατηλάτης Κώστας, *Η ειδική συνταγματική αποστολή της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού χαρακτήρα*, ΔτΑ. 22/2004, σσ. 555-569.
- Στυλιανούδη Λίλυ, *Δίκαιον και κοινωνία. Παράδοση και καινοτομία στο ελληνικό δίκαιο. Επετηρίδα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας*, Τόμος 7, σσ. 221- 250.
- Στυλιανούδη Λίλυ, *Συμβολικές αναπαραστάσεις της οικογένειας σε σύγχρονα θρησκευτικού περιεχομένου κείμενα. Ελληνική κοινωνία. Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Κοινωνίας*. Τόμος 5, Αθήνα 2001, σσ. 99-122.
- Συμεωνίδου Καστανίδου Ελισάβετ, *Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος*, Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα, 1999.
- Συνοδινού Τατιάνα, *Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των προσώπων που απασχολούνται στο πανεπιστήμιο*, Αρμενόπουλος, 2007, σσ. 362-372.
- Συνοδινού Τατιάνα, *Η εικόνα στο δίκαιο*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2007.
- Σωτηρόπουλος Βασίλης, *Υπεύθυνος Προστασίας Δεδομένων, Εργαλειοθήκη για τον νέο θεσμό σε δημόσιο και ιδιωτικό βίο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2017.
- Τάκης Ανδρέας, *Για την ελευθερία της τέχνης*, Αθήνα, Σαββάλας 2008.
- Ταμπακόπουλος Άγις, *Νομικά Ζητήματα*, Θέμις Έτος ΜΔ, σσ. 37-40.
- Τάσσης Σπύρος, ΔΕΕ- *Δυο θεμελιώδεις αποφάσεις για τα προσωπικά μας δεδομένα και τα ηλεκτρονικά δίκτυα: Απόφαση C-131/12 (Google) και συνεκδικαζόμενες C-293/12 C-594/12 (νομιμότητα υποχρεωτικής διατήρησης τηλεπικοινωνιακών δεδομένων)*, ΔίΜΕΕ, 1/2014, σσ. 359-364,

- Τζώρτζη Βιργινία, *Προστασία Δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα: Οι σημαντικότερες αλλαγές από το Γενικό Κανονισμό. Εφαρμογές ΔΔ Π-ΙΙΙ/2017 έτος 30ό*, σελ 147-161.
- Τσακουράκης Σταύρος, *Η ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α.*, Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας 1997.
- Τσακουράκης Σταύρος, *Θρησκεία κατά τέχνης*, Αθήνα, Πόλις 2006.
- Τσακουράκης Σταύρος, *Οι καταβολές του συνταγματικού φιλελευθερισμού στο έργο των Hobbes και Locke*, Αθήνα, εκδ.Αφοί Σάκκουλα, 1992.
- Τσάτσος Κωνσταντίνος, *Μελέται Φιλοσοφίας του Δικαίου ΙΙ*, επιμ Μ. Καρασή, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα 2008.
- Τσεβιάς Αθανάσιος Δ., *Η προστασία του ιδιωτικού βίου των δημοσίων προσώπων έναντι των μέσων ενημέρωσης κατά την ΕΣΔΑ*, Σχόλιο στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 24. 6. 2004 (von Hannover κατά Γερμανίας), ΔίΜΕΕ, 3/2005, σελ. 347-356.
- Τσεβιάς Αθανάσιος Δ., *Αρχή της νομιμότητας της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και παράνομη δημοσιογραφική έρευνα*, ΔίΜΕΕ, 4/2013, 468-473.
- Τσεβιάς Αθανάσιος Δ., *Προσωπικά Δεδομένα και Μέσα Ενημέρωσης*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα 2010.
- Τσίνας Κωνσταντίνος, *Η κυριαρχία στην ερμηνεία των δικαιωμάτων και το δικαίωμα κυριαρχίας στην ερμηνεία. Σκέψεις περί της ρητής θέσπισης της αρχής της αναλογικότητας (αρ.25. παρ.1. εδ. Δ. Συντάγματος)* σε συλλογικό τόμο Χ.Παπαχαράλαμπος, Χ. Παπαστυλιανός (επιμ). *Κυριαρχία ετερότητα δικαιώματα*, εκδ. Ευρασία 2013, σσ.303-337.
- Υφαντής Δημήτρης, *Φιλοσοφία του βίου και ερμηνευτική ταυτότητα και ετερότητα στην ερμηνευτική του ύστερου Dilthey και του πρώιμου Heidegger*, Εποχή, σελ.139-145, τ.3 δεκεμβριος 2016, σσ. 147-162.
- Wittgenstein Ludwig, *Αφορισμοί και εξομολογήσεις*, μτφ. Κωβαίος, Αθήνα, εκδ. Καρδαμίτσα 1993.
- Wittgenstein Ludwig, *Φιλοσοφικές έρευνες*, μτφ. Π. Χριστοδουλίδη, Αθήνα, Παπαζήσης, 1977.
- Φουντεδάκη Κατερίνα, *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, Αθήνα, εκδ. Σάκκουλα 2012.
- Φουντεδάκη Κατερίνα, *Η σχέση του δικαιώματος στην προσωπικότητα με τις ελευθερίες της τέχνης και της επιστήμης*, ΕλλΔνη 2013, τομ.54, σσ. 1271-1285.
- Φουντεδάκη Κατερίνα, *Φυσικό πρόσωπο και προσωπικότητα στον αστικό κώδικα*, Αθήνα Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα 2012.
- Φωτιάδου Αλκμήνη, *Σταθμίζοντας την ελευθερία του λόγου-Δικαστικές τεχνικές και ελευθερία του λόγου στις Η.Π.Α. και Ελλάδα*, Αθήνα Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα 2006.
- Χάιντεγγερ Μάρτιν, *Η προέλευση του έργου τέχνης*, μτφ. Γ Τζαβάρρα, εκδ. Δωδώνη, 1986.

- Χαραλαμπάκης Αριστοτέλης, *Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, Τόμος Δεύτερος (Άρθρα 235-473), Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη 2014.
- Χέγκελ Γ. *Βασικές κατευθύνσεις της φιλοσοφίας του δικαίου, Η φυσικό δίκαιο και πολιτειακή επιστήμη*, εισ. Μτφ. Σταμάτης Γιακουμής, Αθήνα- Γιάννινα, Δωδώνη, 2004.
- Χρήστου Βασιλική, *Το δικαίωμα στην προστασία από την επεξεργασία δεδομένων. Θεμελίωση-Ερμηνεία-Προοπτικές*. Αθήνα Θεσσαλονίκη, Εκδ. Σάκκουλα. 2017.
- Χριστόπουλος Δημήτρης (επιμ.), *Όλα μπορούν να λεχθούν ή υπάρχουν «εκείνα που δεν λέγονται»*; Αθήνα, εκδ. Βιβλιόραμα, 2015.
- Χριστόπουλος Δημήτρης, Πηνελόπη Πετσίνη (επιμ.) *Λεξικό λογοκρισίας στην Ελλάδα. Καχεκτική δημοκρατία, δικτατορία, μεταπολίτευση*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτη 2018.
- Χρυσανθόπουλος Μιχάλης, Βασιλειάδης Βασίλειος, Γιάννα. Δεληβοριά, Κατερίνα. Τικτοπούλου, *Αυτοβιογραφία μεταξύ Ιστορίας και Λογοτεχνίας*, Αθήνα, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα. 2015.
- Χρυσανθόπουλος Μιχάλης, *Το διήγημα ως αυτοβιογραφία: Γ. Μ. Βιζυηνός, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Μιχ. Μητσάκης*, στο Αφιέρωμα στο Αυτοβιογραφικό Λόγο, περ. Εντευκτήριο, τχ. 28-29, Φθινόπωρο-Χειμώνας 1994, σ.100-105.
- Χρυσόγονος Κώστας, *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.
- Χρυσοστομίδης Ανταίος, *Οι κεραίες της εποχής μου. Ταξιδεύοντας με 33 διάσημους συγγραφείς σε ένα δωμάτιο*. Αθήνα, Εκδ. Καστανιώτη, 2012.
- Χωραφάς Νικόλαος, *Ποινικόν Δίκαιον*, 9^η Έκδοση, Αθήναι, Αφοί Σάκκουλα 1978.
- Ψαρούδα Μπενάκη Α., *Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη*, Αθήνα, Π. Ν Σάκκουλας 2015.
- Ωστιν Τζον Λ., *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*. Πρόλογος-Μετάφραση Α. Μπίστης, (επιμ. Απόδοση όρων επίμετρο. Χ. Χρόνης), Αθήνα, εκδ. Εστία. 2003.

Ξενόγλωσση

- Acton Patricia Nassif, *Invasion of privacy. The Cross Creek Trial of Marjorie Kinnan Rawlings*, ed. University of Florida Press.
- Agre, Philip E. and Mark Rotenberg, *Technology and Privacy: The New Landscape*. Cambridge, Massachusetts, MIT, 2001.
- Alexy Robert., *Constitutional rights, balancing and rationality*, 16 Ratio Juris, Ιούνιος 2003, σελ. 131-140.
- Alivizatos Nicos, *Art and religious beliefs. The limits of liberalism σε συλλογικό τόμο Blasphemy, insult and hatred. Finding answers in a Democratic Society*, Venice Commission, Council of Europe Publishing 2010, σ. 73-76.
- Alpa Guido, *The protection of privacy in Italian Law*, σε συλλογικό τόμο B. Markesinis (ed) *Protecting privacy*, The Clifford Chance Lectures, Vol. 4. Ed. Oxford University Press 1999, σ.105-130.
- Ambrose Meg Leta, *You Are What Google Says You Are: The Right to be Forgotten and Information Stewardship* International Review of Information Ethics Vol. 17 (07/2012).
- Amos William, *The Originals: An A-Z of Fiction's Real Life Characters*, Boston Toronto, ed. Little Brown 1985.
- Anderson Charles Robert, *Person, place and thing in Henry James novels*, Durham N.C., ed. Duke University Press 1977.
- Anderson David A., *Avoiding Defamation Problems in Fiction*, 51 Brook. L. Rev. 383, (1984).
- Andrade Norberto Nuno Gomes de, *Oblivion: The Right to Be Different ... from Oneself. Reproposing the Right to Be Forgotten*. IDP. Revista de Internet, Derecho y Política. No. 13, (2012), pp. 122-137.
- Andrade Norberto, *The right to privacy and the right to identity in the age of ubiquitous computing: Friends or foes? A proposal towards a legal articulation* σε συλλογικό τόμο Akrivopoulou C. and Psygkas A. (ed) *Personal Data Privacy and Protection in a Surveillance Era, in Technologies and Practices*, Hersey New York, Information Science Reference 2011, pp. 19-43.
- Aquino John T., *Truth and lives on films*, McFarland & Company, Inc. Publishers. 2005.
- Ariès Philippe et George Duby (dir.). *Histoire de la vie privée*, Vol.1. De l'Empire romain à l'an mil Vol.2. De l'Europe féodale à la Renaissance Vol.3. De la Renaissance aux Lumières Vol. 4. De la Révolution à la Grande Guerre 5. De la Première Guerre mondiale à nos jours, ed. Seuil. Paris 1985, 1999.
- Ariès Philippe, *Pour une histoire de la vie privée*, στο τρίτο τόμο Chartier R. (dir) De la Renaissance aux Lumières, Vol 3, του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, pp. 7-22.
- Becker von, Bernhard, *Fiktion und Wirklichkeit im Roman. Der Schlüsselprozess um das buch "Esra"*, Würzburg, ed. Konigshausen & Neumann 2006.

- Baatz Simon, *For the thrill of it*, Leopold, Loeb and the Murder That Shocked Chicago, ed. Harper 2008.
- Badinter Robert, *Le droit au respect de la vie privée*, Doctrine, 2136. SJ/G, (1968).
- Baker Perkins Robin, *The truth behind false light. A recommendation for Texas re-adoption of false light privacy*, 34 Tex. Tech L. Rev. 1199 (2003).
- Balkin Jack M., *Digital speech and democratic culture: A theory of freedom of expression for the information society*, N.Y.U.L. Rev., Vol 79 April (2004). p.1- 55.
- Barak-Erez Daphne , *The Law of historical films: In the aftermath of Jenin*, 16 S. Cal. Interdisc. L.J. 495 (2007).
- Barbas Samantha, *When Privacy Almost Won: Time, Inc. v. Hill* (1967) (February 1, 2015), University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law, Vol. 18, No. 2, December 2015; SUNY Buffalo Legal Studies Research Paper No. 2015-025,
- Barbas, Samantha, *Saving privacy from history*, 61 DePaul L. Rev. 973, (2011-2012).
- Barthes, Roland, *Elements of Semiology*. Trans. R. Howard. Evanston: Northwestern UP, 1972.
- Barthes, Roland, *Critical essays*, Evanston: ed. Northwestern University Press 1972.
- Barthes, Roland, *Mythologies*. Trans. Annette Lavers. New York: Hill and Wang, 1972.
- Barthes, Roland. *The Pleasure of the Text*. Trans. Miller, New York R. Hill and Wang, 1975.
- Baumbach Trine, *Chilling effect as a European Court of Human Right's Concept in Media Law Cases Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 6, Issue 1, (2018), pp. 92-114
- Beane William A., *The Right to Privacy and American Law*, 31 Law & Contemp. P. 253, (1966).
- Beattie James R, Jr., *Privacy in the First Amendment: Private Facts and the Zone of Deliberation*, Vanderbilt Law Review, vol. 44, May, (1991), p. 899-923.
- Bellah Robert N., *The Meaning of Reputation in American Society*, 74 Cal. L. Rev. 743. (1986).
- Berger Morroe, *Real and imagined worlds*. Cambridge, Ed. Harvard University Press, 1977.
- BeVier Lilian, *The first amendment and political speech, An Inquiry into the Substance and limits of principle*. 30 Stanford Law Review, 299 (1978).
- Bezanson Randall P., *The Right to Privacy Revisited: Privacy, News, and Social Change, 1890-1990*, 80 Cal. L. Rev. 1133, 1134-35 (1992).
- Bioy Xavier, *L'identité de la personne devant le Conseil constitutionnel*, Revue française de droit constitutionnel, IN° 65, 2006, págs. 73-96.
- Bioy Xavier, *Le concept de personne humaine en droit public*, Dalloz, Nouvelle Bibliothèque de Thèses, Paris, 2003.

- Blasi Vincent, *The checking value in First Amendment theory*, American Bar Foundation Research Journal 521 (1977).
- Bloustein Edward J, *The first Amendment and Privacy. The supreme court justice and the philosopher*, 28 Rutgers L. Rev. 41, (1974).
- Bloustein Edward J., *Privacy as an aspect of human dignity*, 39 New York University Law Review, December 1964, vol. 39, n°6, p.962-1007.
- Borden Mary, *Personal Experience and the Art of Fiction*, in *Essays by Divers Hands*, Transactions of the Royal Society of Literature 87, ed. E.V. Rieu, 1958.
- Bork Robert, *Neutral Principles and some first amendment problems*, 47 Indiana Law Journal 1 (1971).
- Bohler Regnier, *Exploration d'une littérature*, σε δεύτερο τόμο Duby G. (dir), *De l'Europe féodale a la Renaissance*, Vol.2, σε συλλογικό έργο P. Ariès et G. Duby (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, σελ. 304-394.
- Broderick James P., *In the forest of copyright law are son of Sam laws barking up the wrong tree?* 22 J. Marshall L. Rev. 111, (1988-1989).
- Brooks Peter, *Reading for the plot. Design and intention in narrative*, London, Harvard University Press, 1984.
- Brilliant Bruce, Livia D., *Defamation in fiction. The limited viability of alternative causes of action*, 52 Brook. L. Rev. 1 (1986-1987),
- Bruss Elizabeth, *Autobiographical Acts. The Changing Situation of a Literary Genre*, Johns Hopkins University Press, Baltimore / London, 1976.
- Campbell, Joseph. *The Power of Myth*, New York, ed. Doubleday , 1988.
- Carlson William, *Comment, Defamation by fiction*, 42 Md. L.Rev. 387 (1983).
- Christopoulos Dimitris and D. Dimoulis, *Art can legitimately offend σε συλλογικό τόμο Blasphemy, insult and hatred: finding answers in a democratic society, Science and technique of democracy*, No 47, Venice Commission, Council of Europe Publishing, 2010, p.83-93.
- Clark David S., *The American legal system and legal culture*, σε D.S. Clark, T. Ansay, (eds.), *Introduction to the Law of the United States*, Deventer & Boston ed. Kluwer, 1993.
- Crary Alice, Beyond moral judgment*, Cambridge Mass, London England, Harvard University Press, 2007,
- Coleman Janet, *Are There Any Individual Rights or Only Duties?* Σε συλλογικό τόμο , Virpo Makinen and Petter Korkman (ed) *Transformations in Medieval and Early Modern Rights Discourse*, Berlin, Springer 2005, σελ. 26 επ.
- Colker Ruth, *Pornography and privacy: Towards the development of a group based theory for sex based intrusions of privacy*, 1 Law and Ineq. 191 (1983).
- Conrad Mark A., *New York's New Son of Sam Law Does it effectively protect the rights of crime victims to seek redress from their perpetrators.?*, 3 Frodham Ent. Media & Intell Prop. L.F. 27 (1992-1993).

- Corbin Alain, *Coulisses* στον τέταρτο τόμο Perrot, M. (dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, pp. 389-562.
- Cox, Jeffrey N. and Larry J. Reynolds, eds. *New Historical Literary Study: Essays on Reproducing Texts, Representing History*. Princeton, Princeton University Publications, 1993.
- Cowley Malcolm (ed), *Writers at work*, The Paris Review Interviews, ed. Penguin Books 1958.
- Currie Gregory, *The nature of fiction*, New York, Cambridge University Press 1990.
- Danto Arthur C, *The philosophical disenfranchisement of art*, New York, Columbia University Press, 2004.
- De Terwagne, Cécile. “Internet Privacy and the Right to Be Forgotten/Right to Oblivion”. In: “VII International Conference on Internet, Law & Politics. Net Neutrality and other challenges for the future of the Internet” [monograph online]. IDP. Revista de Internet, Derecho y Política. No. 13, (2012) pp. 109-121.
- Decker Micheline, *Aspects Internes et Internationaux de la protection de la vie privée en droit français, allemand et anglais*, Thèse, Paris II, 2000.
- Deleuze Gilles, *Michel Foucault*, trans. Sean Hand, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1988.
- Denno Deborah W., *Perspectives on Disclosing Rape Victim’s Names*, Fordham Law Review, vol. 61, 1993, p. 1113-1131.
- Derrida Jacques, *Adieu to Emmanuel Levinas*, trans. Pascale-Anne Brault and Michael Naas, CA: Stanford University Press, 1999.
- Derrida Jacques, *Signature, Event Context*, στον τόμο *Limited Inc*, μτφ. Jeffrey Mehlman, Evanston IL, ed. Northwestern University Press, , σσ.1-24. Αρχικά δημοσιευμένο σε Margers de la Philosophy ed. Minuit 1972 και στην αγγλική μετάφραση σε Glyth I, 1997, μτφ. S. Weber και J. Mehlman.
- Derrida Jacques. *The law of genre*, Glyph VII. Μτφρ. A. Ronell. Επιμ. S.Weber. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1980.
- DeSalvo Louise, *Conceived with malice*, New York, ed. Plume 1994.
- Doris Alexander *Creating characters with Dickens*, Penn State University Press, 1991.
- Dorter Kenneth, *Conceptual Truth and Aesthetic Truth Author*, The Journal of Aesthetics and Art Criticism, Vol. 48, No. 1 (Winter, 1990), pp. 37-51, σελ. 49.
- Duby Georges, *Préface à L’Histoire de la vie privée*, σε πρώτο τόμο Veyne P. (dir.) *De l’Empire romain à l’an mil*, Vol.1., μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999 p.7-10.
- Duby G., *Avertissement*, σε δεύτερο τόμο Duby G. (dir), *De l’Europe féodale à la Renaissance*, Vol. 2., σε συλλογικό έργο P. Ariès et G. Duby (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, σελ.7-14..

- Dworkin Ronald, *Matter of principle*, Harvard University Press, 1986.
- Dworkin R.M., *Freedom's Law, The moral reading of the american constitution*.
Oxford University Press 1996,
- Eberle Edward J., *Human dignity, privacy, and personality in German and American constitutional law*, Utah Law Review 963, 1997.
- Edelman Bernard, *Le droit saisi par la photographie*, Paris, François Maspero 1973.
- Edelman Bernard, *La dignité de la personne humaine, un concept nouveau*, D.
1997.188.
- Editor's Comments. *The right of privacy: Normative-descriptive confusion in the defense of newsworthiness*, The University of Chicago Law Review, vol. 30, no. 4, 1963, pp. 722–734.
- Editor' comment, *Privacy, defamation and the first amendment: The implications of Time Inc. v. Hill*, 67 Colum. L. Rev. vol 67, no 5, 1967 p.926-952.
- Editor's Comment, *An Accommodation of Privacy interests and First Amendment Rights in Public Disclosure Cases*, University of Pennsylvania Law Review, vol. 124, 1976, p. 1385-1417.
- Emerson Thomas I. , *The Right of Privacy and Freedom of Press*, 14 Harv. C.R.-C.L. L. Rev. 329, 343 (1979).
- Epstein Richard, *The legal regulation of genetic discrimination. Old responses to new technology*, 74 B.U.L. Rev.1, (1994).
- Eagleton, Terry. *Literary Theory: An Introduction*. Minneapolis: U of Minnesota P, 1983.
- Feinberg Joel, *Harm to others: the moral limits of the criminal law*, Oxford, New York, Oxford University Press 1984.
- Feinberg Joel, *Harm to self: the moral limits of the criminal law*, Oxford, New York, Oxford University Press 1986.
- Foucault, Michel. *The Foucault Reader*. Ed. Paul Rabinow. New York: Pantheon, 1984.
- Fowler, Alistair. *Kinds of Literature: An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Cambridge: Harvard University Press, 1982.
- Franklin, Marc A., *Fiction, Libel, and the First Amendment*, (1984-1985), 51 Brook. L. Rev. 269-280.
- Franklin, Marc A., Trager, Robert, *Literature and Libel*, 4 Comm/Ent L.S. 205 (1981-1982).
- Franklin, Marc A., *What Does Negligence Mean in Defamation Cases*, 6 Comm/Ent L.J. 259 (1983-1984).
- Fried Charles, *An anatomy of values*, Cambridge, Harvard University Press, 1970.
- Garde-Hansen Joanne, Hoskins Andrew., Reading, *Digital memory practices*, σε συλλογικό τόμο Joanne Garde Hansen, Andrew Hoskins Anna Reading, «Save as...digital memories», Basingstoke and New York, Palgrave MacMillan 2009, σελ. 130.
- Garett Roland, *The nature of privacy*, Philosophy today, vol. 18, 263 (1974).

- Genette Gérard, *Figures III*. Paris: Seuil / poétique 1972.
- Genette, Gérard, *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Trans. Jane Lewin Ithaca. N.Y.: Cornell University Press 1980.
- Giddens Antony, *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford, CA: Stanford University Press, 1991.
- Giller Richard., *Defamation in fiction: The need for a clear “of and concerning standard”*. 3 Entertainment & Sports Law Journal, 1 (1986).
- Glatt Debra Meyer, *Trial by docudrama: Fact or fiction?* 9 Cardozo Arts & Ent. L.J. 201 (1990-1991).
- Goulemot J. M., *Les pratiques littéraires ou la publicité du privé*, σε τρίτο τόμο Chartier R. (dir), *De la Renaissance aux Lumières*, Vol.3 του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, σελ.359-394.
- Green Leon, *Relational interests*, 29 Illinois L.Rev. 460 (1934-1935).
- Gusdorf Georges, *Conditions and Limits of Autobiography*, σε συλλογικό τόμο J. Olney (επιμ.), *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*, Princeton Princeton University Press, 1980, σ. 28-48.
- Gutmann Daniel, *Le sentiment d'identité : étude de droit des personnes et de la famille*, Thèse, préf. François Terré, Université Paris II, L.G.D.J., Bibliothèque de droit privé, Paris, 2000.
- Hale Dorothy. *Social Formalism: The Novel in Theory from Henry James to the Present*. Stanford University Press, 1998.
- Harrison Jeffrey., *Privacy, copyright and letters*, 3 Elon L. Rev. 161 (2011-2012).
- Hartman Nicolai, *Ethics*, Volume II, Moral Values, Allen & Unwin (1963).
- Heidi Stam, *Defamation in Fiction: The Case for Absolute First Amendment Protection*, 29 Am. U. L. Rev. 571 (1979-1980).
- Heinich Nathalie, *Les limites de la fiction*, L'Homme, 2005/3-4 No 175-176, pp.57-76,
- Hildebrandt, Mireille, *Privacy and Identity* in E. Claes, A. Duff & S. Gutwirth (eds.), *Privacy and the criminal law*, Antwerp/Oxford, Intersentia, 2006, σ.61-104.
- Holland Norman N., *Five readers reading*, New Haven, Yale University Press 1975.
- Horst von Hartlieb, *Personlichkeitsschutz und Filmfreiheit*, Ufita Vol.34, 1961, σελ. 145-168.
- Hubmann Heinrich, *Die Personendarstellung im Film und der Gesetzentwurf des BJM uber den Personlichkeitsschutz*, Ufita 26 (1958), σελ. 19-34.
- Hubmann Heinrich, *Das Personlichkeitrecht*, 2 Koln 1967.
- Hunt Lynn, *Revolution francaise et vie privée* σε τέταρτο τόμο Perrot, M. (dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, σελ.19- 46.

- Hustinx Peter. *Privacy, data protection and informational self determination*, Speech presented at Spring Conference of European Data Protection Commissioners Athens 10-11 May 2001 .
- Hutcheon, Linda. *Narcissistic Narrative: The Metafictional Paradox*. Waterloo: Wilfred Lauren UP, 1980.
- Iser Wolfgang, *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*, Baltimore and London, John Hopkins University Press 1978.
- Jakobson, Roman, *Closing Statement: Linguistics and Poetics* σε συλλογικό τόμο Sebeok, Thomas A., (ed.), *Style in Language*, Cambridge, MA: MIT Press σελ. 350-377.
- Kalven Harry, Jr., *The New York Times Case: A Note on "The Central Meaning of the First Amendment,"*, Sup. Ct. Rev. 191. (1964).
- Karavokyris Georgios, *L'autonomie de la personne en droit public français*, Thèse, διεύθ. Jean Morange, Université Paris II, Paris, 2008.
- Kateb George, *Human dignity*, New York, Harvard University Press 2014.
- Kayser Pierre, *Diffamation et atteintes au droit au respect de la vie privée*, Paris, Mélanges Jauffret, 1974.
- Kealy Sean J., *A proposal of a new Massachusetts Noterity for profit law: The Grandson of Sam*, 22 W. New Eng. L. Rev. 1 (2000-2001).
- Kearns Paul, *The legal concept of art*, Oxford, ed. Hart Publishing 1998.
- Keaton Elmer, *Fiction writers are liars and thieves*, Texas A & M University Consortium Press 1995.
- Kennedy Robert, *The Right to Privacy in the Name, Reputation and Personality of a Deceased Relative*, 40 Notre Dame Lawyer, 324 (April, 1965).
- Klug Margaret, *Libel and privacy*, 4 Loy. L.A. Ent. L.J. 251 (1984).
- Koumantos Giorgos, *Rechte an Briefen: Eine rechtsvergleichende Skizze*, Festschr fur Hubmann 1985.
- Koops Bert Jaap, *Forgetting footprints shunning shadows. A critical Analysis of the Right to be forgotten in Big Data Practice*, Scripted Vol. 8 Issue 3, 252 (2011).
- Lacan Jacques, *Écrits: A Selection*, transl. by Alan Sheridan, London and New York: Routledge, 2001.
- Lasch Christopher , *Culture of Narcissism. American Life in an Age of Diminishing Expectations*, New York, Norton 1979.
- Latham Sean, *The art of scandal. Modernism, Libel Law and the roman à clef*, ed. Oxford University Press, 2009.
- Lawrence Lessig, *The Architecture of Privacy*, 1 Vand. J. Ent. L. & Pr-Ac. 56 (1999).
- Lee Gina Angie., *Privacy Year in Review: The Intersection of the Rights to Privacy and of a Free Press: Can They Co-Exist?*, 1 ISJLP 441-475, (2004-2005).
- Lee Gina Angie, *Privacy Year in Review: The Intersection of the Rights to Privacy and of a Free Press*, A journal of law and policy, Vol. 1:2-3 2005 p. 77.

- Leflar Robert Allen, *The Free-ness of Free Speech*, 15 Vanderbilt L.Rev. 1073 (1961-1962).
- Lejeune Philippe, *Le pacte autobiographique*, Paris: Seuil, 1975.
- Levi Albert William, *Literary Truth*, The journal of Aesthetics and Art Criticism, Vol 24, No 3, (Spring 1966), pp. 373-382, p. 374.
- Locke John, *Identité et différence*, Paris, ed. Seuil, 1998.
- MacIntyre Alasdair, *After Virtue: A Study in Moral Theory*, 3rd ed. University of Notre Dame, 2007.
- Mbongo Pascal., *Reflexions sur l'impunité de l'écrivain et de l'artiste*. Legipresse No213 Juillet/ Aout 2004, p. 87.
- Mc Gill Robert James, *The Unfaithful Muse: Intimacy and Ethics in Autobiographical Fiction*, Ph.D. Thesis, Department of English, University of Toronto, 2006.
- McCarthy J. Thomas , *The Rights of Publicity and Privacy*, 2d ed, St. Paul, Minn, Thomson/West, 2004.
- McClurg Andrew J., *Kiss and Tell: Protecting Intimate Relationship Privacy Through Implied Contracts of Confidentiality*, 74 U. ONL. L. Rev. 887 (2006).
- McKenna Bruce A., Note, *False Light: Invasion of Privacy?*, 15 Tulsa L.J. 113, (1985).
- McKerns Joseph, *Television Docudramas: The Image as History*, 7 Journalism History 24 (1980).
- Meiklejohn Alexander., *The first amendment is an absolute*. Sup. Ct Rev. 245 (1961).
- Michaël Foessel, *L'avenir de la liberté. De Rousseau à Hegel*, Presses universitaires de France, 2017.
- Mitrou L./Karyda M., *EU's Data protection reform and the right to be forgotten- A legal response to a technological challenge?* Σε συλλογικό τόμο Bottis M. (ed) *Privacy and surveillance, Proceedings of 5th International Seminar on Information Law*, Nomiki Vivliothiki 2013, σελ.125-150,
- Moore H., *Henry James and his world*, ed. Thames & Hudson Ltd 1974.
- Morin Edgar, *L'esprit du temps*. Paris, Ed.Grasset, 1962.
- Morris Wright, *About Fiction: Reverent Reflections on the Nature of Fiction with Irreverent Observations on Writers, Readers and other Abuses*. Harper & Row, 1975.
- Munté Rosa Auria, *The convergence of historical facts and literary fiction: Jorge Semprun's Autofiction on the Holocaust*. Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research, 12(3), Art. 14.
- Neil Robinson, Hans Graux, Maarten Botterman, Lorenzo Valeri, "Review of the European Data Protection Directive", Report requested by Information Commissioner's Office, Technical Report, Rand, Europe, May 2009.
- Nietzsche Friedrich , *Human, all too human*, (1878), ed. Gary Handwerk trans., Stanford 1997.
- Nissenbaum Helen, *Privacy in context: Technology, Policy and the integrity of social life*. (2010).

- Nisly Paul, *A portrait of the artist as a young southerner. Flannery O Connors The enduring chill*, 24 CLA J.43. (1980).
- Nordholt Gerald Shultz., *Online Diaries and Websites on Egodocuments*, σε συλλογικό τόμο Dekker R. (ed) *Egodocuments and history*, Rotterdam, Hirversum Verloren 2002, pp.175-185.
- Norris Christopher, *What's Wrong With Postmodernism? Critical Theory and the Ends of Philosophy*. Baltimore: Johns Hopkins UP, 1990
- O' Brien David, *Privacy law and public policy*, New York, Praeger, 1979.
- Ordower Henry, *Protecting defamatory fiction and reader response theory with emphasis on the german experience*, 22 Ga. J. Int'l & Comp. L. 249-282 (1992).
- Parent, W.A. *Recent work on the concept of privacy*, American Philosophy Quarterly, Vol 20, number 4, Oktober 1983, σελ.341.
- Parfit Derek., *Reasons and persons*, ed. Oxford University Press 1984.
- Patlagean, Evelyne, *Byzance X^e- XIe siècle*, σε πρώτο τόμο, Veyne P. (dir.) *De l'Empire romain à l'an mil*, Vol.1.. μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999. pp.551-562.
- Paul de Mann, *The Rhetoric of Romanticism*, New York, ed. Columbia University Press, 1984.
- Paul John Eakin, *Living Autobiographically. How We Create Identity in Narrative*, Ithaca and London, Cornell University Press, 2008.
- Perez Alvarez, Jose Manuel Garcia Montes, *Personality as a work of art*, New Ideas in Psychology (2004), σσ. 157-173.
- Petruso Thomas F, *Life made real, characteratization in the novel since Proust and Joyce*, Ann Arbor, Michigan, ed. University of Michigan Press, 1991.
- Perrot Michelle, *Avant et ailleurs* σε τέταρτο τόμο Perrot, M. (dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, pp.15-18.
- Perrot Michelle, *Fonctions de la famille*, σε τέταρτο τόμο Perrot, M.(dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, pp.94-107.
- Perrot Michelle, *Figures et roles* σε τέταρτο τόμο Perrot, M. (dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, pp.109-165.
- Perrot Michelle, *La vie de famille*, σε τέταρτο τόμο Perrot, M.(dir), *De la Révolution à la Grande Guerre Vol.4.*, μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, pp.167-173.

- Picard Etienne, *The right to privacy in French Law* σε συλλογικό τόμο B. Markesinis (ed) *Protecting privacy*, The Clifford Chance Lectures, Vol. 4. Ed. Oxford University Press 1999, σ. 49 επ.
- Pierrat Emmanuel (dir), *Le livre noir de la censure*, Paris, Le Seuil, 2008.
- Pilgrim Tim A., *Docudramas and False-Light Invasion of Privacy*, 10 Comm.& L. 3, (1988).
- Pipel Theodora & Zavin Harriet, *Rights and Writers: A Handbook of Literary and Entertainment Law*, New York, ed. Dutton, 1960.
- Pino Giorgio, *The Right to Personal Identity in Italian Private Law: Constitutional Interpretation and Judge-Made Rights*, σε συλλογικό τόμο M. Van Hoecke and F. Ost (ed) *The Harmonization of Private Law in Europe*, Oxford, Hart Publishing, 2000, pp. 225-237.
- Pirovolakis Eftichis, *Reading Derrida and Ricoeur, Improbable encounters between deconstruction and hermeneutics*, ed. State University of New York Press, 2010.
- Piskopani Anna-Maria, *The «alliud» of reality-flirting literature in defamation and privacy law* συμβολή σε συλλογικό τόμο, Dimakopoulou S., Cristina D., Efterpi Mitsi (editors), *The letter of the law: Literature, Justice and the Other*, ed. Academic Research 2013, pp. 251-267.
- Piskopani A.M. *Ethical considerations on refreshing digitized reputation by changing one's name* IRIE, July 2013.
- Pizzetti Franco, *Is There a “Fundamental Right to Forget?”* -Speech held on Data Protection Conference organised by the European Commission Personal Data More protection Brussels 29 May 2009.
- Plantinga Carl, *Rhetoric and representation in nonfiction film*, Cambridge University Press, 1997.
- Plimpton George (ed), *Writers at work, Selections from The Paris Review interviews*, 3rd Series, New York, Viking Press 1967.
- Posner Richard, *Law and Literature: A Misunderstood Relation*, First Edition, Cambridge MA, ed. Harvard University Press, 1988.
- Post Robert, *The social foundations of Defamation Law. Reputation and the Constitution*, 74 Calif. L. Rev. 691, (1986).
- Rosen Dan and Babcock Charles L., *Of and Concerning Real People and Writers of Fiction*, 7 CommEnt L.J. 221 (1984-1985).
- Prechtel M., *Comment, Classical malice: A new fault standard for defamation in fiction*, 55 Ohio St. L.J. 187 (1994).
- Prosser William L., *Privacy*, 48 Cal. L. Rev. 383 (1960).
- Prost Antoine, *Frontières et espaces du privé*, σε πέμπτο τόμο Prost A. et Vincent G (dir), *De la Première Guerre mondiale à nos jours*, Vol.5, μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, σ. 13-132.
- Proust Marcel, *Contre Sainte-Beuve*, 1895–1900, ed. Galimard 1987.

- Rabinowitz Peter, Speech act theory and literary studies in collective work. The Cambridge history of literary criticism, σε συλλογικό έργο Selden R. (ed.), *The Cambridge History of literary criticism*, vol.8, From Formalism to Poststructuralism, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, p. 347-374
- Rader Ralph W., *Fact, theory and literary explanation*, Critical Inquiry Vol. 1, no 2 (Dec. 1974) pp. 245-272, σελ. 259.
- Ranson John Crowe, *The New Criticism*. New York: New Directions, 1941.
- Ray Roy Robert., *Truth: A defense to libel*, 16 Minn. L. Rev. 43 (1931).
- Raynal Jean et Castelain Raoul, *Le romancier et ses personnages*, R.I.D.A janvier 1963, p.10.
- Redish Marty H., *Freedom of expression*, A critical analysis (1984).
- Richards Robert D., *When "Ripped from the Headlines" Means "See You in Court": Libel by Fiction and the Tort-Law Twist on a Controversial Defamation Concept*, 13 Tex. Rev. Ent. & Sports L. 117, (2011-2012).
- Ritz Alan, *Compensating the victim from the proceeds of the criminal's story. The constitutionality of the New York Approach*, 14 Colum. J. L. Soc. Probs. 93, (1978-1979).
- Robert Jacques, *Libertés Publiques*, Ed. Montchrétien, Paris, 1977.
- Rodotà Stefano, *Privacy, Freedom, and Dignity*, Closing Remarks at the 26th International Conference on Privacy and Personal Data Protection, Wroclaw, 16 September 2004.
- Rolfs R. Jacqueline, *The Florida Star v. B.J.F.: The Beginning of the End for the Tort of Public Disclosure*, Winsconsin Law Review, vol. 1990, n°4, p. 1107-1128,
- Rose Mark, *The Author in Court: Pope v. Curll (1741)*, Cultural Critique No. 21 (Spring, 1992), pp. 197-217.
- Rosen Jeffrey, *The right to be forgotten*, 64 Stan. L. Rev. 88 (2012).
- Ryan Alan, *Self-ownership, autonomy and property rights* σε συλλογικό έργο E. Frankel- Paul/ F. D. Miller JR/ J. Paul (ed) *Property Rights*, New York, Cambridge University Press, 1994, 241-258.
- Sack Robert. D., *Libel, Slander, and related problems*, 3d edition, Practising Law Institute 1999.
- Sarbin, Theodore. R., *The poetics of identity. Theory & Psychology*, 7(1), 67 (1997).
- Sarmas Ioannis, *The fair balance. Justice as an equilibrium setting exercise*, Athens Thessaloniki, Sakkoulas Publications 2014.
- Sarmas Ioannis, *Liberte d'expression et diffamation. Une étude de jurisprudence a partir des théories de la justice*, Éditions Ant. Sakkoula Athènes Komotini 2011.
- Savare Matthew, *Falsity, Fault and fiction: A new standard for defamation in fiction*, 129 UCLA Entertainment Law Review 131 (2004).
- Schaffer Fritz, *Film und Persönlichkeitsschutz*, Ufita Vol. 34, 1961, σελ. 129- 144.

- Schauer Frederick, *Liars, Novelists, and the Law of Defamation*, 51 Brook. L. Rev. 233 (1984-1985).
- Schoeman Ferdinand David, *Privacy. Philosophical dimension of the literature*, σε συλλογικό τόμο Schoeman, Ferdinand David (ed), *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*. New York, Cambridge University Press, 1984, σ. 1-33.
- Schwartz Paul M., Peifer Karl Nikolaus, *Prosser's Privacy and the German right of personality: Are four privacy torts better than one unitary concept?* 98 Cal. L. Rev. 1925 (2010).
- Schwartz Gary T., *Explaining and Justifying a Limited Tort of False Light Invasion of Privacy*, 41 Case W. Res. L. Rev. 885 (1991).
- Scott Sean M., *The Hidden First Amendment Values of Privacy*, 71 Wash. L. Rev. 683 (1996).
- Searle John, *Reiterating the differences. A reply to Derrida*. Glyph vol. 1 (1977) p198-208.
- Searle John, *Expression and meaning, Studies in the theory of speech acts.*, New York, Cambridge University Press 1979.
- Selden, Raman and Peter Widdowson. *A Reader's Guide to Contemporary Literary Theory*. 3rd Ed. Lexington: U of Kentucky P, 1993.
- Sennett Richard, *The fall of public man*, New York, Alfred Knopf 1977.
- Sepulveda Jaime Gonzales, *El derecho a la intimidación privada*. Editorial Andres Bello 1972.
- Shaheed Farida, *The right to freedom of artistic expression and creativity*, UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur in the field of cultural right, 14 March 2013.
- Shields David, *Reality Hunger, A Manifesto*, New York, Alfred Knopf 2010.
- Shils Edward, *Privacy: Its Constitution and Vicissitudes*, 31 Law and Contemporary Problems 281 (1966).
- Siebers Tobin. *Ethics of criticism*, Ithaca and London, ed. Cornell University Press, 1988.
- Silver Isidore, *Libel, the Higher Truths of Art, and the First Amendment*, 126 U. Pa. L. Rev. 1065 (1977-1978).
- Simitis Spiros, *Reviewing Privacy in an information society*, 135 University of Pennsylvania Law Review 707 (1987).
- Smirlock Daniel, *Clear and Convincing Libel: Fiction and the Law of Defamation*, 92 Yale L.J. 520 (1982-1983).
- Solove Daniel, *The future of reputation, Gossip, rumor and privacy on the internet*, New Haven and London, Yale University Press, 2007.
- Solove Daniel, *Understanding privacy*, Cambridge, London, Harvard University Press 2008.
- Soulillou Jacques, *L'impunité de l'art*, Paris, Le Seuil, 1995.

- Stanton Marta Goldman, *Note: Florida Star v. B.J.F.: The Wrongful Obliteration of the Tort of Invasion of Privacy Through the Publication of Private Facts*, *Hastings Constitutional Law Quarterly*, vol. 18, p. 391-418.
- Stern Nat, *Creating a new tort for wrongful misrepresentation of character*, 53 *U. Kan. L. Rev.* 81 (2004).
- Stoll H, *General right to personality in German Law*, σε συλλογικό τόμο B. Markesinis (ed) *Protecting privacy*, *The Clifford Chance Lectures*, Vol. 4. Ed. Oxford University Press 1999, σελ.38 επ.
- Sunstein Cass, *Democracy and the problem of free speech*. The free press (1995).
- Tisseron Serge, *Les bienfaits des images*, Paris, Odile Jacob 2002.
- Touraine Alain, *Critique of modernity*, trans. David Macey, Oxford, Blackwell 1995.
- Taylor Charles, *Sources of the Self. The making of modern identity*, New York, Cambridge University Press, 1984.
- Tiefenbrun Susan, *Copyright infringement, sex trafficking and defamation in the fictional life of a geisha*. 10 *Mich. J. Gender & L.* 327 (2004).
- Tourkochoriti Ioanna, *Challenging Historical Facts and National Truths: An Analysis of Cases from France and Greece*, σε συλλογικό τόμο U. Belavusau & A. Gliszczynska-Grabias (Eds.), *Law and Memory: Towards Legal Governance of History* (pp. 151-174). Cambridge: Cambridge University Press 2017.
- Tourkochoriti Ioanna, *La liberté d'expression et la protection de la dignité humaine et de la vie privée dans l'ordre juridique français et l'ordre juridique des États-Unis: une étude de deux précompréhensions constitutionnelles différentes*, διδ.διατριβή, EHESS, διεύθ. O. Cayla, Paris, 2010.
- Treppoz Edouard, *Pour une attention particulière du droit à la création : l'exemple des fictions littéraires*, *Recueil Dalloz* 2011, Page 2487.
- Tresch Nathalie, *Le dévoilement d'autrui dans les oeuvres littéraires. Aspects juridiques et littéraires*, Thesis, Göteborgs universitet, 2014.
- Tribe Lawrence, *American Constitutional law*, University Treatise Series 1979.
- Tricoire Agnès, *La liberté de création littéraire et l'exception de fiction* Le MOTif – Observatoire de la liberté de création 15 octobre 2009.
- Tricoire Agnès, *Petit traité de la liberté de création*, Paris, La Découverte, 2011.
- Tsakyraakis Stavros, *Proportionality: An assault on human rights?*, *International Journal of Constitutional Law*, Volume 7, Issue 3, 1 July 2009, σελ. 468–493.
- Van Eijnatten Joris, Pieters Toine, Verheul Jaap, *Big Data for Global History, The transforming promise of digital humanities*, *bmgn - Low Countries Historical Review* Volume 128-4 (2013) pp. 55-77.
- Van Mei Loreley, *Private Facts Tort: the End is Here*, 52 *Ohio State Law Journal* 299 (1991).
- Van Vechten Veeder, *History and theory of the law of defamation*, 3 *Colum. L. Rev.*, 546 (1903).
- Veyne Paul, *Où la vie publique était privée*, σε πρώτο τόμο Veyne P. (dir), *De L'Empire romain à l'an mil*, Vol.1. μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et

- Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, σ.75-94.
- Vincent Gerard, *Secrets de l'histoire et histoire du secret*, σε πέμπτο τόμο Prost A. et Vincent G. (dir), *De la Première Guerre mondiale à nos jours*, Vol.5, μέρος του συλλογικού έργου Ariès P. et Duby G. (dir), *Histoire de la vie privée*, Paris, Ed. Seuil 1985, 1999, σ. 133-172.\
- Vlachopoulos Spyridon, *Freedom of Expression in the Internet. The example of the "Right to be forgotten"*», *European Review of Public Law* Vol. 30, No. 1, (107), 2018, σελ. 113 επ.
- Volokh Eugene, *Freedom of Speech and Information Privacy: The Troubling Implications of a Right to Stop People from Speaking About You*, 52 *Stan. L. Rev.* 1049 (2000).
- Wacks Raymond, *The poverty of privacy*, 96 *L.Q. Rev.* 73 (1980).
- Wand B. Freedam , *Criminals –turned- authors: Victims' rights v. Freedom of Speech*, 54 *Ind. L.J.* 443 (1978-1979).
- Warren Samuel D. & Louis D. Brandeis, *The Right to Privacy*, 4 *Harv. L. Rev.* 193 (1890).
- Wasserstrom Richard A., *Privacy: some arguments and assumptions*, σε συλλογικό τόμο Schoeman, Ferdinand David (ed), *Philosophical Dimensions of Privacy: An Anthology*, New York, Cambridge University Press, σελ. 317 -332.
- Watt Ian, *The Rise of the Novel*. Chatto and Windus 1957.
- Weber Rolf H., *The Right to Be Forgotten: More Than a Pandora's Box?*, 2 *JIPITEC* 120 (2011).
- Weiman Ed. E. & Kenneth D. Kronstadt, *Anti-SLAPP Protection in the Entertainment Context: The Legacy (If Any) of Dyer v. Childress*, *Communications Lawyer*, Volume 27, Number 1, April 2010 σελ 20-25.
- Weiner Susan, *True Crime: Fact, Fiction, and the Law*, *Legal Studies Forum*, Volume XVII, Number 3 (1993), 275-290.
- Weingarten Mark, *The Gang That Wouldn't Write Straight: Wolfe, Thompson, Didion, and the New Journalism Revolution*, ed. Crown 2005.
- West Sonja R., *The Story of Me: The Underprotection of Autobiographical Speech*, 84 *Wash. U. L. Rev.* 905 (2006).
- West Sonja R., *The Story of Us: Resolving the Face-Off between Autobiographical Speech and Information Privacy*, 67 *Wash. & Lee L. Rev.* 589 (2010).
- Westin Alan F., *Privacy and freedom*, New York: Athenum 1967.
- Whitman James Q, *The two cultures of privacy. Dignity versus liberty*, 113 *Yale L.J.* 1151 (2004).
- Wilson Vivian Deborah, *The Law of Libel and the Art of Fiction*, 44 *Law & Contemp. Probs.* 27, (1981).
- Zavani Dan, *Husserl and the transcendental intersubjectivity, A response to the linguistic pragmatic critique*, μτφ, Elisabeth A. Behnke, Athens, Ohio University Press, 2001.

Zekoll Joachim and J. G. Fleming, *Torts* σε D.S. Clark, T. Ansay, (eds.), *Introduction to the Law of the United States*, Kluwer, Deventer & Boston 1993.

Zimmerman Diane L., *Requiem for a Heavyweight: A Farewell to Warren and Brandeis's Privacy Tort*, 68 *Cornell L. Rev.* 291 (1983).

Zimmerman Diane L., *False Light Invasion of Privacy: The Light that Failed*, 64 *N.Y.U. L. Rev.* 364 (1989).

Zimmermann Reinhard, *The law of obligations. Roman Foundations of the civilian Tradition*, ed. Juta & Co, Ltd Cape Town, Wetton, Johannesburg 1990.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	8
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	10
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	18
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	20

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΡΙΟΘΕΤΩΝΤΑΣ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Κεφάλαιο Πρώτο: Θεμελιώνοντας το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία ως αυτοτελές..... 36

1. Προσεγγίζοντας θεωρητικά και προστατεύοντας συνταγματικά την ανθρώπινη ύπαρξη 40
 - 1.1. Ο άνθρωπος ως φορέας λογικής, σκέψης και βούλησης 41
 - 1.2. Ο άνθρωπος ως φορέας ηθικής 43.
 - 1.3. Ο άνθρωπος ως φορέας επιτέλεσης της ζωής 48.
2. Το περιεχόμενο του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία..... 56
 - 2.1. Οι επιμέρους αξιώσεις 57
 - 2.1.1. Σεβασμός της διακριτής εμπειρίας ζωής του άλλου 57
 - 2.1.2. Η ελευθερία έκφρασης της προσωπικής ιστορίας 60
 - 2.2. Ζητήματα ορολογίας. Προσωπική ιστορία ή ιστορία ζωής; 65
3. Ως αυτοτελές δικαίωμα..... 68.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Προσδιορισμός σε σχέση με άλλα δικαιώματα..... 73

1. Η σχέση με τα «παλιά» συναφή δικαιώματα 74
 - 1.1. Η σχέση με το δικαίωμα τιμής 74
 - 1.2. Η σχέση με το δικαίωμα ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής..... 83
 - 1.3. Η σχέση με το δικαίωμα ιδιωτικότητας 93
 - 1.4. Η σχέση με το δικαίωμα προσωπικότητας..... 99
2. Η σχέση με τα «νέα» δικαιώματα..... 102
 - 2.1. Με το δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή πληροφοριακής αυτοδιάθεσης 102.
 - 2.2. Με το δικαίωμα ταυτότητας..... 107.
 - 2.3. Με το δικαίωμα λήθης..... 114.
3. Η σχέση με την ελευθερία του λόγου..... 129

4. Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	132
Κεφάλαιο τρίτο: Διερευνώντας την περιουσιακή διάσταση του δικαιώματος στην προσωπική ιστορία.....	
133	
1. Ως προστασία του υποκειμένου της προσωπικής ιστορίας	134
1.1. Το αίσθημα ιδιοκτησίας επί της προσωπικής ιστορίας.....	134
1.2. Οι πρώτες προσπάθειες νομικής προστασίας αυτής της διάστασης.....	136
1.3. Νομολογιακά παραδείγματα	138
1.3.1.Αφήγηση της προσωπικής ιστορίας και προστασία της προσωπικότητας. Ηπειρωτικό Δίκαιο	138
1.3.2.Αφήγηση μιας πραγματικής ιστορίας και προστασία του δικαιώματος ιδιωτικότητας μέσω εμπορικής οικειοποίησης. Αμερικανικό Δίκαιο	140.
1.4. Αφήγηση της προσωπικής ιστορίας και δικαίωμα δημοσιότητας.....	146
1.4.1. Νομολογιακά Παραδείγματα.....	146.
1.4.2. Η ειδική προβληματική της μεταθανάτιας προστασίας	148.
2. Προστασία του αυτοβιογραφικού έργου	149
2.1. Αυτοβιογραφική αφήγηση και προστασία από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας	149
2.1.1.Δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας σε ανέκδοτο αυτοβιογραφικό κείμενο. Νομολογιακά παραδείγματα	153
2.1.2. Δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας επί υλικού συνεντεύξεων. Ελληνική νομολογία.....	155
2.1.3. Άδειες εκμετάλλευσης της προσωπικής ιστορίας.....	158
3. Τα όρια χρήσης αυτοβιογραφικών κειμένων από τρίτους.....	162.
3.1. Τα θεμιτά όρια χρήσης αποσπασμάτων απομνημονευμάτων.....	163
3.2. Τα θεμιτά όρια χρήσης επιστολών	163
4. Νομοθετικοί περιορισμοί της περιουσιακής απόδοσης της προσωπικής ιστορίας των καταδικασθέντων εγκληματιών. Η συνταγματικότητα των νομοθετημάτων Bill of Sam/ Son of Sam.....	174
5. Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	181.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΘΕΜΙΤΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ.

Κεφάλαιο Πρώτο: Περιορίζοντας το δικαίωμα στην προσωπική ιστορία χάριν της καλλιτεχνικής ελευθερίας.....	184
---	------------

1. Προσωπική ιστορία ως πρωταρχικό υλικό της αφηγηματικής τέχνης	185
1.1. Από τη σκοπιά των συγγραφέων.....	185
1.2. Από τη σκοπιά της λογοτεχνικής θεωρίας	190
1.2.1. Σχέση προσωπικών βιωμάτων και γραφής.....	190.
1.2.2. Σχέση λογοτεχνίας με την απεικόνιση της πραγματικότητας ...	192

1.3. Η αναγνώριση του δικαιώματος μετάπλασης μιας πραγματικής ιστορίας σε τέχνη	196
2. Δικαστικές τεχνικές διαπίστωσης της καλλιτεχνικής μεταστοιχείωσης μιας πραγματικής ιστορίας	198
2.1. Νομολογιακά παραδείγματα σε έννομες τάξεις του ηπειρωτικού δικαίου.	
2.1.1. Στη γερμανική: Η δοκιμασία της καλλιτεχνικής αποξένωσης	200
2.1.2. Στη γαλλική: Η δοκιμασία του «μυθοπλαστικού πέπλου».....	208
2.1.3. Στην ελληνική: Η δοκιμασία της «μυστικής ευωχίας».	213
2.1.4. Ασκώντας κριτική στις δοκιμασίες	218
2.2. Νομολογιακά παραδείγματα στην αμερικανική έννομη τάξη. Η δοκιμασία της εύλογης αναγνώρισης από το λογικό αναγνώστη	220
2.2.1. Εύλογη αναγνώριση μέσω της ομοιότητας των ονομάτων	225
2.2.2. Έμμεση εύλογη αναγνώριση από ρητή ονομαστική αναφορά σε μη μυθοπλαστικό βιβλίο	226
2.2.3. Εύλογη αναγνώριση παρά τη διαπίστωση διαφορών μεταξύ μυθοπλαστικού και πραγματικού προσώπου	230
2.2.4. Το εμφανώς μυθοπλαστικό πλαίσιο ως εμπόδιο στην εύλογη αναγνώριση	234
2.2.5. Η σημαντική μεταστροφή του χαρακτήρα ως εμπόδιο στην εύλογη αναγνώριση του υπαρκτού προσώπου	236
2.2.6. Εύλογη αναγνώριση λόγω συσχέτισης με ένα ευρέως γνωστό γεγονός	239
2.2.7. Ασκώντας κριτική στη δοκιμασία εύλογης αναγνώρισης του λογικού αναγνώστη.....	240
3. Συνταγματική προστασία του λογοτεχνικού λόγου που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες	244
3.1. Η αποτυχία εφαρμογής της New York v. Sullivan στο μυθοπλαστικό λόγο.....	244
3.2. Τα επιχειρήματα κατά του μυθοπλαστικού λόγου	255
3.2.1. Ο μυθοπλαστικός ως ψευδής και μη χρήσιμος λόγος	256
3.2.2. Ο μυθοπλαστικός ως επικίνδυνος λόγος εξαιτίας της «παρασιτικής» λειτουργίας του.....	261.
3.3. Είναι δυνατή η διάκριση μυθοπλαστικού και μη λόγου;	265
3.4. Η αξία του λογοτεχνικού λόγου που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες	272
4. Η προστασία της λογοτεχνίας που βασίζεται σε πραγματικές ιστορίες υπό το πρίσμα του άρθρου 16 παρ. 1 Σ	279.
4.1. Συμβολή στη συζήτηση της δυσχέρειας ορισμού της τέχνης και της ειδικής συνταγματικής προστασίας της.....	279
4.2. Συμβολή στο ζήτημα της ανεπιφύλακτης προστασίας της τέχνης.....	286.
4.3. Στη συζήτηση για τη συνταγματική προστασία της τέχνης ως θεσμική εγγύηση	288.
4.4. Η ειδική συνταγματική προστασία της τέχνης επικίνδυνη ή αναγκαία; 292	
Κεφάλαιο Δεύτερο: Δικαιολογημένες επεμβάσεις στο δικαίωμα στην προσωπική ιστορία χάριν της πληροφόρησης του κοινού.....	296

1. Προστατεύοντας την ελευθερία πληροφόρησης του κοινού για τις ιστορίες των άλλων.....	297
1.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη.....	297
1.2. Στη γερμανική έννομη τάξη.....	305
1.3. Στη γαλλική έννομη τάξη	309
1.4. Στην ελληνική έννομη τάξη	314.
2. Χάριν της πληροφόρησης επί των εμπειριών ζωής του ίδιου του συγγραφέα.	
2.1. Η κοινωνική αξία της «αυτομυθοπλασίας».	317.
2.2. Νομολογιακά παραδείγματα	320.
2.2.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη	320
2.2.2. Στη γερμανική έννομη τάξη	323
2.2.3. Στη γαλλική έννομη τάξη	324
3. Χάριν της πληροφόρησης του κοινού για ένα πραγματικό έγκλημα	330
3.1. Λογοτεχνικά και θεατρικά είδη που βασίζονται σε πραγματικά εγκλήματα	331
3.1.1. Η κοινωνική αξία των λογοτεχνικών αυτών έργων	334.
3.1.2. Νομολογιακά παραδείγματα.....	337.
3.2. Μεταφορά στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση πραγματικών εγκλημάτων	339
3.2.1. Νομολογιακά παραδείγματα από την αμερικανική έννομη τάξη .	342
3.2.2. Νομολογιακά παραδείγματα από την γερμανική έννομη τάξη	346
3.2.3. Νομολογιακά παραδείγματα από τη γαλλική έννομη τάξη.....	347
3.3. Το ειδικό ζήτημα έκδοσης των έργων πριν τη διεξαγωγή της ποινικής δίκης.....	359
3.4. Το ειδικό ζήτημα υπενθύμισης ενός παλιού εγκλήματος	363
3.4.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη	365
3.4.2. Στη γαλλική έννομη τάξη	367
3.5. Το ειδικό ζήτημα της δημοσίευσης στοιχείων από δημόσια αρχεία	368
4. Χάριν της πληροφόρησης του κοινού για γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας.....	370.
4.1. Λογοτεχνία βασισμένη σε γεγονότα της πρόσφατης ιστορίας.....	370.
4.2. Δραματοποιημένες ταινίες τεκμηρίωσης. Docudrama.	370.
4.2.1. Νομολογιακά παραδείγματα.....	373.
4.2.1.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη.....	373
4.2.1.2. Στη γαλλική έννομη τάξη	375
4.3. Το ειδικό ζήτημα της μεταθανάτιας προσβολής.....	377
4.3.1. Αμερικανική νομολογία. Η προσβολή της συγγενειακής ιδιωτικότητας.....	377
4.3.2. Στην γαλλική έννομη τάξη	378
5. Χάριν της πληροφόρησης για την ιστορία της ζωής ενός δημοσίου προσώπου.....	379
5.1. Το είδος και η αξία της πληροφόρησης στις βιογραφικές ταινίες.....	379
5.2. Νομολογιακά παραδείγματα	383
5.2.1. Στην αμερικανική έννομη τάξη	383
5.2.2. Στη γαλλική έννομη τάξη	384
5.2.3. Στην γερμανική έννομη τάξη.....	387
5.2.4. Στην ελληνική έννομη τάξη.....	389

5.3. Το ειδικό ζήτημα της προσβολής του κοινού μέσω παραπληροφόρησης από τη μυθοπλαστική παρουσίαση μιας ιστορικής προσωπικότητας	391
6. Χάριν της πληροφόρησης για τα κακώς κείμενα μιας κοινωνίας. Μυθιστόρημα με κλειδί.....	394
7. Η προστασία της λογοτεχνίας που εμπνέεται από πραγματικές ιστορίες στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	395.
7.1. Η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης και της ιδιωτικής ζωής στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	395
7.2. Νομολογιακά παραδείγματα	399.
7.2.1. Προσβολή της τιμής από απεικόνιση σε μυθοπλαστικό έργο	399
7.2.2. Ζητήματα από τη μη μυθοπλαστική λογοτεχνία	401.
7.2.2.1. Στα πλαίσια της πολιτικής κριτικής	401.
7.2.2.2. Στα πλαίσια πραγμάτευσης ενός εγκλήματος.....	404.
7.2.3. Αποκαλύψεις ιδιωτικής ζωής σε αυτοβιογραφίες και βιογραφίες	406
7.2.3.1. Αποκαλύψεις της ερωτικής ζωής σε αυτοβιογραφίες	406
7.2.3.2. Αποκαλύψεις δεδομένων υγείας σε βιογραφίες.....	409
7.2.4. Αποκαλύψεις ιδιωτικής ζωής διασημοτήτων.....	409
7.2.5. Αποκαλύψεις ιδιωτικής ζωής ιστορικών προσώπων.....	410
8. Συμπεράσματα κεφαλαίου.....	411

Κεφάλαιο τρίτο: Σε αναζήτηση δίκαιης επίλυσης της διαφοράς..... 415

1. Κρατούσες δικαστικές τεχνικές.....	415.
1.1. Η δικαστική τεχνική της εννοιολογικής στάθμισης στις Η.Π.Α	415
1.1.1. Αιτίες και η κριτική.....	422
1.1.2. Οι συνέπειες.....	430
1.2. Η δικαστική τεχνική στη γαλλική έννομη τάξη	436
1.2.1. Αιτίες και η κριτική.....	442
1.2.2. Οι συνέπειες.....	443.
1.3. Η δικαστική τεχνική στην γερμανική έννομη τάξη.....	446.
1.3.1. Αιτίες και η κριτική.....	447
1.3.2. Οι συνέπειες.....	449.
1.4. Η δικαστική τεχνική στην ελληνική έννομη τάξη.....	450.
1.4.1. Αιτίες και η κριτική.....	451
1.4.2. Οι συνέπειες.....	458.
1.5. Η δικαστική τεχνική του ΕΔΔΑ.....	462
1.6. Η κακόβουλη χρήση μιας προσωπικής ιστορίας. Καταχρηστική άσκηση της ελευθερίας της τέχνης.....	465
2. Διερευνώντας το όριο του λόγου για τον «άλλον».....	467.
2.1. Σχέση ηθικής και λογοτεχνίας.....	467
2.2. Η αντιπαράθεση μέσα από λογοτεχνικά παραδείγματα	471
2.3. Εμβαθύνοντας. Κατευθύνσεις από την ηθική φιλοσοφία.....	477
2.3.1. Το όριο της μη προσοικείωσης της εμπειρίας του άλλου	478.
2.3.2. Η ηθική σχέση με τον άλλον	480
2.3.3. Άλλα ηθικά διακυβεύματα.....	483.
2.4. Προς επίλυση της διαφοράς	485

2.4.1. Ένα ακόμα λογοκριτικό φαινόμενο;.....	485
2.4.2. Προς μια διαφορετική δικαστική τεχνική.....	491.
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	499
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	509
ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	537